Kur'ân Dersleri

Dirâsâtu'l-Kur'ân

Meâl & Tefsîr

Ali Bulaç

6

ÇIRA

Çıra Yayınları: 380
Tefsir

Editörler

Esat Hocalar - Abdullah Yusufoğlu

Kapak: Ömer Faruk Yıldız
İç Düzen: Çıra Yayınları

ISBN (TK): 978-605-9686-21-1
978-605-9686-51-8

© Çıra Basın Yayın Ltd. Şti.
Bu kitabın yayım hakları saklıdır.
Yayıncıdan izin alınmadan kısmen veya
tamamen çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

I. Baskı: Nisan 2016

Çıra Basın Yayın Ltd. Şti.
Ali Kuşçu Mahallesi, Kıztaşı Caddesi
Nalbant Demir Sokağı, No: 10/3
Fatih / İstanbul
Tel: 0212 635 99 19
Faks: 0212 534 81 83

www.cirayayinlari.com.tr
cirayayinlari@gmail.com

Baskı ve Cilt: Ofis Matbaacılık
Davutpaşa Mahallesi
Güven San. Sit. B Blok D: 386
Kocamustafapaşa/Fatih-İstanbul
Telefon: (0212) 577 63 48

Kur'ân Dersleri
Dirâsâtu'l-Kur'ân (Meal&Tefsir)
Ali Bulaç

Kur'ân Dersleri

Dirâsâtu'l-Kur'ân

(Meal & Tefsir)

(Cilt: 6)

Ali Bulaç

ÇIRA

İçindekiler

38- SAD SÛRESİ 7
39- ZÜMER SÛRESİ 43
40- MÜ'MİN SÛRESİ 83
41- FUSSİLET SÛRESİ 125
42- ŞÛRA SÛRESİ 157
43- ZUHRUF SÛRESİ 193
44- DUHAN SÛRESİ 227
45- CASİYE SÛRESİ 245
46- AHKÂF SÛRESİ 263
47- MUHAMMED SÛRESİ 285
48- FETİH SÛRESİ 325
49- HUCURAT SÛRESİ 359
50- KAF SÛRESİ 397
51- ZÂRİYÂT SÛRESİ 415
52- TÛR SÛRESİ 443
53- NECM SÛRESİ 459
54- KAMER SÛRESİ 487
55- RAHMÂN SÛRESİ 507
56- VÂKIA SÛRESİ 527
57- HADÎD SÛRESİ 553
58- MÜCADELE SÛRESİ 585

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ

“Ant olsun, biz Kur’an’ı öğüt alıp düşünmek (zikr) **için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp düşünen var mı?”**

(54/Kamer, 17)

38- Sad Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 88 âyettir. Adını ilk ayetteki Huruf-u mukattaa olan "sad"dan almıştır. A'raf (7) sûresinden önce ve Kamer (54) sûresinden sonra inmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِ ﴿١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾
كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾ وَعَجِبُٓوا
اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾ اَجَعَلَ
الْاٰلِهَةَ اِلٰهًا وَاحِدًا اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَانْطَلَقَ الْمَلَاُ مِنْهُمْ اَنِ
امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلٰٓى اٰلِهَتِكُمْ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾ مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي
الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾ ءَاُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ
فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَٓائِنُ رَحْمَةِ
رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ اَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
فَلْيَرْتَقُوا فِي الْاَسْبَابِ ﴿١٠﴾ جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْاَحْزَابِ ﴿١١﴾

1. **Sad, Zikir dolu Kur'ân'a andolsun;**
2. **Hayır; o inkâr edenler** (boş) **bir gurur ve muhalefet içindedirler.**
3. **Biz kendilerinden önce, nice nesilleri yıkıma uğrattık da onlar feryat ettiler ancak** (artık) **kurtulma zamanı değildi.**
4. **İçlerinden kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaştılar. Kâfirler dedi ki: "Bu, yalan söyleyen bir büyücüdür."**
5. **"İlâhları bir tek ilâh mı yaptı? Doğrusu bu, şaşırtıcı bir şey!"**

6. **Onlardan önde gelen bir grup: "Yürüyün, ilâhlarınıza karşı** (bağlılıkta) **kararlı olun; çünkü asıl istenen budur" diye çekip gitti.**
7. **"Biz bunu, diğer dinde işitmedik, bu, içi boş bir uydurmadan başkası değildir."**
8. **"Zikir** (Kur'an), **içimizden ona mı indirildi?" Hayır, onlar Benim zikrimden bir kuşku içindedirler. Hayır, onlar henüz Benim azabımı tatmamışlardır.**
9. **Yoksa güçlü ve üstün olan, karşılıksız bağışlayan Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır?**
10. **Yoksa göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunanların mülkü onların mı? Öyleyse, sebepler içinde** (bir imkân ve güç bularak göğe) **yükselsinler.**
11. **Onlar, burada** (çeşitli) **fırkalardan olma bozguna uğratılmış bir ordu**(durlar).

1. ayette geçen "**Sad**" Huruf-u mukattaadandır, Bakara sûresinin girişinde (2/1) bu konuda geniş bilgi verilmiştir. "**Zikir dolu Kur'an**" öğüdü bol, yol göstermesi doğru, hükümleri isabetli, hikmetli, şanı ve şerefi yüksek Kur'an demektir (bkz. 21/Enbiya, 10). Bu, Kur'an'ın tümüne olduğu gibi bir bölümüne de atıf olabilir.

Tuhaf olan şu ki, Yüce Allah rahmetinin sonucu olarak insanlara böyle bir kitap indirmişken, vahiy gerçeğine inanmayanlar boş gururlara kapılıp kibir göstermekte, hakka ve hakikate muhalefet içindedirler; bu da onları hakikatten, iyilik ve doğruluktan uzağa düşürmektedir (bkz. 2/Bakara, 206). Tepeden bakmaları, kendilerini üstte görmeleri içi boş bir gurura kapıldıklarını gösterir. Esası itibariyle gurur -garardan- aldanmadır. Gurura kapılan kişi aslında kendini aldatmakta, kandırmaktadır. İnsan yaratılmışken, Allah'a muhtaç iken Yüce Allah'ın yol göstermesine, hidayetine karşı üstünlük taslaması, gururu dolayısıyla teslim olmaması boş bir tutumdur. Bu da onu hakikatten ve doğru yoldan uzağa düşürmektedir.

"**Şikak**"ın parçalanma olma ihtimali de vardır. Bu durumda inkârcılar yani vahyin ilk muhatabı olan putperestler her bir kabile ayrı tanrıya tapınmak suretiyle kendi içlerinde parçalara ayrılmış bulunmaktadırlar. Oysa tevhid inancı onları bir olan Allah'ın iradesi altında toplamakta, birlik ve beraberliğe davet etmektedir. En doğrusunu Allah bilir!

Yüce Allah'ın gösterdiği doğru yoldan sapan, elçilerine karşı çıkanlar tarihte iflah olmamışlardır. Geçmişte benzer tutum içine giren nice toplumlar,

büyük imparatorluklar, güçlü devletler yok olup gitti. Tarih inkârcıların, isyankâr ve zorbaların mezarlığıdır. Onlara azap geldiği zaman başlarına gelen musibetin farkına vardılar ama iş işten geçmişti, artık kurtulmaları, azaptan kaçmaları mümkün değildi.

İnkârcılar içlerinden birinin -hem beşer nev'inden bir insan hem tanıdıkları hemşehrilerinin- elçi olarak seçilip yol gösterici ve uyarıcı sıfatıyla gönderilmesine şaşırıyorlar. Onların iddialarına göre Tanrı bir elçi gönderecekse bu ya "insanüstü bir varlık" -mesela melek gibi (bk. 6/En'am, 8-9; 7/A'raf, 63)- veya hiç değilse Mekke ve Taif gibi iki şehrin ulularından biri olmalıydı (43/Zuhruf, 31). Madem elçi bu iki vasfa değil ve buna rağmen bir takım insanlar ona inanıp etrafında kenetleniyor, olsa olsa büyücü olabilir ancak; büyücüler her ne söylüyorsa yalandır, bir gerçeklik değeri yoktur.

İnkârcıların şaştıkları başka bir nokta daha ilginç: Hz. Muhammed (s.a.) çok tanrıcılığı, birden fazla ilaha tapınma âdetini ortadan kaldırıp tek Tanrı inancına yani bir olan Allah'a davet ediyordu. Oysa Kâbe'de her kabilenin bir putu vardı, bunların sayıları 365'e kadar çıkmıştı. Her kabile kendi özerkliğini, hâkimiyet alanını kendine özgü putu ile ifade ediyordu. Her kabilenin putu olduğundan başka kabilenin nüfuzu veya hâkimiyeti altına girmezdi. Bir kabile diğerinin putunu kabul ettiğinde artık zımnen veya açıktan siyasi hâkimiyetini, kabile prestijini ve üstünlüğünü de kabul etmiş, böylelikle başkasının nüfuzu altına girmiş olurdu. Hz. Muhammed (s.a.) onları tek bir Tanrı'ya davet ettiğinde, onların kabil kültürlerine göre bunun anlamı onun ve dolayısıyla kabilesi veya ailesinin nüfuzu altına girmek demekti. Nitekim Hz. Peygamber'i koruyucusu olan amcası Ebu Talib'e şikâyet ettiklerinde bunu dile getirmişlerdi. Amcasının sorusu üzerine de Hz. Peygamber, bu düşüncelerinde yanıldıklarını, eğer çağrısına olumlu cevap vereceklerse Araplar üstünde hâkimiyet kurup komşu imparatorlukları vergiye bağlayacaklarını söyleyince Ebu Cehil'in de hazır olduğu meclistekiler hemen atılarak "Söyle fazlasını da verelim!" deyince Kelim-e i tevhidi söylemelerini buyurdu. Bunun üzerine şiddetle tepki gösterip inkârcı tutumlarına, sövgü ve küfürlerine devam edeceklerini söylediler.

Müşriklerin önde gelenleri onu ikna edemeyeceklerine kesin olarak kanaat getirince kendi aralarında put merkezli dayanışmayı pekiştirmeye karar verdiler. 6. ayet bu çağrıya işaret eder: "**Yürüyün, ilâhlarınıza karşı** (bağlılıkta) **kararlı olun; çünkü asıl istenen budur.**" Mademki peygamber kimliğiyle ortaya çıkmış bulunan Hz. Muhammed (s.a.) ilahları ortadan kaldırıp tek bir Allah inancına bağlanmalarını istiyor ve bunun üzerinden parçalara, özerk birimlere ayrılmış kabileleri kendi bayrağı altında birlik olmaya davet ediyor,

buna karşı alınacak en etkili tedbir herkesin kendi ilahına, tapındığı puta, aslında kendi kabilesinin üstünlüğüne, çıkar asabiyetine sımsıkı sarılması olmalıdır. Böyle bir durumda yapılması gereken budur (25/Furkan, 41-42).

Müşrikler bir de iddialarına tarihsel bir referans gösterme, iddialarını tarihsel argümanlarla pekiştirme lüzumunu hissediyorlar. Buna göre bundan önceki dinde böyle bir şeye rastlamış değildirler. Tefsirciler "**diğer din** (fi'l milleti'l ahire)"den kastedilenin Hıristiyanlık olduğunu iddia edip delil olarak da teslis inancını öne sürüyorlar. Bu pek ikna edici görünmüyor. Mekkeliler Hıristiyanlıktan haberdar idiler ama mukabil referans gösterecek kadar Hıristiyanlığın ilahiyatına vakıf değillerdi, kaldı ki Yahudilikten de haberdar idiler. Müşriklerin kastettiği Hz. İbrahim'in bozulmuş hanif dini geleneği, tahrifata uğramış dinidir. Nitekim bizim "**diğer din**" şeklinde çevirdiğimiz ifade ayette "**millet-i ahire**" geçer. Millet de Kur'an-ı Kerim'de özel vurguyla İbrahim aleyhisselâmın "hanif milleti" yani vaz'ettiği şeriat ve yaşama tarzıdır. Kureyş'in "**din**" diye "**millet**" kelimesini seçmeleri boşuna değildi. (Daha geniş bilgi için bkz. 4/Nisa, 125, ayetin açıklaması.) Bu sayede müşrikler demek istiyorlar ki bundan önceki dinde, bizim tarihimizde, geçmişimizde bu türden bir teamül görmedik, bilmiyoruz, Hz. Muhammed bunu nereden çıkarıyor! Geçmişe ilişkin bir referansı yoksa bu içi boş bir iddiadan ibarettir (46/Ahkaf, 11).

8. ayet sanki zikrin içeriğini kabul ediyorlarmış da neden Hz. Muhammed'e gönderildiğine itiraz ediyorlar gibi bir anlam taşır. Buradaki zikrin Kur'an'dan çok nübüvvet olması gerekir, zira onlar Kur'an'dan önce Hz. Peygamber'in nübüvvetine, risâletine itiraz ediyorlar. Zikre itirazları veya zikri reddetmeleri nübüvveti reddetmelerinin zorunlu sonucudur. Nitekim zamanımızın deistleri de vahye ve Risâlete inanmadıkları için Kur'an-ı Kerim'in hakikatine, ilahi vahiy olma değerine inanmıyorlar. Dünün müşrikleri ile günümüzün deistleri arasında mahiyetçe fark yoktur.

Zikre inanmıyorlar, kuşku içindedirler çünkü vahiy hakikatini kabul etmiyorlar. Belli ki azabı tatmış değiller, başlarına büyük bir musibetin geleceğini beklemiyorlar, engin bir rahatlık içinde inkâr ve isyanlarına devam ediyorlar.

Nasıl böyle bir itirazda bulundukları hayret vericidir: Yüce Allah karşılıksız bağışlar, kullara karşı müstağnidir, hiç kimseye ve hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Hazineler inkârcıların elinde değil ki diledikleri gibi paylaştırsınlar, dilediklerine çok dilediklerine az versinler veya tamamen yoksun bıraksınlar! Öyle bir şey yok. Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin mülkü O'nundur. Bunu somut olarak, çıplak gözle müşahede etmek istiyorlarsa bir imkân, bir güç, bir araç bulup göğe yükselsinler, uzaya baksınlar. Orada O'nun vaz'ettiği

düzenden başka bir şey bulamazlar, bütün evren ve içindekiler O'na, O'nun yasalarına boyun eğmiş bulunmaktadır.

"**Bir sebep**" demek ip ve halat demektir. Anlamı yol ve yöntem, imkân ve araçtır. Bu ayette insan imkân ve araç bulabildiğinde dünyanın atmosferini geçip uzaya çıkabileceğine uzak mesafeden bir ima olabilir mi? Kuşkusuz olur ama bu zamanı gelince insanın Ay'a veya Mars gezegenine gideceği haberinin önceden Kur'an'da yer aldığı anlamına gelmez. En doğrusunu Allah bilir.

Sabretsinler, pek uzak olmayan bir gelecekte ağır yenilgilere uğrayacaklardır. Tefsircilere göre bu Bedir savaşını, Hendek olayını ve Mekke fethini önceden işaret etmektedir. Ancak sabrın ahirette karşılaşacakları çetin azaba atıf olması da ihtimal dışı değildir.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ
لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْئَيْكَةِ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ
فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنْظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ
﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾ اصْبِرْ عَلَىٰ مَا
يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ
مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَّهُ أَوَّابٌ
﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

12. **Onlardan önce Nuh kavmi, Ad ve kazıklar sahibi Firavun da yalanlamıştı.**
13. **Semud, Lut kavmi ile Eyke halkı da. İşte onlar** (Allah'a karşı isyanda birleşen ve güç toplayan) **fırkalar**(dı).
14. **Hepsi de elçileri yalanladılar, böylece azapla-sonuçlandırmam** (onlara) **hak oldu.**
15. **Bunlar da,** (geldiğinde)**bir anlık gecikmesi bile olmayan bir tek çığlıktan başkasını gözetlemiyorlar.**
16. (Alaylı alaylı) **Dediler ki: "Rabbimiz, hesap gününden önce** (azaptan bize vadettiğin) **payımızı çabuklaştırıver."**
17. **Sen onların söylediklerine karşı sabret ve bizim güç sahibi kulumuz Davud'u hatırla; çünkü o,** (her tutum ve davranışında Allah'a) **yönelen biriydi.**

18. **Doğrusu biz dağlara boyun eğdirdik, akşam ve sabah kendisiyle birlikte** (Allah'ı) **tesbih ederlerdi.**
19. **Ve toplanıp gelen kuşları da. Hepsi onunla** (Allah'ı tesbih etmede uyum içinde) **yönelip-dönmekte olanlar idi.**
20. **Onun mülkünü güçlendirmiştik. Ona hikmet ve anlatım çarpıcılığını vermiştik.**

İçinde yaşadıkları inkâr ve isyandan vazgeçmeyip gelen elçileri yalanlayanların trajik sonunu Nuh kavmi, Ad ve Firavun'un başına gelenlere bakarak tahmin etmek güç değil. Nuh kavmi tufanla tarihten silindi, Hud aleyhisselamı yalanlayan Ad kavmi yerle bir oldu, kendini yeryüzünün yegâne ve yenilmez hâkimi zanneden Firavun da suda boğuldu. Firavun'a uygun görülen "**zu'levtad**" sıfatı, dünyaya kazık çakmışçasına ölmeyeceğini sanıp ehram diken veya düşmanlarını kazığa vurarak öldüren azgın kişi, zorba tiran demektir. "**Evtad**"ın sayıca kalabalık ve hayli güçlü olan ordusunun simgesi olarak "**kazıkları sağlam çadırlar**" manasına geldiği de söylenmiştir. Şu veya bu, sonuç itibariyle Firavun azgın ve zorba bir hükümdardır. Kendini yenilmez zannediyordu ancak diğerleri gibi Allah'ın mutlak kudreti ve azameti karşısında dizüstü çöktü, Kızıldeniz'de boğuldu. Salih aleyhisselâmın tebliğine muhatap olan Semud kavmi, eşcinsellik günahına batmış Lut kavmi ve Şuayb aleyhisselamı yalanlayan Eyke halkı da aynı akıbete uğradılar.

Bu kavimler görünürde peygamberleri yalanlıyorlardı ancak peygamberler birer elçi olduklarından hakikatte yalanladıkları Allah'ın mesajı idi. Ortak noktaları Allah'a karşı isyandı. Sonunda ilahi yasa (sünnetullah) hükmünü icra etti, inkâr ve isyanlarının cezası olarak şiddetli azaplara maruz kalarak tarihten silinip gittiler. (Bkz. 8/Enfal, 32; 13/Ra'd, 6; 22/Hac, 47 ve ilgili atıflar.)

Yüce Allah geçmişte büyük hata işleyip azaba çarptırılan toplumlara atıfta bulunup Hz. Peygamber'e aynı muameleyi gösteren yani onu yalanlayan Mekkelileri işaret edip, eğer bunlar da bir azap bekliyorlarsa, azap geldiğinde geldiği zaman bunun geri çevrilmesi, ertelenmesi, onlara mühlet verilmesi mümkün olmayacaktır. Tek bir çığlık halinde gelir ve olan olur. Küstahça "Varsa böyle bir azap bir an önce gelsin de görelim" demesinler. O azap elbette gelecektir. Gelinceye kadar peygambere ve onun yolundan gidenlere yaraşan tutum vakarla sabretmektir. "Allah sabredenlerle beraberdir (2/Bakara, 153)." Sabrın bir elçiyi ve onu takip eden insanları nasıl eninde sonunda kazançlı çıkardığını Davud aleyhisselama bakarak anlamak mümkün.

Hz. Davud güç ve kuvvet sahibi biriydi. Hem Allah'ın elçisi hem peygam-

berdi (bkz. 4/Nisa, 163 ve 17/İsra, 55). Kur'an-ı Kerim, ayrıca ona "hikmet verildiğini" belirtir (bkz.2/Bakara, 251). Vehbe Zühayli, Davud aleyhisselâmın on sıfatla nitelendirildiğini yazar: Sabır, Allah'a kulluk, dinde kuvvet, Allah'a çokça rükû etmesi ve okuduğu Zebur ayetlerini tekrar etmesi, kuşların ona ittiba ederek toplanması, din ve dünya mülkünün güçlendirilmesi, hikmet verilmesi ve anlaşmazlıkları güzelce sonuçlandırması (Tefsiru'l Münir). Kısaca ona ve kendisinden sonra yönetimin başına geçecek olan oğlu Süleyman aleyhisselama "**hükümdar peygamber**" denir. Her ikisi erkleri adalet üzere kullanıyor, toplumu erdem yolunda eğitip ilahi hoşnutluğa göre bir sosyo-politik düzen içinde yaşatmaya çalışıyorlardı.

Dört büyük kitaptan Zebur'un kendisine indirilen Davut aleyhisselam hikmet sahibi biriydi. Bugünü de yakından ilgilendiren şu hikmetli sözün Hz. Davud'a ait olduğu söylenir: "*Birgün gelir, yedikleri insanın tuzağı olur.*"

Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. Davud 30 yaşında tahta geçti ve 40 yıl hüküm sürdü. Hevron'da 7 yıl 6 ay Yahuda'ya, 30 yıl Yeruşalim'de bütün İsrail'e ve Yahuda'ya krallık yaptı (II. Samuel, 5/1-5). Kitab-ı Mukaddes de açık ifadelerle hükümdarlığı sırasında doğruluk ve adaletten sapmadığını belirtir (Aynı yer).

Söz konusu "hükümdar peygamber" profili büyük bir ihtimalle uzun yıllar Mısır'da hikmet ve ilimler tahsil etmiş bulunan Platon'un da ilham kaynağı olmuştur. Greklerin temel siyaset arayışlarının "erdem ve erdemli yönetim" olması ile Platon'un bu çerçevede erdemli yönetimin ancak "kral-filozoflar"ın eliyle sağlanabileceğini düşünmesi önemlidir. Mısır'da ve başkalarıyla temasları sırada Platon, doğunun peygamber tebliğlerinden haberdar olmuştur ki, bu özelliğiyle ona "Grekçe konuşan Musa" denmesi boşuna değildir. 17. ayetin atfına bakıldığında en yüksek erdem insanın Davud aleyhisselam gibi her tutum ve davranışında, karar ve icraatlarında, takip ettiği politikalarda, söz ve hitabelerinde samimi ve ihlaslı olarak Allah'a yönelmesidir. Hz. Davud bunun somut örneğini teşkil eder.

Hükümdar olmak manevi hayattan ve ahlaki olgunluk yolundan vazgeçmeyi veya dini bir kenara bırakmayı gerektirmez. Meşru olan reel politikalar ideal politikalara ve ilahi hukuk tarafından çizilmiş bulunan çerçeveye göre düzenlenip yürütüldüğünde iyi ve faydalı sonuçlar verir. Söz konusu yüksek ahlaki erdemlere göre ayarlanmış yönetim insanları mutlu eder, ortak iyi ve yararı (ma'ruf) hâkim kılar, sadece bu değil, tabiat ile insan arasında barış ve uyumu da sağlar.

Davud aleyhisselam canlı ve cansız tabiatla uyum ve ahenk içinde Allah'ı tesbih eden seçkin bir peygamberdi. Bizim bilemediğimiz dili biliyor, varlık-

ların Allah'a olan şevk ve iştiyaklarını anlıyordu. Sabah akşam Allah'ı o berrak, etkileyici sesiyle tesbih ettiğinde dağlar ona katılıyor, sesini duyan kuşlar gökyüzündeki seyrüseferlerini değiştirip toplu halde onun bulunduğu noktaya yöneliyorlardı (bkz. 34/Sebe', 10). Bu olayın mucizevi olduğu şüphesizdir, pozitif olarak "güzel sesiyle tesbihte bulunurken sesi dağda yankılanıyordu, mesele bundan ibarettir demek" eksiktir. Ayetler seçkin bir peygamber üzerinden insanın canlı ve cansız tabiatla barış ve harmoni içinde yaşamayı bilmesi durumunda eşya dünyasıyla sürekli bir iletişim ve ahenk içinde olabileceğini ima etmektedir. Bunun da yolu Allah'ın namütenahi ayetlerinin mazharı ve tecelli alanı olan tabiatla hüsn-ü muamele içinde olmaktan, varlıkların da insanlar gibi hak ve hukuklarının olduğu bilincini taşımaktan ve ilahi hükümler hangi çerçeveyi çizmişse Hududullahı çiğnemeden tabiattan yararlanmasını bilmekten geçer. Her söz, ses ve görüntü kayda alınmaktadır. Âdem'den bu yana ve kıyamete kadar hiçbir ses ve görüntü tümüyle silinmez. Bu meyanda Şeyh Galip şöyle demiştir:

"Avazeni bu cihanda Davud gibi sal"

"Baki kalan bu kubbede hoş bir sada imiş!"

20. ayet Davud aleyhisselâmın güçlü bir iktidara sahip olduğunu belirtmektedir. Ancak o hükmünü insanların kalbine korku salarak değil kalplerini fethederek, gönüllerini kazanarak icra ediyordu. Ona karşı kimse gelemezdi; demiri yani maddi gücü kullanmasını biliyordu ve gerektiğinde zayıfların hakkını zalimlerden elde etmek veya ona meydan okuyanları yola getirmek için güç kullanmaktan çekinmiyordu. Sadece silah gücünü değil, sözün gücünü de kullanmasını biliyordu. Ona uygun görülen "**Fasl-ı hitap**" ihtilafları adil hükümlerle çözme, maksadını etkileyici, kalplere şifa verici sözlerle açıklama yeteneği; hikmet ve anlatım çarpıcılığı gibi anlamlara gelir.

وَهَلْ اَتٰيكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَۙ ﴿٢١﴾ اِذْ دَخَلُوا عَلٰى دَاوُدَ
فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْۚ خَصْمَانِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ
بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ اِنَّ هٰذَآ
اَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ اَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي
فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِهٖۜ وَاِنَّ
كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَآءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾ يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

21. **Sana o davacıların haberi geldi mi? Hani mihraba** (Davud'un bulunduğu yere girmek için) **yüksek duvardan tırmanmışlardı.**

22. **Davud'a girdiklerinde, o, onlardan ürkmüştü; dediler ki: "Korkma, iki davacıyız, birimiz diğerimize haksızlıkta bulundu. Şimdi sen aramızda hak ile hükmet, kararında zulme sapma ve bizi doğru yolun ortasına yöneltip-ilet."**

23. **"Bu benim kardeşimdir, doksan dokuz koyunu vardır, benimse tek koyunum var. Buna rağmen 'Onu da benim payıma** (koyunlarıma) **kat' dedi. Ve bana konuşmada üstün geldi.**

24. (Davud) **dedi ki: "Andolsun senin koyununu, kendi koyunlarına** (katmak) **istemekle sana zulmetmiştir. Doğrusu,** (emek ve mali güçlerini) **birleştirip katan** (ortak)**lardan çoğu, birbirlerine karşı tecavüz ederler ancak imân edip salih amellerde bulunanlar başka. Onlar da ne kadar azdır." Davud, gerçekten bizim onu imtihan ettiğimizi sandı, böylece Rabbinden bağışlanma diledi ve rükû ederek yere kapandı ve** (bize gönülden) **yönelip-döndü.**

25. **Böylece onu bağışladık. Şüphesiz onun bizim katımızda gerçekten bir yakınlığı ve varılacak güzel bir yeri vardır.**

26. **"Ey Davud, gerçek şu ki, Biz seni yeryüzünde bir halife kıldık. Öyleyse insanlar arasında hak ile hükmet, istek ve tutkulara** (hevaya) **uyma; sonra seni Allah'ın yolundan saptırır. Şüphesiz Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarından dolayı şiddetli bir azap vardır."**

Hz. Davud Yaruşalim yani Kudüs'ü ele geçirdikten sonra buranın en hâkim tepesine bir saray inşa ettirdi. Saray'ın yapımında servi/selvi ağaçları kullanılmıştı, İsrailoğullarını buradan yönetiyordu. Anlatıma göre halkın davalarına Saray'da değil, içinde Ahit Sandığı'nın bulunduğu OhelMoed/Buluşma Çadırı önünde bakıyordu. (Çıkış, 33/7-11; II Samuel, 6/17.) Ayette geçen mihrap Razi'ye göre kaldığı yerde Hz. Davud'un Rabbine dua, zikir ve ibadet için çekildiği

yerdir. (Mihrab için bkz. 3/Âl-i İmran, 37.) Davacılar duvarı tırmanıp da Hz. Davud'a ulaştıkları yer işte aslında davaların görülmeyip Hz. Davud'un ibadet için çekildiği yerdir, oraya da usulüne uygun olmayan yollarla girmişlerdir. Hz. Davud'un hiç beklemediği bir mekân ve zamanda iki kişiyle karşılaşınca korkmuştur. Bu ziyaretlerine insan kılığında meleklerden Hz. İbrahim ve Hz. Lut'un korkmasına benzer (bkz. 11/Hud, 69-77). Hz. İbrahim ve Hz. Lut'a gelenler, "**melek**" olduklarını beyan etmişlerdir, Davud aleyhisselama gelenlerin "melek" olma ihtimalleri yoktur, zira hemen kendilerini aralarında ihtilaf olan "**iki davacı**" (38/22) tanıtmaktadırlar. Kaldı ki Davud'un huzuruna çıkmak isteyen meleklerin duvarı tırmanmalarına ihtiyaçları yoktur.

Davud aleyhisselâmla ilgili ön bilgiler, başka bir deyişle onun siyasi ve ahlaki profili bizde kanaat oluşturacak bir perspektif verildikten sonra 21-25 ayetlerde ilginç bir olayın anlatımına geçilir. Tefsirciler Kitab-ı Mukaddes'in, daha doğrusu İsrailiyyat'ın derin etkisinde bir peygambere uygun düşmeyecek yakıştırmalarda bulunurlar. Önce İsrail'i kaynaklarda yer alan ve hakikatte aslı esası olmayan rivayet ve bilgileri sanki vahyin nassı imiş gibi ela alırlar, sonra da bunları tevil etmek üzere bin dereden su getirmeye çalışırlar.

Konuyla ilgili II. Samuel, bab. 11'de yer alan bilgiler şöyle:

(2. Samuel 11) İlkbaharda kralların savaşa gittiği dönemde Davut kendi subayları ile birlikte Yoav'ı ve bütün İsrail ordusunu savaşa gönderdi. Onlar Ammonluları yenilgiye uğratıp Rabba Kentini kuşatırken Davut Yeruşalim'de kalıyordu. Bir akşamüstü Davut yatağından kalktı, sarayın damına çıkıp gezinmeye başladı. Damdan, yıkanan bir kadın gördü. Kadın çok güzeldi. Davut onun kim olduğunu öğrenmek için birini gönderdi. Adam, 'Kadın, Eliam'ın kızı Hititli Uriya'nın karısı Bat-Şeva'dır'dedi. Davut kadını getirmeleri için ulaklar gönderdi. Kadın Davut'un yanına geldi. Davut aybaşı kirliliğinden yeni arınmış olan kadın ile yattı. Sonra kadın evine döndü. Gebe kalan kadın Davut'a, 'Gebe kaldım' diye haber gönderdi.

Davut, Bat-Şeva'nın hamile kaldığını öğrenince, ordusunun komutanı Yoav'a haber yolladı ve ona, Bat-Şeva'nın kocası Uriya'yı kendisine göndermesini buyurdu. Uriya İsrail ordusunda önemli bir rütbeye sahipti. Ve böylece Yoav, Uriya'yı Davut'a gönderdi.

Uriya yanına varınca, Davut Yoav'ın, ordunun ve savaşın durumunu sordu. Sonra Uriya'ya, 'Evine git, rahatına bak' dedi. Uriya saraydan çıkınca kral ardından bir armağan gönderdi. Ne var ki, Uriya evine gitmedi, efendisinin bütün adamları ile birlikte sarayın kapısında uyudu. Davut, Uriya'nın, evine gitmediğini öğrenince, ona, 'Yolculuktan yeni geldin, neden evine gitmedin?' diye

sordu. Uriya, 'Sandık da, İsrailliler ile Yahudalılar da çardaklarda kalıyor' diye karşılık verdi, 'Komutanım Yoav ile efendimin adamları kırlarda konaklıyor. Bu durumda ben nasıl olur da yiyip içmek, karım ile yatmak için evime giderim? Yaşamın hakkı için, böyle bir şeyi kesinlikle yapmayacağım!'

Bunun üzerine Davut, 'Bugün de burada kal, yarın seni göndereceğim' dedi. Uriya o gün de, ertesi gün de Yeruşalim'de kaldı. Davut, Uriya'yı çağırdı. Onu sarhoş edene dek yedirip içirdi. Akşam olunca Uriya efendisinin adamları ile birlikte uyumak üzere yattığı yere gitti. Yine evine gitmedi. Sabah olunca Davut Yoav'a bir mektup yazıp Uriya aracılığı ile gönderdi. Mektupta şöyle yazdı: 'Uriya'yı savaşın en şiddetli olduğu cepheye yerleştir ve yanından çekil ki, vurulup ölsün.' Böylece Yoav, kenti kuşatırken, Uriya'yı, yiğit adamların bulunduğunu bildiği yere yerleştirdi. Kent halkı çıkıp Yoav'ın askerleri ile savaştı. Davut'un askerlerinden ölenler oldu. Hititli Uriya da ölenler arasındaydı. Yoav savaş ile ilgili haberleri Davut'a iletmek üzere bir ulak gönderdi: 'Kulun Hititli Uriya da öldü' dersin.

Uriya'nın karısı, kocasının öldüğünü duyunca, onun için yas tuttu. Yas süresi geçince, Davut onu saraya getirtti. Kadın Davut'un karısı oldu ve ona bir oğul doğurdu. Ancak, Davut'un bu yaptığı Rabbin hoşuna gitmedi.

(2. Samuel 12) Rab Natan'ı Davut'a gönderdi. Natan Davut'un yanına gelince ona, 'bir kentte biri zengin öbürü yoksul iki adam vardı' dedi, 'Zengin adamın birçok koyunu, sığırı vardı. Ama yoksul adamın satın alıp beslediği küçük bir dişi kuzudan başka bir hayvanı yoktu. Kuzu adamın yanında, çocukları ile birlikte büyüdü. Adamın yemeğinden yer, tasından içer, koynunda uyurdu. Yoksulun kızı gibiydi. Derken, zengin adama bir yolcu uğradı. Adam gelen konuğa yemek hazırlamak için kendi koyunlarından, sığırlarından birini almaya kıyamadığından yoksulun kuzusunu alıp yolcuya yemek hazırladı.'

Zengin adama çok öfkelenen Davut, Natan'a, 'Yaşayan Rabbin adı ile derim ki, 'Bunu yapan ölümü hak etmiştir!'dedi. 'Bunu yaptığı ve acımadığı için kuzuya karşılık dört katını ödemeli.' Bunun üzerine Natan Davut'a, 'O adam sensin!' dedi, 'İsrail'in Tanrısı Rab diyor ki, 'Ben seni İsrail'e kral olarak meshettim ve Saul'un elinden kurtardım.Sana efendinin evini verdim, karılarını da koynuna verdim. İsrail ve Yahuda halkını da sana verdim. Bu az gelseydi, sana daha neler neler verirdim. Öyleyse neden Rabbin gözünde kötü olanı yaparak, onun sözünü küçümsedin? Hititli Uriya'yı kılıç ile öldürdün? Ammonluların kılıcı ile canına kıydın? Karısını da kendine eş olarak aldın? Bundan böyle, kılıç senin soyundan sonsuza dek eksik olmayacak. Çünkü beni küçümsedin ve Hititli Uriya'nın karısını kendine eş olarak aldın.' Rab şöyle diyor, 'Sana ken-

di soyundan kötülük getireceğim. Senin gözünün önünde karılarını alıp bir yakınına vereceğim; güpegündüz karılarının koynuna girecek. Evet, sen o işi gizlice yaptın ama ben bunu bütün İsrail halkının gözü önünde güpegündüz yapacağım!' Davut, 'Rabbe karşı günah işledim' dedi. Natan, 'Rab günahını bağışladı, ölmeyeceksin' diye karşılık verdi, 'Ama sen bunu yapmakla Rabbin düşmanlarının O'nu küçümsemesine neden oldun. Bu yüzden doğan çocuğun kesinlikle ölecek' dedi. Bundan sonra Natan evine döndü." Anlatımın devamında çocuğun yedinci günde öldüğü, daha sonra Davud'tan hamile kalan Bat-Şeva'nın Süleyman'ı doğurduğu kaydedilmektedir.

Yahudi kaynaklarında bu olayın açıklaması da şöyle yapılmaktadır: "Davut, Tanrı'nın gözünde iğrenç olan bir şey yaptı. Komşusunun karısına göz dikti, onun ile zina yaptı ve sonra bu günahını üstünü başka bir günah ile örtmeye çalıştı. Bazılarınızın aklına şöyle bir soru gelebilir: "Böyle kötü ve korkunç bir öyküye Kutsal Yazılarda neden yer veriliyor?" Kutsal Yazılar, bu soruyu kendi sözleri ile şöyle yanıtlarlar: *"Önceden ne yazıldıysa, bize öğretmek için yazıldı."* (Romalılar 15:4) *"Bu olaylar başkalarına ders olsun diye onların başına geldi; çağların sonuna ulaşmış olan bizleri uyarmak için yazıya geçirildi. Onun için ayakta sağlam durduğunu sanan, dikkat etsin, düşmesin!"* (1. Korintliler 10:11,12) Tanrı, Kutsal Yazılarda, peygamberlerin işledikleri günahları gizlemez, çünkü bize değerli dersler öğretmek ister."(Doğruluk Yolu/The Way of Righteousness); Davut ve Bat-Şeva, David and Bathsheba; Ders: 49.)

Son dini tebliğin peygamber telakkisine göre bu hikâyenin tamamıyla uydurma olduğu açıktır. Diyelim ki Yahudi kaynaklarında Davud bir peygamber değil, kraldır. Ancak Kur'an-ı Kerim kendisine dört büyük kitaptan biri olan Zebur'un gönderildiği peygamber olduğunu belirtir, İsraili kaynakları Davud aleyhisselâmın ya peygamberlik misyonunu yok saymakta veya bir peygambere yakışmayacak şen'i fiilleri ona isnat etmektedirler, bu yönüyle söz konusu rivayet ve bilgiler üzerinde fikir yürütmeye değer nitelikte değildirler. Nübüvvetin asli misyonu itibariyle ve değişmez ilke olarak, bir peygamberin asla bu türden iki büyük suç işleyebileceğini düşünemeyiz. Bu anlatıma göre Hz. Davud, On Emir'in en belirgin iki emrini çiğnemiş bulunmaktadır. Değil bir peygambere sıradan şerefli bir insana bu fiiller yakışmaz. Peygamberler günah işlemez, onların ismet sıfatı buna manidir. Durum bu ise, bu uydurma rivayetler üzerine bir tefsir veya tevil kurmanın tamamı hükümsüzdür. Bu yüzden haklı olarak Hz. Ali (r.a.), kıssayı bu şekilde anlatanlara bir peygambere iftira atmanın cezası olarak 160 sopa vurma tehdidinde bulunmuştur. Sıradan insanların iftira cezası 80 sopadır (bkz. 24/Nur, 4).

24. ayette Davud aleyhisselâmın yüce Allah tarafından "**imtihan edildiği**"ni sanmış -bazı tefsircilere göre ayette geçen "**zan**" anlamaktır, dolayısıyla imtihandan geçtiğini anlamıştır- bunun üzerine yüce Allah'tan bağışlanma dileyerek secdeye kapanmıştır. Bunun bir anlamı olması gerekir.

Tefhimu'l Kur'an adlı değerli eserinde arkeolojik malzeme ve mukayeseli dinler tarihini başarıyla kullanan Ebu'l A'la Mevdudi'nin konuya getirdiği açıklık şöyledir:

"Hz. Davud'un hata yaptığı meselenin koyun meselesine benzer olması gerekir. Çünkü karar verdiği esnada aniden imtihan olunduğunu hatırlamıştır. Ancak bu hatası affedilemeyecek kadar önemli değildir. Bu yüzden Allah onu affettiği gibi ayrıca mertebesini de yükseltmiştir. Allah, onu, kendi kendine pişman olması, secde ve tevbe etmesi dolayısıyla affetmiş ve onun ne bu dünyadaki ne de öbür dünyadaki makamına bir halel gelmemiştir.

Bu uyarı nedeniyle Hz. Davud tevbe etmiş ve Allah da onun bu tevbesini kabul ederek mertebesini yükseltmiştir. Bundan anlaşıldığına göre, Hz. Davud'un davranışında nefsanî bir zaafın payı vardı ve ayrıca -muhtemelen- hükümdar oluşu sebebiyle gücünü adil olmayan bir biçimde kullanmıştı. Oysa bu şekilde davranmak bir hükümdara yakışmazdı. Bu bağlamda aklımıza üç soru geliyor.

1) Hz. Davud ne yapmıştı?

2) Allah Teâlâ, onun bu davranışını niçin açıkça değil de imalı bir şekilde zikretmiştir?

3) Bu olaydan ne gibi bir ders çıkarabiliriz?

Yahudi ve Hıristiyanların mukaddes kitaplarını okumuş olanlar şu hikâyeyi bilirler; (eğer o kitaplara inanırsak) "Hz. Davud Hititli Urya'nın karısıyla zina etmiş ve daha sonra Urya'yı kasten savaşa göndererek öldürmüştür. Sonra da karısını nikâhı altına almıştır." Ayrıca bu kitaplara göre zina yaptığı bu kadından Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman olmuştur. Bu hikâye Kitab-ı Mukaddes'in II. Samuel 11. ve 12. bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde kayıtlıdır. Kur'an'ın nüzulünden asırlar önce Kitab-ı Mukaddes'te kayıtlı olan bu olayı bütün dünyadaki Yahudi ve Hıristiyanlar okuyorlar, işitiyorlar ve ayrıca inanıyorlar da. Bu yüzden tüm dünyada, batı ülkelerinde, İsrailoğullarının dini eserlerinde bu ithamın geçmediği hiçbir kitap adeta yoktur.

Bu kıssa herkes tarafından bilindiği için Kur'an bu olayı ayrıntılarıyla ele almamıştır. Zaten Sünnetullah'da bu tür olaylar ayrıntılarıyla beyan edilmez. İşte bu yüzden ima yoluyla anlatılmıştır. Ayrıca bu olayın hiç de ehli kitabın anlattığı gibi olmadığı da zikredilmiştir. Asıl olay, Kur'an'da açıkça anlaşılacağı üzere Hz. Davud'un Urya'dan (ya da ismi ne olursa) karısıyla evlenme isteğinde

bulunmuş olmasıdır. Bu istek, sıradan bir insan tarafından değil, güçlü bir hükümdar ve önemli bir şahsiyet tarafından yapılmıştır. Kadının kocası ise sıradan bir vatandaştı. Hz. Davud böyle bir teklifte bulunmuş olmasına rağmen, teklifinin ardında bir cebr unsuru bulunmuyordu ama yine de sıradan bir vatandaşın böyle bir teklifin altında ezilmemiş olması mümkün değildir. Urya Hz. Davud'a belki de olumlu bir cevap verecek iken, halktan iki salih insan aniden Davud'un huzuruna girmiş ve güya ondan aralarındaki hadise ile ilgili karar vermesini istemiş olabilirler. Hz. Davud önce aralarındaki davayı, gerçek bir hadise sanmış ve davacıyı dinledikten sonra hükmünü vermiştir. Ancak bu hükmü verirken vicdanında muhasebe yaparak, "İşte senin Urya'ya yaptığın teklif ile, bu güçlü adamın yaptığı teklif arasında bir fark yoktur. Ben onun bu teklifini zulüm diye niteleyip, karar verdikten sonra, aynı zulmü neredeyse irtikâp edeceğim" şeklinde düşünmüş olacak ki, bu gerçeği hemen anladığında secdeye gitmiş ve Allah'a tevbe ederek bu teklifinden vazgeçmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'de bu olay en çirkin şekle büründürülerek anlatılmıştır. Biraz düşünecek olursak olayın şöyle cereyan ettiğini anlayabiliriz. Hz. Davud, o kadının sıradan birinin yerine, bir hükümdarın karısı olmasının daha münasip düşeceğini düşünmüş olabilir. Ve böyle bir düşünceden hareketle kadının (Urya'nın karısının) üstün özelliklerini duymuş ve –muhtemelen– böyle bir kadının kocasına sözkonusu teklifi iletmiştir. O dönemde bu tür şeyler, toplum içinde normal karşılanıyordu. Çünkü başka birinin karısını beğenen şahıs hiç çekinmeden kadının kocasına "karını boşa onunla ben evleneyim" diyebiliyordu. Böyle bir teklifle karşılaşan kimse, hiçbir şekilde gocunmaz hatta dost hatırı için sırf arkadaşı evlenebilsin diye karısını boşardı. Ancak Hz. Davud böyle bir teklifte bulunacağı zaman karşısındaki kimsenin sıradan bir insan olduğunu hesap etmemiştir. Zira Hz. Davud sıradan bir insan olmadığı gibi, ayrıca bir hükümdardır...

Yaptığı teklifte bir cebr sözkonusu olmasa dahi, sırf sahip oldukları nitelikler bakımından, karşısındaki kişi onun bu teklifini emir olarak telakki edebilirdi. Temsili bir davaysa, Hz. Davud'un bu olayı vicdanen muhasebe etmesine ve hatasını farkeder etmez teklifinden vazgeçmesine neden oldu. Böylece bu iş de kapanıvermiş oldu. Fakat bir süre sonra kadının kocası bir savaş esnasında şehit düşmüştür. Adamın şehit düşmesi üzerine karısı dul kaldığı için, Hz. Davud onu kendisine nikâhlamıştır. Ayrıca böylesine çirkin bir olayın ortaya atılma nedenlerinden biri de bir grup Yahudi'nin Hz. Süleyman'a cephe alıp düşman kesilmiş olmalarıdır. Dolayısıyla bu kimseler olayı abartarak Hz. Süleyman'ı karalamaya çalışmışlardı. (Bkz. Mevdudi, Neml sûresi, açıklama notu:56)

Müfessirlerden bir grup, bu efsaneyi hemen hemen benimseyerek İsrailoğul-

larının rivayetlerini kabul etmişlerdir. Ancak Hz. Davud'un zina etmesi ve kadının hamile kalması ile ilgili bölümlerini çıkararak diğer kısımları aynen nakletmişlerdir. Başka bir grup müfessir ise, bu olayla o iki kişinin (koyun) davası arasındaki ilgiyi reddederek bu kıssayı anlamsız bir şekilde tevile yeltenmişlerdir. Ama bu tevilin de aslı yoktur. Ve bir kaynağa dayanmamaktadır. Ayrıca ayetlerin siyak ve sibakına da uygun düşmemektedir. Buna rağmen müfessirlerden bir grup bu olayı doğru bir şekilde değerlendirmişler ve bu gerçeğe ulaşmışlardır.

Mesruk ve Said Cubeyr'in İbn Abbas'dan rivayet ettiklerine göre "Hz. Davud bir adama karısını boşaması için "karını boşa da onunla ben evleneyim" şeklinde bir teklifte bulunmuştur, o kadar." (İbn Cerir)... Zemahşeri, "Keşşaf" isimli tefsirinde "Allah'ın Hz. Davud kıssasını anlatımından, Hz. Davud'un bir kimseden karısın boşaması için ricada bulunması anlaşılmaktadır." diyor. Cessas, "Hz. Davud'un evlenmek istediği kadın o adamın karısı değil nişanlısı idi. Hz. Davud kadına kendisiyle evlenmesi teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine de Allah, kendisini "Bir mü'min kardeşinin nişanlısına evlenme teklifinde bulunuyorsun. Oysa senin birçok hanımın var" diye uyardı." demiştir. (Ahkamu'l-Kur'an) , Bazı müfessirler bu görüşün Kur'an ile uyuşmadığını söylemişlerdir. Çünkü Kur'an'da olay "Benim bir tek koyunum var, onu da bana ver dedi" şeklinde ifade edilmektedir. Ve Hz. Davud "O, senin koyununu kendi koyunlarına katmayı istemekle sana zulmetmiştir" şeklinde bir hüküm vermiştir. Dolayısıyla bu örnek, bu kadının Urya'nın karısı olduğu takdirde bir anlam ifade eder. Eğer onun nişanlısı olsaydı, ayetteki ifadenin şöyle olması gerekirdi: "Ben bir koyun almak istiyorum ama o 'bırak o koyunu da ben alayım' diyor..."

"Olayın aslı Hz. Davud'un bir şahsa "hanımını boşa da onu ben alayım" şeklinde ciddi bir teklifinden ibarettir.. Kur'an'da o şahsın Hz. Davud'un teklifini kabul edip etmediği belirtilmemiştir. Ayrıca, Hz. Davud'un o kadınla evlendiği ve ondan Hz. Süleyman'ın doğduğu da açıklanmamıştır....Hz. Davud'un uyarıldığı mesele, o kadının kocasına, boşanması için yaptığı tekliften başka bir şey değildi.... Çünkü böyle bir davranış her ne kadar caiz ise de, bir peygambere bu şekilde davranması yakışmazdı. Bu yüzden Allah onu uyardı ve nasihatte bulundu." (Tefhimu'l Kur'an, V, 63-68.)

Bizim kanaatimize göre Hz. Davud'un bağışlanma dilemesini gerektiren husus, evli bir kadınla zina etmesi, kocasını öldürtmesi veya Mevdudi'nin iddia ettiği gibi bir askerden çok saraya yani kendisine daha layık görmesi değildir. Haşa ilk iki suçu hiçbir peygamber irtikâp etmez, güzel bir kadın görse bile nefsine hâkim olur, olamıyorsa bu onu sıradan insanlar konumuna düşürür.

Açık olan şu ki bağışlanma dileğine sebep olan olay anlatılmış değildir. Ne

olduğunu bilemiyoruz. Tefsirciler aradaki boşluğu Kitab-ı Mukaddes'in kadın meselesinden hareket ederek kafalarında kurgulamaktadırlar. Bizim de illa da bir sebep aramamız gerekirse, bir tahminde bulunmamız gerekir, fakat bu bir tahminden öteye geçmez. Her ne kadar Mevdudi "Burada Hz. Davud'un, sadece bir tarafı dinleyerek karar verdiği zehabına kapılmak yanlıştır. Çünkü davacının konuşup davalının susmuş olmasından, onun suçunu kabullenmiş olduğu anlamı çıkar" diyorsa da, ayetlerin bağlamı (siyak ve sibakı) bu tahminden başka bir ihtimale izin vermez. Mesele, muhakeme usulünde içine düşülen bir hata, bir unutma olayına atıftır. Şöyle ki:

Davud aleyhisselâmın ibadete ve tefekküre çekildiği odasına kadar çıkan iki kişi kardeştirler. Muhtemelen ya işleri acildir veya kestirmeden Hz. Davud'a duvarı atlayarak ulaşmanın daha pratik olduğunu düşünüp randevusuz, destursuz odasına dalmışlardır. Bu da acaba bir suikasta mı uğradım diye Hz. Davud'da bir endişe ve kaygının uyanmasına yol açmıştır. Ancak şahıslar Hz. Davud'un endişesini gidermek üzere niçin huzuruna çıktıklarını anlatınca o da rahatlamıştır.

Gelenler kardeştirler, aralarında ortaklık kurmuşlardır. Ortada 100 koyunluk bir dava söz konusudur. Anlaşıldığı kadarıyla kardeşlerden birinin 99, diğerinin 1 koyunu olduğunu, fakat bir kardeşin tabir caizse laf cambazlığı, gerçeklik değeri olmayan argümanlar, etkileyici hitabet gücünü kullanarak, belki ağabey ise yaş faktöründen yararlanarak, olayları sağından solundan büküp kendi lehine çevirerek –her ne olursa olsun müvekkilini haklı çıkarmaya kendini ayarlamış avukatların yapmaya çalıştığı gibi– kardeşinin tek koyununu da elinden alıp sürüsüne katmıştır. Olan olmuş ancak sonra koyununu kaptıran kardeş pişman olmuş, zayi olan hakkını geri almak istemiş, aralarında ciddi bir ihtilaf çıkınca ve belki mesele sevimsiz, tatsız boyutlara ulaşma istidadı gösterince en adil kararı vereceğinden şüphe etmedikleri Davud aleyhisselâmın huzuruna çıkmaya karar vermişlerdir. Dedikleri tam olarak şudur: *"İki davacıyız, birimiz diğerimize haksızlıkta bulundu. Şimdi sen aramızda hak ile hükmet, kararında zulme sapma ve bizi doğru yolun ortasına yöneltip-ilet. Bu benim kardeşimdir, doksan dokuz koyunu vardır, benimse tek koyunum var. Buna rağmen 'Onu da benim payıma (koyunlarıma) kat' dedi. Ve bana konuşmada üstün geldi."* Bu beyanda kadın meselesini çağrıştıran en ufak bir unsur veya ima yoktur.

Davaya objektif bakıldığında 99 koyunu olanın diğerinin tek koyununa göz dikip elinden alması haksızlıktır. Hz. Davud da bunun haksızlık olduğunu söyleyip davayı bitirmek istemektedir ve muhtemelen de öyle yapmıştır.

Zaten uygunsuz bir zamanda ve gayri tabii yollardan huzuruna çıkmışlardır, belki canı da sıkılmış, açık beyanlarına rağmen suikast korkusunu içinden atamamıştır. "**Zelle**" kabilinden -tıpkı Efendimiz'in kör bir sahabinin kendince zamansız gelip soru sorması üzerine yüzünü ekşitmesi olayında olduğu gibi (bkz. 80/Abese, 1-10)- Hz. Davud muhakeme gücünü tümüyle kullanmadan, daha doğrusu davanın tam özüne vukufiyet sağlamadan karar vermiştir. Burada Hz. Davud'a isnat edilecek zelle kabilinden hata muhakeme usulündeki eksik tutumudur. Eğer öyle ise yapması gereken şey -görünürde/zahirde böylesine objektif bir haksızlık olsa bile- karşı tarafı da dinlemek olmalıydı. Çünkü Kızılderililerin dediği gibi "*Her hikâyenin bir başka anlatımı vardır.*" Hâkim tarafları dinlemek zorundadır. Adil yargılama, usulüne uygun olan yargılamadır. Belki de karşı tarafı dinleseydi, aslında ortaklık dağılırken, o tek koyunun da 99 koyunun sahibinin hakkı olduğu ortaya çıkmış olacaktı. Belki mağdur konumunda görünen kardeş koyun değil de ortaklıktan başka mal mülk almış ama bununla yetinmeyip kardeşinden davacı olduğunda daha fazlasını elde edeceğini düşünmüştür. Davanın tam vuzuha kavuşması iki tarafın da dinlenmesine bağlıdır. Muhtemelen Davud aleyhisselam tek tarafı dinleyerek karar verdiği için hata yapmış, hatasını hemen anlayıp yüce Allah'tan af ve bağışlanma dilemiş, Allah'ın kendisini bununla sınadığını düşünüp yine büyük bir ihlas ve safiyetle secdeye kapanmıştır. En-Nahhas, hatanın muhakeme usulünden kaynaklandığına işaret ettikten sonra şöyle der: "Denildiğine göre bu Davud aleyhisselâmın işlediği günah idi. Çünkü burada herhangi bir belge ve sağlam kanaat bildirmeye dayanak olacak birşey istemeden ve hasmın ikrarı da ortada bulunmaksızın durum gerçekten böyle mi olmuştur başka şekilde mi tespit etmeksizin "**Sana zulmetmiştir**" deyivermiştir. Kurtubi de, Hz. Davud, davalıya sormuş olsaydı belki şöyle bir cevap alabilirdi: "Benim 100 koyunum vardı, o tek koyunu da benden çaldı. Ona koyunumu bana geri ver dedim, yoksa sana ait koyunu benimkilere kat, benim olsun demedim." Kusur, haksız olduğu sabit olmamış birinin zulümle suçlanmasıdır.

Kısaca Davud aleyhisselam karar vermede aceleci davranmıştır, olayın kadınla bir ilişkisi yoktur. 25. ayet, Davud aleyhisselâmın hatasının bağışlandığını belirttikten sonra"*Bizim katımızda gerçekten bir yakınlığı ve varılacak güzel bir yeri vardır*" buyrulmaktadır ki, bu vurgu seçkin bir peygambere iftira atan İsrailiyat'a ve kıssacıların etkisinde kalanlara güzel bir cevap teşkil etmektedir. Davud aleyhisselâmın hataya düşmesine yol açan bu veya bilemediğimiz başka sebep de olabilir. En doğrusunu Allah bilir.

Olay anlattığımız gibi cereyan etmişse bize bir hakikati telkin eder: Yer-

yüzünde en yüksek düzeyde adaleti peygamberler tesis eder, bunda en ufak bir tereddüt yoktur ancak dünya şartlarında mahza adalet yani her şeyin tam ve eksiksiz olarak yerli yerine oturması, her hak sahibinin hakkınıntümünü alması mümkün değildir, illa az veya çok haklar birbirine geçer. İşte bu bize, ahiretin, Hesap Günü'nün niçin gerekli olduğunu göstermektedir. Tam ve eksiksiz adalet ahirette tahakkuk edecektir, çünkü HâkimlerinHâkimi (Ahkamu'l hâkimin) olan yüce Allah taraf tutmaz, unutmaz, yanılmaz, iltimas kabul etmez, muhakeme usulünde hata yapmaz.

Bu arada Hz. Davud, insanın bencilliğini, her şeyi keser gibi kendine yonttuğundan ortaklıkların yürümediğini de belirtmekte (24. ayet); sağlıklı, verimli ortaklıkları ancak iman edip salih amellerde bulunanların kurup devam ettirdiklerini belirtmektedir. Maalesef bunların da sayısı pek azdır. Ayette ortaklığın "**halt ve ihtilat**" olarak gelmiş olması düzgün ve dürüst ortaklığı yanında hile ve zimmetin karıştığı ortaklığa da imada bulunmaktadır. Birden fazla parçanın birbirine karışması ihtilattır. Ortaklar mallarını veya paralarını birbirine katarak iş yapmaya çalışırlar. Ancak ayetin vurguladığı çerçevede yürüdüğünde bir diğerinin payından bir bölümünü kendi hesabına geçirir, belki ortağından mal ve kazanç kaçırır, böylelikle günah ve suç teşkil eden bir fiil işlemiş olur. Hz. Davud, iman eden ve salih amellerde bulunanların dışındaki ortaklıkların bu gayrı meşru işlemler ve fiillerle malul olduğunu söylemektedir.

Hukuk adaleti ve muhakemede takip edilecek usulle ilgili hususlar yanında sıradan insanların da bu kıssadan almaları gereken dersler vardır. Dedikodu ve gıybetlere, çekişme ve suçlamalara sebebiyet veren nice bilgi ve haberler var ki araştırmadan, suçlanan veya karalanan şahısları dinlemeden hüküm verir, böylelikle günaha girmiş oluruz. Kısa bize, şahıslar veya gruplar hakkında kesin bir yargıya varmadan önce çok yönlü araştırma yapılması, hikâyenin birkaç anlatımına da başvurulması gerektiğini önemle vurgulamaktadır.

Yüce Allah Davud aleyhisselamı bağışladı. Çünkü bu olayda "kasıt" yoktu, "kusur" söz konusuydu. Niyeti taraf tutmak değil, adaleti tesis etmekti ama muhakeme usulünden kaynaklanan bir hata işlemiş oldu. Bu aynı zamanda bütün hâkimler, mahkemeler ve hakemler için uyarıcı, öğretici bir özelliğe sahiptir.

Davud aleyhisselam yeryüzünde halife idi. (Hilafet için bkz. 2/Bakara, 30). İlahi iradenin hangi yönde tecelli ettiğini, Allah'ın emir ve yasaklarına uyup ona göre iktidar kurmanın nasıl mümkün olduğunu, insanların, toplumların nasıl adalet üzere, hak ve hakkaniyete göre yönetilebileceklerini somut olarak gösteriyor, bu arada derin bir ihlas ve samimiyetle yüce Allah'a ibadet ediyor, canlı ve cansız varlıklarla iletişim kurabiliyordu. "**Yeryüzünde halife**" olmak

demek insanlar arasında hak ve hakkaniyetin tesis edilmesi, insanların kendi istek ve tutkularına göre hareket etmemesi ve doğru yol üzere bir hayat tarzını takip etmesi demektir. Bu yol haritasını takip etmeyenler hilafet haklarını kaybettikleri gibi büyük bir azaba da çarptırılacaklardır. Halife olan, yeryüzünün nihai ve hakiki sahibi olmadığını bilir, bu hakikati unutmaz. Kim yeryüzünü sahipsiz, kendi babasının çiftliği zannedip keyfince kullanmaya kalkışırsa o hesap gününü unutmuş kimsedir, akıbeti feci olacaktır.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا
فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾
كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

27. **Biz gökyüzünü, yeryüzünü ve ikisi arasında bulunan şeyleri batıl olarak yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Ateşten** (görecekleri azaptan) **dolayı vay o inkâr edenlere.**

28. **Yoksa Biz, imân edip salih amellerde bulunanları yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar gibi** (bir) **mi tutacağız? Ya da muttakileri facirler gibi** (bir) **mi tutacağız?**

29. (Bu Kur'ân,) **Âyetlerini, iyiden iyiye düşünsünler ve temiz akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübârek bir kitaptır.**

Varlık âleminin yaratılmış olmasının bir sebeb-i hikmeti vardır. Üç fikir insanı büyük bir yanılgıya ve ebedi ziyana uğratır:

a) Varlık kendi kendine var olmuştur yani evrenin bir yaratıcısının fikrinin reddi;

b) Varlık âleminin varoluşunun herhangi bir anlamı ve amacı yoktur;

c) Bizler varlık âleminde dilediğimiz gibi tasarrufta bulunabiliriz.

Böyle düşünmek büyük bir hatadır. Dikkatli bir gözle bakılacak olursak varlık âleminde her şeyin bir anlam ve amaç ihtiva ettiğini anlarız. (Bkz. 3/Âl-i İmran, 191; 21/Enbiya, 16-18. ayetlerin açıklaması.) Varlığı bir yaratan vardır, sahibi de O'dur (10. ayet). İnsan da bu âlemde kendi başına bırakılmış değildir (23/Mü'minun, 112-115). Fakat hakikatin üzerini kalın örtü ile kapatanlar bunu görmezler. Varlığın anlamdan ve amaçtan yoksun olduğunu, herhangi bir sebeple varolmadığını iddia edenlerin bütün söyledikleri hakikat temeli olmayan "zan"dan ibarettir. Zan ise onların tahminleri, temelsiz fikir yürütmeleri,

gerçeklerden uzak yakıştırma ve zihinsel kurgularıdır. Varlığın yaratılış hikmetini anlamanın yolu vahyin ışığında eşya ve olaylar üzerinde derinlemesine inceleme ve araştırmalar yapmak, çok yönlü tefekkürde bulunmaktır. Doğru bilgi ve işe yarar fikir "**kevni ayetler**"in "**kitabi ayetler**"in ışığında okunup anlaşılmasıyla mümkündür. İnkârcılar kitabi ayetleri inkâr ederler, bu da onları kevni ayetlerin bir anlam ve sebep ihtiva etmediği fikrine götürür. Birçok tabiat bilimcisinin ateist veya materyalist olmasının sebebi budur. Bu ise doğru yönde kullanılan aklın kabul edeceği fikir değildir.

Apaçık hakikati inkâr ettikleri, her şeyi altüst ettikleri, kargaşa ve haksızlıklara sebebiyet verdikleri için inkârcılar ateş azabına çarptırılacaklardır. Varlıkta her şey ilahi emre ve iradeye uygun olarak yerli yerindedir, düzeni ayakta tutan adalettir. İnkârcılar Yaratıcı fikrini ve eşya dünyasının anlamını ve hikmetini yok saydıklarından toplumsal hayatlarında da adaletsizliği hâkim kılmakta, zayıflara zulmetmekte, yapmamaları gereken şeyleri yapmaktan çekinmemektedirler.

Tabii ki insanların tümünü aynı kategoriye koymak doğru değil. Temel ahlaki tutum ve böylesine muhteşem bir varlığın namütenahi imkân ve nimetlerinden istifade dolayısıyla Yaratıcı'ya karşı duyulan sorumluluk açısından insanlar, salih olanlar ve fesat çıkaranlar; takva sahibi olanlar ile facir olanlar olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Salih olanların çabası iç dünyalarından başlamak üzere toplumsal hayatta, sözlerinin ve hükümlerinin geçtiği her toplumsal alanda sulh ve salahı hâkim kılmak, insanlar arasında barışı ve adaleti tesis etmektir. Fesat çıkaranlar ise bozgunculuk yaparlar, haksızlıklara ve ahlaki çürümeye, yeryüzünün hassas düzenini ve dengesini değiştirmeye kalkışırlar. Bu iki insan grubunu motive eden etkenler farklıdır, bu yüzden bir tutulamazlar (45/Casiye, 21).

Salih insanları sulh ve salaha sevkeden ana amil takvadır, Allah'a karşı duydukları derin saygı, korku ve haşyet onların amellerini salih kılar, takvalarını arttırır. Fesat çıkaranlar ise facir kimselerdir, sınırları açıkça ve küstahça ihlal ederler, hudut tanımazlar; iffet, namus, ahlak ve adalet gibi temel değerlere karşı arsızca ve pervasızca savaş açarlar. Gel gör ki, yeryüzünü fesada verenler, insanları kutuplaştırıp birbirine düşürenler, dirlik ve düzeni bozanlar, iyi ve yararlı iş yaptıklarını propaganda ederler (2/Bakara, 11).

Elbette adaletinin gereği olarak şanı Yüce Allah bu iki insan grubunu bir tutmaz. Her grubun hem dünyadaki kadir ve kıymetleri hem ahirette karşılaşacakları durumlar ve hak edecekleri yerler farklı olacaktır. Hiç kimse "insan olması hasebiyle" eşit olma hakkına sahip değildir, iyi olanla kötü olan, adil olanla

zalim olan, mü'min olanla inkârcı ve günahkâr olan eşit değildirler. Allah katında mü'minlerleinkârcılar eşit değilse, dünyada hiçbir siyasi görüş veya hukuk felsefesi onları eşit sayamaz; saysa da bu ayet hükmünce değeri yoktur.

Yüce Allah'ın bu Kitabı indirmiş olmasının da varlık âlemininki gibi bir sebeb-i hikmeti vardır. Hikmetlerinden biri muhataplarının her bir ayeti üzerinde etraflıca düşünmesi, akıllarını kullanması, olup bitenlerden, zikirden, verilen derslerden gerekli öğütleri almasıdır. Bu özelliğiyle mübarektir (6/En'am, 92).

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمٰنَ نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ
بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ اِنِّٓي اَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ
ذِكْرِ رَبِّيْ حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ
وَالْاَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ
﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِاَحَدٍ مِنْ بَعْدِيْ اِنَّكَ اَنْتَ
الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِاَمْرِهٖ رُخَآءً حَيْثُ اَصَابَ ﴿٣٦﴾
وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَاٰخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿٣٨﴾
هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَاِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى
وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٠﴾

30. **Biz Davud'a Süleyman'ı armağan ettik. O, ne güzel kuldu. Çünkü o,** (daima Allah'a) **yönelip-dönen biriydi.**

31. **Hani ona akşama yakın, bir ayağını tırnağı üstüne diken, öbür üçayağıyla toprağı kazıyan, yağız atlar sunulmuştu.**

32. **O da demişti ki: "Gerçekten ben, mal** (veya at) **sevgisini Rabbimi zikretmekten dolayı tercih ettim" Sonunda bu atlar** (koştular ve toz) **perdesinin arkasına saklandılar.**

33. **"Onları bana geri getirin"** (dedi). **Sonra** (onların) **bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.**

34. **Andolsun, biz Süleyman'ı imtihan ettik, tahtının üstünde bir ceset bıraktık. Sonra** (eski durumuna) **döndü.**

35. **"Rabbim, beni bağışla ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayan bir mülkü bana armağan et. Şüphesiz sen, karşılıksız armağan edensin."**

36. **Böylece rüzgârı onun buyruğu altına verdik. Onun emriyle dilediği yöne yumuşakça eserdi.**

37. **Şeytanları da; her bina ustasını ve dalgıç olanı.**

38. **Ve** (kötülük yapmamaları için) **sağlam kementlerle birbirine bağlanmış diğerlerini.**

39. **"İşte bu, bizim vergimizdir.** (Ey Süleyman) **Artık sen de hesaba vurmaksızın, ver ya da tut."**

40. **Şüphesiz, onun Bizim katımızda gerçekten bir yakınlığı ve varılacak güzel bir yeri vardır.**

Tefsirciler, nüzul sırasına göre Süleyman aleyhisselâmdan ilk bahseden ayetlerin bu sûrede yer aldığını kaydetmektedirler. Bunun anlaşılabilir sebebi açıktır, kendisine "peygamber-hükümdar" sıfatı verilen Davud aleyhisselâmdan sonra oğlu Süleyman aleyhisselam zikredilmektedir. Hz. Süleyman Hz. Davud'a Allah'ın bir bağışı ve armağanıdır. Her baba gurur duyacağı, göz aydınlığı, salih bir evlada sahip olmak ister, Hz. Davud'a kendisi gibi –ve belki biraz daha fazlasıyla– peygamber-hükümdar olacak bir çocuk armağan edildi. Bu Hz. Davud'un Allah katında ne değerli bir zat olduğunun da göstergesidir.

Hz. Süleyman peygamber ve hükümdar olmaktan önce güzel bir kuldur. Daima, her işinde ve pozisyonda Allah'a yönelir, O'ndan bağışlanma diler, sahip olduğu nimetler için şükrederdi. Tefsircilerimizin İsrailiyat'ın etkisinde ona ikindi namazını kılmayı unutturduğu için binlerce atı öldürtmesi veya 700 karısı olduğu yolundaki rivayet ve anlatımların aslı esası yoktur. Kur'an-ı Kerim'de bu iddiaları çağrıştıracak bir bilgi veya ima mevcut değildir. Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Süleyman'a atılan başka bühtan ve iftiralar da yer almaktadır. Mesela onun ömrünün sonlarına doğru yabancı asıllı eşlerinin kendisini tevhid inancından –haşa– putperestliğe saptırdığı iddia edilmektedir. Kur'an-ı Kerim bu ağır iftira ve bühtanları "Şeytanların uydurması" olarak nitelendirmektedir (bkz. 2/Bakara, 102.)

Açıklamaya çalıştığımız ayetlerden anlaşılan şudur:

Birgün Süleyman aleyhisselama kendi cinslerinin en soylusu, en yağızı olan atlar sunulmuştu. Atın en kalitelisi ve makbulü "bir ayağını tırnağı üstüne diken, öbür üçayağıyla toprağı kazıyan, yağız at **(safinatu'l ciyad)**"tır. İşte Süleyman aleyhisselama bu cinsten atlar sunulmuştu. Bir hükümdar olarak savaşta kullanılacak atlarla ilgilenmesi, zaman zaman ordunun gücünü, donanım ve hazırlığını teftiş etmesi gayet tabiidir. Atların güzelliğini görünce sahip olduğu mülkün, mal ve atların kendisinde sadece Allah'ı zikri ve sevgiyi arttır-

dığını dile getirdi. Büyük bir mülke hükmediyordu ama hiçbir zaman Allah'ı hatırından çıkarmaz, mülk ve iktidarın kendisinden kaynaklandığını aklının ucundan geçirmez, iktidarının Allah'ın mutlak hâkimiyetiyle sınırlı olduğunu, kendisine indirilen ilahi hükümlere yani Münzel Şeriat'a göre halkı yönetmekle yükümlü olduğunu bilirdi.

Bu ayet, Süleyman da olsa İslam nokta-i nazarında mutlak iktidarın caiz olmadığını bize hatırlatmaktadır. İnsanı şirke en çok yaklaştıran kibir hükmetme duygusunun, yönetme hırs ve ihtirasın kalbini istila ettiği kimsedir. Hükmetme isteği İlahi Hukuk'la sınırlanmadığı takdirde, ulûhiyet ve rububiyete iştirak etmeye götürebilir, zira varlık âlemindeAhkâmü'l Hâkimin olan sadece Yüce Allah'tır. Süleyman aleyhisselam kıssası, insanı kibirle baskı kurma günahına sürükleyen asıl amilin siyasetin, iktidarın veya yönetimin bizatihi kendisinin değil, kibir duygusunun kendisi olduğunu göstermektedir. Kibrini yenip Hukuk'a riayet eden bir yönetici veya siyasetçi Süleyman aleyhisselam mülküne sahip olsa bile Rabbini unutmaz, keyfince yönetmez, sahip olduğu iktidar ve yetkiyi suistimal edip hudutların dışına çıkmaz.

Hz. Süleyman atların koşuşunu seyretmek istemiş olmalı ki, koştuklarında onları toz bulutlarının ardında gözden uzaklaşıncaya kadar takip etmiş, sonra kendisine tekrar getirilmesini emretmiştir. Safkan, göz dolduran, iyi performans gösterenleri Hz. Süleyman sevip boyunlarını ve bacaklarını şefkatle okşuyor.

Büyük mülk ve saltanata sahip olmasına rağmen Yüce Allah Hz. Süleyman'ı bir başka konuda sınava tabi tuttu. Anlatıma göre bir ara hastalandı, öylesine zayıfladı ki adeta bir deri bir kemik cesede döndü. Zenginliğe ve iktidara sahip olan birinin bir anda bir cesede dönüşmesi, çaresizlik karşısında alacağı tutumu ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Ancak Hz. Süleyman isyan etmedi, yakınmadı, kendini ilahi takdirin şefkatli kollarına terketti. Sınavı başarıyla geçince Yüce Allah ona sağlığını geri verdi. Hz. Süleyman bağışlanmayla yüce Allah, kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak bir iktidar ve hükümdarlık dileğinde bulundu. Allah ona tabiat kuvvetlerini kullanma melekesini ve bilgisini verdi, rüzgâr onun buyruğu altına girmişti, bu başka tabiat kuvvetlerini de diğer insanlardan çok daha seri, etkili ve özel yollarla istihdam ettiği fikrini ima etmektedir. Hz. Süleyman'ın mülkü bununla sınırlı da değildi; şeytanları, inşaat ustalarını, seçkin mimarları ve hayli derin sularda yüzebilecek dalgıçları içine alıyordu.

Hz. Süleyman'ın bazı yaratıkları veya başka ülkelerinden esir alınmış kimseleri kendi rızaları hilafına istihdam ettiği anlaşılıyor, çünkü 38. ayette bunların birbirleriyle kementlerle bağlı olduğunu belirtmektedir. İnşaat işin-

de çalıştırılan söz konusu insanların savaş esiri olmaları muhtemeldir. Bütün bunlar yüce Allah'ın vergisi, cömertçe bağışı idi. Yüce Allah ona nasıl bağışta bulunmuşsa o da dilediklerine bağışta bulunacak veya müstahak olmadıklarını düşündüğü kimselere bağışta bulunmayacaktır. Hz. Süleyman, yeryüzünde adaleti tesis etmek, haksızdan haklının hakkını almak, hükümdarlık sürdüğü ülkede huzur ve sükûnu sağlamak üzere yüce Allah'tan kimseye nasip olmayan iktidar ve güç talep etti, yoksa güç ve iktidarı kendi şahsi arzuları, hükmetme duygularını tatmin etmek üzere talep etmiş değildir.

Bütün bu olağanüstü güç ve imkânlara sahip olması sadece onun tevazu ve şükrünü arttırıyordu. "Tuhfetu'l Emsal" adlı ahlaki mesnevisinde Nali -şüphesiz farazi olarak- Süleyman aleyhisselam gururlanacak olsa "rüzgârın ters esmeye başladığı"nı anlatır. Bu ayetlerin bize verdiği mesaj şu ki, insan her şeyi yerli yerine kullanacak, her şeyin Yaratıcısı ve Rabbi olan Allah'a layık-ı vechiyle kulluk edip gösterdiği kurallar çerçevesinde hareket edecek olursa tabiat kuvvetleri, canlılar ve cansızlar onun hizmetine girer; aksini yapıp -fesat çıkaran facir olarak- kibirlenecek, tabiatı suistimal ve ilahi hükümlerin dışına çıkacak olsa tabiat ona ters cevap verecektir.

40. ayet Süleyman aleyhisselâmın ne kadar seçkin bir zat olduğunu şöyle ifade etmektedir: "Şüphesiz, onun Bizim katımızda gerçekten bir yakınlığı ve varılacak güzel bir yeri vardır." Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir! (Hz. Süleyman konusunda ayrıca bkz. 27/Neml, 15-44 ve 34/Sebe', 12-14. ayetlerin açıklaması.)

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ هٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرٰى لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهٖ وَلَا تَحْنَثْ اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿٤٤﴾ وَاذْكُرْ عِبَادَنَآ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ اُولِي الْاَيْدِي وَالْاَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ اِنَّآ اَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٨﴾

41. Kulumuz Eyyub'u da hatırla. Hani o: "Herhalde şeytan, bana kahredici bir acı ve azap dokundurdu" diye Rabbine seslenmişti.

42. **"Ayağını depret. İşte yıkanacak ve içecek soğuk** (su, diye vahyettik.)

43. **Katımızdan ona bir rahmet ve temiz akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir benzerini de bağışladık.**

44. **"Ve eline bir deste** (sap) **al, böylece onunla vur ve andını bozma." Gerçekten, Biz onu sabredici bulduk. O, ne güzel kuldu. Çünkü o,** (daima Allah'a) **yönelip-dönen biriydi.**

45. **Güç ve basiret sahibi olan kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da hatırla.**

46. **Gerçekten biz onları, katıksızca**(âhiretteki asıl) **yurdu düşünüp-anan ihlâs sahipleri kıldık.**

47. **Ve gerçekten onlar, Bizim katımızda seçkinlerden ve hayırlı olanlardandır.**

48. **İsmail'i, Elyesa'ı ve Zülkifl'i de hatırla. Hepsi de hayırlı olanlardandır.**

41-48 arası ayet kümesinde sıra ile Eyyub, İbrahim, İshak, Yakub, İsmail, Elyasa' ve Zülkifl peygamberler zikredilmektedir (Allah'ın selamı hepsinin üzerinde olsun).

41-44. ayetlerde zikri geçen Eyupaleyhisselâmla ilgili bilgiler Enbiya sûresinde (21/83-84) verilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Eyüp'le ilgili özel bir bölüm vardır, uzun uzadıya hikâyesi anlatılır. Tefsirciler de konuyla ilgili ayetleri tefsir ederlerken Kitab-ı Mukaddes'ten geniş ölçüde istifade etmişlerdir.

Vahyediliş gayesi "hikâye" anlatmak olmayıp "öğüt ve ibret"i esas alan Kur'an-ı Kerim, "kıssa"dan çok "hisse"ye önem vermektedir. Hz. Eyup'la ilgili kıssanın da iki ana teması vardır: Biri örnek bir şahsiyet olarak Hz. Eyup'un başına gelen bunca musibetlere rağmen isyan etmeyip her büyük musibeti dayanılmaz acılarla yaşarken yine Allah'a tevekkül etmeye ve şükretmeye devam etmesi; diğeri gerek vahyin ilk muhatapları olan Müslümanlara –elbette en başta Hz. Peygamber'e– gerekse kıyamete kadar gelecek olan Müslümanlara zorluk ve sıkıntılar karşısında nasıl bir tutum takınılması gerektiği öğretilirken somut tarihsel bir olayın örnek olarak sunulması. Sabrın timsali Eyup aleyhisselam bu konuda eşsiz örnektir.

Anlatımlardan anlaşıldığı kadarıyla Hz. Eyüp iki büyük sınavdan geçmektedir: İlki hayli zengin biri iken maruz kaldığı saldırılar ve yağmalardan sonra bütün mal varlığını kaybetmektedir; diğeri sağlıklı bir insan iken hayli sıkıntılı hastalıklara yakalanmaktadır. İnan için iki önemli değer servet ve sağlıktır, Hz. Eyüp her ikisinden de olmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'in anlatımına bakılırsa –ki bunun

bir vahiy bilgisine dayandığı son derece kuşkuludur-, söz konusu iki musibetin de Hz. Eyub'un başına gelmesini isteyen şeytan olmuştur. Çünkü Yüce Allah'a demiş ki, "Sabır timsali gösterilen Eyup aslında nimet ve sağlık içinde olduğu için sana şükretmektedir. Bir de servetini ve sağlığını elinden al da görelim, böyle davranmaya devam mı edecektir?" Bunun üzerine Yüce Allah kulu Eyub'u iki servet ve sağlık kaybıyla çetin bir sınava tabi tutmuş ama Eyüp aleyhisselam iki sınavdan da başarıyla geçmiştir. Sınavı başarıyla geçtikten sonra Hz. Eyüp ayağını vurduğu yerden fışkıran suyla yıkanıp içtikten sonra şifa bulmuştur. Sağlığını kazandıktan sonra bir önceki durumunda her neyi kaybetmişse tekrar kazanmış, eskisinden çok daha zengin olmuş, sağlıklı bir hayat yaşamıştır.

44. ayette bir cezanın infazından söz edilmektedir: Buna göre Hz. Eyüp eline bir deste/sap alıp onunla suçluya vuracaktır. Bir deste sapın kimseyi acıtmadığı ortadadır. Ayet, kimin ve ne türden suç işlediğini belirtmemektedir. Tefsircilere göre ceza verilen şahıs onun karısıdır. Hastalığı boyunca ona hizmette kusur etmeyen karısı, günün birinde canı fazlasıyla sıkılmış ve kendini tutamayıp kocasına onu isyana sevk edecek sözler sarf etmesini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Eyup, sağlığına kavuşması durumunda ona yüz sopa vuracağına dair yemin etmiştir. Fakat merhameti bol olan Allah hastalığı boyunca hizmette kusur etmeyen karısına acımış ve cezanın sembolik yüz sapla ve bir defalığına vurmak suretiyle verilmesini emretmiştir. Hz. Eyüp da böyle yapmıştır. Bir peygamberin karısını döveceği düşünülemez. Lut peygamberin eşiyle ilgili durum tamamen farklı olup, bu kadın dini dairenin tamamen dışına çıkmış, inkârcılar arasına katılmıştır. Tefsircilerin bu hikâyeleri neye dayanarak geliştirdikleri belli değildir. (Yeminler ve kefaretler için bkz. 2/Bakara, 224 ve 5/Maide, 89. ayetlerin açıklaması.)

45 ve devamı ayetlerde diğer peygamberler zikredilmektedir. Zikri geçen ilk üç peygamber için kullanılan sıfatlar "güç ve basiret"tir. Güç eylemi, fiili; basiret soyut bilgi ve tefekkürü ima eder. Bu peygamberler her ikisine de sahip seçkin kimselerdi. Ancak asıl zihni meşgalelerini ahiret teşkil ediyordu, ahirete hazırlık yaparak dünya hayatlarını yaşıyorlardı. Söz ve davranışlarında ihlas, samimiyet ve dürüstlük söz konusuydu. Bu özellikleriyle seçkin kimseler grubunda yer almışlardı. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail, Elyasa' ve Zülkifl de Allah'ın seçtiği elçilerdi. Hz. İsmail Arapların ve Efendimiz (s.a.)'in atasıdır. Kitab-ı Mukaddes'in II. Krallar bölümünde yer alan bilgilere göre Elişa'dır. Zülkifl'in ismi Tevrat'ta geçmez, Kur'an-ı Kerim nübüvvet zincirinde bir peygamber halkası olarak zikreder. Hepsine Yüce Allah hayırlar ihsan etmişti, onlar da hayatlarında hayrı yaşatıp yaygınlaştırmaya çalışıyorlardı (bkz. 6/En'am, 86).

هٰذَا ذِكْرٌ وَاِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ
الْاَبْوَابُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾
وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ اَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ
﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾ هٰذَاۜ وَاِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَاٰبٍ
﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَۚ يَصْلَوْنَهَاۚ فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَاۜ فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ
﴿٥٧﴾ وَاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهِۤ اَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْۚ لَا مَرْحَبًا
بِهِمْۚ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ اَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْۚ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ
لَنَاۚ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا
فِي النَّارِ ﴿٦١﴾ وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْاَشْرَارِ ﴿٦٢﴾
اَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا اَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْاَبْصَارُ ﴿٦٣﴾ اِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ
اَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

49. **Bu, bir zikirdir. Şüphesiz muttakiler için, elbette varılacak güzel bir yer vardır.**

50. **Adn cennetleri; kapılar onlara açılmıştır.**

51. **İçinde yaslanıp-dayanmışlardır; orda birçok meyve ve şarap istemektedirler.**

52. **Ve yanlarında bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş kadınlar vardır.**

53. **İşte hesap günü size va'dedilen budur.**

54. **Şüphesiz bu, Bizim rızkımızdır, bitip tükenmesi de yok.**

55. **Bu** (böyle işte); **gerçekten azgınlar için de muhakkak varılacak kötü bir yer vardır.**

56. **Cehennem; onlar oraya girerler; ne kötü bir yataktır o.**

57. **İşte bu; tatsınlar onu: Kaynar su ve irin.**

58. **Ve onun şeklinden başka, çift çift**(olan daha beter azaplar) **vardır.**

59. (Müşrik olan hâkim güçlere:) **"İşte bu**(nlar) **da sizinle birlikte** (küfür ve zulümde) **göğüs gerenlerdir. Onlara bir merhaba** (bile) **yok. Çünkü onlar ateşe gireceklerdir."** (denilir.)

60. (Onlara uyanlar) **Derler ki: "Hayır, sizler; asıl size bir merhaba yok. Bunu** (azabı) **siz bizim önümüze sürdünüz. Ne kötü bir duraktır".**

61. Derler ki: "Rabbimiz, kim bunu bizim önümüze sürdüyse, ateşteki azabını kat kat arttır."

62. Ve derler ki: "Bize ne oluyor ki, kendilerini şerir (kötü)**lerden saydığımız adamları göremiyoruz."**

63. Biz onları bir alay konusu edinmiştik; yoksa gözler mi onlardan kaydı?"

64. Bu, cehennem halkının birbiriyle çekişmesi kesin bir gerçektir.

49. ayette geçen "**Zikr**"i Kur'an, hatırlatma ve öğüt manasında ele almak mümkün. Sonuç itibariyle her üç anlam da aynı kapıya çıkar. Yüce Allah'ın vahyettiği Kitap Kur'an-ı Kerim'dir; yaratılışımız, hayatımız, bizi kucağında barındıran hakikat ve varoluşun anlamı ve hikmeti, mebde ve mead konularında bize hatırlatmalarda bulunmaktadır. Yaktığı ışık yolumuzu aydınlatmakta, hükümleriyle tutum ve davranışlarımıza sınırlar çizmekte, ayetleri, tavsiyeleri, kıssa ve meselleriyle bize öğüt vermektedir. Kur'an'a kulak verip hayatını buna göre düzenleyenlerin varacağı yer güzeldir; yani Adn cennetleri (13/Ra'd, 23).

Söz konusu cennetlerde kapılar mü'minlere açılır; içinde tahtlar üzerinde yaslanıp dayanırlar; dünyada gerek yoksulluk veya yoksunluktan, gerek konulmuş yasaklar (haramlar) dolayısıyla tatmadıkları içkileri içerler, envai türlü, lezzetli meyveler yerler. Yanlarında "**kasiratu'ttarf**" olarak nitelendirilen eşleri var ki, gözlerini bir an olsun (göz açıp kapatma süresince dahi) dahi eşlerinden ayırmazlar; onlara sevgiyle, samimiyet ve arzuyla bakarlar (55/Rahman, 56). Kimine göre eşleri kendilerine yaşıttır ancak ilk anlam daha kuvvetli görünmektedir. Bu onlara hesap günü mü'minlere, takva sahiplerine vaadedilmişti, vaadinde duran Allah sözünü yerine getirmiştir. Yüce Allah'ın ihsan ettiği rızkın bitip tükenmesi yoktur, belki burada anlatılanlardan çok daha fazlası ve farklı olanı vardır (11/Hud, 108; 16/Nahl, 96).

Bu böyledir. Ne buyrulmuşsa yerine gelmiş bulunmaktadır. Benzer durum aksine olmak üzere azgınlar için de söz konusudur. Varacakları son durak pek kötüdür; onlar da cehenneme gireceklerdir. Artık yapıp ettiklerinin cezası olarak kaynar su ve irin tatsınlar. Bu türden başka ve farklı azap şekilleri onları beklemektedir. Allah'a ortak koşan, zayıfları ezen, sömüren ve ahlaki hayatı yozlaştıranlara, onlarla birlikte olanlar gösterilerek dünyadaki beraberliklerinin, işbirliklerinin sonucunun bu olduğu söylenecektir. Kimse onlara acıyıp da "merhaba" bile demeyecektir. Yaldızlı söylem ve retoriklerine, vaatlerine kanıp bu duruma düşünler liderleri suçlayacak (2/Bakara, 165-167), azabın

iki kat verilmesini dileyeceklerdir. Dünyada küçük gördükleri, kötü diye nitelendirdikleri kimseleri görmeyeceklerdir, göremezler çünkü onlar cennette olacaklardır. İnkârcılar dünyada onları küstahça alaya alıyorlardı, şimdi kendileri trajik durumdadırlar. 64. ayet cehennem halkının birbiriyle çekişmesinin kesin olduğunu haber vermektedir. (Benzer çekişme ve cehennem tasvirleri için bkz. 7/A'raf, 38-39; 34/Sebe', 32-33.)

Hiç kuşkusuz bu ve başka yerlerde yapılan cennet tasvirleri insanın içini ferahlatır, mutluluk ve umut verir; cehennem tasvirleri ise ruhta derin sarsıntılara yol açar. Cennet ve cehennem hakikattirler. Tasvirlerin salt eğitici nitelikte olduklarını söylemek, bir noktadan sonra bizi cennet ve cehennemi sembolik anlatıma indirmeye kapı aralamaya kadar götürebilir. Bazı çağdaş tefsirciler bunu çağrıştıracak görüşler beyan ederler. Mesela "Kur'an Yolu" tefsirinin yazarları söz konusu tasvirler için şu ifadeyi kullanmaktadırlar:

"Gerek burada gerekse Kur'an'ın daha başka yerlerinde âhiret mutluluğunun maddî ve somut unsurlarla tasvir edilmesine, dünyevî zevkleri çağrıştıran ifadeler kullanılmasına bakarak bundan oradaki nimetlerinin mutlaka dünyadakilerin aynısı olacağı gibi bir sonuç çıkarmamak gerekir. Amaç insanın uhrevî mutluluğu tahayyül etmesini sağlamaktır. Orada dünyadakilere benzer veya onlardan farklı maddî nimetler olsa bile her şeyin onlardan ibaret olmadığı, asıl ve yüce mutluluk unsurlarının mânevi nimet ve lütuflarda olduğu çeşitli âyet ve hadislerden anlaşılmaktadır. (meselâ bk. Tevbe 9/72; Yûnus 10/10, 25; Hicr 15/45-48; Buhârî, "Tevhîd", 35; Adn cennetleri hakkında bk. R'ad, 13/23)...Cennetle ilgili maddî tasvirler için söylediklerimiz cehennemin maddî unsurlarla tasviri konusunda da geçerlidir; bu maddî tasvirin asıl amacı da muhataba uhrevî cezaların dehşetini tahayyül ettirmektir. Âhirette inkârcı ve günahkârlara maddî ve bedensel cezaların yanında mânevi ve ruhî cezaların da uygulanacağına dair âyet ve hadisler vardır."

Cennet de, cehennem de haktır. Üstat Said Nursi'nin dediği gibi "Cennet ucuz değil, cehennem de lüzumsuz değildir."

قُلْ اِنَّمَا اَنَا مُنْذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ اَنْتُمْ
عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَاِ الْاَعْلٰى اِذْ يَخْتَصِمُونَ
﴿٦٩﴾ اِنْ يُوحٰى اِلَيَّ اِلَّا اَنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾

65. De ki: "Ben, yalnızca bir uyarıcıyım. Bir olan, kahreden Allah'tan başka bir ilâh yoktur."

66. "Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir, üstün ve güçlü olan, bağışlayandır."

67. De ki: "Bu (Kur'ân), **büyük bir haberdir."**

68. Sizler ise, ondan yüz çeviriyorsunuz.

69. "Mele-i Ala (yüce topluluk) **tartışıp dururken, benim hiçbir bilgim yoktur."**

70. "Bana ancak yalnızca apaçık bir uyarıcı olduğum vahyolunmaktadır."

Bütün elçiler gibi Hz. Muhammed (s.a.) de bir elçidir, ilahi iradeye uyulmadığı takdirde insanların dünyada ve ahirette karşılaşacakları durum konusunda uyarılarda bulunmakta, korkutmaktadır. Uyarıp korkutma, yanlış yolda giden bir araba sürücüsünü uyarmaya benzer. Gittiği yol yanlıştır, yolun sonunda uçurum vardır, yanlış yoldan dönmediği takdirde uçurumdan aşağı yuvarlanacaktır.

Yanlış yola sapmış olanın bilmesi gereken temel bir hakikat var: Varlık âleminde bir olan Allah'tan başka tanrı yoktur, O kahhardır. İnkârcıları, zalimleri, azgın ve zorbaları kahreder, dize getirir; zayıfların ve mazlumların intikamını alır; Firavunlara, Nemrutlara boyun eğdirir. Kâinatta her ne varsa O'na boyun eğmişken birkaç öğün aç kalsa bitkin düşecek insan mı yüce Allah'a meydan okuyacaktır? (12/Yusuf, 39; 13/Ra'd, 16; 14/İbrahim, 48). O göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir (37/Saffat, 5); O'nun kudretine karşı konulamaz, izzet ve üstünlük, şan ve şeref O'na mahsustur; hiç kimse kendi makamını, statü ve itibarını O'nunkiyle eşit tutamaz; üstünlüğü kendi tekeline alamaz ama aynı zamanda yolunda olanlara karşı bağışlayıcıdır.

67. ayet Kur'an-ı Kerim'in "**büyük haber**" olduğunu belirtmektedir. Benzer bir niteleme Nebe' sûresinde (78/2) geçmektedir. "Büyük haber"e çeşitli anlamlar verilmiştir. Atıfta bulunduğumuz Nebe' sûresinde kıyametin haberi verilmektedir. Burada ise Allah'ın birliği tevhid, peygamberlerin elçilik görevi olan risalet ve varlığı konusunda en ufak şüphe bulunmayan ahiretin haberi olduğunu söyleyenler vardır. Nitekim sûrenin 49-64. ayetler kümesinde insanların inançlarına ve fiillerine göre ahirette karşılaşacakları durumlar hakkında bilgiler verilmiş bulunmaktadır. Bazılarına göre büyük haber 65. ayetin anlam dünyasına uygun olarak Hz. Peygamber'in bir uyarıcı-korkutucu (nezir-münzir) misyonu çerçevesinde verdiği haberlerdir. Ancak en isabetli görüş bunların tümünü kapsayan anlamdır. Kur'an-ı Kerim tevhid, risalet ve ahiretten

haber verdiği gibi, kıyametten, ölümden sonraki dirilişten, hesap gününden ve kâinatla ilgili bilgilerden de haberler vermektedir. Bu derinlikte ve genişlikte olan, ele aldığı her konuda hakikat değeri taşıyan bilgi ve haber veren başka kitap mevcut değildir. En büyük ve doğru haber ve bilgi kaynağı Allah'ın vahyettiği Kur'an'dır. Bu da bize Kur'an'ı büyük bir ciddiyetle ele almamız, okumamız, üzerinde derinlemesine tefekkür etmemiz gerektiğini göstermektedir. Böylesine rahmet saçan, bize ışık tutan bir Kitap varken, insanların ondan yüz çevirmesi büyük bir bahtsızlıktır.

Kur'an'ın dosdoğru haber verdiği konulardan biri Mele-i A'la'da vuku bulan bir tartışmayı bize haber vermesidir. Söz konusu tartışma melekler arasında olmuş, yüce Allah ile bir diyaloga konu teşkil etmiştir ki tümüyle gayp âleminde cereyan ettiğinden Hz. Peygamber'in buna muttali olup bize aktarması mümkün değildir. Tartışma insanın yaratılışı ve yeryüzünde oynaması istenen rolle ilgili olup 71-85 ayetler kümesinde ele alınmaktadır.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي خَالِقٌۢ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ
وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ
أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَا
إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ
الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٧٦﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ
﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ
﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾
لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾

71. Hani Rabbin meleklere: "Gerçekten ben, çamurdan bir beşer yaratacağım" demişti.

72. "Onu bir biçime sokup, ona ruhumdan üflediğim zaman siz onun için hemen secdeye kapanın."

73. Meleklerin hepsi topluca secde etti;

74. Yalnız İblis hariç. O büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu.

75. (Allah) **Dedi ki: "Ey İblis, iki elimle yarattığıma seni secde etmekten alıkoyan neydi? Büyüklendin mi, yoksa yüksekte olanlardan mı oldun?"**

76. Dedi ki: "Ben ondan daha hayırlıyım; sen beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."

77. (Allah) **Dedi ki: "Öyleyse ordan**(cennetten) **çık, artık sen kovulmuş bulunmaktasın."**

78. "Ve şüphesiz, din (kıyâmetteki hesap) **gününe kadar benim lânetim senin üzerinedir."**

79. Dedi ki: "Rabbim, öyleyse onların dirilecekleri güne kadar bana süre tanı."

80. Dedi ki: "O halde, süre tanınanlardansın."

81. "Bilinen vaktin gününe kadar."

82. Dedi ki: "Senin izzetin adına andolsun, ben, onların tümünü mutlaka azdırıp-kışkırtacağım."

83. "Ancak onlardan, muhlis olan kulların hariç."

84. (Allah) **"İşte bu haktır ve ben hakkı söylerim" dedi.**

85. "Andolsun, senden ve içlerinde sana tabi olacak olanlardan tümüyle cehennemi dolduracağım."

Bu konu daha önce geçmişti. Burada dikkat çekilecek bir nokta var: Allah, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır. Elbette İblis'in hangi niyet ve düşüncelerle Âdem'in önünde eğilmediğini biliyor. Bilgisine dayanıp hemen cezalandırması mümkündü. Fakat derin bir hikmete binaen böyle yapmıyor. Hepimiz için son derece önemli bir usul gösteriyor:

1) İblis'in içinden geçenleri kesin olarak bildiği halde, "Niçin öyle yaptın?" diye soruyor, İblis de haklı bir sebebe dayanmayan gerekçesini sıralıyor. Bu demektir ki, bizce kendisinden emin olduğumuzu düşündüğümüz, yakîn bilgi edindiğimiz bir mesele hakkında bile, mutlaka zan altında olana önce sormalı, ifadesini almalı, açıklama yapmasını beklemeliyiz. Yüce Allah, İblis'e cürmünün sebebini soruyorsa, hâkim azılı katillerin veya asilerin de savunmasını almalıdır. Bu esaslı bir muhakeme usulü kuralıdır.

2) Allah, İblis'e sormak suretiyle, hakikati ortaya çıkarmış oluyor, kendisi apaçık bildiği halde İblis'in işlediği bu şenaatin yine onun diliyle açığa çıkmasını ve buna meleklerin şahid olmasını sağlamış oluyor.

3) Bu yolla, biz insanların önüne bir ibret tablosu konulmuş oluyor. Buna

bakacağız ve Şeytan'ın bizim gerçek, uzlaşmaz ve pes etmez düşmanımız olduğunu bilip onun adımlarını takip etmeyeceğiz.

İblis'in Allah'a karşı büyüklenmesi, O'nun "**secde emrine**" itaat etmemesidir. Bunu kendince "sebepsiz" de yapmamakta, bir takım gerekçeler öne sürmektedir. Buna göre "**kendisinin ateşten, Âdem'in topraktan**" yaratılmış olması, onun secde etmemesini gerektirir. Çünkü iddiasına göre, eğer varlığın bağlı olduğu hiyerarşiye riayet etmek gerekirse, "**ateş**" "**toprak**"tan üstündür.

Burada İblis'in yaptığı kıyasla ana bağlamı kaydırdığı görülmektedir. Çünkü melekleri Âdem'in önünde eğilmeye götüren ana husus Âdem'in varlık yapısı, maddi (ontolojik) cevheri değil, Allah'ın ona kendi ruhundan üflemesi, ona kendinden bir öz (**Nefha-ı ruh**) katması ve ona isimleri öğretmesidir. Hatta meleklerin ontolojik cevherleri yani nurdan yaratılmış olmaları onları topraktan yaratılmış bulunan Âdem'e üstün bile kılar. Âdem'i diğer varlıklara nazaran üstün (kerem sahibi) kılan özelliği ontolojik cevheri değildir. Üstünlüğü İlahi nefhadan ve isimleri öğrenip bilmesinden kaynaklanır. Bu üstünlük meleklere veya başka varlıklara verilmemiştir.

İblis bunun farkındadır ve Âdem'e böyle bir üstünlük verilmesini çekememektedir. Bu yüzden Allah'ın emrine itaat etmiyor, büyükleniyor ve fakat isyan ederken ateş ile toprak arasında bir mukayese yapıp belki de ilk ayrımcılığın kapılarını açmış oluyor. Buna göre varlık yapısını yani maddi cevheri temel alan bütün ayrımlar ve ayrımcılıklar İblis'in hasletini taşır. Beyaz ile siyah, A ırkı ile B ırkı, erkek ile kadın, batılı ile doğulu, kuzeyli ile güneyli, zengin ile fakir, yerli ile yabancı, efendi ile köle, soylu (aristokrat) ile sıradan insan arasındaki ayrımların temeli ontolojiktir. Irkçılık ve ayrımcılığı temel alan ideolojiler de ilhamlarını burdan alırlar. İnsanlar arasında farklılıklar olabilir ama farklılıkların veya ayrımların görece olmaktan çıkarılıp mutlaklaştırılması ve bunların imtiyaz ve üstünlüklere mesnet teşkil edilmesi, bir tür istikbardır. Üstünlük sadece takvadadır. Bütün insanlar Âdem ve Havva'nın çocuklarıdır, insanın bu ilk baba ve annesi de topraktan yaratılmışlardır. (Müstekbir ve istikbar için bkz. 2/Bakara, 34.)

Bu olaydan sonra İblis Şeytan kimliğine bürünmekte, dünyada faaliyete geçmekte ve insan ile şeytan arasında tarih boyunca devam edecek bir mücadele başlamaktadır. "**Allah'ın izzeti**" adına, insanları yoldan çıkarıp saptıracağına dair ant içmesi ve fakat bundan "**salih kulları**" istisna etmesi önemlidir. Bu demektir ki, şeytanın salih kullar üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır. Razi'ye göre, herkesi yoldan çıkaramayacağını bildiğinden bu istisnayı yaptı, aksi halde salih kulların varlığı onu yalancı çıkaracaktı. Bu çerçevede Razi

şunu sorar: "Şeytan dahi Allah karşısında yalan söylemezken, yalan söylemekten çekinirken bir Müslüman nasıl söyler?" Şeytanın insanı baştan çıkarma ve yoldan saptırma yöntemi nefsin istek ve tutkularını harekete geçirip onu meşru olmayan yollara sevk etmesidir. Şehvet ve iştaha düşkünlükten hak ve hukuk ihlallerine kadar bu gayrı meşru tutum ve davranışlar sıralanırlar.

Şeytan'ın içimizdeki izdüşümü bize kötülüğü emreden nefsimiz, nefsimizin en aşağı seviyedeki türevi Nefs-i emmare'dir. Nefsimiz bizimle beraberdir, varlığımızın bir parçasıdır. Onu öldürmemiz mümkün değildir ve esasında bizden istenen nefsimizi öldürüp sorunsuz bir hayat yaşamak değil, dizginleyip onunla beraber Allah'ın hoşnutluğuna uygun bir hayat sürdürmektir. Nefsini öldüren sınavdan geçmiş olmaz. Kendini ilahlaştırma ve özerkleştirme eğilimine sahip nefsin insan tarihindeki aktif sembolü Şeytan'dır. Nasıl nefsimiz son nefesimize kadar bizimle beraber olacaksa, Şeytan da son insana kadar tarih içinde faaliyetine devam edecektir. (Konuyla ilgili bkz. 2/Bakara, 30-39; 7/A'raf, 10-28; 15/Hicr, 26-43; 17/İsra, 61-65; 18/Kehf, 50 ve 20/Taha, 115-125. ayetlerin tefsirleri.)

قُلْ مَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَاَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

86. (Ey Peygamber) **De ki: "Ben, buna karşı sizden bir ücret istemiyorum ve** (kendiliğinden) **bir yükümlülük getirenlerden de değilim."**

87. **"O** (Kur'ân)**, âlemler için yalnızca bir zikir** (öğüt ve hatırlatma)**dir."**

88. **"Gerçekten onun haberini bir zaman sonra öğreneceksiniz."**

Sad sûresinin merkezi konusu nübüvvet idi. Sûrenin sonunda peygamberliğin esaslı misyonu hatırlatılmaktadır. Tarihte olduğu gibi son peygamber Hz. Muhammed (s.a.) de yaptığı tebliğ, görevi icabı yaptığı çalışmaları karşılığında kimseden herhangi bir ücret talep etmiyor (6/En'am, 90). Allah'ın seçtiği bir elçidir, ücretini de Allah verecektir. Mekke putperestleri ona para, kadın, dönüşümlü başkanlık teklif ettiler, o "Bir elime güneşi diğer elime ayı koysanız davamdan vazgeçmem" dedi. Dünyevi çıkar ve ödüllere iltifat etmediği gibi korkutmalara kulak asmadı, hiçbir aşamada geri adım atmadı, tebliğinden ve inançlarından zerre miktarı ödün vermedi. Herhangi bir filozof veya bilim adamı gibi kendi geliştirdiği bir teoriyi ispatlama derdinde de değildi.

Onun işi insanlara zorluklar çıkarmak, kendi aklınca ve keyfince yükümlülükler yüklemek değildi. Allah'ın izni ve vahyi olmadan peygamberlik iddia-

sında bulunamazdı, kendi öngörülerine göre de helal ve haram koymuyordu. Neyi vahiy olarak aldıysa onu olduğu gibi tebliğ etti. Ona indirilen Kur'an bütün âlemlere bir zikir, hatırlatma ve öğüttür.

Bundan şu sonuç çıkar: Hz. Peygamber de bütün insanlığa gönderilmiştir, peygamberliği evrenseldir, bütün ırklara, farklı dil konuşan ve çeşitli coğrafi bölgelerde yaşayan insan toplumlarına hidayet kapısını açık tutmakta, beşeriyetin kendisini muhatap almaktadır. (Bkz. 7/A'raf, 158 ve 21/Enbiya, 107. ayetlerin açıklaması.)

İlk muhataplar inkâr yoluna saptıysa da Kur'an'ın veya Hz. Peygamber'in verdiği haberlerin tümünün yakın bir zamanda doğrulanacağını belirtmektedir ki, hakikaten kısa zaman sonra Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret etti, orada devlet kurdu, Mekkelileri Bedir'de feci bir yenilgiye uğrattı ve birkaç sene içinde İslam doğuda Çin sınırına, Batı Fas'a ve İspanya'ya kadar ulaştı. 88. ayette geçen "Gerçekten onun haberini bir zaman sonra öğreneceksiniz" ifadesini, kıyametten sonra ahirette vuku bulacak olayları görüp yaşayarak anlayacaksınız şeklinde de anlamak mümkün. En doğrusunu Allah bilir!

Sad (38) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

39- Zümer Sûresi

Üç âyet Medine'de, geri kalanı Mekke'de indirilen bu sûre 75 âyettir. İsmini 71 ve 73. ayetlerde geçen gruplar, bölükler anlamına gelen "**zümer**" kelimesinden almaktadır. Sebe' (34) sûresinden sonra, Mü'min/Ğafir (40) sûresinden önce indirilmiştir. Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre Efendimiz (s.a.) her gece yatmadan önce Zümer veya İsra sûresini okurdu (Tirmizi, Sevabu'l Kur'an, 21).

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿٢﴾ اَلَا لِلّٰهِ الدِّينُ الْخَالِصُ
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُونَا اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى
اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ
كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا
يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمًّى اَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾ خَلَقَكُمْ مِنْ
نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْاَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ
يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلٰثٍ ذٰلِكُمُ
اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ اِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ
اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَاِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا
تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

1. (Bu) **Kitab'ın indirilmesi, üstün ve güçlü olan, hüküm ve hikmet sahibi Allah** (katın)**dandır.**
2. **Şüphesiz, sana bu Kitab'ı hak ile indirdik; öyleyse sen de dini yalnızca O'na halis kılarak Allah'a ibâdet et.**
3. **Haberin olsun; halis** (katıksız) **olan din yalnızca Allah'ındır. O'ndan başka veliler edinenler** (şöyle derler:) **"Biz, bunlara bizi Allah'a daha fazla yaklaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz." Elbette Allah, kendi aralarında hakkında ihtilaf ettikleri şeylerden hüküm verecektir. Gerçekten Allah, yalancı, kâfir olan kimseyi hidayete erdirmez.**
4. **Eğer Allah, çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini elbette seçerdi. O, yücedir; O, bir olan, kahredici olan Allah'tır.**
5. **Gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Geceyi gündüzün üstüne sarıp-örtüyor, gündüzü de gecenin üstüne sarıp-örtüyor. Güneşe ve aya boyun eğdirdi. Her biri adı konulmuş bir ecele** (süreye) **kadar akıp gitmektedir. Haberin olsun; üstün ve güçlü olan, bağışlayan O'dur.**
6. **Sizi tek bir nefisten yarattı, sonra ondan kendi eşini var etti ve sizin için davarlardan sekiz çift indirdi. Sizi annelerinizin karınlarında, üç karanlık içinde, bir yaratılıştan sonra** (bir başka) **yaratılışa** (dönüştürüp) **yaratmaktadır. İşte Rabbiniz olan Allah budur, mülk O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. Buna rağmen nasıl çevriliyorsunuz?**
7. **Eğer inkâr edecek olursanız, artık şüphesiz Allah size karşı hiçbir ihtiyacı olmayandır ve O, kulları için inkâra rıza göstermez. Ve eğer şükrederseniz, sizin** (yararınız) **için ondan razı olur. Hiçbir günahkâr, bir başkasının günah yükünü yüklenmez. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz, böylece yaptıklarınızı size haber verecektir. Şüphesiz O, sinelerin özünde saklı olanı bilendir.**

Müşriklerin ve zamanımızdaki deistlerin İslam'la en büyük sorunları vahiy konusunda toplanmaktadır. Onların iddiasına göre Allah kimseyle konuşmaz, yaratıcı ise de yukarıdan bakar, evreni yaratıp bırakmıştır. Bu tanrı tasavvuru üzerinde oturduğu tahttan dünyayı seyretmekle yetinen kadim toplumların tanrı anlayışına benzer.

Hakikat ise öyle değildir, kâinatı Yaratan, insanı başıboş bırakmış değildir, tekrar ait olduğu yurda dönmesi için onu sınava tabi tutmaktadır. Bu arada ona sayısız imkân ve nimetler bahşetmektedir ki, bunların başında düşünme-

sini, muhakeme yapmasını sağlayan akıl nimetidir. Bunun yanında tarih boyunca ona yol gösterecek peygamberler göndermiş, kitaplar indirmiştir.

İşte "**Bu Kitap**" yani Kur'an-ı Kerim de Allah'ın vahyidir. Üstün ve güçlü (Aziz), hüküm ve hikmet sahibi (Hâkim) Allah katından indirilmiştir. Kitabın indirilmesi gibi ihtiva ettiği her haber ve bilgi haktır, hakikatin ifadesidir. (Bkz. 45/Casiye, 2 ve 46/Ahkaf, 2; 17/İsra, 105.) İçinde tutarsızlık, gerçeklere aykırılık, yalan, uydurma, yakıştırma veya zan ve tahmine dayalı şeyler yoktur. Bu Kitap bize bir düşünme, inanma ve yaşama tarzı önermektedir. Buna genel manasıyla "**din**" diyoruz. Din insanın hayatını sürdürürken takip ettiği yol, üstün bir otoriteye boyun eğmesi, borcunu ödemesi ve belli bir yaşama tarzını, dünyada yaşadığı sürece menşei ilahi olsun olmasın, bir anlam ve yol haritasını takip etmesidir. Ancak sahih bir dinin esası Allah'a kulluktur. Kişi sadece Allah'a ibadet ettiği, O'nun hükümlerine boyun eğip hayatında gerçekleştirdiği zaman kulluk görevini yerine getirmiş olur. Allah'a kul olan başkaları karşısında özgürleşir. Bu açıdan insan din için değil, din insan içindir.

Allah'a kulluk yüksek düzeyde ahlaki niteliklerin edinilmesini gerektirir. Sahih iman ve salih amele sahip mü'min her tutum ve davranışında dürüst, samimi ve tutarlı olur. Hesabi davranmaz, şahsi, ailevi, zümrevi, sınıfsal, ulusal çıkarları esas alarak dini istismar etmez, dini hüküm ve vecibeleri araçsallaştırmaz. Dini sadece Allah'ın rızasını kazanmak için yaşar, sadece O'nun hoşnutluğunu gözetir, her şeyi O'na hasreder. İçine sahte unsurların, bencil hesapların, çıkar ve pazarlıkların karıştığı din "**halis din**" değildir. Özü ihlas olmayan bir din süte kirli suyun, altına değersiz madenlerin karışması gibi suiistimale uğramış, bozulmuş dindir.

Allah ile aralarına başkalarını koyanlar dinin halis vasfını kaybederler. İnsanın Allah'a ulaşması, dileklerini O'na iletmesi zor değildir, aracılara kesinlikle ihtiyaç yoktur. Şanı Yüce Allah insana şah damarından daha yakındır (50/Kaf, 16); kim O'ndan bir şey talep ederse anında haberi olur, herkesi işitir, herkesi görür, en ufak şeyleri, önemsiz gibi görünen ayrıntıları da bilir. Durum böyle olunca, araya Allah'tan başka dostlar, koruyucu ve kurtarıcılar, aracılar ve şefaatçiler (veliler) koymak gerekmez.

Putlara çeşitli anlamlar, sembolik değerler yükleyen Arap müşrikleri, taştan, demirden, tahtadan elleriyle yaptıkları putları kendilerini Allah'a daha çok yaklaştırırlar düşüncesiyle yüceltiyorlardı. Zanlarına göre kendileri günahkâr varlıklar olduklarından doğrudan Allah'a seslerini duyuramazlardı. Bu yüzden yüce ve itibarlı varlıklar olarak kabul ettikleri gök cisimlerini, atalarının ruhlarını veya başka varlıkları put ve heykellerde sembolleştirerek onlara tapını-

yorlardı. Bu düşüncenin gerçeklik temeli yoktur, onlar yalan söylüyorlardı ve yalanları onları inkâra sürüklüyordu. Ancak put sembolü bundan ibaret değildi, aynı zamanda politik mücadele ve toplumsal statü sahibi olmanın önemli göstergelerinden biriydi.

Kimilerine göre melekler -haşa- "**Allah'ın kızları**"ydı. Akıllarını doğru kullanabilselerdi, şunu kendilerine sorabilirlerdi: Varlık âlemini ve melekleri yaratan şanı Yüce Allah'ın nasıl çocuğu olabilirdi ki? Hem eğer iddia ettikleri gibi Allah'ın çocuğa ihtiyacı olsaydı neden kendilerinin istemediği kızları evlat edinsindi? O çocuk isteseydi yarattıklarından dilediğini seçerdi; bu kız evladı olabileceği gibi erkek evladı da olabilirdi. Ama onlar kendilerine kızları yakıştırmıyorken, doğumları sırasında surat asıyorken kızları Allah'a isnat etmekle tam bir ikiyüzlülük içine düşüyorlardı. (Bkz. 37/Saffat, 153-154.)

Varlık âlemine göz atacak olsalar kahhar olan Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını görür ve anlarlardı. O gökleri ve yeri hak olarak yaratmıştır. Yaratılışta bir hikmet ve sebep vardır, hiçbir şey boşuna ve anlamsız değildir. Allah'ın abesle iştigal ettiği, edeceği düşünülemez. Evrende muazzam, harikulade bir düzen söz konusudur. Gece ile gündüzün birbirini sarıp örtmesi bunun göstergelerinden biridir. Güneş ve ay belli yasalara tabi olarak varoluşlarını sürdürmekte, varlıkta fonksiyon görmektedirler. Her birinin bir süresi vardır, varlık âleminde hiçbir şey kendi başına değildir, sonsuz ve sınırsız değildir, hepsi Allah'ın vaz'ettiği yasalara bağlı olarak belli bir görevi yerine getirmektedir. (Bkz. 13/Ra'd, 4. ayetin açıklaması)

Böylesine bir evrende Yüce Allah insanı "**tek bir nefis**"ten yarattı, sonra da ondan eşini var etti. (Tek bir nefis, Âdem ve Havva'nın yaratılışı için bkz. 4/Nisa, 1, ayetin açıklaması.) Yeryüzünde insanın hayatını idame ettirebilmesi için "**davarlardan da sekiz çift**" yarattı. (Bkz. 6/En'am, 143-144. ayetlerin açıklaması.) İnsanın yaratılışında araştırılmaya değer safhalar söz konusudur. Cenin annesinin karnında "**üç karanlık**" safhadan geçmektedir ki, genellikle bunlar "**annenin karın duvarı, rahim duvarı ve cenini kuşatıp koruyan zar**" kabul edilmiştir. (Çocuğun yaratılış safhaları için bkz. 22/Hac, 5 ve 23/Mü'minun, 12-14. ayetlerin açıklaması.) Ceninin anne rahminde teşekkül etmesi ve belli süre sonra doğması ile yaratış bitmiyor, insan durumdan duruma geçiyor. Gök cisimlerinin bazı yasalara tabi olması gibi insan da belli yasalara tabi olarak durumdan duruma geçişler yapıyor. Bu yasaları vaz'eden Allah'tır, insan da diğer varlıklar gibi O'nun mülküdür, iktidar, hüküm, emir O'nundur.

Hakikat böyle iken inkârcılar nasıl oluyor da yüz çeviriyorlar; küfür ve isyanda ısrar ediyorlar? Onların inkâr ve isyanlarının Yüce Allah'a zerre miktarı

zarar vermez, bir zarar ve yıkım vuku bulacaksa bu onlara dönük olur, kendileri hem dünyada hem ahirette hüsrana uğrarlar. Bunca nimete şükredenler de kendi yararlarına olmak üzere şükrederler.

7. ayet genel ve evrensel bir hukuk ilkesini vaz'eder: "**Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez.**" Bu suç ve günahların bireysel olduğu anlamına gelir. Eski zamanlarda bir kişinin işlediği suç bağlı olduğu topluluğa çıkar, cezasını topluluk çekerdi. Mesela eski Atina'da suç ve ceza kolektif olduğundan siteye ihanet edenin akrabaları dahi öldürülürdü, tavuklarının bile telef edildiği olurdu. Yine İslamiyet'ten önce Arap kabile geleneğine göre biri suç işlediğinde bağlı olduğu kabile sorumlu tutulurdu ki, bu yüzden ortaya çıkan kan davaları yıllarca sürer, onlarca insanın hayatına mal olurdu. Yüce Allah suçları bireyselleştirdiği gibi cezaları da bireyselleştirdi. Hz. Peygamber bu kuralı **Medine Vesikası**na amir bir hüküm olarak koydu. İster dünyevi ister uhrevi olsun, kim her ne suç ve günah (cürüm) işlemişse sadece kendisi sorumlu olur, cezasını de kendisi çeker. Yakınları, akrabaları veya bağlı topluluk bundan sorumlu tutulamaz (6/En'am, 164; 17/İsra, 15; 31/Lokman, 33).

Bu ayet aynı zamanda Hıristiyan teolojisinin esasını teşkil eden "**ilk günah**" fikrini de reddeder. İslam inancına göre "**yasaklanmış ağaç**"a yaklaşan Âdem ve Havva'nın günahı kendilerine aitti, ikisi tevbe ettiler, merhameti sınırsız Yüce Allah tevbelerini kabul etti. Bu yüzden dünyaya indirildiler ama kıyamete kadar gelecek insan nesilleri birbirlerinin suç ve günahından sorumlu tutulmayacaklardır. Ne geçmişteki atalarımızın suç ve günahından sorumluyuz ne bizden türeme gelecek nesillerin yapıp ettiklerinden. Netice itibariyle bütün insanlar Allah'a döndürüleceklerdir, kim ne yapmışsa kendisine haber verilecek. "**O sinelerin özünde saklı olanı bilendir.**"

7. ayet beşeriyetin tamamına önemli bir uyarıda bulunmaktadır: "**O, kulları için inkâra rıza göstermez. Ve eğer şükrederseniz, sizin** (yararınız) **için ondan razı olur.**" İnkâr (küfür) Allah'a karşı büyük suç, insanlara karşı büyük zulüm ve hak ihlalidir. Ayetin başı ile sonunu bir arada düşündüğümüzde suçu ve cezayı ferdi olmaktan çıkarıp kolektif ve intikamcı mahiyete sokan tutumun da Allah'ın asla razı olmadığı, hatta inkâra dönüşün bir belirtisi şeklinde kabul ettiğini düşünebiliriz.

Bu muazzam kâinat içinde bizi ayrıcalıklı konuma sahip kılan Yüce Allah'ın üzerimizde hakları vardır. Kâinatı istifademize sunmuştur; bizi yaratmış, akıl nimetini vermiş, yeryüzü gezegenini bizim için donatmış ve en kâmil dini bizim için beğenip seçmiştir. (Bkz. 5/Maide, 3.) Bunun karşılığında bizden kendisine kulluk etmemizi istemektedir. Üzerimizde şu veya bu kıstasla tes-

piti mümkün olmayan hakları olan Allah'ın inkâra rızası yoktur, inkâr (küfür) büyük günah, ağır suçtur. Hak ve hakikati örtbas etmek, Yüce Allah'a başkaldırmak aklı başında, kendini bilen ve bir yerde kendine saygısı olan tutarlı insana yakışmaz. Bu insanın kendisine yakışmayan inkâr ve isyanı Allah da bize yakıştırmaz. Kulluk şükrü gerektirir. Şükretmenin dünyada ve ahrette büyük ödülü vardır.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوا إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

8. **İnsana bir zarar dokunduğu zaman, gönülden katıksızca yönelmiş olarak Rabbine duâ eder. Sonra ona kendinden bir nimet verdiği zaman, daha önce O'na duâ ettiğini unutur ve O'nun yolundan saptırmak amacıyla Allah'a eşler koşmaya başlar. De ki: "İnkârınla biraz** (dünya zevklerinden) **yararlan; çünkü sen, ateşin halkındansın."**

Dini hayatın esası samimiyet, dürüstlük yani ihlastır. İhlas, din çerçevesinde hayatın sadece Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak üzere yaşanmasıdır. İhlas insanı manevi bakımdan olgunlaştırır. Makbul ihlas insanın iyi ve kötü zamanlarında önce Yaratıcısı'na, sonra başkalarına her tutum ve davranışında takınacağı temiz manevi tutumdur. Fakat insan genellikle öyle yapmaz, bolluk ve rahatlıkta Allah'ı hatırlamaz, çünkü nefsinin istek ve tutkularına göre yaşamak ister. Allah'ı hatırlaması davranışlarına sınırlar koymasını gerektirir. Ne var ki sıkıntı ve zorluk zamanlarında, hele hayati bir tehlike ile karşılaştığında refleksif olarak ilk aklına gelen Allah olur. Çünkü böylesi durumlarda hiç kimse onun imdadına yetişemez, adeta istem dışı üstün bir güçten, yüce bir varlıktan yardım talep eder. Bu, kişi ne kadar inkâr ederse etsin ruhunun derinliklerinde yerleşik olan bir duygunun daima bir olan Allah fikrini muhafaza ettiğini göstermekte, bu duygu kritik bir anda açığa çıkmaktadır. Bağlanılacak, yardım dilenecek yegâne varlık Allah'tır. Denizin ortasında şiddetli fırtınaya yakalanıp boğulma tehlikesi geçiren insan yakinen bilir ki yolunu takip ettiği lideri, tapındığı putu, önünde saygı ile eğildiği heykel, yücelttiği atalarının kendisine herhangi bir faydaları dokunamaz. Gemiyi ve içindekileri yutmaya hazırlanan dev dalgaları dilerse sadece Allah durdurabilir, bu bilgi inkârcı da olsa insanın ruhunda meknuz vaziyette bulunan inancı açığa çıkarır. (Bkz. 2/Bakara, 177; 10/Yunus, 22-23.)

Fakat tehlike öncesi hayatını inkâr ve günah çizgisinde sürdüren böyle bir kişi sahile çıkıp da kurtulduğunda maalesef Allah'ı unutur, eskisi gibi yaşamaya devam eder. Burada anlatılan insanlık durumunun inkârcı kişilik profiline atıf olduğunu söylemek mümkün. Söz konusu ikili tutum sadece tehlike vukuunda değil, bolluk ve darlık zamanlarında veya başka şekillerde de (geçim, sağlık gibi) ortaya çıkabileceğini hatırlamak gerekir. (10/Yunus, 22.)

Bu ayetlerde sözü edilen inkârın –ve dolayısıyla şirk– açık olmaktan çok gizli türüdür. İnsanın hayatında Allah'tan başka referanslar seçmesi O'na "**eşler koşması**"dır. Şu var ki bu eşler (endad) zor zamanlarda onun imdadına yetişemez, içine düştüğü tehlikeyi veya sıkıntıyı bertaraf edemezler. Hakikat bu ise temel bir zihni çelişkiyi gidermek lazım: Mademki yegâne kurtarıcı Allah'tır, başka hiçbir varlık O'nunla eş tutulamaz. Bu temel hakikati inkâr edip küfre düşenler büyük bir yanılgı içinde ömür sürerler. Unutmamaları gereken hakikat şu ki, ömürleri kısadır ebedi hayatta ateşin halkı arasında olacaklardır.

اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَاۤءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَّقَآئِمًا يَّحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوْا رَحْمَةَ رَبِّهٖ ؕ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ؕ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۹﴾

9. Yoksa o, gece saatinde kalkıp da secde ederek ve kıyama durarak gönülden itaat (ibâdet) **eden, âhiretten sakınan ve Rabbinin rahmetini umut eden** (gibi) **midir? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Şüphesiz, temiz akıl sahipleri öğüt alıp-düşünürler."**

Yukarıda anlatılan inkârcı insanlardı. 9. ayette inananların genel profili anlatılıp bunların üç ana özelliklerinin altı çizilir: Biri, iman edenler gece saatinde kalkıp yüce Allah'a ibadet ederler, bunu gönülden yaparlar, ibadetlerinde riyasızdırlar, çünkü kimsenin onları görüp takdir etmesi düşünülemez. Diğeri, ahiretten sakınırlar, bu dünyanın ebedi olmadığını, geçici olup sınav yurdu olduğunu yakinen bilirler ve ona göre hayatlarını tanzim ederler. Üçüncüsü, hangi durumda olurlarsa olsunlar Allah'ın rahmetinden ümit kesmezler. Sıkıntıda iseler Yüce Allah'ın onlardan yardımını esirgemeyeceğini bilirler. Darlıkta ise rızıklarını arttırır, hasta iseler onlara şifa verir, ahirette de rahmetini üzerlerine hesapsızca yağdırır. İman edenlerle inkâr edenler aynı değildir. Aralarında muazzam kalite farkı vardır. Birinin ahlaki kalitesini iman yükseltmiş, diğerininkini ise en düşük seviyeye indirmiştir. Eşit olmaları düşünülemez.

Ahlaki kalite bakımdan eşit olmayan bu iki insan tipi gibi, bilenlerl

meyenler de bir ve aynı değildir, eşit seviyede ele alınamazlar. Hiç kuşkusuz en yüksek derecedeki bilgi insanın Allah'ı bilip tanımasıdır ki, buna **marifetullah** denir. Bizi marifetullaha götüren iki bilgi türü yaratılmışların (varlık) bilgisi olan **marifetulhalk** ve insanın kendini bilme çabası olan **marifetünnefstir**. Her üç bilgi için vahyin aydınlığına ihtiyacımız var. Vahiy dünyamızı güneş ışığı gibi aydınlatır, ziyadır, başka bilgi kaynaklarından devşirilmiş değildir, **Levh-i Mahfuz**'dan bize indirilmiştir; Allah'tan gelmiş bilgi ve haberdir (2/Bakara, 120). Vahyin ışığında kendi iç hakikatimizi, iç dünyamızı, varlık âlemini, gökleri, maddi tabiatı, canlı hayatı inceleyip araştırdığımız zaman şeyleri gerçek hüviyetleriyle ve her nasıl iseler öyle kavrama, anlama ve tanıma çabasına girişmiş oluruz. Herkes kapasitesine, cehdine ve nasibine göre bilgi sahibi olur. Söz konusu üç katmandan oluşan marifet, bilen ve öğrenen kişide Allah'tan sakınma, O'na takva ile yakınlaşma çabasını arttırır, kişiyi "**peygamberin varisi âlim**" makamına yükseltir (Buhari, İlim, 10). Kur'an'ın birçok yerinde bilgiye büyük önem verilmiştir ancak ilmin amele zemin olması gerektiği hususu da özellikle vurgulanmıştır. Bilgi imana dönüşmüyorsa, iman amellerde yansımıyorsa böyle bir bilginin faydası yoktur.

Şu var ki bu temel hakikati ancak akıl sahipleri (**Ululu'l elbab**) bilir. Başka bir deyişle kişinin aklı yoksa veya aklını doğru bir biçimde kullanmıyorsa hak ve hakikati bilemez, bu aynı zamanda bilgiyi ve ilmi üç ana katmanda (marifetünnefs, marifetülhalk ve marifetullah) ele almayanların hem akıl sahipleri olmadıklarını hem elde ettikleri bilginin asli ve hakiki bir değeri olmadığını ima etmektedir (13/Ra'd, 19).

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا
حَسَنَةٌ وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ
﴿١٠﴾ قُلْ اِنِّي اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَاُمِرْتُ
لِاَنْ اَكُونَ اَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ قُلْ اِنِّي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ
يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا
شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ اِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ
مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهِ عِبَادَهُ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ

﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ
الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ حَقَّ
عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾ لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا
رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعْدَ
اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

10. **De ki: "Ey imân eden kullarım, Rabbinizden sakının. Bu dünyada iyilik edenler için bir iyilik vardır. Allah'ın arz'ı geniştir. Ancak sabredenlere ecirleri hesapsızca ödenir."**

11. **De ki: "Ben, dini yalnızca O'na halis kılarak Allah'a ibâdet etmekle emrolundum."**

12. **"Ve ben, Müslümanların ilki olmakla da emrolundum."**

13. **De ki: "Ben, Rabbime isyan ettiğim takdirde, büyük bir günün azabından korkarım."**

14. **De ki: "Ben dinimi yalnızca O'na halis kılarak Allah'a ibâdet ederim."**

15. **"Siz, O'nun dışında dilediklerinize ibâdet edin." De ki: "Gerçekten hüsrana uğrayanlar, kıyâmet günü hem kendilerini, hem yakınlarını hüsran uğratanlardır. Haberiniz olsun; bu apaçık olan hüsranın kendisidir."**

16. **Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da tabakalar vardır. İşte Allah, kendi kullarını bununla tehdit edip-korkutuyor. Ey kullarım öyleyse Benden sakının.**

17. **Tağuta kulluk etmekten kaçınan ve Allah'a içten yönelenler ise; onlar için bir müjde vardır, öyleyse kullarıma müjde ver.**

18. **Ki onlar, sözü işitirler ve en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerini hidayete erdirdiği kimselerdir ve onlar, temiz akıl sahipleridir.**

19. **Azap sözü kendisi üzerinde hak olmuş kimse mi** (onlarla bir tutulur)**? Ateşte olanı artık sen mi kurtaracaksın?**

20. **Ancak Rablerinden korkup-sakınanlar ise; onlara yüksek köşkler vardır, onların üstünde de yüksek köşkler bina edilmiştir. Onların altında ırmaklar akmaktadır.** (Bu,) **Allah'ın va'didir. Allah va'dinden dönmez.**

Bütün insanlar Allah'ın kullarıdır, çünkü onları yaratan, yaşatan, rızıklandıran ve sonunda canlarını alıp kıyametten sonra diriltip onlardan hesap soracak ve amellerine göre karşılık verecek olan O'dur. Bu böyledir. Ancak 10. ayet "**Ey imân eden kullarım!**" hitabıyla latif bir imada bulunmaktadır. Buna göre, her ne kadar bütün insanlar Allah'ın kulları ise, iman edenler O'nun has kullarıdır, diğerleri inkârları, isyanları ve günahkâr hayatları dolayısıyla istemeseler de O'nun boyunduruğu altında olan bahtsız kimselerdir.

Hitap Hz. Peygamber'e yapılmıştır yani insanlara Allah'ın kulu olduklarını bildirecek olan Hz. Peygamber'dir, yoksa insanlar peygamberin kulları değildir (bkz. 3/Âl-i İmran, 79); aksine peygamberin kendisi Allah'ın kuludur, hatta önce O'nun kulu, sonra elçisidir (Abduhu ve Resûluhü)! Benzer bir ifade sûrenin 53. ayetinde de kullanılmaktadır. Bunu bu şekilde anlamayınca bazı sorunlar ortaya çıkar ve sanki insanlar peygamberin kullarıymış gibi algılanır. Nitekim Süleyman Çelebi ve Mevlana Celaleddin'de benzer anlamalar söz konusudur:

"Gel Habibim sana âşıkolmuşam
Cümle halkı sana bende kılmışam."
(Süleyman çelebi; Mevlüt)

"İnsan mertebesinin de Tanrı velîlerinin elinde
Hayvan gibi mağlûp olduğunu anla ey yoksul!
Ahmed, irşad ederken halka "Kullarım" dedi.
Tanrı bütün âlemi "Kul yâ ibâdî" diye çağır" buyurdu.
(Mesnevi, 2495. Beyit.)

Hitabın Hz. Peygamber dolayımında mü'minlere olması önemlidir. İnkâr edenler ve isyan içinde yaşayanlar zaten yanlış istikamette tercihlerini yapmışlardır. Onların durumu fasl-ı diğerdir. Ancak imandan yana tercihlerini yapanların bilmeleri gereken bir hakikat var: Tek başına iman insanı küfür dairesinden çıkarır, ebediyyen cehennem azabından da kurtarır ama yetmez, imanın "**takva**" ile tamamlanması lazım. Belki takva sadece tamamlamakla kalmaz, imanı korur da. Bizim kelam görüşümüze göre suç ve günah takva eksikliğinden neşet eder, kişi iman kalbinde olduğu halde suç ve günah işleyebilir. Nefs imana baskın çıktığında kalbi günah arzusu istila eder, şiddet derecesine göre arzu veya arzunun aşırılaştırmış formu olan tutku ve hırsla iman bastırılır, geri itilir. İman sahibi insanı suç ve günah işlemeye sevkeden en önemli amil takva eksikliğidir. Takva imanı tamamlar ve korur, bunun sonucunda da güzellik (hasene-ihsan) ortaya çıkar.

Takvadan yoksun soyut iman amellerde tezahür etmez, böyle bir iman ko-

runamadığı için zaman içinde nominal bir değer olarak kalır. Takva ise Yüce Allah'ın çizdiği hudutlara titizlikle riayet etmek, O'nun emir ve nehiylerine samimiyetle uymak, kulluk şuuruyla ibadet etmek, salih amellerde bulunmak, kısaca her beşeri durumda ma'rufu emredip münkerden sakındırmaktır. Takva olmadıkça iman kurtarıcı olamaz (bkz. 5/Maide, 93; 7/A'raf, 156; 10/Yunus, 62-63). Bir Müslümanın sürekli olarak "iman ve İslam kelimeleri"yle övündüğünü, gece gündüz dua edip yakardığını düşünelim ama ne kişisel ne toplumsal hayatında gücü ve imkânları dâhilinde olduğu halde emir ve nehiylere aldırmıyorsa; söz gelimi insanları ticaretinde aldatıyorsa, faizli işlemler yapıyorsa, kadın-erkek ilişkilerinde helal ve haramlara dikkat etmiyorsa; kalp kırıyorsa, kul hakkını ihlal ediyorsa, bu kişi takva sahibi değildir; onun iman ve İslam'la övünmesinin, durmadan dua etmesinin kendisine bir faydası yoktur. Benzer durum toplumlar için de geçerlidir. Müslüman olmakla övünen bir ülke, toplum veya iktidar ilahi hükümleri tatbik etmiyorsa, adaleti tesis etmiyorsa, zinayı ve kumarı serbest bırakıyorsa, içki üretimini bizzat devlet yapıyorsa, ekonomisi faiz esasına göre işliyorsa, ulusal çıkarını herkesin ve her şeyin üstünde tutup gerektiğinde Müslüman komşuları üzerinde sömürgeci veya tahakkümcü politikalar izliyorsa, komşusunda iç savaşlar çıkartıyorsa, devletlerarası sistem içinde küresel tahakkümcü ve hegemonlarla iş tutup ittifaklar kuruyorsa bu ülke veya toplumun takvası yok demektir.

Her inanmış insanın birinci görevi dini hayatını özgürce yaşayabileceği toplumsal ve politik şartlara sahip olmak ve dinini serbestçe tebliğ edebileceği ortamı oluşturmaktır. Bu iki görev aslidir, vazgeçilmezdir. Kişi bunları yerine getiremiyorsa gücü ve imkânı yettiği takdirde yurdunu terk edip başka yerlere hicret etmelidir. "**Allah'ın arzı geniştir**", her toprak parçası Allah'ın mülküdür, Müslümanın asli vatanı dini özgürce yaşayabildiği ve dinini tebliğ edebildiği yerdir. Nitekim Allah'ın elçisi ve arkadaşları bir noktadan sonra bu imkânlardan mahrum yaşadıkları Mekke'yi bırakıp Medine'ye hicret etmişlerdir. Hicretin asli gayesi özgürlüktür; özgürlüğün asli gayesi dinin serbestçe yaşanması ve serbestçe tebliğ edilmesidir. Eğer hicret imkânı yoksa bu durumda sabretmek gerekir. Acılara, sıkıntılara tahammül etmek; dünyanın kışkırtıcı, ayartıcı nimetlerine karşı direnip sınırları çiğnememek en büyük erdemlerden biridir.

Bir davanın ve davetin etkisi onu yapanın kendi şahsındaki tutumuyla ölçülür. Başkasına doğruluğu ve güzelliği önerenler eğer bunları kendi hayatlarında yaşatmıyorlarsa, inandırıcı olamazlar. Dinin esası ihlas ile Allah'a kulluk ise, bunu en başta tebliğ eden zatın hayatında tahakkuk ettirmesi beklenir. Bu çerçevede Efendimiz (s.a.)'e "**De ki: -Ben, dini yalnızca O'na halis kılarak**

Allah'a ibâdet etmekle emrolundum -Ve ben, Müslümanların ilki olmakla da emrolundum" demesi emredilmektedir. Bu emir, tarihte ilk Müslümanın Hz. Peygamber olduğu anlamına gelmez. İlk Müslüman Âdem aleyhisselâm ve eşi Havva idi. Efendimiz' den önceki bütün peygamberler de Müslümandı ki Hz. İbrahim'in bariz vasfı Allah'a teslimiyeti manasında Müslüman olmasıydı. 12. ayette işaret edilen husus, Hz. Peygamber her neyi emrediyorsa önce kendisi şahsında tatbik edip somut örnek olacak demektir. Nitekim öyle yapmış, hayatı boyunca yaşayan Kur'an olmuştur (6/En'am, 163).

Bu konuda hiç kimseye iltimas ve ayrıcalık yoktur; Yüce Allah'ın emir ve nehiylerine karşı çıkacak olsa peygamber dahi azap görür, nitekim 13. ayet buna vurgu yapmaktadır (ayrıca bkz. 6/En'am, 15). Bu da bize gösteriyor ki, ilahi hukuk ve hükümler herkesin üstündedir, kimse kendini hukuktan bağımsız düşünemez, keyfince hareket edip yönetemez.

Dinde, din seçiminde zor ve baskı yoktur (2/Bakara, 256). Yüce Allah insana akıl fikir vermiş, seçme özgürlüğü tanımıştır. Hak ve hakikati seçmeyenler özgürlüklerini kullanmış olurlar sadece, bu bize verilmiş bir parayı meşru ve gerekli şeyleri satın alıp temel ihtiyaçlarımızı karşılama yerine, fısk ve fücurda, isyan ve günahta kullanmak üzere harcamamıza benzer. Seçme iradelerini, özgürlüklerini inkâr ve isyanda kullananlar serbesttirler, öyle yapsınlar ama bilmeliler ki özgürlüklerini yanlış yönde kullanıyorlar. Bir özgürlüğün kullanılması ile bir hakkın talep edilmesi ayrı şeylerdir. Özgürlüklerini yanlış yerde kullananlar için, hem dünyada hem ahirette acıklı karşılık vardır. (10/Yunus, 104; 13/Ra'd, 36 ve 109/Kâfirun, 1-6.)

Böyleleri sadece kendi şahıslarını değil, etkileyebildikleri aile fertlerini, yakın akrabalarını da hüsrana uğratıp onların da zarara uğramalarına sebebiyet verirler. Asıl büyük hüsran da budur. Hem kendilerini hem yakınlarını hüsrana uğratanlar için tabaka üstüne tabakalardan müteşekkil cehennem azabı söz konusudur, inkârcıların isyan ve günahlarının büyüklüğüne göre cehennemde kendilerine yerler hazırlanmıştır. Yüce Allah kullarını uyarıyor, isyan ve günahtan sakındırıyor.

En büyük isyan tağuta kulluktur. "**Tağut**" azan, ölçüyü taşıran, sınırları aşan, zor ve baskı yoluyla insanları kendine boyun eğdiren kimse; fikir, put, kült, ideoloji, doktrin, lider, tüzel kişilik (devlet/siyasal rejim) veya hegemonik güçtür. Tağut'un iki özelliğinden biri Allah'a isyan edip koyduğu sınırları tanımaması, diğeri insanları kendi iradesine zor kullanarak boyun eğdirmesidir. (Bkz. 2/Bakara, 256; 4/Nisa, 60.) Bilginler kelimenin dört anlam düzeyinin olduğunu söylemişlerdir: Şeytan, kâhin, sihirbaz/büyücü ve azıp haddi aşan her şey. Bir

dönemden sonra Roma, Mısır firavunları, Babil hükümdarları, mutlakıyetçi idareler, faşist ve komünist rejimler, tek parti yönetimleri, insanların lidere doğrudan veya dolaylı yollarla itaate zorlanması bu türdendirler. Tağut, din ve vicdan özgürlüğünü tanımaz. İnsanın hem tağuta ve yönetimine karşı mücadele etme hem imkân eline geçtiğinde tağutlaşma eğilimlerinden kaçınma sorumluluğu vardır. Tağuttan kaçınıp samimiyetle Allah'a yönelenlere müjdeler vardır.

18. ayette kendilerine dünyada huzur ve mutluluk, ahirette ebedi kurtuluş müjdesi verilen seçkin kulların takip ettikleri yolun şu olduğu belirtilir : **"Onlar, sözü işitirler ve en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerini hidayete erdirdiği kimselerdir ve onlar, temiz akıl sahipleridir."** Tağutun düzeninde özgürlük olmaz, düşünce, inanç ve ifade özgürlükleri kısıtlanmış, insanların vicdanları baskı altına alınmıştır. Oysa gerçek mü'minler her sözün söylenmesini arzu ederler. Çünkü amaçları **"en güzel söz"**ü bulup tespit etmektir. "En güzel söz"ün ortaya çıkabilmesi için bizzarure **"güzel olmayan sözler"**in de söylenmesi gerekir ki, "güzel olan söz" "güzel olmayan söz"den ayırt edilebilsin. Bu bize, İslami bir toplumda düşünce ve ifade özgürlüğünün dinin bir emri olarak korunduğunu göstermektedir. Özgürlük olmadan sözler orta yere dökülemez, sözler orta yere dökülmedikçe aralarında seçim yapılamaz. Binaenaleyh Müslüman olsun olmasın, herkes inancını, düşüncesini, siyasi görüş ve fikirlerini, felsefi kanaatlerini dile getirir, kamusal müzakereye katılır ve ortak kanaatin oluşmasına katkıda bulunur. Güzel söz ifade özgürlüğünün esasıdır. İfade özgürlüğü olmadıkça da kamusal otoritenin politik karar ve icraatları eleştirilemez, yönetim şeffaf olmaya, hesap vermeye çağrılamaz. Yasaklanması gereken şey hakaret, tahkir, savaş kışkırtıcılığı, şiddet ve teröre davet; ahlaki hayatın yozlaşmasına çağıran şeylerdir. Çarpık ilişkiler, suç ve günahın estetize edilmesi suretiyle münkerin özendirilmesi, tasviri yoluyla kitlelerin zihnine enjekte edilmesi ahlaki yozlaşmaya sebebiyet verir. Bu çerçevede Said Nursi "Batılın tasviri zihinleri idlal eder" demiştir.

Yüce Allah'ın herkesin yararına ve mutluluğuna olan bu sınırlara riayet etmeyenler kimsenin faydası dokunamaz. Yanlış tutumlarındaki inat ve ısrarları dolayısıyla onların üzerine azap hak olmuştur, onları Allah'ın elçisi dahi kurtaramaz. Nitekim Allah'ın Resûlü, bir keresinde farz-ı muhal olarak, günah işleyip günahında ısrarcı olması durumunda "Kızı Fatıma'yı dahi kurtarmaya gücü yetmediğini" söylemiştir. (Bkz. Buhari, Hudud, 11; Müslim, Hudud, 9.)

Yüce Allah'tan sakınıp düzgün hayat yaşayanlar için cennette güzel yerler hazırlanmıştır. Bu Allah'ın va'didir. Allah va'detmişse mutlaka tahakkuk eder, yerine getirilir. Bunda en ufak bir tereddüt yoktur.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَسَلَكَهٗ يَنَابِيعَ فِي الْاَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهٗ حُطَامًا اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿٢١﴾ اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُورٍ مِنْ رَبِّهٖ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾ اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِي بِهٖ مَنْ يَشَاۤءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ اَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهٖ سُوۤءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَقِيلَ لِلظّٰلِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَاَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

21. **Görmüyor musun; gerçekten Allah, gökyüzünden su indirdi de onu yerin içindeki kaynaklara yürütüp-geçirdi. Sonra onunla çeşitli renklerde ekinler çıkarıyor. Sonra kurumaya başlar, böylece onu sararmış görürsün. Sonra da onu kurumuş kırıntılar kılıyor. Şüphesiz bunda, temiz akıl sahipleri için gerçekten öğüt alınacak bir ders** (zikr) **vardır.**

22. **Allah, kimin göğsünü İslâm'a açmışsa, artık o, Rabbinden bir nur üzerinedir,** (öyle) **değil mi? Fakat Allah'ın zikrinden** (yana) **kalpleri katılaşmış olanların vay haline! İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.**

23. **Allah, müteşâbih** (benzeşmeli), **ikişerli bir kitap olarak sözün en güzelini indirdi. Rablerine karşı içleri titreyerek-korkanların O'ndan derileri ürperir. Sonra onların derileri ve kalpleri Allah'ın zikrine** (karşı) **yumuşar-yatışır. İşte bu, Allah'ın yol göstermesidir, onunla dilediğini hidayete erdirir. Allah, kimi saptırırsa, artık onun için de bir yol gösterici yoktur.**

24. Kıyâmet günü o kötü azaptan kendini yüzü ile kim koruyabilecek? Ve zalimlere "Kazandığınızı tadın" denmiştir.

25. Onlardan öncekiler de yalanladı; böylece azap onlara hiç şuurunda olmadıkları bir yerden gelip-çattı.

26. Artık Allah, onlara dünya hayatında 'horluğu ve aşağılanmayı' tattırdı. Eğer bilmiş olsalardı, âhiretin azabı gerçekten daha büyüktür.

27. Andolsun, biz bu Kur'ân'da, belki öğüt alıp-düşünürler diye, insanlar için her bir örnekten verdik.

28. Çarpıklığı olmayan Arapça bir Kur'ân'dır (bu). **Umulur ki sakınırlar.**

Yüce Allah'ın gökten su indirip toprağın derinliklerine salması ve bu sayede toprağın üzerine çeşitli renklerde bitki ve ekinlerin ortaya çıkması gözümüzün alışageldiği "tabiat olayı"dır, hakikatte gözümüzün önünde cereyan eden mucizedir. Dikkatlice ve üzerinde çok yönlü düşünerek gözlem yapacak olsak hayatın kaynağı, deveranı, seyri ve nihayete ermesi de bu minval üzere olduğunu görürüz. Gökten aldığı su ile beslenen ekinler toprağın üstüne çıkar, ürün verir, ardından sararıp solar, kırıntılara dönüşür (bkz. 18/Kehf, 45). Bu hayatın kendisinde sürüp giden bir deverandır, deveranın her aşamasında iş ve işlev gören ilahi sünnetler (tabiat yasaları) hükmünü icra etmektedirler. Yasaların kendinde bir güç ve irade yoktur, yasalar kim tarafından vaz'edilmişlerse onun iradesini tecelli ettirirler. Bir ülkenin sosyal, idari ve ekonomik işlerinin çıkarılan yasalar düzenler ama yasaların kendi kendilerine vücut vermediklerini biliyoruz, yasalar onları çıkaranların iradesi, öngörmesi ve takdiridir. Akıl sahibi kimseler varlık âlemindeki kozmik ve tabii oluşum ve düzenin bize neyi anlatmaya çalıştığı konusu üzerinde düşünür, kendi varlıkları, yaşadıkları hayat ile münasebetini kurmaya çalışırlar.

Dünya hayatı bir yönüyle ekin gibidir, kurur, sararır, sonra ufalanıp çerçöpe döner. Akıl sahibi insan dünya hayatının ebedi olmadığını, birgün öleceğini ve ölümden sonra da hesap vereceğini bilir ve ona göre tutum ve davranışlarını belirler. (13/Rad, 26.)

Yeryüzünü hayat verici bitki ve ekinlerle donatan Yüce Allah, kim göğsünü yani kalbini İslam hidayetine açarsa, onu da öylesine hayat sahibi kılar, iç dünyasını nur ile aydınlatır. Hiç kimse ilahi menşei olmayan akılla entelektüel çaba gösteremez; entelektüelin müteal/aşkın, batın-içkin ve öte/ahiretle ilişki içinde olması gerekir. Söz konusu ilişkiyi mümkün kılan kalbin nuru olan akıldır ki, bu akıl vahyin ışığında teşekkül eder. Akıl fizyolojik veya biyolojik gelişimimizin sonucunda ortaya çıkmış bir yeti-meleke değildir; aksine bize Nefha-i

ruhla kazandırılmış bir bağış ve ihsandır yani menşei itibariyle ilahidir. Kimine göre akıl kalbin gözüdür. Doğrusu akıl kalbin akletmesidir. Bir kere insanın kalbine Allah'ın nurundan bir şeyler girdi mi, kurumuş toprağın altına inen suyun ekin ve bitki olarak toprağın üstüne çıkması gibi insanın bedeninde, toplumsal tutum ve davranışlarında kendini tezahür ettirir. Söz konusu tezahürler hikmet, bilgi ve irfan olabileceği gibi salih amel, hayır, yardımlaşma, cesaret, cömertlik, infak, zühd ve alçakgönüllülük gibi ahlaki erdemler şeklinde de olur. İnsanın kalbini İslam hidayetine açmış olması en büyük mutluluk ve avantajdır. Allah kimi doğru yola iletmeyi murat ederse onun kalbini İslam'a açar (bkz. 6/En'am, 125). Bu elbette kulun pasif vaziyette Allah'ın eşsiz lütfuna mazhar olduğu, diğerlerinin bundan yoksun bırakıldığı anlamına gelmez. Kulun aktif çabası, talebi ve samimiyeti kalbinin İslam'a açılmasında önemli rol oynar. Kalp taşlaşmışsa, etrafı duvarlarla örülmüşse, nurdan nasibi olmaz. Nura kapalı olan kasvetli kalp hak ve hakikate, hikmet ve irfana, yüksek ahlaki erdemlere, alicenaplığa ve şerefe, vakar ve iffete, kurtarıcı bilgi ve marifete de kapalı olur. Taşlaşmış kalbi göğüs kafeslerinde taşıyanlar (kulubuhüm kasiye) apaçık sapıklık içindedirler. (Tarihsel bir örnek olarak İsrailoğullarının kalplerinin nasıl taşlaştığı konusu için bkz. 2/Bakara, 74).

Bazı tabiin müfessirleri, kalbi İslam'a açık şahsiyetlere örnek olarak Allah'ın elçisini, bazıları ise Hz. Ali ve Hz. Hamza'yı, bazıları Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i göstermişlerdir. Genel kanaate göre iman kalbinde yeşermiş olan herkes buna dâhil olur. Tirmizi'de yer alan bir rivayete göre, biri Efendimiz (s.a.)'e "İnsanların en akıllısı kimdir?" diye sorar. Efendimiz "Ölümü en çok hatırlayan ve ölüme en güzel hazırlanandır" der. "Bunun belirtileri nedir?" diye sorması üzerine şu cevabı verir: "Ebedi yurduna dönüş, aldanış yurdundan uzak durmak ve gelişinden önce ölüme hazırlıktır." (Kurtubi'den naklen Tirmizi, Nevadiru'l Usul, I, 415.)

23. ayet Kur'an-ı Kerim'i "**Sözün en güzeli** (Ahsenu'l hadis)" diye nitelendirip iki sıfatını zikretmektedir. Söz konusu sıfatlardan biri "müteşâbih (benzeşmeli)", diğeri "mesani (ikişerli)" olmasıdır. Kur'an'da yer alan hüküm ve hikmetler, bilgi ve haberler, beyan ve hitaplar birbirine benzer; biri diğerini teyit eder, örtüşme halinde olur. Lafızda olduğu gibi anlamda da tam bir uyum, insicam ve ahenk söz konusudur. "Mesani" olması yönüyle de örnekler, bilgi, haber ve hükümler ikilenir. Amaç pekiştirmek, mesajın muhatabın zihninde iyice yerleşmesini sağlamaktır.

Ayette "mesani" olarak geçen kelimenin birkaç anlamı var: Bir şeyin kuvveleri. İkili, ikişer, ikişerli, karşılıklı, Kur'an. İçinde çeşitli kıssalar, meseller, mi-

saller, öğütler ve hükümler tekrar edilerek anlatılan kitap (bkz. 15/Hicr, 87) veya zıt anlamlı kelimeleri arka arkaya kullanarak aradaki çelişkiyi göz önüne seren ve vurgulayan anlatım tarzı kullanılarak yazılmış kitap. Buna göre Kur'an-ı Kerim hem kendi içinde uyumlu, gerekli tekrarlara sahiptir, hem mesajını tabir caizse diyalektik yöntemi kullanarak verme yolunu seçmektedir. Tekrarlar basit hatırlatmalardan ibaret değildirler, her bir tekrar sözü edilen bir olayın, merkezi bir kıssanın bir başka anlatımı, değişik bir boyutunu dile getirir. Hz. Musa, Firavun ve İsrailoğullarını konu alan kıssanın birden fazla tekrarı vardır. Ama iyice bakıldığında gündeme getirildiği her seferinde olayın bir başka boyutuna atıfta bulunduğu anlaşılır. Dolayısıyla kıssa ile ilgili yaklaşık 500 civarındaki ayet bir araya getirilmedikçe kıssanın kendisi hakkında tam bir fikir ve kanaate sahip olunamaz. Diğer kıssalar için de aynı durum söz konusudur.

Anlamın zıtlar üzerinden verilmeye çalışılması da mukayese ve karşılaştırmanın hem düşünceye derinlik kazandırması hem öğretmeyi kolaylaştırması içindir. Nihayetinde çıplak gözle inceleyebileceğimiz maddi tabiatta ve hayatın kendisinde muazzam bir diyalektik olduğunu kolayca tespit edebiliyoruz. İman ve küfür, hidayet ve sapıklık, iyilik ve kötülük, güzellik ve çirkinlik, adalet ve zulüm, aydınlık ve karanlık, beyaz ve siyah, barış ve savaş, hayat ve ölüm vs. Yaratılışın hikmetini, hayatın anlamını, eylemlerimizin amaç ve maksadını ancak bu diyalektik üzerinden okur ve anlamaya çalışırız. Kur'an canlı, dinamik bir kitaptır, hayatın kendisi gibi akıp gitmektedir, tarih gibi devinim içindedir, yeryüzü şekilleri gibi inişli çıkışlıdır. Tekrarlar ve zıtlar onun ana temalarını teşkil ederler.

"**Hadis**" söz demektir. Efendimiz aldığı vahyi söz dizimi içinde muhataplara aktardığı için bu ismi almıştır, yoksa bazı Mutezile kelamcılarının veya modern zaman tarihselcilerinin iddia ettiği gibi Kur'an tarihsel ve toplumsal durumda ortaya çıkmış değildir. (Kur'an vahyinin "söz" olarak geçtiği çeşitli ayetler için bkz. 68/Kalem, 44; 53/Necm, 59).

Sûrenin 18. ayetinde mü'minlerin "Sözü dinleyip en güzeline uydukları" belirtilmişti. Burada "**en güzel söz**"ün Kur'an olduğu belirtilmektedir. Kur'an en güzel söz olduğu gibi "En doğru söz"dür de (bkz. 4/Nisa, 87). Hakikat bu iken, aklı başında olan insanlar "Başka hangi söze uyacaklar ki!" (77/Mürselat, 50).

Hayatın harikulade mucizelerini gözleyebilen kişi Kur'an'ın da benzer mucizeler ihtiva ettiğini anlamaya başladığında kozmik-tabii (kevni) ayetlerin nasıl kitabi ayetlerle dile getirildiğini anlar. Kitabı indiren Rabbine karşı içi titrer, haşyetle dolar, öyle ki ruhunun ve kalbinin titremesi bedeninde teza-

hür eder, derisi ürperir (8/Enfal, 2; 22/Hac, 35). Hakikatin çarpıcı anlatımı karşısında insan etkilenmiyorsa kalbi inkâr, isyan, zulüm ve günahkâr hayat sonucu ölmesi yüzündendir. Yoksa değil insan, bir dağa indirilseydi dağ Allah korkusuyla paramparça olur dağılırdı (59/Haşr, 22). Kur'an Allah'ın hidayeti, takip edildiğinde kurtuluşa götüren doğru yol haritasıdır. Bu haritayı takip eden kurtulur, doğru yoldan sapan ise kaybeder. Talep edeni hidayete erdiren O'dur, yoldan sapana da başka hiç kimse doğru yolu gösteremez.

Dünyadaki tutum alışların birer izdüşümü ahirette karşılaşacağımız durumdur. Kıyamet günü azaba maruz kalacak olanlar ellerini yüzlerine götürüp kendilerini koruyabilecek imkânlara bile sahip olmayacaklar. Böyleleri, imanları, direnişleri, sabırları ve güzel amelleri dolayısıyla cenneti ödül olarak hak edecek olanlarla eşit tutulabilir mi? İnkârcılara, hak-hukuk tanımayan zorbalara yaptıklarının karşılığı olarak "azabı tadın" denecek (2/Bakara, 114). Yani kimse onlara herhangi bir haksızlıkta bulunmayacak, her ne yapmışlarsa karşılığını göreceklerdir.

Dramatik biçimde tarih adeta tekerrür eder. Efendimiz (s.a.)'i yalanlayanlar gibi geçmişteki kavimler de Allah'ın elçilerini yalanlayıp onlara olmadık zorluklar çıkarmışlardı. Yüce Allah onları başlarına gelen bela ve musibetlerle küçük düşürdü, aşağıladı. Onlar için ahirette hazırlanan azap ise çok daha ağırdır.

Bu Kitap'ta hiçbir eksiklik yoktur (6/En'am, 38). Anlam dünyasında ve anlatımında eğrilik, yamukluk, çarpıklık, tutarsızlık, çelişki tespit etmek mümkün değildir. Kitap, geçmiş toplumlardan, tarihte yaşanmış acılı tecrübelerden bol miktarda örnekler vermekte, bunlardan gerekli derslerin çıkarılması, öğütlerin alınmasını tavsiye etmektedir. Kur'an fasih, beliğ, meramın en kolay ve etkili üslupla ifade edilebildiği Arapça dille indirilmiştir. Tabii ki Efendimiz (s.a.) başka bir kavimden seçilseydi, onların diliyle ilahi tebliği yapacaktı ama mevcut diller içinde Kur'an vahyini bu genişlikte, kapsam ve derinlikte ifade edecek Arapçadan başka bir dil de bulunmamaktadır. Sanki yüce Allah, İsmail aleyhisselâmdan başlamak üzere bu dili tarih içinde son vahyi ifade etmek üzere hazırladı, zenginleştirdi ve tam kıvamını bulmuşken son vahyi indirdi. (Daha geniş bilgi için bkz. 12/Yusuf, 2; 20/Taha, 13 ve 41/Fussilet, 3.)

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ
يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ
مَيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾ فَمَنْ

اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَٓاءَهٗ اَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِي جَٓاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ مَا يَشَٓاؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ جَزَٓاؤُا الْمُحْسِنِينَۚ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهٖ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍۚ ﴿٣٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُضِلٍّ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

29. **Allah** (ortak koşanlar için) **bir örnek verdi: Kendisi hakkında uyumsuz ve geçimsiz bulunan sahipleri de çok ortaklı olan bir adam ile yalnızca bir kişiye teslim olmuş bir adam. Bu ikisinin durumu bir olur mu? Hamd, Allah'ındır. Hayır, onların çoğu bilmiyorlar.**

30. **Gerçek şu ki, sen de öleceksin, onlar da öleceklerdir.**

31. **Sonra şüphesiz sizler, kıyâmet günü Rabbinizin huzurunda davalaşacaksınız.**

32. **Allah'a karşı yalan söyleyenden ve kendisine geldiğinde doğruyu** (Kur'ân'ı) **yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde bir konaklama yeri mi yok?**

33. **Doğruyu getiren ve doğrulayanlara gelince; işte onlar muttaki** (takvâ sahibi) **olanlardır.**

34. **Rableri katında dileyecekleri her şey onlarındır. İşte bu, ihsanda bulunanların ödülüdür.**

35. **Çünkü Allah, onların** (dünyada) **yaptıklarının en kötüsünü temizleyip-giderecek ve yaptıklarının en güzeliyle ecirlerini verecektir.**

36. **Allah, kuluna yeterli değil mi? Seni O'ndan başkalarıyla korkutuyorlar. Allah, kimi saptırırsa, artık onun için bir yol gösterici yoktur.**

37. **Allah, kimi hidayete erdirirse, onun için bir saptırıcı yoktur. Allah, intikam sahibi, güçlü ve üstün olan değil midir?**

29. ayette örnek verilen insan profilinin "köle" olduğu konusunda tefsirciler arasında söz birliği vardır. Ayetin indiği tarihsel vasat göz önüne alındığında bunun böyle düşünülmesi tabiidir. Tefsircilerin "köle" sıfatını verdikleri kişi ayette "adam (racul)" olarak geçer. Bu durumda "racul"ü birden fazla amiri, emir verip işine karışanı olan bir şahıs şeklinde düşünmemizde herhangi bir

sakınca yoktur. Şu var ki her iki varsayım da, asıl verilmek istenen mesaja gölge düşürmez. Ana tema şudur:

Bir adam düşünün: Birden fazla efendisi (köle) veya amiri, işine karışanı, patronu olsun. Efendiler veya amirler de huysuz, geçimsiz, zorluk ve sıkıntı çıkaran karakterde ve yapıda kimseler olsunlar. Böyle çalışan veya iş gören tabir caizse "yedi kocalı hürmüz" durumundadır ki, ne yapacağını bilemez. Birinin iradesine tabi olsa diğeri aksi yönde irade beyan edecek; birinin emrini veya isteğini yerine getirmek istese, diğeri veya diğerleri başka emir verecek, ondan başka isteklerde bulunacak. Böyle bir kişi ister köle ister ücretli -memur, işçi, çalışan- olsun kişiliği parçalanmış olacak. Tabii ki tek bir kişiye, tek bir amir veya patrona bağlı çalışan kişi için aynı durumu düşünemeyiz. Her çalışan veya memur için tek bir kişinin çizdiği çalışma düzenine uymak daha kolaydır.

Bu örnek bize şu mesajı vermektedir: Sizler Allah'tan başka varlıklara bağlandığınız zaman parçalanmış bir kişiliğe sahip olursunuz. Bağlandığınız kişiler insan olmaları hasebiyle geçimsiz, kaprisli, kötü huylu olurlar; her biri sizden başka şey bekler, hiçbirinin arzu ve isteğini tam olarak yerine getiremezsiniz. Hem zulme uğrar aşağılanırsınız hem kişiliğiniz parçalanır.

Anlam çerçevesini biraz daha genişletip modern dünyanın temel bir sorunu olan "kurumların çoğulculuğu"na da ayetin göndermede bulunduğunu düşünebiliriz. Ekonomiden ticarete, eğitimden idareye, kültürden modaya çok sayıda alanda ortaya çıkan kurumların her biri gün boyu insandan farklı roller oynamasını beklerler. Her birinin istediği insan davranışı farklıdır. Böyle bir durumda kişi ne yapacağını bilemez, akşama zar zor kendini evine atar. Kaçış yolu mümkün olmadığından ya kendini eğlenceye ve içkiye verir veya çeşitli mistifikasyonlara uğrar, ruhunu sapkın tarikat ve inanışlara kaptırır. Kimileri de nevrozlara ve psikozlara yakalanır ki, bütün bunların sebebi birden fazla güç ve kurumun aynı kişiden farklı taleplerde bulunmasıdır. Bu doğal olarak kişilik parçalanmasına yol açan önemli bir sebeptir. Bu durumda hayatı mümkün mertebe sadeleştirmek, ihtiyaçları asgariye indirmek ve sadece bir ve tek olan Allah'a kullukta bulunmak ruh ve akıl sağlığını korumak bakımından zorunludur. Kendini yalnızca Allah'a bağlayan kişi sadece O'na minnet borcu duyar. O'na hamd eder, başkalarına karşı kendini borçlu hissetmez. Yazık ki insanların çoğu bunun farkında değiller, sıkıntılı, sorunlu hayat yaşamaya devam ediyorlar.

İnsanın asla aklından çıkarmaması gereken temel bir hakikat var: Dünya hayatının en büyük gerçeği ölümdür. Bu dünya hiç kimseye baki kalmaz, ebedi yurt burası değildir. Ayetin harfi harfine çevirisi şöyledir: "Sen de, onlar da (birer) ölüsünüz!" Yani sen de, onlar da eninde sonunda öleceksiniz. "Muham-

med yalnızca bir elçidir, ondan önce de nice elçiler geldi geçti. Şayet ölür veya öldürülürse eski dininize geri mi döneceksiniz?" (3/Âl-i İmran, 144.)

Hepiniz ölecek ve Yüce Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. Bu durumda her ne yapıyorsanız günün birinde hesaba çekileceğinizi aklınızdan çıkarmadan yapmalısınız. O gün çetin bir gündür. Kendisine Kur'an tebliğ edildiği halde yalanlayanların durumu trajiktir. Onlar için cehennemde konaklama yeri hazırlanmıştır.Hesap günü herkes birbiriyle hesaplaşacak, davalar yeniden görülecek. Din Günü'ndeki muhakeme yüce Allah'ın huzurunda olacaktır, kimsenin iltimas yapması, araya adam koyması, ağzı laf yapan mahir avukatlar tutup davadan sıyrılması, yasaları olmadık yorum ve kelime oyunlarıyla eğip bükmesi mümkün değildir. Davalar "Her hak sahibi hakkını alıncaya kadar sürecektir" (Müsned, I, 67).

Doğruyu yani Kur'an vahyini getiren kişinin Hz. Peygamber, doğrulayanların sahabeler olduğu söylenmiştir. Kıyamete kadar Kur'an'i bilgi ve haberleri tebliğ edenler ve bu tebliğe tabi olanların da bu kapsamda düşünülmesine herhangi bir mani yoktur. İşte bunlar takva sahibi kimselerdir. Hem Kur'an'ı tebliğ ve tasdik ederler hem hayatları boyunca söz ve davranışlarında doğruluktan ayrılmazlar, Allah'a Kur'an'ın işaret ettiği hakikate sadakat gösterirler. Demek ki Kur'an ve hakikati tebliğ etmek, doğrulamak ve hak ile hakikate sadakat göstermek takvanın özelliklerindendir. Böylelerinin Rableri katında diledikleri her şey kendilerine verilecektir. Bu ihsanda bulunanların ödülüdür. Dünyada kendilerinden kötülükler sadır olmuşsa da, sonunda yüce Allah üstünü örtecek, onları bağışlayacaktır. Kurtubi, "üstü örtülecek günah ve kusurlar"ın İslam'dan öncesine ait olduğunu söyler. En doğrusunu Allah bilir!

İnsana sadece Allah yeter. Temel duygu olan kaygıyı gidermenin yolu Allah'a tevekkül etmek, O'na itimat etmektir. Böyle olunca inkârcıların mü'minleri birtakım güçlerle, liderlerle korkutup tehdit etmeleri boşunadır. Mü'min Allah'tan başka hiçbir şeyden ve hiç kimseden korkmaz. İbn-i Teymiye *"Benim için zindan medrese, sürgün hicret, ölüm şehadettir"* demiştir.

Putperestler tapındıkları taş ve tahta parçalarında üstün güç vehmettikleri için, eleştirilerine devam etmesi durumunda Hz. Peygamber'i bazı musibetlere, şifasız hastalıklara maruz bırakmakla tehdit ediyorlardı. Efendimiz bunların hiçbirine aldırmadı, bu tehditlerin boş inanç eseri olduğunu söyledi. Ona kim zarar verebilirdi ki, o âlemlerin Rabbinin koruması, güvencesi altındaydı. Belirtmek gerekir ki inkârcıların tapındıkları kişilerle, takip ettikleri liderlerle mü'minleri tehdit edip yollarından vazgeçirmeye çalışmaları ayetin indiği zamanla ve muhatap aldığı kişilerle sınırlı değildir. Her dönemde baskı rejimle-

rinin savunucuları, hak ve özgürlük mücadelesi verenleri kendi liderlerine ve düzenlerine saygılı olmaya mecbur ederler, siyasi ve sosyal değerlerin Allah'ın indirdiklerine göre düzenlemesini savunanları da işkence, sürgün, hapis, yoksunluk ve hatta ölümle tehdit ederler.

Hakikat budur. Hal bu iken seçimini doğru yolda kullanan kişi hidayet bulup kurtulur, yanlış yönde kullanan sapmış olur. Yanlış yola giren doğruyu bulamaz, kimse de ona yardımcı olamaz, doğru yola gireni kimse yolundan saptıramaz. Allah zalim ve zorbalardan intikam alır; kuvvet ve üstünlük (izzet) O'nundur.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

38. Andolsun, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye soracak olsan, elbette "Allah" diyecekler. De ki: "Gördünüz mü-haber verin; Allah'tan başka taptıklarınız, eğer Allah bana bir zarar dileyecek olsa, O'nun zararını kaldırabilirler mi? Ya da bana bir rahmet vermeyi istese, O'nun rahmetini tutup-önleyebilecekler mi" De ki: "Allah, bana yeter! Tevekkül edecek olanlar, O'na tevekkül etsinler."

39. De ki: "Ey kavmim, üzerinde bulunduğunuz duruma göre yapın-edin; elbette ben de yapıp-ederim. Artık yakında öğreneceksiniz."

40. Kendisini aşağılık kılan azap kime geliyor ve kesintisiz azap kimin üzerine çöküp-kaçınılmaz oluyor?

41. Şüphesiz, sana biz Kitab'ı insanlar için hak olmak üzere indirdik. Artık kim hidayete ererse, bu kendi lehinedir; kim saparsa, o da kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde vekil değilsin.

Tevhid inancı varlığın birliğini gerektirdiği gibi hayatın ve eylemlerin de birliğini gerekli kılar. Burada kastedilen "birlik" Allah'ın her düşünce ve davranışta yegâne referans alınmasıdır. Varlık âlemini O yarattığına göre –ki Mek-

keli putperestler bu hakikati teslim ediyorlardı- O'ndan başka yaratıkların, varlık ve nesnelerin aracı konulması, onlarda birtakım güç ve kuvvetler vehmedilip yüceltilmesi tam bir tutarsızlıktır. Putlar birer taş veya tahta yığınıdır, kendilerine herhangi bir faydaları veya zararları yok ki -mesela üzerlerine konan sineği kovamazlar- onları yüceltenlere şu veya bu fayda veya zararları olsun. Mantıksal bir tutarlılık içinde bu konu Kur'an'ı Kerim'de ele alınmakta, put ve heykellere saygı gösterenlere, onlarda birtakım güçler vehmedenlere üzerinde yeniden düşünmelerini sağlayacak sorular sorulmaktadır. (Bkz. 31/Lokman, 25.)

Fayda veya zarar Allah'ın kudret elindedir. Yüce Allah birinin zararını dileyecek olsa -ki durup dururken veya ona haksızca zarar dilemez, bir zarar diliyorsa yanlış tercihleri ve yaptıkları kötü fiillerin karşılığıdır- söz konusu zararı başka varlıklar üzerinden def'edemezler (6/En'am, 17).

Bir fayda (rahmet) dileyecek olsa da durum aynıdır, kimse bu rahmetten kulu mahrum bırakamaz. Efendimiz (s.a.), Abdullah ibn-i Abbas'a şöyle tembihte bulunmuştur: "Bil ki bütün bir ümmet toplanıp da sana fayda vermeye çalışsa ancak Allah'ın sana takdir ettiği faydayı sağlar. Bütün ümmet sana zarar vermeye kalkışsa ancak Allah'ın senin hakkında takdir ettiği zararı verebilir (Tirmizi, Kıyamet, 59; Müsned, I, 293). Bu hadis-i şeriften anlaşılan, bütün bir toplumun verebileceği fayda veya zarar ancak Allah'ın takdir ettiği kadar olur ne fazlası ne eksiği olamaz.

Varlık O'nun kudret eli altında ise, fayda veya zarar O'nun takdir ettiğinden fazla veya az değilse, kendisine tevekkül edilecek, her şeye ve herkese yetecek olan O'dur. Yüce Allah bunu elçisinden söylemesini emreder. Bu mü'minlerin de her fırsatta dile getirmeleri gereken bir duadır, bu dua aynı zamanda büyük bir hakikati ihtiva etmektedir.

Bu apaçık hakikate rağmen inkârcılar doğru yola girmiyorlarsa, yapacak bir şey yok. Bu durumda herkes kendi yolunu takip edebilir. (Bkz. 6/En'am, 135; 109/Kâfirun, 1-6.) Şu var ki, kim ne yapıyorsa yaptığının esasını ve karşılığını -ya bu dünyada veya ebedi âlemde- görecektir. İnsanın dünyadaki "zaman algısı" temel alındığında bu pek de uzak değildir. Ayette 'bilme fiilinin başına sevfe' gelmişse de bu hayli uzak değildir.

Yüce Allah Kur'an'ı hak olarak indirmiştir. Hem Hak'tandır hem hakkı ve hakikati içinde barındırmaktadır. İçeriğinde, anlam dünyasında yalan yanlış, çelişki tutarsızlık, batıl şeyler, hurafeler, temelsiz fikir, kurgusal tezler, teoriler yoktur. Kur'an ne bilimsel bir kitaptır ne teoriler-kuramlar mecmuasıdır. O'nun verdiği haberler ve bilgiler Allah'ın katındandır; bilimsel veriler ve ku-

ramlar onun üzerinde hakem olamazlar; doğruluğu bilimle veya teorilerle kritik edilemez. Her neye çağırıyorsa insanın kurtuluşu ve ebedi mutluluğu işaret ettiği yöndedir. Bu açıdan bakıldığında kim bu Kitab'a yani Kur'an hidayetine girecek olsa kendi lehine bir iş yapmış olur, kim de saparsa bunu kendi zararına yapar. Allah'ın elçisi muhataplarının üzerinde vekil değildir, o sadece tebliğ etmek ve doğru yolu göstermekle yükümlüdür (10/Yunus, 108).

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰى اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

42. Allah, ölecekleri zaman canlarını alır; ölmeyeni de uykusunda (bir tür ölüme sokar). **Böylece, kendisi hakkında ölüm kararı verilmiş olanı**(n ruhunu) **tutar, öbürünü ise adı konulmuş bir ecele kadar salıverir. Şüphesiz bunda, düşünebilen bir kavim için gerçekten âyetler vardır.**

"Uyku-ölüm" ilişkisini En'am sûresinde (6/60-63); "**ruh**" konusunu da İsra sûresinde (17/85) ele almıştık. 42. ayette tekrar nazara verilen bu konu, insanın en temel gerçeklerinden birisini ele almaktadır. En'am sûresinde belirtmeye çalıştığımız üzere bütün hayati faaliyetlerin merkezi ruhtur. Bir emr-i ilahi olan ruh nefha olarak bedene üfürülmüş olup ontolojik mayası toprak olan bedende içkin (mündemiç) bulunmaktadır. Razi'nin benzetmesiyle güneş ışığı gibi bedene ısı, parlaklık ve hareket sağlar. Ruhun bedendeki durumu kokunun güldeki durumu gibidir. Birden fazla –hayli çok– türevi vardır ki en yüksek düzeydeki türevi idrak, akıl ve iradedir. Bazı İslam bilginleri ve sufiler ruhun bu türevine "**nefs**" adını vermişlerdir. Nefs aynı zamanda zat veya özvarlık yani benliktir. Zat kendini idraktir. Nefs kendi zatını idrak ettiğinde bilinç sahibi olur. Başka bir deyişle "**bilinç**", nefsin kendi zatını idrak etmesi, kendi farkını fark etmesi, zatının farkına varmasıdır. Kendi zatını idrak bilinç ise, insanı diğer varlıklardan, mesela meleklerden, hayvanlardan ve bitkilerden ayıran temel fark bilinç değildir. Zira sözünü ettiğimiz üç varlıkta da bilinç vardır. İnsanı diğerlerinden ayırt eden fark **akıl** ve **iradedir**. Meleklerden farkımız irademiz; hayvanlardan ve bitkilerden olan farkımız ise akıl ve irademizdir. Bizi Eşref-i mahlûkat mertebesine yükselten hasletimiz budur. **Can** ise bedene ilişkin hayat sağlayıcı türevdir. Bitki ve hayvanlarda da mevcut bulunmaktadır.

Uyku sırasında ruh tamamen bedenden ayrılmaz, onun can türevi kalır.

Bu yüzden uyuyan kişi nefes alır verir, iç organları hareketlerine devam eder, yatağında sağa sola döner ancak iradi hareketlerde bulunamaz. Bedenden ayrılan ruhun kendini idrak eden bilincidir.

Bu yönüyle ruh gezer dolaşır, İbn-i Abbas'ın ve Said ibn-i Cübeyr'in dediği gibi ister ölmüş olanların ister hala yaşayanların ruhlarıyla buluşur, konuşur, diyaloglar kurar. Ölenlerin ruhları yüce Allah'ın kudret elinde tutulmaya devam ederler, henüz eceli gelmemiş yani ömrü tamamlanmamış olanın ise ruhu geri gelir, böylece uykudan uyanır. Bu açıdan uyku bir tür ölüm provası ve dünyadan başka dünyaların, ahiretin en kesin kanıtıdır.

Razi'nin tasnifini esas aldığımızda ruhun bedenle üç ilişkisi olduğunu söylemek mümkün görünmektedir:

a) Uyanıklık hali olan "**yakaza**": Yakaza durumunda ruhun diğer türevleriyle birlikte bilinç, idrak, akıl ve can bedende bulunmaktadırlar.

b) "**Uyku**" hali. Bu durumda bilinç, idrak, akıl ve irade bedenden ayrılmış, can bedende kalmıştır.

c) "**Ölüm**" halidir. Bu durumda ruh bütün türevleriyle bedenden ayrılmış, geriye bir süre sonra toprağa karışacak olan ceset kalmıştır.

Ayetten anlaşılan şu ki hayatımız, ölümümüz ve dirimimiz Allah'ın elindedir. Hiçbir zaman biz kendimizi mutlak manada kontrol edebilecek durumda değiliz. Yaşatan ve öldüren O'dur. Meleklerin Azrail aleyhisselâmın emri altında gelip ruhumuzu bedenimizden alması Allah'ın emri, bilgisi ve takdiriyledir. İster ölüm meleği Azrail aleyhisselâm ister onun emrinde çalışan başka melekler bizim ölümüz hakkında kendileri karar veremezler. Hakikat bu ise, Allah'tan başka tapılacak, emir ve yasaklarına uyulacak mâbud düşünülebilir mi? Hayatın, ölümün ve dirilişin bilincinde olan mü'min ölümden korkmaz, amellerinin tam olarak ilahi hoşnutluğa uygun olup olmadığından korkar.

Hz. Peygamber (s.a.), yatağa girip uyuyacağı zaman şu duayı okurdu: "Rabbim, Senin isminle yatağıma girdim, yine Senin isminle yatağımdan kalkarım. Canımı uykuda alacaksan, bana merhamet edip bağışla! Yok, eğer bırakacaksan, iyi kullarını muhafaza ettiğin gibi, beni fenalıklardan koru." (Buhari, Deavat, 13; Müslim, Zikir, 64.)

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُفَعَاءَ ۚ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا
يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا ۖ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا

يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ ۚ وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾
قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ
بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي
الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهٖ مِنْ سُوٓءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ
وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا
كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤٨﴾

43. Yoksa Allah'tan başka şefaat ediciler mi edindiler? De ki: "Ya onlar, hiçbir şeye mâlik değillerse ve akıl da erdiremiyorlarsa?"

44. De ki: "Şefaatin tümü Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra O'na döndürüleceksiniz."

45. Sadece Allah anıldığı zaman, âhirete inanmayanların kalbi öfkeyle kabarır. Oysa O'ndan başkaları anıldığında hemen sevince kapılırlar.

46. De ki: "Ey gökleri ve yeri yaratan, gaybı ve müşahede edilebileni bilen Allah'ım. Anlaşmazlığa düştükleri şeylerde, kullarının arasında sen hüküm vereceksin."

47. Eğer yeryüzünde olanların tümü ve bununla birlikte bir katı daha zalimlerin olmuş olsaydı, kıyâmet günü o kötü azaptan (kurtulmak amacıyla) **gerçekten bunları fidye olarak verirlerdi. Oysa onların hiç hesaba katmadıkları şeyler, Allah'tan kendileri için açığa çıkmıştır.**

48. Kazandıkları kötülükler, kendileri için açığa çıkmıştır ve alay konusu edindikleri şey de kendilerini çepeçevre kuşatmıştır.

Bakara sûresinde (2/255) açıklamaya çalıştığımız üzere "**şefaat**" insan ile Allah arasına birilerinin girip tavassutta ve tevessülde bulunmasıdır. (Ayrıca bkz. 2/Bakara, 48 ve 17/İsra, 79.) Müşrik Araplar tabii ki Allah'ın varlığına inanıyorlardı. Ancak putları da Allah nezdinde hatırlı, sözü geçer varlıklar olarak kabul ediyorlardı. Maide sûresinde (5/90) putlara "dikili taşlar" adı verilir. Kastedilen şu veya bu anlamı, şahıs, cin, insanüstü varlığı, gök cisimleri, ataların ruhunu veya hatırasını temsil eden putlardır. Putlar ya taştan veya tahtadan veya demir ve benzeri madenlerden yapılırdı. Araplar Allah'ın varlığına ve O'nun gökleri ve yeri yarattığına inandıkları halde putları, taşıdıkları sembolik anlam ve değer dolayısıyla kendilerini Allah'a yaklaştıracak, onlara aracılık

yapacak kutsal nesneler olarak kabul eder ve onlara derin saygı gösterirlerdi. Zihinlerinin gerisindeki kabule göre, kendilerinin suç, günah ve zulüm olan fiillerini belki Allah'ın affetmeyeceğini biliyorlardı, bu yüzden kandırmaya, ikna etmeye daha yatkın buldukları aracıları ve bunların birer sembolü olan putları araya koyup suç ve günah dolayısıyla kendilerine terettüp edecek cezalardan kurtulmayı umuyorlardı.

Ahirete inanmadıkları halde putlar üzerinden Allah'tan umdukları fayda tamamen dünyevi idi. Put sosyo-politik sistemin asli simgesi hükmünde olduğundan herkes ya bir puta sahip olmak ister veya genel kabul gören puta mümkün ölçülerde yakın olmaya çalışırdı. Belirtmek gerekir ki, söz konusu düşünüş biçimi veya heykellere anlam yükleme sadece Mekkelilere özgü veya onların telakkileriyle sınırlı değildir; bu aslında evrenseldir. Mesela Doğu Perinçek, heykelin "toplumsal hareketleri hedeflediğini, bu özelliğiyle de sanal değil hakiki olduğunu söyler: "Heykellerin cansız olduğunu sananlar vardır. Farkında olmadan önlerinden geçerler. Hatta heykellerin tepesine çıkanlar bile olur. Heykellerin onlara itiraz etmediğine bakarak yanlış yargılara ulaşırlar. Oysa heykeller, toplumsal hareketleri yönetirler. Duruşlarıyla, el hareketleri ve parmak işaretleriyle gösterdikleri hedefler, sanal değil, hakikidir." (Aydınlık, 17 Nisan 2013.) Kur'an-ı Kerim'in de insanı kurtarmayı hedeflediği zihni blokaj ve bağımlılık putların ve heykellerin insanı yönlendirmesidir. Heykel hareket etmez ancak bir öğreti ve ideolojiyi sembolize eder ki, heykelle bütünleşmiş her öğreti insan zihni üzerinde blokaj kurar. İbrahim aleyhisselama "putkırıcı" denmesinin sebebi "büyük put" üzerinden zihni özgürleştirmeye girişmesidir.

İslam nokta-i nazarından bu inanç ve düşünme şekli şirktir ve en büyük günahtır. Allah'tan başka kimse şefaatte bulunamaz. Putlar veya putlaştırılan şahıslar ve varlıkların hakikat-i halde bir şeye güçleri yetmez. Hele birer taş, demir ve tahta yığını ise akletme yetenekleri de yoktur; bu inançta olanlar, bunu atalarından devralmışlarsa ataları da böyle yapmakla akılsızca iş yapmışlar demektir. Şefaatte bulunacak biri varsa, varlık âleminin mülkünü elinde bulunduran Allah olur ancak. Nihayetinde herkes O'na döndürülecek.

Câbir b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verildi:"

a) Daha önce her peygamber kendi kavmine gönderiliyordu. Ben ise kızıl ve siyah bütün insanlara gönderildim.

b) Bana ganimetler helal kılındı. Hâlbuki benden önce hiçbir (peygambere) helal kılınmamıştı.

c) "Yeryüzü, bana temiz ve mescit kılındı. Her kime namaz vakti gelirse bulunduğu yerde namazını kılar."

d) Bir aylık yol kadar mesafeden düşmanın kalbine korkutmakla bana yardım edildi.

e) "Kıyamet günü ümmetime şefaat etme izni verildi." (Buhari, Teyemmüm, 1, Salat, 56; Müslim, Mesâcid, 3; Müsned, III, 304.)

45. "Sadece Allah anıldığı zaman" ayetinin anlamı, "Allah'tan başka ilah yoktur" demektir. Bu ifadeden ahirete inanmayanların kalbi öfkeyle kabarır (17/İsra, 46), kendi değer verip yücelttikleri şahıslar, varlıklar da Allah'la beraber anıldığında sevinirler. Söz konusu şahıs ve varlıklar sembolik değeri olan putlar olabileceği gibi atalar, ruhlar, azizler, veliler, pirler, üstatlar, ağabeyler, krallar, monarklar, hakanlar, padişahlar, kültler, parti liderleri, ideologlar, beşer üstü güç ve kudrete sahip oldukları düşünülen şeyhler, kutuplar, liderler, hocalar da olabilir. Hakikatte bu sayılanların hiçbirinin yüce Allah nezdinde birer kul olmaktan başka değerleri yoktur. Bir peygamber olarak gönderilmiş bulunan Hz. İsa ve ilkinden sonuncusuna kadar bütün peygamberler de öncelikle birer kuldurlar. Mesela teslise inanan bir Hıristiyan'a sadece Allah yeter, O tek Tanrı'dır, başka hiç kimsede tanrılık vasfı yoktur veya bağlandığı şeyhinde veya velide beşer üstü kuvvetler olduğuna inanan birine "Sadece Allah'tan iste, başkasını araya koyma" dendiğinde, hemen bozulur, öfkelenir. Bu söz konusu şahısların bağlandıkları kimselere ulûhiyet atfetmeleri anlamına gelir. Kim birtakım insanlara, cin veya başka varlıklara ulûhiyet atfedip bu zatların kendi inisiyatiflerini kullanarak şefaatçi olabileceğini düşünüyorsa büyük bir yanılgı içindedir. Ancak Allah'ın kendilerine izin verdiği kimseler şefaatte bulunabilir.

Bu açık hakikatlere ve tembihlere rağmen insanlar kendi aralarında derin tartışmalara girişir, görüş ayrılıklarını sürdürürler. Buna mani olmak mümkün değildir. İhtilaf, tartışma insanın tabiatında vardır. Böyle olunca Müslümanlara yaraşan tutum, kendi sahih inançlarını güzel bir dille açıklayıp gerekli tebliği yaptıktan sonra işin sonucunu Allah'a havale etmek olmalıdır. Varlık âlemini yaratan, görüneni ve görünmeyeni hakkıyla bilen yüce Allah eninde sonunda hükmünü verecek yani kimin hak ve hakikati savunduğunu veya hak ve hakikatin ne olduğunu hepimize bildirecektir.

Hakikatin apaçık ortaya çıkacağı, Yüce Allah'ın hükmünü vereceği o günde Allah'a ortak koşanlar, insanların hayatlarını karartan suçlu-günahkârlar yeryüzünün tüm hazinelerini ve bir katını dahi fidye verecek olsalar kurtulmaları mümkün olmayacak. Nasıl kurtulabilirler ki! Dünyada ele geçirdikleri güç ve iktidarı, yetki ve imkânları, statü ve makamları suiistimal ederek insanlara

zulmetmişler, hak ve hukuku ihlal etmişler, insanlara büyük acılar yaşatmışlardır. Din Günü, mazlumların, mağdurların, mahrum ve dışlanmışların haklarını alacakları gündür. O günde iltimas, aracılık, torpil, rüşvet, hatır geçmez. Unuttukları, gündeme gelmeyeceğini sandıkları şeyler önlerine serilecek, bunun karşısında şaşırıp kalacaklardır. Bkz. (45/Casiye, 33 ve 6/En'am, 28.) Her ne kötülük yapmışlarsa, kimi sahih inancından dolayı alaya alıp küçük görmüşlerse mutlaka bunun hesabını vereceklerdir.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ
عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا
كَسَبُوا ۚ وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا ۚ وَمَا هُمْ
بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

49. İnsana bir zarar dokunduğu zaman, bize duâ eder; sonra tarafımızdan ona bir nimet ihsan ettiğimizde, der ki: "Bu, bana ancak bir bilgi(m) **dolayısıyla verildi." Hayır; bu bir fitne** (kendisini bir deneme)**dir. Ancak çoğu bilmiyorlar.**

50. Bunu kendilerinden öncekiler de söylemişti; ama kazandıkları şeyler onlara hiçbir yarar sağlamadı.

51. Böylece, kazandıkları kötülükler(in acı sonucu) **onlara isabet etti. Bunlardan zulmetmiş olanlara da, kazandıkları kötülükler isabet edecektir. Ve onlar** (bunu kendilerine uygulamaktan Allah'ı) **aciz bırakabilecekler değildirler.**

52. Onlar bilmiyorlar mı ki, gerçekten Allah, dilediğine rızkı genişletip-yayar ve (dilediğine) **kısar da. Şüphesiz bunda, imân eden bir kavim için gerçekten âyetler vardır.**

Kur'an'da sıkça insana bir zarar dokunduğunda veya ciddi bir tehlike ile karşılaştığında hemen Allah'a yönelip O'ndan yardım istediği belirtilir (16/Nahl, 53). Bu bir bakıma refleksiftir, kopan toz fırtınasına karşı gözlerin irade dışı kapanması gibi. Zira bedene üfürülen ruh, menşeinin tabiatı itibariyle kendini asli ve hakiki sahibine dönmek, güvenlik ve selameti orada aramak ister. Bu da hem Allah inancının fıtri, hem insanın hayat tohumu olan ruhun başıboş

olmadığını göstermektedir. Ruh eğer bedendeki hayatında Allah'ı unutmuşsa nefs-i emmarenin tesirinde bilincinin uyuşması, kendini kaybetmesi, başka bir deyişle insanın gaflete düşmesinin sonucudur. Zikir olan Kur'an vahyi insana asli özünü, geldiği yeri ve hakikati hatırlatır.

49. ayet insanın içine düşebileceği ilginç bir çelişkiye dikkat çeker. İnsan bir zarara uğradığında Allah'a sığınır. Bu tamam. Fakat ona bir nimet ihsan edildiğinde (tahvil) nimet dolayısıyla elde ettiği faydayı, güç ve iktidarı, servet ve avantajı kendinden bilir, nimet ve avantajları Allah'a refere etmez, kendine mal eder. Oysa "tahvil" kelimesinin etimolojisinin de işaret ettiği üzere insana verilen nimet ilahi bir ihsan ve lütuftur, bunları kendi gücüyle elde etmiş değildir. En azından yaratılmış bir nimete sahip olmuştur. Diyelim ki bir çiftçi, tabii ki tohumluk alır, eker, tarlayı sürer, ekinin bakımını üstlenir. Bunda hiç kuşku yok. Ama eğer Allah yağmur yağdırmayacak olursa tarlası ürün vermez, bol ürün veren tarlası onu zengin kılmaz. Gaflet halindeki çiftçi bunu kendisinden bilirse bu ayetin kınadığı kişi durumuna düşer.

Bazıları sahip oldukları imkân ve avantajları Karun gibi kendilerinden bilirler, iddialarına göre servet elde etme bilgisine sahip oldukları için servete sahip olmuşlardır (28/Kasas, 78). Bazıları ise söz konusu imkân ve avantajlara, Allah katında kendileri makbul, ayrıcalıklı kişiler oldukları için sahip olduklarını düşünürler. Bazıları ise eğer güç ve avantajlara sahip iseler, bu Allah'ın da kendilerini makbul kimseler olarak kabul ettikleri içindir. Bu düşüncede olanların tümü yanılgı içindedirler. Yüce Allah birine nimet ihsan etmişse, nimetin sahibi O'dur, O ihsan etmiştir ve nimeti ihsan etmesinin sebebi insanı sınavdan geçirmesidir. Bu öylesine zor bir sınavdır ki, altının ateşte eriyip saflaşması gibidir, bu yüzden Kur'an-ı Kerim bu işlemi "**fitne**" kelimesi ile karşılamıştır. Yazık ki güç ve iktidar sahipleri, zenginler ve avantajları kullananların çoğu bu hakikatin farkında değildirler.

Arap müşrikleri bu yanılgı içinde idiler. Fakat elbette bu onlara özgü değildir. Geçmişte de bu yanılgıya düşülüyordu, kıyamete kadar gelecek nesillerde bu yanılgıya düşenler olacaktır. Böyleleri sahip oldukları geçici imkân ve avantajların nihayetinde ve kalıcı manada işlerine yarayamayacağını bilmeliler. Sınavı kaybettikleri için kötülük yolunda, zulüm ve haksızlıkta kullandıkları imkânlar aleyhlerinde sonuç verecektir. İktidar sahipleri adaleti tesis etmezlerse, keyfi yönetirlerse; serveti savurup israf ederlerse, yoksulları, çalışanların emeklerini sömürürlerse onlara birer nimet ve sınav aracı olarak verilen imkânlarla zulmetmiş olurlar. Güç ve iktidarı, servet ve imkânları Allah'ın gösterdiği çerçevede kullanmayanlar bunun hesabını vereceklerdir, bundan

kurtulmaları veya birilerinin onları kurtarması mümkün değildir. Göklerde ve yerde kimse Allah'ı aciz bırakamaz.

Yüce Allah kiminin rızkını geniş tutup kimininkini kısıtlı tutuyorsa bunun bir sebeb-i hikmeti vardır (13/Ra'd, 26). Ne zengin salt servetinden dolayı Allah katında yüksek bir mevkie sahiptir ne yoksul yoksulluğu dolayısıyla değersizdir. Ölçü ve kriterler başkadır. Herkesin değeri takva ile ölçülür. İnsanlar bunun üzerinde etraflıca düşünecek olursa büyük ibretler alır, hayat tarzlarını, dünyevi nimetler karşısındaki tutumlarını buna göre düzenlemeye çalışırlar.

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ وَاَنِيبُوا اِلٰى
رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾
وَاتَّبِعُوا اَحْسَنَ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
بَغْتَةً وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ اَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُ
فِي جَنْبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾ اَوْ تَقُولَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰينِي
لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾ اَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِي كَرَّةً فَاَكُونَ
مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ بَلٰى قَدْ جَاءَتْكَ اٰيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ
مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ
مُسْوَدَّةٌ اَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا
بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

53. (Benden onlara) **De ki: "Ey kendi aleyhlerinde olmak üzere ölçüyü taşıran kullarım. Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, esirgeyendir."**

54. Azap size gelip çatmadan evvel, Rabbinize yönelip-dönün ve O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez.

55. Rabbinizden, size indirilenin en güzeline uyun; siz hiç şuurunda değilken, azap apansız size gelip çatmadan evvel.

56. **Kişinin** (yana yakıla) **şöyle diyeceği** (gün): **"Allah yanında** (kullukta) **yaptığım kusurlardan dolayı yazıklar olsun** (bana) **doğrusu ben,** (Allah'ın diniyle) **alay edenlerdenim."**

57. **Veya: "Gerçekten Allah bana hidayet verseydi, elbette muttakilerden olurdum" diyeceği,**

58. **Ya da azabı gördüğü zaman: "Benim için bir kere daha** (dünyaya dönme fırsatı) **olsaydı da, ihsan edenlerden olsaydım"** (diyeceği günden sakının).

59. **"Hayır, Benim âyetlerim sana gelmişti, fakat sen onları yalanladın, büyüklüğe kapıldın ve kâfirlerden oldun."**

60. **Kıyâmet günü, Allah'a karşı yalan söyleyenlerin yüzlerinin kapkara olduğunu görürsün. Büyüklenenler için cehennemde bir konaklama yeri mi yok?**

61. **Allah, takvâ sahiplerini** (inanarak ve inançlarını uygulayarak) **zafere ulaşmaları dolayısıyla kurtarır. Onlara kötülük dokunmaz ve onlar hüzne kapılmayacaklardır.**

62. **Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şey üzerinde vekildir.**

63. **Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Allah'ın âyetlerine** (karşı) **inkâr edenler ise; işte onlar, hüsrana uğrayanlardır.**

Sûrenin 10. ayetinde "Deki Ey Kullarım!" hitabının Hz. Peygamber dolayımında insanlara yapıldığını, her iki ayetteki lafızdan hareketle Hz. Peygamber'e "kullar" izafe edilmeyeceğini göstermeye çalışmıştık. Bu ayette de, kendi aleyhlerinde olmak üzere sınırları aşan kullara, suç ve günah işlemiş olsalar da, tevbe kapısının açık olması hasebiyle ümitsizliğe kapılmamaları gerektiği hatırlatılmaktadır. Varlık yüce Allah'ın kudret eli altındadır. İyi veya kötü olsun, kulların tutum ve davranışlarının O'na herhangi bir zararı olamaz. İnsanlar her ne yapıyorsa kendi lehlerine veya aleyhlerine yaparlar. Kendi zarar ve hüsranlarına olmak üzere kötülük yapanlar konmuş sınırları aşanlardır. Sınırların aşılması ölçünün taşması anlamına gelir. Ama öyle de olsa yaptıklarından dolayı pişmanlık duyanlar ümitsizliğe kapılmamalı. Eğer gerçekten ve samimi olarak suç ve günahları onların vicdanlarını rahatsız ediyorsa dönüş yolu her zaman açıktır. Yüce Allah affeder. Allah'tan kesin olarak ümit kesmek küfürdür. (Bkz. 12/Yusuf, 87. ayetin açıklaması.)

"Allah, bütün günahları bağışlar" mutlak bir ifadedir. Başka yerlerde konuyla ilgili ayetlerden biliyoruz ki, yüce Allah şirk günahını affetmez. Nisa sûresinde (4/48) şöyle buyrulmaktadır: *"Gerçekten, Allah, kendisine şirk koşul-*

*masını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa, doğrusu büyük bir günahla iftira etmiş olur."*Şirk affedilmez çünkü"En büyük zulümdür" (31/Lokman, 13) Taberi, şirkin dışındaki suç ve günahların affedilebileceği, bunun şanı yüce ve merhameti büyük Allah'ın iradesine (meşiet) kaldığını söylemektedir. Dilerse diğer bütün günahları affeder, "çünkü bağışlayandır, esirgeyendir." O halde sürekli olarak O'ndan bağışlanma dilemek lazım (4/Nisa, 106). Samimiyetle bağışlanma dileyeni geri çevirmez.

Hiçbir suç ve günah (cürüm) cezasız kalmaz. Bu İlahi Adalet'in gereğidir. Cezadan kurtulmanın yolu Allah'a yönelip-dönmek, O'nun emir ve yasaklarına ciddiyetle teslim olmaktır ki, bu ihlasla ve samimiyetle yapıldığında zaten tevbe anlamına gelir. Zulüm kullara karşı yapılmışsa yani ihlal edilen kul hakkı ise, ölümden önce o kuldan helallik almak, gasp edilmiş hakkını ona iade etmek gerekir. Bu iş ahiretteki "muhasebe"ye bırakılacak olursa, kul hakkından vazgeçmedikçe, Yüce Allah suçlu-günahkârları mağdur ve mazlumun aleyhine olmak üzere affetmez. Dünyada tevbe hem bir suçu bir daha işlememek üzere karar verip azmetmeyi hem gasp edilmiş hakkı sahibine iade etmeyi de ihtiva eder.

O halde şirkin dışındaki suç ve günahların tevbe şartına bağlı olduğunu söyleyenler büsbütün haksız sayılmazlar. Suç ve günahta ısrar edip hayatını geçiren eğer dünyada cezaya veya ahirette azaba çarptırılacaksa iş işten geçmiş olacağından son anda duyacağı pişmanlığın, yakarıp yalvarmanın ona herhangi bir faydası olmayacaktır. Yeis halinde tövbenin faydası olmadığını söyleyenler görüşlerini buna dayandırmışlardır. Firavun da son anda hakikate teslim oldu ama yeis halindeki iman onu kurtarmaya yetmedi. Bir suçlu-günahkâr hakkında ceza veya azap kararı verildi mi, artık hiç kimse ona yardım edemez, onu başına gelecek olanlardan kurtaramaz.

55. ayetteki "**Rabbinizden, size indirilenin en güzeline uyun**" emri, Kur'an'da güzel, daha az veya daha güzel emir ve yasaklar olduğu anlamına gelmez. **İbn-i Aşur**, bunun Kur'an'ın asli ve genel mesajını göz önüne alarak "kusursuz güzel" anlamında olduğunu söylemiştir. Bize göre, önceki peygamberlere indirilenler göz önünde alındığında, ayetteki vurgunun "en son, kemale erdirilmiş mesaj"a yani Kur'an vahyine yapıldığı anlaşılır: "*Bugün size dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı seçip-beğendim*" (5/Maide, 3). Kur'an'ın emir ve yasaklarına uyan kurtulur.

Azap gelince insanlar dünyadaki eylemlerine, hayat tarzlarına, algı biçimlerine göre farklı tepkiler verirler: Kimi dünyada yaptığı kusurlardan dolayı kendini kınayacak, çünkü bu kişiler Kur'an'ı, Hz. Peygamber'in tebliğini, İslami hükümleri alay konusu yapmışlardı. Kimi suç ve kusuru kendinde değil de,

Allah'ın kendisine hidayet vermemesinde, onu doğru yola sevk etmemesinde bulup kurtulmaya çalışacaktır. Oysa yüce Allah kitaplar indirmiş, elçiler göndermişti. Doğru ve yanlışın ne olduğu apaçık ortadaydı. İnkârcı tercihini inkâr, isyan ve zulümden yana kullandı, şimdi "Öyle de olsa beni Allah doğru yola soksaydı" diyecek. Bu hastalığında kendisine verilen ilacı almayıp yatağa düşenin "Yine de bana ilacı zorla verseydiniz" demesi gibidir. Kimileri de kendilerine bir fırsat daha verilmesini dileyeceklerdir. Yüzyüze geldikleri hakikati idrak ettikten sonra bir daha dünyaya dönecek olurlarsa doğru yoldan ayrılmayacaklarına dair taahhütte bulunurlar. Ancak bunlar için de iş işten geçmiş bulunmaktadır. Çünkü onlara gerekli uyarılar yapılmıştı, onlar ise yalanladılar, kibir gösterdiler, böylelikle inkârcılar arasında yer aldılar.

Allah'a karşı yalan söyleyenlerin durum trajiktir. Yüzleri "simsiyah" kesilecektir. Bu onların önlerine konacak suç ve günahları karşısında içine girecekleri utanç verici durum dolayısıyla böyle olacaktır. Kişinin yüzünün simsiyah kesilmesi salt düş kırıklığı ve korku değil, utanç verici duruma düşmesi dolayısıyla da olur. Hem utanç içinde kalacaklar hem kederlenecekler (3/Âl-i İmran, 106). Kibir gösterenlere cehennem azabı hazırlanmıştır, konaklayacakları yer orasıdır. Peygamberin uyarılarını ciddiye alıp da Allah'tan, emir ve yasaklarından sakınıp korkanlar, hayatlarını takva üzerine kuranlar böyle bir günde zafer kazanıp kurtulmuşlardır. Onlara ne kötülük dokunur ne hüzünlenirler. Geçmiş hayatlarında yaptıklarından dolayı memnundurlar, gelecek kaygıları da yoktur.

Yüce Allah varlık âleminde her ne varsa onun yaratıcısıdır. Mülk ve melekût âlemi O'nun eseridir. Aristocuların veya materyalistlerin iddia ettiklerinin aksine evren kadim/ezeli değildir (13/Ra'd, 16) ve Yüce Allah da âlemi yaratıp da elini ondan çekmiş değildir. Yaratılış (halk) devam ediyorsa, Yüce Allah ilmi, iradesi ve kudretiyle her an varlık âlemi üzerinde müdahildir; her şey O'nun kudret kabzası, tekvini ve takdiri dâhilinde varoluşunu sürdürmektedir.

İyilik ve kötülük O'na rağmen yapılamaz yani vahiyle bildirilenlere aykırı ahlaki normlar vaz' edilemez. İnsana iyi ile kötünün arasını ayırma melekesini, öğrenme, bilgi edinme hasletini, yapabilme kudretini, seçme özgürlüğünü vermeseydi insan iyilik de yapamazdı, kötülük de. İnsana kötülük yapacağı malzemeyi halkedip veren O'dur ama malzemeyi kötü maksatlarda kullanmak O'nun muradı değildir, kulun zaafı ve kötülüğü iktisap etmesidir. Yüce Allah insana sınırlı ve izafi de olsa hem kudret, bilgi ve irade vermiş hem iyiliğin ve kötülüğün ne olduğunu indirdiği kitaplarla göstermiş, ayrıca akıl gibi büyük bir nimet bağışlamıştır. O her şey üzerine vekildir, kim O'na güvenirse, O'na itimat ederse kulunu yarı yolda bırakmaz.

Göklerin ve yerin anahtarları yani hükümranlığı veya hazineleri (mekalid) O'nundur, kimse O'na bu konuda ortak olamaz (42/Şura, 12). Kim O'nun ayetlerini inkâr ediyorsa büyük hüsrana uğrayanlardan olur.

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَأْمُرُوٓنِّي اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ اُوحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ
﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾

64. De ki: "Ey cahiller, bana Allah'ın dışında bir başkasına mı kulluk etmemi emrediyorsunuz?"

65. Andolsun, sana ve senden öncekilere vahyolundu (ki)**: "Eğer şirk koşacak olursan, şüphesiz amellerin boşa çıkacak ve elbette sen, hüsrana uğrayanlardan olacaksın.**

66. "Hayır, artık (yalnızca) **Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol."**

Varlık âlemini yaratan, herkese hayat ve rızık verip besleyen ama kendisi hiç kimseye muhtaç olmayan (6/En'am, 14), terbiye eden ve kıyamette hesap soracak olan yüce Allah iken, akıl sahibi insan nasıl O'ndan başka varlıklara kullukta bulunabilir, başkasının çizdiği yol haritasına göre hayatını düzenlemeye kalkışabilir veya başkalarını O'na denk ve eş tutabilir! Bu düşünce ve tutumda olanlar kesin olarak cehalet içindedirler. Hem Allah var diyeceksiniz hem O'nun emir ve yasaklarına uymayacaksanız veya indirdiklerinin zamanının geçtiğini iddia edip kendiniz kural ve norm ihdas etmeye kalkışacaksınız. Bu da cehaletten başkası değildir. Kamil ilah düşüncesi, varlığın birliğini gerekli kıldığı gibi hayatın da birliğini gerekli kılar.

Bu çerçevede Yüce Allah, elçisine hitaben "Eğer bana Allah'ın dışında bir başkasına mı kulluk etmemi emrediyorsanız, siz kesin olarak cehalet içindesiniz" demesini emretmektedir. Zaten cehalet veya cahillik bilmezlik değil, bilinenin aksini yapmaktır. Allah'tan başkasına kul olunmaz. Kim böyle bir şeye kalkışırsa kâinatın yaratıcısına ve hakiki malikine ortak koşmuş olur. Efendimizden öncekilere de şirk koştukları takdirde bütün yapıp ettiklerinin boşa çıkacağı ve hüsrana uğrayacakları vahyedilmiştir. Tarihte gelip geçmiş bütün peygamberlerin temel görevi putperestliği her çeşidiyle ortadan kaldırmak, insanı sadece Allah'a kulluk eden onur sahibi insan mertebesine çıkartmaktır (bkz.5/Maide, 50; 25/Furkan, 63-65).

Farz-ı muhal elçi de aynı şeyi yapacak olsa, onun hakkında verilecek hü-

küm bundan başkası olmayacaktır. O halde peygamber de sadece Allah'a kulluk etmeli ve O'na ihsan ettiği nimetler dolayısıyla şükretmelidir. Benzer bir ifade Musa aleyhisselâm için de kullanılmaktadır (bkz. 7/A'raf, 144). Ancak Allah'a kulluk ve şükür herkes için geçerli bir emirdir.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۖ وَالْاَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌ بِيَمِينِهٖ ۚ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَاۤءَ اللّٰهُ ۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِۤيءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَاۤءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًا ۖ حَتّٰۤى اِذَا جَۤاؤُهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَٓا اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَۤاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ۖ قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾ قِيلَ ادْخُلُوٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ اِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ حَتّٰۤى اِذَا جَۤاؤُهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهٗ وَاَوْرَثَنَا الْاَرْضَ نَتَبَوَّاُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَۤاءُ ۚ فَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

67. Onlar, Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler. Oysa kıyâmet günü yer, bütünüyle O'nun avucu (kabzası)**ndadır; gökler de sağ eliyle dürülüp-bükülmüştür. O, şirk koştuklarından münezzeh ve yücedir.**

68. Sur'a üfürüldü; böylece Allah'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde olanlar çarpılıp-yıkılıverdi. Sonra bir daha ona üfürüldü, artık onlar ayağa kalkmış durumda gözetliyorlar.

69. **Yer, Rabbinin nuruyla parıldadı;** (orta yere) **kitap kondu; peygamberler ve şahitler getirildi ve aralarında hak ile hüküm verildi, onlar haksızlığa uğratılmazlar.**

70. **Her bir nefse yaptığının tam karşılığı verildi. O, onların işledikleri ni daha iyi bilendir.**

71. **İnkâr edenler, cehenneme bölük bölük sevkedildiler. Sonunda oraya geldikleri zaman, kapıları açıldı ve onlara** (cehennemin) **bekçileri dedi ki: "Size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bugünle karşılaşacağınızı** (söyleyip) **sizi uyaran elçiler gelmedi mi?" Onlar: "Evet." dediler. Ancak azap kelimesi kâfilerin üzerine hak oldu.**

72. **Dediler ki: "İçinde ebedi kalıcılar olarak cehennemin kapılarından** (içeri) **girin. Büyüklüğe kapılanların konaklama yeri ne kötüdür."**

73. **Rablerinden korkup-sakınanlar da, cennete bölük bölük sevkedildiler. Sonunda oraya geldikleri zaman, kapıları açıldı ve onlara** (cennetin) **bekçileri dedi ki: "Selâm üzerinizde olsun, hoş ve temiz geldiniz. Ebedi kalıcılar olarak ona girin."**

74. (Onlar da) **Dediler ki: "Bize olan va'dinde sadık kalan ve bizi bu yere mirasçı kılan Allah'a hamd olsun ki, cennetten dilediğimiz yerde konaklayabiliriz.** (Salih) **Amellerde bulunanların ecri ne güzeldir.**

75. **Melekleri de arşın etrafını çevirmişler olarak Rablerini hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Aralarında hak ile hüküm verilmiştir ve: "Âlemlerin Rabbine hamdolsun" denilmiştir.**

67. ayetin sözünü ettiği "**Allah'ın gereği gibi takdir edilmemesi**" önemli bir konudur. Maalesef insanların çoğu yüce Allah hakkında yanlış bilgi, kanaat ve fikirlere sahiptirler. Bu da onların hatalı bir Allah tasavvuruna düşmelerine sebep olmaktadır. Genel anlamda ama özellikle inkârcıların üç alanda Allah'ı hakkıyla takdir etmediklerini söylemek mümkün:

a) Kâinatın yaratıcısı Allah iken, O'nu sıradan varlıklarla eşit tutmaları; insanlardan cinlere, gök cisimlerinden ruhlara, atalardan putlara varıncaya kadar türlü çeşitli varlıkları O'na eş ve denk tutmaları.

b) Hayatlarını O'nun çizdiği çerçevede tanzim etmediler; kendi istek ve tutkularına göre yaşadılar, nefislerine uydular, iştah ve şehvete kapıldılar.

c) Yaratılışın başlaması gibi sonunun da ne kadar dehşetli olduğunu doğru dürüst kavrayamadılar.

Sadece putperestler, cahiller ve Allah'a ortak koşanlar değil, İsrailoğulları da geçmişte Allah'ı gereği gibi takdir etmeme hatasına düşmüşlerdir. (Bkz. 6/Enam, 91-92; 22/Hac, 74.)

Zikrettiğimiz (c) şıkkıyla ilgili olarak, kıyametin koptuğu gün yer küresi bütünüyle Yüce Allah'ın kudret eli altında olacaktır. Tefsircilerin tasviriyle bir ceviz veya kuru bir ağaç yaprağı gibi. Gökler de sağ eliyle dürülüp katlanacaktır. Bunun manası göklerin ve yerin yaratılışlarından son güne kadar süren kozmik ve tabii düzenlerinin artık sona ermesidir. Artık gökler başka gökler, yer başka yerdir; hiçbiri eski durumunda ve konumunda değildirler. Kıyamet olayı böylesine dehşet verici iken, O'na ortak koşanlar yüce Allah konusunda ne derlerse desinler, O'nu nasıl tasvir ederlerse etsinler O onların dediklerinden, tanımlamalarından yücedir, münezzehtir.

"**Sur'a üfürülmesi**" her şeyin sona erdiğinin işaretidir. Bu öylesine dehşet verici bir an ki göklerde ve yerde kimler varsa bilincini kaybeder, bayılıp yerinde yığılır. Ancak Allah'ın diledikleri hariç ki, bunların "dört büyük melek" olduğu söylenmiştir. İkinci üfürülüşte ölenler ve bayılanlar ayağa kalkacaktır. Ölenler daha önce dünyadan ayrılıp berzah âleminde bekleyenler, bayılanlar sura ilk üfürülüşte bayılanlardır. (Sur hakkında bkz. 6/En'am, 73 ve 36/Yasin, 51.) Bundan sonra herkes ayağa kalkacak yani ölümden sonra diriliş olacaktır ki, artık bu aşamadan sonra ebedi olan ahreti başlamış demektir. Herkes bakınmakta, ne olacağını, olayların nasıl seyredeceğini merakla beklemektedir.

69. ayette "**Yerin Rabbinin nuruyla parıldayacağı**" belirtilmektedir. Tefsirciler bunun "her hak sahibinin hakkını alacağı ve adaletin eksiksiz olarak tahakkuk edeceği durum"la ilgili olduğunu söylemişlerdir. Adalet güneş gibi parıldar, insanların ruhlarını aydınlatır, vicdanlarını rahatlatır. Mutlak adalet yeryüzünde tahakkuk etmez, fakat hesap gününde mutlak adalet gerçekleşecektir. Ayetin devamında yer alan "(orta yere) **kitap kondu; peygamberler ve şahitler getirildi ve aralarında hak ile hüküm verildi, onlar haksızlığa uğratılmazlar**" ifadesi bu açıklamayı desteklemektedir. O gün herkesin amel defteri önüne konacak (18/Kehf, 49), şahitler getirilecek, onlara sorulacak, tanıklıklarına başvurulacak (16/Nahl, 84). Böylesine mükemmel işleyen bir mahkemede suçlar gizli kalır veya suçlular kurtulabilir mi?

Bu aşamadan sonra hiç kimse haksızlığa uğratılmayacak, kim ne yapmışsa iyi ve ya kötü karşılığını bulacaktır. Saklamaya, eğip bükmeye gerek yok, zira yüce Allah, kim ne yapmışsa herkesten çok daha iyi bilir.

71 ve 72. ayetler insanın içini ürperten cehennem tasviri yapmaktadır. İnkârcılar ve günahkârlar bölük bölük cezalarını çekmek üzere ateşe sevkedileceklerdir. Kapıda onları karşılayan azap melekleri, kendilerine dünyada Allah'ın ayetlerini okuyup gerekli uyarıyı yapan elçilerin gelip gelmediğini so-

racak, onlar da elçilerin geldiğini ama kendilerini yalanladıklarını söyleyeceklerdir. İşte bu yüzden azap onlara hak olmuştur. (67/Mülk, 7-10).

"Cehennem" insana korkutucu gelir. Bazıları cehennem azabını salt ve soyut sevgi ve merhametten ibaret addettikleri tanrı imajıyla bağdaştıramaz. Bu çerçevede Milton "Cehenneme gidebilirim ama böyle bir tanrı hiçbir zaman benim saygımı kazanmaz" der. Milton'u cehennemlik kılan sebep, anlamsız öfkesinden dolayı insanı cehenneme gönderme tehdidinde bulunan tanrıya saygı duymaması mı, yoksa her ne yaparsa yapsın, cehennemden yani cezadan muaf tutulmayı istemesi mi? Öyleleri var ki, zulümlerine ses çıkarmayan tanrıya saygı duyar, hatta bu saikle ya kendilerine tanrılar icat ederler veya tanrı nezdinde onlara aracılık varlıklar bulurlar. Pekiyi yeryüzünde hayatı boyunca zulüm gören zayıflar ve yoksullar eğer ölümlerine kadar onların haklarını savunan birileri çıkmasa ve öylece bu dünyayı bırakıp gideceklerse, zulüm yapanın yanında kar mı kalsın? Ama Milton'un saygısını hak eden bir tanrı, mazlumların ve mağdurların saygısını kazanmaz, çünkü gücü yettiği halde onların hak ve hukuklarının hesabını soracağını vaad etmiyorsa, zalimlerin yandaşı bir tanrı olur. Oysa Tanrı'yı saygıya layık kılan tek ilah ve rab olması, varlığı yaratması ve yarattıklarına olan merhameti ve sevgisi yanında adaleti ve kibriyasıdır. Yüce Allah kimseyi haşa sadistçe veya haksız yere azaplandırmaz. Herkes cehenneme kendi odun ve yakıtını bu dünyadan beraberinde götürür. Yani suç ve günahı nispetinde cezasını çekmektedir.

Dünya hayatını yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanarak geçirenler için ise mutlu bir gündür. Onlar da bölük bölük cennete sevkedileceklerdir. Kapılar açılacak ve onları güler yüzle bekleyen melekler: "**Selâm üzerinizde olsun, hoş ve temiz geldiniz. Ebedi kalıcılar olarak girin**" diye karşılayacaklardır. Cennete girerken, yüce Allah'ın va'dinde sadık kaldığını dile getirip hamd edeceklerdir. Diledikleri yerde konaklayacaklardır (bkz. 7/A'raf, 43; 13/Ra'd, 23-24; 16/Nahl, 32).

Sûre 75. ayetle son derece etkileyici bir olayın tasviriyle sona ermektedir: Melekler arşın etrafını çevirmişlerdir, Rablerini hamd ile tesbih etmektedirler. Herkes hakkında hak ile hüküm verilmiş, adalet tesis edilmiş, herkes hak ettiğini ve müstahak olduğunu bulmuştur. Bundan sonra denebilecek tek şey kalmıştır: "**Âlemlerin Rabbine hamdolsun!**"

Zümer (39) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

40- Mü’min Sûresi

Mekke’de indirilen bu sûre 85 âyettir. Zümer (39) sûresinden sonra, Fussilet (41) sûresinden önce indirilmiştir. Sûre iki isimle anılmaktadır: Biri, 28. ayette geçen “Firavun ailesinden imânını gizlemekte olan mü’min bir adam”-dan, diğeri bağışlayan anlamına gelen “Ğafir” den ki, bu Yüce Allah’ın isimlerinden biridir (40/3).

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah’ın adıyla

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ
التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ مَا
يُجَادِلُ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾
كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْاَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ
لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ
عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ اَصْحَابُ
النَّارِ ﴿٦﴾ اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا۟ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً
وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ
﴿٧﴾ رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَائِهِمْ
وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٨﴾ وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ وَمَنْ
تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

1. **Ha, Mîm!**
2. **Bu Kitab'ın indirilmesi, Aziz, Âlim olan Allah'tandır;**
3. **Günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, cezası pek şiddetli olan ve lütuf sahibi** (Allah'tan). **O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş O'nadır.**
4. **Allah'ın âyetleri konusunda inkâr edenlerden başkası mücadele etmez. Öyleyse onların şehirlerde dönüp dolaşması seni aldatmasın.**
5. **Kendilerinden önce Nuh kavmi de yalanladı ve kendilerinden sonra** (sayısı çok) **fırkalar da. Her ümmet, kendi elçilerini** (susturmak için) **yakalamaya yeltendi. Hakkı, onunla yürürlükten kaldırmak için, "batıla-dayanarak' mücadeleye giriştiler. Ben de onları yakaladım. Artık Benim cezalandırmam nasılmış?**
6. **Senin Rabbinin kâfirler üzerindeki: "Gerçekten onlar ateşin halkıdır" sözü böylece hak oldu.**
7. **Arş'ı yüklenmekte olanlar ve çevresinde bulunanlar, Rablerini hamd ile tesbih etmekte, O'na imân etmekte ve imân edenlere mağfiret dilemektedirler: "Rabbimiz, rahmet ve ilim bakımından her şeyi kuşatıp-sardın, tevbe edenler ve senin yoluna tâbi olanlara mağfiret et ve onları cehennem azabından koru."**
8. **"Rabbimiz, onları Adn cennetlerine sok ki onlara** (bunu)**va'dettin; babalarından, eşlerinden ve soylarından salih olanları da. Gerçekten Sen, üstün ve güçlü olansın, hüküm ve hikmet sahibisin."**
9. **"Ve onları kötülüklerden koru. O gün Sen, kimi kötülüklerden korumuşsan, gerçekten ona rahmet etmişsin. İşte büyük 'kurtuluş ve mutluluk' budur.**

Birinci ayette yer alan heceli iki harf (Ha, Mîm) veya başka deyişle Huruf-u mukattaa hakkında Bakara sûresinde (2/1) gerekli bilgi verilmiştir. 2. ve 3. ayetlerde yalnızca Allah'a mahsus ulûhiyetin ana özellikleri zikredilir: Aziz, âlim, gafur olan Allah tevbeleri kabul eder, suçlu-günahkârları şiddetle cezalandırır; buna mukabil mü'minlere lütufta bulunur. İşte bu Kitap yani Kur'an-ı Kerim bu sıfatlara sahip Yüce Allah tarafından indirilmiştir (39/Zümer, 1). O "el âlimdir", ilmin kaynağı O'dur, bildiklerini herhangi bir araç, yöntem veya yolla elde etmez, söz konusu yollarla bilgi sahibi olmak insanlara özgüdür. O bilir! Allah'tan bilgi ve haber getiren Kur'an bir başka kaynaktan gelmemiş, beşer veya beşer üstü herhangi bir varlık tarafından kaleme alınmamıştır. Beşer üstü varlık olarak Cebrail, Efendimiz (s.a.)'in kalbine ilka etmiştir ama vahiy meleği sadece bir aracı, taşıyıcıdır. Kitabın bu özellikleri dolayısıyla yalanlana-

maz, hakikatinin reddedilmesi söz konusu olamaz. Kitabı reddetmek demek Allah'ı reddetmek; O'nun Hak ve hakikatin sahibi olduğunu inkâr etmektir.

Yüce Allah rahmet ve merhamet sahibidir. Kim O'nun tek ve bir olduğunu kabul edip kelime-i tevhidi ikrar ederse onun günahlarını, kusur ve suçlarını affeder. Tabii ki başkalarının mağduriyeti söz konusu ise bu kul hakkına girdiğinden, hak ve hukuku ihlal edilen affetmedikçe Yüce Allah da suçlu-günahkârı affetmez. Yüce Allah tevbe edenlerin suç ve kusurlarını bağışlar, günah ve yasaklarda ısrar edenlerinkini değil. Kelime-i tevhidi ikrar etmeyen, suç ve haksızlıkta ısrar ve inat edenlere de pek çetin azap hazırlamıştır (15/Hicr, 49-50). O kimseye sebepsiz yere azap vermediğine göre, birine azap veriyorsa belli ki bu kimseler başkalarına zulmetmişlerdir, yeryüzünü fesada vermişlerdir, hak ve hukuk ihlal etmişlerdir. Lütfu, ihsanı ve nimeti pek boldur.

Mücahid, ayette geçen "**tavl**"ın zenginlik ve bolluk olduğunu söylemiştir. Buna göre eğer biri zenginlik ve bolluk içinde ise bu, O'nun lütfunun sonucudur. Bu durumda azıp şımarmamalı, israf ve gösterişe sapmamalı, yoksulların hakkını tam vermeli ve mümkün oranda mecburi zekât ve infaklar dışında da Allah yolunda harcamalar yapmalıdır. "Tavl" kelime itibariyle "uzunluk"la ilgili olduğundan, yerine göre harcayan, israf etmeyen, tepeden bakmayan ve bol miktarda Allah yolunda harcayanın üzerinde nimet yani zenginlik ve bolluk uzar gider, nimet elinden alınmaz. Bu manada "tavl" nimet ve bolluğun devamını ima eder.

O'ndan başka hakiki ilâh olmadığından, eninde sonunda dönüş de O'na, O'nun huzuruna olacaktır. Kişi nimet veya sıkıntı içinde yüzlerce sene yaşasa da günün birinde ölüm gelip onu bulur, ölümden sonra da dirilip ayağa kalkar ve Rabbinin huzuruna çıkarılır.

Bu anlatılanlar birer hakikattir. Söz konusu hakikatleri inkârcılardan başka kimse tartışmaz. Tartışmaya girişenler herhangi bir bilgi temeline dayanmıyorlar (22/Hac, 3 ve 8). Her bir ayet bir veya birkaç hakikate işaret eder. İlahi hakikatleri tartışmaya açanların argümanlarına karşı argümanlar geliştirilir. Bunun en tipik örneği Nemrut'tur. O sürekli İbrahim aleyhisselam ile bu konularda tartışıp durdu, Hz. İbrahim de yılmadan ona tezlerini ve iddialarını çürütecek delil ve burhanlar getirdi (2/Bakara, 258). Kişi eğer duyargalarını açık tutsa, mesela gözlerinin önünde akan şeyleri görebilse, kulağına gelen sözler üzerinde tefekkür etse, kalbiyle akledecek olsa hakikati bulur. Aklını hakkıyla ve yerli yerinde kullanabilme başarısını gösterenler, Yüce Allah'ın ister kevni (kozmik-ekolojik) ayetlerinin anlam ve sembollerini, ister vahiyle indirilen bilgi ve haberleri tartışma konusu yapmaz. İnkârcının gözleri ve ku-

lakları gibi kalbi de iş ve işlev göremez hale geldiğinden ayetleri tartışma konusu yapar, hak ve hakikatin üzerine perde üstüne perde örter, sonunda ruhu gecenin karanlığı gibi zindana hapsolur. İnsan için en büyük felaket aklı ile beş duyu organı arasında kopukluğun meydana gelmesidir. Böylelerinin ruhu ve aklı bedenlerinin yani bedensel his, zevk ve hazların gerisinde kalmıştır. Bu yüzden hak ve hakikati idrak edemezler.

İnkârcılar içinde bulundukları durumun yeterince farkında da değiller. Bilinçleri köreldiğinden kendilerini idraklerinde temel sorun ortaya çıkar. Kendilerini yeterli yani hakka ve hakikate karşı müstağni, bilgili, kültürlü ve başkalarına karşı üstün görürler. Sahip oldukları maddi-mali imkânları kullanıp şehir şehir gezerler. Ticaretleri, ithalat ve ihracatları, turistik gezileri aksamaz, hava alanlarında, sınır kapılarında pek gösterişli davranırlar, başkalarına tafra atarlar. Kur'an'ın ilk muhatapları olan Mekkeliler böyle idi. Şam-Yemen arasında ticaret yapar, servetlerine servet katarlardı (bkz. 8/Enfal, 47 ve 28/Kasas, 58). Yüce Allah 4. ayette "sakın bunlar sizi aldatıp yanıltmasın, onlara özenmeyin" uyarısında bulunur. Bunların kontrol ettikleri güç ve kuvvet, servet ve iktidar geçicidir, aldatıcıdır. Eninde sonunda zillet içine düşeceklerdir (3/Âl-i İmran, 196).

5. ayet buna kanıt olarak tarihten örnekler verir: Nuh kavmi de bu hataya düşmüş, Nuh aleyhisselâmın mesajını yalanlamışlardı. Diğer insan topluluklarının içine düştükleri yanılgı Nuh kavminden farklı değildi. Ancak sonunda çöktüler, tarihten silinip gittiler. Zaten ayakta kalmaları mümkün değildi, çünkü seçtikleri referans çerçevesi çürüktü. Olmayacak bir teşebbüste bulunuyor, Hakkı batılla çürütmeye, yürürlükten kaldırmaya çalışıyorlardı. Zemini çürük, içi boş, temel varsayımları herhangi bir hakikate dayanmayan iddia ve tezler hakikat değeri olan bilgi ve tebliğler karşısında durabilir mi? **"Liyudhizu"** fiiliyle aynı kökten gelen **"dahz"** mekânla kullanıldığında "kaygan zemin" anlamına gelir. Buna göre batılın kendisi kaygan zeminde bulunur, kökü toprakta derinlerde değildir, her an kayar, sallanır ve yıkılır. Hak ise öyle değildir, bu yüzden hiçbir zaman batıl Hakkın karşısında duramaz. Nitekim duramadı, tarihte bolca örneklerine rastlandığı üzere sahiplerini büyük bir azaptan kurtarmaya yetmedi. Yüce Allah'ın ne çetin bir azap verdiğini bilfiil yaşayarak anladılar ama artık iş işten geçmişti, yapacak şey kalmamıştı (22/Hac, 44). Batıl uğruna mücadele edenler eninde sonunda kaybetmek durumundadırlar; tarih boyunca peygamberlerin geliş gayesi uyarıp korkutmak içindir, inkârcılar ise batılı ayakta tutma mücadelesi veriyorlar (18/Kehf, 56). Daha öncede böylelerinin "ateşin halkı" oldukları bildirilmiş, bir tehdit olarak onlara haber verilmişti. Her ne söylenmişse yerine gelmiştir.

7. ayette geçen "Arş'ı yüklenmekte olanlar ve çevresinde bulunanlar"dan kasıt meleklerdir. Bu da gösteriyor ki varlık âleminde sayısını bilemediğimiz milyarlarca melek istihdam edilmektedir. Kıyamet gününde arşı sekiz melek yüklenecektir (69/Hakka, 17). "Meleklerin Allah'a inanmaları"ndan söz edilmesinde bir tuhaflık sezilebilir. Çünkü insandan da Allah'a iman etmesi istenmektedir. Zemahşeri, meleklerin de Allah'ı görmeden O'na iman ettiklerini söylemektedir. O'nu görmeden hamd ve tesbih etmek suretiyle O'nun ulûhiyet ve azametini sürekli bir biçimde dile getirmektedirler.

Arş'ı yüklenmekte olan meleklerin ikili görev yürütmektedirler: biri yüce Allah'ı hamd ile tesbih etmekte, O'na iman etmekte; diğeri mü'minlere bağışlama dilemektedirler. Kurtubi, söz konusu meleklerin inkârcıların Yüce Allah hakkında sarfettikleri yakışıksız sözlerden, öne sürdükleri batıl iddia ve tezlerden yüce Allah'ı tenzih ettiklerini söylemektedir. (Arş için bkz. 2/Bakara, 255. ayetin açıklaması.)

Meleklerin söyleyip durdukları şudur: "Rabbimiz, rahmet ve ilim bakımından her şeyi kuşatıp-sardın, tevbe edenler ve senin yoluna tâbi olanlara mağfiret et ve onları cehennem azabından koru. Rabbimiz, onları Adn cennetlerine sok ki onlara (bunu) va'dettin; babalarından, eşlerinden ve soylarından salih olanları da. Gerçekten Sen, üstün ve güçlü olansın, hüküm ve hikmet sahibisin. Ve onları kötülüklerden koru. O gün Sen, kimi kötülüklerden korumuşsan, gerçekten ona rahmet etmişsin. İşte büyük 'kurtuluş ve mutluluk' budur."

8. ayette cenneti hak etmiş bulunan mü'minlerin kendi amelleri seviyesinde olmayan yakınlarını da yanlarında görmek isteyeceklerine işaret edilmektedir. Bu çok tabii-insani bir talep olduğu kadar ahiret hayatıyla ilgili umut verici bir müjdedir. Dünyada kişi nasıl bir güzelliği, bolluk, sevinç veya mutluluğu aile bireyleri, yakınlarıyla paylaşmak istiyorsa, hak ettiği cennet de eşsiz ve ebedi bir mutluluğu aile bireyleri ve sevdiği yakınlarıyla paylaşıp yaşamak isteyecektir. Yüce Allah sonsuz rahmet ve lütfunun sonucu olarak mü'min kullarının bu talebini yerine getireceğinin müjdesini vermektedir. (Bkz. 13/Ra'd, 23 ve 52/Tur, 21.)

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ﴿١١﴾ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾

10. Şüphesiz küfredenlere de (şöyle) **seslenilir: "Allah'ın gazaplanması, elbette sizin kendi nefislerinize gazaplanmanızdan daha büyüktür. Çünkü siz imâna çağrıldığınız zaman inkâr ediyordunuz.**

11. Dediler ki: "Rabbimiz, bizi iki kere öldürdün ve iki kere dirilttin; biz de günahlarımızı itiraf ettik. Şimdi çıkış için bir yol var mı?"

12. "Sizin (durumunuz) **böyledir. Çünkü bir olan Allah'a çağırıldığımız zaman inkâr ettiniz. O'na ortak koşulduğunda inanıp-onayladınız. Artık hüküm yüce, büyük olan Allah'ındır."**

10-12. ayet kümesinde cehennemle ilgili dramatik bir sahne tasvir edilmektedir: İnkârcılar, içinde bulundukları durum dolayısıyla kendi kendilerine fena halde kızacak, öfkeleneceklerdir. Bu onların uğradıkları hüsranın acı sonucudur, pişmanlıkları adeta kontrolsüz bir biçimde açığa çıkmış bulunmaktadır. Kızgınlıkları kendilerinedir. Sûrenin 35. ayetinde belirtileceği üzere, bunca açık kanıt ve delilleri yalanlamaları hem Allah hem mü'minler katında öfke sebebidir. Bu durumlarını müşahede eden azap melekleri, Allah'ın onlara gazaplanmasının kendi kendilerine gazaplanmalarından daha büyük, sonuçları itibariyle daha dehşet ve acı verici olduğunu söyleyeceklerdir. Bunun sebebi açıktır: Dünyada iman etmeye çağrıldıkları zaman kibirlenip sırt çeviriyorlardı; Allah'ı hayatlarında, tutum ve davranışlarında birleme fikrini şiddetle reddediyorlardı. Şimdi müstahak oldukları azaba çarptırılmış bulunuyorlar.

Bu durum karşısında şöyle sesleneceklerdir: "Rabbimiz, bizi iki kere öldürdün ve iki kere dirilttin; biz de günahlarımızı itiraf ettik. Şimdi çıkış için bir yol var mı?" 11. ayette sözü edilen iki ölüm ve iki diriliş tefsirciler tarafından "insanın doğum öncesi durumu ile doğumu" ve "dünyadaki ömrünü tamamlayıp ölmesi ile kıyamet günü dirilmesi" şeklinde anlaşılmıştır. Süleyman Ateş, tesniye olarak gelen ifadenin kesretten kinaye olabileceğini söylemektedir. Bu durumda ifadenin takdiri şöyle olmaktadır: "Rabbimiz, biz cehennemde öldük öldük dirildik, suçumuzu da itiraf ettik, bir çıkış yolu yok mu?" Ateş'in tefsiri mümkün olmakla beraber Bakara sûresi (2/28) ve Saffatsûresindeki (37/58-59) ilgili ayetlerle bir arada düşünüldüğünde insanın varoluşsal hayatında "iki ölüm ve iki diriliş" olduğu fikri daha kuvvet kazanmaktadır. Ancak bu tefsircilerin iddia ettiklerinden farklıdır: Ezelde ruhların yaratılıp Yüce Allah'ı Rab olarak tasdik ve teyit ettikten sonra bireysel dünyaya gelişlerine kadar geçen süre ilk ölüm, ilk dirilişi de anne rahminden dünyaya gelişleri şeklinde anlamak mümkün. İkinci ölüm, dünya hayatının sona ermesi ikinci diriliş de kıyametin kopmasıyla vuku bulacak olan diriliş ve ahiret hayatının başlamasıdır.

Atıfta bulunduğumuz söz konusu ayetlerden ruhgöçü (reankarnasyon-te-

nasuh) teorisi lehinde deliller çıkarmak mümkün değildir. Tam aksine yaratılmış ruhun, zamanı gelince dünya hayatında bedene girmesi -birinci ölüm-; bedende belli bir ömür sürdükten sonra bedenden ayması -ikinci ölüm, kıyametin kopmasından sonra dirilmesi, geri dönüşü olmayan bir güzergâh takip ettiğini göstermektedir. Eğer bir çevrimden veya döngüden söz etmek gerekirse, bu "**Allah'a ait ruhun gelip O'na rücu etmesi**"nden ibarettir ve bir tek defaya mahsustur. (2/Bakara, 156.) Sonuç itibariyle hiçbir şekilde geri dönüşün olmayacağı, inkârcıların ve mücrimlerin, cehennem azabı karşısında Yüce Allah'tan "Rabbimiz! Gördük ve işittik, şimdi bizi bir kere daha dünyaya geri çevir, salih bir amelde bulunalım" talebinde bulunup taleplerinin geri çevrilmesinden anlıyoruz. (Bkz. 32/Secde, 6/En'am, 27; 12; 20/Taha, 55. Ayrıca bkz. 2/Bakara, 28. ayetin açıklaması.)

Ayet-i kerime dünya hayatlarını inkâr, isyan ve günah içinde geçirenler için cehennemden bir çıkış yolu olmadığını belirtmektedir. Artık haklarında nihai hüküm verilmiştir. Çünkü söz konusu bedbahtlar kendilerine dünyada verilen fırsatı iyi kullanmadılar; güçleri kuvvetleri yerinde iken akıllarını ve seçme özgürlüklerini doğru yönde kullanıp Allah'a itaat etmediler; hak ve hakikati inkâr ettiler, başkalarını Allah'a ortak koştular (6/En'am, 27). Bundan sonra hüküm yüce Allah'ındır, O neyi takdir etmişse o olacaktır.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ
يُنِيبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾
رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ مِنْ
عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْهُمْ
شَيْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾ اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ
بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ
الْاٰزِفَةِ اِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ مَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا
شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

13. **O, size âyetlerini gösteriyor ve sizin için gökten rızık indiriyor. İçten** (Allah'a) **yönelenden başkası öğüt alıp-düşünmez.**

14. **Öyleyse siz dini yalnızca O'na halis kılanlar olarak Allah'a duâ**(-kulluk) **edin; kâfirler hoş görmese de.**

15. **Dereceleri yükselten Arş'ın sahibi** (Allah), **'toplanma ve buluşma' günü ile uyarıp-korkutmak için, kendi emrinden olan ruhu kullarından dilediğine indirir.**

16. **O gün, orta yere çıkarlar. Onlardan hiçbir şey Allah'a karşı gizli kalmaz.** (Allah sorar:) **"Bugün mülk kimindir? Bir olan, Kahhar olan Allah'ındır."**

17. **Bugün her bir nefis, kendi kazandığıyla karşılık görür. Bugün zulüm yoktur. Şüphesiz Allah, hesabı seri görendir.**

18. **Onları, yaklaşmakta olan güne karşı uyar; o zaman yürekler gırtlaklara dayanır, yutkunur dururlar. Zalimler için ne koruyucu bir dost, ne sözü yerine getirebilir bir şefaatçi vardır.**

Yüce Allah kendi varlığının delil ve nişaneleri olarak insana çeşitli ayetler göstermektedir (27/Neml, 93). Bunları hem enfüsi yani iç dünyamızda hem afakta yani maddi tabiat üzerinde ve evrende müşahede edip üzerinde tefekkür etmek mümkündür (41/Fussilet, 53). Her biri birer sembol, yol gösterici delil olan ayetler ile insan arasında kesin mesafe yoktur, bazen kendi iç dünyamızda ruhen tecrübe eder, bazen hariçte gözlemleriz. Ruhen tecrübe ettiklerimiz bizi nefsin, hariçte gözlemlediklerimiz varlığın bilgisine götürür. Marifetünnefs ve marifetulhalk, esas itibariyle marifetullaha götüren bilgi yolları, konuları ve alanlarıdır.

Ruhen tecrübe ile harici gözlem bazen ortak noktada buluşur. Gökyüzünden yağmurun yağması söz konusu buluşmanın gerçekleştiği ayetlerden biridir. Yağmurun toprağı bereketlendirmesi, ürünün yetişmesine vesile etmesi dolayısıyla biz hayatımızı idame ettirebiliyoruz. Belli bir kuraklık veya beklentiden sonra yağmur yağdığında içimizi ferahlık kaplar böylelikle yağmurun bir ayet olarak ruhumuzdaki neşvünemasını hissederiz. Aynı zamanda yağmur toprağı yeşertip canlandırır, ölümünden sonra diriltir. Her iki durum da Allah'ın ayetlerindendir.

Her iki durumdan çıkarmamız gereken önemli sonuç vardır. Bu muhteşem olay üzerinde hakkıyla düşündüğümüzde bir bardak su için dahi olsa Yaratıcı'ya sonsuz şükranlarda bulunmak zorunda olduğumuzu anlarız (10/Yunus, 31). Şu var ki, samimi ve içten ihlaslı olanlar dışında kimse bunu düşünmez. 4. ayette inkârcıların Allah'ın ayetleri konusunda aptalca tartışma ve çekişmelere giriştiklerine değinilmişti, 13. ayette mü'minlerin tam aksi istikamette akıllarını doğru yönde kullanarak içtenlikle Allah'a yönelip ayetlerden, tabiattaki harikulade olaylardan gerekli dersleri ve öğütleri çıkardıklarına işaret edilmektedir. Demek oluyor ki inkârcının vasfı ahmakça tartışıp durmak,

mü'minin vasfı içtenlikle Allah'a yönelmek ve kendisine eşsiz bir hazine olarak bağışlanan aklını kullanıp öğüt çıkarmaktır.

Bu sahih bilinçte olan mü'minlere düşen asli görev yabancı, harici hiçbir unsur katmaksızın dini Allah'a tahsis edip sadece O'na kullukta bulunmalarıdır. İhlasta riya, gösteriş, ikiyüzlülük, hesabilik, önyargı, içten pazarlık söz konusu değildir. Bir şey kendi hatırına her ne ise onun için yapılır. Allah'a kulluk kendi hatırınadır. O alemlerin Rabbidir, Rahman ve rahimdir, yaşatan, hayat veren, öldüren ve diriltendir. Hiç kimsenin hakkını diğerinde bırakmaz. Bu sıfatlara sahip yüce Allah'a elbette ibadet edilir, kulluk sadece O'na yapılır. Hakkı ve hakikati inkâr edenler bundan kesin olarak hoşlanmazlar ama öyle de olsa onlara hiçbir şekilde aldırmamak lazım.

Abdullah İbni'z-Zübeyr (r.a.) her namazdan sonra selâm verince Allah'ın elçisinin şöyle Duâ ettiğini nakleder: "Allah'tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter. Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılabilir. Allah'tan başka ibadete lâyık bir ilâh yoktur. Biz yalnız O'na ibadet ederiz. Sahip olduğumuz nimet ve lütuf O'nundur. En güzel medh ü senâ O'na yakışır. Kâfirler hoşlanmasa bile, bütün samimiyetimizle, Allah'tan başka ilâh yoktur, deriz". (Müslim, Mesâcid 139, 140. Ayrıca bk. Ebû-Dâvûd, Vitir 25; Nesâî, Sehv 34.)

Yüce Allah kendi yolunu samimiyetle ve kararlılıkla takip eden mü'min kullarının derecelerini yükseltir. Bu anlamı güçlendiren ayetler vardır. (Mesela bkz. 3/Âl-i İmran, 163; 4/Nisa, 96; 6/En'am, 83.) Bir başka görüşe göre O'nun derecesi en yüksektedir. Ancak ilk anlama göre düşünecek olursak varlık âleminde bulunana varlıkların, meleklerin, cinlerin, insan ve diğer canlıların ya da cansızların varlık mertebelerini O tayin ve takdir etmiştir. Peygamberlerin dereceleri ve elbette kendisine son vahiy gelen Hz. Peygamber (s.a.)'in derecesini de tayin eden O'ndan başkası değildir. O arşın sahibi olduğundan tayin ve takdir ettiği derecelere kimseye itiraz etmek yaraşmaz. İnsan niçin melek yaratılmadığını soramaz, sormamalıdır. Ama isterse, aklını ve iradesini doğru yönde kullanacak olursa kulluk, marifet, ceht ve takva ile kendi derecesini yükseltir.

Allah'ın emrinde olan Ruh'u, insanları kıyametin kopmasından sonra ortaya çıkacak olan toplanma ve buluşma günü konusunda uyarıp korkutmak üzere ona indiren O'dur. Bu ayette vahiy "ruh" kelimesi ile ifade edilmiştir. Ruh ilahi öz manasında ana tohumdur. Bedeni olmayan her türlü beşeri ve manevi etkinlik ruhun bir türevi olarak bizde tezahür eder. Can da ruhun da bir türe-

vidir. Nasıl ruh bedene canlılık yani hayatiyet veriyorsa vahiy de hayata hayat verir (52/Zuhruf, 42). Nitekim Allah ve Resûlü, insanları hayata çağırır, çağrı vahiy ile yapılmaktadır.

15. ayette geçen "toplanma ve buluşma (yevme'ttelak)"la ilgili Razi şu anlamları vermektedir: Ruhların bedenlerle; yaratılmışların birbirleriyle; semadakilerin yerdekilerle; insanların dünyada yapıp ettikleriyle; "Rabbine mülaki olmayı ümit edenler (18/Kehf, 110; 16/Ahzab, 44); Allah'tan başka varlıklara tapanların mabutlarıyla; mazlumun zalimle; Âdem aleyhisselam son insanla karşılaşacağı, toplanıp buluşacağı gün. Sayılanlar tek tek veya hepsi muhtemeldir. En doğrusunu Allah bilir!

Hz. Peygamber Allah'ın elçisi olma beklentisi içinde değildi, Yüce Allah onu Nübüvvet zincirinin son halkası olarak onu seçti, o da insanları kıyametten sonraki toplanma ve buluşma günü ile o gün vuku bulacak dehşet verici olaylar konusunda uyarmakta, bugünden tedbirlerini almalarını, ne yapmaları gerektiğini söylemektedir. Kimse yalan söylemesin, haksızlık yapmasın, sömürmesin, zulmetmesin, isyan ve inkâr içinde hayatını geçirmesin, ikiyüzlü davranmasın, hak ve hakikati ketmetmeye kalkışmasın. Çünkü o gün her şey apaçık ortaya çıkacaktır. Hiçbir şey gizli kalmayacak, gözden kaçmayacak, kim ne yapmışsa gözünün önüne serilecektir.

İşte böyle bir günde yüce Allah bütün varlıklara sorar: Bugün mülk, hükümranlık ve saltanat kimindir? Bütün varlıklar hep bir ağızdan dile gelir, şu müthiş ve ebedi hakikati koro halinde haykırırlar: Mülk kahhar olan Allah'ındır. Bazıları soruyu soracak ve cevabını verecek olanın da Allah olduğunu düşünüyorsa da, bizim tercih ettiğimiz görüş daha isabetli görünmektedir. Yaratılışın amacı Allah'ın hakkıyla takdir edilip sadece O'na kulluk edilmesidir. Mü'minler bu görevi hakkıyla yerine getirdiler ancak inkârcılar bu temel hakikati reddettiler. Bugün ise hakikat bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bunu itiraf edip açıkça dile getirmekten başka yol ve çare kalmamıştır. Onlar da dünyada iken yapmadıklarını şimdi yapmakta; Allah'ın büyüklüğünü, azametini ve kudretini dile getirmektedirler. Kahhar olan Allah o gün yeryüzünün zorbalarını, despot ve zalimlerini kahredecek, onlara boyun eğdirecek, mazlumların ve mağdurların haklarını alacaktır. Ona kim isyan ettiyse, kibirlendiyse, önünde secde etmediyse o gün dizüstü çökecek, boyun eğecek ve yalvaracaktır. Kahredicilik bunu gerektirir. O gün mazlumların ve mahrumların yüzü gülecek, içleri serinleyecektir.

O gün hiç kimseye haksızlık yapılmaz, kim ne yapmışsa onun hesabını verecek, son derece adil bir yargılama sonunda müstahak olduğu cezaya çarptı-

rılacaktır. Üstelik yüce Allah hesabı seri, hızlı bir şekilde görecektir. Yeryüzünün hâkimleri ve mahkemeleri yıllarca bir türlü davayı sonuçlandıramazlar, geciken adalet adalet olmaktan çıkar. O gün böyle bir zulüm olmayacaktır.

18. ayette Hz. Peygambere tasviri yapılan o günün dehşeti konusunda insanları uyarıp korkutması emredilmektedir (14/İbrahim, 44). Bu öyle bir gün ki korku ve dehşetten yürekler ağza gelmiş, gırtlağa dayanmıştır. "Kazımiyn" iki anlamlı bir kelimedir: Şiddetli korku ve büyük keder veya derin gamla yutkunmak (bkz. 16/Ahzab, 10). Hayatlarını inkâr, isyan ve günahla geçiren bedbahtlar kahır ve pişmanlıkları dolayısıyla yutkunup dururlar. Ancak bu zalimlere kimse yardımda bulunamaz, dostluk gösterisinde bulunamaz, şefaatçi olmaya da kalkışamaz.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ
وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ
﴿٢٠﴾ اَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا
مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ
بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَاْتِيهِمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ اِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

19. (Allah,) **Gözlerin hainliklerini ve göğüslerin sakladıklarını bilir.**

20. **Allah, hak ile hükmeder. Oysa O'nu bırakıp taptıkları hiçbir şeye hükmedemezler. Şüphesiz Allah işitendir, görendir.**

21. **Onlar, yeryüzünde gezip-dolaşmıyorlar mı ki, böylece kendilerinden öncekilerin nasıl bir sona uğradıklarını bir görsünler. Onlar, kuvvet ve yeryüzündeki eserleri bakımından kendilerinden daha üstün idiler. Fakat Allah, onları günahları dolayısıyla** (azapla) **yakalayıverdi. Onları Allah'tan koruyacak kimse olmadı.**

22. **Çünkü gerçekten onlar, Resûlleri kendilerine apaçık belgeler getirirdi; fakat onlar inkâr ederlerdi. Bu yüzden Allah, onları** (azapla) **yakalayıverdi. Şüphesiz O, kuvvetli olandır, cezalandırması şiddetlidir.**

"Gözlerin hain bakışı"ndan kişinin kendisine ait olmayan şeye mesela mal ve servete, eşya veya nesneye göz dikmesi; kendisi için yasak, haram, gayr-ı meşru bir şeye bakması fakat bunu sadece içinde tutmasıdır. Büyük ölçüde hain ba-

kış kalpte beslenen kötü niyetle ilgilidir. Ancak dikkatlice bakıldığında kişinin kötü niyetini bakışlarından, yüz ifadesinden anlamak mümkün. Hain bakış bir fiili kendisiyle yaptığını organa değil, kalbin fiilini ifade eder. Kalbin fiili niyettir.

Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.), fiillerin gerçek değerini kalpteki "niyet"e bağlamıştır (Buhari, İman, 41; Müslim, İmârat, 155). Bir başka hadiste şöyle buyrulmuştur: "Yüce Allah iyilik ve kötülükleri takdir edip yazdıktan sonra bunların iyi ve kötü oluşunu şöyle açıkladı: 'Kim bir iyilik yapmak ister de yapamazsa, Cenab-ı Hak bunu yapılmış mükemmel bir iyilik olarak kaydeder.Şayet bir kimse iyilik yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenab-ı Hak o iyiliği on mislinden başlayıp yedi yüz misliyle, hatta kat kat fazlasıyla yazar.Kim bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse, Cenab-ı Hak bunu mükemmel bir iyilik olarak kaydeder.Şayet insan bir kötülük yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenab-ı Hak o fenalığı sadece bir günah olarak yazar." (Buhari, Rikak, 31; Müslim, İman, 207.)

Tefsircilerin önemli bir bölümü "hain bakış"ın büyük ölçüde erkeğin hoş bulduğu bir kadının bedenine bakıp içinden onunla yatmayı geçirmesi şeklinde anlamışlardır. Bunun yanında hak edilmemiş bir şeye göz dikmenin de bununla ilgili olduğunu söylemek mümkün. Esasında nikâhlısı olmayan kadına bu niyet ve duygularla bakmak, kendisine helal kılınmamış bedenden yararlanmaya kalkışmaktır. Bakış eğer hain ise tabii ki kötü bir niyeti, bir komplo veya tuzağı, ahlaki olmayan bir fırsatı kollama fikrini de gizlemektedir. 19. ayet Yüce Allah'ın hem gözlerin hainliklerini, hem sinelerin-kalplerin sakladıkları kötü niyet ve düşünceleri ayrıntılarına varıncaya kadar bildiğini, esasında varlık âleminin tamamında Yüce Allah'tan hiçbir şeyi gizlemenin mümkün olmadığını belirtmektedir (3/Âl-i İmran, 29).

Sağlam bir kişilikte esas olan şeffaflık, sözün ve özün, iç ve dışın bir olmasıdır. Kurtubi'nin naklettiğine göre Efendimiz, önceden Müslüman olup vahiy kâtipliği dahi yaparken irtidat eden Abdullah bin Serheman isteyince uzun süre susmuş, sonra eman vermiştir. Meclisten ayrıldıktan sonra etrafındakilere susmasının sebebini şöyle açıklamıştır: "Sizden birinin kalkıp onun boynunu vurmasını bekliyordum." Ensar'dan biri "Neden bir işaret vermedin?" diye sorduğunda şöyle buyurmuştur: "Peygamberin hain bakışı olmaz". (Bkz. Kurtubi, ilgili ayetin tefsiri.)

Yüce Allah hâkimlerin hâkimidir. Bir konuda hüküm verdiğinde hak ile hükmeder. Kimseye iltimasta bulunmaz, zengini, güçlüyü, muktediri, hatırlı ve itibarlı kimseyi kayırmaz. Ona ortak koşulanların ise böyle bir özellikleri yoktur, uydurma tanrılar, haksız ve anlamsız olarak yüceltilen varlıklardır. O her şeyi işitir, görür.

Tarihte ne olup bittiğini anlamak isteyenlerin yapmaları gereken şey yeryüzünde gezip dolaşmak, geçmişte gelip geçen toplumların akıbetlerini ibretle izlemektir (30/Rum, 9; 6/En'am, 6). Öylesine güçlü devletler, muktedir imparatorluklar, despot rejimler ve zorba yöneticiler gelip geçti ki, bunların bugün hiçbiri mevcut değiller. Gezip dolaşılan yerlerde onların izlerine, inşa ettikleri şehirlerin, geliştirdikleri medeniyetin kalıntılarına rastlamak mümkün. Tarihten silinmelerine yol açan sebep azıp şımarmaları, hayatlarını suç ve günah içinde geçirmeleri oldu. Azap vakti geldiğinde kurtuluş yolu bulamadılar, kimsenin de onlara herhangi bir yardımı dokunmadı (13/Ra'd, 34). Kurtulmaları mümkün değildi, elçileri yalanlıyorlardı, böylelikle farkında olmaksızın kendi kuyularını kendi elleriyle kazıyorlardı. Zulüm, haksızlık, sömürü, günah ve ahlaki yozlaşma toplumları çürütür; inkâr ve isyan baki kalmaz. Eninde sonunda azap gelir, mücrimlerin iktidarlarına, güç ve kuvvetlerine son verir. Yeryüzünde ve bütün varlık âleminde yegâne kuvvet sahibi Allah'tır, cezalandırınca da şiddetli bir biçimde cezalandırır (8/Enfal, 52).

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍۙ ﴿٢٣﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ
وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَاۤءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا
قَالُوا اقْتُلُوٓا اَبْنَاۤءَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاۤءَهُمْۜ وَمَا كَيْدُ
الْكَافِرِينَ اِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِيٓ اَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ
رَبَّهٗۚ اِنِّيٓ اَخَافُ اَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ اَوْ اَنْ يُظْهِرَ فِي الْاَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾
وَقَالَ مُوسٰٓى اِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ
الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُونَ
رَجُلًا اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَاۤءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْۜ وَاِنْ يَكُ كَاذِبًا
فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗۚ وَاِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا
يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ
فِي الْاَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَاۤءَنَاۜ قَالَ فِرْعَوْنُ مَٓا اُرِيكُمْ
اِلَّا مَٓا اَرٰى وَمَٓا اَهْدِيكُمْ اِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِي اٰمَنَ يَا قَوْمِ
اِنِّيٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِۙ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَاْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ

وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَا قَوْمِ اِنِّي
اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ
عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ
قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتّٰى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ
يَبْعَثَ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ
﴿٣٤﴾ اَلَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ
اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ
﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿٣٦﴾
اَسْبَابَ السَّمٰوَاتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰى اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنِّي لَاَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ
لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِي تَبَابٍ
﴿٣٧﴾ وَقَالَ الَّذِي اٰمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ اَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يَا
قَوْمِ اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾
مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰى اِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾
وَيَا قَوْمِ مَا لِي اَدْعُوكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُونَنِي اِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُونَنِي
لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَاَنَا اَدْعُوكُمْ اِلَى الْعَزِيزِ
الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُونَنِي اِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا
فِي الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ مَرَدَّنَا اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ اَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾
فَسَتَذْكُرُونَ مَا اَقُولُ لَكُمْ وَاُفَوِّضُ اَمْرِي اِلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ
﴿٤٤﴾ فَوَقٰيهُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ
﴿٤٥﴾ اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ اَدْخِلُوا
اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

23. **Andolsun, biz Musa'yı âyetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik;**

24. **Firavun'a, Haman'a ve Karun'a. Ama onlar:** (Bu,) **Yalan söyleyen bir büyücüdür" dediler.**

25. **Böylece, o, katımızdan kendilerine bir hak ile geldiği zaman, dediler ki: "Onunla birlikte imân edenlerin erkek çocuklarını öldürün; kadınlarını ise sağ bırakın." Ancak kâfirlerin hileli-düzeni boşa çıkmakta olandan başkası değildir.**

26. **Firavun dedi ki: "Bırakın beni, Musa'yı öldüreyim de o** (gitsin) **Rabbine yalvarıp-yakarsın. Çünkü ben, sizin dininizi değiştirmesinden ya da yeryüzünde fesat çıkarmasından korkuyorum."**

27. **Musa dedi ki: "Gerçekten ben, hesap gününe imân etmeyen her mütekebbirden, benim de Rabbim, sizin de Rabbinize sığınırım."**

28. **Firavun ailesinden imânını gizlemekte olan mü'min bir adam dedi ki: "Siz, benim Rabbim Allah'tır diyen bir adamı öldürüyor musunuz? Oysa o, size Rabbinizden apaçık belgelerle gelmiş bulunuyor. Buna rağmen o eğer bir yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir ve eğer doğru sözlü ise,** (o zaman da) **size va'dettiklerinin bir kısmı size isabet eder. Şüphesiz Allah, ölçüyü taşıran, çok yalan söyleyen kimseyi hidayete erdirmez."**

29. **"Ey kavmim, bugün mülk sizindir, yeryüzünde hüküm sahibi kimselersiniz. Fakat bize Allah'tan dayanılmaz bir azap gelecek olursa bize kim yardımcı olabilecek?" Firavun dedi ki: "Ben, size yalnızca gördüğümü** (kendi görüşümü) **gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan da başkasına yöneltmiyorum."**

30. **İmân eden** (adam) **dedi ki: "Ey kavmim, ben o fırkaların gününe benzer** (bir günün felaketine uğrarsınız) **diye korkuyorum."**

31. **"Nuh kavmi, Ad, Semud ve onlardan sonra gelenlerin durumuna benzer** (bir gün), **Allah, kullar için zulüm istemez."**

32. **"Ve ey kavmim, doğrusu ben sizin için o feryat** (edeceğiniz kıyâmet) **gününden korkuyorum."**

33. **"Arkanızı dönüp kaçacağınız gün; sizi Allah'tan koruyacak yoktur. Allah, kimi saptırırsa artık onu doğruya yöneltecek bulunmaz."**

34. **"Andolsun, daha önce Yusuf da size apaçık belgeler getirmişti. O zaman size getirdikleri hakkında kuşkuya kapılıp durmuştunuz. Sonunda o, vefat edince, demiştiniz ki; "Allah, ondan sonra kesin olarak bir elçi göndermez." İşte Allah, ölçüyü taşıran, şüpheci kimseyi böyle saptırır."**

35. **"Ki onlar, Allah'ın âyetleri konusunda kendilerine gelmiş bir delil bulunmaksızın mücadele edip dururlar.** (Bu,) **Allah katında da, imân edenler katında da büyük bir öfke** (sebebi)**dir. İşte Allah, her mütekebbir zorbanın kalbini böyle mühürler."**

36. **Firavun** (alayla) **dedi ki: "Ey Haman, bana yüksek bir kule bina et; belki o yollara ulaşabilirim,"**

37. **"Göklerin yollarına. Böylelikle Musa'nın ilâhına çıkabilirim. Çünkü ben, onun yalancı olduğunu sanıyorum." İşte Firavun'a, kötü ameli böyle çekici kılındı ve yoldan alıkonuldu. Firavun'un hileli-düzeni, 'yıkım ve kayıpta' olmaktan başka** (bir şey) **olmadı.**

38. **İmân eden** (adam) **dedi ki: "Ey kavmim, siz bana tâbi olun, ben sizi doğru yola iletip-yönelteyim."**

39. **"Ey kavmim, gerçekten bu dünya hayatı, yalnızca bir meta** (kısa süreli bir yararlanma)**dır. Şüphesiz âhiret,** (asıl) **karar kılınan yurt odur."**

40. **"Kim bir kötülük işlerse, kendi misinden başkasıyla ceza görmez; kim de -erkek olsun, dişi olsun- bir mü'min olarak salih bir amelde bulunursa, işte onlar, içinde hesapsız olarak rızıklandırılmak üzere cennete girerler."**

41. **"Ey kavmim, ne oluyor ki ben sizi kurtuluşa çağırıyorken, siz beni ateşe çağırıyorsunuz."**

42. **"Siz beni Allah'a** (karşı) **inkâr etmeye ve hakkında bilgim olmayan şeyleri O'na şirk koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi, üstün ve güçlü olan, bağışlayan** (Allah')**a çağırıyorum."**

43. **"İmkânı yok; gerçekten sizin beni kendisine çağırmakta olduğunuz şeyin, dünyada da, âhirette de çağrıda bulunma** (yetkisi, gücü, değeri ve bağışlama)**sı yoktur. Şüphesiz, bizim dönüşümüz Allah'adır. Ölçüyü taşıranlar, onlar ateşin halkıdırlar."**

44. **"İşte size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben de işimi Allah'a bırakıyorum. Şüphesiz Allah, kulları pekiyi görendir."**

45. **Sonunda Allah, onların kurdukları hileli-düzenlerinin kötülüklerinden onu korudu ve Firavun'un çevresini de azabın en kötüsü kuşattı.**

46. **Ateş; sabah akşam, ona sunulurlar. Kıyâmet-saatinin kopacağı gün: "Firavun çevresini, azabın en şiddetli olanına sokun"** (denecek).

Hz. Musa, Firavun ve İsrailoğullarının merkezinde yer aldığı kıssa çeşitli sûrelerde anlatılmaktadır. (Mesela 2/Bakara, 40-93; 7/A'raf, 103-171 gibi.) Diğer peygamberlerin kavimleriyle olan ilişkileri daha az olmak üzere bir-

kaç yerde anlatılır. Belirtmek gerekir aynı olaylardan defalarca bahsedilmesi tekrar değildir, yöntem olarak her anlatımda kıssanın değişik bir boyutu ele alınır. Bu sûrede Hz. Musa kıssasında pek az bilinen bir olay, Firavun hanedanına mensup veya bürokratik zümreden olan "inanmış bir adam"dan söz edilir: "Raculünmü'min". Kıssanın bir versiyonunda "inanmış adam"ın oynadığı rol Musa aleyhisselâmın davetini daha ilginç kılmaktadır. Bu demektir ki, Hz. Musa sadece İsrailoğullarını özgürlüklerine kavuşturmak ve onlara hidayet yolunu göstermek üzere değil, başta Mısır halkı olmak üzere ulaşabildiği herkese Tevhid inancını ve doğru yolu öğretmek üzere gönderilmiş Ulu'lazm bir peygamberdir.

Kıssanın bu sûrede tekrar gündeme getirilmesi 21. ayette işaret edildiği üzere geçmiş kavimlerin yani tarihsel olayların akış biçiminden gerekli derslerin çıkarılması istenmesi dolayısıyladır. Musa aleyhisselâmınFiravun'la olan mücadelesi tarihte üzerinde durulacak önemli olaylardan biridir, anlatımın her versiyonu bizi söz konusu tarihsel olayın değişik yüzüyle tanıştırmaktadır.

23. ayette "**Andolsun, biz Musa'yı âyetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik**" cümlede geçen "**ayetler**"le ilgili A'raf (7/103) ve Hud sûresinde (11/96) gerekli bilgiler verilmiştir. Orada da anlatıldığı üzere açık mucize ve kanıt ortaya koyduğu halde Firavun ve adamları Hz. Musa'ya inanmadılar, taleplerini yerine getirmediler.

24. ayette üç önemli ismin öne çıkarıldığın görüyoruz: Firavun, Haman ve Karun. Söz konusu üç isim üç ayrı kişilik profilidir. Firavun despot rejimin sembolü; Haman din iktidar, rahip veya bürokratik sembol, Karun ise mali gücü temsil eder (bkz. 28/Kasas, 6 ve 76). Hz. Musa, İsrailoğullarını özgürlüklerine kavuşturmak üzere tebliğ ve görev yaparken, bunun yanında Mısır yönetiminin ıslahı ve yöneticilerin tutum değiştirmesini sağlamak üzere de gerekli uyarılarda bulunuyor. Nitekim onlara tebliğini yaptığında, onu pek yakından tanıdıkları halde her üçü de "büyücü" olmakla suçladılar. Mekke putperestleri de Hz. Peygamberi çocukluğundan beri iyi tanıdıkları, hatta ona doğru ve güvenilir (el emin) sıfatını verdikleri halde, nübüvvet göreviyle karşılarına çıktığında onu yalancılık, şairlik veya büyücülükle suçlamaya başladılar.

Hz. Musa'nın tebliği etkili olunca, Mısır'ın iktidar seçkinleri kendi aralarında görüşerek onu öldürmeyi karar veriyorlar. Değerlendirmelerine bakılırsa, onu öldürüp öteden beri yapageldikleri gibi İsrailoğullarının erkeklerini kıyımdan geçirdikleri takdirde sorunu kökten çözeceklerdir. Firavun'un bulduğu çözüme göre Musa öldürülmelidir. Kurtulmak istiyorsa var olduğunu iddia ettiği Rabbine yalvarıp yakarsın, varsa böyle bir ilah onu zaten kurtarır. Bu

tabii ki Firavun'un bir olan Allah'a inanmadığını göstermektedir. Ne var ki Hz. Musa'yı ortadan kaldırma planı yüce Allah'ın karşı tedbiriyle boşa çıkar.

Firavun'un arkasına sığındığı temel söylem şudur: Sözde Mısır halkı adına korkuya kaygılanmaktadır. Kamu diplomasisi çerçevesinde yürüttüğü propagandaya göre Musa'nın gerçek niyeti Mısırlıların dinini değiştirmek, böylelikle büyük toplumsal kargaşa ve çalkantılara yol açmaktır. Yani Firavun'un yürüttüğü algı operasyonuna göre, tehlikede olan kendisi değil Mısır halkıdır, o kendisi için kaygılanmıyor Mısır adına kaygılanıyor. Modern zamanlarda da diktatörler, kendilerine yönelen muhalefetin ülkenin birlik ve bütünlüğüne yöneldiğini, kendilerinin değil vatanın ve halkın huzur ve güvenliğini tehdit ettiğini propaganda etmektedirler.

Firavun'un söyleminde "din" merkezi önem taşır. Ancak din sadece soyut bir inanç veya birtakım ritüeller mecmuası değil, toplumsal düzen, sosyo politik sistemdir de. Firavun kurnazca yürürlükteki düzenin aslında Mısırlılara ait olduğunu telkin ve propaganda etmektedir. Sanki kendisi Mısırlıların arzu ve taleplerini yerine getirmekle yetinen meşru bir yöneticidir. Amacı Hz. Musa'ya karşı toplumsal bir direniş hattı oluşturmak veya en azından ilahi tebliğin kitleler düzeyinde kabul ve destek görmesini engellemektir. Hz. Musa bu sahte söyleme karşı Firavun'un kibirli bir zorba olduğunu dile getirip sadece Allah'a sığındığını söylemekle yetinmektedir. Bundan daha iyisi olamaz. Çünkü Hz. Musa'nın kendisine çağırdığı Allah hem kendisinin hem onların –ve elbette bütün beşeriyetin ve âlemlerin– Rabbidir. O, neyi takdir etmişse o olacaktır. Nitekim takdirinin ne olduğu kıssanın finalinde açıkça ortaya çıkacaktır.

28. ayette şimdiye kadar değinilmeyen bir boyuta dikkat çekilir ve neredeyse 46. ayete kadar ki kıssa anlatımı bunun üzerine oturtulur. Bu da Firavun hanedanından inanmış bir adamın ortaya çıkıp Hz. Musa'nın ortadan kaldırılmasıyla ilgili alınan kararların tümünü boşa çıkartması olayıdır.

Kıssanın bu anlatımında merkezi role sahip bulunan "**inanmış adam**" kimdir?

Doğrusu şu ki hakkında sarih bilgilere sahip değiliz. **Keşşaf**'ın sahibi Zemahşeri, Firavun'un amcasının oğlu olduğunu söyler ancak bunu kanıtlayacak somut bir delil sunmaz. **İbn-i Aşur**, Çıkış kitabında yer alan bir kayda (10/7) dayanarak Tevrat'ta hakkında atıflar olduğunu düşünür. Şu veya bu, gerçek olan hanedanlık içinde Hz. Musa'nın tebliğini teyit edip inanmış bir kişinin mevcut olması ve kritik bir zamanda devreye girip Hz. Musa'yı menfur bir suikasttan kurtarmış olmasıdır. Böyle bir kişinin Tevrat'ta yer alıp almamasının herhangi bir önemi yoktur. Bu açıdan Süleyman Ateş'in "Hz. Peygamber zama-

nındaki Tevrat nüshalarında böyle bir kişi hakkında bilgi vardı, muhtemelen sonraları yok oldu" tezi pek ikna edici değildir. Kur'an vahyinin verdiği bilgi ve haberler temel alındığında Kitab-ı Mukaddes'te fazlalıklar olduğu gibi eksiklikler de bulunur, esasında Kur'an'ın kendisinden önceki ilahi tebliğlerle ilgili gördüğü işlev, esas itibariyle onları doğrulaması (tasdik), fazlalıkları atıp yanlışları gidermesi (tashih) ve tamamlamasıdır (ikmal).

Söz konusu inanmış adamın ikna babında Firavun ve adamlarına söyledikleri şudur. Siz Musa'yı öldürmek istiyorsunuz. Bu pek doğru olmaz. Nihayetinde onun söylediği şey "Benim Rabbim Allah'tır" demekten ibarettir. Sadece bu sözden dolayı birinin ölümüne karar vermek tepkilere yol açar. Kaldı ki şu veya bu açıklamasını yapıyor olsanız bile apaçık kanıtlar gösteriyor, mesela Nil'i kana buluyor, çekirge sürüsü şehri istila ediyor vs. Diyelim ki yalan söylüyor, bu eninde sonunda anlaşılacağından söyleyip durdukları aleyhine olacak. Ama eğer doğru söylüyor ise -ki bu konuda temkinli davranmakta yarar var- yaptığı tehditler gerçekleşecek olursa size büyük musibetler isabet edecek. (Musa'nın varlığı ve sıfatları hakkında bizi bilgilendirdiği) Allah adalet ölçülerini çiğneyen, aşırı giden, çokça yalan söyleyen kimseyi sevmez ve doğru yola iletmez.

Zaman içinde inanmış adamın kendi fikri olarak da Firavun ve adamlarının zihninde istifhamlar oluşturmaya başladığını söyleyebiliriz. Açık olan şu ki bu ayet kümesinde inanmış adamın dilinden aktarılan ifadeler tek bir celsede söylenmiş değildir, belli bir zamana yayılmış, konunun görüşüldüğü çeşitli toplantı ve platformlarda dile getirilmiştir. İnanmış adamın hedefi Musa aleyhisselama yönelecek muhtemel bir zararı bertaraf etmek ve eğer mümkünse muhataplarını ilahi tebliğ konusunda ikna etmeye çalışmaktır.

Bu meyanda "inanmış adam", mensup olduğu kavme yani Mısırlılara aidiyetini vurgulayarak bugün için güç ve iktidara sahip olduklarını ama Allah'tan yapıp ettiklerinin cezası olarak bir azap gelmesi durumunda kimin kendilerine, Mısır'a yardımcı olacağını sorar ve bunun üzerinde etraflıca düşünmelerini ister. Bu söylemler etkili olmuş olacak ki, Firavun bir istişare toplantısında kendi fikrini dile getirdiğini söylemekle yetinir. Firavun'un iddiasına göre o sadece "Mısır ve Mısır halkının çıkarı"nı düşünmektedir. Tarihte olduğu gibi bugün de bütün zorba yöneticiler ve hak gasp edenler genel çıkarı düşünüp halk adına hareket ettiklerini iddia etmektedirler. Tarihin en zorba yöneticisi olarak Firavun'un da yaptığı bundan farklı değildir.

Yöneticilerin halkı aldatmasının büyük suç olması sadece Firavun tipi inkârcılar için değil, Müslüman yöneticiler için de geçerlidir. Efendimiz (s.a.),

yönettiği insanları aldatan yöneticinin yüzünün cenneti göremeyeceğini söylemiştir (Buhari, Ahkâm, 8; Müslim, İmârat, 21).

Tarih bilgisi hayli iyi olduğu da anlaşılan "inanmış adam" geçmişten örnekler verir. Karar mevkiindeki olanlara Nuh aleyhisselâm, Ad ve Semud kavimlerinin başlarına gelen felaketleri hatırlatır. İnanmış adamın Nuh tufanından söz etmesi anlaşılır bir şey. Ad ve Semud kavimlerinin başlarına gelenlerden söz etmesi ise, bu iki kavmin sadece Arap yarımadasında yaşayanlarca bilinip başka havzalarda bilinmediği tezini çürütmektedir. Tam aksine Mısırlılar da bu kavimlerden haberdar kimseler idiler ki, "inanmış adam" bunları hatırlatma lüzumunu hisseder. Bu kavimler tarihten silinip gitmişlerse, yapıp ettikleri kötü şeyler dolayısıyladır, yoksa Allah kimseye haksızlık yapmaz. Benzer bir tutum içine girecek olurlarsa Mısırlıların da başına gelecek budur.

Diyelim ki dünyada herhangi bir cezaya çarptırılmadılar. Arkadan gelecek olan ahiret hayatı vardır. Günün birinde insanların tek tek ölmesi gibi dünya hayatı da sona erecek, kıyamet kopacak, insanlar dirilip ayağa kalkacak, yüce Allah insanlardan yaptıklarının hesabını soracaktır. İşte böyle müthiş bir günde kimse zulmedenlere, isyan edip söz dinlemeyenlere herhangi bir yardımda bulunamayacaktır. Kimsenin kimseye faydası da olamaz, herkes arkasına bakmadan kaçıp gitmek isteyecektir. Ama kaçış nereye?

34. ayetten başlamak üzere "inanmış adam" Mısır tarihinin bilinen bir olayından söz eder ki bu da Yusuf aleyhisselâmın yaşadıklarıdır. Yusuf Mısır'a gelmişti, peygamberlikle görevlendirildi, tebliğini güçlendirmek üzere çeşitli deliller gösterdi. Fakat söylemine peygamberlik unsuru katmaya başladığı anda Mısırlılar ona karşı kuşkulu bir tavır takınmaya başladılar. Bu da "Yusuf aleyhisselâmın ülkenin salt ekonomik ve mali sorunlarıyla uğraştığı, kıtlık dönemini atlatmak üzere politik tedbirler aldığı ve uyguladığı" sürece kimsenin ona itiraz etmediğini gösteriyor. Ne zamanki muhataplarını Allah'ın iradesine teslim olmaya, hayat tarzlarını ilahi hükümler doğrultusunda değiştirmeye davet ediyor, işte o zaman ona karşı tepki göstermeye başlamışlardır.

Bu önemli bilgiyi "inanmış adam"ın Mısırlılara hatırlatmasından anlıyoruz. Bugün de salt ekonomi, dünyevi düzenlemelerle ilgili konuşulduğunda inanmayanlar dinler, diyaloglara katılır. İş ilahi tebliğ boyutuna kaydığında, başka bir deyişle "sekülerdil"den "dinin dili"ne geçildiğinde işin rengi değişmekte, bundan rahatsız duyulmaya başlanmaktadır. "Müslüman kimliği"yle yönetime talip olanlar İslam'ın asli hükümlerini referans almayıp halkın ekonomik refah seviyesini yükseltme vaadiyle iktidar olup seçim üstüne seçim kazanabilirler ancak bu ilahi rızaya uygun iş ve siyaset yaptıkları anlamına

gelmez. Aslolan Yusuf aleyhisselâm gibi maddi ve ekonomik başarı yanında ilahi iradenin hükümran olması için de mücadele vermek, bu temel görevden feragat etme hatasına düşmemektir. İslam bakış açısından salt ekonomiyi düzeltmek, verimi, üretimi ve refahı arttırmak kendi başına amaç olamaz, hakiki ve asli hedef ilahi hükümlerin uygulanmasıyla ilahi iradenin toplumsal hayatta geçerli olmasını sağlamaya çalışmaktır.

Yusuf aleyhisselâmın takip ettiği ekonomik ve mali politikalar kadar, yaptığı tebliğin de derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Vefatından sonra Mısırlılar, ondan sonra elçi gelmeyeceği kanaatine sahip oldular. Bu biraz da Yusuf'tan geriye ne kalmışsa onunla yetinmenin bir bahanesi gibi görünmektedir. Bunu öne sürenlerin elinde herhangi sağlam bir bilgi yok, kendi kafalarından bunu uydurmaktadırlar. Bu tür asılsız bilgi ve fikirleri yayanlar ölçüyü taşıranlar, kitlelerin içine şüphe kurdunu salanlardır. Allah'ın ayetleri konusunda tartışıp dururlar, hakikat üzerine şüphe perdeleri çekmeye çalışırlar. Yusuf aleyhisselâmın irtihalinden sonra Mısırlıların eski batıl inançlarına dönmelerinde rol oynayan önemli faktörlerden biri söz konusu şüphecilerin, kitleleri Allah yolundan saptırmak üzere büyük çaba gösterenlerin etkin olmasıdır. Onların bu çabası hem Allah hem mü'minler katında büyük bir öfkeye sebep teşkil eder. Doğru yoldan ayrılanlar kibirli zorbalardır. Zorbalar hak ve adalete kapalı oldukları için kalpleri mühürlü olur. Ne aklederler ne vicdanlarını hareket ettirip insafa ve merhamete gelirler. Öylesine kibirli (mütekebbir) olurlar ki, bu onları paranoid kılar, paranoid kıldıkça zorbalıkları artar, katmerleşir.

"İnanmış adam"ın kavmini uyarmak üzere dile getirdikleri, yaptığı tasvirler aslında Mısır düzeninin sembol isimlerine birebir uygun düşmektedir. Bir bakıma Firavun, Haman ve Karun'un kişilik profillerinin resmini çizmektedir. Zaman içinde mücadele keskinleşince Firavun Haman'a kendisine yüksek bir kule inşa etmesini ister. Görünürde göklere çıkacak, Musa'nın sözünü ettiği ilahın katına çıkacaktır. Aslında Firavun böyle bir varlığa inanmamaktadır, çünkü başından beri Musa aleyhisselâmın -haşa- yalan söylediğini iddia etmektedir (bkz. 28/Kasas, 38-39).

Burada Firavun'unHaman'dan yüksek kule yapmasını isterken kullandığı "göklerin yolları (Esbab es semavat)" Firavun'un ahmak biri olmadığını ima eder. O dönemde de Mısırlılar matematik, geometri, astronomi konularında belli bilgilere sahip kimselerdi. Muhtemelen yüksek kule ve göklerin sebeplerinden kastettiği gözetleme kulesi, rasathanedir. Yine Firavun yüksek kulede kurulu bir rasathane ile Musa aleyhisselâmın hakkında bilgi verdiği Tanrı'nın zat olarak görülmeyeceğinin farkındadır. Burada Firavun'un yapmaya çalıştığı

şey halkı, kitleleri ahmakça bir söylem geliştirerek kandırmayı hedeflemekte, böylelikle algılarını denetlemek istemektedir. Musa aleyhisselâm aşkın bir varlıktan bahsediyordu, Firavun ise "tanrının oğlu" ve "tanrı" iddiasıyla kendisi somut idi, diğer tanrıları sembolize eden putlar ve heykeller de öyle idi. Kule ve rasathane ile Mısır halkına böylesine aşkın, soyut ve münezzeh bir tanrı tasavvurunun asılsız olduğunu, Musa'nın iddia ettiği gibi bir tanrı olsaydı bunu gözetleme kulesi ve araçlarla görmesi gerektiğini söyleyecekti. Hatta kulenin tepesine çıkıp ok attığını ve kendi iktidarını tehdit eden tanrıyı öldürdüğünü, kendisinden başka kalmadığını dahi algı yoluyla iddia edebilecekti (28/Kasas, 38). En doğrusunu Allah bilir!

Kendilerini tanrılaştıran herkes hakikat-i halde, iç dünyasında tanrı olmadığını bilir, çünkü gündelik hayatında türlü çeşitli acizliklerle karşılaşır, acıkınca yemek yemek ister, susayınca su ister, uykusuz kalınca uyur, kendini harici sadmelerden, suikast ve tehlikelerden korur. Kamil ilahın bunların hiçbirine ihtiyacı yoktur. Buna rağmen kişiler kendilerini tanrılaştırıyorlarsa, kibirleri onların egolarını şişirmesi, ruhlarını vehimlerin istila etmesi ve tiranlaşmayı ancak tanrılık sıfatlarıyla sürdürmeleri dolayısıyladır.

Firavun da hakikati bile bile yanlış yola saptı. Çünkü bu yol kendisine çekici geldi, nefsine hoş geldi. Onun amacı iktidarını korumak, Allah'ın iradesine teslim olmamaktı. Ne var ki bu karşı tedbiri işe yaramadı, sonunda boğulup gitti.

Anlaşıldığı kadarıyla bir süre sonra "inanmış adam" Hz. Musa'nın yolundan giderek Mısır halkını açıktan hidayete çağırmaya başlamıştır. Onlara dünyanın faniliğini, asıl olanın ahiret hayatı olduğunu etkili bir dille hatırlatmak üzere elinden geleni yapmıştır.

Değişmeyen hakikat şudur: Bu dünya kimseye kalmaz. Despot rejimleri, orduları ve ehramlarıyla dünyaya kazık çaktığını zanneden Firavunlar da günün birinde ölür. Kaldı ki "Li külli Fir'avn Musa: Her Firavun'a bir Musa vardır!" Tarihte işleyen yasaya göre, kim bir kötülük işlerse misliyle ceza görür. Erkek veya kadın kim salih bir amelde bulunur, faydalı ve meşru işler yaparsa, karşılığını alır (4/Nisa, 124); cenneti hak eder. ("Misliyle kötülük" için bkz. 2/Bakara, 194; 16/Nahl, 126 ve 42/Şura, 40, ayetlerin açıklaması.)

Devam eden ayetlerden, "inanmış adam"ın bir noktadan sonra tepkiyle karşılandığı anlaşılıyor. O kavmini kurtuluşa çağırıyorken onlar tepki vermek suretiyle ateşin yolunu tutuyorlar. "İnanmış adam", bunu anlamakta zorluk çektiğini dile getiriyor? Kavminin tutumu hiç de akıllıca değildir. Aksine, doğru dürüst, güvenilir, sağlam bir bilgi olmaksızın Allah'a ortak koşmak akılsızlığın ta kendisidir ki, ortak koşmayı makul gösterecek hiçbir sağlam, güvenilir

bilgi olamaz. Kendisine tapınılmaya layık yegâne varlık aziz olan ve bağışlayan Allah'tır. Allah'tan başka varlıkların insanları şu veya bu yola çağırma yetkileri, hakları yoktur. Çünkü dönüş Allah'adır. Dönüş sadece O'na olduğuna göre yalancı varlıkların egemenliği altına girilir mi, onların sözü dinlenir mi, onların otoritelerine, hüküm ve iradelerine boyun eğilir mi? Kim böyle yapıyorsa ölçüyü taşırıyor, hudutları çiğniyor, bu yüzden de ateşin halkı arasında yer alıyor.

"İnanmış adam", halkını kötü bir akıbetle tehdit edip işini Allah'a havale ettiğini söylemekle yetiniyor. Kullar her ne yapıyorsa, Allah onları görmektedir (3/Âl-i İmran, 15 ve 20). Tefsirlerin verdiği bilgilere göre Musa aleyhisselâmın tebliğini çok iyi özümsemiş "inanmış adam" İsrailoğullarıyla beraber Mısır'ı terk etti, Musa aleyhisselama katıldı. Sonunda dediği gibi oldu, Firavun ve ordusu denizde boğuldu. Bu suçlu günahkârlar sabah akşam kıyamete kadar ateşe sunulurlar, tefsircilere göre bunun manası ebedi olarak görecekleri azaptır, azap yerleri ve şekilleri onlara gösterilir. Sabah akşam azabın sürekli olduğuna işaret etmektedir. Tefsircilerin önemli bir bölümüne göre 46. ayet kabir azabının delilidir.(Kabir azabı için bkz. 9/Tevbe, 101 ve 52/Tur, 47. ayetlerin açıklaması.)

وَاِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا كُلٌّ فِيهَٓا اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾ قَالُٓوا اَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلٰى قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعٰٓؤُا الْكَافِرِينَ اِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٥٠﴾ اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْاَشْهَادُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظّٰلِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُٓوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

47. Ateşin içinde, iddialar öne sürüp karşılıklı tartışırlarken zayıf olanlar, büyüklenen (müstekbir)**lere derler ki: "Gerçekten biz, size uymuş** (teb'anız) **olan kimselerdik. Şimdi siz ateşten bir parçasını olsun, bizden uzaklaştırabilir misiniz?**

48. Büyüklenen (müstekbir)**ler derler ki: "Biz hepimiz** (ateşin) **içindeyiz; gerçekten Allah, kullar arasında hüküm verdi** (artık)."

49. **Ateşin içinde olanlar, cehennem bekçilerine dediler ki: "Rabbinize duâ edin; azaptan bir günü** (olsun) **bize hafifletsin."**

50. (Bekçiler): **"Size kendi Resûlleriniz açık belgelerle gelmez miydi?" dediler. Onlar: "Evet" dediler.** (Bekçiler:) **"Şu hâlde siz duâ edin" dediler. Oysa kâfirlerin duâsı, çıkmazda olmaktan başkası değildir.**

51. **Şüphesiz biz elçilerimize ve imân edenlere, dünya hayatında ve şahitlerin** (şahitlik için) **duracakları gün elbette yardım edeceğiz.**

52. **Zalimlere kendi mazeretlerinin hiçbir yarar sağlamayacağı gün; lânet de onlarındır, yurdun en kötüsü de.**

Kur'an'ın başka sûrelerinde de tasvir edildiği üzere (mesela bkz. 2/Bakara, 165-167. ayetler) cehennemde kitleleri peşinden sürükleyenler ile onların arkasından sürüklenenler birbirleriyle çetin bir tartışmaya girişeceklerdir. Tartışma, kimi zaman sitem ve sorgulama, kimi zaman karşılıklı suçlama şeklinde olacaktır. Tartışmanın esası şudur: İktidar seçkinlerinin peşine takılanlar, "Madem siz dünyada bize liderlik yapıyordunuz, bizleri size tabi olmaya çağırıyordunuz –ki biz de size uyduk– o halde şimdi de bize sahip çıkın. Hiç değilse çekmekte olduğumuz azabın bir bölümünden bizi kurtarın. Bunu yapabilir misiniz?" diyeceklerdir.

Bu gerçekten iki taraf için de trajik bir durumdur. Karşılıklı suçlama ve atışmalardan ister müstekbir yani hâkim güç, ister müstaz'af yani zayıf kitleler olsun, hayatlarını ilahi rıza, hak, hakkaniyet ve adaletin dışında geçirenler arasında fark yoktur. Kişinin zayıf ve yoksul olması, onu içinde yer aldığı cürümden kurtarmaya yetmez. Karl Marx, emeğe sahip olan işçi sınıfının sadece bundan dolayı üstün değeri temsil ettiğini düşünüyordu ama salt emek her işte kullanılabilir.

Ahzabsûresinde (33/67-68), yoksul ve yoksun oldukları halde, suç işleyip duranlara tabi olanların, cehennem azabıyla karşı karşıya geldiklerinde Yüce Allah'a şöyle yalvaracakları anlatılır: "Rabbimiz, biz gerçekten efendilerimize ve büyüklerimize tabi olduk, böylece onlar bizi yoldan çıkarmış oldu; Rabbimiz, onlara azaptan iki katını ver ve büyük bir lanet ile lanet et!" Zulmedenlerle birlikte hareket eden güçsüz kitlelerin bu retoriğinin iki sebebi olabilir: Biri onları yanıltan liderlerine olan kızgınlıkları, diğeri Yüce Allah'a iştirak ettikleri veya ses çıkarıp itiraz etmedikleri zulüm dolayısıyla geçerli olur düşüncesiyle mazeret beyan etmeleri. Fakat her ikisi de fayda sağlamaz.

Tartışma sırasında güçsüz kitleler, onları etkisi altına alan hâkim güçlere "Sizler olmasaydınız, biz doğru yolda olurduk" dediklerinde, onlardan aldıkları cevap şu olur: "Hayır, siz zaten mücrimdiniz" (34/Sebe', 31-31). Başka bir

deyişle siz zaten suç ve günah işlemeye, hak ve hukuk ihlal etmeye, haram yemeye, hırsızlık ve yolsuzluk yapmaya meyilli idiniz, istekliydiniz. Siz bu cürümleri işlemiyor idiyseniz, gücünüz yetmediği, fırsat ve imkânı elinize geçiremediğiniz içindir. Bizi lider kabul etmenizin sebebi de buydu, çünkü biz suç ve günahlarımızla sizlere örnek teşkil ediyorduk, daima içinizden bizim gibi olmak geçiyor, bize özeniyordunuz. Biz sizin başarmış kişilikleriniz idik.

Saffat sûresinde bir resim, dünyada nice mazlum ve mağdurun aslında birer zalim olmaya aday olduğunu ortaya koymaktadır: "Derler ki: "Eyvahlar bize! Bu, din günüdür.Bu, sizin yalanladığınız (**mü'mini kâfirden, haklıyı haksızdan**) ayırma günüdür. Zulmedenleri, eşlerini ve taptıklarını bir araya getirip toplayın. Allah'tan başka (**taptıklarını**); artık onları cehennemin yoluna yöneltip götürün. Ve onları durdurup-tutuklayın, çünkü sorguya çekileceklerdir. (**Onlara seslenilir:**) "Ne oluyor size, birbirinizle (**dünyada olduğu gibi**) yardımlaşmıyorsunuz? Hayır, bugün onlar teslim olmuşlardır. Kimi kimine yönelmiş olarak birbirlerine soruyorlar: "Gerçekten sizler bize sağdan (**sağduyudan ve haktan**) yana gelip yanaşıyordunuz." derler. (**Diğerleri de:**) "Hayır" derler. "Zaten siz mü'min kimseler değildiniz. "Bizim üzerinizde zorlayıcı hiç bir gücümüz yoktu; hayır siz (**kendiniz**) azgın bir kavimdiniz. Böylece Rabbimizin sözü (**yıkım ve azabva'di**) üzerimize hak oldu. Şüphesiz, (**azabı**) tadıcılarız. Evet, sizi azdırdık, çünkü biz de azgın kimselerdik." Artık o gün azapta ortaktırlar. Doğrusu biz, suçlu-günahkârlara böyle yaparız." (37/Saffat, 20-34.)

Tabii ki hakikatin ayan beyan ortaya çıktığı ahirette cehennem azabına çarptırılanlar durumun tamamıyla farkındadırlar, kimsenin onları müstahak oldukları azaptan kurtaramayacağını yakinen bilmektedirler. Ancak bu tarz konuşmaları, dünyada onları yanıltıp suçlu günahkâr durumuna düşürenleri suçlamanın bir aracıdır. Kibirlenip de kitleleri de peşlerinden sürükleyenlerin diyebildiği tek şey: "Bu aşamadan sonra yapacak bir şey yok! Yüce Allah hükmünü verdi, hepimiz müstahak olduğumuz cezayı çekiyoruz" demekten ibaret olacaktır.

Söz konusu trajik sahneden çıkarılması gereken dersler var: Yeryüzünde Allah'a, O'nun elçilerine ve hakikate karşı kibirlenenler (müstekbirler), davalarının kanıtı olarak peşlerine kitleleri takmakta, onlardan güç ve meşruiyet elde etmekte, kitlelerin veya onlara tabi olmayı kabullenmiş zayıfların emeğini, zaaflarını ve desteğini sömürmektedirler. Kitlelerin liderlerin peşinde olması onların haklı ve meşru işler yaptıkları anlamına gelmez. Zayıf kimseler de Allah'ın kendilerine büyük nimet olarak verdiği vicdanlarını ve akıllarını yeterince kullanmayıp zorbaların ve haktan sapmış kimselerin peşine takıldıkları, birtakım dünyevi menfaatler umdukları için onlar da sınavı kaybeder-

ler. Bu demektir ki, maddi yönden zayıf veya yoksul olan herkes "iyi" değildir. İyilik doğruluktan şaşmamak, gayrimeşru kazanca tevessül etmemek, zorba ve zalimlerin safında yer almamaktır. Nice yoksul ve muhtaç var ki, zorbalar ve zalimler gibi olmaya can atar. Ve nice mazlum var ki, kendi ölçeğinde güç ve imkân elde ettiğinde, işlediği zulüm diğerlerinin zulümlerinden beter olur. Bu açıdan bakıldığında tabi olanlar ve kendilerine tabi olunanların birbirlerinin suç ortağı olarak karşımıza çıktıkları görülmektedir. Din Günü'nde her iki grup haksız tercih ve fiillerinin karşılığı olarak cezalarını çekeceklerdir.

Bu çerçevede yapılması gereken, mazlum ve mağdurlara, hak ve hukuklarını aramaya çağrısında bulunurken, belki bundan önce yüksek bir ahlaki eğitimden geçirmek, hak, hakkaniyet ve adaletin ne olduğunu anlatmak, kuvvetli hukuk bilinci vermek olmalıdır. Aksi halde zulüm el değiştirir, ellerine imkân ve iktidar geçtiğinde mazlumlar zalim olur, mağdurlar gadreder. Böylece zulmün saltanatı sürüp gider.

Azap onları öylesine bunaltacak ki, bir noktadan sonra cehennem bekçilerinden Allah katında kendileri için yardım talep edeceklerdir. Melekler onlara, "Dünyada iken size elçiler geldi, doğru yolu gösterdiler, çeşitli kanıtlar getirdiler ama siz dinlemediniz", diyeceklerdir. "Biz sizin için bir şey yapamayız. Duâ etmek, yardım talebinde bulunmak istiyorsanız, kendiniz yapın." Duâ etseler de işe yaramayacak, kesin hüküm verildiği için aynı çıkmaz içinde debelenmeye devam edeceklerdir.

İnsanları doğru yola sevk etmek üzere görevlendirilen elçiler ve onların yolunu takip edenler görevlerini yerine getirmeye çalışırlarken büyük sıkıntılar çeker. Bu daima böyle olmuştur. Kibirlenenlerin (müstekbir) gerçek yönelimleri başkalarına göre bir takım imtiyazlar ve avantajlar elde etmektir. Böyleleri kendilerini başkalarından ayırmak, farklı olduklarını göstermek isterler. Müfessirler kibre, yerine göre çeşitli anlamlar vermişlerdir. Mesela liderlik tutkusu; hükmetme, başkaları üzerinde tahakküm kurma arzusu; üstünlük iddiasında bulunmak; kendini beğenme, sahip olduğu özelliklerle böbürlenmek; kendini yeterli görmek ve bununla ilgili olarak istiğna duygusuna kapılmak sayılan anlamlar arasında yer alır.

Benzer eğilim ve duygular bireyler ölçeğinde ortaya çıkabileceği gibi gruplar, zümreler, cemaatler, mezhepler, toplumlar, ırklar, bölgeler, kavimler, uluslar, devletler veya ülkeler ölçeğinde de ortaya çıkabilir. Yakından bakıldığında beşeriyet tarihinde gözlenen çatışmaların önemli sebeplerinden birinin bu olduğu görülür. Birileri bir unsuru öne çıkarıp diğerlerinden üstün olduğunu iddia eder.

Kibirli kimseleri veya zümreleri makul beşeri sınırlara geri çekmek kolay bir görev değildir. Her seferinde söz konusu göreve talip olanların karşısına yeryüzünün zorbaları, hak tanımaz güçleri dikilir. Bunlar iktidarlarının, imtiyazlarla sürdürdükleri çıkarlarının zarar görmesini istemezler. Kendilerini tehdit altında hissettikleri anda her türlü zarar ve ziyanı vermekten çekinmezler. Öyle ki onları doğruya çağıran peygamber dahi olsa onu bile ortadan kaldırırlar. Nitekim büyük sıkıntı çeken elçiler yanında şehit olan elçiler de olmuştur; Hz. Yahya ve Hz. Zekeriya gibileri. Öyle de olsa, Allah onlara yardımı vaat etmektedir. Yardım dünyada olduğu gibi, ahirette de olur. Onların görevlerini hakkıyla yerine getirdiklerine dair şahitlik yapma konumunda olanlar buna şahitlik edecektir. Bunların da melekler, peygamberler ve mü'minler olduğu söylenmiştir. (Bkz. 28/Kasas, 75; 2/Bakara, 143.) Fakat yardımın başka şekli de söz konusudur. Şöyle ki:

Ebu Derda'dan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.) "Kim Müslüman kardeşinin ırzını (namus ve şerefine, hak ve haysiyetine verilmek istenen bir zarara karşı) savunacak olursa, o kimse üzerinden cehennem ateşini savmak izzet ve celal sahibi Allah üzerinde bir hak olur" (Müsned, VI, 449) buyurduktan sonra bu ayeti okumuştur. Bu hadise göre mü'minlerin birbirlerinin hak ve hukuklarını, namus ve haysiyetlerini savunmaları Allah'ın mü'minlere yardımının tecellisi olur ki, bunda rol oynayanların ödülü cehennem azabından kurtulmalarıdır. Demek ki bazı durumlarda yüce Allah dinine, elçisine ve mü'minleremü'minler üzerinden yardım eder.

Mü'minlere gelen en büyük ilahi yardım vahiy ile ortaya konan kanıtlar, delillerdir, daha genel bir ifade ile vahyin kendisidir. Zulmedenlerin haklı hiçbir gerekçeleri yoktur. Hakkı ve hakikati referans alanlar tarih boyunca iyilikle yâd edilirler, yaşadıkları zamanlardaki nesillerin ma'şeri vicdanında saygı değer bir konuma sahip olurlar, inkârcılar ve zorbalar ise ebediyete kadar nefretle anılırlar.

Böyle bir günde haklarında kesin hüküm verilmiş bulunan zorbaların, hak yiyicilerin öne sürecekleri mazeretin hiçbir değeri olmayacaktır (30/Rum, 57). Allah'ın rahmetinden kovulmuş yani lanete uğramışlardır. Bu yüzden yurdun en kötüsü onlara tahsis edilmiştir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِي اِسْرَاءِيلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى
وَذِكْرٰى لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿٥٤﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ
وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِ

اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰىهُمْ اِنْ فِي صُدُورِهِمْ اِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

53. **Andolsun biz Musa'ya hidayeti verdik ve İsrailoğullarına kitabı miras bıraktık.**

54. (Ki o,) **Temiz akıl sahipleri için bir hidayet rehberi ve bir zikirdir.**

55. **Şu hâlde sen sabret. Gerçekten Allah'ın va'di haktır. Günahın için mağfiret dile; akşam ve sabah Rabbini hamd ile tesbih et.**

56. **Şüphesiz, kendilerine gelmiş bulunan hiçbir delil olmaksızın, Allah'ın âyetleri konusunda mücadele edenlere gelince; onların göğüslerinde kendisine ulaşamayacakları bir büyüklük** (isteğin)**den başkası yoktur. Artık sen Allah'a sığın. Şüphesiz O hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.**

Yüce Allah'ın elçilerine yardım ettiğinin somut örneklerinden biri Musa aleyhisselama doğruluğun rehberi olan Tevrat'ı indirmiş olmasıdır. 53. ayet yukarıda işaret ettiğimiz üzere en önemli ilahi yardımın vahiy olduğu fikrini teyit etmektedir. İsrailoğulları bu kitabı miras olarak aldı. Tevrat sağlıklı düşünebilenler için yol gösterici ve öğüt vericidir. (Bkz. 5/Maide, 44.) Tarihte diğer peygamberlere de sahifeler veya kitap indirilmek suretiyle gerekli yardımlar yapılmış, onları samimiyet ve ihlasla takip edenler bu ilahi yardımdan istifade etmişlerdir. Demek ki yardımı her seferinde Bedir savaşında olduğu gibi gökten meleklerin gelmesini beklemek şeklinde anlamamak lazım. Eğer bugün Müslümanlar ilahi yardıma mazhar olmuyorlarsa bunun sebebi –haşa– Allah'ın onları unutması değil, onların hidayet Kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i unutmuş, hayatlarından uzaklaştırmış bulunmalarıdır.

Söz konusu hatırlatmalar yapıldıktan sonra yüce Allah Hz. Peygamber'e sabrı tavsiye etmektedir. Sabır metanetle, itimat ve güvenle ortaya çıkan zorluklara mukavemet etmek, zamanın mihnetlerine tahammül edebilmektir. Sabrın sonu selamettir. (Bkz. 103/Asr, 1-3.) Bunda en ufak bir tereddüt yoktur. Çünkü Allah her neyi vaat etmişse mutlaka yerine gelecektir. Peygambere ve bizlere düşen günahlarımız için bağışlanma dilemektir. Peygambere mağfiret dilemesinin emredilmesi, onun günahkâr olduğu anlamına gelmez. O "**ismet**" sıfatına sahip bir elçi olduğu halde, –kendi ifadesiyle– günde 70 veya 100 kere tevbe-istiğfar ederdi (Buhari, Deavat, 3). Onun derdi yeterince şükretmekti. Sabahlara kadar ibadet ettiği halde kendini yine de yeterli görmüyordu. Sürekli tevbe ve istiğfar güzel ahlak ve huy edinmenin yollarından biridir.

"Tevbe ve istiğfar" yanında elçiye "akşam ve sabah Rabbini hamd ile tesbih etmesi" de emredilmektedir. Hiç şüphesiz bu düzenlemede önemli ruhsal incelikler söz konusudur. Kişi gün boyu sadece ve sadece tevbe ve istiğfar edecek olsa, zaman içinde günahkârlık psikolojisine kapılır, kişilik bozukluklarına uğrar. Zira giderek zihninde iflah olmaz günahkâr olduğu fikri yerleşir. İflah olmaz günahkârlık psikolojisi çeşitli akıl ve ruh bozukluklarına yol açar, hatta Hıristiyan tarihinde gözlendiği üzere destekleyici toplumsal, maddi ve kültürel şartların oluşmasıyla kolaylıkla dinin kendisini reddetmesine sebep olur. Çünkü böylesi çaresi olmayan günahkârlıktan kurtulmanın bir yolu günahın ve kendisine karşı günah işlenenin varlığını yani dini ve Tanrı'yı reddetmek olur. Nasıl hiç tevbe ve istiğfar etmeyen kişide kibrin sebebiyet verdiği paranoid eğilimler baş gösterir, şişkin egosu onu büsbütün günahkâr, inkârcı ve isyankâr olmaya sevk edebiliyorsa, salt günahkârlık duygusu da aksi yönde bozukluklara yol açabilir. Bunu Yüce Allah'ı "hamd ile tesbih etmek" suretiyle dengelemek lazım. Bu sayede kişi bir yandan yeterince tevbe ve istiğfar edip etmediğini düşünecek, diğer yandan kendisine bağışlanan sayısız nimet için şükredecek, nimetleri Yüce Allah'a refere edecektir. Hz. Peygamber'in tevbe ve istiğfarı sayısız nimet karşısında yeterince şükredip etmediği konusuyla ilgilidir. Yeterince şükretmeyen nimeti kullandığında günahkâr olur, bağışlanma dilemelidir. Şükredip nimeti kullanan ise nimetin hazzını ve mutluluğunu tadar. Ne mutlu o insana ki meşru çerçevede Allah'ın nimetlerinden istifade ediyor hem de şükredip tevbe ve istiğfarda bulunuyor.

Allah'ın ayetleri mucizeler, kanıtlar; maddi tabiatta, varlık âleminde olup biten kozmik, fiziki olayların tümü belli bir bilgi temeline dayanır. Bu bilgi ilahidir, El Âlim olan Allah'tan gelmektedir. Zaten Allah'ın El Âlim ismi olmasaydı biz bilemezdik. Bunca hakikate karşı herhangi sağlam, güvenilir ve doğru bilgiye dayanmaksızın karşı çıkanların, Allah'ın ayetleri konusunda ahmakça tartışanların temel sorunu kibirleridir. Allah'ın âlim sıfatını inkâr edip bildiğini öne sürenler kibir hastalığına yakalanmış demektir. Kibir bunların içlerini daraltmakta, ruhsal kabz haline sokmakta, böylelikle gerçeklik dünyasıyla kimi zaman bir ölçüde (nevrotik), kimi zaman büsbütün ilişkilerinin ve temaslarının kesilmesine (psikoz) sebep olmaktadır. Bu son derece sıkıntılı bir ruh halidir. Zira arzu ettikleri kibir, büyüklenme hali yani zirvelerin zirvesine yükselme istekleri hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir. Bütün güçlerin üstünde gücün tamamını elinde bulunduran yüce Allah vardır. Yüce olan, Kibriya olan O'dur! Dolayısıyla kibir peşinde koşanlar imkânsızın peşindedirler, kendilerini önemli, büyük, üstlerde zannetmektedirler ama hakikatte öyle değildirler

ve asla da olmayacaklardır. Kibir şeytanın hasletindendir. Bir hastalık en zorba müstekbiri yatağa düşürür, açlık veya susuzluk takatini keser.

Peygambere tavsiye edilen böylelerinden uzak durması, şer ve kötülüklerinden kendini korumasıdır. Allah'a sığındığı takdirde yüce Allah onu koruyacaktır. O hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.

لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيٓءُ قَلِيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ اِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

57. Hiç şüphesiz göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür. Ancak insanların çoğu bilmezler.

58. Kör olanla (basiretle) **gören bir olmaz; imân edip salih amellerde bulunanlarla kötülük yapan da. Ne az öğüt alıp-düşünüyorsunuz!**

59. Muhakkak ki kıyâmet-saati, yaklaşarak gelmektedir; bunda hiçbir kuşku yok. Ancak insanların çoğu imân etmiyorlar.

60. Rabbiniz dedi ki: "Bana duâ edin, size icabet edeyim. Doğrusu Bana ibâdet etmekten büyüklenen (müstekbir)**ler; cehenneme boyun bükmüş kimseler olarak gireceklerdir.**

Dünün müşriklerinin zihnini meşgul eden iki ana konu Allah'ın beşerin içinden seçtiği birine vahiy göndermesi ve dünyadan sonra ebedi bir hayatın başlaması yani ahiretin varlığıdır. Bugünün insanı bu iki konuyu kabul etmekte zorlanıyor. Müşrikler Allah'ın hem varlığını kabul ediyor hem evreni yarattığını doğruluyorlardı. 57. ayet gökleri ve yeri yaratanın insanı yeniden yaratmayacağını ileri sürmenin tutarsız olduğuna dikkat çeker. İnsan tabii ki üstün vasıflara sahiptir ve elbette varlık ağacının nihayeti, meyvesidir. Ama ağacın meyve vermesi için kendisinin varolması gerekir. Ağaçsız meyve olmaz. Ağacı yaratmak meyveyi var etmekten çok daha zordur. İşte varlık âleminin bu harikulade yaratılışı, sürdürmekte olduğu düzen, her şeyin yerli yerinde olması, belli yasalar (sünen) dâhilinde varlığını sürdürmesi insanın yaratılmasından çok daha büyük bir olaydır (79/Naziat, 27). Bu böyle ise dünya hayatından

sonra yeni bir hayatı başlatmak da yüce Yaratıcı'nın kudreti dâhilindedir. Yazık ki insanların çoğu olaya bu açıdan bakıp gerçeği bilmiyor.

Vahiy ve ahiret bilgisi insanın gözünü açar, kalp gözünün basiretle görmesini, eşya dünyasını doğru ve hikmetle algılamasını sağlar. Gözün bir şeye bakması "görmesi" anlamına gelmiyor, nice bakar-körler vardır. Görmek demek ahiretin kaçınılmaz olduğunu bilmek, teslim etmek demektir. Bu yüzden kör olanla gören aynı değildir. Burada sözü edilen "kör/ama" kişi kafa gözü görmeyen değil, kalp gözü kör olan bedbaht kişidir. Gözü görmeyen nice ama var ki, derin bir irfana sahiptir, marifetullah ile kalbi varlığın namütenahi bilgisini kendisinde yansıtabilmektedir. Ne mutlu kalp gözü açık körlere! (Bkz. 11/Hud, 24.) Benzer şekilde iman edip buna göre salih amellerde bulunanlar ile işi gücü kötülük yapmak olanlar eşit değildir, aynı kefede tutulamazlar. İman sahibi kimse içinde tertemiz su barındıran testi gibidir, bu testiden güzel sular sızar ki bunlar salih yani sahibine ve herkese faydası, hayrı dokunan işlerdir. İçinde zehirli su barındıran testiden su içenler tabii ki zehirlenir, içtikleri sudan büyük zararlar görürler. Hakikat böyle iken, yazık ki insanlar yeterince akıllarını kullanmıyor, düşünmüyorlar.

Varlık âlemine dikkatlice bakıldığında kâinatın milyarlarca yıllık ömrü olsa bile her şey sonludur. Hiçbir varlık kendi ebediliğini içinde barındıramaz. Günün birinde enerjisini tüketir, hayatiyeti sona erer. Bunun anlamı kıyametin kopması, göklerin ve yerin altüst olmasıdır. Ve kıyamet giderek yaklaşmaktadır, vakti hızla gelmektedir. Bunda en ufak bir tereddüt yoktur. Buna rağmen insanlar bu kesin gerçeğe inanmıyor, iman etmiyorlar.

Yüce Allah insanlardan kendisine Duâ etmelerini ister. Duâ insanın Allah'a yönelmesi, tertemiz bir kalp ile O'ndan talepte bulunmasıdır. Araya birilerini koymaya gerek yok. O, kulunu işitir, halini görür ve durumun bilir. Efendimiz "Duâ ibadettir" buyurmuş, arkasından bu ayeti okumuştur (Ebu Davud, Vitr, 23; Tirmizi, Tefsir, 1/16. Ayrıca bkz. 2/Bakara, 186; 7/A'raf, 55; 25/Furkan, 77). Yukarıda ana vasıfları sayılan müstekbirlerden başkaları Allah'a Duâ etmekten sarf-ı nazar etmezler, onların akıbeti boyunları bükülmüş olarak ve utanç, zillet içinde cehenneme girmeleridir.

اَللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو
فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ
رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ

الَّذِينَ كَانُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ
قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾

61. **Allah, kendisinde sükûn bulmanız için geceyi, aydınlık olarak da gündüzü sizin için var etti. Şüphesiz Allah, insanlara karşı** (sınırsız) **bir fazl sahibidir. Ancak insanların çoğu şükretmiyorlar.**
62. **İşte bu, sizin Rabbiniz Allah'tır; her şeyin yaratıcısıdır; O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse nasıl olur da çevriliyorsunuz?**
63. **İşte, Allah'ın âyetlerini inkâr edenler böyle çevriliyorlar.**
64. **Allah, yeryüzünü sizin için bir karar, gökyüzünü bir bina kıldı; sizi süratlendirdi, suretinizi de en güzel** (bir biçim ve incelikte) **kıldı ve size güzel-temiz şeylerden rızık verdi. İşte sizin Rabbiniz Allah budur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir.**
65. **O, Hay** (diri) **olandır. O'ndan başka ilâh yoktur; öyleyse dini yalnızca kendisine halis kılanlar olarak O'na duâ edin. Âlemlerin Rabbine hamdolsun.**

Yeryüzünde tabii-beşeri düzenin sürmesi ilahi lütuf ve kudret sayesindedir. Yüce Allah, kudretinden varlığa enerji bağışlamayacak olursa ne bir canlı ne bir nesne var olamaz, varoluşunu sürdüremez. Vacibu'lVücud'un dışında nasıl bir şey kendi kudretini, enerjisini kendisi var edebilir!

Gece ve gündüz arasındaki ilişki düzenin esasını teşkil eder; her birinin kendine göre icra ettiği fonksiyonlar var. İnsan hayatı ile kozmik-tabii düzen arasında uyum sağlanması insanın yaratılış hikmetini gerçekleştirmesini kolaylaştırır. Buna göre insana bakan yüzüyle gece insanın sükûnunu; gündüz ise maişetini temin eder. Ayette iki önemli terim dikkati çeker, gece için "**sükûn**", gündüz için "**mubsir**" kullanılması. Sanki gece kişi "sükûn ve sekinet" bulması için "iskân mahalli"ne yani "meskeni"ne çekilip çoluk çocuğuyla dinlenmeli, günün gailesini, gürültü ve sıkıntılarını dışarıda bırakmalı; Rum sûresinde işaret edildiği üzere kadın ile erkek arasında birbirlerini dinlendirdiği sükûna işaret edilmiş, eşin eşinde sükûna kavuştuğu ifade edilmiştir. Terimi biraz daha genişletmek icap ederse, kadın ile erkeğin aralarındaki cinsel ilişki sonucu elde ettikleri sükûnun dışında, sıcak aile ortamında çocuklarıyla ve evin varsa yaşlılarıyla yaptıkları sohbet ve muhabbet de meskenin sükûnu olur, aile

fertlerine sekinet, huzur ve mutluluk sağlar. İnsan gündüz vakti de işini gücünü görmelidir. Gündüz insan eşya ve nesneleri çok daha sağlıklı bir biçimde çıplak gözle seçip görür. Tabii düzen budur. Elektrikle gece vakti mekânların aydınlatılması geceyi asli tabiatı itibariyle gündüz kılmaz, sadece sun'i olarak aydınlatmış olur. Fizyolojik-biyolojik organlar ve duyargalar, yaratılışları icabı gece başka, gündüz başka fonksiyonlar görmektedirler. Bu yüzden gecenin fonksiyonunu gündüze, gündüzün fonksiyonunu geceye taşımak doğru değildir. Bu elbette zaruri durumların hiçbir şekilde kaale alınmayacağı ve işaret edilen gerçeklerin salt lafız-literal olarak ele alınıp mutlak manada hayatın buna göre tanzim edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Bazı durumlarda gündüzün işini gece de yapmak icap eder. Kozmik düzenin ve tabii olanın icaplarına uygun olması bakımından ilke olarak olması gereken, mümkün mertebe gece ile gündüzün yapılarını korumak, fonksiyonlarını ters yüz etmemek, hayat sistemlerini kurarken yaratılışın bu hakikatine dikkat etmek olmalıdır. (Bkz. 6/En'am, 1 ve 10/Yunus, 67.)

Gece ve gündüzün insan hayatı için sağladıkları fayda yüce Allah'ın fazl ve ihsanıdır. Bu eşsiz bir ikram ve bağıştır. İnsanlar bu sınırsız ikram ve bağıştan yararlandıkları halde yeterince şükretmiyorlar, her şeyin kendiliğinden öyle olduğunu zannediyorlar. Elektriği şirketlerden, suyu marketlerden satın alıyorlar, enerjinin ve suyun kaynağının kime ait olduğunu düşünmüyorlar. Güneş ve yeryüzündeki tabii kaynaklar olmasaydı ışık ve enerji; denizler, büyük nehirler, göller olmasaydı, Yüce Allah yağmur yağdırmasaydı su olur muydu? Rahat bir uyku için pahalı yataklar satın alıyorlar, onlara uyku nimetini ihsan edeni hatırlamıyorlar. Oysa bütün nimetleri veren Allah'tır. Ve O'ndan başka da bu nimetleri yaratıp bize sunacak kimse yoktur. Hakikat bu iken insan nasıl düşünmez, nasıl inanmaz, nasıl şükretmez! İşte bu gerçekten hayret edilecek bir konudur.

Gece ile gündüzün fonksiyon görmesi gibi, yeryüzü de kendine özgü fonksiyonlar görmektedir. En önemli fonksiyonun insan için "bir karar" yeri olmasıdır. İnsan yeryüzünde karar bulur. Arz üzerinde hareket eder, sağa sola, ileriye geriye gider gelir. Ama sonuç itibariyle bu gezegenin yüzeyinde hayatını sürdürür. Yeryüzü sahip olduğu bir özelliği dolayısıyla insanlar, hayvanlar ve serbest kalan nesneler uzaya savrulmaz, gezegende var olan ve tam merkezinde bulunan muazzam bir cazibe/çekim gücü insanı, nesneleri sürekli yüzeyde tutar. Öyle olmasaydı hiçbir şeyin kararı olmaz, her şey etrafa, uzaya savrulur saçılırdı. Gökyüzü üstümüzde bir bina -veya tavan- gibi koruyucudur. Bu ayette geçen "sema"nın atmosfere atıf olduğunu söylemek mümkün, çünkü güneşten ve diğer gezegenlerinden gelebilecek muhtemel her zarara karşı

dünyayı atmosfer korumakta, muazzam bir filtre ve savunma hattı fonksiyonu görmektedir. Gündüz vakti geçimimiz için hareket edip gece vakti evde (mesken) sükûn bulduğumuz bu dünyanın bize en yakın göğü (sema) yani atmosfer koruyucu bir tavan hükmündedir.

İnsan tür olarak biriciktir, nev'i şahsına münhasırdır. Yüce Allah ona bu formu, sureti kendisi vermiştir, başka bir deyişle Allah'ın yaratmasıdır. İnsanın sureti harikulade olduğu gibi organları arasında bir uyum ve işbirliği söz konusudur. İnsan kendisi bir suret, bir biçim veya form tasarlayacak olsa, ona yüce Allah tarafından verilen suretten daha güzelini yapamaz. Uzay filmlerinin hiçbirinde insandan daha biçimli, erkeğinden daha yakışıklı, kadınından daha güzel yaratık tasvir edilebilmiş değildir. İnsani form orijinaldir, en güzel olandır (ahsene sure). Ve insana yeryüzü gezegeninde kendi yaratılış hikmetini gerçekleştirmesi, sadece Rabbine ibadet edip şükretmesi için güzel temiz rızıklar verildi. İşte kâmil ilah budur. İnsanların Allah'tan başka bağlandıkları varlıklar, putlar, liderler bu özelliklere sahip değildirler. İnsanın Rab olarak seçmesi gereken Allah budur, başkası olamaz, çünkü O âlemlerin rabbi ve yüceler yücesidir.

Yüce Allah Hay'dır. Hayat sahibidir, diridir; varlıkların hayat kaynağıdır. Eğer Allah Hay olmasaydı hiçbir canlı hayat sahibi olamazdı, hareket edip var olamazdı. Aklı başında olan insanın yapması gereken şey dini sadece O'na tahsis etmesi, sadece O'ndan yardım talebinde bulunmasıdır. Zaten başka varlıkların hiçbir meziyetleri kendilerinden kaynaklanmadığı için, kendileri yardıma muhtaçtırlar, kimselere yardım edemezler. Sadece Allah'a Duâ etmeli, O'na hamd etmelidir (bkz. 1/Fatiha, 1).

قُلْ اِنِّي نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ
مِنْ رَبِّي وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ
تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ
ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا اَجَلًا مُسَمًّى
وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَاِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا
يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ اَنّٰى
يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا اَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ اِذِ الْاَغْلَالُ فِي اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي
الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ

﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ ذَٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾

66. **De ki: "Bana apaçık belgeler gelince, sizin Allah'tan başka taptıklarınıza kulluk etmekten kesin olarak menedildim ve âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum."**

67. **O'dur ki, sizi topraktan, sonra bir damla sudan, sonra bir alak'tan**(embriyo) **yarattı; sonra sizi bir bebek olarak çıkarmakta, sonra güçlü** (erginlik) **çağınıza erişmeniz, sonra da yaşlanmanız için** (size belli bir ömür vermektedir). **Sizden kiminin daha önce hayatına son verilmektedir; adı konulmuş bir ecele erişmeniz ve belki aklınızı kullanmanız için** (Allah sizi böyle yaşatır).

68. **Dirilten ve öldüren O'dur. Bir işin olmasına hükmetti mi, ona yalnızca: "Ol" der, o da hemen oluverir.**

69. **Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenleri görmüyor musun; nasıl da döndürülüyorlar?**

70. **Ki onlar, Kitab'ı ve elçilerimizle gönderdiğimiz şeyleri yalanladılar. Artık yakında bileceklerdir.**

71. **Boyunlarında demir-halkalar ve** (ayaklarında) **zincirler olduğu hâlde sürüklenecekler;**

72. **Kaynar suyun içinde; sonra ateşte tutuşturulacaklar.**

73. **Sonra onlara denilecek: "Sizin şirk koştuklarınız nerede?"**

74. **"Allah'ın dışında** (taptıklarınız)." **Dediler ki: "Bizi bırakıp-kaybolu-verdiler. Hayır, biz önceleri** (meğer) **hiçbir şeye tapar değilmişiz." İşte Allah, kâfirleri böyle şaşırtıp-saptırır.**

75. **İşte bu, sizin yeryüzünde haksız yere şımarıp-azmanız ve azgınca ölçüyü taşırmanız dolayısıyladır.**

76. **İçinde ebedi kalıcılar olarak cehennemin kapılarından girin. Artık mütekebbirlerin konaklama yeri ne kötüdür.**

66. ayet hak ve hakikati tebliğ etmek üzere görevlendirilen Hz. Peygamber ile ona muhalefet edenler arasındaki tartışmaya son noktayı koymaktadır: İnkârcılar ve suçlu günahkârlar her ne derse desinler, hangi argümanı ortaya sürerlerse sürsünler, Hz. Peygamber, Allah'tan başka bir varlığa tapmaz, tap-

[redacted]ayacaktır (6/En'am, 56). Zira ona apaçık belgeler, sarsılmaz burhan ve kanıtlar gelmiş bulunmaktadır.

Hiç şüphesiz tefsircilerin gayet yerinde dikkat çektikleri üzere bu, peygamberin nübüvvetten önce putlara veya başka şeylere taptığı anlamına gelmez. Seçilen hiçbir peygamber bunu yapmış değildir, öyle olsaydı elçi olamazdı. Peygamberlikten önce de onlar Allah'tan başka varlıklara tapınılmayacağını akli ve fitri olarak biliyorlardı, bu bilgi üzere sapkın toplumlarının inancından ve ahlaken düşük yaşama tarzından uzak yaşarlar. Vahyin gelişi akli ve fitri olarak bilinen bir hakikatin nakil ile desteklenmesini, daha güçlü argümanlar ve kanıtlarla doğrulanıp savunulmasını sağlar.

Peygamberin aldığı emir, aslında ona inanıp safına geçen, ümmetine dâhil olan herkesin yol haritasıdır: Allah'tan başka hiçbir varlığa tapınılmayacak, onun iradesine, buyruklarına, karar ve arzularına göre hareket edilmeyecek. İnanca ve hayata yön verecek olan değerlerin kaynağı Allah'tır, yüce Allah da değerlerin ne olduğunu ne olması gerektiğini peygamberlerine gönderdiği vahiylerle açıkça belirtmektedir. Bundan sonra yapılması gereken şey, ferdi ve toplumsal hayatın, sosyal ve iktisadi düzenlemelerin bu değerlere göre belirlenmesidir. Söz konusu değerlere göre inancını, iç dünyasını ve hayatını düzenleyenler âlemlerin Rabbine teslim olmuş olurlar. Ve esasında bu emir bütün insanları içine almaktadır ama ne yazık ki aklını kullanıp inanan ilahi hükümlere teslim olanlar hayli azdır.

Dikkatlice düşünüldüğünde Allah'tan başka kendisine kulluk edilmeye layık ve değer başka varlık olamaz. O bizi yaratandır. Bizi topraktan yaratmıştır. Âdem aleyhisselâmın fizyolojik-biyolojik varlığını topraktan yaratıp içine ruh üfürmüştür. Onun çocukları ve devam eden nesilleri olarak bizler de birer alak'tan, embriyodan yaratılmış bulunmaktayız ki, bunun da maddi temeli toprak yani toprakta yetişen bitki ve hayvanlardan alınan gıdalar sonucu oluşmaktadır. (İnsanın yaratılışı için bkz. 22/Hac, 5 ve 23/Mü'minun, 12-14. ayetlerin açıklaması ve ilgili atıflar.)

Kâinatın, maddi tabiatın ve insanın Allah tarafından yaratılmadığını iddia etmek hakikatte Allah'ın ayetlerini, varlığına apaçık kanıtları tartışmak demektir. Hiçbir makine kendi kendine çalışmaz iken, bir sperm ve yumurtadan yaratılan; doğan, bebek iken çocukluk ve gençlik çağına erişen, yetişkin olup arkasından olgunlaşan, sonra da yaşlanıp güç ve kuvvet kaybeden insanın nasıl kendi kendine bu süreçlerden geçtiğini düşünebiliriz! Her insana belli bir ömür biçilmiştir. Kimi çocukken veya genç iken, kimi yaşlanır, öyle ölür. Herkesin bir eceli vardır, ölüm herkes için geçerlidir, vakidir. Ecelini dolduran bu

dünyayı terk eder. Ölüm anına kadar belli bir ömür verilmiş olması insanın aklını kullanıp düşünmesi, yaratılışın hikmeti üzerinde tefekkür etmesi ve ilahi iradeye göre hayatını düzenleyip iman ve salih amelle yaşamasıdır. Sonuç itibariyle hayat ve ölüm Allah'ın elindedir, O diriltir, O öldürür. Hiçbir tasarruf ve fiil O'nun için zor değildir, bir şeyin olmasını murat ettiğinde sadece "Ol (Kün)!" der, o da hemen oluverir. (Bkz. 2/Bakara, 117 ve 36/Yasin, 82.)

Bunlar apaçık gerçeklerdir, fakat aklını doğru yönde kullanmayanlar bunlar üzerinde düşünmedikleri gibi ister tabiattaki ayetleri ister elçilere gelen vahiyleri tartışıp dururlar. Mesela evrenin bir yaratıcı olmadan kendi kendine varolduğunu iddia etmek ayetleri tartışmak, hakikate karşı mücadele etmek; elçilerin tebliğlerini yalanlamakla aynı şeydir. Tartışıp duranlar hak ve hakikatten uzaklaşırlar. Bu da onların ebedi bedbahtlıklarının sebebi olur. Pek uzak olmayan bir gelecekte ne büyük bir hata işlediklerini öğreneceklerdir. Suçlu günahkârların cehennemde boyunlarına demir halkalar geçirilecek, ayaklarına zincirler vurulacak; susadıklarında önlerine kaynar sular konulacak. Sonra da "Dünyada tapındığınız kimseler veya varlıklar nerede, neden gelip sizi kurtarmıyorlar?" diye sorulacak. Derin bir düş kırıklığına uğramış kimseler olarak onları bırakıp gittiklerini, kendi başlarına yalnız ve çaresiz kaldıklarını söyleyeceklerdir. Meğerki peşlerine düştükleri liderler hiçbir şey imişler. Değil onlara tabi olanları, kendilerini kurtaracak güçleri ve imkânları yokmuş.

İnkârcılar doğruluktan, hak ve hakkaniyetten sapar. Boş bir gurura kapılırlar, sahip oldukları geçici imkânlara aldanıp şımarırlar, azıp kibirlenirler, her türlü suç ve günahı işler, zayıfları ezerler. Öylesine azarlar ki onları tutan ölçü, sınır kalmaz. Her şeyi yapabilecekleri vehmine kapılırlar. İnkâr ve isyanları ve irtikâp ettikleri suçlar sonunda onları cehennem azabına müstahak kimseler kategorisine sokmuştur. İçine girdiklerinde orada ebedi kalacakları kendilerine bildirilir, ilk yıkım daha kapıda başlar. Dünyada büyüklenen zorbalar, burunlarından kıl aldırmayan katiller, fakir fukaranın, zayıf ve çaresizlerin, yoksul ve yoksunların emeğine, malına, namusuna göz dikenler şimdi iki büklüm olarak ebedi azabın kapısından içeri adım atmaktadırlar. Ne kötü bir yerdir burası! (Bu ayet 16/Nahl, 29 ve 39/Zümer, 72'de aynen tekrarlanmaktadır.)

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا
عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا
بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ

﴿٧٨﴾ اَللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾
وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ
تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهٖ فَاَيَّ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾ اَفَلَمْ يَسِيرُوا
فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْهُمْ
وَاَشَدَّ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ فَمَا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا
جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا
كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا قَالُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا
بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ
اللّٰهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهٖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

77. **Şu hâlde sen sabret, hiç şüphesiz Allah'ın va'di haktır. Sonunda ya onlara va'dettiğimiz** (azab)**in bir kısmını sana göstereceğiz ya da senin hayatına son vereceğiz. Nihayet onlar bize döndürülecekler.**

78. **Andolsun, biz senden önce elçiler gönderdik; onlardan kimini sana aktarıp-anlattık ve kimini anlatmadık. Herhangi bir elçiye, Allah'ın izni olmaksızın bir âyeti getirmek olacak şey değildir. Allah'ın emri geldiği zaman hak ile hüküm verilir ve işte burada** (hakkı) **iptal etmekte** (istekli) **olanlar hüsrana uğramışlardır.**

79. **Allah O'dur ki, kimine binmeniz, kiminden yemeniz için size** (bir yarar olmak üzere) **davarları var etti.**

80. **Onlarda sizin için nice faydalar vardır. Onları üstünde göğüslerinizde olan bir hacete** (ihtiyaca ve arzuya) **ulaşırsınız; onların ve gemilerin üstünde taşınırsınız.**

81. **Size kendi âyetlerini gösteriyor; artık Allah'ın âyetlerinden hangisini inkâr ediyorsunuz?**

82. **Yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı ki, kendilerinden öncekilerin nasıl bir sona uğradıklarını bir görsünler. Onlar, kendilerinden** (sayıca) **daha çoktu ve yeryüzünde kuvvet ve eserler bakımından daha üstündüler. Fakat kazandıkları şeyler** (azaba karşı) **onlara hiçbir şey sağlayamadı.**

83. **Resûlleri kendilerine apaçık belgeler getirdiği zaman, onlar, yanlarında olan ilimden dolayı sevinip-böbürlendiler de, kendisini alay konusu edindikleri şey, onları sarıp-kuşattı.**

84. Bizim dayanılmaz-azabımızı gördükleri zaman, dediler ki: "Bir olan Allah'a imân ettik ve O'na şirk koştuğumuz şeyleri de inkâr ettik."

85. Ama Bizim dayanılmaz-azabımız gördükleri zaman, imânları kendilerine hiçbir yarar sağlamadı. (Bu,) **Allah'ın kulları arasında sürüp-giden sünnetidir. İşte kâfirler burada hüsrana uğramışlardır.**

Mekke'nin ağır şartlarında Hz. Peygamber (s.a.)'e yapılan sabır tavsiyesi bütün zamanlar ve onun yolunu takip edenler için geçerlidir. Sabır tahammül ve dayanma gücünü ifade eder. Sabretmesini bilenler, yürüttükleri davanın sonucunun hemen tahakkuk etmesini beklemezler (11/Hud, 115). Onlar "zaferle değil, seferle" yükümlüdürler. Sabretmeleri maruz kaldıkları haksızlıkları içselleştirmeleri değil, haksızlığa ve zorluklara karşı yüksek düzeyde manevi mukavemete sahip olmaları anlamına gelir. Doğru yolda olan sabrederse, Allah inkârcılar ve isyankârlar için her ne buyurmuşsa gerçekleşecek, büyük nimetlere nail olacaklardır (4/Nisa, 122). Niyetleri ihlaslı, amelleri salih ve yöntemleri doğru olduğu takdirde sonucun iyi olacağından emindirler. Çünkü Allah'ın va'di haktır.

Hitabın yapıldığı Hz. Peygamber'e hak-hukuk tanımaz muarızlarına verilecek ceza konusunda önemli bildirimlerde bulunulur: Sana ve arkadaşlarına bunca zorluk ve acıyı çektiren inkârcılar ve zorbalar mutlaka yapıp ettiklerinin karşılığı olarak cezaya çarptırılacaktır. Belki sen hayatta iken başlarına gelecek felaketin, görecekleri cezanın bir kısmına şahid olacaksın, belki de görmek nasip olmayacak sen bu dünyadan irtihal etmiş olacaksın. Sen hayatta olsan da olmasan da Allah, onlara ceza tayin ve takdir etmişse bundan asla kaçamazlar. Sana düşen sabretmek, yöneldiğin istikametten sapmadan kararlılıkla ilerlemektir (10/Yunus, 46).

Bu uyarı Hz. Peygamber için olduğu kadar bizler ve kıyamete kadar gelecek mü'min kimseler ve nesiller için de geçerlidir. Yeryüzünde zulüm ve haksızlık eksik olmaz ama karşılıksız da kalmaz, mazlumların ahı tutar, zorbalar yaptıklarının karşılığını görür. Mazlumlar ve mağdurlar ya bu dünyada onlara çektirenlerin başlarına gelenleri görüp rahat ederler veya ahirette olup bitecekleri müşahede edecekler. Allah'ın zalimlerden intikam aldığından asla şüphe etmemelidirler, çünkü O'nun va'di haktır. Hiçbir suçlu günahkâr (mücrim) O'ndan kaçamaz, herkes eninde sonunda O'na döndürülecektir.

Hz. Peygamber (s.a.)'in veya kendisinden sonra hak ve hakkaniyet mücadelesi verenlerin çektiği sıkıntılar onlara özgü değildir. Tarih boyunca bu böyle olmuştur. Gelmiş geçmiş peygamberler hep aynı zorluklarla karşılaşmışlardır. Ki yüce Allah'ın gönderdiği elçilerin sayısını tam olarak O'ndan başkası kimse bilemez. Nihayetinde elçilerin bir bölümü –belki de çok az bir bölümü, belki belli başlı birkaçı– hakkında bilgi verilmiştir, önemli bir bölümü hakkında bil-

gi verilmemiştir (bkz. 4/Nisa, 164). Bu böyledir, zira her topluluğa içinden ve onun dilini konuşan bir elçi gönderilmişse (30/Rum, 47) yeryüzünde gelmiş geçmiş topluluklar, kavimler sayısınca peygamber gönderilmiş demektir.

78. ayette geçen "**Herhangi bir elçiye, Allah'ın izni olmaksızın bir âyeti getirmek olacak şey değildir**" cümlesindeki "ayet"in mucize olduğu söylenmiştir. Ağırlıklı görüş bu olmakla beraber, doğrudan vahiy veya ilahi tebliğ, ayet-cümle olma ihtimali de büsbütün imkânsız değildir. Zira elçiyi seçen ve ona vahiy indiren yüce Allah'tır. Allah'tan gelen vahiy, insanların neyi yapmaları veya yapmamaları durumunda kurtulacaklarını, neyi yaptıklarında veya yapmadıklarında helak olacaklarını haber verir. Tebliği dinlemeyip kulaklarını ilahi emirlere tıkayanlar eninde sonunda ağır hükme maruz kalırlar, haklarında ceza tahakkuk eder. Bunlar "hakkı iptal etmek" yani geçersiz kılmak, yürürlüğe girmesine mani olmak, İslami hükümlerin uygulanmaması için türlü bahane ve zorluk çıkarmak gibi ağır bir suçu irtikâp ettiklerinden feci bir azaba maruz kalmışlardır. Hakkı geçersiz kılıp yerine batılı ikame etmekten daha büyük cürüm olabilir mi? Böyleleri eninde sonunda hüsrana uğrayacaklardır.

İnsanlar ibret ve hikmet gözüyle kucağında yaşadıkları tabiat üzerinde tefekkür ettiklerinde Yüce Allah'ın nasıl kendilerine sayısız nimeti bahşettiğini anlayacaklardır. Hayvanların onların yararına sunulmuş olması söz konusu nimetlerin başında gelir. İnsanoğlu hayvanların sütünden, etinden, derisinden, yününden istifade eder, onları binek olarak kullanır. (Bkz. 6/En'am, 142; 16/Nahl, 5-7; 22/Hac, 28-30 ve 24/Müminun, 21. ayetlerin açıklaması.) Hayvanların gördüğü fonksiyonlar Allah'ın birer ayeti olduğu gibi insanın gemileri taşımacılıkta kullanabilmesi de O'nun ayetlerindendir. Zira suyun kaldırma gücü olmasaydı üzerindeki nesneler batar, taşımacılık mümkün olmazdı. Suya bu özelliğini veren kâinatın Yaratıcısı Allah'tır. Su bu özelliği kendisi kazanmış değildir. Bu ayetler üzerinde usulüne uygun düşünebilen hiçbirini inkâr etmez.

Sadece bunlar da değil! Yeryüzünde gezip seyahat edenler -ki inkârcılar da gezip dolaşıyor- önceki insan toplumlarının nasıl feci akıbetlere uğradıklarını anlayabilirler. Tarih sahnesinden çekilenler bir zamanlar büyük güçlere sahipti. Muazzam imparatorluklar kurmuşlardı, düzenli orduları vardı, hazineleri dolup taşıyordu; gururluydular, çalımlarından geçilmiyordu; kendilerine öylesine güvenleri vardı ki hiçbir gücün kendilerini yıkamayacağını zannediyorlardı. Bu yüzden hakikatle aralarını kapatan gurura kapılmış, büyük bir yanılgıya düşmüşlerdi. Ama yok olup gittiler. Güç ve iktidarları, servet ve imkânları onları kurtarmaya yetmedi (bkz. 6/En'am, 6). Onlara gönderilen elçiler nice uyarılarda bulundular, mucizeler gösterdiler, öğüt verdiler, doğru yolu işaret ettiler. Fa-

kat onlar sahip oldukları bilgi birikimine, güç ve iktidara, donanım ve zihinsel kapasiteye güvenip elçilerin tebliğlerini hafife aldılar, alay ettiler.

Razi 83. ayette geçen "**yanlarında olan ilim**"in üç anlama gelebileceğini söyler:

a) Zihniyet ve felsefe. Mesela inkârcıların hayata materyalistçe bakıp "varsa yoksa bu dünya hayatıdır, her neyi yaşayacaksak bu dünyada yaşayalım, ölümden sonra başka hayat yoktur" demeleri ki, modern zamanlarda bunun tamı tamına karşılığı "dinin dışarı çıkarılması"nı öngören sekülarizasyondur.

b) Vahiye ihtiyaçları olmayıp sahip oldukları bilgilerin kendilerini kurtarmaya yettiğini öne sürmeleri. Razi'nin aktardığına göre Sokrat'a "Bir peygamber gelmiştir, keşke yanına gitsen" dendiğinde "Biz yolumuzu bulmuşuz, bize doğru yolu gösterecek kimseye ihtiyacımız yoktur" dediğini kaydedip buna örnek gösterir. Bu tabii ki makbul bir cevap değildir.

c) Birtakım maddi, teknik bilgilere sahip olmaları ve buna güvenmeleri. Razi bu şıkkı "Onlar dünya hayatının yalnızca zahirini bilirler" (30/Rum, 7) ayetine atıfta bulunarak temellendirir. Çağımızda insanın bilime, teknolojiye neredeyse sınırsızca güvenip Allah'tan kopması bu ihtimali kuvvetlendirir.

Şu veya bu, inkârcıların kendi bilgi birikimlerine, maddi ve dünyevi donanımlarına güvenip sırtlarını Hakk'a ve hakikate çevirmeleri onların sonunu getiren önemli sebeptir. Sahip oldukları bilgi ve maddi imkânlarla böbürlenir, yeterlilik duygusuna kapılırlar. En büyük cürümlerden biri insanın kendini Allah karşısında yeterli, özerk veya bağımsız görmesidir. Bu insan profiline sahip olanlar vahiy hakikatini de kabul etmezler. Vahyi alaya almaları onları sarıp kuşatır. Ve sonunda dayanılmaz azap geldiği zaman yıkım başlar. İşte tam o sırada, o anda iman ederler. Ama bu imanın onlara faydası yoktur, çünkü iman somut şeylerin ortaya çıkması durumunda tasdik değildir yani somut olanın itirafı değildir. Masa üzerinde duran bardağın bardak olduğunu söylemek sıradan bir iştir, esasında bardağın varlığını inkâr etmek sorundur. Aslolan masa üzerindeki bardağın birileri tarafından bu şekilde dizayn edip üretildiğini ve belli bir amaca hizmet edip fonksiyon gördüğünü bilip söylemektir. Bu yüzden iman görünmeyenin teyidi ve tasdikidir, bu da gaybe imandır.

İnkârcıların ahmaklıkları ve yapıp etmeleri dolayısıyla feci bir akıbete uğramaları tarih boyunca Yüce Allah'ın tekrar eden sünneti yani ilah yasadır. Bu yasaya maruz kalan inkârcılar hüsrana uğrarlar.

Mü'min (40) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamdâlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

41- Fussilet Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 54 âyettir. İniş sırası Mü'min/Ğafir (40) sûresinden sonra, Şura (42) sûresinden öncedir. İsmini 3 ve 44. ayetlerde geçen ve 'çeşitli biçimlerde, birer birer, fasıllar hâlinde açıklanmış' anlamına gelen "**Fussilet**" kelimesinden almaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِۚ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًاۚ فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾
وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِٓي اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ وَفِٓي اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ
حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ اِنَّمَٓا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَٓا
اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُٓوا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُۗ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَۙ ﴿٦﴾
اَلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍۗ ﴿٨﴾

1. **Ha, Mim!**
2. (Bu Kur'ân,) **Rahmân ve Rahîm'den indirilmiştir.**
3. **Bilen bir kavim için, âyetleri** (çeşitli biçimlerde, birer birer) **'fasıllar hâlinde açıklanmış' Arapça Kur'ân** (veya okunan) **kitaptır;**
4. **Bir müjde verici ve bir uyarıcı olarak. Ama çoğu yüz çevirdiler. Artık onlar dinlemezler.**
5. **Dediler ki: "Bizi kendisine çağırdığın şeye karşı kalplerimiz bir örtü içindedir, kulaklarımızda bir ağırlık, bizimle senin aranda bir perde vardır. Artık sen,** (yapabileceğini) **yap, biz de gerçekten yapıyoruz."**

6. **De ki: "Ben ancak sizin benzeriniz olan bir beşerim. Bana yalnızca, sizin ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyolunur. Öyleyse O'na yönelin ve O'ndan mağfiret dileyin. Vay haline o müşriklerin."**
7. **Ki onlar, zekâtı vermeyenler ve âhireti inkâr edenlerdir.**
8. **Şüphesiz, imân edip salih amellerde bulunanlar; onlar için kesintisiz bir ecir vardır.**

Sûrenin ilk ayetinde yer alan iki hece (Ha, Mim) Huruf-u mukattaadır, bu konuda Bakara sûresinin ilk ayetinde geniş bilgi verilmiş bulunmaktadır. 2. ayette Kur'an-ı Kerim'in **"Rahmân ve Rahîm olan Allah"** katından indirildiği belirtilmektedir. Bazı tefsirciler burada sözü edilen indirmenin bu sûreye ait olduğu söylemişse de, sûrenin isminin (Fussilet) semantiğinden zorunlu olarak anlaşılması gerektiği gibi her şey bu sûrede açıklanmış değildir, isim Kur'an'ın tamamı için kullanıldığında uygun düşmektedir.

Kur'an'ın "Arapça" bir kitap olarak indirilmesinin son peygamberin Arapların içinden çıkması ve Arapça konuşmasıyla ilgisi olduğu açıktır. Ancak sebep sadece bu değildir. Dünya dilleri içinde son vahyi Arapçadan başka daha iyi ifade edecek dil mevcut değildir. Bu özelliğiyle Kur'an-ı Kerim'i mealen başka dillere çevirmek mümkün ve caiz olmakla beraber, meal ve tercümeler Kur'an değildir. Bu Arapça bir kitaptır, başka bir ifadeyle Türkçe, Farsça, Kürtçe, İngilizce Kur'an olmaz. (12/Yusuf, 2. Ayrıca bkz. Ali Bulaç, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Giriş: Meal ve Sözlük Hakkında.)

Rahman ve rahim Allah'ın iki sıfatıdır. Kur'an bu iki sıfatın tecellisidir; varlık âlemi, maddi tabiat ve insan hayatı üzerinde bir ihsan, lütuf ve bağış olarak tezahür etmektedir. "Rahman" sıfatıyla bakıldığında Kur'an üzerinde doğru düşünen kimse, Yüce Allah'ın varlık üzerindeki mutlak kudret ve hükümranlığını doğru anlar, kâinatta cereyan eden olayların birtakım sırlarına vakıf olur, düzenin işleyişini kavrar, böylelikle hakikatin bilgisiyle arasındaki perdelerin bir kısmını açmaya muvaffak olur. "Rahim" sıfatıyla baktığında önce kendi şahsına olmak üzere sosyal çevresine, ilişki halinde olduğu insanlara, canlı tabiata ve varlığın tamamına karşı hangi ahlaki çerçeve içinden bakılacağını ve nasıl bir tutum ve tavır alacağını öğrenir. Kur'an rahman olanın tecellisi olarak bir anlam, rahim olanın tecellisi olarak yol haritası fonksiyonunu görür.

Kur'an-ı Kerim'in bir anlam ve yol haritası olarak fonksiyon görebilmesi "bilgi"ye, insanın "bilen bir zihne" sahip olmasına bağlıdır. Belli bir bilgi temeline dayanmayan, gözünün önünde cereyan eden olaylar hakkında çok yönlü inceleme ve araştırma yapmayıp düşünmeyen insanlar Kur'an'dan gerektiği ka-

dar yararlanamazlar. Varlık, tabiat, hayat ve yaratılış konusunda belli bir bilgiye sahip olanlar bir de söz konusu bilgi ve kanaatlerini Kur'an perspektifine tabi tuttuklarında yepyeni bir derinlik, genişlik kazanırlar. Çünkü Kur'an "varlık âlemi"nin tamamı hakkında bilgiler vermektedir. Kâinatın yaratılışı, tabiatın süren yasaları, varlık mertebeleri, yaratılış, insan, hayatın anlamı, tarih, toplumların değişme ve manevi gelişme dinamikleri, ahlaki tutumlar, insan ruhunun derinliklerinde vuku bulan çatışmalar, kaygılar, davranışların kökeni, motivasyonlar, hak ve hakkaniyet, adalet, hakikatin bilgisi, fiillerimizin sonuçları ve nihayet ölümden sonra ahirette karşılaşacağımız durumlar hakkında yeterli bilgi ve kanaatleri ancak Kur'an okuyarak ve gerekli çıkarsamaları yaparak anlayabiliriz. Âlem Yüce Allah'ın ayetlerinin (alametlerin) mecmuasıdır, Kur'an bu ayetleri kimi zaman birer birer, kimi zaman fasıllar halinde anlatır, açıklar, neye işaret ettiklerini bize bildirir, bize hak ve doğruluğun perspektifini kazandırır.

Kur'an'ın verdiği bilgiler, yaptığı açıklamalar soyut bilgilerden ibaret değildir. Eylemlerimizin, ahlaki tercihlerimizin önümüze koyacağı sonuçları itibariyle karşılaşacağımız durumlarla da yakından ilgilidir. Söz gelimi hangi eylemler bizim için iyidir, kurtuluşun yollarını gösterir ve bize mutluluk sağlar –ki "beşir/müjde verici" vasfı bunu ifade eder; hangi eylemlerimiz bizim için kötüdür, bize bedbahtlık ve azap getirir –ki "nezir/uyarıp-korkutucu" vasfı da bunu ifade eder. Çoğu zaman insan tercih ve kararlarının sonuçlarından emin olamazlar. Kur'an iyi veya kötü, yararlı ve zararlı sonuç verecek eylemlerimiz hakkında doğru ve kesin bilgiler vermek suretiyle bize tercihlerimizde takip edeceğimiz bir yol haritası verir.

Böyle iken muhataplarının çoğu Kur'an-ı Kerim'den yüz çeviriyorlar. Yüz çevirme iniş zamanındaki ilk muhatapları için söz konusu olduğu gibi bugün ve yarınki muhatapların çoğu için de söz konusudur. Yüz çevirenler kalplerinin ve kulaklarının mesaja kapalı olduğunu söylemektedirler ki bunun birkaç sebebi vardır:

a) İlkin çoğu vahiy ve nübüvvet gerçeğini kabul etmiyorlar, edemiyorlar. Onların yanlış kanaatlerine göre Allah hiçbir beşere vahiy indirmez, insanların içinden kendine birilerini elçi seçmez. (Bkz. 4/Nisa, 150-152 ve 6/En'am 91. ayetlerin açıklaması.)

b) Seçecek olsa bile bu beşer olmaz. Bir beşeri elçi seçecek olsa da, bu aristokrat, zengin, sosyal itibarı ve statüsü yüksek, hâkim sınıflardan veya mütegalibe zümrelerin içinden birini seçer.

c) Zaman içinde, hatta uzun tarihi dönemler sonucunda teşekkül etmiş bulunan önyargıları aşamıyorlar.

d) Aile, aşiret, kabile, sınıf, zümre veya ulus gibi asabiyetleri aşıp hakka ve hakikate teslim olamıyorlar.

e) Kibir, şehvet, çıkar, haz, güç ve servet tutkusuyla beslenen nefislerinin tutkularını yenemiyorlar.

Bu yüzden hakkı ve hakikati algılama merkezi olan kalplerinin mesaja kapalı olduğunu, elçinin yaptığı tebliğe kulaklarının tıkalı olduğunu söylüyorlar. Sözü dinlemiyorlar bile. Burada "sözü dinlemiyorlar" ya söz olarak dinlemiyorlar veya üzerinde düşünmeye değer bulmuyorlar anlamlarına gelebilir. (Bkz. 6/En'am, 25.)

Böyleleri sözü dinlemeyip kalplerini ve kulaklarını hakikate kapattıkları gibi meydan da okuyorlar; hiç kimseden ve hiçbir şeyden korkuları yok. Onlara tebliği yapan Hz. Peygamber'e ve kıyamete kadar onun tebliğini yapacak olanlara, "Biz seninle aynı fikirde değiliz, aynı safta yer almıyoruz. Sen ne yapabileceksen yap, biz de yapacağımızı yapacağız" diyorlar. Bu meydan okuma, Kur'an'ın esaslı bir ilke olarak Kâfirun sûresinde (109/6) "Herkesin dini kendine" ilkesinden farklıdır. Orada kim inanmıyorsa kendi batıl inancı ve hayat tarzı üzere devam etsin, iman edenler de kendi inançları ve hayat tarzları üzere yaşayacaklardır vurgusu temel alınmaktadır; burada ise söz konusu olan küstahça bir meydan okumadır. Yani senin bize gücün yetmez, yapabileceklerinden korkmuyoruz, elimizden geleni yapacağız, eninde sonunda sen yenilecek, seninle birlikte olanlar da bize boyun eğeceklerdir, denmek istenmektedir.

Bu meydan okumaya karşı Hz. Peygamber (s.a.)'e şöyle cevap vermesi emredilmektedir: "Ben ancak sizin benzeriniz olan bir beşerim." Hz. Peygamber onlara karşı olağanüstü güç kullanmaz, Allah dilerse mucize gösterir ama mucize de onun yetkisi dâhilinde değildir. Onun görevi sözü muhataplarına iletmek, tebliğini hakkıyla yapmaktır (bkz. 18/Kehf, 110). Yaptığı tebliğin esası tek bir cümleye dayanır: Allah'tan başka ilah yoktur, bütün insanların ilahı tek bir ilahtır, O da Kur'an'ın isim ve sıfatlarını, fiil ve özelliklerini anlattığı yüce Allah'tır. Akıllı insana düşen görev bu özelliklere sahip tek bir ilaha yani Allah'a yönelmesi, O'nun iradesine ve indirdiği hükümlere boyun eğmesi, O'ndan bağışlanma dilemesidir. Böyle yapmıyorsa Allah'a ortak koşuyor demektir, ortak koşanların da vay haline! (Diğer dinlerde peygamber algısı, peygamberlere karşı takınılan tavır ve 'beşer-peygamber' için bkz. 4/Nisa, 155; 9/Tevbe, 30; 17/İsra, 93 ve 18/Kehf, 110.)

7. ayette bile bile inkâr eden müşriklerin iki niteliğine işaret edilir. Biri zekât vermemeleri, diğeri ahirete inanmamaları. Sûrenin Mekke'de indiğini göz önüne alan bazı tefsirciler burada geçen "zekât"ın bildiğimiz mali yükümlülükten çok

iç arınma, ruh tezkiyesi manasında olduğunu söylemişlerdir. Oysa ayette "kendilerini veya nefislerini tezkiye etmiyorlar" değil "zekâtı vermiyorlar" denmektedir. Bu durumda kastedilen zenginlerin yoksullara, ihtiyaç sahiplerine mali yardımda bulunmaktan kaçınmalarıdır. Yoksullara yardım Arapların bilmediği bir şey değildi, Mekkeliler de bunu biliyor, bazıları mecburi olmayan tasadduk mahiyetinde yardımda bulunuyorlardı. Kur'an tebliğine meydan okuyarak karşı koyanlar bunu dahi yapmıyorlardı ki Kur'an bunu kınamakta, bunu onların ahlaki kusurları olarak zikretmektedir. Daha sonra zekât hem mecburi kılındı, hem mal ve gelir kategorilerine göre miktarı belirlendi.

Allah'a ortak koşanlardan ayrılıp da Kur'an ve Peygamber'in öğrettiği gibi iman edip salih amellerde bulunanlar, ilahi irade ve hükümlere göre hayatını tanzim edenlere kesintisiz ecir vardır. Yani onlara tayin edilen ecir, sevap ve güzel karşılık, nimet ve bağışlar minnetsiz olacaktır, sınırsız olarak önlerine konacaktır. Bu onların dünyada doğru bir yol takip edip çeşitli zorluklara katlanmalarının ödülüdür.

İbn-i Kesir'in İbn-i İshak'a dayanarak anlattığına göre şöyle bir olay nakledilir: Kureyş'in ileri gelenlerinden Utbe b. Rebia birgün Kureyş'in kabile meclisinde otururken, Peygamberimiz de -salât ve selâm üzerine olsun- yalnız başına mescitte (Kâbe'de) oturuyordu. Utbe kalktı ve şöyle dedi:

"-Ey Kureyşliler, gidip Muhammed'le konuşayım mı? Ona bazı şeyler önereyim, bunlardan dilediğini seç sana verelim ama sen de bizden vazgeç" diyeyim mi? Ne dersiniz?" Kureyşliler:

"-İyi olur, git ve onunla konuş" dediler. Utbe gidip Peygamber efendimizin yanına oturdu ve ona şöyle dedi:

"-Yeğenim sen bizdensin, aşiret içinde geniş bir çevren, saygın bir yerin ve soyun var. Fakat sen soydaşlarının başına büyük iş açtın. Onların birliğini bozdun, onları ahmak yerine koydun, tanrılarını ve dinlerini ayıpladın, onların geçmiş atalarını tekfir ettin. Bak, beni dinle sana bazı önerilerde bulunacağım, iyice düşün, belki bir kısmını kabul edebilirsin." Bunun üzerine Peygamber efendimiz (s.a.):

"-Söyle, seni dinliyorum, ey Ebu Velid" dedi. Utbe:

"-Yeğenim, eğer bu getirdiğin inançla mal elde etmek istiyorsan, aramızda mal toplar ve seni en zenginimiz yaparız. Eğer bununla şeref kazanmak istiyorsan, seni başımıza geçirir, sözünü dinleriz. Eğer bununla hükümranlık elde etmek istiyorsan, seni başımıza hükümdar tayin ederiz. Yok eğer bunlar karşı koyamadığın bir hastalıktan kaynaklanıyorlarsa, seni tedavi ettiririz, seni bu dertten kurtarmak için mallarımızı feda ederiz. Çünkü bir insana cin musallat

olabilir ve bundan ancak tedavi ile kurtulabilir" dedi. Hz. Peygamber (s.a.), sonuna kadar dinledi. Utbe sözlerini bitirince ona şöyle dedi:

"-Bitti mi ey Ebu Velid?"

"-Evet" dedi, Utbe. Peygamber efendimiz:

"-O zaman beni dinle" dedi. Utbe "Tamam" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz Fussilet sûresinin ilk ayetlerini okumaya başladı. Utbe bu ayetleri işitince sessizce bekledi ve ellerini arkasına koydu, onlara dayanarak dinlemeye koyuldu. Peygamberimiz secde ayetini okuyana kadar sesini çıkarmadı. Peygamberimiz secde yaptıktan sonra şöyle dedi:

"-İşte benim sözlerimi dinledin. Bundan sonra karar senin."

Utbe kalkıp arkadaşlarının yanına gitti. Birbirlerine "Allah'a yemin ediyoruz ki, Utbe gittiğinden farklı bir çehre ile dönüyor" dediler. Utbe yanlarına oturunca

"-Ne oldu ey Ebu Velid?" dediler. Utbe:

"-Orada öyle bir söz dinledim ki, vallahi bundan önce kesinlikle böyle birşey dinlemiş değilim. Allah'a ant olsun ki dinlediklerim ne sihir, ne şiir, ne de kehanettir. Ey Kureyşliler! Beni dinleyin ve dediklerimi yapın. Adamı kendi haline bırakın, işine karışmayın. Ant olsun, ondan duyduğum sözlerde kesinlikle bazı haberler olmalı. Eğer Araplar onun hakkından gelirlerse, sizin eliniz bulaşmadan ondan kurtulmuş olursunuz. Eğer Araplara üstünlük sağlarsa, onun egemenliği sizin egemenliğiniz, onun üstünlüğü sizin üstünlüğünüz demektir. Onun sayesinde insanların en mutlusu siz olursunuz" dedi. Bunun üzerine

"-Ey Ebu Velid, vallahi o, diliyle seni büyülemiş" dediler. Utbe:

"-Bu benim düşüncem, siz istediğinizi yapın" dedi.

قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْاَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ اَنْدَادًا ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا اَقْوَاتَهَا فِي اَرْبَعَةِ اَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١١﴾ فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فِي كُلِّ سَمَاءٍ اَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

9. **De ki: "Gerçekten siz mi yeri iki günde yaratanı inkâr ediyor ve O'na birtakım eşler kılıyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir."**

10. **Orada** (yerde) **onun üstünde sarsılmaz dağlar var etti, onda bereketler yarattı ve isteyip-arayanlar için eşit olmak üzere oradaki rızıkları dört günde takdir etti.**

11. **Sonra, duman halinde olan göğe yöneldi; böylece ona ve yere dedi ki: "İsteyerek veya istemeyerek gelin." İkisi de: "İsteyerek** (itaat ederek) **geldik" dediler.**

12. **Böylece onları iki gün içinde yedi gök olarak tamamladı ve her bir göğe emrini vahyetti. Biz dünya göğünü de kandillerle süsleyip-donattık ve bir koruma** (altına aldık). **İşte bu, üstün ve güçlü olan, bilen** (Allah)**'ın takdiridir.**

Zaman'ın önemli dilimlerinden biri olan "**gün** (yevm)", yeryüzü gezegeninin 24 saatte güneşin etrafında dönmesini ifade eder. Ancak bu bize göre öyledir. Allah katında bizim bin veya 50 bin yılımız bir gün hükmündedir (bkz. 22/Hac, 47). Buradan hareketle 9. ayette "**yerin iki günde yaratılmış olması**"nı iki devir, dönem, aşama, merhale şeklinde anlamak mümkün. Nitekim yeryüzü ve gökyüzü oluşmadan önce, gezegenimiz ve etrafında dönmekte olduğu güneş olmadığından bizim 24 saatlik gün kavramımız bu ayetteki "gün"e denk düşmemektedir.

"**İki gün**"ü iki devir şeklinde anlamak mümkünse, bu durumda birinci devir "göklerle yerin birbirinden ayrılması" (21/Enbiya, 30), ikinci devri de "yeryüzünün düzene konulması" (13/Ra'd, 3) şeklinde anlamak da mümkün olur. İkinci devirde olup bitenlerin anlatımına yer verildiği 10. ayet Ra'd sûresindeki 3. ayetle örtüşme halindedir. İkinci devirde gezegenin ekolojik dengesini ayakta tutan dağların sabitleştirilmesi, bereketlerin yaratılması ve ihtiyacı olan her canlıya hayatiyetini sağlamaya yarayacak şeyleri var etmesi bu ikinci günde gerçekleşmiştir. Tabiatta her bir şey bir başka şeye muhtaçtır ve bir başka şeyle irtibatlıdır. Yüce Allah canlı cansız, tabii ve beşeri hayatı ayakta tutacak ilişkiler zincirini bu ikinci devirde yarattı. Ancak bunun da kendi içinde dört ayrı aşamada takdir ettiğini, düzene koyup tekvin kanunlarına tabi tuttuğunu anlıyoruz.

Kur'an-ı Kerim'de bizim gök/gökyüzü olarak çevirdiğimiz "**sema**" kavramının farklı anlam düzeyleri var. Eğer sema belirlilik olan "el takısı""yla geliyorsa, bilinen gök demektir ki, bununla gezegenimizi çevreleyen ve hariçten gelen tehlikelere karşı koruyan atmosferi anlamalı. "**Seb'a semavat** (yedi gök)" yedi ayrı varlık alanı, güneş Samanyolu ve başka galaksileri anlamak mümkün olduğu gibi, kesretten kinaye "birden fazla gök" şeklinde de anlayabiliriz. Belirsiz gelen semaun (gök) ise, bütün uzayı içine alır. En doğrusunu Allah bilir!

"Bereketler" gıda ve besin kaynaklarından destekleyici, ayakta tutucu maddi ve ekolojik unsurların belli yasalar, düzen ve ahenk içinde var olmalarına kadar en geniş anlamda ele alınabilecek bir kelimedir ki, kelime kökü itibariyle "kutlu olma"yı da ifade eder. Bu manada kozmik, ekolojik ve tabii hayatın her varlık mertebesinde ve ilişkili olduğu zincirde yer alan canlı ve cansız şeyler Allah'ın yaratması, bağışı, lütuf ve ihsanı olmaları itibariyle bereketin bir türünü temsil ederler. Her bir varlık ve varlık alanının diğerleriyle şu veya bu düzeyde ilişkisi vardır. Başka bir anlatımla varlık ve tabiat profan değildirler; aksine bereketi, manevi anlam düzeylerini, mütealden varlık mertebelerinden kendilerine akan ilahi rahmet ve yardımı içlerinde barındırmaktadır. Varlık âlemi Allah'ın yaratması ise nasıl profan olabilir ki!

Yaratılışın belli bir aşamasından sonra Yüce Allah göğü bir düzene koydu. Bu aşamada gök olarak gözlemlemekte olduğumuz şey bir **"duhan**(duman)" hükmündeydi. Bugün bilim adamları buna gazlar demektedir ki, varlıklar sıkıştırılmış gazlardan ibarettir. Yaratılışın bu aşaması da tamamlandıktan sonra Yüce Allah her iki varlık mertebesine yönelip emre itaat edip etmeyeceklerini sordu ve "Gelin!" dedi. İsteyerek-itaat ederek geldiler. Yani bütün varlıklar O'nun iradesine, kudretine ve kendileri için vaz'ettiği yasalara harfi harfine uyacaklarını, uyduklarını dile getirdiler. Burada hoş temsili bir anlatım söz konusudur. Hakikaten de varlıkta her ne varsa Allah'ın kudretine ve ilahi yasalara itaat etmekte, O'nun takdirine ve düzenine göre hayatiyetini sürdürmekte, iş ve işlev görmektedir. Bu aşama da tamamlandıktan sonra "iki gün" içinde yedi göğün tekvini de bitince her biri aldığı emre göre varoluşa katılmış oldu. Hiçbir varlık alanı veya nesne, cisim ve canlı kendi yaratış ve varoluş yasasını kendisi koyamaz, mutlaka onu yaratanın vaz'ettiği yasa ve düzene tabi olarak hareket etmektedir. Burada anlatılan aşamalar genel anlamdaki "yaratılışın altı günü"ne dâhildir, farklı devirler söz konusu değildir. (Bkz. 7/A'raf, 54 ve ilgili atıflar.) İşte hakiki güç sahibi olan, bilen Allah'ın takdiri budur.

Buradan 9. ayetin ortaya koyduğu soruya dönecek olursak, yeryüzünü iki aşamada yaratan ve ikinci aşamayı dört ayrı devirde –hayli uzun zamanlarda– düzene koyan Yüce Allah bütün varlıkların yaratıcısı, maliki ve Rabbi iken, bu apaçık ve kesin bir hakikat iken nasıl sıradan varlıklar, birtakım cisimlerin sembolü taştan ve tahtadan yontma putlar ya da ulu önderler, tiranlar, gurular O'nun dengi olabilir? Nasıl olur da varlık âleminin tamamı o'nun yasalarına ve düzenine –hem de isteyerek– uyarken, insan sanki kendi kendini yaratmış gibi hareket edebilmekte, onu yaratan, ona hayat veren, öldürecek olan ve hesap soracak olan Allah'a isyan edebilmektedir? Kişi uydurma tanrılarını veya ken-

di şahsını Vacibu'l Vücud'la aynı kulvarda düşünebilir mi? Böyle bir eşitlemeyi-eşleştirmeyi doğru dürüst çalışan bir zihin yapar mı?

İnkârcılar yaratılışın bu harikulade safhaları üzerinde düşünmeden Allah'tan başka varlıklara boyun eğiyorlar, böyle yapmakla varlığın tabi olduğu düzene aykırı hareket ediyorlar. Çünkü varlığın tamamı Yüce Allah'ın iradesine ve kudretine boyun eğmiş, O'nun yasalarına uymuşken, onlar isyan ediyorlar, koyduğu hükümlere başkaldırıyorlar. Allah'ın dininden başka bir dine veya hükümler mecmuasına uymak demek O'nun düzenine ve iradesine başkaldırmak demektir. (Bkz. 3/Âl-i İmran, 83; 13/Ra'd, 15.) Böyleleri büyük bir yanılgı içindedirler, çünkü O herhangi bir ilah-tanrı değil, mülk ve melekût âleminin, akla gelebilecek her şeyin Rabbidir!

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾ إِذْ
جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا
لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا عَادٌ
فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ
فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ
الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

13. Bu durumda eğer onlar yüz çevirirlerse artık de ki: "Ben sizi Ad ve Semud (kavimlerinin) **yıldırımına benzer bir yıldırımla uyardım."**

14. Onlara "Yalnızca Allah'a kulluk edin" diye önlerinden ve arkalarından elçiler gelince, dediler ki: "Eğer dileseydi Rabbimiz melekler indirirdi. Bundan dolayı biz sizin kendisiyle gönderildiğiniz şeyi inkâr edicileriz."

15. Ad (kavmin)**e gelince; onlar yeryüzünde haksız yere büyüklendiler ve dediler ki: "Kuvvet bakımından bizden daha üstünü kimmiş?" Onlar, gerçekten kendilerini yaratan Allah'ı görmediler mi? O, kuvvet bakımından kendilerinden daha üstündür. Oysa onlar, bizim âyetlerimizi** (bilerek) **inkâr ediyorlardı.**

16. **Böylece biz de onlara dünya hayatında aşağılanma azabını tattırmak için, o uğursuz** (felâketler yüklü) **günlerde üzerlerine 'kulakları patlatan bir kasırga' gönderdik. Âhiret azabı ise daha** (büyük) **bir aşağılanmadır. Ve onlara yardım edilmeyecektir.**

17. **Semud'a gelince; Biz onlara doğru yolu gösterdik, fakat onlar körlüğü hidayete tercih ettiler. Böylece kazandıkları şeyler yüzünden onları alçaltıcı azabın yıldırımı yakalayıverdi.**

18. **İmân edenleri ve sakınanları ise kurtardık.**

Mekkelilerin Efendimiz (s.a.)'e karşı koyuş biçimleri kendilerine özgü değildi. Tarihte ilk defa Arap putperestleri tamamen kendilerine özgü gerekçelerle elçilere karşı koymuyorlardı. Tarih boyunca benzer isyan ve itaatsizlikler olmuş, hak ve hakikate karşı çıkanlar sonunda büyük musibet ve felaketlere maruz kalmışlardır.

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in diliyle, bunca kanıta ve anlatıma rağmen doğru yola girmeyecek olurlarsa, Mekkeli müşriklere Ad ve Semud kavimlerinin başlarına geleni hatırlatmasını emretmektedir. Sarsıcı bir ses, iliklere işleyen soğuk veya yıldırım yağmuruyla gelen bir azaba maruz kaldılar. Azap yedi gece sekiz gündüz sürdü (69/Hakka, 7). Sebebi bu suçlu günahkâr kavmin Allah'a kulluk etmeyi, O'nun emirlerine boyun eğmeyi reddetmeleriydi.

Tarihe kötü sıfatlarıyla geçen bu kavim defalarca ve çeşitli biçimlerde uyarıldılar, içinde bulundukları durum onlara çeşitli biçimlerde anlatıldı, başlarına gelecekler bir bir sayıldı ama onlar elçilere inanmadılar ve "Eğer Allah elçi gönderecekse bu beşer olmaz, melek olabilir ancak" deyip inkâr ve isyanlarında direttiler (6/En'am, 8-9). Kibirleri, arzularınca tutturdukları hayat tarzı, başkaları üzerinde kurdukları tahakküm onları gerçeği görmekten alıkoyuyordu.

Ad ve Semud kavimleri güç ve iktidarlarına, servet ve maddi donanımlarına fazlasıyla güveniyorlardı. Muhtemelen çevre bölgelerde onlara karşı koyabilecek güç ve donanımda topluluklar olmadığından kurdukları iktidar ve tahakkümün ebediyen süreceğini düşünüyorlardı. Anlaşıldığı kadarıyla ruhlarına "Roma kibri" musallat olmuştu, yenilmez olduklarını düşünüyorlardı. Bu da onları küstahlaştırıyor, kibirlerini arttırdıkça arttırıyordu. Allah'ın varlığına inandıkları halde elçileri ve dolayısıyla vahiy hakikatini inkâr etmelerinin sebebi kurdukları tahakkümün yok olmasını istememeleriydi, çünkü eğer müteal/aşkın bir iradeye yani Allah'tan gelen hükümlere tabi olmayı kabullenecek olsalardı ne sefihçe bir hayat yaşamaları mümkündü ne başkaları üzerine zalimane tahakkümler kurmaları. Bu yüzden yüce Allah, onların elçiler aracılığıyla gösterilen ayetleri bile bile inkâr ettiklerini hatırlatmaktadır. Bu

da gösteriyor ki, iç ve dış politik tutumlarda hak, hakkaniyet ve adalet esas alınmayacak olursa, kişilerin veya toplumların Allah'ın varlığına inanmalarının herhangi bir önemi yoktur.

Küstah tutumları ve trajik akıbetleri anlatılan zorba kavimler elbette ki feci bir yanılgı içinde idiler, zira onların güç ve iktidarları, mülk ve donanımları Allah'ın kudretinden daha önde olamazdı. Kendi mantıklarından hareket edilecek olsa bile varılacak doğru hüküm şu olabilirdi ancak: Eğer bir toplum veya dünyevi güç, kendinden daha zayıf topluluk veya güçler üzerinde tahakküm kurma hakkını kendinde görüyorsa, Allah'tan daha üstün güç ve kudret yoktur; bu durumda söz konusu hakikati teslim edip haksız tahakkümden, üstünlük iddialarından, hegemonya ve kibirden vazgeçmesi gerekmez mi? Tabii ki gerekir ama zorbalar bilerek Allah'ın ayetlerini yani hak ve hakikati, onlara delalet eden işaretleri, kanıt ve anlatımları inkâr etmektedirler. Çünkü Allah'ın sadece göklerde değil, yeryüzünde de hüküm sahibini kabul edecek olurlarsa, haksız tahakküm ve hegemonyalarına devam etmeleri mümkün olmazdı. Açık ki tevhid bütün iktidarları, bütün servetleri ve bütün bilgi ve maddi donanımları izafileştirir; hangi güç seviyesinde olursa olsun insana ve iktidarlara kendi sınırlarını hatırlatır.

Dikkatlerden kaçmaması gereken husus şu ki, bu ve benzeri ayet kümelerinde göklerden, göklerdeki düzen ve intizamdan söz edilmesinin sebebi insanlara astronomi veya kozmoloji hakkında bilgiler vermek değil, fakat bu bilgiler üzerinden esasında yaşadıkları yeryüzünde nasıl davranmaları, hangi anlam ve yol haritasını takip ederek hareket etmeleri gerektiğini anlatmaktır.

Bu arada bir noktaya değinmekte fayda var: Genellikle İsrailoğullarının peygamberleriyle olan çatışmaları anlatılırken, Ad ve Semud kavminin de başından geçenler anlatılmaktadır. (Bkz. 7/A'raf, 65-72 ve 11/Hud, 62-68. ayetlerin açıklaması ve ilgili atıflar.) Bu, İsrailoğullarının peygamberlerine karşı takındığı tutumun sadece kendileriyle sınırlı olmadığını; dolayısıyla olayın tarihsel bir kategori değil, evrensel bir tutum olduğunu göstermek bakımından önemlidir. Sadece Yahudiler değil başka toplumlar da tarihte Allah'a başkaldırmışlardır. Ad ve Semud kavimlerinin peygamberleriyle olan ilişkileri bunu teyit etmektedir. İktisadi ve ahlaki bakımdan büyük bir bozulma ve yozlaşma (tefessüh) hali yaşayan bu kavim içine düştüğü durumdan dolayı tarihe "deyim" olarak geçmekte, bu yüzden kim olursa olsun ve nerede yaşarsa yaşasın, ahlaki yozlaşma içine düşen, zorba yönetimler kuran kişilere veya toplumlara "Ad kavmine benzeyen, onlar gibi yaşayan" anlamında "adi" yani alçak, aşağılık, seviyesi düşük sıfatı verilmektedir.

Ahlaki yozlaşma nefsin istek ve tutkularından kaynaklanır. Heva ve hevesini ön palana çıkarıp arzularını tatmin etmek üzere hareket edenler hem kuralsız yaşamak istemekte veya yaşamanın kurallarını nefislerinin arzularını tahrik ve tatmin edecek şekilde koymak istemekte hem de keyiflerince yaşama arzuları iktidar ve tahakküm sayesinde mümkün olacağından güç ve servet temerküzüne gitmektedirler.

Tabiatları gereği haksız ve adaletsiz iktidarlar sınırsız güç temerküzü peşine düşer. Güç temerküz ettikçe adaletsizlik artar. Çünkü sağlam değer ve yasalarla denetlenmeyen güç, onu kullananı zehirler. Adaletsizlik arttıkça güç sahipleri daha çok güce ihtiyaç hissetmekte ve daha çok güç biriktirdikçe komşularına, çevrelerine karşı saldırganlaşmaktadırlar. Bir noktadan sonra hiçbir kuvvetin onları bulundukları yerden alaşağı etmeyeceğini vehmetmeye başlamaktadırlar. Müstekbir olma veya istikbar hali içine girme salt bir duygudur. Kişi hakikatte güç sahibi değilken kendinde sınırsız güç ve iktidar vehmetmektedir. Bu paranoya insana kendi Yaratıcısını unutturacak kadar ilerlemekte, başka bir ifadeyle gerçeklik dünyasıyla, hakikat ile bağını koparmakta, böylece psikoza düşmesine sebebiyet vermektedir. Yunanca asıllı bir kelime olan manyaklığın (megaloman) bununla ilgili olması boşuna değildir. Tek tek insanlar için söz konusu olan bu durum toplumlar, ülkeler ve devletler için de söz konusudur. (Bkz. 2/Bakara, 34 ve 87; 38/Sad, 76. ayetlerin tefsiri.)

Hidayet Allah'ın gösterdiği doğru yoldur ve Allah'ın gösterdiği doğru yoldan başka hidayet tarzı yoktur. Kişiler veya toplumlar hidayeti bırakıp körlüğü seçtiklerinde ve bunun sonucunda bilumum insani duyargalarını hakikate kapattıklarında artık kurtuluş ümidi de ortadan kalkmaktadır. Semud kavmi bunun trajik örneklerinden biridir. Böyleleri dünyada küçük düşürücü bir azaba düçar oldukları gibi ahirette de çok daha küçük düşürücü azaba da düçar olmaktadırlar. Küçük düşürülecekleri, horlanacakları azaba müstahak olmalarının sebebi yeryüzünde kibirli davranmaları ya yönetimleri altında tuttukları zayıf halk üzerinde veya komşularına karşı üstünlük, tahakküm ve hegemonya kurmak istemeleridir. Azap emir gelip de tahakkuk ettiğinde yüce Allah iman edenleri kurtarır, onlar bundan zarar görmezler.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ اَعْدَاءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا مَا جَٓاؤُهَا
شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾
وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِي اَنْطَقَ كُلَّ

شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ
اَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ اَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ
اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ
اَرْدٰيكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَاِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ
وَاِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا
لَهُمْ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ
قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾

19. **Allah'ın düşmanlarının bir araya getirilip-toplanacakları gün işte onlar ateşe bölükler halinde dağıtılırlar."**

20. **Sonunda oraya geldikleri zaman, işitme, görme** (duyuları) **ve derileri kendi aleyhlerine şahitlik edecektir.**

21. **Kendi derilerine dediler ki: "Niye aleyhimizde şahitlik ettiniz?" Dediler ki: "Her şeye nutku verip-konuşturan Allah, bizi konuşturdu. Sizi ilk defa O yarattı ve O'na döndürülüyorsunuz."**

22. **"Siz, işitme, görme** (duyularınız) **ve derileriniz aleyhinize şahitlik eder diye sakınmıyordunuz. Aksine, yaptıklarınızın birçoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz."**

23. **"İşte bu sizin zannınız; Rabbiniz hakkında beslediğiniz-zannınız, sizi yıkıma uğrattı, böylelikle hüsrana uğrayan kimseler olarak sabahladınız."**

24. **Şimdi eğer sabredebilirlerse, artık onlar için konaklama yeri ateştir. Ve eğer onlar hoşnut olma** (dünya)**ya dönmek isterlerse, artık hoşnut olacaklardan değildirler.**

25. **Biz onlara birtakım yakın-kimseleri 'kabuk gibi üzerlerine kaplattık,' onlar da, önlerinde ve arkalarında olanları kendilerine süslü gösterdiler. Cinlerden ve insanlardan kendilerinden önce gelip-geçmiş ümmetlerde** (yürürlükte tutulan azap) **sözü onların üzerine hak oldu. Çünkü onlar, hüsrana uğrayan kimselerdi.**

19-25 ayetler arası kümede atıfları dünya olmak üzere dehşet verici bir ahiret resmi çizilmektedir. Resimde "Allah'ın düşmanları"nın bir araya getirilip bölükler halinde azap yerlerine dağıtılır. Bunlar dünya hayatının mücrimleri yani suçlu-günahkârlarıdır. "Allah'ın düşmanları" olarak nitelendirilmelerinin

sebebi Allah'ın indirdiklerine ve elçisinin çağrısına şiddetle ve husumet göstererek karşı çıkanlar, Müslümanları inançlarından dolayı baskı altına alanlar ve onları yurtlarından sürmek için çaba harcayanlardır. Mümtehine sûresinde (60/1) bunlar için "Benim ve sizin düşmanlarınız" olarak geçer. Şu halde Allah'a düşman olanlar mü'minlere ve haksızlıklara uğrayanlara da düşmandırlar, aksi de doğrudur!

Suçlu günahkâr olup Allah'a ve mü'minlere düşmanlık gösterenlerin durumları son derece trajiktir. Kendilerini savunmaya yeltendiklerinde sadece meleklerin yazıp önlerine koyduğu amel defteri içinde yer alan suçları değil, bizzat suç ve günah işlerken kullandıkları organları da aleyhlerinde şahitlik edeceklerdir. Bundan daha büyük bir utanç, hüsran ve horlanma olamaz. Düşünün bir insanın kulağı, gözü veya eli kendi dile gelip aleyhine şahitlik etmektedir. Artık böyle bir suçlunun kendini temize çıkarma, mazeret uydurma veya cezadan kurtulma şansı kalabilir mi?

Organları aleyhlerinde şahitlik edince, dönüp bunun sebebini soracaklardır. 21. ayette soran suçlular ile cevap veren organlar için dili geçmiş zamanı kullanmaktadırlar, sanki iş olup bitmiş da hikâye ediliyormuş gibi. Öyledir, zira ahirette vuku bulacak olan bu olay kesindir, aynen olmuş bitmiş gibidir. Kendilerine birer emanet olarak ve belli fonksiyonları görmek üzere verilmiş olan organların sahiplerine verecekleri cevap ilginçtir: "Her şeye nutku verip-konuşturan Allah, bizi konuşturdu." İletişimin, konuşmanın esası nutk'tur. İnsan kalbinden geçirdiklerini belli bir mantıki düzen içinde dilini kullanarak ifade eder. Dil sonuç itibariyle etten yapma bir organdır. Kulak, göz, el, ayaklar ve diğer organlar da etten, kandan, kemiktendirler; dilin konuşması gibi onlar da konuşurlar. Nihayetinde böyle bir günde onlara konuşma imkânını yaratıcı kudrete sahip olan yüce Allah'tır. Dile konuşma yetisini verdiği gibi diğer organlara da verebilir, bu O'nun için hayli kolaydır. (Bkz. 24/Nur, 24 ve 36/Yasin, 65. ayetlerin açıklaması.)

Bu ayet bize gösteriyor ki, insanın meramını ifade etmek üzere dilini kullanması yani lisan sahibi olması Allah'ın takdiridir; yoksa milyonlarca sene içinde hangi irade sonucunda bilemediğimiz plansız-programsız bir evrimleşme sonucu oluşmuş değildir.

Suçlu günahkârları yanılgıya düşüren husus, dünyada suç ve günah işlerken, zulmedip hak ve hukuk ihlal eder, kibirlenip insanlara acılar çektirirken Allah'ın yaptıklarından haberdar olmayacağını veya en azından çoğunu O'ndan gizleyebileceklerini düşünmeleridir. Oysa O âlimdir, basirdir ve habirdir. Her şeyi bilir, her şeyi görür ve her şeyden haberdar olur. Zerre miktarı şeyler

dahi O'nun bilgisi dışında değildir (43/Zuhruf, 80). Allah'a düşmanlık gösteren bu suçlu günahkârların Allah hakkındaki yanlış, batıl zanları onları yıkıma uğrattı (48/Fetih, 6). Akıbetleri hüsran oldu.

Bu aşamadan sonra yapacak bir şey yok. İnkârcılar ve mücrimlerin dünyaya geri dönüşleri mümkün değildir, dayanabilirlerse –ki dayanıp dayanamamaları sonucu değiştirmez– ateşte konaklayacaklardır, buradan çıkış yoktur.

Dünyada iken yakın çevreleri, sıkı ilişki halinde oldukları kimseler, dost ve arkadaşları onların sapkınca hayat sürmesine yol açmış bulunuyordu. Bizim "**yakın-kimseleri 'kabuk gibi üzerlerine kaplattık,**" şeklinde çevirdiğimiz "**takyiz**" kelime manasıyla değiştirmek, değiş tokuş etmek demektir. Kötü bir arkadaş çevresi insana onun güzel huylarını kötü olanlarla değiştirmek üzere musallat olur, üzerini kabuk gibi kaplar. İnkârcıların ve suçlu günahkârların dünya hayatında yakın çevre onların ruh ve zihin dünyası üzerinde kabuk gibi oturmuş bulunuyordu. Hakikatle bağlarını kesmişlerdi. Her şeyi bağlandıkları, fazlasıyla itimat ettikleri yakın çevrelerinin perspektifinden görüp tanıyorlardı, başkalarına karşı duyargaları kapalıydı. İnkâr, isyan ve günah içinde yaşayan yakın çevreleri, arkadaş ve dostları onları da kendilerine benzettiler, sonunda bu trajik duruma düştüler.

Tefsirciler 25. ayette geçen "önlerinde ve arkalarında olanları kendilerine süslü gösterdiler" ifadesinde yer alan "önlerinden" kişilere ve toplumla karşı işlenen suçların –mesela haram yiyicilik, namus satıcılık, hırsızlık, gasp, sömürü, zulüm, baskı, işkence, zina, kumar, içki, uyuşturucu kullanımı, eşcinsellik vs.– "arkalarından" ise daha fikri, felsefi ve entelektüel, inanca dair konular olduğunu söylüyorlar. Mesela sahih olmayan Allah tasavvuru, batıl inançlar, hakikatle ilişkisi olmayan felsefi doktrinler, sosyo-politik ve ekonomik sistemler, Allah'ın sıfatlarının inkârı, ahiretin, vahyin reddi vs. 25. ayet arkadaş ve dost seçimi ile insanın toplumsallaşmasında rol oynayan sosyal çevrenin ne kadar önemli olduğunu ima etmektedir. Yakın çevre veya dost arkadaş insana kötülükleri, suç teşkil eden fiilleri sevimli göstermekte, nefsine, gururuna ve arzularına hitap etmek suretiyle onu suç ve günah bataklığına sevk edebilmektedir.

Nefsin arzu ve isteklerinin ön plana çıktığı arkadaşlıkları şeytan yönlendirmektedir. Böyleleri çevre veya grup (örgüt, cemaat, tarikat, ulus, kabile, parti, belirli bir kimlik mensupları) olarak kendilerini doğru yolda zannederler, oysa şeytan onları yoldan çıkarmıştır da bilincinde değildirler (43/Zuhruf, 36-37). Bu yüzden arkadaş seçimi ve kişinin hayat boyu ilişki halinde olacağı sosyal çevre son derece önemlidir. Arkadaş ve çevresini doğru seçmeyip suç ve günaha saplananların üzerine azap hak olmuştur, bütün yayıp ettikleri dolayı-

sıyla hüsrana uğrayan kimselerdir. (Ayrıca bkz. 25/Furkan, 27-29; 37/Saffat, 52-53 ve 56-59.)

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَسْوَاَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذٰلِكَ جَزَآءُ اَعْدَآءِ اللّٰهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَآءً بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَآ اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْاَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

26. İnkâr edenler dediler ki: "Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve onda (okunurken) **yaygaralar koparın. Belki üstün gelirsiniz."**

27. Artık gerçekten o inkâr edenlere şiddetli bir azap tattıracağız ve yaptıklarının en kötüsüyle cezalandıracağız.

28. Bu, Allah'ın düşmanlarının cezası olan ateştir. Bizim âyetlerimizi inkâr etmeleri dolayısıyla bir ceza olarak, orada onlar için ebedilik yurdu vardır.

29. İnkâr edenler dediler ki: "Rabbimiz, cinlerden ve insanlardan bizi saptırmış olanları bize göster, ayaklarımızın altına alalım, en aşağılarda bulunanlardan olsunlar."

26. ayet hak ve hakikatin ifadesi olan Kur'an vahyi karşısında militan tutum içinde olan inkârcılara işaret edilmektedir. Kimi inkârcılar vardır, inanmaz ama inananlara karışmaz; kimi de var ki militanca tutum takınır, Kur'an vahyinin kitlelere ulaşmaması için elinden geleni yapar. Mekkeli müşriklerin bir bölümü böyle davranır, Kur'an okunduğu zaman dinleyenler etkisinde kalmasın diye gürültü çıkarır, ıslık çalar, el çırparlardı. Üstelik bunu bir kampanya şeklinde yürütür, birbirlerine Kur'an tebliğine karşı bu şekilde hareket etmelerini tembih ederlerdi. Tabii ki ahirette bu kimselere şiddetli bir azap tattırılacaktır. Üstelik bu azap onlar için ebedidir.

Kur'an tebliğine karşı bu hasmane tutum içinde olanlar 28. ayette "**Allah'ın düşmanları**" olarak nitelendirilmektedir, bu aynı zamanda yukarıda geçen Allah düşmanlarının nitelikleri hakkında açıklayıcı bilgiler verir. Çağımızda da Kur'an'a, Kur'an öğretimine, Kur'an kurslarının açılmasına, Kur'an mesajının doğru anlaşılıp hayatı düzenleyici rol oynamasına karşı benzer kampanyalar

yürütülür. Yani Kur'an'a düşmanlık sadece vahyin indiği Mekke müşriklerine özgü bir tutum değil, her dönemde rastlanan militanca bir tutumdur.

29. ayet ilginç bir talebi dile getirir. Dünyada yakın çevre, dost, arkadaş veya çıkar grupları tarafından yanıltılıp saptırılan ve bunların etkisinde inkâr, isyan ve suç bataklığına düşenler buna sebep olanları görmek isteyeceklerdir. Görmek istemelerinin sebebi onlara hesap sormak, mümkünse ayaklarının altına alıp hınçlarını çıkarmaktır. (Bkz. 7/A'raf, 38; 40/Mü'min, 52). Çünkü zanlarınca onları bu duruma düşürenler cinlerden ve insanlardan olan bu kimselerdir. Bu yüzden birbirlerini suçlayıp durmaktadırlar.

Fakat bu çok makul gözükmemektedir. Her ne kadar cinlerden ve insanlardan birtakım şeytanlar, kötülük peşinde koşanlar onları yanılttıysa, onları zihinsel olarak etkilediyse de yüce Allah onlara akıl vermişti. Hak ile batıl, iyilik ile kötülük, doğruluk ile yanlışlık, güzellik ile çirkinlik arasında muhakeme yapar, nefislerine hoş gelen şeyleri bir kenara bırakır elçilerin gösterdiği doğru yola girebilirlerdi. Şeytanın kendisi dahi sahih iman ve salih amel sahibi Allah'ın kullarına herhangi bir etkide bulunamaz, onları kötülüklere, zulüm ve günaha sevk edemez.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَٰئِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا
وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ
فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۖ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا
مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾

30. Şüphesiz: "Bizim Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra dosdoğru bir istikamet tutturanlar (yok mu)**; onların üzerine melekler iner** (ve der ki:) **"Korkmayın ve hüzne kapılmayın, size vadolunan cennetle sevinin."**

31. "Biz, dünya hayatında da, âhirette de sizin velileriniziz. Orda nefislerinizin arzuladığı her şey sizindir ve istediğiniz her şey de sizindir."

Yaratılmış olmanın anlamı Allah'a kulluktur. Kamil manada kulluk ve bununla ilintili ahlaki kemal, manevi olgunlaşma Allah inancının insan hayatının her alanında, zihni faaliyetlerinde, duyuş ve düşüncelerinde, tutum ve davranışlarında merkezi yer almayı gerektirir. Buna tevhid inancı denir. Bu sahih inanca sahip kişi ve kişiler "**bizim Rabbimiz Allah'tır**" derler. Tek bir Allah

inancını hayatının merkezine oturtanlar bittabi O'nun emir ve yasaklarına riayet edecek, gösterdiği yolu takip edecekler (11/Hud, 112 ve 46/Ahkaf, 13-14). Bunun söz olarak ifade etmek kadar kolay olmadığını belirtmek lazım. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Herkes 'Rabbimiz Allah'tır' der, sonra çoğu inkâra sapar. Kim bu söz üzere ölmüşse, işte o dosdoğru olanlardandır." (Tirmizi, Tefsir 41/3.)

Böylelerinin ebedi kurtuluşa nail olacaklarında en ufak bir tereddüt yoktur. Nitekim dünyadan ayrıldıkları andan itibaren bunun yakîn bilgisine sahip olacaklardır. Zira melekler onlara bu müjdeyi vereceklerdir: korkmayın ve hüzne kapılmayın, size vadolunan cennete kavuşacaksınız, bununla sevinin! Hakikatte kimse ölümü sevmez, korkar. Ölümden sonra meleklerin verdiği müjde ile korkunun ortadan kalkması Allah'a kavuşmanın ve vaat edilene kavuşmanın sevinç ve mutluluğunu getirir. Bazıları ise öylesine korkacak ve hüzne kapılacaklar ki bir türlü Allah'a kavuşmayı arzu etmeyecekler. (Bkz. Buhari, Rikak, 41; Müslim, Zikr, 14-17.)

Meleklerin dünya sınavını başarıyla vermiş olanların üzerine inmesinin üç ayrı durumda olduğu söylenmiştir: Ölüm anında, diriliş günü veya kabirde. Her üç durumda müjdeyi alıp rahatlamaları mümkündür. Ölüm zamanında kişinin korkudan uzak olması meleklerden alacağı müjde ile kurtulduğunu ve cennete gideceğini öğrenmesidir, bu dünyada iken hep ruhunun derinliklerinde taşıdığı ontolojik güvenlik duygusundan tümüyle kurtulması anlamına gelir. Sûrenin 40. ayetinde ateşe atılanların mı, yoksa kıyamet gününe güvenle gelenlerin mi daha hayırlı olduğu sorulmaktadır. Hüzünlenmemesi gerektiği de ona söylenir, zira eğer geride bakıma muhtaç kimseler, çocuklar, yaşlılar bırakmışsa artık onlar da Allah'ın kucaklayıcı ve koruyucu rahmeti altındadır. Ya da onlar için endişelenmesin belki kusur ve affedilebilir günahları varsa yüce Allah onun yüzü suyu hürmetine onları affeder, kendisiyle birlikte cennetine dâhil eder. En doğrusunu Allah bilir!

31. ayette "Biz, dünya hayatında da, âhirette de sizin velileriniziz" cümlesi kime aittir. İlk bakışta meleklere ait olduğu söylenebilir. Nitekim tefsircilerin büyük bölümü buna kail olmuşlardır. Eğer meleklerin velayetini koruyuculuk-gözeticilik anlamında ele alırsak bu mümkündür. Ama mü'minlere fiili telkinlerde bulunmak, onlarla ilişki kurup somut yönlendirmelerde bulunmak manasında ele alırsak bu pek mümkün görünmemektedir. Şeytanlar ve şeytani cinler insanlara birtakım telkinlerde bulunurlar. Meleklerin özerk varlıklar olarak ve şeytanlarla çatışma içine girerek insanlara telkinde bulundukları, onları yönlendirmek üzere faaliyete geçtikleri söylenemez. Tabii ki melekler

insanın yararını ve salahını isterler ama onların görevi durum tespiti yapmak, kendilerine verilen emirleri harfiyen yerine getirmektir. Melekler mü'minlerin dostlarıdır, onların bağışlanmaları için dua ederler (40/Mü'min, 7); ancak burada sözü edilen başka bir konudur.

Bu durumda "**dünyada ve ahirette sizin velileriniz biziz**" cümlesini meleklerin değil, Yüce Allah'ın söylemiş olması ve fakat bunu meleklerin iletmiş olması mümkündür. Kurtubi bu ihtimalin yabana atılmaması gerektiğini kaydeder. Eğer melekler Allah'tan nakil olarak bu cümleyi kurtuluşa eren mü'minlere söylüyorlarsa, bu Nun-u azame olur. Bu çerçevede melekler Allah'tan naklederek cennette nefislerin arzuladığı ve istediği her şeyin bulunduğu bilgisini de vermiş oluyorlar.

نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَآ اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ اِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقّٰهَآ اِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقّٰهَآ اِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

32. **"Çok bağışlayan, çok esirgeyen** (Allah)**tan bir ağırlanma olarak."**
33. **Allah'a çağıran, salih amelde bulunan ve: "Gerçekten ben Müslümandanım" diyenden daha güzel sözlü kimdir?**
34. **İyilikle kötülük eşit olmaz. Sen, en güzel olan bir tarzda** (kötülüğü) **uzaklaştır; o zaman,** (görürsün ki) **seninle onun arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost**(un) **oluvermiştir.**
35. **Buna da, sabredenlerden başkası kavuşturulamaz. Ve buna, büyük bir pay sahibi olanlardan başkası da kavuşturulamaz.**
36. **Şayet sana şeytandan bir kışkırtma gelecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir.**

Nefislerin arzuladığı şeylerin tamamı dünyada iken makbul değildi, bir bölümü yasaklanmıştı. Cennette ise sınırsız nimet ve nimetlerin verdiği lezzet ve haz söz konusudur. Öyle ki insan dünyada neyi arzu etmişse onu cennette bulur, hatta tasavvur edemediği şeyleri de. "Arzulanan şeyler"in maddi nimetler, "istenen şeyler"in ise manevi ve fikri hakikatlerin elde edilmesi olduğu söylenmiştir. Mesela zihni yoran nice mesele var ki hakikatini öğrenemeden

bu dünyadan göçer gideriz, ahirette bunun aslını, özünü kavrama imkânımız olacak. Kant'ın "kendinde şey" ile tezahürü arasındaki farklılık böylece ortadan kalkmış olur. Ahirette marifetünnefstenmarifetülhalka ve marifetullaha kadar nice sırlar açığa çıkacak, nice perdeler açılacaktır. Nihayetinde cenneti her arzu ettiğimiz şeyi bulabildiğimiz sınırsız açık büfesi olan beş yıldızlı otel veya lokanta olarak da düşünmemek lazım. Tabii ki her türlü lezzetli yiyecek ve içecek bulunacaktır ama belki insana en büyük zevki ve keyfi verecek olan dünyada merak edip de hakikatlerine bir türlü vakıf olamadığı sırlar, tasarlayıp bir türlü ulaşamadığı güzellikler, simgeler-işaretler seviyesinde kalmış hikmetler, bilgilerdir. Ve hepsinden çok daha büyük mutluluk olan Allah'a kavuşmadır (likaullah).

Cennet Yüce Allah'tan bir ikram, bir ağırlanmadır. O çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Rabbim Allah'tır deyip hayatını dosdoğru istikamet üzere tanzim edenlere böylesine ikramlarda bulunur (3/Âl-i İmran, 198-199). Bu, bize cennette insana yapılacak ikramların küçümsenmemesi gerektiğini gösteriyor. Ben cennet istemem, demek hiçbir şekilde doğru değildir. Yunus Emre'nin

"Cennet cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver anları
Bana seni gerek seni"

Şiirini kendi asli bağlamından koparıp cenneti ve ilahi nimetlerini küçümseme şeklinde anlamak büyük bir hatadır. Cennet ve nimetleri asla küçümsenemez, cehennem ve azabı da hafife alınamaz, "ne biri ucuz ne diğeri lüzumsuzdur!"

Sözün en güzeli, en iç ferahlatıcı olanı "**Allah'a çağırıp da ben Müslümanlardanım**" diyenin sözüdür. "Müslümanlardanım" hem İslam'a mensubiyeti hem Müslümanlara ve İslam ümmetine aidiyeti ifade eder. Bu sözü söyleyen Allah'ın iradesine ve indirdiği hükümlere teslim olmuştur, kendisi gibi teslim olanlarla evrensel bir birlik meydana getirmiş, onun şerefli üyesi olmuştur. Başkaca hiçbir aidiyet ve mensubiyet İslam ve Müslümanlardan daha üstün ve daha önde değildir. Müslümanım son nefesine kadar üzerinde taşıyacağı, taşıması gereken kimliği İslam'dır.

İslam Allah'a teslimiyet olduğuna göre bittabi iyiliktir, güzellik, doğruluk ve yarardır. İyilik ve kötülük bir olamaz, Müslüman olmak ve İslam'a karşı durmak da bir ve eşit olamaz. Elbette İslam'ın düşmanları olacaktır, yukarıda Allah'ın düşmanlarının temel özelliklerini gördük. Ancak Müslümana yaraşan kötülükle karşılaşacak olsa da güzel tarzını bir kenara atıp kölüğe kötülükle

karşılık vermemesidir. Kötülüğe iyilikle cevap vermek bazen harikulade sonuçlar verir. Düşman olanın kalbini yumuşatır, onu kendi içinde vicdan muhasebesine sevkeder, bir de bakarsın ki düşman iken sıcak dost olur. Bunu başarmak kolay değildir, büyük sabır gerektirir. Sabır ise ahlaki tutumların en önemlilerinden biridir. Kötülük yapana iyilikle karşılık vermek sadece Müslümanlar arasında geçerli bir ilke değildir, Müslümanlar yerine göre ve gerektiğinde düşmanlarına karşı da aynı tutumu takınabilirler, nitekim Hz. Peygamber'e ona karşı koyanlara böyle davranması emredilmiştir (bkz. 23/Mü'minun, 96). Kötülüğe kötülükle cevap vermek kolaydır, zor olan sabretmek ve belki en zor olanı kötülüğe iyilikle cevap vermektir. Hz. İsa'nın şöyle dediği rivayet edilir: "Seni seveni sevmen marifet değildir, marifet seni sevmeyeni sevmendir."

Hiç kuşkusuz şeytan insanı kışkırtır, içine husumet ve nefret tohumlarını eker, değil misliyle karşılık vermek zalimane intikam duygularıyla hareket etmesini ister. Bu sayede insanlar arasında düşmanlıklar yayılır, ayrışmalar kutuplaşmalara, kutuplaşmalar çatışmalara dönüşür, böylelikle Allah'ın kulları birbirinin kanını akıtırken şeytan bundan sonsuz haz alır. Özellikle Müslümanlar etnik, mezhep, kabile, grup, zümre, cemaat taassubu vb. dürtülerle hareket etme gafletine düşmemeli, bu konuda son derece ihtiyatlı ve dikkatli davranmalıdırlar. Bu yönde şeytandan bir dürtü (veya bir vesvese, iğva vb.) gelecek olsa kişi hemen Allah'a sığınmalı (7/A'raf, 200. Ayrıca bkz. Ebu Davud, Salat, 123; Tirmizi, salat, 179); İslam'ın temel hükümlerini, kardeşlik hukukunu hatırlamalı. Allah kimin ne söylediğini işitir, kimin ne yaptığını bilir.

وَمِنْ اٰيَاتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا
لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَاِنِ
اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ
﴿٣٨﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ
وَرَبَتْ ۚ اِنَّ الَّذِي اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۚ اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ اِنَّ
الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي اٰيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۗ اَفَمَنْ يُلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ
مَنْ يَأْتِي اٰمِنًا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ۖ اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾

37. Gece, gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir. Siz güneşe ve aya secde etmeyin. Allah'a secde edin ki bunları kendisi yaratmıştır. Eğer O'na ibâdet edecekseniz.

38. **Şayet onlar büyüklenecek olurlarsa, Rabbinin katında bulunanlar. O'nu gece ve gündüz tesbih ederler ve** (bundan) **bıkkınlık duymazlar.**

39. **O'nun âyetlerinden biri de, senin gerçekten yeryüzünü huşu içinde** (solmuş, boynu bükülmüş ve kupkuru) **görmendir. Ama Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman, deprenir ve kabarır. Şüphesiz onu dirilten, ölüleri de elbette dirilticidir. Çünkü O, her şeye güç yetirendir.**

40. **Bizim âyetlerimiz konusunda çarpıtma yapanlar, Bize gizli kalmazlar. Öyleyse** (bir düşünün) **ateşin içine bırakılan mı daha hayırlıdır yoksa kıyâmet günü güvenle gelen mi? Siz dilediğinizi yapın. Çünkü O yaptıklarınızı gerçekten görendir.**

Kozmik düzen içinde cereyan eden olaylara, bize yakın veya uzak gök cisimlerine dikkatle bakabilen kimse bunların mutlak irade, ilim ve kudret sahibi bir Varlık'a işaret ettiklerini anlar. Kendi kendilerine var olmuş değildirler, hiçbir şey kendi kendine var olamaz. Kelamcılar bir şeyi var edenin bir var edicisi vardır, derler, onun da bir başka var edicisi. Ancak bu zinciri sonsuza kadar devam ettiremeyiz, mutlaka var edilmeyen, varlığı kendinden bir varlık olmalıdır ki, bu Vacibu'l Vücud olan Allah'tır.

Yine varlık dünyasında yer alanlar, kendi kendiliklerinden bu düzeni tuttumuş da değildirler. Hayli ince hesabı (kadr-u takdiri) gerektiren böylesine bir düzen nasıl tesadüfen kurulmuş olabilir? Bunu ileri sürebilecek bir bilim adamı her şeyden önce akademik kariyerini mümkün kılan tezinin kendi kendine yazılıp kitap halinde basıldığını iddia etmesi gerekir. Evrenin kendi kendine varolduğunu, bir Yaratıcısı'nın olmadığını ileri süren bir akademisyenin, tam da bu konuyu ele alan bir tez hazırlayıp tezini kitap halinde bastırdığını düşünelim. İnkârcı elbette kitabını kendisinin yazdığını söyleyecektir. Durum bu iken, kitabın inceleme ve araştırma konusu olan varlık âlemi veya herhangi bir tabiat olayının kendi kendine varolduğunu iddia etmesi tam bir garabettir.

Her biri Allah'ın varlığına gönderme ve belge olan gök cisimlerine tapınmak da büyük bir yanılgıdır. Hiç insan, hayli önemli bir kitabı takdir edip durur da yazarının varlığını ve yazarının bilimsel veya fikrî maharetini inkâr eder mi? Bu da zihnî bir garabettir. Aklı başında ve doğru muhakeme yapabilen insan gök cisimlerine değil, onları yaratan Allah'a tapar; O'nun iradesi ve kudreti karşısında boyun eğer.

Kur'an vahyinin ilk muhatapları Allah'a ortak koşan kimselerdi. İçinde yaşadıkları Arap yarımadasının güneyinde, doğusunda ve kuzeyinde gök cisimlerine, aya, yıldızlara, güneşe tapan kavimler vardı (2/Bakara, 164); Yemen'de

Saba melikesinin hüküm sürdüğü kavim güneşe tapıyordu (27/Neml, 24). Özellikle Babil havzasında gök cisimlerine tapınma biçimleri hayli yaygındı ki İbrahim aleyhisselâm ilk tebliğe başladığında bu batıl inanç sahipleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştı. Kur'an-ı Kerim gök cisimlerine güdümsüzler yaparak putlarına ad koyan Mekkelilere, sadece bir ve tek olan Allah'a tapmaları, Allah'a secde etmeleri gerektiğini hatırlatır. Kibirlerinden dolayı Allah'a tapınmayanlara hatırlatılan ikinci önemli gerçek şudur: Siz eğer kibirlenmeseniz Allah'ın katında bulunanlar gece gündüz o'na secde ederler ve bundan da bıkkınlık duymazlar.

"**Rabbinin katında bulunup da gece gündüz secde edenler**"in melekler olduğu söylenmiştir. Bu doğrudur, akla en yatkın görüştür (bkz. 7/Arâf, 206). Ancak bu Razi'nin ve diğer tefsircilerin iddia ettiklerinin aksine meleklerin insanlardan üstün olduklarının delili olamaz. Esasında melek-insan mukayesesi yersizdir. Melekler akıllı varlıklardır ama iradi varlıklar değildirler, verilen emir ve direktifleri harfiyen yerine getirirler. İnsan ise akıl yanında irade sahibidir. Aklını ve iradesini kullandığında nefs gibi müthiş bir güçle karşı karşıya gelir ve onu yenebildiği oranda aklını ve iradesini doğru istikamette kullanabilir. Meleklerin nefisleri yoktur ki, onları kötülüklere yöneltsin. Nitekim şeytanın düşmanı melekler değil, insandır. O bütün şeytani zekâsını, iğva ve maharetini insanı yoldan saptırmak üzere kullanır. Kısacası insanın işi meleklerden hayli zordur. Bu çerçevede eğer insandan üstün melekler söz konusu ise, bu doğruluktan, hak ve iyilikten sapmış bulunan inkârcı, isyankâr ve günahkâr insan söz konusudur. Melekler elbette inkârcılardan üstündürler.

38. ayet secde ayetidir. 39. ayet Yüce Allah'ın bir başka ayetine, hemen insanın gözleri önünde cereyan etmekte olan bir tabiat olayına dikkati çeker. Yeryüzü bazen kupkuru kesilir. Susuz kalmış, bitkin düşmüş bir insan nasıl huşu içinde bir tür yarı hareketsiz duruyorken, susuz toprağın görünüşü de öyledir. Burada insan-hayat ile toprak arasında kurulan benzerlik harikulade bir sanat anlatımıdır. Özellikle Ramazan ayında, hele uzun yaz günlerinde iftara doğru insan açlıktan ve susuzluktan bitkin düşer, yüzü solgunlaşır, gözlerinden huşu okunur. İftarla beraber canlanır. Bunun gibi susuzluktan kurumuş toprağın üzerine Allah'tan bir rahmet olarak yağmur yağdığında yeryüzü şenlenir, canlanır, kabarır, ayağa kalkar (bkz. 22/Hac, 5 ve 30/Rum, 50). Bu olay bize ölülerin de ikinci sûrun üflenilmesinden sonra dirilip ayağa kalkacaklarını ilham etmektedir. İnkârcılar toprak-yağmur ilişkisine bakıp insanın da ölümden sonra dirileceğini düşünebilmelidirler. İnsanın bu şekilde dirilmesi Allah'ın sonsuz kudreti dâhilindedir.

Yağmur-toprak ilişkisini salt bir tabiat olayı görüp bunda hiçbir ilahi müdahale ve anlam olmadığını öne sürenler Allah'ın ayetlerini çarpıtan kimselerdir. Bunu bilim adamlarının bir bölümü yapar ancak bu kimselerin yaptıkları Allah'a gizli kalmaz, melekler her ne yapıyorlarsa onu kayda alırlar hem sözlü hem görsel olarak defterlerine işlerler.

40. ayet inkârcıların bu tutumuna "**ilhad**" demektedir. Bu manadaki ilhad haktan sapmak anlamına gelir. Ragıp el İsfahani, ilhadın şirke düşmek veya sebeplere yapışmak suretiyle iki şekilde vuku bulduğunu söyler. Biri dinden çıkarır, diğeri inancın bağlarını gevşetir. İlhadın bir çeşidinde zulüm, haksızlık ve sapkınlık söz konusudur (bkz. 22/Hac, 25; 7/A'raf, 180). Yaratan Allah'ı bırakıp O'nun varlığına birer kanıt ve işaret olan varlıkların anlamlarını çarpıtarak yorumlamak, konumlandırmak kısaca Allah ile varlık arasındaki irtibatı koparmak, varlıkları Allah'tan bağımsız, özerk/otonom varlıklar olarak görmek ve göstermek veya Allah'ın yaratma filini aradan çıkararak varlıkları sebeplerine, salt yasalarına indirgemek ilhaddır.

Mülhidlerin gidecekleri yer ateşten başkası değildir. Oysa tabiata ve evrene hikmet gözüyle bakanlar, Allah'ın ayetleri üzerinde tefekkür edip yalnızca Allah'a ibadet edenler kurtuluşa ereceklerdir, onların ölümden sonra herhangi bir güvenlik kaygıları olmayacaktır ve dünyada olduğu gibi herhangi bir şey için hüzünlenmeyeceklerdir. Bu durumda akılsızca Allah'a ortak koşanlara denebilecek olan şudur: "**Siz dilediğinizi yapın. Çünkü O yaptıklarınızı gerçekten görendir.**" Her ne yapmışsanız hesabını verecek, sonunda hüsrana uğrayacaksınız.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ ۖ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ
الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ ۖ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَا
يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو
عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ ۖ
ءَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ ۗ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ ۖ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي
آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ
آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ

اَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾ اِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ اَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ اَيْنَ شُرَكَاءِيْ قَالُوا اٰذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٤٨﴾

41. **Şüphesiz, kendilerine zikir gelince onu inkâr edenler** (ateşin içine bırakılırlar); **oysa o, aziz** (şerefi yüksek, üstün) **bir Kitap'tır.**

42. **Batıl, ona önünden de, ardından da gelemez.** (Çünkü Kur'ân,) **Hüküm ve hikmet sahibi, çok övülen** (Allah)**tan indirilmedir.**

43. **Sana söylenen şeyler, senden önceki elçilere söylenenden başkası değildir. Şüphesiz, Rabbin, hem elbette mağfiret sahibidir, hem de acı bir azap sahibidir.**

44. **Eğer biz onu A'cemi** (Arapça olmayan bir dilde) **olan bir Kur'ân kılsaydık, herhalde derlerdi ki: "Onun âyetleri açıklanmalı değil miydi? Arap olana, A'cemi** (Arapça olmayan bir dil) **mi?" De ki: "O, imân edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İmân etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o** (Kur'ân), **onlara karşı bir körlüktür. İşte onlara** (sanki) **uzak bir yerden seslenilir."**

45. **Andolsun, Musa'ya kitabı verdik, fakat onda anlaşmazlığa düşüldü. Eğer Rabbinden** (daha önce) **bir söz geçmiş** (verilmiş) **olmasaydı, mutlaka aralarında hüküm verilmiş** (iş bitirilmiş)**ti. Gerçekten onlar, bundan yana kuşku verici bir tereddüt içindedirler.**

46. **Kim salih bir amelde bulunursa, kendi lehinedir, kim de kötülük ederse, o da kendi aleyhinedir. Senin Rabbin, kullara zulmedici değildir.**

47. **Kıyâmet-saatinin ilmi O'na döndürülür. O'nun ilmi olmaksızın, hiçbir meyve tomurcuğundan çıkmaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz da. Onlara: "Benim ortaklarım nerede" diye seslenece-ği gün, dediler ki: "Sana arz ettik ki, bizden hiçbir şahit yok."**

48. **Önceden kendilerine taptıkları** (bugün) **onlardan kaybolup gitti ve onlar kaçacak hiçbir yerleri olmadığını anlamışlardır.**

41. ayette Kur'an manasında kullanılan "**zikr**" öğüt ve hatırlatmayı ifade eder. Kur'an bir zikirdir; hak ve batıl, doğru ve yanlış, hidayet ve sapıklık, adalet ve zulüm, iyilik ve kötülük, güzellik ve çirkinlik konusunda sağlam bilgiler verir, güvenilir yol haritası çizer, hakikate ilişkin hatırlatmalarda bulunur. Bu

özelliklerini "**aziz**" olma vasfından alır. Aziz olan Allah ve O'ndan gelen vahiydir, üstün ve şerefi yüksek bir makamdan indirilmiştir. Bütün bilgileri güvenilir, haberleri doğru, hükümleri isabetlidir. Temeli çürük olan şeyler, kişiler, referans kaynakları veya şahıslar bu kitaba zarar veremezler. Önceden indirilmiş kitaplar onu yalanlamaz, yanlışlamaz; sonra yazılacak kitaplar da ona zarar veremez. Çünkü bu kitabı hüküm ve hikmeti sahibi, çok övülen Allah tarafından indirilmiştir.

Kur'an vahyi tarihte ilk defa vuku bulmuş bir olay değildir. Tarih boyunca Yüce Allah elçileri aracılığıyla kitaplar ve sahifeler indirdi. Son vahiy kendisinden öncekileri doğrulamakta, yanlışları tashih etmekte ve tamamlamaktadır. Bu ilahi mesaja uyan peygambere, ashabına ve onların yoluna tabi olanlara mağfiret etmekte, ilahi mesajı reddedip hükümlerine karşı çıkanlara şiddetli azap vermektedir.

44. ayet vahyin ilk muhatapları olan müşrik Arapların bir bahanesine değinmektedir. İnanmaya niyeti olmayan Araplar, kitabın başka dillerde indirilmesi gerektiği gibi temelsiz bir itirazda bulunuyorlardı. İki açıdan bu itirazın makul bir temeli yoktur: İlki her kavme kendi diliyle konuşan bir elçi gönderilmiş, onlara ilahi tebliğ yapılmıştır. İkincisi Araplara, Arapça dışında bir dille vahiy indirilseydi "**Bilmediğimiz bir dille bize neyi anlatmaya çalışıyorsun?**" diye itiraz edeceklerdi ki, bu itirazlarında haklı olacaklardı. Kur'an Arapça bir kitaptır, bu dille indirilmiştir. Tabii ki anlaşılması için başka dillere mealen çevrilmesi, tefsirinin yapılması mümkündür, gereklidir ve bu yönde bir çaba övgüye değerdir. Ama Kur'an'ın asli dili Arapçadır, tam olarak anlamlarına nüfuz edebilmek için elden geldiğince Arapça öğrenmek, Arapça öğrenimini yaygınlaştırmak gerekir. (Kur'an'ın Arapça indirilmesi ve hikmetleriyle ilgili daha geniş bilgiler için bkz. 12/Yusuf, 2; 14/İbrahim,4; 26/Şuara, 198 ve 39/Zümer, 28. ayetlerin açıklaması.)

Kur'an iman edenler için doğru yol göstericidir, işaret ettiği yolu takip eden kurtulur, hem dünyada hem ahirette ebedi mutluluğa erişir. İnsanın en ağır hastalıkları arasında yer alan cehalet, kin, husumet, haset, hırs, bencillik gibi kalp hastalıklarına şifa verir. Çünkü Kur'an okuyup hükümlerine göre hayatını düzenleyenler bunların olgun bir kişiliğe, insanın onur ve değerine yakışmadığını anlar ve hızla bu nakısalardan kurtulmaya çalışır. Kalbin hastalıklarını Kur'an'dan daha iyi tedavi edecek başka bir ilaç reçetesi yoktur (bkz. 10/Yunus, 57; 17/İsra, 82).

Eğer insanlar Kur'an'la doğru yolu bulmuyor, kalplerini istila eden hastalıklardan kurtulamıyorlarsa, bunun sebebi duyargalarını kapatmış olmaları-

dır. Bu inanmayanların tipik durumlarını ifade eder. Kur'an'ın ayetlerini dinlemek istemezler, kulaklarına çalınsa bile üzerinde tefekkür etmezler, bunu kategorik olarak ve kararlılıkla reddederler. Böyleleri için Kur'an iç anlamları, hakikatleri kapalı kalır, ne gözleri açılır ne kalpleri iç kavrayış melekesine sahip olur; onlara dramatik "bir körlük" hâsıl olur.

Böyleleri hakikate hayli uzak bir mesafede olurlar, hiçbir hak ve hakikati yakından bilip öğrenemez, olayların iç yüzüne vakıf olamazlar. Aslında kalbin içinde hakikati kavramaya ayarlı basiret ve feraset melekesi var, kalp Kur'an'a kapalı (kör) olunca, bu meleke iptal olmuş olur. Hz. Ali (r.a.) "**İşte onlara** (sanki) **uzak bir yerden seslenilir**" ayetinin, içsel körlüğe yakalananların kendi kalplerinden uzağa düştükleri anlamında olduğunu söylemiştir.

Kitabın Arapça veya başka dilde indirilmesi itirazın haklı esasını teşkil edemez. Zira Musa aleyhisselama kendi kavminin diliyle kitap indirilmişti, Tevrat Arapça değildi. Kavmi onu dinlemedi, indirilen vahiyler konusunda derin anlaşmazlıklara düştüler. Hâlbuki onun dilini biliyorlardı, maksatlarını anlıyorlardı, buna rağmen ilahi hükümlere itaat etmediler, sapkın yol tutturmakta ısrar ettiler. Yüce Allah bir hüküm vermiş, böyle davrananlara mühlet verecek, sona kadar inkâr ve isyanlarında diretecek olurlarsa büyük azabı onlara ahirette verecektir. Bu verilmiş bir söz, karara bağlanmış bir hükümdür. Öyle olmasaydı onlara hemencecik azabı verir, kendilerinden önceki suçlu günahkâr kavimlerin başına getirdiği felaket ve musibetleri bunların da başına getirirdi. Onlara mühlet vermektedir. Belki bu sayede nefis muhasebesi yapar, yapıp ettiklerini bir öz eleştiriye tabi tutar ve iman edip doğru yola girerler. Mühlet suçlu günahkârlara verilmiş büyük bir fırsattır. İnanmayanların içini kemiren bir kuşku, peşlerini bırakmayan, bir türlü içlerinden atamadıkları tereddütler var. (Benzer bir ifade için bkz.11/Hud, 110).

Kim ne yaparsa kendine yapar. İyilik tohumu eken iyilik, kötülük tohumu eken kötülük biçer. Yüce Allah herkese yapıp ettiklerinin karşılığını verir, kimseye haksızlık etmez (10/Yunus, 44).

İnsan hayatı geçici olduğu gibi kâinatın da ömrü geçicidir. Günün birinde kıyamet kopacaktır. Ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimse bilemez, bu bilgi elçilere de verilmiş değildir (7/A'raf, 187). O sadece kıyametin kopuş saatini değil, varlık âleminde her ne olup bitiyorsa ince ayrıntılarına varıncaya kadar bilir. Olup bitenler O'nun bilgisi dâhilindedir. Meyvenin tomurcuğundan çıkması, dişi bir canlının gebe kalması ve doğurması ile akla gelebilecek veya gelemeyecek her şey (13/Ra'd, 8; 31/Lokman, 34). Bilgi dâhilinde olan irade ve kudret dâhilindedir ve bu da Vacibu'l Vücud olan Allah'ın mutlak ilmine,

irade ve kudretine işaret eder. Yakından ve dikkatlice bakıldığında bunun eşya dünyasındaki sayısız tezahürlerinde müşahede etmek mümkündür. Bunun için işitme, görme ve kalpile kavrama, akletme melekelerinin doğru ve uygun yöntemle işletilmesi lazım. Yüce Allah, insana hak ve hakikati kavrama yeteneği ve imkânlarını bahşetmiştir.

Hakikat bu merkezde iken O'ndan başka itaat edilecek, hükümlerine tabi olunacak, kendisine ibadet edilecek başka bir varlık tasavvur edilebilir mi? Kim O'nun ortağı olabilir? O'na cahilce ortak koşanlara kıyamet günü yüce Allah soracak "**Nerede bana ortak koştuklarınız?**" Bu dehşet verici soruya arz edilecek hakikat şu olacaktır: Öyle birileri yok, bu apaçık gerçeği Arz ederiz. Olamazdı zaten, çünkü o gün kitleleri, zihni zayıf insanları peşlerine takan ulu önderler, tiranlar, kendilerini ilahlaştıranlar kaybolup gidecek, her biri bir köşeye sıvışmaya çalışacak. Ama kaçacak yerleri olmayacak (28/Kasas, 62 ve 74).

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ وَاِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُسٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾
وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هٰذَا لِيْ وَمَآ اَظُنُّ
السَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهُ لَلْحُسْنٰى فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ
كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾ وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى
الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهٖ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَآءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾

49. İnsan, hayır istemekten bıkkınlık duymaz; fakat ona bir şer dokundu mu, artık o, ye'se düşen bir umutsuzdur.

50. Oysa ona dokunan bir zarardan sonra tarafımızdan bir rahmet tattırırsak, mutlaka: "Bu benim (hakkım)**dır. Ve ben kıyâmet-saatinin kopacağını da sanmıyorum; eğer Rabbime döndürülsem bile, muhakkak O'nun katında benim için daha güzel olanı vardır." der. Ama andolsun biz, o kâfirlere yaptıklarını haber vereceğiz ve andolsun onlara, en kaba bir azaptan tattıracağız.**

51. İnsana nimet verdiğimiz zaman, yüz çevirir ve yan çizer; ona bir şer dokunduğu zaman ise, artık o, geniş (kapsamlı ve derinlemesine) **bir duâ sahibidir.**

49. ayette insanın istemekten bir türlü bıkıp usanmadığı "**hayır**" kelimesini maddi, sosyal ve manevi olan her tür yarar olarak anlamak mümkün. Kelime içeriği itibariyle olumlu olsa bile, isteyene göre olumsuz bir talep de olabilir. Mesela Allah'a kulluk için sağlık, idame-i hayat için helal rızık, infak için ser-

vet talep etmek hayırdır; ama suç ve günah işlerken güçlü olmak için sağlık, sefihçe ve ahlaksızca hayat için servet istemek şerdir. Şu halde ahlaki yüksek olgunluğa sahip mü'min bir insanın hayır talebi ile inkârcı ve günahkâr insanın hayır talebi aynı şeyler değildir. Hayır dileyen hikmete talip olur, çünkü kendisine hikmet verilene bolca hayır verilir.

Bu ayette yeterince bilinç sahibi olmayan soyut insanın fayda talebine işaret edilmektedir, böyle bir insan pragmatist bir ruha sahip olur, eşya ve olayların sadece kendine pratik faydalar sağladıkları oranda gözünde değer kazanırlar. Eşya ve olaylar zahirlerinden ve sağladıkları salt dünyevi ve maddi faydalarından ibaret değildirler; meşru fayda yanında şeylerin müteal-aşkın, batın-içkin ve öte anlamları ve boyutları vardır. Salt faydacılık (pragmatizm) şeyleri söz konusu üç boyutundan ve bir hikmete mebni olarak yaratan Yaratıcı'dan bağımsız ele alan bir felsefedir.

Elbette karakteristik özelliği itibariyle insan iyilik, fayda ister. Çağımızdaki karşılığı yüksek maddi refah, iktisadi büyüme, kalkınmışlık, teknolojide ve ekonomide gelişmişlik, mal mülk, servet, vurucu silah gücü, statü, sağlık, şöhret ve maddi başarıdır. Eğer ayette tasvir edildiği üzere belli bir zarar ve ziyana uğradıktan sonra yine bir bolluk ve refaha kavuştuğunda bu benim hakkımdır diyorsa bu insan ister ismen (nominal) Müslüman ister açık inkarcı olsun, sonuç itibariyle seküler insandır. Yani dünya hayatını, refah ve zenginliği, sağlık ve gücü, iktidar ve serveti salt bu dünyada tüketmek istemekte, dini-dini hassasiyet ve normları hayatın dışına çıkarmaktadır. Seküler insan meşru çerçevenin dışına çıkıp dünya hayatını mutlaklaştıran ve ahireti unutan kimsedir. Dünyevileştirilmiş (seküler) hayat felsefesine göre her şey "şimdi ve burada yaşanmalı", zevkler, lezzetler ve hazlar şimdi ve burada yani dünyada tüketilmelidir. Kazanır, istif eder ve tüketirken üst bir referansa müracaat edilmemeli; bu işe Allah, O'nun elçileri, indirilen kitaplar, ilahi hükümler (din), ahlaki ilkeler ve normlar müdahale etmemelidir.

Bu insanın inancının pek çürük bir zeminde durduğu açıktır. Hep ister, biriktirir, istif eder. Zamanımızda dünyayı etkisi altına alan piyasa kapitalizmi sınırsız sermaye biriktirme rejimi olarak tanımlanır ki, bunun Kur'an'daki ifadesi "**kenz**"dir. (Daha geniş bilgi için bkz. 9/Tevbe, 34. ayetin açıklaması.) Dünyanın nimetleri peşinde koşan, dünyada lezzet, güç ve iktidardan başka amacı olmayan yoksulluğa, darlığa düşüp de amacına ulaşmadığı zaman derin bir ümitsizliğe kapılır. Oysa varlık da yokluk da insanın ahlaki ve manevi olgunluğu için bir tür eğitim süreçleridir. Kazandığında nefsini tutacak mı, iffetli hareket edebilecek mi, yoksulların hakkını gözetecek mi, alçak gönüllüğünü

koruyabilecek mi? Yoklukla karşılaştığında sabredecek mi, bunun manevi olarak kendisinin sınavı olduğunun idrakinde olacak mı, yoksa isyan mı edecek? (Bkz. 10/Yunus, 21 ve 11/Hud, 10.)

50. ayette ince bir nükte var: Sınırsız sermaye biriktirme ve güç elde etme talebinde bulunana sıkıntı veren ve arkasından ona talebi doğrultusunda imkân veren de yüce Allah'tır ancak o Allah'ın sınırsız rahmetinden kendisine çetin bir sınav aracı diye bağışlanan nimetin hakiki sahibini unutur, nimeti temellük eder, dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkını kendinde bulur ki, liberal haklar teorisine göre kişinin kendi mülkiyeti üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunma, dilediği gibi tüketme hakkı temel haklar arasında sayılır.

Bu profilde olan kişilerin inanç bakımından homojen olmadıklarını "**Ve ben kıyâmet-saatinin kopacağını da sanmıyorum; eğer Rabbime döndürülsem bile, muhakkak O'nun katında benim için daha güzel olanı vardır**" demelerinden anlıyoruz Kişinin kıyamet ve ahiret konusunda iki fikirden birine sahip olmasından başka üçüncü seçeneği yoktur: Ya ahiretin varlığına ve hesap gününe inanır veya reddeder. Söz konusu kişi inkârcı ise bize dediği şudur: Kıyamet ve ahiret diye bir şey yoktur, bu hayali faraziyelerdir. Diyelim ki var, ben bu dünyada güç ve iktidar sahibiysem, ayrıcalıklı bir kişi isem, merak etmeyin sizin varolduğunu öne sürdüğünüz ahirette de ben iyi, hatta çok daha iyi bir konumda olacağım". Ayete bu manayı vermek mümkündür fakat ikinci kişilik profilinin kastedilmiş olması da ihtimal dışı değildir ki, bu nominal Müslüman profilidir. Zihni ve fiili hayatında ahiretin derin bir anlamı, belirleyici yeri ve fonksiyonu yoktur ancak herkes gibi kendine Müslüman denmektedir. Günün birinde karşısına biri çıkıp da "Sen ne yapıyorsun, nasıl bir hayat yaşıyorsun, kazanma biçimin, hırsın, zevklerin, dünya görüşün, etrafa verdiğin zarar, sorumsuzluğun Müslümana yakışır mı?" diye onu sorgulayacak olsa, sahip olduğu felsefe ve takip ettiği hayat tarzı ile zihni hakka ve hakikate karşı nasırlaşmış olduğundan "Merak etme, ahirette Rabbim huzuruna çıkacağım zaman bana daha güzel mevkiler, daha güzel ve büyük nimetler verecektir. Ben özelim, dünyada başarılı olan ahrette de başarılıdır" der ve hakikatte iç dünyasında bunan inanır. Ne var ki bu inancın hiçbir gerçeklik temeli yoktur.

Mesele şu ki bu yöndeki bir inanç ve düşünme biçimi Müslümanca değil, inkârcıların zihni tutum ve pratikteki fiilleriyle paralellik arzeder. Nitekim 50. ayet böyle düşünüp yaşayanları inkârcılar sınıfına koyup yaptıklarını kendilerine acılı bir şekilde haber verileceğini ve onları kaba bir azabın beklediğini belirtmektedir. (Ayrıca bkz. 18/Kehf, 32-44 ve 37/Saffat, 51-61. ayetlerin tefsiri.)

Evet, insan böyledir. İster inkarcı ister ismen (nominal) Müslüman olsun,

eğer sahih bilgiye sahip değilse, sahip olduğu bilgisi imana dönüşmemişse, imanı eylemlerinde tezahür etmiyorsa, söyledikleri ile yaptıkları birbirini tutmuyorsa, iktidar ve imkan sahibi olduğunda İlahi Hukuk'u uygulamayıp nefsinin hoşuna gittiği gibi hükmediyorsa, refah ve bolluğa kavuştuğunda hak ve hakikatten, ilahi hükümlerin çizdiği çerçevede yaşamaktan yüz çeviriyorsa; böyle bir insan veya topluluk, şımarır, azar, insanlara tepeden bakmaya başlar (yüz çevirir-yan çizer); bir kötülük, sıkıntı, musibet ve darlık dokunduğu zaman da var gücüyle, bıkmadan usanmadan, uzun uzadıya dua edip durur (17/İsra, 83). Bu insan ruhunun büyük paradokslarından biridir.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ اَلَآ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ ﴿٥٤﴾

52. **De ki: "Gördünüz mü haber verin; eğer o** (Kur'ân) **Allah katından ise, sonra siz onu inkâr etmişseniz** (bu durumda) **uzak bir ayrılık içinde olandan daha sapık kimdir?"**

53. **Biz âyetlerimizi hem afakta, hem kendi nefislerinde onlara göstereceğiz; öyle ki, şüphesiz onun hak olduğu kendilerine açıkça belli olsun. Her şeyin üzerinde Rabbinin şahit olması yetmez mi?**

54. **Dikkatli olun; gerçekten onlar, Rablerine kavuşmaktan yana derin bir kuşku içindedirler. Dikkatli olun; gerçekten O, her şeyi sarıp-kuşatandır.**

Hz. Ali (r.a.)'nin bir inkârcı ile tartışması nakledilir. Uzun süren bir tartışmadan sonra Hz. Ali şunu der ve konuyu kapatır: "Farzet ki ahiret yok, benim kaybım olur mu? Yok! Pekiyi, ya varsa, senin durumun ne olacak!". 52. ayet Kur'an vahyi konusunda en ufak bir şüphe ve tereddüt unsurunu ima etmeden bir tür varsayım üzerinden inkârcıları ilzam etme yolunu tutar. Siz vahyi inkâr ediyorsunuz, öyle bir şey vuku bulamaz diyorsunuz, pekiyi ya öyle ise, bu durumda haliniz ne olacak? Kur'an'ın sizinle ve ahirette karşılaşacağınız durumla, hüsran ve ziyanla ilgili bütün bilgiler ve haberler tahakkuk edecektir. O zaman nasıl kurtulacaksınız, ne yapacaksınız, kendinizi nasıl savunacaksınız? İnkârınız sizi haktan ve hakikatten öylesine uzağa düşürüyor ki, bundan daha trajik bir sapıklık olamaz.

Kur'an vahyi basit bir iddia, soyut bir teori değildir. İnsanın merkezinde yer aldığı hayat mucizelerinin tümü onun mesajını teyit etmekte, kanıtlamakta, zaman içinde açmakta ve doğrulamaktadır. Yakından bakabilenler Allah'ın varlığına birer gönderme, delil ve işaret olan ayetleri hem afakta hem enfüste müşâhede edebilirler. Varlık âleminin kozmik düzeni, galaksiler, samanyolu, yıldızlar, güneş-ay, gece ve gündüz, maddi tabiatta geçerli olan yasalar, rengârenk fiziki çevre, envai türlü canlılar ve bütün bunlar arasında var olan düzen, ahenk ve harmoni -ki bunların toplamına marifetülhalk diyoruz- Allah'ın birliğine, ilmine, iradesine ve kudretine birer delildirler. Kur'an ayetlerinin bir defada değil, 23 senede inmesi gibi afaktaki ayetler, sırlar, yasalar, kozmik ve tabii düzenin içyapısı zaman içinde ortaya çıkmaktadır, her yeni keşif ve buluş O'nun bir ayetidir. Yaratılış olmuş bitmiş değildir, yaratılan ilk nesne kalem ise, kalem kâğıt üzerinde yazmaya devam etmektedir. Afaktaki ve enfüsteki ayetleri okuma kılavuzu Kur'an vahyidir. Varlık kitabının sözlüğü, anlam haritasıdır (bkz. 27/Neml, 93).

Enfüsteki ayetler ise iç dünyamızdaki sonsuz ve sınırsız duyuşlar, düşünüş biçimleri, heyecanlar, rüyalar, kısaca maddi ve bedeni olmayan her türlü entelektüel, manevi ve aşkın evrendir. Evrenin bir izdüşümü bizim iç dünyamızdır. Afakın içkin hali enfüsümüzdür. Afakta her şey ayetlerin toplamı ise enfüsümüzdeki şeyler de öyledirler. Afak enfüsün zahiri, enfüs afakın batınıdır. Her ikisi aşkın-müteal olana bakar, ondan beslenir, onunla irtibat halinde bulunur. Enfüsteki ayetleri anlamak, iç dünyamızı tanımak marifetünnefstir. Marifetülhalk ile marifetünnefsin birlikte yürümesi yani enfüste ve afakta ayetlerin ortaya çıkıp anlaşılır hale gelmesi bizi marifetullaha götürür. Her üç marifet hakkı hak olarak ortaya çıkarır. Kur'an bunun teyidi ve bildirimidir.

Bedbaht inkârcılar inansın inanmasın, vahiy hakikatinin ifadesi olan Kur'an üzerinde Yüce Allah'ın şahit olması yeter, başka hiçbir şeye ihtiyaç yoktur. O'nun şahitliği, kefaleti, teminatı yeter. Onların derinlerde yatan kuşkuları var, onların sorunları Rablerine kavuşacaklarına bir türlü inanmalarıdır. Siz inananlar buna üzülmeyin. Yüce Allah inkârcıların, isyankâr, günahkâr ve zorbaların ne yaptıklarını hakkıyla bilir, hiçbiri O'nun iradesi ve kudreti haricinde özerk alanlarda değildirler, onları çepeçevre kuşatmış bulunmaktadır (4/Nisa, 126).

Fussilet sûresinin (41) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

42- Şûra Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 53 âyettir. Adını 38. ayette geçen "danışma, istişare" anlamındaki "**şura**" kelimesinden almaktadır. Zuhruf (43) sûresinden önce, Fussilet (41) sûresinden sonra indirilmiştir. Bazı ayetlerinin (23, 24, 26, 27, 39 ve 41) Medine'de indiği iddia edilmişse de üslup ve içerik açısından kritik edildiğinde bu görüş genel kabul görmemiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوحِي اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللّٰهُ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٤﴾
تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِ اَلَٓا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ
اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾
وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ
يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَٓاءَ
اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَٓاءُ فِي رَحْمَتِهٖ وَالظّٰلِمُونَ
مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ اَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَآءَ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ
وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾

1. **Ha, Mim!**
2. **Ayn, Sin, Kaf!**
3. **O, Aziz ve Hâkim olan Allah, sana ve senden öncekilere böyle vahyetmektedir.**

4. **Göklerde ve yerde olanlar O'nundur. O, yücedir, büyüktür.**
5. **Gökler, neredeyse üstlerinden çatlayıp-parçalanacaklar; melekler de Rablerini hamd ile tesbih ederler ve yerde olanlara mağfiret dilerler. Haberiniz olsun; gerçekten Allah, bağışlayan ve esirgeyen O'dur.**
6. **Allah'ın dışında birtakım veliler edinenler ise; Allah, onların üzerinde gözetleyicidir. Sen onların üzerinde bir vekil değilsin.**
7. **İşte biz sana, böyle Arapça bir Kur'ân vahyettik; şehirlerin anası** (olan Mekke halkı)**nı ve çevresinde olanları uyarman için ve kendisinde şüphe olmayan toplanma gününü** (haber verip onları) **uyarman için de.** (O gün onların) **Bir bölümü cennette, bir bölümü çılgınca yanan ateşin içerisindedirler.**
8. **Eğer Allah dileseydi, onları her hâlde tek bir ümmet kılardı. Ancak O, dilediğini kendi rahmetine sokar. Zalimlere gelince; onlar için ne bir veli vardır, ne bir yardımcı** (bulursun).
9. **Yoksa O'nun dışında birtakım veliler mi edindiler? İşte Allah; veli O'dur, ölüleri dirilten O'dur. O, her şeye güç yetirendir.**

İlk iki ayet Huruf-u mukattaa olup konuyla ilgili Bakara sûresinin girişinde gerekli bilgiler verilmiş bulunmaktadır (bkz. 2/1). Huruf-u mukattaadan hemen sonra vahiy, Kur'an ve kitaptan söz edilmekte, bu sayede konuya dikkat çekilmektedir. Nitekim 3. ayette Hz. Peygamber (s.a.)'e Yüce Allah vahyettiğini belirtir. Ona vahyettikleri kendisinden önceki elçilere vahyettikleri ile aynı şeydir, vahiyler tarih boyunca aynı kaynaktan fışkırmışlardır. Somut kurallarda gözlenen bazı farklılıklar istisna edilecek olursa, bütün elçilere vahyedilenler mesaj, hâkim tema ve içerik bakımından aynıdırlar.

Vahyedenin iki temel vasfından biri "**aziz**", diğeri "**hâkim**" olmasıdır. Üstündür, azamet sahibidir, izzet O'nundur; her işinde ve vahyinde hikmet ve isabetli hükümler bulunmaktadır. Vahiylerin dikkatimize sunduğu ana temalardan biri şudur: Varlık âleminde her ne varsa Yüce Allah'ındır yani O'nun bilgisi, iradesi ve kudreti dâhilinde olmayan hiçbir şey mevcut bulunmamaktadır. O'nun kontrolü ve tasarrufu dışında iğne ucu kadar bağımsız, özerk alan yoktur. Başka bir ifade ile varlık O'nun yaratması ve hükümranlığı altında ise "din-dışı/seküler alan" da yoktur. Allah'tan bağımsız alan tasavvur etmek zihnin bir kurgusu, hakikat değeri olmayan bir varsayımıdır (temelsiz faraziye). Göklerde ilah olanın yeryüzünde ilah olmayacağı düşünülemez. Bu da bizi varlık âleminde sözü ve iradesi geçen Allah'ın yeryüzünün işlerinin düzenlenmesi işinde de sözünün ve hükmünün geçmesi gerektiği sonucuna götürmektedir

(43/Zuhruf, 84). Her şey O'nun mülküdür, mutlak mülk O'nundur. Yücedir, mümkün varlıkların hiçbirine benzemez, onların sahip olduğu özelliklerden yüksekliklerde, yüceliklerdedir; azametlidir, mümkün varlıkların hiçbirinin sahip olduğu kudret ve güç, hükümdarlık O'nun azameti ve hükümdarlığıyla mukayese edilemez.

3. ayette "**Allah, sana ve senden öncekilere böyle vahyetmektedir**" cümlesinde yer alan vahyin geniş zaman formuyla gelmiş olmasına dikkat etmek gerekir. Burada atlanmaması gereken birkaç nükte bulunmaktadır:

a) Tarih boyunca vahiyler olmuştur, Hz. Peygamber'e gelen vahiy de bunların devamıdır;

b) Hz. Peygamber'e vahyin gelmekte olduğu ve dünyadan irtihaline kadar süreceğini ima etmektedir.

c) Efendimiz'le nübüvvet zincirinin son halkası eklendiyse ve dünyadan irtihaliyle vahiy kesilecek ise de vahyin mesajı, teması ve hükümleri Kur'an tarafından kıyamete kadar korunacak ve devam ettirilecektir. Böylelikle vahye tabi olanlar, tarihin hangi diliminde yaşıyor olursa olsunlar, ilk peygamberden son peygambere kadar gökten gelen vahyin rahmetine iştirak etmekte, ondan yararlanmaktadır.

"**Semavat/gökler**" tabaka üstüne tabaka olup devasa galaksiler, samanyolu, yıldız sistemleri, güneş ve gezegenlerden müteşekkildir. Her birinin diğeriyle irtibatı vardır, birbirleriyle etkileşim halindedirler. Semavi cisim ve kütlelerin dışında başka âlemlerin varlıkları bulunmaktadır. Hepsi yüce Allah'ın kudret eli altındadırlar. Yüce Allah'ı tesbih ederler, ismini anarlar ve bizim idrak etmekte zorlanacağımız mahiyette gizli, farklı bir bilinç taşırlar. Yani aslında belli seviyelerde belli idrak düzeyleri söz konusudur. En azından kendilerini yaratan, bir düzene koyan ve düzenlerinin sürmesini temin eden yasaları koyan Allah'ın kudret ve azametini idrak etmektedirler; öyle ki bunu iliklerine varıncaya kadar hissettiklerinden, gökler neredeyse çatlayıp parçalanacaklardır. (Bkz. 19/Meryem, 90; 17/İsra, 44 ve 24/Nur, 41-42.)

Benzer bir bilincin çok daha gelişmiş form ve mahiyette meleklerde de bulunduğunu söylemek mümkün. Onlar da yüce Allah'ın kudret ve azametini her an varlıklarının bütününde hissetmekte, dile getirmektedirler. Onlar da her an yüce Allah'ı hamd ile tesbih etmektedirler. Hz. Ali (r.a.), yeryüzündeki inkârcıların yani müşriklerin Allah'a ilişkin öne sürdükleri söz ve düşünceler karşısında meleklerin derin bir şaşkınlığa düşüp Allah'ı hamd ile tesbih ettiklerini söylemektedir.

Fakat sadece bu kadarla değil; bir yandan varlık âleminin düzenini ayakta

tutmakta, ilahi sünnetleri yürürlükte tutmaktadırlar, öte yandan yerde olanlara bağışlanma (mağfiret) dilemektedirler. Gayet tabii olarak Hz. Ali'nin görüşünün de teyit ettiği üzere meleklerin sadece mü'minler için bağışlanma diledikleri anlaşılmaktadır (bkz. 23/Mü'minun, 7). Mantıksal olarak müşriklerin öne sürdüklerinden dolayı meleklerin onlar için de bağışlanma dilemeleri tutarlı görünmemektedir. Şu var ki, "Zulümlerine rağmen Rabbin insanlara mağfiret edendir" (13/Ra'd, 6) ayetini göz önünde bulunduracak olursak şunu söylemek mümkündür: Allah'ın zulmedenlere mağfireti onlara iki şekilde olur: Bir tevbe etmeleri halinde cezalandırmaz, diğeri hemen ceza vermez tevbe etmeleri için süre tanır. Meleklerin inkârcı ve zalim olsa dahi yeryüzündeki insanlara bağışlanma dilemeleri onlara belki inkâr ve isyanlarından, zulüm ve günahtan dönerler diye mühlet vermesi, mühleti uzatma dua ve temennisinde bulunmalarıdır. En doğrusunu Allah bilir!

Yakından bakıldığında bu, mü'min insan için çok hoş, kaygıları ortadan kaldırıcı bir duruma işaret eder. Melekler insanın dostlarıdır. Öyledirler, zira yaratılışın başlangıcında İblis'in aksine Âdem'e selama durmuş, Allah'ın secde emrini yerine getirmişlerdi. (2/Bakara, 34.) Hakikat bu ise, bu durumda insan kendisi için Malikü'l mülk olan Allah nezdinde kendisi için bağışlanma dileyen gerçek dostları meleklere yardımcı olmalı, inkâr, isyan, günah ve zulümlerden kaçınıp iman, itaat ve adalet çerçevesinde hayat düzeni tesis etmelidir. İnsanın yeryüzü hayatında doğruluğu ve iyiliği seçmesi melekleri memnun ve mutlu eder.

Melekler yerdekiler için bağışlanma dileseler de, insanın aklından çıkarmaması gereken hakikat şu ki bağışlayan ve esirgeyen Allah'tır. Madem durum budur Allah'ın dışında kendilerine birtakım veliler, dostlar, yardımcılar veya koruyucular (veliler) edinenler büyük yanılgı içindedirler. Gökler, melekler ve bilinç sahibi mü'minler, Allah'ın mutlak kudret ve hükümdarlığını tasdik edip O'nun iradesine teslim olmuşlarken, inkârcıların Allah'ın dışında kendilerine yol göstericiler, liderler, kurtarıcılar, yardımcılar arayıp onlara güvenmeleri akıl alır gibi değildir. Allah onların ne yapıp ettiklerini bilir, görür, üzerlerinde gözetleyicidir. Peygamber onlar üzerinde vekil değildir, onun görevi doğru yolu göstermek, hak ile batılı, iyi ile kötünün arasını ayırıp insanlara hayatlarını yaşarlarken takip edecekleri yol haritasını vermektir (6/En'am, 66).

Bu hakikatler Arapça olarak vahyedilen Kur'an'da belirtilmiştir. Allah'ın elçisinin görevi şehirlerin anası (Ümmü'l kura) Mekke halkını ve çevresinde olanları uyarıp korkutmaktır. (Ümmü'l kura için bkz. 3/Âl-i İmran, 96-97 ve 6/En'am, 92. ayetlerin açıklaması.) Kur'an'ın Arapça indirilmiş olması Araplara veya Arapça konuşan halklara özgü bir kitap olduğu anlamına gelmez. Aksine

Kur'an evrensel bir kitap olup beşer nev'ine hitap eder, herkesi hidayete, adalete ve yüksek ahlaki bir hayatın tesisine davet eder (bkz. 12/Yusuf, 2 ve 13/Ra'd, 37. ayetlerin açıklaması ve ilgili atıflar).

Kendisinde zerre miktarı şüphe olmayan bir günde yani kıyametin kopmasından sonra insanlar mahşerde toplanacak, dünyada iken yapıp ettiklerinin hesabını verecek ve herkes seçtiği inanca, dine, hayat tarzına ve fiillerine göre gruplandırıldıktan sonra iyiler cennete, kötüler cehenneme sürülecek.

Yüce Allah yaratılışın amacını böyle vaz'etti. İnsanlar ve cinler O'na ibadet etsinler, O'nu tanısınlar diye yarattı. Onlara seçme özgürlüğü verdi, özgürlüklerini doğru veya yanlış yönde kullanarak çeşitli dinlere, inançlara ve hayat biçimlerine göre ayrıldılar. Bunda bir hikmet vardır. Bizim görevimiz bu gerçeğin içerdiği hikmeti bulup çıkarmak, üzerinde tefekkür etmek ve yaratılışın sahih amacına göre yaşayıp dünya sınavını başarıyla tamamlamaktır. Yüce Allah dileseydi insanların tümünü tek bir inanç ve yaşama tarzı üzere kılardı. Dahhak'a göre bunun anlamı Allah dileseydi herkesi ya hidayet veya sapıklık üzerine blok halde yaratır, öyle bırakırdı. Öyle yapmadı, seçme özgürlüğünü vermek suretiyle doğru ve yanlış, hak ile batıl arasında tercih yapmayı insana bıraktı, dolayısıyla herkes tercihlerinin, kullandığı özgürlüğün sorumluluğunu üstlenecektir. (Bkz. 11/Hud, 118 ve ilgili atıflar.)

8. ayette "**O, dilediğini kendi rahmetine sokar**" buyrulmaktadır. Bunu iki şekilde anlayanlar vardır: O dilediği kimseleri rahmetine sokar veya dileyen kimseleri rahmetine dâhil eder. Yakından bakıldığında iki görüş arasında pek fark olmadığı görülür; her iki anlam da esasta doğru ve biri diğeriyle ilgilidir. Zira Yüce Allah insana seçme özgürlüğü vermişse, kişi hidayeti özgürlüğünü kullanarak seçer, gereklerini yerine getirmeye çalışır ki bu durumda onu rahmetine Allah dâhil eder. Seçimini yanlış yönde kullanmışsa zaten kendisi bilinçli bir biçimde rahmetin dışında kalmak istemiştir ki yüce Allah böylelerini tabii ki rahmetine dâhil etmez. Seçimiyle hidayetin dışında kalmak, Eş'ari ve Maturidi'ye göre "kulun kendi iktisabı"dır.

Ayetin devamında "zalimlere gelince; onlar için ne bir veli vardır ne bir yardımcı (bulursun)" buyrulmaktadır. Bilinç sahibi insan bilmeli ki Allah'ın dışında kurtarıcı, hakiki yol gösterici, nihai hüküm/yasa koyucu, koruyucu dost ve yardımcı (veli) yoktur. Hakiki veli O'dur. Hiçbir insan ölüleri diriltemez, cesetlere ruh veremez, toprağa karışmış kemikleri bir araya getirip et giydiremez ama her şeye kudreti yeten Allah bunu yapar, ölüleri diriltir. Bu ve başka sıfatları dolayısıyla velayet sadece ve sadece O'na özgüdür.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾ فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

10. Hakkında ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey; artık O'nun hükmü Allah'ındır. İşte Rabbim olan Allah. Ben O'na tevekkül ettim ve yalnızca O'na dönüp-yönelirim.

11. O, göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Size kendi nefislerinizden eşler, davarlardan da çiftler var etti. Sizleri bu tarzda türetip-yayıyor. O'nun benzeri gibi olan hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir.

12. Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. O, dilediğine rızkı genişletip-yayar ve kısar da. Çünkü O, her şeyi bilendir.

10. ayet değerlerin kaynağına işaret eder. Ahlak ve hukuk söz konusu değerlerden beslenerek teşekkül etmelidir. İnsanın kendi değerlendirme ve akli çabasıyla ortaya çıkaracağı değerler çoğu zaman bireysel nefsinin istek ve tutkularının, zümre ve sınıf çıkarlarının, kabile ve kavim üstünlükleri iddiasının etkisinde olabileceğinden hak ve adaleti tesis etmekten uzaktırlar. Yüce Allah mutlak ilmi ve Hak olması hasebiyle kimsenin tarafını tutmaz; varlık âleminde her şey adalet üzere yerli yerinde olduğu gibi, Hak'tan neşet eden hükümler ve değerler de yerli yerindedir ve bunların dışında hiçbir değer kaynağı beşeriyetin huzur ve mutluluğunu temin ve tesis edemez.

Bu açıdan herhangi türden bir ihtilaf vukuunda insanların müracaat etmeleri gereken asli kaynak ilahi hükümler olmalıdır. Her ne kadar ayet Mekke'de inmişse ve muhatapları mü'minler olarak seçilmişse de siyak ve sibakı ile "nüzulün hususi olması hükmün umumi olmasına engel değildir" kuralı göz önüne alındığında, ayetin üç ana insan grubuna hitap ettiğini söylemek mümkün:

a) İnsanların tamamı: Bu kategoriye beşer türü girer. İnansın inanmasın insanlar aralarında ihtilaf eder ve birbirlerinin hak ve hukuklarına tecavüz ederler. İnsan toplumları ardı arkası kesilmeyen savaşlar, iç çatışmalar, toplumsal çalkantılar yaşar. Bireysel veya kitlesel zulüm ve baskılar, haksızlıklar, ticari, medeni ihtilaf ve anlaşmazlıklar eksik olmaz. Çoğu zaman suçlar karşılıksız kalır, mahkemeler, yargı sistemleri adaleti tesis etmez. Bu tür ihtilaflar

eğer Allah'ın vahiyler aracılığıyla belirttiği hükümlere göre ve adil yargılama gözetilerek çözülecek olsa adalet tesis edilir. Mamafih dünyada Allah'ın indirdiği hükümlere göre muhakemeler yapılmasa da, ahirette yani her şeyin açığa çıkacağı, gerektiğinde organların kişinin aleyhinde tanıklıkta bulunduğu, böylelikle haklının haksızlık yapandan hakkını alacağı Din Günü'nde adalet tesis edilecektir.

b) Müslümanlarla gayrı Müslimler: Bu kategoriye inanç esasları, yaratılış, mebde-mead, dinlerin dayanağını teşkil eden ana umdeler ve hayatın hangi esaslara göre tanzim edileceği konusunda geniş ölçekli ihtilaflar girmektedir. Saldırgan, tahripkâr ve temel hakları ihlal etmeksizin Müslümanlar batıl olarak kabul ettikleri dinlerin müntesipleriyle tartışır, müzakerelerde bulunur, onların görüşlerini çürütmeye ve kendi inançlarının haklılığını, doğruluğunu ortaya koymaya çalışırlar. Ama anlaşma, ortak noktalarda buluşma sağlanmayacak olursa, yapılması gereken iş, ihtilafın sonucunu Yüce Allah'a havale etmektir ki, hak ve hakikatin apaçık olarak çıkacağı Din Günü'nde Allah son ve kesin hükmünü verecek; kimin inancında veya görüşünde isabet edip etmediği anlaşılacaktır.

c) Müslümanlar: Bu kategoriye aynı inanca ve şeraite bağlı Müslümanlar arasındaki ihtilaflar girmektedir. Bunlar mezhepler ve fırkalar arasındaki itikadî ve fıkhi görüş ve içtihat farklılığı olabileceği gibi sosyal, siyasi, ekonomik ve devletlerarası ihtilaf ve çatışma sebepleri de olabilir. İhtilaf vukuunda Müslümanların yapması gereken Allah'a ve elçisine müracaat etmeleri, her türden anlaşmazlığı Kur'an ve Sünnet'in hükümlerine göre çözmeye çalışmalarıdır. (Bkz. 4/Nisa, 59.)

Sûrenin başından bu yana sıfatları ve varlıklar üzerindeki mutlak kudreti, azamet ve izzeti anlatılan Allah yegâne hakiki Rabb'tır. Hz. Peygamber'in dilinden bu bütün mü'minlere ve insanların tamamına bildirilmektedir. O'nun hükmü isabetlidir, adaletin tesisi ve hakkaniyetin kendisidir. Bu dünyada ve şimdi adalet tesis edilmese de, hak yerini bulmasa da zora ve sıkıntıya düşen, zulme uğrayan kimse Allah'a tevekkül edecek, O'nun eninde sonunda hakkını alacağına itimat edecektir.

Yüce Allah'ın yerine başka hiçbir varlık ikame edilemez. O'na göre herkes ve her şey fanidir, acz içindedir ve O'na muhtaçtır. Gökleri ve yeri yaratmıştır. Yaratılışını sürdüren yasalar zincirinin bir halkası da insana kendi nefsinden eşini yaratmış olmasıdır (bkz. 4/Nisa, 1). Canlılar çift (erkek ve dişi) yaratılmışlardır. Bir araya gelir, birleşirler. Birleşme (çiftleşme) sonucunda ürerler. Diğer varlıklarda yaratış başka kurallara göre olmaktadır.

11. ayette "**O'nun benzeri gibi olan hiçbir şey yoktur**" buyrulmaktadır ki nefy-i teşbih sanatının kullanıldığı bu ayette kastedilen O'nun benzeri yoktur. Varlıklar içinde hiçbir şey onunla mukayese edilemez; O'nun dengi, muadili, benzeri bir şey yoktur ki O'nunla mukayeseye konu olsun. Kıyasa konu olacak şeyler aynı kulvarda olur, aralarında illet benzerlikleri aranır. Yaratan ile yaratılan arasında herhangi bir mahiyet birliği olmadığından kıyasa ve mukayeseye de konu olamazlar. Ancak elbette bu ayetten fıkhi konularda "kıyas"a başvurulmayacağı sonucu çıkmaz. Bazı tefsirciler bu ayetten böyle bir sonuç çıkarmışlarsa da yanlıştır, kıyas fıkhi içtihatların esasını teşkil eder. Yüce Allah'ın ilmi dışında kalan hiçbir şey yoktur; O işitendir, görendir. Nasıl olmasın ki göklerin ve yerin anahtarları O'nundur yani varlık alemi üzerinde mutlak hükümran O'dur. (Bkz. 39/Zümer, 63. ayetin açıklaması ve ilgili atıflar.) Belli bir hikmete mebni olarak rızıklandıran, rızkı genişletip yayan ve kısan O'dur. (Bkz. 30/Rum, 37 ve 34/Sebe', 36.)

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحًا وَالَّذِي اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰٓى اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ اَللّٰهُ يَجْتَبِي اِلَيْهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِي اِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُٓوا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّ الَّذِينَ اُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

13. **O: "Dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a vasiyet ettiğini ve sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya vasiyet ettiğimizi sizin için de teşri' etti** (bir şeriat kıldı). **Senin kendilerini çağırdığın şey, müşriklere ağır geldi. Allah, dilediğini buna seçer ve içten kendisine yöneleni hidayete erdirir.**

14. **Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra, yalnızca aralarındaki 'tecavüz ve haksızlık' dolayısıyla ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden, adı konulmuş bir ecele kadar geçmiş** (verilmiş) **bir söz olmasaydı, muhakkak aralarında hüküm verilmiş** (iş bitirilmiş)**ti. Şüphesiz onların ardından Kitab'a mirasçı olanlar ise, herhalde ona karşı kuşku verici bir tereddüt içindedirler.**

İslamiyet esas itibariyle bir dindir. Belki en geçerli ve doğru tanım sadece bu kavramla yani "**din**" ile yapılabilir. Doğu dinlerinden Budizm, Brahmanizm, Taoizm, Konfüçyanizm ve Şintoizm'den farklı ve fakat Yahudilik ve Hıristiyanlıkla benzer olarak ilahî menşe'lidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, Allah'tan vahyedilmiş bir kitap olarak kendini, önceki münzel kitapların yani Tevrat, Zebur ve İncil'in bir devamı, onları doğrulayıcı, içlerine sonradan karışmış harici unsurları ayıklayıcı ve tamamlayıcı olarak takdim etmektedir.

Ebu Hanife 13. ayetten hareketle dinlerin (hakikatte ve aslında) bir, şeriatlerin farklı olduğunu söyler. Ona göre her din mensubunun kendi şeriatına bağlı kalarak yaşaması, dinlerin farklı olduğu veya farklı kaynaklardan neşet ettiği anlamına gelmez. (Bkz. İmam-ı Azam'ın Beş Eseri, s. 12.) Geçmiş peygamberlerin beslendiği kaynak ile son peygamber Hz. Muhammed (s.a.)'in beslendiği kaynak aynıdır. Bundan dolayı İslam inancına göre peygamberler arasında ayırım yapılmaz; hepsi Allah'ın elçileri olarak gönderdiği öğreticilerdir: "Elçi, kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Mü'minler de. Tümü Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve elçilerine inandı. 'Onun elçileri arasında hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz." (Bkz. 2/Bakara, 285; 3/Âl-i İmran, 4; 7/A'raf, 158.)

Kur'ân bakış açısından peygamberler, ilahi mesajı insanlara iletmek ve yol göstermek üzere görevlendirilmiş birer elçi olduklarından aynı zamanda kardeştirler; peygamberler, felsefe tarihinde görüldüğü üzere birbirlerini eleştiren ve çürütmeye çalışan filozoflar gibi değildirler, tam aksine birbirlerini doğrulamakta ve tamamlamaktadırlar (4/Nisa, 163). Peygamberin bir görevi de, kendisinden önceki ilahî tebliğe karışmış yabancı ve harici unsurları ayıklamak, böylelikle öğretiyi saf, arı ve duru kaynağına irca etmektir.

Sözkonusu peygamberlik anlayışı dinler arası ilişkinin özünü barışçı bir temele oturtması bakımından önemlidir. Çünkü yine Kur'ânî öğretiye göre, Hz. İbrahim, Yahudî, Hıristiyan ve Müslümanların ortak atasıdır. Yakub (İsrail) aleyhisselâmın İshak'tan ve Hz. Muhammed'in İsmail'den geliyor olması bizleri amca çocukları kılar. Yine Kudüs her üç din ve her üç kitap için de kutsal ve birleştirici bir şehirdir; bu şehir ilahî amaçlı kurulmuş Mekke ve Medine ile üçlü bir referansı teşkil eder.

İslam'ın temeldeki inancı Allah'ın birliği (Tevhid), bu dünyadan sonraki ikinci ve sonsuz bir hayat (Ahiret) ve ilahî tebliği yapan ve insanlara yol gösteren peygamberlik kurumu (Risalet) gibi esaslara dayanır. Nitekim "İslam Amentüsü"nde toplanan imanın şartları dediğimiz formülasyon bu üç temel inancın birer türevi durumundadır. Kişinin Müslüman olarak imanını pratik hayatta da gerçekleştirmesi beklenir ki, bunlar da İslam'ın beş şartı olarak for-

müle edilmiştir. Ancak Hz. Peygamber (s.a.)'in de açıkça işaret ettiği gibi İman ve İslam'ın şartlarını yerine getirme çabasının varacağı nihai menzil İhsan'dır. "İhsan", Hadis'te de tanımlandığı gibi "kişinin Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet etmesidir." (Müslim, İman, 1.)

13. ayette Ulu'l azm peygamberler sayılmaktadır (46/Ahkaf, 35). Efendimiz'in isim olarak zikredilmemiş olması, hitabın kendisine yapılması dolayısıyladır. Peygamberlere dinin dosdoğru ayakta tutulması ve dinde ayrılığa düşülmemesi emredilmektedir. Bu manada İslamiyet "**ed-Din**"dir, dolayısıyla onda ihtilafa düşmeye mahal yoktur. Tarih boyunca bütün ilahi vahiy ve tebliğlerin özünü ve esaslarını kendinde toplamaktadır. "**Dinde ihtilafa düşmek**" demek farklı yorum, içtihat, tevil ve tefsirleri dinin yerine geçirmektir ki, bunun sonucunda mezhepler din gibi telakki edilmeye başlanır. Ayetlerden ve katiyeti kesinleşmiş naslardan hareketle ve doğru bir usul takip ederek farklı tefsir, yorum ve içtihatlarda bulunmak dinin kendi içinde zenginlik ve rahmettir. Mezhepler, fırka ve farklı içtihatlar dinin yerine geçemez; bu yüzden mezhep ve fırka adına şiddet kullanmak, ümmetin birliğini bozmaya teşebbüs etmek meşru değildir. Çünkü bu sayede din parçalanmış, ümmet sonu kanlı çatışmalara varan fitnelere düşmüş olur.

Dinin ayakta tutulması inanç esaslarının kalp ile tasdiki yanında hükümlerinin pratik hayatta uygulanması; toplumsal hayatın sosyal ve iktisadi politikaları tespit edilirken Yüce Allah'ın teşriine başvurulması demektir. Hükümleri tatbik şansı bulmayan bir dinin inanç esasları da yaşamaz, zaman içinde din soyut meselelere indirgenir, ibadetleri ritüeller seviyesine iner, fakat sosyal hayata başka din, inanç veya felsefi doktrinlerin temel prensipleri yön vermeye başlar.

Dinin hükümlerinin uygulanması müşriklere ağır gelir. Bu vahyin ilk muhatabı Mekkeli müşrikler için söz konusu olduğu gibi bugün ve kıyamete kadar gelecek müşrikler için de söz konusudur. Şirk ve müşriklik tarihin miladi 7. asrında ve Mekke'de ortaya çıkmış tarihsel bir kategori değildir. Aksine evrensel bir kategori, insanın din karşısında geliştirdiği evrensel bir profildir. Şirkin esası Allah'ın varlığını kabul ettiği halde kişinin veya toplumun hayat alanlarını dinin hükümlerine göre düzenlemeyi reddetmesi fikrine dayanır.

14. ayette insanlara gökten bilgi geldiği ancak birbirlerinin haklarına tecavüz etmeleri dolayısıyla insanların ayrılığa düştüğü belirtilir. "Haklara tecavüz", "**bağy**" ile ifade edilmiştir ki, bunun anlamı insanların birbirlerini kıskanması ve birbirlerinin hak ve hukuklarını ihlal etmeye kalkışmalarıdır. Bu, tarihin birincil derecedeki dinamiklerinden birini teşkil etmektedir. (Daha geniş bilgi için bkz. 2/Bakara, 213 ve 3/Âl-i İmran, 19. ayetin açıklaması.) Kendi

hakkına razı olmayı reddedip başkalarının hak ve hukukunu ihlal etmek ağır bir suçtur, geçmişte bu suçu işleyen topluluklar cezalandırılmışlardı. Şu var ki, artık "**adı konulmuş bir süre** (ecel)" söz konusu olduğundan artık dünyevi ceza (azap) olmayacaktır. Geçmiş kavimlerden sonra gelen kitap ehli bütün bunlardan gerekli dersleri çıkaracaklarken, son inen bilgi konusunda kuşkular yaymaktadırlar.

Pekiyi, bu durumda yapılması gereken nedir? Cevabı 11/Hud, 112. ayette ve burada verilmektedir. Hemen ve şimdi zalim ve zorbalara ceza verilmemesi veya topluca sapkınlığa düşen kavimlerin yok edici azaba maruz bırakılmaması yapıp ettikleri şeylerin yanlarında kar kalacağı anlamına gelmez. Dünyada iken güç ve iktidarlarına, işbirliği yaptıkları dostlarına güvenip cezalardan kurtulabilirler ama ahirette onlar için kurtuluş yoktur. Suçlu-günahkârların akıllarından çıkarmamaları gereken hakikat şu ki, asıl hesap verip azaba düçar olacakları vakit kıyamettir (54/Kamer, 46).

Her şey açık olarak ortaya konulmuş, doğru ve yanlış, iyilik ve kötülük, kısaca hak ve batıl birbirinden ayrılmıştır. Kitap bunun kanıtıdır. Ne var ki Kitaba mirasçı olanlar yine de derin bir şüphe ve tereddüt içinde bulunuyorlar. Kimi tefsircilere göre bunlar kendilerine önceden kitap verilen Yahudi ve Hıristiyanlar, kimi tefsircilere göre ise Allah'a ortak koşanlardır. Genel ve evrensel bir kategori olarak vahiy karşısında derin bir şüphe ve tereddüt serdedip ilahi hükümleri tanımayan herkesin bu kapsamda olabileceğini düşünebiliriz. Bunlar Kur'an-ı Kerim'de açıklanan hükümlerin bir toplumun hak ve hakkaniyet esasına göre ve adaletle yönetilmesi için yeterli olamayacağını, mesela insanın yaptığı yasaların daha fonksiyonel olabileceğini öne sürerler.

فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ ۚ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَآ اَنْزَلَ
اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍ ۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ ۚ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۚ لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ
اَعْمَالُكُمْ ۚ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ۚ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

15. Şu hâlde, sen bundan dolayı davet et ve emrolunduğun gibi doğru bir istikamet tuttur. Onların heva (istek ve tutku)**larına uyma. Ve de ki: Allah'ın indirdiği her kitaba inandım. Aranızda adaletli davranmakla emrolundum. Allah, bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizindir. Bizimle aranızda 'deliller getirerek tartışma** (ya, hüccete gerek)**' yoktur. Allah bizi bir araya getirip-toplayacaktır. Dönüş O'nadır."**

Önceki ayette (42/14) insanlara gökten bilgi geldiği ancak birbirlerinin haklarına tecavüz etmeleri dolayısıyla insanların ayrılığa düştüğü belirtilir. Haklara tecavüz, "**bağy**" ile ifade edilmiştir ki, bunun anlamı insanların birbirlerini kıskanmaları ve birbirlerinin hak ve hukuklarını ihlal etmeye kalkışmalarıdır. Bu, tarihin birincil derecedeki dinamiklerinden birini teşkil etmektedir. Bu elbette ağır bir suçtur, geçmişte bu suçu işleyen topluluklar cezalandırılmışlardı. Şu var ki, artık "adı konulmuş bir süre (ecel)" söz konusu olduğundan artık dünyevi ceza (azap) olmayacaktır. Geçmiş kavimlerden sonra gelen kitap ehli bütün bunlardan gerekli dersleri çıkaracaklarken, son inen bilgi konusunda kuşkular yaymaktadırlar. Pekiyi, bu durumda yapılması gereken nedir?

Ayet, Hud sûresinde (11/112) olduğu gibi Peygamber'e emrolunduğu gibi bir istikamet tutturması gerektiğini söyler. Peygamber bir yandan çağrısına devam edecek, diğer yandan tebliğ ettiği şeyi somut olarak hayatında yaşayacaktır. Peygamberin kaçındığı önemli husus, insanların heva ve heveslerine göre tutum almak ve hukuku bu çerçevede yani güçlülerin çıkarına ve arzularına göre şekillendirmektir. Hukuk ve hükümlerin kendisinden türediği haklar sistemi objektif olmak durumundadır. Şahıs, kabile, aşiret, topluluk, cemaat, etnik grup, sınıf, zümre, ulus vb. insan gruplarının çıkar ve arzularına göre düzenlenmiş hukuk insanlar arasında adaleti tesis etmez, zaten öyle bir amacı da yoktur.

Objektif adaletin tesisi için din farkının öne çıkması gerekmez. Hz. Ali (r.a)'nin Mısır Valisi Malik bin Eşter'e yazdığı mektupta belirttiği üzere, "Müslümanlar dinde kardeştir, gayrimüslimler de Müslümanlarla yaratılışta (ontolojik olarak) eştir." Peygamber ve onun izleyicileri Müslümanlar, geçmişte vahiy alan bütün peygamberlere ve onların tebliğlerine inanmaktadırlar. Diğer din müntesipleri hiçbir kuşkuya kapılmadan, Müslümanların adaletine güvenebilirler, zira İslam'ın anahtar terimlerinden biri adalettir. Adalet, Peygamber'in belli başlı görevlerinden birini teşkil etmektedir:

"Aranızda adaletli davranmakla emrolundum." Razi, bunun "kendi aralarında anlaşmazlığı düştüklerinde veya ihtilafların içinde çıkamayıp Peygamber Efendimiz (a.s.)'a müracaat ettiklerinde söz konusu olduğu"nu söyler.

Kaffal ilginç bir noktaya değinir. Bu ayet çerçevesinde Peygamber sanki şöyle demektedir: "Yüce Allah bana neyi emretmişse ve beni neyden sakındırmışsa, emir ve yasaklara uymakla emrolundum. Bu konuda sizlerle aramda fark yoktur, eşitiz. Yani ben Peygamber olarak emrettiklerimin veya nehyettiklerimin aksini yapamam, siz de yapamazsınız. Bu konuda muadiliz. Allah'ın hükmünü ilgilendiren konularda sizin büyükleriniz ile küçükleriniz, soylu olanlarınız ile sıradan (avam) olanlarınız arasında eşit davranırım."

Adalet en yüksek ahlaki ilkedir, ruhunu ve gücünü ahlaktan alır ama aynı zamanda ahlakı ve toplumsal düzeni de korur. Fazilet/erdem de iki aşırılıkların ortası yani itidaldir. Rabbinden aldıklarını olduğu gibi hayata geçirmekle yükümlü olan Peygamber ve elbette onun samimi izleyicileri olan Müslümanlar, adaleti tesis etmek ve hayat biçimlerine erdemi ikame etmekle yükümlüdürler. Adaletin esaslarından biri hukuk karşısında "insanlar tarak dişleri gibi eşit" telakki edilip muamele görmesi, ahlaki olarak da başkalarını neyi tavsiye ediyorlarsa öncelikle bunu kendi hayatlarında tatbik etmeleridir.

"**Emrolundum**" ifadesi, adaletin Peygamber'in şahsi tutum ve tercihine bırakılmayıp Allah'tan bir emir olarak geldiğine işaret etmektedir ki, buna göre ayetten "Aranızda adalet yapmak için bana emir verildi" şeklinde bir anlam çıktığını söyleyenler olmuştur.

İslamiyet, "ed-Din" vasfını Kur'an'ın kendisinden önce indirilen kitapları ve sahifeleri tasdik etmesi, son elçi Hz. Peygamber'in de kendisinden önceki elçilerin tebliğini teyit edip mesajlarını devam ettirmesinden almaktadır. Hz. Peygamber insanlar arasında adaletle hükmetmekle emrolunmuştur (5/Maide, 42), o kimsenin hiçbir kabile ve ailenin tarafını tutmaz, sadece hakkı ayakta tutmaya çalışır. Müslümanlar da onun yolunu yani sünnet ve siretini takip ederler. Bu durumda herkesin yapıp ettikleri kendini bağlar, arada tartışmalar, münakaşalar olsa da en sonunda Yüce Allah insanları kıyamette bir araya getirip toplayacak ve kimin haklı kimin haksız olduğu konusunda son hükmü kendisi verecektir. Bu böyledir, çünkü "dönüş O'nadır."

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾ اَللَّهُ الَّذِي اَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ ۗ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۚ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا ۙ وَيَعْلَمُونَ اَنَّهَا الْحَقُّ ۗ اَلَآ اِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

16. O'na icabet olunduktan sonra, Allah hakkında (sözde) **'deliller öne sürüp tartışanların' delilleri, Rableri katında geçersizdir. Onların üzerinde bir gazap vardır ve şiddetli azap onlaradır.**

17. Ki Allah, hak olmak üzere Kitab'ı ve mizanı indirdi. Ne bilirsin; belki kıyâmet-saati pek yakındır.

18. Onda acele edenler, (gerçekte) **ona inanmayanlardır. İmân edenler ise, ona karşı bir korku içindedirler ve onun gerçekten hak olduğunu bilirler. Haberiniz olsun; kıyâmet-saati konusunda tartışanlar, gerçekte uzak bir sapıklık içindedirler.**

16. ayetin tefsiri konusunda müfessirlerin yaptığı açıklamalar pek tatminkâr değildir. Sûrenin Mekke'de indiğini dikkate aldığımızda Tevhid inancının genel kabul gördüğü söylenemez, aksine inananlar azınlıkta idi. Bu durumda genel olarak insanların veya Mekke'deki çoğunluğun davete icabetinden sonra, Allah hakkında tartışmaya sebebiyet veren bir tartışmanın geçersizliğine atıf yapıldığını söylemek mümkün değildir. Başka bir deyişle burada Allah'ın zatı ve sıfatları konusunda genel kabul gördükten sonra tartışmanın geçersizliği söz konusu değildir. Belki tam aksine az sayıda insan dâhil davete icabet ettikten sonra Allah hakkında sözde deliller öne sürüp tartışmanın Allah katında veya hakikat nokta-i nazarında herhangi bir değeri olmaz. Zira insanların tümü varlık âleminde iki veya daha fazla tanrı olduğunu iddia etse, şirk koşsa veya O'nun varlığını inkâr etmeye kalkışsa bile O birdir, Hak'tır, kâinatın yaratıcısıdır, Vacibu'l Vücud'dur, mülkün sahibidir, yegâne hükümran ve hükümdardır. Bu hakikat çoğunluğa, kamuya, çoğunluğun onayına göre değişmez. Davete muhatap olanların bir bölümü icabet etmişse –ki Mekke'de Hz. Peygamber'in davetine icabet edenler azınlıkta idi– bu yeter, onlar Allah'ın yüce ismini anıyor, yeryüzünü O'nun ismini anmaktan, O'nu hamd ile tesbih etmekten hali bırakmıyor. İnanmayanların, Allah'ın zatı ve sıfatları konusunda sonu gelmez teolojik tartışmaya girişenlerin (ehlikitap), varlığı konusunda inkârcı tutum takınan ateist ve materyalistlerin, "bilmiyoruz, ilgilenmiyoruz" diyen agnostiklerin; vahiy hakikatini veya ahireti inkâr eden deistlerin ne söyledikleri önemli değildir. Savundukları tezler, empoze ettikleri öğretiler ve tutturdukları günahkâr hayat tarzları ile başkalarına yaptıkları haksızlıklar dolayısıyla onları ilahi gazap beklemektedir, onlar için şiddetli azap hazırlanmıştır.

Ayetle ilgili Elmalı şöyle demektedir: "O'na uyulduktan sonra yani Allah'a uyulduktan, bu beyan gereğince bütün indirdiği kitaba iman edilip emri dosdoğru tutulduktan sonra, Allah hakkında veya Allah'ın dini hakkında münakaşaya kalkışacak olanların delilleri Rableri katında çürüktür. Ne teorik, ne pratik ne naklî ne aklî hiçbir tutanakları kalmaz. Delil ancak eğriliğe ve eğrilere karşı yönelik olur. İlmî ve amelî açıdan ortada olan "Hak" ve "İstikamet" karşısında yapılan münakaşa, sırf bir azgınlık ve haksızlık ilanından ibaret kalır. Onun için Allah katında delilleri çürük olmaktan başka hem aleyhlerine bir gazap hem de haklarında şiddetli bir azap vardır."

Onların öne sürdükleri deliller ne kadar çürükse, kaygan bir zemindeymiş gibi hemen sarsıntı geçirip üzerlerine inşa edilen doktriner binayı (kavramsal çerçeve, kuramı) çökertiyorsa, Allah'ın hak olarak indirdiği Kitap ve mizan o kadar sağlamdır. Kitap'tan kastedilen Kur'an-ı Kerim ve ihtiva ettiği hükümlerdir. Yüce Allah'ın ilminden ve şaşmaz adaletinden neş'et ettiği için sapasağlamdır; hak ve hakkaniyeti, adalet ve doğruluğu ifade etmektedir. "**Mizan**" ise semantiği hayli zengin bir kelimedir. Adalet ve doğruluk anlamına geldiği gibi denge ve ölçü anlamına da gelir. Yerine ve kullanıma göre adalete yani tartıya işaret eder, yerine göre hassas denge ve ölçüye. Burada adaleti ifade ettiğini söylemek mümkün ama mesela Rahman sûresinde (55/7-9) çift kutuplu olarak adalet ve denge manasında kullanılmıştır (bkz. 57/Hadid, 25).

Allah'ın zatı ve sıfatları konusunda gereksiz tartışmalara girişmek, adaletten şaşmak gaflettir, zaman kaybıdır, sonu hüsran ve ziyandır. Yeryüzünde ahlaki çöküntü, adaletsizlik, yoksulluk ve zulümler ortalığı kasıp kavururken içinden çıkılmaz, içerikleri itibariyle spekülatif-metafizik tartışma ve polemiklere girişmek, meselenin özünü kaybetmektir. Yüce Allah kendi zatı, mebde ve mead konularında indirdiği vahiylerle gerekli bilgi ve haberleri vermiş bulunmaktadır, bunlarla yetinmek gerekir. Tarih boyunca din adamları ve dini kurumların acı çeken kitlelere karşı duyarsız ve aldırışsız davranmalarının bir sebebi bu teolojik tartışma ve çekişmelerdir. Bizans kuşatma altında iken, rahiplerin meleklerin cinsiyetiyle ilgili hararetli tartışmalar sürdürmeleri bu evsaftaki din adamları ve din temsilcilerinin gerçeklikten ne kadar uzak, hayatın somut pratiklerine ne kadar yabancı olduklarının somut örneğidir. Benzer durumda olan filozof ve entelektüeller için de aynı şeyi söylemek mümkün.

Kozmik zaman hızla akmaktadır, kıyametin saati pek yakındır. Kıyametin kopacağına inanmayanlar gelişinde acele etmektedirler, kopacağına ihtimal vermedikleri için bir tür meydan okuyorlar. İman edenler ise gerçeği bilir, böyle bir günden korkarlar, bu gerçeğin farkında oluşlarının ruhlarında yarattığı kaygıdır, çünkü gafil değildirler, bilinç sahibidirler. Vuku bulması neredeyse kesin olan bir deprem karşısında evini çürük malzeme ile ve tam fay hattı üzerine kuran mı daha akıllı ve gerçekçidir, yoksa sağlam zemin üzerinde sağlam malzeme kullanıp ev inşa eden ve buna rağmen her şeyin Allah'ın kudret elinin altında olduğunu bilip O'na tevekkül eden ve O'na sığınan mı? İşte inkârcı ile mü'min arasındaki fark budur. Bu yüzden kesin olarak kopacak olan kıyamet konusunda çürük deliller, akla yatkın olmayan argümanlar öne sürenler gerçekte tam bir sapıklık içindedirler.

اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهٖ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾ مَنْ كَانَ
يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهٖ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا
وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ
مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّ الظّٰلِمِينَ لَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى الظّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنّٰتِ لَهُمْ مَا يَشَآؤُنَ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾ ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ قُلْ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ
فِي الْقُرْبٰى وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ
﴿٢٣﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ
وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾
وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّاٰتِ وَيَعْلَمُ مَا
تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ
مِنْ فَضْلِهٖ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾

19. **Allah, kullarına karşı lütuf sahibidir; dilediğini rızıklandırır. O, kuvvetlidir, azizdir.**

20. **Kim âhiret ekinini isterse, Biz ona kendi ekininde arttırmalar yaparız. Kim dünya ekinini isterse, ona da ondan veririz; ancak onun âhirette bir nasibi yoktur.**

21. **Yoksa onların birtakım ortakları mı var ki, Allah'ın izin vermediği şeyleri, dinden kendilerine teşri' ettiler** (bir şeriat kıldılar)**? Eğer o fasıl kelimesi olmasaydı, elbette aralarında hüküm** (karar) **verilirdi. Gerçekten zalimler için acı bir azap vardır.**

22. (O gün) **Zalimleri kazandıkları dolayısıyla korkuyla titrerlerken görürsün; o** (yaptıkları) **da üstlerine çöküvermiştir. İmân edip salih amellerde bulunanlar ise cennet bahçelerindedirler. Rableri katında her diledikleri onlarındır. İşte büyük fazl** (nimet ve üstünlük) **budur.**

23. İşte Allah, imân edip salih amellerde bulunan kullarına böyle müjde vermektedir. De ki: "Ben buna karşı yakınlıkta sevgi dışında sizden hiçbir ücret istemiyorum." Kim bir iyilik kazanırsa, biz ondaki iyiliği arttırırız. Gerçekten Allah, bağışlayandır, şükredene karşılığını verendir.

24. Yoksa onlar: "Allah'a karşı yalan düzüp-uydurdu" mu diyorlar? Oysa eğer Allah dilerse senin de kalbini mühürler. Allah, batılı yok edip-ortadan kaldırır ve kendi kelimeleriyle hakkı hak olarak pekiştirir (gerçekleştirir). **Çünkü O, sinelerin özünde olanı bilendir.**

25. Kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri affeden ve işledikleriniz bilen O'dur.

26. O, imân edip salih amellerde bulunanlara icabet eder ve onlara kendi fazlından arttırır. Kâfirlere gelince, onlara şiddetli bir azap vardır.

Yeryüzünde hayatımızı Yüce Allah'ın lütfu sayesinde idame ettiriyoruz. Onun maddi, tabii ve manevi rızık kaynakları olmasaydı biz bunları kendimiz var edemezdik. Suyu, havayı, gıdayı, bitkileri, hayvanları yaratmasaydı ne hayat mümkün olurdu ne bizler! Rızkı veren O'dur, rızkı da belli bir hikmete mebni olarak dağıtır. O'nun rızkı dağıtımı emeğin hakkını bulmaması veya adaletsizlik değildir, tam aksine hak ve hakkaniyet, emek ve adalet esastır. Bilinmesi gereken hakikat rızık kaynakları dâhil her şeyin O'nun iradesi ve kudreti dâhilinde olmasıdır. O kuvvetlidir ve azizdir; bu iki sıfatına denk sıfatlara kimse tasavvur edilemez.

Dünya ve ahiret birbirlerini takip ederler. Nihayetinde ahiret dünyadan sonra gelendir. Biri diğerine aykırı, biri diğerinin zıttı değildir, aralarında öncelik-sonralık ilişkisi söz konusudur. Aslolan, kalıcı ve ebedi olan tabii ki ahirettir. Kim ahireti gözeterek dünya hayatını yaşarsa ona arttırmalar yapılarak verilir. İnsanları yanıltan husus iki varlık arasında denge kurmakta içine düştükleri yanılgı ve zaaftır. Bazıları varlığı dünya hayatından ibaret zannederler, bütün yatırımlarını dünyada yapar, çabalarının tamamını dünyadaki zevkleri, lezzet ve hazların tüketilmesine hasrederler. Buna hayatın sekülerleştirilmesi denebilir (3/Âl-i İmran, 145). Yüce Allah bu çabada olanlara istediklerini verir, fakat böyleleri ahirette büyük kayba uğrar. Dünya hayatına ilişkin sevgi ve arzunun (Hubbu hayat ed Dünya) merkeze alınması ahiretteki ebedi kaybın sebebidir. (Bkz. 2/Bakara, 201; 7/A'raf, 31-32 ve 28/Kasas, 77. ayetlerin açıklaması.)

20. ayet ilginç bir biçimde dünya ve ahiret "ekin"i için "**hars**" kelimesini kullanmıştır. Almanca "kültür"ün de anlamı ekindir. Batı ile temasa geçen Osmanlı

aydınları, "kültür"e karşılık ararlarken "hars" kelimesini kullanmayı uygun bulmuşlardır ki, bunun teorisyeni Ziya Gökalp'tır. Kültürün belirgin özellikleri dünyevi, ulusal/milli ve devlete ait olmasıdır. "**İrfan**"dan tamamen farklıdır. İrfan referansı din ve dinden elde edilen hikmet iken, kültürün referansı "din-dışı" insani ve milli eylemlerin hasılasıdır. Bu açıdan kültür dinlere refere edilemezler; mesela "İslam irfanı" denebilir ama "İslam kültürü" denemez ama ulusalcı resmi ideolojinin devlet tarafından, özellikle milli eğitim, kültür bakanlıkları ve empoze edilen pozitif hukuk sonucunda oluşan insani ve milli hâsıla sonucu "Türk kültürü" denebilir ancak "Türk, Arap vs. irfanı" denmez.

Dünyanın tarlası onda yapıp ettiklerimizdir. Kimisi ürünün tamamını bu dünyada toplamak ister, kültürü dünya ile sınırlandırır; kimisi de hem dünyadan meşru çerçevede yararlanmaya çalışırken, asıl ürününün büyüğünü ve en yüksek kalitede olanı ahirette devşirmek ister. Ahiretin ekini, dünya tarlasında ekilendir, bu özelliğiyle "Dünya ahiretin tarlasıdır." Şu halde eğer farz-ı muhal "Müslümanın kültürü"nden söz edilecekse, bunun seküler olmaması, hikmet ve irfan temelinde gelişmesi ve asıl hasadın büyüğünün ahirete ayrılması gerekir.

21. ayet 13. ayette sözü edilen peygamberlere vahiy yolu ile yapılan teşri'e ve 17. ayette "**Allah'ın hak ile kitabı ve mizanı indirmesi**"yle ilgilidir. Teşri'in ana ilkelerini Allah belirler, hak ile kitabı ve adaletin ölçülerini O koyar ve öğretir. Allah'a ortak koşanlar ise buna inanmıyor. Soru ile onların temel bir iddiası çürütülmektedir: Allah'ın izin vermediği ortakları mı var ki dinden kendilerine şeriat kılıyorlar? Varsa ortakları bunlar herhangi bir gücü ve hakiki otoritesi, bilgisi ve kudreti olmayan yalancı ilahlar, kendilerini ilahlık makamına çıkarmış tiranlardır. Bunların vaz'ettikleri şeraitlerin, koyacakları yasaların ve kuralların insan hayatının faydasına dokunacak özellikleri yoktur ne hak ve hukuku tesis ederler ne insanlar arasında adaleti sağlarlar. Esasında böyle bir şey mümkün değildir. Allah'ın dininden başka şeriat ve hüküm vaz'edilemez, vaz'edilene itibar edilemez.

Hiç şüphesiz bunların yaptığı büyük suçtur. Eğer "Kelimetü'l-fasl" olmasaydı aralarında hüküm verilmiş olacaktı. **"Kelimetü'l fasl"**, azabın hesap gününde, insanların mü'mince ve kâfirce yaşamalarına ve dünyadaki amellerine göre tespit edilmesinden sonra verilen hüküm demektir. Tabii ki zorbalar ve hak ihlal edenleri büyük azap beklemektedir ama onlara mühlet verildiği için ebediyen işledikleri cürümlerin yanlarında kar kalacağını zannediyorlar. Hiç şüphesiz öyle olmayacaktır. Zamanı gelince zulümleri dolayısıyla korkudan tir tir titreyecek, yapıp ettikleri veya yaptıklarının karşılığı olan azap tepelerine inecektir.

İman edip salih ameller işleyerek dünya hayatını geçirenlerin yeri cen-

nettir. Cennette harikulade bahçeler vardır, her neyi arzu ediyorlarsa önlerine getirilecek, dünyada neyin özlemini çekmişlerse ona fazlasıyla sahip olacaklardır. Ahirete inanmayanlar dünya hayatını birtakım zevkler ve lezzetleri elde etmek üzere heder ettiler, oysa bilselerdi en büyük nimet ve üstünlükler cennettedir ve bunlar kendilerine Allah'ın katından bir ihsan ve lütuf (fazl) olarak verilmektedir. Yüce Allah bunu mü'min kullarına bir müjde olarak vermektedir ki, bununla sevinsinler ve daha çok salih amel işleyip yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazansınlar.

23. ayette Hz. Peygamber'e onlara şöyle demelerini emretmektedir: "**Ben buna karşı yakınlıkta sevgi dışında sizden hiçbir ücret istemiyorum.**" Peygamberler misyonları icabı ifa ettikleri görevlerine karşılık bir ücret talep etmezler (6/En'am, 90). Bu ayette ise Hz. Peygamber "yakınlıkta sevgi" talebinde bulunuyor. **"Yakınlıkta sevgi"** konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır, bunları şöyle özetlemek mümkün:

a) Hz. Peygamber, yaptığı tebliğ karşılığında herhangi bir ücret istemiyor, dünyevi çıkar peşinde değildir. İstediği tebliğe muhatap olanların kendisine inanıp Allah'a yakınlaşmalarıdır.

b) Ben sizden bir ücret istemiyorum, benim istediğim Allah'a yakınlaşmak ve mü'min kullarına vaat ettiği cenneti hak etmek.

c) Sizden bir ücret istemiyorum, sizden istediğim akrabalık haklarını gözetip bana inanmanızdır. Bu açıklamaya göre Efendimiz, muhataplarının kendisiyle olan akrabalık hatırını öne çıkarmaktadır.

d) Sizden istediğim benim yakınlarımı sevip gözetmenizdir ki Şii tefsircilere göre bundan kastedilen Ehl-i Beyt yani Hz. Ali, Hz. Fatıma ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'dir.

Sûrenin Mekke'de indirildiğini göz önünde bulundurduğumuzda **"fi'l kurba"**dan Ehl-i Beyt'in kastedildiği uzak bir ihtimaldir, zira Hz. Ali ile Hz. Fatıma Medine'de ve Bedir savaşından sonra evlenmişlerdir. Bu görüşü temellendirmek üzere bu ayetin Medine'de indiğini öne sürenler çok sağlam kaynaklara istinat etmiyorlar. Müslümanların Ehl-i Beyt'i sevmelerini gerektiren çok daha güçlü deliller vardır. Mesela Zeyd bin Erkam'ın rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) Veda Haccından dönüşünde Mekke ile Medine arasında bulunan **Gadiru Hum** adlı suyun başında şöyle buyurmuştur: "*Size iki ağır emanet (sakaleyn) bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve Ehl-i Beytimi. Ben Ehl-i Beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum*" (Müslim, Fedailu's Sahabe, 36). Ehl-i Beyt'i sevmek farzdır, fakat bu ayetin söz konusu sevgi ve bağlılığa sağlam bir delil olarak gösterilmesi güç görünmektedir.

c şıkkında zikredilen kendi akrabalarını kastetmiş olması da uzak bir ihtimaldir. Zira onun akrabaları boyların birbirleriyle olan kan ve soy bağları dolayısıyla bütün Kureyş kabilesidir. Kaldı ki soy sop yani nesep bağını referans almayan Hz. Peygamber'in akrabalık veya kabile dayanışmasına başvurması düşünülemez. Bu durumda ayetten kastedilen ilk iki şıktır. Yani Hz. Peygamber, bir yandan muhataplarının kendisine inanıp Allah'a yakınlaşmalarını isterken, diğer yandan başarıyla yerine getirdiği görev dolayısıyla Allah'a yakınlaşmak istemektedir ki, bunların hiçbiri maddi veya dünyevi bir çıkar ilişkisini ihtiva etmez. Ayete iki anlamın verilmesi mümkündür, ikisi de belli bir mesafeden birbirleriyle yakın ilişkilidir (bkz. 11/Hud, 29, 51).

Öyle de olsa, yazık ki, irtihalinden sonra onun üzerinde titrediği Ehl-e Beyt'in hak ve hukukuna riayet edilmemiştir.

24. ayet Kur'an'ın bir kere daha ve kesin olarak Allah tarafından indirildiğini belirtmektedir. Vahiy hakikatine inanmayanların iddiasına göre kitabı Hz. Peygamber kendisi uydurmuştur, bu zamanımızdaki deistlerin de iddialarının esasını teşkil eder (10/Yunus, 38). Oysa dikkatle bakıldığında böyle bir şey mümkün görünmemektedir. Varsayalım ki Hz. Peygamber kendinden birtakım ayetler, sûreler uydurmaya kalkıştı ve bunları yalancı peygamber Müseyleme gibi Allah'a isnat etmeye kalkıştı. Yüce Allah onun kalbini mühürler; batılı yok eder: "Allah, batılı yok edip-ortadan kaldırır ve kendi kelimeleriyle hakkı hak olarak pekiştirir" ayetinde, peygamber dahi olsa Allah adına birileri bir şeyler uydurmaya kalkışırsa, uydurduğu şey ne kadar akla yatkın, çekici ve etkileyici görünürse görünsün doğası gereği batıldır, çünkü Allah adına uydurulmuştur. (Bkz. 10/Yunus, 82.) Hz. Peygamber (s.a.), kendine ait sözleri inen ayetlerden dikkatli bir biçimde ayırırdı ki, beşer sözü ile ilahi kelam birbirine karışmasın. Bu mülahaza ile ilk dönemlerde kendi sözlerinin (hadis) yazılmasına izin verilmemişti, çünkü erken dönemde inen ayetlerle onun sözlerinin birbirine karışması ihtimali vardı. Bu önemli bir tedbirdi ve elbette vahyin safiyetini koruduğunun en önemli kanıtlarından biridir. Ayrıca bu bir varsayımdır, gerçeklik değeri yoktur, çünkü yüce Allah herkesin sinesinde neleri sakladığını gayet iyi bilir.

25. ayeti önceki ayetlerle bir arada düşündüğümüzde, ayet muhatapların "akrabaları için özel koruma ve imtiyaz istiyor" diyenlerin veya "Kur'an'ı kendisi uydurdu" iddiasında bulunanların günah işlediklerini ancak hatalarını anlayıp bu temelsiz iddialarından vazgeçecek olurlarsa tevbe kapısının kendilerine açık olduğunu bildirmektedir. Tevbe suçlu günahkârlar için büyük bir imkândır; son ana bırakmadıkça tevbe kapısı herkese ve her zaman açıktır. Akıllı insan yap-

tığı hatalar üzerinde etraflıca düşünür, çok yönlü muhasebe yapar, sonra tevbe eder. Yüce Allah'ın şefkati ve merhameti boldur. Kötülükleri affeder (bkz. 4/Nisa, 17-18; 9/Tevbe, 104). Sahih imana ve salih amele sahip olanların dua ve hayır taleplerine yüce Allah icabet eder (2/Bakara, 186), onlara fazlından bol ihsanlarda ve bağışlarda bulunur, istediklerinden fazlasını arttırır (4/Nisa, 173). İnkârcıları ise bekleyen şiddetli bir azaptan başkası değildir.

وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَآءُ
اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا
وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهٗ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَآبَّةٍ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

27. **Eğer Allah, kulları için rızkı** (sınırsızca) **geniş tutup-yaysaydı, gerçekten yeryüzünde azarlardı. Ancak O, dilediği miktar ile indirir. Çünkü O, kullarından haberi olandır, görendir.**

28. **O'dur ki, onlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indirir ve rahmetini serip-yayar. O, Veli'dir, Hamid'dir.**

29. **Göklerin ve yerin yaratılması ile ikisinde her canlıdan türetip-yayması O'nun âyetlerindendir. Ve O, dileyeceği zaman onların hepsini toplamaya güç yetirendir.**

Rızkı yaratan ve veren Allah'tır. Sonsuz kudreti icabı sonsuz rızık kaynakları yaratma, var etme gücü de vardır. Ancak 27. ayet bize yüce Allah'ın kulları için rızkı sınırsızca yaymadığını bildirmektedir. Bunun çeşitli hikmetleri vardır:

a) İnsanın tutkuları ve arzuları sınırsızdır, her şeye sınır çekmek mümkün, kontrol edilmediği takdirde insan arzularına sınır çekmek mümkün değildir. Efendimiz'in buyurduğu üzere "Uhud dağı kadar altını olsa bir o kadar daha olmasını ister, insanın gözünü bir avuç toprak doyurur." Kapitalizmin "sınırsız servet biriktirme rejimi" olduğunu düşünecek olursak, sınırsız iktisadi büyümenin beşeri ve tabii potansiyeller açısından mümkün olmadığını, sınırsız iktisadi büyümeyi hedef seçmiş bir iktisadi ve sosyal düzenin insanı ve canlı hayatı felakete götüreceğini söylemek mümkün. Gel gör ki, zamanımızda dünya ülkelerinin neredeyse tamamının devletçe ve toplumca ana hedefi daha çok "büyüme"dir. (9/Tevbe, 34.)

b) Servet biriktirmek, sınırsız rızık kaynaklarına sahip olmaya çalışmak masum bir çaba değildir, insanları azdırdığı gibi sosyal eşitsizliklere ve ada-

letsizliklere yol açtığından toplumsal çatışmalara da sebep olur. İnsanın azması sadece kendine değil, çevresine, canlı hayata ve tabiata da büyük zararlar verir. Azgınlığı önleyen önemli faktörlerden biri kendinden üstün birine veya güce muhtaç, bağlı ve bağımlı olduğunun bilincinde olmasıdır. Allah gani yani hiç kimseye ve hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, insan ise fakir yani O'na muhtaç ve bağımlıdır. Bu temel hakikati unuttuğunda insanda firavunlaşma, Karunlaşma eğilimleri başlar, zaman içinde ruhunu istila ederek onu azgın, zorba, bencil, egosu şişkin, kibirli, iştah ve şehvet düşkünü, yıkıcı bir yaratık haline getirir.

c) Sosyal hayatın devamı çok yönlü iş bölümüne bağlıdır. Herkese sınırsız rızık verilseydi insanların belli bir işte veya meslekte çalışmalarına, emek harcayıp ihtiyaçlarını karşılamalarına lüzum kalmaz, bu da toplumsal hayatın kendisini mümkün olmaktan çıkarırdı. İnsanın sayısız, harikulade yetenekleri, potansiyelleri vardır. Bunları isteklerine ve eğilimlerine göre kullandığında sanat, edebiyat, mimari, tefekkür, çeşitli meslek ve hayat alanlarında beşeri zenginlikler ortaya çıkar. Bu ve başka sebep ve hikmetlerle yüce Allah rızkı sınırlı miktarda verir. Sınırsız rızık, göğün rahmetine muhtaç kuru toprağın üzerine büyük sel felaketlerine sebebiyet verecek kadar sağanak yağmurların yağmasına benzer. Nasıl yüce Allah yağmuru, yeryüzünün ihtiyacına göre yağdırdığında tabiat şenlenip ürün veriyorsa, belli bir hikmete mebni rızkı takdir ve tayin etmesi de böyledir (15/Hicr, 21). İnsanın sınırsız servet ve refahla ne hale geleceğini en iyi bilen Allah'tır; bilir çünkü kullarından haberdardır, onları görendir.

Maddi ihtiyaçlar içinde kıvranan insanların çalışmalarına ve helal rızık talep etmelerine son vermemeleri gerekir. Allah'tan ümit kesilmez. Nasıl çiftçi mevsimin geçmekte olduğunu ve artık yağmurun yağmayacağını düşünüp ümidini kesmişken, bir anda yağmur yağıyor ve toprağını canlandırıyorsa, geçim sıkıntısı çeken insanların da Allah'tan ümit kesmeleri doğru olmaz, hiç ummadıkları kapı açılır, sıkıntıdan kurtulup ferah bulurlar. Bir kapıyı kapatan Allah başka kapıları açar; sabrımızı denemesi bizi unuttuğu veya bizi rızıkla cezalandırdığı anlamına gelmez. Yüce Allah mü'min kullarının gerçek dostu ve koruyucusudur, bu yüzden hamd edilmeye layık O'dur. Kendisine yapılan hamd ve şükrü bilir (1/Fatiha, 1).

Yüce Allah hiçbir kulunu, hiçbir canlıyı unutmaz. Gökleri ve yeri yaratmıştır, gökler ve yer O'nun varlığına delalet etmektedirler. Müfessirler "**her ikisinde canlılar türetip yayması**"ndan göklerde de canlıların olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Her ikisinde varolduğu bildirilen canlılar "**dabbe**" ile ifade edilmiştir ki bunun manası yavaş, ağır ağır hareket eden, debelenen hayvan

veya hayat sahibi canlı demektir. "Her ikisinde türetip yayması"ndaki zamir tensiyedir. Şu halde canlılar (dabbeler) hem gökte hem yerde bulunmaktadır. Bu, bize bir ihtimal insan gibi veya başka türden canlılar olabileceği fikrini ima eder. "**Besse**" saçılıp dağılmayı ifade ettiğinden sadece belli bir yerde değil, birden fazla ve çok yerlerde canlılar bulunmaktadır.

Göklerde ve yerde yaratılan her canlı –ki bu ister bir böcek veya başka canlı olsun– kendi başına bırakılmış değildir, Yüce Allah'ın bilgisi, iradesi ve kudreti dâhilindedir. Dilediği zaman hepsini toplayıp bir araya getirir.

وَمَآ اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ وَمَآ
اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾
وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ اِنْ يَشَاْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ
رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ اَوْ يُوبِقْهُنَّ
بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِنَا مَا لَهُمْ
مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَآ اُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ
اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ
كَبَائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

30. Size isabet eden her musibet, (ancak) **ellerinizin kazandığı dolayısıyladır.** (Allah,) **Çoğunu da affeder.**

31. Siz yeryüzünde (O'nu) **aciz bırakacak değilsiniz. Ve sizin Allah'ın dışında ne bir veliniz vardır, ne bir yardımcınız.**

32. Denizde yüksek dağlar gibi seyreden gemiler O'nun âyetlerindendir.

33. Eğer dileyecek olsa, rüzgârı durdurur, böylece onun üstünde kalakalırlar. Şüphesiz, bunda çokça sabreden, çokça şükreden kimse için gerçekten âyetler vardır.

34. Ya da kazandıkları dolayısıyla onları yok eder, birçoğunu da affeder.

35. (Öyle ki) **Âyetlerimiz hakkında mücadele edenler, kendileri için hiçbir kaçacak yer olmadığını bilip-öğrensinler.**

36. Size verilen herhangi bir şey, dünya hayatının metaı (kısa süreli faydalanması)**dır. Allah katında olan ise, daha hayırlı ve daha süreklidir.** (Bu da) **İmân edip Rablerine tevekkül edenler içindir;**

37. (Bunlar,) Büyük günahlardan ve çirkin-utanmazlıklardan kaçınanlar ve gazaplandıkları zaman bağışlayanlar,

Yüce Allah kullarına kötülük dilemez, öğrettiği dinin hedefi, hükümlerin maksadı insanın dünya ve ahiretteki ebedi kurtuluş ve mutluluğudur. Buna rağmen gerek bireylerin gerekse grup ve toplumların başına envai türlü musibetler gelir. Burada altı çizilmesi gereken ilk husus şudur: Allah insanların kötülüğünü istemediğine ve bu kesin olduğuna göre, başımıza her ne musibet gelmişse buna sebebiyet veren biziz yani bizim musibeti gerektiren celbeden tutum ve davranışlarımızdır. Basit olarak düşündüğümüzde vücudumuzu mikroplara karşı korumada ihmalkâr davranırsak, mesela boğazımız şişmişken dondurma yemeye kalkışırsak hastalanırız. Hastalığa yol açan sebep mikroba karşı ihmalkârlığımız, verdiğimiz örnekteki gibi uygunsuz bir durumda dondurmaya karşı duyduğumuz zaafımızdır.

Musibeti daha geniş kapsamda ve çeşitlilikte düşünmek icap eder. Sürekli olarak yanlış ve hata yapan, ilahi sınırları, ahlaki normları çiğneyen insan musibetlere maruz kalır. Buna rağmen Yüce Allah, sonsuz merhametinin sonucu olarak her yanlışımızın ve hatamızın karşılığı olarak musibet de vermez, çoğunu affeder, bize musibetlere, kötülük ve felaketlere karşı korur. İnsan eğer her yanlış ve hatanın karşılıksız kalacağını ya da yaşadığı hayatın kendi tedbiri ve koruyucu mekanizmaları sayesinde sorunsuz geçtiğini düşünüyorsa büyük yanılgı içine düşer. Her şey yüce Allah'ın kudret eli altındadır, dilediğini yapar, hiç kimsenin O'na karşı koyma gücü yoktur.

Suyuti'inin "Ed-Dürrü'l Mensur ve fi tefsiri'lMe'sur" adlı eserindeki nakline göre **Dahhak** "Kişi Kur'an'ı öğrendikten sonra unutmuşsa bu işlediği bir günah dolayısıyladır" demiş sonra bu ayeti okumuştur: "Kur'an'ı unutmaktan daha büyük bir musibet mi olur?". Dahhak'ın Kur'an'ı unutmayı musibetle ilişkilendirilmesi gayet manidardır ve elbette doğrudur. Zira Kur'an'ı unutan onun hükümlerini bir kenara bırakıp suç ve günah işlemeye başlar, bunlar da başına nice musibetlerin gelmesine sebep olur. Dahhak'ın bu görüşünü **Hasan el Basri** de teyiden şöyle söylemiştir: "Bu ayette musibet hadlerdir."

Bir musibete maruz kalacak olsak bizi kimse koruyamaz, koruyabilecek olan sadece Allah'tır. Şu halde sadece O'na güvenmeli, O'na tevekkül etmelidir. Birtakım insanların Allah'ı bırakıp da kendini tiran ilan etmiş liderlere, güç ve araçlara güvenmeleri tam bir gaflet halidir. Hz. Ali (r.a.), Efendimiz (s.a.)'in bu ayeti şöyle anlattığını söylemiştir: "Kim dünyada bir günah işleyip de cezasına uğrar Yüce Allah adaleti gereği onu ahirette ikinci defa cezalandırmayacaktır. Kim bir günah işleyip de Allah onu örter ve bağışlarsa kereminden dolayı ba-

ğışlamış olduğu bu günahı ahirette cezalandırmayacaktır" (İbn-i Mace, Hudud, 33; Müsned, I, 99.)

Yüce Allah'ın mutlak kudret ve azametini anlayabilmek için tabiatta olup biten olaylara dikkatle bakmak, gözlemlerde bulunmak yeterlidir. Denizde sular üzerinde yüzen dağlar büyüklüğündeki gemilere bakalım. Böylesine devasa gemilerin sular üzerinde yüzmesini sağlayan Allah'tır. O'nun vaz'ettiği tabiat yasaları olmasaydı gemiler sular üzerinde yüzemez, batardı. Buharsız gemilerin yüzmesini sağlayan rüzgârdır. Rüzgâr da diğer tabiat kuvvetleri gibi yüce Allah'ın kudret eli altındadır, dilerse onu durdurur, gemiler de hareket edemez hale gelir. Gemilerin buharlı, motorlu veya enerji ile hareket etmeleri belli tabiat yasaları dâhilinde olduğundan sonuç aynıdır (55/Rahman, 24). Şu halde aklı başında olan birinin yapması gereken şey, tabiat olayları üzerinde gözlemlerde bulunup gerektiği gibi düşünmek ve bu sayede çokça sabredip şükretmek olmalıdır. Çünkü her bir tabiat olayı (ayet) bizi buna davet etmektedir.

Belirtmek gerekir ki sabır sadece başımıza gelen musibetler karşısında takınılması gereken tahammül ve mukavemet değil, ahlaki ve manevi olgunlaşma yolunda daha yüksek derecelere çıkmak için de gereklidir. Gündelik hayatta kimileri yanlış olarak yaptıklarının karşılığı olarak bazı sıkıntılara katlanır, kimileri daha yüksek mevkilere getirilmek üzere zorlu eğitimlerden geçerler. Hiçbir öğrenci derslerini iyice çalışmadan, kendisine öğretileni yeterince bellemeden sınavı kazanamaz. Sabrın ve şükrün bir arada zikredilmesi tesadüfi değildir. Şa'bi her birinin imanın yarısı olduğunu, ikisinin bir araya gelmesiyle imanın kendisi olan yakîn'in hâsıl olduğunu söylemiştir. (Bkz. 14/İbrahim, 5; 31/Lokman, 31.)

Yüce Allah insanları nimetlerinden yararlandırırken işledikleri günahlara bakmaz, baksaydı zaten hiçbir nimetin hakkıyla şükrünü eda etmediklerinden mesela günahkârla dolu bir gemiyi şiddetli bir fırtına kopartarak batırabilir, onları bir anda yok ederdi. **Titanik**'e o kadar güvenmişlerdi ki hiçbir şeyin ona zarar vermeyeceğini düşünüyorlardı ama buz kayalarına çarpıp battı, ileri teknoloji ve donanım onu kurtarmaya yetmedi. Tabiat yasalarına göre yüksek donanımda inşa edilen bir gemi yine tabiat yasaları dâhilinde battı. Yüce Allah insanları ve denizde devasa gemilerle yüzen insanları günahları dolayısıyla cezalandırmaz, günahlarının birçoğunun cezasını hemen vermez. Ya onlara dönüp kendilerini ıslah etmeleri için süre verir veya cezayı ahirete bırakır. Bazen da dünyada cezayı verir, takdir O'nun elindedir. Mesele şu ki kimse Allah'ın kudretinden (onlar için takdir ettiği kaza ve kaderinden) kaçamazlar,

buna rağmen bu kesin gerçeği görmüyor, tartışıp duruyorlar. (Bkz. 2/Bakara, 164 ve 10/Yunus, 22-23.)

Nimetler, maddi ve manevi imkânlar, zenginlik, sağlık, güç ve iktidar dünyanın geçici metaıdır, kısa sürelidir ve kalitesi bellidir. Eğer inkâr ve isyan, suç ve günah, zulüm ve haksızlıklar, hırs ve ihtiraslar bunlar içinse değmez, çünkü bunlar geçicidir. Daha yüksek kalitede ve kalıcı olanları Allah katında bulunmaktadır, bunlar da dünya hayatında başarılı sınav verenlere; iman edip tevekkül edenlere ahirette verilecektir (28/Kasas, 60).

İman edip yüce Allah'a tevekkül eden mü'minler büyük günahlardan haksız yere adam öldürmekten, anne babaya karşı gelmekten, faizli alış veriş yemekten, zinadan, hak ve hukuk ihlal etmekten vb. suç ve günah teşkil eden fiillerden kaçınan kimselerdir. "**Fuhş** ve **fahşa**" sayılan her türlü tutum ve davranışlardan, pozisyon ve durumlardan da dikkatle uzakta kalan; öfkelenip hiddetlendikleri zaman öfkelerini yenenler, gazaplansalar da bağışlamasını bilen kimselerdir. İbn-i Abbas'ın rivayetine göre müşriklerden biri Hz. Ebu Bekir'e onu hiddetlendirecek kadar hakaret etti, ona karşılık vermedi. Ayet bu olay üzerine inmiştir (Bkz. 3/Âl-i İmran, 134; 4/Nisa, 31 ve 17/İsra, 32. ayetlerin açıklaması.) Başka güzel, övgüye değer sıfatları da var: Söz konusu seçkin kimseler suç ve günahlardan, fuhşiyattan kaçındıkları gibi Rableri onlara neyi emretmişse imkân ve kudretleri dâhilinde icabet ederler, görevlerini tam bir sorumluluk duygusuyla yerine getirmeye çalışırlar. Yüce Allah onlardan neyin yapılmasını veya yapılmamasını talep etmişse binbir dereden bahaneler getirip görevlerini yerine getirmekten kaçınmamışlardır. "**İşittik ve itaat ettik**" diyerek emre tabi olmuşlardır.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۖ وَأَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ ۖ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

38. Rablerine icabet edenler, namazı dosdoğru kılanlar, işleri kendi aralarında şura ile olanlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak edenler,

39. Ve haklarına tecavüz edildiği zaman, birlik olup karşı koyanlardır.

Mü'minler, bir işe koyuldukları zaman kendi aralarında danışırlar. İslam dininin temellerinden biri şuradır. Yani bir işe karar verilmeden önce ehil ve ilgili kimselerle gerekli danışmanın yapılması, fikir ve kanaatlerinin alınması, böylelikle karar alınıp uygulamaya konulmasıdır. Bu ayet Mekke'de indirilmiş-

ken, şura Hz. Peygamber'in devlet başkanı olduğu Medine'de de emredilmiştir. (Şura için bkz. 3/Âl-i İmran, 159. ayetin açıklaması). Ebu Hüreyre şöyle demiştir: "Arkadaşlarıyla Hz. Muhammed (s.a.)'den daha çok danışan kimse görmedim" (Tirmizi; Cihad, 35) demiştir.

Kurtubi Hz. Peygamber'in savaş ve benzeri konularda ashabıyla danıştığını fakat ahkâm konusunu danışmanın dışında tuttuğunu söyler. Bu demektir ki, yasama meclisleri veya liderlerin danışman olarak seçtiği kişiler bir araya gelip de ilahi hükümlere aykırı kararlar alamazlar, yasalar yapamazlar. Ancak ana hükümlerin, muhkemlerin hayatta nasıl tatbik edileceklerine, bunlar ilgili geçici yasa, yönetmelik veya tüzük çıkarıp çıkarmama konularında danışırlar, ortak kararlar alırlar. Kısaca şura meclisleri veya parlamentolar haramı helal, helalı haram kılacak kararlar alamazlar.

Bu böyledir, zira farz, mendup, mekruh, mübah ve haram gibi konular Yüce Allah tarafından belirlenmiştir, insanların kendi arzularına, indi muhakeme ve kanaatlerine göre bu konular üzerinde tasarrufta bulunmaya hak ve yetkileri yoktur. Bu tahmin edilenin ötesinde hayati derecede önemli bir konudur. Zira yasama en temel erk/kuvvettir, bunun birilerinin eline verdiğinizde devlet ve kamuya ait güçlerin tamamını eline geçirmiş olur ki, kim bu gücü ele geçirirse diğerlerine haksızlık yapar, kendini imtiyazlarla donatır.

Bu kadarla da değil, Yüce Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan, mal ve servetten yoksullara, ihtiyacı olanlara infak eden kimseler de bu kategori içinde ele alınmıştır. Diğer bir özellikleri kendi aralarında dayanışma içinde olmalarıdır. Birbirlerini kardeş bilirler, bir duvarın taşları gibi birbirlerini desteklerler. Onlara topluca veya bir fertlerine saldırı olduğunda bir araya gelirler, hak ve hukuklarını savunurlar, tehlikeyi savmak için birlik olurlar. İbn-i Cerir'in aktardığına göre Süddi bu ayete şu anlamı vermiştir: Kendilerine haksızlık edenlere aşırıya kaçmadan ve bilinen sınırları aşmadan karşı koymak üzere yardımlaşırlar (bkz. 26/Şuara, 227).

وَجَزَٰٓؤُا۟ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۖ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ
الظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَلَمَنِ ٱنتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ
﴿٤١﴾ إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَظْلِمُونَ ٱلنَّاسَ وَيَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ
ٱلْحَقِّ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ
ٱلْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

40. **Kötülüğün karşılığı, onun misli** (benzeri) **olan kötülüktür. Ama kim affeder ve ıslah ederse** (dirliği kurup-sağlarsa) **artık onun ecri Allah'a aittir. Gerçekten O, zalimleri sevmez.**

41. **Kim zulme uğradıktan sonra nusret bulur** (hakkını alır)**sa, artık onlar için aleyhlerinde bir yol yoktur.**

42. **Yol ancak insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız yere 'tecavüz ve haksızlıkta bulunanların' aleyhinedir. İşte bunlara acıklı bir azap vardır.**

43. **Kim sabreder ve bağışlarsa, şüphesiz bu, azme değer işlerdendir.**

"**Misliyle kötülük**" kötülük görenin –bu haksız fiile– kötülükle cevap vermesidir. Yine Mü'min, 40. ayette "*Kim bir kötülük işlerse kendi mislinden başkasıyla ceza görmez*" buyrulur. Zemahşeri, her iki fiilin "**kötülük**" olma vasfına dikkat çeker. Kötülük sonuçta isabet ettiği kişiye zarar verir, onu üzer. İlk bakışta yadırgatıcı görünse de "misliyle kötülük" sebepsiz değildir:

a) Genel bir adalet kuralı olarak her suç karşılığını bulmalıdır. Adil bir ceza ile kötülük yapanın başka kötülük yapmasının önüne geçilir. Aksi halde hakların kaybına sebep olur. Bu ise kötülüğün yaygınlaşmasına, kin ve düşmanlığın doğup sürmesine yol açar;

b) Kötülük gören, eğer karşılık veremeyecek olursa içi rahatlamaz, vicdanı tatmin olmaz ve elbette uğradığı maddi veya manevi zarar önlenmiş olmaz.

Bu yüzden misliyle karşılık veren, bu tutumundan dolayı kınanmaz, yadırganmaz veya suçlanmaz. Çünkü her şeyden evvel, haksızlığa, kötülüğe sebep teşkil eden davranışı ilk başlatan kendisi değildir. Yadırganması gereken varsa, ilk defa kötülüğe yeltenendir.

"Gerçekten O, zalimleri sevmez." Kur'an'da mutlak olarak geçen zulüm, küfür anlamındadır. Bir sıfatla zikredildiği yerde ise zulmün bir türevini ifade eder. Burada "**zulüm**", yeryüzünde "haksız yere tecavüz ve hak ihlalinde bulunan kimseler"in fiili olarak zikredilir ki, bunlar haksız tahakküm kuranlar, insanların emeklerini sömürenler, mütegalibe sıfatını alan güçlerdir. **Kurtubi**, bunların özellikle haksızlık yapıp bunda ısrar edenler olduğunu söyler. Bunların yapıp ettiklerine iyi gözle bakılmaz, fiilleri hoşgörülmez. Bunların zulmüne birlikte karşı koyup mücadele etmek gerekir; bu hem ahlaki bir görev hem güvenlik ve adaletin gereğidir.

Daha alt seviyede haksızlığı ise kendi cürmüyle sınırlı tutmak lazım. Çünkü belli bir çerçevede haksız fiil irtikâp eden bir kimseyi kişiliği ve yapıp ettikleriyle mutlak zalim olarak vasıflandırmak doğru değildir. Her kötülük af-

fedilmez. Zararı büyük, hasarı kalıcı ve faili tarafından temel bir tutum haline getirilmiş kötülüğe karşı mücadele edilir. Kurtubi, "Müslümanların hayat haklarına, zenginliklerine açıkça düşmanlık gösterenlere cevap verilmesi kesin bir emirdir, belli bir zarar veren Müslümana misliyle cevap vermek mübah ancak affetmek menduptur" der. Cürmü küçük ve failinin ısrarlı olmayıp aksine pişman olduğu kötülük affedilir.

Müslümanlar birbirlerinden helallik alır, karşılıklı olarak haklarından vazgeçebilirler, bu güzel bir davranıştır. Ancak İmam Malik, helallik almanın para ve mal alış verişlerinde mümkün olduğunu, ırz (namus, şeref ve haysiyet gibi) konularında mümkün olmadığını söyler.

Cürmü küçük kötülüğe misliyle cevap vermek onaylanmış olmakla beraber Kur'an, açıkça övgüye değer olan tutumun "af" olduğunu belirtir. İfadeye dikkatlice bakıldığında "kötülüğe cevabın" yine "kötülük"le verildiği ima edilmektedir. Başka bir ifadeyle ortada bir kötülük söz konusudur; adalet, ceza ve caydırıcılık gibi sebeplerle ona cevap verilebilir ama yine de bu cevap "kötülük"tür. Kur'an, buna izin veriyorsa da, "takva" çerçevesinde "af"fı, öne çıkarmakta, "affetme"yi önermektedir: "*Sen af yolunu benimse. Örfü emret ve cahillerden yüz çevir*" (7/A'raf, 199).

Özellikle haksızlıkta bulunup bundan pişmanlık duyanlar affedilmeye layık kimselerdir. "*Ama kim affeder ve ıslah ederse artık onun ecri Allah'a aittir.*" Kişinin kendi hakkından vazgeçmesi yani kendisine haksızlık yapanı affetmesi, sulh (barış) ve salahın (esenlik ve genel toplumsal yararın) yayılmasını kolaylaştırır. Açık ki, kötülüğe kötülükle karşılık vermek bir haktır ama kötülük bir başka kötülüğü tetikler. Çoğu zaman insanlar yaptıklarına karşılık olarak gördüklerine müstahak olmadıklarını düşünür ve ellerine fırsat geçirdiklerinde bir kere daha kötülük yapmaya yeltenirler. Bu da dirlik ve düzeni bozar. Af, kötülüğün daha çok yayılmasının önüne geçer. Elbette af, en azından maddi çerçevede bir mağduriyettir, fakat Allah, af yolunu seçenlerin ecirlerinin kendisine ait olduğunu belirtir ki, hakikatte bundan daha büyük kazanç yoktur.

"*Af ve hoşgörü, Allah'ın bağışına*" (24/Nur, 22) sebep olur. Misliyle kötülük onaylanmış bir hak olsa da şüphesiz "iyilik" ile "kötülük" aynı değildir. Sonuç itibariyle affetmek büyüklük, ruh yüceliğidir. Böyle davranan kimse ummadığı güzel sürprizlerle karşılaşır: "*İyilikle kötülük eşit olmaz. Sen, en güzel olan bir tarzda (kötülüğü) uzaklaştır; o zaman (görürsün ki) seninle onun arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost(un) oluvermiştir*" (41/Fussilet, 34).

Nahl sûresinde (16/126) vurgulandığı gibi, "kötülüğe misliyle cevap verilecek" ama "daha fazlası"yla değil. Mesela sana tokat atana sen de tokat atabilirsin ama tokat atıp yerde tekmeleyemez veya gözünü çıkarmaya kalkışamazsın. Bu, aşırıya gitmek olup zulüm kapsamına girer. Ayrıca her kötülüğe misliyle cevap vermek de mümkün değildir (Bkz. 2/Bakara, 190-194. ayetlerin açıklaması). Kötülüğe misliyle cevap vermenin de belli sınırları vardır. Bazı durumlarda fiilin tam benzeriyle cevap vermek mümkün değildir. Mesela zina iftirasına zina iftirasıyla veya tecavüze tecavüzle cevap verilmez.

Dikkat edilmesi gereken önemli nokta da şu ki, bize karşı kötülük işlemiş, hak ve hukukumuzu ihlal etmiş birine veya bir topluluğa karşı haklarımızı aramaya kalkar, onların suçlu olduklarını tespit edip ceza vermeye kalkıştığımızda:

a) Cezayı suçun cinsinden vermek,

b) Cezayı suçun bireyselliği gibi bireysel verip kolektif/toplu cezaya dönüşmemesine dikkat,

c) Cezayı intikamcı ve tasfiyeci amaçlarla kullanmamak gerekir. Aksi halde mazlum iken zalim, mağdur iken gadreden düşmüş oluruz. (Bkz. 17/İsra, 15; 35/Fatır, 18.)

"**Kim sabreder ve bağışlarsa, şüphesiz bu, azme değer işlerdendir.**" "Azme değer iş" özenilecek, örnek alınacak güzel iş ve davranış demektir. Burada azme değer iş sabır ve bağışlamadır. Hukuki olan davranış, kötülüğe misliyle cevap verirken aşırıya gitmemek yani haddi aşmamak ve fakat takvaya yakışır olanı cevap verebilecek durumda ve güçte iken af yolunu seçmektir. Bu "**hilm**" diyebileceğimiz yüksek erdemdir. Halim yani erdemli kişi, kendisine yapılmış bir haksızlığa cevap verebilecek imkân ve güce sahip iken, bu yola başvurmayan, affeden, yüksek ahlaki meziyete sahip olan kişidir. Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Aftan dolayı Allah kulunun izzetini (onurunu, değerini ve üstün konumun) arttırır" (Tirmizi, Birr, 82). Ayrıca bkz. 2/Bakara, 190-194; 16/Nahl, 126 ve 22/Hac, 60, ayetlerin açıklaması.

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهٖ وَتَرَى الظّٰلِمِينَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ
يَقُولُونَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾ وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ
مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ الْخَاسِرِينَ
الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِينَ فِي عَذَابٍ

مُقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَنْ
يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾ اِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ
يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ﴿٤٧﴾
فَاِنْ اَعْرَضُوا فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا اِنْ عَلَيْكَ اِلَّا الْبَلَاغُ وَاِنَّا اِذَا
اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ
فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ
يَهَبُ لِمَنْ يَشَآءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَآءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا
وَاِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَآءُ عَقِيمًا اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

44. Allah, kimi saptırırsa, artık bundan sonra onun hiçbir velisi yoktur. Azabı gördükleri zaman, o zalimleri bir görsen; "Geri dönmeye bir yol var mı?" derler.

45. Onları görürsün; zilletten başları önlerine düşmüş bir halde, ona (ateşe) **sunulurlarken göz ucuyla sezdirmeden bakarlar. İmân edenler de: "Gerçekten hüsrana uğrayanlar, kıyâmet günü hem kendi nefislerini, hem yakın akraba** (veya yandaş)**larını da hüsrana uğratmışlardır" dediler. Haberiniz olsun; gerçekten zalimler, kalıcı bir azap içindedirler.**

46. Onların Allah'ın dışında kendilerine yardım edecek velileri yoktur. Allah kimi saptırırsa, artık onun için hiçbir (çıkış) **yolu yoktur.**

47. Allah'tan, geri çevrilmesi olmayan bir gün gelmeden evvel, Rabbinize icabet edin. O gün, sizin için ne sığınılacak bir yer var, ne sizin için inkâr (etmeye bir imkân)**.**

48. Şayet onlar, sırt çevirecek olurlarsa, artık Biz seni onların üzerine bir gözetleyici olarak göndermiş değiliz. Sana düşen, yalnızca tebliğdir. Gerçek şu ki, Biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımız zaman, ona sevinir. Eğer onlara kendi ellerinin takdim ettikleri dolayısıyla bir kötülük isabet ederse, bu durumda insan bir nankör kesiliverir.

49. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır. Dilediğine dişiler armağan eder, dilediğine de erkek armağan eder.

50. Veya erkekler ve dişiler olarak çift (ikiz) **verir. Dilediğini kısır bırakır. Gerçekten O, bilendir, güç yetirendir.**

Birçok yerde geçen bu ifade, Allah'ın saptırdığı kimseler inkâr, isyan, zulüm ve günahta ısrar edip bir türlü hidayet, ilahi hükümlere itaat, hakkaniyet ve doğruluğa, temiz bir hayata uymayı reddedenlere işaret eder. Yoksa Allah'ın kullarının hidayeti veya sapkınlıkları konusunda -haşa- keyfi davrandığı, bir kulu sebepsiz yere sapkınlığa sürükleyip dünya ve ahirette bedbahtlığa mahkûm ettiğini düşünmek büyük bir hatadır. Yüce Allah insanlara doğruyu ve yanlışı, iyiliği ve kötülüğü göstermiş, ayrıca iki yol arasında tercihte bulunma irade ve özgürlüğünü vermiştir. Yanlışı ve kötülüğü seçip bundan ısrar edenler zalim kimselerdir ki, buradaki zalimler inandığı halde olması gerektiği gibi davranmayan hatalı ve kusurlu Müslümanları değil, inkâr ve isyanda ısrar edenlerdir. Söz konusu bedbaht kişiler dünyada yapıp ettiklerinin hesabını verip de azaba mahkûm edildikten sonra cehenneme sevkedileceklerdir. Böylelerinin durumları son derece trajiktir, utanç verici ve umutsuzdur. Geri dönmenin imkân ve yollarını arayacaklardır. Fakat heyhat, iş işten geçmiştir, kendilerine verilen fırsatlar elden kaçmıştır, bir daha dünyaya geri dönüp de iyi bir sınav vermeleri mümkün değildir. Zillet ve küçük düşürülmüşler olarak -ki dünyada iken bazıları ne kadar kibirliydi, kendilerini erişilmez-ulaşılmaz görürlerdi, insanlara tepeden bakarlardı, kendilerinden zayıf olanları güç ve iktidarlarıyla ezerlerdi- şimdi ateşe sürülmektedirler. Göz ucuyla ve utançlarından sezdirmeden bakarlar, onları kim seyretmektedir. Muhammed bin Ka'b'a göre göz ucuyla içinde azabı çekecekleri ateşe bakmaktadırlar.

Mü'minler onların bu zillet hallerine tanık olurlar. Dünyanın kibirli tağutları, zalim ve sömürücüleri kesin hüsrana uğramışlardır. Sadece kendilerini yakmakla kalmamışlar onlara tabi olan, sözlerine ve vaatlerine kanan yakın akrabalarını, dost ve taraftarlarının da başlarını yakmışlardır. Dünyada kim onlara güvenmişse şimdi büyük bir düş kırıklığına uğramıştır. Onlar için bir çıkış yolu yok, kalıcı-süresiz (mukim) bir azabı çekmek üzere ateşteki yerlerini almaktadırlar. Azaba adilane bir yargılamadan sonra müstahak olmuşlardır, yapıp ettiklerinin cezasını çekeceklerdir. Bu durumda onlara yardım edecek, çıkış yolu gösterecek kimse yoktur; Allah'ın inkâr ve isyanı dolayısıyla saptırdığı kimseye kim çıkış yolu gösterebilir ki!

Bu dehşet verici tablodan çıkarılması gereken dersler vardır: Öyle bir günün gelişi mukadderdir ki, bunun geri dönüşü yoktur. Bize verilmiş zaman altın kıymetindedir, her anı değerlidir ve her anı sorguya konu olacaktır. O halde aklı başında olan insan her ne yapıyorsa yaptıkları üzerinde düşünmeli, doğru veya yanlışta olup olmadığını ciddi olarak sorgulamalıdır. Bizim istifademize

sunulmuş yeryüzü malikânesinde sürdüğümüz hayatın hesabı sorulacaktır ve bir daha bu malikâneye dönme imkânı ve fırsatı da verilmeyecektir. Fırsatı en akıllıca kullanmanın yolu, Yüce Allah'ın davetine icabet etmek, O'nun iradesine teslim olmaktır. Hesap günü geldiğinde eğer hüsrana uğrayanlar arasında yer alacak olursak Allah'tan başka sığınacak yerimiz ve kimsemiz olmaz, yaşadığımız ve önümüze konulmuş apaçık gerçeği inkâr edip aksini ispat etmeye imkânımız ve gücümüz de olmaz.

Tevhid inancının esasını teşkil eden tebliğ Hz. Peygamber (s.a.)'in görevidir. O yaşadığı sürece görevini hakkıyla yerine getirdi. Ona inananlar inandı inkâr edenler husumet gösterip küfür ve zulümlerinde diretti. Hz. Peygamber (s.a.) sadece bir tebliğci olduğundan onların üzerine zor kullanacak değildi (4/Nisa, 80). Bu aynı zamanda onu kıyamete kadar takip edecek olan mü'minlerin de yol haritasını teşkil eder. Din seçiminde zor ve baskı yoktur, din bir gönül, vicdan ve ikna işidir. Aklının ve temiz fıtratının sesine kulak veren İslami tebliğe de kulak verir; hak ve hakikatin burada olduğunu anlar, Allah'a yönelir. Nefsinin istek ve tutkularına kendini kaptırmış kimseler ise inkâr ve zulümde ısrar eder, başkalarının hayatını karartır; sonunda bu ayetlerde tasvir edildiği üzere ebedi hüsrana uğrarlar.

İnsan değişken bir yaratıktır. Yüce Allah'tan ona bir rahmet eriştiğinde sevinir, olayları kendi lehine yorumlar; fakat yapıp ettiklerinin sonucu olarak bir kötülüğe maruz kalsa iyiliği unutur, niçin başına bu musibet geldiği diye nankörce hareket eder (10/Yunus, 21). Oysa iyilikler Allah'tan, kötülükler insandandır, kötülük yapmadıkça yüce Allah kulunu sıkıntıya sokmaz. Efendimiz mü'min için şöyle buyurmuştur: "Genişliğe çıkarsa şükreder, bu kendisine hayır olur. Darlığa düşerse sabreder, bu da kendisine hayırlı olur. Her iki durum da sadece mü'mine özgüdür" (Müslim, Zühd, 64; Müsned, VI, 15).

Varlık âleminin mülkü, hükümranlığı Allah'ındır. Her şey O'nun kudret eli altındadır. Dilediğini yaratır (3/Âl-i İmran, 47). Dilemeseydi bizi yaratmazdı, biz de var olmazdık veya yerimize başka bir tür yaratırdı. Biz varlığımızı O'na borçluyuz. Bu çerçevede dünyaya gelecek çocukların cinsiyetini tayin etmek de O'nun tasarrufundadır. Tabiatta canlıların dağılımında ilahi bir denge söz konusu olduğu gibi beşer hayatında da cinsiyetler arasında bir denge vardır. İnsan çoğu zaman söz konusu dengenin neye göre ve nasıl kurulduğunu bilemez, yaptığı tahminler, hesap ve öngörmeler ilahi takdirin tamamen dışındadır. Bu hakikate böylece vakıf olduktan sonra, bir kadının erkek veya dişi doğurması ne ona bağlıdır ne kocasına. Yüce Allah belli bir hikmete dayalı olarak dengeyi nasıl kurmayı takdir etmişse çocuğun cinsiyetini öyle tayin eder.

Kimine erkek, kimine dişi çocuk, kimine ikiz, üçüz armağan eder, kimine de çocuk sahibi olmayı nasip etmez. Tıbbi yol ve tedavilerle çocuğu olmayanın hamile kalıp çocuk doğurması ilahi sünnetler dâhilinde cereyan eden bir olay olduğundan yine Allah'ın takdiri dâhilindedir. İnsanın varlık âleminde mümkün seçeneklerden birini ortaya çıkarıp arzu ettiği sonucu elde etmesi yüce Allah'ın bilgisi, iradesi ve kudreti haricinde veya O'na, O'nun koyduğu yasalara rağmen değildir. Tabiatta her ne oluyorsa O'nun bilgisi ve iradesi dâhilinde vuku bulmaktadır. O bilendir, her şeye gücü yetendir.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَّاۤئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَاۤءُ اِنَّهٗ عَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿٥١﴾ وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَاۤ اِلَيْكَ رُوْحًا مِنْ اَمْرِنَاۤ مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَاۤءُ مِنْ عِبَادِنَاۤ وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْۤ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿٥٣﴾

51. Kendisiyle Allah'ın konuşması, bir beşer için olacak (şey) **değildir; ancak bir vahiy ile ya da perde arkasından veya bir elçi gönderip kendi izniyle dilediğine vahyetmesi** (durumu) **başka. Gerçekten O, yüce olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.**

52. Böylece sana emrimizden bir ruh vahyettik. Sen, kitap nedir, imân nedir bilmiyordun. Ancak Biz onu bir nur kıldık; onunla kullarımızdan dilediklerimizi hidayete erdiririz. Şüphesiz sen, dosdoğru olan bir yola yöneltip-iletiyorsun

53. Göklerde ve yerde bulunanların tümü kendisine ait olan Allah'ın yoluna. Haberiniz olsun; işler Allah'a döner.

Tevhid konusunda bilmemiz gereken en temel bilgi şudur: Yaratan yaratandır, yaratılan da yaratılandır. Aralarında herhangi türden veya cinsten mahiyet birliği ve benzerlik söz konusu değildir. Böyle olunca Yaratan'ın yaratılmışlarla iletişim kurması, yaratılmışların kendi aralarında kurdukları iletişimden farklı olacaktır. Bu konu vahiy konusunun en esaslı noktasını teşkil eder. 51. ayet Yüce Allah'ın beşerle doğrudan ve yüz yüze –tıpkı insanların kendi aralarında birebir– konuşmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Ana hatlarıyla iletişim üç şekilde vuku bulur:

a) Allah'ın seçtiği kullarının kalbine vahiy ilka etmesi. Bu bütün peygamberler ve Musa aleyhisselâmın annesi ve Hz. Meryem için söz konusudur.

b) Perde arkasından konuşması. Bu Tur dağında Hz. Musa ile gerçekleşmiştir.

c) Bir melek göndermesi. Vahiy meleği Ruhu'l Kudüs veya Ruhu'l emin olan Cebrail aleyhisselâmdır.

Bu üç şekle bağlı ve bir anlamda türevleri olarak vahyi yediye çıkarmak mümkündür: Rüya; ilham; bir varlığı yönlendirmesi, güdüsel olarak emre amade kılması-teshir; vahiy meleğinin insan kılığına bürünüp gelmesi gibi. (Daha geniş bilgi için bkz. 4/Nisa, 164 ve 7/A'raf, 143. ayetlerin açıklaması.) Vahyin gerçek mahiyeti konusunda bizim yakînî sayılabilecek bir bilgi ve kanaate sahip olmamız mümkün değildir, zira vahiy olayını tecrübe etmiş değiliz. Vahyin vukuundan emin olmakla ruhen ona iştirak etmek arasında fark vardır. Vahyin gerçek mahiyetini ancak onu alan ve ruhen iştirak eden bilir ki, bu da peygamberden başkası değildir. Bunun takdiri ve ta'yini hüküm ve hikmet sahibi Allah'a aittir.

Vahyi getiren melek emin, güvenilir bir varlıktır, Ruhu'l emindir. Aldığı bilgi ve haberleri olduğu gibi – ne eksilterek ne ilavelerde bulunarak– getirir, elçinin kalbine ilka eder (16/Nahl, 2; 40/Mü'min, 15). Bazı tefsircilere göre bu ayette sözü edilen ruh, Kur'an-ı Kerim'dir.

Vahiy olayında meleğin herhangi bir katkısı ve dahli olmadığı gibi elçinin de bir katkısı ve dahli yoktur. Hiç kimse kendini peygamberliğe aday koyamaz, hayatı boyunca uğraşıp dursa kendi arzusuyla peygamber olamaz. Bazı filozofların iddia ettiğinin aksine peygamberlik "kesbi" değil, "vehbî" dir. Peygamber Allah tarafından seçilir. Önceden peygamber olacağını bilmez. Nitekim 52. ayetin açıkça vurguladığı üzere, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.) de elçi seçileceğini bilmiyordu, bunu aklından geçirmiş değildi. Ne vahiy olarak kendisine indirilecek kitabı bilirdi ne de vahiy tarafından içeriği, esasları ve kapsamı tayin edilmiş imanı (93/Duha, 7). Burada sözü edilen iman soyut veya salt inanç değil, içerik, açıklamalar ve hükümler mecmuasıdır. Bu da gösteriyor ki, sünnet olarak sonradan ortaya çıkan hüküm ve öğretilerin kökleri, tohumları vahiy temeline dayanmaktadır, yoksa Hz. Peygamber kendi şahsi ve indi mülahazalarıyla dinin temel hükümlerini vaz'etmiş değildir. Mesela Hz. Peygamber'in kendi takdir ve kararıyla sabah namazı farzının iki, öğlen, ikindi ve yatsının dört, akşam namazının üç rekât kıldığını ve bize kıldırdığını düşünemeyiz. Bunun gibi sahih sünnette yer alan çok sayıda hüküm vardır.

Bu ayetin "Kitaba ve imana çağırmanın yol ve yöntemi" ne atıf olduğunu söyleyenler de olmuştur (4/Nisa, 171). Hz. Ali'nin bildirdiğine göre Efendimiz'e vahiy almadan önce "Hiç puta taptın mı?" diye sorulduğunda "Hayır" cevabını vermiştir. "Hiç içki içtin mi?" diye sorulduğunda da yine "Hayır" demiş ve şunları eklemiştir: "Kitap nedir, iman nedir bilmiyorken bile, onların küfür üzere olduklarını biliyordum." (Suyutî.) Kişinin bir şeyin yanlışını bilmesi başka doğrusunun ne olduğunu tam olarak bilmesi başkadır. Arap yarımadasında Hanifler putatapıcılığın ve yozlaşmış ahlaki hayatın yanlışlığını biliyordu ama ne olması gerektiğini tam olarak bilmiyorlardı. Efendimiz (s.a.)'in vahiy almadan yani bi'setten önce münkerleri işlemediği doğru ama neyi nasıl yapması gerektiğini, nasıl Allah'a ibadet edileceğini, hangi ana hükümler çerçevesinde toplumsal hayatın düzenleneceğini bilmesi söz konusu değildir. Bütün bunları inen vahiyle öğrenmiş oldu. Çağımızda da modern dünyanın adaletsizliğini, yozlaşmış hayat tarzını reddeden, bu insan ilişkilerinin yanlışlığını bilenler ve bunu yüksek sesle dile getirenler var, belki süren ilişkilerin kirinden kendilerini korudukları sürece bunlar hanif sayılırlar. Ama ne olması gerektiğini bilmiyorlar.

Vahiy onun dünyasına bir nur olarak indi/indirildi. O da insanların, daha doğru bir ifadeyle vahye inanıp hükümlerine tabi olanların yolunu ve dünyasını aydınlattı. Yüce Allah'ın dilemesiyle insanlar hidayet nuruna kavuşur (22/Hac, 67; 43/Zuhruf, 43). Hz. Peygamber (s.a.)'in insanları davet ettiği yol göklerde ve yerde bulunanların tümünün kendisine ait olan Allah'ın yoludur. Kim ne derse desin, hangi tartışmaya girişirse girişsin bütün işler Allah'a döner.

Şûrâ (42) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

43- Zuhruf Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 89 âyettir. İsmini 35. ayette geçen altın, mücevher, ziynet veya dünya hayatının çekici süsü anlamındaki "zuhruf" kelimesinden almaktadır. Şura (42) sûresinden sonra, Duha (93) sûresinden önce inmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِۙ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَۚ ﴿٣﴾ وَاِنَّهُ فِيٓ اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾

1. **Ha, Mim!**
2. **Apaçık Kitab'a andolsun;**
3. **Gerçekten Biz onu, belki aklınızı kullanırsınız diye Arapça bir Kur'ân kıldık.**
4. **Şüphesiz o, Bizim katımızda olan Ana Kitap'tadır; çok yücedir, hüküm ve hikmet doludur.**

İlk ayette yer alan iki hece (Ha-Mim) Huruf-u mukattaa olup Bakara sûresinin girişinde bu konuyla ilgili (2/1) geniş bilgiler verilmiştir.

"Apaçık Kitap"tan kastedilen Kur'an-ı Kerim'dir. Başka sûrelerde de belirtildiği üzere Kur'an apaçık bir kitaptır (5/Maide, 15; 15/Hicr, 1). Allah tarafından Arapça olarak indirilmiştir. Önceki kitaplar elçilerin içinden çıktığı kavimlerin diliyle indirilmişti, Kur'an-ı Kerim de Hz. Muhammed (s.a.)'in içinden çıktığı Arapların diliyle indirilmiştir. (Bkz. 12/Yusuf, 2).

Müteal bir kaynaktan gelmiş, Cebrail aleyhisselam adlı bir melek aracılığıyla vahyedilmiş, kendisine indirilen peygamber tarafından tebliğ edilmiştir. Başka bir ifadeyle vahiyle gelen bilgi ve haberler insan idrakinin alabileceği forma sokulmuş, ilahi mesaj Arapça dille ete kemiğe büründürülmüştür. Dil vahyin algılanıp anlaşılmasında bir araçtır. Mesajı anlayıp ondan gerekli

sonuçları çıkaracak olan insandır, insan bu çabayı ancak aklını kullanmakla başarabilir; bu yüzden "**belki aklınızı kullanırsınız**" diye buyrulmuştur. Dil önemli olmakla beraber aslolan dilin yardımıyla aklın vahyin mesajını, hükümlerin maksatlarını ve hikmetlerini doğru anlamasıdır. Vahiy hak ve hakikati ihtiva etmektedir, akıl ancak vahyin ışığında hak ve hakikati kavrayabilecektir. Bu demektir ki meselenin özünü kaybetmemek lazım. Asıl amaç unutulup da araca yani dile, dilin bazen maksadı aşan inceliklerine, belagat ve edebi anlatımına endekslendiğinde araç amacın yerine geçmiş olur ki, bu zaman zaman geçmişte gözlendiği üzere bizi maksattan uzaklaştırmaya sebebiyet verebilir.

Kur'an'ın müteal kaynaktan gelmiş olması içinde herhangi bir beşerin müdahale ve etkisinin olmaması anlamına gelir. Bu özelliğiyle yücedir hikmetlidir, diğer beşerin kaleme aldığı hiçbir kitaba veya esere benzemez, mukayeseye konu olamaz. Mebde' ve mead, varlık âlemi, yaratılışın sebep ve hikmeti, hayatın anlamı, insan davranışlarının değeri, geçmiş toplumlar, ahlaki ve hukuki yönlendirici norm ve değerler vb. konularda verdiği her bilgi ve haberi doğru, hükümleri isabetli, yerli yerindedir. Kitabın böylesine açık ve anlaşılır (mübin) bir formasyonda indirilmesinin sebebi insanların akletmesine yardımcı olmak içindir. İnsan kendi imkânları ve zihni melekeleriyle derin, içinden çıkılamaz felsefi sorunlarla uğraşmak zorunda değildir, Yunan ve modern telakkide sanıldığı gibi yardımsız ve yol göstericisiz bırakılmış da değildir. Elbette insan akledecek, düşünecek ama akıl ve düşünme çabası vahyin ışığında olduğunda hak ve hakikate ulaşacak, doğru sonuçlara ulaşacak. Onun için indirilmiş Kitabı okuyacak, her biri bir parametre, bir deniz feneri hükmündeki ayetleri üzerinde tefekkür edecek ve aklının yardımıyla kurtuluşu, iyiyi, doğruyu ve mutluluğu bulmaya çalışacaktır. Kur'an vahyi varlığı bir nur gibi aydınlattığında akıl çok daha rahat kendi fonksiyonlarını yerine getirecek, hak ve hakikate yönelecektir. Kur'an aklın rehberi, varlığı aydınlatan ışıktır (Siracunmünir).

Ümmü'l Kitap, aynı zamanda Levh-i Mahfuz'dur. (6/En'am, 59; 85/Buruc, 22). Buna İmam-ı Mübin, Kitab-ı Mübin, Kitap veya Kitab-ı Meknun da denebilir. Böyle olunca bu atıfların Kur'an'ın kendisinden neşet ettiği kaynağa yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu tanımlamalar Levh-i Mahfuz'un bütün anlam derecelerini, muhteva seviyelerini veya bilgi kaynaklarının bütününü vermez ancak Levh-i Mahfuz'la irtibatlı olduğunu, Kitabın aslının Levh-i Mahfuz adı verilen ana kütükte bulunduğunu ifade eder. Katade ve Hasan Basri, Kur'an'ın aslının toplu olarak Ana Kitap'ta olduğunu söylemişlerdir. Kur'an'dan önceki kitap ve sahifelerin de kaynağı söz konusu Ana Kitap'tır. İbn-i Cüreyc'e göre hüküm ve

hikmet dolu bu Ana Kitap'ta olan ve olacak her şeyin bilgisi mevcuttur, indirilen kitaplar da ondan alınmıştır. Teşbihte hata olmasın bu Kitap bir tür varlık âleminin yazılım programı gibidir.

Kur'an'ın Levh-i Mahfuz'dan olması, aslının Ana Kitap (Ümmü'l-Kitap)ta bulunması, Kur'an'daki bilgi, hüküm ve haberlerin tarihsel olmadığını, özel ve sınırlı beşeri bir duruma cevap olmak üzere indirilmediğini gösterir. Sebeb-i nüzul bağlamında olayların bir bölümü, inişine sahne olan toplumla ve toplumdaki insanlarla ilişkilidir ama bilgi, haber ve hükümlerin asılları, kökleri Levh-i Mahfuz'da veya Ana Kitap'ta (Ümmü'l-Kitap) ise, buradaki bilgiler zaman ve mekân üstüdür yani mütealdir. Aşkınlığı (**le aliyyun**) vasfı bunu gerektirir. **Ümmü'l-Kitap** kitapların anası, esası, değişmeyen, dönüşmeyen, içine hariçten şeyler karışmayan, korunan en yüksek/yüce ve nihai ilkeler demek olup, bu da Allah katındadır. Varlık âleminde ve beşeri/toplumsal hayatta temel değişimler, alt-üst oluşlar (kevn ve fesat), mahv ve ispatlar yaşandığı halde, bunlar zahirde, görünüşte vuku bulan hadiselerdir, Ümmü'l-Kitap'ta bu türden değişimler olmaz. Hak sabittir. Ana Kitap'ta hak ve hakikat bulunmaktadır.

Son vahyin hem okunan (Kur'an) hem yazılı belge (Kitap) olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir. Kitap sahifelere yazılır, kalemle yazıya geçirilir. Levh-f Mahfuz Allah katındaki yazılı belge, kayıt, kütük veya sicildir. Demek oluyor ki Allah'ın ezeli ilminin bir bölümü Levh-i Mahfuz'da yazılı idi, zamanı gelince vahiy ile Hz. Peygamber (s.a.)'in kalbine ilka edildi. Vahiy geldikçe yazıya, sahifelere geçirildi. Kur'an, hem Levh-i Mahfuz'da hem vahiy ile yazıya geçirilmek suretiyle "kitap" niteliğini kazanmış bulunmaktadır. Hz. Peygambere indirilip muhataplara tebliğ edildikten sonra "okunmuş, okunmaya başlanmış"tır; bu özelliğiyle de "okunan, kıraat edilen"dir yani Kur'an'dır.

Bu bize ne hermönetikçilerin ne tarihselcilerin, öne sürdükleri iddialarının doğru ve tutarlı olmadığını göstermektedir. Onlara göre metni oluşturan ana faktör tarihsel ve toplumsal durumlar, başka bir deyişle nüzulü belirleyen zamana ve toplumsal şartlara bağlı sebeplerdir. Burada son derece ilginç bir nükte söz konusudur: Nüzulden önce Levh-i Mahfuz'da yazılı olan bilgilerin tedricen bazı maddi, toplumsal sebepler muvacehesinde inmesi ilk bakışta telifi mümkün olmayan bir çelişkiyi ima etmektedir. Şöyle ki: Eğer sebepler inişe etki ettiyse bilgi, haber ve hükümler nasıl ezelde levhalarda yazılı idi; eğer ezelde bunlar kayıtlı idiyse sebeplere göre nüzul olmasının anlamı nedir? Bunlar önemli sorulardır.

Belirtmek gerekir ki Allah'ın ilmi ile bizim bilgilerimiz mahiyetçe ve kap-

samca aynı değildir, birbirleriyle mukayese edilemezler. Allah için zaman, mekân ve sınır düşünülemez. O'nun bilgisi zamanlar ve mekânlar üstüdür yani müteal/aşkındır (Le aliyyun). Ezelde Allah bilir ama bildiği için kulun fiilini iradesine müdahale etmek suretiyle değiştirmez ancak kul "Allah'ın bildiği gibi" fiil yapar, bu arada fiillerini kendi iradi seçimleriyle gerçekleştirir. Kulun kötü fiilleri Allah'ın bildiği şeylerdir ama emrettiği veya murat ettiği şeyler değildir. Kul hırsızlık yaptığında Allah hırsızlık yaptığını bilir ama hırsızlığı onaylamaz, aksine yapana dünyevi ve uhrevi yaptırımlar koyar. Allah hırsızın ne yapacağını biliyor diye hırsızlık fiilinden Allah sorumlu tutulamaz, hırsız da işlediği suçtan muaf tutulamaz. O halde Kur'an mutlak ile izafiyi, ezeli olanla olmakta olanı ve ebediyeti kendi muhtevasında birleştirmektedir. Ezeli ve ebedi, mutlak ve müteal bir kaynaktan neşet eden Kur'an fani ve izafi dünyayı anlamlandırmak ve düzenlemek üzere vahiy meleği aracılığıyla Hz. Peygamber'e indirilmiştir. (Bkz. 112/Mesed sûresinin tefsiri ve 6/En'am, 59; 13/Ra'd, 39; 50/Kaf, 4; 57/Hadid, 22; 85/Buruc, 21-22. ayetlerin açıklaması.)

أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٧﴾ فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

5. **Siz ölçüyü taşıran bir kavimsiniz diye, şimdi o zikri** (öğüt ve hatırlatma dolu Kur'ân'ı) **sizden** (uzaklaştırıp) **bir yana mı bırakalım?**
6. **Oysa biz, öncekiler içinde nice peygamber**(ler) **gönderdik.**
7. **Onlara bir peygamber gelmeyiversin, mutlaka onunla alay ederlerdi.**
8. **Biz de, kuvvet bakımından onlardan daha üstün olan** (toplum)**ları yıkıma uğrattık. Öncekilerin örneği geçti.**

Kur'an'ın inişi ve Hz. Peygamber tarafından hüküm ve hikmetinin tebliğ edilmeye başlanması Mekkeli müşrikleri rahatsız etti. Zira onlar haktan, doğruluktan sapan kimselerdi. Hak ve hukuka, ahlaki normlara riayet etmiyor; güçlüleri zayıfları eziyor, maddi güç ve serveti mutlaklaştırıyor; fiillerine herhangi bir sınır konulmasına karşı çıkıyorlardı. Kendi hayatlarını kendileri tayin edecekti. Kur'an onları uyarmaya başladı. Uyarısı şu konularda idi:

a) Yanlış yoldasınız, sonunuz kötü olur. Bu tarihte sıkça tekrarlanmıştır.

b) Zulmediyorsunuz, bundan vazgeçin, ilahi hükümlere, hak ve hakkaniyete dönün. Zulüm ve haksızlığın sonu toplumsal çöküş ve yıkımdır.

c) Size yapıp ettiklerinizin hesabı sorulacak, dünyada kurtulsanız bile ahirette çetin bir azaba düçar olacaksınız. İlahi adalet bunu gerektirir, ilahi adaletten kimse yakasını kurtaramaz.

Dolayısıyla Kur'an'ın inişi onların arzu ve görüşlerine bırakılan bir olay değildir. Onlar isteseler de istemeseler de, hoşlansalar da hoşlanmasalar da iniş gerçekleşecektir. Söz konusu uyarı onların lehine idi. Çünkü uyarılmayıp da yaptıklarının cezasını dünyada ve hemen verilecek olsaydı hepsi helak olur, içlerinden sonradan iman edecekler de suçlu günahkârlarla beraber yok olurlardı. Bu, bugün ve yarın için İslami tebliğden rahatsız olanlara aldırmadan yapılmasının asli bir görev olduğunu ima etmektedir. Herkes aynı kavrayış düzeyinde değildir. Kimisi tebliğin önemini ve değerini bilmez, kimisi de çöldeki susuz insan gibi Kur'ani tebliğe, hak ve hakikatin, doğruluk ve iyiliğin kendisine hatırlatılmasına, öğretilmesine muhtaçtır. Vahyin mesajıyla karşılaştığında yıllarca aradığını bir anda bulmuş olur.

İlk muhatapların Kur'an vahyine gösterdiği tepki tarihte ilk defa gözlenen bir olay değildi. Hemen her dönemde ilahi tebliği yapan elçilere kavimleri – özellikle önde gelenleri– tepki göstermiş, hakikati alaya almış, peygamberleri itibarsızlaştırmak istemişlerdir. (6/En'am, 10; 21/Enbiya, 41.) Bu kavimlerin bir kısmı maddi donanım bakımından hayli ilerlemişlerdi; güçlüydüler, iktidar ve servetlerine fazlasıyla güveniyorlardı, fakat sonunda yapıp ettiklerinin cezası olarak yıkıma uğradılar, helak olup tarihten silindiler. "**Öncekilerin örneği**" bugün tarihsel kalıntıları üzerinden varlıklarından haberdar olduğumuz geçmiş suçlu/günahkâr kavimlerin davranışları, takip ettikleri yol ve onları helake sürükleyen hayat tarzları demektir. Bazı tefsircilere göre ise başlarına gelen azaptır. Yoldan çıkanların trajik bir akıbete uğramaları ilahi yasa gereğidir (8/Enfal, 38).

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ
الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا
كَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ
وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ

إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

9. **Andolsun, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye soracak olsan, tartışmasız: "Onları üstün ve güçlü** (aziz) **olan, bilen**(Allah) **yarattı" diyecekler.**
10. **Ki O, yeri sizin için bir beşik kıldı ve doğru yolu bulursunuz diye onda size** (birtakım) **yollar var etti.**
11. **Ki O, belli bir miktar ile gökten su indirdi de, onunla ölü bir memleketi 'dirilttik** (ve her yanına yeniden hayat) **yaydık'; siz de böyle** (kabirlerinizden diriltilip) **çıkarılacaksınız.**
12. **Ki O, bütün çiftleri yarattı ve sizin için gemilerden ve hayvanlardan bineceğiniz şeyleri var etti.**
13. **Onların sırtlarına binip-doğrulmanız, sonra doğrulduğunuz zaman, Rabbinizin nimetini zikretmeniz ve: "Bunlara bizim için boyun eğdiren** (Allah) **ne yücedir, yoksa biz bunu** (kendi hizmetimize) **yanaştıramazdık" demeniz için.**
14. **Ve biz elbette, Rabbimize çevrilip-döneceğiz."**

Müşrik Arapların belli vasıfları "**deist**" olmalarıydı. Onlar hem Allah'ın varlığına hem yaratıcı vasfına inanıyorlardı; inanmayı reddettikleri husus yaratıcı Allah'ın beşerden seçtiği bir elçiye vahiy indirmesi ve hayatlarını düzenlerken onlara birtakım kuralları emretmesidir. Zaten evrenin kendi kendine yaratıldığını inanmanın akli ve mantıki bir temeli olamaz. Bu iddiada bulunanlar bir kitabın kendi kendine yazıldığını iddia etmek gibi bir garabet içine düşerler. Deist Araplar Allah'ın evreni yarattığı gerçeğini teslim ederlerken O'nun aziz, üstün ve bilen bir Varlık olduğunu da itiraf ediyorlardı. (Bkz. 4/Nisa, 150; 6/En'am, 91.) Putperestler deist tezlerini temellendirmeye çalışırlarken, tapındıkları putların kendilerini Allah'a yakınlaştıracaklarını öne sürüyorlardı (39/Zümer, 3). Bunun tutarlı bir düşünce olmadığı açıktır. Çünkü tapınılacak varlığın eşya üzerinde mutlak bir tasarruf gücüne sahip olması gerekir, oysa ne putların ne düşüncelerine ve ideolojilerine tabi olunan liderlerin bu türden özelliklerinden söz edilebilir.

Bu çerçevede Yüce Allah, kendi yaratıcı vasfını onların da itiraf ettiğini belirttikten sonra yaratmanın çeşitli form ve türevlerini hatırlatır: Yeryüzü insanlar için bir beşik gibi kılınmıştır (2/Bakara, 22 ve 20/Taha, 53). Akıl almaz bir hızla kendi etrafında ve güneş çevresinde döndüğü halde nesneler yerli

yerinde duruyor ama tam olarak sabit de değildir. Bir beşik gibidir. İnsanlar üzerinde gezinir, yaşar, hayatlarını idame ettirir. Bazen de tıpkı beşik gibi sallanır, vuku bulan depremlerle üzerlerindeki yapıları yıkar, yerle bir eder. "Beşik" kelimesini döşek, yaygı, üzerinde gezinilen, barınılan zemin olarak da anlamak mümkündür.

Yeryüzünde yollar vardır, insanlar bunları kullanarak bir yerden başka yere giderler. Yeryüzünün yapısı yeni yolların açılıp yeni ulaşım imkânlarının geliştirilmesine müsaittir. Ayette geçen ve bizim yollar olarak çevirdiğimiz "**sübül**" kelimesine şu veya bu tarzda karşılanan ihtiyaçlar manası da verilmiştir. Bu manada ele alacak olursak kelimenin çoğul gelmiş olması, ihtiyaçların çeşitli olduğu ve tek yoldan karşılamanın doğru olmadığı sonucu ortaya çıkar ki, bu hem toplumsal olarak işbölümünün çeşitliliğine hem hayatın irfan temelindeki zenginliğine işaret eder. Yukarıdan, emreden otoriter ve totaliter tektipleştirici-monolitik politikalar hayatın çeşitliliğine, çoğul yapısına aykırıdır.

Gökten belli miktarda yağmur yağdırılır. Bu varlıkta her şeyin bir ölçüye göre düzenlendiğini ima eder. Eğer günlerce bardaktan boşanırcasına yağmur yağacak olsaydı ortalığı sel kaplar; evler, yapılar yıkılır; tarlalar, ekinler mahvolur. Yağmurla beraber yeryüzünün dirilmesinde ibret verici güzellikler, dersler vardır. Tıpkı bunun gibi insanlar da öldükten sonra günü ve saati geldiğinde kabirlerinden yani yerin altından kalkacak, yüce Allah'ın huzuruna çıkarılacaklardır (15/Hicr, 21 ve 30/Rum, 19).

İbret gözüyle etrafa bakıldığında bütün canlıların yani insanların, hayvanların ve bitkilerin çift yaratıldığını, üremenin ancak bu şekilde gerçekleştiği görülecektir. Çift kutupluluk fiziki çevrenin ve hayatın tabiatında içkin olarak bulunmaktadır. Gece ve gündüz, siyah ve beyaz, iyilik ve kötülük, hayat ve ölüm ve daha binlerce nesne ve olay söz konusu çift kutupluluğa işaret etmektedir (36/Yasin, 36). Varlıktaki bu harikulade diyalektik anlamın ve hayatın devamının esasını teşkil eder. Marifet, zahirdeki diyalektiğin iki kutbu arasındaki iç ahengi çatışmaya dönüştürmeden eşya gibi iradi olarak Allah'ın yaratmasına, iradesine ve yasasına teslim olup barışı (Silm) tesis edebilmektir.

Denizlerde, göl ve nehirlerde ulaşımı ve taşımacılığı sağlayan gemilerin ilahi yasaya göre su üzerinde yüzmesi (2/Bakara, 164); insanların hayvanların sırtına binerek bir yerden bir yere gitmeleri O'nun bağışladığı sonsuz nimetlerden iki anlamlı örnektir. Eğer yüce Allah suyun yasasını tesis etmeseydi, hayvanları insanlara musahhar kılmasaydı yani onları yararlanılabilir yapıda yaratmasaydı bu iki nimetten istifade etmek mümkün olmazdı. İnsan söz ko-

nusu nimetleri kendi bilgisi ve gücüyle var edemez; buna gücü yetmez. Madem hakikat budur, peki insan nasıl olur da Allah'ın iradesine teslim olmayı reddedebilir? Eninde sonunda O'na dönecek, huzuruna çıkacak, yapıp ettiklerinin hesabını verecek.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ اَمِ اتَّخَذَ
مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَاَصْفٰيكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ
لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ اَوَمَنْ يُنَشَّؤُا فِي
الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِينَ هُمْ
عِبَادُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا اَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ ﴿١٩﴾
وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ اِنْ هُمْ
اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ
﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا اِنَّا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾
وَكَذٰلِكَ مَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ اِنَّا
وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ
بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَاءَكُمْ قَالُوا اِنَّا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾
فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

15. (Buna rağmen) **Kendi kullarından O'na bir parça kılıp-yakıştırdılar. Doğrusu insan, açıkça bir nankördür.**

16. **Yoksa O, yarattıklarından kızları** (kendine) **edindi ve erkekleri size mi ayırdı?**

17. **Oysa onlardan biri, O, Rahman** (olan Allah) **için verdiği örnek ile** (kız çocuğunun doğumuyla) **müjdelendiği zaman, yüzü simsiyah kesilmiş olarak kahrından yutkundukça yutkunur.**

18. **Onlar, süs içinde büyütülüp de mücadelede açık olmayan** (kızlar)**ı mı** (Allah'a yakıştırıyorlar)**?**

19. **Onlar ki Rahmân'ın kulları olan melekleri dişiler kıldılar. Kendileri yaratılışlarına şahit mi oldular? Onların şahitlikleri yazılacak ve** (bundan dolayı) **sorumlu tutulacaklar.**

20. **Dediler ki: "Eğer Rahmân dilemiş olsaydı, biz onlara ibâdet etmezdik." Onların bundan yana hiçbir bilgileri yoktur. Onlar, yalnızca 'zan ve tahminle yalan söylüyorlar.'**

21. **Yoksa biz, bundan önce kendilerine bir kitap verdik de şimdi ona mı tutunuyorlar?**

22. **Hayır; dediler ki: "Gerçekten atalarımızı ümmet** (din)**" üzerinde bulduk ve doğrusu biz onların izleri** (eserleri) **üstünde doğru olana** (hidayete) **yönelmiş** (kimse)**leriz."**

23. **İşte böyle, senden önce de** (herhangi) **bir memlekete bir elçi göndermiş olmayalım, mutlaka onun 'refah içinde şımarıp azan önde gelenleri'** (şöyle) **demişlerdir: "Gerçekten biz, atalarımız bir ümmet** (din) **üzerinde bulduk ve doğrusu biz, onların izlerine** (eserlerine) **uymuş kimseleriz."**

24. (O peygamberlerden her biri de şöyle) **Demiştir: "Ben size atalarınızı üstünde bulduğunuz şeyden daha doğru olanını getirmiş olsam da mı?" Onlar da demişlerdi ki: "Doğrusu biz, kendisiyle gönderildiğiniz şeye kâfir olanlarız."**

25. **Böylece onlardan intikam aldık. Öyleyse, bir bak; yalan sayanların sonu nasıl oldu?**

15. ayet son derece önemli bir konuya temas etmektedir: Allah ile yaratıklar arasında mahiyet birliği yoktur. İlahi isimler varlıkta ve insanda tezahür etse bile, Yüce Allah'ın Zatı kendine özgüdür. Kısaca Yaratıcı yaratıcıdır, yaratılan da yaratılmıştır. Bu açıdan hiçbir şekilde Allah'a çocuk –kız veya erkek evladı– izafe edilemez, O'nun çocuk sahibi olduğu iddia edilemez. Başka nesne ve varlıklar da isnat etmek Allah'a ortak koşmaktır. Gayet açık bir gerçek ki, çocuk anne veya babasının (ebeveyn) bir parçasıdır, onlardan ve geçmişe doğru soylarından genetik ve kalıtımsal olarak birtakım özellikler taşır. Yüce Allah, fizyolojik-biyolojik varlığını tesviye ettikten sonra Âdem'e ruh üfürdü. Adına Nefha-i ruh denen bu öz maddi bir cevher değildir, ontolojik olarak Yaratan'ın mahiyetine iştirak etmez. Esasında Allah'ın emrinden olan ruhun ne olduğunu kesin olarak bilemeyiz; bize gerçekten bu konularda çok az bilgi verilmiştir (bkz. 17/İsra, 85). Tevhid inancını zedeleyici nitelikte birtakım görüş beyanlarında ve isnatlarda bulunmak, Allah'ı hakkıyla takdir etmek olmadığından nankörlüktür.

Allah'a çocuk isnat edilemediği gibi kız çocuğu isnat etmek de mümkün değildir. Fakat Arap müşrikleri kız çocuğunu ve genelde kadını küçümsedikleri için kızları Allah'a isnat ederlerdi: Kızlar süs içinde yetişir, fizyolojik güzellikle-

riyle öne çıkar, savaşlara katılmazlar. Kadınlar belli alanlarda görev alsalar bile sonuç itibariyle savaş erkek işidir, özellikle göğüs göğse vuku bulan geleneksel kara savaşlarında. Burada modern tefsirciler İslam'ın erkek ile kadın arasında eşitlik getirdiğini öne sürüp kadının da erkek gibi sosyal roller üstlenebileceğini söylemektedirler. Oysa ayetten bu anlam çıkmaz. Zira vahyin ilk muhatapları Araplar kadının süsünü, fizyolojik güzelliğini ve savaşa katılmamasını erkeğe göre eksi puan şeklinde takdim ederlerken, rol dağılımına işaret ediyorlardı. Onlar kadının fizyolojik özelliklerini ve rolünü küçümsüyorlardı. Bu doğru olmakla beraber, bu ayetten ve usule bağlı tefsirinden kadının erkek gibi süsü, ziyneti, güzelliğini bir kenara bırakıp erkek gibi savaşa katılabileceği anlamı çıkmaz; tam aksine Arap müşriklerinin kadını küçümseyen düşünce ve anlayışlarının yanlışlığı sonucu çıkar. Doğru olanı tabii ki kadın süslenir, fizyolojik güzelliğini önemser ve savaşa katılmaz, bu onun fıtratı, doğal yapısı, olması gerekendir. Araplar bundan dolayı yanılıyordu, kadını erkeğe göre düşük mertebede görüyorlardı, oysa bulunduğu mertebe, rol ve konum onun fıtri ve tabii haliydi; öyle de korunup devam ettirilmelidir. Aksi halde kadın erkekleşir, kadınımsı yapısını, özelliklerini kaybeder.

Kadını fizyolojik eğilimlerinden ve toplumsal rolünden dolayı küçümseyen Araplar tabii olarak kız çocuklarının da istemezlerdi. Nitekim hamile kadınları doğurduğunda kendilerine kız çocukları oldu haberi geldiği zaman bozulur, suratları düşer, yüzleri kararır, ne diyeceklerini bilemez halde yutkunup dururlardı. (Bkz. 6/En'am, 151; 16/Nahl, 57-59; 17/İsra, 31; 81/Tekvir, 8).

Arap müşriklerinin bu çerçevede içine düştükleri diğer hata, melekleri de dişi varlıklar sanmalarıdır. Melekler Rahman'ın kullarıdır, ne dişidirler ne erkektirler. Cinsiyetleri konusunda bizlerin kesin bilgisi olamaz. Nurani varlıklardır, Allah'ın emirlerini yerine getirir, O'nu tesbih ve zikrederler. Hem insan meleklerin cinsiyetini nasıl bilebilir ki, yaratıldıklarında olaya şahid değildi (18/Kehf, 51). Bu demektir ki insan bilgisinin erişebileceği sınırlar vardır; gaybe ait evrenler hakkında kesin bilgilerimiz olamaz, çünkü ne o evrenleri gözlemleyebilme imkânlarına sahibiz ne akli kavrayışımız ve idrakimiz o alanlara ulaşabilir nitelikte ve kapasitededir. Kim meleklerin şu veya bu cinsiyette olduğunu iddia ediyorsa bundan hesaba çekilecektir, çünkü şahid olmadığı bir konuda yalan yanlış tahmin ve zanlarda bulunarak kesin bilgilere sahipmiş gibi konuşmakta, dolayısıyla hem kendini hem başkalarını yanıltmaktadır.

Müşriklerin ibret verici diğer düşünceleri şudur: Eğer bizler putlara, meleklerin veya başka varlıkların sembolleri heykellere, simge ve objelere tapınıyorsak, bunda bizim bir kusurumuz yoktur. Allah dileseydi bizi bundan

alıkoyardı, madem bize fiili bir müdahalede bulunmuyor demek ki yaptığımız iş O'nun hoşnutluğuna uygundur. Putlarla olan ilişkimiz bizim gerçeğimizdir, tarihsel temelleri olan gerçeğimiz bizim doğrumuzdur. Tabii ki bu iddianın ciddiye alınacak bir temeli yoktur: Zira her gerçek veya verili somut durum doğruluğu ifade etmez. Vahyin bir amacı, insanı hak ve hakikatten, doğruluk ve iyilikten koparan gerçekleri değiştirmek, hakikate uygun gerçekler inşa edilmesini sağlamaktır. Hem yüce Allah, niçin sadece kendisine ibadet edilmesi gerektiğini uzun uzadıya anlatmaktadır. Kendisi Yaratıcıdır, varlık üzerinde mutlak tasarrufta bulunmaktadır. O'ndan başka diğer varlıkların –put veya kişilerin– bu türden özellikleri mevcut değildir, onlar yalancı tanrılardır ve insanları doğruluktan, iyilikten saptırmak üzere birtakım kötü niyetliler tarafından adeta üretilmiş, inşa edilmişlerdir.

Allah kimseyi zorlamaz. Allah'ın insana iyiliğin ve kötülüğün, doğruluğun ve yanlışın, güzelliğin ve çirkinliğin ne olduğunu öğretmiş, somut örnekler eşliğinde göstermiştir. Allah neyi yaratmışsa iyi ve faydalı yaratmıştır. Özünde iyi ve faydalı olan şeyleri kötü ve zararlı kılan insanın tercihleridir. İnsan mademki iradesini, seçme özgürlüğünü yanlış yönde kullanmaktadır ki, bu seçimin ve kullanımın sonuçlarına da katlanacaktır. Yüce Allah, batıl üzere seçim yapıp hayat tarzlarını kuranlara bunu böyle yapmalarını öğreten, emreden bir kitap indirmiş değildir. Onlar da ellerinde böyle bir ilahi yol haritası (kitap) olmadığını itiraf ediyorlar (35/Fatır, 40); öne çıkardıkları gerekçe, "Biz atalarımızdan böyle gördük, onların yollarını takip ediyoruz"dan ibarettir.

22. ayette "**ümmet**" ataların, geçmiştekilerin takip ettiği yol, töreleri, adetleri, kural ve teamülleri manasında kullanılmıştır. Daha geniş çerçevede ele almak gerekirse, bu kullanımdaki ümmet kelimesine "din" yani atalardan devralınan inanç sistemi, düşünce ve yaşama biçimi anlamını vermek mümkündür. Bu da bize gösteriyor ki, sahih din dururken geçmişten, atalardan tevarüs edilen her şey olduğu gibi kabul edilemez; tarih ve geçmiş kritik edilmeden referans alınamaz; körü körüne atalar savunulamaz. Çünkü atalarımız birer beşerdi, bazı şeyleri akılları ermeyebilir, nefislerinin istek ve tutkularına esir olabilir, başkalarına haksızlık ve zulüm yapmış olabilirler. İnsanları hidayete erdiren vahiydir atalarımız veya geçmişimiz değildir (bkz. 2/Bakara, 170).

Ne var ki tarih boyunca aynı hatalı tutum tekrar edilmiştir. Ne zaman bir topluma bir elçi gönderilmişse –özellikle– refah içinde şımaran ileri gelenleri yani iktidar seçkinleri –ki bunlar da genellikle siyasi, askeri ve iktisadi zümrelerden müteşekkildir– elçilerine karşı çıkarken, atalarını, onlardan devraldıkları toplumsal düzeni ve ideolojik aygıtını referans göstermişlerdir (bkz. 34/

Sebe', 34). Onlara göre atalarından devraldıkları düzen denenmiştir, test edilip bir sonraki nesillere aktarılmıştır. Kim bunu değiştirmeye kalkışırsa hem toplumsal istikrarsızlığa sebebiyet verecek hem atalara ve geçmişe ihanet etmiş olacaktır. Oysa atalara ve geçmişe sığınanlar hakikatte zulmü, haksızlığı, ahlaki yozlaşmayı ve çürümüşlüğü gizlemeye çalışıyorlar. Atalarını abartılı biçimde yüceltenler gerçekte yararlandıkları adaletsiz bir toplumsal düzeni korur, onu sürdürme mücadelesini verirler. Bu çerçevede geçmiş, tarihi miras ve atalara saygı zihinler üzerinde blokajların kurulmasını sağlamaktadır. Nitekim Allah'ın elçileri getirdikleri şeyin daha doğru olduğunu açıkça göstermelerine rağmen olmadık tepkiler ve zulümlerle karşılaşmaktadırlar (41/Fussilet, 14). Hakkı ve hakikati örtbas edenler, zulmü adalete tercih edenleri ataları azaptan kurtarmaz, Yüce Allah onlardan intikam alır, apaçık hakikatleri yalanladıkları için feci bir akıbete düçar olurlar.

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِي
فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ حَتّٰى جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ وَرَسُولٌ
مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِۦ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾
وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمْ
يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتَهُمْ فِي ٱلْحَيٰوةِ ٱلدُّنْيَا
وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا
وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

26. Hani İbrahim babasına ve kendi kavmine demişti ki: "Şüphesiz ben, sizin taptıklarınızdan uzağım."

27. "(Ancak) **Beni yaratan başka. İşte O beni hidayete yöneltip-iletecektir."**

28. Ve bunu (bu tevhid inancını) **belki** (insanlar Allah'a) **dönerler diye ardında** (kendi soyunda) **kalıcı bir kelime olarak kıldı-bıraktı.**

29. Hayır; Ben onları ve atalarını, kendilerine hak ve açıklayan bir elçi gelinceye kadar metalandırdım-yaşattım.

30. Ancak kendilerine hak gelince, dediler ki: "Bu bir büyüdür, doğrusu biz ona (karşı) **kâfir olanlarız."**

31. Ve dediler ki: "Bu Kur'ân, iki şehirden birinin büyük bir adamına indirilmeli değil miydi?"

32. Senin Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında maişetlerini aralarında biz paylaştırdık ve onlardan bir bölümü (diğer) **bir bölümünü 'teshir etmesi' için, bir bölümünü bir bölümü üzerinde derecelerle yükselttik. Rabbinin rahmeti; toplayıp-yığdıklarından daha hayırlıdır.**

Vahyin ilk muhatapları Mekkeliler İbrahim aleyhisselâmın soyundan geliyorlardı. Ona kendilerini nispet etmekten gurur duyuyorlardı, içlerinde **hanifler** vardı. İbrahim ise Tevhid dininin kilometre taşlarından biriydi. 26-28. ayetler Mekkelilere Hz. İbrahim'i hatırlatmaktadır. Hz. İbrahim, putperestlikte ısrar eden babasına ve kavmine taptıkları putlardan uzak olduğunu beyan edip onlardan ayrılmıştı. Hz. İbrahim gayet tutarlı bir argüman sunuyordu: Eğer birilerine tapacaksam bunun benden üstün olması gerekir ki, bu da elbette Yaratıcı Allah olmalıydı, birer taş ve demir yığını olan cansız varlıklara insanın tapınması için aklını iptal etmiş olması gerekirdi. Yaratan insana doğru yolu gösterir, hem dünya hem ahiretteki mutluluk ve kurtuluşu sağlar.

İbrahim'in kavmi hiçbir hakikat temeli olmayan bir inanca sahipti, putlara tapıyorlardı. Hz. İbrahim bu batıl inançtan ve putlardan uzak olduğunu söylüyor ama tabir caizse Nietzsche'nin yaptığı gibi "tanrıyı öldürme"ye kalkışmıyordu. Nietzsche, yozlaşmış, asli hüviyetinden çıkmış Avrupa'nın Tanrı ve din anlayışını haklı olarak reddederken "tanrı fikri"ni de reddediyor, insanlara nihilizmi işaret ediyordu. Hz. İbrahim gibi yapacak olsaydı sahih ve asli Tevhid inancını işaret etmesi gerekirdi. Hz. İbrahim'in diliyle ifade edilen ikinci cümle (27. ayet) bunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir: "(Ancak) Beni yaratan başka. İşte O beni hidayete yöneltip-iletecektir." (İbrahim aleyhisselâmın tebliği için bkz. 6/En'am, 79; 19/Meryem, 46-47 ve 26/Şuara, 75-81.)

28. ayet kıyamete kadar temel bir ilkeyi vaz'etmektedir: Hz. İbrahim tevhid inancını her bozulma döneminde insanların Allah'a dönmelerinin bir imkânı olarak "kalıcı bir kelime olarak kılmış"tır. Yani kıyamete kadar insanlar Tevhid inancına döneceklerdir, onu takip eden mü'min nesiller bu ilkeyi hatırlatacak, dini anlayış ve yaşayışta Ortaçağ Avrupası'nda gözlendiği üzere esaslı bir bozulma, yozlaşma vuku bulsa da onlar Allah inancını, dinin değerini ve lüzumunu inkâr edip bir kenara atmayacak, tam aksine insanları Tevhid'e, sahih iman ve salih amele davet edeceklerdir. Hz. İbrahim'in kendisinden sonrakilere bıraktığı miras Tevhid inancı ve bu inancın son elçinin tebliğinde ete kemiğe bürünmüş formu olan İslam'dır. Kalıcı olan kelime budur. (26/Şuara, 84.)

Pekiyi bu görev kime aittir, diye sorulacak olsa öncelikle İbrahim aleyhisselâmın çocuklarına ve torunlarına ait olduğunu söyleyebiliriz. Tefsircilere göre ayette geçen "akib" bir kimseden sonra gelen çocuklar ve onların çocukları yani torunlar veya sonradan gelen nesillerdir. Çünkü çocuklar ve torunlar babalarını, atalarını takib etmektedirler. Akib ile veled arasında fark yoktur.

Yüce Allah son elçi gelip tebliğini yapıncaya kadar Mekke halkını dünya nimetlerinden yararlandırdı. Son elçi geldiğinde en başta onlar ilahi mesaja sahip çıkmaları gerekirken nankörlük edip ilahi tebliği reddettiler, Hz. Peygamber'e gelen vahyi büyü, kendisini de büyücü olmakla suçladılar. Onların temelsiz itirazlarına göre, eğer Allah vahiy gönderecek olsa Mekke'nin maddi güç bakımından önde gelenlerden olmayan Hz. Peygamber'e değil, Arap yarımadasının iki merkezi şehri olan Mekke veya Taif'ten birinde yaşayan önde gelenlerden birine gelmeliydi. Kaynaklara göre müşriklerin vahye layık gördükleri kişiler Mekke'den Velid bin Muğire veya Utbe bin Rebia; Taif'ten ise Urve bin Mes'ud es Sakafi veya Umeyr bin Abdi Yaleyl veya Kinane bin Amr es Sakafi idi.

Yüce Allah müşriklerin bu itirazını kendisine karşı bir küstahlık olarak sayar. Nübüvvet insanlara ilahi rahmettir. Yüce Allah rahmetini dağıtacağı, bölüştüreceği zaman kimseye sormaz. Onlara bunu verecek olsa nasıl istismar edeceklerini herkesten daha iyi bilir. Dünya hayatında aralarındaki maişeti kendisi paylaştırırken peygamberlik gibi önemli bir görevi onlar istedi diye kendilerine vermez.

Buradan Kur'an-ı Kerim bir başka hususa vurgu yapmaktadır: Maişetin paylaştırılmasının toplumsal hayat açısından esaslı bir mantığı var. Çünkü insanlar arasında mevcut bulunan eğilim, kabiliyet ve güç farkı toplumsal hayat için zaruri olan işbölümünü mümkün kılar. İnsanların bu fitri ve fizyolojik farklılıklar dolayısıyla birbirlerinin işlerini görmeleri, bazı hizmetleri yerine getirmeleri üstünlük sebebi değildir, toplumsal iş bölümü gereğidir. Her insanın bir başkasına ihtiyacı vardır, hiç kimse tek başına yaşayamaz, "dağ dağa muhtaç olmaz, insan insana muhtaç olur" demişlerdir. O halde insanların bu çerçevede birbirlerinden derece derece üstün olması mutlak üstünlük değil, görecelidir; ancak bu sayede sorumluluklar üstlenip bazı görevleri yerine getirirler. Herkes eşit olsaydı veya aynı işe yapsaydı toplumsal hayat mümkün olmazdı (4/Nisa, 32). Çiftçi toprağı ekip biçmek suretiyle öğretmene üstündür, öğretmen de çocuklara ders vermekle çiftçiye üstündür. Hiçbir meslek, toplumsal konum, statü, sanat veya zanaat mutlak üstünlüğün ölçütü olamaz; her birine belli alanlarda ihtiyaç hissedilmektedir. Üstünlük sadece takvadadır. (49/Hucurat, 13.)

وَلَوْلَآ اَنْ يَكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ
سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَابًا وَسُرُرًا
عَلَيْهَا يَتَّكِؤُنَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةُ
عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ
شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَاِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ
اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ
الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَلَمْتُمْ اَنَّكُمْ فِي
الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

33. **Eğer insanlar** (Allah'a karşı isyanda birleşip) **tek bir ümmet olacak olmasaydı, Rahmân'ı** (Allah'ı) **inkâr edenlerin evlerine gümüşten tavanlar ve üzerinde çıkıp-yükselecekleri merdivenler yapardık.**

34. **Evlerine kapılar ve üzerinde yaslanıp-dayanacakları koltuklar,**

35. **Ve** (daha nice) **çekici-süsler** (de verirdik). **Bütün bunlar, yalnızca dünya hayatının metaıdır. Âhiret ise, Rabbinin katında muttakiler içindir.**

36. **Kim Rahmân** (olan Allah)**ın zikrini görmezlikten gelirse, biz bir şeytana onun 'üzerini kabukla bağlattırırız'; artık bu, onun bir yakın dostudur.**

37. **Gerçekten bunlar** (bu şeytanlar), **onları yoldan alıkoyarlar; onlar ise, kendilerinin gerçekten hidayette olduklarını sanırlar.**

38. **Sonunda bize geldiği zaman, der ki: "Keşke benimle senin aranda iki doğu** (doğu ile batı) **uzaklığı olsaydı. Meğer ne kötü yakın-dost**(-muşsun sen)."

39. (Bu söylenmeleriniz,) **Bugün size kesin olarak bir yarar sağlamaz. Çünkü zulmettiniz. Şüphesiz azapta da ortaksınız.**

Varlık âleminin tamamı Allah'ın mülküdür. Zenginlikler, nimetler, güzellikler O'nundur. İnsanların büyük değer verdiği dünyevi zenginliklerin, servet ve iktidarın Allah nezdinde herhangi bir değeri yoktur. Birilerinin zengin olması, güç ve iktidara kavuşması Allah'ın kudretine en ufak bir tehdit oluşturmaz. Dilerse kendisini inkâr etseler dahi inkârcıların evlerini gümüşten tavanlar ve üzerinde çıkıp yükselecekleri merdivenler, süslü kapılar, tahtlar verirdi. Bu O'nun

mülkünde bir eksiltmeye sebebiyet vermez. Eğer inkârcıların çok arzu ettikleri halde barınaklarını altın, gümüş veya başka değerli madenlerden kılmıyorsa insanların onlara bakıp zenginliklerine, hayat tarzlarına özenmelerini önlemek içindir. Servet ve refah sadece inkârcılara tahsis edilecek olsaydı, insanlar servet ve refahın inkâr ve isyanla elde edileceğini düşünmeye başlarlardı.

33. ayette geçen "**ümmet**" kelimesinin ikili anlamını söylemek mümkün: Hem bir din ve yaşama tarzı hem kendi içinde dayanışma içinde olan topluluk. Böyle bir topluluk aynı zenginliğe ve refaha sahip olmayan insanları imrendirir, yoksullar zenginliğin inkâr ve isyanla elde ettiğini düşünüp Allah'a sırtlarını çevirir. Bu yüzden yüce Allah çok arzu ettikleri halde –her zaman– inkârcıların evlerini altın ve gümüşten kılmaz. Bu bize, kendisine manevi kuvvetle hükmedilmediği takdirde servet ve kontrolsüz refahın insanı saptırıcı özelliklere sahip olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Bir şekilde güç ve servet sahibi olanlar diğerlerini etkiler, doğru yoldan saptırırlar. Nitekim son 300 yıldır servet, güç ve iktidarın ana vatanı gibi görülen Batı'nın başta İslam dünyası tarafından bütün dünya toplumları tarafından taklit edilmeye başlanmasının bir sebebi budur. Batı'nın servet ve gücüne bakanlar bizim "geri" kaldığımıza hükmedince suç ve kusuru İslam'da aradılar ve Batı gibi servet ve güç sahibi olunacaksa İslam dinini hayatın her alanından çıkarıp atmak gerektiğini düşündüler.

Servet, refah ve maddi güç dünya hayatının geçici metaıdır. Bunlar lüzumu kadarıyla elde edilip kullanılmalı, hayatın esası haline getirilmemelidir. Asıl hakiki ve kalıcı nimetler ahirette takva sahibi mü'minler içindir. O halde inkârcıların güç ve iktidarı, onları şımartan servet ve refahları bilinçli mü'minleri imrendirmez. (Bkz. 9/Tevbe, 55.) Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur:

"Uyanık olun! Hiç şüphe yok ki dünya değersizdir. Dünyanın malı da mülkü de değersizdir. Ancak Allah'ın zikri ve O'na yaklaştıran şeylerle, öğretici ve öğrenici olmak başkadır" (Tirmizi, Zühd, 14; İbn-i Mace, Zühd, 3). İnkârcıların dünya nimetlerine sahip olması Efendimiz'e göre kendi zatında bir değere sahip olduğu anlamına gelmez (Tirmizi, Zühd, 13; İbn-i Mace, Zühd, 3).

Kendi asli gayesi dışında kullanıldığında servet ve gücün saptırıcı özelliklerinden söz ettik. Buna yol açan önemli sebebi insanın servete dalıp Allah'ın zikrini unutması, marifetullahı kalbinden çıkarmasıdır. "**Rahman'ın zikrini görmezlikten gelmek**" gözün körelmesi, basiretin bağlanması, gerçeklerin fark edilmemesi demektir. "**A'şa**" tavuk körlüğüne denir. Dünyanın geçici metaına gönlünü kaptırmış kişi karanlıkta kalan tavuk gibi nesneleri görmez, körelir. "Allah'ın zikri"nin Kur'an-ı Kerimin hakikatlerinden uzaklık olduğunu söyleyenler vardır.

Allah'ın zikrinden uzak biri nefsinin istek ve tutkularına öylesine kapılır ki, ruhunu sıkıntı basar (20/Taha, 124-126); zaman içinde kendini denetleyip de yanlışından dönmediği zaman şeytanın telkinleri onun kişiliği üzerine kabuk bağlar, kötülükler, hırs ve ihtiras kalbini istila eder. Şeytanın telkinleri ile kendisi aynı şeydir. Daha çok refah, daha çok zenginlik, daha çok güç ve iktidar, daha çok şehvet ve iştiha. Allah'ı ve ahireti unutan gafletteki bu insan şeytanın tam kontrolü altına girdiğinin farkına varmaz, böylece doğru yoldan çıkar (7/A'raf, 183). Ancak trajik olan şu ki, tamamen yoldan çıkmış, gaflet içinde dünya refahına ve güç ve iktidar tutkusuna kapılmış böyleleri doğru yolda olduklarını düşünür, yapmaları gereken şeyi yaptıklarını iddia ederler. Mesela yönetici iseler, ülkelerini kalkındırdıklarını, büyüttüklerini, güç ve iktidar sahibi kılıp komşu ülkeleri hâkimiyet ve hegemonyaları altına alacak güç ve imkânlara sahip olduklarını öne sürerek teb'alarından destek isterler.

Böyleleri şeytanın kontrolü altına girmiş kimselerdir (19/Meryem, 83). Ahirette Yüce Allah'ın huzuruna çıktıklarında hakikati görürler, yaptıkları hatayı anlarlar ama artık iş işten geçmiş bulunmaktadır. O zaman da onları saptırana "**keşke ikimiz arasında iki doğu arası kadar mesafe olsaydı, keşke hiç karşılaşmasaydık**" diye hayıflanırlar. Çünkü ancak o zaman şeytanın kendileri için hayli kötü dost olduğunu anlayacaklardır. 38. ayette geçen "**iki doğu**" tefsircilere göre güneşin doğuşu ile ay'ın doğuşu olup, ay bize göre batı yönünden doğduğundan anlam "doğu ile batı arası uzaklık" demektir. (Bkz. 55/Rahman, 17.)

Ahirette, hesap ve ceza gününde yakınmanın, pişman olmanın kimseye faydası yoktur. Suçlu günahkârlara kimse yardımda bulunamaz. Kim ne haksızlık yapmışsa mutlaka karşılığını bulacaktır.

أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٠﴾
فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ
فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى
صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾

40. Öyleyse sağır olanlara sen mi duyuracaksın veya kör olan ve açıkça bir sapıklık içinde bulunanı hidayete erdireceksin?

41. Şu halde Biz seni alıp-götürürsek, elbette onlardan intikam alacağız.

42. Ya da kendilerine va'dettiğimiz şeyi onlara gösteririz ki, biz gerçekten onların üstünde güç yetirenleriz.

43. Şu halde, sana vahyedilene sımsıkı-tutun; çünkü sen dosdoğru bir yol üzerindesin.

44. Ve şüphesiz o (Kur'ân), **senin ve kavmin için gerçekten bir zikirdir. Siz** (ondan) **sorulacaksınız.**

Yukarıda şeytanın kendilerine musallat olduğu, kişilikleri üzerine kabuk bağlayıp kötülüklerle kalplerini istila ettiği bedbaht kimselerden söz edilmişti. 40. ayette bunların temel bazı fonksiyonlarının nasıl ortadan kalktığına işaret edilmektedir. Bu kimselerin kulakları sağırlaşmış, gözleri körelmiştir. Kendilerine bunca uyarı yapıldığı halde söz kulaklarından içeri girmiyor, üzerinde tefekkür edip doğruyu bulamıyorlar; gözlerinin önünde sayısız olay vuku bulduğu halde işe yarar bir ders çıkarmıyorlar, inkâr ve isyanda ısrar ediyorlar. Yoldan sapmış kimseleri peygamber doğru yola sokamaz, çünkü işitme ve görme gibi temel fonksiyonlarını işletemez hale getirdikleri için onun tebliğini anlamıyor, hatta algılamıyorlar. Hiç şüphesiz hak ve hakikat karşısında böylesine sağır ve kör durumda olmak insanın başına gelebilecek en büyük felakettir (2/Bakara, 18).

41. ayet Efendimiz (s.a.)'e teselli vermektedir: Merak etme ve üzülme! Senin canını alıp bu dünyadan götürecek olsak bile onlardan intikam alacağız. Bu ya dünyada orta veya uzak bir gelecekte olur veya ahirette. Yeryüzünde hiçbir güç ve iktidar Yüce Allah'ın kudreti ve iradesi karşısında herhangi bir öneme sahip değildir. Belli bir hikmete ve meşiete dayalı olarak sen hayatta iken de onlara azabı tattırırız (10/Yunus, 46); nitekim Efendimiz (s.a.) çok geçmeden Bedir'de onları feci bir yenilgiye uğrattı. Elçiye düşen görev şu veya bu zamanda inkârcılardan alınacak intikamın hesabını yapmak veya beklentisi içinde yaşamak değil; aksine görevine tam bir kararlılıkla devam etmektir. En büyük görev Kur'an vahyine sımsıkı sarılmak; hükümlerine ihlasla tabi olmaktır. Bu böyledir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) dosdoğru yol üzeredir. Bu yol kurtuluştur, Allah'ın hoşnutluğunu temin eder, yolun sonunda ebedi mutluluk ve sınırsız nimetler vardır.

44. ayette Kur'an'ın hem Hz. Peygamber hem kavmi için bir zikir olduğu belirtilmektedir. "**Zikir**" öğüt ve hatırlatma yanında şan ve şeref manasına gelir (23/Mü'minun, 71). Bu manayı esas alacak olursak, Kur'an Efendimiz ve kavmi için onur ve şan kazandırıyor demektir. Ancak Kur'an'ın sağladığı şan ve şerefi kavmiyle sınırlandırmak mümkün değildir. İlk tebliğini kavmine, en yakınları-

na yapıyordu, dolayısıyla tebliğe icabet eden kavminin Kur'an vahyi ile şan ve şerefe sahip olması, onurlandırılması gayet tabiidir. Ancak Enbiya sûresinde (21/10) geçtiği üzere Kur'an mü'minlere bir şan ve şeref olarak indirilmiştir. O halde Kur'an vahyi, Efendimizden ve ona tabi olan kavminden başlamak üzere kıyamete kadar gelecek mü'minler şan ve şeref kazandırmaktadır. İnkârcılar ne yaparsa yapsın, bu onların bileceği şeydir, her ne yapmışlarsa hesabını verecekler-dir, mü'minler onların yapıp ettiklerinden sorumlu tutulmayacaklardır.

وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً
يُّعْبَدُوْنَ ﴿٤٥﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّيْ
رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِاٰيٰتِنَآ اِذَا هُمْ مِّنْهَا يَضْحَكُوْنَ
﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيْهِمْ مِّنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَا وَاَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَ السّٰحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ
عِنْدَكَ اِنَّنَا لَمُهْتَدُوْنَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِذَا هُمْ يَنْكُثُوْنَ
﴿٥٠﴾ وَنَادٰى فِرْعَوْنُ فِيْ قَوْمِهٖ قَالَ يٰقَوْمِ اَلَيْسَ لِيْ مُلْكُ مِصْرَ وَهٰذِهِ
الْاَنْهٰرُ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِيْ ۚ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿٥١﴾ اَمْ اَنَا خَيْرٌ مِّنْ هٰذَا الَّذِيْ
هُوَ مَهِيْنٌ ۙ وَّلَا يَكَادُ يُبِيْنُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَآ اُلْقِيَ عَلَيْهِ اَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ اَوْ جَآءَ
مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِيْنَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوْهُ ۚ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا
فٰسِقِيْنَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّا اٰسَفُوْنَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ۙ﴿٥٥﴾
فَجَعَلْنٰهُمْ سَلَفًا وَّمَثَلًا لِّلْاٰخِرِيْنَ ﴿٥٦﴾

45. Senden önce gönderdiğimiz elçilerimizden sor: Biz, Rahmân (olan Allah)**ın dışında tapılacak birtakım ilâhlar kıldık mı** (hiç)**?**

46. Andolsun, Biz Musa'yı, Firavun'a ve onun 'önde gelen çevresine' âyetlerimizle gönderdik. O da, dedi ki: "Gerçekten ben, âlemlerin Rabbinin elçisiyim."

47. Fakat onlara âyetlerimizle geldiği zaman, bir de ne görsün, onlar bunlara (alay edip) **gülüyorlar.**

48. Biz onlara biri ötekinden daha büyük olmayan hiçbir âyet göstermedik. Belki dönerler diye, onları azapla yakaladık.

49. **Ve onlar dediler ki: "Ey büyücü, sende olan ahdi** (sana verdiği sözü) **adına bizim için Rabbine duâ et; gerçekten biz hidayete gelmiş olacağız."**

50. **Fakat onlardan azabı çekip-giderince, bir de görürsün ki onlar antlarını bozuyorlar.**

51. **Firavun, kendi kavmi içinde bağırdı; dedi ki: "Ey kavmim, Mısır'ın 'mülk ve saltanatı' ve şu altımda akmakta olan nehirler benim değil mi? Yine de görmeyecek misiniz?"**

52. **"Yoksa ben, şundan daha hayırlı değil miyim ki o, aşağı** (sınıftan) **bir zavallı ve neredeyse** (sözü) **açıklamadan yoksun olan** (biri)**dir."**

53. **"Bu durumda** (eğer doğruysa)**, üzerine altından bilezikler atılmalı ya da yakınında yer almış vaziyette onunla birlikte melekler gelmeli değil miydi?"**

54. **Böylelikle kendi kavmini küçümsedi, onlar da ona boyun eğdiler. Gerçekten onlar, fâsık olan bir kavimdi.**

55. **Sonunda bizi öfkelendirince, biz de onlardan intikam aldık, böylece onları toplu olarak suda boğduk.**

56. **Bu suretle onları, sonradan gelecekler için bir selef ve bir örnek kıldık.**

Mekke müşrikleri kendilerini nispet ettikleri İbrahim aleyhisselâmın hanif dininden fersah fersah uzaklaşmışlar, putatapıcı inançları benimsemişlerdi. 45. ayet bunun yanlışlığı babında geçmişte hiçbir peygamberin Allah'tan başka varlıklara tapınılacağına dair bir tebliğde bulunmadıklarını hatırlatmakta, devamı ayetlerde Musa aleyhisselâmın Firavun'la olan mücadelesi örnek olarak verilmektedir. Ayetin "**Senden önce gönderdiğimiz elçilerimizden sor**" demesi geçmişte hiçbir peygamberin tevhitten başka tebliğde bulunmadığı hususunu hatırlatması içindir. Bunun altını özellikle çizmektedir, çünkü elçilerin görevi muhataplarını tevhid inancına çağırmaktır. sûrenin Mekke'de indirildiğini göz önüne alacak olursak, sormanın iki manada kullanılmış olabileceğini düşünebiliriz: Biri Kitap ehlinden tevhid ve doğru yol üzere olan bilginlerine sorulması; diğeri geçmiş peygamberlerin vahiy yoluyla anlatılan kıssalarına, kavimleriyle olan ilişkilerine bakılıp araştırılması (Razi). Benzer bir çağrı Yunus (10/ 94) ve Enbiya (21/24) sûrelerinde de yapılmaktadır, bu iki sûre de Mekke'de indirilmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

Bu konuda Hz. Musa kıssası çarpıcı bir örnek teşkil eder. Hz. Musa elinde son derece ikna edici, somut kanıtlar, güçlü ayetlerle Firavun karşısına çıktı-

ğı halde o ve yakın çevresi yani iktidar eliti Hz. Musa'yı alaya aldılar. Onlara mucize gösterilmeye devam edildi, her biri diğerinden büyük, daha öğretici ve dehşet vericiydi. Musa aleyhisselâmın kıssası birçok yerde anlatılmaktadır: A'raf, Taha, Şuara, Neml, Kasas vd.

Firavun ve adamları hiçbirine inanmadılar, başlarına felaket gelecek olsa Hz. Musa'dan yardım talep ettiler, selamete çıkar çıkmaz tekrar eski inkâr ve inatlarına döndüler, tutumlarında herhangi bir değişiklik yapmadılar. Başlarına bunca felaketin gelmiş olması yaşadıklarından ibret çıkarıp doğru yola gelmelerini sağlamak içindi fakat ne ibret aldılar ne kendi hayatlarını, adaletsiz toplumsal düzenlerinin kritiğini yaptılar (7/A'raf, 130). Tabii ki her mucize onlara büyük bir zarar veriyordu ama yine bir şekilde açıklamasını yapıp inanmıyorlardı.

Onların kanaatine göre Musa aleyhisselam Allah tarafından görevlendirilen ve vahiy alan bir elçi değil, ülkelerinde hayli yaygın olan büyü sanatını çok iyi bilen bir büyücüydü. Bu yüzden ona "**büyücü**" olarak hitap etmeyi tercih ediyorlardı. Bu ayetin bir açıklamasından ibarettir. Bazı tefsircilere göre ise söz konusu hitapla Hz. Musa'yı yüksek derecede bilgin kabul ettiklerini itiraf ediyorlardı. Nihayetinde büyünün bir çeşit bilgi, sanat ve maharetle ilişkili olduğu açıktır. Ama başka bir açıklama da söz konusudur. Şöyle ki:

Hz. Musa, onlara inandıkları takdirde söz konusu bela ve afetlerin üzerlerinden kalkacağını söylüyordu, onlar da her bir afette "Rabbine dua et, ahdini yerine getirsin, üzerimizdeki afetleri kaldırsın" diyorlardı. Burada dikkatten kaçmaması gereken nokta şu ki, muhtemelen her afet vukuunda Musa'ya Rabbine dua etmesi için yalvardıklarında onun kendi güç ve idraklerini aşan bir Varlık'la, Vacibu'l Vücud'la temas halinde olduğunu büsbütün ihtimal dışı tutmuyorlardı. Nitekim istekleri yerine geliyor, afetler üzerlerinden kalkıyorlardı. Ama selamete kavuştuktan sonra yine eski hallerine geri dönmekten kendilerini alamıyorlardı. Allah ve elçisi ahitlerini yerine getiriyorlardı, onlar ise ahitlerine sadakat göstermiyorlardı. Çünkü hırs ve ihtirasları, tutku ve bencillikleri vicdanları ve akılları üzerine kalın perdeler çekmiş, kalplerini karartmış basiretlerini bağlamıştı. Başka ayetlerde anlatıldığı üzere denizin ortasında şiddetli fırtınalara yakalananlar da refleksif olarak Allah'a kendilerini kurtarması için yalvarır, karaya çıktıktan sonra Allah'ı unutur, eski hallerine dönerler. Firavun ve yakın çevresinin de durumu buydu.

51. ayet bütün zorba, müstebit ve tiran yöneticilerin karakteristik tutumunu Firavun'un şahsında orta yere koymaktadır. Firavun şaşkınlıkla şunu soruyordu: "Ey kavmim, Mısır'ın mülk ve saltanatı ve şu altımda akmakta olan nehirler be-

nim değil mi?" Firavun Mısır'ı temellük etmişti, yer altı ve yer üstü kaynaklarını kendi mülkü görüyordu, saltanatını tanrı-kral çerçevesinde sürdürüyordu. Her şey, akan ırmaklara, Nil'e ve sağa sola yayılan kollarına varıncaya kadar onundu. Başkalarının elinde tuttuğu iktidarın tasarrufunda hak ve yetkileri yoktu. Ona göre bu apaçık bir gerçektir, reddi mülkün değildir. Firavun bakış açısından Mısırlıları başka şeye çağıran Musa ise İbrani idi, aşağı sınıftan biriydi, üstelik konuşurken zorluk çekiyordu, meramını çok fasih ve seri bir şekilde ifade edemiyordu (20/Taha, 27) ki, bu mülahaza ile kardeşi Harun ona yardımcı verilmişti. Firavun'a göre varsayalım ki Musa Allah'ın elçisidir, evrenin yaratıcısı Varlık'ın elçisi mi böyle mi olur? Hani bunun maddi ihtişamı, altın ve gümüşü nerede? Zengin biri miydi, hangi maddi-mali kaynaklara hükmediyordu? Neden Tanrı yanına melekler koymamıştı, insanüstü varlıklar ona yardım ediyor muydu? Böylelikle Hz. Musa'nın elçilik görevi çevresinde şüpheler, tereddütler uyandırmaya çalışıyordu ki kimsecikler ona inanmasın. "Mısır" Kur'an-ı Kerim'de dört yere geçer. Bu ayetten başka Yunus, 11 ve Yusuf, 21, 99. Ayetlerde.

Firavun'un Mısır'ın mülk ve saltanatını temellük etmesi kendini rab ilan etmesinin sonucuydu. 55. ayet tarihin bu en azgın ve zorba yöneticisinin halkını "istihfaf" ettiğini belirtmektedir. "İstihfaf" kelimesini bu ayet bağlamında birkaç anlamda ele almak mümkün:

a) Halkını gündelik, hafif, kalite ve kalıcılık değeri olmayan şeylerle, dünyevi arzu ve isteklerle oyaladı, onlara ahiretin mutluluğu yerine dünya mutluluğunu empoze etti. Kelime buna yakın anlamda Rum sûresinde (30/60) kullanılmaktadır.

b) Kavmini hafife aldı, cahil ve bilgisiz olduklarını düşünüp yönetti; hatta cahil bırakmayı özellikle temel bir yönetim politikası olarak benimsedi.

c) Güçten düşürdü, küçümsedi, kendini ve iktidar elitini, yakın çevresini, ailesini üstün tuttu, kibre kapıldı. Zorba yönetimini ancak bu şekilde ayakta tutabiliyordu.

Her üç manada da ele alsak sonuç itibariyle Firavun, halkının kendisine itaatini bu yol(lar)la sağladığını söylememiz mümkün. Tarihin her döneminde, özellikle modern ve Postmodern toplumlarda kitlelerin merkezleri kontrol edilen yönetimlere itaatleri bu şekilde sağlanmaktadır. Akli güçleri zayıflatılan, kitlesel olarak determine edilebilen toplumlar farkında olmaksızın totaliter yönetimlerin çizdikleri çerçevenin dışına çıkmadan yaşamaktadırlar. Ayete göre, bu durum söz konusu toplumların sorumluluğunu ortadan kaldırmaz, yoldan çıkmış fasıklar olarak nitelendirilmeyi hak etmektedirler. Toplumlar kendi geleceklerinden sorumludurlar, ağır baskılar altında yaşıyorlarsa da, ellerinden gel-

diğince sulh ve salahı sağlamak, adil bir düzen kurmak için uğraşmalıdırlar. Ellerinden bir şey gelmiyorsa, inkâr ve isyanı içselleştirmemeli, kötülüğe ve zulme iştirak etmemelidirler. Aksi halde "**fâsık**" olarak nitelendirilmeyi hak edeceklerdir. Firavun rejimine ses çıkarmayan Mısırlılar, kendilerini sorgulamadıkları, doğru yola girmeyi reddettikleri için Yüce Allah onları cezalandırdı, suda boğdu. Sonra gelen nesiller için selef yani yaşadıkları trajik tecrübeden ibret alınacak geçmiş bir kavim ve bir örnek/mesel kılındılar. İnkârcıların geçmiş ataları, elçilere karşı çıkanların ibretlik meseli oldular. (11/Hud, 97-99.)

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوا ءَالِهَتُنَا
خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ
هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنِي إِسْرَاءِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ
لَجَعَلْنَا مِنكُمْ مَلَئِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا
تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ
إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ
بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ
﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾
فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ
﴿٦٥﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

57. **Meryem oğlu,** (İsa) **bir örnek olarak verilince, senin kavmin hemen ondan** (keyifle söz edip) **kahkahalarla gülüyorlar.**

58. **Dediler ki: "Bizim ilâhlarımız mı daha hayırlı, yoksa o mu?" Onu yalnızca bir tartışma-konusu olsun diye** (örnek) **verdiler. Hayır, onlar 'tartışmacı ve düşman' bir kavimdir.**

59. **O, yalnızca bir kuldur; kendisine nimet verdik ve onu İsrailoğullarına bir örnek kıldık.**

60. **Eğer biz dilemiş olsaydık, elbette sizden melekler kılardık; yeryüzünde** (size) **halef** (yerinize geçenler) **olurlardı.**

61. **Şüphesiz o, kıyâmet-saati için bir ilimdir. Öyleyse ondan** (kıyâmetten) **yana hiçbir kuşkuya kapılmayın ve bana uyun. Dosdoğru yol budur.**

62. **Şeytan sakın sizi** (Allah'ın yolundan) **alıkoymasın. Gerçekten o, sizin için açıkça bir düşmandır.**

63. **İsa, açık belgelerle gelince, dedi ki: "Ben size bir hikmetle geldim ve hakkında ihtilafa düştüklerinizin bir kısmını size açıklamak için de. Öyleyse Allah'tan sakının ve bana itaat edin."**

64. **"Şüphesiz Allah, O, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir; şu hâlde O'na kulluk edin. Dosdoğru yol budur."**

65. **Sonra, içlerinden birtakım fırkalar ihtilafa düştü. Artık, acı bir günün azabından vay o zulmetmiş olanlara.**

66. **Onlar, hiç şuurunda değilken kendilerine apansız geliverecek olan kıyâmet-saatinden başkasını mı gözlüyorlar?**

Yukarıda, tarih boyunca peygamberlerin tevhid inancından başka tebliğler yapmadıkları konusu üzerinde durulmuştu. Hiç kuşkusuz Hz. İsa da tevhitten başka bir öğretiyi dile getirmedi. Fakat asli hüviyetinden çıkmış Hıristiyan inancına göre İsa "tanrısal" bir kimliğe sahiptir, Hıristiyan mezheplerine/fırkalarına göre ya tanrı hulul edip onda bedenlenmiştir ya tanrının oğludur veya üç asli tanrısal cevherin üçüncüsüdür! Muhtemelen Mekke'de bir tartışma sırasında birileri Hıristiyan teolojisinin İsa'ya atfettiği tanrısal özellikleri hatırlatınca müşrikler büyük bir sevince kapılarak "Hıristiyanlar İsa'yı tanrılaştırıyorlarsa bizim melekler olarak tanımladığımız putlarımız neden ondan üstün olmasınlar?" diye bir polemiğe girişmişti. Söz konusu polemiğe katılanların maksadı gerçeği öğrenmek değil, polemik (cedel) yapıp hakikati tersyüz etme pahasına tartışmayı kazanmaktı. Tevhid inancına olan düşmanlıkları onları hakikatten, mantıki tutarlılıktan uzak tartışmalara sevk ediyordu.

Oysa hakikat açıktır: Hz. İsa sadece bir kuldur, tanrısal herhangi bir niteliği yoktur. Allah çocuk doğurmaz, hiçbir bedene veya nesneye hulul etmez, eşi-benzeri yoktur ki O'na denk başka cevherler de olsun. Bütün bunlar birer yakıştırmadır. Hz. İsa tebliği sırasında "baba" kelimesini kullanmışsa bu tamamıyla "rab" manasındadır. "Rabbu'd dar" evin babası demektir. Nitekim İncillerdeki kayıtlara göre Hz. İsa "Allah'ın oğulları"nı sadece kendisi için değil başkaları, mesela "sulh ediciler" için de kullanmıştır (Matta, 5: 7-9). Sonraları Hıristiyanlar rab kelimesini Hz. İsa'nın kullandığı asli manasından çıkarıp "tanrı baba ve oğul İsa" hüviyetine büründürdüler, böylelikle tevhid inancının esasını tahrifata uğratıp şirke saplandılar. Yüce Allah İsa aleyhisselama büyük nimetler vermişti, harikulade mucizeler gösteriyordu. Mesela

körün gözlerini açıyor, çamurdan yapma kuşa üfürerek canlandırıyordu. İsrailoğullarına bir misal-meseldi, üzerinde düşünecekleri, onu takip edecekleri örnek şahsiyetti. (Bkz. 3/Âl-i İmran, 55 ve 4/Nisa, 156-159. ayetlerin açıklaması.)

Putperestlerin tapındıkları meleklere gelince: Yüce Allah dileseydi yeryüzünde insanlar değil melekler kılardı veya insanları günahtan masum melekler yapardı. Ne var ki Allah böyle murat etmedi, iradesiyle, seçme özgürlüğüyle hareket eden insanı yarattı, yeryüzünün sınava tabi tutulan halifesi kıldı.

İsa'nın gelişi, babasız yaratılması kıyamet saati için önemli bir delildir. Buna göre Hz. İsa'nın kıyamete delil olması iddia edildiğinin aksine "ikinci gelişi" değil, babasız doğması, tebliğe başlaması ve gösterdiği mucizelerledir. Yüce Allah varlık âlemini yarattı, Âdem'i annesiz-babasız, İsa'yı da babasız yarattı. (3/Âl-i İmran, 59.) Bütün bu fiillerin Halık'ı Allah elbette kıyameti de kopartır, ölüleri diriltir ve toplayıp hesabını sorar. Bu açıdan kıyametten en ufak bir tereddüt içinde olmamak lazım, vaat edildiği gibi ve zamanı gelince kıyamet kopacak, ölüler kabirlerinden kalkıp mahşerde toplanacaklardır. Tabi olunacak, uyulacak yegâne varlık Allah'tır, O'ndan başka mâbud yoktur; insanların tapındıkları varlıklar nasıl Allah'a eş koşulabilir! Şeytan'a kapılmak büyük yanılgı olur, çünkü o insanın ezeli düşmanıdır, insanı doğru yoldan saptırmayı kendine asli görev yapmıştır (2/Bakara, 168).

İsa aleyhisselam İsrailoğullarına açık belgeler getirdi, çeşitli mucizeler gösterdi. Geliş sebebi Musa aleyhisselâmın şeriatını diriltmek, dışarıdan karışmış unsurları ayıklamak ve uygulamasını sağlamaktı. Şeriat'ın hükümlerine işlerlik kazandırarak birçok ihtilafa çözümler getirdi, ufuk açıcı açıklamalar yaptı, katılaşan kalpleri yumuşatmaya çalıştı, sevgi ve merhameti öne çıkardı. Hep tekrar ettiği şey şuydu: Allah'tan korkup sakının, O'nun hükümlerinin dışına çıkmayın, konulmuş sınırları aşmayın ve ilahi emirlere itaat edin. Yüce Allah herkesin rabbidir, tek bir ilahtır, sadece O'na kulluk edilir. İşte dosdoğru yol budur!

Ne var ki dünyadan ayrılışından sonra Hıristiyanlar çeşitli inanç fırkalarına ayrıldılar, öylesine zaman içinde her bir fırka/mezhep neredeyse ayrı bir dine dönüştü. Bu büyük bir haksızlıktı, zulümdü. Kim bu zulümlere karşıtıysa, tevhidi hulule, teslise çevirdiyse acı bir günün azabına hazırlansın. Bu noktada Kur'an-ı Kerim önemli bir soruyu ortaya koyuyor: Hz. İsa konusunda ihtilafa düşenler veya Allah'a ortak koşanlar hiç farkında değilken kıyamet saatinin gelişinden başka bir şey mi gözlüyorlar? Kıyamet saati gelince kopacak, onlar da yapıp ettiklerinin hesabını vereceklerdir. Bundan kurtuluş yoktur.

اَلْاَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَا عِبَادِ لَا
خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا
مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ
عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَاَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْاَنْفُسُ وَتَلَذُّ
الْاَعْيُنُ وَاَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَاْكُلُونَ ﴿٧٣﴾

67. **Muttakiler hariç olmak üzere, o gün, dostların kimi kimine düşmandır.**
68. **"Ey kullarım, bugün sizin için korku yoktur ve siz mahzun olmayacaksınız."**
69. **"Ki onlar, benim âyetlerime imân edenler ve Müslüman olanlardır."**
70. **"Siz ve eşleriniz cennete girin; sevinç içinde ağırlanacaksınız."**
71. **"Onların etrafında altın tepsiler ve testilerle dolaşılır; orada nefislerin arzu ettiği ve gözlerin lezzet** (zevk) **aldığı her şey var. Ve siz orada süresiz kalacaksınız."**
72. **"İşte, yaptıklarınız dolayısıyla mirasçı kılındığınız cennet budur."**
73. **"Orda sizin için birçok meyveler vardır; onlardan yiyeceksiniz."**

Kıyametin kopması yeni ve ebedi bir hayatın başlamasıdır. Buna Kur'an literatüründe "dünyadan sonra gelen" manasında "ahiret" denir. Ahiret hem sonra gelendir, hem ebedi sondur. Kesin hüküm verildikten sonra iki hayat şekli ortaya çıkar: Cennet ve cehennem!

67-73 ayetlerde dünyada hayatını takva üzere geçirip sınavı başaran muttakilerin ödülü olan cennet hayatından bazı kesitler tasvir edilir. Takva birleştirici güç ve en üst değerdir, çünkü kişi her ne yapıyorsa hesabi değil, hasbi olarak ve sadece Allah'a olan derin inancı, yüksek sadakati ve katıksız bağlılığı dolayısıyla yapar. Böyle olunca takva sahipleri arasındaki ilişki de sahicidir ve ihlaslıdır. Çıkara dayalı dostluklarda ilişkiler sahici olmadığından dünya hayatı boyunca bunu bir şekilde kamufle edebilseler de ahirette sahtelik ortaya çıkacak, yüzlerindeki maskeler düşecektir. Sahte duygular, önyargılar, gizlenebilen hırs ve ihtiraslar, tuzak ve komplolar açığa çıkacağından dünyada dost, müttefik, samimi arkadaş, yoldaş gibi görünenler ara-

sında düşmanlık da ortaya çıkacak ve birbirlerine düşeceklerdir. Bu gerçekten hem trajik hem utanç vericidir.

Cenneti hak etmiş olanların hak ve hakikatin tahakkuk edeceği günde korkmayacaklardır, hiçbir şeyden, geleceklerinden kaygılanmayacaklardır. Herhangi bir şey için de hüzünlenmelerini gerektiren sebep olmayacaktır. Dünya hayatının en önemli psikolojik iki vakıası olan kaygı ve hüzün, üzüntü ve stres, gerilim ve çatışma bütünüyle ortadan kalkacaktır. Mukatil'den gelen bir rivayete göre bir münadi yüce Allah adına "Ey kullarım bugün sizin için korku yoktur ve siz mahzun olmayacaksınız" diye seslendiğinde mü'minler başlarını kaldıracak, inkârcılar ve suçlu-günahkârlar başlarını önlerine eğeceklerdir. Her ne kadar inkârcılar da Allah'ın kulları ise de, onlar inanmadılar, inkâr edip isyan ettiler, Allah'a, elçisine ve inanlara karşı savaş açtılar. Cenneti hak edenler ise ayetlere inandılar ve hayatlarını ilahi iradeye teslim ederek yani Müslüman olarak yaşadılar.

Kendileri ve eşleri cennete girecek, sevinç içinde ağırlanacaklardır (36/Yasin, 56). Dünyada her neyi arzu edip de ona sahip olmamışlarsa onlara sunulacaktır. Diyelim ki altın tepsiler içinde yemek yemeyi çok arzu etmişlerse, testiler içinde lezzetli içeceklere hasret kalmışlarsa cennette onlara verilecektir.

71. ayet insan bakış açısından cennetin en veciz tanımını vermektedir: "**Orada nefislerin arzu ettiği ve gözlerin lezzet** (zevk) **aldığı her şey var. Ve siz orada süresiz kalacaksınız.**" Kişi dünyada neyin eksiğini hissetmişse, neyi şiddetle arzulayıp talep etmişse cennette buna sahip olacaktır. Cennetteki nimetler dünyadakilere benzemez; belki bir bölümünün tür ve cinsleri aynıdır ama kalite ve lezzetleri tamamen farklıdır. Bir elmanın dünyadaki lezzeti ile cennetteki lezzeti mukayese edilemez (41/Fussilet, 32).

"Gözlerin lezzet/zevk aldığı her şey" cümlesinin Yüce Allah'ın cemali olduğu söylenmiştir. Cennet ehli cemalin seyri gibi nimetlerin en yükseğine erişince zevk ve lezzetin de zirvesine ulaşmış olurlar. "Seyr veya rü'eyt"in nasıl olacağını (keyfiyetini) bilmek, vazıh bir biçimde anlatmak mümkün değildir. İnsan zihni ve idraki eğer ahirette temel/radikal bir değişiklik geçirmeyecekse Zatı idrak etmesi mümkün olamaz. Ancak bunun bilemediğimiz suret ve formlarda vuku bulacağını düşünebiliriz. Sanat, hoşa giden biçimlerin ortaya çıkması şeklinde tanımlanıyorsa, cennet Zat'ın cemalinin, başka bir deyişle cemal isim ve sıfatının tecelli ettiği yerdir ve belki de insan sözü edilen bu seyr-i cemal ile dünyada asla göremediği, zihninden geçiremediği harikulade şeylere, manzara ve biçimlere, hak ve hakikatin envai türlü tecelli ve tezahür-

lerine şahid olabilir ve bu ona sonsuz derecede estetik zevk ve lezzet verir. En doğrusunu Allah bilir!

Bütün bunlar sahih iman ve salih amel sonucu mü'minlerin hak ettikleri, mirasçı oldukları cennette olacaktır. Orada dünyadakilerin benzeri olan ve olmayan birçok meyve de olacaktır, mü'minler dilediklerinden ve diledikleri kadar onlardan yiyeceklerdir. Cennet meyvelerinin de dünya meyvelerinden kalite ve lezzetleri kat kat üstündür. (Bkz. 35/Fatır, 33/35; 2/Bakara, 25.)

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

74. **Şüphesiz suçlu-günahkârlar, cehennem azabı içinde süresiz kalacaklardır.**

75. **Onlardan** (azap) **hafifletilmeyecek ve orada onlar umutlarını kaybetmiş kimselerdir.**

76. **Biz onlara zulmetmedik; ancak onların kendileri zalimlerdir.**

77. (Cehennem bekçisine:) **"Ey Mâlik** (bekçi)**, Rabbin bizim işimizi bitirsin" diye haykırdılar. O: "Gerçek şu ki siz,** (burada) **kalacak kimselersiniz" dedi.**

78. **"Andolsun, size hakkı getirdik, fakat sizin birçoğunuz hakkı çirkin görüp-tiksinenlerdiniz."**

79. **Yoksa onlar, işi sıkı mı tuttular? İşte şüphesiz biz de işi sıkı tutanlarız.**

80. **Yoksa onlar; gerçekten bizim, sır tuttuklarını ve aralarındaki fısıldaşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır,** (işitiyoruz) **ve onların yanlarındaki elçilerimiz de** (her şeyi) **yazıyorlar.**

Ahiretin bir yüzü cennet idi. Diğer yüzü ise ateş yurdu olan cehennemdir. 74-78 ayetlerde cehennemin dehşet verici tasviri yapılır. Suçlu günahkârların yurdu cehennemde kalıcı azap vardır. Bizim suçlu-günahkâr olarak çevirdiğimiz "**mücrim**" kelimesi inkârcı yanında zalim ve fâsıkı da içine alır; manevi olarak "günah"ı ve maddi-dünyevi olarak "suç"u içerir. İnkâr temel bir suçtur;

zulüm ve fısk onun doğal sonucudur; maddi ve dünyevi suç teşkil eden fiili işleyen bittabi manevi olarak kirlenir, bu manevi kirliliğe günah denir. Şu halde maddi suç ile manevi günah arasında bir ilişki var, biri diğerinden tamamen kopuk değildirler. Zulüm ve fısk kişi mü'min olma vasfını koruduğu halde ondan sadır olabilir. Her üç durumda da suç cezayı gerektirir.

74. ayette cehennem azabı içinde süresiz kalacakları bildirilenler inkârcılardır, çünkü onlar dünya hayatında hem Allah'ı ve ayetlerini inkâr ediyorlardı hem zulüm ve fısk içinde yaşıyorlardı. Azap onlardan hafifletilmeyecek, umutlarını kaybetmiş vaziyette cezalarını çekeceklerdir. Bu onların müstahak oldukları cezadır (35/Fatır, 36). Yüce Allah hiçbir şekilde kullarına zulmetmez, haksızlıkta bulunmaz, eğer bu azaba düçar olmuşlarsa yapıp ettikleri dolayısıyladır. Mesela adam öldürmüşlerdir, hırsızlık yapmışlardır, insanların emeklerini sömürmüşlerdir, güçsüzler üzerine baskı kurup hak ve hukuk ihlal etmişlerdir. Böylelerinin azaba çarptırılmaları ilahi adaletin gereğidir, aksi halde mazlumların hakları çiğnenmiş, ahları yerde kalmış olacaktı. Zulmedenlere Allah zulmetmedi, onlar kendi nefislerine zulmettiler (2/Bakara, 57).

77. ayette dayanamayacak duruma gelen cehennemliklerin, en üst görevli konumundaki Malik adlı bir melekten yardım talep edecekleri bildirilmektedir. Talep ettikleri yardım, Allah'ın "**işlerini bitirmesi**" yani varlıklarını yok etmesi, canlarını alıp öldürmesidir. Malik, onlara cehennemde kalacaklarını bildirir, çıkış yok, kurtuluş umudu yok. Onlara dünyada elçiler geldi, kitaplar indirildi, doğru yol gösterildi, hak ve hakkaniyete uymaları istendi ama onlar değil söz dinlemek yapılan tebliğleri tiksindirici buluyor, şiddetle reddediyorlardı. Bu "**dinden nefret**"in şiddetli cezayı gerektirdiği hususuna işaret eder. **Razi**, dinden nefret etmenin cezasının ebedi cehennem azabı olduğunu söyler. Dinden nefret etmenin birçok tezahürü vardır. Mesela dini hayatın baskı altına alınması, dindarların horlanıp toplumsal hayattan dışlanması, kamu politikalarının tespitinde ve yürütülmesinde dinin referans alınmasına şiddetle karşı çıkılması vs.

Genellikle inkârcılar ve suçlu günahkâr zorbalar dünyada işlerini sağlam tuttuklarını, hiçbir gücün kendilerine üstün gelmeyeceğini düşünüyorlar. Mesela ayetin indiği ilk muhataplar **Daru'n-Nedve**'de toplanıp kendilerince sağlam komplolar kuruyorlardı. Aralarında fısıldaşıp Hz. Peygamber (s.a.)'i ortadan kaldırmayı planlıyorlardı. Ahmakça bir tutum içinde idiler, çünkü temel bir hakikati ihmal ediyorlardı: Her şeyi işiten yüce Allah onların ne konuştuklarını işitiyordu. Yanlarında bulunan yazıcı melekler de her neyi fısıldıyor idilerse onları kaydediyorlardı.

قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ ۖ فَاَنَا اَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾ سُبْحَانَ رَبِّ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا
وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاۤءِ
اِلٰهٌ وَفِي الْاَرْضِ اِلٰهٌ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾ وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَاَنّٰى يُؤْفَكُونَ
﴿٨٧﴾ وَقِيلِهِ يَا رَبِّ اِنَّ هٰۤؤُلَاۤءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ
سَلَامٌ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

81. De ki: "Eğer Rahmân (olan Allah)**'ın çocuğu olsaydı,** (ona) **tapanların ilki ben olurdum."**

82. "Göklerin ve yerin Rabbi, Arş'ın Rabbi (olan Allah)**, onların nitelendirdiklerinden yücedir.**

83. Artık onları bırak; onlara vaatedilen günlerine kadar, dalsınlar ve oynayadursunlar.

84. Göklerde ilâh ve yerde ilâh O'dur. O, hüküm ve hikmet sahibidir, bilendir.

85. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların mülkü kendisinin olan (Allah) **ne yücedir. Kıyâmet-saatinin ilmi O'nun katındadır ve O'na döndürüleceksiniz.**

86. O'nun dışında taptıkları şefaatte bulunmaya mâlik değildirler; ancak kendileri bilerek hakka şahitlik edenler başka."

87. Andolsun, onlara: "Kendilerini kim yarattı?" diye soracak olsan, elbette: "Allah" diyecekler. Öyleyse nasıl olur da çevriliyorlar?

88. Onun: "Ya Rab" demesi hakkı için şüphesiz onlar imâna gelmez bir kavimdirler.

89. Şimdi sen, 'aldırış etmeksizin onlardan yüz çevir' ve: "Selâm" de. Artık onlar bileceklerdir.

81. ayet müşriklerin putlarına ve putlara tapınmalarına mantıklı temel arama meyanında referans gösterdikleri Hıristiyanların inançlarına değinmektedir.

Bu bağlamda Hz. Peygamber'e şöyle demesi emredilmektedir: "Eğer sahiden iddia edildiği üzere Allah'ın bir çocuğu olsaydı ve bunun babası gibi ulûhiyette payı olsaydı ona ilk inanan ben olurdum. Çünkü ben Allah'ın elçisiyim. Fakat böyle bir şey söz konusu değil. Bu yüce Allah'a büyük bir iftiradır." (39/Zümer, 4.)

Göklerde ve yerde tek bir ilah vardır. Bu ayetler bize Tanrı, varlık ve insan konularında şu hususları hatırlatmaktadır:

a) Varlığın birliği çerçevesinde göklerin ve yerin referans noktası tektir. Çünkü sadece ve kâmil anlamda Rab ve İlah olan Allah'tır, dolayısıyla Rububiyet ve Ulûhiyet Allah'a mahsustur, başka varlıkların bunlara iştiraki düşünülemez.

b) Değerlerin kaynağı, öğreticisi ve vaz'edecisi Allah'tır. Çünkü hüküm ve hikmet sahibidir. Görünenin arkasında görünmeyenin, bilinenin arkasındaki bilinmeyenin hakikati ve bütün gerçeklik O'na bağlıdır, hükmüne ram olmuştur. Hakikatten neşet eden bir değer ancak bu sıfatlara sahip Varlık tarafından vaz'edilir.

c) Bütün iktidarları izafileştirecek şekilde göklerin, yerin ve ikisi arasındaki bulunanların mülkü O'nundur: Tek bir iktidar ve güç vardır, diğer bütün iktidarlar sınırlı ve sonludur. Kendi gücünün izafi, sonlu ve sınırlı olduğu bilincinde olmayan her iktidar tiranlık ve zorbalığa kalkışma teşebbüsüdür.

d) İktidarın bir sonu olduğu gibi mülkün de sonu vardır. Kıyamet saatinin bilgisi O'nun katındadır: Göğün başka bir göğe, yerin başka bir yere dönüşeceği bir zaman vardır ve bunun ne zaman vuku bulacağını O'ndan başka kimse bilemez. Başka bir ifadeyle fizik dünyada hiçbir tabiat yasası hükmünü ebediyen icra edemez. Tek Rab ve tek İlah olan Allah, tabiat yasalarının üstündedir, onları yasa kılan O'dur, yasa olmaktan çıkarma yetki ve gücünü elinde bulundurmaktadır.

e) Hepimiz O'na döndürüleceğiz: Allah'a inanan da inanmayan da "Din Günü"nde yaptıklarının hesabını verecektir. İnsan başıboş bırakılmış değildir (75/Kıyame, 36); ömrü sınırlı olduğu gibi özgürlük alanı da sınırlıdır.

f) İlah (Tanrı)lık iddiasında olanlar, onlara bağlananların lehine şefaatte, tavassutta bulunamazlar. O'na denk veya eş olmaya kalkışanlar veya O'nun dışında kendilerine bu türden roller ve misyon atfedilenlerin O'nun nezdinde hiçbir değerleri yoktur; değil başkalarını kendilerini kurtarma gücüne sahip değildirler.

İnsan her biri parametre hükmünde olan bu altı maddeyi düşüncenin yol haritası ve imanının zemini haline getirebilirse kâmil anlamda bir Tanrı tasavvuruna sahip olabilir. Bütün bu sıfatlar sadece Allah'ta toplanmıştır ve esasında başka bir varlıkta toplanması mümkün değildir.

Burada zihinlere takılan bir soru var: "**Allah**" lafzı yerine veya olumlu anlamda bazen "Allah" lafzını karşılamak üzere "Tanrı" kelimesi kullanılabilir mi? Dilin örfünde salt kelime anlamıyla Allah'tan başka insanlara "Rab" denebilir. Mesela evin sahibine "Rabbu'd-dar", çocuğun eğitimini üstlenen kadına "Mürebbiye" denir. Bilginler, Rab kelimesinin izafeli olarak insan için, tek başına ise sadece Allah için kullanılabileceğini söylemektedirler. Hakikat-i halde Rububiyet ve ulûhiyet yalnızca Allah'a mahsustur. Bütün bunların toplu ve kâmil ifadesi "Allah" lafzında toplanmıştır. Allah kapsayıcı bir lafızdır. Çoğulu olmayan tek kelimedir. Yani "Tanrılar veya ilahlar (elihe)" çoğul kullanıma karşı "Allahlar" kullanılamaz.

"Allah" lafzı bütün isim ve sıfatları (isim sıfatların) anlam düzeylerini kendinde toplamıştır. Ancak bu, Allah'ın diğer isimlerle anılmayacağı anlamına gelmez. Rahim, Rahman, Rezzak, Latif, Kerim'dir. Ve aynı zamanda İlah'tır yani Türkçesi'yle Tanrı'dır.

Mesela Kürtçede, sıradan insanın gündelik dilinde "Allah" lafzı yoktur; Allah "Huda" ile ifade edilmektedir ki, bunun Türkçe karşılığı "Tanrı"dır. Kürtler yanında Farslar, Peştular, Tacikler vb. kavimler de "Huda" kelimesini kullanmaktadırlar. Zaza'ca da "Huda" yerine "Huma" kullanılmaktadır. Böyle olmakla beraber medrese dilinde ve yüksek edebi eserlerde "Allah" lafzı kullanılmıştır. Ali Hariri, FakiyeTayra, Mele-i Cezeri, Ahmed-i Hani, Aktepeli Şeyh Abdurrahman vb. âlim ve edipler eserlerinde ve divanlarında bazen "Huda" bazen "Allah" lafzı, bazen da "Yezdan" veya "Yekzan" kullanmışlardır.

Tanrı gibi Huda'nın semantiğinde Allah'a ait bütün isim ve sıfatlar bu kelime ile ifade edilmek istenmektedir. Tanrı Türkçe bir kelimedir, yerli yerinde ve sınırlı alanlarda kullanıldığında bir sakınca teşkil etmez, mutlak manada Allah lafzının yerini tutamaz. Tanrı veya Huda ile Allah –haşa– sıradan bir tanrı seviyesine indirilmemektedir. Her Müslüman bilir ki, "Göklerde ve yerde İlah O'dur" Hatta "O'ndan başka İlah (Tanrı) yoktur". (6/En'am, 3.) Müslümanlar, yukarıdaki ayetlerin anlam çerçevesinde bir "İlah/Tanrı" tasavvuruna sahiptirler, aksi zaten düşünülemez.

Kamil ilah tasavvuruna sahip bulunan mü'minler kıyametin ne zaman kopacağını kimsenin bilmediğinin farkındadırlar, onlar sadece kıyamet saatinin mutlaka geleceğini bilir ve ona hazırlanma gayreti içinde olurlar. İnkârcıların yüceltip tapındıkları tanrıların kendilerine bile faydaları yoktur, onlara en sıkışık oldukları günde şefaatçi olamazlar (19/Meryem, 87). Gerçek ilah yaratıcı vasfına sahip olmalıdır. Bütün bu hakikatlere rağmen inanmayanlar sırt çeviriyor, inkârda diretiyorlar.

87. ayette Allah'a ortak koşanların bir çelişkisine değinilmektedir: Hem Allah'ı yaratıcı kabul ediyorlar hem ilahi hükümleri hayatlarında tatbik etmeyi reddediyorlar (31/Lokman, 25). Oysa göklerde ilah olan yerde de ilahtır. O'nun yasaları varlık âleminde geçerli ise yeryüzünde de geçerli olması lazım ve öyledir. Hem Allah'ın varlığını, yaratıcı vasfını kabul edeceksiniz hem nefsinizin istek ve tutkularına göre düzenlemeler yapıp hayatını sürdüreceksiniz, bu büyük bir çelişkidir. Varlık âlemi ilahi iradeye boyun eğmiş olarak varoluşunu sürdürüyorsa, yeryüzünde varlıklarını Allah'a borçlu olan insanlar da ilahi iradeye tabi olarak yaşamalıdırlar. İlahi iradeye uygun yaşamak, Allah'ın elçilerine indirdiği vahiylere göre düzenlemeler yapmaktır.

Müşrikler derin bir çelişki içinde yaşasalar bile, yapılması gereken şey tebliğdir. İnanmayacak olurlarsa onları dünya hayatının geçici, aldatıcı zevk ve hazzıyla baş başa bırakmalı. Belli bir süre oyalansınlar, nasılsa eninde sonunda hakikatle karşılaşacaklardır (6/En'am, 91). Ancak bu başkalarına ve başka şeylere maddi zarar verdikleri takdirde fiillerine hiçbir şekilde müdahale edilmeyecek anlamına gelmez.

88. ayetin "**Onun: 'Ya Rab" demesi hakkı için şüphesiz onlar imâna gelmez bir kavimdirler**" ayetinin başındaki "vav"ı kasem kabul etmeyecek olursak, bu durumda ifadenin takdiri şöyle olur: "**Ve onun** (peygamberin) **onlar imâna gelmez bir kavimdir**" demesini de (Allah biliyor.)

Yıkıcı tutum ve davranışlarda bulunmadıkları, başkalarına zarar vermedikleri sürece Allah'a ortak koşanları kendi hallerine bırakmalı, onlardan yüz çevirmeli. Gafletleri içinde oyalanadursunlar (6/En'am, 91). Yakında ne olacağını bileceklerdir.

Zuhruf (43) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

44- Duhan Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 59 âyettir. Sûre ismini 10. ayette geçen "**duhan** (duman)" kelimesinden almaktadır. Zuhruf (43) sûresinden sonra, Casiye (45) sûresinden önce indirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِۙ ﴿٢﴾ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ﴿٣﴾

1. **Ha, Mim!**
2. **Apaçık Kitab'a andolsun;**
3. **Gerçekten Biz onu mübârek bir gecede indirdik, gerçekten biz uyaranlarız.**

Sûrenin başında yer alan "Ha, Mim" Huruf-u mukattaadır. Bu konuda Bakara sûresinin girişinde (2/1) geniş açıklamalarda bulunmuştuk. Bu sûrenin de içinde yer aldığı yedi sûre "Ha Mim" ile başlamaktadır, bu yüzden "hamimler (havamim)" olarak anılmaktadır.

"Apaçık Kitab'a andolsun"! Zuhruf (43/1-2) sûresi de bu iki ayetle başlamaktadır. Allah'ın Kitaba and içmesi Kitabın ve ihtiva ettiği mesajın kesin doğruluğu ve hakikati ifade ettiğini tekit etmek, mesaja değer verdiğini belirtmek içindir. Bu Kitap "**mübîn**"dir, hakkı açıklamaktadır (5/Maide, 15); aynı zamanda "**mesaj**"dır. Bu mesaj, Allah'tan vahiy olarak Cebrail aleyhisselam aracılığıyla Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.)'e gelmiş ve onun tarafından bütün insanlara ona öğretildiği ve gösterildiği gibi tebliğ edilmiştir. Mesajın kendisinde, ifade biçiminde, hikmet ve muhtevasında; lafız, hüküm ve maksadının doğruluk ve isabetinde hiçbir kuşku ve tereddüt yoktur. Kefili bizzat onu vahyeden Allah'tır. Allah, vahyettiği mesaj adına and içmektedir.

"Gerçekten Biz onu mübârek bir gecede indirdik". Müfessirler ayette geçen "mübarek gece"nin hangi gece olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Taberi'nin yer verdiği bilgiye göre, İkrime, bu gecenin Şaban ayının 15. gecesine tesadüf eden Berat gecesi olduğun söylemiştir. Buna kail olan bazı müfessirler de, Kur'an-ı Kerim'in, Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına bu gece topluca indirildiğini (İnzal), Kadir Gecesi'nde ise parça parça inmeye başladığını (Tenzil) öne sürmüşlerdir.

İlk müfessir sahabelerden İkrime'den bu yönde bir görüş nakledilmişse de, Kur'an'ın Ramazan ayında inmeye başladığı ayetle sabittir:"Ramazan ayı... İnsanlar için hidayet olan ve doğru yolu ve (hak ile batılı birbirinden) ayıran apaçık belgeleri (kapsayan) Kur'ân onda indirilmiştir." (2/Bakara, 185). Kur'an'ın Ramazan'daki Kadir Gecesi'nde indirildiği yine ayetle açıkça bildirilmektedir: "Gerçek şu ki, Biz onu kadir gecesinde indirdik" (97/Kadir, 1).

Bunu destekleyen bir Hadis de şudur: "İbrahim'in sahifeleri Ramazan'ın ilk, Tevrat altıncı, Zebur onikinci, İncil on sekizinci gecesi indirildi. Kur'an ise Ramazan'ın yirmi dördüncü gecesinden sonraki gece indirildi." (Müsned, IV, 107).

Bir başka önemli husus, Kadir Gecesi'nden bahseden ayetler ile bu ayet (44/Duhan, 3) arasındaki uygunluk ve anlam birliğinin mevcudiyetidir. Cenab-ı Hak, Kadir Gecesini kastederek "her hikmetli iş katımızdan bir emirle ayırt edilir" buyurur; Kadir sûresinde de "(Melekler) Rablerinin izniyle her bir iş için inerler" (97/Kadir, 4) buyrulur. Yine bu ayette "Rabbinden bir rahmet olarak" denirken, Kadir sûresinde "Fecrin çıkışına kadar bir esenliktir (selam)" (97/5) buyrulmaktadır.

Bu üç önemli husus Kur'an'ın Şaban'ın 15. gecesinde değil, Ramazan'daki Kadir Gecesi'nde indirildiğini açıkça göstermektedir. Şu halde **Zemahşeri** ve başkalarının -**Elmalılı** da buna kaildir- "Kur'an'ın Levh-i Mahfuz'dan yazılmaya başlanması Berat gecesindedir, yazma işi Kadir gecesinde biter" şeklindeki iddialarının da ikna edici bir temeli yoktur. Bundan hareketle Kadı Ebu Bekr **İbn-i Arabi** "Kim Kur'an'ın (Kadir Gecesi'nden) başka bir zamanda indiğini iddia edecek olursa, Allah'a karşı büyük iftirada bulunmuş olur. Şaban'ın ortası (gece) ile ilgili ne faziletine dair ne de o gecede ecellerin yazıldığına dair dayanak teşkil edecek bir hadis vardır. Bu tür rivayetlere iltifat ve itibar edilmez" demiştir. **Razi** de, bu ayette geçen "Mübarek gece"nin Şaban'ın ortasındaki gece olduğunu sanmadığını söylemektedir.

Kur'an ve Kur'an'ın inişiyle ilgili durum bu merkezde iken, Müslümanlar arasında büyük rağbet gören Berat gecesi'nin önemi nereden gelmektedir?

Berat kelimesi, Arapça "berâet" kelimesinden türeme olup borçtan, suçtan, cezadan, hastalıktan, sıkıntıdan kurtulmak; iyileşmek; uzaklaşmak; temizlenmek anlamlarına gelen Türkçe bir kelimedir. Kelimenin kök anlamı, "kur-

tulmak, iyileşmek"tir. Ayrıca, "yazı, belge" anlamında da kullanılmıştır. Daha geniş anlamda berâet, "günahlardan, kötülüklerden arınmak; temize çıkmak, ilâhî af ve rahmete erişmek" demektir. Bundan başka Berat Gecesi şu isimleri de almıştır: "Şaban'ın yarısı gecesi (Leyletünısfi Şa'bân), Mübarek gece (Leyle-i mübareke), Rahmet gecesi (Leyle-i rahme), Vesika gecesi (Leyle-i sakk) Belge, ferman gecesi (Leyle-i berat, Leyle-i ferman)".

Bu gecenin mübarek olma vasfıyla ilgili rivayet edilen hadisler vardır. Bunların bir kısmı "zayıf" olup kitabına alanlar tarafından güvenilir kabul edilmemişlerdir. İbn-i Mace ve Tirmizi'nin kitaplarına aldıkları iki hadis şöyledir:

1) "Şaban ayının yarısı olunca gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçirin. Allah, güneş batınca (rahmetiyle) dünya göğüne (semasına) tecelli eder ve şöyle der: 'Benden af dileyen yok mu, affedeyim. Rızık isteyen yok mu, rızık vereyim. Şifa isteyen yok mu, şifa vereyim.' Bu, böylece 'var mı, var mı..." diye şafak sökünceye kadar sürer." (İbn-i Mâce, İkâmetu's-salât, 191; Beyhaki, Şuu'bu'l-iman, III, 359).

2) "Allah, Şaban ayının Onbeşinci gecesi, dünya göğüne tecelli eder ve Kelb kabilesinin koyunlarının tüyleri sayısından daha çok kulunu affeder." (Tirmizî, Savm, 39)

Kurtubi, İbn-i Mace'nin hadisindeki senet zincirinde yer alan Ebu Bekr b. Abdullah b. Ebi Sabre'nin "hadis uydurmakla" itham edildiğini söyler. Tirmizi de, kitabına aldığı bu hadisin "zayıf" olduğunu söylemiştir. Ancak Müslim'in "Sahih"inde yer verdiği bir hadis vardır. Hadis şöyledir:

Hz. Aişe, Hz. Peygamber (s.a)'in bu gece (Şaban'ın 15. gecesi) Baki' mezarlığını ziyaret ettiğini söyler: "-Ey Aişe, sen gördüğünde bana Cebrail geldi ve seslendi. Ben onu senden gizledim. Ona cevap verdim. O, sen elbiseni çıkardığın için yanına girmiyordu. Uyuduğunu sandım, seni uyandırmayı doğru bulmadım, heyecana kapılmandan korktum. Cibril bana dedi ki: -Rabbin senin Baki' mezarlığına gitmeni ve onlar (orada yatanlar) için bağışlanma istemeni emrediyor. Ben: -Onlar için nasıl dua edeyim? Deyince, buyurdu ki: -Şöyle (dua et): Mü'min ve Müslimler diyarının insanları! Size selam olsun. Allah bizden önce gidenlere ve bizden sonrakilere merhamet etsin. İnşallah yakında biz de sizlere kavuşacağız" (Müslim, Cenâiz, 103).

Nesai'nin rivayetinde Hz. Aişe'nin Peygamber Efendimiz'i gölge gibi izlediği, ondan önce gelip yatağa girdiği, hızlı nefes alış verişinden dolayı kendini ele verdiği, bundan sonra Şaban ayının bu gecesiyle ilgili olayın aynı cümlelerle nakledildiği belirtilir. (Nesai, Emri bi'l-İstiğfar li'l-Mü'minin, 103)

Yine Hz. Aişe'den gelen bir rivayette şöyle denmektedir: "Allah'ın Elçisi'nin

Şaban ayındaki kadar oruçlu olduğu bir ay görmedim" (Müslim, Siyam, 175). Hz. Peygamber (s.a.), bir kişiye: "-Sen bu ayın ortalarında oruç tuttun mu?" diye sordu. O kişi, "Hayır, tutmadım" deyince, Hz. Peygamber, şöyle buyurdu: "Öyleyse, Ramazan'dan çıkıp iftar ettiğinde (bayramdan sonra), o tutmadığın oruç yerine, iki gün oruç tut." (Müslim, Sıyâm, 200) Ahmet bin Hanbel'in yer verdiği bir rivayete göre, Şaban'ın 15. gecesi "Allah bütün Müslümanları bağışlar. Yalnız kâhin, büyücü, çok kin tutan, içkiye düşkün olan, anne ve babasıyla ilişkisini kesen ve zina düşkünü kimseler hariç" (Müsned, II, 176).

Söz konusu rivayetlerden Şaban ayına özel bir önemin verildiği anlaşılmaktadır. Bu gece tevbe edip istiğfar edilmesi, namaz kılınması, Kur'an okunması, İslami ilimlerle uğraşılması hiç kuşkusuz güzel davranışlardır. Kabir ziyaretine gitmek, ölülere dua okumak da bu günün anlamıyla uygunluk arzeder ve sevaptır.

Ancak yine de Şaban'ın 15. gecesinde Allah'ın varlık âlemi veya dünya ile ilgili bir yıllık işleri meleklere havale edip sanki bir kenara çekildiği hakkındaki rivayetler güvenilir değildir. Bu gecenin kutlanması ile ilgili adet de ne sağlam bir hadise ne bir sahabe sözüne dayanır. Yine bu geceye özgü ibadetler ihdas etmek, özel seremoniler ve kutlamalar çıkarmak ve bunları her sene dinin bir emri veya Peygamber sünnetinin ihyasıymış gibi tekrar etmek doğru değildir. Bu gibi şeyler dinde bid'at icat etmek anlamına gelir.

Açık ki, dinde aşırıya gitmek makbul bir tutum değildir. Her şeyi, kendi tabii sınırları içinde ele almak ne fazla ne eksik, Kur'an ve onun tebliğcisi Hz. Peygamber (s.a.) tarafından nasıl tebliğ edilip öğretilmişse, o kadarıyla almak gereklidir. Aksi halde kendimiz kendi ellerimizle dine müdahalede bulunmuş, işimize geldiği veya hoşumuza gittiği gibi dinde bazı ilave veya eksiltmelerde bulunmuş oluruz. Bizden önceki din mensupları da -ya kasıtlı veya iyi niyetle ama- tam da bu şekilde dinlerini değiştirmişlerdi.

Bazı bilginlerin ya zamanlarına ait bir maslahat düşünerek veya yeterince tahkik etmeden adına "kandil geceleri" (Rebiülevvel'in 12. günü: Mevlid Kandili, Receb'in ilk cuması: Regaib Kandili, Receb'in 27. günü: Mi'rac Kandili, Şaban'ın 15. günü: Berat Kandili ve Ramazan'ın 27. gecesi: Kadir Gecesi) denen gün ve gecelerle ilgili söyledikleri muhakkik âlimler tarafından eleştirilmiştir. Mesela İmam Gazali'nin "İhyau Ulumu'd-Din" adlı değerli eserine aldığı rivayet ve nakiller bu türdendir. Gazali'nin "Bu gece her rekâtta Fatiha'dan sonra 11 ihlas okunmak suretiyle kılınacak yüz rekât veya her rekâtında Fatiha'dan sonra 100 ihlas okunan 10 rekât namazın çok sevap olduğuna dair naklettiği rivayet" (İhya, I, 555 vd.) Zeynuddin **el Iraki** ve **İmam Nevevi** gibi âlimler ta-

rafından uydurma olarak nitelendirilmiştir. Mevzu hadisler konusunda çalışması olan **Aliyyu'l-Kari** de, bu rivayetin uydurma olduğunu belirttikten sonra, Berat Gecesi namazının miladi 1010 (H. 400) yılından sonra Kudüs'te ortaya çıktığını söylemektedir.

Araştırmalar, kandil gecelerinin sonraki dönemlerde ihdas edildiğini ortaya koyuyor. Miladi IX. (H. III) yüzyılda yaşayan Fakihi, Mekke'de halkın Berat Gecesini Mescid-i Haram'da namaz kılmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve Kur'an okumak suretiyle ihya ettiğini söyler. XI. yüzyıldan itibaren Şam'da Emeviler Camii'nde Berat gecesinde kandiller yakılmış, bid'at nitelendirilmesine rağmen bu adet devam ettirilmiştir. İbn-i Kesir, "Halka Berat gecesinde ilk tatlı dağıtan kişi Selçuklu veziri Fahrulmülk'tür" der. Osmanlılarda II. Selim döneminde (1566-1574), camiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakıldığı için bu gecelere (Mevlid, Regaib, Mi'rac, Berat, Kadir) "Kandil geceleri" denilmiştir. (Nebi Bozkurt, Kandil Md.; Halit Ünal Berat Gecesi Md. DİA).

Yukarıda değinildiği üzere bu gecelerde namaz kılınması, Kur'an okunması, dua ile Allah'tan af ve bağışlanma istenmesi, İslami bilginin arttırılması amacıyla sohbet toplantılarının düzenlenmesi kuşkusuz güzeldir. Şaban'ın 15. gecesiyle ilgili Müslim'de yer alan Hz. Aişe'nin hadisi bu gibi tutum ve davranışları teşvik eder.

Ancak bu çerçeveyi aşan kutlama ve seremonilerin sakıncaları da yok değildir. Dinin, yılın belli başlı birkaç gecesine hasredilmesi; modern toplumdaki tüketime ve pagan seremonilere hizmet etmek üzere icat edilen günlere veya Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki bazı gün ve özel kutlamalara nazire olsun diye İslam'da olmayan adetlerin ihdas edilmesi; dinin bu gecelerde şekliden ibaret ritüellere dönüştürülmesi doğru bir tutum değildir. Bazı zamanlara, gün ve gecelere Kur'an'ın ve Peygamber'in atfetmediği kutsallıklar atfetmek de dinin tasvip ettiği bir usul ve tutum değildir.

فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا ۚ إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾
رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٧﴾ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ
آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾

4. **Ki onda** (o gecede) **her hikmetli iş ayrılır.**

5. **Katımızdan bir emir ile doğrusu biz,** (insanlara elçi) **gönderenleriz.**

6. **Rabbinden bir rahmet olarak. Şüphesiz O, işitendir, bilendir.**
7. **Eğer kesin bir bilgiyle inanıyorsanız** (Allah)**, göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunanların Rabbidir.**
8. **O'ndan başka ilâh yoktur; diriltir ve öldürür. Sizin de Rabbinizdir, geçmiş atalarınızın da Rabbidir.**
9. **Hayır, onlar şüphe içindedirler; oynayıp-oyalanıyorlar.**

"Mübarek gece" ile bu bilgileri verdikten sonra 4. ayette sözü geçen "hikmetli iş"in ne anlama geldiği konusuna sıra gelmiş bulunmaktadır. İşin hüküm ve hikmetine, isabet ve hayırlı oluşuna karar veren El Hakim olan Yüce Allah'tır. Razi Allah'ın herkese belli bir ömür, rızık, ecel, mutluluk ve mutsuzluk gibi şeyleri bağışlaması O'nun üstün hikmetine delildir. Çünkü bunların hiçbiri insanlara tesadüfen, gelişi güzel verilmiş değildir. İnsanlar arasında belli bir takım farklılıklar varsa, varlık âleminde ve maddi tabiatta gözlendiğine benzer insanla arasında da çeşitlilik söz konusuysa bunların her birinde belli bir hikmet, sebep ve maksat vardır. Belki insan bu hikmetleri bulup çıkarmak, üzerinde tefekkür etmekle yükümlüdür. Her şey Yüce Allah'ın katından bir takdir ile düzenlenmiştir. Mesela yeryüzünde bitki ve hayvan türlerinin dağılımına hikmetli gözle bakıldığında bu dağılımın bölgelerin iklim ve coğrafi özelliklerine uygun olduğu, bu hikmetli dağılımın insanın gezgende yaşamasına elverişli olduğu görülür. Hiçbir şey tesadüfi, sebepsiz veya abes değildir. Hepsinin yüce katta bir karşılığı, bir anlam ve sebeb-i hikmeti bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın insanların içinden onlara ilahi mesajı tebliğ etmek üzere elçiler seçip göndermesinin de böylesine bir hikmeti vardır. Elçilerin gönderilmesi ilahi bir rahmet ve ihsandır. Allah göklerin ve yerin Rabbidir, kesin bilgiye sahip olanlar bunu öyle bilir, bu konuda zerre miktarı tereddüde düşmezler. O'ndan başka –bu özelliklere sahip– ilah yoktur, birçok ayırt edici sıfatlarından biri de diriltip öldürmesidir. Bir yandan Allah'ın varlığını kabul edeceksiniz, öte yandan O'nun sizin söylediklerinizi, yapıp ettiklerinizi işitmediğini ve bilmediğini düşüneceksiniz, böyle bir ilah tasavvuru batıldır. Dahası sadece sizin, sizin zamanınızda yaşayan nesillerin değil sizden önceki nesillerin, atalarınızın da Rabbidir, yeryüzünde insan her neye sahip ise, hangi nimeti, imkân ve avantajı kullanıyorsa bunu rububiyet sıfatına sahip yüce Allah'a borçludur. Bu geçmişte böyleydi, bugün de ve yarın da böyle olacaktır.

Hakikat bu merkezde iken Allah'ın varlığına inandıkları halde O'na ortak koşanlar yine de şüphe içindedirler. Bu bir türlü içinden atamadıkları şüphe onların kendilerine bir emanet olarak verilmiş olan kısacık hayatlarını oyun

ve eğlence içinde geçirmelerine sebebiyet vermektedir. Diğer açıklamaya göre inanmayanlar Kur'an-ı Kerim'i, Efendimiz'in tebliğini ve genel anlamda dini ve dini hayatı bir oyun ve eğlenceye çevirmekte, alay konusu yapmakta, istihfaf etmektedirler. Böyle yapmakla ne büyük bir aymazlık içinde olduklarını bilmiyorlar. En doğrusunu Allah bilir!

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَ هٰذَا عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَىٰ
وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿١٤﴾
إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ
الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

10. **Öyleyse sen, göğün açıkça bir duman getireceği günü gözle;**
11. (Bu duman) **insanları sarıp-kuşatıverir. İşte bu, acı bir azaptır.**
12. **"Rabbimiz, azabı üstümüzden açıp-gider; çünkü biz** (artık) **imân edicileriz."**
13. **Onlar için öğüt alıp-düşünmek nerede? Onlara, açıklayan bir elçi gelmişti.**
14. **Sonra, ondan yüz çevirdiler ve dediler ki: "**(Bu,) **Öğretilmiştir, bir delidir."**
15. **Biz sizden bu azabı biraz açıp-gidereceğiz;** (ama yine) **dönecek olanlarsınız siz.**
16. **Büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün, elbette biz intikam alacağız.**

10. ayet günün birinde, yakın veya uzak gelecekte göğün açıkça dumanla kaplanacağını veya gökyüzünde belirecek dumanın açıkça gözlenebileceğini haber vermektedir. Ayette geçen "duman"a iki anlam verilmiştir: Biri şiddetli kıtlık ve açlık, diğeri kıyametin belirgin alameti olarak gökyüzünde dumanın belirmesi. 11. ayette söz konusu dumanın insanları sarıp kuşatacağı da bildirilmektedir. Tefsircilerin önemli bir bölümünün tercih ettiği İbn-i Mes'ud'un görüşüne göre bu olay Efendimiz zamanında, Mekke'de vuku bulmuştur. Baş gösteren kıtlık sonucunda yaygın ve etkili açlık sonucunda -ki bunda Hz. Peygamber (s.a.)'in bedduası rol oynamıştır- inanmayanların açlıktan gözlerinin üzerini bir perde bürümüştür (Buhari, İstiska, 2, 13; Müslim, Kıyamet, 39).

Gerçekten de aç ve şiddetli üzüntü içinde olan insanın gözlerini bir tür

duman bürümekte, görme bozukluğuna uğramaktadır. Ben küçükken rahmetli babam aylarca işsiz kalmış, eve yiyecek getiremeyecek hale gelmişti. Bir sabah uyandığında görmediğini, gözlerinin üstünü duman kapladığını söylemişti. Abdullah ibn-iMes'ud'un görüşünü kabul edecek olursak Yüce Allah bazen insanları açlık ve kıtlıkla sınamaktadır (bkz, 16/Nahl, 112; 23/Mü'minun, 75-77 ve 30/Rum, 1-2). Fakat bu rivayet, Hz. Peygamber (s.a.)'in Taif'te taşa tutulmasına, yara bere içinde kalmış olmasına rağmen "Rabbim, benim kavmim cahildir" deyip onlara beddua etmemesi olayı ile uygunluk arz etmemektedir. En doğrusunu Allah bilir!

Diğer görüşe göre "duman" kıyametin belirtisi olarak gökyüzünde belirecektir, bunu destekleyen hadisler de rivayet edilmiştir. (Bkz. Müslim, Fiten, 39-40.) Söz konusu olayın durup dururken mi, yoksa insanoğlunun tahripkâr eylemleri sonucunda mı ortaya çıkacağı sorulmaya değer bir sualdir. Dumanın insanları kapsayacağını düşünecek olursak, bunun yaygın olacağını var sayabiliriz. Bu da bize giderek yayılmakta olan yıkıcı savaşları, savaşlarda kullanılan nükleer silahları, kitle imha silahlarını ve bunların gökyüzünü kaplayan zehirli bulutları ima etmektedir. Yer altı kaynaklarının azalması, söz gelimi doğalgazın tükenme noktasına gelmesi durumunda milyonların bir arada yaşadığı modern kentlerde atmosferi kaplayacak hava kirliliğini de bu habere dâhil edebiliriz. Daha feci olanı, bir atom bombasının atıldığı yerde ne dehşet verici patlamalara ve gökyüzünü kaplayan ölümcül bulutlara yol açtığını biliyoruz. Belki de kıyamete yakın zamanlarda insanlar çılgınlar gibi silahlanıp sürekli olarak savaşacak, gökyüzü zehirli bulutlarla kaplanacaktır. Ve bu onların yeryüzünde tattıkları azap olacaktır. En doğrusunu Allah bilir!

12. ayet insanların nankörlüğüne atıfta bulunmaktadır. Zorluk, sıkıntı veya bu ayetlerde anlatılan azap türleriyle karşılaştıklarında insanlar yüce Allah'tan bunu üzerlerinden kaldırmalarını talep eder, bir daha aynı suç ve günahı işlemeyecekleri taahhüdünde bulunurlar. Fakat geçmişte sıkça görüldüğü üzere Allah onları selamete çıkarınca unutur, eski alışkanlıklarına, yozlaşmış hayat tarzlarına, kötülük, zulüm ve fesat üreten amellerine dönerler (10/Yunus, 22). Mesele şu ki insanlar akıllarını çalıştırmıyorlar, başlarından geçen olaylardan ibret almıyorlar.

Yüce Allah kendilerini uyaran elçi göndermişti. O onlara neyin doğru ve yanlış, neyin iyi ve kötü olduğunu göstermişti. Onu dinlemediler, aklını yitirmiş, cinler tarafından kendisine birtakım şeyler öğretilmiş biri olduğunu iddia ettiler (bkz. 16/Nahl, 103; 25/Furkan, 4-5). Yüce Allah dilerse azabı kaldırır, onları selamete çıkarır ama yine aynı hatayı tekrar etmekten geri kalmazlar,

eski kokuşmuş hayat tarzlarına dönerler. Bu böyle olduğu için yüce Allah onları şiddetle yakalar, intikamı alır. İlk tefsiri kabul ettiğimiz takdirde 16. ayette geçen "şiddetli yakalama (batşatu'l kübra)" Mekkeli müşriklerin Bedir'de uğradıkları büyük yenilgiyi haber vermektedir.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّوا اِلَيَّ
عِبَادَ اللّٰهِ اِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَاَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللّٰهِ اِنِّي اٰتِيكُمْ
بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾ وَاِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ
لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ اَنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾
فَاَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا اِنَّهُمْ جُنْدٌ
مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ
﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ
﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ
نَجَّيْنَا بَنِي اِسْرَاءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ اِنَّهُ كَانَ
عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾
وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ مَا فِيهِ بَلٰٓؤٌا مُبِينٌ ﴿٣٣﴾

17. **Andolsun, biz kendilerinden önce, Firavun'un kavmini de denedik. Onlara kerim bir elçi gelmişti;**

18. **"Allah'ın kullarını bana teslim edin; gerçekten ben, sizin için güvenilir bir elçiyim"** (demişti).

19. **"Allah'a karşı büyüklenmeyin; şüphesiz size apaçık, bir delil getiriyorum."**

20. **"Ve doğrusu ben, sizin taşa tutmanızdan benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan**(Allah)**a sığındım."**

21. **"Eğer bana inanmıyorsanız, bu durumda benden kopup-ayrılın."**

22. **Sonunda Rabbine: "Gerçekten bunlar, suçlu-günahkâr bir kavimdirler" diye duâ etti.**

23. (Allah da:) **"Öyleyse, kullarımı geceleyin yürüyüşe geçir, muhakkak takip edileceksiniz."** (diye duâsını kabul edip cevap verdi).

24. **"Denizi durgun ve açık bırak. Çünkü suda boğulacak bir ordudur."**

duman bürümekte, görme bozukluğuna uğramaktadır. Ben küçükken rahmetli babam aylarca işsiz kalmış, eve yiyecek getiremeyecek hale gelmişti. Bir sabah uyandığında görmediğini, gözlerinin üstünü duman kapladığını söylemişti. Abdullah ibn-iMes'ud'un görüşünü kabul edecek olursak Yüce Allah bazen insanları açlık ve kıtlıkla sınamaktadır (bkz, 16/Nahl, 112; 23/Mü'minun, 75-77 ve 30/Rum, 1-2). Fakat bu rivayet, Hz. Peygamber (s.a.)'in Taif'te taşa tutulmasına, yara bere içinde kalmış olmasına rağmen "Rabbim, benim kavmim cahildir" deyip onlara beddua etmemesi olayı ile uygunluk arz etmemektedir. En doğrusunu Allah bilir!

Diğer görüşe göre "duman" kıyametin belirtisi olarak gökyüzünde belirecektir, bunu destekleyen hadisler de rivayet edilmiştir. (Bkz. Müslim, Fiten, 39-40.) Söz konusu olayın durup dururken mi, yoksa insanoğlunun tahripkâr eylemleri sonucunda mı ortaya çıkacağı sorulmaya değer bir sualdir. Dumanın insanları kapsayacağını düşünecek olursak, bunun yaygın olacağını var sayabiliriz. Bu da bize giderek yayılmakta olan yıkıcı savaşları, savaşlarda kullanılan nükleer silahları, kitle imha silahlarını ve bunların gökyüzünü kaplayan zehirli bulutları ima etmektedir. Yer altı kaynaklarının azalması, söz gelimi doğalgazın tükenme noktasına gelmesi durumunda milyonların bir arada yaşadığı modern kentlerde atmosferi kaplayacak hava kirliliğini de bu habere dâhil edebiliriz. Daha feci olanı, bir atom bombasının atıldığı yerde ne dehşet verici patlamalara ve gökyüzünü kaplayan ölümcül bulutlara yol açtığını biliyoruz. Belki de kıyamete yakın zamanlarda insanlar çılgınlar gibi silahlanıp sürekli olarak savaşacak, gökyüzü zehirli bulutlarla kaplanacaktır. Ve bu onların yeryüzünde tattıkları azap olacaktır. En doğrusunu Allah bilir!

12. ayet insanların nankörlüğüne atıfta bulunmaktadır. Zorluk, sıkıntı veya bu ayetlerde anlatılan azap türleriyle karşılaştıklarında insanlar yüce Allah'tan bunu üzerlerinden kaldırmalarını talep eder, bir daha aynı suç ve günahı işlemeyecekleri taahhüdünde bulunurlar. Fakat geçmişte sıkça görüldüğü üzere Allah onları selamete çıkarınca unutur, eski alışkanlıklarına, yozlaşmış hayat tarzlarına, kötülük, zulüm ve fesat üreten amellerine dönerler (10/Yunus, 22). Mesele şu ki insanlar akıllarını çalıştırmıyorlar, başlarından geçen olaylardan ibret almıyorlar.

Yüce Allah kendilerini uyaran elçi göndermişti. O onlara neyin doğru ve yanlış, neyin iyi ve kötü olduğunu göstermişti. Onu dinlemediler, aklını yitirmiş, cinler tarafından kendisine birtakım şeyler öğretilmiş biri olduğunu iddia ettiler (bkz. 16/Nahl, 103; 25/Furkan, 4-5). Yüce Allah dilerse azabı kaldırır, onları selamete çıkarır ama yine aynı hatayı tekrar etmekten geri kalmazlar,

eski kokuşmuş hayat tarzlarına dönerler. Bu böyle olduğu için yüce Allah onları şiddetle yakalar, intikamı alır. İlk tefsiri kabul ettiğimiz takdirde 16. ayette geçen "şiddetli yakalama (batşatu'l kübra)" Mekkeli müşriklerin Bedir'de uğradıkları büyük yenilgiyi haber vermektedir.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّوا اِلَيَّ
عِبَادَ اللّٰهِ اِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَاَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللّٰهِ اِنِّي اٰتِيكُمْ
بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾ وَاِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ
لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ اَنَّ هٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾
فَاَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا اِنَّهُمْ جُنْدٌ
مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ
﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ
﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ
نَجَّيْنَا بَنِي اِسْرَاءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ اِنَّهُ كَانَ
عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾
وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ مَا فِيهِ بَلٰٓؤٌا مُبِينٌ ﴿٣٣﴾

17. **Andolsun, biz kendilerinden önce, Firavun'un kavmini de denedik. Onlara kerim bir elçi gelmişti;**

18. **"Allah'ın kullarını bana teslim edin; gerçekten ben, sizin için güvenilir bir elçiyim"** (demişti).

19. **"Allah'a karşı büyüklenmeyin; şüphesiz size apaçık, bir delil getiriyorum."**

20. **"Ve doğrusu ben, sizin taşa tutmanızdan benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan**(Allah)**a sığındım."**

21. **"Eğer bana inanmıyorsanız, bu durumda benden kopup-ayrılın."**

22. **Sonunda Rabbine: "Gerçekten bunlar, suçlu-günahkâr bir kavimdirler" diye duâ etti.**

23. (Allah da:) **"Öyleyse, kullarımı geceleyin yürüyüşe geçir, muhakkak takip edileceksiniz."** (diye duâsını kabul edip cevap verdi).

24. **"Denizi durgun ve açık bırak. Çünkü suda boğulacak bir ordudur."**

duman bürümekte, görme bozukluğuna uğramaktadır. Ben küçükken rahmetli babam aylarca işsiz kalmış, eve yiyecek getiremeyecek hale gelmişti. Bir sabah uyandığında görmediğini, gözlerinin üstünü duman kapladığını söylemişti. Abdullah ibn-iMes'ud'un görüşünü kabul edecek olursak Yüce Allah bazen insanları açlık ve kıtlıkla sınamaktadır (bkz, 16/Nahl, 112; 23/Mü'minun, 75-77 ve 30/Rum, 1-2). Fakat bu rivayet, Hz. Peygamber (s.a.)'in Taif'te taşa tutulmasına, yara bere içinde kalmış olmasına rağmen "Rabbim, benim kavmim cahildir" deyip onlara beddua etmemesi olayı ile uygunluk arz etmemektedir. En doğrusunu Allah bilir!

Diğer görüşe göre "duman" kıyametin belirtisi olarak gökyüzünde belirecektir, bunu destekleyen hadisler de rivayet edilmiştir. (Bkz. Müslim, Fiten, 39-40.) Söz konusu olayın durup dururken mi, yoksa insanoğlunun tahripkâr eylemleri sonucunda mı ortaya çıkacağı sorulmaya değer bir sualdir. Dumanın insanları kapsayacağını düşünecek olursak, bunun yaygın olacağını var sayabiliriz. Bu da bize giderek yayılmakta olan yıkıcı savaşları, savaşlarda kullanılan nükleer silahları, kitle imha silahlarını ve bunların gökyüzünü kaplayan zehirli bulutları ima etmektedir. Yer altı kaynaklarının azalması, söz gelimi doğalgazın tükenme noktasına gelmesi durumunda milyonların bir arada yaşadığı modern kentlerde atmosferi kaplayacak hava kirliliğini de bu habere dâhil edebiliriz. Daha feci olanı, bir atom bombasının atıldığı yerde ne dehşet verici patlamalara ve gökyüzünü kaplayan ölümcül bulutlara yol açtığını biliyoruz. Belki de kıyamete yakın zamanlarda insanlar çılgınlar gibi silahlanıp sürekli olarak savaşacak, gökyüzü zehirli bulutlarla kaplanacaktır. Ve bu onların yeryüzünde tattıkları azap olacaktır. En doğrusunu Allah bilir!

12. ayet insanların nankörlüğüne atıfta bulunmaktadır. Zorluk, sıkıntı veya bu ayetlerde anlatılan azap türleriyle karşılaştıklarında insanlar yüce Allah'tan bunu üzerlerinden kaldırmalarını talep eder, bir daha aynı suç ve günahı işlemeyecekleri taahhüdünde bulunurlar. Fakat geçmişte sıkça görüldüğü üzere Allah onları selamete çıkarınca unutur, eski alışkanlıklarına, yozlaşmış hayat tarzlarına, kötülük, zulüm ve fesat üreten amellerine dönerler (10/Yunus, 22). Mesele şu ki insanlar akıllarını çalıştırmıyorlar, başlarından geçen olaylardan ibret almıyorlar.

Yüce Allah kendilerini uyaran elçi göndermişti. O onlara neyin doğru ve yanlış, neyin iyi ve kötü olduğunu göstermişti. Onu dinlemediler, aklını yitirmiş, cinler tarafından kendisine birtakım şeyler öğretilmiş biri olduğunu iddia ettiler (bkz. 16/Nahl, 103; 25/Furkan, 4-5). Yüce Allah dilerse azabı kaldırır, onları selamete çıkarır ama yine aynı hatayı tekrar etmekten geri kalmazlar,

eski kokuşmuş hayat tarzlarına dönerler. Bu böyle olduğu için yüce Allah onları şiddetle yakalar, intikamı alır. İlk tefsiri kabul ettiğimiz takdirde 16. ayette geçen "şiddetli yakalama (batşatu'l kübra)" Mekkeli müşriklerin Bedir'de uğradıkları büyük yenilgiyi haber vermektedir.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّوا اِلَيَّ
عِبَادَ اللّٰهِ اِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَاَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللّٰهِ اِنِّي اٰتِيكُمْ
بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾ وَاِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ
لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ اَنَّ هٰٓؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾
فَاَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا اِنَّهُمْ جُنْدٌ
مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ
﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ
﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ
نَجَّيْنَا بَنِي اِسْرَاءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ اِنَّهُ كَانَ
عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾
وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ مَا فِيهِ بَلٰٓؤٌا مُبِينٌ ﴿٣٣﴾

17. **Andolsun, biz kendilerinden önce, Firavun'un kavmini de denedik. Onlara kerim bir elçi gelmişti;**

18. **"Allah'ın kullarını bana teslim edin; gerçekten ben, sizin için güvenilir bir elçiyim"** (demişti).

19. **"Allah'a karşı büyüklenmeyin; şüphesiz size apaçık, bir delil getiriyorum."**

20. **"Ve doğrusu ben, sizin taşa tutmanızdan benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan**(Allah)**a sığındım."**

21. **"Eğer bana inanmıyorsanız, bu durumda benden kopup-ayrılın."**

22. **Sonunda Rabbine: "Gerçekten bunlar, suçlu-günahkâr bir kavimdirler" diye duâ etti.**

23. (Allah da:) **"Öyleyse, kullarımı geceleyin yürüyüşe geçir, muhakkak takip edileceksiniz."** (diye duâsını kabul edip cevap verdi).

24. **"Denizi durgun ve açık bırak. Çünkü suda boğulacak bir ordudur."**

25. Onlar nice bahçeler ve pınarlar terk etmişlerdi;

26. (Nice) **Ekinler, güzel konaklar,**

27. Ve içlerinde 'sevinç ve mutluluk içinde' yaşadıkları nimetler,

28. İşte böyle; Biz bunları başka bir kavime miras olarak verdik.

29. Onlar için ne gök, ne yer ağlamadı ve onlar(ın azabı) **ertelenmedi.**

30. And olsun, biz İsrailoğullarını o alçaltıcı azaptan kurtardık.

31. Firavun'dan. Çünkü o, ölçüyü taşıran bir mütekebbirdi.

32. Andolsun, biz onları bir ilim üzere âlemlere üstün kıldık.

33. Ve onlara, her birinde açık birer imtihan bulunan âyetler verdik.

Mekkeli müşriklerin sergilediği nankörlük ve isyankâr tutum onlara özgü değildir. Tarih boyunca sıkça benzer tutumlar görülmüştür. Bunun en tipik olanı Firavun ve çevresinin Hz. Musa'ya karşı takındıkları tutumda görülür. Yüce Allah Firavun ve kavmine seçkin bir elçi olarak Musa aleyhisselamı göndermişti, onur ve kerem sahibi veya Rabbi tarafından çeşitli ikramlara mazhar olmuş bir zattı. Firavun'dan talebi Allah'a kulluk yapmak üzere yaratılan insanların kölelikten kurtarılması, ibadet etmek üzere serbest bırakılmaları idi. İsrailoğulları "Allah'ın kulları"dır, Firavun veya bir başkasının kölesi olamazdı. Kim bir başkasını köleleştirmeye kalkışıyorsa, gerçekte Allah'a ait olan bir hakkı gasp etmiş olur. Bu açıdan arızi bir olay olarak savaş esirleri dışında kimsenin bir başkasını köle olarak kullanmaya hakkı yoktur.

Bu bir manifesto idi ve tabii ki Firavun ve adamlarına hayli garip gelecekti. Ama Musa aleyhisselâm "Ben güvenilir bir elçiyim, ne söylüyorsam yüce Allah'tan bir mesajdır, kendi adıma konuşuyor değilim" diyordu. Hz. Musa bunları mücerret sözler olarak söylemekle kalmıyor harikulade mucizeler, aklen geri çevrilmesi mümkün olmayan kanıtlar da ortaya koyuyordu. Bu çerçevede Allah'ın elçisine karşı çıkmak Allah'a karşı büyüklenmekle aynı anlama gelir. Bu da, tarihte kim Allah'ın elçilerine karşı çıkıyorsa hakikatte Allah'a karşı büyüklenme günahını işlediğini göstermektedir.

Ancak Firavun ve adamları Hz. Musa'ya inanmadılar. O zaman Hz. Musa onlarla yollarını ayırdığını, eğer onu taşa tutarak öldürmeyi planlıyorlarsa bu zulüm ve kötülüklerinden Allah'a sığındığını söyledi. Sonunda diğer sûrelerde uzun uzadıya anlatıldığı üzere yüce Allah'ın emriyle bir gece vakti kavmini alıp Kenan iline götürdü, Kızıldeniz'den geçtiler. Deniz onlar için ikiye yarıldı, arkadan onları takip eden Firavun ve ordusu ise denizde boğuldu. (Bkz. 2/Bakara, 50; 7/A'raf, 136; 8/Enfal, 54.) Toptan yok olan Firavun ve çevresi geriye büyük zenginlikler bıraktılar,

buna da kendilerinden sonra gelenler mirasçı oldu. Yok oluşlarına kimse üzülmedi ne göklerde olanlar ne başlarına gelen felaketten haberdar olan başka kavimler. Bu büyük azabı hak etmişlerdi, çünkü ölçüyü taşıran, sınırları aşan, zulüm ve haksızlıklarıyla nam salan kimselerdi. Özellikle Firavun kibriyle herkesin kalbine korku salıyor, kendi üstünden hiçbir ölçü ve norma uymaya yanaşmıyordu, yeryüzünün tiranı olarak hükmediyordu (28/Kasas, 4).

32. ayette yüce Allah'ın İsrailoğullarını bir ilim üzere âlemlere üstün kıldığını belirtmektedir. Belirtmek gerekir ki kavmin Firavun'dan kurtarılması serkeşlik yapmaları, Allah'a isyan etmeleri için değil, O'na kulluk etmeleri içindir. Tevrat'ta şöyle zikredilir: "Musa ve Harun Firavun'a varıp şöyle dediler: -Allah Rab şöyle diyor: 'Ne zamana kadar önümde eğilmek istemeyeceksin? Kavmimi serbest bırak, ta ki bana kulluk etsinler." (Çıkış, 10: 3.) Şimdi bu açıdan 32. ayete baktığımızda İsrailoğullarının bir ilim (bilgi) üzere üstün kılınmalarını daha iyi anlayabiliyoruz. İçinde köle olarak yaşadıkları Mısır dâhil çevre kavimler pagandı, her topluluğun kendine göre tapındığı putları vardı. Üstelik çevre kabile ve toplulukların hemen hepsi ümmiydi, onlara -en azından Hz. Musa'nın ortaya çıkışına kadar- öğreten bir peygamber gönderilmiş değildi. Hz. Musa iki önemli tebliğde bulundu: Biri tevhid inancını, diğeri ilahi hükümlerin mecmuası olan Şeriatı.

İsrailoğulları kendi çağdaşları kavimlere Allah'ın birliği inancı olan tevhidi tebliğ etmek ve Hz. Musa tarafından ayrıntılı olarak öğretilen Şeriat'a uymakla yükümlü tutuldular. Eğer Yüce Allah'ın onlara bağışladığı nimetin kıymet ve kadrini bilip sorumluluklarını yerine getirecek olsalardı, İsrailoğulları çağdaşları kavimlerin "öğretmenleri" olacaklardı. Fakat onlar aksini yapıp hem Samiri'nin dökme putuyla tevhid inancından saptılar hem Şeriat'a göre yaşamayı, hükümlerine göre hayatlarını düzenlemeyi reddettiler. Onlar altının parıltısına, cazibesine kapılıp Allah'ın onlara verdiği lütfu ve elçisi Musa aleyhisselamı unuttular. İşte bu onların diğer pagan kavimlere göre üstünlüklerini ve avantajlarını kaybetmelerine sebep oldu. Şeriat'ın hükümlerine bağlı kaldıklarında Yüce Allah onlara mülk ve kuvvet verdi; Hz. Davud ve Hz. Süleyman döneminde göz kamaştırıcı devletler kurdular, bu iki peygamber döneminde dünyada hiçbir kavim İsrailoğullarıyla rekabet edebilecek durumda değildi; sadece maddi servet ve iktidar değil, ahlaki üstünlük de onların elindeydi ama Casiye sûresinde (45/16-17) anlatıldığı üzere aralarına fitne ve fesat girdi, birbirlerini kıskanmaya ve haklarını ihlal etmeye başlayınca kuvvet ve hükümranlıklarını kaybettiler. Bu demektir ki üstünlük ırk temeline dayalı Şeriat'a sadakat şartına bağlı olup dönemseldir. 33. ayette onlara bahşedilen "**üstünlüğü hak edip etmeyecekleri**"ne ilişkin olarak nice ayetlerin verildiği belirtilmektedir

(17/İsra, 101) ki, gerek Tevrat gerek Kur'an-ı Kerim'deki anlatımlardan neredeyse tabi tutuldukları her sınavı kaybettiklerini anlıyoruz.

Üstünlüğün tevhid inancı ve şeriata sadakat şartına bağlı olması, sahih dini tebliğde ifadesini bulan her topluluğun tevhid inancına ve ilahi hükümlere tam sadakat göstermesi durumunda Allah katında diğer topluluklardan 'üstün' olabileceğini ve bu üstünlük kapısının kıyamete kadar herkese açık tutulduğunu göstermektedir. İsrailoğullarının bunu ebediyen kendi ebedi inhisarlarına almasının mantıki temeli yoktur; bu bir kereliğine kendisine devlet başkanı tarafından tayin edilmiş olan valinin görevini yerine getirmeyip makamdan azledilmesine, fakat buna rağmen ömür boyu valilik makamı iddiasında bulunmasına benzer. Yüce Allah birtakım makam ve mertebeleri veriyorsa bu, O'nun iradesine ve rızasına tam sadakat gösterip uyma şartına bağlıdır. İsrailoğullarının cevabını aramaları gereken soru şudur: Yüce Allah suç ve günahları, hata ve sapmaları ne olursa olsun, bir kavmi sever mi, başkalarına üstün tutar mı? (Üstünlük konusu için bkz. 2/Bakara, 47 ve 122; 45/Casiye, 16. ayetlerin tefsiri ve ilgili atıflar.)

إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

34. Muhakkak, bunlar da diyorlar ki:

35. "(Bütün her şey) Bizim yalnızca ilk ölümümüzdür; biz yeniden diriltilip-kaldırılacak değiliz."

36. "Eğer doğru sözlüyseniz, şu hâlde atalarımızı getirin bakalım."

37. Onlar mı hayırlı, yoksa Tubba' kavmi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları yıkıma uğrattık. Çünkü onlar, suçlu-günahkârdı.

38. Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları bir 'oyun ve oyalanma konusu' olsun diye yaratmadık.

39. Biz onları yalnızca hak ile yarattık. Ancak onların çoğu bilmezler.

Birçok yerde ifade edildiği üzere Mekkeli müşriklerin kabullenmedikleri iki konudan biri Allah'ın insanların içinden seçtiği bir elçiye vahiy gönderme-

si diğeri ölümden sonra diriliştir. Esasında bu iki konu birbiriyle bağlantılıdır. 34-36. ayetlerde müşriklerin söz konusu inkârları tekrar edilmekte ve bu çerçevede öne çıkardıkları bir argümanlarına cevap verilmektedir (45/Casiye 25). Onlara göre hayat dünyada geçirdiğimiz ömürden ibarettir, mezarın ötesi yoktur. İnsan öldükten sonra ceset toprağa karışır ve yok olur gider. Tabii ki bu argüman çok sağlam değildir. Zira beden ölümlü ise de ruh ölümlü değildir; ruhun beşeri varlığımızdaki sayısız türevi, mesela hafıza, duygular, heyecanlar, akıl, düşünme yetisi, muhakeme, irade, seçme özgürlüğü vs. yetiler ve melekeler de bedenle yok olmazlar. 35. ayette vurgu yaptıkları "**ilk ölüm**" kişinin bu ömrünü tamamlayıp bu dünyayı terk etmesi olayıdır. (İki ölüm ve iki diriliş konuları için bkz. 2/Bakara, 28 ve 40/Mü'min, 11. ayetlerin açıklaması.)

Ahiret denen bir başka hayatın varlığına inanmadıkları için kendilerinden son derece emin bir üslupla varsa eğer böyle bir hayat bizden önce bu dünyayı terk etmiş atalarının diriltilip geri getirilmesini talep etmektedirler. Eğer nice zaman önce ölmüş ataları mezardan kalkacak olursa ahirete inanacaklardı. Bundan ya sahiden ölümden sonra dirilişin somut olarak kanıtlanmasını veya ahirette gerçekten hesap sorulup sorulmadığını öğrenmek istiyorlardı. **Kurtubi** bu sözü sarfeden Ebu Cehil'in böyle bir talepte bulunmasının cahilce olduğunu, ölümden sonraki diriliş ve ahiret esprisini anlamadığını söyler. **Kurtubi**'ye göre ahiret, dünyada işlenmiş amellerin karşılığının verildiği yerdir, teklif için değildir. Kişi ölmüşse bir kere daha dünyaya dönemez, iş işten geçmiş bulunmaktadır.

Hayat bu dünyadan ibaretse yani eğer hesap verilecek ahiret ve hesap soracak kimse yoksa sahip oldukları askeri, maddi ve ekonomik güç onların yegâne teminatı olur. Fakat 37. ayette verilen örnekle bunun ne kadar boş ve temelsiz olduğuna Tubba kavmi veya devleti üzerinden anlatılmaktadır (50/Kaf, 14). M.Ö. 115-M.S. 300 yılları arasında yaşayan Tubba, Yemen hükümdarlarından veya Himyeriye devlet teb'asına verilen isimdir, öylesine yayılmışlardı ki Bizans'tan Suriye bölgesini dahi nüfuz alanlarına dâhil etmişlerdi. Bazı rivayetlere göre hükümdarları adil ve iyi, ahalisi ise bozuktu (Müsned, V, 340). Hz. Aişe (r.a.) de, Yüce Allah'ın, diğer kavimleri zemmettiği halde (Nûh kavmi, Ashâbü'r-res, Semûd kavmi, Âd kavmi, Firavun'un taraftarları, Lût'un kardeşleri, Ashâbü'l-Eyke) Tubba'yı zemmetmemesini/kötülememesini onların iyiliklerine delil olarak göstermektedir. Ancak Hz. Aişe'ye izafe edilen bu rivayetin sahih olmaması gerekir, çünkü Tubba kavminin de inkâra sapıp helak olmayı hak ettikleri belirtilmektedir.

Tubba güçlü bir devletti, çevresindeki irili ufaklı kabile ve topluluklar onlara "tabi olmak" zorunda kalmışlardı ancak Miladi 4. yüzyılda Habeşliler onların

varlıklarına son verdiler. Sonunda tarih sahnesinden silinip gittiler, helak olmalarına yol açan sebep inkâra sapıp suçlu-günahkâr olmaları idi. Hiçbir zulüm, baskı ve ahlaksızlık ilanihaye devam etmez. Mutlaka eninde sonunda yok olur gider. İlahi irade ve kudret Tubba devletini tarihten sildiği gibi -ki söz konusu krallık Mekkelilerden çok daha güçlü ve donanımlıydı- maddi güçlerine fazlasıyla güvenen Mekkelileri ve elbette bu yanılgı içinde olan herkesi de helak eder.

Bu dünya hayatının bir anlamı ve amacı vardır. Varlık âleminin tümünün de. Yüce Allah gökleri, yeri ve aralarındaki şeyleri boş, anlamdan ve amaçtan yoksun veya oyun ve eğlence olsun diye yaratmış değildir. Ölümden sonra diriliş ve ahiret hayatı yoksa bu dünyayı ve dünya hayatını yaratmanın da bir anlamı olamaz. Ne diye insanlar için bunca zahmetli bir gezegen yaratılsın, ona sayısız nimet, imkân ve avantaj sunulsun, öldükten sonra toprağa karışıp gitsin. Hayır, yüce Allah evreni hak ile yaratmıştır, emriyle yaratmıştır. **Kelbi** ve **Hasan el Basri** buna şöyle anlam vermişlerdir: Yüce Allah bu sayede hakkı ikame etmekte, tevhidi tezahür ettirmekte ve O'na olan itaatin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yazık ki dünya hayatını bir oyun ve eğlence olarak algılayıp kendilerine emanet olarak verilmiş ömrü boş şeylerle tüketenler bunun farkında değiller, dünya hayatı ile varlığın yaratılması ve ahiret arasındaki ilişkinin mahiyetini bilmiyorlar. (Bkz. 6/En'am, 73 ve 21/Enbiya, 16-18. ayetlerin açıklaması).

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا
وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾
إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ
﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ
صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ
﴿٤٩﴾ إِنَّ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾
فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾
كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ
﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ
﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ
بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

40. **Şüphesiz o** (hakkı batıldan, haklıyı haksızdan) **ayırma günü, hepsinin** (hesaba çekilecekleri) **vakitleridir.**

41. **O gün, bir dost dosttan herhangi bir şeyle yarar sağlayamaz. Ve onlara yardım edilmez.**

42. **Ancak Allah'ın rahmet ettiği başka. Şüphesiz O, üstün ve güçlü olandır, esirgeyendir.**

43. **Doğrusu, o zakkum ağacı;**

44. **Günahkâr olanın yemeğidir.**

45. **Pota gibi; karınlarda kaynar-durur;**

46. **Kaynar-suyun kaynaması gibi.**

47. **"Onu tutun da cehennemin orta yerine sürükleyin."**

48. **"Sonra kaynar suyun azabından başının üstüne dökün;"**

49. **"**(Azabı) **Tat; çünkü sen,** (kendince) **üstün, onurluydun."**

50. **"Gerçekten bu, sizin kuşkuya kapıldığınız şeydir."**

51. **Muttakilere gelince; muhakkak onlar, güvenli bir makamdadırlar.**

52. **Cennetlerde ve pınarlarda,**

53. **Hafif ipekten ve ağır işlenmiş atlastan** (elbiseler) **giyinirler, karşılıklı** (otururlar).

54. **İşte böyle ve biz onları iri gözlü hurilerle evlendirmişizdir.**

55. **Orada, güvenlik içinde her türlü meyveyi istiyorlar;**

56. **Orda, ilk ölümün dışında başka ölüm tatmazlar. Ve** (Allah da) **onları cehennem azabından korumuştur.**

57. **Senin Rabbinden, bir fazl ve** (lütuf) **olarak. İşte büyük 'mutluluk ve kurtuluş' budur.**

58. **Belki onlar öğüt alıp-düşünürler diye, Biz onu** (Kur'ân'ı), **senin dilinle kolaylaştırdık.**

59. **Öyleyse sen gözleyip-bekle; elbette onlar da gözleyip-bekliyorlar.**

40 ve devamı ayetlerde yukarıda anlatılanlarla bağlantılı olarak ahiretin var olduğunu, hakkın batıldan, haklının haksızdan ayrılacağı günün mutlaka geleceğini haber vermektedir. Bu belirlenmiş bir vakittir (56/Vakıa, 50). Din Günü'nde hiç kimsenin hakkı başkasında kalmayacaktır. Kim iyilik veya kötülük adına ne yapmışsa karşılığını görecek, zerre miktarı haksızlığa uğratılmayacaktır. Böyle bir günde kimsenin kimseye faydası olmayacak. Güçlüler, imtiyazlılar dünyadaki gibi araya adamlar koyup yakalarını kurtaramayacaktır

(2/Bakara, 48; 23/Mü'minun, 101). Dostluğun, aracıların kimseye fayda sağlayamayacağı bir gündür Din Günü.

42. ayet gerekli bir istisnaya atıfta bulunmaktadır: Evet kimsenin kimseye dost veya yakınlığının fayda sağlayamayacağı bir gündür ama yüce Allah bundan istisnadır. O üstündür, güçlüdür ve esirgeyendir; azabı hayli çetin olduğu gibi rahmeti de hayli boldur (40/Mü'min, 3). Bu ayete "o gün mü'minlerin kimsenin yardımına, dostluk ve aracılığına lüzum hissetmeyecekleri bir gündür, Allah'ın rahmeti ve bağışlaması onlara yetmiştir", şeklinde anlam da verilmiştir.

43-50. ayetlerde dünyadaki sınavı kaybedip de ahirette azaba müstahak olanların başlarına geleceklerden bir kesit verilmektedir. Böylelerine cehennemde yemek olarak zakkum verilecektir. Zakkum tadı tiksindirici, nahoştur, Yiyenin karnında kaynar su gibi kaynar, pota veya erimiş maden gibi kaynayıp yakar (bkz. 17/İsra, 60 ve 37/Saffat, 62. ayetin açıklaması). Suçlu günahkârlar cehennemin orta yerine sürüklenir, üzerine kaynar sular dökülür. Dünyada iken kibirliydiler, kimseye hesap vermeyeceklerini, hiçbir gücün onları alt edemeyeceğini, yönetim ve iktidar katlarında sırtlarının sağlam olduğunu düşünüyorlar, fakir fukaranın, garip gurabanın hak ve hukukunu ihlal ediyorlardı. Bu zulüm ve haksızlıkları işlerken de Allah'a isyan ediyorlardı.

51-57. ayetler arasında dünya sınavını başarıyla kazanan mü'minlere sunulan ödüller tasvir edilir. Mü'minlerin önemli özellikleri takva sahibi kimseler olmalarıdır. Allah'tan hakkıyla sakınıp korkuyorlar, hükümlerine, koyduğu sınırlara titizlikle riayet ediyorlardı. Şimdi hak ettikleri cennettedirler, bütün kaygıları ortadan kalkmış bulunmaktadır, korkmalarını gerektiren herhangi bir sebep kalmamıştır. Dünyada iken takibat altında idiler, eziyet ve işkence görüyorlardı, kimileri hapsedilmiş, kimileri yurtlarında sürülmüşlerdi. Ama artık dünyada çektikleri mihnetler sona ermiş bulunmaktadır. Bulundukları makam güvenliklidir. Ölüm veya azap tehlikesi tamamen ortadan kalkmış bulunmaktadır. Bundan böyle ne korkacaklar ne hüzünlenecekler! Cennetin seçkin yerlerinde yaşayacaklar. Onlar için hazırlanmış gayet güzel, şık elbiseleri vardır, dünyada iken yokluk içinde idiler, belki eski püskü giysilerle ancak avretlerini örtebiliyorlar, yeni-şık bir elbise giymenin hasretini çekiyorlardı ama bugün her şeyin güzeli, en kalitelisi onlarındır. Dünyada yaşadıkları ağır baskılar dolayısıyla bir araya gelemiyorlardı, istihbarat örgütleri onları takip ediyor, zindanlarda yaşatıyorlardı. Belki yıllarca ailelerinden, dost ve arkadaşlarından uzakta yaşamışlardı ama bugün bir aradalar, karşılıklı olarak sohbet etmekte, hasret gidermektedirler. Bahçelerde, pınar başlarındadırlar (15/Hicr, 45-46).

İri gözlü, harikulade güzellikte hurilerle evlendirilmişlerdir. Bazı tefsirci-

lere göre bunlara "**huri**" denmesinin sebebi tenlerinin pürüzsüzlüğü ve gözlerinin beyazdan beyaz, siyahtan siyah oluşudur. Mücahid'e göre hurilerin önde gelen özelliği tenlerinin hoş kokmasıdır (bkz. 37/Saffat, 48; 52/Tur, 20). Eğer dünyada evlenmemişlerse, eşleri inkârcı olup da onlardan ayrılma imkânı bulamamışlarsa, ömür boyu kocalarını hiç sevmedikleri halde onlarla yaşamak zorunda bırakılmışlarsa mü'min kadınlar için de "**tertemiz eşler**" vardır. Yüce Allah erkek olsun kadın olsun, hiçbir kulunun amelini zayi etmez. Cennet ehline sunulacak her türlü meyveden de emindirler. Meyveler ne onlara rahatsızlık verir ne yedikçe tükenir.

Mü'minler ebedi olarak kurtulmuşlardır, dünyada tattıkları ölümden başka ölüm tatmazlar (7/A'raf, 43 ve 19/Meryem, 39). Şanı Yüce Allah onları korkunç cehennem azabından korumuştur. Bu, O'nun lütuf, fazlı ve ihsanıdır. Bundan daha sahici ve büyük kurtuluş yoktur.

58-59. ayetlerde sûrenin başındaki konuya, indirilen Kitab'a dönülüyor. Allah Kur'an-ı Kerim'i muhatapları -ki bütün insanlıktır- her bir ayeti, geneli ve ana mesajı üzerinde iyice düşünüp tefekkür etsinler, kıssa ve haberlerinden gerekli öğütleri çıkarsınlar diye Hz. Peygamber (s.a.)'in diliyle indirdiyani Hz. Peygamber bir insandır, konuştuğu, iletişim kurduğu dille indi, o anladıysa insanlar da anlar.Çünkü bu sayede vahyin mesajı kolaylaştırılmış bulunmaktadır. (19/Meryem, 97 ve 54/Kamer, 7, 22). Meleklerin veya insanüstü varlıkların diliyle, iletişim teknikleriyle indirilecek olsaydı insanlar bundan bir şey anlamaz, Allah'ın muradının ve Şeriat'ın maksatlarının ne olduğunu bilemezlerdi. 59. ayet Hz. Peygamber'e hitaben sonucu gözleyip bekle emrini vermektedir. O tebliğini yaptı, görevini hakkıyla yerine getirdi. Akıl ve fıtratını kullananlar inandı, akıllarını iptal edenler ve vicdanlarını karartanlar inkâr etti. Her iki durum ve tutumun hem dünyada hem ahirette sonuçları olacaktır. Elbette her şey orta yere çıkacak, son hükmü Din Günü'nde Yüce Allah verecektir.

Gözleyeceğiz, bekleyip göreceğiz. Bu tabir caizse sözün bittiği yerdir. Benzer bir meydan okumayı diğer peygamberler de yapmıştı (mesela bkz. 11/Hud, 93). Bu, aynı zamanda kıyamete kadar bütün mü'minler için de geçerlidir. Nitekim inkârcılar ve Allah'a isyan içinde yaşayanlar gözleyip beklemektedirler. Kimin haklı veya haksız, doğru veya yanlış yolda olduğu eninde sonunda ortaya çıkacaktır.

Duhan (44) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

45- Casiye Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 37 âyettir. İsmini 28. ayette geçen "**diz çöken**" manasındaki "**casiye**" kelimesinden almaktadır. Duhan (44) sûresinden sonra, Ahkaf (46) sûresinden önce indirilmiştir. "**Dehr**" ve "**Şeriat**" gibi isimler de almıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

1. **Ha, Mim!**
2. **Kitab'ın indirilmesi, üstün ve güçlü olan, hüküm ve hikmet sahibi Allah'tandır.**
3. **Şüphesiz, mü'minler için göklerde ve yerde âyetler vardır.**
4. **Sizin yaratılışınızda ve türetip-yaydığı canlılarda kesin bilgiyle inanan bir kavim için âyetler vardır.**
5. **Gece ile gündüzün art arda gelişinde** (veya aykırılığında)**, Allah'ın gökten rızık indirip ölümünden sonra yeryüzünü diriltmesinde ve rüzgârları** (belli bir düzen içinde) **yönetmesinde aklını kullanan bir kavim için âyetler vardır.**

İlk ayette geçen "Ha, Mim" huruf-u mukattaa olup bu konuda Bakara sûresinin girişinde (2/1) geniş bilgi verilmiştir. 2. ayette geçen "kitap" Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an aziz ve hâkim olan Allah tarafından insanların içinden seçtiği bir elçiye indirilmiştir (39/Zümer, 1; 40/Mü'min, 2 ve 46/Ahkaf, 2).

Allah azizdir yani üstün güç ve kudret sahibidir, O'na erişilmez; hâkimdir her hükmü isabetlidir. İndirdiği bilgide doğruluk ve hakikat vardır. Kur'an'ı Kerim, insanı Yüce Allah'ın varlığına, birliğine kısaca marifetullaha yöneltir. Fakat sadece Kur'an değil, dikkatlice bakıldığında kâinatın da aynı fonksiyonu gördüğü tespit edilebilir. Kur'an gibi kâinat da ma'rifetullahın zengin ve doğru yol haritasıdır. Gökler ve yer, başka bir ifadeyle bütün varlık âleminin harikulade, çeşitli ve zengin ayetlerden müteşekkil olduğu görülür. Her biri Allah'ın varlığına, ilim ve kudretine işaret eder. Bu manada kâinat da bir kitaptır ve her bir mertebesi, nesneler kümesi veya objesi birer ayet hükmündedir. Kur'an vahyedilmiş, varlık yaratılmış kitaptır. Şöyle de denebilir: Kur'an vahyedilmiş kâinat, kâinat yaratılmış kitaptır, her ikisi yol gösterici işaret ve alametlerle (ayat) donatılmıştır. Nihayet ilmin konusu olan alametler -ki âlem bunun toplamıdır- bizi marifetullaha yöneltmekte ve bizlerin sadece göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allah'a kullukta bulunmamızın doğru yol olacağı fikrine götürmektedir. (Bkz. 2/Bakara, 164; 31/Lokman, 10-16.)

Varlık âlemi yanında insanın yaratılışı ve diğer canlıların durumu, üremesi ve yeryüzüne yayılması da öyledir. Kendi kendimize var olmamız mümkün değildir, canlıların hiçbir kendi kendilerine varolma gücüne sahip değildirler. Her şeyi düzenleyen yüksek bir irade ve kudret vardır. Bizden istenen bunun üzerinde çok yönlü düşünüp söz konusu irade ve kudrete teslim olmaktır. Namütenahi gökler, insanın yaratılışı, canlıların yaratılıp yeryüzüne yayılması gibi, kozmik bir olay olarak gece ile gündüz arasındaki ilişki, birbirlerine zıt olmalarına rağmen ışık ile karanlık arasındaki süreklilik; yeryüzünün yağan yağmurlarla dirilip şenlenmesi, yerde biten ürünler sayesinde insan ve diğer canlıların beslenmesi de tesadüfi değildir. Her şeyi düzene koyan, yürüten bir varlık vardır, O da hiç şüphesiz Vacibu'lVücud olan Yüce Allah'tır. İnsan toplumları bu muazzam olaylar üzerinde doğru düşünecek olurlarsa kurtuluş yolunu bulabilirler.

تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِاَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيَاتِهٖ
يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ
يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَاِذَا عَلِمَ
مِنْ اٰيَاتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩﴾ مِنْ وَرَآئِهِمْ
جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْـًٔا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هٰذَا هُدًىۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ اَلِيمٌ ﴿١١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِاَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَۚ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُۚ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

6. **İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir; sana bunları hak olmak üzere okuyoruz. Öyleyse onlar, Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze imân edecekler?**
7. **Gerçeği sürekli ters yüz eden, günaha düşkün olan herkesin vay hâline!**
8. **Kendisine Allah'ın âyetleri okunurken işitir, sonra müstekbirce**(inatla büyüklük taslayarak) **sanki işitmemiş gibi ısrar eder. Artık sen onu acı bir azapla müjdele.**
9. **Âyetlerimizden bir şey öğrendiği zaman, alay konusu edinir. İşte onlar için aşağılatıcı bir azap vardır.**
10. **Arkalarından cehennem** (onları izlemektedir). **Kazandıkları şeyler, onlara hiçbir yarar sağlamaz. Allah'tan başka edindikleri veliler de. Onlar için büyük bir azap vardır.**
11. **İşte bu** (Kur'ân) **bir hidayettir. Rablerinin âyetlerini inkâr edenler ise, onlar için,** (en) **iğrenç olanından acı bir azap vardır.**
12. **Allah; kendi emriyle gemiler akıp gitsin ve O'nun fazlından ararsınız diye, sizin için denize boyun eğdirdi. Umulur ki şükredersiniz.**
13. **Kendinden** (bir nimet olarak) **göklerde ve yerde olanların tümüne sizin için boyun eğdirdi. Şüphesiz bunda düşünebilen bir kavim için gerçekten âyetler vardır.**

"**Allah'ın ayetleri**" Allah'ın birliğine (vahdaniyet) ve kudretine işaret eder. Vahiy yoluyla bu ayetler elçiye indirilmektedir, hiçbirinde batıl veya yalan yoktur, hepsi hakikati ifade etmektedirler. Bunun anlamı şudur: Vahiy hem hakikatin ifadesidir hem vahye yabancı, dışarıdan herhangi bir unsur karışmış değildir. Durum bu merkezde iken, vahye karşı çıkanlar, peygamberi yalanlayanlar başka hangi "**bilgi kaynağı**"na müracaat edecekler, başka hangi sözlere inanacaklar? (77/Mürselat, 50.) Bu ayet bilginin kaynağı, ahlaki davranışlar ve aramızdaki ilişkileri tanzim etme işinde birinci derecede vahyin referans alın-

ması gerektiğini, bunun zorunluluk olduğunu göstermektedir. Vahyin referans alınmadığı durumlarda söz yalan, fiiller günah nitelikli olur.

İşte tam da bu çerçevede inkârcılar; çokça yalan söyleyip pek çok günah işlediklerinden hakikati kabul etmeye yanaşmazlar. Tefsirciler bu ayetin Ebu Cehil, Nadr bin el Haris veya Muğire bin Mahzum hakkında indiğini söylemektedirler. Her ikisi de bu nitelendirmeye uyan kişilerdir. Haklarında inmiş olsa bile ayet genel ve evrensel bir inkârcı profilini çizmektedir ki, söz konusu inkârcı profiline kıyamete kadar her toplumda rastlamak mümkün. Bu profilin karakteristik özelliği hakikatin üstünü örten yalancılık, sahte söylem ve retorikler ile hayat tarzının günah bataklığına saplanmış olması öne çıkar. İnkâr yalan ve günaha yol açar; hayatını yalan ve günah üzere kuranlar da kibirli olur (50/Kaf, 5).

Burada ince bir nükte söz konusudur: Yalan ve günahın dereceleri, katmanları vardır. Nefsin zaafları sonucu yalan söyleyen veya günah işleyen (kazib ve asim) ile yalanı ve günahı hayat tarzı, kişiliğinin bir parçası haline getiren (kezzab ve essam) aynı değildir. Çünkü kişilikte ve sosyal hayatta yol açtıkları yıkımlar, çevreye verdikleri zararlar eşit değildir. Bir veya birkaç kere yalan söyleyen veya zaafına kapılıp günah işleyen kendini ciddi bir nefs muhasebesinden geçirdiğinde tevbe edip kendini ıslah eder ama hayatı yalan ve günah üzerine kurulu olan bunu kolayca başaramaz, bu onu daha çok inkâra sürükler. Bu aşamadan sonra inkâr mı yalan ve günahın, yoksa yalan ve günahın mı inkârın sebebidir, artık bu önemli olmaktan çıkar. Yalan ve günah inkârla bir araya gelince insanın hakikatle bağını koparır, fakat büsbütün bağsız kalmaz, böyleleri bağlarını şeytanla kurarlar, şeytan onları fikri ve ahlaki olarak etkisi altına alır (bkz. 26/Şuara, 221-222).

Hak ve hakkaniyet onlara tebliğ edildiğinde kibirleri öne çıkar, hak ve hakkaniyete teslim olmalarına mani olur. Bu yüzden Allah'ın ayetlerini inkâr edenler kibirlidir, söz kulaklarından içeriye girmez yani kalplerine veya beyinlerine işlemez. Önyargıyla sözün doğruluk ve hakikatini reddettikleri için üzerinde uzun uzadıya tefekkür etmezler. Sanki hak ve hakikati kabullendiklerinde gururlarından Bir şeyler feda edecek, bu onlara ağır gelecek. Gerçekte ise insanın yüceliği hak ve hakikate olan sevgisi ve sadakatidir. Ancak inkârcılar ve mücrimler hakka teslim olmamak için diretmektedirler.

Böylelerini bekleyen çetin bir azap vardır, tebliğini yapmakla görevli elçi bunu yalancı ve günahkâr inkârcılara bildirir. Böyleleri kibir göstermek yanında onlara tebliğ yapıldığında alaycı davranır, Kur'an'ın hakikatlerini istihza konusu yaparlar (2/Bakara, 231). Kur'an doğru yolu gösterir, hidayete rehberlik eder (bkz. 6/En'am, 104; 28/Kasas, 43).

Kur'an hidayetini reddedenlerin maruz kalacakları azap iğrenç veya şiddetlidir. Ayette geçen "**ricz**" başka yerlerde geçen "**rics**"ten ayrıdır, ricz'in asıl anlamı titremektir. Ayette azabın şiddetini anlatmak üzere sarsıntı, titretici manasında ricz kullanılmıştır. Mesela Bakara (2/59) ve Ankebut (29/34) sûresinde yoldan çıkan kavme gökten sarsıcı bir azap verildiği belirtilir. Ragıp el İsfahânî, ricz kelimesinin sonuçları itibariyle kullanıldığını yani iğrençliği de ifade ettiğini söyler.

İnkârcılar azabı kesin olarak hak etmektedirler. Çünkü içinde yaşadıkları maddi tabiat ve genel olarak varlık âlemi öylesine nimetlerle, imkân ve ihsanlarla donatılmıştır ki, aksi durumda insanın hayatını sürdürmesi mümkün olamazdı. Su, hava bitkisel ve hayvansal gıdalar, tabiat yasaları, sürmekte olan kozmik ve tabii düzen insan hayatının olmazsa olmaz şartıdır. Mesela insanları ve malları taşıyan gemiler, suyun kaldırma gücü yasası olmasaydı deniz üzerinde yüzemezlerdi. Bu tamamıyla Allah'ın bir lütuf ve ihsanıdır (fazl). Denizin yasası insan yararlansın diye vaz'edilmiştir. Bu yasanın vaz'edilmesinde insanın herhangi bir dahli yoktur. İnsan gözünü, sayısız imkân ve nimetle donatılmış tabiatın kucağında açar, hepsini hazır bulur. Bunun karşılığında istenen insanın bunca imkân ve nimeti kendisine veren yüce Allah'a şükretmesidir. Göklerde ve yerde olan bütün nimetler için de aynı şey söz konusudur (31/Lokman, 20).

Garip olan şu ki, mülk ve nimetlerin asıl sahibi Allah'tır ve O bir hikmet ve sebep üzere bunları insanın yararına bağışlamış iken insanın O'na meydan okuması, mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunmaya kalkışması en büyük nankörlüktür. Gerçekte inkâr basit bir nankörlük, zihni yanılgıyla izah edilecek bir gaflet hali de değildir, aynı zamanda mülkün sahibine bir meydan okuma, ona karşı isyandır. Aklını doğru bir biçimde kullanabilen insanlar böylesine büyük bir hataya, inkâr ve isyana düşmezler. Bu yüzden şirk en büyük zulümdür.

قُلْ لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ اَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

14. İmân edenlere de ki: "(Allah'ın) Onları kazandıklarıyla cezalandırması için, Allah'ın günlerini ummayanları (şimdilik) **bağışlasınlar."**

15. Kim salih bir amelde bulunursa, kendi lehinedir, kim kötülük yaparsa, artık o da kendi aleyhinedir. Sonra siz Rabbinize döndürüleceksiniz.

14. ayetin inişine sebep teşkil eden birkaç olay zikredilir. Hâkim görüşe göre ayet Mekke'de Müslümanların hayli zayıf olduğu bir döneme işaret etmektedir. Zayıf durumda iken Müslümanların Kureyş'in baskılarına karşı koymaları mümkün olmadığından, Allah'a kavuşmayı ummayan inkârcıları bağışlamaları tavsiye edilmiştir. Ayette "**Allah'ın günleri** (Eyyamullah)" terkibin geçmiş olması bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Çünkü bu ifade zulmeden, kibirlenen ve sınırları pervasızca çiğneyenlere karşı günü geldiğinde Allah'ın gücünü ve kudretini gösterip onlardan intikam alacağı, zelil ve hakir kılacağı anlamını verir (14/İbrahim, 4). Kim yeryüzünde kibir ve zulümle öne çıkıyorsa günün birinde yenilecek, ona karşı zafer elde edilecektir. Bu durumda süren zulümlere karşı sabırlı davranmak gerekir.

Bu doğru olmakla beraber ayetin evrensel bir boyutunu görmezlikten gelmemize sebep teşkil etmez. Ortada nefsi müdafaayı, savaş ilan etmeyi gerektirmediği sürece her toplumsal durumda ve tarihsel zamanda benzer pozisyonlarla karşılaşmak mümkündür. Allah'a karşı inkâr ve isyan içinde olanlar yapıp ettiklerinin birgün karşılarına şiddetli bir azap olarak çıkacağına inanmazlar, ahireti, diriliş gününü ve hesabı inkâr ederler. Bu tutum içinde olanlar Müslümanların hayat alanlarına tecavüz etmedikçe onlara karşı pasif tutum takınmakta zaruret var. 14. ayette "**ğufran**" ile ifade edilen bağışlama, günah ve isyanın hoş görülmesi anlamı taşımaz, böylelerine karşı pasif tutum takınmayı ima eder. Bu demektir ki onlarla bir ölçüde diyalog kurulacak ve mümkün olan ilişkiler sürdürülecek, doğruluğunun ve hakikatin tebliğine devam edilecek ama saldırgan veya çatışmacı bir tutum takınılmayacak. Çünkü akıllarını kullanıp yanlışlıklarının farkına varmaları mümkündür, onlara bu fırsatı tanımakta zaruret var. Hayatlarının sonuna kadar inkâr ve isyanda ısrar edecek olurlarsa, tabii ki zamanı geldiğinde Yüce Allah onlara cezalarını verecektir. Bu demektir ki saldırgan olmadıkları ve kendileri dışındakilere açık ve maddi zarar vermedikleri sürece inkârcıları kendi hallerine bırakmak, mümkün mertebe de onlarla tebliğe dönük ilişki içinde olmak gerekir. Bu görüşü Hicr (15) sûresi 85. ayetiyle desteklemek mümkündür: "Biz gökleri, yeri ve her ikisinin arasındakileri, hakkın dışında (herhangi bir amaçla) yaratmadık. Hiç şüphesiz o saat de yaklaşarak-gelmektedir; öyleyse (onlara karşı) güzel davranışlarla davran."

Hakikat şu ki kimsenin yapıp ettikleri zayi olmaz, ebedi yokluğa, hiçliğe karışmaz. Her ne oluyorsa kayıt altına alınmaktadır; insan da başıboş bırakılmış değildir. İyilik yapan da kötülük yapan da mutlaka karşılığını bulur. Bu ifade Fussilet (41/46) sûresinde de geçmektedir. Bu zerre miktarı dahi olsa, böyledir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِيٓ اِسْرَاۤءِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَۚ ﴿١٦﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْاَمْرِۚ فَمَا اخْتَلَفُٓوا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُۢ بَغْيًا بَيْنَهُمْۜ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلٰى شَرِيعَةٍ مِنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ اِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔاۜ وَاِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۚ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾ هٰذَا بَصَٓائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

16. **And olsun, biz İsrailoğullarına Kitap, hüküm ve peygamberlik verdik, onları temiz ve güzel şeylerle rızıklandırdık ve onları âlemlere üstün kıldık.**

17. **Ve onlara bu emirden açık belgeler verdik. Fakat onlar, kendilerine ilim geldikten sonra, yalnızca aralarındaki 'hakka tecavüz ve azgınlıktan' dolayı ihtilafa düştüler. Şüphesiz Rabbin, hakkında ihtilafa düştükleri şeyde kıyâmet günü aralarında hüküm verecektir.**

18. **Sonra seni de bu emirden bir şeriat üzerine kıldık; öyleyse sen ona uy ve bilmeyenlerin heva** (istek ve tutku)**larına uyma.**

19. **Çünkü onlar, Allah'tan** (gelecek) **hiçbir şeyi senden savamazlar. Şüphesiz zalimler, birbirlerinin velisidirler. Allah ise, muttakilerin velisidir.**

20. **Bu** (Kur'ân), **insanlar için basiret** (nuruyla Allah'a yönelten âyet)**lerdir, kesin bilgiyle inanan bir kavim için de bir hidayet ve bir rahmettir.**

16. ayet, tarihte İsrailoğullarına verilen üstünlüğün üç ana ilahi bağışa dayandığını göstermektedir. Bunlar da "Kitap (Tevrat), hüküm ve peygamberlik"tir. Çağdaşlarıyla mukayese edildiğinde diğer kavimlere bu bağışlar yapılmış değildi. Yüce Allah indirdiği vahiylere, bu vahiylerde açıklanan hükümlere yani Şeriat'a ve peygamberlerin tebliğ ve tavsiyelerine tam olarak uydukları takdirde onları üstün kılacağı vaadinde bulunmuştu. Bunun sadece soyut bir üstünlük olmayıp Hz. Davud ve Hz. Süleyman dönemindeki muhteşem zenginlik ve iktidarla da desteklendiği anlaşılıyor. "Temiz ve güzel şeylerle rızıklandırılmak" refah ve bolluk içinde yaşamaktır ki bunun şartı israf ve debdebe içine düşmeden her nimet için Allah'a şükretmeleridir. Ancak tarihten açıkça anlaşıldığı üzere İsrailoğulları bu üstünlüğün kıymetini bilemediler, Kitaba sırtla-

rını çevirdiler, kelimeleriyle oynadılar; Şeriat'e göre yaşamayı reddedip ilahi hükümleri çiğnediler ve Hz. Musa'dan başlamak üzere neredeyse her peygamberle mücadeleye giriştiler, bazılarını öldürmeyi veya öldürtmeyi de dahi göze aldılar. İşte bu nankörlükleri üstünlüklerinin ellerinden alınmalarına sebep oldu. (Üstünlük için bkz. 2/Bakara, 122 ve 44/Duhan, 32. ayetin açıklaması.)

İsrailoğullarının böyle davranmalarının sebebi tamamıyla insani sebeplere dayanmaktadır. Aralarında bağyettikleri yani ilahi sınırlara riayet etmeyip birbirlerini kıskandıkları, zayıfların hak ve hukukunu ihlal ettikleri için birlikleri kayboldu, iktidarları çöktü, diğer kavimlere göre üstünlüklerini kaybettiler. Başlarına neden bu felaketler geldi, tarih boyunca neden diasporalarda yaşamak zorunda kaldılar, kim kime karşı haksızlıkta bulundu, onlar hangi kavimlere ne türden haksızlıklar yaptılar bunlar hayli önemli konular olmakla beraber bu, dünyada çözümlenebilecek gibi değildirler. (İsrailoğullarına verilen üstünlük için bkz. 2/Bakara, 47 ve 44/Duhan, 32 ayetlerin açıklaması ile ilgili atıflar.) Ama elbette günün birinde haklının haksızdan ayrılmasına sıra gelecek ki bu Din yani hüküm gününden başkası değildir. Yüce Allah kıyamet gününde bütün bu ihtilaflı konularda son hükmü verecektir. (Bu ayetin benzeri için bkz. 10/Yunus, 93.)

18. ayet zikrettiğimiz iki ayetin hemen akabinde yüce Allah'ın son peygamber Hz. Muhammed (s.a.)'i bu emirden, bu çerçevede veya dinden neşet eden bir şeriat sahibi kıldığını belirtmektedir. İslam dininin salt diyanet ve ibadetlerden müteşekkil "şeriatsız" olacağını söyleyenlerin iddiaları bu ayet tarafından açıkça reddedilmektedir. İslam dini akaitten ahlaka, ibadetlerden muamelata ve ukubâta şeriattır. Şeair (İslam'ın şiarları) ve şerai (ilahi hükümler/şeriat) birbirlerinden ayrılamazlar.

"Emirden" şeriatın temel hükümleri, ruhu ve ana çerçevesi itibariyle beşeri olmayıp ilahi menşe'li olduğunu ima etmektedir. Bu durumda şeriatı iki ana kısma ayırmak gerekir: Biri **Münzel Şeriat** yani Allah tarafından indirilen ve Hz. Peygamber tarafından açıklanan, tabir caizse ete kemiğe büründürülen hükümler; diğeri yetkin âlimlerin, **asl'a** ve **usule** göre **içtihad** yapan müçtehitlerin içtihatları. İlki değişmez, ana teması, ruhu ve maksatları itibariyle evrensel ve ebedidir, ikinci kısmı ise zamanın ve toplumsal şartların değişmesine paralel olarak değişmekte, meşru bir usul içinde asla bağlı kalarak her yeni durumda yeni içtihatlarla zenginleştirilebilmektedir.

Kitaba, ilahi hükümlere ve peygamber tebliğlerine uymak her mü'minin görevidir. Nasıl Hz. Peygamber, müşriklerin heva ve hevesine, keyfi arzu ve indi fikirlerine uymaktan men edilmişse kıyamete kadar gelecek Müslüman-

lar da inkârcıların keyfi tutumlarına, indi görüş ve arzularına uymaktan menedilmektedir. Şeriat sağlam bir bilgi temeline dayanır, ilahi özü itibariyle Allah'ın ilminden neşet eder. Heva ve hevesine göre hüküm koyup kitleleri kendi vaz'ettikleri ilkelere ve yasalara göre yönetmeye kalkışanların dayandıkları sağlam, güvenilir bilgi temeli yoktur. 23. ayette kendi heva ve hevesine uyanın tanrılığa kalkıştığı anlatılmaktadır.

Bilginin olmadığı yerde cehalet; cehaletin olduğu yerde arzular, çıkarlar, bencillikler, zulüm ve haksızlıklar söz konusu olur. Nefsin meşru olmayan istek ve arzularını cehalet, cehalet nefsin istek ve arzularını tetiklemekte ve beslemektedir. Kendi arzularına ve çıkar hesaplarına göre hareket eden kimselere tabi olunduğu zaman büyük toplumsal zararlar, haksızlık ve musibetler baş gösterir, böylesi durumlarda ilahi hükümleri bir kenara bırakıp çıkar çevrelerinin arzularına uyanlar sorumlu olur (bkz. 33/Ahzab, 1-2; 40/Mü'min, 46-52). Böylelerini içine düştükleri trajik durumdan kimse kurtaramaz, kimse onlara yardım elini uzatamaz. Bu böyledir, çünkü zalimler birbirlerinin dostu, yardımcısı ve müttefiki olur ancak. İlahi hükümlerden yüz çevirmek çeşitli musibetlerin celbine sebep olur, kimse bunları savamaz; zalimleri dost edinenler ancak bu türden hatalara düşer, aklı başında muttakiler sadece Allah'ı dost edinirler.

Yüce Allah'ın indirdiği son vahiy olan Kur'an Allah'ın nuruyla yönelten, yol gösteren, dünyayı aydınlatan ayetlerden müteşekkildir ki bunların tamamına "**basiret**" denir. Buna kalbin gözüyle görebilenler sahip olur. Aklın basireti Allah'ın ayetlerinin aydınlattığı dünyada düşünmek, eşya ve olayları anlamaya çalışmak ve ebedi mutluluğa doğru yol almaya çalışmaktır. Allah'ın nurunun aydınlattığı kalpte akıl doğru çalışır, asli fonksiyonlarını yerine getirir ki bu işleme aynı zamanda **basiret** (basair) denir. Basiret büyük bir bağış olup Yüce Allah tarafından verilir (6/En'am, 104). Bu kesin bilgiye, ilahi bilgi ve haberlerin işaret ettiği hakikate inananlar doğru yolu bulur, ilahi rahmete dâhil olur.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوٰيهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلٰى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ

اللّٰهِ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوا مَا هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا
وَمَا يُهْلِكُنَا اِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ اِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾
وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ اِلَّا اَنْ قَالُوا ائْتُوا بِاٰبَائِنَا اِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى يَوْمِ
الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

21. **Yoksa kötülüklere batıp-yara alanlar, kendilerini imân edip salih amellerde bulunanlar gibi kılacağımızı mı sandılar? Hayatları ve ölümleri bir mi** (olacak)**? Ne kötü hüküm veriyorlar.**

22. **Allah, gökleri ve yeri hak olarak yarattı; öyle ki, her nefis kazandıklarıyla karşılık görsün. Onlara zulmedilmez.**

23. **Şimdi sen, kendi hevasını ilâh edinen ve Allah'ın bir ilim üzere kendisini saptırdığı, kulağı ve kalbini mühürlediği ve gözü üstüne bir perde çektiği kimseyi gördün mü? Artık Allah'tan sonra ona kim hidayet verecektir? Siz yine de öğüt alıp-düşünmüyor musunuz?**

24. **Dediler ki: "**(Bütün olup biten,) **Bu dünya hayatımızdan başkası değildir, ölürüz ve diriliriz; bizi 'kesintisi olmayan zaman'** (dehrin akışın)**dan başkası yıkıma** (helâke) **uğratmıyor." Oysa onların bununla ilgili hiçbir bilgileri yoktur; yalnızca zannediyorlar.**

25. **Onlara açık belgeler olarak âyetlerimiz okunduğu zaman, onların** (sözde) **delilleri: "Eğer doğru sözlüler iseniz, atalarımızı** (diriltip) **getirin" demekten başkası değildir.**

26. **De ki: "Allah sizi diriltiyor, sonra sizi öldürüyor, sonra kendisinde hiçbir kuşku olmayan kıyâmet günü O sizi bir araya getirip-toplayacaktır. Ancak insanların çoğu bilmezler."**

21. ayette "**kötülük yapanlar**"la "**salih amellerde bulunanlar**"ın eşit olmadıklarına işaret edilir. Kötülük yapanları biz "**kötülüklere batıp-yara alanlar**" şeklinde çevirdik ancak ayette kelime "**cevarih**" olarak geçer ki, kelime manası avlayıcı hayvanlar demektir. Burada ahlaki açıdan düşük bir eyleme atıfta bulunulduğu anlaşılmaktadır. Avcı hayvanı avlar, köpek hızla koşar avı alıp getirir, sahibi de bundan kendisine bir parça verir. Kötülük esas itibariyle insana kalitesi yüksek, tatmin edici, temiz ve hoş bir şey kazandırmaz, elde edilen her şey kötü, çirkin, itici ve tiksindiricidir. Salih amelde bulunanlar ise

öyle değildir, yapıp ettikleri sulh ve salaha matuftur. Elbette iyilikle kötülük, güzellikle çirkinlik bir olmaz, Yüce Allah kendi katında eşit tutmaz. Modern telakki insanı salt insan olması hasebiyle birtakım hak ve özgürlüklere sahip varlık olarak tanımlarken, kişilerin ahlaki tutum ve eylemlerini kaale almaz. Oysaki varlık yapısı itibariyle iyilik ile kötülük eşit olmadığı gibi iyi olan insan ile kötü olan insan da eşit olamaz. İnsan, insan olması hasebiyle değil, sıfatları, ahlaki tutumu yani yapıp ettikleriyle değerlidir.

Rivayetlere göre bazı Mekkeli müşriklerden -inanmadıkları halde varsa eğer diyorlardı- ahirette de durumlarının dünyada olduğu gibi iyi, seçkin olacağını iddia ediyorlardı, ayet bu temelsiz zannı boşa çıkarmak üzere indirilmiştir. (Bkz. 41/Fussilet, 50.) Bu iddiada bulunanlar feci bir yanılgı içindedirler, temelsiz bir zandan hareket edip kendilerini avutuyorlar. Hakikat şu ki Sırat-ı müstakimi takip etmeyenlerin dünya hayatı da, ahiret hayatları da kötü geçecektir ve hiçbir zaman hayatlarını iman ve salih amellerle geçirenlerle eşit olmayacaklardır. (38/Sada, 28 ve 68/Kalem, 35.) Esasında bu yöndeki bir eşitlik adalete aykırıdır; nasıl kötülük iyilikle, kötüler iyilerle eşit olsun! Bu kötü bir hükümdür.

Her şeyin birbirinin içine gelişigüzel girdiği, iyilikle kötülüğün, düzenle kaosun birbirine karıştığı durumları evrende göstermek mümkün değildir. Yüce Allah varlık âlemini hak olarak yaratmıştır. Her şey birbirine denktir, bir diğeriyle uygunluk halindedir. Bu yüzden varlıkta ve yaratılışta adalet temel ilkedir. Varlık âlemi Hakk'ın eseri olarak adaleti, hakikat ve hakkaniyeti içinde barındırmaktadır. Bu çerçevede herkes ne yapmışsa tam olarak karşılığını bulacaktır, hiç kimseye zerre miktarı haksızlık yapılmaz.

23. ayet insanın Allah karşısındaki en temel tutumlarından birine, belki de en önemli olanına dikkat çekmektedir. Yüce Allah varlığı, insanı yaratmış, hayatına bir anlam katmıştır. İnsan eninde sonunda kendisine bir emanet olarak tevdi edilmiş ömrünü yaşayacak ve yapıp ettiklerinin hesabını verecektir. Sınavdan başarıyla çıkmanın yolu Allah'ın iradesine teslimiyetten geçer, bunun da kriteri ilahi hükümlere uymaktır. Fakat öyleleri var ki bu temel hakikate sırt çevirir, kendi istek ve arzularını, heva ve heveslerini referans alırlar, kendi keyifleri, istek ve tutkuları neyi gerektiriyorsa onu yerine getirmek üzere yaşarlar. Onların referansları ilahi hükümler değil, kendi indi görüşleri, heva ve heveslerine hizmet eden felsefeleridir ki, böyleleri hakikatte kendi hevalarını ilah edinmiş kimselerdir (25/Furkan, 43).

Kendini heva ve hevesine kaptırmış kimseler büsbütün bilgisiz değildirler. "**Bir bilgi/ilim üzere**" sapmışlardır. Tefsircilere göre "**bir ilim üzere**"

ibaresinden maksat ilahi hükümleri, Kur'an tebliğini bile bile yanlış yolda ısrar etmeleridir. Mesela putlara tapınanlar bu nesnelerin kendilerine herhangi bir fayda sağlamayacaklarını biliyorlardı ama yine de putlara tapınıyorlardı. Bir başka açıklamaya göre Allah durumunu, yanlış tercihteki ısrarını bilerek onu saptırmıştır. Bu manaları vermek mümkün olmakla beraber, daha makul görünen böylelerinin vahyi bir referans olarak reddetmek ve kendi akli çabasıyla sahip olduğu bilgi, kanaat ve fikirlere göre hayat tarzı düzenlemektir. Bazıları da bilgiye ulaştıkları halde aralarındaki çekişme, rekabet ve kıskançlıktan dolayı doğru yolu seçmezler. 17. Ayette bu profilde olanlara işaret ediliyordu.

Tabiat boşluk kabul etmediği gibi insan hayatı da boşluk kabul etmez, biri eğer dini, vahyi, Kur'an'ı referans olarak almıyorsa yerine başka şeyleri alacaktır ki, bu da nefsine, çıkarına, hazlarına, dünyevi mutluluğuna ve egosuna hitap eden bilgi, fikir ve kanaatler olur. Ancak ilahi olanı referans almayanlar hak ve hakikat üzere olmazlar, sapmış kimseler sınıfına girer. Böylelerinin hakikat ile bağları kopmuştur, kulakları doğru sözü işitmez, gözleri görmez, kalplerinin üzerine de perdeler çekilmiş yani idrak ve basiretleri körelmiştir. Böylelerine Allah'tan başka kimse doğru yolu gösteremez, batıla talip oldukları için batıla saplanmışlardır. (Kişinin kendi heva ve hevesini ilah edinmesi konusunda daha geniş bilgi için bkz. 25/Furkan, 43-44. ayetlerin açıklaması. Ayrıca bkz. 7/A'raf, 176; 18/Kehf, 28; 30/Rum, 29; 28/Kasas, 50 ve 38/Sad, 26.)

Mekkeli müşrikler ölümden sonra dirilişe, ahiret hayatına inanmıyorlardı. Onların kanaatine göre her şey bu dünyada başlar ve bu dünyada biterdi. İnsanlar ölür ve yaşar. Bu ayette ölümün hayattan önce zikredilmesinin sebebi çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Kimine göre insan babasının sülbünde ölü bir hücre idi, zigotun teşekkülü ile cenin oldu, annesinin doğurmasıyla da hayat buldu. Bütün mesele bundan ibarettir. Diğer bir görüşe göre müşrikler insanların bazılarının erken öldüğüne, bazılarının uzun yaşadıklarına bakarak bu sözü söylemişlerdir. Şu veya bu, onlara göre insanı helak eden "**dehr**" denen şeydir ki buna asır, eyyam veya sonsuz-belirsiz zaman da denmiştir. Mekkelilerin kolektif hafızasında dehrin yıkıcı, baskıcı, yok edici, esrarengiz bir çağrışımı vardı. (6/En'am, 29.) Onlara eğer Allah müdahil ise sadece doğum ve ölümde dahli vardı. Doğum ile ölüm arasındaki hayatın ne olduğunu tam olarak kendilerinin de teşhis edemedikleri dehr'in elinde olduğunu düşünüyorlardı. "Felek, şans, talih" gibi kavramları da bununla ilişkilendirirlerdi ki bu kavramlar popüler kültürde hala etkisini sürdürmektedir.

Yüce Allah dehr'le ilgili bu inanç ve kanaatlerin herhangi bir bilgi temeli-

ne dayanmadığına işaret ediyor. Konuyla ilgili sahip olunan bilgilerin tamamı zandan ibarettir. İnsanlar anlamlandırmakta güçlük çektikleri konularda bir takım yakıştırmalarda, tahmin ve akıl yürütmelerde bulunuyorlar. Oysa bize bu konuda doğru bilgi verecek kaynak vardır, bu da Kur'an-ı Kerim'dir. (Bkz. 76/İnsan, 1. ayetin açıklaması.) Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*İnsan dehre (zamana) söverek beni üzer. Zamanı yaratan benim. Her şey benim elimdedir. Geceyi gündüzü ben idare ederim.*" (Buhari, Tevhid, 35; Müslim, Elfaz, 1.)

Gerçek şu ki insan doğar, yaşar ve ölür. Ölümden sonra diriliş vardır, ahiret hayatı başlayacaktır. Hz. Peygamber (s.a.) bu hakikati onlara tebliğ ettiklerinde, ondan ölmüş atalarının diriltilmesi talebinde bulunuyorlardı. Bu saçma bir taleptir, pek de kuvvetli bir hüccete dayanmaz, çünkü ölen ancak kıyametten sonra diriltilecektir (44/Duhan, 34-36). İnsanlar dirilecek, kıyamet günü bir araya getirilip toplanacak. Allah onları nasıl yaratmışsa öyle diriltecek, fakat insanların çoğu bunu bilmiyor. (2/Bakara, 28.)

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰٓى اِلٰى كِتَابِهَا اَلْيَوْمَ
تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هٰذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ اِنَّا كُنَّا
نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

27. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Kıyâmet-saatinin kopacağı gün, (işte) **o gün, batılda olanlar hüsrana uğrayacaklardır.**

28. O gün sen, her ümmeti diz üstü çökmüş (veya toplanmış) **olarak görürsün. Her ümmet, kendi kitabına çağrılır. "Bugün yaptıklarınızla karşılık göreceksiniz."**

29. "Bu bizim kitabımızdır; sizin aleyhinizde hak ile konuşuyor. Gerçekten biz, sizin yaptıklarınızı yazıyorduk."

Varlık âlemi Allah'ın kudret eli altındadır, mülk O'nundur, O'nun karşısında hiçbir iktidar, servet ve bilgi birikimi mutlak değildir, hepsi ve her şey izafi ve fanidir. (Bkz. 3/Âl-i İmran, 189). Dünyanın ve evrenin bir eceli vardır, zamanı gelince –ki vakt-i saatini Allah'tan başka kimse bilemez– elbette kıyamet kopacak, bu kesin hakikate inanmayanlar; düşünce ve mücadelelerini "batıl" üzere yürütenler büyük bir hüsrana uğrayacaklardır (40/Mü'min, 78). "**Mubtil**" kimseler dünyada herhangi sağlam, güvenilir bir bilgi temeline da-

yanmadan sistemler kurmuş; sosyo-politik görüşler geliştirmiş ve insanları bu temelsiz sistemlere çağırmışlardı. Bugün iddia ve davalarının boş olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

28. Her insan topluluğunun kendi kitabına çağırılması, dünyada ortak bir bilinç ve kararla yaptıklarıyla yüzleşmesi, amelleri ve amellerinin sonuçlarıyla karşılaşmasıdır. Ayette geçen "**casiye**"yle ilgili çeşitli görüşler öne sürülmüştür: Kimine göre kelime diz çökmüş, çökertilmiş anlamındadır. Kimine göre toplu olmayı ifade eder. Veya her topluluk (ümmet) diğerinden ayrılacaktır. Kelimenin boyun eğdirilmiş veya dizleri üzerine oturmuş manalarına geldiğini söyleyenler de var. Netice itibariyle her topluluk dünyada yapıp ettiklerinin hesabını vermek üzere yüce Allah huzurunda ve Hesap Günü'nde teslimiyet içinde toplanıp bekleyecektir. Topluluklar amellerinin, tarihte yaptıklarının toplandığı, kayıt altına alındığı "kitaba çağrılacaklar"dır (bkz. 18/Kehf, 49 ve 23/Mü'minun, 62).

"Kitap" sadece fiillerin sicil defteri değil, aynı zamanda toplulukların tarih içinde üstlendikleri misyonu da ifade eder. Her topluluğun üstün kabul edip yücelttiği kurucu bir değer vardır. Bu değeri çeşitli sembollerle ifade eder. Kimi zaman bu taştan veya başka nesnelerden söz gelimi demir, bakır, tunç veya tahtadan yapılmış bir put, bir hayvan resmi veya başka bir simgedir. Kurucu ideolojiler, söylem ve sistemler de bunun gibidir. O Büyük Gün'de her topluluk en üstün tuttuğu değerle, sembolle yüz yüze gelecek, yaptıklarının karşılığını görecektir.

Fatiha sûresindeki "**Din Günü**"nü anlatırken (1/4), bireysel suçları ve günahları dolayısıyla sadece şahısların değil, ortak bilinç, onaylanmış kararlar ve ortaya konan davranışlarla başkalarına haksızlık eden toplulukların ve ülke insanlarının da ceza alacaklarına işaret etmiştik. Bu ceza bazen dünyada vuku bulur, ülkelerin, bazı yerleşim birimleri, mesela şehir ve ülkelerin toptan yok olması, içinde yaşayanların helak olması gibi. Fakat her zaman bu vuku bulmuyor ve belli bir dönemden sonra toplu ceza verilmeyeceği de belirtilmiştir. Ancak bu, kolektif suçların bunları irtikâp edenlerin yanında kar kalacağı anlamına gelmez.

Bu ayet, tek tek insanlar gibi, toplumların da yaptıklarının gözetim altında tutulduğunu, bütün yapıp ettiklerinin bir kitapta toplandığını, tarihte cereyan eden olayların zamanın karanlık dehlizlerinde kaybolup gitmediğini, aksine günün birinde tümünün orta yere dökülüp kritiğinin ve hesabının yapılacağını haber veriyor. Bu haberin bugün için doğrulandığı sayısız örnek vermek mümkün. Parmak büyüklüğünde bir USB'de binlerce resim ve bilgi toplamak

mümkün, ses ve görüntülerin kaybolmayıp uzayda kayıtlı oldukları anlaşılmış bulunuyor. Büyük Mahkeme'nin kurulacağı günde yani **Din Günü**'nde her hak sahibi gasp edilmiş hakkını alacak, soykırıma uğrayan, kaynakları talan edilen, baskı altında tutulan, köleleştirilen, esir pazarlarında satılan insanlar da bu yüz kızartıcı suçları irtikâp edenlerden haklarını alacaklar. (43/Zuhruf, 80 ve 82/İnfitar, 10-12.)

Tek tek insanlar kendi yönetimlerinden sorumludur. Bir yönetim haksız zenginlik ve servet biriktirip bunun bir kısmını halka dağıtıyorsa, bu sayede refah içinde yaşayan insanlar yönetimlerinin bu soygunundan, ahlak ve hukuk dışı politikalarından sorumludur.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَٰلِكَ
هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ
فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ
وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا
نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا
بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا
وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُمْ بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ
اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ
يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

30. Artık imân edip salih amellerde bulunanlara gelince; Rableri onları kendi rahmetine sokar. İşte apaçık olan 'büyük mutluluk ve kurtuluş' budur.

31. İnkâr edenlere gelince; "Size karşı âyetlerim okunduğunda büyüklük taslayan (müstekbir olan)**lar ve suçlu-günahkâr bir kavim olanlar sizler değil miydiniz?"**

32. "Gerçekten Allah'ın vaadi haktır, kıyâmet-saatinde hiçbir kuşku yoktur" denildiği zaman, siz: "Kıyâmet-saati de neymiş, biz bilmiyoruz; biz yalnızca bir zan (ve tahmin)**da bulunup zannediyoruz; biz, kesin bir bilgiyle inanmakta olanlar değiliz" demiştiniz.**

33. **Onların yaptıkları şeylerin kötülüğü kendileri için açığa çıktı ve alay konusu edindikleri de onları sarıp-kuşattı.**

34. **Denildi ki: "Bugününüzle karşılaşmayı unuttuğunuz gibi, biz de sizi bugün unutuyoruz. Barınma yeriniz ateştir. Ve sizin için hiç-bir yardımcı yoktur."**

35. **"Bunun nedeni şudur: Çünkü siz Allah'ın âyetlerini alay konusu edindiniz; dünya hayatı da sizi aldattı." Böylece ne ordan**(ateşten) **çıkarılırlar, ne** (Allah'tan) **hoşnutluk dilekleri kabul edilir.**

36. **Şu halde hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi Allah'ındır.**

37. **Göklerde ve yerde büyüklük O'nundur. O, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.**

Temiz kalple iman edip gerek kendine, gerek çevresine ve insanlara yararlı işler yapan, sulh ve salahı yayan kimseler Yüce Allah'ın rahmetinden istifade edecek kimselerdir; böyleleri büyük bir mutluluğa nail olmuş, ebedi olarak kurtulmuşlardır (3/Âl-i İmran, 107). İnkârcıların ise durumu fecidir. Suçları Allah'tan gelen mesajlar onlara okunduğunda kibir göstermeleri, ilahi emir ve sınırlara riayet etmemeleri dolayısıyla suçlu-günahkâr bir hayat yaşamalarıdır.

Yüce Allah vahiy yoluyla ve elçisi diliyle her neyi bildirmişse haktır, mutlaka gerçekleşecektir. Kıyametin saati de öyledir. İnsan ömrünün bir sonu olduğu gibi varlık âleminin de sonu vardır, zamanı gelince kıyamet kopacaktır, bunda en ufak bir kuşku yoktur. Esasında gök cisimleri, çevremizdeki fizik dünya üzerinde dikkatli bir gözlemde bulunduğumuzda her şeyin bir sonunun olduğunu kolayca fark edebiliriz. Varlık âleminde hangi cisim sonsuz bir güç ve enerji kaynağına sahip ki, ebediyete kadar kendi kendini devam ettirebilsin? Hakikat bu iken, inkârcılar kıyamet konusunda şüphe içinde olduklarını, böyle bir olayı bilmediklerini, idraklerine sığdıramadıklarını söylüyorlar (18/Kehf, 35-36). Onlara bakarsanız kıyametle ilgili söylenenler yalnızca bir zan ve tahminden ibarettir. Bu olayda idraki aşan bir durum söz konusudur, çünkü varlığın kendisi sonu var demektir. Her şeyin son anı kıyametidir. **Razi**'ye göre inkârcıların kıyamete ilişkin söylemlerinde "**alaycı**" bir ifade olduğu anlaşılmaktadır.

Tabii ki kıyametin vukuundan sonra onlar da bu müthiş gerçekle karşılaşacak ve dünyada yaptıkları kötülükler apaçık ortaya çıkmış olacaktır. İnsanların çoğu sadece fiziksel ve kozmik bir olay olması hasebiyle kıyamete inanmıyor değil, dünyada yapıp ettikleri çıkar düşüncesiyle de karşı çıkıyor. Kıyamet her şeyi ortaya yere serer. (6/En'am, 28; 39/Zümer, 48.)

34. ayet daha dramatik bir tablo çizer: İnkâr edenler dünyada iken, güç ve servetleri, sağlıkları ve iktidarlarıyla yetinip kıyametin varlığını yani bu temel hakikatle karşılaşmayı inkâr ediyorlardı, bu gerçeği zihinlerinden çıkarıp atmışlardı, akıllarına getirmiyorlardı, kısaca kıyamet, ahiret ve hesap gününü unutmuşlardı. Kıyamet günü Yüce Allah da onları unutacağını buyurmaktadır. Burada tabii ki mecazi bir ifade söz konusudur, yoksa Yüce Allah için unutmak (nisyan) söz konusu değildir. Ayetin işaret ettiği şey şudur: Onlar nasıl dünyada ilahi emirlere, sınır ve hakikatlere aldırış etmiyorlar idilerse, ahirette de onlara kimse aldırış etmeyecektir; dünyada nasıl Allah'ın rahmetinden uzak yaşıyor idilerse ahirette de ilahi rahmetten uzak kalacaklardır. Böyle bir günde onların yardımına kimse koşamaz, varacakları yer cehennemden başkası olmaz. (20/Taha, 126.)

Bu feci akıbete uğramalarının sebebi açıktır: Allah'tan gelen mesajları alay konusu yapıp ciddiye almıyorlardı, bize bir şey olmaz diyorlardı. Dünya hayatı ruhlarını öylesine derinden sarmıştı ki kalplerinde dünya zevklerinden, haz ve bedensel lezzetlerden, güç ve iktidar sahibi olmaktan başka değer barınmıyordu. Onlar ilahi mesajla alay ediyorlardı ama aslında dünya hayatı ve bu hayata olan tutkuları onları aldatıyordu (31/Lokman, 33 ve 35/Fatır, 3). Netice itibariyle müstahak oldukları yurda sokulurlar, bu da ateştir. Oradan çıkma ümidi yok, bu saatten sonra Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanma imkânı da tümüyle ortadan kalkmış bulunmaktadır, çünkü iş işten geçmiştir.

Hakikat bu ise dile getirilecek diğer hakikat şudur: Hamd göklerin, yerin ve bütün varlık âleminin Rabbi Allah'adır (1/Fatiha, 1). Her şey O'nun bilgisi, iradesi ve kudret eli altındadır. Varlıkta O'nun denetimi ve tasarrufu altında olmayan toplu iğne ucu kadar özerk alan yoktur. Bazılarının zannettiğinin ve cahilce öne sürdüklerinin aksine O göklerde ilah olduğu gibi yeryüzünde de ilahtır. O'nun ilahlığının reddedilmesi reddedip inkâr edenlerin işlediği en büyük suçtur. **"O, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."**

Casiye (45) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

46- Ahkâf Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 35 âyettir. İsmini 21. ayette geçen "kum tepeleri" manasındaki "**ahkâf**" kelimesinden almaktadır. Casiye (45) sûresinden sonra, Zariyat (51) sûresinden önce indirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّٓا اُنْذِرُوا
مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا
مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هٰذَٓا اَوْ
اَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤﴾ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ
اللّٰهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَٓائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾
وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ اَعْدَٓاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴿٦﴾

1. **Ha, Mim!**
2. **Kitab'ın indirilmesi, üstün ve güçlü, hüküm ve hikmet sahibi Allah'tandır.**
3. **Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları ancak hak ve adı konulmuş bir ecel** (belli bir süre) **olarak yarattık. İnkâr edenler ise, uyarıldıkları şeyden yüz çeviren** (kimseler)**dir.**
4. **De ki: "Gördünüz mü haber verin; Allah'tan başka taptıklarınız, yerden neyi yaratmışlar, bana gösterin? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru sözlüler iseniz, bundan önce bir kitap ya da bir ilim kalıntısı** (veya bir eser) **varsa, bana getirin."**

5. **Allah'ı bırakıp kıyâmet gününe kadar kendisine icabet etmeyecek şeylere tapandan daha sapmış kimdir? Oysa onlar, bunların tapmalarından habersizdirler.**
6. **İnsanlar haşrolunduğu** (bir araya getirildiği) **zaman,** (Allah'tan başka taptıkları) **onlara düşman kesilirler ve** (kendilerine)**ibâdet etmelerini de tanımazlar.**

İlk ayette yer alan "Ha, Mim" Huruf-u mukattaa olup Bakara sûresinin girişinde (2/1) geniş bilgiler verilmiştir. 2. ayette sözü geçen "kitap" Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'ı Cebrail aleyhisselamı ve peygamberin kalbini vasıta olarak kullanıp indiren (Allah) üstün ve güçlüdür, yegâne galiptir, O'ndan daha kuvvetli, kudret ve izzet sahibi kimse yoktur; hüküm ve hikmet sahibidir; her hükmünde tam isabet vardır, her şeyi yerli yerine vaz'etmiştir, indirdiği ayetler hikmet kaynağıdır, insanların dünya ve ahiretteki kurtuluşlarının yol haritasıdır (39/Zümer, 1; 40/Mü'min, 2).

3. ayet Yüce Allah'ın emrindeki meleklerle varlık âlemini yarattığını belirtir. Ayette "Allah-âlem ilişkisi"nin üç boyutuna işaret edilir:

a) Varlık âlemini yaratan Allah'tır;

b) Allah âlemi hak olarak yaratmıştır;

c) Varlığın belli bir süresi (ecel) vardır, ne ezelidir ne ebedidir. Baki olan sadece O'dur.

Şu halde varlık âleminin hak-gerçek olarak yaratılmış olması konusu üzerinde çok yönlü inceleme ve araştırmalar yapmak, düşünüp muhakemelerde bulunmak gerekir. Âlem, ilmimizin nesnesi ve konusudur. Bu zihni/ruhi çaba bizi Yüce Allah hakkında sahih bir fikir ve bilgiye sahip kılacaktır (marifetullah). Varlık saçma, sebepsiz, anlamdan ve amaçtan yoksun (absürd) değildir, gelişi güzel var olmamıştır, düzeninde ve işleyişinde tesadüf yoktur. Belli bir anlam ve amaca matuftur (6/En'am, 73).

Batıl, herhangi bir temelden yoksun olan şeydir; zihinde ancak kavram olarak vardır ama varlıkta batıl'a karşılık olan bir şey yoktur. Çünkü varlığı yaratan hak ile yaratmıştır. Bu da bizi kâinatın belli bir gayeye matuf olarak yaratıldığı fikrine götürmektedir. "İnkâr edenler" bu temel hakikati göz ardı ediyor, birçok konuda uyarıldıkları, akıllarını kullanmaya çağrıldıkları halde yüz çeviriyorlar. Hak ve hakikati inkâr edip reddediyorlar ama ne Kur'an üzerinde tefekkür ediyorlar, ne akıllarını çalıştırıyorlar. Bunu yapmayınca da ya kendi heva ve heveslerini, tutku ve arzularını, eksik düşünce, gözlem ve ideolojilerini tanrılaştırıyorlar veya başkalarını –canlı, cansız nesneleri– putlaştırıyorlar, onlara tapınıyorlar.

Oysa dikkatli bir biçimde ve doğru yöntem (usul) izleyerek varlık üzerinde gözlem yapıp düşünmek lazım: Şu soru önemlidir: Allah'tan başka tapınılmaya değer varlıklar (şahıslar, nesneler, ruhlar, uydurulmuş hayali-sanal şeyler) varsa eğer ve onlar kutsallaştırılıp yüceltilecekse-varsayalım ki öyledir- bunların yaratıcı vasfa sahip olmaları gerekmez mi? Tapınılacak varlığın insana denk veya daha aşağı seviyede olması garip değil mi? Varlık, insandan daha üstün değilse, nasıl ona tapınılır? Taştan, madenlerden, tahtalardan yontulmuş putların böyle bir özellikleri olamaz, çünkü cansızdırlar. Tanrılaştırılmış veya kendilerini tanrı makamına çıkaran liderlere bakalım, onlar herhangi bir nesneyi yaratabilirler mi? (35/Fatır, 40.) Aksine hangi güç temerküzüne sahip tiranlar olurlarsa olsunlar, kendileri yaratılmışlardır, bir dişi ve erkekten dünyaya gelmişlerdir. Üzerlerinde onları doğuranların belli bir etkisi vardır. Bunun gibi tanrılaştırılanların göklerin yaratılmasında veya süren kozmik düzeninde en ufak bir müdahaleleri yoktur. Bu böyledir ve bunun aksini kanıtlayacak bir delil bulup göstermek mümkün değildir. Aksini iddia edenler varsa, istiyorlarsa, iddialarını bundan önce indirilen kitaplardan kanıtlar getirmek suretiyle kanıtlasınlar, varsa güvenilir kaynaklardan, eser ve buluntulardan delil göstersinler.

4. ayette atlanmaması gereken bir nükte söz konusudur: Bizim "ilim kalıntısı/eser" şeklinde çevirdiğimiz "**esarunminelilm**" önemli bir konuya işaret eder. Bilindiği üzere antropoloji, arkeoloji, etnoloji vb. disiplinler tarihsel kalıntılar, buluntular üzerinde yapılan araştırmalardan oluşur. Bu disiplinlere bakarsanız tarih Kur'an'ın tasvir ettiği gibi gelişmiş değildir, söz gelimi çoktanrıcılıktan tektanrıcılığa doğru bir seyir izlenmiştir. Yine mesela insanlık tarım ve yerleşik hayata bundan 12 bin sene önce geçmiştir vs. Bilim insanları iddialarını elde ettikleri tarihi kalıntı ve buluntuları "yorumlayarak" kanıtlamaya çalışırlar. Oysa tarihi eser ve kalıntılar, buluntu ve izlerin tamamı yoruma dayanır. Binlerce ve milyonlarca sene öncesine ait bir nesneyi iki karşıt iddiayı kanıtlamak üzere yorumlamak mümkündür. Bu açıdan mesela tarihi çoktanrıcılıkla başlatan veya insanın maymundan evrimleşerek bugünkü kıvamını bulduğunu öne sürenlerin tamamı "kesin bir bilgiye (ilm)" değil, yorumlara, kavramsal çerçevelere, tez ve hipotezlere dayanıyorlar. İlmin bir bölümünü, kırıntısını kullanıp bir hipotezi, bir iddiayı kanıtlamaya çalışmak bizi kesinliğe (yakine) götürmez. Bilimsel olarak kesin kabul edilen nice bilgi var ki, bir zaman sonra kesinliğini kaybetmiş, çok daha güçlü bilimsel veri ve argümanlar eşliğinde yanlışlanmıştır.

4. ayette "**esarunminelilm**" ifadesi, kesinliği olan bilgiyi ifade eder ki, bu

da ancak vahiyle insana gelen bilginin kesinliği ifade ettiğini gösterir. Bilim vahiy üzerinde hakem olamaz, vahiy bilimin verileriyle kritik edilemez. Bilimsel olmayan nice hakikat var ki aklidir, şu halde her akli olan da bilimsel olmak durumunda değildir. Hz. İsa'nın babasız ve Hz. Âdem'in hem annesiz ve hem babasız yaratılmış olması bilimsel olarak açıklanamaz ama aklın açıklaması ve kabul etmesi kolaydır.

Hayatın merkezine tevhid inancını ve sadece Allah'a kulluğu koymayanlar, başka tanrılar edinirlerken dünyada yapıp ettikleri kötülüklerin ve zarar verici fiillerin, Tanrı katında bu aracılar sayesinde cezasız kalacağını, dolayısıyla aracı tanrılar sayesinde kendilerinin güvende olduklarını düşünüyorlardı. Zanlarınca başkalarının hak ve hukukuna tecavüz etmişlerse de, putlar veya kendilerini putlaştıran liderler onları Allah katında kurtaracak, dolayısıyla suç ve günah dolayısıyla onlara terettüp eden cezalardan kurtulacaklardır. (Bkz. 10/Yunus, 29; 25/Furkan, 17-18.) Bu onların zihni yanılgıları, kendilerini ve başkalarını aldatmasıydı. Mekkeli müşriklerin "**şefaat**"e ilişkin inançlarının da esası bu yanılgının sonucuydu. Aracı fikri (tevessül) saçmadır, çünkü hiç kimse insana Allah'tan daha yakın değildir ve eğer birinin günahını affedilecekse, Allah'tan başka kimse buna karar veremez. Yüce Allah adildir; mesela başkasının mal veya canına zarar vermiş bir hırsıza veya katile birileri şefaatçi oldu diye onu cezalandırmaktan vazgeçmez, mağdurun hak ve hukukunu çiğnemez, bu mutlak adaletin sağlanacağı Din Günü'nün ruhuna aykırıdır.

Varoluşsal açıdan da bakıldığında, Allah'tan başka ilah edinilenlerin tümü insanın hakiki, asli ve nihai ihtiyaçlarına cevap veremezler, böyle bir güçleri, yetenek ve imkânları yoktur. Tanrılar taş, tahta veya demirden iseler, zaten onlardan birtakım şeyler isteyenleri işitmezler; bir zamanlar yaşamış da ölmüş liderler, kutsallaştırılmış kimseler ise ölümlerinden sonra yine kendilerinden yardım talep edenlerden haberdar olamazlar. Hatta kıyamet günü, kendilerini niçin tanrılaştırdılar diye akılsız tabilerinden şikâyetçi olacak, onlarla aralarında hiçbir bağ ve ilişki olmadığını beyan edeceklerdir. (7/A'raf, 191-194; 19/Meryem, 82.)

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا
سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ
شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ

اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّ وَمَآ اَنَا اِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ
عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِيٓ اِسْرَاۤءِيلَ عَلٰى مِثْلِهٖ فَاٰمَنَ
وَاسْتَكْبَرْتُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِلَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَآ اِلَيْهِ وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهٖ فَسَيَقُولُونَ
هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ وَهٰذَا كِتَابٌ
مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۖ وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ اِنَّ
الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۚ
﴿١٣﴾ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ جَزَاۤءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

7. **Onlara açık belgeler olarak âyetlerimiz okunduğu zaman, o inkâr edenler kendilerine gelmiş olan hak için dediler ki: "Bu, apaçık bir büyüdür."**

8. **Yoksa: "Kendisi onu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer ben uydurdumsa, bu durumda siz, Allah'tan bana** (gelecek) **hiçbir şeye mâlik** (engel) **olamazsınız. Sizin kendisi** (Kur'ân) **hakkında, ne taşkınlıklar yaptığınızı O daha iyi bilendir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."**

9. **De ki: "Ben elçilerden bir türedi değilim, bana ve size ne yapılacağını da bilemiyorum. Ben, yalnızca bana vahyedilmekte olana uyuyorum ve ben, apaçık bir uyarıcıdan başkası değilim."**

10. **De ki: "Gördünüz mü-haber verin; eğer** (bu Kur'ân,) **Allah katından ise, siz de onu inkâr etmişseniz ve İsrailoğullarından bir şahit bunun bir benzerine şahitlik edip imân etmişse ve siz de büyüklük taşlamışsanız** (bunun sonucu ne olacak)**? Şüphesiz Allah, zalim olan bir kavmi hidayete erdirmez.**

11. **İnkâr edenler, imân edenler için dediler ki: "Eğer O** (Kur'ân veya imân) **hayırlı bir şey olsaydı, ona bizden önce koşup-yetişemezlerdi." Oysa onlar, onunla hidayete ermediklerinden: "Bu, eski bir yalandır" diyecekler.**

12. **Bundan önce de, bir rehber** (imam) **ve bir rahmet olarak Musa'nın kitabı var. Bu da, zulmedenleri uyarmak ve ihsanda bulunanlara bir müjde olmak üzere** (kendinden önceki kitapları) **doğrulayıcı ve Arapça bir dil ile olan bir kitaptır.**

13. **Şüphesiz: "Bizim Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra doğru bir istikamet tutturanlar** (yok mu); **artık onlar için korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.**

14. **İşte onlar, cennet halkıdır; yaptıklarına karşılık olmak üzere, içinde ebedi olarak kalacaklardır.**

Kur'an-ı Kerim Allah, varlık, insan ve hayatın anlamı konularında öylesine çarpıcı bilgi ve haberler verip zihin açıcı açıklamalar yapar ki aklı başında herkes bunlar üzerinde uzun boylu düşünme lüzumunu hisseder. İnsanın doğru istikamette ve doğru usuller kullanarak düşünmesine engel olan şey doyumsuz arzu ve tutkuları, nefsinin hırs ve ihtirasları, geçmişten tevarüs ettiği önyargılarıdır. Nefis aklı tutuklar, kritik edilmemiş yargılar önünü tıkar. Mekkeli müşrikler, Kur'an'ın bir insan eliyle yazılmış olabileceğine ihtimal vermiyor; buna mukabil lafız, belagat üstünlüğüne ve anlam zenginliğine de bir açıklama getirme ihtiyacını hissediyorlardı ki, bu yüzden 'büyü' olduğunu söylüyorlardı. Kur'an'ı büyü ile isimlendirmek istemelerinin iki sebebi vardı: İlki büyüye inanıyorlardı ama sonuçta büyünün büyü olduğunu, herhangi bir gerçekliğe tekabül etmediğini biliyorlardı. İkincisi büyü olduğunu kabul ettirecek olsalardı onu ilahi vasfından çıkarmış, itibarsızlaştırmış olacaklardı, çünkü büyücüler itibarlı kimseler değildi; şu veya bu sahip oldukları hüner ve marifetlerini kötü maksatlarda kolayca kullanabiliyorlardı (6/En'am, 7).

Deist müşriklerin diğer itirazları, Kur'an'ı Hz. Peygamber (s.a.)'in uydurduğu, kendisinin akli yeteneklerini kullanarak bir metin olarak ortaya çıkardığı iddiasıydı. (Deizm için bkz. 4/Nisa, 150-152 ve 6/En'am, 91. Ayetlerin açıklaması.) Hz. Peygamber'e bu iddiaya karşı şu cevabı vermesi emredilmektedir: "Eğer bu kitabı Allah adına uydurmuşsam bu büyük bir cürümdür, Yüce Allah O'nun ismini kullanıp yalan söylediğim, O'nun varlığını istismar etmeye kalkıştığım için bana büyük bir ceza verir (bkz. 10/Yunus, 38). Hakkımda nasıl bir hüküm verilir, bilmiyorum." Hayır, öyle bir şey söz konusu değil! İnanmayan müşrikler ve çağımızın deistleri Kur'an vahyini Allah'a değil de Hz. Peygamber'e izafe etmekle büyük bir taşkınlıkta bulunuyorlar, hadlerini aşıyorlar. Yüce Allah deistlerin ve Allah'a ortak koşanların ne türden taşkınlıkta bulunduklarını gayet iyi bilir. Bu konuda Allah'ın şahitliği yeter.

9. ayet nübüvvet ve nübüvvet geleneğiyle ilgili önemli bir hatırlatmada bulunmaktadır. Tam da gündeme gelen konu bağlamında şu hakikate işaret edilmektedir: Hz. Peygamber (s.a.) tarihte ilk defe nübüvvet veya risalet iddiasında bulunmuş biri değildir. Tarih boyunca Yüce Allah elçiler göndermiş, kitaplar-sahifeler (vahiyler) indirmiştir (3/Âl-i İmran, 144; 30/Rum, 47). Ayette

geçen "**bid'at**" sonradan ortaya çıkan, öncesi olmayan, köksüz, geleneksiz şey demektir. Peygamberlik öyle değildir. Efendimiz (s.a.), İbrahim aleyhisselâmın hanif geleneğini devam ettirmektedir, ondan önce Nuh aleyhisselam ve ondan önce de Âdem aleyhisselam nübüvvet zincirinin ana halkalarını teşkil etmişlerdir. Bu zincirin son halkası Hz. Peygamber (s.a.)'dir, arada da binlerce halka bulunmaktadır ki, biri değeriyle ilintilidir. Her elçi kendine vahyedileni tebliğ eder, vahye kendinden bir takım şeyler katmaz (6/En'am, 106; 10/Yunus, 109), zaten vahyedilen kitaplara başkaları şeyler katmaya başladıklarında "tahrifat" başlar. Elçiler tebliğini yapar, dünya ve ahirette hangi tutum ve davranışların iyi veya kötü sonuçlara yol açacakları konusunda uyarılarda bulunurlar. (Bid'at için bkz. 2/Bakara, 117. ayetin açıklaması.)

Hal bu iken inkârcılar bu hakikati reddediyorlarsa, buna İsrailoğullarından birileri şahitlik yaptığı halde büyüklendikleri, kibre kapıldıkları için inkâr ve isyanlarında ısrar ediyorlarsa durumları son derece trajik demektir. 10. ayette şahitlikte bulunan İsrailoğullarından şahsın kim olduğu konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Kimine göre bu Tevrat'ı çok iyi bilen ve sonra Müslüman olan Abdullah bin Selam'dır. Bu görüş Buhari'de (Menakibu'l Ensar, 19), Tirmizi'de (Tefsiru Sûretu'l Ahkâm, 1) hadislerle desteklenmiş olsa da, Ebu Amr, İkrime ve Hasan el Basri tarafından kabul görmemiştir, çünkü Abdullah bin Selam sonraları Medine'de Müslüman olmuştur. Diğer bir görüşe göre ayette atıfta bulunulan zat Tevrat'a şahitlik eden Hz. Musa'dır. Hz. Musa çok önceleri Kur'an'ın bir benzeri veya aynı kaynaktan neşet eden Tevrat'a şahitlik ederek aslında Kur'an'a veya vahyin hakikatine şahitlik etmiştir. Üçüncü görüşe göre bu sıradan bir Yahudi idi. Tevrat'ı iyi bilen Yahudiler bazen Mekke'ye gelirdi, yine bir seferinde Kur'an'la ilgili bir tartışmaya şahit olan biri benzer mesajın kitapları Tevrat'ta da yer aldığına şahitlik etmiş olabilir. **İbn-i Kesir**'e göre bu herhangi bir Yahudi olabilir, tek şartı Tevrat'ı iyi bilmesi, adil olması ve hakikati inkâr etmemesidir. Bu vasıflara sahip vicdan sahibi herhangi bir Yahudi'ye Kur'an'da yer alan mesaj hakkında sorulduğunda doğru şahitlikte bulunacaktır. En doğrusunu Allah bilir!

Şu veya bu, netice itibariyle gerçek orta yerde duruyor. İnkârcılar kibre kapılıyorlar, nefislerinin motive ettiği tutkularını ve hırslarını kontrol edemiyorlar, inkâra ve isyana sürükleniyorlar, bu yüzden de zalim oluyorlar. Yüce Allah zalim bir kavmi (toplum veya ulus) doğru yola iletmez, zulmeden de iflah etmez.

İnkârcıların hakikatin ve doğruluğun peşinde olmadıklarını 11. ayetten açıkça anlıyoruz. İddialarına göre kendileri her şeyi iyi bilmektedirler, her

şeyin en iyisine layıktırlar ve daima diğerlerine göre birkaç adım öndedirler. Onlara göre eğer Kur'an hakikatin bilgisini verir, doğru yola iletir ve onun hükümlerine göre hayatlarını düzenleyenlere hayırlar getiriyorsa herkesten önce onlar ona koşardı, sıra yoksullara, ezilmişlere gelmezdi bile (6/En'am, 53). İktidar seçkinleri, kendilerinin değer vermediği, sahiplenmediği şeyin zatı itibariyle değersiz olduklarını düşündüklerinden, bunu da aşağı sınıftan olanlara layık görüyorlar; bu seçkinlerin dine değer vermemelerinin bir sebebi bu iken, diğer sebebi dinin öne çıkardığı hükümler, emir ve yasakları onların hayat tarzının değişmesini, sahip oldukları şeyleri başkalarıyla paylaşmayı öngörmektedir. İnkârcılar aslında doğruluğun kendisini reddediyorlar, hayatlarını kirlerden, zulüm ve günahlardan temizlemek istemiyorlar, bu yüzden inkârcı tutum takınıp hidayet bulmuyorlar, hidayeti başaramadıkları için de Kur'an'ın yalan olduğunu iddia ediyorlar. Bu yeni bir olay değil. Daha öncesinde Hz. Musa ve Tevrat karşısında takınılan tutum da benzerdi. Tevrat İbranilerin diliyle indirilmişti, son kitap Kur'an-ı Kerim Arapça indirilmiş bulunmaktadır, her ikisi de yalanlanmaktadır.

12. ayette ***"Arapça bir dil ile olan bir kitaptır*** (Lisanenarabiyyen)" buyrulmaktadır. Bu Kur'an'ın Arapça diliyle indirildiğini göstermektedir, manası bazılarının iddia ettiği gibi Kur'ın "Arabi olması, Arapça değil, kolay/anlaşılır olması demektir" iddiasını çürütmektedir. Tabii ki Kur'an açık-apaçık (mübîn) bir kitaptır, onu okuyan ana hatlarıyla mesajını, inancın esaslarını, emir ve yasaklarını, helal ve haramlarını bilir. Ancak bu Kitap Arapça dille indirilmiştir, ana esaslarını öğrenmek için belki Arapça bilmek gerekmez ama hüküm çıkarmak, fikhi içtihatlarda bulunmak için Arapçayı incelikleriyle bilme zorunluluğu vardır. (Bkz. 12/Yusuf, 2. ayetin açıklaması.)

Onlar ne derse desin, Yüce Allah'ı rab edinenler ve bunu onurla, kararlılıkla ilan edenler eninde sonunda zafere kavuşacaklardır. Korkmayacaklardır, hüzünlenmeyeceklerdir. Onlar dünyada sıkıntı çekseler bile ahirette cennetin halkı olacak, orada da ebedi olarak kalacaklardır. Ne kadar zor geçerse geçsin dünya fanidir, ahiret ise ebedi yurttur. Ebedi ve kalıcı olanı bir kenara bırakıp geçici ve fani olanı tercih etmek akıl karı değildir.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًاۜ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًاۜ
وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًاۜ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً ۙ قَالَ
رَبِّ اَوْزِعْنِٓي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِٓي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ

صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَصْلِحْ لِيْ فِيْ ذُرِّيَّتِيْ ۚ اِنِّيْ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاِنِّيْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّاٰتِهِمْ فِيْٓ اَصْحٰبِ الْجَنَّةِ ۗ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِيْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿١٦﴾ وَالَّذِيْ قَالَ لِوَالِدَيْهِ اُفٍّ لَّكُمَآ اَتَعِدٰنِنِيْٓ اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُوْنُ مِنْ قَبْلِيْ وَهُمَا يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۖ فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۗ اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿١٨﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ اَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١٩﴾

15. **Biz insana, 'anne ve babasına' iyilikle davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu güçlükle taşıdı ve onu güçlükle doğurdu. Onun** (hamilelikte) **taşınması ve sütten kesilmesi, otuz aydır. Nihayet güçlü** (erginlik) **çağına erip kırk yıl** (yaşın)**a ulaşınca, dedi ki: "Rabbim, bana, anne ve babama verdiğin nimete şükretmemi ve senin razı olacağın salih bir amelde bulunmamı bana ilham et; benim için soyumda salahı ver. Gerçekten ben tövbe edip Sana yöneldim ve gerçekten ben Müslümanlardanım."**

16. **İşte bunlar; yaptıklarının en güzelini kabul ederiz ve kötülüklerinden geçeriz;** (bunlar) **cennet halkı içindedirler.** (İşte bu,) **Onlara vaat olunan doğru bir vaattir.**

17. **O kimse ki, anne ve babasına; "Öf size, benden önce nice nesiller gelip geçmişken, beni** (diriltilip) **çıkarılacağımla mı tehdit ediyorsunuz?" dedi. O ikisi** (anne ve babası) **ise Allah'a yakararak: "Yazıklar sana, imân et, şüphesiz Allah'ın vaadi haktır"** (derler; fakat) **O: "Bu, geçmişlerin masallarından başkası değildir" der.**

18. **İşte bunlar, cinlerden ve insanlardan kendilerinden evvel gelip-geçmiş ümmetler içinde** (azap) **sözü üzerlerine hak olmuş kimselerdir. Gerçekten onlar, ziyana uğrayanlardır.**

19. **Her biri için yaptıklarından dolayı dereceler vardır; öyle ki amelleri kendilerine eksiksizce ödensin ve onlar zulme de uğratılmazlar.**

15. ayetin girişinde anne-baba hakkına riayete vurgu yapılır. Bu konu İsra (17/23-24) ve Ankebut sûresinde (29/8) ele alınmıştı. Ayetin ikinci cümlesinde özel olarak çocuğun dünyaya getirilmesinde ve büyütülmesinde, terbi-

ye edilmesinde annenin rolüne işaret edilir. Babanın da inkâr edilmez rolü ve emeği varsa da anneninki daha büyüktür. Anne çocuğu büyük zorluklar çekerek karnında taşır ve doğurur. Emzirmesi, büyütmesi ve diğer bakım süreçleri yani terbiye aşamalarının her biri zor ve zahmetli geçer.

Ayetin üçüncü bölümünde çocuğun hamilelik dönemi ve emzirme süresi otuz ay olarak verilmiştir. Bakara (2/233) ve Lokman (31/14) sûrelerinde annelerin çocuklarını "tam iki yıl" emzirdikleri, başka bir ifadeyle üst sınır iki sene emzirebilecekleri belirtilmişti. Burada 30 aydan söz edilmektedir. Tefsircilere göre hamilelik ve emzirme süresi 30 ay olduğuna göre, hamilelik süresi 30 aydan çıkarıldığında geriye ne kalmışsa emzirme süresi o kadardır. Çocuk 8, 7 veya 6. ayda doğmuşsa, 22, 23 veya 24 ay emzirilir. Buna göre 6 aydan az hamilelik olmaz.

İbn-i Kesir söz konusu sürelerle ilginç bir olayı nakleder: Cüheyne kabilesinden bir kadın evliliğinin altıncı ayında doğum yapar. Kocası bir başkasıyla zina yaptı şüphesiyle Hz. Osman'a şikâyette bulunur. Halife de 6 ayda doğum olmaz mülahazasıyla ona ceza vermeyi düşünürken, duruma muttali olan Hz. Ali, halifeye yukarıda zikri geçen Bakara ve Lokman sûreleri ile burada geçen ayeti hatırlatarak (30-24=6) bunun mümkün olduğunu söyler. Halife bu iki ayeti böyle düşünmediğini söyleyip ikna olur, doğumdan sonra çocuğun tıpatıp babasına benzediği görülünce Hz. Ali'nin hükmünde ne kadar isabet ettiği anlaşılır. Böylece masum bir kadın haksız yere ceza almaktan kurtulmuş olur.

İnsanın sorumluluk ve olgunluk çağları farklıdır. Ergenlik çağı büluğ yaşı olup bu iklimden iklime farklılıklar gösterir (bkz. 4/Nisa, 6); olgunluk çağı ise 40 yaştır. Burada kastedilen hukuki sorumluluk çağının büluğ/ergenlik, manevi ve entelektüel olgunluk yaşının 40 olmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.)'in vahyi 40 yaşında iken almaya başlaması buna destekleyici argüman olarak gösterilmiştir. Bu doğrudur, hakikaten insan ancak 40 yaşında eşya ve olaylar hakkında daha derinlemesine düşünmeye başlar, anlam ve amaç konularında marifete ulaşır. Bu yaşta artık olgunlaşmış çocuğun yaptığı şey hem kendisi hem anne-babası için Yüce Allah'a dua etmesidir. Şanı Yüce Allah insana ve onun ebeveynine nice nimetler ihsan etmiştir, bunların hepsi şükrü gerektirir. Sahip olduğu nimetlere hakkıyla şükrünü eda eden peygamberlerden biri de Süleyman aleyhisselâmdır (27/Neml, 19). Belki de tam bu yaşta insan nimetlerin ve şükrün bilincine varır.

İlaveten insan, Yüce Allah'tan hayatı boyunca salih amellerde bulunma, kendi iç dünyasından çevresine ve dünyaya sulh ve salahı yayma dileğinde bulunur (2/Bakara, 124). Mücahid'e göre "Benim için soyumda salahı ver",

soyumdan doğacak çocukları ve torunları bana salih kıl demektir. Duanın iki boyutu var: Biri kişinin kendisi için, diğeri soyu için. Razi salih amel, insanın hem Allah nezdinde hem kendisi için salih olan fiil olduğunu söyler. Buna göre bir fiilin salih amele dâhil olduğunu kritik etmenin yolu Kur'an ve Sünnet'in genel hükümlerine uygun olmasıdır, dinin bilinen emir ve nehiylerine aykırı fiiller salih amel kategorisine girmez. Bu çerçevede kişi kendi soyu, gelecek nesilleri için duada bulunabilir; İbrahim aleyhisselam da benzer duada bulunmuştu (14/İbrahim, 35),

Kişi ne kadar iyi olursa olsun her zaman tevbe ve istiğfarda bulunmayı ihmal etmemelidir. Emredilen duada tevbe ve istiğfar yanında mü'minin devamlı olarak Müslümanlığını hatırlaması, İslam kimliğini zihninde ve ruhunda canlı tutması, görünür hayatında onurla taşıması gerektiği hatırlatılır.

16. ayette zikri geçen kimseler iyilikleri kabul edilip kötülükleri affedilenlerdir ki bunlar cennet halkı içindedirler veya onlarla beraber bulunmaktadırlar. Yüce Allah dünya hayatında iyilik yapıp da kötülüklerden sakındıkları takdirde onları cennetle ödüllendireceği vaadinde bulunmuştu, bugün bu vaadin doğru olduğu ve yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

Öyleleri de var ki anne babasının doğru tavsiyelerine tepki gösterir, bıkıp usandığını söyler, onlara karşı gelir, anne babasına sıkıntılar yaşatır. Anne babası onu doğruluğa ve iyiliğe çağırdığı, onlara karşı gelip kötülükte ısrar ettiği takdirde ebedi hayatını kaybedeceğine ilişkin sözler sarf ettiğinde ahiretin bir masal olduğunu söyler. Öne sürdüğü argüman bütün inkarcılarınkiyle aynıdır: "Bugüne kadar ölenlerden kim dünyaya geri dönmüş ki beni ahiret azabıyla tehdit ediyorsunuz. Nice nesiller geldi geçti, yok olup gittiler." Bu çizgideki inkârcıya annesi babası uyarılarda bulunmaya devam eder, iman etmesini söyler ama heyhat çocukları dinlemez, sözlerine kulak asmaz.

Böyleleri şüphesiz azabı hak etmektedirler. 18. Ayetten, benzer inkârcı ve isyankârların cinler arasında da bulunduğunu anlıyoruz. Haklarında yeterli bilgilere sahip olmadığımız halde cin taifesinin hiç değilse iman ve inkâr konularında bizlerle paralel tutumlar içinde olduklarını söylemek mümkün. İnsan veya cin olsun inkârcılar, Allah'ın hükümlerine karşı gelenler ve anne babasına sıkıntı ve acı çektirenler çetin bir azapla karşılaşacaklardır, çünkü yapıp ettiklerinden dolayı azabı hak etmektedirler (41/Fussilet, 25). Ahirette herkesin dünyada eylemlerine göre konulacağı belli bir derece, mertebe vardır. Ne iyiler ve kötüler eşittir ne iyiler ve kötüler kendi aralarında aynı kategoride yerleştirilir. Derece ve mertebeleri belirleyen şey inanç şekilleri ve eylemlerinin niteliğidir. Kim ne yapmışsa karşılığını görecektir; iyiliğin karşılığı ödül –hem

de fazlasıyla-, kötülüğün karşılığı misliyle cezadır, kimseye haksızlık yapılmaz, işlemediği bir suçtan dolayı ceza verilmez (2/Bakara, 281).

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

20. İnkâr edenler ateşe sunulacakları gün, (onlara şöyle denir:) **"Siz dünya hayatınızda bütün 'güzellikleriniz ve zevklerinizi' tüketip-yok ettiniz, onlarla yaşayıp-zevk sürdünüz. İşte yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz** (istikbarınız) **ve fasıklıkta bulunmanızdan dolayı, bugün alçaltıcı bir azap ile cezalandırılacaksınız."**

20. ayet cehennemden bir sahneyi tasvir etmekle beraber göndermelerinin tümü dünyaya, dünya hayatına ve dünya hayatına tutkuyla bağlı olanlara ilgilidir. Bu sahnenin ana temasına kısaca "Hubbuhayatued dünya (Dünya hayatını sevme, tutkuyla bağlanma)" diyebiliriz ki modern literatürde bunun tam karşılığı "sekülerizm" dir. Sekülerlik, "dinin dışarı çıkarılması", hayatın bütün lezzet, zevk ve hazlarının bu dünyada yaşadıklarımızdan ibaret sayılması, her şeyin hemen ve şimdi yaşanmak üzere kurgulanmasıdır. Sadece dünyevi zevk ve tutkuların yaşanması için dinin sosyal ve iktisat politikalarından hukuki mevzuata, eğitime ve devletlerarası ilişkilere varıncaya kadar bütün hayat alanlarından dışarı çıkarılması gerekir. Çünkü insan davranışlarına insanın dışından sınır koyabilen yegâne kaynak dindir. Kur'an bakış açısından dünya hayatının mutlaklaştırılması ve bütün zevk, lezzet ve hazların bu dünyada tüketilmek istenmesinin sonu ebedi hüsrandır. Böyleleri "dünya hayatını ahirete tercih ettikleri" (14/İbrahim, 3) için soluğu cehennem kapısında alacaklardır. Zevklerinin tamamını bu dünyada yaşamaya karşı kendini denetleyebilenler cennetle ödüllendirileceklerdir. Esasında ebedi hayatımızın içinde geçeceği cennet ve cehennem dünyadan öbür tarafa götürdüklerimizdir. Denmiştir ki kişi cehenneme odunu sırtında dünyadan götürür.

Ateşe atılmadan önce inkârcılara işledikleri üç ağır cürüm (suç ve günah) hatırlatılır: Dünya sevgisi, kibir ve fasıklık. İlki yani dünya sevgisi modern dünyayı içine kıskıvrak yakalayan sekülerizmin bütün unsurlarını barındırır: Dünyayı ahirete tercih edenler zevklerin başka bir deyişle haz, lezzet ve bedene ilişkin mutlulukların tümünü dünyada tüketmeyi hedeflemektedirler. Bizim "tükettiniz" olarak çevirdiğimiz kelime "**zehebe**"dir ki anlamı gitmek, geçmek demektir.

Lezzet ve hazların tümü doğaları gereği gelip geçici, gidicidir. Kurtubi bu fiilin dil örfünde gençlik, güç ve kuvveti ifade ettiğini söyler. Buna göre dünyada inkârcılar en zinde zamanlarını yani gençliklerini zevk ve sefa ile geçirmişler, kuvvet ve enerjilerini bireysel haz ve mutlulukları için harcamışlardır. Hayat konforlarını yüksek tutmuş, nadide elbiseler giymiş, pahalı evlerde oturmuş, gezmiş tozmuş, lezzetli yemekler yemiş-içecekler içmiş, geniş kitleleri kıskandıran arabalara binmişlerdir. Sahip oldukları maddi ve mali imkânlarını lüks ve konfor hayat sürmek üzere harcamış, nefislerini hiçbir zevk ve lezzetten mahrum bırakmamışlardır. Canları neyi çekmişse yapmışlardır. Bedensel ve psikolojik kapasitelerini sonuna kadar kullanmışlardır. Böyle olunca arzu ettikleri, eksiğini hissettikleri hiçbir haz ve lezzeti arar halde bırakmamışlardır. Onları dünya hayatında motive eden yegâne şey iştah ve şehvet olmuştur.

Bu ayetin tefsiriyle ilgili Hz. Ömer'den birkaç rivayet nakledilmektedir. Rivayetlerin ortak özellikleri Hz. Ömer'in şöyle demiş olmasıdır: "Eğer isteseydim yemeğin en lezzetlisini yer, elbisenin en güzelini giyerdim. Fakat ben hoş ve temiz şeyleri ahirete bırakmayı tercih ettim." Cabir'in anlattığına göre birgün elinde et evine giderken Halife Ömer'e rastlar, elindekini sorar, Cabir de canı istediği için et aldığını söyler. Hz. Ömer şöyle der: "Nefsinin her istediğini alacak mısın?" der ve bu ayeti okur.

Kuşkusuz Hz. Ömer, et yemeğe karşı değildi. Cabir'e bilvesile ile "Nefsin her istediğinin karşılanmaması gerektiğini" hatırlatmak istemiştir. Bitkiler ve hayvanlar insanın yararına sunulmuştur. İnsan, sorumlu bir kul olarak yaşarken, dünya zevklerine karşı iffetli davranırken "dünyadan da nasibini alacak", meşru, tabii ve zaruri ihtiyaçlarını karşılayacaktır (7/A'raf, 32). Konu bu değildir. Konu insanın hayatının tümünü, faaliyetlerini, çabalarının anlam ve amacını dünyevi haz ve lezzetlere hasretmesi, modern toplumlarda gözlendiği üzere tüketim, gösteriş, konfor tutkusu, kibir ve bedensel hazları yegâne amaç edinmesidir. Nefsin her istediğini karşılamak insanı dünyanın hazlarına şartlandırır ancak bu çıkar yol değildir, susuzluğu tuzlu su ile gidermeye çalışmak gibi tükettikçe daha çok tüketmek ister, karnı doyar gözü doymaz, her tatminin arkasından başka tatmin talepleri gelir. Ve giderek arzuların şiddeti artar, fakat iş fizyolojik doyma noktasına gelince sönmeye başlar. Kendini tüketim çılgınlığına kaptıran zihnini **kenz ideolojisi**ne, sınırsız büyüme ve sermaye biriktirmeye kaptırır, zaman içinde her şey amacından çıkar, nimeti verene karşı şükrü unutur, nankörlüğe başlar, sahip olduğu her şeyi kendinden bilir, kendi hakkı olarak görmeye başlar. (Bkz. 9/Tevbe, 34.)

Her şeyi bu dünyada tüketmeye kalkışmak neden insanı ebedi hayattaki

zevklerden, lezzet ve mutluluklardan mahrum eder? Haddini aşan her şey zıddına döner. Marjinal fayda teorisinden hareket edecek olursak, uzun zamandır portakal yememiş birinin yediği ilk portakaldan aldığı lezzeti düşünelim. Aldığı lezzet yüzde yüzdür. İkincisini yemeye kalkıştığında lezzet yüzde 90'a, üçüncüsünde yüzde 80'e düşer, bu böyle devam eder. 11. Portakalı yemeğe kalkışsa hiç lezzet almaz, 12. de zorlanır, devam ederse 20 veya 30. portakalda ıstırap duymaya başlar. Haddini aştığı için zıddına dönüşmüştür. Dünya hayatında kendini hiçbir zevkten mahrum bırakmayanın da artık ahirete bıraktığı şey kalmaz. Hedonizm onun bedenini ve ruhunu çürütmüş, artık lezzet ve zevk alamaz hale getirmiş, kısaca dejenere etmiştir. Beden ve ruh dünyası böylesine çürüyüp kirlenmiş birini artık ancak ateş temizleyebilecektir. İşte dünyada bütün zevkleri tüketmesi dolayısıyla ateşe sunulduğunda kendisine bu acı gerçek hatırlatılmaktadır.

Böyleleri sorumsuzca, arsızca ve akılsızca dünya zevklerini tüketirlerken aynı zamanda kibirleniyordu. Sahip oldukları maddi imkân ve avantajlara dayanarak insanlara, özellikle zayıf ve güçsüzlere, yoksullara ve yoksunlara tepeden bakıyor, onları küçümsüyorlardı. Kibri onları paranoid yapmıştı. İnsanları gösterişli, sonradan görme hayat tarzlarıyla ezmeye çalışırlarken aynı zamanda Allah'ı unutmuş veya hatırladığında bile kibri onları hakikat önünde boyun eğmekten alıkoymuştu. Bu yeryüzünde Allah'a ve insanlara karşı haksız bir büyüklenmeydi. Sorumsuz tüketim, hedonizm, sınırsız bedensel zevk ve ihtiraslar ile kibir bir araya geldiğinde fâsık'lık kaçınılmaz olur, bu durumda insan Doğru Yol (Sırat-ı müstakim)'dan çıkar. Fakat dünya fani, ömür geçicidir. Sonunda ölecek ve hedonizm, kibir ve fâsık'lık dolayısıyla alçaltıcı bir azaba düçar olacaktır.

İnsan bilse, Yüce Allah kim dünyada ne istiyorsa, mesela dünya hayatının süsünü arzu ediyorsa ona verir (11/Hud, 15); fakat böylelerinin ahiretten nasipleri olmaz (42/Şura, 20), varacakları son durak ateştir (17/İsra, 18). 20. ayeti bu ayetlerle birlikte düşündüğümüzde sekülerizmin esasını teşkil eden "**dünya hayatına tutkuyla bağlanma**"yı şu ilkeler çerçevesinde aşabileceğimizi söyleyebiliriz:

Daima helal rızık peşinde olmak.

a) Her hoş ve güzel nimet için şükretmek, çünkü bilgi, servet ve iktidarın gerçek sahibi Allah'tır, bizler birer emanetçi olarak bunları kurallarına uygun kullanmakla yükümlüyüz.

b) Hiçbir lezzet, zevk ve bedensel hazzı alışkanlık haline getirmemek.

c) Sahip olunan mali imkân ve servetten infakta bulunmak (mecburi zekât ve tasadduk).

d) Toplumun genel ortalamasının üstüne çıkmamak. Yemeden içmeye, giyim kuşamdan mesken ve binek seçimine kadar israf ve gösterişten kaçınmak.

e) Hayatın her aşamasında Allah'ı ve ahireti unutmamak.

وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍۗ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهٗ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ
وَمِنْ خَلْفِهٖٓ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَۗ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ
﴿٢١﴾ قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَاۚ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ
الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٢﴾ قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖ
وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْۙ
قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَاۜ بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖۗ رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ
اَلِيْمٌۙ ﴿٢٤﴾ تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۢ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوْا لَا يُرٰٓى اِلَّا مَسٰكِنُهُمْۗ
كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ
فِيْهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّاَبْصَارًا وَّاَفْـِٕدَةً فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ
اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْـِٕدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ
مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا
الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ
اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةًۜ بَلْ ضَلُّوْا عَنْهُمْۚ وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٢٨﴾

21. Ad'ın kardeşini hatırla; onun önünden ve ardından nice uyarıcılar gelip geçmişti; hani o, Ahkâf'taki kavmini: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, gerçekten ben, sizin için büyük bir günün azabından korkarım" diye uyarmıştı.

22. Dediler ki: "Sen, bizi ilâhlarımızdan çevirmek için mi bize geldin? Şu halde eğer doğru söylüyorsan, tehdit ettiğin şeyi, bize getir."

23. Dedi ki: "İlim ancak Allah katındadır. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum; ancak sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum."

24. Derken, onu (azap) **vadilerine doğru yönelerek gelen bir bulut şeklinde gördükleri zaman, "Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur" dediler. Hayır, o, kendisi için acele ettiğiniz şeydir. Bir rüzgâr; onda acı bir azap vardır.**

25. **Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir eder. Böylece meskenlerinden başka, hiçbir şey**(leri) **görünemez duruma düştüler. İşte biz, suçlu-günahkâr bir kavmi böyle cezalandırırız.**

26. **Andolsun, biz onları, sizleri kendisinde yerleşik kılmadığımız yerlerde** (size vermediğimiz güç ve iktidar imkânlarıyla) **yerleşik kıldık ve onlara işitme, görme** (duygularını) **ve gönüller verdik. Ancak ne işitme, ne görme** (duyuları) **ve ne gönülleri kendilerine herhangi bir şey sağlamadı. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı. Alay konusu edindikleri şey, onları sarıp-kuşattı.**

27. **Andolsun, biz çevrenizde bulunan şehirlerden** (birçoğunu) **yıkıma uğrattık ve belki dönerler diye âyetleri çeşitli şekillerde açıkladık.**

28. **Bu durumda, Allah'ı bırakıp yakınlık** (sağlamak) **için edindikleri ilâhlar, onlara yardım etselerdi ya. Hayır, onlar, kendilerinden kaybolup gittiler. Bu** (yalancı ilâhlar ve onlara yükledikleri)**, onların yalanları ve uydurduklarıdır.**

Sûrenin 20. ayetinde zevklerin tümünü dünyada tüketen, kibirlenen ve yoldan çıkanlardan söz edilmişti. 21-28 arası ayet kümesinde bunun evrensel bir tutum olduğunu, daha önce kavim olarak Hud aleyhisselâmın kendilerine peygamber olarak gönderildiği Ad kavminde somut olarak yaşandığını anlatmaktadır. Ad kavminden önce ve sonra da insanları hazperestlik, kibir ve yoldan sapmışlık konusunda uyaran elçiler gelmiştir. İnsana Allah'tan başka bir varlığa, arzu ve tutkulara bağlanmak yakışmaz. Yaratılışın amacı Allah'a kulluktur, kulluk görevini inkâr edenler eninde sonunda büyük bir azaba düçar olurlar ki kimileri dünyada kimileri ahirette yapıp ettiklerinin karşılığını görür. Ad kavmi dünyada büyük azabı yaşayan kavimlerden biridir.

Ayette geçen "ahkâf" kum tepecikleri olup Arap yarımadasının güneydoğusunda yaşayan kavme atıftır. Hud aleyhisselam uyardığı kavminin içinden çıkmıştı, onu yakından tanıyorlardı. Tebliğini yaptı ama onlar "Sen bizi akıl almaz söylemler ve iddialarla tapındığımız tanrılardan çevirmek istiyorsun" deyip "Söylediklerinde doğruysan sözünü ettiğin azap gelsin de görelim" meydan okudular.

Hz. Hud, bir peygambere yakışır biçimde gaybı bilmediğini, bunun bilgisinin ve genel olarak mutlak bilginin (el-İlm) Allah katında olduğunu söyledi. O sadece kendisine bildirileni onlara tebliğ ediyor, gelmekte olan büyük bir tehlike konusunda onları uyarıyordu. Onlar ise inkâr, isyan ve günahkâr bir hayat sürdürmekte ısrarcı oldukları için cahilce hareket ediyorlardı. Sonunda azap geldi. Anlatımlara göre uzun zaman bölgede yağmur yağmamıştı. Ufukta

siyah bir bulut kütlesi gözüktüğünde onlar bunu bekledikleri yağmur bulutu sanıp sevinmişlerdi. Yanılıyorlardı, meydan okudukları azabın bulutuydu, onu feci bir rüzgâr önüne katmış üstlerine getiriyorlardı. Azabın tasvirinden söz konusu rüzgârın şiddetli bir kasırgaya, hortuma dönüştüğü anlaşılmaktadır ki, üzerinden geçtiği yerleşim alanında binalardan başka hiçbir canlıyı bırakmamıştı. Böylelikle suçlu günahkâr kavim tarih sahnesinden silinmiş oldu.

Burada ayetin işaret ettiği bir ironi söz konusudur. Şehrin günahkâr halkı ufukta bulutu ilk gördüklerinde bereket ve rahmet getirecek bulut sanıp sevinmişlerdi, bu rüzgârın ve bulutun olumlu fonksiyonuna; azabın geldiği anlaşıldığında bulut ve rüzgâr yıkıcı hal almış oldu. Bu tabiat kuvvetleri ve olayların yerine ve fonksiyonlarına göre hayır ve şer doğurmada birer enstrüman olduğunu gösterir. Hz. Peygamber (s.a.), her iki durum için şöyle dua etmiştir: "Allah'ım! Senden rüzgârların hayrını ve rüzgârlarla gelen şeyin hayırlısını isterim. Yine rüzgârların kötülüğünden ve rüzgârlarla gelen şeyin kötülüğünden sana sığınırım" (Müslim, İstiska, 15). Rüzgâr örneğinde ifade edilen hakikat şu ki, tabiat kuvvetlerinin kendisinde hayır ve şer, iyilik ve kötülük, fayda ve zarar yoktur, onlara bu hasletleri veren yüce Allah'tır.

Ad kavmi, Kur'an'ın ilk muhatapları olan Mekkelilerden çok daha güçlüydü, yerleşim birimleri gelişmişti, zengin ve güçlüydüler. Vücut sağlıkları yerindeydi, duyu organları eksik değildi. Şu var ki zalimane hayatları dolayısıyla ne güç ve iktidarları onları kurtarabildi ne vücut sağlıkları, ne işitme, görme ve düşünme yetileri işe yaradı. Güç ve iktidarın kendi başına kurtarıcı olmadığını biliyoruz (6/En'am, 6; 19/Meryem, 74 ve 40/Mü'min, 82). Hiç değilse insanı hak ve hakikat üzerine düşünmeye sevk etmesi beklenen duyularının, akli meleke ve yetilerinin fonksiyon görmesi gerekirken inkâr, kibir, zulüm ve günahkârlık insanda bu haslet ve yetilerin körelmesine sebep olmaktadır (7/A'raf, 179). Akli düşünme melekeleri yanında beş duyu organını iş göremez hale getiren önemli sebeplerden biri dünya hayatının zevk ve lezzet, tüketilecek meta ve haz olarak telakki edilip bu çerçevede bir toplumsal düzen tesis edilmesidir.

Burada atlanmaması gereken ince bir nükte söz konusudur: Kesin bir hakikat olarak Allah'ın ayetleri üzerinde düşünmeyenlerin kurtuluşu mümkün değildir, kurtuluşun sağlanabilmesi için varlık âleminde olup biten tabii olayların ve ister uzayda ister yeryüzünde yer alan mertebe ve nesnelerin her birinin "Allah'ın ayeti" olduğunu kabul etmek ve öyle bilmek gerekir. Varlık âlemini Allah'ın ayeti (kevni ayetler) kabul etmeyen veya kabul ettiği halde ayetler üzerinde düşünmeyenler kurtulamazlar. Şu halde Allah'ın varlığını inkâr edenler veya inkâr etmediği halde varlık âlemini Allah'a refere etme-

yenler veya refere ettiği halde varlık üzerinde düşünmeyenler aynı kategoride kurtuluş ihtimalinden uzaktadırlar. Bir de yaratılışı, sebeb-i hikmetini ve peygamberlerin tebliğini alay konusu yapıp ciddi alanlar eninde sonunda alaya aldıkları şey karşılarına acıklı bir azap olarak onları kuşatır.

Benzer durumlar, başka bir deyişle toplumları tarihten silen azaplar hep yaşandı. 27. ayet her ne kadar ayetin muhatabı Araplara sesleniyorsa da yerleşim yerlerinin, irili ufaklı medeniyetlerin neşvünema bulduğu her yerde bu trajediler yaşanmıştır. Ne zaman ki toplumlar Allah'ın kendileri için çizdiği yol haritasını bırakıp kendi arzularına göre hayat tarzları geliştirmişler, birbirlerine veya yalancı ilahlara, güç ve kişilere tapınmışlarsa benzer durumlarla karşılaşmışlardır. Azap başlarına geldiği zaman kimse onları kurtaramadı, kurtarması da düşünülemezdi. (Hz. Hud ve kavmiyle olan mücadelesi için bkz. 7/A'raf, 65-72. ayetlerin açıklaması ve ilgili atıflar.)

وَاِذْ صَرَفْنَٓا اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَۚ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُٓوا
اَنْصِتُواۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَٓا اِنَّا
سَمِعْنَا كِتَابًا اُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِٓي اِلَى الْحَقِّ
وَاِلٰى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ يَا قَوْمَنَٓا اَجِيبُوا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوا بِهٖ يَغْفِرْ لَكُمْ
مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ
بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءُۜ اُولٰٓئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٢﴾

29. **Hani cinlerden birkaçını, Kur'ân dinlemek üzere sana yöneltmiştik. Böylece onun huzuruna geldikleri zaman, dediler ki: "Kulak verin;" sonra bitirilince kendi kavimlerine uyarıcılar olarak döndüler.**

30. **Dediler ki: "Ey kavmimiz, gerçekten biz, Musa'dan sonra indirilen, kendinden öncekileri doğrulayan bir kitap dinledik; hakka ve doğru olan yola yöneltip-iletmektedir."**

31. **"Ey kavmimiz, Allah'a davet edene icabet edin ve O'na imân edin; günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun."**

32. **"Kim Allah'a davet edene icabet etmezse, artık o, yeryüzünde** (Allah'ı aciz bırakacak değildir ve onun O'ndan başka) **velileri yoktur. İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler."**

Bu ayetlerde cinlerden bahsedilmesi Mekkeli müşriklere hem, azar hem uyarıdır. Cinlerin Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'an'ı dinleme olayıyla ilgili çe-

şitli rivayetler yapılmıştır. Bir rivayete göre Hz. Peygamber Mekke'de, diğerine göre **Taif'te Nahle** denen bölgede gece yarısı cinleri görmüş, onlara Kur'an okumuştur. Bu konuda tefsirlerin geniş yer verdiği İbn-i Mes'ud'un rivayeti hayli meşhurdur, buna göre Hz. Peygamber (s.a.)'la beraber Mekke'de Hacun denen mıntıkada bu olayın vuku bulduğuna tanık olmuştur. İbn-i Abbas'a göre ise Hz. Peygamber cinleri görmemiş, sabah namazında Kur'an okurken cinler onu dinlemiş, sonra dinlediklerini gidip diğer cin topluluklarına nakletmişlerdir.

29. ayetin genel anlatımından İbn-i Abbas'ın görüşünün daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hz. Peygamber'e cinler Allah tarafından yönlendirilmiştir. Okunan Kur'an'a kulak verip de kıraat (okuma) "bitirilince" fiili meçhul gelmektedir. Fiil bize Hz. Peygamber'in onların varlığından haberdar olmadan Kur'an okuduğu, onlar ise sadece dinlemekle yetinip bitince kavimlerine döndükleri sonucu çıkmaktadır. Kur'an'ı dinleyen cinler kendi kavimlerini Kur'an'daki mesaja davet etmişlerdir ki, bu davet bir tür "cin topluluğunun muallimleri" hükmündedirler. Muallimler/öğreticiler Kur'an'ın özü itibariyle Musa aleyhisselama vahyedilen Tevrat'ın aynısı olduğunu söylemektedirler ki sûrenin 12. ayetinde Hz. Musa'ya atıf yapılmış olması önemlidir. Bundan cinlerin hemen hemen her dönemde insanlara inen vahiylerden haberdar olduklarını, yaşadıkları evrenle olduğu kadar insan evreniyle ve tarihiyle de ilgilendiklerini, esasında sorumlu varlıklar olarak onların da insanlar gibi "rahmani ve şeytani" olmak üzere iki ana gruba ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Cin sûresinde, kendi aralarında farklı yollar takip ettikleri belirtilmektedir (72/11). Cinler de insanlar gibi doğru yolu şaşırmakta, birbirlerine haksızlık yapmakta ve bu yüzden çeşitli cezalara ve azaba düçar kalmaktadırlar.

Kimi çağdaş yorumculara göre hakikatte "cin" diye ayrı bir varlık kategorisi (tür) yoktur; bunlar Peygamber zamanında uzak diyarlardan, örneğin Mardin-Nusaybin veya Ninova'dan gelip Kur'an dinleyen, tebliğ alan yabancı kimselerdir. Bu görüş isabetli değildir. Yorumcuları bu görüşe sevkeden önemli sebeplerden biri pozitivizmin derin etkisinde Kur'an'a ve varlık âlemindeki farklı hayat biçimlerine bakmaktır. Varlıkta sadece biz insanlar bulunuyor değiliz, bize göre sonsuz, uçsuz bucaksız evrende yalnız da değiliz, başka hayat biçimleri ve bilinç sahibi varlıklar vardır, bizim kendilerinden haberdar edildiğimiz cinlerdir. Özetle cinler vardır, ontolojik kökenleri bizden farklı ancak bilinç sahibi (zi-şuur), dolayısıyla yapıp ettiklerinden sorumlu varlıklardır. Sorumlu varlık olmalarını gerektiren husus bilinç ve irade sahibi olmalarıdır. Varlık zincirini şöyle sıralamak mümkün: Cansızlar (cemadat), bitkiler (nebatat), hayvanlar (hayvanat), cinler, insanlar ve melekler. Cinleri ve melekleri bizim sıradan insan-

lar olarak görmemiz mümkün değildir. Şu var ki bazı insanlar istisnai olarak cinleri görebilir, onlarla ilişki kurabilirler. Peygamberler ise vahiy meleğini görüp ondan vahiy almışlardır. (Bkz. 6/En'am, 100 ve 72/Cin, 1/3.)

Bu ayetlerin Mekkelilere verdiği mesaj şudur: Vicdanı ve aklı yerinde olan Kitap ehlinden kimseler ve cinler bile Kur'an'ı dinlediğinde hidayet buluyorken, siz nasıl oluyor da, elçiyle yüz yüze gelip doğrudan ondan tebliğine muhatap olduğunuz halde inkâr ve isyanınızda inat ediyor, hak ve hakikatten yüz çeviriyorsunuz? Davete icabet etmemek Allah'a herhangi bir zarar vermez, zarar dönüp dolaşır inkâr ve isyan edene isabet eder. Göklerde veya yer üstünde insan olsun cin olsun, hiçbir varlık yüce Allah'ı aciz bırakamaz; doğru yoldan sapanlar ziyana uğrar, kimse de onların yardımına koşmaz. Böyleleri apaçık olarak sapıklık içindedirler.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ
بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى بَلٰٓى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ
يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَا قَالَ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ
مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا
سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

33. **Onlar görmüyorlar mı ki, gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmaktan yorulmayan** (Allah)**, ölüleri de diriltmeye güç yetirir. Hayır; gerçekten O, her şeye güç yetirendir.**

34. **İnkâr edenler ateşe sunulacakları gün,** (onlara şöyle denir:) **"Bu gerçek değil miymiş?" Onlar: "Rabbimize ant olsun, evet** (öyledir)**" derler.** (Allah da:) **"Öyleyse inkâr ettiklerinizden dolayı azabı tadın" dedi.**

35. **Artık sen sabret; Resûllerden azim sahiplerinin sabrettikleri gibi, onlar için de acele etme. Onlar, tehdit edildikleri şeyi** (azabı) **gördükleri gün, sanki gündüzün yalnızca bir saati kadar yaşamış** (olacak)**lardır.** (Bu,) **Bir tebliğdir. Artık fâsık olan bir kavimden başkası yıkıma uğratılır mı?**

Bütün bu anlatımların bizi götürdüğü gerçek şudur: Yüce Allah gökleri ve yeri yaratmıştır. Yaratmaktan da yorulmuş, enerji tüketip bitkin düşmüş değildir. Kudretinin sınırı, sonu yoktur. Her şeye kadir olan Allah, ölüleri de diriltir,

buna gücü yeter, çünkü her şeye gücü yeter. Yani insan bu temel gerçeği göz önüne alıp kendisine emanet olarak verilmiş bulunan ömrünü sorumsuzca heba etmemeli, Allah'ın mülkünde inkâr ve isyan içinde yaşama bahtsızlığına düşmemeli. İnkârın insanı utanç, pişmanlık ve acı içine düşüreceği durumlar olacaktır ki bu da ateşe sunulacağı zamandır. Din Günü'nde neyi inkâr etmişse hakikat olduğunu görecek. O zaman acı içinde inkârını ve yanılgılarını itiraf edecek ama o zaman da iş işten geçmiş olacak.

Sûrenin son ayeti Hz. Peygamber (s.a.)'e sabrı tavsiye etmektedir. Ancak bu sabır pasifçe oturup beklemek, gelen musibet ve haksızlıklara teslimiyet içinde olmak değildir. Aksine sabır acıya tahammül, kararlılık ve her zaman bir sonraki aşamanın toplumsal durumunu hesaba katıp vaziyete göre tutum alma azmidir. Nitekim geçmişte büyük peygamberler de böyle yapmışlardı ki, bunlara "**Ulu'l azm peygamberler**" denir. İslam bilginleri Ulu'l azm sıfatını almış peygamberlerin -Allah'ın selamı hepsinin üzerinde olsun- Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed olduklarını söyler (33/Ahzab, 7; 42/Şura, 13). Hz. Âdem dâhil olmak üzere diğer peygamberler de hiç şüphesiz azim sahibi, davalarında ve mücadelelerinde kararlılık göstermiş elçilerdir. Şu var ki zikri geçen beş peygamberin tarihsel manada birer kilometre taşı olduğunu söylemek mümkün, bu açıdan bakıldığında bunların "Ulu'l azm" olarak nitelendirilmeleri, onları diğerlerinden kategorik olarak ayırmak anlamına gelmez.

Dünya hayatı kısacıktır, günler, haftalar su gibi akar. Yaşantılarımız birer rüya gibidir. Fakat bir rüya gibi boşluğa karışıp kaybolmaz, toprağa ekili tohum gibi gelecek zamanda ortaya çıkar. İnkârcılar ve Allah'a isyan içinde yaşayanlar eninde sonunda hak ettikleri cezayı alacaklardır. Hiçbir mazlumun ahı yerde kalmaz. Ceza hemen verilmiyorsa acele etmemek gerekir. Kıyamet günü gelip de hesaplar orta yere döküldüğünde, inkârcılar sanki dünyada bir saat yaşamış gibi olacaklar, derin bir pişmanlığa kapılacaklardır.

Tarih boyunca elçilere gelen vahiyler ve son vahiy Kur'an-ı Kerim ilahi bir tebliğ, açık bildirimdir (14/İbrahim, 52; 21/Enbiya, 106). Kim aklını kullanıp doğru istikamette tercihte bulunursa, bu ilahi yol haritasının takip edecek olursa kurtulur. Tebliğ edilenler yeterlidir, gerisi insana kalmıştır. Hem dünyada, hem ebedi âlemde yıkıma uğrayacak olanlar fâsık kimselerdir ki, bunların belli başlı özellikleri Doğru Yol'dan sapmış olmalarıdır.

Ahkaf (46) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

47- Muhammed Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 38 âyettir. 13. ayeti hicret sırasında, diğer ayetleri Medine'de Hadid (57) sûresinden sonra indiğini söyleyenler de vardır. Diğer ismi "**kıtal**"dır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾

1. **Onlar ki inkâr ettiler ve Allah'ın yolundan alıkoydular.** (İşte Allah da) **onların amellerini giderip-boşa çıkarmıştır.**

Sûrenin ilk ayeti belli bir insan profilini çizmektedir. İbn-i Abbas'a göre kişilik profili çizilen "inkârcılar" Mekke müşrikleridir. Ayetlerin inişine yol açan tarihi ve toplumsal sebepler göz önüne alındığında ayetin burada sıfatları sayılan Mekke müşriklerine atıfta bulunduğu doğrudur. Ancak "nüzulün özel olması hükmün genel olmasına engel değildir" kuralından hareketle, ayetin her dönemde beşer nev'inde rastlanabilecek genel bir profilden söz ettiğini söylemek mümkün. Ayet bize şöyle bir kişilik profili çizmektedir: İnsanlardan öyleleri vardır ki Allah'ın varlığını veya birliğini, ulûhiyet ve rububiyetini inkâr etmektedirler; inkâr ettikleri yetmiyormuş gibi başkalarının hak ve hakikat, doğruluk, iyilik, güzellik ve ebedi fayda yoluna girmelerine de engel olmaktadırlar. Demek ki söz konusu kimseler inkârlarını sadece kendilerine saklamıyorlar, yalnızca kendi batıl inançlarına, gerçeklikten yoksun düşüncelerine göre yaşamakla yetinmiyorlar başkalarını da kendi inançlarına, yaşama tarzlarına çekmeye ve onları doğru yoldan alıkoymaya çalışıyorlar, hatta bunun aktif mücadelesini veriyorlar. Bu mücadele yalnızca sözle değil belki siyasi, askeri ve sosyal güç ve yolları kullanarak sürmektedir.

Allah yolundan alıkoymaya çalışmanın kalıcı bir getirisi, sürekli bir hayrı veya kazancı yoktur, bu tutum "içinden çıkılmaz sapıklığa götürür" (4/Nisa,

167); kişiyi hem dünyada hem ahirette zarar ve ziyana uğratır. Yüce Allah böylelerinin yapıp ettiklerini boşa çıkarır (2/Bakara, 217). Bunun iki anlama gelebileceği söylenmiştir:

İlki bu yolda olanlar hakka ve hakikate karşı verdikleri mücadelede başarılı olamayacak, uğraşıları eninde sonunda boşa çıkacaktır; çünkü batılın kalıcı olarak hakka galip gelmesi düşünülemez. Bu türden mücadelelere salt dünyevi perspektiften değil, genel varlık perspektifinden bakmak gerekir. Eğer haklı ve adil sebeplere dayanıyorsa, dünyada maddi olarak kazanılmamış bir mücadelenin başarılı sonucu ahirette alınacaktır. Bu, hak dava uğruna mücadele verenler açısından böyledir!

Diğeri, mücadelenin zulmedenlere bakan yüzüdür. Haksız bir mücadeleyi başlatanlar ve sürdürenler, geçmişte veya bugün iyilik ve yarar adına her ne yapmışlarsa ve yapmakta iseler bu eylemlerinin kendilerine herhangi bir faydası olmayacaktır (bkz. 25/Furkan, 23). Zulm ile abad olunmaz! Zulmedenler güçlerine ve avantajlarına güveniyorlardı, güçlerini hoyratça, gaddarca kullanıyorlardı. Dünyada güç sahibi olmaları ebediyyen güç sahibi olacaklarının teminatı değildir. Eninde sonunda mağlup olacak, yapıp ettiklerinin hesabını vereceklerdir.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاٰمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾

2. İmân edip salih amellerde bulunan ve Muhammed'e indirilen (Kur'ân)**'a -ki o Rablerinden bir haktır- İmân edenlerin** (Allah)**, kötülüklerini örtüp-bağışlamış, durumlarını düzeltip-ıslah etmiştir.**

2. ayette sûrenin ismini aldığı "**Muhammed**" kelimesi geçmektedir. Bu son elçi Hz. Peygamber (s.a.)'in ismidir. Efendimiz (s.a.)'e bu ismi dedesi Abdulmuttalib vermiştir. Hz. Peygamber'e bu ismin verilmesiyle ilgili üç görüş vardır: Birine göre annesi Amine Hatun ona hamile iken rüyasında bu ismi doğacak çocuğa vermesi bildirilmiştir; diğerine göre torununa bu ismi dedesi Abdulmuttalib vermiştir. Üçüncü görüş ise Amine Hatun'un rüyasını anlatması üzerine Abdulmuttalib bu ismin verilmesini uygun görmüştür. Rivayetlere göre Hz. Peygamber'in doğumunun yedinci gününde Kureyş'in ileri gelenlerine Abdulmuttalib bir ziyafet verdi. Ona soruldu: "Neden torununa bizim atalarımızın adlarına benzer bir ad koymadın da, daha önce hiç duymadığımız bir ad koydun?" Abdulmuttalib şu cevabı verdi: "Adını Muhammed (övülen) koy-

dum. Çünkü gökte Allah tarafından, yerde insanlar tarafından övülen bir kişi olmasını diledim" (Müsned, IV, 127-128). Bu rivayet üçüncü görüşü destekler niteliktedir. Zira sorudan da anlaşıldığı üzere Mekkeliler daha öncesinde böyle bir ismi bilmiyorlardı, Abdulmuttalib'in de bilmesi düşünülemez. Annesi Amine Hatun rüyasında görüp ona bildirmişse o da bu ismi koymuştur. En doğrusunu Allah bilir!

Ahkamu'l Kur'an'ın sahibi Kadı Ebu Bekr b. **el Arabi**, Efendimiz (s.a.)'in isimlerinden 67 tanesini sayar. İbn Abbas'a göre 180 ismi vardır. Her bir isim bir sıfattır, dolayısıyla onun nübüvvet misyonlarından birine işaret etmektedir. (Bkz. 33/Ahzab, 45.) Bundan başka tamamı Mevahibu'lLeduniyye adlı kitapta 400'e yakın ismi yer alır. Bazıları şunlardır:

Abdullah (Allah'ın kulu. Bu aynı zamanda doğumundan önce vefat eden babasının da ismidir), Resûlullah (Allah'ın elçisi), Nebiyullah (Allah'ın peygamberi), Habibullah (Allah'ın habibi), Hatemünnebiyyin (Peygamberlerin mührü, sonuncusu), Ahmed (en çok övülen), Beşir (müjdeleyen), Nezir (korkutup-uyaran), Burhan (sağlam kanıt, delil), Cevad (cömert), Ekrem (en çok ikrama mazhar, en şerefli), Emin (doğru ve güvenilir), Faruk (hakkı ve batılı birbirinden ayıran), Habib (sevgili, çok sevilen), Hamid (çok hamdeden), Hanif (Allah'ı birleyen, hakikate sarılan), Kerim (çok cömert ve şeref sahibi), Mahmud (övülen), Masum (suçsuz günahsız, korunan), Mehdi (hidayete erdiren, hidayet eden), Mekki (Mekkeli), Merhum (rahmetle bezenmiş, ilahi rahmete mazhar olmuş), Muallim (öğreten), Mukteda (peşinden gidilen, kendisine uyulan, rehber), Mübarek (kutlu, hayırlı, bereketli), Müctema (seçkin, seçilmiş), Mükerrem (şerefli, mevkii-mertebesi yüksek, kerem sahibi), Mürsel (elçilikle görevlendirilen), Mustafa (seçkin, seçilmiş), Nebi (haber veren, haber getiren, peygamber), Nur (ışık, aydınlık), Resûl (elçi), Taha (Kur'an-ı Kerim'deki ismi), El Mütevekkil (Allah'a tevekkül eden ve ümmetine tevekkülü emreden), Mahi (Allah'ın kendisiyle, tebliğ ettiği dinle inkarı mahvedeceği kişi), Yasin (Kur'an'da bir sûrenin ismi olarak da yer alan Yasin aynı zamanda, örnek insan veya Ey İnsan!), Nebiyyüttevbe (İnsanlara tevbe ettikleri takdirde affolunacaklarını bildiren kimse), Nebiyyürrahmet (rahmet olarak gönderilen peygamber), Safüh (hoşgörülü, kusurları örten), Şahid ve Şehid (ümmetine tanıklık eden), Dai (Allah'a, hak dine davet eden), Eş-Şefiumüşeffa (Allah'ın izniyle ümmetinden bazılarına şefaat edecek olan), Nebiyyul ümmi (Ümmi peygamber), Seyyidülmürselin (elçilerin efendisi), İmamunnebbiyyin (Elçilerin önderi), Fasih (tebliğini, meramını fasih ve beliğ biçimde dile getiren, anlatan), Sahibulkevser (cennette Kevser havuzunun sahibi), Eş Şakiru ve'ş Şekir (Rabbi'nin

nimetlerine çokça şükreden), Kadem-i sıdk (doğruluk ve sadakat örneği), El Urvetu'l vuska (mü'minlerin tutanacağı sapasağlam ip), El Müddessir (örtüye bürünen), El Müzzemmil (örtüye bürünen), Es Siracu'lmünir (aydınlatan ışık, nur), Seyyidu'n nas (insanların efendisi), Fatih (fetheden, Mekke'nin fatihi), El Abid (çokça ibadet eden), El Müşavir (mü'minlerle istişare eden, danışan), Es Salih (hayırları kendisinde toplayan, sulh ve salah yolunu gösteren, salih amel işleyen), El Adil (her karar ve icraatında adaleti gözeten), El Afif (iffetli ve hayâ sahibi), Fazlullah (Allah'ın fazl-u keremine nail olan), El Muttaki (takva sahibi, Allah'tan hakkıyla korkup sakınan), El Mütehecciid (gece namazlarına devam eden, teheccüde kalkan), El Müzekkir (Allah'ı çokça zikreden, öğüt veren, herkese hak ve hakikati hatırlatan), El Müeyyed (davası Allah tarafından teyit edilen; Allah'ın nusret ve inayetiyle teyit edilmiş bulunan), En Nasih (nasihat eden), Halim (güç kullanabildiği halde duygularını kontrol eden, kızmayan), Hayrulberiyye (insanların olduğu gibi yaratıkların da en hayırlısı olan), El Mücteba (Allah tarafından seçilmiş), El Veli (Allah'ın dostu, O'nun koruması altında olan), El Muhtar (seçilen), Tahir (maddi ve manevi kirlerden temizlenen, arındırılan), Resûlü's-sakaleyn (insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilen).

Efendimize verilen başka isimler, sıfatlar da vardır. Ancak bunların toplamından Yüce Allah'ın bütün insanlar için rol model, örnek insan olarak onu seçtiğini, terbiye edip koruduğunu görüyoruz. Şu halde insanların yaşadığı ve gelip geçtiği evrende Hz. Peygamber'in önüne geçecek veya üstüne çıkacak başka kimse yoktur; ne veli ve şeyhler, ne hoca ve pirler veya başkaları. O bizim için yegâne ve en üstün örnektir.

"Sen Ahmed-ü Mahmud-u Muhammedsin Efendim
Haktan bize sultan-ı müeyyedsin Efendim!" (Şeyh Galib)

Hz. Peygamber'e inananlar Yüce Allah'tan indirilen Kitaba yani Kur'an'a tabi olmakta, onun hükümlerine göre hareket etmektedirler. Kur'an haktır, hakikati ihtiva ve ifade etmektedir. "Hak ve batıl"ın kullanıldıkları dört düzeyden söz etmek mümkün:

a) Hak kelimesi Yüce Allah için kullanıldığı gibi Kur'an için de kullanılır. Bu çerçevede ontolojik olarak Hak, Yüce Allah, O'nun dışında olanların tümü batıldır yani fanidir, varlıkları kendilerinden değildir, eninde sonunda yok olucudurlar, çünkü kendi kendilerine kaim değildirler, varlıklarını Hakk'a borçludurlar (28/Kasas, 88). Kur'an-ı Kerim'in hak olması ise, Hak olan Allah'tan vahyedilmiş bir kitap olması dolayısıyladır.

b) Epistemolojik olarak hak, vahiy ile bize bildirilen hakikati ifade eder, şahısların vahyi referans almadan geliştirdikleri düşünce ve görüşler batıldır. Vahyin temel alındığı düşünce mahsulü hikmettir. Ancak hikmet salt beşeri çaba ile elde edilmez, yukarıdan aşağıya doğru da iner, mesela Yüce Allah "Kitap ve hikmet indirir (4/Nisa, 113). Peygamberlerin dışında hiç kimseye dinin esasları ve hükümleri mesabesinde olabilecek vahiy inmez, Hz. Musa'nın annesine veya Hz. Meryem'e gelen vahiyler dinin teşrii'yle ilgili değil, birer ilahi koruma ve yönlendirmedirler. Şu halde filozofların düşündüğünün aksine peygamberlerin dışında kimse vahiy kanalıyla ilişki kuramaz ama hikmet sahibi olur. Hikmet yukarıdan bir bağış olarak verildiği gibi, aşağıdan yukarıya doru bir cehd ve mücahede ile de elde edilebilir." Beşeri planda en yüksek hikmet Hz. Peygamber'de ortaya çıkandır. Çünkü o hem vahiy yoluyla hikmete nail olmuş hem bir peygamber olarak hiçbir insanın sahip olamadığı beşeri performansla hikmet sahibi olmuştur.

İlahi ve beşeri iki hikmet boyutu sadece peygamberde tecelli eder, bu yüzden hiçbir beşer peygamberin önünde veya üstünde olamaz. Bir insan şahsi gayret ve cehdiyle hikmet sahibi olabilir, bu beşeri cehd ve marifetle elde edilen hikmettir. Hz. Peygamber de elinden geldiği, gücünün yettiği kadar bu cehd ve mücahede içindeydi ancak onun aynı zamandan vahiy yoluyla kendisine bir lütuf ve ilave kaynak olarak hikmet de bahşedilmişti. Bu yüzden hiçbir şeyh, pir, üstat, hoca, kutup veya başka nitelikli şahıs onun hikmetine ulaşamaz.

c) Ahlaki olarak hak eylemlerin iyi oluşlarının güvencesidir. Eğer bir eylem referansını ve meşruiyetini haktan alıyorsa iyilik ve fayda temin eder; almıyorsa kötülük ve zarar verir. Bu da form olarak Kur'an'a racidir, zira nasıl en yüksek hikmet Hz. Peygamber'de tecelli ettiyse, en yüksek ahlaki erdemler de onda somutlaşmıştır. O "En yüksek mertebede ahlak üzere yaratılmıştı" (68/Kalem, 4.) Hz. Aişe şöyle demiştir: "Onun ahlakı Kur'an ahlakıydı; o konuşan, yaşayan canlı bir Kur'an idi."(Müslim, Müsafirin 139).

d) Hukuki olarak hak adaleti tesis eder ki adaletin ve hükümde isabet etmenin teminatı İlahi Hükümler'e yani Münzel Şeriat'e dayalı muhakeme ve yargılamadır, aksi hükümler ve kararlar zulme, haksızlıklara sebebiyet verebilir.

İşte bu dört düzeyde vahyi temel alanların Yüce Allah kötülüklerini bağışlamış, durumlarını ıslah etmiştir. Başka bir deyişle her bakımdan düşünce ve duyuşlarını, kâfirler karşısındaki konumlarını ve ümmet yapılarını güçlendirmiştir (48/Fetih, 5).

Erkek olsun kadın olsun, şanı Yüce Allah'ın iman edenlerin kötülüklerini iki şekilde bağışladığını söyleyebiliriz: Biri geçmişte yani Müslüman olmadan

önceki kötü fiillerini ki, bu fiillerin belirgin vasıfları Allah'a ortak koşmak ve zulüm işlemektir. Varsa böyle bir durum bilinmeli ki, şirki ve zulmü iman ve hidayet yok eder. Diğeri iman üzere yaşıyorlarken de insanların şirke ve zulme varmayan küçük günah ve kötülükler işlemeleri hali (48/Fetih, 5). İnsan iman ettikten sonra da son nefesine kadar pür takva üzere yaşayamayabilir; yanılır, hataya düşer, nefsinin zaaflarına kapılır sonra pişman olur, hatasını anlar, tevbe eder vs. Böylesi durumlar için yüce Allah bağlayıcıdır, esirgeyicidir. Allah en doğrusunu daha iyi bilir!

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾

3. İşte böyle; hiç şüphesiz, inkâr edenler batıl olana uymuşlar ve hiç şüphesiz, imân edenler Rablerinden olan hakka uymuşlardır. İşte Allah, insanlara kendi örneklerini böyle vererek gösteriyor.

Bu ayetlerle Yüce Allah insanlara çeşitli örnekler verir, doğruluğun ve yanlışlığın, hakkın ve batılın, iyiliğin ve kötülüğün, güzellik ve çirkinliğin, ebedi fayda ve zararın yollarını, birbirlerinden nasıl ayırt edilmeleri gerektiğini öğretir. Söz konusu örnekler hem inkârcılar hem mü'minler için geçerlidir. Çünkü insanın ahlaki ve manevi olarak olgunlaşmasının yolu doğru ve isabetli seçimden geçer. İslam, Allah'a kul olma bilinci ve teatiyle iyi insan olma yoludur. İnkârcılar eğer hak ve hakikati arıyorlarsa bu örnekler üzerinde düşünür, hidayet bulur; iman edenler ise imanlarını arttırır, kendilerine daha çok özgüven duyar ve durumlarını düzeltmek, ahlaki yönde ilerletmek üzere azim sahibi olurlar.

Hak ve batıl arasındaki temel ayırım ve çelişkiyi epistemolojiden ahlaki duruşlara, sosyal ve iktisadi politikalardan hukuk düzenine kadar iki referanstırlar. Hak temeli sağlam, batıl temeli çürüktür. Gerçek buyken inkârcılar, batılı takip ederler, batıl ise temeli çürük iddia ve davadır; batılla ne hak ve hakikate ulaşılabilir, ne zemini sağlam bir hayat tarzı geliştirilebilir. (18/Kehf, 56.) Batıla uyanlar aslında heva ve heveslerine, bencil çıkarlarına, şişkin egolarına tabi olurlar ve bu elbette başkalarına da büyük zarar ve hasarlar verir (40/Mü'min. 5.) Hakka tabi olanlar öyle değildir, çünkü onların referansları heva ve hevesleri değil, Rablerinden gelen haktır. Hakk'a ve hakikate tabi olmaları kendilerine büyük fayda sağladığı gibi, başkalarına da fayda sağlar. (Bkz. 10/Yunus, 108 ve 21/Enbiya, 18.)

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا
الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذَٰلِكَ وَلَوْ
يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِنْ لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ وَالَّذِينَ قُتِلُوا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾
وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

4. **Öyleyse, inkâr edenlerle** (savaş sırasında) **karşı karşıya geldiğiniz zaman, hemen boyunlarını vurun; sonunda onları 'iyice bozguna uğratıp zafer kazanınca da' artık** (esirler için) **bağı sımsıkı tutun. Bundan sonra ya bir lütuf olarak** (onları bırakın) **veya bir fidye** (karşılığı salıverin.) **Öyle ki savaş ağırlıklarını bıraksın** (sona ersin.) **İşte böyle; eğer Allah dilemiş olsaydı, elbette onlardan intikam alırdı. Ancak** (savaş,) **sizleri birbirinizle denemesi içindir. Allah yolunda öldürülenlerin ise; kesin olarak** (Allah,) **amellerini gide-rip-boşa çıkarmaz.**

5. **Onları hidayete erdirecek ve durumların düzeltip-ıslah edecektir.**

6. **Ve onları, kendilerine tarif edip-tanıttığı cennete sokacaktır.**

4. ayet savaş halinde düşmanın görüldüğü yerde ve durumda ona fırsat vermeden öldürülmesini emretmektedir. Savaş sırasında Müslümanlar işlerini sıkı tutacak, ihmallerde bulunmayacak, zaaf göstermeyecekler. Bu ve benzeri ayetlerden hareketle inkârcı olması dolayısıyla herkesin öldürülmesi hükmü çıkarılamaz. Müslümanlarla savaş halinde olmayan, inançlarıyla kendi hallerinde yaşayan veya Müslümanlarla anlaşma içinde olan inkârcılara dokunulmaz. (Bkz. 4/Nisa, 90 ve 60/Mümtehine, 7-8. ayetlerin açıklaması.) Burada söz konusu olan savaş sırasında yani muharebe meydanında düşmanın öldürülmesidir. Bir kere sıcak çatışma başladı mı, geriye sadece düşmanın ya öldürülmesi veya esir alınması suretiyle etkisiz hale getirilmesi konusu kalır.

Buna benzer iki ayet daha vardır: Biri Bakara sûresinde (2/191) "Onlar sizinle savaşırlarsa siz de onları öldürün"; diğeri Tevbe sûresindeki (9/5) "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün" ayeti. Her iki ayet de savaş durumunu ifade etmekte olup savaş sırasında tabii ki düşman ele geçirildiği yerde öldürülecektir. Her ne kadar **Süleyman Ateş**, Tevbe sûresindeki ayetin Müslümanlara Mescid-i Haram'ı yasaklayan Mekke müşrikleriyle ilgili özel bir hüküm olup savaşla ilgili olmadığını iddia ediyorsa da, bu doğru değildir.

Bu sûrenin 4. ayeti bunu teyit etmekte olup zikrettiğimiz iki ayetle herhangi bir çelişki teşkil etmemektedir. Savaşı Müslümanların kazanması durumunda ele geçirilen esirler sıkı bir şekilde korunacak, kaçmalarına fırsat verilmeyecektir. Bunun böyle olması gerekir, aksi halde esirler serbest kaldıklarında güçlerini bir araya toplayıp tekrar Müslümanlara karşı savaşmak isteyebilirler. (Bkz. 8/Enfal, 67.)

Savaş esirleri konusunda ayet iki seçenek vermektedir: Biri esirler bir lütuf olarak salıverilecek; diğeri fidye karşılığında serbest bırakılacak. Ancak bunun gelişi güzel verilecek bir karar olmayacağı açıktır. Düşmanın durumu, güç dengeleri, anlaşma zemini, genel çıkar ve maslahat gibi faktörler göz önüne alınıp kamu otoritesi buna karar verecektir. Bir lütuf olarak esirlerin salıverilmesi bazen en yüksek düzeyde fidye ödenmesinden çok daha değerli olabilmektedir. Yerine göre siyasi bir jest, askeri bir başarıdan çok daha etkilidir.

Fidye iki şekilde düşünülebilir: Biri varsa Müslüman esirlerle takas; diğeri maddi bedel yani para veya başka değerin ödenmesi.

Ayet gayet açık bir biçimde savaş esirlerinin öldürülmesi yönünde herhangi bir hüküm getirmiyor. Buna rağmen bazı İslam hukukçuları Hz. Peygamber (s.a.)'in Ukbe bin Ebi Muayt, Tuaymebin Adiy ve Nadir bin Haris gibi azılı inkârcılar hakkında ölüm emrini vermesi dolayısıyla esirlerin öldürülebileceğini öne sürmüşlerdir. **Hasan Basri** ise buna itiraz edip esirlerin öldürülemeyeceğini savunmuştur ki doğrusu budur. Kur'an-ı Kerim, yoksula ve yetime yemek verilip yardım yapılmasını tavsiye ettiği gibi, aynı tavsiyeyi esirler için de yapmaktadır (76/İnsan, 8) ki, eğer esirler mutlak manada öldürülseydi böyle bir tavsiyede bulunmaya mahal kalmazdı.

Efendimiz'in haklarında ölüm emrini verdiği kimseler ise sıradan savaş esiri değil, daha önceki azılı tutum ve yıkıcılıkları dolayısıyla savaş olsun olmasın ele geçirildiklerinde ölümle cezalandırılması gereken kişilerdir. Onlarla ilgili ölüm emri savaş sırasında değil, savaştan önce işledikleri ağır suçlar dolayısıyla verilmiştir. Mekke fethinde kimseye dokunmadığı halde bu azgın tutumları dolayısıyla **Hilal bin Hatel, Abdullah b. Ebi Sehr** ve **Mukays b. Hubabe** için aynı hüküm verilmiştir. Haklarında ölüm cezası verilenler hayatta kalmaları durumunda son nefeslerine kadar İslam'a düşmanlıkları artarak devam edecek, Müslümanlara karşı mücadelelerine son vermeyeceklerine dair ant içmiş olan kişilerdir.

Bir başka husus, savaş esirlerinin mutlaka "köle veya cariye" edinilmelerini gerektiren amir hüküm yoktur. Esirlerin statülerinin belli oluncaya kadar "köle ve cariye" olarak dağıtılması Hz. Peygamber (s.a.)'in uygulamasıdır. Bu

bir bakıma zaruri bir uygulama idi, çünkü güvenlik kaygıları, esirlerin karşı saldırıya geçmesi ihtimalinin bertaraf edilmesi hususu dışında, onlarca veya yüzlerce esiri ortalıkta bırakmak mümkün olmadığı gibi, bir yerlerde hapis olarak tutmak veya temerküz (toplama) kamplarına hapsetmek de insani değildi. Her aileye savaştaki cehdi ve kapasitesi oranında esir vermek en akıllıca yoldur. Bir aileye tevzi edilen esir (erkek veya kadın) boş boş oturmayacağına göre hiç değilse evin ekonomisine, rutin işlerine katkı sağlaması onun aile ve toplum içinde sürdürülebilir varlığı açısından zaruri bir uygulamadır. İslam'dan önce köle veya cariye statüsündeki insanlar birkaç yoldan devşirilirlerdi ki, biri savaşlar, diğeri baskınlardı. Eski Roma hukukunda olduğu gibi yüksek faiz karşılığında borç alanlar borçlarını ödemeyince köleleştirilirdi. Bir de aile içindeki köle ve cariyenin miras yoluyla efendisinden bir başkasına geçmesi.

Lütuf eseri bırakmak, fidye karşılığı serbest bırakmak, varsa Müslüman esirlerle takas etmek, mükâtebe yoluyla özgürlüğünü tanımak veya işlenen bir günah karşılığında kefaret yoluyla köle veya cariyeyi serbest bırakmak mümkündür (bkz. 4/Nisa, 92). Denilecek ki takas lütuf sayılmaz karşılıklı anlaşmayla sağlanır. Fakat Müslüman bir inkârcıdan çok daha değerli olduğundan gerektiğinde, Müslüman kamu otoritesi bir Müslümana karşılık 10 düşman esirini serbest bırakmak suretiyle "lütuf"ta bulunma yolunu seçebilir.

Efendimiz (s.a.)'in iki eşi Hz. Safiye ve Hz. Cüveyriye savaş esiri olmayıp cariye değildir, onları nikâhlamıştır. Nitekim Hz. Ömer de, Suriye ve Irak'ı fethettiğinde oranın halkını köle veya cariye değil, "zimmi" statüsüne dâhil etmiş, savaşla topraklar ele geçirildiği halde ganimet saymayıp "fey" hükmüne sokmuştur. Hele savaş hali olmadığı halde kendi yurdunda özgür yaşayan birini kaçırıp esir statüsüne sokmak ve köle pazarlarında satmak asla caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.) özgür insanları esir alıp köleleştirenlerin veya cariyeleştirenlerin kıyamet gününde hasmı/düşmanı olacağını belirtmiştir (Bkz. Buhari, Büyu', 106; İcare, 10.)

Maalesef İslam tarihinde bu türden örnekler fazlasıyla vardır. Beşinci halife olarak isimlendirilen Ömer bin Abdülaziz'in (öl. H. 101) hilafete gelir gelmez köle ve cariyeleri serbest bırakması, buna sebep olarak "Bunlar savaş esiri değil, esir pazarlarında alınıp satılan metadır" demesi yozlaşmanın pek erken dönemde başladığını göstermektedir. İslam'ın gayesi yeryüzünde sulh ve salahı, adalet ve huzuru tesis etmektir; kim yeryüzünün düzenini bozuyorsa bunun için onunla savaşılır. Hiçbir peygambere inkârcıların belini bükünceye kadar esir alma arzusuyla savaşmak yakışmaz (8/Enfal, 67). Bu aynı zamanda Müslümanlar için de geçerlidir.

Kölelik İslam tarihinde sistemin esası değildir ancak tarihte yöneticiler ve hâkim güçler tarafından belli düzeylerde istismara ve suistimallere de yol açtığını görmezlikten gelmek de mümkün değildir. Hür ve masum insanlar hem gayrimeşru baskınlarla köle ve cariye statüsüne sokulmuş hem esir pazarlarında satılmıştır. Berâ b. Âzib (r.a.)'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir bedevî Resûlullah'ın (s.a.) yanına gelerek: 'Bana cennete girmeme sebep olacak bir amel öğret' dedi."

Allah Resûlü (s.a.) şöyle buyurdu: "Her ne kadar kısa bir soru sorduysan da cevabı oldukça geniş bir sorudur. Bunun için köle azat et, köleleri kölelikten kurtar. Buna gücün yetmiyorsa açlara yemek yedir, susuzlara su içir." (Müsned, IV, 299.)

Esirlerin özgürlüklerine kavuşturulması için çeşitli yollar gösterilmiştir. Bunlardan biri "Yemin kefareti olarak kölelerin özgürlüklerine kavuşturulması" (5/Maide, 89); "Hataen aldarma öldürme" (4/Nisa, 92); "Zıhar yemini" (58/Mücadele, 3); "evlilik" (24/Nur, 92). Dahası belki de tarihte ilk defa İslam, devletin harcama kalemlerinden birini "kölelerin özgürlüklerine kavuşturulması"na tahsis etmiş bulunmaktadır. (Bkz. 9/Tevbe, 60. Ayetin açıklaması. Daha geniş bilgi için bkz. Ali Bulaç, İnsanın Özgürlük Arayışı, 6. Bsm. İstanbul-2015, s. 15-49.)

Hz. Peygamber (s.a.) Bedir'de savaş esirini karşılıksız serbest bırakmıştır ki bunun bilinen hüzünlü örneği kızı Zeyneb'in kocası yani damadı Ebu'l As İbn Ebi'r Rabi'dir. Damadı izin isteyip Mekke'den kendisinin eşi Hz. Hatice'ye hediye ettiği gerdanlığı getirip fidye olarak takdim edince, derin bir hüzne kapılarak ashabına şöyle demiştir: "Uygun görürseniz bu gerdanlığı Zeyneb'e geri gönderelim, esiri de serbest bırakalım." Ashabı bu teklifi memnuniyetle kabul etmiştir. Bu olayı, Hz. Peygamber'e has bir tatbikat olarak görebiliriz ama şartlara göre kamu otoritesinin maslahata uygun farklı tatbikatlar yapabileceğine ilişkin önemli bir delil olarak da görebiliriz.

Ayetin genel söz diziminden, savaş sırasında esirlerin sıkıca korunmasından umulan iki fayda söz konusudur: Biri düşmanı beşeri stok açısından zayıflatmak, diğeri ele geçirilen esir sayısı arttıkça düşmanı anlaşma yapmaya zorlamak: "Öyle ki savaş ağırlıklarını bıraksın (Sona ersin.)" (Bkz. 2/Bakara, 191-195; 22/Hac, 60 ve 42/Şura, 40-43.)

Tabii ki Allah dileseydi yeryüzünde bozgunculuk çıkaran, zulmeden, tahakküm kurup insanlara hayatı dar eden zorbalardan intikam alırdı. Elbette buna gücü yeter. Ancak savaş çetin bir sınav alanı ve aracıdır. Kimler zalim, sömürücü, tahakkümcü ve haksızdır, kimler adaletin, emeğin ve barışın safında yer almaktadır, savaş bunu ortaya koyar. Sadece bu kadarı da değil. Doğru safta olup da yeterince sabretmeyen, savaştan korkmayanlar da diğerlerinden

ancak böylesine kritik zamanlarda ayırt edilir. Kim doğru yolda, doğru safta ve adil bir savaşta hayatını kaybederse onun yapıp ettikleri boşa çıkmaz, kanını heder etmiş olmaz. Hakiki "mü'minler cennetteki yerlerini dünyadaki evlerinden daha iyi bilir" (Buhari, Mezalim, 1; Rikak, 48).

Allah yolunda öldürülen kimse şehittir, önceki hayatında bazı ufak tefek günah ve hataları olmuşsa da, Yüce Allah onu cennete girecek hali getirecek, durumunu düzeltecektir (3/Âl-i İmran, 195). Öyle bir yere, kendisine etraflıca tarif edilen cennete girecektir ki, cennetteki yerini Cuma namazına katılanın evine dönerken evini tanıması gibi tanıyacak, ona aşinalık duyacaktır. (Buhari, Mezalim, 1; Müslim, Rikak, 48.)

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا
اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ اَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَاَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿١١﴾ اِنَّ اللّٰهَ
يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَاْكُلُونَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ
﴿١٢﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي اَخْرَجَتْكَ اَهْلَكْنَاهُمْ
فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ
وَاتَّبَعُوا اَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا اَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ
غَيْرِ اٰسِنٍ وَاَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَاَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ
وَاَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ
كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ اَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾

7. **Ey imân edenler, eğer siz Allah'a** (Allah adına İslâm'a ve Müslümanlara) **yardım ederseniz, O da size yardım eder ve sizin ayaklarınızı sağlamlaştırır.**

8. **İnkâr edenler ise, yüzükoyun-düşüş, onlara olsun;** (Allah,) **amellerini giderip-boşa çıkarmıştır.**

9. **İşte böyle, çünkü onlar, Allah'ın indirdiğini çirkin** (kerih) **gördüler, bundan dolayı, O da, onların amellerini boşa çıkardı.**

10. **Onlar, yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı ki, kendilerinden öncekilerin nasıl bir sona uğradıklarını görsünler. Allah, onları yerle bir etti. O kâfiler için de bunun bir benzeri vardır.**

11. **İşte böyle; çünkü Allah, imân edenlerin velisidir; kâfirlerin ise, velisi yoktur.**

12. **Şüphesiz Allah, imân edip salih amellerde bulunanları, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İnkâr edenler ise, metalanırlar ve hayvanların yemesi gibi yerler; ateş, onlar için bir konaklama yeridir.**

13. **Seni sürüp-çıkaran memleketinden kuvvet bakımından daha üstün nice memleketler vardı ki, biz onları yıkıma uğrattık da kendileri için hiçbir yardımcı yoktu.**

14. **Şimdi Rabbinden apaçık bir belge üzerinde bulunan kimse, kötü ameli kendisine 'süslü ve çekici gösterilmiş' ve kendi heva** (istek ve tutku)**larına uyan kimseler gibi midir?**

15. **Takvâ sahiplerine vaatedilen cennetin misali** (şudur)**: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenler için lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır ve orda onlar için meyvelerin her türlüsünden ve Rablerinden bir mağfiret vardır. Hiç** (böyle mükâfatlanan bir kişi)**, ateşin içinde ebedi olarak kalan ve bağırsaklarını 'parça parça koparan' kaynar sudan içirilen kimseler gibi olur mu?**

Allah her türlü noksanlıktan, acizlikten, güçsüzlük ve çaresizlikten yücedir. Hiç bir mahlûkun O'na dara düşecek de O'na yardım elini uzatacağı durum düşünülemez. 7. ayette sözü edilen "**İnsanların Allah'a yardım etmeleri**" dinine, ilahi hükümlere, vahyin evrensel ve ebedi mesajına sahip çıkmaları, O'nun elçisinin gösterdiği çerçevede hayat tarzlarını şekillendirmeleri demektir. Tabii ki Allah'ın dinine yardım edecek kimselerin inanmış yani mü'minler olması beklenir. Mü'minler Allah'ın dinine yardım edince sonuçta ve aslında kendilerine yardım etmiş olurlar, çünkü Allah'ın dinine göre çizilmiş sınırlara riayet ettiklerinde, adalet ilkelerini hayata geçirdiklerinde kendileri huzur ve istikrar bulur (bkz. 22/Hac, 40; 57/Hadid, 25; 59/Haşr, 8).

Meşru ve adil olan savaş veya büyük sıkıntıların yaşandığı durumlarda da Yüce Allah kendi davasına yardım edenlere fiili yardımlar yapar, onların ayaklarını arza sağlam bastırır; ruhlarına kararlılık, kalplerine metanet verir, güçlerine güç katar. Bu konu daha önce Enfal sûresinde (8/9-12) geçmişti.

Allah'ın dinine sırt çevirip ilahi sınırları çiğneyenler felah bulmazlar. İnkârları dolayısıyla başlarına türlü türlü musibetler, felaketler gelir, sonunda yüzükoyun düşüşe uğrarlar. 8. ayette geçen ve bizim "yüzükoyun-düşüş" olarak çevirdiğimiz "**ta'se**" kelimesinin Allah'ın rahmetinden, yardımından uzağa düşmek; keder ve üzüntüye garkolmak; bedbaht ve mutsuz olmak; Allah'ın ağır sözlerine maruz kalmak; helak olup yıkıma, hüsran ve ziyana uğramak; çirkin-itici olmak; burnu sürtünmek; kötülüğe maruz kalmak gibi anlamları vardır. Bütün bunlar inkâr, isyan ve günahkârca hayatın insan ve toplum hayatında gözlemlenebilen tezahürleridir.

Bu türden eylemlerin en somut tezahürlerinden biri insanların dünyanın geçici nimetlerine, haz ve lezzetlerine gösterdikleri aşırı tutkudur. Bir hadiste Efendimiz "**ta's**" kelimesini kullanarak kahrolmalarını dilemiştir: "Dinara, dirheme, kadifeye, çizgili elbiseye köle olan kahrolup helak olsun. Böyle bir kimseye bunlar verilecek olsa hoşnut olur, verilmediğinde hoşnut olmaz" (Buhari, III, 1057). Bu hadiste sınırsız büyüme ve refahın merkeze alındığı bir hayat düzeninin ne yıkıcı olabileceğine ilişkin ibret verici uyarılar vardır. Sürekli büyüme ve refah ideolojisi insanları paraya (dinar-dirhem), konfor, lüks ve gösteriş içinde yaşamaya (kadife-çizgili elbise) bağımlı kılar; sürekli bunları talep eder. Bir siyasal iktidar veya yönetim bunları tedarik ettikçe ayakta durur, büyüme ve refah seviyesinde gerileme vuku buldukça meşruiyetini kaybeder. Büyüme ve refaha kendini endekslemiş bir toplum Ahkaf sûresinde (46/20) anlatıldığı üzere bütün zevklerini, haz ve lezzetlerini bu dünyada tüketmiş olup ahirete bir şey bırakmamış olur. Bunlar farkında olmaksızın aşağı doğru bir düşüş hali yaşarlar; nitekim "ta'se" kelimesinde bu anlam da vardır.

Söz konusu tuzağa yakalanmış olanlar iyilik adına veya kendileri açısından "pozitif" olarak ne yaparlarsa yapsınlar yüce Allah en temelde inkâr, isyan ve günahkârca hayat tarzları dolayısıyla yapıp ettiklerini boşa çıkarmıştır. Ne bu dünyada yaptıklarının gerçek meyvelerini tadabilirler ne ahirette fiilleri kendilerine kurtarıcı olacaktır. Bunun böyle olması gayet doğaldır, zira onlar Allah'ın indirdiği vahyi çirkin görüyorlar, ilahi hükümlere ve bu hükümlerin insanın bireysel ve toplumsal/kamusal hayatında tatbik edilmesine karşı çıkıyorlar. Allah'ın takdir ve tayinini çirkin gören, zor kullanarak geçersiz-hükümsüz kılmak isteyenin fiilleri nasıl bir değer taşıyabilir ki! (2/Bakara, 217.)

Ahireti unutup dünya hayatını mutlaklaştıranlar, yeryüzünde zulüm ve günahı kurumsallaştıranlar kendilerinden önce bu yollardan geçmiş toplumların nasıl ağır yıkımlara uğradıklarını bilmiyorlar. Oysa ibret gözüyle yeryüzünde gezip dolaşacak olurlarsa bu acı gerçeği farkedeceklerdir. Medeniyet tarihi,

arkeoloji bunun sayısız örnekleriyle doludur. Yüce Allah söz dinlemeyenleri yerle bir etti, bir daha bellerini doğrultmayacakları şekilde tarih sahnesinden sildi. Bugün ve yarın da benzer inkârcı ve azgın tutum içine giren ve girecekler olanları aynı trajik akıbet beklemektedir ki ilahi sünnet bunu gerektirir. (Bkz. 6/En'am, 11 ve ilgili atıflar.)

Tarihte nice medeniyetler, büyük devletler, zengin toplumlar işledikleri cürümler dolayısıyla yerle bir olmuşlardır. Sonlarının geleceğini akıllarından geçirmiyorlardı ama ilahi yasa hükmünü icra etti, göçüp gittiler. Bilim adamlarının araştırmalarına göre bugün izlerine az çok ulaşılabilen bir medeniyet yok olup gitmiştir. Bilim adamları, Ege Denizi'nde 3 bin yıl önce Thera yanardağının patlaması sonucu oluşan tsunaminin Ege kıyılarında kurulu olan Minoan uygarlığını tarihten sildiğini ortaya çıkardı. Ege Denizi'nde 3 bin yıl önce patlayan Santorini adasındaki volkanın bir medeniyeti ortadan kaldırdığı dev tsunami dalgaları Lübnan'a kadar ulaşmış. Dünyanın en büyük ve en yıkıcı volkan patlaması M.Ö. 1450 yılında Ege Denizi'nde yaşandı. Thera volkanının patlamasıyla gerçekleşen tsunami, Girit, Mısır, Kıbrıs, Lübnan ve Anadolu'da yıkıcı sonuçlar doğurdu. Ege kıyılarında kurulu olan Minoan uygarlığı bu felaket sonrasında ortadan kayboldu. Bilim adamlarına göre patlama, dünyanın en büyük volkan felaketi olan Endonezya'daki Krakatoa volkanın felaketinden daha fazladır.

Haklarında yıkım kararı verilenler azaptan kurtulamazlar, hiçbir beşeri güç onlara yardımda bulunamaz, kaçacak yer ararlar da kurtuluş bulamazlar (50/Kaf, 36). En büyük ve hakiki dost ve yardımcı Allah'tır. Yüce Allah da inkârcıların ve zorbaların değil, O'na inanıp hayat şekillerini O'nun tayin ettiği çerçevede kuranların dostu ve yardımcısıdır (2/Bakara, 257). Kim Allah'ın dinine yardım eder, O'nun hoşnutluğunu kazanmak üzere çaba sarfeder ve sınavı başarıyla verirse ahirette cenneti hak eder. İnkârcıların ve günahkârların barınma yeri cehennemdir, Ahkaf, 20. ayette tam cehenneme gireceklerken onlara dünyada iken zevklerinin tümünü tükettikleri hatırlatılacaktır.

Hak ve hakikate karşı çıkılmasının inkârcıya sağladığı yegâne şey, dünya hayatını sürdürürken iştah ve şehvetinin dilediği gibi tatmin etmesidir. Mebde ve mead'dan, aşkın ve kutsaldan habersiz yaşayanlar yerler, içerler, metalanırlar ama yemelerinin ve içmelerinin hayvanlardan farkı yok. (Daha geniş bilgi için bkz. 25/Furkan, 44. ayetin açıklaması.)

Müşrikler Hz. Peygamberi memleketinden hicret etmeye zorladılar. Ama bu ilk defa vuku bulan bir hadise değildi, daha önce de benzer sürgünler olmuştu, yüce Allah bu yüzden bir ceza olmak üzere nice memleketleri helak

etti, kimse de o ülkenin zorbalarına yardım edemedi. (Bkz. 8/Enfal, 30; 9/Tevbe, 13.) Yazık ki aynı hata ve cürüm fiillerini tekrar edenler tarihte kendileri gibi olanların başlarına gelen musibetten gerekli dersleri çıkarmıyorlar (6/En'am, 11). Tarihi ibret gözüyle okuyacak olsalar yaptıklarının ne kadar yanlış ve hatalı olduğunu anlayacaklardır.

Çoğu zaman inkârcılar ve günahkârlar yapıp ettiklerinin tam bilincinde olmazlar. Yaptıklarının doğru olduğunu düşünürler; fiilleri kendilerine süslü gösterildiğinden vicdanları rahatsız olmaz. Kişinin kendini özeleştiriye tabi tutmayıp her yaptığının doğruluğuna inanması aklı tutuklu hale getirdiği gibi vicdanı da köreltir (35/Fatır, 8). Ancak burada dikkate alınması gereken temel bir ölçü olmalı ki o da şudur: Birinin yapıp ettikleri Allah'tan gelen bir belgeye, bir referansa yani ilahi vahye dayanıyorsa bu doğrudur, adaleti ve ahlaki erdemleri sağlar. Birinin fiilleri kendi arzu ve tutkularından (heva ve heves) kaynaklanıyorsa zorunlu olarak yanlıştır, günahı ve zulmü beraberinde getirir. Nefsin heva ve hevesine göre hareket eden kendi çıkarını gözetir, haz ve lezzetleri esas alır, başkalarının hak ve hukukunu ihlal eder (30/Rum, 29). Yüce Allah'tan gelen hükümlere göre hareket eden ise hem yüksek ahlaki hayata sarılır hem adaleti ve hakkaniyeti gözetir. Bunun sebebini anlamak kolay: Yüce Allah hiçbir kulun, sınıfın, zümrenin, özel bir etnik grubun, kavmin tarafını tutmaz, hükümlerini taraflıvaz'etmez. Dolayısıyla inanan ve inanmayan iki insan tipi veya iki toplum biçimi bir olamaz. Mü'mince yaşayan insan ile inkâr ve günah içinde yaşayan insan eşit değildir.

Her iki insan tipinin ahirette karşılaşacakları durum da aynı olmayacaktır. Takva sahipleri yani dünyada iken Allah'tan korkup sakınanlara ve hayatlarını ilahi hükümlere göre tanzim edenlere vaad edilen cennet içinde asla bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, lezzetli şaraptan ırmaklar ve baldan süzme ırmaklar bulunmaktadır (76/İnsan, 21). Meyvenin her türlüsünü orada kolayca bulabilirler. Yüce Allah onlara mağfiret etmiştir. Bir de ateşte olanlara bakalım: Böyleleri inkârı, zulmü ve günahkârca hayattaki ısrarı yüzünden ateşte sürekli kalacaklardır, susadıklarında onlara kaynar su verilecek, içtiklerinde bağırsaklarını parçalayacaktır. İşte bu iki insan bir ve eşit değildirler.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ اُوتُوا
الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۗ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُٓوا
اَهْوَٓاءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَاٰتٰىهُمْ تَقْوٰىهُمْ ﴿١٧﴾

16. **Onlardan kimi gelip seni dinler. Nitekim yanından çıkıp-gittikleri zaman, ilim verilenlere derler ki: "O biraz önce ne söyledi?" İşte onlar; Allah onların kalplerini mühürlemiştir ve onlar kendi heva** (istek ve tutku)**larına uymuşlardır.**

17. **Hidayeti bulmuş olanlara gelince;** (Allah,) **hidayetlerini arttırmış ve takvalarını vermiştir.**

16. ayet belli bir insan psikolojisinin ilginç tasvirini yapmaktadır. Bu konu daha önce En'am sûresi (6/25) ve Yunus sûresinde (10/42) ele alınmıştı. Öyle insanlar var ki önyargılarını kritik etme, kendilerini bir nefis muhasebesinden geçirme lüzumunu hissetmeden onlara farklı şeyler söyleyenleri dinler ama söylenenler üzerinde herhangi bir tefekkürde bulunmadan eski düşüncelerine göre hareket etmeye devam ederler. Ayetin sözünü ettiği kişiler de -ki bunların Abdullah b. Übeyy bin Selül, Rifaa bin et Tabut, Zeyd bin es Salit, Malik bin Duhşum ve el Haris bin Amr gibi kimseler olduğu söylenmiştir- Hz. Peygamber (s.a.)'in meclisine gelir, ashabı arasına karışıp onu dinlerlerdi fakat meclisten çıkar çıkmaz alaylı bir üslupla "Az önce ne diyordu ya!" diye sorarlardı. Bazı rivayetlere göre bu kişiler Cuma hutbesine gelir hutbeyi dinler, çıkışta bunu sorarlardı. Sordukları kimseler ise "bilen, bilgi/ilim sahibi kişiler"dir. İbn-i Abbas ayetin sözünü ettiği kişilerden birinin kendisi olduğunu söylemiştir. Bu açıklamayı temel alacak olursak, bu insanların, "bilen" birine dahi tecahül-i arif yaparak alaylı soru sorma cüretini gösterebildiklerini anlıyoruz.

Söz konusu kişilerin sözde Müslüman yani münafık oldukları açıktır. **Kurtubi**'yi göre "**bilen kişile**r"e sormalarının bir sebebi Efendimiz'in anlattıklarıyla alay etmeleridir. Bu akla yakın görünmektedir. Ama başka ihtimalleri de göz ardı etmemek lazım: Belki de, söylenenleri doğru anlayanların kalbine birtakım kuşkular düşürmek istemiş olabilirler. Ancak bu çok inandırıcı görünmüyor, çünkü "**bilen/ilim sahibi**" bildiklerinden-inandıklarından emin olmuş kimsedir, alay tonlu sorulardan hemen kuşkuya düşmez. Başka bir ihtimal "**kalpleri kapalı**" olduğundan her ne söylenirse söylensin bir türlü sözün maksadını, mesajın muhtevasını anlayamamalarıdır. Ayetin "**mühürlenmiş kalp**"ten söz etmesi bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Kalp insani düşünme faaliyetinin merkezidir. Kalbi hakiki fonksiyonlarını yerine getirmekten alıkoyan en önemli amil nefsin istek ve tutkularına kapılması, arzu, hırs ve ihtirasların kalbin üstünü kalın tabakalarla örtmesidir. Heva ve hevese kapılanlar entelektüel faaliyette bulunamazlar, akıllarını iptal eder, zekâlarını maharetle kullanırlar. Zekânın yüksek derecede fonk-

siyon görmesi aklın çalışıyor olmasının kanıtı değildir. İdeal olan zekânın akla eşlik etmesi, tefekkür ve bilgilenme işlemi sürerken zekânın bir adım geriden aklı takip etmesidir. Nice zeki insan var ki hakikatte akılsızdır. Söz gelimi başkalarının emeğine ve malına göz diken bir hırsız veya başkalarını ince taktiklerle aldatan, yanıltan kimse, çok zeki olabilir ama akıllı olamaz. Aklını çalıştırabilseydi hakkı olmayan bir şeye el koymaması veya doğruluğu rehber edinmesi gerektiğini bilirdi. Akıl tutulması nefsin kalbi istila etmesi, ruh üzerine hegemonya kurması sonucunda gerçekleşir. Daha makro ve genel düzeyde tabiatı tahrip eden, ekolojik dengeyi bozan, çevreyi yaşanamaz hale getiren bir iktisat politikası –ki zamanımızın küresel eğilimi ve neredeyse bütün devletlerin esas aldıkları iktisat politikasıdır– akıllıca değildir. Bu ve daha yüzlerce örnek, bize dinin ve dinden neşet eden ahlak ve hukuki kuralların emrinde olmayan her türlü faaliyetin zekice olabilmesine karşılık akıllıca olmayabileceğini göstermektedir.

Kavrayış ile pratik hayat, eylemler arasında ilişkiler vardır. Kimi insan ilahi buyrukları aklıyla kavrar ve kendisine iletilen sözü, tebliği referans alıp ona göre hayatını sürdürür. Kimileri de ne buyruk dinler ne aklıyla herhangi bir hakikati kavrar. İlk grupta yer alanlar –ki ayet bunların "**ilim sahibi**" olduklarını bildirmektedir– bilgilerini, kavrayışlarını sürekli arttırmaktadırlar, bilgilerini arttıran şey sahih imanları ve salih amelleridir. Bildiğiyle amel etmek, inandığı gibi yaşamak da kalbe ve zihne derinlik kazandırır. Bunlar basirete ve ferasete sahip kimselerdir.

Ayeti anlamaya çalışırken "**ilim ile takva**" arasında ki ilişkiyi de gözden kaçırmamak lazım. Hak ve hakikat bilgisine sahip olan Allah'tan sakınır, hudutları çiğnemekten korkar, vaz'edilmiş Hukuk kurallarını çiğnemeye kalkışmaz, en yüksek seviyede bilinçle Allah'a bağlanır, her zaman haşyet içinde yaşar. Ahireti bir an için aklından çıkarmaz, vecibelerini azami titizlik ve dikkatle yerine getirmeye çalışır, çevresindekilere, canlı tabiata, kısaca bütün mahlûkata karşı sorumluluk içinde yaşar ve öyle hareket eder. **Maverdi**'ye göre bilgi ve takva arasında gerekli dengeyi kuran kişi ruhsatlara göre değil, azimete göre davranır. İşte böylelerinin yüce Allah hidayetlerini arttırmış ve onları takva sahibi kılmıştır. Kur'an kiminin kalbini katılaştırır, günahını arttırır kiminin ise hidayetini ve takvasını arttırır (9/Tevbe, 123-125).

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ
إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾

18. Artık onlar, kıyâmet-saatinin kendilerine apansız gelmesinden başkasını mı gözlüyorlar? İşte onun işaretleri gelmiştir. Fakat kendilerine geldikten sonra öğüt alıp-düşünmeleri onlara neyi sağlar?

18. ayette geçen "**saat**" kıyamete atıftır. Kıyamete "saat" denmesinin sebebi ölümden sonraki sorgulama ve yargılamanın seri, hızlı bir şekilde olması dolayısıyladır. Dünyada yargı çoğu zaman ve çoğu yerde hızlı çalışmaz, davaların sonuçlanması yıllar alır, hak sahipleri haklarını alamaz, böylelikle adalet tesis edilmiş olmaz. Kur'an literatüründe saat dendiğinde kıyamet, ölümden sonra diriliş, toplanma (haşr), hesap ve yargı akla gelir.

Kamer sûresinin ilk ayeti "Saatin giderek ve hızla yaklaştığından" bahsedilir. Bunu teyit eden ciddi karineler vardır. Çoğu tefsirciye göre –ki biz de aynı kanaatteyiz– kıyametin en büyük belirtilerinden biri Hz. Peygamber (s.a.)'in son elçi olarak gönderilmiş olmasıdır; bundan sonra peygamber gelmeyecek, yeryüzüne vahiy inmeyecektir.

Beşeriyetin tarihini gündönümüne benzetecek olursak Âdem aleyhisselâm "şafak", Nuh aleyhisselâm "kuşluk", İbrahim aleyhisselâm "öğlen", Efendimiz Aleyhissalâtü vesselam da "ikindi vakti"nin peygamberidir. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır: "Benimle kıyamet arasında iki parmak arası mesafe vardır" (Buhari, Talak, 25 ve Müslim, Cuma, 43; Müsned, III, 123.) Bir insanın şehadet ve orta parmağı arasını işaret etmesi mesafenin hayli yakın olduğunu anlatmak içindir. Tabiatıyla bunun birkaç yüz veya bin sene içinde olduğunu ifade etmez, kıyametin pek yakın olduğunu ifade eder. Belki binlerce sene sonra, belki de biraz sonra. Tam olarak vaktini Allah'tan başka kimse bilemez, mutlak gaybe ait olan bu bilgiye Hz. Peygamber de sahip değildi (bkz. 7/A'raf, 187; 31/Lokman, 34).

Kıyametin (**es saa'**) ne zaman kopacağını bilemezsek dahi bazı belirtilerini (**eşrat**) tespit ve takip etmek mümkündür. Hadis kitaplarında bu konuda çeşitli rivayetler vardır ve işin aslına bakılırsa söz konusu rivayetlerin önemli bir kısmı da en azından yaşadığımız modern çağda gerçekleşmiş bulunmakta, üstelik her geçen gün ortaya çıkmış bulunanlara yenileri eklenmektedir. Hadis kitaplarında kıyametin alametleri bağlamında savaşların artacağından, köleliğin yayılacağından, bedevilerin konfor hayat tarzına özeneceklerinden, yüksek binalar (gökdelenler?) dikeceklerinden bahsedilmektedir. Keza söz konusu rivayetlerde "zina ile bina" arasında ilişkiler kurulmuştur. Deprem fırtınalarından söz edilmiş, işlerin ehil ve liyakatli olmayan kişilerin eline geçeceği, emanetin zayi olacağı haber verilmiştir. İlmin kalkıp cehaletin yerini alması, kadın nüfusunun erkek nüfusunu geride bırakacak şekilde çoğalması;

servet ve mal istifçiliğinin artması; şerefli ve cömert insanların azalması; bayağı, tamahkâr, muhteris kimselerin öne çıkıp rağbet görmesi; ayakların baş, başların ayak olması da sayılan belirtiler (eşrat) arasında yer almaktadır.

"**Eşrat**" şart ile aynı kökten olup kelime insanın içinden çıkan kurtçuklar, tenya için kullanılır. Kelimenin insanla ve onun içinden çıkan şeylerle ilişkili olması kıyametin küçük alametlerinin yine insanla ilişkili olacağını, daha doğrusu kıyameti yakınlaştıracak olan sebeplerden birinin insanın ahlaki tutum ve davranışlarının olabileceğini ima etmektedir. Sultanın askerlerine ve daha sonra devletin iç güvenlik kuvvetlerine (polis) "şurta" denmesi, söz konusu kolluk kuvvetlerinin sultanın veya merkezi kamu otoritesinin işaretlerini üzerlerinde taşıyıp onu temsil yetkisine sahip olmaları dolayısıyladır. Fakat kelime "adi, değersiz deve" için de kullanılmıştır. Ragıb'a göre bu isim kendi yıkımını, feci akıbetini kaçınılmaz olarak barındıran şeyler için kullanılır. Şurta yetki alan makamdan daha aşağı konumda olduğundan temsil ettiği makamla aynı seviyede değildir. Buna göre asker veya polis devletin kendisi değildirler yani devleti veya kamu otoritesini temellük edemezler.

Hadis kitaplarının ilgili bölümlerinde "kıyametin alametleri" olarak sayılan şeyler büyük kıyametten önceki sebepler olduğu söylenmiştir. Ancak belirtiler (alametler)le ilgili bir hayli uydurma rivayetler, yakıştırmalar, kurgular da söz konusudur. Bazı kötü niyetli kimseler veya kendilerine "beklenen mehdi veya inecek İsa" misyonu ve rolü biçenler, bu uydurma rivayet, yakıştırma ve kurguları kendilerinin "zuhurları veya nüzulleri" için birer delil olarak kullanıp birçok insanı aldatabilirler, nitekim geçmişte olduğu gibi bugün de aldatabiliyorlar!

Binaenaleyh hangi bilgi ve haberlerin sahiden alametler sınıfına girip girmediğine bakarken hayli dikkatli olmak icap eder. Bu konuda üzerinde durulması gereken belirtilerin insanın Allah ile maddi tabiat-kâinatla, hemcinsleriyle ve kendi benliği (nefsi)yle olan ilişkilerinin ürünü olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Her önemli tabiat olayında veya kozmik hadisede kıyameti hatırlamak belli bir bilincin eseridir. Nitekim Hz. Peygamber, ne zaman şiddetli bir rüzgâr esecek, fırtına kopacak olsa kıyametin kopmasından korktuğunu söylemiştir (Müsned, VI, 66). Tabii ki, Hz. Peygamber, şiddetli bir fırtınanın kıyametin öncüsü/habercisi olduğunu söylemiş değildir, o böylesine şiddetli fırtına ve kasırgaların bize gökleri ve yeri altüst edecek olan kıyameti ve ahirette vereceğimiz hesabı hatırlatmayı murat etmiştir.

Belirti veya alametlerin (eşrat) açıkça Kur'an'da yer almaması sözü edilen ahlaki çöküntülerin birer kıyamet habercisi olmadığı anlamına gelmez. Bazı

tefsirciler benzer olumsuz davranışların geçmiş kavimlerde de görüldüğünü söylemektedirler. Bu doğrudur ama geçmişte bu türden yaygın suç ve günahkârları işleyenlere dünyada iken, hatta peygamberlerinin gözü önünde azap verilirdi. O mücrim toplumların maruz kaldığı toplu azaplar onların kıyameti oldu. Zamanın sonunda günahkâr toplumlara toplu azap verilmeyeceği belirtilmiştir (8/Enfal, 33), suç ve günahların kurumsallaşıp artması, yaygınlık, aleniyet kazanıp himayeye mazhar olması kıyametin gelişinin önemli belirtisi, başka bir deyişle sebebi olarak düşünülebilir. Çünkü geçmişte belli bir noktaya ulaşan bozulma toplu bir azapla sonlandırılır, böylelikle işe kalınan yerden başlanır yani beşeriyete ve canlı hayata dönük zararlar (fesat) önlenmiş olurdu. Azap olmayacağına göre zaman geçtikçe artan, kanuni ve sosyal himaye gören, aleniyet kazanan günahlar; normalmiş gibi algılanmaya başlayan ve hatta estetize edilen münkerler sadece ahlaki hayatı ve sosyal dokuyu bozmakla kalmıyor, maddi tabiatı, canlı hayatı, kısaca kâinatın dengesini bozuyor ki, bunun sonu kıyamettir. Doyumsuz istek ve arzuların sosyal hayata hâkim olması mesela iktisat politikalarını sınırsız büyüme üzerine oturtur; bu ise sınırsız enerji kaynakları, sürekli üretim, üretim için hammadde tedariki ve tüketim için yeni pazarların bulunmasını zaruri kılar. Her ülkenin aynı hedefler doğrultusunda kışkırtıldığını düşündüğümüzde bunun kaçınılmaz sonucu savaşlar, askeri işgaller ve baş döndürücü hızla gelişen kitle imha silahlarıyla sivillerin katledilmesi, şehirlerin tahrip edilip altyapılarının çökertilmesidir. Öldürme ve tahrip etme kapasitesinin artması oranında yeryüzü gezegeninde vuku bulan olayların dünyanın yakın çevresine, uzaydaki diğer yıldızlara ve gezegenlere olumsuz etkisi olur. Bu çerçevede Müslüman arifler "İnsan bozulursa kâinat bozulur" demişlerdir.

Belki de -en doğrusunu Allah bilir ama- birtakım tefsircilerin işaret ettiği üzere "Saat yaklaştı ve ay yarıldı" (54/Kamer, 1) ayetini bu dünyada insanoğlunun işlediği ağır günahların bu küçük uyduya uzanması şeklinde anlayabiliriz. 1969'da insanoğlu Ay'a bastığı zaman bu küçük gezegeni yarmış oldu ki bu insanın doyumsuz arzuları, yeni kaynaklar ve zenginlikler arayışının, tahripkâr hırs ve ihtiraslarının dünyadan taşıp uzaya uzanmasının tarihi oldu. İnsanoğlunun Ay'a ayak basması kıyamet saatinin en önemli ve somut belirtilerinden biri oldu.

Gerçek şu ki belirtileri (eşrat) parça parça, aşama aşama çıkacak olsa da büyük kıyamet apansız gelir, patlar. Yapılması gereken şey belirtilere bakıp insanların kendine çeki düzen vermeleri, içine girdikleri yanlış yoldan geri dönüp doğru yolu takip etmeleridir. Akıllı kimseler, kıyametin varlığından zerre

miktarı şüphe etmeden sanki her an kopacakmış gibi salih amel, takva ve hayırlarda yarışarak yaşamalarıdır. "Daha önce inanmamış veya inandığı halde bir iyilikte bulunmamış kimseye, Rabbinin bazı alametlerinin geldiği gün iman etmesi bir fayda sağlamaz" (6/En'am, 158). Unutmamak gerekir ki "büyük kıyamet" kâinat çapında vuku bulacak olan büyük olaydır; "küçük kıyamet" ise her insanın ömrünün sona erip bu dünyadan ayrılması yani ölümüdür. Her ikisi de habersiz gelir. Apansız gelince yapacak bir şey kalmaz (6/En'am, 31) ne düşünmenin ne tedbir almanın faydası olur (43/Zuhruf, 66).

فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ﴿١٩﴾

19. Şu hâlde bil; gerçekten, Allah'tan başka ilâh yoktur. Hem kendi günahın, hem mü'min erkekler ve mü'min kadınlar için mağfiret dile. Allah, sizin dönüp-dolaşacağınız yeri bilir, konaklama yerinizi de.

Hakikat şu ki Allah'tan başka ilah yoktur, mutlak kudret O'nundur. Belirtileri ortaya çıkmış ve çıkmakta olan kıyameti düşünüp herkes günahı için tevbe ve istiğfarda bulunmalıdır ki, 19. ayet ilginç bir biçimde Hz. Peygamber'i de buna dâhil etmektedir. Hz. Peygamber'in mü'minler (24/Nur, 62) veya "gelip durumlarını ibraz etmeleri durumunda nefislerine zulmedenler" için af ve bağışlama dilemesi (24/Nur, 64) anlaşılır bir şeydir. Sûrenin 19. ayeti ise Peygamber'den "**mü'min erkekler ve mü'min kadınlar**" yanında "**kendi günahı** (zenb) **için de af dilemesi**"ni talep etmektedir. Burada cevabı aranması gereken önemli bir soru var:

Acaba peygamberler de suç ve günah işler mi ki bağışlanma dilesinler? 19. Ayet "Hz. Peygamberin de günah işleyebileceği", hatta işlediği fikrini ima etmektedir. Oysa peygamberliğin önemli sıfatlarından biri "**ismet**"tir. Elçi olarak seçilecek kişinin günahsız olması, günahlardan korunmuş olması gerekir. Bu böyledir, zira suç ve günah işleyen bir kimse hem ilahi vahyi olduğu gibi alabilecek temiz bir kalbe sahip olamaz hem ilahi vahyi insanlara açıklayamaz, ilahi hükümleri kendi hayatında tatbik edemez. Hırsızlığı yasaklayan biri hırsızlık yaparsa kime inandırıcı gelebilir? Peygamberlerin ufak tefek işlerde yanılıyor olması (zelle) onların günahkâr oldukları, büyük hatalara düştükleri anlamına gelmez. Bu konuyu Yusuf (12/23-29 ve Fetih (48/ 2-3) ele almış bulunuyoruz.

Üstlendikleri nübüvvet misyonu dolayısıyla peygamberler günah işlemeyeceğine göre burada Hz. Peygamber'e verilen mesajı Kurtubi iki şekilde anla-

yabileceğimizi belirtmektedir: Biri "Rabbim, her ne kadar beni koruyorsan da benden günah sadır olabilir, senden bağışlanma diliyorum", diye yalvarması; diğeri "Beni koruduğun gibi sürekli günah ve yanılmalardan koru" diye mağfiret dilemesi. Bir hadiste Hz. Peygamber, kendisinin de "kalbinin bulutlandığını, gafletle perdelendiğini, bu yüzden günde Allah'tan yüz kere bağışlanma dilediğini" (Müslim, Zikr, 41; Ebu Davud, Vitr, 26) buyurmuştur. Bir duasında şunu niyaz etmektedir: "Allah'ım beni nefsimle baş başa bırakma!"

Şöyle de anlamak mümkündür: Hz. Peygamber'in bağışlanma dilemesi, aslında mü'min erkek ve kadınlara örneklik teşkil etmesi içindir. Kendisi masum olduğu halde bağışlanma diliyorsa, mü'minlerin gece gündüz ve her an bağışlanma dilemeleri hayda hayda gereklidir. Bir başka açıklamaya göre Hz. Peygamber'in Allah bilinci, takvası, hak ve hakikati algılama biçimi sıradan insanlarınkinden hayli farklıdır. O vahyin kaynağından bilgi ve haber almakta, ilahi bilgiler kalbine ilka olunmaktadır. Dolayısıyla meselenin ne büyük, derin ve şümullü olduğunu bilir. Onun bu yüksek düzeydeki bilişleri, bilinci ve duyuşları gece gündüz yüce Allah'ı aklından çıkarmadığı halde yine de kul olarak sahip olduğu nimetlerin tam olarak hakkını eda etmesine yetmeyebilir, bu mülahaza ile ona sürekli bağışlanma dilemesi emredilmiştir (24/Nur, 62).

Hayli makul olan bir açıklamaya göre Efendimiz, Mekke'de ve sonrasında yaşadığı büyük zorluklar dolayısıyla kalbinde sıkıntılar yaşıyor, olaylar karşısında içi daralıyordu. Bu ayetle ona sabretmesi, sıkıntıları elbette Allah'ın bilip zamanı gelince gidereceği ancak o güne kadar bağışlanma dilemesi gerektiği emredilmektedir.

Son olarak şunu söylemek mümkündür: Aslında 19. ayette sözü edilen Hz. Peygamber'in şahıs olarak gerçekten günah işlediği ve bundan dolayı bağışlanma dilediği meselesi değil, anlatılmak istenen "Zamanın sonuna yaklaşıldı, kıyamet her an kopabilir, beşeriyetin tamamı ziyandadır (103/Asr, 1). Ey peygamber sen ve bunun bilincinde olan mü'minler hem kendi adınıza, hem beşeriyet adına yüce Allah'tan tevbe ve istiğfar dileyin", mesajının verilmesidir. En doğrusunu Allah bilir.

Şu veya bu, gerçek şu ki hiç kimse yapıp ettiklerinden emin olamaz. Mü'min ümit ile korku arasında yaşar. Ne tam ve kesin olarak kurtuluşa erdiğine kanaat getirip sınırsız bir rahatlığa düşer ne de ümitsizliğe kapılır. Daima ve her durumda mağfiret diler, şükreder, şükründe kusur edebileceğini düşünür, yüce Allah'ı hatırından çıkarmaz.

Allah kulların her durumuna muttalidir, nereden gelip nereye gittiklerini; ne yaptıklarını, hangi işlerle meşgul olduklarını; gece ve gündüz nerede bu-

lunduklarını; ahirette hangi yeri hak edeceklerini bilir. Hiçbir şey O'nun bilgisinin dışında değildir.

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَٓا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٢١﴾ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

20. **İmân edenler, derler ki:** "(Savaş izni için) **Bir sûre indirilmeli değil miydi?" Fakat içinde savaş** (kıtal) **zikri geçen muhkem bir sûre indirildiği zaman, kalplerinde hastalık olanların, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş olanların bakışı gibi sana baktıklarını gördün. Oysa onlara evlâ** (olan)**:**

21. **İtaat ve maruf** (güzel) **sözdü. Fakat iş, kesinlik ve kararlılık gerektirdiği zaman, şayet Allah'a sadakat gösterselerdi, şüphesiz onlar için daha hayırlı olurdu.**

22. **Demek, 'iş başına gelip yönetimi ele alırsanız' hemen yeryüzünde fesat**(bozgunculuk) **çıkaracak ve akrabalık bağlarınızı koparıp parçalayacaksınız, öyle mi?**

23. **İşte bunlar; Allah onları lânetlemiş, böylece** (kulaklarını) **sağırlaştırmış ve basiret** (göz)**lerini de kör etmiştir.**

24. **Öyle olmasa, Kur'ân'ı iyiden iyiye düşünmezler miydi? Yoksa birtakım kalpler üzerinde kilitler mi vurulmuş?**

Savaş arızi bir durumdur. Meşru savunma hakkı yanında, mutlak bir kötülüğün, zararın, mesela baskı ve fitnenin ortadan kaldırılması veya zulüm altında olanların kurtarılması amacıyla savaşılır. Mekke'de Müslümanlar zayıftı, uğradıkları ağır baskılar dolayısıyla zaman zaman bunalıyorlardı ama savaşacak güçleri yoktu, her seferinde Efendimiz (s.a.) onlara sabrı tavsiye ediyordu.

Medine'de güç kazandılar ve artık savaş izninin çıkmasını talep etmeye başladılar. Tabii ki bu taleplerde kimin samimi, kimin samimiyetsiz olduğunu

tespit etmek güçtür. Nitekim savaş izni çıkınca yani 20. ayette belirtildiği üzere savaşa izin veren muhkem ayet inince bu sefer samimi olmayanlar -ki bunlar "kalplerinde hastalık" olanlardı- üzerlerine ölüm baygınlığı çökmüş vaziyette Hz. Peygamber'e bakmaya başladılar. Belli ki savaşmak istemiyorlardı, rahatlarının bozulması, belki de savaşta hayatlarını kaybetmeleri veya sakat kalmaları söz konusuydu. Bu yaptıkları samimiyetsizlik, tutarsızlıktı. Onlara yakışık gelen emre itaat etmek, ma'ruf üzere hareket etmekti. (Bkz. 4/Nisa, 77-78. ayetlerin açıklaması.) Savaş isteği bir taahhüttür, Allah'a sadakatin göstergesidir. Haklı, adil ve meşru savaş istediği halde zamanı geldiğinde bundan kaçınan Yüce Allah'a sadakatini göstermemiş olur ya böyle bir istekte bulunmayacak ya da emredildiği zaman savaşacak. Onun için hayırlı olan budur.

22. ayet İslami hükümlere göre tanzim edilen bir yönetimin meşru çerçevesini çizmektedir. "**Velayet**"ten gelen "**tevelli**"nin iki anlamından biri sırt çevirmek, diğeri yönetimi ele almak, yönetmek demektir. Biz ikinci anlamı tercih ettik. Buna göre İslami bir yönetimin birincil uğraşısının, tespit edeceği politikalarının ana hedefinin yeryüzünde sulh ve salahı tesis etmek, aile ve akrabalık bağlarını güçlendirmek, dolayısıyla toplumsal barış ve huzuru, dayanışma ve işbirliğini geliştirmek olduğunu söyleyebiliriz (22/Hac, 41). Kim yeryüzünde bozgunculuk (fesat) çıkarmak, aile ve akrabalık bağlarını gevşetmek, toplumsal çözülmeye hizmet edecek politikalar takip edecek olursa Allah'ın lanetine uğramış olur. Bazı tefsirciler, akrabalık bağlarının biri din kardeşliği diğeri kan ve sıhriyete dayalı olduğunu, ilkinin genel ikincisinin özel anlamda olduğunu düşünmüşlerdir.

Bu son derece önemlidir. Konuyla ilgili çok sayıda hadis vardır. Efendimiz "Akraba ile bağını kesen cennete girmez" (Müslim, Birr, 18) buyurmuştur. İslam tarihinde aile ve akrabalık ağaç metaforuyla ifade edilmiştir, bu da ilhamını yine Efendimiz' den alır: "Rahim (akrabalık) Rahman'dan bir daldır. Allah ona seni kim tutarsa (akrabalık ilişkilerini sürdürürse) ben de onu tutar, ilgimi sürdürürüm); kim seninle ilgiyi keserse, ben de onunla ilgiyi keserim" (Buhari, Edeb, 13; Tirmizi, Birr, 16; Müsned, I, 190). Rahim, Rahman'dan, O'nun isminden türemiş bir dala benzetilmiştir. Dar anlamda aile, daha geniş çerçevede yakın ve uzak akraba bir ağacın irili ufaklı dalları gibi birbirlerine bağlıdırlar. Bu açıdan bakıldığında yönetimin en esaslı görevi aileyi korumak, insanlar arasında yardımlaşma, dayanışma ve sosyal barışı sağlamaktır.

Bakara sûresinde (2/205) iş başına gelen bozguncuların yeryüzünde bozgunculuk çıkardıkları, ürünleri ve nesilleri yıkıma uğratmaya çalıştıkları belirtilir. Bu mü'minlerin tam aksini yapmaları gerektiğine vurgudur. Onlar

yönetime geçtiklerinde namazı ikame ederler, zekâtların verilmesini sağlarlar; ma'ruf olanı emredip münker olandan sakındırırlar (22/Hac, 41). Öyle yapmayan yöneticiler ve onlara destek verenler hakikatte Allah'ın rahmetinden, koruyuculuğundan uzağa düşmüş kimselerdir. Böylelerinin bu trajik duruma düşmelerinin sebebi kulaklarında ağırlık olduğundan ilahi öğütleri dinlemiyorlar, söz üzerinde tefekkür etmiyorlar. Basiretleri bağlanmış, gözleri körelmiştir.

Ancak bu ayet kümesinden dikkatlerden kaçmaması gereken nokta şu ki, bütün bu yergiler inkârcılara değil, "**mü'minler toplumu**" içinde yer alanlara yapılmaktadır. Yani mü'min olduğunu söyleyip, öyle tanınıp da güç ve iktidar olduklarında yeryüzünde fesat çıkaran, akrabalık bağlarını parçalayan, toplumu kutuplaştırıp grupları birbirine düşürenler olabilir. Bunlar belki zamanında mazlum ve mağdur kimselerdi, zorba güçlerden, adaletsiz iktidarlardan büyük baskılar görmüşlerdi ama iktidar olduklarında onlar sulh ve salahı sağlayacaklarına, adaleti tesis edeceklerine kendileri de baskılarından kurtuldukları kimseler gibi hareket etmekte, adaletsiz bir iktidarın nimet ve avantajlarından istifade etmeye bakmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim, bunların "**kalplerinin hasta**" olduğunu belirtmektedir. Bunun manası bir zamanlar bunlar mazlumdu, mağdurdu; zulüm ve baskıdan kurtulmak ve onur sahibi olmak istiyorlardı, bunun mücadelesini veriyorlardı, ne var ki mücadelelerini takva üzerine bina etmedikleri için, onlara zulmedenlerin zulümlerini tevarüs ettiler, onlar gibi hükmetmeye başladılar. (Bkz. 40/Mü'min, 52. ayetin açıklaması.)

Kur'an hakkı ve hakikati, gerçekleri ortaya koymaktadır. İnsanın dünya hayatında nasıl bir anlam haritasını takip etmesi gerektiği konusunda güvenilir bilgiler, doğru haberler, takip edilmesi gereken öğütler vermektedir. Aile ve akrabalık bağlarının zayıfladığı toplumsal hayat mümkün değildir, Kur'an bu bağların sağlam olmasını öğretir, basireti bağlanmış olanlar ise aile bağlarını çözmek üzere politikalar takip eder. Akrabalar arasında sevgi ve dayanışmanın gelişmesini önerir, kulaklarında ağırlık olanlar bireyciliği, egoizmi, kişisel çıkar hesaplarını teşvik eder, herkesi diğeriyle ölümcül yarış ve rekabete özendirir. Bu ise toplumsal barışı bozar, çünkü ölümcül rekabet, acımasız yarış, bencillik, hırs ve ihtiraslar kıskançlık tohumlarını eker, husumet ve çatışmaları besler, bu ise iç savaşlara, sosyal patlamalara sebebiyet verir. Kur'an üzerinde yeterince düşünülecek olsaydı -ki maalesef insanların çoğu Kur'an'ı sevap kazanmak üzere düz olarak okur, okudukları üzerinde derinlemesine düşünmez- bu türden ailevi, toplumsal, bölgesel, hatta küresel felaket ve trajediler yaşanmazdı. Mehmet Akif yakınarak şöyle der:

"Lafzı muhkem yalnız, anlaşılan, Kuran'ın:
Çünkü kaydında değil hiçbirimiz mananın
Ya açar Nazm-ı Celil'in, bakarız yaprağına;
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için."

24. ayete göre Kur'an üzerinde yeterince düşünmeyi engelleyen önemli faktör, kalp üzerinde kilidin vurulmasıdır ki, bunun da sebebi yukarıda anlattığımız üzere insanın kendini dünyevi hırs ve ihtiraslara, tatminsiz arzu ve doyumsuz zevklere kaptırmasıdır. Kur'an üzerinde doğru yöntemle düşünülmedikçe ondan istifade etmek mümkün değildir. Maalesef Müslümanlar çokça Kur'an dinliyorlar, okuyorlar ama üzerinde yeterince ve usulüne göre düşünmüyorlar. (Bkz. 4/Nisa, 82; 23/Mü'minun, 68 ve 38/Sad, 29.)

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ
سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ
سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ
الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ
اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ
بِسِيمَاهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾

25. **Şüphesiz, kendilerine hidayet açıkça belli olduktan sonra, gerisin geri** (küfre) **dönenleri, şeytan kışkırtmış ve uzun emellere kaptırmıştır.**

26. **İşte böyle; çünkü gerçekten onlar, Allah'ın indirdiğini çirkin karşılayanlara dediler ki: "Size bazı işlerde itaat edeceğiz" Oysa Allah, sakladıkları şeyleri** (sır olarak konuştuklarını) **biliyor.**

27. **Öyleyse melekler, yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını aldıkları zaman nasıl olacak?**

28. **İşte böyle; çünkü gerçekten onlar, Allah'ı gazaplandıran şeye uydular ve O'nu razı edecek şeyleri çirkin karşıladılar; bundan dolayı** (Allah,) **amellerini boşa çıkardı.**

29. Yoksa kalplerinde hastalık bulunanlar, Allah'ın kinlerini hiç (ortaya) **çıkarmayacağını mı sandılar?**

30. Eğer biz dilersek, sana onları elbette gösteririz, böylelikle onları simalarından tanırsın. Andolsun, sen onları, sözlerin söyleniş tarzından da tanırsın. Allah, amellerinizi bilir.

25. ayette sözü edilen "**hidayetten sonra küfre dönenler**"in ya kitap ehli ya da münafıklardır. Ayetin indiği sosyo-politik ortama her ikisi de uygun düşer. Kitap ehli olduklarını düşünecek olsak, bunların anlaşmalara sadık kalmayan Medine Yahudileri olur. Yahudiler, gerek ellerindeki Tevrat gerek Tevrat'ı doğrulayan Kur'an'a rağmen gerçeği ters yüz etmekten ve Hz. Peygamber'e zorluk çıkarmaktan çekinmiyorlardı.

Münafıklar ise malum olduğu üzere bunlar içlerinden iman etmemiş ama inkârlarını ustalıkla gizleyebilen kimselerdir. Kitap ehline veya münafıklara, doğru yol gösterilmiş, neyin hak neyin batıl olduğu açıklanmış olmasına rağmen onları inkâra götüren asıl amil şeytanın yapıp ettiklerini, kötü fiillerini kendilerine süslü, sevimli göstermesi, böylelikle kışkırtıp fitlemesidir ki, onlar da bunun sonuncunda uzun emellere kapılırlar, uzun, belki de sonu gelmeyecek ömür sürecekleri yanılgısına düşmektedirler. (2/Bakara, 217 ve 5/Maide, 54)

Kendilerini dünya zevklerine kaptırıp da tutum ve davranışlarından güven içinde olanlar yani münafıkların ilahi mesajdan hoşlanmayanlarla yani müşriklerle bazı konularda işbirliği teklifinde bulunurlar (59/Haşr, 11). Bu ayet Müslümanlara karşı Allah'a ortak koşanların her zaman İslam içindeki ikiyüzlü, münafık çevrelerle işbirliği içinde olabileceklerine işaret etmektedir. İşbirliği anlaşmasını gizli tutmaya çalıştıkları halde bunu her şeyi hakkıyla bilen ve her şeyden haberdar olan Yüce Allah'tan saklamaları düşünülemez. Günün birinde ve bir şekilde bu işbirliği, bu komplo ortaya çıkar.

Söz konusu gizli ittifak dünyada açığa çıkmasa da ahirette onların çetin bir azaba düçar olmalarına sebep olacaktır. Bu ağır suçtan dolayı melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alacaktır yani bırakın ahiret azabını bir kenara ölümleri dahi sıradan olmayacaktır. Sebebi açık: Yüce Allah'ın gazabını gerektiren suç işliyorlar, O'nun hoşnutluğunu gerektiren –mesela ibadetler, ilahi hükümlere itaat, dürüstlük, çevreye yararlı olmak, adaleti tesis etme vs.– şeyleri itibarsızlaştırıyor, çirkin gösteriyorlar. Bu yüzden her ne yapmışlarsa boya çıkacak, onlara bir yarar sağlamayacak.

Bu türden kimselerin kalplerinde hastalık vardır. İman bir türlü içlerine sinmiyor, kalplerine yerleşip kökleşmiyor. Bu yüzden sallantıda duruyorlar, bir oraya bir buraya gidip geliyorlar. Üstüne üstlük içlerinde tarifsiz bir kin, husumet,

haset ve öfke bulunmaktadır. Gizli işbirliği ve komploları saklamaya çalıştıkları gibi bu kini ve düşmanlığı da saklamaya çalışıyorlar. Ancak bunun da saklanması mümkün olmaz (9/Tevbe, 101). Çünkü Yüce Allah mesela Medine'de elçisine içlerinde onulmaz kin taşıyanları öğrenme ferasetini elde etmişti. Belki hepsi değilse de, önemli bir kısmını artık tanıyordu. Böylelerini teşhis etmek kolay değil ama dikkatli bir göz, basiret ve feraset onların simalarından veya konuşurken kullandıkları dil ve retorikten tanımak mümkün. Söyledikleri sözler ile yüz ifadeleri arasında bir uygunluk yoktur, samimi şeyler söylerler ama yüz çizgileri bunu yalanlamaktadır. Etkileyici hitabetleri var ama yaldızlı sözlerin altı boştur, sahteliği örtbas etmektedir. "Testi içindeki suyu sızdırır" demişlerdir. Başka bir güzel deyiş "Şeyhin fikri neyse zikri odur." İkiyüzlü insanlar da ne kadar etkileyici konuşursa konuşsun, olmadık vaadlerde bulunsun, feraset sahibi mü'minler onların samimiyetsizliklerini teşhis edebilirler. "Üslub-u beyan aynıyla insan" denmiştir. Nihayet onlar kendilerini, iç dünyalarını maharetle gizleyebilseler de Yüce Allah onları ve yaptıklarını bilir, O'nun ilminden dışarıda kalmaları mümkün değildir. Böyle olunca onlar kendilerini bu dünyada gizleyebilseler de ahirette gerçek yüzleri ortaya çıkacaktır (9/Tevbe, 64 ve 101).

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ ۙ وَنَبْلُوَا اَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

31. Andolsun, biz sizden mücahid olanlarla sabredenleri bilinceye (belli edip ortaya çıkarıncaya) **kadar, deneyeceğiz ve haberlerinizi sınayacağız** (açıklayacağız).

Dünya hayatı çok yönlü sınav alanıdır. Bakara sûresinde (2/155) sınavın bazı çeşitleri anlatılmaktadır. Bunlar da korku, açlık; canlardan, mallardan ve ürünlerden eksiltme yani can ve servet kaybı. Ancak en büyük sınav kuşkusuz cihat ve sabırdır. 31. ayet bu çetin sınavı ele almaktadır ki benzer bir konu daha önce Âl-i İmran sûresinde (3/142) ele alınmış bulunmaktadır.

Mü'minlerden cihat konusunda samimi olanlarla sabredenlerin apaçık olarak ortaya çıkarılması ancak fiili bir durumun içine girmesiyle mümkündür. Retorik düzeyinde herkes savaştan, cihattan, kahramanlıktan, fedakârlıktan söz edebilir. Ancak iş başa düştüğünde yani savaş başladığında kimilerinin savaş nutuklarının retorikte kaldığı görülür. Kimileri de başkalarını savaşa sokmak üzere durmadan söylemler geliştirir, propagandalar yapar. Onlar için savaş uzaktan seyredilen bir sahnedir. Siz gelin savaşın dendiğinde –ki yukarıda içinde savaş emri olan ayet indiğinde kalbinde hastalık olanların nasıl bir tutum takındıklarını görmüştük– bu ucuz kahramanlık yapanlar hemen geri

plana çekilmeyi tercih eder veya olmadık gerekçeler üretirler. Şu halde kimin samimi veya samimiyetsiz, kimin içten mü'min kimin ikiyüzlü münafık olduğunu orta yere çıkarmanın en güvenilir yolu cihada fiilen katılmak ve cihadda kararlılık yani gerekli sabrı gösterebilmektir.

Belirtmek gerekir ki, savaş veya cihat şahıslar için gerekli bir sınavdır. Zira kişi kendini bilir, hangi maksatla savaş çağrısı kendince malumdur. Allah açısından ise herhangi bir sorun yoktur, zira o sinelerin gizlediğini bilir, ezeli ilme sahiptir, her şeyden haberdardır, kullarının içlerinden neler geçirdikleri O'na hiçbir zaman gizli kalmaz. Ama savaş veya cihad çağrısına muhatap olan üçüncü şahıslar yani başkaları bilmez. Bazı insanlar öylesine etkili vaazlar verir, cihat nutukları atar ki dinleyen bunları dünyanın en muttaki, en mücahit kimseleri zanneder. Belki de öyledirler. Bunu test etmenin yolu bizzat çağrısını yaptıkları cihada katılmaları, savaşta sabır göstermeleridir. Yoksa bazılarının öne sürdüğü gibi "**Biz... bilinceyekadar**" ifadesinden Allah'ın kullarının eylemlerinden önce ne durumda olmadıklarını, dolayısıyla potansiyel haldeki şeyleri veya Meşşâî filozofların savundukları gibi küçük meseleleri bilmediği sonucu çıkmaz. Bu ve benzeri ayetlerde "**bilinceye kadar**"dan anlaşılması gereken üçüncü şahısların apaçık, somut olarak gözlemleyebilecekleri şekilde eylemin yapılması, deneyin, sınavın yaşanması, ortaya çıkarılması ve öylece kayda geçmesidir.

Failin dâhil olmak üzere herkesin içine sinebilecek, vicdanları rahatlatacak adil yargılama fiillere göredir. Yüce Allah "Ben zaten bu kulun samimiyetsiz olduğunu biliyordum" diyecek olsa, hem kula itiraz imkânı doğar hem üçüncü şahısların içine şeytan şüpheler düşürebilir. Bundan hareketle "Cezalar Allah'ın ezeli ilmine göre kulların somut fiillerine göre verilir" denmiştir. Öğrencisini çok iyi tanıyan bir öğretmen düşünelim, öğrencisinin bilgi kapasitesini gayet iyi bilir, ne kadar not alabileceğini doğru olarak kestirir. Ama yine de onu sınava tabi tutar, çünkü ancak sınavla öğrencinin performansını objektif olarak ölçmek mümkündür. Sınav sonucunda potansiyel olan aktif hale gelir, niyet olarak kalpte saklı olan şey müşahede alanına çıkar; böylelikle gerçek mücahitlerle sahte cihatçılar birbirinden ayrılmış olur. Bu aynı zamanda mü'min ile münafık arasındaki ayrımın ölçütüdür.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا
تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾

32. Şüphesiz inkâr edenler, Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve kendilerine hidayet açıkça belli olduktan sonra 'elçiye karşı gelip zorluk çıkaranlar,' kesin olarak Allah'a hiçbir şeyle zarar veremezler. (Allah,) **Onların amellerini boşa çıkaracaktır.**

33. Ey imân edenler, Allah'a itaat edin, Resûlü'e itaat edin ve kendi amellerinizi geçersiz kılmayın.

32. ayette sözü edilenler ki bunlar inkârcıdırlar, Allah'ın yolundan alıkoymaktadırlar ve doğru yol apaçık ortaya çıkmış olmasına rağmen Allah'ın elçisine karşı çıkıp ona zorluk çıkarmaktadırlar. Ancak bunlar Allah'a herhangi bir zarar veremezler. **Kurtubi** ve **Razi**'ye göre bunlar ya Kitap ehlinden Yahudiler –Beni Kurayze ve Beni Nadir kabileleri– veya Mekke müşrikleridir. Ayetin iniş ortamını göz önüne aldığımızda her iki ihtimal de mümkün görünmektedir. Çünkü Müslümanlar Medine'de her iki grupla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Ne var ki, ayet bize aslında genel bir inkarcı profilini çizmektedir ki, söz konusu profil tarihin her döneminde görülebilir. Bu profilin özelliği hakikatin inkârı, Allah'ın yolundan alıkoyma ve İslami çağrıya zorluk çıkarma şeklinde özetlenebilir. İslami çağrıya zorluk ayetin iniş ortamında Hz. Peygamber'e karşı çıkıp ona zorluk çıkarmak, sünnetini yok saymak, onu itibarsızlaştırmak şeklinde vuku buluyordu (8/Enfal, 13). Şu var ki kişilik profile evrensel olduğu gibi Hz. Peygambere zorluk çıkarma tavrı da evrenseldir; Peygamber'in irtihalinden sonra bu Sünnet'ine karşı tutum alışta somutlaşmaktadır.

Bu perspektiften baktığımızda 33. ayette "**Allah'a itaat ile O'nun elçisine itaat**"ın bir arada zikredilmiş olması, aksi halde amellerin boşa çıkacağının belirtilmesi önemlidir. **Kurtubi**, "Allah ve elçisine itaat" buyruğu mü'minlere işlerinde ve sünnetleri hususunda da Allah'ın Resûlü'ne itaat etmenin gereğini emretmektedir. Razi, "müsebbeb sebebe atfolunur" kuralından hareketle "Allah'a itaat Resûlü'ne itaate götürür" demektedir. Bu "Otur, rahat et veya kalk, yürü" demek gibidir. Oturan rahat eder, kalkan yürür. Allah'a itaat eden elçisine de itaat eder. Zira Allah'a nasıl itaat edeceğimizi elçisinin sözlerinden, fillerinden ve tutumlarından anlamak mümkün. İşte İslam dininin iki önemli referansından biri olan Sünnet'in önemi burada ortaya çıkmaktadır; bu konuya yakından bakmakta zaruret var:

Kur'an-ı Kerim'de sık sık Allah'a ve Resûlû'ne itaate dikkat çekilir (bkz. 3/Âl-i İmran, 32). Resûlûllah'ı sevmek imanın borcundandır. Ancak Resûlûllah'ı sevmenin ve ona itaat etmenin önemi, soyut bir bağlılık değil, somut ve geniş boyuttan olan bir görev olmasından kaynaklanır. Kişi Resûlûllah'ı sevecek ve ona itaat edecek. Bu sevgi ve itaat Allah dolayısıyladır. Yani Hz. Peygamber

(s.a.) Allah'ın elçisi ve dininin tebliğcisi olduğundan inkâr edilmez bir öneme ve fonksiyona sahiptir. Bu önem ve fonksiyonda onun gösterdiği biçimde dini anlamak, belirttiği doğrultuda hayatı düzenlemek ve onun din, İlah, şeriat ve amel anlayışında ifadesini bulan yüksek İslâmi bilince ulaşmak demektir. Bütün bunlar "sünnet" dediğimiz ve Resûlüllahça ortaya konulmuş İslâmi yapının muhtevasını meydana getirir.

Resûlûllah'ı sevmek Kur'an'ın emridir. Bu sevgi itaati gerektirir. Belirtmek gerekir ki, söz konusu itaat sadece Miladi 610-632 yılları arasında onu tanıyan, tebliğine muhatap olan insanlarla sınırlı değil, kıyamete kadar gelecek bütün mü'minler için geçerli bir emirdir. Rivayet edilen bir hadise göre, Resûlüllah (s.a.v)'a kendisine vahiy edilenin dışındaki şeylerde de itaat etmek ve uymak gereklidir. (Müsned, II, 94; IV, 445) Bu itaat onun kişisel ve beşerî özelliklerinden değil, Peygamber (Nebevi) yönü dolayısıyladır. Esasında Peygamber (s.a.)'in kendisi de bunu açık olarak ifade etmiş ve bizi beşeri yönü ile Peygamberlik yönü konusunda uyarmıştır: "*Ben bir beşerim, ne zaman size dininizle ilgili bir şey emredersem onu kabul edin, şahsi fikrime dayanarak size bir şeyi yapmayı tavsiye edersem o zaman bilin ki ben bir beşerim.*" (Müslim'den Hüccetullahi'l Baliğa, I, 249; Lahor-1351.))

Bu hadis, bizim Peygambere karşı ilgi ve tavrımızı tespit etmede geniş ölçüde yardımcı olmaktadır. Hz. Peygamber söz gelimi bir ashaptan bir başkasıyla evlenmesini uygun görebilir ve temenni eder. Ancak bu kişisel bir temenni olduğundan ne vahyi ne de hukuki bir anlam taşır. Nitekim ashab zamanında bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Sünnet bu türden kişisel düşünce ve temennilerin ifadesi değildir. Ama toplum hayatını yakından ilgilendiren, teşri'i alanına giren her türlü davranış şekli, hukuki karar Sünnet'in kapsamı içindedir, her Müslüman bu sünnete riayet etmekle yükümlüdür. İslâm tarihinde hiçbir müçtehidin veya ilim adamının kendi kişisel düşüncesini veya içtihadını Hz. Peygamber'in Sünneti'nin önüne geçirdiği görülmemiştir ve esasında bu mümkün de değildir. Çünkü dini Peygamber'den daha iyi anladığını iddia edecek kimse çıkamaz. Hz. Peygamber, Peygamberlik yönüyle dini insanlara anlatmak yanında, onu uygulama alanına koymak, nasıl yaşanacağını göstermek ve pratiğe şahitlik etmek için de gönderilmiştir. O halde sünnet faktörünü dışta tutmak demek, Peygamberi devre dışı bırakmaktan başka anlama gelmez.

Buhari, İbn-i Mace ve Darimi, hadis kitaplarında Kitap ve sünnete yapışmakla ilgili özel bölümler açmışlar ve burada bizzat Resûlüllah (s.a.)'tan rivayet edilen hadislerde Kitap ve sünnete verilen önemi belirtmişlerdir. (Mesela Buhari İ'tisam bi'l Kitap ve Sünne; İbn-i Mace, Kitap, 46; Darimi, Bab,

16, 19.) Bu hadislerden, Resûlullah (s.a.)'ın kendi sünnetine büyük önem verdiğini anlıyoruz. Hatta bu hadislerin birinde "Resûlullah'ın sünnetini terk edenler açıkça lanetlenmekte" (Tirmizi, K. 30; B. 17), "Sünnetimden yüz çevirenler benden değildir." (Nakl. Mişkat, I, 66) denilmektedir. Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: "Size sıkıca sarıldığınız takdirde sapıtmayacağınız iki şey bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve benim sünnetim."(Tecrid-i Sarih, XI, 253.) Ebu Davud da şu hadisi nakletmektedir: "Sizi, gecesi gündüzü gibi aydınlık olan bir yol üzerinde bıraktım."(Mukaddime, 1, 6.) Hadiste sözü edilen "aydınlık yol"dan kasıt Sünnet'tir.

"**Sünnet**"in kelime anlamı izlenen, gidilen yolu ifade eder. Pekiyi, Sünneti terk etmenin ne gibi tehlike ve sakıncaları vardır? Sünnet, İslâm'ın yaşama şeklini gösteren önemli bir kaynaktır. Hz. Peygamberin İslâm'ı yaşama tarzını, kavramadan İslâm ile pratik arasında sıhhatli bir bağlantı kurmak güçtür. Hükümler kuvveden fiile Sünnet'le aktarılır. Sünnet, İslâm'ın canlı hayattaki yöntemidir. Bu tebliğ alanında da böyledir, hükümlerin pratiğe geçirilmesinde de böyledir. Nitekim rivayet edilen bir başka hadiste "Sünnet'i terk ederseniz şaşırırsınız." (Darimi, Mukaddime, 15; Müsned, I, 417) buyrulmuştur. Söz gelimi namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek farzdır. Ama namazın kılma şeklini, oruçla ilgili hükümleri, zekât miktarını, zekâtın kapsamına giren malları ve haccı gerçekleştirme yolunu bize sünnet öğretmektedir. Herkesin bu sabit ve belirli yönteme bağlı kalması demek ibadetlerde, sosyal hayatta ve İslâmi kapsama giren bütün insani davranışlarda birlik içinde olması demektir. Bir Müslüman dünyanın neresine giderse gitsin aynı düzene bağlı olan Müslümanlarla karşılaşacaktır. Namazın rekâtlarını kendimizin tespit ettiğini düşünürsek, bunun sonu ne olur? Tabii ki anarşi ve karışıklık. Bir grup insan akşam namazını iki rekât kılmaya karar verirken bir başka grup üç veya beş kılmaya kalkışacaktır. Oysa Peygamber bunun nasıl kılınacağını bize göstermiştir. Bu, diğer fıkhı alan içindeki hükümler ve işlemler için de durum aynıdır. Dini hükümlerin maksadına uygun sahih İslâmi yaşama şekli ancak sünneti doğru kavrama ve yaşamayla mümkündür. Dinin sahibi olan Allah'ın özel eğitimi ve terbiyesi altında dini hayata hâkim kılan, her alanda bize rehberlik göreviyle gönderilen Resûlullah (s.a.)'a uymak, onu örnek edinmek en güvenilir bir yol ve tutumdur. Sünnete karşı içlerinde garaz besleyenlerin söz ve davranışlarından kaçınmak gerekir. Yine Allah'ın Resûlünden rivayet edildiği belirtilen bir hadiste, âdeta Sünnete karşı olanlar çarpıcı bir üslupla yergi konusu yapılmakta ve Müslümanlar uyarılmaktadır: "Şunu kesin olarak biliniz ki, bana Kur'an ve onun bir misli daha verilmiştir. Yakında karnı tok bir halde

rahat koltuğuna yaslanmış olarak "Şu Kur'an'a sarılınız, onda helâl olarak ne görmüşseniz onu helal kabul ediniz, neyi haram olarak görmüşseniz onu haram olarak kabul ediniz." diyecek bazı kimseler gelmek üzeredir. Şüphesiz ki Allah Resûlü'nün haram ettiği şey, Allah'ın haram ettiği şey gibidir." (Ebu Davud, K. Sünne, 5; Tirmizi, İlim, 10; İbn-i Mace, Mukaddime, 2; Müsned, II, 369.)

Darimi'nin naklettiği bir hadiste de "Cibril, Peygambere Kur'an'ı indirdiği gibi sünnet de indirdi." (Darimi, Mukaddime, 48) denilmektedir. Kuşkusuz ki bunun anlamı Peygamber'in ayetleri yorumlamada, hükümleri açıklamada ve hükümlerin uygulanmasında Allah'ın koruyuculuğu altında olmasıdır. Çünkü ümmete rehber olarak gönderilen Peygamber'in de rehberi ve yol göstericisi Allah'tır. Resûlullah'ın bütün hareketleri vahyin kontrolü altında olduğundan Sünnet de vahyin kontrolü altında teşekkül etmiştir. Zaman zaman bazı davranışları inen ayetlerle tashih edilmiştir. Bu, hakkında düzeltici manada vahiy inmeyen Sünnet'in Allah tarafından "takriri olarak" tasvip gördüğünün açık belgesidir. Aksi halde yani Kur'an'a uygun olmayan bir Sünnet vuku bulsaydı elbette hakkında bunu düzeltici ayetler inerdi. (Ayrıca bkz. 4/Nisa, 59-65; 33/Ahzab, 36; 59/Haşr, 7; 64/Teğâbün, 12.)

33. ayetin son cümlesi Allah'a ve elçisine itaat edilmediği takdirde "**amellerin boşa gideceği**"ni belirtir. Tefsirciler buna çeşitli anlamlar vermişlerdir. Kimine göre şirk, kimine göre büyük günah işlemek (ma'siyet), kimine göre riya ve gösteriş, kimine göre minnet etme ve başa kakma amellerin boşa çıkmasına yol açar. Mukatil, Allah'ın elçisine karşı çıkmanın amelleri boşa çıkaracağını söylüyor ki, bizim bu ayet çerçevesinde "**Sünnet**"le ilgili yaptığımız açıklamaya uygun düşmektedir. Buna göre kişinin kendi kafasından ve Hz. Peygamber'in nasıl anladığına ve nasıl uyguladığına (Sünnet) bakmadan Kur'an'dan hareketle hükümler çıkarmaya kalkışması onun yapıp ettiklerini boşa çıkartır. Tabiatıyla bu konu içtihadı gerektiren temel ve kritik sorunların çözümüyle ilgilidir, yoksa Kur'an'ı okuyup genel fikirler edinmek, teknik manadaki içtihat alanı dışındaki konularda fikirler ve mütalaalar yürütmekle ilgili değildir.

Ancak göz ardı edilmemesi gereken bir nokta var ki hayati derecede önemlidir. O da önümüze konan her rivayetin sahih olmayacağı hususudur. "**Hadis**" olarak rivayet edilen nice rivayet var ki, sonraları ve belli maksatlarla uydurulmuşlardır. Yapılacak şey güvenilir hadis kaynaklarını esas almak, hadisin haber-i vahid olduğunu akıldan çıkarmamak ve gerektiğinde "**senet kritiği**" yanında "**metin kritiği**"ni yapmaktan içtinap etmemektir. (Daha geniş bilgi için bkz. Ali Bulaç, Kur'an ve Sünnet Üzerine, 4. Bsm. 2013-İstanbul.)

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

34. Şüphesiz, inkâr edenler, Allah'ın yolundan alıkoyanlar, sonra ölenler; işte Allah, onlara kesinlikle mağfiret etmeyecektir.

35. Öyleyse, siz üstün (bir durumda) **iken, barışa çağırmak suretiyle gevşekliğe düşmeyin. Allah, sizinle beraberdir; O, sizin amellerinizi asla eksiltmez.**

34. ayet inkâr edip Allah'ın yolundan alıkoyanlar eğer imana gelmeyip bu hal üzere ölecek olurlarsa Yüce Allah'ın bağışlamasına mazhar olmayacaklarını belirtir (bkz. 2/Bakara, 217/218). Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bu önemlidir zira bazıları şirk koşsalar veya bazı düşünce ve eylemleri onları şirke götürse bile Allah tarafından bağışlanacaklarını düşünüp temel hata ve yanlışlarına devam ederler. Bu ayet ile bu kapı kapatılır. Allah şirkin dışında kalan günah ve isyanları –dilemesi halinde– bağışlar.

Demek oluyor ki inkârcıların görünürde doğru ve çekici bazı eylemleri hakikatte işe yaramaz, asıl belirleyici inkâr (şirk ve küfür) olduğundan her ne yaparlarsa yapsınlar boşa çıkacak, fiilleri onlara ebedi bir yarar getirmeyecektir. Razi inkârcının dünyada ve ahirette saygınlığının olmadığını söyler. Allah'ın elçisine itaat sayesinde mü'minler dinde yere sağlam basar, gevşeklik göstermez, giriştikleri mücadeleyi, yaptıkları savaşı sonuna kadar götürmelerinin güvencesi olur. Özellikle savaş meydanında eğer Müslümanlar üstün durumda iseler, gevşeklik gösterip barışa çağırmaları onların aleyhine neticelerin doğmasına yol açar. Madem bir savaşa girişilmiştir bunu sonuna kadar götürüp anlaşma şartlarını lehe çevirme zarureti vardır. Teşbihte hata olmasın, futbol karşılaşmalarında takımlardan biri bir iki gol atar, sonra gevşer, gevşeme bir süre devam edince yenik takım aniden atağa kalkıp peşpeşe birkaç gol atar, maçı kendi lehine çevirir. Savaştaki tutum da böyledir.

Ancak bunun da mutlak bir emir olmadığını söylemek mümkün. Zira düşmanın samimi olup da savaştan vazgeçmek istemesi durumunda –herhangi bir art niyet, yeni bir savaş hamlesi için hazırlanmak üzere fırsat kazanma veya bir savaş taktiği değilse– Müslümanlar barışa yanaşır. Nisa (4/90) ve Enfal sûresinde (8/61) düşmanın samimi olması durumunda savaşa son verilmesini emreder. Bu demektir ki, savaşın devamına veya ateşkes karar verecek

olan meşru kamu otoritesi, sorumlu mevkiinde olan siyasi, diplomatik ve askeri yetkililerdir.

Tefsirciler Müslümanlar savaşta üstün veya avantajlı durumda iseler ateşkes veya barış teklifinin düşman tarafından gelmesi gerektiğini söylemektedirler ki bu doğrudur. **Muhammed Hamidullah**, Müslümanların savaşta üstün iken, düşmana barış teklifinde bulunabilecekleri görüşünden hareketle 35. ayete şöyle bir anlam verir: "Öyleyse, gevşemeyin ama siz daha üstün durumda iken, barışa çağırın." (Aziz Kur'an, s. 657.) **İbn-i Kesir**'e göre Müslümanlar, eğer avantajlı durumda değil iseler kendileri ateşkes veya barış teklifinde bulunabilirler. Çünkü zaferle sonuçlanmayacağı belli olan bir savaşı sürdürmenin manası yoktur, daha çok zayiat vermenin dışında sonuç vermez.

Ganimet, gösteriş, içi boş kahramanlık, toprak işgali gibi dünyevi dürtülerle değil hakkı ve adaleti savunmak üzere adil bir savaş vuku buluyorsa yüce Allah mü'minlerle beraberdir. İlahi yardım gelir ama bu yardım insanlar dolayısıyla değil Allah'ın dilemesiyle olur, yardım ihlasın ve savaşta sabır göstermenin ödülüdür.

Bu meyandaki ayetlerin savaşa bakan yüzleri olduğu gibi, barış zamanlarında İslam'ın yüce ideallerinin hayata aktarılması konusunda takınılacak tutumlara da bakan yüzü vardır. İman en yüksek değerdir ve kişi samimi olarak iman etmişse imanı onu yüceltir. Mü'minin yapması gereken imanının icaplarını tam bir samimiyet ve cehtle yerine getirmeye çalışmasıdır. Çünkü "Mü'minseniz en üstün sizsiniz!" (3/Âl-i İmran, 139) hükmü, üstünlüğü maddi güce, servete, yüksek teknolojik silahlara, stratejik hile ve taktiklere değil, imana vermiştir. İman ise, toplumsal pratiklerde açılan muhtevasıyla ahlak, adalet, hak ve hakkaniyetin tesisi, derin tefekkür, manevi safiyet, sözün gücü, doğru temsil, kalplerin fethi vb. manevi, ahlaki ve hukuki değerler bütünüdür. Eğer imanla bunlar sağlanabilirse, arkasından maddi güç, zenginlik ve politik üstünlük de gelir.

"O, sizin amellerinizi asla eksiltmez." Savaş boyunca Yüce Allah, mü'minlerle beraberdir; kararlılıkla cihat edenlerin amellerini eksiltmez. **Razi** bununla ilgili şöyle bir açıklama getirmektedir: Düşmandan biri ölecek olsa düşman hem sayı hem amel bakımından eksilir. Mü'minlerden biri şehit olduğunda sayı eksilir ama amel eksilmez, çünkü şehitler aslında diridirler, Allah katında rızıklanmaktadırlar. O halde savaşın mü'minler açısından apayrı manevi bir anlamı söz konusudur. İbn-i Abbas ise, amellerin eksiltilmemesini her amelin karşılığının eksiksiz olarak Allah tarafından takdir edilip verileceği manasında anlamıştır. (Savaş, barış ve konuyla ilgili genel tutum için bkz. 8/Enfal, 61, 65-67; 9/Tevbe, 5, 36. ayetlerin açıklaması.)

اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ اُجُورَكُمْ
وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ اِنْ يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ
اَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾ هَا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَمِنْكُمْ
مَنْ يَبْخَلُ وَمَنْ يَبْخَلْ فَاِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهٖ وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ
وَاِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُٓوا اَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

36. **Gerçekten dünya hayatı ancak bir oyun ve tutkulu bir oyalanmadır. Eğer imân ederseniz ve sakınırsanız, O, size ecirlerinizi verir ve mallarınızı da istemez.**

37. **Eğer sizden onları**(n tümünü) **isteyip sizi çıplak bırakacak olursa, cimrilik edersiniz ve sizin kinlerinizi de ortaya çıkarmış olur.**

38. **İşte sizler böylesiniz; Allah yolunda infak etmeye çağrılıyorsunuz; buna rağmen bazılarınız cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse, artık o ancak kendi nefsine cimrilik eder. Allah ise, Ğaniy**(hiçbir şeye ihtiyacı olmayan)**dır; fakir olan sizlersiniz. Eğer siz yüz çevirecek olursanız, sizden başka bir kavmi getirip-değiştirir. Sonra onlar, sizin benzeriniz de olmazlar.**

36. ayet modern zamanlarda adına "sekülarizasyon" dediğimiz dünya hayatına tutkuyla bağlanıp aşkın/müteal, içkin/batın ve öte/ahiret boyutlarının inkâr edildiği durumun temelsizliğine dikkat çeker. Tabiatı gereği dünya hayatı geçicidir, fanidir, insanların kişisel ömürleri sona erdiği gibi yeryüzündeki hayatın süresi yani beşeriyetin tarihi ve hatta varlık âlemini içine alan kozmik düzen sona erecektir (13/Ra'd, 26). Baki olan sadece Allah'tır. Şu halde varlıkta hiçbir süreç ve nesne boşuna, anlamdan ve amaçtan yoksun yaratılmış değildir. (21/Enbiya, 18.) Hakikat bu ise, insan kendisine sınırlı bir zaman olarak verilmiş ömrünü nasıl sorumsuzca, bir oyun ve eğlenceyle geçirebilir? Bütün zevkleri, her şeyi, mutluluk ve başarıları bu dünya hayatına hasretmek yanıltıcıdır, insanlar kendilerini dünya işlerine öylesine kaptırırlar ki aslında çocuğun kendini oyuna kaptırıp her şeyi unutması, mesela akşam olup da evine dönmeyi unutması gibi hakikati, ebedi âlemi unuturlar (bkz. 6/En'am, 32). Oysa sakınmak, ilahi hükümlere riayet etmek gerekir. Bunlar da ancak sağlam bir imanla mümkündür, iman etmeyen veya imanı sapasağlam bir zemin üzerinde yükselmeyen kişi sakınmaz, ilahi hudutlara riayet etmez.

İman edip sakınmanın önemli göstergeleri var, bunlardan biri Allah yo-

lunda harcamaktır. Harcamanın belli başlı iki kalemi var: Biri cihadı finanse etmek diğeri mecburi zekâtdâhil olmak üzere yoksullara, muhtaçlara infakta bulunmak. İman ve takvanın karşılığında ecir vardır, yüce Allah bu ecri vaadediyor, buna karşılık insanlardan servetlerinin tümünü değil, bir bölümünü istiyor. 37. ayetle birlikte düşünüldüğünde burada ince bir nükte ve temel bir hakikat göze çarpmaktadır. Yüce Allah "**mallarınızı da istemez**" buyruğunda içkin göndermelerden biri şudur:

a) Esasında sizden istemediği mal, zaten size ait olan değildir. Mal ve mülkün, servet ve zenginliklerin asıl sahibi ve maliki O'dur, eğer siz bir miktar –az veya çok– servete sahip olmuşsanız bu O'nun mülkünden uhdenize geçmiş mal ve zenginliktir. Sizden istiyorsa size ait olanı değil kendisine ait olanı istiyor.

b) Yüce Allah kendisi için mal ve servet istemez. O'nun mala, mülke, paraya, servete ihtiyacı yoktur. O göklerin ve yerin malikidir. İstiyorsa eğer kendisi için değil, hak sahipleri adına, mesela yoksullar ve muhtaçlar adına istemektedir.

c) Size sayısız nimetler vermiş, vahiyler indirmiş, elçiler göndermiştir. Bunların karşılığında mal-mülk olarak herhangi bir ücret talep etmiyor (25/Furkan, 57).

İnsanların servetlerinin bir bölümünü Allah yolunda harcamaları, cihadı yani meşru ve adil bir savaşı finanse etmelerinin veya yoksullara kaynak aktarmalarının faydası dönüp dolaşıp kendilerine olacaktır. Allah yolunda savaş güvenliği, müzakere ve diplomasi ise sağlanamayan barışı tesis eder; yoksullara kaynak aktarmak, onlara satın alma gücü kazandırıp ekonomiye dâhil etmek sosyal barışı ve dayanışmayı sağlar, toplum iç kargaşalardan, sosyal patlamalardan kurtulmuş olur.

37. ayetin dikkat çektiği temel hakikat da şudur: Ne kadar ulvi bir gaye için olursa olsun insanların mal ve servetlerinin tümünü ellerinden almaya kalkışmak doğru değildir. Servete karşı duyulan şiddetli arzu kin ve husumete dönüşür. Çünkü insanın fıtri olarak bir yanı cimriliğidir. Devletin veya başka organizasyonların kişilerden talep edecekleri mali fedakârlığın belli ve makul sınırlarda tutulması gerekir ki, bu da ne elde hiçbir şey kalmayacak kadar mülksüzleştirme ne de el sıkılığı olan cimriliktir. İşlerin hayırlısı daima orta yolda vuku bulanıdır. Zekât mecburi tasadduktur, ihtiyaçtan arta kalanının infak edilmesi teşvik edilen idealdir, takvadır. Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman gibi gerektiğinde mallarının tümünü infak eden seçkin insanlar olur ama ortalama insan fetva ile takva arasında bir yerde durur. Fetvadan (mecburi tasadduktan) taviz vermeden takvaya (ihtiyaçtan arta kalanı infakına) teşvik etmek gerekir. İnsanlar istemedikleri infaklara, mülksüzleştirmelere zorlanacak olur-

larsa kin ve husumetleri birikir, günün birinde patlar. Özel mülkiyeti tümüyle ortadan kaldırmayı hedefleyen radikal sosyalist ve komünist rejimlerin ayakta kalamamalarının önemli sebeplerinden biri insan fıtratının bu yanıyla çatışmayı göze almalarıydı.

Allah yolunda infak etmeye çağrılan cimrilik etmemeli, ederse bu objektif olarak aleyhinde olur ve bunun zararını dünyada görür. Çünkü düşman saldırısına karşı mukavemet gösterilmeyecek olursa ülke işgale uğrar, elde ne mal mülk kalır ne onur. Yüce Allah infaka çağırıyorsa bu insanın faydasına olduğu içindir. Allah ganidir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, asıl muhtaç, yoksul ve yoksun olan kullardır. Onlar kendilerini korumak zorundadırlar (3/Âl-i İmran, 180; 6/En'am, 133).

"**Fakr**" hali evrenseldir, varlık âlemi ölçeğindedir. Varlık âleminde yer alan her canlı ve cansız varlığını Allah'a borçludur, O'nun yaratmasıdır; O'nun kudret eli altındadır. O halde muhtaç olmaklı her varlık için zorunludur, genel geçer bir durumdur. Allah ise varlığı başkasına bağlı ve bağımlı olmadığından hakiki anlamda ganidir. Fakr halini sadece maddi ve ekonomik yoksulluk olarak da ele almamak lazım. Dünyanın en zengin insanı da nefes alıp vermeye, uyuyup dinlenmeye, suya ve havaya muhtaçtır. Bunların fakiridir. Yüce Allah ona nefes alma nimetini vermeseydi, suyu ve havayı yaratmasaydı ne ayakta durabilirdi ne bunları parasıyla var edebilirdi. Bu sadece Karun gibi zenginler için değil, Allah'ın varlığını ahmakça inkâr eden ateistler için dahi öyledir. Onlar da ve herkes gani olan Allah karşısında fakir kimselerdir.

Bu temel hakikati unutup ilahi sınırların dışına çıkmak helake uğramanın sebebidir. Dünya hayatını mutlaklaştıranlar, inandığı halde Allah yolunda harcama yapmayanlar, yoksulları gözetmeyenler, vakti ve yeri geldiğinde cihat etmeyenler Yüce Allah katındaki değerlerini, itibarlarını ve O'nun büyük bir şeref olarak yeryüzünde kendilerine yüklediği halife olma misyonlarını kaybederler. Bu genel yani toplumsal bir nitelik kazandığında o toplumun eceli gelmiş olur, ilahi sünnet gereği yıkılır. Yüce Allah yıkılıp giden topluma benzemeyen, ilahi misyonu yerine getirmeye aday, buna istekli yeni bir kavim/toplum getirir. Onlar eskilere hiç benzemezler, kendilerinden ne istenmişse eksiksiz yerine getirmeye gayret ederler (bkz. 5/Maide, 54).

"Eğer siz yüz çevirecek olursanız" ifadesi nominal Müslüman olmanın hiçbir şeyin, dünyada ahlaki, sosyal ve politik üstünlüğün; ahirette de kurtuluş ve mutluluğun teminatı olmadığını göstermektedir. Kim Müslüman iken İslam'ın hükümlerinden, ideallerinden, ahlaki ve hukuki değerler sisteminden yüz çevirecek olursa kadr-u kıymetini kaybeder. Yüce Allah, yeryüzünde O'nun

dinini temsil edecek; özgürlüğü. Ahlakı, adaleti ve birliği tesis edecek başka bir kavmi getirir.

Tefsir kitapları söz konusu kavmin Araplardan sonra Fars veya Rumlar ya da Yemen tarafından gelen bir kavim olabileceğine ilişkin çeşitli rivayetler, görüşler öne sürmüşlerdir. Bazı Türkler de bunun kendi kavimlerine işaret olduğunu iddia etmişlerdir. Şahsi kanaatimiz şu ki, bu, belli bir ırk/etnik asabiyete mensup "**kavim**"den çok, çeşitli etnik gruplardan müteşekkil ancak tevhid, adalet ve İ'lay-ı kelimetullah ideali ve davası üzerinde ittifak edip cehd-ü mücahedeye katılan bir kavime, başka bir deyişle "**öncü bir ümmet-topluluğa**" işaret etmekte, hatta bu evsaf ve formasyonda seçkin bir topluluğun teşekkülünü teşvik ve terğib etmektedir. Âl-i İmran sûresinin 104. ayeti bu fikri destekler mahiyettedir: "Sizden; hayra çağıran, iyiliği (**marufu**) emreden ve kötülükten (**münkerden**) sakındıran bir topluluk bulunsun. Kurtuluşa erenler işte bunlardır."

Açık bir gerçek ki, zikri geçen ayetler genel bir profil çizmektedir ki, bu herhangi bir kavim de olabilir. Doğudan veya Batıdan, Kuzeyden veya Güneyden, şu veya bu etnik gruptan olması mümkündür. Kim Yüce Allah'ın dinine sahip çıkar, Peygamberinin sünnet ve siretine sarılır, ilahi hudutlara riayet eder, İslami hükümlere dayalı bir hayat tarzı ve düzen tesis eder, Allah yolunda gerekli harcamaları yapar ve İ'lay-ı kelimetullah yolunda çaba gösterirse bu misyona sahip olur.

Muhammed (47) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

48- Fetih Sûresi

Medine'de indirildiği kabul edilen bu sûre 29 ayettir. Hicretin 6. yılında Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra inmiştir. Sûre ismini 1, 18 ve 27. ayetlerde geçen "**fetih**" kelimesinden almaktadır. Maide (5) sûresinden önce, Cuma (62) sûresinden sonra indirilmiştir. Kaynaklar buradaki fethin Mekke'nin fethine değil, imzalanmasından pek kısa süre sonra zafer ve fethi getirecek olan Hudeybiye Anlaşması'na gönderme olduğunu belirtmektedirler. Buna göre Mekke'nin fethine giden yolu Hudeybiye Anlaşması açmış bulunmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًاۙ ﴿١﴾

1. Şüphesiz, Biz sana apaçık bir fetih verdik.

Tefsirciler, "**Biz sana apaçık bir fetih verdik**" cümlesinde geçen fethin birkaç anlamı olabileceğini düşünmüşlerdir:

a) Mekke'nin fethi,

b) Mekke'nin fethine giden yolları açan Hudeybiye Anlaşması,

c) İslam dini ve bu dinin zaman içinde yeryüzüne yayılması, ülkelerin fethedilmesi.

Sahabelerden Şa'bi ve Bera kastedilen fethin ikincisi olduğunu söylemişlerdir. Zühri'ye göre de Hudeybiye' den daha büyük fetih yoktur. İkinci görüşü esas alacak olursak, Mekke'nin fethine daha sonraki tarihlerde gerçekleşen İslami fetihlerin başlangıcı, anası diyebileceğimiz gibi buna giden yolları açan Hudeybiye de "fetihlerin ruhu" diyebiliriz. Kısaca Hudeybiye fethin yolunu açmış olması hasebiyle kastın da Hudeybiye olması muhtemeldir. Buhari'de yer alan bir hadis de bu görüşü kuvvetlendirmektedir: "Sahabeden Bera bin Azib, tabiinden Ebu İshak es Sebii'ye şöyle demiştir: –Sizler 'Biz sana apaçık bir fetih

yolu açtık' ayetindeki fethi Mekke'nin fethi sayarsınız. Gerçekten Mekke'nin fethi önemlidir ama biz büyük fethin Hudeybiye günündeki Bey'atur-Rıdvan olduğunu Kabul ederiz." (Buhari, Megazi, 35.)

Sûrenin bize hangi mesajları verdiğini anlayabilmek için arka planı olan Hudeybiye olayını yakından öğrenmekte zaruret var.

Hudeybiye Antlaşması Hicretin 6. yılında imzalandı. Bu sene Hz. Peygamber (s.a.) sûrenin 27-28. ayetlerinde işaret edildiği üzere gördüğü bir rüya üzerine Mekke'ye gidip umre yapmaya karar verdi. Bu önemli bir karardı, hicretin üzerinden 6 sene geçmiş Müslümanlar terkettikleri yurtlarını görmemiş, yakın akrabalarından uzak kalmışlardı. Dört senedir zaten Kâbe'ye dönüp namaz kılıyorlardı. Demek ki Mekke'ye gitmenin zamanı gelmişti, bu da rüya ile Hz. Peygamber'e bildirilmişti.

Hz. Peygamber, civar kabilelere haber gönderip kendisiyle beraber sefere katılmalarını istedi, fakat neredeyse hiçbir kabile buna yanaşmadı. Çünkü değerlendirmelerine göre bu riskli bir teşebbüs olacaktı. Müslümanlar, umreye gidecek olurlarsa Mekkelilerin kucağına düşmüş olacaktı. Bu olaya sûrenin 12-14. ayetlerinde değinilmektedir.

Hz. Peygamber civar kabilelerin endişelerini kaale almadan 1.400 sahabeyle yola çıkmaya karar verdi. Yerine Medine'de Abdullah ibn-i Ümmü Mektum ve Numeyle b. Abdillah el Leysi'yi vekil bırakarak Zülkade ayının ilk –veya ikinci– pazartesi günü yola çıktı. Zülkade ayında yola çıkması umreden sonra Hac yapma niyetinin izharıydı. Zülhulayfe denen yere geldiğinde –ki burası Medine'nin mikat yeridir– 70 kadar kurbanlık devenin kulaklarını işaretledi, boyunlarına tasma taktırdı. Umreye niyet etti, ihrama girip iki rekât namaz kıldı. Bu arada Mekke'deki havayı yoklaması için 26 kişilik öncü bir birlik gönderdi. Mekkeliler Hz. Peygamber'in umre yapmak üzere yola çıktığını öğrenince onları Mescid-i Haram'a sokmama kararı aldılar. Onlar da Halid bin Velid kumandasında 200 atlı birlik kurup Baldah denen yerde karargâh kurdular.

Müslümanlarla Mekkeliler arasında haberleşmeyi sağlayan kişiler gitti geldi. Aradaki iletişimi sağlayan Huzaa kabilesinden Bişr bin Süfyan, Hz. Peygamber'e Mekkelilerin civar kabilelerinden de savaşçılar toplayıp üzerine yürümeyi planladıklarını söyleyince o da Abbad kumandasında bir birliğin savaş düzenine girmesi emrini verdi. Öğle vakti "korku namazı" kıldırdı, akşama doğru kafileyi adını bir kuyudan alan Hudeybiye denen köye yürüttü. Hudeybiye Mekke'ye 9 mil mesafede bir yerdir.

Mekkelilerin katı tutumunu öğrenince yeni tedbirler aldı, mesela bilinen güzergâhı bırakıp Eslemli Hamza bin Amr'ın tavsiyesine uyup hayli zor, en-

gebeli, çakıl taşlarıyla dolu bir yolu seçti, zahmetli bir yolculuktan sonra bir vadiye ulaştıklarında ashabına "Allah'a tevbe ve istiğfar edin" tavsiyesinde bulundu. Onlar bu emri derhal yerine getirdiler. Şüphesiz bunun bir anlamı vardı, çünkü Musa aleyhisselam benzer bir tavsiyeyi kavmine yapınca onlar buna uymamış, bu yüzden cezaya çarptırılmışlardı (bkz. 2/Bakara, 58-59). Bu aynı zamanda Hz. Peygamber'in ashabıyla çıktığı söz konusu yolculuğun Hz. Musa'nın kavmiyle çıktığı yolculuk gibi olmayıp başarıyla sonuçlanacağının işaretiydi.

Bu arada bekleyiş sürüyor, her geçen saat gerilim biraz daha artıyordu. Mekkeliler güçlerini takviye etmek üzere civar kabilelerle görüşüp onları yanlarına almaya çalışıyorlardı. Mekkeliler Sakif liderlerinden Urvebin Mes'ud es Sakafi'yi Hz. Peygamberle görüşmek üzere elçi olarak gönderdiler. Sakafi, görüştükten sonra Mekke'ye dönüp şunları söyledi: "Ben daha önce Kayser'e, Kisra'ya ve Necaşi'ye elçi olarak gittim, hiçbirinde etrafındakilerin gösterdiği bağlılığı Muhammed'e sahabelerinin gösterdiği bağlılık gibi samimi ve kuvvetli bulmadım, iyisi mi siz anlaşma yolunu seçin." Mekkeliler onu dinlemediler, o da adamlarını alıp Taif'e gitti, fakat bu arada Kureyş önemli bir müttefiklerini kaybetmiş oldular. Bir müddet sonra Kureyşliler Kinane kabilesinin reisi Huleys bin Alkame'yi Hz. Peygamber'i ikna etmek üzere gönderdiler. Efendimiz (s.a.) Huleys'i görünce kurbanlık develeri öne çıkardı, böylelikle geliş niyetinin savaş değil, Mescid-i Haram'ı ziyaret etmek olduğu mesajını verdi. Huleys durumu anlayınca bundan etkilendi ve dönüşte Mekkelilere "Mescid-i Haram'ı ziyarete gelenler neden engellensin?" diye sordu ki, yerleşik inanca göre Kâbe'yi ziyarete gelenlerin engellenmesi kabul edilemezdi.

Bu sefer kendisi Hiraş bin el Huzai'yi elçi olarak gönderdi, Kureyş ona çok kötü davrandı, devesini öldürüp kendisini de öldüresiyle dövdüler. Kabilesi araya girmeseydi elçiyi öldüreceklerdi. Bununla da yetinmeyip baskınlar düzenlemek üzere 50 kişilik bir çete oluşturdular, fakat çete elemanlarını Müslümanlar ele geçirdi. Hz. Peygamber iyi niyetini izhar etmek üzere bunlara ceza vermeyip serbest bıraktı. Bu da Mekkeliler, özellikle yakınları arasında sevince yol açtı. Bu ve benzeri gelişmeler Mekkelilerde anlaşma eğiliminin güçlenmesini sağladı.

Gelişmelerin tam kıvamına girdiğini düşünen Hz. Peygamber (s.a.), görüşmelerde bulunmak üzere Hz. Osman (r.a.)'ı Mekke'ye gönderdi ancak ondan bir süre haber alınamadı, bu da bazı endişelere yol açtı, hatta etrafta öldürüldüğü yolunda söylentiler yayıldı. Giderek durum nezaket kazanmaya başlamıştı. Çünkü eğer Hz. Osman öldürülmüşse bu açıkça savaş ilanıydı, bu durumda Müslümanlar artık geri dönemezdi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, sahabelerini gölgesinde oturduğu ağacın altında topladı, onlardan "**biat**" istedi: Tek tek elini tutup her ne olursa olsun savaştan kaçmayacaklarına dair ona biat ettiler, kendisi de Hz. Osman adına sol elini sağ elinin üstüne koyup biat etti. 18. ayette yer alacak bu biata "**Bey'atu'r Rıdvan**" ismi verilecektir. Biatı aldıktan sonra Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bugün yeryüzünde yaşayanların en hayırlıları sizsiniz!" (Tecrid-i Sarih, X, 245).

Ancak tam bu sırada Hz. Osman çıkageldi, Kureyş de barış yapmak üzere Süheyl bin Amr başkanlığında bir heyeti gönderdi. Görüşmelerden sonra bir anlaşmaya varıldı, anlaşmanın maddeleri kâğıda yazıldı. Altına imza atmaya sıra gelince Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Ali (r.a.)'ye "Bismillahirrahmanirrahim (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla)" yazmasını emredince Süheyl "Rahman da neymiş! Biz rahmanın ne olduğunu bilmeyiz. Eskiden olduğu gibi "Bismike Allahümme (Allah'ım senin adınla)!" yazdır" diye itiraz etti. Hz. Peygamber kabul etti. İmza atacağı yere "Allah'ın elçisi Muhammed" diye yazdırmak isteyince, Süheyl yine itiraz etti: "Biz senin elçi olduğunu kabul etseydik, zaten seni Kâbe'ye girmekten engellemez, seninle savaşı göze almazdık." Hz. Peygamber bunu da kabul edip Hz. Ali'ye "Resûl (elçi)" kelimesini silmesini istedi. Hz. Ali "Andolsun ben senin Allah'ın Elçisi unvanını asla silemem" deyince bizzat Hz. Peygamber "elçi" kelimesini sildi, bu arada "Allah'a andolsun, siz beni yalanlıyorsunuz ama ben Allah'ın elçisiyim" deyip "Abdullah'ın oğlu Muhammed" yazdırdı. Teşbihte hata olmasın, bu olay "dünya dönüyor" diyen Galileo'nun 1633'te Kilise baskısıyla apaçık bir hakikati dile getirmekten vazgeçip "Ama yine de dünya dönüyor (Eppur si muove)" demesine benzer. Dünyanın dönüyor olması ne kadar hakikat ise, Hz. Muhammed (s.a.)'in Allah'ın elçisi olduğu da o kadar hakikattir.

Hz. Ali'nin Efendimiz'in emrine rağmen "Allah'ın Elçisi" ibaresini silmemesinin sebebi Hz. Peygamberin emrine muhalefet etmek değildi, İslam inancının en temel umdelerinden biri olan risalete olan derin bağlılık ve imanının bir teyidi idi. Bu demekti ki inanmış bir Müslüman Hz. Peygamber'e sıradan bir beşer gözüyle bakamaz, onun belirgin vasfı "**Nebi ve Resûl**" olmasıdır. Vahye, nübüvvet ve risalete inanmayan kişi Müslüman olamaz, Hz. Ali bunu risalete karşı direten müşriklerin temsilcisi Süheyl'e anlatmış oluyordu. Böylece Hz. Ali, hiçbir tereddüde yol açmayacak açıklıkta müşriklere, her ne olursa olsun mü'minlerin Allah'ın elçisine bağlılıklarının tam ve kusursuz olduğunu anlatmış oluyordu. Belli bir maslahat ve diplomatik mülahaza ile eğer bu unvanı silecek biri varsa o da ancak unvanın sahibi Allah'ın Elçisi olabilirdi ancak.

Onun "Resûlullah (Allah'ın elçisi)" olması dünyanın dönmesi kadar apaçık bir hakikatti. Zira onun elçi olduğuna şahitlik eden Yüce Allah'tır (48/28).

Hicri 6, Miladi 628'de imzalanan anlaşma -ki tarihin dönüm noktalarından biridir- şartları şöyledir:

1- Müslümanlar o sene Mescid-i Haram'ı ziyaret etmeden dönecekler, bir yıl sonra ziyâret edecekler.

2- Müslümanlar Mescid-ı Haram'ı ziyaret için geldiklerinde, Mekke'de üç günden fazla kalmayacaklar ve yanlarında kınında duran kılıçtan başka silah bulundurmayacaklar.

3- Müslümanların Mekke'de bulunduğu günlerde, Kureyşliler Mekke dışına çıkacaklar.

4-Mekkelilerden Müslüman olan biri Medine'ye sığınırsa geri verilecek fakat Müslümanlardan irtidat eden biri Mekkelilere sığınacak olursa geri verilmeyecek.

5-Kureyş dışında kalan diğer kabileler, iki taraftan istediklerinin himâyesine girmekte veya anlaşma yapmakta serbest olacaklar.

6-Bu anlaşma on yıl müddetle geçerli olacak.

Görünürde anlaşma Müslümanların aleyhine idi. Zira Mekke tarafı apaçık bir hakikatin üstünü örtmüş, "Rahman" ve "Resûl" kelimelerini sildirmişlerdi. Müslümanlar umre yapmak üzere sefere çıkmışlardı, yapmadan geri döneceklerdi. Mekke'den Medine'ye sığınanlar iade edilecek buna karşılık Medine'den Mekke'ye sığınanlar iade edilmeyecekti. Üstelik tam bu sırada ilginç ve ilginç olduğu kadar dramatik bir olay vuku buldu: Anlaşmanın altına imza koyan Süheyl'in oğlu Ebu Cendel Müslüman olmuştu. Mekkeliler onu yakalayıp getirdiler, daha mürekkebi kurumamış anlaşmaya göre Hz. Peygamber onu Medine'ye götüremezdi. Ebu Cendel yalvarıp yakardığı halde Hz. Peygamber ona sabretmesini öğütledi. Mekkeliler, Hz. Peygamber'in anlaşmaya sadık olduğunu fiilen görüp ikna oldular.

Daha sonra Ebu Basir isminde bir Mekkeli daha Müslüman olup Medine'ye sığındı, Mekkeliler gelip onu almak istediler, Hz. Peygamber yine anlaşmaya sadık kalıp onu da iade etti, yolda Ebu Basir muhafızı öldürüp Medine'ye geri gelip sığınma istedi. Hz. Peygamber ona sığınma vermedi, bunun üzerine Ebu Basir kendisi gibi adamları toplayıp kırsal bölgelerde Mekkelilerin kervanlarını basmaya, yol kesmeye başladı. Öyle ki bunların sayısı bir ara 70'e kadar ulaştı. Suriye'ye giden Mekkelilerin ticaret kervanlarını vurmaya başlayınca, bir süre sonra Mekkeliler Resûlullah'a ricacı gönderip anlaşmadaki "iade maddesi"nden vazgeçtiklerini, buna karşılık Ebu Basir ve adamlarının

kendilerine zarar vermemesini ilettiler. Efendimiz de Ebu Basir'e mektup göndererek Medine'ye gelmesini bildirdi. Bunun üzerine sûrenin 24-26. ayetleri indi (Buhari, Şurut, 15).

Hudeybiye Anlaşması hiç şüphesiz ashab arasında ilk anda çeşitli hoşnutsuzluklara yol açtı. Başta Hz. Ömer (r.a.) olmak üzere "-Bu, Allah'ın elçisi değil mi? Biz doğru yoldayız, düşmanlarımız batıl yoldalar. Öyle ise neden dinimiz hakkında bu zillete katlanıyoruz" demeye başladılar. Efendimiz bu hoşnutsuzlukların farkındaydı, içini sıkıntılar basıyor, fazlasıyla üzülüyordu. Kureyşliler gittikten sonra Hz. Peygamber herkesin kurbanını kesmesini emretti, fakat emir üç kere tekrar etmesine rağmen kimse kesmeyince eşi Ümmü Seleme'nin önerisi üzerine kendisi kurbanını kesti, tıraş oldu (Tecrid-i Sarih, VIII, 171). Bunun üzerine sahabiler kurbanlarını kesip tıraş oldular.

Hz. Peygamber Hudeybiye'de birkaç gün kaldıktan sonra –10 veya 20 gün– Medine'ye dönmek üzere yola çıktı, işte bu sûre Secnan denen yerde indi (Taberi, İbn-i Kesir.)

Sûre kalplere inşirah veriyor, kısa vadedeki kayıplara karşılık orta ve uzun vadedeki fayda ve avantajları müjdeliyordu. Tabiri caizse "kaz gelecek yerden yumurta esirgenmemiş"ti. Ancak bu görüş ufku geniş, içinde yaşadığı zamanın hayli ötesine uzanan vizyonu olan Hz. Peygamber'in feraset ve uzak görüşlülüğünün ürünüydü. Yakın çevresi sahabiler dahi yakın ve uzak vade arasındaki fayda hesaplarını bu seviyedeki kavrayışla yapmış değillerdi. Nitekim pek de uzun zaman geçmeden Hudeybiye'nin kelimenin tam manasında fethin ruhunu inşa ettiği, Mekke fethinin önünü, tıkalı yolunu açtığı görüldü. Şöyle ki:

a) Anlaşma ile Mekkeliler, Medine'yi diplomatik olarak tanımış oluyorlardı.

b) 10 senelik bir barış ve istikrar dönemi başlamıştı, Müslümanlar bunu son derece akıllıca kullanacaklardı.

c) Anlaşma sayesinde Mekkelilerle Yahudiler arasındaki ittifak sona erdiğinden Müslümanlar bir sene sonra Hayber'i fethettiler, ileride Mekkelilere müttefik olabilecek bir gücü ortadan kaldırmış oldular.

d) Diğer civar kabile ve topluluklarla rahat ilişkiler kurup tebliğ yapma fırsatını buldular, bu sayede çok sayıda kabile İslamiyet'i kabul etti, Müslümanların beşeri ve askeri gücü katlanarak arttı.

e) Anlaşma Mekke fethinin ruhuydu, bu ruh iki sene sonra ete kemiğe büründü, kolayca Mekke fethedildi, şirk ve putperestliğin izleri ebediyyen bu kutsal topraklardan sökülüp atıldı.

"**Fetih**" İslam tarihinin önemli boyutlarından biridir. Çoğu insan İslamiyet'in askeri fetihlerle yayıldığını düşünür. Savaş ve askeri-politik hâkimiyet-

lerinin önemi olmakla birlikte, asıl belirleyici faktör, İslamiyet'in tevhid inancı ve hukukuyla gönülleri fethetmesidir. Medine'ye hicret edildi, Efendimiz, 120 sene süren savaşları sona erdiren çözüm getiren teklifleri, güvenilir şahsiyeti ve adil tutumuyla kısa zamanda Medine'de en saygın, sözü dinlenir şahsiyeti oldu. Bu çerçevede "Fütuhu'lBüldan"ın sahibi **Belazuri**, "Beldeler savaşla elde edildi, Medine ise fethedildi" der. Efendimiz'in ve Dört Halife dönemini içine alan Asr-ı Saadet'ten sonra fetihlerin toprak işgali, askeri-politik hâkimiyet ve ganimet dürtüsünden kopuk olduğunu söylemek güç. (Bkz. 110/Nasr, 1-3.)

İslam hidayetinin usuletle ve suhuletle yani bilgi ve hikmetle, güzel tebliğle kalplere yerleşmesi dini kalıcı kılar. Kılıçtan daha etkili olan söz, salih amel ve temsildir. Kılıç kalbe korku salar, söz ve temsil kalbi fetheder. Müslüman tüccar ve sufilerin Uzak Doğu'yu bu yolla Müslümanlaştırmaları bunun somut örneğidir. Efendimiz (s.a.) elinde Zülfikarı savaş meydanına çıkan Hz. Ali'ye şöyle buyurmuştur: "Ey Ali, senin elinle bir kişinin hidayete ermesi, yeryüzünde bulunan ve güneşin üzerine doğduğu her şeyden, -başka bir rivayette- vadi dolusu koyun ve develerden daha hayırlıdır." (Buhârî, Cihad 102; Müslim, Fedâilu'l-Kur'ân; 32, 34.)

لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢﴾ وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٣﴾

2. **Öyle ki Allah, senin geçmiş ve gelecek** (her) **günahını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru bir yola yöneltsin.**

3. **Ve Allah, sana 'üstün ve onurlu' bir zaferle yardım etsin.**

Hz. Peygamber (s.a.)'in "geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanması" onun "**ismet**" sıfatına sahip olmadığı, sıradan insanlar gibi günah işlediği, buna rağmen günahlarının cezasız bırakılıp affedildiği anlamına gelmez. Hz. Peygamber misyonu itibariyle "**masum**"dur yani suç ve günah işlemekten korunmuştur. (Bkz. 12/Yusuf, 23-29 ve 47/Muhammed, 19. ayetlerin açıklaması ve ilgili atıflar). Burada sözü edilen hususu Hz. Peygamber'in ismet sıfatının çağrıştırdığı ve zaruri kıldığı misyonun teyidi olarak anlamak mümkün. Yani o elçi olarak seçildiği andan itibaren her türlü günah, suç teşkil eden fiillerden, aşağılık ve utanç verici işlerden korunmuş, tabir caizse söz konusu potansiyel onda yok edilmiştir. "Şeytanının zincire vurulmuş olması" bunu teyit etmektedir. Ancak bu vasfa kendi gayretiyle ve yeteneğiyle değil, Allah'ın bağışı olarak sahip olmuştur. Bir elçi olarak korunması demek ilahi lütuf ve ihsan sonucu

bağışlanması demektir. Buna rağmen zaman zaman ufak tefek işlerde yanılabilir, hataya düşebilir ki buna "**zelle**" denir. Hz. Peygamber zelle kabilinden hata veya yanlışlık yaptığında vahiy tarafından düzeltilirdi. Kastı hata yapmak olmadığından bağışlanmaya mazhar olmakta, hataları tolere edilip affedilmekte ve elbette zamanında vahiy ile düzeltilmektedir.

Bağlamı açısından sözü edilen "bağışlama"nın Hudeybiye olayı sırasında çektiği sıkıntılar dolayısıyla içine girdiği ümitsizlik olduğunu söyleyenler vardır. Anlaşmayı imzalayıncaya kadar Mekkelilerin takip ettiği uzlaşmaz, tehditkâr tutum; anlaşmadan sonra sahabede gözlenen düşkırkılığı onu fazlasıyla üzmüş, içinde olumsuz sayılabilecek bazı insani düşünce ve duyguların uyanmasına yol açmış olabilir.

Şu veya bu, Hz. Peygamber her zaman büyük bir sorumluluk ve hassasiyet içinde ibadet etmekten, Yüce Allah'a tevbe ve istiğfar etmekten geri durmazdı. İbadet yaratılışımızın asli sebeb-i hikmetimiz olduğundan en çok ve en yüksek bilinç seviyesinde ibadet etmesi beklenen tabii ki ibadetin önemini ve farkını anlamamızı sağlayan Peygamber olacaktır. Hz. Aişe'den gelen rivayete göre gece vakti namaza kalkar, o kadar çok ayakta dururdu ki ayakları şişerdi. Hz. Aişe "Ey Allah'ın Resûlü, senin geçmiş ve gelecek günahların affedildiği halde niçin bu kadar kendini yoruyorsun?" diye sorduğunda şöyle cevap vermiştir: "Çok şükreden bir kul olmayayım mı?" (Buhari, Teheccüd, 6; Tefsir, 48/2; Müslim, Münafikun, 81.) Bundan Müslümanların çıkarması gereken üç önemli ders vardır:

1) Hz. Peygamber dahi bazen ufak tefek meselelerde yanılır, hata yapardı. O halde onu ilahlaştırmak, mesela Hıristiyanların yaptığı gibi "ilahlaştırılmış İsa" rütbesine çıkartmak büyük bir yanılgıdır. Mutlak hatasızlık, doğruluk ve iyilik sadece Allah'a mahsustur. İnsani seviyede örnek alınabilecek kişi peygamber olduğundan, onun dışında kimse (kâinatın yönetiminde söz sahibi olduğu farzedilen gavslar, kutuplar, kutbu'laktab türünden yarı insan-yarı melek varlıklar) insan-üstü makamda ele alınamaz.

2) Her Müslüman yanılabilir, hata yapabilir. Hepimiz kuluz, kendimizi hata ve günahlarımızdan korunmuş sayamayız. Bunun bilincinde olarak daima kendimizi kritik etmeli, nefis muhasebesine tabi tutmalıyız.

3) Benzer bir durum lider, devlet başkanı, veli, şeyh, hoca, mürşit, üstat vb. kimseler için de söz konusudur. Onlar da yanılabilir, yanlışlar yapabilir. Hiç kimse hatadan masun değildir.

Bununla bağlantılı "nimetin tamamlanması" ifadesi Maide sûresinin 3. ayetini çağrıştırmaktadır: "Bugün inkâra sapanlar, sizin dininizden (dininizi yıkıp yok etmekten) umut kesmişlerdir. Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzeri-

nizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı seçip beğendim." Maide sûresindeki ayet (5/3) ile burada ele aldığımız ayeti bir arada düşündüğümüzde Hudeybiye' nin yolunu açtığı Mekke'nin fethi, İslam'ın artık ebediyyen yeryüzünde baki kalacağının müjdesi olarak anlaşılabilir. İslam, eşsiz bir nimet olarak Allah tarafından verilmiştir, din tamamlanmıştır ve bu nimeti bize ileten geçmiş ve gelecek günahları bağışlanmış bulunan, bağışlandığı halde her zaman tevbe ve istiğfar eden, daimi olarak şükrünü ve hamdini arttıran Allah elçisi eliyle, aracılığıyla olmuştur. Elçi bu sayede doğru yola girmiş, doğru yolu tarif edip göstermiştir; bu yol hidayettir ve hepimizi bu yola girmeye davet etmektedir.

Bir başka açıdan Hudeybiye ve Mekke fethi büyük bir zaferdir, nusret ve ilahi yardımdır. Ancak bu fetih insanları gurura, kibre, gaflete ve aldırışsızlığa sevketmemeli, onlara tevbe ve istiğfarı unutturmamalıdır. Yüce Allah yardım ve zafer verir, fethi nasip eder. Günün birinde iktidar, servet, siyasi hâkimiyet elde edilir ama Müslümanlar tevbe ve istiğfarı unutup dünya zevklerine, maddi başarılara, kibre ve aldırışsızlığa kapılacak olurlarsa büyük bir kayba uğrarlar, ellerindeki zafer ve üstünlüğü kaybederler (bkz. 110/Nasr, 1-3). Bu ilahi sünnettir ve sadece savaş sonucu elde edilmiş başarılar ve fetihler için değil, uzun ve zorlu geçen siyasi mücadeleler sonucunda "seçim"le kazanılmış başarılar ve iktidar dönemleri için de geçerlidir. Zafer ve ilahi yardım bir ödül, ilahi bir ihsan ve bağış olması yanında aynı zamanda büyük ve çetin bir sınavdır. Hudeybiye ve Mekke fethi dolayısıyla Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu tutum kıyamete kadar zafer ve iktidar kazanacak Müslümanlar için örnek olacaktır.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ ۗ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٤﴾ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٥﴾ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ ۚ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ ۚ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٧﴾

4. Mü'minlerin kalplerine, imanlarına iman katıp-arttırsınlar diye, 'güven duygusu ve huzur' indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır: Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

5. (Bütün bunlar,) **Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, içinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokması ve kötülüklerini örtüp-bağışlaması içindir. İşte bu, Allah katında 'büyük kurtuluş ve mutluluk'tur.**

6. **Bir de; kötü bir zan ile zanda bulunan münafık erkeklerle münafık kadınları ve müşrik erkeklerle müşrik kadınları azablandırması için. O kötülük çemberi tepelerine insin. Allah, onlara karşı gazablanmış, onları lanetlemiş ve onlara cehennemi hazırlamıştır. Varacakları yer ne kötüdür.**

7. **Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.**

4. ayet Yüce Allah'ın mü'minlerin kalbine güven ve huzur duygusunu (sekine) verdiğini, bunun da imanlarını arttırdığını belirtmektedir. Kelamcılar imanın artıp eksildiğine ilişkin uzun tartışmalara girmişlerdir. Kimine göre iman artar ve eksilir, kimine göre artmaz ve eksilmez. Bazı tefsirciler, ilgili ayetin tefsirinde imanın insan üzerindeki etkisinin artıp eksilebileceğini söylemektedirler.

Ancak bu konuda İbn-i Abbas'ın yaptığı açıklama son derece tatminkâr görünmektedir. "Tercümanu'l Kur'an (Kur'an'ın tercümanı)" unvanını alan İbn-i Abbas'a göre Yüce Allah elçisini kendisinden başka bir ilah olmadığını bildirmek üzere gönderdi. İnsanların bir bölümü yani iman edenler bunu kabul edince onlara namazı emretti, namazı kabul edince zekâtı, onu kabul edip tasdik edince orucu, sonra da hac ibadetini emretti. En sonunda mü'minlere "dinlerini tamamladı". Bundan şu anlaşılmaktadır: Tevhid inancının kabulüyle emredilen her ibadet imanı biraz daha kuvvetlendirmiş, kalpte pekiştirmiştir. Buna göre imanı tasdik etmeyi ilahi hükümlerin tasdikinden ve tatbikinden ayrı düşünemeyiz. Tek başına iman soyuttur, ibadetler ve Şer'i hükümlerin tasdiki ve hayatta uygulanması imanı arttırır, pekiştirir, kalıcı kılar. Bu aynı zamanda iç dünyasına, insana hayatının her safhasında huzur ve güven duygusunu verir, kalbine sekinet verir. (Ayrıca bkz. 3/Âl-i İmran, 173; 8/Enfal, 2 ve 33/Ahzab, 23.)

Mü'minlerin düşmandan korkmaları, korkup da savaştan veya cihattan kaçmaları gerekmez. Bu onlara yakışır bir tutum değildir. Çünkü göklerin ve yerin orduları Allah'ındır; gerektiğinde yardımını yapar (9/Tevbe, 26 ve 41). Elbette bu bir hükümdarın kendine nizami ordu teşkil etmesi anlamına gelmez ancak istihdam ettiği melekleri vardır. Bunların bir bölümü dilerse –Bedir'de olduğu gibi en kritik zamanlarda mü'minlere yardım eder-, bir bölümü inkârcıları, suçlu günahkârları cezalandırır. Nitekim tarihte vuku bulan toplu azaplarda bu yaşanmıştır. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

O halde korkmaya gerek yok. Ancak Yüce Allah'ın dileği ve genel geçer sünneti yeryüzünün tabii, maddi ve sosyal şartlarında mü'minlerin kendilerine gösterildiği çerçevede cihat etmeleri, kötülüklerin, inkâr ve zulümlerin ortadan kalkması için mücadele etmeleridir. Kimi zaman zafer kazanırlar, kimi zaman yenilirler. Zafer kazanmaları onları şımartmaz, Allah'ı anmaktan gafil kılmaz; yenilgiye uğramaları dinlerinden şüphelenmelerine, "dinimiz yüzünden yenildik" demelerine gerekçe teşkil etmez. Mü'minler yenilseler dahi doğru yoldan sapmadıkça Allah'ın yardımı devam eder, çünkü Rum sûresinde (30/47) şöyle belirtilmiştir: "Müminlere yardım etmek üzerimize haktır."

Allah'ın yardımına mazhar olan mü'min erkekler ve mü'min kadınlar 5. ayette tasviri yapılan cennetleri hak etmektedirler. Ayetin savaşla ilgili olduğunu düşünecek olursak, fiilen cephede katılmasalar da savaşın her türlü acısını çeken kadınların da erkekler gibi ecir kazandıklarını, bunun da mü'min erkeklere vaadedilen cennetin kendileri için de vaadedildiğini söyleyebiliriz. Cenneti hak eden mü'minler için bu güzel sonuç ebedi kurtuluş ve mutluluktur (47/Muhammed, 2).

Sûrenin ana temasının Hudeybiye olduğunu düşünecek olursak sefere çıkan Hz. Peygamber'e iştirak eden münafıkların ve civar kabilelerin olduğunu yukarıda zikretmiştik. Bu iki insan grubu Mekke'ye gidişi tehlikeli bulmuş, Müslümanların geri dönmeyeceklerini düşünmüşlerdi ki, sebebi Allah'ın yardımını hesaba katmayıp Allah hakkında kötü bir zanna sahip olmalarıydı (bkz. 3/Âl-i İmran, 154 ve 22/Hac, 15). 6. ayet onlara beddua etmekte, bela, musibet ve hezimet çemberinden kurtulmayacaklarını belirtmektedir. Onların bu tutumu ilahi gazaba düçar kalmalarına ve Allah'ın rahmetinden mahrum bırakılmış bahtsızlar olarak cehennem azabına çarptırılmalarına sebep olmuştur. Bizim "bela çemberi" diye çevirdiğimiz "dairetü's sev'" içinden kurtuluşun mümkün olmadığı, biri başlayınca diğeri gelen musibetler, bela ve felaketler demektir. Allah'tan ümidini kesip Allah hakkında kötü zanda bulunanlar böylesine bir çemberden kurtulamazlar.

7. ayette ve 4. ayette geçen "**Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır**" ibaresi tekrar edilmektedir ki bu kuvvetli vurguya işaret eder. Yani münafık ve müşrik erkek ve kadınlar en temel bir gerçeği ihmal etmektedirler. Varlık âleminde en büyük güç ve kuvvet Allah'ındır, bir anda harekete geçirebileceği sonsuz sayıda meleği vardır, yeryüzünde hiçbir inkârcı ve zorba devlet veya tiranın orduları onların karşısında bir an bile duramazlar, darmadağın olurlar. O'nun ordularını kendisinden başka kimse bilemez (37/Saffat, 171-173).

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٨﴾ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٩﴾

8. **Şüphesiz biz seni bir şahid, bir müjde verici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.**

9. **Ki Allah'a ve Resûlü'ne iman etmeniz, O'nu savunup-desteklemeniz, O'nu en içten bir saygıyla-yüceltmeniz ve sabah akşam O'nu** (Allah'ı) **tesbih etmeniz için.**

8. ayet son elçi olarak Hz. Muhammed (s.a.)'in diğerleri yanında üç tanesini zikretmektedir: Bunlar da "şahitlik, müjde vermek ve uyarıp korkutmak." Şahitliğin açıklama, beyan olduğu söylenmiştir ancak kelimenin açık anlamının çağrıştırdığı üzere tanıklık yapmak olduğunu söylemek daha isabetli görünüyor. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in yaşadığı ve dini tebliğ ettiği zaman diliminde (Miladi 610-632 arası) ilahi mesaj ve hükümlerin muhataplar tarafından ne kadar doğru anlaşıldığının, içselleştirilip tatbik edildiğinin şahididir. Nihayet Sünnetin teşekkülünü sağlayan üç önemli etkinlikten biri "**söz**", diğeri "**fiil**", üçüncüsü de "**takrir**"dir. Ashabı, Kur'an'ın beyanını bu üç yoldan öğrenir, tutum ve davranışlarını buna göre test ederlerdi. Eğer yanlış davranacak olurlarsa hemen düzeltir, onları ilahi çerçevenin içine dâhil ederdi. Yaptıkları doğruları onaylaması şehadetle olur. Dışa, insan ve dünyaya bakan yönüyle peygamberin dört görevinden söz etmek mümkün görünmektedir:

1) *Tebliğ*: Kur'an vahyini tebliğ etmek. "Tebliğ" salt iletmek, bir mesajı ulaştırmak demektir. Bütün peygamberlerin ilk ve asli görevleri Allah'tan her neyi almışlarsa olduğu gibi muhataplarına aktarmakla yükümlüdürler.

2) *Ta'lim ve tebyin*: Peygamberin ikinci görevi, aldığı vahyi açıklamak (tebyin); bilgi, haber ve hükümlerin ne manaya geldiğini öğretmek (ta'lim). Buna "tebyin yoluyla ta'lim" de diyebiliriz. Hz. Peygamber bizim kurtuluşumuz ve ebedi hayatımızın selameti için gönderilmiştir. Kitabı nasıl okuyacağımızı, maksat ve hikmetlerini bize öğretir. Teşbih yerindeyse Kur'an-ı Kerim "ders kitabı", bizler "öğrenci", Hz. Peygamber "öğretmenimiz" dir.

3) *Tezkiye*: Ona inanan ve bağlananları tezkiye etmek; ruhen arındırmak, kişiliklerinin kemal yoluna girmesini sağlamak, ahlaki yönden olgunlaşmalarının mümkün yollarını göstermek. Peygamber sadece tebliğ ve tebyin etmekle kalmaz, aynı zamanda tezkiye eder. Salih amel örnekleriyle, ete kemiğe bürünen pratiklerle kendisine tabi sahâbelerin, cemaatin, ümmetin ilk nüvesinin

hayatını inkâr, nifak ve fısk gibi zulüm ve günah kirlerinden arındırır. İlk vahye muhatap olan sahabeler ve ilk İslam cemaati sadece öğrenmiyor, aynı zamanda insanın kendi beşeri pratiğinden nasıl tezkiye olunacağının da örneklerini ortaya koymuş oluyordu.

4) *Şahitlik*: Peygamberin diğer görevi şahitlikte bulunmaktır. Kuran vahyinin tebliği, teybin, talim ve tezkiyesi ne kadar başarılı oldu? Ümmet hayatında bunun şahidi peygamberdir. Bu hayli önemlidir. Çünkü eğer ümmet asli misyonunda başarılı olursa, ümmetin insanlık üzerinde aynı şekilde şahit olmasını sağlamak.

Sahabe ve ilk Müslüman cemaat, Kur'an vahyi ve sünnetin beşeri, toplumsal modelidir. İlk cemaat yani ilk sahabe toplumu Kuran vahyinin modelidir aynı zamanda. Sahabe topluluğunun üç özelliği vardı. Hem öğreniyordu hem amel ediyorlardı. Yani öğrendiklerini pratiğe döküyordu. Hem de öğretip tebliğ ediyorlardı. (Ayrıca bkz. 2/Bakara, 119, 143 ve 33/Ahzab, 33 ayetin açıklaması.) Hz. Peygamber'in ümmeti üzerindeki şahitliği dünyada olduğu gibi ahirette de vuku bulacaktır (bkz. 4/Nisa, 41).

Peygamberin bu ayette zikredilen diğer iki görevi "müjde vermek" ve "uyarıp korkutmak"tır. Dünyada insanlar ilahi hükümlere riayet ederek hayatlarını düzenlediklerinde güvenlik, barış ve huzur içinde yaşarlar, ahiretteki hayatları da ebedi mutluluk yani cennetle ödüllendirilir.

Maturidi, Hz. Peygamber (s.a.)'in hem Allah'ın insanlar üzerindeki hem insanların birbirleri üzerindeki haklarını tayin edip açıkladığını söyleyip konuyu "haklar çerçevesi"nde ele almaktadır. Hakikaten insanlar arasındaki ilişki hakların doğru ve adaletli biçimde tayin ve tespit edilmesiyle tesis edilebilir ancak. Haklar sınırları belirler ve bunlar insanların kendi görüş ve değerlendirmelerine, zaman içinde değişen görüş ve telakkilerine göre ilahi kaynağa göre tayin ve tespit edilmesi mecburiyeti vardır. İnsanlar ilahi sınırları aştıkları takdirde birbirlerine zulmettiklerinden kargaşa içinde yaşarlar, musibet ve felaketlerden kurtulamazlar, bunun sonucunda dünya hayatları berbat olur, ahirette de yapıp ettiklerine ceza olarak cehenneme giderler. İşte peygamber ilk tutumun müjdesini vermekte, ikincisiyle ilgili olarak uyarıp korkutmaktadır. Dolayısıyla onun müjdeci (beşir) ve uyarıcı-korkutucu (nezir) sıfatının hem dünyevi hem uhrevi boyutları vardır.

9. ayet bize Hz. Peygamber'in yukarıda sıraladığımız misyonuna tam olarak sahip çıkanların bu sayede Allah'a ve elçisine tam inandıkları, Yüce Allah'ın davasını, dini mesajını desteklediklerini ve en içten saygı ve samimi duygularla sabah akşam Allah'ı tesbih etme bilincine sahip olup tesbih

ettiklerini haber vermektedir. Bu ayette geçen zamirlerin kime raci olduğu konusunda görüş ayrılıkları olmuş; kimileri "savunup destekleme", "saygıyla yüceltme" ve "sabah akşam tesbih"i peygambere atfetmiş; kimileri ilk ikisini peygambere, sonuncusunu Yüce Allah'a izafe etmiş; kimileri üçünün de yüce Allah için söz konusu olduğunu söylemiştir ki, bizim de tercih ettiğimiz görüş sonuncusudur. Çünkü ilk ikisi Hz. Peygamber'e izafe edilse bile (7/A'raf, 157) üçüncüsünün yani tesbihin bir beşer olan peygambere izafe edilmesi mümkün değildir.

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾

10. Şüphesiz sana biat edenler ancak Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Şu halde, kim ahdini bozarsa, artık o ancak kendi aleyhine ahdini bozmuş olur. Kim Allah'a verdiği ahdine vefa gösterirse, artık O da, ona büyük bir ecir verecektir.

10. ayetin anahtar terimi olan "**biat**" konusunu Nisa sûresinde (4/80) ele almıştık. Burada Hudeybiye olayında konu tekrar ele alınmaktadır. Kelime "alış veriş olan bey'a'dan türeme siyasi bir kavramdır. Kişinin devlet başkanına belli hukuki zeminde ve belli şartlar altında itaat edip yükümlülüklerini yerine getireceğine dair verdiği kesin söz, siyasi taahhütte bulunmasıdır. Her ne kadar tek taraflı bir çağrışımı varsa da, kelimenin kökünün ima ettiği gibi biatte müşareke, karşılıklı katılım (iştirak), bir tür pazarlık vardır. Bu geniş çerçevede ele aldığımızda biatın iki taraflı siyasi/hukuki muahede olduğunu söylemek mümkün. Yerleşik popüler kültürde ise tam aksine bir çağrışımla tek taraflı olarak insanın birine, özellikle devlet başkanı, siyasi lider, bir ideoloji, cemaat, tarikat şeyhi ve şahsa kayıtsız şartsız bağlanması, sorgusuz sualsiz teb'ası olması olarak anlaşılmaktadır ki, kavramın asli siyasi anlamıyla ilgisi yoktur.

Biat'ın bir tür seçim olduğu veya seçimi zımnen ihtiva ettiği söylenebilir. Yerine ve zamanın değişen sosyo-politik şartlarına göre önce seçim-sonra biat şeklinde bir mekanizma geliştirmek mümkün. Biat edecek kişilerin akil, baliğ aynı zamanda seçme ve seçilme ehliyetine sahip olmaları gerekir. Erkekler gibi kadınlar da biat eder.

İslam'da ilk biat Hz. Peygamber (s.a.)'e yapılmıştır. Akabe biatları ve Hudeybiye'de adına Rıdvan Ağacı denen ve bu isimle bilinen Rıdvan Biat'ı somut örneklerdir. Hz. Peygamber'den sonra onun başkanlık makamına geçen şahıslara yapılan biatları Hz. Peygamber'e yapılan biatten ayırmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında üç biat şeklinden söz etmek mümkün:

a) Hz. Peygamber'e yapılan biat. Hz. Peygamber bir devlet başkanı veya siyasi lider olmaktan önce Allah'ın elçisi olduğundan ayette de açıkça belirtildiği üzere "**ona yapılan biat Allah'a yapılmış sayılır.**" Çünkü Hz. Peygamber, aldığı vahiy doğrultusunda konuşmakta, taleplerde bulunmakta, yol gösterip düzenlemeler yapmaktadır. Belki bu çerçevede Hz. Peygamber'e "Nebi olarak yapılan biat" ile "devlet başkanı, Müslümanların siyasi lideri olarak yapılan biat" olmak üzere iki tür biat yapıldığını söylemek mümkün ki, Mümtehine sûresinde (60/12) "Hicret eden kadınlardan istenen biat" ikinci türdendir. Çünkü zaten gıyabında kadınlar Mekke'de iken Hz. Peygamber'e Allah'ın elçisi olması hasebiyle biat etmiş yani onun nübüvvetine iman ettiklerini ikrar etmişlerdi. Mekke'ye gelişlerinde ise ona devlet başkanı olarak bir kere daha ve üstelik "**ma'ruf üzere**" kaydı zikredilerek biat etmektedirler. "**Ma'ruf üzere biat**" kaydı, kim olursa olsun biat alacak kişinin Hukuk dışında bir talepte bulunmayacağı, bulunduğu takdirde ona biat edilmeyeceği anlamını taşır. Biat, yönetilenlerin devlet başkanına olan eleştiri veya muhalefet etme haklarını ortadan kaldırmaz, aksine üzerine biat edilen hususlar konusunda daima hassasiyet göstermeyi gerektirir.

b) Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra dört halifeye (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye -Allah hepsinden razı olsun-) yapılan biat. Ehl-i Sünnet inancına göre bu şartları haiz sahih biat örnekleridir.

c) Muaviye'nin kılıç kullanarak aldığı ve sonra hilafetin saltanata dönüştüğü sonraki dönemlerde alınan biatlar ki, bunlar gayr-ı sahih biatlardır. Yönetimin babadan oğula veraset yoluyla geçmesi zaten temeldeki sıhhat şartını zedelediği için sultana veya padişaha yapılan biat da sahih sayılmaz. İslam'da yönetim hiçbir şahsın, aile veya hanedanın mülkü değildir, ümmete aittir.

Sahih biatta biat eden şahısların tümünün devlet başkanına gelip ellerini onun elinin üzerine koymaları gerekmez, naipleri, temsilcileri, aşiret veya kabile reisleri, cemaat liderlerinin biat etmesi de kâfi gelebilir. Siyasi hâkimiyete paralel olarak İslam yurdunun genişlemesi bunu gerektirmiştir.

Cabir bin Abdullah ve Ma'kılbin Yesar'ın bildirdiğine göre Hudeybiye'de 1. 400 kişi Hz. Peygamber'e "ölüm üzerine değil, savaştan kaçmamak üzere biat ettiklerini" söylemektedirler (Müslim, İmarat, 67-68; Tirmizi, Siyer, 34).

ettiklerini haber vermektedir. Bu ayette geçen zamirlerin kime raci olduğu konusunda görüş ayrılıkları olmuş; kimileri "savunup destekleme", "saygıyla yüceltme" ve "sabah akşam tesbih"i peygambere atfetmiş; kimileri ilk ikisini peygambere, sonuncusunu Yüce Allah'a izafe etmiş; kimileri üçünün de yüce Allah için söz konusu olduğunu söylemiştir ki, bizim de tercih ettiğimiz görüş sonuncusudur. Çünkü ilk ikisi Hz. Peygamber'e izafe edilse bile (7/A'raf, 157) üçüncüsünün yani tesbihin bir beşer olan peygambere izafe edilmesi mümkün değildir.

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ ۚ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾

10. Şüphesiz sana biat edenler ancak Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Şu halde, kim ahdini bozarsa, artık o ancak kendi aleyhine ahdini bozmuş olur. Kim Allah'a verdiği ahdine vefa gösterirse, artık O da, ona büyük bir ecir verecektir.

10. ayetin anahtar terimi olan "**biat**" konusunu Nisa sûresinde (4/80) ele almıştık. Burada Hudeybiye olayında konu tekrar ele alınmaktadır. Kelime "alış veriş olan bey'a'dan türeme siyasi bir kavramdır. Kişinin devlet başkanına belli hukuki zeminde ve belli şartlar altında itaat edip yükümlülüklerini yerine getireceğine dair verdiği kesin söz, siyasi taahhütte bulunmasıdır. Her ne kadar tek taraflı bir çağrışımı varsa da, kelimenin kökünün ima ettiği gibi biatte müşareke, karşılıklı katılım (iştirak), bir tür pazarlık vardır. Bu geniş çerçevede ele aldığımızda biatın iki taraflı siyasi/hukuki muahede olduğunu söylemek mümkün. Yerleşik popüler kültürde ise tam aksine bir çağrışımla tek taraflı olarak insanın birine, özellikle devlet başkanı, siyasi lider, bir ideoloji, cemaat, tarikat şeyhi ve şahsa kayıtsız şartsız bağlanması, sorgusuz sualsiz teb'ası olması olarak anlaşılmaktadır ki, kavramın asli siyasi anlamıyla ilgisi yoktur.

Biat'ın bir tür seçim olduğu veya seçimi zımnen ihtiva ettiği söylenebilir. Yerine ve zamanın değişen sosyo-politik şartlarına göre önce seçim-sonra biat şeklinde bir mekanizma geliştirmek mümkün. Biat edecek kişilerin akil, baliğ aynı zamanda seçme ve seçilme ehliyetine sahip olmaları gerekir. Erkekler gibi kadınlar da biat eder.

İslam'da ilk biat Hz. Peygamber (s.a.)'e yapılmıştır. Akabe biatları ve Hudeybiye'de adına Rıdvan Ağacı denen ve bu isimle bilinen Rıdvan Biat'ı somut örneklerdir. Hz. Peygamber'den sonra onun başkanlık makamına geçen şahıslara yapılan biatları Hz. Peygamber'e yapılan biatten ayırmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında üç biat şeklinden söz etmek mümkün:

a) Hz. Peygamber'e yapılan biat. Hz. Peygamber bir devlet başkanı veya siyasi lider olmaktan önce Allah'ın elçisi olduğundan ayette de açıkça belirtildiği üzere "**ona yapılan biat Allah'a yapılmış sayılır.**" Çünkü Hz. Peygamber, aldığı vahiy doğrultusunda konuşmakta, taleplerde bulunmakta, yol gösterip düzenlemeler yapmaktadır. Belki bu çerçevede Hz. Peygamber'e "Nebi olarak yapılan biat" ile "devlet başkanı, Müslümanların siyasi lideri olarak yapılan biat" olmak üzere iki tür biat yapıldığını söylemek mümkün ki, Mümtehine sûresinde (60/12) "Hicret eden kadınlardan istenen biat" ikinci türdendir. Çünkü zaten gıyabında kadınlar Mekke'de iken Hz. Peygamber'e Allah'ın elçisi olması hasebiyle biat etmiş yani onun nübüvvetine iman ettiklerini ikrar etmişlerdi. Mekke'ye gelişlerinde ise ona devlet başkanı olarak bir kere daha ve üstelik "**ma'ruf üzere**" kaydı zikredilerek biat etmektedirler. "**Ma'ruf üzere biat**" kaydı, kim olursa olsun biat alacak kişinin Hukuk dışında bir talepte bulunmayacağı, bulunduğu takdirde ona biat edilmeyeceği anlamını taşır. Biat, yönetilenlerin devlet başkanına olan eleştiri veya muhalefet etme haklarını ortadan kaldırmaz, aksine üzerine biat edilen hususlar konusunda daima hassasiyet göstermeyi gerektirir.

b) Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra dört halifeye (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye –Allah hepsinden razı olsun-) yapılan biat. Ehl-i Sünnet inancına göre bu şartları haiz sahih biat örnekleridir.

c) Muaviye'nin kılıç kullanarak aldığı ve sonra hilafetin saltanata dönüştüğü sonraki dönemlerde alınan biatlar ki, bunlar gayr-ı sahih biatlardır. Yönetimin babadan oğula veraset yoluyla geçmesi zaten temeldeki sıhhat şartını zedelediği için sultana veya padişaha yapılan biat da sahih sayılmaz. İslam'da yönetim hiçbir şahsın, aile veya hanedanın mülkü değildir, ümmete aittir.

Sahih biatta biat eden şahısların tümünün devlet başkanına gelip ellerini onun elinin üzerine koymaları gerekmez, naipleri, temsilcileri, aşiret veya kabile reisleri, cemaat liderlerinin biat etmesi de kâfi gelebilir. Siyasi hâkimiyete paralel olarak İslam yurdunun genişlemesi bunu gerektirmiştir.

Cabir bin Abdullah ve Ma'kılbin Yesar'ın bildirdiğine göre Hudeybiye'de 1. 400 kişi Hz. Peygamber'e "ölüm üzerine değil, savaştan kaçmamak üzere biat ettiklerini" söylemektedirler (Müslim, İmarat, 67-68; Tirmizi, Siyer, 34).

Benzer bir bilgiyi Seleme bin Ekva da teyit etmektedir (bkz. Buhari, Cihad, 110; Müslim, İmarat, 80). Hudeybiye günü Allah'ın eli biat edenlerin eli üzerinde olmuştur yani yüce Allah onların biat ettiklerini, içlerinden geçenlerini tümünü bilmiş, güçlerine güç katmış, yardım ve destek vaadetmiştir. Elbette Allah'ın güç ve kuvveti onların savaşta harcayacakları güç ve kuvvetten üstündür. Bir başka yoruma göre biatına, verdiği söze sadık kalanlar tabii ki büyük ecir kazanacaklardır, yüce Allah'ın onlara ihsan edeceği ecir ve nimetler onların biatla verdiklerinin kat kat üstünde olacak, çünkü Allah'ın eli onların eli üzerinedir.

İçlerinden biat ahdini bozmaya kalkışanlar olsaydı bunu kendi aleyhlerine olmak üzere bozmuş olacaklardı. Hem dünyada savaştan kaçan münafıkların maruz kaldığı ağır eleştirilerin hedefi olacak hem ahirette ziyana uğrayanlar arasında yer alacaklardı. Mademki Hz. Peygambere verilen biat Allah'a verilmiş sayılır, o halde kim ahdine vefa gösterir, biat şartlarını yerine getirirse yüce Allah da ona büyük ecirler verecektir.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ شَغَلَتْنَا اَمْوَالُنَا وَاَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِاَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ اِلٰى اَهْلِيهِمْ اَبَدًا وَزُيِّنَ ذٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ فَاِنَّا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ اَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللّٰهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾ قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِي بَاْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ اَوْ يُسْلِمُونَ فَاِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًا وَاِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٦﴾

11. Bedevilerden geride bırakılanlar, sana diyecekler ki: "Bizi mallarımız ve ailelerimiz uğraştırdı. Bundan dolayı bizim için mağfiret dile." Onlar, kalplerinde olmayan şeyi dilleriyle söylüyorlar. De ki: "Şimdi Allah, size bir zarar isteyecek ya da bir yarar dileyecek olsa, sizin için Allah'a karşı kim herhangi bir şeyle güç yetirebilir? Hayır, Allah yaptıklarınızı haber alandır."

12. Hayır, siz Peygamberin ve mü'minlerin, ailelerine ebedi olarak bir daha dönmeyeceklerini zannettiniz; bu, kalplerinizde çekici kılındı ve kötü bir zan ile zanda bulundunuz da, yıkıma uğramış bir topluluk oldunuz.

13. Kim Allah'a ve Resûlü'ne iman etmezse, (bilsin ki) **gerçekten Biz, kâfirler için çılgınca yanan bir ateş hazırlamışızdır.**

14. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dilediğine mağfiret eder, dilediğini azaplandırır. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

15. (Savaştan) **Geride bırakılanlar, ganimetleri almaya gittiğiniz zaman diyeceklerdir ki: "Bizi bırakın da sizi izleyelim." Onlar, Allah'ın kelamını değiştirmek istiyorlar. De ki: "Siz kesin olarak bizim izimizden gelemezsiniz. Allah, daha evvel böyle buyurdu." Bunun üzerine: "Hayır, bizi kıskanıyorsunuz" diyecekler. Hayır, onlar pek az anlayan kimselerdir.**

16. Bedevilerden geride bırakılanlara de ki: "Siz yakında zorlu savaşçı olan bir kavme çağrılacaksınız; onlarla (ya) **savaşırsınız ya da** (onlar) **Müslüman olurlar. Bu durumda eğer itaat ederseniz, Allah, size güzel bir ecir verir; eğer bundan önce sırt çevirdiğiniz gibi** (yine) **sırt çevirirseniz, sizi acı bir azap ile azaplandırır."**

"**Bedevilerden geride bırakılanlar**" konusunda akla üç görüş gelmektedir:

a) Münafıklar,

b) İslam'a girdiği halde henüz iman kalplerinde yerleşmemiş olanlar, İslami dava ve sorumlulukların ne olduğunu öğrenemeyenler,

c) Müslümanların gelişip güçlenmesinden çekinen müşrik-putperest topluluklar.

Her üç görüşün lehinde argümanlar öne sürülmüştür. İkinci şıkta yer alan görüş daha kuvvetli görünmektedir. Bu ayetlerde sözü edilenler Medine çevresinde yaşayan ve genellikle konargöçer hayat süren Araplar olup Gifar, Müzeyne, Eşca', Eslem, Cüheyne kabileleri olduğu kaydedilir.

Neden sefere çıkmaktan kaçınan bedevilere "geri bırakılanlar" denmiştir? **Kurtubi**'ye göre, Hz. Peygamber ile birlikte olmalarından onları geri bırakan

Allah olduğu için aslında "terkedilenler" anlamında kullanılmıştır. Ama bu pek akla yatkın görünmemektedir. Çünkü onlar mal ve ailelerini, dünyaya bağlılıklarını öne sürüp sefere çıkmaktan imtina etmişlerdi, öyleyse onları geri bırakan dünya sevgisi ve tutkusu, ölüm korkusudur. Hz. Peygamber'in seferine katılmamak suretiyle Allah'ın hoşnutluğundan ve elbette dünyevi nimet ve ahiret sevabından da mahrum kalmış oldular. (Ayrıca bkz. 3/Âl-i İmran, 167.)

Savaşa katılmak büyük bir görev ve sorumluluktur. Tebük seferinde mevsimin sıcaklığını, bağ-bahçe ve mülklerini, eşlerini bahane gösterip savaşa çıkmayan münafıklar ağır bir dille eleştirilmişlerdi (9/Tevbe, 101); bir de bunlara kanan, huylarını edinen Medineliler de söz konusu edilmişti (9/Tevbe, 81-85). Burada zikri geçenler ise İslam'a henüz girip yaptığı seçimin tam bilincinde olmayan çevre kabileleridir.

Savaş sorumluluğundan kaçarken mal ve aile gibi faktörler mazur gerekçe olarak gösterilemez. Çünkü savaş toplumun bütününün güvenliğini, geleceğini yakından ilgilendiren özel bir duruma işaret eder. Savaş zamanlarında herkes üstüne düşen görevi yerine getirmek zorundadır. Hudeybiye yolculuğuna katılmayanlar esasında Hz. Peygamberin 1.400 kişilik ashabıyla kendini büyük bir tehlikeye attığını, umre yapmak niyetiyle Mekke'ye giden Müslümanları Mekkelilerin darmadağın edeceğini, Müslümanların bir daha ailelerine dönmeyeceklerini, dolayısıyla kendilerini bu tehlikeden korumanın akıllıca olduğunu düşünmüşlerdi. Tabii ki yukarıda anlatıldığı üzere öyle olmadı, Hudeybiye zafere dönüştü, belki o sene Müslümanlar umre yapmadılar ama seneye yapma şartını anlaşmaya derç etmeyi başardılar, üstelik 10 yıllık bir barış ve istikrar anlaşmasının altına imzala attılar.

İslam'ın henüz kalplerine girmediği bu kabileler temel bir hakikatin hayli uzağında bulunuyorlardı: Bir kere samimi değillerdi, kalplerinde olan, zamirlerinde saklı duran başka, dile getirdikleri başka idi. Onlar korkmuşlardı, kendilerini risk altına sokmak istemiyorlardı ama gerekçe olarak mallarını ve ailelerini gösteriyorlardı. Bu da onlara çekici bir fikir, makul bir gerekçe gibi görünmüştü yani onlara süslü gösterilmişti, aslında insana süslü gösterilen şey onu kandırır, onlar da kendilerini böylelikle kandırmışlardı. Onları kanmaya sevkeden asıl amil gerçek bir bilgiden yoksun olarak **"zanna göre"** hareket etmeleriydi, bu şekilde hem Hz. Peygamberi ve Müslümanları kandırabileceklerini, hem savaş tehlikesinden kurtulabileceklerini zannetmişlerdi. (Söz konusu kişilik profili için bkz. 49/Hucurat, 14.)

Oysa Allah elbette kalplerinde olanı biliyordu, bu meselenin bir yönüydü. İkinci yönü, eğer onlara Allah bir zarar veya yarar dileyecek olsa onu kim önle-

yebilirdi! Demek ki bu pozisyonda olanlar imanın, Allah'ın insan hayatı üzerindeki derin etkisinin tam bilincinde değillerdi ki hem zamirlerinde olanı açığa vurmuyor, hem savaştan kaçmak suretiyle kendilerini güvenceye alacaklarını düşünüyorlardı.

Kabul edilemez gerekçe gösterip seferden kaçınanların en büyük suçu "kötü bir zanna" kapılmalarıdır. Onlar Allah'ın va'dinin yerine gelmeyeceğini veya Hz. Peygamber'in yalan söylediğini düşünüp kötü bir zanna kapılmışlardı. Bu ise insanı inkâr eşiğine götüren son derece tehlikeli bir durumdur. Kim Allah ve Elçisi hakkında böyle düşünüp yani kötü zanda bulunup eşiği aşacak olursa inkârcı olur, böylesi içinde cehennem azabı hazırlanmıştır. Aksini nasıl düşünmek mümkün olabilir ki! Göklerin ve yerin mülkü, hâkimiyet ve hükümranlığı Yüce Allah'ındır, o dilediğini bağışlar, dilediğini azaplandırır (2/Bakara, 284). Hakikat öyle olmakla beraber yine de Allah çokça bağışlayan, çokça esirgeyendir. Başka bir deyişle rahmeti gazabını geçmiştir.

11. ayetten bu yana kişilik profili tasvir edilenlerin bir başka özelliği ortaya çıkmaktadır: Referans aldıkları değer mal ve dünya sevgisi olduğundan ganimet ihtimalinin belirdiği durumlarda Müslümanlarla birlikte olma talebinde bulunurlar (3/Âl-i İmran, 167). 15. ayetin tefsirinde tefsirciler Hudeybiye-Hayber seferi arasında bir bağlantıdan söz ederler ki, buna göre ilahi emre göre Hayberin fethiyle elde edilen ganimet sadece Hudeybiye'ye katılanlar arasında dağıtılacaktı. Bunlara Habeşistan'a hicret edilenler de bir istisna olarak ilave edilmiştir. Oysa Hudeybiye'ye katılmayanlar, anlaşmanın imzalanmasından 2 veya 5 ay sonra (Hicri 7. yıl) fethedilen Hayber seferine katılıp ganimete ortak olmak istediler. Sebebi açık: Hayber seferi kolay bir fetihti, ganimeti garantili idi. Bu talepleri reddedilmekte, öne sürecekleri birtakım gerekçelere –mesela bizi kıskanıyorsunuz türünden argümanlar– itibar edilmemesi istenmektedir. Bu da bize gösteriyor ki savaş er meydanında olur, haklı ve adil bir savaştan kaçmak onursuzluktur, büyük günahtır. (Bkz. 4/Nisa, 73 ve 141; 9/Tevbe, 83.) Neticesi ve maddi hasılası garantili savaşa katılmak marifet değildir, zaten ganimet, talan, sömürü ve yağma maksadıyla savaş çıkartmak, bu tür savaşlara katılmak İslam bakış açısından meşru değildir.

16. ayet bedevilerin iddialarına karşılık onlara kendilerini kanıtlayabilecekleri, samimiyetlerini ortaya koyabilecekleri bir fırsatın pek yakında verileceğini haber vermektedir: İleride zorlu savaş olacak, güçlü ordularla karşı karşıya gelinecek, eğer Hudeybiye seferine katılmayanlar sahiden iddialarında samimi iseler bu savaştan kaçmasınlar. "**Zorlu savaşçıları olan kavmin**" Havazin ve Sakif kabileleri, Rumlar veya Farslar olduğu söylenmiştir. Söz ko-

nusu zorlu savaşçılarla iki tür ilişki olacaktır: Ya Müslüman olacak, İslam'ın siyasi hâkimiyetine teslim olacaklar veya onlarla savaş göze alınacak. Bu ifade "Arap yarımadasında yaşayan müşrikler" veya "irtidat edenler"le ilgili olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

İşte bunlara karşı savaşa katılanlar, samimiyetle çarpışanlar Yüce Allah'ın kendileri için takdir ettiği ecre nail olacaklardır. Ancak yine sırt çevirecek yani savaştan kaçacak olursanız kaçanlar için acıklı bir azap hazırlanmıştır, bunu bilmeleri gerekir. Ayet yakında vuku bulacak zorlu savaşlardan bahsetmektedir. Gerçekten de mesela Hicretin 9. yılında Tebük savaşı patlak vermiş, yine münafıklar ve onların huylarını edinen, onlar gibi davranan zayıf iman sahipleri benzer tutumları göstermişlerdir.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ وَمَنْ يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٧﴾

17. Kör olana güçlük (sorumluluk) **yoktur, topal olana güçlük yoktur, hasta olana da güçlük yoktur. Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse,** (Allah) **onu, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim sırt çevirirse, onu acı bir azap ile azaplandırır.**

Belirtmek gerekir ki savaş toplu bir seferberliktir. Özellikle modern zamanlarda doğrudan şehirler hedef alınmakta, yerleşim birimlerinin altyapıları ve diğer hayat alanları tahrip edilmektedir. Toplumun tamamını ilgilendiren savaş, herkesi yakından etkiler. Savaşa belki sadece erkekler veya bir mesleğin özel eğitimini almış kadınlar da katılır. Ama yaşlılar, kadınlar, çocuklar, engelliler, sivil erkekler, gayrimüslim din adamları savaşa katılmasa da savaştan etkilenir. Herkes kendine düşen payı alır.

Öyle olsa da savaş, savaşabilecek durumda, formasyon ve güçte olanların işidir. Bariz engeli, özrü, sakatlık ve hastalığı olanlar savaştan muaftırlar, savaşa katılmadıkları için sorumlu tutulmazlar. İbn-i Abbas'ın verdiği bilgilere göre 17. ayet, bundan önceki 16. ayette işaret edilen buyruğa muhatap olan kötürümler Hz. Peygamber (s.a.)'e gidip "Bizim durumumuz ne olacak, biz savaşa çıkabilecek durumda değiliz" diye sorunca inmiştir. Önemli olan içten, samimiyetle Allah'a ve elçisine itaat etmektir. Mesela ayette sayılanların körün, kötürümün, hastanın geçerli mazereti olmasaydı tereddütsüz savaşa katılır, emir yerine getirirdi. Kim ilahi emirleri samimiyetle yerine getirirse cennete

gider, isyan eden ise cehennem azabına müstahak olur. (Bkz. 4/Nisa, 95; 9/Tevbe, 91-93.)

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ اِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ اٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾ وَاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

18. **Andolsun, Allah, Sana o ağacın altında biat ederlerken mü'minlerden razı olmuştur, kalplerinde olanı bilmiş ve böylece üzerlerine 'güven duygusu ve huzur' indirmiştir ve onlara yakın bir fethi sevap** (karşılık) **olarak vermiştir.**

19. **Ve alacakları birçok ganimetleri de. Allah, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.**

20. **Allah, alacağınız daha birçok ganimetleri size va'detti, bunu size hemencecik verdi ve insanların ellerini sizden çekti ki,** (bu,) **mü'minler için bir ayet olsun ve sizi dosdoğru bir yola yöneltsin.**

21. **Ve** (daha) **başka** (nice nimetler de ki,) **siz henüz onlara güç yetirmiş değilsiniz;** (ama) **gerçekten Allah, onları kuşatmıştır. Allah her şeye güç yetirendir.**

22. **Kâfir olanlar, sizinle savaşmış olsalardı, arkalarını dönüp kaçarlardı; sonra, ne bir veli** (koruyucu dost), **ne bir yardımcı bulurlardı.**

23. (Bu,) **Allah'ın öteden beri sürüp giden sünnetidir. Allah'ın sünnetinde kesinlikle bir değişiklik bulamazsın.**

Yukarıda işaret edildiği üzere Mekkelilerle çatışma ihtimali ortaya çıkınca Hz. Peygamber (s.a.), ashabını bir ağacın altında toplayıp onlardan biat aldı. Biat verenler Allah'ın hoşnutluğunu (rıza) kazanmış sayıldıklarından buna "**Beyatu'r Rıdvan**", biatın altında yapıldığı ağaca da "Şeceretü'lbey'a" adı verildi. Sonraları Hz. Ömer (r.a.), söz konusu ağaç ziyaretçi akınına uğrayıp kutsal

nesne haline gelmeye başladığını gözleyince kestirdi, bunun altında biat yapılmış bir ağaç olmanın ötesinde bir kutsallık veya değerinin olmadığını söyledi.

"Kalplerinde olanı"n ne olduğu konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır ki kimine göre fedakârlık ve azim, kimine göre ölümüne verilen biat ve Hz. Peygamber'e sadakat, kimine göre Hz. Peygamber'in rüyasının gerçekleşmemesi dolayısıyla hâsıl olan üzüntüdür. Öyle olmasına rağmen Yüce Allah mü'minlerin kalplerine huzur, sükûn ve güven duygusunu verdi. Allah mü'minlere "yakın bir fetih" de vermiştir. Yakın fethin çok değil birkaç sene sonra fethedilecek Mekke olduğunu söyleyenler olduğu gibi yine pek uzak olmayan bir gelecekte İran'ın fethi ve Bizans'a karşı kazanılacak büyük zafer vaadi olduğunu söyleyenler de vardır. Gerçekten ayet gelecekten haber vermektedir. Çünkü ayetin indiği tarihte ne Mekke'nin ne İran veya Bizans'ın fethi söz konusuydu.

Burada Müslümanların tarih veya zaman algısı açısından önemli bir nükteyi atlamamak gerekir. Şöyle ki:

Müslüman bir nesil tarihin belli bir anında belli bir karar alıp fiili tutum alınca eğer Allah'ın hoşnutluğuna, dinin genel ruhuna ve açık hükümlere ve bilinen sınırlara uygun ise toplumsal faydası sadece o tarihsel anda isabetli kararı alanlara değil, gelecekteki Müslüman nesillere de dokunur, zamanı gelince tahakkuk eder. Hudeybiye isabetle alınmış bir karardı, Hz. Peygamber'e yapılan biat tarihi kritik bir sadakat gösterisi ve azmiydi. O günkü Müslümanlara Hayber fethini, Fedek arazisini ve başka ganimet ve avantajları getirdi ama aynı zamanda Mekke fethinin önünü açtı, orta ve uzun va'dede İran'ın fethine giden yola girilmesini sağladı. Daha geniş bir perspektifinden bakıldığında hayli uzun zaman sonra 1453'te fethedilecek İstanbul'un fethine giden yolun ilk taşının bu anlaşma ile döşendiğini söylemek mümkün. Her büyük zafer ve fetih Müslümanlara şan ve şeref kazandırdığı gibi maddi kazanç da sağlamıştır. Bu da 19. ayetin vaad ettikleri arasında yer almaktadır.

20. ayet de tarih görüşüyle önemli noktaya işaret etmektedir: Yüce Allah mü'minlere birçok ganimet vaadetti, bir bölümün hemen verdi ve insanların ellerini onlardan çekti yani saldırılarını uzak tuttu. Bu ilahi korumanın iki saldırı ihtimaline karşı olduğu söylenmiştir ki, biri Hayber'in ele geçirilmesi üzere yola çıkıldığında Medine korumasız kalmıştı; Müslümanlara diş bileyen Yahudi kabileler, içerdeki münafıklar ve civar kabileler aralarında ittifak kurup Medine'ye saldırabilirlerdi. Diğer görüşe göre koruma anlaşmayı bozup Medine'ye saldırma ihtimali olan Mekkelilere karşı yapılmıştır. Her iki ihtimal de mümkündür.

Ayette asıl vurgu "o tarihsel anı yaşayan Müslümanların daha sonraki

zamanlarda yaşayacak olan mü'minlere bir ayet olmaları"dır. Bu son derece önemli görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında sanki 610-632 arası tarihsel zamanda ilahi bir senaryo beşeriyetin sahnesinde oynanmaktadır. Aktörlerin her birinin kendine özgü rolleri vardır, roller kesinlikle özgür irade ve bireysel seçimlere rağmen yapılmış değildir. Olup bitenler, yaşanan tecrübeler bütünü itibariyle örnek ve referans olacak, fıkıh ve hukuki mevzuatın teşekkülüne delil yerine kullanılacak tatbikatlar mecmuasıdır. İşte *"sahâbelerin her birinin bir yıldız gibi yol gösterici"* olduğu dönem bu 610-632 arası ilk Asr-ı Saadet'tir.

Bu dönem sahabelerinin her biri sanki insan türünün birden fazla çeşitliliğe ve tezahüre sahip karakterini temsil edip yaşatmışlardır. Her birinin olaylar karşısındaki tutum ve tepkileri farklı olmuş ancak hepsi genel çerçeve içinde kendi içinde tutarlı, uyumlu, entegre bir bütünü meydana getirmişlerdir. Her biri işleyen, zamanı tam olarak gösteren bir saatin küçüklü büyüklü parçaları gibi fonksiyon görmektedirler. Hepsinin başında vahiy alan Hz. Peygamber olmuş, onları yönlendirmiş, Asr-ı Saadet'le tarihsel bir tatbikat ve toplumsal bir gerçeklik kazanmış İslamiyet'in bütününü inşa etmiştir. Onun irtihalinden sonra vahyin sona ermesiyle ilahi koruma ve anında hataları düzeltme nimeti de ortadan kalktığından, artık her bir sahâbi kendisi olmuş, kendi cehdi, iradi çabası, vüs'ati, takvası ve nefsiyle olan mücadelesi oranında yoluna devam etmiştir. Bu özelliğiyle Hudeybiye ve sonrasında -Efendimiz'in irtihaline kadarki zamanda- vuku bulan olaylarda rol alan sahabeleri kıyamete kadar gelecek olan mü'minler için **"ayet"** hükmündedir. Zira 610-632 arası zaman tarihsel açıdan özel bir döneme işaret etmektedir. En doğrusunu Allah bilir.

Hudeybiye aktörleri ve ağaç altında biat verenler yakın nimetlere kavuştular, orta ve uzak gelecekteki nimetlerin de yollarını açtılar. Orta ve uzak vadedeki nimetlere henüz güçleri yetmemişti, bu sonraki nesillere nasip olacaktı veya zamanı gelince kendileri de söz konusu nimetlere kavuşacaklardı, Mekke'nin fethi gibi. Hudeybiye ve biat kararlılığı Allah'ın korumasını getirdi. Eğer inkârcılar onlarla savaşa tutuşacak olsalardı yüce Allah onları galip kılacaktı, çünkü sınavı tam olarak vermişlerdi, ağaç altında O'nun hoşnutluğunu kazanmışlardı. Yüce Allah'ın zafer getiren hoşnutluğu iki şekilde kazanılır: Tam bir samimiyet ve ihlas ile zafer için maddi, askeri ve diplomatik donanım. Ezcümle her ne yapılması gerekiyorsa ilahi sünnet gereği hepsini yerine getirmek ve "Nasılsa biz inanıyoruz, gerekli tedbiri almadan, donanımı sağlamadan da olsa giriştiğimiz savaşı kazanırız" deme yanılgısı içine girmemek.

23. ayet ihlas ve gerekli tedbirin alınması durumunda savaş teminatı vermektedir. Bu da son derece ilginç bir noktadır. Ayet ihlas ve donanımla savaş

kazanmanın ilahi sünnet, değişmez bir yasa olarak işlediğini haber verir. İhlastan anlamamız gereken ganimet, talan, yağma ve sömürgeci niyetlerle savaş çıkarmamak; gerekli tedbir ve donanım ise maddi, askeri, teknolojik ve diplomatik her türlü tedbirin alınması. Bu iki haslete sahip olduklarında Müslümanlar giriştikleri her savaşı kazanırlar. Savaşları kaybedip zillet içine düşüyorlarsa bu iki hasleti kaybettikleri içindir.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ
اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۚ وَلَوْلَا
رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ
مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ
كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿٢٥﴾ اِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ
حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَلْزَمَهُمْ
كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

24. **Onlara karşı size zafer verdikten sonra, Mekke'nin göbeğinde ellerini sizden ve sizin de ellerinizi onlardan çeken O'dur. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.**

25. **Ki onlar, inkâr ettiler, sizi Mescid-i Haram'dan ve durdurulmakta** (bekletilmekte) **olan hediyeleri** (kurbanları), **yerlerine varmaktan alıkoydular. Eğer kendilerini bilmediğiniz mü'min erkekler ve mü'min kadınları, bilgisizlik dolayısıyla darmadağın edip de bu yüzden size 'dayanılmaz bir sıkıntı' dokunmayacak olsaydı** (o zaman durum farklı olurdu. Durumunun böyle olması,) **Allah'ın dilediğini rahmetine sokması içindir. Eğer** (karışık yaşayan mü'minler), **seçilip ayrılmış olsalardı, muhakkak içlerinden inkâr edenleri acı bir azap ile azaplandırırdık.**

26. **Hani o inkâr edenler, 'gurur ve soy asabiyetini'** (hamiyeti), **cahiliyenin 'gurur ve soy asabiyetini' kendi kalplerinde alevlendirip-kışkırttıkları zaman, hemen Allah; elçisinin ve mü'minlerin üzerine '**(kalbi teskin eden) **güven ve yatışma duygusunu' indirdi ve onları "takva sözü" üzerinde "kararlılıkla ayakta tuttu." Zaten onlar, buna layık ve ehil idiler. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.**

24-26. ayetler yukarıdaki ayetlerle bağlantılı olarak Hudeybiye barışının getirdiği kazanımlara, bu arada bir yanlışlık sonucu öldürülmesi muhtemel gizli Müslümanların nasıl ilahi müdahale ile korunduklarına işaret etmektedir. Müslümanlar ilk anda farkında olmasalar da, hakikatte Hudeybiye ile tam bir zafer kazanmışlardı. Çünkü savaş olmadı, Yüce Allah her iki tarafın elini soğuttu. Gerçi Ten'im'de mevzilenmiş bir grup Mekkeli, tam namazda iken Müslümanlara saldırmayı planlıyordu fakat yakalandılar, Hz. Peygamber, tam o sırada görüşmeler devam ettiği için diplomatik bir hamle ile onları burunlarını kanatmadan serbest bıraktı. Bu Mekkelilerin saldırı heveslerini kıran önemli bir amildi, sahabiler de savaşı ister hale gelmişti ama Allah'ın Elçisi buna izin vermedi.

Mekkeliler savaşı hak etmişlerdi, çünkü hem inkârlarında inat ve ısrar ediyorlardı hem kadim geleneğe aykırı olarak ziyarete gelenleri Mescid-i Haram'dan alıkoyuyorlardı (8/Enfal, 34 ve 22/Hac, 25). Umre ziyaretinde kesilmek üzere 70 kurbanlık deve bekletilmişti. Fakat yakın vadede tahakkuk edecek büyük zafer için Mekkelilerin küstah, kibirli ve inatçı tutumları tolere edilebilirdi. Dahası önemli bir sebep daha söz konusuydu ki, Mekke'de dinini gizleyen Müslümanların varlığıydı. Bu sayıları ve nerede ikamet ettikleri bilinmeyen mü'min erkekler ve kadınlar eğer savaş çıksaydı hiç kuşkusuz mağdur olacak, kim bilir onlardan nicesi öldürülmüş olacaktı. Bu da gerçeğin ortaya çıkmasından sonra Müslümanlara büyük sıkıntı ve üzüntü verecekti. Yüce Allah savaş ortamını ortadan kaldırmak suretiyle hem masum yere öldürülecek olan Müslümanları korumuş hem Müslümanları belki de hayatları boyunca unutamayacakları bir musibetten, sıkıntı ve üzüntüden kurtarmış oldu.

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta var: Mekke'de masum olarak yaşayan Müslümanlar var, dinlerini gizlemektedirler. Kimse onların sayısını ve yaşadıkları evlerini noktasal olarak bilmiyor. Onlara herhangi bir zarar gelmesin, yaşla kuru bir arada yanmasın diye Yüce Allah savaş ihtimalini ortadan kaldırıyor. Demek ki masum insanlar bir yerde ikamet ediyorken yaşadıkları yerin stratejik değeri veya savaşta Müslümanlara kazandıracağı görece avantaj bir gerekçe olarak öne sürülerek saldırı düzenlenemez. Her ne kadar Ebu Hanife "genelin menfaati veya muhtemel zararının önlenmesi için küçük bir grubun kısmi zararı göze alınabilir" fikrini öne sürmüşse de, genelin menfaatinin nerede başlayıp nerede bittiği, zararın hangi ölçülerle tespit edilebileceği konuları kişilere, savaşan gruplara göre değişeceğinden mümkün mertebe bu tür uygulamalardan kaçınmak gerekir. Nihayet İmam Şafii ve İmam Malik bu tür saldırılara cevaz vermemişlerdir. Kurtubi, düşman bir inkârcı, bir

Müslümanı kendine kalkan olarak kullanacak olsa, ona ok atmak caiz olmaz der. Şayet biri düşmana ok atayım darken kalkan olarak kullanılan Müslümanı öldürecek olsa hem diyet hem kefaret ödemek zorunda kalır.

Çağımızda da maalesef birtakım gruplar, belli stratejik hedeflerin imhası veya ele geçirilmesi ya da baskıcı bir rejimin devrilmesi icap ettiği gerekçesiyle kitlesel imha silahlarına hedef olabilecek masum sivillerin öldürülmesine, ülke içinde iç savaşın çıkmasına, milyonlarca insanın yurtlarında veya yurtlarından kaçarak başka ülkelerde mülteciler durumuna düşmesine cevaz vermekte, "*öldürülen masum siviller, kadınlar, yaşlılar ve çocuklar nasılsa cennete gidecek, mağdur olan siviller de hak ettikleri sevabı alacak*" diye kendilerini rahatlatmaktadırlar.

Bu geçerli bir gerekçe olamaz, zira Müslümanlar Mekke'de gizli Müslüman olduğunu bilmiyorlardı, nerede yaşadıklarının bilgisine de sahip değillerdi. Bu durumda hata sonucu (hataen) öldürdükleri her Müslüman için kefaret ödemek durumunda kalacaklardı. Oysa bir bölgede masum Müslümanların yaşadıklarını bile bile hedefin askeri veya stratejik değeri için onları öldürmeye kalkışmak "hataen öldürme"ye kategorisine girmez, bile bile cinayet olur. Kurtubi, eğer Müslümanlar Mekke'ye saldırı düzenleyip de çaresizlikten hicret edemeyen Müslümanları öldürecek olsalardı Mekkeli müşrikler "Gördünüz mü Müslümanlar kendi dindaşlarını öldürdü" diye etrafa propaganda yapacaklardı. Maalesef zamanımızda bu türden öldürme vakaları sürüp gitmektedir. Kurtubi'nin asırlar öncesinden işaret ettiği üzere bu katliamları seyreden gayrimüslim dünya "Bakın, Müslümanlar birbirlerini öldürüyor, sivil, masum ayrımı yapmıyor" diye son derece yıpratıcı bir propaganda yürütüyorlar. Aynı şekilde, bir rejimin devrilmesi uğruna yüzbinlerce insanın hayatına ve milyonların çaresizce mülteci durumuna düşmesine mal olacak iç çatışma ve savaşlara cevaz verilemez.

Bu gerekçe "Eğer (**karışık yaşayan mü'minler**), seçilip ayrılmış olsalardı, muhakkak içlerinden inkâr edenleri acı bir azap ile azaplandırırdık" cümlesi hükümsüz bırakmaktadır. Açıktır ki savaşı "Mekke'de müşriklerle karışık yaşayanların seçilip ayrılması"na, dolayısıyla uğramaları muhtemel zararın ortadan kaldırılması şartına bağlamaktadır. Eğer yüce Allah masumların öldürülmesine izin vermiş olsaydı "Saldırın, ölen masumlara cennet vaadedilmiştir" buyururdu. Böyle bir şey düşünülemez. Zira zaten savaşın meşru gerekçelerinden biri savaş durumu ortaya çıktığında veya ağır baskıların vukuunda maddi, mali veya fiziki çaresizlik dolayısıyla yerinden hareket etmeyen, hicret etme imkânı olmayan zayıfların (müstaz'af)ların korunması ve kurtarılması-

dır (bkz. 4/Nisa, 75). Çaresizlikleri ve zayıflıkları dolayısıyla hicret edemeyenlerin ayrıca kınanmaması dikkat çekicidir. Yüce Allah hicreti farz kıldığı halde onları zayıflıkları dolayısıyla affeder (4/Nisa, 98-99). Şu halde düşmana karşı savaşırken savaşın asıl amaçlarından biri onları kurtarmak olan zayıfları öldürmek makul ve makbul değildir.

26. ayet son derece önemli bir kavramdan söz eder: **"Cahiliye hamiyeti!"** Hamiyet taassup, hamakat derecesinde kibir, önüne geçilemeyen gurur demektir. Mekkeliler Müslümanları Mekke'ye sokmama kararını bu derin psikolojik saplantı içine girerek vermişlerdi. **Zührî**, onların cahiliye hamiyetlerinin Hz. Peygamberin Risaletini inkâr etmek, anlaşma metninden yüce Allah'ın "Rahman" ismini çıkartmak, kadim geleneğe aykırı olmasına rağmen Müslümanları Mescid-i Haram'dan alıkoymak, kurbanlarını kesmelerine imkân tanımamak şeklinde somutlaşmıştı. Taştan, tahtadan, madenden yapma putlarına sımsıkı sarılmış, atalarından devraldıkları sapkın gelenek ve töreleri sorgulamayı reddetmişlerdi. Bir kavme, ırka, etnik gruba, kabile veya zümreye, ulusal değer veya devletin çıkarına taassup derecesinde bağlılık da cahiliye asabiyetidir. Kendi grup veya zümre çıkarı adına başkalarına haksızlık, ona üstünlük taslamak, zayıflara karşı kibirli davranmak, hak ve hakkaniyete teslim olmamakla, adaleti reddetmek, her işte lider ve önde olmaklık hali de bu psikolojik saplantının dışa vurum biçimleri arasında yer alır. Cahiliye asabiyeti insanın kalbinde yangınlar tutuşturur, en tahripkâr, yıkıcı, zarar verici duygularını hareket geçirir, bu asabiyet anaforuna kapılan kişi mantıklı, sağlıklı düşünme melekelerini kaybeder, adalet duygusunu unutur, başkalarına zarar vermekten başka şey düşünmez.

Mekkeliler bu yangına yakalanmışken Yüce Allah o bıçak sırtı tarihsel anda mü'minlerin kalbine sekine indirdi, onları teskin etti, içlerine huzur ve güvenlik duygusunu verdi. Sekinenin belirgin olarak kendisinde tezahür ettiği şahıs Allah'ın elçisi idi, başlangıçta sahâbelerin kalbinde de öfke kabarmışken bu sayede ve Hz. Peygamber'e bakarak sükûn buldular, böylelikle Mekkelilere fark attılar. Onları yönlendiren ana motivasyon "**takva**" oldu. Bir anda kendilerine gelip Allah'tan korkup sakındılar, Hz. Peygamber'e itaat ettiler, emirlere teslimiyet içinde söyleneni ihlasla yerine getirdiler. Bu özellikleri ve tutumları gösterdi ki onlar buna layık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir.

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ
اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا

فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾

27. **Andolsun Allah, elçisinin gördüğü rüyanın hak olduğunu doğruladı. Eğer Allah dilerse, mutlaka siz Mescid-i Haram'a güven içinde, saçlarınızı tıraş etmiş,** (kiminiz de) **kısaltmış olarak** (ve) **korkusuzca gireceksiniz. Fakat Allah, sizin bilmediğinizi bildi, böylece bundan önce size yakın bir fetih** (nasip) **kıldı.**

28. **Ki O, elçilerini hidayetle ve hak din ile diğer bütün dinlere karşı üstün kılmak için gönderdi. Şahid olarak Allah yeter.**

Sûrenin başında Hudeybiye barışını getirecek umre yolculuğuna bir rüya üzere çıkıldığını anlatmıştık. 27. ayet söz konusu rüyanın gerçekleştiğini bildirmektedir. Ancak sahabe, rüyada vaadedilen Mekke'ye girişin aynı sene olacağı beklentisi içindeydi. Hudeybiye anlaşması gereği umre bir sene ertelenince huzursuzluk duydular. Zihinlerinde birtakım istifhamlar doğdu. Oysa Mekke'ye o sene girileceğine ilişkin herhangi bir bilgi verilmiş değildi. Söylenen Mescid-i Harem'e güven içinde girilecek, umre ibadeti yerine getirilecek ve tamamlanınca da saçlar tıraş edilecek veya kısaltılacak ki, bunun manası ibadetin eksiksiz yerine getirilmiş olmasıdır (2/Bakara, 196). Nitekim anlaşma gereği bir sene sonra Müslümanlar –üstelik iki bin kişiyle– Mekke'ye gittiler, ibadetlerini yerine getirdiler. Demek ki yüce Allah, rüyada elçisine vaadettiğini yerine getirmiş, rüya tahakkuk etmişti. Hz. Peygamber (s.a.), Mekke'de üç gün kaldı, ibadetini güven içinde yerine getirdikten sonra şehri terketti. Bu umreye "**Umretü'l kaza** (kaza umresi)" adı verilmiştir.

Esasında günün birinde Yüce Allah'ın elçisine ayrıldığı Mekke'ye döneceğini daha hicret sırasında bildirmişti: "Şüphesiz sana Kur'an'ı farz kılan, seni dönülecek yere elbette döndürecektir" (28/Kasas, 85).

Bu ve başka konular söz konusu olduğunda göz önünde bulundurulması gereken ana husus şu ki, "Allah dilemedikçe" hiçbir şey olmaz. Bu yüzden her işe başlandığında Müslümanların "**İnşallah** (Allah dilerse)" demeleri adettir. İnşallah'ın denmemesi, bir olayın her ne olursa olsun kendi yasaları gereği mutlaka tahakkuk edeceği anlamına gelir ki, bu olayların vukuunda ilahi müdahalenin rolünün oynamadığı anlamına gelir. Yasalar dâhilinde hareket etmek ilahi emir ve sünnetin yerine getirilmesidir. Ancak tabiat olaylarından beşeri ve sosyal olaylara kadar varlık âleminde belli yasalara ve kurallara göre cereyan eden her olayda kendi başına ve mutlak belirleyici olarak yasalar

(tabiat ve sosyal kanunlar) rol oynamaz, birinci derecede etkin güç ilahi meşiet-dileme yani izindir. Su tabii ki 100 derecede kaynar, bu tabiat yasasıdır ama Allah dilerse kaynamaz, çünkü yasayı koyan kendisidir, bir hikmete mebni olarak veya sadece dilemesi dolayısıyla suyu kaynatan yasayı iptal edebilir. Bu demektir ki ne tabiat yasalarında ne tabiatın kendisinde ne beşeri ve toplumsal yasalarda ulûhiyet, kendinden güç ve kudret yoktur. Allah'ın iradesine rağmen suyun 100 derecede kaynayacağını düşünecek olursak, suya ulûhiyet atfetmiş oluruz. Ebu Ubeyd'e göre kelimenin başındaki "**in**" zaman bildiren "**iz**" manasındadır. Bu durumda ifadenin takdiri şöyle olmaktadır: "Allah size izin verdiği zaman." ("İnşallah" için bkz. 18/Kehf, 23. ayetin açıklaması.)

Ayetin indiği bağlamdaki olaylar açısından baktığımızda Hudeybiye'den sonra Müslümanların güven içinde Mescid- Haram'a girmiş olmaları da Allah'ın dilemesi ve izniyle olmuştur. Umre ibadetinin bir sene ertelenmiş olmasının birtakım hikmetleri vardı, onlar bunu bilmiyordu. Yakın vadede fetih geldi, Hayber İslam hâkimiyetine katılmış oldu, çeşitli ganimetler elde ettiler, çevre kabilelerle görüşmeler oldu, İslam barış havası içinde tebliğ edildi. Zühri'den naklen Kurtubi, "İslam aklı olan her kime anlatıldıysa Müslüman oldu" der. Hudeybiye hem gönüllerin hem askeri olarak Hayber ve daha sonra Mekke'nin fethinin önünü açmış oldu, işte bunu ilk anda Müslümanlar bilmiyordu.

28. ayet bağlamdan hareketle İslam diniyle ilgili ebedi ve evrensel bir hakikate işaret etmektedir. Sûrenin birinci ayetinin tefsirinde anlatmaya çalıştığımız gibi Mekke müşrikleri, anlaşma metnine "Allah'ın elçisi Muhammed" unvanının yazılmasına karşı çıkmışlardı, onların tabii ki karşı çıktıkları Hz. Muhammed (s.a.)'in elçilik vasfıydı. Onların nübüvveti veya risaleti inkâr etmiş olmalarının herhangi bir anlamı yoktu. Onun elçi olduğunun şahidi Allah'tı, O "Muhammed benim elçimdir" buyurmuşsa doğrudur. Kaldı ki ilk defa elçi gönderiyor da değildi: Yüce Allah, tarih boyunca insan toplumlarına doğru yolu göstermek, hakikatle buluşturmak, onlara hak ve hakkaniyetin ne olduğunu öğretmek ve ebedi hayata hazırlamak üzere elçiler göndermiştir. Hz. Muhammed (s.a.)'de gönderilmiş son elçidir, nübüvvet zincirinin son halkasıdır. Bu ayette dikkat çekici bir husus şudur: Tarihin hangi döneminde gönderilmiş olursa olsun her elçinin tebliği tek bir dini, ed-Din olan tevhid inancını tebliğ etmiştir ve her elçi diğer dinlere üstün gelmiştir. Elbette bazı peygamberler kavimlerinin tümünü ikna etmiş değildirler, onlara çok az kişi inanmış, sapkın-batıl hayat tarzlarını ve inançlarını terkedip hak ve hakikatle buluşmuştur. Ancak bu hak dinin diğer temelsiz dinlere üstün gelmediği anlamına gelmez, sadece inanmış bir avuç insanla sınırlı olarak üstün geldiği anlamına gelir.

Hz. Muhammed (s.a.) de diğer elçiler gibi hak dini yani Tevhid'i diğer bütün dinlere üstün kılmak üzere gönderilmiştir. Bazı tefsircilere göre hak dini diğer dinlere üstün kılacak olan peygamber değil, Allah'tır. Her iki durumda da hak dinin üstün olacağı belirtilmektedir.

Başlangıcından itibaren İslam dini üstün duruma geçti. Şehadeti takip edebilmek için Kur'an'a bakmak, onu iyi anlamak yeter, 610-632 arası nübüvvet dönemi ve cereyan eden olaylar da bu şehadetin teyidi ve ispatıdır. Son ilahi tebliğ olarak İslam dininin üstün gelmesinin çeşitli şekilleri ve alanları vardır: En başta Allah'tan gelmiş olması; daima hakikat ve doğruluğa işaret etmesi; hak ve hakkaniyeti temsil etmesi; yüksek ahlaki hayata davet etmesi; insanlar arasında adaleti tesis edecek hükümleri ihtiva etmesi; insanların hayatlarına doğru ve sahici anlam katması, yaratılışlarının sebeb-i hikmeti konusunda en doğru öğretiler sunması; vicdanı ve aklı olan herkesin tebliğiyle karşılaştığında inanması ve elbette kurallarına göre hazırlık yapıldığında askeri ve politik olarak zaferlerin bu din sayesinde nasip olmasıdır. İlk günden başlamak üzere süren İslam tarihi bunun apaçık ispatıdır, tarih bu perspektiften okunduğunda yüce Allah'ın dinini batıl bütün din, inanç ve öğretilere üstün kıldığı görülecektir. Üstünlüğün aracıları, enstrümanları, tercüman ve erleri mü'min erkekler ve mü'min kadınlardır. Sonuç itibariyle Müslümanların hak dinin üstünlüğünü üç alanda tahakkuk ettirebileceklerini söyleyebiliriz:

a) Fikri düzeyde her çağa, çağın sorunlarına ve sahici ihtiyaçlarına doğru cevaplar verecek öğretiler ortaya koymaları. İçinde yaşadıkları dönemi doğru anlamlandırmaları, harici felsefi, fikri ve siyasi meydana okumalara karşı koymaları;

b) Ahlaki yüksek idealleri ve erdemleri hedefleyen sosyal düzeni gerçekleştirmeleri; her türlü zulüm, haksızlık ve ahlaki yozlaşmaya karşı hukuk, ahlak ve adaleti tesis eden yaşama biçimlerini geliştirip bunu fiiliyata geçirmeleri;

c) Kendilerinden güç vehmeden, doğruluktan ve adaletten sapmadan yollarına devam etmeleri durumunda üstünlüklerini politik ve askeri olarak gerçekleştirmeleri.

Elbette batıl dinlerin savunucuları inkârcılar (kâfirler) ve Allah'a ortak koşanlar (müşrikler) bunu istemeyecek, İslam dininin üstün gelmesinin önüne çeşitli engeller koymak isteyeceklerdir ama yüce Allah nurunu tamamlayacaktır (bkz. 9/Tevbe, 33 ve 61/Saf, 9; 4/Nisa, 166.)

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ
رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ

اَثَرِ السُّجُودِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيلِ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْـَٔهُ فَاٰزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ۗ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

29. **Muhammed, Allah'ın elçisidir. Ve onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı zorlu, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, rükû edenler, secde edenler olarak görürsün; onlar, Allah'tan bir fazl** (lütuf ve ihsan) **ve hoşnutluk arayıp-isterler. Belirtileri, secde izinden yüzlerindedir. İşte onların Tevrat'taki vasıfları budur: İncil'deki vasıfları ise: Sanki bir ekin; filizini çıkarmış, derken onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış, sonra sapları üzerinde doğrulup-boy atmış** (ki bu,) **ekicilerin hoşuna gider.** (Bu örnek,) **Onunla kâfirleri öfkelendirmek içindir. Allah, içlerinden iman edip salih amellerde bulunanlara bir mağfiret ve büyük bir ecir vaadetmiştir.**

İbn-i Abbas'a göre sûrenin son ayeti (29) Hudeybiye anlaşmasına "Allah'ın elçisi Muhammed"in yazılmasına karşı çıkan müşriklerin nübüvveti inkârlarına atıftır (bkz. 48/1). Buna göre şöyle denmiş olmaktadır: Onlar her ne kadar Hz. Muhammed'in elçiliğini reddettilerse de, o Allah'ın elçisidir, bunda zerre miktarı tereddüt yoktur. Kurtubi, ayette Muhammed mübteda, elçisi haberdir. "Onunla birlikte olanlar" yani sahabeleri ikinci mübteda olur. Böyle olunca ikinci mübtedanın haberi "merhametlidirler" olur.

İbn-i Abbas'ın ayetle öncekiler arasında kurduğu bağlantı yerindedir. Tabii ki bu ayetin evrensel ve genel hükmünü iniş vasatındaki özel olayla sınırlandırılamaz. Söz konusu olaydan hareketle Hem Hz. Peygamber hem ashabı konusunda genel bir kişilik profili çizilmekte, bu profil de kıyamete kadar gelecek mü'minlerin ana karakteristik vasfı olarak sunulmaktadır.

Burada altı çizilen birkaç husus vardır: Hz. Muhammed bir elçidir, Allah'tan vahiy almaktadır, sûrenin 2 ve 3. ayetlerinde vurgulandığı üzere günahlardan da korunmuştur ancak ilah değildir, insan-üstü varlık değildir; tabiatın ve sosyal hayatın sünnetlerine göre hareket etmekte, Allah'ın muradını ve ilahi mesajı dünya şartlarında tahakkuk ettirmektedir. Ne onu ne başka bir insanı ilahlaştırmamak, beşer üstü vasıflarla donatmamak lazım.

Onunla birlikte olanlara, sohbetine katılıp yol arkadaşlığı yapanlara "sahabe" denir. Onlar da aynı yasalara ve kurallara bağlı ve bağımlı olarak yaşa-

maktadırlar. Ama Hz. Peygamber gibi masum değildirler; olmaması gerekse de günah ve hata işleyebilirler. Bu ayetten hareketle sahâbelerin tümünün yapıp ettiklerinin tamamen doğru ve hak olduğunu iddia etmek mümkün değildir; öyle olsaydı Efendimiz hayatta iken suç işleyen sahabiler cezalandırılmazdı, onların sûrenin ilk ayetinde belirtildiği üzere Hz. Peygamber gibi geçmiş ve gelecek günahlarının affedilmesi gerekirdi. Hz. Peygamber zamanında masum olmayan sahabiler, onun dünyadan irtihalinden sonra da masum değildirler.

Kendi bağlamına dönecek olursak, sahabiler Hudeybiye barışının getireceği fayda ve avantajları ilk günde takdir edememiş, anlaşmanın imzalanmasına fazlasıyla üzülmüşlerdir. Öyle de olsa aralarındaki ilişki sıkı ve samimidir. Aralarında görüş ayrılığı çıksa bile dış düşmanlara -ki Müslümanların hakiki ve asli düşmanları kâfirler yani inkârcılardır- karşı yekvücut halinde hareket ederler, güç ve kuvvetlerini gösterirler; yerine göre cihad etmekten, savaşmaktan çekinmezler, gerektiğinde mallarını ve canlarını ortaya koyarlar (9/Tevbe, 73; 66/Tahrim, 9). Ama kendi aralarında merhametlidirler, birbirlerine karşı şefkatle hareket ederler, ilahi rahmetin tecellisi ve eseri olarak birbirlerini korurlar; görüş ayrılıklarını kopmalara, çatışmalara vardırmazlar (bkz.5/Maide, 54 ve 9/Tevbe, 70, 128). Müslümanların birbirlerini sevmeleri ihtiyari veya keyfi değil "**mecburi**"dir, onların ebedi hayatlarının kurtuluş ve saadetleriyle ilgilidir: "Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de mü'min olamazsınız." (Müslim, İman, 22.) Mü'minlerin güç ve kuvvetlerini, devlet ve üstünlüklerini ellerinden alan birlik ve beraberlik ruhunu kaybetmeleri, birbiriyle çatışan fırka ve gruplara ayrılmasıdır. Dini parçalamak mezhep ve etnik çatışmalara kapı aralar. Müslümanlar arasında yorum, tefsir, tevil ve içtihat farkı tabii ki olur, olmalıdır. Ama hiçbir yorum ve içtihat farkı düşmanlığa, parçalanmalara götürmemelidir.

Müslümanların diğer bir özelliği Allah'a ibadetlerinde kusur etmeksizin devam etmeleridir. Sücut ve rükû ibadetlerinin esasını teşkil eder. Sadece yüce Allah'a secde ederler, sadece huzurunda eğilir, bellerini bükerler. Bunu yani erkânına uygun namaz kılmayı ve ibadet etmeyi sürekli yaparlar. Allah'a secde eden başkasına boyun eğmez, rükû eden başkasının önünde iki büklüm olmaz. Eğer aksi oluyorsa o kişi Allah'ı unutmuş, başkasını ön plana çıkarmış demektir.

Vasıfları sayılan mü'minlerin -ki örnek topluluk sahabelerdir- ikinci nitelikleri her tutum ve davranışlarında, eylem ve işlerinde Allah'tan bir fazl, lütuf

ve ihsan ararlar, sadece yüce Allah'ın hoşnutluğunu gözetirler. Şu halde ibadetlerin esası namaz ile hayat pratikleri arasında kuvvetli bağlar söz konusudur. Sücut ve rükûunu yani ibadetini sadece Allah için yapan kişinin eylemlerinde gözettiği hedef de Allah'ın hoşnutluğudur, bunu de bir fazl, lütuf ve ihsan olarak arayıp istemektedir. Mü'minlerin sahiden bu özelliklere sahip olduklarının nişanesi yüzlerindeki belirtidir.

Ayete verilen anlamlardan biri söz konusu nişanenin ahirette mü'minlerin yüzünde diğerlerinden onları ayırt edebilecek şekilde belirecektir. Bu görüşü öne sürenler Ali İmran sûresinde "O gün bazı yüzler ağarır" (3/106) ayetini delil olarak göstermişlerdir. Ancak nişanenin dünya hayatında mü'minlerin yüzünde belirdiğini de düşünenlerin görüşü de yabana atılmamalıdır. Şöyle ki: Yüzlerinde secdenin izine kolayca rastlamak mümkün. Bu izi ya sahiden alınlarında belirgin olarak görülür, çünkü sürekli secde eden, secdede uzun kalan kişinin zamanla alnında iz olur veya ruhunun güzelliğinin yüzüne yansımasıdır. Kişinin fikir ve duyguları iç dünyası fizyonomisine yansır. Bazı din veya inanç mensuplarını yüzlerine bakarak diğerlerinden tefrik etmek mümkündür. Sürekli namaz kılan, Allah'ın hoşnutluğunu arayanın ruhu da güzelleşir ve bu ruh güzelliği yüzüne yansır, siması aydınlık olur, memnuniyet, sekine, huzur ve mutluluk içinde olduğu müşahede edilir. Öyle ki böyle bir yüze bakmak insana iç huzur verir.

Ayette geçen "**terahüm**: görürsün" ifadesi Hz. Peygamber'e değil, hitap sadedinde olan ve takdiri "Ey dinleyen, dikkatle bak, mü'minlerin hallerini böyle görürsün" anlamındadır. Bu demektir ki mü'minlerin asli halleri böyle olmalıdır: Düşmana karşı zorlu ve kararlı, kendi aralarında merhametli ve şefkatli; Allah'a kulluk gayesiyle sücut ve rükûda bulunan, sadece Allah'ın hoşnutluğunu arayan kimseler olmakla yükümlüdürler.

29. ayette nitelikleri anlatılan mü'minlerin profilleri tarih boyunca tezahür etmiştir. Tevrat'ta ve İncil'de bu profil çizilmiştir. Bazı tefsircilere göre yüzlerindeki secde izinden anlaşılan mü'minler Tevrat'ta haber verilmiştir. İncil'de anlatılan özellikleri ise ekin ve filiz metaforudur. (İbn-i Aşur, Tevrat, Tesniye: 33, 1-3; Matta: 18, 31 ve 32 ile Markos: 4, 26-27'de işaret edildiğini iddia eder.) Ancak ayetin zahirinden anlaşılan şu ki, Efendimiz (s.a.) zamanında ve şimdi olduğu gibi, geçmişte de Hz. Musa ve Hz. İsa'ya inanıp tebliğlerine göre yaşayan, ibadet edip taatta bulunanlar da vardı. Bunlar Allah'a çokça secde ederlerdi ki, secdenin maddi izi ve nuru yüzlerinden kolayca okunurdu.

Bir ekin düşünün, filizini vermiş, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, sapları üzerinde doğrulup boy atmış. Bu süreç ekicilerin hoşuna gider, çünkü her

şey kendi yolunda, olması ve beklendiği üzere vuku bulmuştur. Dahhak'a göre bu metaforda ekin Hz. Peygamber; filiz onun ashabıdır. Onlar başlangıçta bir avuçtu, küçük bir cemaatti, zamanla sayıları arttı, direnişleri ve haklı mücadeleleri sürdükçe güç ve kuvvet kazandılar, önce Arap yarımadasına, sonra üç kıtaya yayıldılar. Bu da bize söz konusu teşbihi Asr-ı Saadet'le sınırlı tutmamak gerektiği fikrini ima etmektedir. İslam ve Müslümanlar güçlendikçe inkârcılar öfkelenir. Bunda olağanüstülük yoktur, Müslümanlar doğru yolda hareket ettikleri müddetçe bu böyle olacaktır.

Fetih sûresinin (48) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

49- Hucurat Sûresi

Medine'de indirilen bu sûre, 18 âyettir. Adını 4. ayette yer alan "**hücre**"-nin çoğulu "**hucurat** (odalar)" kelimesinden almaktadır. Sûre Tahrim (66) sûresinden önce, Mücadele (58) sûresinden sonra indirilmiştir. Denebilir ki, bu sûre eğer bir "İslam medeniyeti tasavvuru"ndan söz edilecekse ana referans noktalarından biri olur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَرْفَعُوا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

1. **Ey imân edenler, Allah'ın ve Resûlü'nün huzurunda öne geçmeyin ve Allah'tan sakının. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.**
2. **Ey imân edenler, seslerinizi peygamberin sesi üstünde yükseltmeyin ve birbirinize bağırdığınız gibi, ona sözle bağırıp-söylemeyin; yoksa siz şuurunda değilken, amelleriniz boşa gider.**
3. **Şüphesiz, Allah'ın Resûlü'nün yanında seslerini alçak tutanlar; işte onlar, Allah kalplerini takvâ için imtihan etmiştir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir ecir vardır.**

Kaynaklar sûrenin ilk üç ayetinin inişiyle ilgili çeşitli olayları sebep olarak zikretmişlerdir. **Kurtubi** altı olayı sıralar. Hepsinin ortak noktasını şu dört maddede toplamak mümkün:

a) Peygamber'in önüne geçmeyin, önünde yürümeyin. O bir konuda hükmü veya fikrini belirtmeden siz görüş belirtmeyin.

b) Bir hüküm Allah ve elçisi tarafından vaz'edilmeden siz hüküm vaz'etmeye kalkışmayın. Başka bir deyişle Müslümanlar karar ve icraatlarında kendi heva ve heveslerini, indi görüş ve öngörülerini Kitap ve Sünnet'in önüne geçirmesin, bu konuda Allah ve elçisine tabi olsun (bkz. 33/Ahzab, 36). **Mevdudi**, bu ayetin İslam anayasa hukukunun temelini de teşkil ettiğini söyler ki, bunun manası Müslümanların yapacağı bir anayasa Allah ve elçisinin vaz'ettiği temel değerlere aykırı olamaz. Demek oluyor ki ayetin işareti ettiği hüküm sadece taabbudi özellik taşıyan ibadetler için değil, diğer konular için de geçerlidir. Ayet sadece "**Allah**"ı zikretmekle yetinmeyip "Resûlü" de ekliyor. Bunun sebebi Hz. Peygamber'in dini tebliğ yanında açıklama, mesajı ete kemiğe bürüme, yapılanlara şahitlik yapma gibi görev ve misyonu olması dolayısıyladır. Bu manada "**Allah'ın Resûlü'nün önüne geçmeyin**" demek, aynı zamanda Allah'ın (Kur'an'da vaz'ettiği) hükmünün önüne geçmeyin anlamını tazammun eder. (Daha geniş bilgi için bkz. 47/Muhammed, 33. ayetin açıklaması ve ilgili atıflar.)

c) Hz. Peygamberin huzurunda iken sahabelere önce onun söz söylemesini, görüş ve düşüncelerini açıklamasını beklemelerini emretmektedir. Henüz İslam'a giren sahabelerden öyleleri vardı ki soru sorar, cevabını beklemez kendi görüşünü açıklar, sözü uzatır, başkasına sıra vermezdi. Özellikle Hz. Peygamber (s.a.)'in meclisinde bundan kaçınmaları gerektiği emredilir.

d) Yine sahabelere Hz. Peygamber'le konuştuklarında seslerini yükseltmemeleri, birbirlerine yaptıkları gibi bağırıp çağırmamaları, nezaketsiz ve kaba sesle konuşmaktan kaçınmaları emredilmektedir (24/Nur, 63). Araplar genellikle düz arazide, çöl şartlarında yaşadıkları için konuşurlarken seslerini birbirlerine duyurmak için bağırırlardı. Çöl bedevileri içinde yaşadıkları zorlu şartlar dolayısıyla zaten sert tabiatlı olur. Hicretin 9. Yılı olan "heyetler yılı"nda yarımadanın her tarafından Medine'ye gelip İslam'a girdiğini beyan eden kabileler arasında bu kaba tutum daha açık gözleniyordu. İslamiyet bu ayetin ihtiva ettiği çerçevede bedevileri bir tür şehirleştirmekte, onlara incelikle, kibar ve nezaketle konuşma usul ve adabını öğretmektedir. Söz konusu eğitime Hz. Peygamber'e karşı takınılacak nazik ve dikkatli tutumdan başlanması önemlidir, çünkü Hz. Peygamber'e karşı nazik davranabilmeyi öğrenen kişi diğerlerine karşı da nazik davranmayı öğrenir, bunu alışkanlık haline getirir.

Rivayete göre işitme kaybı olduğu için Sabit bin Kays, yüksek sesle konuşurdu, bu ayetin inmesinden sonra "Demek ki ben cehennemlik biriyim" deyip kendini evinin ahırına kapatmıştı. Hz. Peygamber Sabit'in meclise gelmediğini

farkedince komşusu Said ibn-i Muaz'a sormuş, o da sebebini anlatınca şöyle buyurmuştur: "Hayır, o cennet ehlidir" (Buhari, Tefsir/49; Müslim, İman, 187.) Sabit'in endişesi şuydu: "Belki farkında olmadan Allah'ın elçisinin huzurunda sesimi yükseltirim, amellerim boşa gider!"

Allah'a ve elçisine tam olarak uymanın en güzel örneğini Yemen'e davetçi ve vali olarak gönderilen Muaz bin Cebel (r.a.) vermiştir. Efendimiz onu uğurlarken aralarında şöyle bir diyalog geçer:

"– Sana bir dava getirildiğinde, ne ile hüküm vereceksin? Muaz bin Cebel:

– Allah'ın kitabı (Kur'ân) ile hüküm veririm" dedi.

– Ya O'nda açıkça bulamazsan?" buyurunca

-Peygamberin sünneti ile hüküm ederim dedi.

– Ya onda da açıkça bulamazsan" buyurunca,

– Bu durumda kendi görüşümle hükme veririm dedi." (Ebu Davud, Akdiya, 11; Tirmizi, Ahkâm, 3; Müsned, V, 230.)

Bu hadis, Kur'an ve Sünnet esas alındığı ve doğru bir usul takip edildiği takdirde, şahsi görüş ve hüküm çıkarma gayreti olan "**içtihad**"ın temelini teşkil eder.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

4. Şüphesiz, hücrelerin ardından sana seslenenler de, onların çoğu aklını kullanmıyor.

5. Eğer gerçekten, yanlarına çıkıncaya kadar sabretmiş olsalardı, herhâlde (bu,) **kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.**

4. ayetin Temimoğullarının kaba davranışıyla ilgili indiği yolunda kuvvetli rivayetler vardır. Bu kabile mensupları kendi aralarında yaptıkları bir müzakereden sonra şöyle bir karar verirler: "Şu adama (Hz. Peygamber) gidelim. Sahiden bir peygamber ise ona tabi olmakla mutlu oluruz, bir kral ise yakınında bulunmakla güzel bir hayat süreriz." Dedikleri gibi yaparlar, Efendimiz, evinde dinleniyorken kapının dışından "Ey Muhammed! Ey Muhammed!" diye seslenirler. Ayet bunun üzerine indi.

Sözü geçen "**hücre**" oda demektir. O zaman evlerin duvarları kerpiçten yapılırdı. Efendimiz (s.a.)'in eşlerinin her birinin kendine mahsus hücresi vardı. Odalar hurma dallarından yapılır, çamurla sıvanırdı. Kapıların üzerine kıldan perdeler asılırdı. Davut bin Kays, her bir hücrenin kapısından evin kapısına ka-

dar uzunluğu altı veya yedi zira'; iç mekân on; yüksekliği de yedi ile sekiz zira' arası tahmin ettiğini söylemektedir. **Hasan-ı Basrî**'nin verdiği bilgiye göre Hz. Osman hilafeti zamanında Hz. Peygamber'in hanımlarının evlerine girenlerin eli tavana değerdi. Bu hücreler Ömer bin Abdülaziz veya Velid bin Abdülmelik zamanında yıkılıp Hz. Peygamber'in mescidine katılmıştı. Medine halkı bunların yıkılmasına üzülmüştü. Said bin Müseyyeb şöyle demiştir: "Keşke bunları olduğu gibi bıraksalardı, yeni yetişenler ve dışarıdan (taşra) gelenler Peygamberin hayatında ne kadar sade yaşadığını görselerdi. Bunları görmek insanları mal çoğaltma sevdasından vazgeçirebilirdi." (İbn-i Sa'd, Tabakat, I, 499)

Ayet-i kerime, Hz. Peygamber'e bağırarak seslenmenin "**akılsızca**" olduğunu belirtir. Bundan hareketle biriyle görüşülecek veya evine girilecekse önceden haber verip izin alınması gerektiği hükmünü getirir. İzin alıp kapıdan içeri giren selam verir, bir müddet bekleyip öyle girer, zira evin içi belki müsait değildir.

5. ayet bağırıp çağırmadan ve tabir caizse insanın iki ayağını bir pabuca sokmadan beklemenin önemine vurgu yapar. Dışarıdan gelip de Efendimiz'e kabaca seslenen topluluk sabredip bekleyebilseydi, kendileri için hayırlı olacaktı. Edebe ve nezaket kurallarına göre hareket etmek, kabalıktan hayırlıdır. Söz konusu ayetlerde medeni hareket etmenin "akıl" temelinde gelişip serpildiği, adap ve muaşerete uygun hareketin, nezaket, incelik ve kibarlığın insanlara "hayırlar" getirdiği ima edilmektedir. Demek ki medeni hayat ve aynı zamanda medeniyet akıl, nezaket, estetik ve hukuk zemininde gelişir. Zaten medeniyet de, kökeni ve tarihsel gelişmesi itibariyle bir mahkemenin yetki sahası içindeki bir yerleşim biriminde yaşayanların hak ve hukuka riayet ederek birbirleriyle ilişkilerinde nezaket, edep, hayâ, kibarlık ve incelikle hareket etmeleri, akıllarını doğru yönde kullanmaları ve bu zeminde hayat tarzları kurmaları demektir. O halde bir "İslam medeniyeti tasavvuru"ndan söz edilecekse bu, Peygamber-insan ilişkisinde somutlaşan "akıl, hukuk ve hayır" zemininde şekillenip serpilir, başka toplumlara örnek ve ilham kaynağı olur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا
بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ
اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ
وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ
الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

6. **Ey imân edenler, eğer bir fasık, size bir haber getirirse, onu 'etraflıca araştırın.' Yoksa cehalet sonucu, bir kavme kötülükte bulunursunuz da, sonra işlediklerinize pişman olursunuz.**

7. **Ve bilin ki Allah'ın Resûlü içinizdedir. Eğer o, size birçok işlerde uysaydı, elbette sıkıntıya düşerdiniz. Ancak Allah size imânı sevdirdi, onu kalplerinizde süsleyip-çekici kıldı ve size inkârı, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi. İşte onlar, doğru yolu bulmuş** (irşat) **olanlardır.**

8. **Allah'tan bir fazl** (bir ihsan ve lütuf) **ve bir nimet olarak. Allah, bilendir hüküm ve hikmet sahibidir.**

6. ayetin inişiyle ilgili tefsir kaynakları bir olayın iki versiyonunu zikrederler. Olay şu: Efendimiz (s.a.), üzerlerine terettüp eden zekâtı almak üzere Velid bin Ukbe'yi Mustalikoğullarına gönderir. Kabile, zekât amilini görünce ona, dolayısıyla Hz. Peygamber'e olan saygı ve bağlılıklarını ifade etmek üzere kalabalık bir toplulukla onu karşılamaya çıkar. Onları belli bir mesafeden gören Velid, yanlış anlar, Mustalikoğullarının kendisini öldüreceklerini düşüncesine kapılır, geri döner. Sebebi İslam'dan önce aralarında husumet yaşanmış olmasıdır. Velid Medine'ye gelip Mustalikoğullarınınzekât vermediklerini, kendisini öldürmek istediklerini söyler. Bunun üzerine Efendimiz, Halid bin Velid'i durumu araştırması için görevlendirir. Halid, adamlarını gizlice Mustalikoğullarına gönderir, onlar da kabile üyelerinin ezan okuduklarını, namaz kıldıklarını ve İslam'a bağlılıklarını koruduklarını rapor ederler. Bu sayede hataenMustalikoğullarına ceza verilmemiş olur, Velid bin Ukbe'nin getirdiği haber "**iyice araştırılmasaydı**", sonraları çokça pişman olunacak bir hata işlenebilir, nahak yere kan akabilirdi.

Olayın diğer versiyonu, Velid bin Ukbe, yolda iken müşriklerden –veya münafıklardan– birinin zekât amiline Mustalikoğullarının dinden çıkıp kendisini öldürme planı kurduklarını haber vermesi, bunun üzerine Velid'in Medine'ye geri dönmesidir. Bu ikinci versiyonun doğru olma ihtimali daha kuvvetli görünmektedir. Çünkü aralarında geçmişe dayalı husumet olmuş olsa bile Velid bin Ukbe'nin durumdan tam emin olmadan Medine'ye dönüp, üstelik Mustalikoğullarının dinden çıktıklarını, zekât vermeyi reddettiklerini ve kendisini öldürmeyi planladıklarını söylemesi düşünülemez, bu gerçekten ancak bir fasıkın işi ve hareketi olur. İkinci anlatımda bir müşrik veya bir münafığın Velid bin Ukbe'yi yanıltıp korkutmuş olması daha kuvvetli ihtimaldir. Çünkü şirk ve nifakın kişi hayatındaki önemli tezahürlerinden biri "fısk"tır.

İniş sebebi her ne olursa olsun, ayet evrensel ve ebedi bir hükmü vaz'et-

mektedir: Birçok konuda karar verilecek ve icraata geçilecekse, karar ve icraatın mesnedi olan bilgi ve haberlerin çok yönlü araştırılması gerekmektedir. Bilgi ve haber taşıyıcının "fasık" olarak sıfatlandırılması üzerinde durulması gereken bir husustur.

"**Fısk**" kelimesinin iki iştikakı olduğu söylenmiştir: Biri "taze hurmanın kabuğundan çıkması"; diğeri "farenin bir delikten çıkıp hızla diğer deliğe girmesi." Sonuç itibariyle kelimenin bir yerden çıkma ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede "**fasık**" dinin bilinen hudutlarını aşan, yoldan çıkan kimseye denir: "(O) Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı" (18/Kehf, 50). Ayette dışarı çıkma fiili fısk ile ifade edilmiştir. Bazı tefsirciler, bu ayette fısk kelimesinin "günah" manasında kullanıldığını söylemişlerdir. Buna göre dinin emirlerini ikrar edip sıkça günah işleyen, sınırların dışına çıkan fasıktır (24/Nur, 55). Fasık olanların barınağı ateştir (32/Secde, 20); fısk içinde yaşayan doğru yolu bulamaz, yüce Allah onları hidayete erdirmez (5/Maide, 108). Dilbilimciler ve tefsirciler fasıkın kâfirden, zalimin de fasıktan daha geniş anlama sahip olduğunu söylemektedirler (24/Nur, 4). Üç tutum veya fiil kişiyi fasık yapar:

a) Ebu'l Hasan el Verrak'a göre günah olan bir fiili açıkça-alenen işleyen;

b) İbn-i Tahir'e göre Allah'tan utanmayan;

c) Mukatil'e göre çokça yalan söyleyen kimse fasıktır. (Bkz. 2/Bakara, 26.)

Bu açıdan 6. ayete baktığımız zaman siyasi, idari, adli, askeri, ailevi vd. konularda herhangi bir karar verilecekse, eldeki haberlerin sıhhatinin iyice araştırılması gerekir. Bilgi ve haberin sağlıklı olmaması, bilgisizliği intaç ettiğinden alınacak kararlar ve yapılacak uygulamalar cahilce olur. Ve elbette sonuçları acı olacağından derin pişmanlıklara sebebiyet verir. Medya ve genel olarak iletişimde de bu ilkeyi dikkatlice esas alma zarureti var. Medya (gazete, televizyon, radyo, internet ve genel olarak sosyal medya ile diğer haber mecraları) güvenilir olmayan kimselerin, daha geniş ölçekte haber ajanslarının aktardığı yanlı, yorumlu, maksatlı, seçilmiş haber ve bilgileri kullandıklarından zararları büyük, sonuçları daha yıkıcı olmaktadır.

Haber emanettir, emaneti ahlaki sorumluluk bilinciyle taşıyıp kamuoyunun haber alma hakkını kullanmak lazım. Medyanın yalan yanlış, maksatlı, çarpıtılmış bilgi ve haber aktarımları dolayısıyla nice yuvalar yıkılmış, aileler dağılmış, iffetli kadınlar iftiraya uğramış; topluluklar arasında çatışmalar çıkmış; kumpaslar kurulmuş; ülkeler birbirine girmiş, savaşlar patlak vermiş, kanlar akmıştır. Nahak yere psikolojik savaş bağlamında suçsuz ve masum toplulukların, ülkelerin aleyhinde haberler yaymak, yorumlar yapmak, algı yönetmek, "kamu diplomasisi" veya "halkla ilişkiler" çerçevesinde maksatlı

yayınlar yapıp kitleleri şartlandırmak veya istihbarat örgütlerinin faaliyetlerini süzgeçten geçirmeden kullanmak "fıskfiili"ne girer. Hz. Süleyman (a.s.)'ın Saba Melikesi ve krallığıyla ilgili Hüthütün getirdiği haber ve bilgileri doğrulamak istemesi araştırmadan karar vermenin yanlışlığına işaret etmektedir. (Bkz. 27/Neml, 20-28. ayetlerin açıklaması.)

Fasıkın haber tuzağına herkes düşebilir. **Kurtubi** bu ayetin "Yanlışlığı sabit oluncaya kadar bütün Müslümanlar adildir" diyenlerin görüşünü çürüttüğünü hatırlatır. Çünkü ayet bize, gelen haberi ve bilgiyi kabul etmeden önce iyice araştırılmasını emretmektedir. Yalan-yanlış bir habere dayanarak hüküm verdikten sonra araştırmanın bir manası yoktur, iş işten geçmiş olur. Bir hâkim iyice araştırmadan sanık hakkında hüküm verecek olsa ne olur! Bir gazeteci bir kamu görevlisi veya sıradan bir şahıs hakkında iyice tahkik etmeden suçlayıcı haber yapacak olsa onun toplumdaki hayatını karartmış, itibarını zedelemiş olur.

Ancak burada üzerinde durulması gereken önemli nokta var: Özellikle adli konularda ortada şüphe uyandırıcı bilgi ve şayialar varsa, haberi getiren veya yayan "fasık" da olsa araştırılmalıdır. Ayet "fasıkın getirdiği haberi araştırmayın" demiyor aksine "**iyice araştırıp tahkik edin**" diyor. Hatta kamunun hak ve hukukunu, toplumun mal varlığını, genel bütçenin ve kamu gücünün kullanımı ile ilgiliyse bilhassa iyice araştırılıp gerçeğin ortaya çıkarılması lazım. Yolsuzluk yapan, usulsüzlük ve rüşvet gibi suçlara ismi karışan kimseler varsa ve suçları sabit olmuşsa mutlaka cezalandırılması gerekir; onlarla ilgili bilgi ve haberleri bir fasıkın ortaya çıkarmış olması onların soruşturmadan veya yargıdan muaf tutulmamalarının sebebi olamaz.

"**Haber**" çok yönlü ve çeşitlidir. İyiliğe, barışa hizmet etmeyen, insanları birbirine düşüren söz ve haberler, gerçek dışı söylentiler, aslı esası olmayan yakıştırma ve bilgiler de fasıkın getirdiği haber gibidirler. Şahıslar, aileler, cemaatler, topluluklar, hatta en basitinden karı koca arasında laf götürüp getirenlerin de hükmü böyledir. Dedikodu, gıybet, karalama, zan, şüphe, söylenti (şayia) üzerine hüküm bina edenler bu kapsama girer. Bizim "**etraflıca araştırın**" diye tercüme ettiğimiz **"fe-tebeyyenü"**, **"fe-tesebbetü"** olarak da okunmuştur ki, manası meselenin iç yüzünü, özünü, hakikatini iyice tespit edin, hemen karar verip harekete geçmeyin, bekleyip araştırın, iyice emin olun, demektir. Her iki okuma da aynı anlamı verir.

İyice araştırmadan yalan yanlış haberlere dayanıp "bir topluluğa zarar vermek" "**tusibu**" fiiliyle gelmiştir. Manası sizin bu araştırmadan verdiğiniz karar veya yaptığınız icraat muhatap olan topluluğa "musibet" getirir; felaket, acı isa-

bet ettirir. İşin iç yüzü, gerçek ortaya çıktıktan sonra derin bir pişmanlığa sürüklenirsiniz. Bu da iki boyutlu pişmanlıktır: Biri dünyada üzülür, utanırsınız; diğeri ahirette topluluğa verdiğiniz zarar ölçeğinde azaba düçar olursunuz.

Ayet, ilk muhataplara Allah'ın elçisinin aralarında olduğunu hatırlatmakta, ona göre hareket etmelerini emretmektedir (2/Bakara, 151; 3/Âl-i İmran, 101). Mustalikoğullarıolayında olduğu gibi Hz. Peygamber, fasık sıfatı olan bir putperestin veya münafığın haberi üzerine hareket edecek olsaydı Müslüman bir kabileye savaş açmış olacaktı. Bu ise Müslümanları büyük sıkıntıya düşürecekti (5/Maide, 49). Fısk mahiyeti itibariyle kötülüktür, fıtrat bunu reddeder, nefsin ve hırsların denetiminde olmayan akıl da kötülüğünü teyit eder. Bu da Allah'ın büyük bir lütfudur. Kalp bir kap gibidir. Eğer içinde iman varsa, orada inkâr, fısk ve isyana yer kalmaz. Biri girer, diğeri çıkar. Müslümanların imanı sevmesi, kalplerine çekici gelmesi Allah'ın bir lütuf ve ihsanıdır. "İnkâr/küfür", "fısk" ve "isyan" da çirkindir, kötüdür. Bu üç sıfatın kötü olduklarını bize bildiren yüce Allah'tır. Yoksa kişi fıtraten ve aklen bir kısmının kötü olduğunu bilebilecek olsa bile hepsini bilemez, bilemeyebilir. Önyargıları, aldığı eğitim, içinde gözünü açtığı sosyal çevre, gelenekler, alışkanlıklar, çıkar dürtüsü bazı kötülükleri ona iyi gibi gösterebilir. Ama vahiy eşliğinde aklını ve fıtratını yani vicdanını kullanacak olsa bunların ne büyük ve yıkıcı kötülükler olduğunu bilir, onlardan şiddetle kaçınır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Yaptığı iyiliklere sevinen, kötülüklere üzülen kimse mü'mindir" (Tirmizi, Fiten, 7; Müsned, I, 18. Ayrıca bkz. 3/Âl-i İmran, 101).

Allah'ın iyi öğrettiğini iyi, kötü öğrettiğini kötü bilenler doğru yolu bulmuş ve kurtulmuş kimselerdir. Bu da Allah'ın ihsanıdır. Allah her şeyin hakikatini, en doğrusunu, özünü, künhünü bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.

وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدٰىهُمَا عَلَى الْأُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتّٰى تَفِيءَ إِلٰى أَمْرِ اللّٰهِ فَإِنْ فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

9. Mü'minlerden iki topluluk çarpışacak olursa, aralarını bulup-düzeltin. Şayet biri diğerine tecavüzde bulunacak olursa, artık tecavüzde bulunanla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın; eğer sonunda (Allah'ın emrini kabul edip) **dönerse, bu durumda adaletle aralarını bulun ve** (her konuda) **adil davranın. Şüphesiz Allah, adil olanları sever.**

9. ayetin inişine yol açan çeşitli sebepler gösterilmiştir: Kimine göre Ensar'dan iki kişi; kimine göre karışık halde bulunan Müslüman, Yahudi ve müşrik bir topluluk; kimine göre kavga eden Evs ve Hazreç kabileleri; kimine göre Ensar'dan İmran adlı bir şahsın eşi Ümmü Zeyd'i evde bir odaya hapsetmesi üzerine ailesinin gelip İmran'la kavga etmesi üzerine inmiştir. Rivayetlerin hiçbirini makul bulmayan **Süleyman Ateş**'e göre, ayet "yalan haber üreterek Müslümanlar arasında bozgunculuk ve çatışma çıkmasına sebep olan fasıklar" (49/6) ayetinin bir devamıdır. İniş sebebi ne olursa olsun, hüküm geneldir.

İlke olarak Müslümanlar kardeştir, bir beden gibidirler, küçük ölçekte "cemaat", evrensel ölçeklerde "ümmet" bilinciyle hareket ederler. Müslümanlar arasındaki sahici ilişki kardeşliğin dışında başka hiçbir bağla tesis edilemez. Kardeşliği tesis eden yegâne unsur da "iman"dır. Nasıl bedenin organları birbirleriyle çatışmıyorsa, Müslümanlar da birbirleriyle çatışmazlar. Aralarında ciddi bir ihtilaf başgösterse de, arzuya şayan olan "Karşılıklı anlaşma yolunun seçilmesi"dir; çünkü "Sulh/barış hayırlıdır" (4/Nisa, 128). "Kötülüğün karşılığı ona denk kötülük ise de, kim bağışlar ve barış yolunu seçerse, onun ödülü Allah'a aittir. Muhakkak ki O zalimleri sevmez" (42/Şura, 40). Buna rağmen kardeşler arasında çatışmalar vuku buluyorsa, hakikatte iman artık fonksiyon göremez hale gelmiş demektir. Bu da hem istenmeyen hem aslında –prensipte– beklenmeyen bir durumdur.

"İki topluluk"un niteliği, sıfatları belirtilmemiş olduğundan birbiriyle ihtilaf edip işi çatışma noktasına kadar götüren topluluklar mezhebi, etnik, sosyal, bölgesel, cemaat grupları, tarikatlar, aileler, kabileler, aşiretler veya münferit şahıslar da olabilir. Aslolan Müslüman olan iki tarafın birbirine hasım olup çatışma noktasına gelmesidir. Bu mutlaka önlenmelidir.

Çatışmanın "**kıtal**" yani öldürme fiilinden "mukatele" olarak gelmiş olması, zuhur eden sorunun müzakere, tartışma ve karşılıklı fikir alış verişiyle halledilecek veya halledilmese de kenarda tutulacak bir sorunun ötesinde savaşa, kan dökmeye gidecek kadar ciddi ve ağır olduğunu göstermektedir. Demek ki sorun görüşme ve konuşma ile çözülememiş, karşılıklı öldürme demek olan mukateleye dönüşmüştür. Bu yüzden ayetin başına "**in**" edatı gelmiş bulunmaktadır: (**Ve in taifetani**). Çünkü Müslüman topluluklar arasında nadiren böyle bir şey olur, beklenmeyen ve arzu edilmeyen bir çatışma (mukatele) vuku bulur.

"Olması gereken" bu ise de, elbette hem geçmişte hem günümüzde Müslümanlar arasındaki çatışmaların hayli yaygın ve çok olduğunu biliyoruz. Bu, onların yüce Allah'ın muradına aykırı hareket ettiklerini gösterir; çatışmalar

oluyorsa, iş olması gerekenin aksine vuku buluyor demektir. Bu durumda bir yönüyle "in" edatı reel politiğin yani "olan"ın ötesinde ideal politiğe, olması gerekene göndermede bulunmaktadır.

Bununla bağlantılı diğer önemli nokta, çatışan tarafların "fırka" değil de "taife" yani genelin, ana gövdenin içinde "**küçük bir topluluk**" olabilecekleri konusudur. Fırka, taifeden daha büyük insan topluluğu için kullanılır. Eğer Müslümanların ana gövdesi, ekseriyeti birbirleriyle çatışıyorsa bu ümmetin büyük bir felaket içinde olduğunu gösterir. Yine Müslümanların büyük topluluklar, hatta devletler düzeyinde çatıştıkları –mesela sekiz sene süren (1980-1988) İran-Irak savaşı ve bu savaşta maalesef 1 milyon insanın hayatını kaybetmesi gibi– söylenecek olursa, bu da, olması gerekenin dışında yani Allah'ın muradına aykırı olarak vuku bulan bir çatışma ve savaş türü olduğunu göstermektedir. Şu halde Müslümanların ilahi murada ve Kur'an'ın hükümlerine aykırı olarak bu türden çatışmalara meydan vermemek üzere kendi aralarında örgütlenmeleri dinin amir hükmü olarak karşımıza çıkar ki, ayet bunu emretmektedir.

Bu durumda araya girecek üçüncü güç, çatışmanın niteliğine ve yerel boyutlarına göre belirlenebilir. Küçük bir yerleşim biriminde, bu erdemli, sözü dinlenir, itibarlı bir veya birkaç kişiden oluşur, daha büyük topluluklar veya ülkeler arasında vuku buluyorsa, etkinliği de o oranda belirlenir.

"İn" edatı beklenmedik, nadiren bir çatışma ortaya çıkmasına bir gönderme ise, araya girecek üçüncü şahısların veya bu iş için oluşturulmuş müdahale gücünün, barışı sağlamak üzere girişeceği teşebbüsün ilk aşaması haksız ve saldırgan tarafa gerekli uyarıları yapmak, ona hatasını göstermek olmalıdır. Çünkü prensip olarak kişi hatasını anladığında hatalı tutumundan vazgeçer. Müslümana yaraşan budur. Kur'an'ın bu incelikli ifadesi bize şunu ima eder: Çatışan taraflardan biri hata ettiğini, haksızlık yapıp saldırıda bulunduğunu anladığı veya tarafsız kişilerin ona hatasını apaçık gösterdiği halde tutumunda ısrar edecek olursa –ki Kur'an'a göre bu nadiren olur, ondan beklenmez, çünkü Müslüman hatasını anladığında ondan dönme erdemine sahip ahlaki kişiliktir– işte o zaman haddi aşmış olur, dolayısıyla fiili gücün müdahalesine de müstahak olur. Bu durumda savaş, saldırganın haksız fiilini bertaraf etmek için yapılır. Maalesef pratikte bu da işlemiyor, Müslümanların çoğu çeşitli asabiyetlerin ve taassupların derin etkisi altında haksızca dindaşlarının hak ve hukukunu ihlal ediyorlar. Oysa Müslümanlarla gayrimüslimler arası ihtilaflar ve bunun çıkaracağı sonuçlar farklı olmak durumundadır.

Saldırganı Allah'ın emrine tabi oluncaya kadar onunla savaşmak caizdir.

Belirtmek gerekir ki araya girmek veya gerektiğinde zalim ve saldırgana karşı koymak yine sonuç itibariyle "kardeşe yardım etme" bilincinden kopuk değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.), "Din kardeşin zalim de olsa mazlum da olsa ona yardım et" buyurunca, biri "Ey Allah'ın elçisi mazlumken ona yardım etmeyi anladım, zalimken ona nasıl yardım edeceğim?" diye sordu. Efendimiz şöyle buyurdu: "Onu zulmünden alıkoyar, zulmüne engel olursan, ona yardım etmektir" (Buhari, Mezalim, 4; Tirmizi, Fiten, 68). Şu var ki araya girer veya saldırganı durdurmaya, onu zulmünden vazgeçirmeye çalışırken de her halükarda "**adalet ilkesi**"nden ayrılmamak gerekir. Nitekim 9. ayet önemle adaletle hareket etmeyi emretmektedir. Anne-baba, yakınlar aleyhinde olsa bile adaletten şaşmamalı (4/Nisa, 135).

Muhammed **Derveze**, Müslümanlar arasında çıkacak çatışma ve savaşlara "cihat" denmeyeceğini söyler. Çünkü cihat gayrimüslimlere karşı yapılır. Bu çerçevede Derveze, Müslüman esirleri öldürmenin, köle yapmanın veya serbest bırakılmaları karşılığında fidye istemenin caiz olmadığını da hatırlatır. **Cemelvak'as**ında Hz. Ali'nin uyguladığı hükümler bunun delilidir. Şu emri vermişti: "Hiç kimse kaçanı kovalamasın, yaralıya saldırmasın, yaralıyı öldürmesin." Sıffin savaşında da kendisine getirilen bir tutsağa şöyle demişti: "Seni öldürmem, âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım."

Barışa gelinceye kadar saldırgana karşı savaşılır. Saldırgana karşı da adaletli (**kıst**ile) davranılmalı, ona takdir edilecek ceza suçunu aşmamalıdır. Adalet tesis edilmeyecek olursa, çatışma tekrar alevlenir. Ayette zulmü ve haksızlığı ortadan kaldıran, hakkın tahsilini sağlayan adil karar ve uygulamayı ifade etmesi dolayısıyla özellikle "**kıst**" lafzı seçilmiştir.

İki Müslüman topluluk arasında anlaşmazlık veya kavga çıktığında, diğer Müslümanlardan gücü yetenler –üçüncü şahıs misyonuyla– anlaşmazlığı gidermek, çatışmaya son vermek ve kalıcı barışı sağlamak üzere adaleti tesis etmek zorundadırlar. Kavga edip çatışanlar iki aile, iki aşiret, iki kabile, iki devlet, iki kavim, iki mezhep gurubu, iki cemaat vs. olabilir. Çatışma iki devlet arasında ise üçüncü bir güç –mesela İslam dünyası ölçeğinde Müslüman Devletler Topluluğu (MDT) veya İslam Barış Gücü (İBG)– buna müdahale eder.

Anlaşmazlık ve çatışmanın zuhurunda iki versiyon söz konusudur: Biri her iki taraf da haksız olabilir, diğeri taraflardan biri haksız ve saldırgan, diğeri haklı ve mağdur olabilir. Her iki durumda da MDT veya İBG duruma müdahale etmelidir. "**Aralarını bulmak**" tarafların lehine veya aleyhine adaleti gerçekleştirecek sağlıklı ve doğru bir kararın çıkması demektir. Adil karar bulunmadıkça barış tesis edilmeyecek. Burada geçen "**sulh**" kavramı hem adil kara-

rın verilip tarafların arasının bulunması (musalaha), hem barışın sağlanması (sulh) anlamlarına gelir.

Ayetin anahtar terimlerinden biri olan "**bağy**", bize anlaşmazlık ve çatışmanın özü itibariyle kıskançlık (haset), hissi rekabet (aile, cemaat, mezhep, ırk, milliyetçilik veya ulusal çıkar ve rekabet) ve bunlarla bağlantılı olarak birinin diğerinin hak ve hukukunu ihlal etme teşebbüsünden kaynaklandığını ilham etmektedir. "Bağy" kelimesinin kök anlamlarında "kıskançlık ve sınırın çiğnenmesi" anlamları vardır. Çatışan taraflardan biri hak ve hukukunu ihlal ettiği kardeşine karşı yükselmek, üstüne çıkmak, üzerinde tahakküm kurmak istediğinde bağy yapmış olur. (Bkz. 2/Bakara, 213. ayetin açıklaması.) O halde barışı sağlayacak olan gücün, haklıyı haksızdan ayırması, haklının yanında ve saldırganın karşısında yer alması ve onu hukuki sınırların içine çekmeye zorlaması gerekmektedir. "**Allah'ın emrine dönme**"nin anlamı budur. Saldırgana karşı güç kullanmak gerekir, bu farz-ı kifayedir. Bu da araya girecek üçüncü şahısların ahlaki mahiyet ve formasyon sahibi kimselerden teşekkül etmeleri gerektiğini göstermektedir.

Belirtmek gerekir ki anlaşmazlıkları çözmek üzere emredilen söz konusu yöntem, sadece Müslüman topluluklar arası ihtilaf ve çatışmaları önlemek üzere değil, bunun yanında rejimlerle halklar arasında çıkan derin sosyo-politik ihtilaf ve toplumsal ayaklanmaların dış müdahalelere sebebiyet vermemesi için de gereklidir. Küresel hegemonik güçler, sözüm ona baskı rejimlerine son verme bahanesiyle Müslüman ülkeleri işgal ediyorlar, kaynaklarına el koyuyorlar, altyapı tesislerini ve hayat alanlarını tahrip edip kendilerine bağımlı hale getiriyorlar.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

10. Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup-düzeltin ve Allah'tan korkup-sakının; umulur ki esirgenirsiniz.

"**Mü'minler ancak kardeştir**". **Kurtubi**, mü'minlerin "nesep"te değil, dinde ve birbirlerine karşı haklarının hürmetinin sağlanıp korunmasında kardeşler olduğu anlamına geldiğini söyler. "Din kardeşliği" soy ve ırk (nesep) kardeşliğinden daha sağlam, daha önde ve daha üstündür. Çünkü nesep kardeşliği, din konusunda ayrılık ortaya çıktığında sona erer yani aynı anne ve babadan doğan kardeşlerden biri dinden çıkacak olursa, geride kalanların

kardeşi olmaktan çıkar, geleneksel İslam fıkhına göre mirastaki hakkını dahi kaybeder. Bu çerçevede hüküm şöyle vaz'edilmiştir: "Küfür tek millettir!"

Ayette geçen "**ihve**" kelimesiyle ilgili olarak **Razi** önemli bir nükteye dikkat çeker: Kelime nesep itibariyle kardeşlik demek olan "eh" kelimesinin çoğuludur. Burada Yüce Allah, Müslümanlar arasındaki bağın, nesep kardeşliği gibi kuvvetli olduğuna ve İslam'ın adeta bir baba gibi olduğuna, olması gerektiğine işaret etmek üzere "**Mü'minler ancak kardeştirler**" buyurmuştur. Yani Müslümanların birbirlerine "**kardeş**" olmaktan başka yol ve seçenekleri yok demektir. Zira Müslümanları birbirine kardeş kılan Yüce Allah'tır (bkz. 3/Âl-i İmran, 103).

Binaenaleyh iki Müslüman topluluk arasındaki ihtilaf ve çatışmaları ortadan kaldıracak arabuluculuk yapılacaksa, barış tesis edilecekse, bu, bir ailenin iki kardeşi arasındaki ihtilafa bakar gibi olması lazım. "**Takva**" bu teşebbüsün zeminidir. Yani müdahil güç Allah'tan sakınıp korkarak ve kardeşlerden birini haksızca tutmayarak barışı tesis edecektir. Kim haklı ise onun hakkı teslim edilecek, zalime yaptırım uygulanacaktır.

Benim kanaatime göre bir avukat, müvekkilinin kesin olarak haksız olduğunu biliyorsa onu mağdura karşı savunamaz, caiz değildir. Müslümanların hangi bölge, dil, iktisadi gelir grubu, cinsiyet, ırk veya renkten olursa olsunlar, birbirlerini sevmesi imanın gereğidir. Hz. Peygamber (s.a.), bunu kesin bir dille ifade etmiştir: "Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız!"(Müslim, İman 93-94; Tirmizî, Et'ime 45, Kıyamet 56; İbn-i Mace, Mukaddime 9.)

İbn-i Haldun bu ilişkiyi "**nesep**" ve "**sebep**" kardeşliği olmak üzere formüle etmiştir. "**Nesep kardeşliği**" aynı anne ve babadan olan kardeşler için söz konusudur, "**sebep kardeşliği**" bir sebebe, manevi bir bağa dayalı olarak kardeş olanları ifade eder. Arap şairi şöyle der:

"Ebi el İslamü la ebaliysivahu
İza'f-taharubi Kays'in ev Semiymi

(Onlar Kays veya Semim soyundan(ız) diye övündüklerinde (derim ki:) Benim babam İslam'dır, başka babam da yoktur."

Mevlana Celaleddin de şöyle demiştir:

"Ey maderu peder tu
Çiz tu neseb ne didem

(Ey annem ve babam olan Sen! Sen'den başka nesep bilmiyorum." Mevlana, bütün maddi, fizyolojik ve sosyal cevherlerin üstünde tek bağın ilahi mensubiyet olduğuna vurgu yapar.

Müslümanlar arasındaki iman kardeşliği hukuki zeminden yoksun soyut bir ilişkiden ibaret değildir. Nasıl bir babanın vefatıyla mirası kardeşler arasında belli bir hukuka göre taksim ediliyorsa, "**Müslüman kardeşler**" arasındaki ilişki de belli bir hukuk zemininde düzenlenir. Bu bireysel düzeyde öyle olduğu gibi cemaat, topluluk, etnik, mezhebi vs. düzeylerde de öyledir. Hukuk ve yargı sistemi baktığı her dava hakikatte ya "**insanlıktan**" yani Âdem ve Havva'dan veya dinden olan "**kardeşler arasındaki ihtilaflar**"dan kaynaklanmıyor mu?

Hz. Ali, Mısır Valisi Malik bin Eşter'e gönderdiği mektubunda Müslümanların idaresi altında olanların iki gruba ayrıldığını, birinin "**yaratılışta eş olan gayrimüslimler**", diğerinin "**dinde kardeş olan Müslümanlar**" olduğunu ve her iki grubun da bir hukuka tabi bulunduklarını beyan etmiştir. Bu hayli anlamlı bir niteleme ve tanımlamadır.

Demek oluyor ki iki kişinin veya iki topluluğun kardeş olması hiç çatışmayacakları, çatıştıklarında veya ihtilaf düştüklerinde bir hukuka müracaat etmeyecekleri anlamına gelmez. Kur'an-ı Kerim, bunun çarpıcı iki örneğini verir: Biri ilk insan toplumunun ilk bireyleri olan "Âdem'in iki oğlu Habil ve Kabil'in ihtilaf etmesi ile Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesi (5/Maide, 27-31); diğeri Yakup aleyhisselâmın oğullarının kardeşleri Yusuf'u kıskanıp kuyuya atmaları. Demek ki, kardeşler anlaşmazlığa düşer, birbirlerini kıskanır, birbirlerinin hak ve hukuklarını ihlal eder.

"**Kardeşler** (ihvan)" denmesi, kardeşin kardeşini izlemesi dolayısıyladır. "Tavahhi"den gelen bir kelime olarak kardeşin anlamının "talep etmek" olduğunu söyler. Müslümanlar "dinde kardeş" olunca, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet zemininde birbirlerini takip edecek, ayrılığa düşmeyecek, talep ve maksatları bir olacaktır. 10. ayette belirtildiği üzere soy/nesep kardeşliği değildir.

Ancak kıyamete kadar gerek Âdem'in iki oğlu, gerek Yakub'un çocukları arasında olduğu gibi ister soydan ister dinden kardeşler arasında ihtilaflar olacaktır. İhtilafın hukuk dairesi içinde kalınarak halledilmesi gerekir. 9-10. ayetler ihtilafı gidermek üzere üçüncü bir tarafın varlığına işaret eder. İhtilaf kan dökme potansiyeline sahipse araya üçüncü taraf girer ve düzeltir, biri haksızlıkta ısrar ederse üçüncü taraf haklının tarafı olur ve haksızı yola getirinceye kadar onunla mücadele eder. 10. ayette ise savaş (kıtal) potansiyeli olmayan ihtilafların araya girmek suretiyle çözümü emreder. Bu da hakemlerin tarafları barıştırması veya yetkili mahkemelerin hak sahibine hakkını verip adaleti tesis etmesi şeklinde olur.

Ancak konunun başka boyutu var, o da Âl-i İmran, 104. ayette zikredilen durumdur: *"Sizden; hayra çağıran, iyiliği (marufu) emreden ve kötülükten*

(münkerden) sakındıran bir topluluk bulunsun. Kurtuluşa erenler işte bunlardır". Bu ayet bizi iki hedefe yönlendiriyor:

İki kardeş ihtilaf edecek olursa, taraflara hak ve hakkaniyetin yolunu gösterecek üçüncü bir taraf bulunmalıdır. Müslüman gruplar, cemaat, bölge, mezhep ve kavimler çatıştığında aralarının bulunup düzeltilmesi gerekir. "Mü'minler ancak kardeştir", kardeşler arasını bulmak da üçüncü kardeşin görevidir. Münker çatışma; ma'ruf ve hayır ise hukuka riayet ve barıştır. Vukuu halinde ihtilafların usulüne göre çözümüne çağıran bir topluluk yoksa meydan fitnecilere, ruh hastaları ve şeytanın elemanı ajan provokatörlere kalır.

Gerek açıklamasını yaptığımız ayetler gerekse aşağıda zikredeceğimiz hadis-i şerifler, kardeşliğin bir hukuk zemininde kurulduğunu, kardeşlerden birinin haksızlık yapıp saldırgan tutum takınması durumunda derhal Müslümanlardan oluşan/oluşturulması gereken bir gücün müdahalesiyle –yaptırım gücü olan hakemler heyetince– yola getirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. **Elmalılı**, iki kardeşin arasını bulmanın dindeki kardeşliğin icabı olduğunu söyler. Müslümanlar kendi aralarında barışı, kardeşlik ve dayanışmayı tesis etmeyecek olurlarsa, kardeşlikleri sahici olmayacağından kendilerini dış düşmana karşı koruyacak mukavemet güçleri de kalmaz. İnkâra, ahlaki dejenerasyona, hak ve hukuk ihlallerine karşı mücadele edemezler. Bu da onların Allah'ın azabına müstahak olmalarına sebep olur.

Hz. Peygamber (s.a.), kardeşlik konusunda kıyamete kadar hükmü ve önemi baki kalacak uyarılarda bulunmuştur. Bazıları şöyle:

"Birbirlerine sevgi, şefkat ve merhamette mü'minler bir tek bedene benzer. Bedenin bir organı rahatsız olursa diğerleri uykusuzluk ve ateş ile onun rahatsızlığını duyar" (Müsned, II, 159). "Dedikoduların peşine düşmeyin, (insanların) kusurları(nı) araştırmayın, birbirinizi kıskanmayın, birbirinize sırt çevirmeyin, kin gütmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun" (Buhari, Edeb, 57-58; Müslim, Birr, 24 ve 28). "Kişinin Müslüman kardeşine hakaret etmesi (aşağılaması, küçük görmesi) kendisine (suç olarak) yeter. Her Müslümanın diğerine kanı, malı ve namusu haramdır" (Müslim, Birr, 32.) "Hz. Peygamber (s.a.) 'Birbirinizi kıskanmayınız, birbirinizin satışına engel olmayınız, kızmayınız, sırt çevirmeyiniz, ey Allah'ın kulları kardeş olunuz. Müslüman Müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu küçük düşürmez, ona hakaret etmez' buyurduktan sonra üç defa göğsüne vurarak "Takva buradadır" buyurmuştur. (Buhari, Nikâh, 45; Müslim, Birr, 30-32; Müsned, II, 277.) "Müslüman, insanların onun elinden güvende olduğu kimsedir" (Buhari, İman, 4-5.); "komşusunun kötülük yapmasından güvende olduğu kimsedir" (Buhari, Edeb, 29; Müslim,

İman, 73.) Bütün bunlar bize gösteriyor ki, Müslümanların birbirlerine kardeş olmaktan başka seçenekleri yoktur.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاۤءٌ مِنْ نِسَاۤءٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ ۚ وَلَا تَلْمِزُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِ ۖ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْاِيمَانِ ۚ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُونَ ﴿١١﴾

11. Ey imân edenler, bir kavim (bir başka) **kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar; kadınlar da kadınlarla** (alay etmesin)**, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi nefislerinizi** (kendi kendinizi) **yadırgayıp-küçük düşürmeyin ve birbirinizi 'olmadık-kötü lâkablarla' çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir. Kim tevbe etmezse, işte onlar, zalim olanların ta kendileridir.**

11. ayetin inişiyle ilgili çeşitli olaylar ve şahıslar sebep olarak gösterilmiştir. Kimine göre işitme kaybı olan Sabit bin Kays, sohbet sırasında Efendimiz'in sesini işitmek için yakınında otururdu. Bir keresinde meclise geç geldi, her zamanki yerine geçmek isterken yerine oturan birine yer açmasını isteyince o da "Bir yer buldun, otur" dedi. Sohbetten sonra Sabit, adamın kim olduğunu sordu. "Filan kişi" deyince, Sabit "Filan kadının oğlu" deyip onu annesinden dolayı aşağıladı. **Dahhak**'a göre ayet yoksul Müslümanlarla alay eden Temimoğulları hakkında inmiştir. Mücahid'e göre ayet salt olarak yoksullarla alay eden zenginlerle ilgilidir (9/Teveb, 79). Ayetin Ebu Cehil'in oğlu İkrime'yle ilgili indiğini söyleyenler de var: Biri İkrime'ye "Firavun'un oğlu" diye hitap edince Efendimiz'e şikâyette bulunmuştur. Birini bedenindeki herhangi bir özür veya sakatlıktan dolayı alaya almak da bu kapsama girer: Eğer hoşlanmıyorsa veya onu aşağılama kastıyla söyleniyorsa topala topal, köre kör, kambura kambur demek caiz değildir.

Ayet dört aşağılama biçimini yasaklamaktadır: Kavimler birbirini alaya alıp aşağılamayacak; kadınlar birbirlerini alaya alıp aşağılamayacak; kişi kendi nefsini küçük düşürmeyecek; mü'minler birbirlerine kötü lakap takmayacak.

1) Topluluklar (kavimler) arası ilişki: Ayet kesin bir dille mü'min kavimlerin, farklı toplulukların birbirlerini alaya almamaları, aşağılamamaları konusunda uyarmaktadır. Tefsircilerin bir kısmı ayetin anahtar terimi olan "**kavmin**" erkeklere atıf olduğunu söylemektedirler. Buna göre ifadenin takdiri

şöyle olmaktadır: "Mü'min erkekler mü'min erkeklerle alaya alıp aşağılamasın." K.v.m. kökünden türeme çok sayıda kelime var: Kıyam, kavvam, kaim, ikame, makam, mukim, mukavemet, kayyum, kayyim, kıyamet, istikamet, müstakim, takvim, kavim gibi.

Ragıp da "**kavm**" kelimesinin asıl itibariyle kadınlar olmaksızın 'erkekler topluluğu' olduğunu söyler. Şair Züheyr bin ebiSülme bir şiirinde "Hısn ailesi bir kavim mi, yoksa kadınlar mı?" diye sorar. Şair kelimenin ihtiva ettiği pozitif anlam bütününü güç, cesaret gibi sıfatları erkeklere nispet ederek hasmı Hısn ailesinin "bir kavim" değil ancak güçsüzlükleri, cesaretsizlikleri dolayısıyla "kadınlar topluluğu" olabileceklerini söylemektedir. Bu şiirde hem hedef alınan kavim hem kadınlar istihfaf edilmektedir. Kelimenin erkek merkezli bir anlama sahip olduğunu düşünenler, Nisa sûresinde (4/34) geçen "kavvam" kelimesini delil olarak göstermektedirler: "Allah'ın, bazısını bazısına üstün kılması ve onların kendi mallarından harcaması nedeniyle erkekler, kadınlar üzerinde 'sorumlu gözeticidir." Bizim "sorumlu gözetici" olarak çevirdiğimiz kelime "kavvam" olarak geçmektedir.

Ancak Züheyr ve başka Arap şairlerinin ifadeye kuvvet kazandırmak maksadıyla kelimeye yüklediği anlamı referans alıp kavmin salt "erkekler"i ifade ettiğini söylemek yanlıştır. Zira bu fikri savunmakla beraber Ragıp da Kur'an-ı Kerim'de geçen "kavm" kelimesinin erkekleri ve kadınları ifade ettiğini söylemektedir. Şu ayetlere bakalım:

a) "Ey iman edenler, içinizden kim dininden döner (**irtidat eder**)se, Allah (**yerine**) kendisinin onları sevdiği, onların da kendisini sevdiği mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı ise 'güçlü ve onurlu,' Allah yolunda cihad eden ve kınayıcının kınamasından korkmayan bir topluluk (kavim) getirir. Bu, Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir. Allah (**rahmetiyle**) geniş olandır, bilendir." (5/Maide, 54).

b) "Rabbin, hiç bir şeye ihtiyacı olmayan rahmet sahibidir. Dilerse sizi giderir ve dilerse, sizi bir başka kavmin soyundan (**inşa edip**) var ettiği gibi yerinize bir başkasını getirir." (6/En'am, 133);

c) "Eğer savaşa kuşanıp-çıkmazsanız, O sizi pek acı bir azapla azaplandıracak ve yerinize bir başka topluluğu (kavim) getirip değiştirecektir. Siz O'na hiç bir şeyle zarar veremezsiniz. Allah, her şeye güç yetirendir." (9/Tevbe, 39);

d) "Buna rağmen yüz çevirirseniz, artık size kendisiyle gönderildiğim şeyi tebliğ ettim. Rabbim de sizden başka bir kavmi yerinize geçirir. Siz O'na hiç bir şeyle zarar veremezsiniz. Doğrusu benim Rabbim, her şeyi gözetleyip-koruyandır." (11/Hud, 57);

e) "İşte sizler böylesiniz; Allah yolunda infak etmeye çağrılıyorsunuz; buna rağmen bazılarınız cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse, artık o ancak kendi nefsine cimrilik eder. Allah ise, Ğaniy (**hiç bir şeye ihtiyacı olmayan**)dır; fakir olan sizlersiniz. Eğer siz yüz çevirecek olursanız, sizden başka bir kavmi getirip-değiştirir. Sonra onlar, sizin benzeriniz de olmazlar." (47/Muhammed, 38.)

f) "Şüphesiz biz Nuh'u 'kavmini, onlara acı bir azap gelmeden evvel uyar' diye kendi kavmine (elçi olarak) gönderdik" (71/Nuh, 1.) Gayet açık ki Nuh aleyhisselam kavminin erkeklerine ve kadınlarına peygamber olarak gönderilmişti.

Bu ayetlerin tümünde erkekler ve kadınlar bir arada zikredilmiştir. Bir kavmi sadece erkekler meydana getirmez, erkek-kadın, çocuk-yaşlı bütün fertleri kavmi meydana getirir. Nihayetinde kavim, aşiretlerin ve kabilelerin toplamından meydana gelir. Arap şairinin kavme yüklediği erkek anlam, hasmı aşağılamak için başvurduğu şiirsel/edebi bir ifadedir, kelimeyi erkeklerle sınırlandırmaya mesnet teşkil etmez. Ayrıca eğer yüce Allah, 11. ayette sadece "**erkekler**"i kasetmiş olsaydı, başka yerlerde de görüldüğü üzere "erkekler ve kadınlar diğer erkekleri ve kadınları alaya almasın" şeklinde buyurabilirdi. Nitekim Taberi de bu ayette söz konusu olan "mü'min bir kavim/topluluk" olduğunu söyler. Buna göre erkeklerden ve kadınlardan müteşekkil herhangi bir kavim/topluluk, diğerlerini alaya alıp aşağılamaya kalkışmasın. (Bkz. 104/Hümeze, 1.)

Burada "kavim" ve "kadınlar"ın ayrı ayrı zikredilmesinin sebebi şu olabilir: Kavimden kasıt bir topluluğun tüzel kimliğidir. Bir kavim kendine has özelliklerini öne çıkararak diğer kavimleri küçümser, aşağı görür, askeri ve politik hâkimiyeti ya da kültürel hegemonyası altında tutmak ister. Bu durum "kavmiyetçilik (milliyetçilik)" veya en azından kavmiyetçiliğe götüren nüvedir. Kur'an-ı Kerim her türüyle bir kavmin başka kavimleri, bir insan topluluğunun diğer toplulukları hâkimiyeti ve hegemonyası altına alıp üstünlük kurma fikrini ve teşebbüsünü yasaklamaktadır. Zamanımızdaki kavmiyetçilik (ulusalcılık/milliyetçilik) ideolojisinde ve modern-ulus devlet formunda karşılığını bulur. Kendi kavim, ırk, etnisite, kültürel öge veya bölgesel-coğrafi hasletini kurucu ideoloji haline getirip siyasi hâkimiyet kuranlar başka kavimlerin, etnik grupların kendi hâkimiyetleri altında asimile olup erimelerine çalışırlar; bunu yaparlarken de asimile etmeye çalıştıkları kavimlerin korunmaya değer bir özelliklerinin, hasletlerinin bulunmadığını, en basitinden dillerinin hayli yoksul olduğunu iddia ederler. Bütün ırkçılıklar, milliyetçilikler, şovenizm, ayrımcılıklar kavim üstünlüğü fikrinden türemektedir.

Bizi teyit eden başka husus, ayetin diğer anahtar terimi "s.h.r" kökünden türeme "**yeshar**" filinin Kur'an'daki kullanımıdır. Üç kullanım dikkati çekmektedir:

a) Zorla boyun eğdirmek. Mesela göklerin ve yerin insanın yararına olmak üzere boyun eğdirilmesi bu kavramla ifade edilmiştir. (Bkz. 14/İbrahim, 33; 45/Casiye, 13).

b) Hizmet ettirmek. Bu da iki şekilde olur: Ya mağlup ederek hizmet ettirmek veya rıza ile. (Bkz. 43/Zuhruf, 32.)

c) Alaya almak, aşağılamak, küçük düşürmek. (11/Hud, 38.) Bu ayette iki anlam düzeyi yer almaktadır. Bir kavim bir başkasına şu veya bu yolla boyun eğdirip hizmetine koşturursa, onun emeğinden, enerjisinden, kaynaklarından istifade edip ona gerekli değeri vermezse ilk anlama dâhil olur. Bu durum kendisiyle beraber hâkim kavmin boyun eğdirip hizmetine koşturduğu kavmi alaya alıp küçük görmesi, aşağılaması, kimliğini inkâr edip onu yok saymasına da yol açar.

2) Kadınların birbirlerini alaya almalarının yasaklanması ayrıca ele alınmıştır. Gündelik hayatın gözlemlerinden biliyoruz ki kadınlar erkeklere nazaran daha çok birbirlerini kıskanır, dedikodu yapar, birbirlerini küçük görür, takip eder. Ayetin Efendimiz'in hanımları hakkında indiği söylenmiştir. İki rivayetten biri kısa boylu olan validemiz Ümmü Seleme'nin Hz. Aişe tarafından istihfaf edici bir dille zikredilmesi; diğeri Yahudi asıllı Hz. Safiye'nin onu kıskanan kadınlar tarafından "Ey Yahudi'nin kızı, Yahudi kadın" diye aşağılanması. Validemiz Safiye, bu durumu Hz. Peygamber'e şikâyet edince, ona şöyle buyurmuştur: "Niye onlara '-Benim babam Harun, amcam Musa, kocam Muhammed'dir' demedin?" (Tirmizi, Menakib, 64.)

Bu harikulade cevap kimsenin kökeninden dolayı alaya alınıp aşağılanmayacağını, Yahudi olan bir hanımın ataları olan Harun ve Musa peygamberlerin torunu, son peygamberin eşi olmakla ve üç peygamberin gösterdikleri yolda yürümekle övünebileceğini göstermektedir. Hadis antisemitizm nüvesini taşıma tehlikesini anında bertaraf etmesi yönüyle calib-i dikkattir.

Bir gayrimüslimin mensup olduğu dinle anılmasının veya çağırılmasının herhangi bir sakıncası yoktur; İslam hidayetine girdikten sonra onu eski diniyle çağırmak caiz değildir. (Kitap ehlinin tümünün "bir olmadığı" ve toptancı bir bakışla yargılanmayacağına ilişkin ayetler için bkz. 3/Ali İmran, 110, 113-115 ve 199.)

Ne kavimler/insan toplulukları ne zaaflarına yenilen kadınlar birbirlerini ve başkalarını küçük görmemeli, aşağılamamalı. Belki de alaya aldıkları

kimseler onlardan daha hayırlı kimselerdir. Sahih imanları, salih amelleri ve takvaları dolayısıyla Allah katında çok daha değerlidirler, onlar için güzel mertebeler hazırlanmıştır.

3) Bu kategoride yasaklanan fiil kişinin kendi nefsini küçük görüp aşağılaması. Buna iki anlam vermek mümkün:

a) Mü'min bir topluluk (kavim) diğer topluluğu küçük düşürüp onu aşağılayacak, bazı özellikleriyle alaya alacak olursa, gerçekte kendini küçük düşürmüş, kendiyle alay etmiş olur. Çünkü mü'minler bir vücut, tek bir nefis gibidirler (Müsned, IV, 268). Bu "Kendi kendinizi öldürmeyin" (4/Nisa, 29) veya "Allah tarafından kutlu-güzel bir yaşama dileğiyle birbirinize selam verin" (24/Nur, 61) ayetlerine benzer. Mü'minler birini öldürecek olurlarsa, öldürülen kardeşleri olduğundan gerçekte kendilerini öldürmüş olurlar. Kutlu-güzel yaşama dileğiyle birbirlerine selam vermeleri de aslında selam verenin kendi için dilekte bulunması gibidir. "**Lemz**" sözle olabileceği gibi göz, el ve işaretle yani beden diliyle de olabilir.

b) Mü'minler izzet ve kerem sahibi kimselerdir. İzzetlerini Yüce Allah'ın onları mükerrem kılmasından, Eşref-i mahlûkat mertebesine layık görmesinden ve yeryüzünün halifeliğine aday kılmasından alırlar (17/İsra, 70). Kendilerini horlamaları, küçük görmeleri, aşağılık kompleksine kapılıp mazoşist duygularla kendilerine psikolojik eziyet vermeleri doğru değildir. Durmadan kendinde kusur arayan, birtürlü kendine güven duymayan kişi sağlıklı olamaz. Tabii ki kişi öncelikle kusur ve hatalarının farkında olmalı ama bu kendini harap edecek, değersizleştirecek boyutlarda olmamalıdır. Nefs-i emmare ile mücadele ve mücahede etmek ile öz varlığı, insani kişiliği hakir görerek ayaklar altına almak ayrı şeylerdir. Nesf-i emmare "kötülüğü emreden nefs"tir. Bu ayette işaret edilen nefs ise öz varlık-kişilik, Allah'ın isimlerini kendinde tecelli ettirecek benliktir. Bunu bencilliğin ve kibrin yatağı olan ego ile karıştırmamak lazımdır.

4) Yasaklanan dördüncü fiil kötü lakap takmaktır. Lakap, kişinin hoşlanmadığı bir isim veya sıfatla anılması, çağrılmasıdır. İslamiyet'ten önce hemen herkesin iki veya üç ismi vardı. Bazı isim ve lakapla da çağrılmasından hoşlanmazdı. Bu kötü alışkanlık İslami dönemde de devam edince inen bu ayetle yasaklandı. Ancak şahsın kendisi şöhret bulduğu unvan veya lakaptan rahatsız olmuyorsa, onu bununla anmak yasak değildir. Mesela Topal Ali, Boz Osman, Çil Fahriye vs. **Zemahşeri** "Mü'minin mü'min üzerindeki haklarından biri o kimseyi en sevdiği isimle çağırmasıdır." Durum böyle olunca güzel bir unvan veya künye verilebilir. Nitekim Hz. Ebu Bekir'e "es Sıddik"; Hz. Ömer'e "Faruk" künyesi verilmiştir.

"İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir." Hitap iman edenleredir. Demek oluyor ki iman, cahiliye döneminde olan kavimlerin birbirlerini aşağılamaları, kadınların birbirlerini alaya almaları, kendi nefislerini horlamaları ve kişilerin hoşlanmadığı lakap takma adetlerinin tümünü yürürlükten kaldırmış bulunmaktadır. Bu dört fiili işleyenler yoldan çıkmış olur, bu fısktır veya kardeşini fasıklıkla suçlayıp onu incitmektir. Yasaklanan fiillere dikkatlice bakıldığında hepsinin kıskançlık-haset ve kibirden kaynaklandığı görülür. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez. Kibir, hakkı kabul etmemek ve insanları hor görmektir" (Müslim, İman, 147; Ebu Davud, Edeb, 135). "Müslüman kardeşini hor görmesi kişiye kötülük olarak yeter." (Müslim, Birr, 32; Tirmizi, Birr, 18.)

Mü'minler medeni, kibar, birbirlerine karşı nazik, hak ve hukuka riayet eden hassas, sorumluluk sahibi kimselerdir. Cahiliyede olan cahiliyede kalmıştır. Yine cahiliyenin kötü, küçük düşürücü adetlerine dönen olursa hemen tevbe etmeli, yüce Allah'tan bağışlanma dilemeli. Kim tövbe etmezse, işte onlar, zalim olanların ta kendileridir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12. Ey imân edenler, zandan çok kaçının; çünkü zannın bir kısmı günahtır. Tecessüs etmeyin (birbirinizin gizli yönlerini araştırmayın.) **Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın** (arkasından çekiştirmesin.) **Sizden biriniz, ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte, bundan tiksindiniz. Allah'tan korkup-sakının. Şüphesiz Allah, tövbeleri kabul edendir, çok esirgeyendir.**

12. ayet üç önemli yasak getirmektedir ki, önceki ayette getirilen yasaklar kişilerin yüzüne karşı yapılırken, bunlar farkında değilken, arkasından ve suç fiilini işleyenin iç dünyasında cereyan etmektedir:

a) Zannın kötü olanından kaçınmak: Buna mutlak anlamda zan demekten çok kötü zan (suizan) demek gerekir. Çokça kaçınılması emredilen zan kötü zan, tahminlere, söylentilere, duyumlara dayalı temelsiz düşünce ve kanaatlerdir. Putperestlerin tapındıkları putlar, inkârcıların yücelttiği lider ve önderlere ilişkin düşünce ve inanışları bu sınıfa girer (10/Yunus, 36; 53/Necm, 28).

Diğer versiyonu ise herhangi bir gerçeklik temeline dayanmayan zan ve

temelsiz kötü kanaatlerdir. Özellikle başkalarının şeref ve haysiyeti; toplumdaki itibarı; zedelenme tehlikesi olan hak ve hukuku; siyasi ve ticari-mesleki konumu söz konusu olduğunda kötü zan besleyip üstelik bunu başkalarıyla paylaşmak, zan üzerine niyet okumak, suç isnat etmek bu yasak kapsamına girer. Yasaklanan kötü zannı en güzel Efendimiz (s.a.), kötü zannı "sözlerin en yalan olanı" şeklinde tarif etmiştir.

Kötü zanna (suizanna) karşı mü'mine yakışan güzel zan (hüsnüzan)dır. Bu da insanlar hakkında iyilik düşünmek, onlara kötü niyet atfetmemektir. Efendimiz bunu ibadetle eşdeğer tutmuştur: "Güzel zan beslemek güzel ibadetlerdendir" (Ebu Davud, Edeb, 81; Müsned, II, 297). İslam'ın irfan geleneğinde bazı tarikatlar, hüsnüzannın alanını öylesine geniş tutmuşlardır ki, mesela "Birinin meyhaneye girdiğini gördüğünüzde, onun bir yakınını oradan çıkarmak üzere girdiğini düşünün" demişlerdir.

Bir başka açıdan başkalarının hak ve hukukuna taalluk etmeyen konularda zanda bulunmak caiz olduğu gibi bazı durumlarda gereklidir de. Nitekim fakihler ve muhaddisler haber-i vahid olan hadisleri içtihat ve görüşlerinde referans almışlardır. Her biri zanni bilgi ifade eden haber-i vahid rivayetler ve içtihatlar olmasaydı toplumsal hayatın İslami hükümlere göre şekillenmesi, insanların hak ve hukuklarının korunması mümkün olmazdı.

Burada sormamız gereken sual şudur: Acaba "**zan**"ın her türlüsünden mi kaçınmalı? Ayet zanna bir sıfat verdiğine göre, kaçınmamız gerekenin "**kötü zan**" olduğu anlaşılıyor. Bu durumda biriyle ilgili birtakım şüpheler, suç işlediğine dair dikkate alınmaya değer karineler varsa bunun araştırılması zarurettir, aksi halde suçlular zanlı olmaları dolayısıyla araştırılıp soruşturulmayacaklarsa kötü fiillerine rahatça devam ederler. Üzerinde hassasiyetle durulması gereken araştırma-soruşturma yapmadan birinin zan üzerine yargılanması, ona suçlu muamelesi yapılmasıdır. Nisa sûresinin 83. ayetinde bununla ilgili yol gösterici bilgiler vardır: "*Kendilerine güven veya korku haberi geldiğinde, onu yaygınlaştırırlar. Oysa bunu peygambere ve kendilerinden olan emir sahiplerine götürmüş olsalardı onlardan 'sonuç-çıkarabilenler,' onu bilirlerdi. Allah'ın üzerinizdeki fazlı ve rahmeti olmasaydı, azınız hariç herhâlde şeytana uymuştunuz.*" Ebu Süfyan, Medine'ye adamlar göndererek büyük bir ordu hazırladığını ve yakında Medine'ye saldıracağı haberlerini yayınca, buna münafıklar ve onların etkisinde kalan bazı Müslümanlar bu haberlere itibar edip korku yaymaya başladılar. Ayet, bunun sosyal moralite yönünden doğurduğu sakıncalara dikkat çektikten sonra, bu tür haberlerin psikolojik savaş kategorisinde ele alınıp asıl doğru bilginin Allah'ın Elçisi ve emir sa-

hiplerinden yani yetkililerden alınması ve ona göre tutum takınılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Her habere itibar edilmesinin diğer bir örneği Hz. Süleyman'a Yemen melikesi Belkıs'tan haber getiren Hüthütün haberinin hemen kabul edilmeyip araştırılmaya tabi tutulmasıdır (bkz. 27/Neml, 20-27). Sûrenin 6. Ayetine iniş sebebi teşkil eden olayda da gözlendiği üzere çarçabuk karar verilecek olursa büyük hatalara düşülmesi mukadderdir. Bu çerçevede Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Teenni ile hareket etmek Allah'tan, acele şeytandandır" (Tirmizi, Birr, 66).

b) Tecessüste bulunmamak: "**Tecessüs**"ün kendisinden türediği "cesse" damarı tutmak, kişinin hasta olup olmadığını tespit etmeye çalışmaktır. Casusla aynı kökten gelen tecessüs ise gizli bir şeyi araştırmak, mahrem olanı deşifre etmek veya herkesçe bilinmemesi gereken şeyi açığa vurmak demektir. Gizlilikleri araştıranların bazı gayeleri var:

a) Özel hayatında veya işinde kusuru olan kişiye şantaj yapmak suretiyle istemediği bir tutum veya fiile zorlamak,

b) Onu yakın çevresi veya kamuoyu nezdinde itibarsızlaştırmak, gözden düşürüp işini yerine getiremez hale getirmek.

Ancak bazıları psikolojik rahatsızlıkları, ruhsal bozuklukları dolayısıyla başkalarının gizli hayatlarını araştırır, bundan tuhaf bir zevk ve tatmin duygusuna sahip olur. Bu röntgencilik gibi tedaviyi gerektiren kalp hastalıklarından biridir. Mahrem dünyaya ait bir olayın kişilerin rızası hilafına tespiti ve teşhiri hem ahlak dışıdır hem hukuken suçtur.

Bunun ilk prensiple yani "kötü zan besleme yasağı"yla ilişkisi var. Kötü bir zannı kanıtlamak üzere harekete geçen kişiler, gizli bir takım araştırmalara koyulur, tecessüslerde bulunur, bu arada mahrem hayatla ilgili kuralları da ihlal ederler. Bu durumu hükümetler ve devletler ölçeğinde düşündüğümüzde bundan otoriter ve giderek totaliter nitelik kazanan yönetimler çıkar.

Teknolojinin baş döndürücü hızla gelişmesi, mahrem dünya diye bir şey bırakmadı. Son derece sofistike yöntem ve araçlarla hedef seçilen kişilerin mahrem hayatı, konuşmaları, fiilleri kayıt altına alınabilir, montaj hileleriyle istenildiği kılığa sokulabilir. Bu açıdan elde ediliş şekilleri itibariyle suç olan bir fiilin delil veya şantaj aracı olarak kullanılmasına daima kuşkuyla bakmalı. Ortada can ve mal güvenliğini ilgilendiren bir tehdit söz konusu ise –cinayet, terör, fiili saldırı, yolsuzluk, rüşvet vb.– o zaman da hâkim kararıyla ve devletin meşru kuvvetleri kullanılarak bu türden kayıtlar ve tespitler yapılabilir fakat bunların da kamuoyuna gelişigüzel teşhir edilmesine; birilerinin rakiplerini zor duruma düşürmek amacıyla kullanılmasına izin verilmemelidir. Ancak ül-

kenin güvenliği söz konusuysa düşmanın plan ve hazırlıklarını öğrenip ona göre tedbir almak maksadıyla casusluk faaliyetine cevaz verilmiştir.

Bilindiği üzere İslam fıkhının kabul ettiği en ağır suçlardan biri "zina"dır. Zina suçunun cezayı gerektirecek şekilde tespiti için dört adil şahidin bu fiile açık bir biçimde tanıklık etmesi gerekir (4/Nisa, 15; 24/Nur, 4). Öyle ki gayrimeşru cinsel birleşme fiili, "kılıcın kınına girişi" şeklinde tasvir edilmiştir. Aynı örtü altında bir arada yakalanan bir çifte uygulanacak ceza ise bilginlerin çoğuna göre "te'dip"ten ibarettir. Takdir olunacağı üzere, neredeyse hiç kimsenin bu fiili dört kişinin açıkça görebileceği pozisyonda işlemeye kalkışması düşünülemez. Bu manada İslam fıkhına göre sabit olmamış zina fiili veya namus suçu dolayısıyla işlenen "töre cinayetleri"nin meşruiyeti söz konusu değildir. Hatta zina suçunu itiraf etmek üzere gelen bir kadını Hz. Peygamber geri çevirmek için defalarca uyarmıştır.

Bu açıdan bakıldığında suç fiilini işleyenlerin suçlarını araştırıp çıkarmak caiz olmaz. 12. ayette "birbirinizin gizli fiillerini/gizliliklerini araştırmayın" buyruğuna şu üç noktadan bakılabilir:

1) Allah'ın Elçisi (s.a.): "Ey diliyle inanıp, iman kalbine girmeyen kimseler. Müslümanların gıybetini yapmayın; gizli kusurlarını araştırmayın. Kim onların gizli kusurlarının peşine düşerse, Allah da onun gizli kusurlarını araştırır. Allah kimin gizli kusurlarını araştırırsa, evinde dahi onu rezil eder." (Tirmizi, Birr, 85; İbn-i Hıbban, Sahih, XIII, 75.)

2) İbn-i Mes'ud'a bir adam getirilir ve "Bu sakalından şarap damlayan biridir" denir. Büyük fakih sahabe "Bize tecessüs (gizlilikleri araştırma) yasaklandı. Apaçık görürsek, başka, onun gereğini yaparız" der (Ebu Davud, Edeb, 37). Yine Ebu Davud'un naklettiği bir hadiste şöyle Efendimiz (s.a.) şöyle bir uyarıda bulunmaktadır: "İnsanların ayıplarının, gizli hallerinin peşine düşüp araştırmaya kalkışırsan, onların ahlakını bozarsın veya buna yakın bir şey yapmış olursun." (Edeb, 37.) Hadisler, insanın kusurlu olduğunu, kusurunun da gizli kalıp deşifre edilmemesi gerektiğini bildirmektedir. Gizli halleri araştırıp ortaya çıkarmak; istenmeyen gelişmelere yol açar, bu ise aile ve toplumun istikrar ve huzurunu bozar. Yine Ebu Davud, şu rivayete yer verir: Abdullah bin Mes'ud'a birini getirirler ve '-Bu adam, sakalından şarap damlayan falancadır' derler. Abdullah bin Mes'ud şöyle der: '-Biz ayıp ve kusur araştırmaktan men edildik. Eğer kendiliğinden bir kusur veya ayıp ortaya çıkarsa, biz onun gereğini yaparız." (Edeb, 37.)

Günahlar da itiraf edilmez veya deşifre edilmez. İtiraf ve deşifre başkalarını günaha şahit tutmaya yarar, olabilir ki Yüce Allah bir günahı affedecektir, başkalarının buna şahit tutulması gerekmez. Deşifre edilen bir günah veya ku-

sur da, kişinin tevbe edip bunu terketmesinden sonra insanların zihninde o kişiyi kusur ve günahla hatırlanmasına yol açar. Bu dahi kişilik haklarını zedeler. Nasıl Allah'ın bir ismi Settar ise ve ayıpları örten (Settaru'l uyup) ise, insanlar da başkalarının günah ve kusurlarını örtmesini bilmeli. Bunu "Fasıkıfıskıyla anma" ilkesinden ayrı bir şeydir. Kişi eğer biteviye fısk ve fücur içinde ise, başkalarını onun zararlarından korumak amacıyla onu fıskıyla anmak, insanları uyarmak gerekir.

3) Abdurrahman bin Avf'tan naklen gelen bir rivayet şöyle: Bir gece Hz. Ömer'le dolaşıyorduk. Kapısı bir parça aralık bir evden kandil ışığı geliyordu. İçerde sesleri birbirine karışan kimseler vardı. Ömer "Bu Rabia b. Umeyye b. Halef'in evidir, şu anda içki içiyordur. Ne yapalım?" diye sordu. Ben de: "Benim görüşüm, biz şu anda Allah'ın yasakladığı bir şeyi yapıyoruz" dedik ve Hucurat 12. ayete atıfta bulundum. Ömer beni haklı buldu, geri döndük. Hz. Ömer'le ilgili başka bir örnek de vardır:

Bir başka rivayete göre "Hz. Ömer, bir gece Medine'de dolaşıyordu. Evlerden birinden şarkı sesleri duydu. Duvara tırmanıp içeri girdiğinde hoşlanmadığı bir manzara ile karşılaştı ve içerideki adama çıkıştı. Adam: 'Ey Mü'minlerin Emiri, dur, (hüküm vermede) acele etme. Eğer ben, Allah'a karşı bir hata işlediysem, sen üç hata işledin:

a) Allah Teâlâ, "Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın." (49/12) buyurduğu hâlde, sen ayıp araştırdın.

b) Allah, "Evlere kapılardan girin!" (2/Bakara, 189) buyurduğu hâlde, sen duvara tırmandın.

c) Allah, "Ey iman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip onlara selâm vermeden girmeyiniz. Böyle yapmanız sizin için daha münasiptir. Olur ki düşünür, hikmetini anlarsınız." (24/Nûr, 27) buyurduğu hâlde, sen evime izinsiz girdin ve üstelik selam da vermedin' diye karşılık verdi.

Hz. Ömer: 'Eğer ben seni affedersem, sen de beni affeder misin?' dedi. Adam kabuledince, Hz. Ömer 'Affettim' diyerek evden çıkıp gitti." (Kenzu'l-Ummâl, III, 808, Hds. no: 8827)

Sonuç: Mahrem alan korunmuştur. İnsanların gizli işleri, kusur ve ayıpları araştırılmaz. Biri bizdeki ayıbı araştırmaya kalkışsa bile bizim mukabil bir hareketle onun ayıplarını araştırmaya kalkışmamız doğru değildir (Ebu Davud, Libas, 14). Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İnsanların ayıplarının, gizli hallerinin peşine düşme. Böyle yaparsan onların ahlakını bozarsın veya buna yakın bir şey yapmış olursun" (Ebu Davud, Edeb, 37). Sonuç itibariyle şu denebilir: Tecessüs yasağı asli, tecessüste bulunmak arızidir.

Gizliliklerin çokça araştırıldığı ve bu tür haber ve bilgilerin hayli revaç bulduğu bir toplum, ahlaki bakımdan ikiyüzlüdür, büyük bir çürüme geçirmektedir, aslında kendi kusur ve ayıplarını, suç ve cürümlerini bir başkasının aynasında seyretmek gibi patolojik bir bozukluk göstermektedir. Bu yüzden zina suçu işleyen bir kadına erkekler bir anda "onu taşlayalım" diye bağrışınca Hz. İsa "İlk taşı bu suçu hiç işlemeyen atsın" buyurdu, kimse eline taş almaya cesaret edemedi.

c) Dedikodu ve gıybet: Dedikodu, başkasını arkasından çekiştirmek, gıybetini yapmak, hoşlanmadığı isim, sıfat ve fiillerle anmak, hakkında bu türden söylentiler yaymak, küçük düşürücü imajlar üretmek kesin olarak yasaktır. Hz. Peygamber gıybeti kişinin hoşlanmadığı bir şeyle anılması olarak tarif etmiştir: "Gıybet din kardeşini hoşlanmadığı şeyle anmandır. Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet etmiş, onda yoksa iftira atmış olursun" (Müslim, Birr, 70; Ebu Davud, Edeb, 35: Tirmizi, Kıyamet, 51).

Ayet-i kerime bu fiili tiksindirici (kerih) tavsif etmiştir. Kardeşinin gıybetini yapan kardeşinin ölü etini yemiş gibi olur. Leşten parça koparıp yemek tiksindiricidir; bu insan eti daha tiksindirici, hele kardeşin ölü eti olunca büsbütün tiksindirici olur. Dedikodusu veya gıybeti yapılan kişi din kardeşi olduğuna göre ona karşı işlenen günah fiili bu şekilde tiksindiricidir.

Prof. Dr. Bengi Semerci "Duyguların Şifresi" adlı eserinde, dedikodu yapan kişinin, aslında onunla beslendiğini, kendisinde eksik gördüğü veya zayıf olduğunu düşündüğü noktaları gıybetle tedavi etmeye çalıştığınıanlatır. Gıybetini yaptığı kişi hakkında çıkan olumsuzlukları konuşarak, dedikodusunu yaparak, kendi yerini içinde değerli kılmak ister. Gıybet, insanın başkalarını değersizleştiren şeyleri konuşarak kendi zaaflarını bastırma tekniğidir. Dedikoducu şöyle düşünür: "Ne de olsa onlar da benim gibi veya benden daha kötüler..." diyerek teselli bulur. Böylelikle kendisine yükseklere çıkma zahmetine katlanmaktansa, 'onlar' dediklerini aşağıya indiriyor. Yüce Allah, bu teşbihle, meselenin psikolojik arkaplanına bakmamızı sağlıyor. Sanki bizler de içimizdeki eksiklikleri başkalarının zayıf yönlerini, etini yemek suretiyle tamamlamaya, beslemeye çalışıyoruz. Antropologların iddiasına göre bazı kabile toplumlarında "yamyam" adı verilen insan eti yiyenler, etlerini yedikleri insanların güçlerinin kendilerine geçtiklerine inanıyorlar.

Semerci, gıybeti bir "şiddet aracı" olarak tarif ediyor ve "Dedikodu ve söylenti gençlik döneminden başlayarak bazı insanların şiddet uygulama biçimidir. Düşmanlığını, kıskançlığını, korkusunu dedikoduya döker. Şiddet, sözleridir artık..." diyerek gıybeti bir silaha benzetiyor. Said Nursi de gıybeti silah

olarak tanımlar: "Düşmanıma gıybetle ceza vermekten nefsimi yüksek tutuyorum ve tenezzül etmiyorum. Çünkü gıybet; zayıf ve zelil ve aşağıların silahıdır."

Kişiyi bu türden günahlardan kurtaracak olan takvadır. Kim bu fiilleri işleyip de sonra tevbe eder, bağışlanma dilerse yüce Allah tevbeleri çokça kabul eden, kullarına merhamet edendir. Müslümanlar arasındaki ilişkinin temeli kardeşliktir. Hz. Peygamber (s.a.) kardeşliğin çerçevesini şöyle belirlemiştir: "(Birbirinize karşı) Kötü zandan sakınınız. Çünkü kötü zan sözlerin en yalan olanıdır. Başkalarının gizli kapaklı hallerini araştırmayın, birbirinize karşı övünüp böbürlenmeyin, birbirinizi kıskanmayın. Ey Allah'ın kulları! Allah'ın size emrettiği gibi kardeş olun" (Buhari, Edeb, 58; Müslim, Birr, 28.)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

13. Ey insanlar, gerçekten, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler (şeklinde) **kıldık. Şüphesiz, Allah katında sizin en üstün** (kerim) **olanınız,** (ırk ya da soyca değil) **takvâca en ileride olanınızdır. Şüphesiz Allah, bilendir, haber alandır.**

Ayet, insanların tümüne hitap edip insanlığın aşkın birliğine vurgu yapar. İnsanlar bir erkek ve bir dişiden yaratılmıştır. Dinleri, dilleri, ırkları, doğdukları coğrafi bölgeler ve gelenekleri her ne olursa olsun insanlar bir ailenin üyeleridir, aralarında ontolojik eşitlik mevcuttur. (Daha geniş bilgi için bkz. 4/Nisa, 1. ayetin açıklaması.) İnsanların farklı topluluklar halinde olması aralarındaki beşeri ilişkinin çatışma ve üstünlük iddialarına meydan vermeksizin barış, karşılıklı anlayış, yardımlaşma, anlama-tanıma ve tanışma zemininde sürmesi gayesine matuftur. Topluluklar arası farklılıkların sebeb-i hikmeti "tearuf"tur. İnsanlar ilk defa birbirleriyle karşılaştıklarında "tearuf"la birbirilerini tanımaya başlarlar. Arkasından "müzakere" eder, tanıma ve tanışma süreçlerini derinleştirip sürekli kılarlar. Her şey yolunda giderse tearuf ve müzakere "muahede" ile noktalanır ki bu barış içinde bir arada yaşamayı mümkün kılan toplumsal sözleşmedir.

Ayetin anahtar terimi olan "**tearuf**" muarefe, irfan, arif, marifet, maarif, örf ve ma'rufla aynı kökten gelir. İnsanların farklı topluluklar halinde yaratılmasının hikmeti, birbirlerini tanımaları, tanışmaları (muarefe), birbirlerinin tanımsal çerçevesini öğrenmeleri (tarif); birbirlerinden etkilenmeleri (örf);

iyi ve doğru şeyleri, güzel hasletlerini birbirlerine aktarmaları (ma'ruf) ve irfan zemininde kendi nefislerini (Ma'rifet-i nefs), varlık âlemini (Ma'rifetulhalk) ve Allah'ı bilmeleridir (Ma'rifetullah). Bu suretle hikmet ve marifete sahip olacaklar, barış içinde ve bir arada yaşayacaklar.Teraruf yoluyla birbirini anlayıp tanıyan farklı kavim ve insan grupları arasında sevgi, bir tür duygusal yakınlaşma; bundan da karşılıklı anlayış, dayanışma ve paylaşma hasıl olur. Düşmanlıklar büyük ölçüde birbirini tanımazlıktan, anlamazlıktan kaynaklanır. Nihayetinde "Kişi bilmediğinin düşmanıdır."

Diğer anahtar terimler "**kabile ve şuub**"tur. Sayısal insan toplulukları şöyle sıralanır: Aşiret, kabile, kavim ve halk. Hepsinin üstünde inanç birliğini ifade eden evrensel topluluk olan "ümmet" yer alır. Ümmet küresel/evrensel çatıdır.

Kurtubi kelimenin iştikakı ve türeyen anlam düzeylerine genişçe yer verir: Şa'b, "şube"nin çoğuludur; birden fazla kabileyi şemsiyesi altına alır veya kabilelerin başları olarak nitelendirilir; Rabia, Mudar, Evs ve Hazreç gibi. Kabileler ağaç dalları gibi birbirinden ayrılır, bu yüzden kabilelere aynı zamanda şubeler de denir, bir araya geldiklerinde toplamda şa'b olur. Kelime çift/zıt anlamlı olduğundan hem dağıtan-ayıran, hem toplayıp birleştiren anlama sahiptir. "Şi'b" vadi için kullanıldığında bir yanı birleşen, diğer yanı dağılan vadiyi ifade eder. Ölüme ayırıcı olduğu için "şu'ub" denmiştir. "Şi'ab" dağ yollarıdır. **Cevheri**'ye göre Şiub, Arap ve Arap olmayanların kabilelerinden ayrılan kollara denir. Arapların, Araplara üstün olmadıklarını savunan kesime Şuubiye adı verilir. Araplar çeşitli kabilelerden müteşekkildir, onlara "şa'b" denildiğinde sanki tek bir kabile gibi anlaşılmış olurlar, kabileler ortak atalarına nispet edilirler yani bir ata onları bir arada toplar ve bir arada tutar. İbn-i Abbas, Şuub'un cumhur yani büyük kalabalığı ifade ettiğini söyler. Bu manada Mudarşuub, diğer kabileler onun kolları, boylarıdır. Kelimenin sunduğu bu zengin imkândan istifade ile modern Arapçada da farklı toplulukların bir araya gelmesi dolayısıyla bunlara yerinde isimlendirme ile "**şa'b**(halk)" denmiştir.

Aslında Kur'an-ı Kerim tarihin derinliklerinden bugüne gelen bir toplumsal gelişme modeli verir. Modern sosyal bilimlerin esas aldığı gelişme modeli ise farklıdır.

Durkheim ve **Ziya Gökalp**'ın Batı'yı esas alan gelişme şemaları şöyle sıralanır: Klan-imparatorluk arası dönem; klan, boy, aşiret, site-kent; İmparatorluk-ulus arası dönem, imparatorluk çağı, derebeylik/feodalite, monarşi ve ulus.

Bizim esas almamız gereken beşeri/sosyal örgütlenme şeması şöyle olması gerekir: Ferd-i vahid olarak insan, aile, aşiret, kabile, kavim-karn, halk ve

ümmet. Bu şema aslında evrenseldir, her toplumda görülebilir, özellikle Anadolu, İran, Bilad-ı Şam, Afrika, Asya ve Arap yarımadasında varolan her beşeri topluluğun şu veya bu beşeri duruma denk düştüğünü söyleyebiliriz.

"Aile (**üsre**)", iki ve daha fazla kişiden oluşur, alternatifi olmayan örgütlenme biçimidir. "**Aşiret**", asgari 10 veya daha fazla kişiden oluşur. Aralarında kan ve akrabalık bağı olup yakın evlilikle oluşur. "**Kabile**", birbirine yakın ve uzak aşiretlerin bir araya gelmesinden oluşur. Aralarında ortak sorumluluk ve yükümlülükler vardır, kabile üyeleri bunları 'kabul' ettiklerinden kabile olmuşlardır. "**Kavim**", birden fazla aşiret ve kabilenin aynı çerçeve içinde yer almasından teşekkül eder. Aralarında renk, ırk ve dil birliği vardır. "**Şa'b** (halk)" birden fazla kavmin ortak coğrafi mekânı paylaşıp bir arada bulunmak suretiyle meydana getirdikleri kavimler birliğidir.

Kur'an-ı Kerim'in bu terimleri niçin seçtiği önemlidir. Araplar toplumsal örgütlenme biçimlerini bedenin yaratılışını temel alarak yaparlar. İnsanın kafatasını meydana getiren baş kemiklerinden herbirine **kabile** ve bu kemiklerin birbirine kavuşup bitiştiği eke de **şa'b** denir. Bu izahı veren **Elmalılı**, "bir asla mensup olan toplulukların hepsinin başı ve büyüğü olan toplum (cemiyet) şa'btır ki, kabileleri ihtiva eder" der. Bu da yukarıda değindiğimiz üzere modern Arapçada "**şa'b**", bizim Türkçede kullandığımız "**halk**"a tekabül eder. Halk, canlı bir beden hükmündedir.

"Batı-dışı bir sosyoloji"den şu sonuca varıyoruz: Birden fazla aile, aşiret ve kabileden oluşan kavimlerin ortak özellikleri dil, renk ve ırk (etnisite?) birliğine sahip olmalarıdır. Halk ise ortak bir coğrafi mekânda (yurt/vatan?) farklılıklarını koruyarak bir arada yaşama iradesini gösteren birden fazla kavmin, "kavimler birliği"nin ismidir.

Bu kavramsal çerçeveyi Türkiye coğrafyasına uygulayacak olursak, Türkler, Kürtler, Lazlar, Boşnaklar, Araplar, Arnavutlar, Çerkezler vd. birer kavimdirler, bir arada bulunmaları onları şa'b/halk yapar. Birbirine eşittirler. Varlık yapısı itibariyle eşitliği bozan, –11. ayette açıkladığımız üzere– tabii halde kabul edilmesi gereken "kavm"in "kavmiyetçilik" şeklinde içerik ve form değiştirip diğer kavimleri ve beşeri toplulukları tahakkümü ve hegemonyası altına almaya kalkışmasıdır ki, modern zamanlardaki karşılığı ulusçuluk/milliyetçiliktir.

Allah katında aşiretlerin, kabile, kavim veya halkların ırk, dil, etnik köken, renk, coğrafi bölge, tarihsel mirasları vs. özellikleriyle birbirlerine herhangi bir üstünlüğü yoktur. Bütün insanlar Adem ve Havva'nın çocuklarıdır. Âdem de topraktan yaratılmıştır. Veda Hutbesi'nde açıkça deklare edildiği üzere ne Arabın Arap olmayan ne Arap olmayanın Araba ne siyahın beyaza

ne beyazın siyaha üstünlüğü yoktur. Üstünlük sadece takvadadır. (Müsned, V, 411.) (Daha fazla bilgi için bkz. Ali Bulaç, "Tarih, Toplum ve Gelenek", 4. Bsm. İstanbul-2012.)

Sura üfürüleceği zaman bütün soy-sop unsurları yok olup gidecektir (bkz. 23/Mü'minun, 101-103). Yüce Allah takva sahiplerini sever (3/Âl-i İmran, 76; 9/Tevbe, 4, 7). Hz. Peygamber (s.a.) de, "İnsanların en hayırlısının Allah'tan en çok sakınıp korkan olduğunu" buyurmuştur (Buhari, Enbiya. 8; Müslim, Fezail, 168). İnsanı yücelten yüksek ahlaki değerler, hak ve hakkaniyete riayet, manevi olgunluk yolunda kat ettiği mesafe, ibadetler ve taat ile ruh güzelliğidir. Bunlar da hadiste belirtildiği üzere "Hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği"dir ki, Efendimiz duasında bunları Yüce Allah'tan dilerdi (Müslim, Zikr, 72). Maddi cevheri esas alan üstünlük mukayeseleri çatışmaları, kanlı savaşları besler. İnsana sınırlarının olduğunu öğreten yegâne faktör takvadır, Allah'a en yüksek düzeyde bilinçle bağlanması, O'ndan sakınıp korkması, gönülden emirlerine itaat edip iradesine kendini teslim etmesidir. Maddi cevher olan renk, ırk, milliyet, kavim, kabile vb. unsurlar Allah katında değersizdir: "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, fakat kalbinize ve yaptığınız işlere (ameller) bakar" (Müslim, birr, 33; İbn-i Mace, Zühd, 9). Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'nin fethinde Kâbe'yi tavaf ettikten sonra yaptığı konuşmada şöyle buyurmuştu:

"Ey İnsanlar! Allah sizden cahiliye devrinin kibirlenme ve atalarla övünme âdetini kaldırıp gidermiştir. İnsanlar iki gruba ayrılır: Bir grup takva sahibi, dindar ve Allah katında değerli olan; diğeri günahkâr, isyankâr ve Allah katında değersiz olan kimsedir. Yoksa insanların hepsi Hz. Âdem'in çocuklarıdır. Allah da Âdem'i topraktan yaratmıştır." (Tirmizi, Tefsir, 49/5. Ayrıca bkz. Ebu Davud, Edeb, 110.)

قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا ۜ قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُوٓا اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ
الْاِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ ۖ وَاِنْ تُطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ اَعْمَالِكُمْ
شَيْـًٔا ۚ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهٖ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ
اُولٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ اَتُعَلِّمُونَ اللّٰهَ بِدِينِكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا
فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

14. Bedeviler, dedi ki: "İmân ettik." De ki: "Siz imân etmediniz; ancak "İslâm (Müslüman veya teslim) **olduk deyin. İmân henüz kalplerinize girmiş değildir. Eğer Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederseniz, O, sizin amellerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."**

15. Mü'min olanlar ancak o kimselerdir ki, onlar, Allah'a ve Resûlü'ne imân ettiler, sonra hiçbir kuşkuya kapılmadan Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat ettiler. İşte onlar, sadık (doğru) **olanların ta kendileridir.**

16. De ki: "Siz Allah'a dininizi mi öğreteceksiniz? Oysa Allah, göklerde ve yerde olanları bilir. Allah, her şeyi bilendir."

14 ve devamı ayetlerin Esedoğulları (veya Esed bin Huzeyme oğullarından) bedevi olanlar hakkında indiği söylenmiştir. Süddi'ye göre ise iniş sebebi Fetih sûresinde (48/16) zikri geçen bedevilerle ilgilidir.

İslam'ın Medine'de etkili bir dini davet ve güçlü bir siyasi güç olarak ortaya çıkmasından sonra bedevi Araplar kitleler halinde İslam'a girmeye başladılar. Bunlardan biri de özellikle kıtlık senesinde zekât mallarından ve Müslümanlığın maddi avantajlarından yararlanmak üzere Medine'ye gelenlerdi. Zikri geçen kabile Medine'ye gelmiş ama süren düzeni adeta altüstü etmişti, haliyle bazı rahatsızlıklar dile getirilince kabilenin önde gelenleri "Biz sizinle savaşmadık, hayvan sırtında kuru bedenlerimizle değil çoluk çocuk gelip İslam olduk" dediler. Haklı eleştirilere cevap yetiştirmeye çalışırlarken biraz da Müslümanların kendilerine minnet duymaları gerektiğini ima ediyorlardı.

Bunun üzerine inen ayet, hem onların iç dünyalarını açığa vurmuş oldu -ki bu konu gayb alanına dâhil olduğundan ancak vahiy ile anlaşılabilirdi. Hz. Peygamber dâhil kendisine vahiy ile bildirilmedikçe gaybı bilemezdi- hem de son derece önemli bir konuyu açıklığa kavuşturmuş oldu ki, bu da "**iman**" ile "**İslam**" arasında yaptığı ayırımdı. Ayet, Medine'deki medeni düzeni altüstü eden, üstelik Müslümanlığını minnet konusu olarak öne süren bedevi kabileye "**Hayır, siz henüz iman etmiş değilsiniz, sadece İslam olmuşsunuz**" diyordu.

İman sübjektif bir olaydır, kısa tarifiyle kalbin ameli, ruhun derinliklerinde vuku bulan bir reformdur. "E-m.n" kökünden 879 yerde geçen kelimenin "inanmak/iman etmek", "güvenmek/itimat etmek" ve "emanet etmek" anlamlarında kullanıldığını söylemek mümkün. Bize göre her insanın şu veya bu nitelikte, düzey ve yoğunlukta bir inancı olduğundan, iman Türkçedeki "inanç"ın karşılığı değildir. İman, sahih vahyi bilgi, haber ve yargılarla düzenlenmiş inançtır. Eğer referans vahiy değilse, kendisine inanılan şey "inanç", vahiy ile düzenleniyorsa,

ona "**iman**" denir. Nitekim "**Ey İman edenler!**" diye başlayan ayetlerin tümünde muhatapların vahiy ile inanmış, inançlarını düzenlemiş kimseler kastedilmektedir. Yoksa Yahudi ve Hıristiyanların, Budist ve Taoistlir, Animist ve Totemistlerin, hatta Deist ve Ateistlerin de inandıkları bir şeyler var.

İnsanın iç dünyasında köklü bir devrim olmadıkça iman tahakkuk etmiş olmaz. İman kalbin inkılabıdır, üzerinde bulunduğu halden başka hale geçmesi, eski konumunu terketmesidir. Belirgin özelliği ihlastır yani her ne yapılıyorsa kimsenin görüp takdir etmesine, ödül vermesine imkânolmadığı iç dünyada Allah için olması, kalbin kendini Allah'a adamasıdır. Tabii ki iman soyut bir inanç değildir. Aksine iman'da kelimenin etimolojisinin de bizi sevkettiği semantikten anlaşıldığı üzere "güvenlik (emniyet); kesin bilgi (emin olma hali); varlık âleminin yaratıcısı ve koruyucusunun himayesi altına girme (eman) ve kalbin huzuru, itminanı (emn) söz konusudur. Her insanın şu veya tarzda, mahiyet ve formda bir inancı vardır, inancı olmayan insan tasavvur edilemez ama her inanç iman değildir. Sahih bir din eğer inancı düzenliyorsa işte bu inanç "iman" seviyesine çıkmış olur. Bu da gösteriyor ki iman, tabiatı gereği ontolojik emniyet, epistemelojikyakîn ve ahlaki norm ve kurallar mecmuasını kendinde barındırır.

Bedevi Arap kabilesi ise Arap yarımadasının adım adım İslam'ın siyasi ve askeri hakimiyeti altına girdiğini, İslam'ın gelişmeye paralel olarak zenginlik, statü, itibar ve prestij getirdiğini gözlemliyor. Bu aşamadan sonra gelişmenin, tabir caizse "trendin dışında" kalmak akıllıca olmazdı. Bu uzak mesafeden Mekke'nin artık kesin olarak elden çıktığını anlayan Muaviye'nin babası Ebu Süfyan'ın "**Muhammed kazandı**" deyip İslam'a girmesine benzer. Tabii ki biz kimsenin iç dünyasını bilemeyiz, belki de Ebu Süfyan, hakikati idrak edip iman etmişti; Esed bin Huzeyme ise öyle değildi. Öyle olmadığını hakkında inen bu ayetten haberdar olabiliyoruz ancak. Sahiheyn'de yer alan kayda göre Sa'd b. EbiVakkas, Hz. Peygamber (s.a.)'e birini işaret ederek "Ona da bir şeyler ver, o da mü'mindir" deyince, o da "Veya Müslümandır" (de) buyurmuştur (Buhari, Zekât, 53; Müslim, İman, 236.)

Hz. Ali "Hicretten sonra bedeviliği, bedevi hayata dönüşü (et taarrubba'delhicre)" yedi günahtan biri sayar. Bazıları bunun ziraata dönmek şeklinde anlamak istemişlerse de, öyle değil; taarrub badiye hayatına, badiyeden kinaye ile Allah'ın sözünü dinlemeye, İslami hükümlere karşı muhalefete, hatta ridde savaşlarında gözlenen silahlı isyan ve savaşlara dönüş demektir.

Buna göre bedeviler "**iman**"a değil, "**İslam**"a girmişti. Said Nursi, İslam için inkıyat, iman için iz'an der. Başka bir deyişle İslam kimlik beyanı, aidiyet; iman ise vicdan, takva, ahlak ve salih ameldir. Bedeviler İslam olmuş, bu dine

inkıyat olmuşlardı ama iman kalplerine henüz girmiş değildi, kısaca İslamiyet'i içselleştirmiş sayılmıyorlardı. İman insanın iç dünyasındaki Allah'a teslimiyeti yani batın; İslam görünür alanlarda kurallara boyun eğmesi yani zahirdir. Bu çerçevede İslam'ın iki anlam düzeyi ortaya çıkmış oluyor:

a) İmana bakan yönü olan İslam'dır ki bunun en çarpıcı ifadesini İbrahim aleyhisselâmdan bulmaktayız: "Rabbi ona 'Teslim ol' dediğinde, o 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum' demişti". (2/Bakara, 131). Bu düzeydeki iman insanın kendini Allah'ın iradesine teslim etmesi, ihlasla emredilen hükümleri yerine getirmesi ve kalbinde Allah'tan başka hiçbir şeye asli değer, kalıcı meşgale ve değişmez gaye olarak yer vermemesidir.

b) İslam'ın imana bakan yönü olduğu gibi harici, zahiri teslimiyet yönü de vardır. İbadetler ve başka fiillerle dışa yansır. İbadet ve fiillerin ne kadar ihlasla yapıldığını bilmek mümkün değildir; bu tamamıyla kişilerin iç dünyalarındaki samimiyetle, ihlasla ilgilidir. Bu yüzden ayette tenkit konusu yapılan "imandan kopuk İslamlık"tır ki bu da iki şekilde olur: Biri sözü edilen bedevi kabilenin İslam'ın askeri ve politik hakimiyeti altına girmesi şeklinde olur; diğeri anneden-babadan Müslüman olup İslamiyet'i isim (nominal) olarak üzerinde taşıyanın durumunda gözlenir. Söz konusu Müslümanlık bir etiketten, ruhu ve kalbi harekete geçirmeyen harici, görünür bir kimlikten, süregelen bir alışkanlıktan ibarettir.

Belirtmek gerekir ki her iki durumda da İslamiyet'in kişiye veya topluluğa büyük faydası yoktur. Çünkü söz konusu İslamiyet, iman boyutundan yoksun olduğundan bilinçten de yoksundur. Bilinçten yoksun olduğundan takvası yoktur. Hakiki anlamıyla İslamiyet, Allah'ın iradesine tam teslimiyet ise, teslim olan kimsenin ilahi hükümlerin tümüne de kalben inanması ve hayati faaliyetlerini de bu hükümlere göre düzenlemesi beklenir. Öyle yapmıyorsa gerçekte Allah'ın iradesine tam teslim olmuş değildir. İslami bazı bilgileri, sınırları, hüküm ve değerleri bilir ama bunlar kalbine işlemediği, kısaca imana dönüşmediği için hayatında herhangi bir etkiye sahip değildirler. İmana dönüşmemiş her bilgi kurudur, beyinde bir kitap gibi taşınır ama kalbi dönüştürmez, dolayısıyla hayata da etki etmez. Müslümanlar adaletin üst bir değer olduğunu bilir ama iktisadi hayatlarında inanılmaz adaletsizliklere göz yumarlar; temizliğin imandan olduğunu bilirler ama şehirleri temiz değildir; "mü'minlerin kardeş olmaktan başka seçenekleri olmadığını" bilirler ama aralarındaki ayrışma (tefrika), kutuplaşma ve çatışma eksik olmaz; etnik ve mezhep nefretiyle birbirlerinin kanını dökmekten çekinmezler; Müslümanın diğer kardeşleri Müslümanın aleyhinde olmak üzere gayrimüslimlerle ittifak kurmayacağını

bilirler ama her biri bir dış güce sırtını dayar, yeri geldiğinde düşmanla ittifaklar kurup Müslüman kardeşini zaafa uğratır. Bu sigara müptelasının paketten sigarayı çıkarırken "sigara sağlığa zararlıdır" yazısını okumasına rağmen sigara içmeye devam etmesine benzer. Biliyor ama yapmıyor, çünkü bu bilgi imana dönüşmemiştir. İmana dönüşmemiş bilgi de amellerde tezahür etmiyor, o bilgiye sahip insanların hayatını düzenlemiyor.

İman'la buluşmuş İslam'ın tarifini ayetin devamındaki cümle verir: **"Eğer Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederseniz, O, sizin amellerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."** 15. ayetle bir arada düşündüğümüzde imana dönüşmüş İslam'ın şu hususları ihtiva ettiğini söylemek mümkün:

a) Allah'a ve Resûl'üne tam itaat. Yani Kur'an ve Sünnet'e teslimiyet, bu iki kaynağın hükümlerine göre hayat tarzı geliştirmek.

b) İslam'ın akaidinden, hükümlerinin sağlamlığından; vahiy ile vaad edilen ve bildirilen bilgi ve haberlerinden şüphe etmemek.

c) Yeri geldiğinde, ihtiyaç ortaya çıktığında önce malla, sonra gerekirse canla cihat etmek. Herhangi bir dünyevi kaygıya düşmeden, ganimet, servete sahip olma hesabı yapmadan malı gözden çıkarmak, canı ortaya koyabilmek (8/Enfal, 72; 9/Tevbe, 44 ve 88).

Cihatla ilgili ayetler "**Allah yolunda**" kaydıyla gelir. Bu demektir ki siyasi liderlerin hırsları, milli devletlerin yayılma hesapları, jeostratejik ve politik hesapları, bazı sınıf ve zümrelerin ekonomik çıkarları, birtakım lobilerin ve grupların hatırı, ganimet için değil, meşru çerçevede ve adil bir savaştan emin olarak Allah için savaşmak.

İşte bunu başarabilenler sadık yani söz ve iddialarında doğruluklarını kanıtlayan kimselerdir (59/Haşr, 8). Böyle olanların amelleri boşa gitmez, Yüce Allah mutlaka dünyada ve ahirette ecirlerini verir. Dünyada olmasa bile ahirette mutlaka karşılığını görürler.

Prensip olarak biz kimsenin kalbini yarıp ne kadar iman sahibi kimse veya ihlaslı Müslüman olduğunu ölçme imkânına sahip olamadığımızdan kendini Müslüman olarak beyan eden herkesi Müslüman kabul ederiz. Nisa sûresinin 94. ayetinde savaşa çıkacak Müslümanlar uyarılır. Savaş ortamında birileri "selam" verecek olursa dünya hayatının geçici metaına kanıp da "Sen mü'min değilsin" demeyin" buyurur. Bu ayetin inişine sebep olan olay, bir grup Müslümanın yolda giden birinin onlara selam vermesine rağmen "Sen Müslüman değilsin" deyip onu öldürmeleridir. Mesele Hz. Peygamber'e intikal edince şöyle buyurmuştur: "Siz adamın kalbini yarıp içine baktınız mı?" (Buhari, Tefsir, Sûre: 4).

Razi imanın iki şekilde kalpte yeşerdiğini söyler: Biri fiillerle, diğeri ilhamla. İlkinde kişinin İslami emir ve hükümleri yerine getirmesi, imana işaret eden bilgi ve haberler üzerinde derinlemesine tefekkür etmesi ve bazı güzel hasletleri, ahlaki olgunluk mertebelerini kazanması imanı kalbinde kökleştirir. İkincisinde ise kalbe ilhamın düşmesi söz konusudur. Razi, ayetin bedevilere bu şekilde hitap etmekle onlara "İman sahibi olmanız için herhangi somut bir fiil işlemiyorsunuz, hükümlere riayet etmiyorsunuz, İslam'ın yönelttiği yüksek ahlaki değerlere bağlılık içinde görünmüyorsunuz, dolayısıyla 'iman henüz kalbinizde yerleşmiş değil' yani aslında siz İslam'ı içselleştirmiş değilsiniz," uyarısında bulunmakta, böylelikle iç yüzlerini açığa çıkarmaktadır. Bu uyarı ve ifşa kıyamete kadar gelecek nominal Müslümanlar için de geçelidir.

Bundan anlaşılıyor ki 14. ayetin bedevi Arap kabilesini vesile kılıp bu konuyu gündeme getirmiş olması önemlidir, bu sayede asıl hakiki Müslümanlığın kuru teslimiyet veya nominal olarak işe yaramadığını; İslamiyet'in iç samimiyet ve doğru fiil, salih amel olduğunu; dolayısıyla kim bu durumdaysa kendini bir nefis muhasebesine çekmesi gerektiğini ihtar etmektedir. Böyleleri zannetmesinler ki nominal Müslüman oldular diye sahiden mü'min Müslüman oldular veya Müslümanları kandırdılar diye Allah'ı da kandırabileceklerdir. Hayır, bu büyük bir yanılgı olur, yüce Allah kimin ne olduğunu elbette bilir. Esed bin Huzeyme gibi iç dünyalarını ifşa etmiyorsa onları bilmiyor demek değildir; nitekim bu kabilenin durumunu ifşa etmiş olması bunun göstermektedir. (Bkz. 10/Yunus, 18; 51/Zariyat, 35-36)

16. ayet son derece önemli bir hususa değinmektedir. Taberi, ayetin Hz. Peygamber'e şöyle seslenmesini emretmektedir: "Ey mü'min olduğunu iddia eden bedevi kabilesi! Siz Allah'a dinini mi öğreteceksiniz? Mü'min olduğunuzu iddia ediyorsunuz ama din bu değil ki!" Yüce Allah'ın indirdiği ve kendisine tabi olunmasını emrettiği din ile sadece zahiren İslam'a girmiş kabilenin tutum ve davranışları, fiil ve hayat tarzı arasında herhangi bir ilişki yok. Kabile bir tür fiili durum yaratmış, kendine göre hayat tarzı var, eski alışkanlıklarından, gelenek ve yaşama tarzından vazgeçmemiş ama Müslüman olduğunu iddia ediyor. Evet, Müslüman ama içselleştirilmiş İslam olan imandan yoksun Müslüman! Allah dinin ne olduğunu, hükümlerinin nasıl tezahür ettiğini/etmesi gerektiğini gayet iyi bilir. Bu şunun veya bunun keyfine, indi yorumuna bırakılmış değildir. Yüce Allah alkollü içkiyi yasaklamışsa Müslüman içmeyecektir, zinayı yasaklamışsa zina etmeyecektir, faizi yasaklamışsa ekonomik ve ticari hayatta faiz işlemlerine yer olmayacaktır; çıplaklığı yasaklamışsa mü'minler tesettüre riayet edecektir; sömürüyü, yalanı, hileyi, aldatmayı, kibri, gösterişi, rüşveti,

yolsuzluğu yasaklamışsa bunların hiçbiri Müslüman bir toplumda, ailede veya Müslümanın ferdi hayatında olmayacaktır. 15. Ayet mü'minlerin temel vasıflarını sıralamaktadır:

a) Allah'a ve elçisine inanan;

b) Kendilerine indirilen vahiyden, gaipten şüphe etmeyen;

c) Mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler mü'min kimselerdir. Bu üç umdenin hayatta tezahür eden başka ve nice türevi vardır. (Bkz. 2/Bakara, 2; 8/Enfal, 2, 72; 9/Tevbe, 20, 44, 88.)

Allah kimin ne olduğunu, ne yaptığını, içinde neleri gizlediğini, kalbinden ve beyninden geçenleri herkesten iyi bilir. Göklerde ve yerde olanları bilen Allah, elbette her şeyi bilir (3/Âl-i İmran, 29; 13/Ra'd, 33).

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰيكُمْ لِلْاِيمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

17. **Müslüman oldular diye sana minnet etmektedirler. De ki: "Müslümanlığınızı bana karşı minnet** (konusu) **etmeyin. Tam tersine, sizi imâna yönelttiği için Allah size minnet etmektedir. Eğer doğru sözlüler iseniz** (bunu böyle kabullenmeniz gerekir.)"

18. **Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah, yaptıklarınızı görendir.**

17. ayette yukarıda zikrettiğimiz üzere Esed bin Huzeyme, İslam'a topluca girmekle minnet ediyor, bunu başa kakıyordu. Her çağda benzer tutumlar görülebilir. Bazı kimseler servetlerini, şöhretlerini, statü ve itibarların öne sürüp ya İslam'a yeni girmişlerse veya Müslümanlara birazcık yardımları dokunmuşsa bunu minnet konusu yapar, Müslümanlardan kendilerine özel muamele yapılmasını, kendilerine ayrıcalıklar tanınmasını isterler. Bu hayli önemli olduğundan ayetin iniş bağlamını da göz önüne alarak biraz daha yakından konuya bakmakta fayda vardır:

Elmalılı, "kesme"den gelen "**minnet**"in kök itibariyle iki anlamı olan bir kelime olduğunu söyler: Biri bir başkasına onu muhtaç olduğu şeylerden kesmişse, bu maksatla ona herhangi bir fayda sağlamış, nimette bulunmuşsa yaptığına karşılık beklemez, zira ya karşılığa ihtiyacı yoktur yani müstağnidir veya bu iyiliği hasbi olarak yapmıştır. Müstağni olan sadece Allah olduğundan O'nun kullara bağışladığı nimetlerin her biri minnete konudur. Aksi tutum-

la fayda sağlayan kişi, yaptığını başa kakmaya, ikide bir yüzüne vurmaya ve bunun karşılığında bir şeyler istemeye başladığında o da iyiliği, nimeti kesip atmış olur. "İşte fiilen böyle bir nimet ile minnettar etmeye başa kakma denildiği gibi onu hesaba alıp söylemeye yani başa kakmaya da menetmek, minnet saymak denilir. İkisi de kesmek mânâsın'dan alınmıştır. İn'âm fiili ihtiyacı keser, söylemek de nimeti keser ve şükrün kesilmesini gerektirir." Kısaca ilkinde niyet "hasbi", ikincisinde "hesabi"dir.

Ragıp el İsfahani ise kelimenin tartı ifade edip "büyük iyilik-ağır nimet" manasına geldiğini söyler. Kur'an-ı Kerim'deki bu kullanımı Âl-i İmran (3/164), Nisa (4/94), Saffat (37/114), İbrahim (14/11) ve Kasas (28/5) sûrelerinde rastlamak mümkün. Diğer anlamı minnet altına bırakıp yapılan iyiliği söylemek, başa kakmaktır ki zemmedileni budur. İnsanın insana yaptığı nimeti başına kakması ağır gelir, gururu incitir. Yüce Allah'ın bağışladığı nimetlerin zikredilip şükre konu olması ise böyle değildir. Çünkü O'nun hiçbir şeye ve hiç kimseye ihtiyacı yoktur, O kullarına nimetleri ihsan etmiştir. Bu yüzden Yüce Allah'ın nimetlerine karşı nankörlükte bulunmak yani nimetin sahibini ve vereni inkâr etmek büyük suçtur, bunun hatırlatılması gerekir.

Bunda bir hikmet vardır. Nimete sahip olan eğer gerçek sahibini hatırlayıp ona şükranda bulunursa onda kibir teşekkül etmez, nimeti kendinden bilmez ve bu nimetin kendisine ulaşmasında rol oynayan kimseleri köle gibi istihdam etmeye kalkışmaz. Bilse ve daima zikretse ki nimetin asıl hakiki sahibi Allah'tır, sadece ve daima O'na hamdetmek, şükretmek gerekir. İnsan bilse haddini bilir, alçakgönüllü olur, nimetin kendisine ulaşmasında rol oynayan kimselere karşı merhamet, şefkat ve sevgi içinde olur. Nimetin gerçek sahibini inkâr edip de O'nun mülkünde dilediği gibi yaşamak isteyen, Yaratıcı'nın koyduğu sınırları tanımayan kimse inkâr ile birlikte isyan içinde büyük cürüm işlemektedir.

Bu çerçevede Yüce Allah asıl minnet edecek kimse varsa kendisi olduğunu söyler. Eğer bu kimseler sahiden hidayet bulmuşlarsa, söz ve iddialarında doğruyu söylüyorlarsa bir kere hidayet Allah'ın elinde olduğundan onları şirkten, inkâr ve karanlıklardan kurtarıp mü'min olma mertebesine, şeref ve haysiyetine kavuşturduğu için Allah'a sonsuz kere hamd etmelidirler. Onları hidayete erme, doğru yola girme başarısını bağışlayan Allah'tır. İkincisi Müslüman olmak temiz bir hayata sahip olmaktır. Günah, yalan, cürüm, kötülük içinde yaşamak mı yoksa tertemiz bir hayat sürmek mi insana yakışır? Hidayet, doğruluk, güzellik daima tartıyı ağır tutar. Belki İslam'a girmekle bu dine birtakım faydalarınız dokunabilir ama Allah'ın bağışladığı nimetler hesaba katıldığında iki katma değer mukayeseye bile konu olamaz. Allah'ın hidayetle insana kat-

tığı değer dünyada ve ahirette kurtarıcıdır. İman ve İslam konusunda doğru söylüyorsanız, bu böyledir, bu hakikati kabul etmeniz gerekir.

Hem Yüce Allah'tan kim neyi saklayabilir ki! Göklerin ve yerin gaybını bilir (2/Bakara, 3; 35/Fatır, 38). Gayb, insan bakış açısından duyular ve bilumum teknolojik imkânlar ötesinde kalan alanların bilgisidir. Yüce Allah bu alanların tümünü bildiği gibi, insanların iç dünyasında olup bitenleri de hakkıyla bilir. Böyle iken insanın zahirde yapıp ettiklerini bilmemesi düşünülemez.

Hucurat (49) sûresinin tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

50- Kaf Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 45 âyettir. İsmini ilk ayette geçen "**kaf**" kelimesinden alır. Mürselat (77) sûresinden sonra ve Beled (90) sûresinden önce inmiştir. Tefsirciler 38. ayetin Medine'de indiğini ileri sürüyorsa da Muhammed Derveze ve İbn-i Aşur gibi çağdaş müfessirler bu bilgiyi ikna edici bulmayıp tamamının Mekke'de indiğini söylemektedirler. Hz. Peygamber (s.a.)'in bayram namazlarında Kaf ve Kamer sûrelerini okuduğu rivayet edilir. (Müslim, Salatu'lıydeyn, 140.)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِۚ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُٓوا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًاۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيدٌ ﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْۚ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ ﴿٤﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْ فَهُمْ فِٓي اَمْرٍ مَرِيجٍ ﴿٥﴾ اَفَلَمْ يَنْظُرُٓوا اِلَى السَّمَٓاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍۚ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً مُبَارَكًا فَاَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِۙ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌۙ ﴿١٠﴾ رِزْقًا لِلْعِبَادِۙ وَاَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًاۚ كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾

1. **Kaf! 'Şerefli üstün' Kur'ân'a andolsun.**
2. **Hayır, onlara kendilerinden bir uyarıcı gelmesine şaştılar da, o kâfirler: "Bu şaşılacak bir şey" dediler.**

3. **"Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı** (yeniden diriltilecekmişiz)**? Bu uzak bir dönüş** (iddiasıdır)."
4. **Doğrusu biz, yerin onlardan ne eksilttiğini bilmişizdir. Katımızda** (bütün bunları) **saklayıp-koruyan bir kitap vardır.**
5. **Hayır, hak kendilerine gelince yalanladılar. Şimdi onlar, derin bir sarsıntı içinde bulunuyorlar.**
6. **Üzerlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Biz, onu nasıl bina ettik ve onu nasıl süsledik? Onun hiçbir çatlağı yok.**
7. **Yeri de** (nasıl) **döşeyip-yaydık? Onda sarsılmaz dağlar bıraktık ve onda 'göz alıcı ve iç açıcı' her çiftten** (nice bitkiler) **bitirdik.**
8. (Bunlar,) **'İçten Allah'a yönelen' her kul için 'hikmetle bakan bir iç göz' ve bir zikirdir.**
9. **Ve gökten mübarek** (bereket ve rahmet yüklü) **su indirdik; böylece onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik.**
10. **Ve birbiri üstüne dizilmiş tomurcuk yüklü yüksek hurma ağaçları da.**
11. **Kullara rızık olmak üzere. Ve onunla** (o suyla) **ölü bir şehri diriltik. İşte** (ölümden sonra) **diriliş de böyledir.**

Sûrenin ismini aldığı **"Kaf"** Huruf-u mukattaadır, konuyla ilgili Bakara sûresinin girişinde (2/1) bilgi verilmiştir. Klasik dönem tefsircileri kaf'ın efsanelerde zikri geçen "kaf dağı" veya gezegenin tamamını kaplayan yüce bir dağ olduğu yolunda bazı rivayet ve görüşlere yer vermişlerse de bunların sağlam bir bilgi temeli veya gerçeklik değeri olmadığı açıktır. Nitekim 8. hicri, 14. miladi müfessirlerinden olan İbn-i Kesir (774/1372) bu rivayetlerin İsrailiyat eseri olduğunu söylemektedir.

"Şerefli üstün Kur'ân" Kur'an'ın her açıdan lafız, bilgi, haber, muhteva, tema, hükümler mecmuası bakımından değerinin yüksekliğini ifade eder. Bu konuda Kur'an'la rekabet edecek başka bir metin yoktur. Verdiği bilgi ve haberlerin tamamı doğrudur, hakikati ifade ederler, hakikatin bilgisine yönlendirirler.

Eğer Kur'an, Hz. Muhammed (s.a.)'in Allah'ın elçisi olduğunu bildiriyorsa bu doğrudur. Fakat vahyin ilk muhatabı Mekke müşrikleri ve sonra gelen deistler bir gerçeği kabullenemiyorlar: Allah niçin bir elçi göndersin, gönderecekse bu kendileri gibi bir insan (beşer nev'inden bir varlık) olamaz; beşer nev'inden olacaksa Muhammed olmaz, Mekke veya Taif'in önde gelen, bir aristokrat olur. Yüce Allah'ın ahlaki dürüstlüğü, doğruluğu ve güvenirliliği ile öne çıkan birini elçi olarak seçmesi müşrikleri şaşırtmaktadır (7/A'raf, 63).

Kabullenmekte zorluk çektikleri ikinci konu ölümden sonra diriliş ve ahiretin varlığıdır. Düşüncelerine göre insan öldükten sonra toprağa karışır, bedeni gibi ruhu da yok olur gider. Ruhsal varlığının devam etmesi, üstelik bir gün dirilip ete kemiğe bürünmesi imkândâhilinde değildir. (Bkz. 2/Bakara, 28; 6/En'am, 29.) **Katade**, ilginç bir açıklamada bulunur. Ona göre putperestler tek bir Tanrı'ya ibadet edip bağlanmaya davet edilmelerine şaşıp kalıyorlardı, ölümden sonra dirilişi imkânsız görmelerinin veya ahiretin varlığını inkâr etmelerinin sebebi bununla tehdit edilmelerinden dolayı idi. Çünkü ayetin de belirttiği üzere elçinin bir sıfatı da "**uyarıcı-korkutucu** (nezir)" olmasıdır. Hz. Peygamber (s.a.), inanmayacak olurlarsa ahirette cehennem azabına çarptırılacaklarını söylüyordu. Ahireti "**uzak dönüş**" addetmeleri böyle bir şeyin olmayacağını ifade etmek içindir. Çünkü Yüce Allah, insanların eninde sonunda O'na döneceklerini, yapıp ettiklerinin hesabını vereceklerini belirtmektedir. Açık ki kişi birine hesap verecekse yaptıklarına dikkat eder ama kimseye hesap vermeyecekse dilediği gibi hareket eder. İnsanın "Allah'ın ve ahiretin varlığına inanması" ile "inanmaması" onun dünya hayatını algılamasında ve hayatını sürdürürken eylemlerinin şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Dostoyevski'nin dediği gibi "Allah yoksa her şey mübah" olur, O'na ve ahirete inanarak yaşamak ise her şeyi bir üst iradenin hükümlerine, kurallarına ve normlarına göre düzenlemesine yol açar.

Hadis kitaplarında ölümden sonra bedenin yok olmasına karşılık adına "acbu'z zeneb" denen bir zerrenin veya tohumun yok olmayıp kalacağı bildirilmektedir. (Buhari, Tefsiru, 39/3, 78/1; Müslim, Fiten, 141-143; Muvatta, Cenâiz, 49).

Gelişen tıbbi bilgilere göre ana rahmine ilk düştüğü anda cenin ile ana rahmi arasında birleştirici bir sap bulunur. Cenin bu sap üzerinde gelişir. Bu sap insan embriyosunun kuyruk sokumuna tekabül eder. Hadislerde zikri geçen acbu'z zeneb adı verilen kemik yeniden dirilişin çekirdeğidir. Efendimiz (s.a.) de bunu "hardal tanesi"ne benzetmiş ve bunun "insan bedeninin çekirdeği" olduğunu söylemiştir (Müsned, III, 28). Bu çekirdek insana özgü bütün genetik özelliklerin, şifrelerin tamamını kendisinde toplamaktadır. Nasıl her insanın parmak izi diğerine benzemiyorsa, acbu'z zeneb tohumu da diğerlerinkine benzemez.

İnsanın fizyolojik olarak teşekkülü erkek sperminin dişi hücrede döllenmesi, arkasından kan pıhtısı, bir çiğnem et, kemik ve sonunda insan olarak ortaya çıkması şeklinde olur. Gökleri ve yeri yoktan yaratan Yüce Allah Âdem'i annesiz ve babasız yarattı; Hz. İsa'nın babası yoktu. Diğer insanları ise sperm ve yumur-

tanın birleşmesinin ürünü zigottan yaratmaktadır. Hepsinde rol oynayan hakiki faktör ilahi ilim, irade ve kudrettir. İnsanı bu tertip üzere yaratan Allah elbette ikinci yaratışı da yapar. Bu da ölümden sonraki diriliştir. Belki de acbu'z zeneb adını verdiğimiz bu tohumdan insan bütün genetik özellikleriyle ayağa kalkacak veya başka şekilde dirilecektir. Kuyruk sokumunda meknuz olan "acb'uz zeneb" bir şeyin son noktası demektir (**acb**: en son, **zeneb**: kuyruk).

Toprağın altında ekilmiş bulunan tohumları patlatıp toprak üstüne çıkartan ve yeşerten yağmurdur. Belki de özel bir yağmur yağdırıldığında milyarlarca tohum dirilir, her biri bir insan olarak ayağa kalkar. Sanki 9-11. ayetler buna vurgu yapmaktadır:

"Ve gökten mübarek (bereket ve rahmet yüklü) su indirdik; böylece onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik. Ve birbiri üstüne dizilmiş tomurcuk yüklü yüksek hurma ağaçları da. Kullara rızık olmak üzere. Ve onunla (o suyla) ölü bir şehri dirilttik. İşte (ölümden sonra) diriliş de böyledir."

Ayet toprağın insandan bazı şeyleri tüketip aldığını bildirir. İnsanları kasteden "minhüm" zamirindeki "min"in bazılarını, bir bölümünü ifade ettiğini (tab'iz) olduğunu düşünürsek, ölümün insanın bedenini alıp götürdüğünü, toprağın sadece bedeni tükettiğini, fakat geriye bir şeyler bıraktığını ima etmektedir. Bu demektir ki "acbu'z zeneb" adı verilen genetik şifre yok olmamakta, dirileceği zamanı beklemektedir. Bilim insandan her birinde 3 milyar genin bulunduğu 100 trilyon hücreden ibaret biyo-kimyasal bir yaratık olarak söz eder. Nasıl kocaman bir incir ağacı küçücük bir çekirdekte saklı ise, insan da gözle görünmez bir tohumda, toprakta saklı duran bir zerrede saklı olarak kalmaktadır. Bütün özellikleri bu zerrecikte meknuzdur. Üstat Said Nursi bu tohumun bağımsız bir tohum olabileceği gibi, bedeni teşkil eden zerrelerin toplamı olabileceğini de söyler:"Birbiriyle ülfet peydâ eden ve her birisi yerini tanıyan ve bir derece yontulmuş taşlar gibi kesb-i letâfet eden bedenin zerrâtı, ölüm ile dağıldıktan sonra, haşirde Hâlıkın izniyle, İsrafil'in borusuyla o zerrât-ı asliye ve esâsiyeiçtimâa dâvet edildikleri zaman, pek kolay içtimâ ederler ve beden-i insâniyi yine eskisi gibi teşkil ederler. Maahâza, Kudret-i Ezeliyeye nispeten, en büyük en küçük gibidir, hiçbir şey o kudrete ağır gelmez." "Arkadaş! Zâhire nazaran haşirde eczâ-i asliye ile eczâ-i zâide birlikte iâde edilir. Evet, cünüp iken tırnakların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan her bir cüz'ün bir yere gömülmesinin sünnet olduğu ona işarettir. Fakat tahkîke göre nebâtâtın tohumları gibi 'acbü'z-zeneb' tâbir edilen bir kısım zerreler, insanın tohumu hükmünde olup, haşirde o zerreler üzerine beden-i insânî neşvünema ile teşekkül eder."(İşaratu'l İ'caz s. 59) "Hem, bütün zerrelerin toplanmaları belki lâzım değil; nüveler ve tohumlar hük-

münde olan ve hâdiste acbü'z-zeneb tâbir edilen eczâ-i esâsiye ve zerrât-ı asliye, ikinci neş'e (diriliş) için kâfi bir esastır, temeldir. Sâni-i Hâkim, beden-i insânîyi onların üstünde bina eder". (Sözler, s. 484) **"Onlardan ne eksilttiğini"** ibaresini "acbu'zzeneb"ten geriye kalan beden veya fizyolojik varlık olarak anlayabileceğimiz gibi, sayısal manasıyla kimlerin ne zaman ve ne kadarının ölüp toprağa karıştığı şeklinde de anlamak mümkün. Hiç kimse nüfuzu ve nüfusuyla, kalabalığıyla övünmesin. Herkes eninde sonunda ölür, toprak her sayısal gücü azaltır. En doğrusunu Allah bilir!

"Katımızda (bütün bunları) **saklayıp-koruyan bir kitap vardır."** Allah'ın olacak olayları önceden bilmesi, varlıktaki düzenin bu bilgiye göre cereyan etmesinin güvencesidir; başka türlü kozmik düzen, kevn ve tekvin mümkün olmaz, her bir sonraki anı tahmin etmek zorlaşır, her yeni durumda hesaplanamaz bir kaos söz konusu olurdu. Varlıkta olmuş ve olacak bilgiler kayıt altındadır. Bilginin bilene tabii olması özellikle varlık âlemiyle ilgilidir. Ancak sıra insana geldiğinde durum biraz değişmektedir, insanın etkin olduğu sınırlı alanlarda varlığın bağlı olduğu zorunluluk mevcut değildir, bu alanlarda irade ve özgürlük söz konusudur.

Eğer Levh-i Mahfuz'daki bilgiler, olayların vukuundan önceki takdiri ve kaderi ifade ediyorsa, insanın kendi iradesi yani özgürlüğünü kullanarak kaderi (ni) seçtiğini söylemek mümkündür: *"Şüphesiz biz, ölüleri biz diriltiriz; onların önden takdim ettiklerini ve eserlerini biz yazarız. Biz her şeyi, apaçık bir kitapta tespit edip korumuşuz."* (36/Yasin, 12. Ayrıca bkz. 6/En'am, 59; 13/Ra'd, 39; 43/Zuhruf, 1-4; 57/Hadid, 22; 85/Buruc, 21-22. ayetlerin açıklaması.)

5. ayet inkârcıların kendilerine gelen hakkı yalanladıklarını, bu yüzden derin bir sarsıntı geçirdiklerini; karışıklık, sapkınlık içinde olduklarını belirtir (6/En'am, 5). Ayette sözü edilen "hak"ın ittifakla Kur'an-ı Kerim olduğu söylenmiştir. Allah'tan bir vahiy olarak indirilen Kur'an hakikatleri bildirdiği halde, inkârcılar bunu reddetmekte, bu yüzden sarsıntı geçirmektedirler. Ayette bizim "sarsıntı" olarak tercüme ettiğimiz "**meric**"in başka anlamları da var. Şaşkınlık, tereddüt, sapkınlık, karmaşa, kaos, yön kaybı gibi.

"Yalanma (**tekzib**)" kizb kökünden doğru bir haberi veya bilgiyi yalanlamaktır. Fiil şekliyle Kur'an-ı Kerim'de 177, çoğul şekli "**mükezzibin** (yalanlayanlar)" 20 yerde geçer. Bunlar Allah'ı, elçisini ve ayetlerini yalanlamaktadırlar. Bu üç hakikati yalanlayan, sıradan bilgi ve haberleri de yalanlar, konuşunca yalan söyler, gerçeği tersyüz eder. Yalan inkârcıların ve münafıkların sıfatıdır. Yalanlayanların cezası cehennemdir (39/Zümer, 32); yapıp ettikleri (amelleri) boşa çıkar (7/A'raf, 147); eninde sonunda hüsrana uğrar (10/Yunus, 45).

Yalancı gerçeği tersyüz eder, iftira atar, başkalarının hayatını karartır. Kur'an-ı Kerim, böylesi için "**effak**" der: "Gerçeği sürekli tersyüz eden, günaha düşkün olan herkesin vay haline!" (45/Casiye, 7).

Yüce Allah insanı sadece Kur'an'la doğu yola yöneltmiyor, onun varlık âlemi üzerinde dikkatli ve sistemli gözlem ve incelemelerde bulunarak da doğru yolu bulabileceğini buyuruyor. İnkârcılar eğer dikkatli bir biçimde göğe bakabilseler bunun harikulade bir tekvin olduğunu anlayacaklardır. Yeryüzünün fiziksel düzeni, dağların belli bir ölçü içinde yerleştirilmesi hüküm ve hikmet sahibi bir Yaratıcı'nın eseridir (bkz. 13/Ra'd, 3). Bu kadar da değil, fiziki çevre, tabiatta yer alan varlıklar hikmet gözüyle seyreden insanın hem gözüne hoş görünür –ki sanat hoşa giden biçimlerdir– hem gönlüne ferahlık verir (tabsira) (22/Hac, 5). Basiret gözü kalple buluşturur. Gözlemleyebildiğimiz varlıkların her biri bize Allah'ı hatırlatır. Varlık zinciri birbiriyle uyum içindedir, biri diğerini tamamlar, aralarında herhangi bir uyumsuzluk, çatışma veya kusur yoktur. Aksine ahenk, harmoni, dayanışma ve fonksiyon birliği vardır. Gökten yağan yağmur yeryüzünü şenlendirir, toprağa, tarlalara hayat verir (43/Zuhruf, 11), burada yetişen ürünler –mesela birbiri üstüne dizilmiş tomurcuk yüklü hurmalar– hayvanları ve insanları besler. Varlık âlemi Allah aradan çıkarılarak anlaşılamaz, doğru kavranamaz. Ayette sayılanların tümü canlıların rızkı olarak yaratılmışlardır, yaratış bir kerede olup bitmiş değildir, el'an yaratılmaya devam etmektedirler. Ölümden sonra diriliş de öyledir (7/A'raf, 57; 30/Rum, 19, 25, 57).

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَاَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ
وَاِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَاَصْحَابُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ
وَعِيدِ ﴿١٤﴾ اَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

12. **Onlardan önce Nuh kavmi, Ress halkı ve Semud** (kavmi) **de yalanladı.**
13. **Ad, Firavun ve Lut'un kardeşleri,**
14. **Eyke halkı ve Tubba' kavmi de. Hepsi elçileri yalanladı; böylece benim tehdidim** (onların üzerine) **hak oldu.**
15. **Ya, biz ilk yaratılışta güçsüz mü düştük? Hayır, onlar 'karmaşık bir kuşku' içindedirler.**

Mekke müşriklerinin vahyi ve ahiretin varlığını inkâr etmeleri yeni bir olay değildi. Daha önceki kavimler de inkâr edip kendilerini uyaran peygamberlere karşı koymuşlardı. 12, 13 ve 14. ayetler bunlardan Nuh, Ress, Semud,

Firavun, Lut, Eyke ve Tubba' kavimlerini zikreder. Hepsinin ortak vasfı elçileri yalanlamaları, ahiretin varlığını inkâr etmeleridir. İnkârcı ve isyankâr tutumları dolayısıyla onlara ne vaadedilmişse tahakkuk etmiştir. (Bkz. 15/Hicr, 78.)

14. ayette geçen "**vaid**" korkutup uyarma ve kötü fiillere karşılık olan ceza ve azap için kullanılır. "**Vaad**" kelimesinde ise hem müjde hem korkutma olabilmektedir. "Va'd" her iki durum için kullanılabilmektedir. (Bkz. 5/Maide, 9; 14/İbrahim, 22; 28/Kasas, 61 ve 48/Fetih, 20.) Bu açıdan bakıldığında, insan için üç önemli bilginin önemli olduğunu söyleyebiliriz: **Mebde'**, **meaş** ve **mead** bilgisi. İlki yaratılışın öncesi, yaratılış, başlangıç; ikincisi dünya hayatını yaşarken sahip olmamız gerekli olan bilgiler, hayatımızın uğrak yerleri, menziller; sonuncusu da mutlaka karşılaşacağımız son, akıbet yani ahiret.

Yukarıdaki ayetlerin açıklamasında da anlatıldığı üzere göklerin ve yerin yaratılışı ilahi bilgi, irade ve kudretin eseridir. İnsanın yaratılışı, ölüp toprağa karışması ve yeniden diriltilecek olması mebde', meaş ve meadı içine alır. Varlığın başlangıcı mebde' yani başlangıç noktasıdır. Kâinat kendi kendine var olmadığına göre –ki bir kitap yazarı olmaksızın kendi kendine yazılıp basılamayacağı gibi– kâinatı da bir Yaratan vardır ki, O da hiç şüphesiz Allah'tır. Allah-kâinat ilişkisi, yaratılış **mebde'** bilgisinin kapsamına girer. Meaş ise geçim düzeni, hayat tarzı, yaşarken takip edilecek yol haritasını ifade eder. Yüce Allah'ı bilmek ve tanımak (marifetullah) amacıyla bu dünyaya gönderilmişsek, ahlaki olgunlaşmamızı, ruhi kemalimizi tamamlamak üzere bize bu gezegende belli bir süre yaşama fırsatı verilmişse bunu ilahi iradeye uygun olarak yaşamak gerekir ki, bunun bilgisi **meaş** ilmi içine girer. Ve elbette günün birinde öleceğiz, kâinat da sona erecek, kıyametin kopmasından sonra yeni bir hayat başlayacak. Bize bu sonsuz hayatta karşılaşacaklarımızla ilgili bilgiler verilmiştir, bir kısmı vaaddır ki müjdedirler, bir kısmı vaiddirler bizi uyarıp korkutmaktadır. Allah herneyi haber vermişse mutlaka tahakkuk edecektir. İşte bu sonsuz hayat hakkındaki bilgilerin toplamı **mead** bilgisidir.

Mekkeliler gibi bu üç bilgiden yoksun ve hakikatin bilgisinden gafil olarak yaşayan eski kavimler büyük bir azaba düçar olmuşlardı. Nuh, Semud, Eyke kavimleri, Lut ve Firavun ile yaptıkları hakkında geçmiş sûrelerde geniş bilgiler verilmiştir. Res halkı hakkında da Furkan sûresinde (25/38), Tubba' kavmiyle ilgili de Duhan sûresinde (44/37) bilgiler verilmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah tabii ki kâinatı ve insanı yarattığı gibi yeni bir hayatı yaratmaya muktedirdir (17/İsra, 99). İnsan dirilir, yeni bir hayat (ahiret) başlar. İlk defa kâinatı yaratırken Allah ne zorluk çekti ne yoruldu. Bu, Tevrat'ın yüce Allah'ın evreni 6 günde yaratıp 7. günde istirahate çekildiği yolundaki haberini çürüt-

mektedir. Nitekim sûrenin 38. ayetinde bu konuya dönülecektir. Hakikat bu merkezde iken inkârcılar ahiret konusunda karmakarışık fikir ve kanaatler içindedirler, bir yandan "acaba var mı?" diye soruyorlar diğer yandan derin bir kuşkuya düşüyorlar.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۚ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ
حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ
﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ
الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ۖ ذَٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ
الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ
فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

16. **Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız.**
17. **Onun sağında ve solunda oturan iki yazıcı kaydederlerken**
18. **O, söz olarak** (herhangi bir şey) **söylemeyiversin, mutlaka yanında hazır bir gözetleyici vardır.**
19. **O, ölüm sarhoşluğu, bir gerçek olarak gelip de,** (insana) **"İşte bu, senin yan çizip-kaçmakta olduğun şeydir"** (denildiği zaman da).
20. **Sur'a da üfürülmüştür. İşte bu, tehdidin** (gerçekleştiği) **gündür.**
21. (Artık) **Her bir nefis, yanında bir sürücü ve bir şahit ile gelmiştir.**
22. **"Andolsun, sen bundan gaflet içindeydin; işte Biz de senin üzerindeki örtüyü açıp-kaldırdık. Artık bugün görüş-gücün keskindir."**

Yüce Allah yarattığını bilir, insanı da O yarattığına göre insanı O'ndan daha iyi bilen yoktur. Bir yazar yazdığı kitabı, bir mimar projesini çizdiği bir evi ne kadar iyi bilip tanıyorsa, Yüce Allah yarattığı insanı daha iyi bilir. Bu böyledir, zira yazar veya mimar zaman içinde eserinin bir bölümünü unutabilir, Yüce Allah ise unutmaz. Allah "insanı bilir", insanlar ise birbirini tanır, bu yüzden "ilim/bilgi" kullanılmıştır. Ne kadar iyi bildiğini anlayabilmemiz için Yüce Allah'ın verdiği örnek kişinin içinden geçen vesveselerdir.

"**Vesvese**" fısıltı halinde gizli konuşma, hatta kelimelere dökülmeyen düşünce, duygu, niyet ve şüphelerdir. Bunlar kelimelerin formuna bürünüp açığa çıkmadıkları halde insanın kalbinden, zihninden geçtikleri anda Allah onları

bilir. Vesvese aynı zamanda kaygı, huzursuzluk, derin kuşku, güvenli bilgi ve haberin sarsıntı geçirmesi halidir. Mesela Şeytan Âdem ve Havva'nın içine vesvese sokarak yasağı ihlal etmelerini sağladı (bkz. 7/A'raf, 20 ve 114/Nas sûresi). İnsanın içinden geçen olumlu olumsuz her niyet, düşünce ve duyguyu bilen Allah insana kendi şahdamarından daha yakındır. Bu damar bedenden kalbe kan taşır. Hayati faaliyetlerin merkezi "kalp"tir, yüce Allah kan kalbe ulaşmadan, başka bir deyişle niyetler, düşünceler, duygular daha vesvese halde olup kalbe ulaşmadan Allah tarafından bilinirler (2/Bakara, 186). Yüce Allah "Kişi ile kalbi arasına girer" (8/Enfal, 24).

Bu da yetmez, iç dünyası tamamen bilgi denetimi altında olduğu gibi insanın sözleri ve davranışları da sürekli izlenmekte, kayıt altına alınmaktadır. Zira sağ ve sol omuzlarında oturan yazıcı melekler insanın ne söylediklerini, ne yapıp ettiklerini eksiksiz kaydetmektedirler.

Yakınlığı dolayısıyla insan her an Allah'a ulaşabilir. Yakınlık kimsenin tekelinde değildir. Yüce Allah, insanla Kur'an üzerinden konuşur; Kur'an'ı okuyan, dinleyen, manaları üzerinde düşünen O'nun sözlerine, mesajına muhatap olur. İnsan, dua ile de kendisi Allah'la konuşur, O'na kalbini, iç dünyasını açar. Hatta namaz söz ve hareketlerle duadır. İnsan özü itibariyle kirli değildir, edindiği sıfatlar dolayısıyla kirlenir. Günde beş kez Huzur'a çıkmak suretiyle kendini arındırır. Bizim hiçbir söz ve davranışımız Allah'a saklı kalmaz.

Tefsirciler 18. ayetteki "**O, söz olarak** (herhangi bir şey) **söylemeyiversin, mutlaka yanında hazır bir gözetleyici vardır**" ifadesinden yazıcı meleklerin insanın kalbinden geçenleri değil, söz olarak ağızdan çıkanı, kelime ve cümle formuna dökületi ve fiilleri bildikleri sonucunu çıkarmak gerektiğini söylemektedirler ki bu son derece önemlidir. "**Rakib**" işleri takip eden, koruyup gözetleyen, olup bitene tanıklık eden gibi anlamlara gelir. Melekler rakiptirler ama niyet okuyucu değildirler. Bu da gösteriyor ki kalbin içinden geçenler meleklere göre "**gayb**"tır, gaybı sadece Allah bilir, çünkü insana nispetle O insana şah damarından daha yakındır. Bu durumda meleklerin de cinler gibi sadece olup biteni bildiklerini ancak gayba muttali olmadıklarını söyleyebiliriz. İnfitar sûresinde (82/11-12) de meleklerin insanın yapıp ettiklerini sadece "**bildikleri**"ni belirtir. Melekler insanın omuzları üzerinde oturmakta, daimi olarak izlemektedirler ama iç dünyasını bilemezler (43/Zuhruf, 80).

Bu ayet insanın açığa çıkmamış, ifade edilmemiş niyet, duygu ve düşüncelerinden dolayı sorumlu tutulmayacağını; ona niyet isnat etmenin veya niyeti üzerinde hüküm bina etmenin ahlaken ve hukuken mümkün olmadığını göstermektedir. Temel prensip şudur: İnsanların kalplerinden geçenleri bile-

meyiz, bunları Allah'a havale ederiz, biz açığa çıkmış söz ve davranışlara göre hüküm veririz. Duygu ve düşüncelerin kelime formuna bürünüp açığa çıkmak için kaç aşamadan geçerler: Kalp, küçük dil, iki çene ve iki dudak. Efendimiz şöyle buyurur: "Bedenin istekleriyle ilgili olarak ümmetimin kalbine gelen duyguları, onları yapmadıkları (eyleme dökmedikleri) veya ifade etmedikleri sürece Allah affedecektir" (Buhari, Talak, 11; Eyman, 15; Müslim, İman, 201).

19. ayette sözü edilen "**ölüm sarhoşluğu** (sekerat-ı mevt)" ölüm anındaki bilinç kaybıdır (56/Hadid 83-95). İnsan boyut değiştirdiğinden dünya ile irtibatı kesilir, kesinti dünyaya ait bilincin kaybolmasıyla başlar. Fakat bilinç yok olmaz, yeni bir boyutta, ahirete hazırlık aşaması olan berzahta devam eder. Ve bunun hemen başladığı anlaşılmaktadır, çünkü melekler ona dünya hayatı boyunca kaçınıp durduğu hakikatin bugün tecelli edip karşısına çıktığını söylemektedirler. Birinci sura üfürüldüğünde kıyamet kopacak, gökler başka gök, yer başka yer olacaktır. İkinci defa sura üfürüldüğünde insanlar kabirlerinden kalkacak veya berzah âleminden uyanıp hesap yerine sevkedilecektir. O gün insanlar her ne ile korkutulmuş idilerse o tahakkuk etmiş demektir.

21 ve 22. ayetlerde insanın Büyük Mahkeme'ye iki zatla gideceği belirtilmektedir: Biri sürücü (saik), diğeri şahit. İbn-i Abbas sürücünün insanı mahkemeye sevkeden, götürüp teslim eden muhafız (teşbihte hata olmaz jandarma-polis) olduğunu söylemiştir. Şahid ise dünyada yapıp ettiklerine tanıklık eden melektir. **Dahhak**'a göre sürücü melek, şahid insanın kendisi yani amelleri veya cürüm işleyen bedeninin organlarıdır. Kur'an-ı Kerim insanın ahirette organlarının aleyhinde tanıklık edeceğini belirtmektedir. (Bkz. 24/Nur, 24; 36/Yasin, 65.) Bunun amel defteri anlamına gelebileceğini söyleyenler de vardır (17/İsra, 14).

Dramatik olan şu ki inkârcılar bu günün vuku bulacağına, yaptıklarından dolayı hesaba çekileceklerine inanmıyorlardı. Ömürlerini gaflet içinde geçirdiler, fakat üzerlerindeki örtü kalkıp da hakikatle yüzyüze gelince her şeyi apaçık görmeye başladılar. Onlara "**ilme'l yakîn**" olarak bildirilen şeyler "**ayne'l yakin**" olarak ortaya çıktı, muhakemenin tamamlanmasından sonra sıra "**hakka'l yakîn**"e gelecektir (19/Meryem, 38).

وَقَالَ قَرِينُهُ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾ اَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ
﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍ ﴿٢٥﴾ اَلَّذِي جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
فَاَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا اَطْغَيْتُهُ وَلٰكِنْ
كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ

بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ
نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ
لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ
خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَٰلِكَ
يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَا يَشَاؤُنَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾

23. **Onun yakını olan** (ve yanından ayrılmayan melek) **dedi ki: "İşte bu, yanımda hazır durumda olan şey."**

24. **Siz ikiniz** (ey melekler), **her inatçı nankörü atın cehennemin içine,**

25. **Hayra engel olan, saldırgan şüpheciyi,**

26. **Ki o, Allah'la beraber başka bir ilâh edinmişti. Artık ikiniz, onu en şiddetli olan azabın içine atın.**

27. **Onun yakın-dostu** (saptırıcı) **dedi ki: "Rabbimiz, ben onu kışkırtıp-azdırmadım. Ancak kendisi** (haktan) **uzak bir sapıklık içindeydi."**

28. (Allah buyurur:) **"Benim huzurumda çekişip-durmayın. Ben size daha önce 'kesin bir uyarı' göndermiştim."**

29. **"Huzurumda söz değişikliğe uğratılmaz ve Ben kullara zulmedici değilim."**

30. **O gün cehenneme diyeceğiz: "Doldun mu?" O da: "Daha fazlası var mı?" diyecek.**

31. **Cennet de, muttakiler için, uzakta değildir,** (o gün) **yakınlaştırılmıştır.**

32. **Bu, size vadolunandır;** (gönülden Allah'a) **yönelip-dönen** (İslâm'ın hükümlerini) **koruyan,**

33. **Görmediği halde Rahmân'a karşı 'içi titreyerek korku duyan' ve 'içten Allah'a yönelmiş' bir kalp ile gelen içindir.**

34. **"Ona 'esenlik ve barış** (selâm)**la' girin, Bu, ebedilik günüdür."**

35. **Orada diledikleri her şey onlarındır; katımızda daha fazlası da var.**

23. ayette geçen "**Onun yakını olan** (karin)" zat melektir. Ağırlıklı olan görüş bu olmakla beraber, dünyada onu yoldan çıkaran arkadaşı, dostu, yakını veya sıkı ilişkiler içinde olduğu kişi veya kişiler olduğunu söyleyenler de vardır. Söz diziminden birinci görüş daha doğru görünmektedir. Ateşe atma fiilinin tesniye gelmiş olması manayı değiştirmez, çünkü Arapçada tek bir kişiye, mesela "yanımızdan kalkın" denebilir.

Şu veya bu, sonuç itibariyle cehennem azabına çarptırılan kişinin sıfatları ürkütücüdür: İnkârcı, inatçı, nankör, hayrı engelleyen, saldırgan, şüpheci kişi, yüce Allah'ın ayetlerini, nübüvveti, ahireti ve dinin temel esaslarını inkâr eden, hak ve hakikatin üstünü örtendir. İnatçı hak ve hakikate sırt çeviren kişidir, bu tutumunda ısrar ve inat eder. Hayrı engelleyene zekâtı engelleyen de denir. Bu kişi hayır yapmaya karşı çıkar, yoksullara aldırmaz. Bu ayette vurgusu yapılan kişinin Velide bin Muğire olduğu yolunda rivayetler vardır. Şüpheci ise tevhid inancı konusunda kuşkular yayan, tereddütler uyandıran kimsedir.

Cehenneme atılan kişi onu yoldan çıkaranı suçlar. Yoldan çıkarıp saptıran şeytan olabileceği gibi yolu ve düşünceleri takip edilen lider veya arkadaş da olabilir. Karşılıklı olarak birbirlerini suçlayacaklardır. Kendisi yoldan çıkarmakla suçlanan kişinin öne sürdüğü gerekçe önemlidir: "**Rabbimiz, ben onu kışkırtıp-azdırmadım. Ancak kendisi** (haktan) **uzak bir sapıklık içindeydi**." Bu saptırılan kişilerin ve hatta topluluk ve toplumların bu işe zaten teşne oldukları gerçeğini ima eder. Eğer kişiler veya toplumlar ahlaki erdemler konusunda ısrarcı olurlarsa, samimiyetle hak, hakikat ve hakkaniyete sarılacak olurlarsa yüce Allah onların yoldan çıkmalarına izin vermez. Bu yüzden Cenab-ı Hak, huzurunda tartışmalarını, birbirlerinin üzerine suçu atmalarını istemez. Çünkü her iki taraf da sözlerinde samimi değildirler (2/Bakara, 165-167.) Yüce Allah hiçkimseye zulmetmez, zerre miktarı haksızlık etmez.

Cehennem kapasitesi sonsuz azap yeridir. Bütün inkârcıları, günahkâr ve zorbaları içine alır. Aldıkça daha çok ister ve sorar: "Daha fazlası var mı?" (Bkz. 32/Secde, 13.)

Cennet pek uzak değildir. Dünyada musibetlere, acılara, sıkıntılara sabredip Sırat-ı müstakim'den ayrılmayanlar hayatın ne kadar geçici olduğunu anladıklarında cennetin de kendilerine pek yakın olduğunu anlayıp sevineceklerdir. Sahih imanları ve salih amelleri karşılığında cennet onlara vaadedilmişti, yüce Allah vaadini yerine getirdi. Kendilerine cennet vaadedilen mü'minlerin karakteristik vasıfları şöyle sıralanmaktadır: Samimiyetle, saf kalple Allah'a yönelmişlerdir. Ayetin anahtar terimlerinden "**evvab**" işlediği günah ve suçtan tevbe edip dönen veya gönülden Allah'ı tesbih eden anlamlarına gelir. "**Koruyanlar**" ise başta İslam'ın hükümlerini, bununla ilişkili namus ve iffetlerini koruyan kimselere atıftır. Bunlar dünyada iken gaybe inanıyorlardı (21/Enbiya, 49), Rahman'a karşı içleri titriyordu. Cennete girerlerken onlara "selam" vermeleri emredilir. "**Selam**" cennete giriş lafzı olabilir. Başka bir görüşe göre dünyadaki her türlü kaygı ve korkunun geride kaldığını, cennete güvenlik, barış, esenlik ve mutlulukla girildiğini ifade etmektedir (bkz.15/Hicr, 45-46).

Cennet ebedi huzur ve barış yurdudur. Dünyada çekilen ıstıraplar-mihnetler sona erer, hastalıklardan eser kalmaz, umutlar gerçekleşir. Ne eksik kalmışsa tamamlanır. Cennette mü'minlerin umduklarından fazlası, daha kalıcısı ve daha kalitelisi var (10/Yunus, 26).

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾

36. Biz bunlardan önce nice nesilleri yıkıma uğrattık ki onlar, zorbaca yakalamak (yakıp-yıkmak, baskı ve şiddetle yönetmek, sindirmek) **bakımından kendilerinden daha üstündüler; şehirlerde** (yerin üstünü altına getirip, sayısız kazı, inşaat ve araştırmalarla her yanı) **delik-deşik etmişlerdi.** (Ama) **kaçacak bir yer var mı?**

37. Hiç şüphesiz, bunda, kalbi olan ya da bir şahit olarak kulak veren kimse için elbette bir öğüt (zikir) **vardır.**

38. Andolsun, Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık; Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı.

Yeryüzünde hiçbir güç mutlak, ebedi ve sonsuz değildir, her şey izafi ve fanidir."(Yer) Üzerindeki her şey yok olucudur; Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü (kendisi) baki kalacaktır" (55/Rahman, 26-27). Tarihe bakıldığında sayısız insan toplumlarının, devlet ve imparatorlukların gelip geçtiği görülür. Bugün geride bıraktıkları harabelerden, belli belirsiz kalıntılardan varlıklarından haberdar olduğumuz bu insan nesilleri de güçlüydüler. Otoriter, zorba rejimler kurmuşlardı, başlarında tiranlar vardı; iktidar seçkinleri-hâkim zümreleri güçlerinin ebediyyen yok olmayacağını düşünüyordu; hüküm sürdükleri yerlerde büyük medeniyetler, dev yapılar inşa etmişlerdi. Yerin altını üstüne getirmişlerdi. Tüneller açmış, köprüler inşa etmiş, tepeleri düzlemiş, fiziki çevreyi değiştirmişlerdi. Tıpkı modern zamanların insanları gibi yeryüzünü kevgire çevirmişlerdi. Arapların bildiği Semud kavmi vadideki kayaları oymuş, görkemli yapılar meydana getirmişlerdi (89/Fecr, 9).

36. ayette geçen "**nakabu**" fiili yer kabuğunu sivri-delici aletlerle delik deşik etmek, bir şeyin içine girmek, içini oymak, yerin altında tünel açmak demektir. Dağdaki yol anlamına da gelir. Bundan hareket eden bazı tefsirciler söz

konusu kavimlerin dağları aşarak yeryüzünde mesafe aldıklarını söylemişlerdir. İster yeryüzünde dolaşmak, ister yerin altını üstüne getirmek, yer kabuğunu delik deşik etmek anlamında olsun, söz konusu olan zorba ve maddi güç, servet, refah tutkunu toplumların eninde sonunda yıkıma uğradıkları, tarihten silindikleri gerçeğinin hatırlatılmasıdır. Bugün de maddi refah ve sınırsız güç peşinde olan toplumlar yerin, hatta denizin altında veya dağlarda tüneller açıyor, denizleri, nehirleri birbirine bağlıyor, uçaklarla dağları aşıyor, biri diğerini küçülten gökdelenler dikiyor, stadyumlar, hava limanları, devasa alışveriş merkezleri, otoyollar, asma köprüler, tüp geçitler inşa ediyor ve bunlarla övünüp duruyor (tefahur), böylelikle kendilerinden önceki toplumlar gibi dünyaya tutkuyla bağlanıyorlar. Tabii ki insanların hayatlarını kolaylaştırmakta sakınca yok ama bugünün refah, servet, güç ve iktidar tutkusu yeryüzünü ebedi bir yurt edinme, yeryüzünde cennet varetme düşüncesinin ürünüdür. Hangi güç ve refah seviyesinde olursa olsun, Allah'ı unutanlar eninde sonunda yıkılacak, öncekiler gibi tarih sahnesinden çekileceklerdir. Zira Allah'tan ve O'nun takdirinden kaçacak yer yoktur. Hayatın asli gayesi sınırsız ekonomik büyüme, denetimsiz refah ve sınırsız tüketim değil, Allah'ın rızasına uygun yaşamak, adaleti tesis etmek, tabiatla ve herkesle barış ve uyum içinde yaşamaktır. (Bkz. 6/En'am, 6.)

37. ayette bütün bu anlatılanlardan öğüt alacak, tarihte ve bugün olup bitenlerden gerekli dersleri çıkaracak kimselerin "**kalp**" sahibi kimseler olduğuna dikkat çekilir. Bu insanı hakikate, doğruluk ve güzelliğe götürecek sahih düşünce faaliyetinin "beyin merkezli" olmayıp "kalp merkezli" olduğuna işaret etmektedir. Tabii ki bu beyin faaliyetinin önemsiz olduğu anlamına gelmez. Ancak beyin faaliyetinin ağırlıklı olarak zekâ zemininde sürdüğünü, kalp faaliyetinin ise tefekkür, tezekkür, tedebbür, tafakkuh ve teemmül şeklinde gerçekleşip taakkul fonksiyonunu gördüğünü göstermektedir. Tefekkür eşya ve olayları mümkün olan her yöntemle düşünme faaliyetidir. **Bitlisi**'ye göre ayette geçen "**ilkau'sem'** (kulak verme)" kalp ile iz'andan, içselleştirmeden, ruhuna mal etmeden kinayedir. Tıpkı kulaklarla işitme gibi. Bütün organlar kalbe kaynaklık teşkil ederler. "**Sem'**" bazen kulak organı için kullanılır (2/Bakara, 7); bazen işitme kuvveti olarak kullanılır (26/Şuara, 212); bazen da itaati ifade eder (2/Bakara, 285). Araplar sem'i itaat manasında kullanırlar ki, Kur'an-ı Kerim, mü'minlerin **sem'**e sahip olup, inkârcıların bu önemli melekeye sahip olmadıklarını belirtir. Bu manada geçtiği her yerde inkârcıların ayetler üzerinde tefekkürde bulunmadıkları belirtilir: "Onların kulakları var ama işitmezler" (7/A'raf, 179). Her sözün kulağına gelen kimse, sözün manasını, hikmet ve

maksadını düşünmüş olmaz. "İşittik derler ama işitmezler" (8/Enfal, 21) yani manasını, hikmetini idrak etmezler.

Bir başka düşünme ve idrak işlemi olan "**tezzekkür**"de bulunan kalp geçmişten bilgiler getirir, hatırlatır, şimdikine ışık tutar; "**tafakkuh**" el'an olan şeyler, olaylar üzerinde derinlemesine düşünmeyi sağlar; "**tedebbür**" bir şeyin sonrasını kestirip tartma faaliyetidir ki eğer bütün bunlar kalpte cereyan ediyorsa akıl hakiki fonksiyonunu yerine getirmiş demektir. İşte ancak bu durumda insan aklını kullanma başarısını göstermiş demektir. Zekâ mahiyetli alet, araç, koordinasyonlarla düşünmek nesneler arasındaki koordinasyonları ve bağlantıları yerli yerine koymaktır; bu bir arabayı üretme gibidir. Fakat donanımı hayli yüksek bir araba üretmek tek başına bir şey ifade etmez, onu kullanacak sürücü de gerekir. Sürücü direksiyonun başına geçer, nereye gideceğini bilir, yollar, trafik kuralları hakkında yeterli bilgisi vardır; alkolik iken araba kullanmaz, aşırı hız yapmaz, kimseye trafikte haksızlık yapmaz, böylece arabasıyla sağ salim gideceğe yere varır. Ehliyeti olmayan, alkol alıp yola çıkan, trafik kurallarını bilmeyen veya kurallara aldırmayan hız tutkunu bir sürücünün en donanımlı arabayı, belki kendini ve hatta başkalarını ne hale getireceğini kestirmek güç değildir.

Şeyh **İdris-i Bitlisi**, 37. Ayette geçen "**kalb**"e farklı bir anlam vermektedir. Ona göre kalp, kutsi âlemle cismani tabiat arasında bir yerde duran kuvve-i kutsiyyeden mecazdır. Yaratıcı cilalanmış kalp ile idrak edilir. Gözlerin idrak edemediği melekût ve ceberutâlemine ait hissi amellerin ve harici mahiyetlerin hakikatleri bu kalp ile idrak edilir. Kalbe "kalp" denilmesinin sebebi onun birbiriyle alakalı iki yöne de çevrilmesi dolayısıyladır. Bir şeyi kalbetmek, onun yönünü başka yöne çevirmek demektir. Sözgelimi elbiseyi kalbetmek, tersine çevirmek demektir. Ayette geçen kalp, bir mecaz-ı mürseldir. Çam kozalağı biçimindeki kalp, ruh-u hayvaniye ait nurların mahalli ve nefs-i natıkanın eserlerinin menzilidir.

38. ayet yüce Allah'ın gökleri ve yeri "**altı gün**"de yarattığını, bu fiilden dolayı da yorulmadığını belirtir. Burada geçen "gün"ü dünyanın 24 saatlik zamanı değil, aşamalar, devirler, dönemler şeklinde düşünmek gerekir. Esasında dünya yaratılmamışken, 24 saatlik zaman manasında gün olması mümkün değildir.

Yorgunluk güçsüzlük olup insani hallerdendir, Hay, Kadir ve Kayyum olan Allah için düşünülemez. Tevrat ise Tanrı'nın altı günde yaratmayı bitirdikten sonra yedinci günde istirahate çekildiğini belirtir (Tekvin, 1-2). Kur'an-ı Kerim bu iddiayı reddeder. Altı ayrı devirde varlık âlemini yaratan Yüce Allah, yaratmayı bitirdikten sonra "Arş'a istiva etmiş"tir. Bundan sonra varlık alemi vaz'et-

tiği kozmik ve tabii/ekolojik yasalara göre varoluşunu sürdürecektir. Bu konuyu A'raf sûresinde (7/54) ele almış bulunmaktayız. (Ayrıca bkz. 10/Yunus, 3; 11/Hud, 17; 32/Secde, 4; 41/Fussilet, 9-12 ve 57/Hadid, 4; 25/Furkan, 59.)

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ
الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾ وَاسْتَمِعْ يَوْمَ
يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ
يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيٖ وَنُمِيتُ وَاِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ
الْاَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا
يَقُولُونَ وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

39. **Öyleyse sen, onların dediklerine karşılık sabret ve Rabbini güneşin doğuşundan önce ve batışından önce hamd ile tesbih et.**
40. **Gecenin bir bölümünde ve secdelerin arkasından da O'nu tesbih et.**
41. **Çağırıcının, yakın bir yerden çağrıda bulunacağı güne kulak ver;**
42. **O gün, o çığlığı bir gerçek** (hak) **olarak işitirler. İşte bu,** (dirilip kabirlerden) **çıkış günüdür.**
43. **Gerçek şu ki, dirilten ve öldüren Biziz, biz. Ve dönüş de Bizedir.**
44. **O gün yer, onlardan çatlayıp-ayrılır da** (onlar,) **hızla koşarlar. İşte bu, Bize göre oldukça, kolay olan bir haşir** (sizi bir arada toplama)**dır.**
45. **Biz onların neler söylediklerini daha iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorba değilsin; şu halde, Benim kesin tehdidimden korkanlara Kur'ân ile öğüt ver.**

Hz. Peygamber, kavminin iman etmesini çok arzu ediyordu. Hem inkâr etmeleri hem ona karşı acımasızca koymaları dolayısıyla üzülüyordu. Bu esasında imanın ve hidayetin değerini bilen her Müslümanın arzusu ve dileğidir. Samimi ve sevecen bir insan sahip olduğu bir nimeti eşi, çocukları, dostları ve yakınlarıyla paylaşmak ister. Hidayetin nimetine sahip olanlar da gayet halis niyetlerle başkalarının da hidayet şölenine dâhil olmasını arzu ederler. Şu var ki iman vicdan işidir. Vicdan ve kalp kani olmadıkça kimse inanmaz. Hal bu iken ne kimseye baskı uygulamak ne bir yakınımız inanmadı diye sarsıcı üzüntüler içine girmek lazım. İslam dininin bariz vasıflarından biri zorla hidayeti emretmemesidir. Dine giriş zor ve baskıyla olmaz. Bu konuda çok sayıda ayet

sıralamak mümkün. (Bkz. 2/Bakara, 256; 10/Yunus, 99; 18/Kehf, 6; 20/Taha, 2-3; 36/Fatır, 8; 88/Gaşiye, 21-22.)

Üstüne üstlük Mekkeliler Efendimiz'i incitiyorlardı, 39. ayet onların incitici söz ve saldırılarına sabretmesini, içi daraldığı, ruhu sıkıldığı zaman hemen namaz kılıp Allah'ı hamd ile tesbih etmesini emretmektedir (6/En'am, 33).

Tefsirciler "güneşin doğuşundan önce" ibaresinin "sabah"; "batışından önce" "öğle ve ikindi"; "gecenin bir bölümü"nde de "akşam ve yatsı" namazına işaret edildiğini söylemişlerdir. Ayet, ayrıca "secdenin arkasından tesbih"ten söz eder. Bunun mesela akşamın farzından sonra iki rekâtlık nafile namazı veya namazdan sonra 33 kere "**Subhanallah, Elhamdülillah, Allahuekber**" tesbihatı olduğunu söyleyenler vardır. Her durumda sıkıntı ve üzüntü zamanlarında mü'minlerin yapması gereken namaz kılmaları, secde edip Allah'ı hamd ile tesbih etmeleridir. Bu kalpteki sıkıntıyı giderir, iç dünyadaki ağırlıkları atar.

İnkâr edip hayatlarını isyan içinde geçirenler ne derse desin, eninde sonunda hüsrana uğrayacaklardır. Bu dünyada sahip oldukları güçlere güveniyorlar ancak bu dünyanın sonu da gelecektir. Sen herkesi yüce Allah'ın huzuruna toplanmak üzere çağıracak olan İsrafil'e kulak ver. Bu çağrı pek yakındır. O gün herkes çağrıyı hak olarak işitecek, hiçkimse bunu duymazlıktan gelmeyecektir. Dünya hayatında sağır olanlar bile çağrıyı duyacak ve hemen kabirlerinden çıkıp emredilen yere koşacaklardır. Yerin yarılması, içinde binlerce ve onbinlerce sene yatan ölülerin ayağa kalkıp mahşer yerine gitmesi yüce Allah'a pek kolaydır. Gökleri ve yeri yaratanın buna da elbette gücü yeter. Yaşatan-hayat veren, terbiye eden, rızıklandıran, öldüren ve diriltecek O'dur. Herkes eninde sonunda O'na dönecektir (10/Yunus, 56; 15/Hicr, 23).

7-11 arası ayetlerde dirilişin güzel bir tasvirini okuduk. Kuru toprağa suyun düşmesinden sonra bir tohumun tomurcuklanması, toprağı yarması ve filiz verip ortaya çıkması gibi, insanlar da ölümden sonra ve zamanı geldiğinde öyle diriltileceklerdir. Toprak yağmurla ölümünden sonra dirilir, yeşerir, insan ve hayvanların beslenmesi için bereketler sunar. İnsan da, kişisel ömrünü tamamlayıp öldükten sonra dirilecektir.

Bu büyük varoluşsal olay tamamen Allah'ın iradesi ve kudreti dâhilinde vuku bulacaktır. Şu halde diriltmek ve öldürmek Allah'a mahsustur. Bedene ruh veren, ruhu bedende ete kemiğe büründüren, belli bir ömür takdir eden Allah'tır. Dönüş de mutlaka Allah'adır. Başka yere çıkış ve kaçış yok! Herkese "Rabbinize doğru koşun!" diye çağrı yapıldığında bu çağrıyı duymayacak kimse olmayacaktır.

Aslında Müslümanlar, kendi dinlerinin geleneklerine yani İslami usulle-

re göre ölüyü uğurladıklarında bunun farkında olarak ölüyü musalla taşına yatırır ve hepsi namaz için önünde saf tutarlar. Yakın aile fertlerinin, akraba, komşu, dost ve sevenlerinin, kısaca yakın ve tanıdıkların bir araya gelip musalla taşı üzerindeki cenazenin önünde saf tutup namaz kılması, arkasından dua okuması, helallik vermesi, o büyük günün hatırlanmasıdır. Herkes o büyük güne gitmek üzere sırasını beklerken, şimdi sadece giden uğurlanmaktadır. Sanki musalla taşı bu ölümlü (fani) dünyadan dirilişin vuku bulup ebedi hayatın başlayacağı öbür dünyaya, Ahiret'e "giriş kapısı"dır. Şu var ki, bu giriş kapısından şimdilik sadece sırası gelen girmekte, diğerleri onu uğurlamaya gelmiş bulunmaktadır. Ama herkes bilir ki, eninde sonunda, er vay geç dönüş O'nadır. Birinin vefat haberini aldığımızda hemen şu ayeti telaffuz ederiz: "(**İnna lillahi ve inna ileyhi raciun**) Biz Allah'a aitiz ve hiç kuşkusuz O'na döneceğiz" (2/Bakara, 156).

Yüce Allah inkârcıların, günahkâr ve isyankârların ne söylediklerini, içlerinden neyi geçirdiklerini, ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını bilir. İnkârcıları zorla yola getirmek doğru bir yöntem değildir. Yapılması gereken şey Kur'an'la öğüt vermektir. Ancak Kur'an "takva sahiplerini hidayete erdirdiği" (2/Bakara, 2), Yüce Allah'ın uyarıp korkutmasını, tehdidini ciddiye alanlara öğüt olur. Allah'tan korkmayana, ahireti hesaba katmayana, yapıp ettiklerinin günün birinde karşısına çıkacağına inanmayana Kur'an da fayda etmez. (Bkz. 10/Yunus, 99; 52/Tur, 29.)

Kaf sûresinin (50) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

51- Zâriyât Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 60 âyettir. Adını ilk ayette geçen "**Zâriyât**" kelimesinden almaktadır. Ahkaf (46) sûresinden sonra, Ğaşiye (88) sûresinden önce indirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾
فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾

1. **Tozu dumana katıp savuran** (rüzgâr)**lara,**
2. **Derken, ağır yük taşıyan** (bulut)**lara.**
3. **Sonra kolaylıkla akıp gidenlere,**
4. **Sonra iş**(ler)**i taksim edenlere andolsun.**
5. **Size va'dedilmekte olan, hiç tartışmasız doğrudur.**
6. **Şüphesiz din** (hesap ve ceza) **da mutlaka gerçekleşecektir.**

Şanı Yüce Allah sûrenin ilk dört ayetinde dört şeye yemin (kasem) etmektedir: "**Tozu dumana katanlar**", "**ağır yük taşıyanlar**", "**kolaylıkla akıp gidenler**" ve "**taksim edenler** (bölüştürenler)." Bir şeye kasem ediliyorsa o şeyin önemi, ciddiyeti pekiştirilmektedir. Bazılarına göre burada söz konusu olan üzerine yemin edilen şeyden çok yeminin kendisi ve ifade ettiği anlam önemlidir. Kamil bir yemin üç unsuru bir arada barındırır: Yemin, yemin edilen şey ve muhatap.

Kur'an'da Yüce Allah'ın başka varlıklar üzerine de yemin ettiğini biliyoruz: "Batışı sırasında yıldızlar"a (53/Necm, 1-2); "kuşluk vakti ve gece"ye (93/Duha, 1-3); "İncir, zeytin, Sina Dağı'na ve emin belde"ye (95/Tin, 1-3) vs. Sûrenin 7. ayetinde göğe yemin edilmektedir. Fahreddin **Razi**, huruf-u mukattaa

hariç yapılan bütün yeminlerin vahdaniyet, risalet ve ahirete dikkat çekmek amacıyla yapıldığını belirtir.

Bizim kanaatimize göre aslolan yemin ve muhatap olmakla beraber üzerine yemin edilen şey de önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Yüce Allah'ın üzerine yemin ettiği dört şeyi önemli saydığı anlaşılmaktadır. Yeminle başlayan ayetlere dikkatlice bakıldığında, ortak özelliklerinin "insan fiillerini veya beşeri gücü aşan varlıklar" oldukları görülür. Fecr sûresinde (89/3) Yüce Allah "sayılar"a "çifte ve teke kasem etmekte"dir. Bunlar insan tarafından üretilmiş, vücuda getirilmiş değildirler, birer nimet olarak insana bağışlanmışlardır ki bütün varlık gibi üzerinde yemin edilenler sadece Allah'a refere edilebilirler.

Tefsirciler ilk dört ayette üzerine yemin edilen şeylerin ne olduğu konusunda iki görüş ortaya koymuşlardır: Biri Hz. Ali (r.a.)'ye izafe edilen "rüzgâr, bulut, gemiler ve melekler"; diğeri rüzgârın dört ayrı fonksiyonu. Hz. Ali tozu dumana katıp savuranın rüzgâr, ağır yük taşıyanın bulut, kolaylıkla akıp gidenin gemiler ve taksim edenlerin melekler olduğunu söylemiştir. Bu akla yatkın bir açıklamadır. İkinci görüşe göre dört ayrı şey aslında bir hareket olup tek bir şeye yani rüzgâra göndermede bulunmaktadır: Rüzgâr önüne çıkan şeyleri -irili ufaklı nesneleri, cisimleri- katıp savurmaktadır. Söz konusu hareketin sonuçlarından biri denizlerden, göl ve nehirlerden topladığı suyu bulutların yüklenmesi veya bulutların bu sayede oluşmasıdır. Bulutlar öylesine yük yüklenmektedir ki ağırlıkları dağları bile aşar. Yine bulutları rüzgâr önüne katar, sürükler ve sonunda belli bir ölçüye ve miktara göre dağıtıp bölgelerin üzerine yağmurun yağmasını sağlar.

Belirtmek gerekir ki, pozitivist-modern bakış açısının tam tersine, bulutların kendi kendilerine şu veya bu bölgeye su bıraktıklarını düşünemeyiz; bu olayda ilahi tekvin içinde kâinatta ve tabiatta mevcut bulunulan düzen önemli rol oynar. Yağmurun "nüzul/inzal" ile ifade edilmesi, Yüce Allah'ın göklerden aşağıya yani insanın yaşadığı toprağa bir rahmet ve ikramda bulunması demektir. Şu halde bulutların hareketinde ve yağmurun taksiminde ilahi takdir önemlidir. (Rüzgârın önüne çıkan şeyleri savurması özelliğine Kehf sûresinde de (18/45) işaret edilmektedir.)

Bu görüş rüzgâra dört ayrı fonksiyon yüklemektedir. Ancak rüzgârın bu türden fonksiyonları olmakla beraber kâinattaki birçok kozmik durumda gözleyebileceğimiz farklı dört hareketi salt rüzgâra indirgemek için sebep yok. Varlık âleminde itici güçleriyle önlerine çıkanları katıp harekete geçiren, başka varlıkları yüklenen, belli bir yörüngede ve belirlenmiş bir hedefe doğru akıp giden, belli fonksiyonları dağıtan başka hareketler ve varlıklar da söz ko-

nusudur. Rüzgârı itici güç olarak ele alacak olursak fizik evrendeki hareketin esasını itme teşkil eder. Ma'rifetulhalk açısından baktığımızda, bütün varlıklar içeriden veya dışarıdan bir itme ile hareket ederler ki itici güç çıplak gözle görülmez, tıpkı rüzgârın hissedilmesine karşılık gözle görülmemesi gibi. Hareket içeriden ise aşk ve sevgiyle yani iştiyak ve arzuyla; dışarıdan ise itme ile vuku bulur. Bu demektir ki **Molla Sadra**'nın işaret ettiği gibi evrende hareket sadece "**araz**"da değil, aynı zamanda "**cevher**"de de sürmektedir. Kısaca varlıktaki hareket hem "arazi" hem "cevheri"dir. Tohum kendi nev'inden olan ağacın bütün unsurlarını içinde taşır, tohumu harekete geçiren salt fiziki güç olmayıp kendi varoluşsal amacını, yaratılış hikmetini gerçekleştirmesidir. "Zâriyât" kelimesinin anlamlarından birinin "bir şeyin hızlı hareketi" olduğunu göz önüne alacak olursak, buna atomun çekirdekleri olan nötron ve atom çekirdeğini oluşturan parçacıklar olan protonun hareketini ve belki de onların da kendilerinden meydana gelen kuarkları da dâhil edebileceğimizi düşünebiliriz.

Hamile kadın çocuğu karnında taşır. Su üzerinde gemiler kolaylıkla akar, bunun yanında uzayda devasa gezegenler de kendi yörüngelerinde akıp giderler (36/Yasin, 40). Ve hepsinin kozmik, tabii ve ekolojik düzen içinde hareketlerini sağlayan, onlara rollerini, fonksiyon ve misyonlarını taksim eden melekler vardır.

Bu varlıkların kaseme konu olması varlık âleminde bulunan her ne varsa hepsinin "kutsal"dan pay sahibi olduğu ve kutsala iştirak ettikleri anlamına gelir. Zira ancak kutsal olan üzerine yemin edilir. Bu da bize gösteriyor ki varlıkta "profan" veya "din-dışı alan" yoktur. Ama elbette varlıkların kutsaldan olan paylarını tayin eden veya bizlere neyin kutsal olduğunu ya da kutsala iştirak ettiğini, üzerinde yemin edilerek kutsallığına atıfta bulunulan şeylere karşı bizim hangi düzeylerde ve yoğunlukta kıymet atfedebileceğimizi bildiren Yüce Allah'tır, biz kendi kendimize ve indi telakkilerimize göre bir takım kutsallar icat edemeyiz. Kendi kendine kutsallık totemizm ve animizme yol açar. Bu yüzden geçerli yemin sadece "Allah adına" yapılan yemin olup diğer bütün nesneler ve varlıklar üzerine yapılan yeminin geçerliliği yoktur. (Bkz. 16/Nahl, 9; 2/Bakara, 224-225 ve 5/Maide, 89.)

Yemin olsun ki, insana her ne vaad edilmişse zamanı gelince tahakkuk edecektir. Bunun önüne geçmek mümkün değildir (6/En'am, 134). Vaad edilen ahirette herkesin önüne çıkacak olan hesap ve ceza günüdür. Burada "din" hesap ve ceza yani insanın ve toplumların yapıp ettiklerinin hesabını verecekleri, yaptıkları iyiliklere karşılık ödül, işledikleri kötülüklere karşılık da ceza alacakları gündür.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ
أُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

7. **'Özen içinde yollar ve yörüngelerle donatılmış' göğe andolsun;**
8. **Siz, gerçekten birbirini tutmaz bir söz** (çelişkili ve aykırı görüşler) **içindesiniz.**
9. **Ondan çevrilen çevrilir,**
10. **Kahrolsun, o 'zan ve tahminle yalan söyleyenler;'**
11. **Ki onlar, 'bilgisizliğin kuşatması' içinde habersizdirler.**

Yukarıda işaret edildiği üzere yüce Allah göğe de yemin etmektedir. 7. ayette göğün sıfatı olarak zikredilen "**hubuk**"a iki anlam verilmiştir. Ragıp İsfehânî'ye göre kelime "sırtı sağlam" demek olup devenin sağlam sırtına atıftır. Kök anlamı göz önüne alındığında "Zatu'lhubuk" tamlamasının ilk anlamı sıkı, özenle ve harikulade bir sanat eseri olarak dokunmuş kumaş. Bu kumaş hakikatte gökyüzündeki cisimlere bir göndermedir. Buna göre gökyüzünde son derece özen içinde döşenmiş yollar bulunmaktadır ki söz konusu yollardan her bir yıldızın veya gezegenin içinde aktığı yörüngesini anlayabiliriz. Diğer anlamı, hafif ve tatlı rüzgârın esmesiyle kumsalda veya denizde meydana gelen dalgalanmalar, birbiri ardınca gelen kıvrımlar. Deniz veya kumsaldaki bu manzara bakanın gözüne hoş gelir. Sık-gür saçlarda gözlenen dalgalanmaya da bu isim verilir. Gökyüzüne bu gözle bakıldığında göklerde yer alan her şeyin belli bir düzen içinde akıp gittiği, düzenin aynı zamanda harikulade estetik tablolar sunduğu, söz konusu kozmik düzenin bir Yaratıcı'nın varlığına, ilim ve hikmetine, sonsuz kudret ve sanatına işaret ettiği görülecektir. Gök cisimleri üzerinde tefekkür etmek insanı hakikatin bilgisine götürmeye yardım eder.

Bazı tefsirciler ise hubuk'un basiretle kavranabilen makul yollar olduğunu söylemişlerdir ki, Âl-i İmran sûresinin 191. ayetinde, övülen seçkin mü'minlerin "Ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı andıklarını, göklerin ve yeryüzünün yaratılışı hakkında tefekkür edip '-Rabbimiz, sen bu varlığı boşuna yaratmadın" dedikleri hatırlatılır. Şu halde sağlam bilgi, hikmet ve marifet, bizi hakikatin bilgisine ulaştırır. Ayet dikkatimizi göğün hubuk olarak ifade ettiği sıfatına çekerken yaratılışa ve yaratıklara, varlık âlemine marifetle bakıp düşünmemiz gerektiğini ima eder ki biz buna "marifetülhalk" diyoruz. Bu marifet sayesinde gerek uzayda ve gerekse kucağında gözünü açıp ömrümüzü sürdürdüğümüz tabiat olayları ile zihinsel ve bilişsel hayatımız arasında bir ilişki olduğunu kavrıyor, eğer üç

alanla ilgili doğru anlam haritasını takip edebilirsek hak ve hakikat yolunda bizi menzile ulaştıracak adımlar atabileceğimizden emin olabiliyoruz.

8. ayet vahyin ilk muhataplarına seslenmekle beraber kıyamete kadar benzer zihni karışıklık içinde olanlara yani zihn-i müşevveşlere de seslenmektedir. Mekkeliler imanın üç umdesi konusunda farklı düşünce ve iddialara sahip idiler. Allah, risalet ve ahiret konularında ortak bir görüşe sahip değildiler. Allah tasavvurlarında temel bir sorun vardı, onlar insan işine karışmaz, putların katında aracılık yaptığı bir tanrıya inanıyorlardı. Eski Greklerin dağın tepesine kurulmuş da siteyi seyreden tanrı görüşüne yakın bir tasavvurdu bu. Mekkelilere göre Tanrı varlık âlemini yaratmıştı ama dünya işlerine karışmazdı. Bu yüzden Risâleti kabullenmekte zorluk çekiyorlardı. Onların zannına göre eğer Allah bir elçi gönderecek olsaydı bunu ya meleklerden seçerdi veya iki şehrin (Mekke ve Taif) önde gelenlerinden biri olurdu bu. Hz. Muhammed (s.a.) tabii ki bilinen bir insandı ama vahiyle ilişkili söyledikleri kabul edilemezdi. Kimisi onu yalancılıkla, kimisi büyücülük ve şairlikle suçluyordu. Ölümden sonra diriliş ve ahiret konusunu ise hiç akıllarına sığdıramıyorlardı. Özetle söyledikleri birbiriyle uyuşmayan, mantıktan uzak, tutarsız şeylerdi. Vahyin aydınlatıcı ve nübüvvetin yol göstericiliği olmayınca Allah, risalet ve ahiret konularında daima birbiriyle tutarsız, çelişkili görüş ve felsefeler olacak ve bu kıyamete kadar böyle sürüp gidecektir.

Mesele şu ki inanmak istemeyen hakikate sırtını çevirir, hak ve hakkaniyete teslim olmak istemez ve bunu gayretle yapar. 9. ayetteki "ondan (anhu)" zamirinin Hz. Peygamber'e, Kur'an-ı Kerim'e veya ahrete gönderme olduğunu söylenmiştir. Her üçüne raci olma ihtimali vardır, sonuç itibariyle her üçünden sırt çeviren hakikatte Allah'a sırt çevirmektedir.

Hak ve hakikati inkâr edenlerin elinde sağlam bir kanıt yok, yalan söylemektedirler, temelsiz zanlarda bulunmaktadırlar, aslı esası olmayan teoriler-tezler öne sürmektedirler. Vahiy hakikatini, kâmil Allah tasavvurunu, risalet ve ahiretin varlığını şüphe ile karşılayan her teori ve düşünce batıldır, temelsizdir, hakikate karşı yalan ve sapkınlık ihtiva etmektedir. Böyleleri Yüce Allah nezdinde kınanmayı ve bedduaya maruz kalmayı hak etmektedirler.

Böylelerinin belirgin özelliği derin bir bilgisizlik içinde gömülmüş olmalarıdır. Cehalet, heva ve heves, gaflet ve bilinç yokluğu onları çepeçevre kuşatmış bulunmaktadır. İşin acıklı yanı çoğu zaman insanlar cahil olduklarını bilmiyorlar, durumlarının ayırdında değildirler. Bu yüzden en zor iş kişiyi içine gömülü olduğu gafletten uyandırmaya çalışmaktır. Böyleleri kendilerini bilmedikleri gibi, bilmeleri gerektiğini de bilmiyorlar.

Bizim 'bilgisizliğin kuşatması' diye tercüme ettiğimiz "**gmr**" selin izini silen

bol yağmur veya su demektir. Bir su bulunduğu yeri örtüyorsa "gamre" ile ifade edilir ki kişiyi sımsıkı kuşatan cehalet için darb-ı mesel olmuştur (23/Mü'min, 54). Ragıp kelimenin kullanımına göre tecrübesiz, bilgisiz adam için kullanılabileceği gibi, kin ve garazını ustalıkla saklayabilen kimse için de kullanılabileceğine işaret eder. Bu durumda inkârcılar sadece derin bir cehalet içinde olmakla nitelendirilmiyorlar, aynı zaman kin ve husumete gömülmüş olarak da yaşıyorlar. Onların cehaletleri, kin ve husumetleri hak ve hakikate, hakkaniyete, yüksek ahlaki normlara, adalete ve insanın sahici manada özgürleşmesine karşıdır.

يَسْـَٔلُونَ اَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

12. "Hesap ve ceza (din) **günü ne zaman?" diye sorarlar.**

13. O gün onlar, ateşin üstünde tutulup-eritilecekler:

14. "Tadın fitnenizi. Bu, sizin pek acele isteyip durduğunuz şeydir."

Arapça olan kelimenin aslı "**fetn**"dir Altının kalite veya kalitesizliğini anlamak için ateşe sokulması için kullanılır. Çoğunlukla imtihan ve ihtibar manalarında kullanılır ki, altının potada eritilmesi, altının safını sahtesinden ayırmanın bir yolu budur. Buna göre "fitne" iyiliği kötülükten ayıran her zorlu işleme isim olarak verilebilir. (Bkz. Tecrid-i Sarih, II, 468.) 13. ayette fitne insanın ateşe atılması manasında kullanılmıştır: "Fitnenizi tadınız". Burada fitne "azab"ı ifade eder. Bazen azabın kendisinden hâsıl olduğu şey için de kullanılır: "Onlar fitnenin ta içine düşmüşlerdir (9/Tevbe, 49)". Bela ve imtihan manasında fitne kelimesi kullanıldığında insanı içine itildiği zorluk veya uğradığı kolaylık anlaşılmalıdır. Ama şiddet ve baskı manasında kullanıldığında daha açık bir ifade görülür: "Biz sizi şer ve hayırla bir fitne olmak üzere deniyoruz. (21/Enbiya, 35)" Buradaki fitne imtihan/sınav karşılığıdır.

Istılahta fitne, Allah'tan veya kuldan gelen bela, musibet, azap ve buna benzer hoş olmayan işlerin ifadesidir. Bozgunculuk, kışkırtıcılık kelimenin işaret ettiği diğer anlamlardır. Gelen fitne Allah'tan ise bir hikmete mebnidir. Allah'ın emri olmaksızın doğrudan kuldan geliyorsa bunda hikmet aranmaz. Bu itibarla Yüce Allah birçok yerde insanları fitneleri dolayısıyla kınamaktadır. "Fitne katilden şiddetlidir" (2/Bakara, 217) diye buyrulduğu gibi. Fitnenin katilden büyük cürüm (suç ve günah) telakki edilmesinin sebepleri vardır ki bunlar sonuçlarıyla ve deneysel olarak da ölçülebilmektedir.

Fitne olan bir davranış çok şekillerde ortaya çıkabilir. Mesela "küfür ve

sapıklık" hali bunlardan biridir. Yine rüsvaylık mahiyeti itibariyle fitne ile bağlantılıdır. Bela ve azap ki bir fitne hali olarak dünya ve kabir fitnelerinin karşılığında kullanılır. Daimi savaş hali olan kıtal da bir fitnedir. İnsanın iyiliği bırakıp, kötülüğe meyletmesi veya halkın bir şeyi beğenip ona yönelmesi, günahı sevip işlemesi fitne halidir. Toplumda kadın ve çocuk sevgisinin, mal ve servet tutkusunun her şeyin önüne geçmesi durumu buna örnek verilebilir. Şeytanlık da fitnedendir. Kelime Kur'an-ı Kerim'de bela ve azap, işkence, baskı ve şiddet manalarında siyak ve sibakına göre farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Hadis kitaplarında fitne ile ilgili özel bölümler (Kitabü'l -Fiten veya Babu'l-Fiten) yer almaktadır. Yanlış tarzda yaşandığında hayatın kendisi fitnedir. Bu durumda insan hayata aşırı bir şekilde tutkun olur, dünyayı elden bırakmak istemez, şehvetlerinde aşırılığa gider, cehaletin ardından gider. Adaletten kopuk kuvvet, iffetten uzak şehvet ve hikmetten yoksun bilgi fitnenin kapılarını açar. İnsan ehli -aile ve yakınların bencilliği- dolayısıyla fitneye düçar olduğu zaman onlar yüzünden helal olmayan şeylere yönelir, harama tevessül eder. Mal ve servet fitnesi ise yine Allah'ın haram kıldığı yollar ve araçlarla kazanç peşinde koşan, kazandığı serveti helal olmayan yollarda ve şekillerde harcar. Çocuklarından dolayı fitneye müptela kişi hayrı unutur, evlat ve ıyalin derdine düşüp ahireti bir kenara bırakır. İnsanın komşusunu haset etmesi de fitnedendir. Bir hadiste Allah'ın Resûlü (s.a.) "fitne uykudadır onu uyandırmayınız" buyurmuştur. Hadisin işaret ettiği fitne, Müslümanlar arasında karışıklık, ihtilaf ayrılık, bozgunculuk, kutuplaştırma ve çatışmaya sebebiyet verecek düşünceler, söylem ve retorikler, tutum ve davranışlardır; bunlar potansiyel olarak her zaman mevcutturlar, potansiyel olanı aktif hale getirmekten kaçınmak gerekir.

İslam'ın Müslümanlar için farz kıldığı cihadın bir gayesi de "yeryüzünde fitnenin kaldırılması"dır: "Din yalnız Allah'ın oluncaya ve fitne yeryüzünden kalkıncaya kadar savaşınız" (2/Bakara, 193). Ayette din ile fitne iki zıt kutupta zikredilmiştir. Ayette geçen dinden, Allah'ın yeryüzünde hâkim kılınmasını istediği hükümler olduğu açıktır. İnsanlar Allah'ın emir ve nehiylerine göre hareket etmeyecek olurlarsa yeryüzünü fitne kaplayacaktır. Fitneden kurtuluşun yolu ilahi hükümlere göre politikalar izlemektir. Ayette bize, Allah'ın dinine karşı gelen ve fitneden yana tavır koyanlarla açıkça savaşmamız, onlara karşı cephe almamız emredilmektedir. Bu cihadın sebeplerinden biridir. Tabiatıyla yeryüzünde fitneyi ayakta tutmak isteyen zorba güçler vardır, hep olacaktır. Bu güçler insanların Allah'a değil de kendilerine itaat edilmesini istiyorlar. Müslümanlar ise zalim ve zorba güçlere karşı adaleti ve gerçek özgürlüğü temsil etmekle yükümlüdürler. Allah'a başkaldıran güçler insanları kendilerine bağımlı hale getirirlerken baskı

ve zorbalıklarını felsefi bir dile, sosyo-politik bir forma sokarlar ki bu fitnenin epistemolojik ve politik muhtevasına işaret eder. Bu çerçevede sistem ve onu geriden besleyen felsefi görüşler de fitne olabilmektedirler ki, bunları çürütmek, temelsizliklerini ortaya koymak fitneye karşı yürütülecek mücadelelerden biridir. Ta ki insanlar kendi vicdanlarını ve akıllarını harekete geçirip hak ve hakikate, ahlak ve hakkaniyete, adil ve şerefli bir hayata gönül rızasıyla teslim olsunlar. İslamiyet'i kalplere korku salarak, güç kullanarak hâkim kılmak fitneye karşı savaşmak değildir. Kalplere korku salınabilir ama arzuya şayan olan kalplerin fethedilmesi, gönüllerin kazanılmasıdır.

12. ayette zikri geçen fitne inkârcıların ve kendilerine emanet olarak verilen hayatlarını isyan içinde geçiren suçlu-günahkârların cehennemde çektikleri azaba işaret etmektedir. Bunlar dünyada iken ölümden sonra dirilişe inanmıyorlardı, her seferinde elçilere ve onlara ahiret gerçeğini hatırlatanlara "Hesap ve ceza günü ne zaman?" diye alay ederek soruyorlardı. İşte ahiretin başlamasıyla hesap günü gelir, yapıp ettikleri tartıldıktan sonra ateşe atılırlar.

"**Yüftenun**" fiilini ateşte veya ateşin üstünde tutulup eritilmek" şeklinde çevirdik. Kelimenin kökünde yatan "altının yabancı madenlerden ayrışması için ateşte eritilmesi" manasını göz önüne alacak olursak, belki de bu suçlu-günahkârlar dünyada başaramadıkları arınmayı, saflaşmayı, ilahi özle buluşmayı ateş üzerinde tutularak sağlayacaklar, tek tek kirlerinden ancak bu şekilde temizleneceklerdir. Cehennemi tedavi edilen bir tür hastane, kirlerden arınma yeri olarak düşünecek olursak mü'min olup da kiri ve günahı oranında arınanların cennete gidebileceklerini tabii ki düşünebiliriz. Tedavisini tamamlayan her hasta taburcu edilir, ölüler hariç. Müşrikler şirk ile dünyada ruhlarını inkâr, isyan ve günah kiriyle zehirlediklerinden artık onların altın gibi saflaşma şansları kalmamıştır. Onlar, hem "Din (Hesap) Günü" ne zamanmış diye soruyorlardı (2/Bakara, 28)hem alay ederek azabın bir an önce gelmesini istiyorlardı. Nihayetinde geldi, şimdi onu tatmaktadırlar (10/Yunus, 51).

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾

15. **Şüphesiz muttaki olanlar, cennetlerde ve pınarlardadırlar;**
16. **Rablerinin kendilerine verdiğini alanlar olarak. Çünkü onlar, bundan önce ihsanda** (güzel davranışta) **bulunanlardı.**

17. Gece-boyunca da pek az uyurlardı.

18. Onlar, seher vakitlerinde istiğfar ederlerdi.

Ahirette inkârcıların durumu böylesine trajik iken dünya hayatında Yüce Allah'tan korkup kötülüklerden ve bunların cezası olarak başlarına gelecek bir azaptan sakınanlar cennetlerde olacaklardır (15/Hicr, 45-46). Geçmişte yani dünyada iken güzellikte bulunuyorlardı, görev ve sorumluluklarını güzellikle, estetik ve edep çerçevesinde yerine getiriyorlardı (2/Bakara, 195). Bu onların ahirette Yüce Allah'ın kendilerine verdiklerini seve seve ve hamd ede ede almalarını sağladı. Yaptıkları güzel işlerden biri gece vakti ibadet etmeleridir. Az uyurlardı (25/Furkan, 64). Çok uykunun çok yemek yemek gibi kalbi yorduğunu biliyor, bir miktar uyuduktan sonra kalkıp ibadet veya tefekkürle vakitlerini geçiriyorlardı. Sabaha yakın seher vaktinde yaptıkları yapıp ettiklerine istiğfar etmeleriydi (3/Âl-i İmran, 17).

وَفِيٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾

19. Onların mallarında dilenip-isteyen (ve iffetinden dolayı istemeyip de) **yoksul olan için de bir hak vardı.**

Cenneti hak eden takva sahiplerinin yaptığı bir başka güzellik muhtaç olan kimselere hakları olan malı vermeleridir. 19. ayette zikri geçen mal, hakikatte zekâttır. Kendilerine zekât verilecek iki sınıf insandan söz edilmektedir. Biri ihtiyacı olup da açıkça isteyen, dilenen; diğeri ihtiyacı olduğu halde utancından istemeyen, muhtaç olduğunu bir türlü dile getirmeyen kimselerdir. (Bkz. Buhari, Zekât, 53; Müslim, Zekât, 101.) "**Sail**"in gayrimüslim muhtaç sahipleri için kullanıldığını söyleyenler de vardır. Sûrenin Mekke'de indiğini düşünecek olursak, miktarı belirtilmemekle beraber zekâtın, daha genel anlamda infak ve tasaddukun İslam'ın ilk tebliğ yıllarından başlamak üzere bir vecibe olarak vaz'edildiğini söylemek mümkün. Miktar Medine'de Hz. Peygamber (s.a.) tarafından tespit edilmiştir. 19. ayette genel bir ifade söz konusudur, biz de bu genel ifadeden hareketle "zekât"la ilgili bazı açıklamalarda bulunacağız. Zekât ilgili geniş bilgiyi Tevbe sûresinde (9/59-60) vermiştik.

"**Zekât**", zekâ kökünden gelişme, artma, arınma bereket ve medih gibi anlamlara gelir. Zekât, malın bir kısmının bir başkasına bir daha geri almamak üzere verilmesidir yani verilen miktar toplamdan eksiltme yapar. İlim adamları ise zekâtı "malda artış" olarak tanımlamışlardır. **İbn-i Teymiye**, "Zekât veren kişinin kendisi ve malı arınır, tezkiye olur, bu arada malı artar" der. Bu

tanım ilk bakışta bir paradoks gibi görünür. Kendisinden bir bölüm verilen şey miktar veya nicel olarak artmaz, eksilir. Durum bunun aksine işaret eder. Kur'an-ı Kerim malın bir bölümünü bir başkasına verme olayını kişinin iç arınması ve temizlenmesi olarak görür: "Mallarının bir kısmını kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al." (9/Tevbe, 103.) Yine Kur'an'da geçtiği üzere zekât kelimesi ile arınma demek olan "**tezkiye**" kelimesi arasında kök birliği var: "Kendini arıtan (tezkiye eden) kurtulmuştur" (Şems, 9; A'la, 14). Bunun tabii ki manevi bakış açısı yanında iktisadi bir açıklaması vardır, söz gelimi zekât ile satın alma gücüne kavuşan yoksul kitleler birer ekonomik özne olarak piyasaya girer, üretim, tüketim ve mübadeleyi hareketlendirir, bu da sonuç itibariyle zekât verenin mal ve servetinde dolaylı artış sağlar.

Bu açıdan bakıldığında zekâtın servetlerin dağılımı açısından bir işleve sahip olması, İslam'a göre bir haktır. Müslümanların yerleşik kültüründe zekât dinen amir bir hüküm olarak kabul edilir ama fiiliyatta isteğe bağlı hayır, tasadduk veya yardım olarak algılanır, bu yüzden zekâttan beklenen genel toplumsal fayda elde edilemez. Oysa kurumsal bir ibadet olarak zekâtın sosyal adaleti sağlayıcı bir iktisat politikası olarak esas alınıp uygulanması gerekir.

Zekâtı zenginlerin servetinde "yoksulların hakkı" olarak doğuran husus herkesin fakir, zengin, yetenekli, yeteneksiz, her ferdin yaratılış amaçlarını gerçekleştirme, kulluk yapma ve onurluca yaşama hakkına ve hürriyetine sahip olması düşüncesine dayanır (70/Meâric, 24-25). Herkes için Allah'ın rızasına uygun yaşamak asıl amaç olduğundan, yetenek ve imkân sahibi olmayanlara başkalarının destek vermesi farz ibadettir. Herkesin yeryüzünün nimetlerinden yararlanmak, gıda almak, akıl ve beden sağlığını korumak, avretini örtmek, kışın soğuğundan, yazın sıcağından korunmak, kendisi ve çocukları için öğrenim ve eğitimi haklarını kullanmak ve toplumda layık olduğu yerde olmak hakkıdır. Asgari düzeyde avretini örtmeye ekonomik gücü olmayan kişinin avretini örtmek, açlık tehlikesi geçirmesi muhtemel olanın karnını doyurmak, açıkta kalanı bir meskene yerleştirmek söz konusuimkânlara sahip olanların görevidir. Bunlar asgari ölçülerdir. Asıl olan, herkesin onurlu ve Allah'ın halifelik görevini yerine getirecek güce ve imkânlara sahip olmasıdır. Zekât bu anlamda ne "faizsiz kredi" ne de "başa kakılacak bir bağış"tır. Tersine, Allah tarafından kazanmaya gücü yetenlerin emeklerinde yani emeklerin somutlaşmış şekli olan kazançlarında kazanmaya gücü yetmeyenlerin lehine ve onlara tekrar kazanma fırsatını (satın alma gücünü, iktisadi hayata katılma imkânını) sağlayan bir haktır. Bu hak farz olup İslam'ın beş şartından biridir.

Servet dağılımındaki adaletsizlik daima iç çatışmaların sebebi olmuştur.

Afif Abdulfettah **Tabbara**'nın yerinde tespitiyle İslam, toplumda bir iç savaş yani sınıf çatışması olmaksızın yoksulları toplam gelirde hak sahibi kılmayı hedeflemektedir. Ve bu Meâric sûresinde özellikle altı çizilen ayetle (70/24-25) "yoksulların hakkı"dır.

Bu açıdan bakıldığında zekât, bir anlamıyla gelirden yoksun olan bir kişinin bir başkasının emeğinde hak sahibi olması demektir. Sözgelimi 40 gün çalışan bir insan 1 gününü çalışmaya gücü yetmeyen veya çalışıp da yeterli güce kavuşamayan kardeşine ayırır. Zekât helal maldan verilir, başka bir deyişle zekât temiz (helal-meşru) emektir. Bu itibarla zekâtta esas olan temliktir yani zekât olan malın hak sahibinin mülkiyetine geçirilmesidir. Böylelikle emek mülk konusu olur. Kendi emeğinize ortak ettiğiniz bir kimse ile aranızda duygusal bir bağ ve yakınlaşma meydana gelir, bu da toplumda muazzam bir dayanışma ruhunun gelişip yayılmasına vesile olur.

Ekonomik anlamda zekâtın önemli bir işlevinden daha söz edilebilir ki o da dar gelir sahiplerine sürekli ve periyodik satın alma gücünü kazandırmasıdır. 1929 ekonomik krizi hatırlandığında bunun anlamını kavramak kolaylaşır. Merkantilist sistemden sonra ilk defa Keynes isminde bir iktisatçı kriz dönemlerinde devletin ekonomiye müdahale etme fikrini öne sürmüştür. Ancak Keynes'in müdahale fikri arızi olup yapısal değildir. Zekât, İslam ekonomi sisteminin yapısal bir işlevidir. Bu konuda müçtehit imamlar iki görüş ortaya koymuşlardır:

1) Bir yıllık geçim kaynağının mülkiyet olarak devri: İmam Malik ve Hambeli bir kısım fakihlerin görüşüne göre yoksullara bir senelik ihtiyaçlarını karşılayacak miktarın verilmesi gerekir. Bu görüşte olanlar, fakir olanlara bir senelik ihtiyaçtan fazlası veya azı değil, standart anlamda tam bir sene kendilerine yetecek miktarın ödenmesi şartını koşarlar. Çünkü zekât periyodik olarak zaten her sene devlet aracılığı ile fakirlere ödenmektedir. Tabii söz konusu ihtiyaç için altın ve gümüşün ya da paranın kesin miktarı bulunamaz. İhtiyacın doyurulması esastır.

2) Ömür boyu yetecek kaynağın verilmesini savunanlar: Iraklı müçtehitler ve İmam Şafii'nin görüşü bu merkezdedir. Bunlara göre, fakir ve miskine, kendini yoksulluktan kurtaracak ve zenginliğe çıkaracak miktar verilir. Yalnız bir yıllık ihtiyaç söz konusu değildir. Çünkü zekâtın amacı yoksulları içinde bulundukları ekonomik güçsüzlükten kurtarmaktır. Bu da ömrü boyunca onu tekrar eski durumuna düşürmeyecek bir imkânın ve kaynağın transferini gerekli kılar. Eğer yoksul, bir meslek sahibi ise, zekât fonundan araç ve gereçlerini temin edecek miktarı almağa yetkilidir. Bedelin azlığı veya çokluğu önemli değildir.

Sözgelimi zekâta muhtaç kişi marangoz ise, onun atölye masraflarını temin edecek miktar ödenir. Bu miktar onun kalıcı bir üretim faaliyetine girmesi için gerekli sermayedir. Bu da sektörlere veya zekât alacak kişilerin iştigal alanlarına, mesleklerine göre değişir. Söz gelimi bir çiftçinin ihtiyaç duyacağı tarımsal sermaye marangozun yatırım sermayesinden daha çok olabilir. Meslekler, zanaatlar, sektörler ve çeşitli iş kolları arasında farklar düşünülürse, çeşitli iş kollarında ve üretim alanlarında yatırıma veya işletmeye ayrılacak sermayede farklı olacaktır. Devlet ihtiyaca göre sermayeyi hak sahiplerine ödemekle yükümlüdür. İmam Şafii ile birlikte Ahmet b. Hanbel'in de bu görüşü paylaştığı rivayet edilmiştir. Bu konuda Hz. Ömer'in bir sözünü Ebu Ubeyd nakleder: "Verdiğiniz zaman zenginleştirin." Nitekim bir defasında durumunun bozukluğunu kendisine ileten bir kişiye Halife, üç deve verdi ve "Birine yüz deve bile düşse tekrar tekrar vereceğim" dedi. Buna ek olarak evlenme masraflarının da bu ömür boyu yetecek miktar içine dâhil edilmiştir. (Bkz. 2/Bakara, 219.)

وَفِي الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَۙ ﴿٢٠﴾ وَفِيٓ اَنْفُسِكُمْۜ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَٓاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ اِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَٓا اَنَّكُمْ تَنْطِقُونَۧ ﴿٢٣﴾

20. **Yeryüzünde kesin bir bilgiyle inanacak olanlar için âyetler vardır.**
21. **Ve kendi nefislerinizde de. Yine de görmüyor musunuz?**
22. **Gökte rızkınız vardır ve size va'dolunmakta olanda.**
23. **İşte, göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, şüphesiz o** (size va'dedilen) **sizin** (aranızda) **konuştuklarınız kadar, elbette kesin bir gerçektir.**

20-23 ayetlerde yüce Allah'ın varlığı, isim ve sıfatları, ilim ve kudreti konusunda üç bilgi türünün bize yardımcı olacağını işaret etmektedir: Biri kucağında gözümüzü açıp dünya hayatını geçirdiğimiz yeryüzü. Ayette "arz" olarak geçen şey aslında bütün gezegendir ve aslında uzayda yer alan bir gezegenle ilgili sağlam bilgiler bizi başka gezegenlerle ilgili bilgilere de götürebilir. Ama öncelikle hikmet gözüyle içinde yaşadığımız yeryüzü gezegeni üzerinde tefekkürde, çok yönlü inceleme ve araştırmalarda, gözlemlerde bulunmamız tavsiye edilmektedir. Biz buna "**marifetulhalk**" adını veriyoruz. Bu bilgi dairesi içine bütün tabiat bilimleri girer. Varlık aleminin bir yaratıcısı vardır, kozmik, ekolojik ve tabii düzende hükmünü icra eden yasalar söz konusudur, her şey yüce

Allah'ın bilgisi, iradesi ve kudreti dahilinde varoluşunu sürdürmektedir. Bizden istenen bu muazzam ve harikulade -belki de varlıkta biricik- gezegendeki ekolojik, tabii olaylar üzerinde düşünüp bilgimizi ve ufkumuzu genişletmek, böylelikle yüce Allah'a bilgi, bilinç ve bilgelikle ibadet etmektir. Yeryüzünün her tarafı Allah'ın varlığına, kudret ve ilmine işaret eden ayetlerle donatılmış bulunmaktadır.

Gözümüzü yeryüzünde sürüp giden olaylar ve nesneler üzerinden iç dünyamıza çevirdiğimizde benzer bir dünya ile karşılaşırız. İnsanın iç dünyası neredeyse evren kadar geniştir. İrfan ehli insana "küçük kâinat" demişlerdir. İç dünyamız, manevi hayatımız, ruhumuzda ve zihin dünyamızda olup bitenler üzerinde tefekkür ettiğimizde bizim başıboş yaratılmadığımız, bu dünyaya bir hikmet ve amaçla gönderildiğimiz anlaşılacaktır ki bu bilgiye "**marifetünnefs**" diyoruz. Güvenilir-sağlam bilgi (ilim), bilinç ve bilgelikle iç dünyasında yolculuk yapabilenler kendilerini tanır, böylelikle Rablerini de tanır ve bilirler (bkz. Fussilet, 53).

22. ayet, kendisinden önceki iki ayetin devamı olarak gözümüzü gökyüzüne çevirmemizi ister. Gökte bizim için hem rızık hem vaat edilen şey bulunmaktadır. Müfessirler rızkın ağırlıklı olarak yağmur ve güneş olduğunu söyler. Yağmur (ve elbette kar ve dolu) yeryüzünü besler, toprağı ihya eder, şenlendirir. (Rızık için bkz. 11/Hud, 6 ve 31/Lokman, 16.) Gıda ve besin kaynaklarımız bu sayede yetişir. Güneşin ısısı, ışığı da böyledir. Bunun yanında güneş bir enerji kaynağıdır. Belki de gelecekte ikame edilemez tabii kaynakların yerini güneş enerjisi alacaktır ki şimdiden güneşten bolca enerji elde edilmektedir.

Bütün bunlar doğru olmakla beraber "**gökte rızık**"tan başka potansiyelleri, bilip bilemediğimiz, tahminlerde bulunduğumuz kaynakları da anlayabiliriz. Nitekim artık insanların günün birinde Mars gezegeninde de yaşayabilecekleri, hatta bu gezegene dönüşü olmayan yolculukların düzenlenebileceği söylenmektedir. Belki de bilim ve teknolojinin gelişmesiyle insanlar ya ulaşabildikleri gezegenlerden birtakım tabii kaynaklar getirecek veya sahiden dünya dışı gezegenlere -örneğin Mars adı verilen Kızıl Gezegene- gidip orada yaşamayı deneyeceklerdir. En doğrusunu Allah bilir!

23. ayet yüce Allah "**göğün ve yerin Rabbi**" ne yani Zatı'na kasem etmektedir. **Razi** bunun böyle olması gerektiğini söyler. Sûrenin başında çeşitli tabiat olaylarına yemin etmişti, normal hiyerarşi aşağıdan yukarıya doğrudur. En alt mertebede yer alan üzerine yemin edilene inanılmıyorsa yukarı ve en üst mertebede olana doğru çıkılır. "Vaadolunan"ın dünyada işlenen fiillere karşılık olmak üzere "cennet" veya "cehennem azabı" olduğu söylenmiştir. Şu veya bu

insanlar nasıl kendi aralarında konuşuyorlarsa, konuşurken yani nutukta bulunurken bilinçle, mantıkla ve tutarlılıkla konuşup birbirlerini gerçek olarak algılıyorlarsa ahiret de öylesine hakikattir. Buradaki zamirin Kur'an-ı Kerim'e gittiğini söyleyenler varsa da, ayette Kur'an'dan değil vaat edilenden bahsedilir ki, bunun ahiret hayatı olması daha akla yatkın görünmektedir.

هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ ضَيْفِ اِبْرٰهِيمَ الْمُكْرَمِينَۘ ﴿٢٤﴾ اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا
سَلَامًاۜ قَالَ سَلَامٌۚ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ اِلٰٓى اَهْلِهٖ فَجَٓاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍۖ
﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهٗٓ اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا تَأْكُلُونَۚ ﴿٢٧﴾ فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةًۜ قَالُوا
لَا تَخَفْۜ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَاَقْبَلَتِ امْرَاَتُهٗ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ
وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا كَذٰلِكِۙ قَالَ رَبُّكِۜ اِنَّهٗ هُوَ الْحَكِيمُ
الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُٓوا اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى
قَوْمٍ مُجْرِمِينَۙ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍۙ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ
رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَاَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَۚ ﴿٣٥﴾ فَمَا
وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَۚ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَٓا اٰيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ
الْعَذَابَ الْاَلِيمَۜ ﴿٣٧﴾ وَفِي مُوسٰٓى اِذْ اَرْسَلْنَاهُ اِلٰى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ
﴿٣٨﴾ فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهٖ وَقَالَ سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهٗ
فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ اِذْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ
الْعَقِيمَۚ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ اَتَتْ عَلَيْهِ اِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي
ثَمُودَ اِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتّٰى حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ
الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا
مُنْتَصِرِينَۚ ﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَۚ ﴿٤٦﴾

24. Sana İbrahim'in ağırlanan konuklarının haberi geldi mi?

25. Hani, yanına girdiklerinde: "Selâm" demişlerdi. O da: "Selâm" demişti. "(Haklarında bilgim olmayan) **Yabancı bir topluluktur."**

26. Hemen (onlara) **sezdirmeden ailesine gidip, çok geçmeden semiz bir buzağı ile** (geri) **geldi.**

27. **Derken onlara yaklaştırıp** (ikram etti); **"Yemez misiniz?" dedi.**

28. (Onlar yemeyince) **Bunun üzerine içine bir tür korku düştü. "Korkma" dediler ne ona bilgin bir erkek çocuk müjdesini verdiler.**

29. **Böylece karısı çığlıklar koparark geldi ve yüzüne vurarak: "Kısır, yaşlı bir kadın** (mı doğum yapacakmış)**?" dedi.**

30. **Dediler ki: "Öyle.** (Bunu) **Senin Rabbin buyurdu. Çünkü hüküm ve hikmet sahibidir, bilendir."**

31. (İbrahim) **dedi ki: "Şu hâlde sizin asıl isteğiniz nedir, ey elçiler?"**

32. "(Ki bu taşların her biri,) **Rabbinin katında ölçüyü taşıranlar için** (herkese ayrı ayrı) **işaretlenmiştir."**

35. **Bu arada, mü'minlerden orda kim varsa çıkardık.**

36. **Ne var ki, orda Müslümanlardan olan bir evden başkasını bulmadık.**

37. **Ve orada, acı bir azaptan korkanlar için bir âyet bıraktık.**

38. **Musa** (olayın)**da da**(düşündürücü âyetler vardır). **Hani Biz onu açık bir delille Firavun'a göndermiştik;**

39. **Fakat o, 'bütün kişisel ve askeri gücüyle' yüz çevirdi ve:** "(Bu,) **Ya bir büyücü veya bir delidir" dedi.**

40. **Bunun üzerine, Biz onu ve ordularını yakalayıp denize attık** (ki o,) **'kınanacak işler yapıyordu.'**

41. **Ad** (kavmin)**de de** (âyetler vardır). **Hani onların üzerine köklerini kesen** (akim) **bir rüzgâr gönderdik.**

42. **Üzerinden geçtiği hiçbir şeyi bırakmıyor, mutlaka çürütüp-kül gibi dağıtıyordu.**

43. **Semud** (kavmin)**de de** (âyetler vardır). **Hani onlara: "Belli bir süreye kadar yararlanın" denmişti.**

44. **Ancak Rablerini emrine başkaldırdılar; böylece bakıp-dururlarken, onları yıldırım çarpıp-yakaladı.**

45. **Artık ne ayağa kalkmaya güç yetirebildiler, ne yardım bulabildiler.**

46. **Bundan önce Nuh kavmini de** (yıkıma uğrattık). **Çünkü onlar da fâsık bir kavim idi.**

24-37 ayetlerde İbrahim ve Lut aleyhisselâmla ilgili kıssalardan bazı ayrıntılar verilmektedir. Bu konu çeşitli sûrelerde anlatılmıştı. (Hz. İbrahim kıssasıyla ilgili ayrıca bkz. 6/En'am, 75-90; 14/İbrahim, 35-41; 21/Enbiya, 51-70; 37/Saffat, 83-113.)

Bu sûrede Hz. İbrahim'den çok, vurgu "**mükremin**" olarak nitelendirilen

konuklarınadır. Bunun iki anlamı var: Biri yüce Allah katında değerli, diğeri ev sahibi Hz. İbrahim tarafından ikrama mazhar olanlar. Ancak her durumda olay önemlidir, bu yüzden "ağırlanan konukların haberi geldi mi?" denip anlatılacak olanlara dikkat çekilmektedir. Hucurat sûresinde anlatıldığı üzere konuklar eve selam vererek girmektedirler, demek oluyor ki bir eve izin isteyip selam vererek girmek vahyi bir gelenektir. Selam verene selam ile karşılık vermek gerektiğinden Hz. İbrahim de onlara selam ile mukabelede bulunmaktadır. Ancak yakın çevreden tanıdık kimseler değildirler. Onları içeri alıp oturttuktan -ve muhtemelen hallerini sorduktan sonra- "yabancı" olduklarını, uzak diyarlardan geldiklerini söyleyip geliş sebeplerini sormaktadır. Bu arada konuklarına sezdirmeden -belki bir bahane ile dışarı çıkıp- ev halkına yemek hazırlamalarını tembih eder. Bir süre sonra da onlara semiz bir buzağı ikram eder, tabii ki kızarmış olarak. "Yemez misiniz?" diye sormasının iki anlamı olabilir: Biri dost olup olmadıklarını, diğeri melek olup olmadıklarını öğrenmek için. Yerleşik geleneğe göre misafirler ikram edilen yemeği yerlerse geliş sebepleri barışçıldır, yemeyi reddederlerse hasımdırlar.

Konuklar yemez, bu da Hz. İbrahim'in içine korku salar. Acaba niçin gelmişlerdir, düşman iseler kendisine zarar vermek isteyeceklerdir, melek iseler acaba kime ve nereye azap indireceklerdir? Tevrat, konukların ikram edilen yemekten yediklerini kaydeder (Tekvin; 18: 8.) Bu bilgide bir gariplik söz konusudur, çünkü melekler yemek yemezler. Melekler ev sahibinin korktuğunu görünce onu teskin ederler. Gelişlerinin iki sebebi vardır: Biri ilerlemiş yaşına rağmen ona çocuk müjdesi veriyorlar. Bunu duyan eşi Sara çığlık atar, elini yüzüne vurur "Kısır ve yaşlı halimle mi çocuk doğuracağım?" diye hayretle sorar. Melekler bunun Allah indinde kolay olduğunu söylerler. Doğacak çocuğun "**bilgili**" olacağının altını çizerler ki Sara'dan doğacak çocuk İshak aleyhisselam olacaktır, daha önce Mısırlı cariye Hacer'den İsmail aleyhisselam doğmuş ama Sara'nın isteği üzerine Hz. İbrahim eşini ve oğlunu Mekke'ye götürüp bırakmıştır. Bu olay bize Hz. İsmail'in Hz. İshak'tan önce doğduğunu göstermektedir, zira meleklerin Kenan iline gelişleri Hz. İbrahim'in Mısır'a gidişinden çok sonradır.

Gelişlerinin ikinci sebebi Lut aleyhisselâmın kavmine toplu ceza verecek olmalarıdır. Lut kavmi eşcinseldi, Hz. Lut onları bu yüz kızartıcı cürümden vazgeçirmek üzere elçi olarak gönderilmişti fakat onu dinlemediler, dinlemedikleri gibi onu öldürmekle tehdit ettiler. İçinde yaşadıkları günahkâr şehirde Hz. Lut ve iki kızından başka bu cürme karşı çıkan yoktu, eşi bile onun tebliğine inanan biri değildi. (Daha geniş bilgi için bkz. 7/A'raf, 80-84; 11/Hud, 69-83 ve 15/Hicr, 51-77.)

Lut kavmi "**mücrim** (Kavmin mücrimin)" olarak nitelendirilir, çünkü sınırları aşan fiilleri sadece manevi bir günah değil, aynı zamanda maddi ve dünyevi cezayı gerektiren somut bir suç da teşkil etmektedir ki, biz de tefsir boyunca "**mücrim**" kelimesini **"suçlu-günahkâr"** olarak kullandık. İşledikleri cürme ceza olarak Lut kavmi üzerine özel olarak işaretlenmiş taşlar yağdırıldı, böylelikle kavim tarih sahnesinden silinmiş oldu. Hz. Lut'un karısı da suçlu-günahkâr kavimle helak oldu. Bu olay üzerinde düşünenler nice ibretler elde ederler. 37. ayette sözü geçen "**ayet**" eşcinsellerin kötü yaşama tarzlarına ve sonunda yıkımlarına şahitlik eden somut işaretler, belirtiler manasında kullanılmıştır.

38-40. ayetlerde Hz. Musa'nın kıssasından bir kesit verilmektedir. Musa aleyhisselam elinde güçlü kanıtlar, geri çevrilmesi mümkün olmayan sağlam argümanlarla (sultan) Firavun'a gitmişti. Firavun askeri ve maddi gücüne güvenerek ilahi tebliği reddetti, Hz. Musa'yı büyücülük yapmakla suçladı veya delirdiğini iddia etti. Firavun'un "**büyücülük**" yanında Musa aleyhisselamı "**delilikle** (mecnun olmakla)" nitelendirmesinin iki anlamı var: Bu adam ya sahiden aklını kaçırmıştır, sağlıklı ve mantıklı düşünemiyor, cinler onu çarpmış veya benim gibi güçlü bir hükümdara nasıl böyle tekliflerde bulunabilir, aklı başında olan kimse buna cesaret edemez! Fakat çeşitli sûrelerde uzun uzadıya anlatıldığı üzere sonunda helak oldu, ordularıyla Kızıldeniz'in sularında boğuldu. (Bkz. 7/A'raf, 103 vd.; 10/Yunus, 75-93 ve 28/Kasas, 31-32.) Firavun aklını kullanan biri değildi; zekiydi, güçlüydü, zorba bir hükümdardı ama hem yüce Allah hem hükmettiği halk tarafından kınanacak işler yapıyordu.

Allah'a isyan eden inkârcıların başına gelen büyük felaketler sayılırken Ad ve Semud kavimlerinin başına gelenler de zikredilmektedir ki birine Hud aleyhisselam, diğerine Salih aleyhisselam elçi olarak gönderilmişti. Diğer inkârcı kavimler gibi bunlar da tebliğe sırtlarını çevirdiler, ilahi hükümlere meydan okudular, sonunda her iki kavmi tarih sahnesinden silen bir azaba düçar oldular. (11/Hud, 58-67.) Kurdukları medeniyetler, sahip oldukları iktidar ve maddi güç onları aldattı, ebediyen varlıklarını koruyabileceklerini, isyan ve inkârlarına devam edebileceklerini düşündüler, oysa belirli bir süre dünya nimetlerinden yararlanıyorlardı. Yapıp ettiklerinin karşılığı olarak azaba uğradıklarından ne karşı koyabildiler ne çevre ülkelerden kimse onların yardımına koşabildi. Daha önce Nuh kavminin başına gelenler de bundan farklı değildi (11/Hud, 40-48). Zikri geçen bu kavimlerin başlarına her ne geldiyse "**fâsık**" olmaları yüzünden gelmiştir.

Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: "Bana Saba rüz-

gârı ile yardım edildi; Ad kavmi de Debur (Batı rüzgârı) ile helak edildi." (Buhari, İstiska, 26; Müslim, İstiska, 17.)

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

47. Biz göğü 'büyük bir kudretle' bina ettik ve şüphesiz Biz, (onu) **genişleticiyiz.**

İbn-i Abbas'a göre ayette geçen "**le mûsiûn**" takat, güç ve kudret manasına gelir. Ayette Allah'ın güç ve kudretine atıf olduğu doğrudur, "bieydin" bunu yeterince ifade ediyor. "Yed (el)" güç ve kudretin simgesidir. Ama kelimenin "vus'at"la bağlantılı olarak "genişleme"ye de müsait olmaması için sebep yok. Bir şeyin istiabı, kapsama gücü varsa başka şeyi içine alır ve bu hem vus'at (genişlik, kapasite), hem güçtür. Vasi', geniştir, geniş olandır, genişleyendir (2/Bakara, 255). Bu durumda Yüce Allah, göğü ve yeri kendi ilmi, iradesi ve sonsuz kudretiyle yaratmış, bu şekilde düzenlemiş (bina etmiş)tir.

Gök dinamik olup yaratılışı bitmiş değildir, sürekli bir biçimde genişliyor, çünkü yaratılış devam ediyor. Ayette "genişleme" fiili muzaridir yani el'an genişleme sürmektedir. Bu, sürekli bir biçimde üfürülen bir balonun her an şişip genişlemesi gibidir. Balona ilk genişleme, şişme hareketini veren ona üfürülen nefestir. Bu ilk nefes Allah'ın, yok iken kâinata "Ol (Kün)!" emrini vermesi ve bu ilk İlahi Emirle yaratılışın başlayıp bu fiilin halen devam ediyor olmasıdır. Bu açıdan kâinat, kün emriyle yaratılmıştır, tekvini devam etmektedir. Kâinat Nefesü'r-Rahman'dır; enerjisini, gücünü, hayatiyet ve dinamizmini söz konusu nefesten almaktadır.

"**Kün**(Ol)!" emri, sıfır noktadır. Bu noktada sonsuz bir hacim hızla açığa çıkmıştır. Bilim adamları evrenin başlangıcı, ilk durumu, geçirdiği safhalar konusunda çeşitli açıklamalar, modeller geliştiriyorlar. Bunlardan en ünlü olanı "Big Bang" adı verilen "Büyük Patlama" teorisidir. Bu teoriye göre yaklaşık 14 milyar yıl önce büyük bir patlama oldu. Nebulalar, evrende bulunan madde belli bir noktada yoğunlaşmış iken, büyük bir patlama ile evren var olmaya başladı. Evrenin şişme/genişleme hareketi söz konusu patlamanın el'an devamıdır. Yıldızlar, gezegenler, galaksiler arasında mesafe giderek açılmakta, bununla bağlantılı olarak genişleme kesintisiz olarak devam etmektedir.

Evren, içerisinde hızla genişlediği, sıcak ve yoğun bir durumdan geçerek şu anki halini aldı. Bileşenler arasındaki etkileşimden 'zaman' kavramı ortaya çıktı. Başlangıçta karmaşık bir yapıya sahip olan ve şişerek genişleyen evrenin farklı bölgeleri olarak bulunan birçok evren daha vardı. Gözlemleyebildiğimiz

evren bunlardan biridir. Evren, düz veya yassı, sürekli genişleme halindedir, bir uçtan diğerine büyük patlamadan geriye kalan şok dalgalarıdır. Madde evrenin küçük bir bölümüdür, asıl büyük bölümü 'karanlık madde ya da enerji' den oluşmaktadır.

Gözlemler, bir balonun yüzündeki noktalar gibi balon şiştikçe noktaların birbirinden uzaklaştığını gösteriyor. Evrende genişleme sürmektedir. Dünya, belli bir zaman diliminde oluşmuş, bugünkü şeklini ve halini almıştır: "(Başlangıçta) Gökler ile yer, birbiriyle bitişik iken, biz onları ayırdık" (21/Enbiya, 30).

Halen devam etmekte olan genişlemeyi geriye doğru götürdüğümüzde (yine) sıfır noktasına dönmüş oluruz. Enbiya sûresinin 104. ayetinde bu olay açılan bir kitabın tekrar dürülüp eski haline getirilmesi metaforuyla anlatılmaktadır. 14 milyar yıl öncesinin sıfır noktası "yokluk" tur; yokluk varlığın olmamasıdır, bu da evrenin yoktan -önceden "yok" iken- yaratıldığını göstermektedir. Ancak "yokluk" evren için vardır, aslolan "varlık"tır, zira şanı yüce Allah ezeli ve ebedi Varlık'tır; O olmasaydı kâinat da var olmazdı.

Zaman maddeye bağlıdır veya maddenin hareketinin ölçüsüdür. Bu durumda madde gibi zamanın da bir başlangıç noktası vardır. Yani madde ve zaman kadim/ezeli değildirler. Başka bir ifadeyle, evren, başlangıcı olmayan (ezeli) bir varlık tarafından yaratılmıştır. Yaratılışta bir irade varsa, irade sahibi Yaratan ile yaratılan aynı cinsten ve aynı mahiyetten olamazlar. Yaratan Allah, maddeye ve zamana hâkimdir, her şey O'na, iradesine ve koyduğu yasalara boyun eğmiştir. Yoktan var eden, yok edebilir, değiştirebilir, bir başka şekle sokabilir. Herhangi bir modelden hareket etmesi gerekmez, zira başlangıçta evreni yaratırken herhangi bir modeli örnek almış değildi: "Gökleri ve yeri bir örnek (model) edinmeksizin yaratandır" (6/En'am, 101).

"Büyük Patlama" bir teori, bir açıklama modeli, evrenle ilgili bir senaryodur. Yaratılış böyle vuku bulmuş olabilir, olmayabilir de. Önemli olan model veya senaryo değildir, evrenin Allah tarafından yaratılmış olmasıdır. Hakikat budur, önemli olan da budur.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾

48. Yeri de Biz döşeyip-yaydık; ne güzel döşeyici(yiz).

Yeryüzünün "**döşek**"e benzetilmesi, evrenin bütününün genişlemesiyle ilgili olabileceği gibi yuvarlak olmasına rağmen, insanların ve hayvanların sanki düzmüş gibi üzerinde rahatça hareket ettikleri, bir yerden bir başka yere gittikleri, taşıma işini yapabildikleri kıvama getirilmesi anlamında da olabilir.

Başka açıdan ve zahiri bakışla, eğer hissedilir derecede olsaydı, sürekli genişlemekte olan evrende karar ve istikrar olmaz. Mesela güneş kendisi için tespit edilmiş veya hedef olarak gösterilmiş müstakarrına doğru akıp gitmektedir (36/Yasin, 38). Her an her şey bir oluşum, değişim içindedir. Aslında bu değişim ve altüst olma hali, her şeyi kendi nihai amacı ve varoluş hikmetine göre hareket ettiriyor, kendi kemalini teyit ediyor.

Evrenin bu altüst halleri sürerken, insana ayrılmış bulunan yeryüzü gezegeni bir tür döşek-yatak gibidir. İnsan gün boyu çalışır, didinir, ayakta iş yapar, sağa sola koşuşturur, yorulur. Akşam evine gelip de gece bastırdığında yatağına çekilir, dinlenir. Allah gündüzü "maişet-geçim, geceyi dinlenme zamanı yaratmış" tır (78/Nebe', 9-11). Ve insan ancak kendi yatağında, döşeği/minderinde dinlenir. Kişi ancak düz bir arazide yürüyebilir, uzanıp yatabilir, yusyuvarlak bir dağda, kayada sürgit hareket edilemez. Ancak gezegen öylesine büyüklükte ve hacimde yaratılmış ki, yuvarlak olmasına rağmen düzmüş gibi döşenip yayılmış, kullanıma uygun hale getirilmiştir. (13/Ra'd, 3.) Yeryüzü de evren içinde ve bize nispetle döşek hükmündedir. Şu ana kadar sahip olduğumuz bilgileri ve yaşadığımız beşeri tecrübeyi göz önüne aldığımızda sadece bu gezegen yani dünya yatağımızdır, uzayda veya varlık âleminde başka bir gezegende yaşayamayız. Mars gezegeninde hayat olabileceği bir ihtimal olarak gündemdedir.

Allah, evreni varoluşu, varlık mertebeleri, galaksileri ve daha bilemediğimiz sistemleriyle sürekli bir biçimde genişletirken, yeryüzündeki hayat da sürekli değişmekte, gelişmektedir. Kaynaklar yenilenmekte, bitkiler, hayvanlar yeniden doğmakta, nehirlere her an yeni sular akmakta, ölümünden sonra toprak dirilmektedir. Başka bir ifadeyle yeryüzü gezegeni bizim için her an ve yeniden döşenmekte, kullanımımıza hazır ve uygun hale getirilmektedir.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

49. Ve Biz, her şeyi çift yarattık. Umulur ki, öğüt alıp-düşünürsünüz.

Evren gibi maddi tabiattaki hayat da dinamiktir. "**Her şeyin çift yaratılması**", bütün yaratılmışların iki sınıf, birbirinin zıddı iki cins olmasıdır. Bir başka tefsire göre erkek ve kadın, acı ve tatlı, yer ve gök, gece ve gündüz, ay ve güneş, kara ve deniz, aydınlık ve karanlık, iman ve küfür, hayat ve ölüm, barış ve savaş, hayır ve şer, iyilik ve kötülük, ümit ve korku, mutluluk ve mutsuzluk, keder ve sevinç, cennet ve cehennem vs.. Her şey ya karşıtı veya eşiyle vardır. Bu manada "**zevceyn**"i "çift kutupluluk" olarak da anlamak mümkün; bu da varlıkta süren diyalektiğe işaret eder.

Dünyanın eşi, dünya hayatının meyvesi hükmündeki ahirettir. Bu açıdan fizik dünyayı yani müşahede âlemini ihata eden, içine alan gayp âlemi var, zahir batını içerir. Bunun gibi buranın yani dünyanın da ötesi, devamı veya sonrası ahirettir. Bir şey başka şeyi doğurur. Hayvanların ve bitkilerin dünyasında da benzer yani hem çatışmalı hem biri diğerini tamamlayan ve üremesine yol açan karşıt (zıt) ilişkiler var. Her karşıtlık çatışma gerektirmez, çeşitlilik ve farklılık ifade eder. (36/Yasin, 36.)

"**Umulur ki öğüt alıp-düşünürsünüz.**" Varlığın bu karşıtlığı, çeşitliliği üzerinde düşünmeye, inceden inceye ve çok yönlü araştırma yapmaya değer özelliklere, sır ve güzelliklere sahiptir. İnceleme ve araştırma hem bize tefekkür için bir perspektif verecek hem varlığın, fiziki ve fiziki olmayan gerçekliğin bilinmesi için güvenilir bilgiler sağlayacaktır. Sadece bilgi sahibi olmak yeterli değil, bilgilerden önemli ve yararlı sonuçlar çıkarmak da önemlidir. Varlıkta her şey çifttir, Tek ve Bir olan yalnızca Allah'tır.

فَفِرُّوا اِلَى اللّٰهِ اِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا
اٰخَرَ اِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾ كَذٰلِكَ مَا اَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
مِنْ رَسُولٍ اِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ اَتَوَاصَوْا بِهٖ بَلْ هُمْ قَوْمٌ
طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا اَنْتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى
تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

50. Öyleyse, Allah'a doğru (yönelip, şirkten ve yozlaşmalardan) **kaçın. Gerçekten ben sizi, O'ndan yana açıkça uyarıyorum.**

51. Allah ile beraber başka bir ilâh(ı ortak) **kılmayın. Gerçekten sizi, O'ndan yana açıkça uyarıyorum.**

52. İşte böyle; onlardan öncekiler de bir elçi gelmeyiversin, mutlaka: "Büyücü ve cinlenmiş" demişlerdir.

53. Onlar bunu (tarih boyunca) **birbirlerine vasiyet mi ettiler? Hayır; onlar, 'azgın ve taşkın** (tağiy)**' bir kavimdirler.**

54. Öyleyse sen, onlardan yüz çevir; artık kınanacak değilsin.

55. Sen öğüt verip-hatırlat; çünkü gerçekten öğütle-hatırlatma, mü'minlere yarar sağlar.

50. ayette ilginç bir ifade yer almaktadır: "**Allah'a kaçış!**" Bunun ne manaya geldiği konusunda tefsirciler çeşitli açıklamalar yapmışlardır: Kimine

göre şirk ve inkârdan imana; suç ve günahtan, isyandan ilahi hükümlere itaate, günahlardan, fısk ve fücurdan tevbeye işaret etmektedir. Kaçma fiilinin kullanılması, Allah'a kaçılmadığı takdirde üzerinde bulunulan durumun büyük tehlikeler getireceğini ima etmektedir. Bir yerde yangın çıkmışsa, sel, toprak kayması, şiddetli kasırga gibi tabii afet ihtimali yüksekse insan kendi selameti için o yerden kaçar. Kaçılacak en güvenilir yer Allah'ın himayesi altında olan yerdir. Dünyevi ve uhrevi büyük tehlikelerin olduğu yerden bir an önce kaçmak lazım, hem de uçarcasına. İnsanlara bir elçi olarak gönderilen peygamberin görevlerinden biri de bu konuda muhataplarını uyarıp korkutmaktır.

İnsan bilincinin gafil olmaması gereken temel hakikat Allah'tan başka ilahların mevcut olmamasıdır. Allah birdir, tektir, eşsiz ve benzersizdir, dengi ve muadili yoktur. Şu halde maddi ve maddi olmayan hiçbir nesne, sistem ve değer O'na denk tutulamaz; hükmünde ortak kılınamaz. Bu tebliğ elçiler tarafından tarih boyunca tekrarlanmıştır. Ne var ki inkârcı ve isyancı kavimler elçileri büyücü ve deli/cinlenmiş addetmiş, onlarla alay etmiş veya ölümle tehdit etmişlerdir. Sanki bu tarihin "**süregelenyasası**"dır. Sanki söz konusu inkârcı ve isyankâr kavimler elçilere karşı koymayı bir gelenek, köklü bir kültürel miras olarak birbirlerine aktarmaktadırlar. Elbette tarihte hükmünü icra eden bu türden mutlak bir yasadan söz edilemez, elçilerin tebliğleriyle karşılaşan kavimleri inkâra ve isyana sürükleyen ana amil azgınlıkları ve taşkınlıklarıdır (tuğyan). Tuğyan inkârda haddi aşmak, Allah tarafından vaz'edilmiş ahlaki normları, hukuk ilkelerini çiğnemek, zorba yönetimler kurmak, sömürmek, zulmetmek ve ahlaken yozlaşmaktır. Bu pozisyona düşen kavimler kendilerinden binlerce sene önce yaşamış kavimleriyle benzerlik gösterirler, sanki inkârı, isyanı ve tuğyanı birbirlerine vasiyet ederek devretmektedirler. Bir diğerinin kurumsallaşmış kötü alışkanlıklarını, geleneklerini devralır. Böylelikle kötülük ve inkâr tarihte belli bir süreklilik kazanır.

Burada yapılması gereken şey böylelerinden yüz çevirmek olmalıdır. İçine girdikleri bu hayat tarzı onların sonunu getirecektir. Onlardan yüz çevirmek demek onlara hak ve hakikati tebliğ görevini iptal etmek değildir. Aksine uygun bir dil ve yolla gerekli tebliğ yapıldığı halde inanmayacak olurlarsa onları kendi hallerine bırakmalı. Çünkü dinde zorlama yoktur fakat onlar eninde sonunda dünyada veya ahirette büyük bir azaba maruz kalacaklardır. Ayetteki bu uyarı Hz. Peygamber (s.a.)'e teskin edici bir teselli verdiği gibi bize de inkârcılara karşı takınılacak tutum konusunda ışık tutmaktadır. Bundan dolayı Hz. Peygamber kınanmaz. O öğüt veren, hatırlatan biridir, onun öğütleri-hatır-

latmaları inanlara yarar sağlar (7/A'raf, 2 ve184). Nasibi olmayanlara ne yapsan nafile, onları Allah'a havale etmeli.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

56. Ben, cinleri ve insanları yalnızca bana ibâdet etsinler diye yarattım.

İnsanın yaratılış hikmetini ifade eden bu ayette meleklerden ayrı Allah'a ibadet etmekle yükümlü olarak özellikle cinlerin ve insanların yaratılmış olmasının bildirilmesi, bu iki türün iradi varlıklar olduklarını anlatmak içindir. Melekler, akıl ve bilinç sahibi varlıklar olmakla beraber, zaten itaatten başka fonksiyonları olmaksızın yaratılmışlardır. İnsan, melekler ve cinler dışındaki bütün varlıklar herhangi bir bilinç veya irade beyanı olmaksızın bittabi ve bizzarure itaat ederler, O'nun ilim ve kudretini tecelli ettirirler. Demek oluyor ki, ibadet ve kulluk doğrudan akıl ve bilinçten çok irade ile ilgilidir. Çünkü iradi olmayan melekler akıl ve bilgi sahibidirler; akıl ve bilincin -iradi seçimin- buluştuğu varlık insandır.

56. ayet yaratılış gayesinin Allah'a ibadet/kulluk olduğunu belirtir. Kur'an-ı Kerim'in başka ayetlerinde iki ayrı yaratılış gayesi belirtilir:

a) Yaratılışın gayelerinden biri duadır: "De ki: -Dua'nız olmasaydı Rabbim size değer verir miydi?." (25-Furkan, 77)

b) Hangimizin iyi veya kötü olduğumuzun ortaya çıkabilmesi için: "O, amel (davranış ve eylem) bakımından hanginizin daha iyi (ve güzel) olacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı." (67/Mülk, 2.)

Yaratılışın gayesini anlamaya çalışırken bir hususun göz önünde bulundurulması gerekir: Yüce Allah, yaptıklarından sorumlu değildir. Her neyi dilerse onu yapar. Kullar veya diğer yaratıklar bunun hikmetini anlamak ister ama -itiraz meyanında- neden bu fiili işledin diye soramazlar. Allah'ın sıfatlarından biri "yaratıcı (halik)" olmasıdır. Sıfatını tecelli ettiren Allah elbette yaratır. Güneşe neden ışık veriyorsun diye sormak abes olduğu gibi, şanı yüce Allah'a da "Neden yaratıyorsun?" diye sorulmaz. Bu sorunun sorulması dahi, soranın yaratılmış olması gerekir. 56. Ayet yaratılışın sebebinin Allah'a ibadet/kulluk olduğunu belirtmektedir, şu halde biz de yaratılış gayesini bu mecrada araştırmak durumundayız.

"**İbadet**"e çeşitli anlamlar verilmiştir. Ubudiyet; boyun eğerek, zillet halinde bir güce veya bir gücün, yüksek bir otoritenin emrine boyun eğmek, kulluk yapmak, tapmaktır. Aynı kökten gelen "ta'bid" zillet içine düşürerek köleleştirmek anlamında kullanılır. Burada geçen "**Bana ibadet etsinler**" ifadesine üç ayrı anlam verilmiştir:

a) Beni bilip tanısınlar;

b) Beni tevhid etsinler yani her beşeri durumda, sıkıntılı ve sevinçli zamanlarında beni bir ve tek bilsinler (mesela bkz. 9/Tevbe, 31);

c) Bana ve emirlerime itaat etsinler.

Bir kısım müfessirler, bu ifadede bir tahsis olduğunu söyleseler de, bu pek akla yatkın değildir. Mesela **Kurtubî**'ye göre, Allah, ona itaat edecek olan cinlerden ve insanlardan bazılarını kendisine ibadet etsinler diye yaratmıştır. Bu sorunlu bir açıklamadır. Çünkü cin veya insan akıl, bilinç ve irade sahibi her varlıktan kulluk yapması istenir. İradi olarak bir kısmı itaat eder, bir kısmı isyan eder. İsyan edenler cehenneme gönderileceklerdir (7/A'raf, 179) ancak bunların mükellef olmadıkları, Allah'a kulluk yapmaya davet edilmedikleri anlamına gelmez, tam aksine çağrıya inkâr ve isyanla cevap verdikleri için cehennem azabını hak etmişlerdir. Bu genel emirden sadece çocuklar ve akıl hastalığı olanlar istisnadır.

İbadetin diğer anlamı, isteyerek veya istemeyerek emirlere, yasalara (İlahi sünnetler) uymak ise, buna her cin ve insan dâhildir. Çünkü istem dışı (gayrı iradi) hareketlerimiz vardır ve hareketler ilahi yasalara göre işlemektedirler. Söz gelimi biz istemesek bile kan dolaşımı olmakta, kalbimiz kan toplayıp pompalamaktadır. O halde, iradi (istem içi) alanlarda Allah'a kulluğu reddeden bir kişi, hakikatte kendi fizyolojik varlığının işleyiş düzenini, bu düzeni sürdüren yasaların hakiki fonksiyonlarını da reddetmekte yani sadece kendisini Yaratan'la değil, kendi fizyolojik varlığıyla da çelişkiye ve çatışmaya sokmaktadır.

Üstat Said Nursi, bu ayetin tefsirine Mücahid'in penceresinden bakıp deruni bir boyut katmıştır. Üstad'a göre, insanın bu dünyaya gönderilmesinin sebeb-i hikmeti, varlık âleminin Yaratıcısı'nı tanımak ve O'na iman edip ibadet etmektir (ma'rifet). Şevkani de "kulluk etsinler"i "beni tanısınlar" şeklinde anlamıştır. Bu açıklamayı kabul edecek olursak, kulluk/ibadet ile marifetullah arasında zorunlu bir ilişki kurmuş oluruz.

Hiç şüphesiz insanın fıtri görevi ma'rifetullahtır. Ma'rifetullah ubudiyetin esası ve anahtarıdır. İnsan, dünyaya gelişiyle birlikte sürekli öğrenmeye ve kendini geliştirmeye (ta'lim ve kemal) muhtaç bir varlıktır. Öğrenmenin yaşı, sınırı yoktur, ölüme kadar sürer. "Beşikten mezara kadar!" Bu yüzden insanın asli görevi öğrenmek ve kemale ermeye çalışmaktır. Kemalin yolu çalışarak öğrenmeden geçer. Neyi nasıl öğreneceğimiz ise kendi başına önemli bir konudur. Varlık âlemiyle ilgili iki tür öğrenme çabamız olabilir: Biri genel olarak yani makro düzeyde varlığın Allah'ın yaratması ve sanatı olduğunu öğrenir ve bilmiş oluruz. Diğeri mikro olarak yani tek tek her bir objenin üzerindeki

mührü, sikkeyi, nakşı öğrenip, her şeyin O'nun nuruna bir pencere açıp birliğine, kudret elinden çıktığına; mülkünde hiçbir ortağı bulunmadığına şuhuda yakın bir yakîn ile tasdik edip iman etmek ve bu sayede daimi huzur bulmaktır. Bu çerçevedeki marifetullah asıl gayedir. Şu var ki marifetullah soyut bir zihni veya ruhi çaba olmayıp ibadetle ve daimi olarak sadece Allah'a kullukla elde edilebilir. O halde marifetullah ibadete alternatif değildir, aksine biri diğerine yol açıcıdır. Belli bir bilgi/marifet derecesine ulaştığını düşünen birinin ibadetleri terk etmesi onun bilgi/marifet değil, cehalet çukuruna düştüğünü gösterir. Çünkü en yüksek bilgi, hikmet ve marifet derecesinde olan Allah'ın Resûlü, hayatı boyunca ve geceleri ayakları şişinceye kadar ibadet ederdi.

Şeyh İdris-i Bitlisi, Yüce Allah'ın yaratmayı mübalağalı bir şekilde ibadet illetine bağladığını söyler. Bu böyledir, çünkü itaatkâr nefsin kemali ibadetini sunmasında ve bunda azimli olmasındadır. İbadet' in başına gelen "**li**" ile yani "**li-ya'buduni**" demek yarattığım insanlar bana itaat edecekler, hükümlerime boyun eğecekler ve ibadetle beni tanıyacaklardır. Arap dilinde ibadetin aslı tezellül yani kişinin kendi zelil, küçük halini bilip idrak etmesidir. İbadet tezellülün son halidir. Bu yüzden yüce Allah sadece kendisine ibadet edilmesini emretmiştir (12/Yusuf, 40). Bitlisi ibadeti ikiye ayırır: Biri, kulun Yaratıcısı'nın hakiki ve zelil kulu olduğunu izhar ettiği "**İbadetü't teshir**"; diğeri irade ve özgürlükle yapılan ibadet "**İbadetü'ttahyir.**" İlk ibadeti canlı cansız bütün varlıklar yapar, ikincisini akıl ve nutk sahibi insanlar. Abd üç gruba ayrılır:

a) Alınıp satılan köle (2/Bakara, 178);

b) Allah'ın yaratmasıyla olan kuldur ki, bu başkalarının değil sadece Allah'ın kuludur (19/Meryem, 93);

c) Allah'a ibadet eden veya başka kimseye-şeylere hizmet ederek kul olandır. Bu da iki kısımdır:

aa) Sadece Allah'a kul olan kimseler;

bb) Dünya ve nefsinin arzularına kul-köle olanlar. Bunlarla ilgili Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Diner ve dirheme kul olanlar helak olsun" (Buhari, Cihad, 7; İbn-i Mace, Zühd, 8).

Bitlisi, abd'ınabid'den daha beliğ olduğuna işaret edip şunları söyler: Aslında insanların tamamı Allah'ın kullarıdır. Hatta mümkinü'l vücud olan bütün varlık bu daireye girer. Hepsinde Ma'budu'l Hakk'ın mahlûku olduklarını gösteren deliller vardır. Hepsi mümkün varlıklardır ve sonradan ortaya çıkmaya (ihdas) muhtaçtırlar.

Allah, isimleri öğretmekle insana hilafet görevini verdi. Hayat, bilinç ve sorumluluk sahibi insanın buna layık olduğunu ispatlaması lazım. İnsan eşya

dünyasından farklı olarak kendinde bir veya birkaç ismi tecelli etmekle sınırlı değildir, aksine birçok ismi tecelli ettirme, tezahür ettirme potansiyeline sahiptir, bu yüzden Eşref-i mahlûkat makamına layıktır, şerefli bir makama adaydır. Diğer varlıklara verilen görev ve misyonlara bakıldığında insan için bu yüksek bir makamdır. Varlık isimlerin tezahürü olduğuna göre, insan yüce Allah'ın bir ismine dayanarak çalışmalı, layık olduğu makama yükselmelidir. Kendi yaratılış gayesini bilen insanın, zihnini ve hayatını odaklayacağı yegâne şey, marifetullah olup bu da ubudiyet makamıdır.

Sonuç itibariyle, kelimenin etimolojisiyle bağlantılı olarak şu hususun da altı çizilmelidir: Cinler gibi Allah'a kul olmak ve kulluk yapmak üzere yaratılmış bulunan insan eğer serbest iradesiyle değil de, zor ve baskı altında bir varlığa tabi oluyorsa, bu "kulluk" olmaz, "kölelik" olur (26/Şuara, 22). İradi olsa bile Allah'tan başkasına kulluk veya ibadet ediliyorsa, bu batıldır, kendisine ibadet edilen "tağut", putlar veya ilahlaştırılan şahıslar, liderler vs.dir (5/Maide, 60). Sahih ve kâmil manada kulluk veya ibadet sadece Allah'a yapılandır (1/Fatiha, 5; 109/Kâfirun, 1-6).

مَآ أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ اَنْ يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ
ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَاِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ اَصْحَابِهِمْ فَلَا
يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

57. **Ben, onlardan bir rızık istemiyorum ve onların beni doyurup-beslemelerini de istemiyorum.**

58. **Hiç şüphesiz, rızık veren, metin kuvvet sahibi olan Allah'tır.**

59. **Artık gerçekten, zulmedenler için,** (geçmişteki) **arkadaşlarının günahlarına benzer bir günah vardır. Şu hâlde acele etmesinler.**

60. **Kendilerine va'dedilen o** (azap) **günlerinden dolayı vay o inkâr edenlere.**

Yüce Allah kendisine ibadet edilmesini, sadece O'na kullukta bulunulmasını talep ediyorsa bu, O'nun insanlara veya cinlere muhtaç olduğu anlamına gelmez. O hiçbir şeye ihtiyacı olmayandır, ganidir. Kulluk insanı yüceltir, şahsiyet sahibi kılar, Allah'tan başka her şeye ve herkese karşı bağımsızlaştırır. Yeryüzünde rızıkları dağıtan O'dur, O yeryüzü gezegenini bu donanımla yaratmasaydı, yarattığı nimetleri, maddi ve maddi olmayan bilumum kaynakları insanın istifadesine vermeseydi bizler bir saat dahi ayakta kalamazdık. Hal

böyle olunca insanlardan rızık istemeyip aksine kendisi onlara rızık veren Allah insanlara nasıl muhtaç olsun? Kudreti her şeyi kuşatan, en büyük kuvvet sahibi Allah insanlardan kendine kulluk etmelerini talep ediyorsa, bu onların yararına, üstlendikleri misyonu yerine getirmelerine yardım etmesi içindir.

Bu temel hakikati reddedenler, hiçbir şeyi yerli yerine koymayan zalim kimselerdir. 60. ayette geçen "**zenub**" kelimesine iki anlam verilmiştir: Biri bizim tercih ettiğimiz "vaat edilmiş azap" ki her isyankâr toplumun eninde sonunda maruz kalacağı cezadır. Diğeri kelimenin iştikakının ima ettiği üzere bolluk, refah ve güçtür. İkinci anlama göre ifadenin takdiri şöyle olur: Geçmişte benzer tutum ve davranışlar sergilendi, şimdi vahye muhatap olup inkâr edenler onlar gibi davranmaktadırlar. Bu dünyada kendilerine imkân, fırsat, refah, güç ve kuvvet verildi. Bolluk içinde yaşıyorlar ama acele etmesinler. Vay inkârcıların başına geleceklere, uğrayacakları akıbete!

Zâriyât sûresinin (51) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

52- Tûr Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 49 âyettir. İsmini ilk ayette yer alan "**tûr**" kelimesinden almıştır. Secde (32) sûresinden sonra, Mülk (67) sûresinden önce indirilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾

1. **Tûr'a andolsun.**
2. **Satır** (satır) **dizili kitaba,**
3. **Yayılmış ince deri üzerine;**

Sûreye ismini veren "Tûr"un Musa aleyhisselâmın vahiy aldığı Sina dağı olduğuna ilişkin yaygın kanaat vardır. Müfessirlere göre ağacı bol olan dağa "tûr", çıplak dağa "cebel" denir. 6. ayete kadar çeşitli varlıklar üzerine kasem edilmektedir: Tûr Dağı (19/Meryem, 52), satır satır yazılmış kitap, Beyt-i Ma'mur, gökyüzü, deniz...

Dikkatlice bakıldığında üzerine kasem edilen varlıklar insanın kendi gücü, imkânları ve fiilleri sonucu vücuda getirmesi mümkün olmayan varlıklar olduğu görülür ki, Kur'an-ı Kerim'de üzerine yemin (kasem) edilen varlıkların tümü bu ortak özelliğe sahiptirler. Bir iddianın ispatı babında "Allah'ın ismi"nden başka varlığa yemin edilmez, burada sayılan varlıklara yemin edilmesi bunların üzerine insanların da iddialarını kanıtlamak üzere yemin edecekleri anlamına gelmez, Yüce Allah, varlıkların tümünü kendine atfettiği için kasem etmektedir. **Beyzavi**, tûr kelimesinin iştikakında yer alan "uçma"dan hareketle gayp âleminden insana gelen bir takım ilhamlar, bilgiler veya kanatlı melekler manasına gelebileceğini söylemiştir. (Yemin hakkında bilgi için kz. 51/Zariyat, 1-6.)

2. ayette "**Kitap**"a yemin edilmektedir, burada söz konusu olan kitap mürek-

kep, deri, kâğıt vs.den oluşmuş nesne değil, muhtevadır. Deri, kâğıt insan yapımı nesnelerdir ama vahiyle gelen muhteva ilahidir. "Satır satır yazılmış kitap"tan Tevrat'ın kastedildiği söylenmişse de, bunu Kur'an-ı Kerim'e atfedenler vardır. Her iki kitap da elçilere bir dağda vahyedilmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.) ilk vahyi Hira Dağı'nda aldı, Musa aleyhisselam da Tûr Dağı'nda. Zikri geçen "Tûr" olduğuna göre ayetin Tevrat'a atıf olması daha kuvvetli görünmektedir.

Sözü geçen kitabın Levh-i Mahfuz olduğunu söyleyenler de vardır. Buna göre "satır satır dizilmiş, ince deri üzerine yazılmış kitap" Tevrat veya Kur'an-ı Kerim insanın kendi gücü ve imkânlarıyla ulaşamayacağı Levh-i Mahfuz'dan kendisine ulaştırılmış, sahifelerde satır satır yazılıp önüne konulmuş vahiyleri kastetmektedir. Bu görüşü esas aldığımızda sadece Tevrat ve Kur'an-ı Kerim değil, Âdem'den son peygambere kadar nübüvvet zincirinde yer alan elçilerin tamamına vahyedilen kitap ve sahifelerin bu kapsama girdiklerini söyleyebiliriz. Levh-i Mahfuz insana kapalıdır, Yüce Allah'ın dilemesiyle vahiy meleği Cebrail aleyhisselam bilgi ve haberleri oradan alır, elçilerin kalbine ilka eder, onlar da aldıkları vahiyleri ince derilere, sahifelere dikte ettirir, böylece insanın menşei Levh-i Mahfuz olan bilgi ve haberlere ulaşma imkânı olur.

Bazı tefsircilere göre ise burada sözü geçen kitap ahirette insanların dünyada iken yapıp ettiklerini içine alan amel defterleridir (17/İsra, 13 ve 81/Tekvir, 10). Herkes kendi amel defteri boynuna asılmış olarak Huzur'a gelecek, yapıp ettiklerinin hesabını verecektir. Bugün yarım parmak büyüklüğünde bir belleğe binlerce doküman, kitap, resim ve görüntü sığabilmektedir. En doğrusunu Allah bilir!

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾

4. Ma'mûr eve,

4. ayette yüce Allah Beyt-i Ma'mur'a yemin etmektedir. Kimilerine göre Beyt-i Ma'mur

"Kâbe", kimine göre "mü'minin kalbi"dir. Bizim tercih ettiğimiz görüşe göre Beyt-i Ma'mur, en yüce semada, Arş'ın hemen yanında bulunan bir evdir. "Ma'mûr" olarak isimlendirilmesi, onu tavaf edenlerin çokluğu dolayısıyladır. "Ömür, muammer, imar, umran, ma'mur, imarat, umre" aynı kökten gelir. Bir şey eğer işler halde ise metruk, harabe ve mahcur değildir, ma'murdur.

Hz. Ali ve İbn-i Abbas yoluyla gelen bir rivayete göre, "Beyt-i Ma'mur, Kâbe hizasında semada olan bir evdir. Hergün oraya 70 bin melek girer, çıkar ve bir daha oraya dönmezler." Buna "**durah**" ismi verilmiştir. Sahihayn'de yer alan bir

hadiste şöyle buyrulmaktadır: "Mi'rac'da yedinci semaya çıktığımızda Beyt-i Ma'mur'u gördüm ve onu Cebrail'e sordum. Bana şu bilgiyi verdi: Burası Beyt-i Ma'mur'dur. Orada hergün yetmiş bin melek namaz kılar. Oradan çıkan melek artık bir daha oraya dönmez." (Buhari, Bed'ul halk, 6; Müslim, İman, 265.)

Rabi' b. Enes, Beyt-i Ma'mur'un yeryüzünde Hz. Âdem döneminde Kâbe'nin bulunduğu yerde olduğunu söylemiştir. Nuh dönemine gelince, Allah emrettiği halde insanlar bu Ev'i haccetmeyi ret ettiler. Tufan olup da sular yükselmeye başlayınca, Allah, Beyt-i Ma'mur'u dünya semasına yükseltti ve bugünkü Kâbe'nin bulunduğu yerin tam hizasına yerleştirdi.

Yüce Allah'ın, yeryüzündeki ma'mur bütün evlere ve ünlü binalara kasem etmek için Beyt-i Ma'mur'u zikrettiğini veya doğrudan Mescid-i Haram olduğunu söyleyenler de vardır. Tercihe şayan görüş Beyt-i Ma'mur'un Arş'ın yanında ve en yüce semada bulunan bir ev olmasıdır.

Burada metakozmik bir olaya atıf söz konusudur. Allah "Ben yeryüzünde bir halife var kılacağım" dediğinde, melekler "Yeryüzünde kan dökecek ve bozgunculuk çıkaracak birini mi var edeceksin?" diye sordular, sonra aldıkları cevap üzerine mahcup oldular (2/Bakara, 30-32). Bunun üzerine tevbe ve istiğfarda bulunmak, Allah'ı tesbih edip zikretmek üzere Beyt-i Ma'mur yapıldı. Nurdan olan bu Ev'i her an 70 bin melek tavaf ederler. Tavafları sırasında olağanüstü güzellikte, etkileyici sesler çıkarırlar.

Cennette iken Âdem hep bu sesleri duyar, kendisi de onlara eşlik ederdi. Yeryüzüne indiğinde gurbete düştü, yabancılaşmaya uğradı. Rabbine niyaz ederek, cennetteki sesleri duymak istediğini söyledi. Rahmeti ve merhameti bol olan Allah ona "Yeryüzünde kendisi için bir Ev inşa etmesini" emretti. Cebrail'in yol göstermesiyle Âdem, Mekke'deki Kâbe'yi inşa etti. İşte Kâbe bu anlamda ilk mabed, ilk evdir (3/Âl-i İmran, 96) ve Beyt-i Ma'mur'un yeryüzündeki izdüşümüdür. Yani kozmik olanla metakozmik olan arasında sadece bu özel boyutta ilişki kurulmuştur. Melekler, Yüce Allah'ı tesbih ve takdis etmek üzere semada Ev'i tavaf ederken, yeryüzünde insanlar da günahlarının ve kusurlarının bağışlanması için onun izdüşümü olan Beytullah'ı haccedip tavaf edeceklerdir.

Hac, mekân üzerinde yatay yolculuk olduğu kadar, mekân üstü dikey yükseliş, müteal olana uructur. Dünyada bulunduğunuz herhangi bir noktadan afaki olarak Mekke'ye gider, orada arzın merkezinde tavaf eder, böylelikle merkezden yukarıya doğru uruc ederiz. Bu kozmik bir yolculuktur. Mirac yolculuğunu başarıyla tamamlayan Hz. Peygamber'dir. Ancak sahih bir iman, ihlas ve usulüne uygun ibadetlerle her mü'min benzer bir yolculuğa katılabi-

lir. "Secde Mü'minin miracıdır." Yeryüzünde secde eden herkes yüzünü kıbleye döner, Kâbe'yi merkez seçer. Sanki her namazda tayy-ımekân ve tayy-ı zamanda bulunarak Kâbe'ye gider ve o merkezi noktadan miraca çıkarız. Bu bağlantı ancak Beyt-i Haram'dan Beyt-i Ma'mur'a doğru dikey uzanan güzergâhta kurulabilir. Bu da gösteriyor ki Hac ibadete konu olan rükûnları itibariyle yeryüzünde, mekânda olan bir ibadet olmakla beraber manevi bakış açısından müteal/aşkın bir anlama sahiptir. (Bkz. 2/Bakara, 125.)

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا
لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾

5. **Yükseltilmiş tavana,**
6. **Kabarıp, tutuşan denize,**
7. **Şüphesiz senin Rabbinin azabı kesin olarak gerçekleşecektir.**
8. **Onu uzaklaştırıp-engel olacak yoktur.**
9. **O gün gök, sarsılıp çalkalanır.**
10. **Ve dağlar** (yerlerinden oynatan) **bir yürüyüşle yürür.**

5. "**Yükseltilmiş tavan**" göğe atıftır ve bununla Yüce Allah'ın kudretine işaret edilmektedir. Gök cisimleri, yeryüzü gezegeni ile ilişkileri belli yasalara göre düzenlenmiştir, bu kozmik düzenin teşekkülünde ve devamında insanın herhangi bir dahli yoktur (21/Enbiya, 32).

6. ayette geçen "**bahr-ı mescur**", tutuşturulmuş deniz anlamına gelir. Benzer bir tamlama Tekvir sûresinde de (81/6) geçmektedir. Kıyametin kopmasıyla göklerde ve yerde kozmik, ekolojik ve tabii düzenin işleyişini sağlayan yasaların ortadan kalkmasıyla denizler de temel bir değişikliğe uğrayacaklardır. Ayette "su kütlesi" olan denizlerle "ateş" arasında ilişki kurulması manidardır. Oysa cari adette yani işler haldeki tabiat yasalarına göre su ateşi söndürür. Kelime devenin koşarken çıkardığı toz dumanla ilgili olarak "deve tutuştu (seceret en nakatu)"dan türetilmiştir. **Hasan Basri**'den gelen rivayete göre gerek Tekvir sûresinde gerekse burada geçen ayette denizler kaynatılacaktır. Tutuşturma fiili ateşle olduğuna göre, denizler ateşle tutuşturulacaktır. Bu yer küresinin dibinden şiddetli bir patlamanın vuku bulacağı, muazzam bir enerjinin açığa çıkacağı ihtimalini akla getirmektedir ki, bugün de vuku bulan şiddetli depremlerin bir kısmında denizden gökyüzüne doğru ateş fışkırmaktadır. Bazılarına göre ise bu olay vuku bulduğunda denizlerin suları çekilecek, ortaya çıkan boşluk tutuşturulmuş ateşle dolacaktır. Ayetin, "tatlı su ile tuzlu su ara-

sında var olan berzah"ın (25/Furkan, 53; 55/Rahman, 19-20) ortadan kalkacağına, iki suyun birbirine karışacağına işaret olduğunu söyleyenler de vardır.

Şu veya bu kendisinden şüphe edilmeyen gerçek şu ki, Yüce Allah'ın haber verdiği azap vuku bulacaktır, kaçış yoktur, bunu önlemeye kimsenin gücü yetmez. "Göklerin başka gökler, yerin başka yer" olacağı böyle bir gün dehşet vericidir. Dağlar yerlerinden sökülüp pamuk gibi sağa sola savrulacaklardır.

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ اِلٰى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾ اَفَسِحْرٌ هٰذَا اَمْ اَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا اَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

11. İşte o gün, yalanlayanların vay hâline,

12. Ki onlar, 'daldıkları saçma bir uğraşı' içinde oynayan-oyalananlardır.

13. Cehennem ateşine, 'küçültücü bir sürüklenme ile' sürüklenecekleri gün;

14. (Onlara şöyle denir:) **"İşte sizin yalanladığınız ateş budur."**

15. "Bu da bir büyü mü, yoksa siz mi görmüyorsunuz."

16. "Girin ona; artık ister sabredin, ister sabretmeyin. Sizin için birdir. Siz ancak yaptıklarınızla cezalandırılıyorsunuz."

İşte böyle bir günde en trajik durumda ilahi vahiyleri, ahiret gününü yalanlayan inkârcılar olacaktır. 12. ayette geçen "**havd**" kelimesi suya dalmak demektir. Suya dalan kimse suyun yüzeyinden ve kara üzerindeki şeylerden, olup bitenlerden habersiz kalır. Allah'ı ve ahireti unutanlar da suyun içine dalıp dış dünyadan, gerçeklerden habersiz kimseler gibidir (6/En'am, 91; 9/Tevbe, 65 ve 69). Dünya hayatının hazzı, zevkleri onları oyalayıp duruyordu, bir türlü yaratılış hikmetleri üzerinde düşünmek, nereden ve niçin buraya geldiklerini, nereye gideceklerini akıllarına getirmek istemiyorlardı. Uğraşıları, mesela servet biriktirme tutkuları, dünyaya olan bağlılıkları, kariyerleri, ihtirasları, siyasi veya sosyal mücadeleleri bir türlü son bulmuyordu. Ahiret hayatı başlayıp da yaptıklarının cezası olarak cehennem ateşine atıldıklarında küçük düşürülecekler, yerlerde süründürülecekler. O gün onlara yalanladıkları şeyin bir gerçek olduğu hatırlatılacak, elçileri büyü yapmakla suçladıklarında ne kadar yanıldıkları söylenecek. O gün vay inkârcıların ha-

line. Bu ifade Mürselat (77) sûresinde 10 defa tekrarlanmaktadır. (Bkz. 83/ Mutaffifin, 10.)

Cehennem bir gerçektir ne sanaldır ne hayal ürünüdür. Azaba sabredip sabretmemeleri sonucu değiştirmeyecektir. Ateşte her ne azaba çarptırılıyorlarsa, bu onların yaptıklarının karşılığıdır, kimse zerre miktarı onlara haksızlık yapıyor değildir.

اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقٰيهُمْ رَبُّهُمْ
عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِـِٔينَ
عَلٰى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ
ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا اَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ
امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾ وَاَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾
يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ
لَهُمْ كَاَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾
قَالُٓوا اِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي اَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَوَقٰينَا عَذَابَ
السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ اِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

17. **Hiç şüphesiz muttakiler, cennetlerde ve nimet içindedirler;**
18. **Rablerinin verdikleriyle 'sevinçli ve mutludurlar.' Rableri, kendilerini 'çılgınca yanan cehennemin' azabından korumuştur.**
19. **"Yaptıklarınızdan dolayı afiyetle yiyin ve için."**
20. **Özenle dizilmiş tahtlar üzerinde yaslanmışlardır. Ve Biz onları iri-ceylan gözlü hurilerle evlendirmişiz.**
21. **İmân edenler ve soyları kendilerini imânda izleyenler; Biz onların soylarını da kendilerine katıp-ekledik. Onların amellerinden hiçbir şeyi eksiltmedik. Her kişi kendi kazandığına karşılık bir rehindir.**
22. **Onlara, istek duyup-arzuladıkları meyvelerden ve etten bol bol verdik.**
23. **Orada bir kadeh kapışır-çekişirler ki, onda ne 'boş ve saçma bir söz,' ne günaha sokma yoktur.**
24. **Kendileri için** (hizmet eden) **civanlar, etrafında dönüp dolaşırlar; sanki** (her biri) **'sedefte saklı inci gibi tertemiz, pırıl pırıl.'**

25. **Kimi kimine dönüp sorarlar;**

26. **Dediler ki: "Biz doğrusu daha önce, ailemiz** (yakın akrabalarımız) **içinde endişe edip-korkardık."**

27. **"Şimdi Allah, bize lütufta bulundu ve 'hücrelere kadar işleyen kavurucu' azaptan korudu."**

28. **"Şüphesiz, biz bundan önce O'na duâ** (kulluk) **ederdik. Gerçekten o, iyiliği bol, esirgemesi çok olanın ta kendisidir."**

Yaptıklarının cezası olarak cehennemliklerinin trajik durumu tasvir edildikten sonra, sıra yine sahih imanları ve salih amellerinin karşılığı olarak mü'minlerin cennet hayatlarının tasvirine gelmektedir. Buradaki mü'minler "muttakiler/takva sahipleri" olarak nitelendirilmektedirler (15/Hicr, 46). Takva sahibi kimseler en yüksek bilinçle Allah'tan, O'nun emir ve nehiylerinden sakınıp korkan, kalbi Allah sevgisi ve haşyetiyle titreyen, yüksek ahlaki normlara ve ilahi hukuka harfiyyen riayet etme çabasında olan seçkin kimselerdir. Böyleleri cennetlere yerleştirilmişlerdir, nimetler içindedirler. Rableri onlara öylesine nimetler, güzellikler bağışlamıştır ki sevinç içindedirler, sahici mutluğu tatmaktadırlar. Allah onları ateş azabından korumuştur, harikulade tahtlar üzerinde oturup sohbet etmektedirler. Canları her neyi arzu ediyorsa önlerine gelmektedir. Afiyetle yerler ve içerler, herhangi bir yoksunluk içinde olmazlar, sıkıntı çekmezler. Erkeklerine gözleri siyahtan da siyah, beyazdan beyaz veya hangi renginden hoşlanıyorlarsa iri gözlü huriler bahşedilmiştir, onlarla evlendirilmişlerdir. (44/Duhan, 54 ve 56/Vakıa, 22-23.)

Bu ayet cennetin denetimsiz sex yeri olmadığını ima eder mi? Dünya hayatında insanın pek önem verdiği güvenlik, beslenme, cinsel hayat ve manevi lezzetler cennette mevcuttur. Dünyada çektikleri sıkıntılara karşılık mü'min erkekler hurilerle evlendirilmişlerdir. Erkeklere huri vaadedildiği gibi kadınlara da "tertemiz eşler" vaadedilmiştir. Dünya hayatında evlenmeyip bekâr kalan veya kocasını hayat boyu sevmeyen mü'min bir kadın eğer isterse Yüce Allah ona tertemiz bir eş nasip edecektir. Çünkü cinsellik erkek için olduğu kadar kadın için de haz veren bir nimettir.

Dahası iman konusunda kendilerinden öncekileri takip edenler de yakınlarıyla birlikte olacaklardır. Birlikte olmanın birinci şartı "iman"dır, diğeri amellerinin böylesine bir dereceye çıkabilecek nitelikte olmasıdır. Allah'ın ayetlerini inkâr edenlerin affı yoktur, yakınları mü'min olsa da hayatını zulüm, isyan ve ahlaksızlıkla geçiren, zayıfların haklarını gasp eden kimseler de anne babası yüksek derecelerde cennette yaşıyorlar diye amellerinin hesabını ver-

meden onlarla aynı nimetleri paylaşmazlar. Eğer anne babalarının derecesinde olacaklarsa bunların amellerinin hiç değilse kusurlu olması gerekir.

Konuyla ilgili İbn-i Abbas'tan birden fazla rivayet gelmiştir: Birine göre bunun anlamı şudur: Yüce Allah, mü'minin zürriyetini (soyunu, evladını) cennette mü'minle birlikti onun derecesine yükseltir, evladının amelinin ondan eksik olması buna mani değildir; bu o mü'mini sevindirir, gözü aydınlanmış olur. **Kurtubi**, bunu destekleyici mahiyette "merfu" bir hadise yer vermektedir. Diğer rivayete göre ergenlik çağına erişmeyip ölenlerin yaşını yükseltecek, onlar babaları ve anneleriyle birlikte olacaklardır. Arapçada "zürriyet" soysop manasına geldiği gibi küçük çocuk manasına da gelir. Başka rivayete göre ise burada söz konusu olan sadece çocuklar değil, anne-baba da olabilir. Bazı çocukların takvaları ve amelleri ebeveynlerinden daha yüksek dereceleri hak edecek şekilde olur, bu durumda yüce Allah onları sevindirmek için amelleri eksik anne-babayı çocuklarının derecesine yükseltir. En doğrusunu Allah bilir. Bu konu Ra'd sûresinde (13/23) ve Mü'min sûresinde (40/8) ele alınmıştı.

Her durumda amellerden bir şey eksiltilmez. Küçük yaşta ölmüş olsalar bile takva sahibi anne-babalarının derecesine yükseltilecek çocuklar aynı nimetlerden ve lezzetlerden yararlanacaklardır. Başka bir açıklama da şu olabilir: Çocukların veya amelleri eksik yakınların takva sahibi kişilerin derecesine yükseltilmesi, takva sahiplerinin amellerinde bir eksiltmeye sebebiyet vermez.

"Her kişi kendi kazandığına karşılık bir rehindir." İnsanın yapıp ettiklerinden, amellerinden başka görebileceği karşılık yoktur. Kim ne yapmışsa –iyi veya kötü– zerre miktarınca da olsa karşılığını görecektir. Kişiyi rehin alan eylemleri, dünya hayatındaki fiilleridir. Bazı tefsirciler burada kastedilenlerin cehennem halkı olduklarını söylemişlerse de –ki onlara göre onları ateş azabında rehin tutan kötü fiilleridir– akla daha yatkın olanı bütün insanlardır. (74/Müddessir, 38.) Ayetin dünyaya bakan yüzü de vardır. Dünyada kim ne kazanıyorsa çabasının sonucudur. Kişiye emeğinden başkası yoktur (53/Necm, 39). Helal yoldan giden helal, haram yoldan giden haram rızık kazanır. Makam, statü, maddi başarı da böyledir.

Dünya hayatında insanın çok arzu ettiği lezzetli yiyecekler, içecekler cennette bol miktarda vardır, insanın bilemediği başka nimetler de söz konusudur. Cennetteki gıda ve meyvelerin kalitesi dünyadaki benzerleriyle karşılaştırılmayacak kadar yüksektir, içecekler türlü türlüdür ama insanı ne günaha sokar ne malayani konuşmalar yapmasına sebebiyet verir, kısaca bilincini uyuşturmaz. Aklı başında, bilinci yerinde cennetin nimetlerinden yararlanır. Onlara hizmeti tertemiz, pırıl pırıl gençler yapar. Bu cennetteki hayatın ve mü'minlere

sunulan hizmetin ne kadar kaliteli olduğunu gösterir. Hizmet verenler terbiyeli, eli yüzü düzgün, kibar ve anlayışlı kimselerdir. (36/Yasin, 56.)

Dünya hayatında iken mü'minler hem kendileri hem yakınları için kaygılanırlardı. Ancak Allah'ın lütfuyla hücrelere kadar işleyen kavurucu azaptan korunmuş, cennete yerleştirilmişlerdir. Nihayet dünyada insanı mutsuz eden en önemli faktör kaygı ve çatışmadır. Cennette insan hiçbir şekilde kaygılanmayacak, ruhsal açıdan çatışma içine girmeyecektir. Allah onları o günün dehşetinden korumuş, içlerine ferahlık, yüzlerine aydınlık vermiştir (76/İnsan, 11). Sahip oldukları bu harikulade nimetler, dünyada iken yaptıkları iyiliklerin, güzel işlerin ödülüdür (69/Hakka, 24).

Müm'minler dünyada iken Yüce Allah'a bol miktarda dua eder, kullukta kusur etmemeye çalışırlardı. Yapıp ettiklerinin karşılığı olarak yüce Allah onlara bolca lütuf ve ihsanda bulundu (veya başka bir tefsire göre vaadini yerine getirdi). Zaten "**O, iyiliği bol, esirgemesi çok olandır.**"

فَذَكِّرْ فَمَا اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَّلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ اَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ
نَّتَرَبَّصُ بِهٖ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَاِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾
اَمْ تَأْمُرُهُمْ اَحْلَامُهُمْ بِهٰذَآ اَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ اَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهٗ بَلْ
لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهٖٓ اِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

29. Şu halde sen, öğüt verip-hatırlat; çünkü sen, Rabbinin nimetiyle ne kâhinsin, ne mecnun.

30. Yoksa onlar: "Bir şairdir, biz ona zamanın (getireceği) **felaketleri gözlüyoruz" mu diyorlar?**

31. De ki: "Siz gözetleyedurun; çünkü ben de sizinle birlikte gözetleyenlerdenim."

32. Yoksa bunu kendilerine saçma-akılları mı emrediyor? Yoksa onlar azgın bir kavim midir?

33. Yoksa: "Onu kendisi uydurup-söyledi" mi diyorlar? Hayır; onlar imân etmiyorlar.

34. Şu hâlde, eğer doğru sözlüler iseler, benzeri bir söz getirsinler.

29. ayet Hz. Peygamber (s.a.)'in Allah'ın nimetiyle "**kâhin veya mecnun** (deli)" olmadığı belirtilir. Yapması gereken öğüt vermeye, tebliğini yapmaya devam etmektir. Tefsirciler, "**Rabbinin nimeti**"nden kastedilenin risalet yani kendisine indirilen vahiy olduğunu söylemişlerdir. Vahiy alan Hz. Peygamber,

öylesine etkileyici ve doğru bilgi ve haberler getirmektedir ki vicdanını ve aklını karartmamış kimseler duyduklarında bundan etkilenirlerdi. İfadenin kasem-yemin olduğunu söyleyenler de vardır.

Araplar kâhin, mecnun ve şairi iyi bilirlerdi. Kâhin sıradan insanların ulaşması mümkün olmayan bilgi ve haber verdiğini iddia eden kimselerdi. Kâhinler geçmişten haber verdiği gibi geleceğe ilişkin haberler de verip insanları kendilerine bağlarlardı. Bu yüzden kâhinlerin yöneticiler ve toplum üzerinde etkileri vardı, kritik zamanlarda ve durumlarda onların bilgilerine başvurulurdu. "**Mecnun**" yaygın kullanımda "deli" olarak bilindiği halde cinlerle temas halinde olan, cinlerin etkisi altına, denetimine girmiş kimseye denirdi. Ukbe bin Ebi Muayt, Hz. Peygamber'in mecnun olduğunu iddia ediyordu. Şair de etkileyici, kafiyeli, vezinli söz söyleyen kimsedir. Araplara göre her üç kişi (kâhin, mecnun ve şair) bir şekilde cinlerle ilişkili kimselerdi. Hz. Peygamber de eğer bunlardan biri ise onu fazlasıyla önemsemek gerekmezdi, diğerleri gibi biri olmalıydı. Bir şaire tepki verirken aşırı gitmenin manası yoktu; geçmişte nice şairler gelip geçmiştir, zaman onları değirmen gibi öğütmüş, nisyana terketmiştir. Ayette "**zamanın felaketleri**"nden ölüm de kastedilmiş olabilir. Çünkü şairler de eninde sonunda ölüp gitmektedirler. Söyledikleri kendileriyle beraber ölür. (Şairler ve şiir için bkz. 26/Şuara, 224-227 ve 36/Yasin, 69. ayetlerin açıklaması.)

Bakara, 2. ayette "**reyb**" şüphe karşılığında kullanılmışsa da burada "ölüm" manasında kullanılması, insanların ölümden değil, ölüm zamanından veya zamanın belirsizliğinden şüpheye düşmeleriyle ilgilidir. Ebu Zueyb el Huzeli "Sen zamanın ve onun getireceği ölümden mi acı çekiyorsun?" derken, ölüm için "reyb" kelimesini kullanmıştır.

Ancak Yüce Allah vahiy nimetiyle Hz. Peygamber'in bunlardan hiçbiri olmadığını belirtip, öğüt ve hatırlatmaya devam etmesini emretmektedir. Çünkü eninde sonunda hakikat anlaşılacak, inanan inanacak, inkâr ve isyanda inat edenler sapkınlığa düşeceklerdi. İnkârcılar boşuna bir beklenti içine girmişlerdir. Diledikleri kadar Hz. Peygamber'i gözetleye dursunlar, yüce Allah onları gözetlemektedir, eninde sonunda onlar yok olup gideceklerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in ölümünden söz edenler Bedir savaşında öldürülmüşlerdir.

32. ayette geçen "**akılları**" sağlıklı, tutarlı düşünmemizi sağlayan ve bizi doğru yola götüren akıl kastedilmiştir. İslam literatürüne göre akıl insanı inkâr ve isyana götürmez. Belki burada sözü edilen "**ahlam**" zihin, karışık düşünmeyi anlamak gerekir. Eğer onlar akıllarını doğru kullansalardı inkâra sapmaz, gelen vahyi teyit ederlerdi. Mülk sûresinde (67/10) cehenneme düşenlerin, kendi dillerinden akıllarını doğru kullansalardı bu duruma düşmeyecekleri

belirtilir. **Kurtubi**'nin yer verdiği bir hadise göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Akıllı bir kimse Allah'a itaat etmenin gereği her ne ise onu yerine getirendir" (Kurtubi, ilgili ayetin tefsiri.) Biri Allah'a itaat etmeyip hükümlerini reddediyorsa akıllı sayılmaz. Fakat teşevvüş halinde bulunan zihinleri onlara inkârı emrediyor ki, biz buna olumsuz sıfatla irtibatlandırılmış "saçma akıl" diyebiliriz. Selim akıl ile saçma akıl (karışık zihin) aynı şeyler değildirler. Açık olan gerçek şu ki, onları inkâra ve isyana sürükleyen şey selim akılları değil, azgın topluluk olmaları, kendi heva ve heveslerine göre hareket etmeleri, hukuk tanımamaları, zorbaca davranmalarıdır (51/Zariyat, 52-53).

Bu yüzden iman etmiyorlar, başka bir deyişle hakka ve hakikate teslim olmuyorlar. Kur'an-ı Kerim'i Hz. Peygamber'in uydurduğunu öne sürüyorlar. Oysa Kur'an'ı bir beşerin uydurması mümkün değildir, Hz. Peygamber de onu uduramaz. İddialarında doğru iseler benzeri sözler getirmek suretiyle bunu kanıtlamalıdırlar. (Kur'an'ın meydan okumasına ilişkin bkz. 2/Bakara, 23; 8/Enfal, 31.)

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضَ ۚ بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ
﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ
﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ
مُثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا
فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ ۚ سُبْحَانَ اللّٰهِ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

35. Yoksa onlar, hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar? Yoksa yaratıcılar kendileri mi?

36. Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır; onlar, kesin bir bilgiyle inanmıyorlar.

37. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa üstün güç (her şeyin denetim ve yönetim) **sahipleri kendileri midir?**

38. Yoksa onların bir merdivenleri mi var (ki) **onunla** (yükselip en yüce makamda konuşulanları) **dinliyorlar? Öyleyse, dinleyenleri açık bir delil getirsin.**

39. Yoksa kızlar O'nun da, erkek-çocuklar sizin mi?

40. Yoksa sen onlardan bir ücret mi istiyorsun ki, haksız bir borçtan dolayı ağır bir yük altındalar?

41. Yoksa gayp (bilgisi) **onların katında mıdır, böylece yazıp-duruyorlar?**

42. Yoksa hileli-bir düzen mi kurmak istiyorlar? Fakat (asıl) **'o inkâr edenler hileli-düzene düşecek olanlardır.**

43. Yoksa onların, Allah'ın dışında başka bir ilâhları mı var? Allah, onların şirk koştuklarından yücedir.

35-37. ayetlerle ilgili önemli bir rivayet vardır. Cübeyrbin Mut'im, Bedir savaşında esir alındıktan sonra Medine'ye getirilmişti. Bir akşam Hz. Peygamber'in namazda Tûr sûresinden *"Yoksa onlar, hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar? Yoksa yaratıcılar kendileri mi? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır; onlar, kesin bir bilgiyle inanmıyorlar. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa üstün güç (her şeyin denetim ve yönetim) sahipleri kendileri midir?"* ayetlerini okurken dinlediğinde duyduğu heyecanın az kalsın kalbinin durmasana yol açacağını söylemiştir. (Buhari, Tefsir, 52/1.) Başka rivayete göre Cübeyrbin Mut'im o anda imanın kalbinde yer etmeye başladığını söylemiştir.

35. ayet insanın kendi başına yaratılmadığını, kendi kendini de yaratmadığını belirtmektedir. Aklı başında olan herkes bu gerçeği teslim eder. Fizyolojik ve ruhi varlığı harikulade donanımda olan insan tesadüfen kendi kendine var olamaz. En azından insan bir anne ve babanın evliliğinden dünyaya gelir, ortada dünyaya gelişini sağlayan sebepler zinciri var, söz konusu zincir de kendi kendine varolmuş değildir. İnsan kendi kendine varolmadığına göre anlamdan ve amaçtan yoksun yaratılmış olamaz. Bu kâinatın sahibi abes işlerle uğraşmaz. Varlık âleminde her bir nesnenin kendine göre bir önemi, fonksiyonu ve değeri varsa –ki öyledir– varlık ağacının Ahsen-i takvim üzere yaratılmış olan insanın da yaratılmış olmasının bir önemi, fonksiyonu, değeri ve gayesi olmalıdır. (46/Ahkaf, 4.)

Durum bu merkezde ise, insan Yaratıcısı'nın buyruğuna kulak vermek durumundadır. Çünkü onu yaratan ona bir anlam yüklemiştir. Apaçık gözlemden şunu anlıyoruz, gökleri ve yeri yaratan da insan değildir, insan varlık âlemini verili bulmakta, onun çeşitli imkân ve avantajlarından yararlanmaktadır. Ancak düşünmesi gereken şu ki, varlık âlemi insanın babasının çiftliği değildir, mülkün sahibi vardır ve O insandan bir takım şeyleri talep etmektedir. İnkârcılar bu temel hakikati reddediyorlarsa sebebi bütün bunlara kesin bir bilgi ile inanmamalarıdır. İnansalardı başka türlü düşünür, başka türlü hareket ederlerdi. Varlık âleminin sonsuz hazineleri vardır, hiçbir insanın eseri değildir. İk-

rime ayette geçen "hazine"nin nübüvvet olduğunu söylemiştir. Buna göre yüce Allah risaleti kime dilerse verir, bunda kimsenin müdahalesi olamaz.

Dikkatlice bakıldığında varlık âleminin tümü Allah'a boyun eğmiş bulunmaktadır. Varlıkta yegane otorite O'dur. Yasaları O vaz'eder, O'nun emriyle işler; mülk, kudret ve hükümranlık O'nundur. Bu da egemenliğin nihai ve hakiki sahibinin Allah olduğunu göstermektedir. Mutlak iktidar, mutlak bilgi ve mutlak servet O'nundur; diğer bütün iktidarlar, bilgiler ve servetler izafidir; sonlu ve sınırlıdır. Halkın tamamı Allah'ın yasak kıldığı bir şey üzerinde ittifak edecek olsa, o şey helal olmaz. İnkârcılar varlıkta mutlak egemen olmadıklarına göre nasıl yeryüzünde Allah'tan (ve dinden) bağımsız bir egemenlik alanı var ederler, kendilerine tahsis ettikleri özerk/otonom dünyalar meydana getirip ilahi hükümleri bu alanlara karıştırmazlar.

İnsan bilgisi sınırlı bir varlıktır. Allah "El Alîm" olduğu için insan bilir. Ama ona ilimden az bir şey verilmiştir. Göklerde, Mele-i a'la'da neler olup bittiğini insan bilebilir mi? Gücü yetiyorsa bir merdiven dayayıp yüce makamlarda olup bitenler hakkında bilgi sahip olsun, konuşulanları dinlesin. Böyle bir şey mümkün değildir, bu insanın sınırlı gücünü aşar.

İnkârcıların ben idrakleri ve varlık tasavvurları yanlış olduğu gibi Allah tasavvurları da yanlıştır. Kendilerince kız çocuklarını Allah'a, erkekleri kendilerine nispet ederler. Bunun sebebi kız çocuklarını ve kadını küçük görmeleridir. Kadın algılarında temel bir çelişki söz konusudur, zira Lat, Uzza, Hubel gibi putlarını dişi melekler olarak gördükleri halde eşlerinin kız çocuğu doğurduğunu haber aldıklarında yüzleri kararır, boğazları düğümlenirdi. Putlarda sembolize ettikleri meleklerin de dişi varlıklar olduklarına inanıyorlardı. (Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. 16/Nahl, 57. ayetin açıklaması.)

Kâhinler, şairler insanlardan birtakım beklentiler içinde olur. Peygamberler ise kimseden tek kuruş ücret almazlar, onlar yüce Allah tarafından görevlendirilmiş elçilerdir, her ne beklentileri varsa sadece Allah'tan beklerler ve sadece görevlerini hakkıyla yerine getirme kaygısında olurlar (23/Mü'minun, 72). Bu dahi peygamberlerin samimi ve ihlaslı görevliler olduğunu göstermeye yeter.

Hz. Peygamber her ne yapıyorsa Allah'ın emri gereği yapar, kendisine çizilmiş çerçeve içinde hareket eder, başına neler geleceğini, hangi zorluk ve musibetlerle karşılaşacağını, nerede, ne zaman ve hangi durumda öleceğini bilemez. Ona düşman olanlar da bilemez. Belki onlar ona tuzak kuruyorlar ancak destekçisi, velisi Allah olduğundan eninde sonunda onlar tuzağa düşer (35/Fatır, 43; 85/Tarık, 15-17).

İnsan aklını kullanıp doğru düşünecek olursa Allah'tan başka ilah olmadı-

ğını, kendisine Allah'tan başka ilah edinmenin yakışmadığını anlar. İnkârcılar hangi sapkın düşüncede olursa olsunlar, yüce Allah'ı nasıl tavsif ederlerse etsinler, O, "şirk koştuklarından yücedir." Birçok ayette zikredilen bu husus hayli önemlidir. Şöyle ki:

İnsan hangi bilgi düzeyinde olursa olsun yüce Allah'ı "Zat" itibariyle idrak etmesi mümkün değildir, zira Zat her türden beşeri idrakin üstünde ve ötesindedir. Ancak insan yine de belli bir tasavvura sahiptir. Söz konusu tasavvur ya başka inanç ve dinlerden tevarüs edilen "tanrı" anlayışlarına veya kendi indi anlayış ve tasavvuruna dayanır. Özellikle kendi heva ve hevesini merkeze alanların tanrı tasavvuru bütünüyle yanlış, çarpık ve batıldır. Kişinin niyeti hesabi olmasa da Yüce Allah her iki tasavvurdan münezzehtir, yücedir. Doğru olan insanın Allah'ın kendini Kur'an'da anlattığı çerçevede tanımaya çalışması, bunun ötesine çıkmamaya itina göstermesidir.

وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ ﴿٤٤﴾
فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ
كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ
بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

44. Eğer gökten bir parçanın düşmekte olduğunu görseler bile: "Üst üste yığılmış bir buluttur." derler.

45. Öyleyse sen onları (en dayanılmaz azapla) **çarpılacakları günlerine kavuşuncaya kadar bırak.**

46. O gün, ne hileli-düzenleri kendilerine herhangi bir şeyle yarar sağlayacak, ne yardım görecekler.

47. Şüphesiz zulmedenlere bundan önce de bir azap vardır; ancak onların çoğu bilmiyorlar.

48. Artık, Rabbinin hükmüne sabret; çünkü gerçekten sen, Bizim gözlerimizin önündesin. Ve her kalkışında Rabbini hamd ile tesbih et.

49. Gecenin bir bölümünde ve yıldızların batışının ardında da O'nu tesbih et.

İnkârın belirgin vasıflarından biri kökleşmiş önyargı veya nefsin tutkularının esiri olmaktır. Allah'a ortak koşanlar bu iki handikabı aşamıyorlar. **Einste-**

in'ın dediği gibi "bir önyargıyı kırmak atomu patlatmaktan daha zordur". Önyargıyı kırmak için zihni özgürleştirmek ve aklı doğru yönde kullanmak gerekir. Hz. İbrahim put kırıcıydı, yaptığı iş büyük putun dahi üzerine konan sineği kovmaktan aciz olduğunu pratikte göstermekti. Bu deney, zihinler üzerindeki blokajları kırmaya matuftu. Çoğu zaman zihinsel tutsaklığa istek ve tutkular yol açar.

Daha önce İsra sûresinde (17/90-92) zikredildiği üzere, inkârcılar Hz. Peygamber'den olağanüstü tabiat olaylarını göstermesini istemişlerdi: Yerden pınarlar fışkırtması, göklerin üstüne parça parça yıkılması gibi. 44, ayet bu türden olaylar vuku bulsa bile -ki o zaman gözleriyle somut olarak göreceklerdir- yine de inkârcılar inanmayacaklar, gökten başlarına düşmekte olan parçaların bulut yığını olduğunu söyleyeceklerdir. Bu ayet aynı zamanda yüce Allah'ın harikulade olarak meydana getirdiği olayları insanın bir şekilde ve fakat pozitivistçe açıklama cihetine gittiğini, bu yolla kendini kandırıp imanı reddettiğini ima etmektedir. Musa aleyhisselâmın gösterdiği mucizelerin neredeyse tamamına Firavun ve çevresi bu türden pozitivistçe açıklamalar getirip inanmamışlardı, ta ki Kızıldeniz'de boğulup gidinceye kadar.

Durum buysa eğer zihnen kilitlenmiş bulunan inkârcılarla uğraşmanın faydası yok. 45. ayet bunları kendi hallerine terketmek gerektiğini söyler, bu elbette onlara uyarı veya tebliğ yapılmayacak anlamına gelmez. Aksine şartların elverdiği ölçüde tebliğ yapmalı, inat ve isyanlarında devam edecek olurlarsa eninde sonunda mukadder azapla karşılaşacaklardır. Burada azaba gönderme olan "**çarpılacak gün**"e üç anlam vermek mümkündür:

a) Dünyada iken eninde sonunda bir azaba düçar olacaklardır. Mesela Mekke'de bu inatçı tutum içinde olanlar bir süre sonra Bedir'de büyük bir felaketi tattılar.

b) Öldüklerinde "kabir azabı"nı tadacaklardır. "Kabir azabı"nın varlığını kabul edenler, (9/Tevbe, 101 ve 40/Mü'min, 46. Ayetleri yanında bu ayete dayanmaktadırlar.) Bunun yanında kabir azabıyla ilgili çok sayıda hadis vardır. Hadis kitaplarında yer alan rivayetlerde Efendimiz (s.a.), dualarında kabir azabından Allah'a sığınmış, Müslümanlara da Allah'a sığınmalarını tavsiye etmiştir. (Buhari, Ezan, 149; Müslim, Cennet, 57.)

c) Kıyametin kopmasıyla nihai azapla karşılaşacaklardır.

Her üçünden biri elbette vuku bulacak. Tefsircilerin bir kısmı, 47. ayet azabın (b) veya (c) şıkkında zikredilen azap olduğu görüşünü desteklemektedir. Çünkü bundan önce bir azaptan söz eder ki, bu ancak (a) şıkkında olan azap türü olabilir. Ancak, inkârcıların ve mücrimlerin, her zaman dünyada ceza veya azap görmediklerini biliyoruz. Bunların cezası ölümden sonraya kalmaktadır.

Ölümden sonraki azabın bir kısmı kabirde mi görülecek? Bu tabii ki sorulmaya değer bir sorudur, zira ayet-i kerime, "**zulmedenler için kıyamet gününden önce bir azapolduğu**"ndan söz etmektedir.

O gün gelinceye kadar inkârcılar durmaksızın hileler peşinde olacak, tuzaklar kurmaya çalışacaklardır. Bütün uğraşıları boşuna, hileli düzenlerinin hiçbiri onlara yarar sağlamaz, mukadder azaptan kurtarmaz, azap vakti geldiğinde de kimse onlara yardım edemez.

48. ayet Hz. Peygamber'in "**Rabbinin hükmüne sabretmesini**" emreder. Bunun peygamberlik görevi veya görev sırasında karşılaşılan zorluklar, sıkıntılar, musibetler olduğu söylenmiştir. Her iki durum da yüce Allah'ın takdiri ve hükmüdür. Peygambere yakışan yılmadan, umutsuzluğa ve korkuya kapılmadan görevini tam olarak yerine getirmeye çalışmasıydı. Bunun aynı zamanda kıyamete kadar gelecek mü'minler için de bir uyarı ve emir olduğunu söyleyebiliriz. Müslümanlar tebliğ görevlerini yerine getirir ve Allah yolunda cihad ederlerken, bir yandan görevlerini hakkıyla yerine getirmeye çalışacaklar diğer yandan her tür zorluğa ve sıkıntıya sabredip Allah'tan yardım dileyecekler. Elbette zafer takva sahiplerinin olacaktır. Bundan şüphe edilemez. Ayet, Hz. Peygamber (s.a.)'e hitaben "**sen, Bizim gözlerimizin önündesin**" buyurur. Bu demektir ki olup biten her şey gözlem altındadır, yüce Allah elçisini gözetlemektedir (20/Taha, 39).

Aktif ve zorlu mücadele yürütürken ibadetlere ara verilmemelidir. Hz. Peygamber'e her kalkışında Allah'ı tesbih etmesi emredilmektedir. Ayette geçen "**kalkış**" kimine göre bir meclisi terkedince yapılacak tesbihtir. Ayetin indiği toplumsal ortamda insanların yerde oturup halka halinde sohbet ettiklerini göz önüne getirecek olursak "kalkmak", meclisi terketmek demektir. Kimine göre ise gece uykudan kalktığında veya namaza kalktığında Allah'ı tesbih etmek gerekir, bununla ilgili rivayet edilen güzel dualar vardır. Bu da gecenin bir bölümünde yapılan tesbih "teheccüd namazı", gecenin tamamında herhangi bir saatte kılınan namaz veya yatsı namazı olabilir. Tefsirciler "**Yıldızların batışının ardında da O'nu tesbih et**"ten maksadın sabah namazı veya sabah namazının farzından önce kılınan iki rekât nafile olduğu söylenmiştir. Hz. Peygamber'in sabah namazının sünnetine büyük önem verdiği rivayetlerde yer almaktadır (Buhari, Teheccüd, 27; Müslim, Müsafirîn, 94-96).

Tûr sûresinin (52) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

53- Necm Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 62 âyettir. İsmini ilk ayette geçen "**Necm** (yıldız)" kelimesinden almaktadır. Abese (80) sûresinden önce, İhlas (112) sûresinden sonra indirilmiştir. Abdullah ibn-i Mes'ud'dan gelen rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.)'in Mekkeli müşriklere karşı Kâbe'de alenen okuduğu ilk sûredir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰىۙ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰىۚ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰىۜ ﴿٣﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰىۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰىۙ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍۜ فَاسْتَوٰىۙ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰىۜ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰىۙ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰىۚ ﴿٩﴾ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَٓا اَوْحٰىۜ ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ﴿١١﴾ اَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾

1. **Battığı zaman yıldıza andolsun;**
2. **Sahibiniz** (arkadaşınız olan peygamber) **sapmadı ve azmadı.**
3. **O, hevadan** (kendi istek, düşünce ve tutkularına göre) **konuşmaz.**
4. **O** (söyledikleri), **yalnızca vahyolunmakta olan bir vahiydir.**
5. **Ona** (bu Kur'ân'ı) **üstün** (oldukça çetin) **bir güç sahibi** (Cebrail) **öğretmiştir.**
6. (Ki O,) **Görünümüyle çarpıcı bir güzelliğe sahiptir. Hemen doğruldu.**
7. **O, en yüksek bir ufuktaydı.**
8. **Sonra yaklaştı, derken sarkıverdi.**
9. **Nitekim** (ikisi arasındaki uzaklık) **iki yay kadar** (oldu) **veya daha yakınlaştı.**
10. **Böylece O'nun kuluna vahyettiğini vahyetti.**

11. Onun gördüğünü gönül yalanlamadı.

12. Yine de siz gördüğü (şey) **üzerinde onunla tartışacak mısınız?**

Sûreye ismini veren "**necm**" kelimesine üç anlam verilmiştir: "Yıldızlar", "Süreyya yıldızı veya Arapların taptığı Şi'ra yıldızı" (bkz. 49. ayet) ya da "gövdesiz bitki, sapsız ot, çimen." Ayet, üzerinde yemin edilen yıldız veya yıldızlar topluluğunun tan vaktindeki kozmik durumlarına işaret eder. "**Heva**" kelimesi çift kutuplu bir kelime olup inme, eğilme, meyletme, düşme anlamlarına geldiği gibi yukarı çıkma, yükselme gibi anlamlara da gelir. Burada ağırlıklı olarak birinci anlamda kullanılmıştır. Yıldızın bir metafor olarak kullanılması vahyin aydınlığına işaret de olabilir. Zira yıldızın batmasından sonra tan ağarır, şafak atmaya başlar. Cahiliye gece karanlığı gibidir, yıldızlar battıktan yani gece sona erdikten sonra gün aydınlanır, bu demektir ki nübüvvet zamanı başlar, bundan sonra ortalığı vahyin ışığı aydınlatacaktır.

2. ayette zikri geçen "**sahibiniz**" Hz. Muhammed (s.a.)'e atıftır. Hitap onun yakın çevresine, cemaatine olabileceği gibi çocukluğundan beri onu yakından tanıyan, onunla sohbette bulunan genel muhataplarına yani Mekkelilere de olabilir. O eskiden beri aralarında yaşıyordu, onda herhangi bir akıl bozukluğu olmadığını biliyorlardı. (Bkz. 2/A'raf, 184; 23/Mü'minun, 69-70.)

"Muhammed dalâlda bulunmadı" yani o vahiy aldı. Söylediklerinde, size aktardıklarında şaşırmış, tereddüde düşmüş, mesajı birbirine karıştırmış, kendisine iletilenlerin tamamını veya bir bölümünü unutmuş ya da sapmış-sapıtmış biri değildir. O doğru söylemektedir. Vahiy olarak tebliğ ettiklerinin tamamı hak, hakikat ve doğruluğu ihtiva etmektedir. Size aktardıklarının hiçbir cümlesinde batıl yoktur, mesaj çürük, temelsiz iddia ve tezlere dayanmaz. Nasıl olabilir ki, söyledikleri Hak ve Hakikat'in kaynağından fışkırmaktadır. 2. ayet 19 ve 20. ayetlerden hareketle uydurulmuş Garanik rivayetinin asılsız olduğunu ortaya koymaya yeter.

3. ayet Hz. Peygamber'in vahiyle olan ilişkisini anlatır. Vahiy, Yüce Allah'ın dilemesiyle Cebrail aleyhisselâmın Levh-i Mahfuz'dan aldığı bilgi ve haberleri elçinin kalbine ilka etmesi, zihnine iyice belletmesi olayıdır. Yüce Allah insanla doğrudan konuşmaz, bunun tek istisnası Musa aleyhisselam ile Sina Dağı'nda konuşmasıdır. Vahiy gelmeden önce peygamber hiçbir şey bilmez ne kitap ne iman (42/Şura, 52). Bu yüzden elçi sıfatıyla her ne söylüyorsa Allah'ın melek aracılığıyla söyletmesidir. Vahiy birtakım yollar ve aracılarla gelir. Elçi kendi heva ve hevesine, şahsi görüş ve mütalaasına göre konuşmaz, kendi fikir ve görüşlerini Allah'ın kelamı olarak takdim etmez. Allah adına, vahiy diye birtakım

şeyler uyduracak olsa Yüce Allah onu kıskıvrak yakalar, can damarını keserdi (69/Hakka, 44-47).

Aksine söylediklerini yazanlara kendine ait sözleri ile Kur'an arasına dikkatli ayırım yapmaları konusunda uyarır: "Benden Kur'an'dan başka bir şey yazmayın, kim benden Kur'an'dan başka bir şey yazmışsa imha etsin" (Müslim, Zühd, 2; Müsned, III, 12). Bu demektir ki Kur'an'ı kendisi yazmış, uydurmuş değildir, ona indirilmiştir. İnsan/beşer olarak diğer insanlardan farksızdır. Yer içer, pazarlarda gezer, gündelik geçimini temin etmeye çalışır, acıkır, sever, kızar, hastalanır, tabiatın şartlarından etkilenir, gaybı bilmez (18/Kehf, 110; 41/Fussilet, 6).

Bazı müfessirler ve bilginler 3. ayetten hareketle Hz. Peygamber'in her söylediği sözün vahiy olduğunu iddia etmektedirler. Bu kuşkusuz doğru değildir. Doğru olanı Kur'an olarak bize tebliğ ettiklerinin vahiy, bunun dışında Kur'an'ın ışığında ve Kur'an'ın açıklanması, beyan edilmesi, hayata geçirilmesi çerçevesinde sarfettiği sözler, yaptığı fiiller veya takrirleridir. Kur'an'ın tamamı vahiydir. Elçi Kur'an olarak her neyi söylemişse vahiy eseridir. Diğer sözleri, fiilleri ve takrirleri Sünnet'tir. Kur'an dışında zelle kabilinden yanlışlar, hatalar yapacak olursa yine vahiy tarafından hata ve yanlışlıkları düzeltilir. (Bkz. 8/Enfal, 67-68; 66/Tahrim, 1; 89/Abese, 1-10.)

Şu halde Sünnet ve Siretin, doğrudan vahiy membaından fışkırdığını söylemek mümkün değilse de, vahyin koruması ve teminatı altında olduğunu söylemek mümkündür. Bu asla bir çelişki ifade etmez, çünkü Efendimiz'in 610-632 yılları arasındaki siretine dikkatle baktığımızda yapıp ettiklerinin vahiy kontrolü altında gerçekleştiğini görebiliriz.

Sünnet'le ilgili iki husus önemlidir: Biri Hz. Peygamber'in sünneti vahyin kontrolü altında vücut bulmuştur; diğeri uydurma (mevzu) değilse, vürut sebebine ve ilgili bağlamına göre yasamada ve günlük hayatı tanzim etmede bağlayıcı kaynaktır. En geniş manada Sünnet'e yaşama tarzı demek mümkündür. Şihâbüddin Ahmed el-**Karafi** sünnetin hangi durumlarda ve hangi bağlamlarda referans alınabileceğini göstermiş bulunmaktadır. Karafi bunları tebliğ, fetva, kaza ve imaret başlıkları altında toplamıştır. **Tahir bin Aşur**, tasnifi 13'e çıkarmıştır. **İbn-i Kuteybe** ise, kıyamete kadar değişmeyecek olan ahkâmı bildiren sünnet, belli illetlere bağlı olarak bizzat Hz. Peygamber'in içtihadı ile belirlenen sünnetler ve insanları ahlaki olgunluğa/kemale eriştirici sünnetler olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. (Bkz. Ali Bulaç, Kur'an ve Sünnet Üzerine, 4. Bsm. İstanbul-2012.)

Allah'ın elçisinin söyledikleri hak ve hakikattir. Çünkü ona bu vahyi indi-

ren oldukça çetin, harikulade güzellikte ve düzgünlükte, güç ve kudret sahibi, bilgi ve hikmetle donatılmış Cebrail aleyhisselam indirmiştir. Cebrail herhangi bir melek değildir. Herhangi bir melek olmadığı gibi görünümü, varlığı ile de başka bir varlığa benzemez; çarpıcı bir güzelliğe sahiptir. "Şerefli bir elçidir" (Tekvir, 19-20); "Ruhu'lemin"dir (26/Şuara, 193); "Ruhu'lKudüs"tur (16/Nahl, 102). Böylesine üstün özelliklere sahip "vahiy meleği" olduğu halede elçilere vahyi Allah'ın izniyle indirmektedir yani kendisi vahiy indirmeye karar veremez (2/Bakara, 97).

"Zü-mirre" üstün güç, kuvvet demektir. Asıl anlamı son sınırına kadar halatı bükmek demektir. Kelimenin iştikakı bize vahiy meleğinin Allah ile peygamber, dolayısıyla Allah ile insan arasında olağanüstü yol, güvenilir bir iletişim, sağlam bir köprü kurduğunu ima etmektedir.

"Hızlı bir şekilde doğruldu." "Doğrulma" fiiline Cebrail aleyhisselâm kendi suretinde doğrulup göründü, görünür oldu anlamı verildiği gibi, Hz. Peygamber'in doğrulup vaziyet aldığı anlamı da verilmiştir. Her iki anlam da muhtemeldir.

En yüksek ufuktaydı. Yeryüzünde bulunduğu noktaya göre semanın en yüksek noktasında, güneşin doğduğu çizgideydi. Hz. Peygamber'e o çizgide göründü. Yaklaştı ve sarkıverdi. Yaklaştı fiilinin "**dene**" ile ifade edilmiş olması dikkate değerdir: Kelimenin kök anlamı ile "dünya" arasında akrabalık olduğuna bakacak olursak, Cebrail'in kendini Hz. Peygamber'in algı evreninde algılanabilir kıldığını söyleyebiliriz. Vahiy ilahi mesajın insan zihnine yaklaştırılması, dünya şartlarında algılanması olayıdır. Demek oluyor ki vahiy olayında hem Cebrail kendi varlığını elçinin algı evrenine hem ilahi mesajı beşer zihnine yaklaştırmakta, yakınlaştırmakta, algılanabilir, anlaşılabilir forma sokmaktadır. Nasıl belli aralıklardaki titreşimleri kulaklarımız duyabiliyorsa, mesela güneş yüzünde öylesine dehşet verici patlamaları işitecek olsaydık beynimiz paramparça olacak idiyse, çıplak hakikatiyle zihnimizin vahyi algılaması öylesine imkânsızdır. Levh-i Mahfuz bizim idrakimizi aşar. Vahiy zincirinde yer alan melek ve peygamber mesajı bizim zihnimizin algılayabileceği forma sokar. Bu açıdan bakıldığında bazı Meşşâîler'in iddia ettiğinin aksine insan hangi düşünce seviyesine çıkarsa çıksın, kendi zihni melekeleri ve akli kapasitesiyle meleğin bilgi ve haberi getirdiği özgün kaynağa ulaşamaz, eğer insan Levh-i Mahfuzdaki bilgiden yararlanacaksa mutlaka vahye muhtaçtır.

Hz. Peygamber ile Cebrail arasında iki yay kadar mesafe kaldı veya daha da az mesafe. "Kavs" yay demek olup "kab" yayın kirişi ile kabzası arasındaki bölüme denir. Bir teşbih olarak "Kab-ı kavseyn" yakınlığı ifade eder. Böyle

bir durumda iki varlık birbirine olabildiğince yaklaşmış bulunmaktadırlar. Bu bir beşer ile bir meleğin birbirlerine yaklaşabileceği en ileri noktadır. Adeta ikisi bir çizgide buluşabilmektedir. Varlık yapıları itibariyle mahiyetleri birbirinden tamamen farklı iki zatın bir çizgi üzerine gelmesi harikuladedir. Kab-ı kavseyn'in diğer anlamından hareket edecek olursak, iki varlık nesnel özellikleri itibariyle değil ama epistemolojik olarak örtüşmüş bulunmaktadırlar. Araplarda iki kabile anlaşma imzaladıkları zaman iki yayı üstüste koyar, ok atarlardı. Bu artık iki kabilenin birbirleriyle örtüşerek ortak hareket edecekleri anlamına gelirdi. Bu olayda da vahiy ile insan yani melek ile beşer aynı çizgide buluşmaktadır. Bu da Yüce Allah'ın insanı "kerim " kılmasının (17/İsra, 70), yüceltmesinin sonucu olup diğer varlıklarla mukayese edildiğinde insan için büyük bir armağanıdır. Zira Cebrail Allah nezdinde şerefi üstün bir melektir, büyük bir kuvvete sahiptir (81/Tekvir, 19-20), bu şereften insan da pay almakta, bu sayede vahiyle yücelmektedir. İnsan kendi zati varlığı itibariyle değil, Allah'ın onu bu formasyonda yaratması, onu yeryüzünün halifesi ve vahiy ile buluşturması dolayısıyla yücedir, kerem sahibi kılınmıştır. Bu demektir ki insan, Cebrail'in peygamberin kalbine ilka ettiği bilgi, haber ve hükümler doğrultusunda yeryüzünde halifelik misyonunu yüklenecek olursa, büyük bir şeref sahibi olmak yanında, büyük bir kuvvete de sahip olacak, söz konusu kuvveti hak ve adalet yolunda kullanacaktır.

"Kavs"ın hem erkek hem dişi için kullanılan bir kelime olması söz konusu şereften erkek ve kadın yani insanın pay aldığını ima eder. En doğrusunu Allah bilir.

Söz konusu yakınlaşma tahakkuk ettikten sonra vahiy meleği Allah'ın kulu olan Hz. Muhammed (s.a.)'e vahiy olarak ne getirmişse vahyetti, kalbine ilka etti, zihnine nakşetti. Hz. Peygamber bu olayı fiilen yaşadı, ruhsal olarak tecrübe etti. Vahye ruhen iştirak sadece peygamberlere mahsustur, diğer hiçbir bilge, bilgin, filozof, imam, hoca, üstat, pir, arif veya velinin böyle bir tecrübesi, ruhi iştiraki söz konusu olamaz.

Hz. Peygamber, vahiy meleğini gözüyle gördü, bu bir illüzyon (yanılsama) veya halüsinasyon (sanrı) değildi, gözleriyle gördüğünü zihni ve kalbi teyit etti. Göz ve kalbin görüneni teyit etmesi gözün ve gözlemle elde edilen bilginin bazen yanıltıcı olabileceğine işaret etmektedir. Gözlenen veya görülen şey selim akıl ve selim fıtrat tarafından da doğrulanıyorsa gerçeklik ifade ediyor demektir. Modern psikoloji gaipten seslerin işitilmesini veya maddi olmayan varlıkların görüldüğü iddiasının ortaya atılmasını halüsinasyon olarak görür, dolayısıyla vahyin hakikatini reddeder. Nitekim oryantalistler vahye inanma-

dıkları için Hz. Peygamber'in sara hastası olduğunu ara sıra nöbetlere yakalanıp bu sözleri söylediklerini iddia etmektedirler.

Hz. Peygamber Aleyhissalâtü vesselam hayal görmüyordu, sanal bir âlemde yaşamıyordu. Melek kendi suretinde apaçık bir gerçekti, onunla konuşuyordu, ona bilgi ve haber aktarıyordu. Durum böyle iken inanmayanların onunla tartışması son derece garip!

Bazı rivayetlere gör bu olayda Hz. Peygamber'in gördüğü Yüce Allah idi. Ancak Hz. Aişe'den gelen bir rivayet bu görüşü reddetmektedir: "Muhammed Rabbini gördü diyen yalan söylemiştir" demiş, arkasından "Gözler O'nu görmez ama O gözleri görür" (6/En'am, 103) ayetini okumuştur. (Buhari, Tevhid, 4; Tirmizi, Tefsir, Sûre: 54). Bir başka rivayette Hz. Aişe, onun gördüğünün Cebrail olduğunu ve asıl şekliyle gördüğünü söylemiştir. (Buhari, Bed'u'l Halk, 7; Müslim, İman, 287.) Ebu Zer el Gıfari de, Hz. Peygamber'e "Rabbini gördün mü?" diye sorduğunu, onun da "Bir nur gördüm" dediğini rivayet eder. (Müslim, İman, 292.)

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰىۙ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰىۗ
﴿١٥﴾ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰىۙ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾
لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾

13. **Andolsun, onu bir de diğer inişte görmüştü.**
14. **Sidretü'l-Münteha'nın yanında.**
15. **Ki Cennetü'l-Me'va onun yanındadır.**
16. **Sidreyi örten örtmekte iken,**
17. **Göz kayıp-şaşmadı ve** (sınırı) **aşmadı.**
18. **Andolsun, o, Rabbinin en büyük âyetlerinden olanı gördü.**

13. ayet Efendimiz (s.a.)'in vahiy meleğini iki kere kendi asli hüviyetinde gördüğüne işaret eder. Bazı tefsirciler Mekki olan sûrenin iniş zamanı ile Efendimiz'in yine Mekke'de miraca çıkışı arasındaki zaman farkına itiraz etmelerine rağmen, söz konusu ikinci görmenin miraçta vuku bulduğunu söylemek daha akla yatkın görünmektedir.

14. ayet ikinci görmenin "**Sidretü'l-Münteha**'nın yanında" vuku bulduğunu bildirir. Sidretü'l münteha en son ağaç demektir. Söz konusu ağacın 6. veya 7. gökte olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Arş'ın sağında olduğunu, cennet nehirlerinin altında yetiştiğini söyleyenler de var. Bu olayın dünya ortamında gerçekleştiğini söyleyenlere göre sidre Arabistan kirazı adı verilen Nabk ağacıdır,

görme olayı son ağacın olduğu yerde olmuştur. Ancak göklerde olduğunu düşündüğümüzde, bunun Arabistan ağacı üzerinden bir metafor olarak kullanıldığını düşünebiliriz. "**Son ağaç**" olduğuna göre, Sidretü'l münteha bütün yaratıkların ve meleklerin bilgilerinin son bulduğu sınır olup ötesini Allah'tan başkası bilemez ve bu sınırı geçemez. Cebrail aleyhisselam dahi belki bu sınırı geçemez. "**Cennetü'l-Me'vaonun yanındadır.**" Burada zaman ve mekân üstü varlık alanıyla karşı karşıya olduğumuz anlaşılıyor. Hem hiç kimsenin geçemeyeceği bir eşikten söz ediliyor hem Cennetü'lMe'va'nın yanında olduğu haber veriliyor. Bize göre bu ayetlerde işaret edilen şey, dünya şartlarına bağımlı olan idrak ve kavrayışımızı aşan varlık alanlarının bulunduğuna ilişkin imalar söz konusudur.

Efendimiz Mirac olayını anlatırken şöyle der: "Sonra Cebrail, beni Sidretü'l Münteha'ya kadar götürdü. Sidre'yi insanı hayret ve şaşkınlık içinde bırakan öyle renkler kaplamıştı ki, onların ne olduğunu bilemem." (Buhari, Salat, 3; Enbiya, 5; Müslim, İman, 163.)

16. ayet söz konusu "ikinci görme"nin dünya ortamında vuku bulmadığını beyan eder: "**Sidreyi örten örtmekte iken**" sınırı ifade eder. Bu sınırın ötesi yoktur. **İbn-i Mes'ud**, üstünden inen her şey oraya kadar ulaşır ve oradan yükselir, der. İbn-i Abbas, peygamberlerin bilgisinin bu sınırda sona erdiğini, ötesini bilemediklerini söyler. **Dahhak**'a göre ise ameller oraya çıkar, oradan alınır. **Ka'b** ise peygamberler ve melekler oraya kadar çıkabilir, demiştir. **Hz. Ali**'ye göre, Hz. Muhammed'in sünneti üzere yaşayanlar oraya kadar ulaşır. Sidreyi örten veya bürüyen nurdur, kimse çıplak gözle buna bakamaz. Örtünün kelebekler tarafından teşkil edildiği söylenmiştir. En doğrusunu Allah bilir!

Efendimiz son sınıra gelince buraya odaklandı. Gözü sağa sola kaymadı, ötesine geçmedi. Bunun "kendisine verilen emri aşmadı" anlamında kullanıldığı da söylenmiştir. Fakat bu harikulade ortamda bilincini tam olarak koruyabildiğini şeklinde anlamak mümkündür. Böyle bir ortamda sıradan bir insan kendini kontrol edemez. Belki ötesinin ortamında mevcut bulunanlar onun bilincine zarar vermesin diye bir koruma alanı meydana getirildi. Orada Hz. Peygamber (s.a.) **Rabbinin en büyük ayetlerinden olanı görmüştür.** 18. ayet, Hz. Peygamber'in Zat'ı değil, O'nun en büyük ayetlerinden olanı gördüğünü açıkça beyan etmektedir. Bu da Hz. Aişe'nin "rü'yet"le ilgili görüşünü teyit etmektedir. (Bkz. 17/İsra, 1.)

أَفَرَءَيْتُمُ اللَّٰتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢٠﴾

19. Gördünüz mü-haber verin; Lât ve Uzza'yı.

20. Ve üçüncü (put) **olan Menat'ı**(n herhangi bir güçleri var mı?)

Lât Taif'te; Uzza Mekke ile Taif arasında Hurad denen yerde Kureyş kabilesi; Menât ise Mekke ile Medine arasında Kudeyd'de bulunup Evs ve Hazrec kabileleri tarafından yüceltilen putlardı. Başka rivayetlere göre her üç put da Kâbe'de bulunuyordu. Arapların inancına göre bu üç put dişi olup tanrıçaları simgeliyorlardı, "Allah'ın kızları" kabul ediliyorlardı.

Taberi'nin verdiği bilgilere göre, Lât'ın "Allah" isminden, Uzza'nın da yine Allah'a bir göndermede bulunarak "Aziz"den türediğini iddia ederlerdi. Lat en eski olanıydı. Bu üç put, Yahudi din geleneğinde de bilinirdi: Lat (Pear), Uzza (Kemoş), Menat (Mercury). Kemoş birMoab tanrısıdır: (Hâkimler, 11:24). Lat, Beyt-Peor olarak Tevrat'ta geçer (Tesniye, 34:6). Asıl adı Baal'dır ve inanışa göre bir Ugarit tanrısıdır. İsrailoğulları, Hz. Musa zamanında Baal'a tapınarak büyük günah işlemişlerdir. (Bkz. 22/Hac, 52-54. ayetlerin açıklaması.) Muhammed Esed, Lat'la ilgili şu değerlendirmede bulunur: "Özellikle Lât'a tapınma daha eskilere dayanıyordu ve kesinlikle Güney Arabistan kökenliydi: Lât muhtemelen eski Yunan mitolojisindeki, Zeus'un eşlerinden biri ve Apollo ile Artemis'in annesi olan yarı-tanrıça Leto'nun bir prototipiydi."

Her neyse, asıl konu şu: Birer taş, demir veya tahta yığınına tapınmanın aklı başında, muhakeme yeteneği sağlam insan için mantıki bir temeli yoktur. Vahyin ilk muhatapları da bunun farkındaydı. Bunlara tapma sebebini şöyle açıklamaya çalışıyorlardı: Biz evrenin yaratıcısı Allah'ı çıplak gözle göremiyoruz ki ona gereken sevgi ve saygıyı gösterelim, huzuruna çıkıp bağlılığımızı bildirelim, önünde eğilelim. Biz bu nesnelere tapıyor değiliz, bunların şahsında gerçek yaratıcıya ne kadar bağlı olduğumuzu göstermek istiyoruz, bu putlar bizi ona yaklaştırır, bize aracılık yapar. Kur'an-ı Kerim kadim bir pozitivizm olan bu inancın ne kadar çürük olduğunu gösterir ve insanı, isimleri, sıfatları ve fiilleri üzerinden Yüce Allah'ı tanımaya ve sadece O'na kulluk davet eder (39/Zümer, 3).

Kur'an-ı Kerim bu sayede bir yandan putatapıcıların inançlarının temelsizliğini anlatırken diğer yandan sahih, doğru inancın ne olduğunu anlatır. Müşriklerin iddia ettiklerinin aksine insan Allah ile doğrudan temas kurabilir. Ona dua etmesi, kalbini ona açması yeterlidir. Kaldı ki Yüce Allah tarih boyunca elçiler göndererek insanlardan ne istediğini açık bir dille bildirmiş bulunmaktadır. Esasında vahiy yukarıdan aşağıya yani insana, dua aşağıdan yukarıya doğru seslenme ve konuşmadır. Müşrikler ise insan tarafından hiçbir zaman ilişki kurulamaz tanrı tasavvuruna sahip olduklarından nübüvveti kabul etmiyorlardı.

Müşriklere göre melekler Allah'ın kızları olup harikulade güzel varlıklar-

dır. (Bkz. 16/Nahl, 57.) Nesnelerden yonttukları putlar onları temsil ediyordu. Bu demektir ki meleklerde de tanrısal bir öz vardı, çünkü evlat babasının bir parçasıdır. Bu bize eski Grekler'in "tanrıların tanrısı Zeus" ile "diğer tanrılar" tasavvurunu hatırlatmaktadır. Grekler de hakikatte tabiat kuvvetlerini -aslında tabiat yasalarını işleten melekleri- tanrılaştırmış, en tepeye de Zeus'u yerleştirmişlerdi.

Uhud savaşında Müslümanlar 70 şehid verince Ebu Süfyan "Bizim Uzza'mız var, sizin Uzza'nız yok!" demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, yanında bulunanlara şöyle bir mukabelede bulunmalarını buyurmuştu: "Allah bizim Mevlamızdır, sizin ise Mevlanız yok, deyin!" (Buhari, Megazi, 17.)

Hiçbir hakikate dayanmayan inançlarına göre, birer sembol olan putlar insanın ulaşamadığı kata ulaşır, Allah'a insanın isteklerini iletir, gerektiğinde günahlarından arınmasına vesile olur ve geri kalan hayatının nimet ve refah içinde geçmesini sağlarlardı. Oysa geçmiş toplumlarda olduğu gibi Mekkeli müşrikler de bunu kafalarından uyduruyor, işlerine geldiği gibi aracılar yoluyla Allah ile münasebetlerini düzenliyorlardı (7/A'raf, 71). Müşrikler ahirete inanmadıklarından meleklerden beklentileri geri kalan dünya hayatlarında refahlarının artması, daha çok zenginlik, servet, sağlık, güç ve iktidardı.

Garanik olayı

Sûrenin 19-20. ayetleri modern zamanlarda oryantalistlerin ilgi alanı içinde olmuştur. Kur'an ve Hz. Peygamber (s.a.) çevresinde birtakım şüpheler uyandırmak isteyenler -hem oryantalistler hem Müslüman dünyada inancı zayıf olanlar- tefsirlerde yer alan bir rivayete dayanarak vahyin saf bilgi olmayıp araya başka unsurların karıştığını, hatta bir ara Hz. Peygamber'in de putların önünde eğilip secde ettiğini iddia etmektedirler. Bundan hareketle Hint asıllı İngiliz vatandaşı Salman Rüşdü, ilk baskısı 26 Eylül 1988 yılında İngiltere'de yapılan "Şeytan Ayetleri" adlı bir roman yazarak hem bu iddiayı tekrarlamış hem Efendimiz'e ve hanımlarına olmadık hakaret ve yakıştırmalarda bulunmuştur. Konuya yakından bakmaya çalışalım:

Tefsir kitaplarının yer verip "mürsel" rivayetlere dayandırdıkları iddiaya göre Hz. Peygamber birgün Mekke'de iken vahiy geldi. Vahiy Necm sûresini getiriyordu; sıra "**Gördünüz mü-haber verin; Lât ve Uzza'yı. Ve üçüncü** (put) **olan Menât'ı?**" okumaya gelmişti ki, Hz. Peygamber şeytanın telkinleriyle **"Tilke'l ğaraniyka'l ulya ve inna şefaatehunne le türca** (Bunlar yüce turnalardır ve şefaatleri mutlaka umulur)" deyiverdi. Bitirdiğinde secde etti, orada bulunan sahabe ve müşrikler de ona eşlik etti. Bunun üzerine Mekke-

liler "Artık Muhammed'le aramızda görüş ayrılığı kalmamıştır. Biz de Allah'ın yaratıcı ve rızık verici olduğuna inanıyor ama putlarımızın Allah katında bize şefaatçi olacaklarını savunuyorduk" dediler.

Akşam Cebrail gelip de gün içinde öğrettiği ayetleri Hz. Peygamber'den tekrar etmesini isteyip de "şeytanın da ilaveleri"ni okuyunca Vahiy Meleği "Ben sana bu sözleri getirmedim" demiş. Hz. Peygamber, bunların ayet olmayıp şeytanın telkinleri olduğunun farkına varmış, fazlasıyla üzülmüştür. Onu teselli etmek üzere iki vahiy gelmiştir. Biri İsra (17) sûresinin 73-75. ayetleri; diğeri Hac (22) sûresinin 52. ayetidir. Bunların kritiğini az sonra yapacağız.

Söz konusu rivayet muhtelif olup üç ayrı versiyonu ihtiva etmektedir:

a) Putları övücü sözleri söyleyen Hz. Peygamber'dir;

b) Bu sözleri söyleyen şeytandır;

c) Hz. Peygamber, bu sözleri müşriklerin inancı ve sözleri olarak söylemiş ancak kendi sözleriymiş gibi anlaşılmıştır.

Bir de böyle bir olayın vuku bulmadığını, sonradan uydurulduğunu düşünen alimler vardır ki bizce de doğru olanı budur. Şöyle ki:

Yukarıda işaret ettiğimiz üzere, bu rivayet literatürde "mürsel" adı verilen bir hadise dayandırılmaktadır. Rivayeti "senet" ve "metin kritiği" açısından ele aldığımızda söz konusu rivayetin doğru, güvenilir ve gerçeğe tekabül eden bilgi ve haber ihtiva etmediğini tespit edebiliyoruz.

Usul açısından rivayet "sahih" dahi olsa hükmü itibariyle haber-i vahid olup dinin usulü, temel esasları, akidenin/inancın ana umdelerini tersine çevirecek nitelikte olması hasebiyle rivayeti başından hükümsüz kılar. **Usulü'd-Din** açısından bu rivayet "yok hükmünde"dir. İslam dininin esası Allah'ın birliği tevhid inancını yerleştirmek, putların hiçbir değerinin olmadığını ortaya koymaktır. Kur'an'ın yüzlerce ayeti ve Necm sûresi bu mesajı tekrar eder. Kur'an'ın tümüne aykırı bu rivayet muteber değildir. Bir hadis hem senet, hem metin yönünden sahih ise tabiatı gereği Kur'an-ı Kerim'e aykırı olamaz. Apaçık Kur'an'a ve tarihte bütün peygamberlerin mücadelesini verdiği tevhid inancına aykırı olduğuna göre, söz konusu rivayetin ya senedinde veya metninde sorun var demektir. Muhakkik bilginlerin ortaya koyduğu gibi rivayet her iki açıdan da sorunludur.

"Senet" açısından rivayet mürseldir. "Mürsel" hadis, zincirinde sahabenin yer almadığı rivayettir. İbn-i Kesir Garanik rivayetlerinin tümünün mürsel olduğunu söyler. İttifakla Garanik'le ilgili mürseller sahih ve muttasıl senetle gelmiş değillerdir. Rivayetin "metin" açısından kritiğini yaptığımızda şu hususların altını çiziyoruz:

1) Hz. Peygamber, görevi icabı melek ile şeytanı;

2) Allah'ın kelamı ile şeytanın vesvese ve iğvasını ayırabilecek kabiliyettedir.

3) Eğer bu iki mahiyeti birbirinden ayırt edemiyorsa nübüvvet misyonunun kendisinde sorun var demektir ki, bunun bir ucu -haşa- Yüce Allah'a çıkar. Bu demektir ki Allah, kendi elçisini ona indireceği vahye doğru dürüst hazırlamış değildir; Şeytan'ın da secde etmeyi reddederken Âdem'in kendisine yüklenilen görevi yerine getirmeyeceğini, -haşa- Allah'ın yanlış bir adamı seçip görevlendirdiğini gerekçe olarak öne sürüyordu ki, bu rivayet zımnen Şeytan'ın tezini doğrular mahiyettedir. Allah'ı bu noksanlıktan tenzih ederiz. Kadı **İbn-i Arabi**, haklı olarak "Eğer Şeytan peygamber ile vahiy arasına veya vahiy kanalına girebiliyorsa, Kur'an'ın tamamına ilişkin güvende bir sarsıntı meydana gelir. Bu Kur'an'a gölge düşüren büyük bir bühtandır.

4) Bu olay sahiden cereyan etmişse Hz. Peygamber masum yani "**ismet**" sıfatına sahip demek değildir. Küçük ve büyük ameli günahlardan korunan bir elçinin imanın esasıyla ilgili bir hatadan, hatta temel bir sapmadan korunmayacağını düşünmek tutarlı değildir. Küfür ve şirkten, putları yüceltmekten peygamber korunmayacaksa başka nelerden korunur ki!

5) Hz. Peygamber aldığı vahyi anında tebliğ etmiştir, 19-29 ayetleri okurken hemen arkasından şeytanın ilavelerini okurken Cebrail aleyhisselâmın neden müdahale etmediği sorulmaya değer bir sualdir. Diyelim ki sûreyi kalbine ilka etti ve ayrıldı, eğer peygamber şeytanın telkinleriyle ilavelerde bulunduysa Cebrail'in veya Yüce Allah'ın bundan anında haberdar olmaması düşünülemez, böyle bir durumda Vahiy meleği hemen gelir, hatayı tashih ederdi. Akşamı bekleyip gelmesi makul değildir.

6) Büyük üzüntü duyması üzerine Hz. Peygamber'e teselli mahiyetinde indirilen ayetlere baktığımız da, rivayetin asılsızlığını ortaya koymaya yetmektedir: Biri İsra sûresinin 73-75. ayetleri

a)"*Onlar neredeyse, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı düzüp uydurman için neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi; o zaman seni dost edineceklerdi. Eğer biz seni sağlamlaştırmasaydık, andolsun, onlara az bir şey (**de olsa**) eğilim gösterecektin. Bu durumda, biz sana, hayatında kat kat, ölümün de kat kat (**acısını**) tattırırdık; sonra bize karşı bir yardımcı bulamazdın*" (17/İsra, 73-75).

Bu ayetler genel olarak Allah'a ortak koşanların elçiyi fitneye düşürmek istediklerini ancak Allah'ın onu koruduğunu belirtmektedir. Konuyla ilgili iki husus göze çarpmaktadır:

aa) Ayetlerde söz konusu olan "şeytan" değil "Allah'a ortak koşanlar"dır;

bb) Varsayalım ki Garanik olayı vuku bulmuş yani şeytan böyle bir teşebbüste bulunmuştur. Ayetler açıkça "neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi" demekte yani bunu başaramadığını beyan etmektedirler.

b) "Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi ve peygamber yoktur ki, birşeyi arzuladığı zaman, şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmamış olsun." (22/Hac, 52.) Garanik Mekke döneminde vuku bulduğu iddia edilen bir olaydır. Hac sûresi ise Medine'de inmiştir; iki olay arasında sekiz sene gibi uzun bir zaman bulunmaktadır. Yine –farz-ı muhal– ayetin bu olay üzerine indiğini varsaysak bile:

aa) Ayette sözü edilen "ümniyye" arzuyu, temenniyi ifade eder. Şeytanın arzusu Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirmektir, fakat bunu bir kerecik dahi olsa başardığına ilişkin elimizde somut bilgi yoktur;

bb) "Ümniyye" sadece Hz. Peygamber için değil bütün elçiler için söz konusu olmuştur. Şeytan her elçiyi yolundan çevirmek için birtakım teşebbüslerde bulunmuş ama teşebbüsleri başarısız kalmıştır.

7) Varsayalım ki (farzımuhal) olay bu şekilde vuku buldu, iddia edildiği üzere akşam gelip Cebrail, şeytanın ilavesini ayıklamışsa, yine bu demektir ki, Kur'an tamamen Cebrail'in vahyettiklerinden ibarettir, içinde en ufak harici bir ilave bulunmamaktadır.

Özetle söz konusu rivayet senet ve metin yönünden güvenilir değildir; böyle bir olayın vuku bulması düşünülemez, vuku da bulmamıştır; rivayet bütünüyle Kur'an'ın ve İslam imanının esaslarına aykırıdır. (Daha geniş bilgi için bkz. Kadı İbn-i Arabi, Ahkamu'l Kur'an, II, 346, Beyrut-tarihsiz; İsmail Cerrahoğlu, Garanik Meselesinin İstismarcıları, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXIV, Ankara-1981; Hüseyin Hatemi; Şeytan Rivayetleri, İstanbul-1989; Said Şimşek, Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri, V, 91-125; İstanbul-2012.)

اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿٢١﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ﴿٢٢﴾

21. Erkek (evlât) **sizin, dişi O'nun mu?**

22. Eğer böyleyse, bu, çarpık bir paylaşma.

Araplar, Allah'a eş koşuyorlardı, putları onlar için aracıydı. Bunun yanında Allah'a çocuk isnat ediyorlardı. Ama Allah'a isnat ettikleri çocuk "dişiydi." Kur'an'ın, bunu garipser bir ifade kullanması, kız çocuklarını erkeklere göre daha düşük bir derecede mütalaa etmesi dolayısıyla değil, Arapların erkek ve kadına bakışlarını temellendiren zihniyetlerinin çarpıklığına vurgudur.

Araplar hiçbir zaman kadını erkekle aynı ontolojik ve dolayısıyla beşeri seviyede ele almazlardı. Onların gözünde kadınlar ikinci sınıf insandı. Savaşta esir

olarak ele geçirildiğinde hangi durumlara düştüğünü bilirlerdi. Bu onlar için utanç vericiydi. Bu yüzden bir Arap kız çocuğu babası olmak istemezdi. Hatta pek küçük yaşta kız çocuklarını diri diri toprağa gömüp öldürürlerdi de. Fakat iş paylaşıma geldiğinde, Allah'a kızları, kendilerine erkekleri ayırırlardı ki, bu, aynı zamanda onların sosyal, iktisadi ve adli hayatlarındaki çarpık, eşitsiz ilişkinin din ve semboller seviyesindeki ifadesiydi. Araplar için sözkonusu olan zihni sorunun modern zamanlarda da başka türden sorun devam etmekte olduğunu görüyoruz ki, bu büyük ölçüde "feminist ideolojiler" de somutlaşmaktadır:

Feministler, putlar üzerinden yüceltilen tanrıçaların kadın-egemen bir dünyanın temelini teşkil ettiklerini düşünürler: Simone de Beauvoir şöyle der: "Erkeklerin, yazdıkları yasaları onaylayan bir tanrıya sahip olmak gibi bir üstünlükleri vardır; kadınlar üzerindeki mutlak yetkinin onlara yüce tanrı tarafından bağışlanmış olması da bir talihtir. Bütün öbür dinlerin yanı sıra, Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve Müslümanlıkta erkeğin efendiliği tanrısal bir haktır; dolayısıyla tanrı korkusu, ezilen kadınların başkaldırıya yönelik bütün tepkilerini bastırır."

Bu teze göre kadın bir zamanlar tanrıçayken "erkeğin kölesi" veya en hafif deyimiyle "ikinci sınıf" insana dönüşmesini sağlayan tek tanrılı dinler olmuştur. Çünkü insanlığın başlangıcında tanrılar kadındı. İnsanlar hayatın kaynağı ve yaratıcısı olarak kadını görür, ondan yardım dilerlerdi. Feminist tezin dayanaklarını ağırlıklı olarak "tarih öncesi tapınak yıkıntılarında bulunan kalıntılar" teşkil eder. Varsayıma göre erkek egemen bakış açısı yeryüzünü kadın olarak tasarlar, tohumu içine alıp ürün veren toprağı kadın simgeler, erkek göklerin efendiliğine denk düşer.

Merlin Stone buna itiraz eder: "Tanrılar Kadınken" adlı kitabında "Yakındoğu ve Ortadoğu'daki hemen hemen bütün kadınların Göklerin Ecesi olarak adlandırıldığını; Mısır'da eski Güneş Tanrıçası Nut gökyüzü olarak tanımlanırken, erkek kardeşi ve kocası Geb'in yeryüzünü simgelediğini öğrendim" der. Mezopotamya uygarlıklarından Sümer, Mısır, Anadolu, Grek ve Roma uygarlıklarına kadar kadının tanrıçalık öyküsü yer alır: "Sümerlerin ilk yaratıcısı Nammu adındaki tanrıçadır. Yunanlılarda Gaia, Mısır'da ilk yaratıcı olarak Heuhet adındaki tanrıçalara inanılırdı. İnsanlık çok uzun süre tanrıçalara taptı." Kadını tanrıça makamına çıkartan özelliği doğurganlığıdır. Doğurganlık erkeği kaygılandırır; kaygı durumunda insan ya uzak durmaya çalışır veya derin saygı duyar. Tanrıçalara tapınılan dönemde akrabalık ve soy kadın üzerinden belirlenirdi, zaman içinde erkek bu sistemi tersine çevirerek toplumsal düzene egemen olmaya başladı. Merlin Stone'a göre tanrıca inancını sona erdiren faktör, önce kuzeyli akıncılar yani Hint-Avrupalıların saldırısı, ardından İbrani-

ler, sonrasında Hıristiyanlık ve İslam olmuştur. Özellikle tek tanrılı dinler eril dinler olarak şekillenince kadın artık erkeğin malı ve nesnesi olarak toplumda yerini aldı. Feminist teze göre "tek tanrılı dinler ile birlikte tanrıçalar etkisini kaybetmeye başladı. Tevrat, İncil ve Kur'an ilk yaratılanın erkek olduğunu söyledi. Kadın da bu erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldı. Kadının görevi erkeği yalnızlıktan kurtarmak ve eğlendirmektir."

Bu tezin kritiğini yapmak gerekirse şunları söylemek mümkün:

a) Feministlerin tezlerini temellendiren tarih öncesi kalıntılar sağlam kanıt sayılamaz, hemen hemen tümü belli bir okuma biçimine dayanırlar. Tarihsel bir buluntuyu birden fazla okumaya tabi tutmak mümkün. Söz gelimi kalıntı ve buluntulardan hareketle –bilimsel olarak– yaratılış hakikatini kanıtlamak mümkün olduğu gibi, Darwinist evrimci kuramın lehinde yorumlanabilecek bulgular de elde etmek mümkündür.

b) İki cins arasındaki ayrımın temel alınıp tarihsel olayların belli bir okumaya tabi tutulması –kadim literatürde olmadığı halde üretilen ataerkil/erkek egemen kavram gibi– modern bakışı yansıtır. Bundan önce beşeriyetin böyle bir sorunu olmamıştır. Modern ve tarihsel bir sorunu genelleştirmek doğru değildir.

c) İlk yaratılan erkek olması fikri Âdem'de somutlaşıyorsa doğrudur, ne var ki Âdemin ve Havva'nın ontolojik kökenlerinin dişil olması da (Nefs-i vahide) mümkündür. (Bu konu için bkz. 4/Nisa,1. ayetin açıklaması.)

d) Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinde yaratılmış olması fikri Tevrat'ta yer alır; Kur'an'da yer almaz. Kur'an'a göre kadın erkekten, ikisi de tek bir nefisten yaratılmışlardır.

e) Kadının erkeği eğlendirmek üzere yaratılmış olması üç semavi kitaba haksız bir yakıştırmadır. Kur'an'dan açıkça anlaşıldığı üzere erkek gibi kadın da Allah'a kulluk etmek ve bir sınavdan geçmek üzere dünya şartlarında ahlaki kemalini tamamlamak üzere yaratılmıştır. Kadının erkeğe ihtiyacı olduğu kadar erkeğin de kadına ihtiyacı vardır; her ikisi birbirlerine bağlı ve bağımlıdır.

Tarihte bazı toplumlarda tanrıçalara tapınılması insan zihninin içine düştüğü derin zaafa işaret eder, dişi veya erkek niteliği olmaksızın yüklediği anlam çerçevesine göre insan taşa, cisimlere, hayvanlara, hatta yosuna bile tapmıştır. Arap müşrikleri de derin bir zihni zaafın sonucu olarak putlarda simgeleştirdikleri tanrıçaları aracı varlıklar olarak görürlerdi. Kur'an sürekli olarak bu zihni zaafı gidermeleri için onları uyarıp sahih inancın ne olduğunu göstermektedir.(Allaha kız çocuğu isnat etme konusu için bkz. 16/Nahl, 58-59; 39/Zümer, 4 ve 43/Zuhruf, 15-17. ayetlerin açıklaması. Ayrıca bkz. Ali Bulaç, Kadını Kim Örttü? İstanbul-2014).

اِنْ هِيَ اِلَّا اَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۚ
اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْاَنْفُسُ ۚ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدٰى ۚ
﴿٢٣﴾ اَمْ لِلْاِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ﴿٢٤﴾ فَلِلّٰهِ الْاٰخِرَةُ وَالْاُولٰى ﴿٢٥﴾ وَكَمْ مِنْ
مَلَكٍ فِي السَّمٰوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا اِلَّا مِنْ بَعْدِ اَنْ يَأْذَنَ اللّٰهُ
لِمَنْ يَشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰٓئِكَةَ
تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ ۚ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ ۚ وَاِنَّ الظَّنَّ
لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾ فَاَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلّٰى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ
اِلَّا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ ۚ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ
ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهٖ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدٰى ﴿٣٠﴾

23. **Bu** (putlar ise,) **sizin ve atalarınızın** (kendi istek ve öngörünüze göre) **isimlendirdiğiniz** (keyfi) **isimlerden başkası değildir. Allah, onlarla ilgili 'hiçbir delil' indirmemiştir. Onlar, yalnızca zanna ve nefislerinin** (alçak) **heva** (istek ve tutku) **olarak arzu ettiklerine uyuyorlar. Oysa andolsun, onlara Rablerinden yol gösterici gelmiştir.**

24. **Yoksa insana 'her arzu edip dilekte bulunduğu' şey mi var?**

25. **İşte son da, ilk de** (âhiret ve dünya) **Allah'ındır.**

26. **Göklerde nice melekler vardır ki, onların şefaatleri hiçbir şeyle yarar sağlamaz; ancak Allah'ın dileyip râzı olduğu kimseye izin verdikten sonra başka.**

27. **Gerçek şu ki, âhirete imân etmeyenler, melekleri dişi isimlerle isimlendiriyorlar.**

28. **Oysa onların bununla ilgili hiçbir bilgileri yoktur. Onlar, yalnızca zanna uymaktadırlar. Oysa gerçekte zan, haktan yana hiçbir yarar sağlamaz.**

29. **Şu halde sen, Bizim zikrimize sırt çeviren ve dünya hayatından başkasını istemeyenden yüz çevir.**

30. **İşte onların ilimden yana ulaşabildikleri** (son sınır) **budur. Şüphesiz, senin Rabbin; kendi yolundan sapanı en iyi bilen O'dur ve hidayet bulanı da en iyi bilen O'dur.**

Putların melekleri simgeleyen dişil varlıklar olarak düşünülmesinin herhangi bir hakikat temeli yoktur. Bu ne sağlam bir bilgiye dayanır ne pratikte

herhangi bir karşılığa tekabül eder. Melek Allah'ın iradesi olmayan kuludur, kendisine ne emredilmişse onu harfiyyen yerine getirir, emrin dışına çıkması düşünülemez. İnsan Allah ile ilişki kurar. Yukarıdan aşağıya doğru olan ilişki elçiler vasıtasıyla gelen vahiy, aşağıdan yukarıya doğru olan ilişki biçimi de dua ve samimi niyazdır. Allah insana şah damarından yakındır, içinden her neyi geçiriyorsa bilir, ondan samimiyetle ve ihlasla istendiğinde verir, dualara icabet eder.

Hakikat bu iken müşriklerin meleklere cinsiyet izafe etmeleri ve putlarla simgelemeleri sadece kurgusal bir isimlendirmedir. İçi boştur, hakikat öyle değildir. Müşrikler atalarından tevarüs ettikleri temelsiz bir kanaat ve inancı üzerinde derinlemesine düşünmeden, kritik etmeden devam ettirmektedirler. Bu kuru bir isimlendirmedir, nominaldir, yontulan taşlar ne bilinç sahibidirler ne konuşabilirler ki aracılık görevini yerine getirsinler. Hiç insan bu kadar akılsızca bir işe girişir mi? Girişmez, çünkü hem hakikat değeri yoktur hem Allah bu konuda onları teyit edici bir bilgi göndermiş değildir. Eğer iddiaları doğru olsaydı hiç değilse insana, putları bana ulaşmak için aracılar olarak kullanabilirsiniz şeklinde bir bilgi gönderirdi. Böyle bir şey söz konusu değildir. Müşriklerin yaptıkları sadece bir zandır.

Fakat bu kadar da değil. Zira bu onların işine gelmektedir: Putlar üzerinden Yüce Allah ile ilişki kurmaya çalışmak nefislerinin istek ve tutkularına birebir uygun düşmektedir. Haşa onların iddiasına göre Allah konuşmuyorsa, muradını açıkça bildirmiyorsa bu durumda bildirme durumunda olan kendileri olur. Her ne yapıp ediyorlarsa başkalarına değil, putlarına bilgi verirler, onlar da tanrı katında onlara aracı olur, işledikleri cürümleri sildirirler. Eğer Allah'ın vahiy gönderdiğini kabul edecek olsalardı hayat pratiklerini elçinin bildirdikleri çerçevede tanzim etmek durumunda kalacaklardı, bu da onların işine gelmiyordu. Hayatlarının merkezine nefislerini, istek ve tutkularını, arzularını yerleştirdiklerinden puta tapınmak onlara uygun geliyordu.

Kuşkusuz müşrikler veya kıyamete kadar bu yönde düşünenler büyük bir yanılgı içindedirler. Çünkü yüce Allah onlara elçi göndermiş muradını bildirmiş, uyarıp korkutmuş, yapıp ettiklerinin mutlaka er veya geç hesabını vereceklerini açıklamıştır. Elçinin gösterdiği doğru yola girmedikleri müddetçe zarar ve ziyanda olacaklardır.

24. ayet herkesi içine alan genel bir ifade kalıbıyla "**Yoksa insana 'her arzu edip dilekte bulunduğu' şey mi var?**" diye sorar. Bu çok anlamlı bir sorudur. Dünya hayatının merkezinde insan arzuları oturmaz. Pitagoras "İnsan her şeyin, varolan şeylerin varolduklarının ve varolmayan şeylerin varolmadıklarının, ölçüsüdür" diyordu. Yunan filozofu "Herşey değişir, bir insan aynı

nehirde iki defa yıkanamaz" diyen Heraklitos'un etkisinde madem her şey değişir, o zaman kesinlik yoktur, bu durumda ölçü insan olabilir ancak diye düşünüyordu. İnsan her şeyin ölçüsü olmadığı gibi her arzu ettiğini yerine getiremez, getirmeye kalkıştığında sosyal ve fiziki/ekolojik çevresini tahakkümü altına alır, arzularını hakikatin ölçüsü yapar, yasaları arzularına göre şekillendirir ve fakat dünyada değilse bile ahirette bunun hesabını verir. Canı çektiğinde başkasına zulmedecek, hırsızlık yapacak, cinayet işleyecek, toprak gasp edecek, zina edecek, sonra "ben böyle arzu ettim, kimseye hesap vermek zorunda değilim diyecek" böyle bir şey yok. İhtiyaçlar sınırlı, arzular sınırsızdır. Dünyanın geleceği arzulara terk edilemez. Arzular deniz suyu içmeye benzer, içtikçe insan daha çok susar. İnsan ve arzuları dünyaya hükmedemez, dünyanın krallığı arzuları kışkırtılmış azgınlara bırakılamaz.

Dünya ve ahiret Allah'ındır. O mülkü, bilgiyi, iktidarı dilediğine verir. Bunun takdiri ve tayini arzulara bırakılmış değildir. Kim bir başkasının mülkünde keyfince hüküm sürebilir, ölçüsüz tasarruflarda bulunabilir! Arzu ve temenniler belirleyici değildir. Göklerde nice melekler var ki, onların şefaatlerinin herhangi bir önemi yoktur yani Allah'ın izni olmaksızın salt meleklerden şefaat beklentisi içinde olanlara herhangi bir yarar sağlamaz.

Şefaati iki düzeyde ele almak mümkün. Biri ahirette hesaptan sonra Allah'ın izin verdiği kimselerin şefaatte bulunması (bunun için bkz. 2/Bakara, 48 ve 255), diğeri burada sözü edilen dünya hayatı sürerken beklenen şefaat. Bu ikinci versiyonuyla şefaat mümkün değildir, zira insan hayatı sona erip ahirette hesap kitap ortaya çıkmadıkça şefaat söz konusu olamaz. Bu ahirete inanmayan Mekkeli müşriklerin temelsiz inançları, boş temennileriydi. Ahiretteki şefaate gelince, yüce Allah izin verirse izin verdikleri şefaatte bulunur. **Razi**, meleklerin tümünün şefaatte bulunabileceği fikrinden hareketle bu ifadenin Allah'ın kendilerine şefaat edilmesine müsaade ettiği kimselere şefaat edilecek manasında olduğunu söyler.

Allah'a melekleri ve putları ortak koşanları bu yanılgıya düşüren faktör ahiret gününe inanmamalarıdır. Ahirete inansalardı her şeyin bu dünyada başlayıp bu dünyada bitmediğini anlamış olacaklardı.

Bazı tefsircilere göre Fussilet (41) sûresinin 50, ayetiyle bir arada düşündüğümüzde müşriklerin tümden ve kategorik olarak ahirete inanmadıkları anlaşılır. Ayet şöyle: *"Oysa ona dokunan bir zarardan sonra tarafımızdan bir rahmet tattırırsak, mutlaka: "Bu benim (hakkım)dır. Ve ben kıyâmet-saatinin kopacağını da sanmıyorum; eğer Rabbime döndürülsem bile, muhakkak O'nun katında benim için daha güzel olanı vardır." der. Ama andolsun biz, o kâfirlere*

yaptıklarını haber vereceğiz ve andolsun onlara, en kaba bir azaptan tattıracağız". Ayet müşriklerin ahireti farazi olarak düşündüklerini göstermektedir. Onlar gerçekte kıyamet saatinin kopacağına inanmıyorlar ama varsayalım ki koptu ve ahiret hayatı başladı, onların zannına göre dünya hayatında nasıl ayrıcalıklı durumda idilerse orada da ayrıcalıklı durumda olacaklardır.

Müşriklerin iddia ettiklerinin bir gerçeklik temeli yoktur. Melekleri bilmezler, yaratılışlarından haberleri yoktur. Elçi onlara bu konuda herhangi bir bilgi nakletmiş değil. Sadece zannetmektedirler, zan ise kesin (yakîn) bilgi ifade etmez. (Daha geniş bilgi için bkz. 49/Hucurat, 12. ayetin açıklaması.) Durum böyle olunca Hz. Peygamber (s.a.)'e onlara aldırış etmemesi emredilir. Bu kişilik profiline sahip olanlar sırtlarını Kur'an'a çevirir, vahye kulak vermezler, hiç ölmeyecekmiş ve ahirette hesap vermeyecekmiş gibi dünya hayatına tutkuyla bağlanırlar. Onların bakış açısından mezardan ötesi yoktur, bütün zevklerini bu dünyada tatmaya, bu dünyaya sığdırmaya çalışırlar. Allah hakkında yanlış kanaat, ahiret inancının olmaması ve nübüvvete/risalete itibar etmeme halinin tabii sonucu sekülerleşmedir. Böylelerinden yüz çevirmek gerekir. Dünyevi düşünen insanların ilimde varabilecekleri sınırlıdır. Müteal/aşkın, batın/içkin ve ahiret/öteden kopuk bir dünya algısı kapalı sistemdir ne mütealden ne batından ne öteden insanın bilgisi olamaz. Böylelerinin bilgisi beş duyularıyla algıladıklarından ibarettir, dolayısıyla varlığın bütünü göz önüne alındığında eksik olduğu anlaşılır. Allah'a, ahirete ve risalete inanmayan kişi dünyanın en büyük bilgini olsun bilgisi eksiktir, sınırlıdır, hakikatle bağı kopmuş olarak fiziki gerçeklikle ilintilidir. Bu yüzden entelektüel hayat sekülerliğin kapalı sisteminde neşvünema bulmaz ancak ucu açık dinin evreninde olabilir. Yüce Allah kimin kendi yolundan saptığını, kimin hidayet üzere olduğunu bilir.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اَسَاۤؤُا بِمَا عَمِلُوا
وَيَجْزِيَ الَّذِينَ اَحْسَنُوا بِالْحُسْنٰىۚ ﴿٣١﴾ اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَاۤئِرَ الْاِثْمِ
وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَۚ اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِۚ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ
مِنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْۚ فَلَا تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْۚ هُوَ
اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿٣٢﴾

31. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır; öyle ki, kötülükte bulunanları, yaptıkları dolayısıyla cezalandırır, güzel davranışta bulunanları da daha güzeliyle ödüllendirir.

32. Ki onlar, ufak tefek günahlar dışında, günahın büyük olanından ve çirkin utanmazlıklardan kaçınırlar. Şüphesiz senin Rabbin, mağfireti geniş olandır. O, sizi daha iyi bilendir; hem sizi yerden inşa ettiği (yarattığı) **ve siz daha annelerinizin karnında cenin halinde bulunduğunuz zaman da. Öyleyse kendinizi temize çıkarıp-durmayın. O, sakınıp-korunanı daha iyi bilendir.**

Varlık âleminde –kevni manada– "hâkimiyet" Allah'a ait olduğu gibi, insan ilişkilerinin düzenleyici temeli olan "hüküm" de O'nundur. Yüce Allah her şeye kadirdir; O'nun bilgisi, iradesi ve kudreti dışında herhangi bir alan veya güç tasavvur edilemez. Buna rağmen yeryüzünde insanlara iradesine aykırı hareket etme özgürlüğünü vermişse bu bir hikmete mebni olarak geçici bir duruma işaret eder. Hayatın kendisi bir sınav olduğuna göre kendisine sunulan imkânları doğru yönde kullanan ahlaki kemal yolunda ilerler, yanlış yolda kullanan kaybeder. İnkâr, isyan, yalan, zulüm, sömürü, hak ve hukuk ihlali ile çirkin tutum ve davranışların birgün hesabı sorulacaktır. İyi davrananlara da ödüller verilecektir. Bu demektir ki hiçbir eylem karşılıksız kalmayacaktır.

32. ayette **"lemem"** olarak geçen kelimenin genelde dünyevi ve maddi müeyyideyi gerektirmeyen günahlar olduğu söylenmiştir. Tefsircilerin kanaatine göre bunlar kişinin içinden yapmayı geçirip yapmadığı; yapmaya başlamışken hemen pişman olup terkettiği; Müslüman olmadan önceki hayatında işlediği şirk veya başka türden günah ve isyanlar ile dünyada cezayı, ahirette azabı gerektirmeyen küçük günahlardır. Bunların büyük günahlar (kebair) kategorisine girmedikleri konusunda ittifak vardır. "Kebair" büyük günah olup her halükarda dünyevi ve uhrevi cezaları gerektirir. Adam öldürmek, zina etmek, hırsızlık, gasp vs. "Fahşa" ise selim fıtrata itici gelen çirkince utanmazlıktır. Faillerine ve sosyal çevreye verdiği zarar ötesinde apaçık, tiksindirici bir edepsizliğe işaret eder. Dünyevi ve maddi yaptırımları gerektirir. Öyleki bu hem ağır suçtur hem çirkindir, tiksindiricidir. Hükümleri vaz'eden Allah'a ve hesabın yapılacağı ahiret gününe inanan mü'minler hem kebairden hem fevahişten kaçınırlar. Söz konusu günahlardan kaçınma "içtinap" kelimesiyle ifade edilmiştir. Buna göre bilinç sahibi mü'minler değil bu fiilleri işlemek, yanlarına yaklaşmazlar bile. (Daha geniş bilgi için bkz. 3/Âl-i İmran, 135 ve 6/En'am, 151; 42/Şura, 37. ayetler.)

"Şüphesiz senin Rabbin, mağfireti geniş olandır."Yüce Allah kebair ve fevahişten kaçınıp "lemem" kabilinden küçük günahlar işlemesi durumunda kullarını affeder. Nasuh tevbe günahları suyun kirleri temizlemesi gibi siler. İyilik yapanlara ödül verilir, günahları bağışlanır; yüce Allah'ın mağfireti geniştir (3/Âl-i İmran, 135).

Allah insanı, insanın mayasını, özünü bilir. Sadece belli bir yaşta fiilleri apaçık gözlemlenebilen insanı değil daha yaratılış aşamasında iken de bilir. İnsanı topraktan yaratmıştır ki Âdem'in bedeni, fizyolojik mayası topraktır, bütün insanlar da Âdem ve Havva'nın çocuklarıdır. Âdem ve Havva'nın birleşmesinden tevellüd eden çocukları yani sonraki nesiller de bir erkeğin sperminden ve bir kadın yumurtasından oluşur. İkisinin bir araya gelmesi zigotu meydana çıkarır, bu da kadının karnında yani korunaklı rahminde cenin halde bulunur. O durumda da yüce Allah insanı bilir.

Şu halde insan kendini temize çıkarmaya yeltenmesin. Ne yaptığını, hangi fiilleri işlediğini, içinden, zihninden neleri geçirdiğini en iyi bilen Allah'tır. İnsan tuhaf bir psikolojiye sahiptir: Her şeye kendini layık görür, başkalarına yasak olan fiilleri yapabileceğini düşünür, bunda da sakınca görmez veya fiili meşrulaştırıcı akli bir açıklama yapar. Oysa kişi kendini ne kadar ikna ederse etsin, başkalarının gözünde temiz ve dürüst gösterirse göstersin, hatta bütün dünyayı buna inandırsın onun ne yaptığını, hangi niyet ve maksatlarla fiiller işlediğini en iyi bilen Allah'tır. O, kim sakınıp korunduğunu bilir. (Bkz. 4/Nisa, 49-50 ve 91/Şems, 9-10. ayetlerin açıklaması.)

İnsan herhangi bir suçlama, şüphe veya zanla karşı karşıya kalmışsa ve eğer sahiden temiz olduğuna inanıyorsa, yapması gereken şey adil yargının soruşturma ve kovuşturmasına razı olması, yargılanıp temize çıkmaya çalışmasıdır. Yargıdan kaçıp retorik veya söylem düzeyinde suçsuzluğu savunmak ebedi olarak zannın devamını sağlar.

Başkalarının günahı amel defterine işlenmiş olarak ahirete gidenin işi pek zordur. Bu dünyada hesap vermekten kaçmışsa Hesap/Din Günü'nde kaçması düşünülemez. Tabii ki insanlar hele karar verme ve yönetme makamında olanlar çeşitli iftiralara uğrayabilir. Siyasi hasımları onlara karşı komplolar kurabilir, bu her zaman mümkündür. Eğer kişi sahiden suçsuz ise hasmının ona iftara atmasının sebebi üzerinde iz bırakmasıdır. Hakikat değeri olmayan bir iftira veya itham ortaya atılmak suretiyle aslında amacına ulaşır, böylelikle zihinlerde birtakım istifhamların doğması sağlanmış olur. Bu yüzden yapılması gereken şey bilinen, meşru ve kabul görmüş yollar kullanılarak temize çıkmaya, teberri etmeye çalışmak olmalıdır.

Bu konuda Hz. Peygamber'in takip ettiği yol referans alınmalıdır. Meşhur "**ifk olayı**"nda Hz. Aişe (r.a.) büyük bir iftiraya uğradı. Sefer dönüşünde kafilenin gerisinde kaldığı ve tek başına yolculuk yapmayı göze alamadığı için arkadan yetişen bir sahabenin eşliğinde Medine'ye dönünce Hz. Peygamber ve İslam'ın aleyhinde fırsat kollayan münafıklar, Hz. Aişe'ye çirkin bir iftirada

bulunup bunu yaymaya, maalesef "**kalplerinde hastalık olanlar** da "**acaba?**" diye sormaya başladılar.

Hiç kuşkusuz Hz. Peygamber, eşinin iffet ve namusuna güveniyordu ama değil mi ki bir kere zihinleri bulandıran bir iddia ortaya atıldı, bunun vuzuha kavuşturulması gerekirdi. Bir peygamber veya "devlet başkanı" olarak "Bu bana ve aileme atılmış çirkin bir iftiradır" deyip meseleyi kapatabilirdi ama o öyle yapmadı, kendisinin de üstünde olan yüce Allah'ın vahiy ile eşini temize çıkarmasını bekledi. Üzüntü, acı ve zorlu sınavla geçen bir aylık sürenin sonunda vahiy indi, Hz. Aişe'nin masum olduğunu bildirdi. (İfk olayı için bkz. 24/Nur, 11-20.)

"Yargı" hüküm verir. Hâkim, mahkeme, muhakeme aynı aileye mensupturlar. Adalet doğru hükümle tesis edilir, adaletin tesisini sağlayan doğru hüküm her hak sahibine hakkının verilmesini sağlar. Hâkimin ve mahkemenin hem bağımsız hem tarafsız olması hükmün tesisinde olmazsa olmaz şarttır. Kendi hâkimini tayin eden zanlı veya şüpheli eline beraat kâğıdını alsa bile insanların vicdanında "zanlı" olmaya devam eder. Necm sûresinin 32. Ayeti "kendinizi temize çıkarmayın" derken kendinizi kendi mahkemenizle temize çıkarmayını ima eder.

Dünyada hesabı verilmemiş bir suç fiilinin ahiretteki cezası katmerli olur. Efendimiz bu konuda örnektir: İbn-i Sa'd'ın kaydına göre (Tabakat, II, 255) hastalığının şiddetli olduğu bir günde Hz. Ali ve Fadl b. Abbas'a dayanarak güçlükle ayağa kalktı, mescide gitti. Minbere çıkıp oturdu. Hz. Bilâl'e şu emri verdi: "Halka seslen; mescitte toplansınlar. Onlara vasiyet etmek isterim. Bu, benim son vasiyetim olacaktır!"

Hz. Bilâl, emri yerine getirdi. Bir anda toplanan halkı, mescit almaz oldu. Efendimiz, Allah'a hamd ve senâdan sonra ashab-ı kirama şöyle hitap etti:

"-Ey insanlar! Sizden ayrılma vaktim oldukça yaklaşmıştır! Sizden birine vurmuşsam, işte sırtım, gelsin vursun! Birinizin malını almışsam, gelsin, hakkını alsın! Sakın hak sahibi, şayet kısas talebinde bulunursam, 'Resûlullah bana darılır' diye düşünmesin! Bilmelisiniz ki benden hakkını isteyene darılmak, benim fıtratımda yoktur. Benim yanımda en sevimliniz, hakkı varsa, gelip benden onu isteyen kimsedir veya helâl edendir. Ben, Rabbimin huzuruna, üzerimde kul hakkı olmadan varmak istiyorum!"

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُۥ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾

33. Şimdi, o yüz çevireni gördün mü?

34. Azıcık verdi ve gerisini kaya gibi sımsıkı elinde tuttu.

35. Gaybın ilmi onun yanında da o mu görüyor?

33. ayetin müşriklerin önde gelenlerinden Velid bin Muğire hakkında indiğine ilişkin rivayetler vardır. Mücahid ve Mukatil buna kaildirler. Velid, Hz. Peygamber (s.a.)'i dinleyip Müslüman olmaya karar verince bir tanıdığı "Sen atalarının dinini bırakıp Müslüman mı oluyorsun. Anlaşılan ahiretteki azaptan korktun, bana bir miktar para ver senin yerine ben azap çekerim" deyince Müslüman olmaktan vazgeçmiş. Velid bin Muğire taahhüt ettiği paranın bir kısmını vermiş arkasını getirmemiştir.

Bizim "gerisini kaya gibi sımsıkı elinde tuttu" şeklinde tercüme ettiğimiz kelime **"ekde"** diye geçer. Kelime kuyu kazılırken bir noktadan sonra sert bir kayanın çıkmasından türetilmiş olup cimrilikten, harislikten kinayedir. Kazarken çıkan koca kaya parçasını da yerinden sökmeye çalışmak hamakattır yani aslında cimrilik ve harislik de hamakattır. Ayetin bu olay üzerine indiğini düşünecek olursak Velid bin Muğire'nin ilginç bir kişilik profilini çizdiğini söyleyebiliriz. Buna göre Velid aslında Hz. Peygamber'in kendisine yaptığı tebliğin hak ve hakikatini tam olarak idrak etmiş kişi değildir. Sohbet sırasında cehennem azabının tasvirinden dehşete kapılıp Müslüman olmaya karar vermişse bu, salt azaptan kurtuluş içindir. Nitekim biri senin yerine azabı ben çekerim deyince yapıp ettiklerine karşılık yani günah ve suçlarının cezasını satın almanın kendisini kurtaracağını düşünmüştür. Öyle de olsa hidayete girmesi ihlas ve samimiyete dayanmadığından, İslamiyet'in hakikatlerini içselleştirmediğinden bir müddet sonra taahhüdüne de sadık kalma lüzumunu hissetmemiştir.

Ancak meselenin bundan ibaret olmadığını de düşünmek mümkün. Belki bazı tefsircilerin güvenilir bulmadığı rivayetleri bir an için ihmal edip –ki 35. ayet söz konusu rivayetleri destekler mahiyettedir– genel ve evrensel bir kişilik profiline baktığımızda, nice bencil, hasis ve cimri insan var ki hayır yapmaya niyetlenir, yoksullara ve muhtaçlara bazı taahhütlerde bulunur ancak arkasını getirmez, Allah yolunda infak ve muhtaçlara harcamanın arkasını getirmez. Çünkü hayır yolunda ilerlerken önüne kaya gibi cimrilik, bencillik çıkar, hayır yürüyüşünü engeller. Derken mal ve servet tutkusu kalbinde kaya gibi sertleşir, kalbinde olanı kaya gibi elinde tutar, dünya malına dört elle sarılır. Böyleleri kıt akıllı kimselerdir, zira infakın aslında sadece serveti temizlemekle kalmayıp arttırdığını bilmezler. İnfak gibi iyilikler de öyledir: "Kim bir iyilik yaparsa onun için on misli vardır" (6/En'am, 160.)

35. ayet Velid bin Muğire veya benzeri kişilerle ilgili indiğini söyleyenlerin görüşünü teyit etmektedir. Çünkü böyle bir kişi yapıp ettiklerine karşılık ahirette göreceği cezayı dünyada bir başkasına bir miktar para vermek suretiyle satın almayı düşünmektedir. Oysa onun azaptan kurtulup kurtulmayacağını kim bilebilir! Yüce Allah kimseyi kendi gaybına muttali kılmış değildir. Bu bilgi kimseye verilmemiş ki böyle hareket ettiğinde geleceğinden tam emniyet içinde olsun. 37 ve 38. ayetler hiç kimsenin bir başkasının suç ve günahını üstlenmeyeceğini, herkes her ne yapmışsa yaptıklarının hesabını verip cezasını çekeceğini belirtmektedirler.

اَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسٰىۙ ﴿٣٦﴾ وَاِبْرٰهِيمَ الَّذِي وَفّٰىۙ ﴿٣٧﴾ اَلَّا تَزِرُ
وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۙ ﴿٣٨﴾ وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰىۙ ﴿٣٩﴾ وَاَنَّ سَعْيَهُ
سَوْفَ يُرٰىۖ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزٰيهُ الْجَزَاءَ الْاَوْفٰىۙ ﴿٤١﴾ وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰىۙ
﴿٤٢﴾ وَاَنَّهُ هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰىۙ ﴿٤٣﴾ وَاَنَّهُ هُوَ اَمَاتَ وَاَحْيَاۙ ﴿٤٤﴾ وَاَنَّهُ
خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٤٥﴾ مِنْ نُطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰىۖ ﴿٤٦﴾ وَاَنَّ عَلَيْهِ
النَّشْاَةَ الْاُخْرٰىۙ ﴿٤٧﴾ وَاَنَّهُ هُوَ اَغْنٰى وَاَقْنٰىۙ ﴿٤٨﴾ وَاَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرٰىۙ
﴿٤٩﴾ وَاَنَّهُ اَهْلَكَ عَادًا الْاُولٰىۙ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَا فَمَا اَبْقٰىۙ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ
مِنْ قَبْلُۖ اِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ اَظْلَمَ وَاَطْغٰىۖ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ اَهْوٰىۙ ﴿٥٣﴾
فَغَشّٰيهَا مَا غَشّٰىۚ ﴿٥٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰى ﴿٥٥﴾ هٰذَا نَذِيرٌ مِنَ
النُّذُرِ الْاُولٰى ﴿٥٦﴾ اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُۚ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌۚ
﴿٥٨﴾ اَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَۙ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَۙ ﴿٦٠﴾
وَاَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

36. Yoksa Musa'nın sahifelerinde olan kendisine haber verilmedi mi?

37. Ve vefa eden İbrahim'in (sahifelerinde) **olan...**

38. Doğrusu, hiçbir günahkâr, bir başkasının günah yükünü yüklenmez.

39. Şüphesiz insana kendi emeğinden başkası yoktur.

40. Şüphesiz kendi emeği (veya çabası) **görülecektir.**

41. Sonra ona en eksiksiz karşılık verilecektir.

42. Elbette son varış Rabbine olacaktır.

43. **Doğrusu, güldüren ve ağlatan O'dur.**
44. **Doğrusu, öldüren ve dirilten O'dur.**
45. **Doğrusu, çiftleri; erkek ve dişiyi, yaratan O'dur.**
46. **Bir damla sudan** (döl yatağına) **meni döküldüğü zaman.**
47. **Gerçek şu ki, diğer diriltme** (yeniden neşet) **de O'na aittir.**
48. **Doğrusu, muhtaç olmaktan O kurtardı ve sermaye verip-hoşnut kıldı.**
49. **Doğrusu, 'Şi'ra** (yıldızı)**nın' Rabbi O'dur.**
50. **Doğrusu, önce gelen Ad** (halkın)**ı O yıkıma uğrattı.**
51. **Semud'u da. Böylelikle** (o halklardan kimseyi) **bırakmadı.**
52. **Daha önce Nuh kavmini de. Çünkü onlar, daha zalim ve daha azgındılar.**
53. **Altı üstüne gelen** (Lut kavminin) **şehirlerini de O yerin dibine geçirdi.**
54. **Böylece ona** (o toplumun başına) **sardırdığını saldırdı.**
55. **Öyleyse, Rabbinin hangi nimetlerinden şüphe ediyorsun?**
56. **Bu önceki uyarıcılardan bir uyarıcıdır.**
57. **O yaklaşmakta olan yaklaştı.**
58. **Onu Allah'ın dışında ortaya çıkaracak başka** (hiçbir güç yoktur).
59. **Şimdi siz, bu sözden mi şaşkınlığa düşüyorsunuz?**
60. (Alayla) **Gülüyorsunuz ve ağlamıyorsunuz.**
61. **Ve şuursuzca başkaldırıyorsunuz.**
62. **Hemen, Allah'a secde edin ve** (yalnızca O'na) **kulluk edin.**

Yukarıda anlatılanlar veya başka bir deyişle Hz. Peygamber tarafından tebliğ edilenler yeni değildir. Musa aleyhisselama vahyedilen sahifelerde, daha öncesinde İbrahim aleyhisselama indirilen sahifelerde de bu hakikatler yer almıştı. Benzer bir ifade 87/A'la, 19. ayette de yer almaktadır. Araplar bunları ilk defa duyuyor değillerdir. Gerek Kâbe ve Haniflik geleneği gerekse ilişki halinde oldukları Yahudilerden öğrendikleriyle bunlardan haberdar idiler. Hz. İbrahim'e atıfta bulunulurken onun "ahdine vefa gösteren, taahhüdünü harfiyyen yerine getiren" vasfı da hatırlatılmaktadır. O görevini tam olarak yerine getirmişti; sözünde, özünde ve hayatında dosdoğru bir kişiydi. (Bkz. 2/Bakara, 124 ve 131.)

38. ayet ilahi ve evrensel bir kurala işaret eder: Hiçbir suçlu günahkâr birbaşkasının suç ve günahını üstlenmez. Manası suçlar bireysel olduğu gibi cezalar da bireyseldir. "**Vizra**" kelime manasıyla ağırlık demektir, dağa da teşbih

yoluyla bu isim verilmiştir. Aynı kökten gelen vezir de yöneticinin ağırlığını (yönetim işlerini) üzerine alan kimse demektir. Bu kökten türetilmiş bir kelime olarak vizra, suç ve günahı insan için bir ağırlık olarak ifade eder.

Eski toplumlarda ve Kur'an'ın indiği Araplarda kabile dayanışması söz konusu olduğunda birinin işlediği suç kabile bireylerinin tamamını bağlardı. Bu yüzden kan davaları durmaz, bir cinayeti onlarca cinayet takip ederdi. Eski Atinalılarda da cezalar kolektif ve intikamcıydı. Siteye ihanet edenin bütün yakınları ve akrabaları öldürülürdü. Kur'an-ı Kerim bir kere daha ve ebedi bir ilke olarak suç ve cezaların bireysellik ilkesini vaz'etmekte, suçlu hangi kabileye, cemaate, sınıfa, aileye, zümreye veya gruba mensup olursa olsun, ona ceza verilecekse grubunun bundan masun olduğunu beyan etmektedir. Bu dünyadaki suç fiilleri söz konusu olduğu gibi ahiret verilecek cezalar ve azaplar için de söz konusudur yani yukarıda Velid bin Muğire olayıyla bağlantılı olarak kimse bir başkasının yerine ceza çekmez.

Türkçe meallerde genellikle "vizra" kelimesi "günah" karşılığında kullanılıyor, bu da zihne salt ahirette hesabı sorulacak manevi günah çağrışımına yol açıyor. Üstat Said Nursi, "Kur'ân'ın anayasal prensibi" olarak zikrettiği bu âyetin mealini şöyle veriyor: "Birisinin cinayetiyle başkaları, akraba ve dostları mesul olamaz." Yani birinin suçu yüzünden, onun suçuna iştirak etmiş olmayan başka kişilere ceza verilemez, verilirse en temel hakkı ihlâl edilmiş olur. Bu meal "vizra"yı suç ve günahı bir arada ifade etmesi bakımından daha isabetli ve açıklayıcıdır.(Daha geniş bilgi için bkz. 6/En'am, 164; 17/İsra, 15 ve 35/Fatır, 18. ayetin açıklaması.)

39. ayet de bunu teyiden "**sa'y**" kavramını merkeze alarak benzer bir ilkeyi vaz'etmektedir. Nasıl suç ve cezalar bireysel ise insana da kendi emeğinden başkası yoktur. Kişi hangi yönde ve hangi alanda çabalayıp duruyorsa, elde ettiği kendi emeğinin sonucudur. Burada ki emeği hem dünyevi ve maddi fayda (ücret, karşılık, mal, servet, statü vs.) şeklinde hem de uhrevi sevap şeklinde de anlayabiliriz. Dünyaya bakan yüzüyle emek korunması gereken bir değerdir. Kişi emek harcamadan bir başkasının emeğine konmamalı, bu sömürü ve gasp olur. Tabii ki hibe, bağış, miras gibi meşru yollardan intikal eden şeyler hariç. Aslında bağış ve mirasta da insanın kendi emeğinin maddi karşılığını bir başkasına gönüllü olarak ve Allah rızasını gözeterek devreder. Mesela servetinin 1/40'ını zekât olarak muhtaç olana devreden o serveti elde etmek üzere harcadığı emeğinin 1/40'ını devretmiş demektir.

Bu çerçevede faiz, karaborsa, paranın veya gayrimenkullerin spekülasyonu veya piyasada bir takım manipülasyonlar sonucu elde edilen servetler

emeksiz elde edildiğinden İslam noktai nazarından makbul değildirler. Rüşvet, yolsuzluk, usulsüzlükler, şans oyunları, piyango, toto-loto, at yarışları, kumar vb. yollarla elde edilenler de aynı kategoride ele alınır. "*Her nefis kazandıklarına karşılık bir rehinedir*"(74/Müddessir, 38). Efendimiz (s.a.) de şöyle buyurmuştur: "*Ecrin, yaptığın işin miktarına göredir*" (Buhari, Umre, 8; Müslim, Hac, 127) ve "İyiliğin karşılığı iyiliktir" (55/Rahman, 60).

Tabii ki kim ne emek harcamışsa karşılığını görecektir. Gelecekle ilgili "sevfe"nin kullanılması hemen ve şimdi olmasa da, orta veya uzak gelecekte emeğin zayi olmayacağına, eksiksiz olarak hak ettiğine kavuşacağına işaret eder. Dünyada emeği sömürülen, hakkı elinden gaspedilen kişi belki bir süre sonra dünyada hakkına sahip olur ama dünyada olmasa da ahirette mutlaka hakkını alacaktır. **Er Rabi**, inkârcının da emeğinin karşılığını aldığını söyler; ona göre inkârcının aldığı karşılık tam hak ettiği kadardır. Mü'min ise hem maddi ve dünyevi olarak hak ettiğini alır hem ahirette ilaveten büyük sevaba nail olur.

Kimin hakkı yenebilir ki! Eninde sonunda herkesin varacağı yer yüce Allah'ın katıdır, son menzil orasıdır. Dolayısıyla hesap ve kitaptan, yüce Allah'ın huzuruna çıkmaktan kaçış yok. Bunun geri dönüşü yoktur.

Yüce Allah'ın son hükmü verecek olması bazılarını güldürecek bazılarını ağlatacaktır. Hayatı boyunca haksızca baskı altında yaşayan, emeği sömürülen, horlanan, dışlanan Hesap Günü'nde adaletin tam olarak tecelli ettiğini gördüğünde sevinecek, gülecek; zulmeden, inkâr edip isyan eden de ağlayacaktır. Öldüren ve dirilten O'dur, ölümün ve dirilişin sebeplerini O yaratmıştır. O insanları öldürüp tekrar diriltiyorsa herkes yapıp ettiklerinin hesabını eksiksiz ödeyecek demektir. Bu yetki her şeye kadir olan Allah'ın elindedir.

İnsan kendi yaratılışına dikkatlice baktığında Allah'ın çiftleri erkek ve dişi olarak yarattığını görür. İnsan bir damla sudan yaratılmıştır ki bu menidir. Erkeğin spermi ile kadının yumurtası birleştiğinde zigot teşekkül eder. Çiftin temeli böylece atılmış olur. Erkeğin kromozomları X ve Y'dir. Dişinin ki ise sadece X'tir. Erkekten yumurtaya Y tohumu gittiğinde yumurta erkek, X tohumu gittiğinde kız çocuğu olarak döllenir. Şu halde kadının erkek mi, kız çocuğu mu doğuracağı konusu erkekten giden tohumun niteliğine bağlıdır, kadın yumurtasının bunda herhangi bir fonksiyonu yoktur. Esasında tohumun X veya Y olarak gitmesinde erkeğin de herhangi bir rolü, iradi bir müdahalesi yoktur, tamamen seçim ilahidir. Milyonlarca tohumdan birinin yumurtaya girdiğini düşünecek olursak her bir tohumun benzerleri olan milyonlarcasından farklılıklar arzeder. Birininki yumuşak mizaçlı, diğerinin ki sert, birinin deri ve göz rengi diğerlerinden farklıdır. En basitinden mil-

yonlarcasının parmak izleri ayrıdır. İşte yüce Allah "bir damla su"dan böylesine büyük bir mucize yaratmıştır.

Durum bu merkezde iken "diğer diriltme (inşa-neşet)" de O'nun kudretiyledir. Buradaki yeniden diriltmeden iki anlam çıkarılabileceğini düşünebiliriz: Biri **Razi**'nin döllenen cenine ruh üfürülmesi, diğeri ölümden veya kıyametin kopmasından diriliş. Her iki durumda da yaratan, öldüren ve dirilten Allah'tır.

İnsanlar yeryüzünde yaşıyor, nimetlerinden yararlanıyor. Kiminin imkânları ve geliri az kiminin ki bol. Bunda bir hikmet var. Yüce Allah her canlının rızkını yaratmıştır, canlı ve elbette en başta insan kendisi için halkedilen rızkla muhtaç olmaktan kurtulur, duruma göre mal mülk, sermaye sahibi olur. Aşırı yoksulluk, açlık ve mahrumiyetler yaşanıyorsa bu, güçlü ve avantajlı olanların diğerlerinin rızkına göz dikmesinin sonucudur. Bu hak ve hukuk ihlalidir, sorumlusu bu ihlali yapan tamahkârlardır. İnsana yakışan helal yollardan rızkını araması, Allah yolunda infak etmesi ve kibre kapılıp müsrifçe ve şımarıkça yaşamaktan kaçınmasıdır. (Bkz. 34/Sebe, 39; 2/Bakara, 245.)

Allah yeryüzüne hâkim olduğu gibi göklere de hâkimdir. Gökleri kendine, yeryüzünü insanlara bırakmış değildir, dolayısıyla insanlar arasındaki ilişkiler tanzim edilirken O'nun hükümlerinin referans alınması gerekir. Şi'ra göklerdedir. "**'Şi'ra**(yıldızı)**nın' Rabbi O'dur.**" Bazı Arap kabileleri gökte en parlak konumda olan Şi'ra yıldızına tapıyor -mesela Himyer ve Huzaa kabileleri- bu yıldızda şans ve baht arıyorlardı. Muhammed Hamidullah bu yıldızın "Sirius" olduğuna dikkat çeker. Bu yıldız diğerleri gibi sadece bir gök cismidir, Allah'ın iradesine ve yasalarına tabiidir, kendinden herhangi bir gücü yoktur, bunu tanrılaştırmak veya insanın bahtını, kaderini bu veya başka yıldızlara, burçlara, gök cisimlerine bağlamak naif bir inançtır.

Yüce Allah hükümlerine riayet etmeyen, iradesini reddeden nice kavimleri yok etti, yıkıma uğrattı. Arapların bildiği Ad ve Semud kavimleri bunlardan ikisidir. Onlardan önce azgınlıkları dolayısıyla büyük tufan azabına müstahak olan Nuh aleyhisselâmın kavminin başına gelenler de öyle oldu. Nuh kavmi çok daha zalim ve azgındılar. Lut kavmi de işledikleri çirkin, utanç verici günah ve suçlar dolayısıyla büyük bir azaba düçar oldular, yerleşim birimleri başlarına geçti, yerin dibini boyladılar. Durum bu iken insan Rabbinin hangi nimetinden kuşkuya düşebilir? Her şey apaçık ortada değil mi? Tarihte ve bugün yaşanan feci olaylardan gerekli derslerin çıkarılması gerekmez mi?

56. ayet vahyin ilk muhataplarına, Mekke inkârcılarına bu tebliği yapan Hz. Muhammed (s.a.)'in önceki elçiler gibi bir uyarıcı olduğunu söyler. Katade, ayette geçen "**bu**" zamirinin Kur'an-ı Kerim'e gönderme olduğunu söyler. Baş-

ka tefsircilere göre sözü edilen, geçmiş toplumlara ilişkin burada verilen "haberler" kastedilmektedir. Şu veya bu, hakikat şu ki kıyamet giderek yaklaşmaktadır. Belki inanmayanlar veya kuşku içinde olanlar kopacak saatin pek uzak olduğunu veya hiç vuku bulmayacağını düşünüyor olabilirler ama onun vakti çok yaklaştı (bkz. 70/Meâric, 6-7). Bundan hiçbir şekilde kaçış yok. Vukuu tamamen ve sadece yüce Allah'ın elinde ve takdirindedir. Dolayısıyla kimse onun kopuş saatini ne öne alabilir ne geciktirebilir. Durum buyken inkârcılar nasıl olur da bu sözden şaşkınlığa düşüyorlar, hallerine ve ileride karşılaşacakları şeylere ağlayacaklarına gaflet içinde gülüyorlar. Üstelik şuursuzca başkaldırıp ilahi emirlere, Allah'a ve Elçisi'ne başkaldırıyorlar. İnkârcıların ağlanacak halleri ortada iken gülüyorlarsa bu bir trajedidir. Mü'minler onlara aldırmadan ve hemen secde etmeli ve sadece Allah'a kullukta bulunmalıdırlar.

Necm sûresinin (53) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

54- Kamer Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 55 âyettir. İsmini ilk ayette geçen "**kamer** (ay)" kelimesinden almaktadır. Tarık sûresinden (86) sonra, Sad sûresinden önce (38) indirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾

1. **Saat** (kıyâmet vakti) **yakınlaştı ve ay yarıldı.**

Önce ayetin ilk bölümünü ele alalım: "**Saat/kıyametin vakti yaklaştı.**" Kur'an'ı Kerim kıyametin pek yakın olduğunu haber vermektedir (bkz. 21/Enbiya, 1, 97: 40/Mü'min, 18; 47/Muhammed, 18). Bir hadiste de şöyle buyrulmuştur: "Bugünün geçen saatlerine göre kalan saatleri ne kadar kısa ise, dünyanın geçen ömrüne göre kalan ömrü de o kadar kısadır" (Tirmizi, Fiten, 26; Müsned, II, 133). Bir başka hadis şöyle: "Benimle kıyamet arası, şu iki parmak arası kadar yaklaştığı zamanda ben elçi olarak gönderildim." (Buhari, Rikak, 69; Müslim, Fiten, 133, Cum'a, 43.) Şimdi "Yaklaşan kıyâmet"e bir başka açıdan bakmaya çalışalım:

"**Kıyamet**" bütün kadim gelenek ve inanç havzalarında yer alan esaslı kavramlardan biridir; hemen hemen hepsi her şeyin altüst olduğu kozmik hadise olarak kıyametin kopacağını, böylelikle dünya hayatının da sona ereceğini belirtmektedirler. Mayalılar kopuş tarihini dahi hesaplamışlardır.

Maya takvimine göre 21 Aralık 2012 Cuma günü kıyametin kopması gerekiyordu. Kopmadı! Mayaların kıyamete tarih biçerken başvurdukları referans "kehanet veya gaypten haber vermek" değil, hesaptı. İşin içine gözlem ve matematik karışınca Mayaların kıyameti haber verdikleri tarih aslında "bilimsel" nitelik kazanıyor. Kıyametle ilgili sayısız kehanet var, birçok kişi şu veya bu kriteri kullanarak kıyamete ilişkin haberler vermiştir. Mayaların Haab takvimi

2012 yılının 21 Aralık'ında son buluyor. "Kayıp gezegen" olarak adlandırılan Marduk'un (Niburu) 21 Aralık'ta Jüpiter ile Mars arasına gireceği ve çekim gücüyle Güney Sistemi'ndeki dengeleri altüst edeceği hesap ediliyordu. Bu bir "inanç" değil, bir "hesap" ve söz konusu hesaba göre kıyamet kestirim işi. Yöntem itibariyle bugünün bilimsel yönteminden köklü olarak farklı sayılmaz. Bu demektir ki Mayalılar çok yönlü, dikkatli ve keskin gözlemlerde bulunarak gezegenlerin hareketini, takip ettikleri güzergâhları, yörüngelerindeki hızlarını ve muhtemel karşılaşmalarını veya birbirlerinin çekim-etki alanı içine giriş zamanlarını hesap edip kendi takvimlerini sonlandırmışlardır.

Kuşkusuz Mayalıların takvimlerini sonlandırmaları, kendilerinin de tarihten silinecekleri düşüncesiyle ilişkili değildir, "mantıklı bir önerme"den hareketle "Eğer kozmik düzen altüst olup kıyamet kopacaksa tarih, zaman ve hareket de sona erecektir; böyle ise yeni bir takvim belirlemenin manası yoktur, nasılsa her şeyin sonu gelmiş olacak" şeklinde düşünmüş olmalılar.

Kıyametin "bir son" olduğu açıktır. Vahiy ile bize iletilen bilgi ve somut idrak alanımız içindeki gözlem ve kanaatlerimiz bizi varlığın kıyametle son bulacağı fikrine götürüyor. Bu bilgiye teorik olarak üç yolla ulaşmamız mümkün:

a) Bedihi (apaçık) olarak varlıkta olan her şey sonlu, izafi ve fanidir, Baki olan sadece Allah olduğuna göre, her şeyin günün birinde son bulması mantık icabıdır ki bu akli delildir.

b) Mayaların yaptığı gibi gözlem ve hesaptan hareketle bir son tayin etmek mümkündür. Bu hesap verileri ve yöntemi farklı olsa da bilimseldir. Meraklı olanlar Arap harflerinin sayısal değerlerine başvurmak suretiyle (cifir, ebced hesabıyla) varlığa son biçebiliyor. Ancak kesin olan hakikat şu ki, hiçbir hesap bize kıyametin ne zaman kopacağı hakkında bir tarih veremez.

c) Elçilerin aldıkları vahiyle bize gaypten bildirdikleri haberler. Buna göre kıyamet her an kopabilir, nitekim yukarıda aktardığımız hadiste Efendimiz (s.a.) "Benimle kıyamet arasında iki parmak arası mesafe vardır" buyurup orta ve şehadet parmaklarını göstermiştir. Ancak ister modern bilimsel yöntem ister Mayaların gözleme dayalı hesabı veya ister ebced ve cifir hesabı olsun, kıyamet kehanet veya hesap işi değil, takdir işidir ve tamamıylagayba ait bir bilgidir.

Sûrenin 1. ayeti "kıyametin giderek yaklaşmakta olduğunu" belirtir. Kıyamet fiziki olarak kozmik bir hadisedir. "Yerin başka yer, göklerin başka gökler olacağı" (14/İbrahim, 48) dehşetli bir olay. (Bu dehşetli olayın çarpıcı anlatımı için bkz. Prof. Seyyid Kutup, Kur'an'da Kıyamet Sahneleri.)

İslam kelamına göre kıyamete ilişkin bilgi sadece vukuu ile sınırlıdır. Ne zaman kopacağına dair kimsenin kat'i bilgisi yoktur. Şanı Yüce Allah bu bilgi-

yi ne bir meleğe ne bir peygambere bildirmiştir. Kıyametin bilgisi "Allah katındadır" (33/Ahzab, 63; 79/Naziat, 42-44). İnsanlar sanki kopuş zamanını biliyormuş gibi Hz. Peygamber'e sormuşlar, oysa o da bilmiyordu, Kur'an-ı Kerim, "aniden bastıracağı"nı bildirmektedir (bkz. 7/A'raf, 187). Efendimiz (s.a.), ısrarla sorulması üzerine şöyle buyurmuştur: "Bu konuda kendisine sorulan sorandan daha bilgili değildir" (Buhari, İman, 37).

Şimdi gelelim ayetin ikinci bölümüne yani "**Ve ay yarıldı**" cümlesine:

İfade gayet sarihtir. Dili geçmiş kipiyle ayın yarıldığını bildirmektedir. Ayetin indiği zamanda ayın ikiye yarıldığını bildiren haberler de vardır. "Abdullah İbn-i Mes'ud demiştir ki: "Biz bir kere Resûlullah ile Mina'da idik. Ay iki parçaya bölündü. Bir bölüğü dağın arkasında, öbür bölüğü de berisinde idi. Bunun üzerine Resûlullah: Şahit olunuz! Kıyamet yaklaştı, yarıldı kamer, buyurdu. Bir başka rivâyette, Hıra Dağı'nı ayın iki bölüğün arasında gördükleri ziyadesi vardır." (Tirmizî, Tefsir Sûretü'l-Kamer, 1, 3, 5; İbn-i Hanbel, I, 456-465: ayrıca bkz. Buhari, Menakib, 27; Müslim, Salatu'l münfikin, 43-48).

Konuyu ele alan İslam bilginlerinin çoğu, Hz. Peygamber (s.a.) zamanında Ay'ın apaçık olarak ikiye ayrıldığına kanidirler. Peki, sahiden haberlerde bildirildiği üzere Ay ikiye ayrıldı mı? "Mirac" konusu gibi bu harikulade konuda da farklı açıklamalar yapılmıştır.

Belirtmek gerekir ki Yüce Allah dilerse Ay'ı veya başka gezegeni ikiye veya daha çok parçaya ayırır, birleştirir veya darmadağın eder. Varlık âlemi O'nun kudret eli altındadır. Ay'ın İslam bilginlerinin belirttiği üzere ikiye ayrılmış olması da mümkündür. Biz bunun bilimsel açıklamasını yapamazsak bile aklen mümkün olduğuna inanıyoruz. Her olay bilimsel olarak açıklanamaz ama aklen açıklamak mümkündür. Hz. İsa'nın bilimsel olarak babasız doğması açıklanamaz ama Allah'ın dilemesiyle doğar-doğmuştur, bu aklen mümkündür. Batı aydınlanması beşeriyeti bir noktada yanılttı: Bilimsel olarak açıklanamayan şey akli de değildir. Eğer akli olarak bir olayı açıklayabiliyorsak bunu bilimsel olarak ortaya koymak durumundayız. Bu kabul tamamıyla yanlıştır.

Diğer yandan Ay yarılmışsa, bunun nasıl ve hangi derinlikte vuku bulduğu önemlidir. Mesela iki ana parçaya mı ayrıldı, yoksa yüzeyinde derin bir çatlaklık mı husule geldi? Ragıb'ın kelimenin iştikakıyla ilgili verdiği bilgilerden anlıyoruz ki, yarılma fiilinin "inşekka" şeklinde gelmiş olması iki ana parçaya ayrılması anlamına geldiği gibi yarılması, yüzeyinde yarık meydana gelmesi, çatlaması anlamına da gelebilir. Karpuzun içini görmek için bir kısmını bıçakla yarmak için de bu fiil kullanılabilir. Ve nar da tam ikiye bölünmeden üstünden bir iki santim yarılabilir ki, Arapçada bu olay "şakka" ile ifade edilir. Benzer bir

durum Ay için de vuku bulmuş olabilir. Nitekim gökbilimciler, 2014'te Ay'ın yüzeyinde bugüne kadar farkedilmeyen dev geometrik şeklin farkına vardılar. Ay'ın erken dönemlerinde yaşanan lav akıntılarının geride bıraktığı çatlaklardan meydana geldiği düşünülen şekil, Dünya'nın uydusu hakkında yeni soru işaretleri doğurdu. Elde edilen bulgular, Ay'ın ilk dönemlerinde sanılandan çok daha aktif olduğuna işaret etti (Bugün, 3 Ekim 2014).

İslam bilginlerinin bir kısmı ise farklı bir kanaate sahiptirler. Ay'ın, ayetin inişi sırasında yarılmadığına dair şu argümanları öne çıkarmaktadırlar:

a) Rivayeti aktaran sahâbelerin bazılarının yaşı küçüktü. Mesela Enes beş yaşında, İbn-i Abbas ise henüz doğmamıştı. Rivayet büyük ölçüde Abdullah bin Mes'ud'a dayanmaktadır. Hemen hemen her zaman Hz. Peygamber'in yanında bulunan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer vd. sahabeler bu olaydan söz etmemişlerdir.

b) Aynı enlem ve boylamda bulunan diğer bölge insanlarının böylesine önemli bir olaydan haberdar olduklarına ilişkin elimizde bilgiler mevcut değildir; ne yazılı kaynaklarda ne sözel (şifahi) kültürde bu haberi destekleyici deliller vardır.

c) Kur'an-ı Kerim, mucize isteyip de vukuuna rağmen inanmayan toplulukların bir ceza olarak helak olduklarını belirtmektedir (17/İsra, 59, 90-93). İnkârcılar işi yokuşa sürmek amacıyla defaatle fizik ve kozmik âlemle ilgili mucizeler talep etmiş ancak istekleri yerine getirilmemiştir. (Bkz. 21/En'am, 111; 13/Ra'd, 31 ve 17/İsra, 90-93.) Evvelkiler dehşet verici mucizelere tanık oldukları, hatta mucizeyi tecrübe ettikleri halde inanmadılar. İsra sûresinin 59. ayeti bu hep tekrar edilegelen tutum mucize talebinin reddedilmesinin sebebidir. Oysa biliyoruz ki Mekkeliler toplu azaba düçar olmadılar, savaştılar yenildiler, sonunda Mekke fethedildi, bundan sonra İslam Arap yarımadasına hükmetmiş oldu.

d) İbn-i Abbas'tan gelen başka bir rivayete göre "Ay'ın yarılması ay tutulmasından ibarettir". Buna şahit olan Mekkeliler olayın büyü olduğunu söylediler, ayet bunun üzerine indi.

e) Olaya daha "işari tefsir"den bakanlar "Ayın yarılması"nı, bu gök cisminin doğması, ortaya çıkıp etrafı aydınlatması şeklinde anlamaktadırlar. Ay doğunca karanlık yarılır. Bu da nübüvvet zincirinin son halkası olan Hz. Muhammed (s.a.)'in gelişini ve Kur'an vahyi ile karanlıkların yarılıp dağılmasını simgelemektedir. İnanmayanlar ise, bu nuru reddedecek olup bitenin süregelen (müstemirr) büyü olduğunu öne sürmeye devam edeceklerdir (5/Maide, 110; 10/Yunus, 76). Ömer Rıza Doğrul'a göre, Efendimiz'in parmaklarıyla Arap şirk cephesi yarılıp yokluğa mahkûm olmuştur.

f) Muhammed Esed olayın alışılmamış optik bir hadise olduğunu söyler: "Bu

rivayetlerin *sübjektif* gerçekliğinden kuşkulanmak için bir sebep yoksa da, gerçekte meydana gelen şeyin, alışılmamış optik bir yanılsamaya yol açan, yine aynı ölçüde alışılmamış bir tür kısmi ay tutulması olması muhtemeldir. Fakat o olayın mahiyeti ne olursa olsun, yukarıdaki ayetin ona değil de *gelecekteki* bir olaya yani Son Saat yaklaşırken meydana geleceklere ilişkin olduğu kesin gibidir."

Peki, bütün bunlardan sonra olayı nasıl anlamak gerekir? İki açıklama bize konu hakkında üzerinde durulmaya değer görünüyor:

A) İnşikak-ı kamer, olağanüstü, başka bir deyişle edebi veya şiirsel bir ifade değil, lafzın gerçek manasında harikulade bir olaydır. Harikulade, geçerli âdeti yırtan, sürüp giden tabiat yasalarının dışına çıkan olay demektir. Yani mucizedir. Mucizelerin mahiyeti hakkında yeterli bilgilere sahip değiliz. Mucizelere şahit olanlar alışagelen fizik yasalarının dışında olayların vuku bulduğuna gözleriyle şahit olurlar. Ancak olayın nesnesinin nasıl bir değişime uğradığını bilemezler. Öyle mucizeler var ki nesneyi ortadan yok eder, öyleleri var ki eski haline geri çevirir. Mesela Musa aleyhisselâmın asası ağaçtan bir sopadır, fakat mucizeye konu olduğu zaman sihirbazların yılanlarını yutan kocaman bir yılan (ejderha) olur, sonra eski haline döner. Musa ve kavminin içinden geçtikleri Kızıldeniz yarıldı, İsrailoğulları karşı kıyıya geçtikten sonra eski halini aldı, Firavun ve ordusunu yutup yok etti. Nesne geçici olarak şekil değiştirmekte sonra eski halini almaktadır. Bir an için ikiye ayrılmış halin açıkça görülmesinden sonra eski halini almış olması ve hatta sadece Mekkelilerin görüş alanı içinde bu olayın vuku bulmuş olması mümkündür.

B) Hasan el Basri ve Ata bin Ebi Rebah'a göre gelecekte, kıyametin kopuşuna pek yakın bir vakitte Ay yarılacaktır, bu durumda ayet kıyametin kopuşunun habercisidir. Yarılma (inşikak) fiilinin dili geçmiş (mazi) gelmiş olması, geçmişte olup bittiği değil, gelecekte mutlaka vuku bulacağı anlamına gelir. Bu sûrede olduğu gibi Nahl ve Enbiya sûrelerinin ilk ayetleri tam da kıyametle ilgili olarak "dili geçmiş fiilini" kullanmaktadırlar. "Saat-kıyamet yaklaştı" mutlaka olacak demektir, bu durumda "Ay yarıldı" demek de kıyamet zamanı mutlaka çatlayıp yarılacak, ikiye bölünecek ve diğer gök cisimleri gibi paramparça olup dağılacak demektir. Ahirette cennet ve cehennem tasvirleri de bu kiplerle yapılmıştır (7/A'raf, 44-50). Müfredat'ın sahibi Ragıp el İsfahani'ye göre ayetin anahtar terimi "ş-k-k"ın üç ayrı anlamı olabilir:

aa) Hz. Peygamber zamanında ayın yarılmış olması;

bb) Kıyamet zamanı ayrılacağı;

cc) Bu bir deyim olup "hakikat ortaya çıktı" demektedir.

Hasan el Basri ve Ata bin Ebi Rebah'ı destekleyen bir hadis şöyledir: Ebu

Abdurrahman es Sülemi anlatıyor: "Medain'e indik, şehre bir fersah mesafede kaldığı sırada Cuma vakti geldi. Babam ve ben namazda bulunduk. Huzeyfe bize hutbe okudu. Şöyle dedi: –İyi biliniz ki kıyamet yaklaşmış, Ay yarılınıştır. İyi biliniz ki Dünya ayrılacağını ilan etmiştir. İyi biliniz ki bugün antrenman yarın koşudur. Babama dedim ki 'Yarın insanlar yarışacak mı?' Dedi ki 'Yavrum sen cahilsin, bu yarış amel cahilidir." Ertesi Cuma oldu. Yine namaza gittik. Huzeyfe hutbe okudu 'Yüce Allah (O saat yaklaştı, Ay yarıldı) buyuruyor. İyi biliniz ki kıyamet saati yaklaşmış, Ay yarılmış. İyi biliniz ki Dünya ayrılacağını ilan etmiştir. İyi biliniz ki bugünün antrenmanı yarın yarıştır. Hedef de ateştir (cehenneme kadar koşulacaktır). Asıl koşucu cennete varandır." (Camiu'l Beyan'dan aktaran Süleyman Ateş, IX, 152.)

Bizim (B) şıkkında zikrettiğimiz görüşü Şah Veliyullah desteklemektedir. Ona göre ayın yarılması bir mucize değil, Yüce Allah'ın haber verdiği kıyamet alametlerinden biridir. Mucize olma vasfı vukuunda değil, vukuundan önce haber verilmesinde yatmaktadır.

Kopuş zamanıyla ilgili bilgi yoksa da belirtileri (alametler) konusunda bir bilgiye sahibiz. Bazı belirtilerden hareketle kıyametin yakın mı, uzak mı kopacağı konusunda bir kanaate sahip olabiliriz. Yakın olduğunda kuşku yok, belirtiler ise bu kozmik altüst oluşun bizim zihni, sosyo-ekonomik ve ahlaki tutum ve hayat tarzımızla yakından ilgilidir. Son derece çarpıcı olan husus şu ki, kozmik bir olayda bizim ahlaki tutumumuz etkileyici olmaktadır.

Kıyamet kâinatın ölmesidir, tıpkı insanın kıyametinin kendi ölümü olduğu gibi. Toplumlar, devletler ve hep varolacaklarmış zannına kapılan medeniyetler, çöküp tarihten silindiklerinde kıyametleri kopmuş olur. Ancak ne insanın ölümü ebedi bir sondur ne kâinatın. Son bulacak olan tarih ve kültürdür. Vahiyden neşet eden bilgi ve hikmete dayalı "irfan", "kültür"den farklı bir anlama, tanıma ve bilgilenme çeşididir. İrfan dünya şartlarında hakikatin bütün çıplaklığıyla ahirette açığa çıkacağı insanın doğru arayışı ve bilgilenme çabasıdır. İnsanın ölümden sonra dirilmesi gibi kâinat da kıyametin kopuşundan sonra yeniden varolacaktır. Kıyamet zaten "yerin başka yer, göklerin başka gökler" olacağı evrensel kozmik hadisedir.

Kıyametin kopuş zamanını bilmiyoruz, bilemeyeceğiz. Ancak üzerinde çok yönlü düşünmemiz gereken bir soru var: Kıyametin kopuşunda insanın bir dahli yok mudur? Yani kıyametin kopuşunda veya çabuklaştırılmasında (ta'cil) insan yapıp ettikleriyle rol oynar mı?

Bu zor sorunun cevabı üzerinde düşünmek için belirti olarak sayılan olaylara bakmak gerekir. Kur'an-ı Kerim ve hadis kitaplarının "fiten, melahim, ri-

kak, eşratü's saa'e" gibi bölümlerinde sayılan alametlere baktığımızda şu gelişmelerin ortaya çıkacağını tespit ediyoruz:

Cahiliye dönemine dönüş (put ve heykelciliğin revaç bulması, yüceltilmesi); dinin tahrifi (lafızdan çok yorum ve yöntem yoluyla anlamla oynama, dinin içinin boşaltılması, bidatlerin çoğalması); ilmin yerini cehaletin alması (eğitimle cehalet, faydasız bilgi yığını); dünyaya düşkünlük (sekülarizasyon); ehliyet ve liyakatin önemini kaybetmesi, güvenliğin ve güvenirliliğin kaybolması; büyük günahların, söz gelimi zina ve çıplaklığın alenileşip yaygınlaşması (Türkiye gibi halkının ezici çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede zina kanunen suç değildir, sokak ve meydanlarda herkesin gözü önünde ön-sevişme yapılmaktadır); kadın nüfusunun artması ve kadının değerinin azalması; ölümün temenni edilir hale gelmesi, yerin altının üstünden hayırlı olması, ölüm talep etme hakkı (intiharlar, ötenazi); deve çobanlarının yüksek binalar yapmada yarışa girmesi (metropollerde yükselmekte olan gökdelenler); mal ve zenginliğin artması (liberal kapitalizmin büyüme ideolojisi); iç savaşlar; büyük savaşlar; Yahudilerle savaş (Filistin sorunu); büyük istilalar; beşeriyetin genel gidişini kökten sarsıcı siyasi olaylar; olağan-dışı olayların ortaya çıkması. Dabbe, duman, ateş, rüzgâr, deprem fırtınaları, güneşin batıdan doğması artık geri çevrilemez sürece girildiği anlamına gelir, bu son aşamadır. Henüz son aşamada olmadığımızı söyleyebiliriz.

Şimdi önemli bir olaya dikkat edelim: Bilindiği üzere insanoğlu 1969'da Ay'a ayakbastı. Ekonomik büyüme ve daha çok refah hırsına kapılmış insan, şimdi Ay ve Mars gezegeninde koloniler kurmak, mümkünse "yerin altını blok halde boşalttığı gibi" (Müslim, Zekât, 62) ulaşabildiği diğer gezegenlere de ulaşmayı, oraları da tasarrufu altına almayı kafasına koymuş bulunuyor. Ki Müslim'de yer alan bu hadise göre yerin altının blok halde boşaltılmaya başlanması (petrol, doğalgaz, kömür, madenlerin çıkartılması, yerine ikame edilemez kaynakların bu hızla üretime sokulup tüketilmesi) kıyametin belirtilerinden biridir. Amerikalı astronotlar 1969'da Ay'a ayak bastıklarında belki de bir parça olarak dünyadan kopup kendi yörüngesinde oturmasından bu tarihe kadar ilk defa bu küçük gezegen safiyeti bozuldu, insanın ayağı yüzeyine basmış oldu yani bütünlüğü bozuldu, "yarıldı."

Bu arada Suud müftüsü Abdülaziz bin Baz, Amerikalıların Ay'a gittikleri haberinin yalan olduğunu, nur olması hasebiyle kimsenin oraya ayak basamayacağını söylemiştir. Amerika'da bazı çevreler de böyle bir olayın hiçbir zaman vuku bulmadığını, Ay'a gidişle ilgili görüntü ve çekimlerin Amerika'da bir yerlerde çekildiğini iddia etmektedirler. Bu konudaki tartışmalar ve spekülasyonlar sürüp gitmektedir.

Ay'a gidişle ilgili spekülasyon bir kenara bırakıp bu perspektiften "**Saat** (kıyamet) **yaklaştı ve ay yarıldı**" ayetine baktığımızda şunları söylemek mümkün görünmektedir: Di'li geçmiş (mazi) fiil olarak gelmiş bulunan iki fiil (yaklaştı ve yarıldı) gelecekte mutlaka olacağına ilişkin haber ve bilgi aktarımıdır.

Sayılan alametler üzerinde çok yönlü düşündüğümüzde, bunların tümünün insanın ahlaki tutumuyla ilgili oldukları görülür. İnsanın "kan dökücülük ve fesat çıkarma" vasfı, yeryüzünde beşeri-toplumsal ve tabii-ekolojik dengeyi (mizan) bozuyor, dirlik ve düzeni (salah ve ıslah) ortadan kaldırıyor. Nahl sûresinin ilk ayetiyle birlikte ele aldığımızda, demek oluyor ki insan "Rabbinin emirlerine karşı gelmek suretiyle kıyametin gelişini çabuklaştırmaktadır." (Bkz. 16/Nahl, 1 ve 30/Rum, 41, ayetin açıklaması.)

Dünyadaki gibi göklerdeki düzende de kelebek etkisi söz konusudur. En etkili kelebek kanadı insanın ahlaki tutum ve davranışları, eylemleridir. Ahlaki varlık olarak insan yeryüzü gezegeninin tabii ve ekolojik dengesini bozduğunda kozmik düzeni de bozmaya sebep olur. Sufilerin dediği gibi: İnsan bozulursa kâinat da bozulur. Peki, "Sadakalar bela ve musibetleri def edip ömrü uzatıyor"sa, insanın ahlaki hayat düzeni kurması tarihi ve kâinatın ömrünü uzatır mı? Veya tersinden ahlaki yozlaşma, kainatın kozmik düzenini etkileyecek ekolojik tahribat ve gayrı tabii beşeri müdahalelerle insan kıyametin gelişini çabuklaştırıyor mu? Bu sorulmaya değer önemli bir sualdir. En doğrusunu Allah bilir!

وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوٓا
اَهْوَٓاءَهُمْ وَكُلُّ اَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ مِنَ الْاَنْبَٓاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ
﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ اِلٰى
شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾ خُشَّعًا اَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ كَاَنَّهُمْ جَرَادٌ
مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِعِينَ اِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

2. **Onlar bir âyet** (mucize) **görseler, sırt çevirirler ve:** "(Bu,) **Süregelen bir büyüdür" derler.**
3. **Yalanladılar ve kendi heva** (istek ve tutku)**larına uydular; oysa her iş 'sonunda kendi amacına varıp karar kılacaktır.'**
4. **Andolsun, onlara** (kendilerini şirkten ve bozulmalardan) **caydırıp vazgeçirtecek nice haberler geldi.**
5. (Ki her biri) **Doruğunda-olgunlaşmış hikmettir. Fakat uyarmalar bir yarar sağlamıyor.**

6. Öyleyse sen onlardan yüz çevir. O çağırıcının 'ne tanınmış, ne görülmüş' bir şeye çağıracağı gün...

7. Gözleri 'zillet ve dehşetten düşmüş olarak', sanki 'yayılan' çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar.

8. Boyunlarını çağırana doğru uzatmış olarak koşarlarken, kâfirler derler ki: "Bu, zorlu bir gün."

2. ayette mucize karşısında inkârcıların, kendilerinden önceki ataları gibi tutum takındıklarını, kendilerine gösterilen mucizenin "süregelen büyü" olduğunu söyledikleri belirtilir. İştikakı itibariyle "müstemir" sağlam anlamına da gelir. Buna göre bu "sağlam, iyi düzenlenmiş büyü" anlamı verilebilir. Bu ifade kalıbı olağanüstü kozmik ve fiziki olaylar karşısında kullanıldığı gibi Kur'an ve Hz. Peygamber için de kullanılmıştır. İnkârcılar Hz. Peygamber'in büyücü olduğunu iddia edip davetini yalanlamışlardır. Onlara göre Hz. Muhammed (s.a.) hep aynı şeyleri tekrar eder durur, gerçek konuşmaz, hayaller peşinde koşar, insanları büyülemeye çalışır.

İnsanların vahyi yalanlamalarının sebebi kendi heva ve heveslerine uymalarıdır. Eğer ilahi hükümleri kabul edecek olsalardı ilahi iradeye teslim olacak, inançlarını ve düşüncelerini değiştirdikleri gibi hayat tarzlarını, politik ve sosyal tutumlarını da değiştireceklerdir. Ancak bu onların işine gelmiyor, çıkarlarına, arzu ve dünyadan beklentilerine aykırı düşüyor.

İnkârcıların ve suçluların kendi arzularına uymaları, sonucu değiştirmeyecektir. Eninde sonunda her iş kendi sonucuna varır, her fiil kendi maksadına varıp kararını bulur. Her işin ve şeyin bir vadesi vardır. Dünyada ve ahirette iyilik işleyen iyilik, kötülük işleyen de kötülük görür. Son tahlilde iyiler cennette, kötüler cehennemde karar kılacaklardır.

Oysa inkârcılara nice haberler geldi, kulak verecek olsalar bunlar onları hertürlü kötülükten, yozlaşma ve zulümden kurtaracaktır. Bunların her biri "Doruğunda-olgunlaşmış hikmettir." Doruğunda olgunlaşmış hikmet Kur'an-ı Kerim'dir; her ayeti, her bilgisi ve haberi insanı kötülüklerden korumaya yeter, hasta kalplere şifa verir, zihinlere yeni ufuklar açar; ucu açık tefekkür ve tefakkuhun yollarını gösterir. Ne var kiinkâr ve günah bataklığına saplanmış olanlara bunun bir faydası olmuyor. İnanmadıktan ve kendilerini kötülüklerden sakındırmadıktan sonra bu uyarılar onların düzelmelerini sağlamıyor (10/Yunus, 101). Bazı durumlarda Kur'an inkârcılarınınkârını, inadını azdırır da. Bu durumda böylelerine karşı takınılacak tutum, onları kendi hallerine bırakmak, onlardan yüz çevirmektir. Onlarla münakaşa ve mücadeleye girişmek gereksizdir. Herkesin dini kendinedir. Tabii ki elden geldiğince tebliğ yapılmalı

ama inanmıyorlarsa, şiddetle karşı koyuyorlarsa kendini harap etmenin manası yoktur. Sonunda mutlaka büyük azaba uğrayacaklardır.

Kıyamette sura üfürüldüğünde kabirlerinden öyle fırlayacaklardır ki dehşet içinde gözleri yuvalarından fırlayacak veya yapıp ettiklerinin ne büyük cürüm olduğunu anlayıp gözleri zillet içinde önlerine düşecektir (42/Şura, 45; 79/Naziat, 9). İçine düştükleri zilleti gözlerinden okumak mümkün olacaktır (68/Kalem, 43). Her şeyin apaçık ortaya çıktığı böyle bir günde çekirgeler gibi etrafa dağılacaklardır. (Bkz. 101/Karia, 4.) Onları hesap yerine çağırana çaresizlik içinde boyunlarını uzatıp "**Bu çok zor bir gün!**" diyeceklerdir.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾
فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ
مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾
وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ
كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي
وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

9. **Kendilerinden önce Nuh kavmi de yalanlamıştı; böylece kulumuz** (Nuh)**u yalanladılar ve: "Delidir" dediler. O 'baskı altına alınıp engellenmişti.'**
10. **Sonunda Rabbine duâ etti: "Gerçekten ben, yenik düşmüş durumdayım. Artık sen** (bu kâfir toplumdan) **intikam al."**
11. **Biz de 'bardaktan boşanırcasına akan' bir su ile göğün kapılarını açtık.**
12. **Yeri de 'coşkun kaynaklar' halinde fışkırttık. Derken su, takdir edilmiş bir işe karşı** (hükmünüzü gerçekleştirmek üzere) **birleşti.**
13. **Ve onu da tahtalar ve çiviler**(le inşa edilmiş gemi) **üzerinde taşıdık;**
14. **Gözlerimiz önünde akıp-gitmekteydi.** (kendisi ve getirdikleri) **inkâr edilmiş-nankörlük edilmiş olan** (Nuh)**a bir mükâfat olmak üzere.**
15. **Andolsun, Biz bunu bir âyet olarak bıraktık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?**
16. **Şu halde Benim azabım ve uyarım-korkutmam nasılmış?**
17. **Andolsun Biz Kur'ân'ı zikr** (öğüt alıp düşünmek) **için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?**

İnsan ile Allah arasındaki ilişki tarih boyunca benzer çerçevede gelişir. Yeryüzüne belli bir süreliğine gelmiş bulunan insan geçici istek ve tutkularının peşine takılır, asıl ait olduğu yurdu ve akıbetini unutur. İnsan yeryüzünde gurbette bir garip olmasına rağmen gaflete düşer, akılsızca ve küstahça Allah'a isyan eder. Yüce Allah elçiler gönderip insana hatırlatmalarda bulunur fakat inkâr ve isyan içinde yaşayan insan söz konusu hatırlatmalara kulaklarını tıkar. Son elçi Hz. Muhammed (s.a.)'e de yapılan budur. Hz. Peygamber'in kendini harap etmesine gerek yok. İlk defa bu direnişle karşılaşıyor değildir. Kendisinden önce gelen peygamberlerin neredeyse tamamı benzer durumlarla karşılaşmış, büyük sıkıntılar çekmişlerdir.

Âdemaleyhisselâmdan sonra kuşluk vaktinin peygamberi Nuh aleyhisselâmın çektiği sıkıntılara dikkatlice bakıldığında yüzlerce sene tebliğini yapar, bir hakikati onlarca açıdan anlatmaya ve kavmini doğru yola çağırmaya çalışır ama hiçbir şekilde kavmi mesajı almaz. Her seferinde onu yalanlıyor, delilikle suçluyor, görevini yerine getirmesin diye baskı altında tutuyorlardı. Kavminin artık söz dinlemeyeceğini anlayınca öylesine sıkıntıya düşüyor ki, sonunda onlara beddua etmek zorunda kalıyor. Bu konu Nuh sûresinde (71/1-28) daha ayrıntılı ele alınacaktır.

Nuh aleyhisselamı beddua etmeye sevkeden sebep "yenilmiş olmasını kabullenmesi"dir: "Rabbim!" diye yalvarıyor "Ben yenildim, mağlup oldum!" Hiç kuşkusuz yenilgisi akliargümanlar seviyesinde değildi fakat kavminin ahmakça tutumu ve anlayışsızlığı dolayısıyla idi. Her ne yaptıysa, neleri öne sürdüyse muhataplarını bir türlü ikna edemedi, ağır baskılar altında kaldı, sonunda onların ıslah olacaklarından ümidini kesip ilahi azabın celbini talep etti.

Yüce Allah'ın bu inkârcı, isyankâr ve sapkın kavimden intikamı tufan cezası şeklinde oldu. Gökyüzünden boşanırcasına yağmurlar yağdı, yeraltındaki su kaynakları coşarak fışkırdı; su seviyesi belli bir noktaya gelince yeryüzünde her ne varsa sular altında kaldı. Ayet-i Kerime gök ile yerin birlikte hareket ettiklerini hoş bir anlatımla belirtmektedir. "Göklerin kapısının açılması" çılgın gibi akacak suların önündeki engellerin kaldırılmasından yani yağmurun bardaktan boşanırcasına yağmasından kinayedir. Hz. Nuh ve ailesini bu büyük azaptan kurtaran ham maddesi tahta ve çivi olan bir gemi oldu. Tufan yeryüzünde her ne varsa yutuyorken Allah'ın öğrettiği şekilde inşa ettiği gemi içindeki insanları ve hayvanları korudu.

Burada Allah'ın kendisini kurtaracak bir gemiyi Hz. Nuh'a hazır olarak vermeyip yapımını öğretmesi dikkat çekici bir noktadır. Gökten gemi inmiyor, kavminin onu alaya almasına aldırmadan Hz. Nuh bir gemi inşa ediyor. Kur'an'a göre hammaddesi tahta, çivi, zift veya başka malzeme olan bir yapım da "**Al-**

lah'ın ayeti" olabiliyor; önemli olan tabiatta varolan ayetlerin ve insan eliyle icat edilecek olan şeylerin -keşif ve buluşların- hayır yolunda kullanılmasıdır. İnsan bir keşif veya icatta bulununca Allah'tan bağımsız bir şey yapmıyor; aksine Allah'ın yarattığı hammaddeyi kullanıyor, tabiat yasalarını öğrenip sonuca gidiyor. Hammedde de, tabiat yasaları da Allah'ın yaratmasıdır. O halde her keşif teknolojik icat ve buluşun Allah'ın muradına uygun olması gerekir. İnsana, tabiata ve canlı hayata zarar veren buluş ve icatlar Allah'ın mülkünde ve O'nun yarattıklarını O'nun iradesine aykırı olarak kullanma teşebbüsü ve çabasıdır.

"**Gözlerimiz önünde akıp-gitmekteydi**" ifadesi, muhtemelen tufan sırasında sular üzerinde irili ufaklı bulunan diğer gemiler batıp yok olurken, Nuh aleyhisselâmın gemisi ilahi koruma altında aylarca dayandığına işaret etmektedir. Her şey gözetim ve kontrol altındaydı. Bazıları ilk geminin Hz. Nuh tarafından inşa edildiğini söylüyorsa da bu pek akla yatkın görünmüyor, zira ilk zamanlardan beri insanoğlu hayli ilkel olsa da deniz üzerinde taşımacılık yapmayı öğrenmiştir. Kur'an-ı Kerim deniz üzerindeki taşımacılığın Allah'ın insana bir nimeti ve bağışı olduğunu belirttiğine göre bu, bağış tarihin bir döneminde değil, insanın denizle tanıştığı zamanla başlamıştır.

Hz. Nuh ve ailesini tufandan kurtaran gemi yüce Allah'ın bir ayetidir, O dilerse bütün gemileri batırır, salih kullarını taşıyanları azgın sulara yani tufana karşı korur. Nuh'tan sonra beşeriyete "ayet" olarak bırakılan şey "**gemi**" mi, yoksa tufan olayı mı? Geminin kendisi Allah'ın ayetlerindendir. Cudi veya Ağrı Dağı üzerinde birtakım izlerden, kalıntılardan söz ediliyorsa da, bugüne kalmış somut verilerden söz etmek güçtür. Ancak kutsal kitaplar başta olmak üzere dünyanın neredeyse her söylencesinde ve geçmişe ilişkin hikâye ve anlatımlarda bu olay bir şekilde yer almaktadır. Bu demektir ki böyle bir olay kesin olarak vuku bulmuştur; işte bu olayın kendisi Allah'ın ayetlerinden biridir. Ne var ki insanlar bu harikulade olay üzerinde yeterince düşünüp gerekli dersleri çıkarmıyorlar. (Bkz. 10/Yunus, 71-73 ve 11/Hud, 25-49.)

"**Şu halde Benim azabım ve uyarım-korkutmam nasılmış?**" Allah'ın emirlerine, elçilerine tebliğlerine ve Kur'an'da son halini almış ilahi hükümlere karşı çıkanlara yüce Allah'ın takdir ettiği azap ve yaptığı uyarmalar böyledir. Bu ifade sûrenin 18, 21 ve 30. Ayetlerinde de tekrar edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim bu evrensel ve ebedi hakikati yinelemek üzere indirilmiştir. Son vahiydir; kıyamete kadar yol gösterdiği gibi geçmişe ait doğru bilgi ve haberler de verir. Geçmişe ait bilgiler sıradan bir tarih kitabının ihtiva ettiği şeyler cinsinden değildir. O olayların ruhunu, meydana geliş sebeplerini ve sonuçlarını anlatır, böylelikle insanın benzer hatalara düşmesinin önüne geçmek ister.

"Andolsun Biz Kur'ân'ı zikr (öğüt alıp düşünmek) **için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?"** Bu ayet, mesaja sağlanmak istenen vurgu dolayısıyla sûrenin 22, 32, 40 ve 51. ayetlerinde aynı kalıpla tekrar edilmektedir. Hz. Nuh ve kavmi arasında cereyan eden olaydan çıkarmamız gereken ders şudur: İnkârcılar bin sene dirense dahi eninde sonunda azaba düçar olacaklardır; bu dünyada kendilerine –istidrac kabilinden– mühlet verilse bile ahirette kurtulmaları mümkün değildir. Bir toplum topyekûn ve bin sene dirense dahi inkâr ve isyanında haklı olduğu, doğru yol üzere bulunduğu anlamına gelmez.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا
فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾
فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ
﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَفِي
ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾
سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ
فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ
﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ
﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ
يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾
إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ
عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ
﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾
وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ
يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ
﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

18. Ad (kavmi) **de yalanladı. Şu halde Benim azabım ve uyarmam nasılmış?**

19. **Biz, o uğursuz** (felâket yüklü ve) **sürekli bir günde üzerlerine 'kulakları patlatan bir kasırga' gönderdik.**

20. **İnsanları söküp atıyordu; sanki onlar, kökünden sökülüp-kopmuş hurma kütükleriymiş gibi.**

21. **Şu halde Benim azabım ve uyarmam nasılmış?**

22. **Andolsun Biz Kur'ân'ı zikr** (öğüt alıp düşünmek) **için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?**

23. **Semud** (kavmi) **de uyarıları yalanladı.**

24. **Dediler ki: "Bizden biri olan bir beşere mi uyacağız? Bu durumda gerçekten biz bir sapıklık** (delalet) **ve çılgınlık içinde kalmış oluruz."**

25. **"Zikr** (vahiy) **içimizden ona mı bırakıldı? Hayır, o çok yalan söyleyen, kendini beğenmiş bir şımarıktır."**

26. **Onlar yarın, kimin çok yalan söyleyen, kendini beğenmiş bir şımarık olduğunu bilip-öğreneceklerdir.**

27. **Gerçek şu ki Biz, bir fitne** (imtihan ve deneme konusu) **olarak o dişi deveyi kendilerine göndereniz. Şu hâlde sen onları gözleyip-bekle ve sabret.**

28. **"Ve onlara, suyun aralarında kesin olarak pay edildiğini haber ver. Su alış sırası** (kiminse, o) **hazır bulunsun."**

29. **Derken arkadaşlarını çağırdılar, o da bıçağını kapıp 'hayvanı ayağından biçip yere devirdi.'**

30. **Şu hâlde Benim azabım ve uyarmam nasılmış?**

31. **Çünkü Biz onların üzerine bir tek çığlık gönderdik. Böylece onlar, ağıldaki çalı-çırpı olan kuru ot gibi oluverdiler.**

32. **Andolsun Biz Kur'ân'ı zikr** (öğüt alıp düşünmek) **için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?**

33. **Lut kavmi de uyarıları yalanladı.**

34. **Biz de onların üzerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik. Yalnız Lut ailesini** (bu azaptan ayrı tuttuk;) **onları seher vakti kurtardık;**

35. **Tarafımızdan bir nimet olarak. İşte Biz, şükredenleri böyle ödüllendiririz.**

36. **Oysa andolsun, zorlu yakalamamıza karşı onları uyarmıştı. Fakat onlar, bu uyarıları kuşkuyla karşılayıp-yalanlamakta direttiler.**

37. **Andolsun onlar, onun konuklarından da murat almak için baskı yaptılar. Biz de onların gözlerini silip kör ettik. "İşte azabımı ve uyarmamı tadın."**

38. Andolsun onları bir sabah vakti erkenden, üzerlerinde kararını kılmış bir azap yakalayıp-bastırıverdi.

39. Şimdi azabımı ve uyarmamı tadın.

40. Andolsun Biz Kur'ân'ı zikr (öğüt alıp düşünmek) **için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?**

41. Andolsun Firavun ailesine de uyarılar geldi.

42. Bizim ayetlerimizin tümünü yalanladılar. Biz de onu üstün ve güçlü, kudreti olan yakalayışıyla yakalayıverdik.

Yukarıda işaret edildiği üzere Kur'an-ı Kerim, tarihin kadim zamanlarında vuku bulmuş olaylar hakkında insanoğlunun kendi çabasıyla elde edemeyeceği bilgi ve haberler vermekte, böylece insana ders çıkarması için kolaylıklar sağlamaktadır. Bu çerçevede 18-22 arası bölüm Hud aleyhisselam ve kavmi; 23-32 arası bölüm Salih aleyhisselam ve kavmi; 33-40 arası bölüm Lut aleyhisselam ve kavmi; 41-42. ayetler de Musa aleyhisselam ve Firavun arasında cereyan olayları hatırlatmaktadır. Sûrelerin iniş sırası göz önüne alındığında Semud, Ad ve Firavun Fecr sûresinde değinilmiştir; ancak Nuh ve Lut konusu ilk defa bu sûrede ele alınmakta, vahyin ilk muhataplarının nazarına verilmektir.

Hud aleyhisselâmın tebliğini yaptığı Ad kavmi Hz. Nuh'un kavmi gibi söz dinlemediler, yuhaladılar sonunda kulakları sağır eden, beyinleri patlatan bir kasırgaya maruz kalıp yok oldular. Öyle ki geçtiği her yerde iri cüsseli insanları –ki Ad kavminin insanlarının iri yapılı kimseler olduğu söyleniyor– hurma kütüklerini kökünden söküp atması gibi söküp atıyordu. Kimi tefsircilere göre bunun anlamı insanların kafalarının gövdelerinden kopup gövdelerinin kütük gibi devrilmesi demektir. (Bkz. 7/A'raf, 65 ve 11/Hud, 50-60.)

Salih aleyhisselâmın peygamber olarak gönderildiği Semud kavmi de benzer bir tutum içindeydi. Semud halkı inkâr ve isyanlarında ısrar ettiler. Hz. Salih'in kendileri gibi biri olduğunu, vahyin bir beşere gelemeyeceğini öne sürüp sözünü dinlemediler. Üstelik Hz. Salih'i onları doğru yola çağırdığı için "kibirli, yalancı, üsttenci ve şımarık" bir olmakla suçladılar. Vahiy ve nübüveti kıt akıllarına sığdıramıyorlardı. Aslında kendileri yalancıydı çünkü ilahi hakikatleri yalanlıyorlardı, nitekim çok geçmeden –"yalancının mumu yatsıya kadar yanar" kabilinden– kimin yalancı olduğu apaçık ortaya çıkacaktı. Fakat bir sınavdan geçmeleri gerekiyordu. Yüce Allah onlara mucizevi özellikleri olan dişi deve göndermiş, onları bununla sınamayı murat etmişti. Bu öylesine bir sınav idi ki birtürlü sebeb-i hikmetini kabullenemiyorlardı. Muhtemelen kıt olduğu için suyu dönüşümlü kullanacaklardı, fakat onlar kurala uymadılar, sonunda kaynakların tümüne konmak üzere deveyi kesme suçunu işlediler.

Bunun üzerine yüce Allah onları yerle bir etti, o ihtişamlı şehirleri, yapıları ağıldaki çalı-çırpıya döndü.

Mesele şuydu ki Semud kavmi yeryüzünü, yeryüzünde varolan yer altı ve yer üstü kaynaklarını temellük etmişlerdi, malları ve mülkleriymiş gibi kendi koydukları kurallara göre kullanıyorlardı. Yüce Allah bir "dişi deve" üzerinden yeryüzünün Allah'a ait olduğunu, kimsenin kendi keyfince tabiatta varolan kaynakları ve nimetleri kullanamayacağını, ilahi kurallara riayet edilmediği takdirde bunun cezasının büyük olduğunu anlatmayı murat etti, isyankâr, azgın ve muhteris kavim mesajı almak istemedi, ceza olarak da yeryüzünden silinip gitti. Bugün ve yarın da tabiatın kaynaklarını hatsizce kullanan; yeryüzünü temellük edip başkalarını, yoksulları ve yoksunları Allah'ın nimetlerinden mahrum bırakanlar eninde sonunda şu veya bu çeşitten bir azaba düçar olacaklardır. Sûrenin ilk ayetinde kıyamet ve insan davranışları arasında bir ilişkinin olabileceğine değindik, nitekim Semûd'luların sorumsuz tutumları onların sonunu getirmiş bulunmaktadır. (Bkz. 7/A'raf, 73-79; 11/Hud, 61-68 ve 26/Şuara, 141-159.)

İbrahim aleyhisselam zamanında yaşamış, yeğeni (veya bir görüşe göre amcasının oğlu) Lut aleyhisselâmın kavmiyle olan mücadelesi de özü itibariyle aynıdır. Lut kavmi eşcinseldi, fısk ve fücuru kendilerine hayat tarzı seçmişlerdi. Öyle ki kendilerine yaptıklarının çirkince utanmazlık (fahşa) olduğunu söyleyen bir peygamberi dahi taşlayarak öldürmeyi göze alacak kadar çıldırmışlardı. Onların üzerine gelen azap taş yağmuruydu, kasırga halinde geldi, yerle bir oldular. Yaşlı hanımı hariç Hz. Lut ve ailesi kurtuldu. Hz. Lut günahkâr kavmini defalarca uyardı, yaptıklarının çirkin olduğunu söyledi, fakat gözleri kararmış, ahlaki bilinçleri körelmişlerdi. En son kendisine gelen iki meleği erkek-insan zannedip onlarla da ilişkiye girmek istediler, Hz. Lut'a ya onları bize verirsin veya seni öldürürüz tehdidinde bulundular. 37. ayette geçen "**gözlerini silip kör ettik**" ibaresi bilinçlerinin köreldiğini, basiretlerinin bağlandığını ima etmektedir. Günah ve çirkince utanmazlıklar insani melekeleri köreltir. Allah'a başkaldırıp yoldan çıkmış her toplumun başına gelecek olan budur. Kur'an-ı Kerim geçmişe ilişkin bu olaylardan gerekli dersin çıkarılmasını öğütlemektedir. (Bkz. 7/A'raf, 80-84; 11/Hud, 77-83 ve 15/Hicr, 57-77.)

Benzer olaylar Musa aleyhisselam ve Firavun ile ailesi yani iktidar seçkinleri arasında da yaşandı. Onlar da söz dinlemediler, inkâr ve isyanlarında direttiler, sonunda çetin bir azaba düçar kaldılar.

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَٰئِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ
جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ

مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهٰى وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

43. Sizin kâfirleriniz onlardan daha hayırlı mıdır? Yoksa sizin için Kitaplarda bir beraat mi var?

44. "Biz, 'birbiriyle yardımlaşıp öcünü alan' bir toplumuz" mu diyorlar?

45. Yakında o toplum bozguna uğratılacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.

46. Daha doğrusu onlara va'dedilen (asıl azap)(kıyâmet) **saatidir. O saat, 'kurtuluş olmayan daha korkunç bir bela' ve daha acıdır.**

47. Hiç şüphesiz suçlular-günahkârlar, bir sapmışlık (dalâlet) **ve çılgınlık içindedirler.**

48. Ateşin içinde yüzükoyun sürüklenecekleri gün cehennemin dokunuşunu tadın" (denecek)

43 ve 44. ayetler her ne kadar vahyin ilk muhatabı Mekkeli müşriklere sesleniyorsa da aslında bütün zamanların inkârcıları mesaja muhatap alınmaktadır. İnkâr ve isyan içinde yaşayanlar üç sebeple cezalandırılmayacaklarını öne sürebilirler:

a) "Evet, her ne kadar bizden öncekiler cezaya çarptırılmış olsalar bile biz onlardan çok daha hayırlı, iyi kimseleriz; bize bir şey olmaz" derler. Bu argüman reddedilmekte, genel bir ilke vaz'edilmektedir: Küfür içinde olanların hayırlısı-iyisi yoktur; küfür tabiatı gereği zulüm, baskı ve körlüktür.

b) Bazıları sanki ilahi bir kaynaktan senet almış gibi kendilerine herhangi bir zararın dokunmayacağını, yaptıklarının yanlarında kar kalacağını düşünebilir, başkalarını buna ikna edebilir. Bu boş bir iddiadır, hiçbir kitapta (zübür) kimseye herhangi bir teminat verilmiş değildir; aksine haber verilen şu ki bütün inkârcılar ve suçlu-günahkârlar eninde sonunda hak ettikleri cezaya çarptırılacaklardır. Burada sözü geçen "kitabın (zübür)" menşei ilahi kitap veya sahife olmayıp "aşkın kaynak veya bilgi" olduğu anlaşılıyor. 55. ayet bunu gösteriyor. Buna göre kimseye göklerden, ilahi katlardan bir güvence verilmiş değildir; kimse böyle bir iddiada bulunup hem kendini hem başkalarını kandırmaya kalkışmasın. Her suçlu-günahkâr mutlaka cezasını çeker.

c) İnkârcılar ve zalimler kendi aralarında sıkı bir dayanışma içinde olabilirler; maddi, askeri ve mali güçlerine güvenip kimsenin onları alt edemeyeceğini düşünebilirler, bu onlara geçici bir rahatlık ve güven duygusu da verebilir. "Cem'" birlik, toplanma, dayanışma örgütsel bağlar, ittifak, pakt gibi anlamlara

gelir. Bilinmeli ki mutlak kudret Allah'ındır, yüce Allah intikam sahibidir, zalimleri cezasız bırakmaz. Ya dünyada zalimlere ve zorbalara karşı çıkan bir güç çıkar, onların hâkimiyetlerine ve zulümlerine son verir veya dünyada kendilerine mühlet verilse bile ahirette yaptıklarının hesabını vereceklerdir. Güç ve ittifakları, pakt ve işbirlikleri onları mukadder sondan kurtarmaya yetmez. (Bkz. 6/En'am, 6; 19/Meryem, 74.)

45. ayet bu temel hakikatleri verdikten sonra ilk muhataplara yakında feci bir bozguna uğrayacaklarını, arkalarına bakmadan kaçacaklarını haber vermektedir. Bu hem bir tehdit hem geleceğe ilişkin haberdir. Hakikaten ayetin haber verdiği gerçekleşti, Bedir'de Mekkeliler feci bir yenilgiye uğradılar, utanç verici duruma düştüler. (Bkz. Buhari, Tefsir: 54, 5-6.) Dünyada azap bir dereceye kadardır, asıl büyük azap ahirette gelecek olandır. Her şeyin bir sonu vardır, dünya ebedi değildir, fanidir, günün birinde kıyamet kopacaktır: asıl büyük bela-musibet, başa gelecek olan acı saatin tahakkuk etmesidir, bundan kurtuluş yoktur. Ne var ki mücrimler yoldan çıkmış, şaşırmış vaziyette ne yaptıklarını bilmemektedirler. Ciddiye almadıkları, tahakkukuna inanmadıkları azap cehennemde onları bulacak; yüzükoyun yatırılıp süründürüldüklerinde azabın acısını tadacak, işte o zaman azabın ne olduğunu anlayacaklardır.

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

49. Şüphesiz, biz her şeyi bir kader ile yarattık.

50. Bizim emrimiz, bir göz kırpma gibi yalnızca 'bir keredir.'

51. Andolsun Biz sizin benzerlerinizi yıkıma uğrattık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?

52. Onların işlemiş oldukları her şey kitaplarda (yazılı)**dır.**

53. Küçük, büyük her şey satır satır (yazılı)**dır.**

54. Hiç şüphesiz muttakiler, cennetlerde ve nehir (çevresin)**dedirler.**

55. Çok kudretli, mülkünün sonu olmayan (Allah)**ın yanında doğruluk makamındadırlar.**

Varlık âleminde her şey hesap kitap iledir. Ne tesadüfler söz konusudur ne karmaşa ve kaos. Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra başka din ve felsefe havzalarıyla karşılaşan Müslümanlar her ne kadar bu ayette "**kader**" konusunun ele alındığını öne sürmüşlerse de, ayetin bağlamı ve indiği inanç iklimi göz önüne alındığında ayetin bu konuyla doğrudan ilgili olmadığı fikrini ilham etmektedir. Vahyin ilk muhatabı Mekkeliler "**kader konusu**"nu tartışmıyorlardı, sahabiler de kader konusunu tartışmadılar; Kur'an-ı Kerim de filozof veya kelamcıların tartışmalarına girmez ancak insanoğlunun karşılaşacağı varlık, bilgi, ahlak vb. felsefe ve kelama ilişkin konularda yol gösterici parametreler koyar, hak ve hakikatin hangi yönde olduğunu gösterir. 49. ayette kaderin üç anlamda ele alındığını söylemek mümkün:

a) Varlıkta her şey bir ölçü ile yaratılmıştır. Kozmik düzen ilahi yasalara göre (Sünen-i ilahi) işlemektedir. Hiçbir şey hesapsız, ölçüsüz, başıboş, tesadüfi, gelişigüzel değildir: "O'nun katında her şey bir miktar iledir" (11/Ra'd, 8).

b) İnsanların yapıp ettikleri de belli kurallara, ölçü ve yasalara bağlıdır. İyilik yapan iyilik görür, kötülük yapan kötülükle karşılaşır. Tarihte, tarihin kendinden işleyen yasalar yoktur, kozmik yasalar gibi toplumsal yasalar (sünen) mevcuttur. İnsandan bağımsız tarih de mevcut değildir. Yüce Allah, "bir toplum kendini değiştirmedikçe onun hakkında hükmünü vermez" (bkz. 13/Ra'd, 11).

c) İnsanlara dünyada ve ahirette ödül veya ceza verilecekse bu da bir hesap kitap iledir. Kimseye haksızlık yapılmaz. İnsan her ne yapmışsa karşılığını görür; hesabın neye göre yapıldığı da kendisine gösterilir. (Bkz. 17/İsra, 13-14; 18/Kehf, 49 ve 50/Kaf, 17-18.)

Ayetin kelamcıların bir türlü içinden çıkamadığı "**kader konusu**"yla ilgili olmaması İslam dininde kader inancının olmadığı anlamına gelmez. Eğer varlık, tarih ve insanların yapıp ettiklerinin bilgisi Allah'ın mutlak /bilgisi ilmi dâhilinde ise, bu demektir ki insanın yapıp ettiklerinin hiçbiri Allah'ın bilgisi ve takdiri dışında değildir. Bu Allah'ın fiil sahibi insanı işlediği fiile iradesiyle yönelttiği anlamına gelmez. Bundan bu sonucu çıkarmamak lazım gelir. Çünkü insanın iradesini, seçme özgürlüğünü anlamsız kılan bu fikir aynı zamanda sorumluluğu da ortadan kaldırır. Nasıl güneşin tutulacağını yıllar öncesinden hesaplayabilen bilim adamları güneşi kendileri tutmuyorsa, Yüce Allah da kullarının ne yapacağını bilir ama kullarını iradesiyle kötülüğe yöneltmez. Öyle olsaydı insanları yaptıklarından dolayı ne ödüllendirir ne cezalandırırdı. İndirdiği kitaplarla insanlara hak ve batılı, doğru ve yanlışı, iyi ve kötüyü gösterir, tercihi ve yapma fiilini onlara bırakır. "Madem biliyor o zaman neden müdahale etmiyor, kötülüğün işlenmesine engel olmuyor?" sorusunun cevabı şudur: Müdahale edecek olsaydı

–ki murat ederse elbette anında eder– bu durumda sınav olmaz, iyiler ve kötüler birbirlerinden ayırtedilmezdi. Seçme özgürlüğüne anında müdahale edilen insan, bir başkasının hakkını gasp ettiği için ceza alacağı zaman, yüce Allah'a demez mi: "Rabbim, bana niye ceza veriyorsun, sen bana bu kötülüğü işletmedin mi, benim bu kötülükte bir iradem mi vardı?"

Allah'ın "nasıl bildiğini" biz bilemeyiz. Dün, bugün ve gelecekle ilgili bilgilerimiz zaman ve mekân bağımlıdır, Allah'ın ilmi ise mutlaktır; zaman ve mekân bağımlı değildir. Ezeli ve ebedi Varlık olarak olmuş, olan-olmakta olan ve olacakları bilir. Bilmeyecek olsaydı bu O'nun noksan olduğu anlamına gelirdi, geçmişin tamamını ve tam hakikatiyle bilmemek, olanın tümüne tam olarak vakıf olamamak ve gaybe hiçbir şekilde muttali olamamak biz insanlara özgü bir noksanlıktır, bu Allah'a izafe edilemez. (Bkz. 57/Hadid, 22. ayetin açıklaması.)

50. ayet bunu teyiden, Allah dilerse emrini bir göz kırpması kadarcık süre içinde gerçekleştirdiğini belirtir. Zaman ve mekân bağımlı olmayan mutlak kudret beklemez, anında halkeder, yapar. Bir kereliğine "Ol (Kün)!" dedi mi, hemen oluverir. Durum böyle ise inkârcıların hala ibret almamaları ne garip! Düşünüp gerekli dersleri çıkarmıyorlar. Oysa ne yapıyorlarsa bir kitapta kayıtlıdır, zamanı gelince önlerine konacaktır. Allah'tan gerektiği gibi korkup sakınanlar, gösterdiği doğru yolu takip edip sınavı başarıyla tamamlayanlar cennetlerdedirler, nehir kenarında ağırlanmaktadırlar. Bazıları "neher" kelimesini ışık ve nur olarak tefsir etmişlerdir. Bu durumda ifadenin takdiri şöyle olmaktadır: Muttakiler cennetlerde ve nur içindedirler! Karanlığın kesafet kazandığı dünyaya ilişkin her türden kötülüğün burada izi ve belirtisi yoktur.

Bu "doğruluk makamı"dır. Kudreti sınırsız ve mülkünün haddi hesabı olmayan Allah'ın katında doğruluk makamı demek, kimsenin inkâr ve isyan içinde olamayacağı, suç ve günah işlemeyeceği, yalan yanlış konuşmayacağı, aldatmayacağı, başkasına acı vermeyeceği, hak ve hakikatin tecelli ettiği, açığa çıktığı makam demektir. (Bkz. Kadem-i sıdk-Makam-ı sıdk: 10/Yunus, 2.)

Kamer sûresinin (54) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

55- Rahmân Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 78 âyettir. Sûre ismini tek kelimelik ayetten yani "**Rahmân**"dan almaktadır. Ra'd (13) sûresinden sonra, İnsan (76) sûresinden önce inmiştir. Bir kısmının Medine'de indiğini öne sürenler de vardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

اَلرَّحْمٰنُۙ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَۙ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

1. **Rahmân** (olan Allah),
2. **Kur'ân'ı öğretti.**
3. **İnsanı yarattı.**
4. **Ona beyânı öğretti.**

"**Rahmân**" terimiyle ilgili Besmele ve Fatiha sûresinin 2. ayetini açıklarken bilgiler vermeye çalışmıştık. Sıfat isimlerden olan bu kelime rahmet sıfatının ezeli, bütün varlıkları kuşatan ve sayesinde insanların çeşitli nimet, imkân, avantaj ve bağışlara sahip oldukları sıfattır. "**Rahîm**" ise daha tahsisi bir anlam taşır; ilki bütün varlıkları içine alır, ikincisi sadece O'na inanan ve gösterdiği yönde ilerleyenler üzerinde tecelli eder. Varlıklar, özellikle kullar yaratıldıktan sonra çeşitli nimetlere sahip olabiliyorlarsa bu ezeli rahmetinin sonucudur, Rahmân yaratılışın ilk anından bugüne kadar korur, bağışlar, nimet ve imkân bahşeder. (17/İsra, 110.)

Yüce Allah, Rahmân sıfatıyla insana Kur'an'ı öğretmektedir. Kur'an'ı anlamak bir rahmetin eseridir. Bu demektir ki öğrenilen ile öğrenen aynı kaynaktan neşet etmez. Öğrenen insan, öğrenilen son vahiy olan Kur'an'dır ancak öğrenileni ve öğreneni de varlık âlemine çıkartan Yüce Allah'tır ama bu aralarında mahiyet birliği olduğu anlamına gelmez. Son ilahi vahiy de insan eseri değildir, Levh-i Mahfuz'dan Cebrail aleyhisselâm aracılığıyla Hz. Peygamber (s.a.)'in kalbine ilka edilmiş, o da bize olduğu gibi-her nasıl ise öyle tebliğ

etmiştir. Teşbihte hata yoksa varlık âleminin kozmik odası, bütün bilgilerin toplandığı sicil defteri, belki de yazılım programı olan Levh-i Mahfuz'a insan olarak ne bizim ulaşmamız, ne de aracılar olmaksızın manasını, muradını ve maksadını anlamamız mümkündür. Anlamamızı mümkün kılan şey:

a) Vahyin gelişi, Cebrail aleyhisselâmın getirdiği bilgi ve haberler,

b) Hz. Peygamber'in bize tebliğ etmesi, açıklaması, somut, anlaşılabilir forma sokması,

c) Vahyi kavrayabilecek, üzerinde tefekkür edecek bir aklın bize bağışlanmış olması,

d) Anladıklarımızı, zihnimizde veya ruhun idrak bölgesinde billurlaşan anlamları, meramı dile getirecek, ifade edebilecek meleke ve yetiye sahip olmamız.

İnsan kendi kendine varolmadığı, aksine yaratıldığı gibi sıraladığımız dört imkâna da kendisi sahip olmuş değildir. Yaratılmış bulunan insanın söz konusu dört imkâna sahip olmasının toplu (mücmel) ifadesi "**beyân**"dır. Bu dört imkân bir arada olmasaydı insan beyân sahibi olamazdı. "Beyân"ı söz konusu dört imkânın bir araya gelmesiyle hâsıl olan "ifade imkânı" şeklinde tanımlayabiliriz. Kavramda salt ifade yeteneği yoktur, yanı sıra düşünme, muhakemede bulunma ve hem duyguları hem düşünceleri açığa vurma yeteneği söz konusudur. Biliyoruz ki ifade sadece söz veya yazıyla olmaz, beden dili, sanat ve başka yollarla da olur, O halde "beyân"ı bütün ifade biçimlerini içine alacak genişlikte düşünebiliriz.

İfade imkânı ifade özgürlüğünü içine almakla beraber daha geniş kapsama sahip bulunmaktadır. Kendi başına veya kendi hatırına özgürlük vahyi referans almadan meramın ifadesi olabilir. İfade imkânı manasında beyân ise yukarıda sıraladığımız dört imkân, meleke ve yetinin bir arada bulunması durumunda tahakkuk etmiş olur. Beyân'ın beşeri planda ortaya çıkmış en yüksek formu, nihai biçimi Sünnet'tir; çünkü hiçbir beşer vahyi alıp tebliğ eden, öğreten, somut forma sokan ve doğru anlaşılıp anlaşılmadığını, doğru tatbik edilip edilmediğini şahitlikle denetleyen Hz. Peygamber'den daha iyi "beyân"da bulunamaz. İlahi muradı ve hükümlerin maksadını ancak Sünnet üzerinden doğru veya doğruya en yakın seviyelerde anlayabiliriz.

Bu bizi beyânda bulunmanın, meramı, düşünceyi açığa vurmanın korunması gereken en temel haklardan biri olduğu sonucuna götürür. Nitekim bir Müslümanın dünya hayatında vazgeçemeyeceği iki özgürlükten biri "dini tebliğ etme" yani öğrendiği vahyin hakikatlerini başkalarına aktarma hak ve özgürlüğüne sahip olması, diğeri "inandığı dinin hükümlerine göre yaşama hak ve özgürlüğünün önündeki engelleri ortadan kaldırma çabası içinde olması.

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾
وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾ وَاَقِيمُوا
الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾ وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ﴿١٠﴾
فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ﴿١١﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ
﴿١٢﴾ فَبِاَيِّ اَلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

5. **Güneş ve ay** (belli) **bir hesap iledir.**
6. **Bitki ve ağaç** (O'na) **secde etmektedirler.**
7. **Gökyüzü, Onu da yükseltti ve mizanı koydu.**
8. **Sakın mizanda 'haksızlık ve taşkınlık yapmayın'!**
9. **Tartıyı adaletle tutup-doğrultun ve tartıyı noksan tutmayın.**
10. **Yere gelince, onu da** (yaratılmış bütün) **varlıklar için alçalttı-koydu.**
11. **Onda meyveler ve salkımlı hurmalıklar var.**
12. **Yapraklı taneler ve güzel kokulu bitkiler.**
13. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**

5. ve 6. ayetler varlık âleminin tümünü ifade etmek üzere "**güneş ve ay**"ın bir hesap üzere yaratılıp varoluşlarını sürdürdüklerini belirtmektedir. Kuşkusuz milyarlarca yıldız, galaksi veya sistemler birbirleriyle ilgilidir, belli bir düzen ve harmoni içinde varlıklarını sürdürmektedirler (10/Yunus, 5 ve 17/İsra, 12). İnsanların hayatlarını idame ettirdiği yeryüzünde de belki diğer varlıkların tümünü temsilen "**bitki ve ağaçların Allah'a secde ettikleri**" bildirilmektedir. Her ne kadar "**necm**" kelimesi yıldız anlamında kullanılıyorsa da, bağlamın geneline, söz dizimine baktığımızda "köksüz veya gövdesiz bitki" anlamında kullanılmasının daha münasip olduğu söylenebilir. Buna göre bitkilerin köklü ve iri gövdeli olanı ağaçlar (şecere) Allah'a secde ettiği gibi küçük, gövdesiz veya köksüz olanları da (necm) O'na secde etmektedirler. Yani aslında bütün varlıklar kendi ölçeklerinde ve kendilerine özgü özellikleriyle Allah'a boyun eğmekte, O'nun azametini, irade ve kudretini dile getirmektedirler. (22/Hac, 18.)

İnsanın Yüce Allah'a secde etmesi O'na kulluğunu, aczini, muhtaç oluşunu belli etmesini; kibriyasını, ulûhiyetini dile getirmesini; kudret ve azametinin önünde eğilmesini, yere kapanmasını ifade eder. Benzer bir bilincin varlıkta olması, her şeyin-mahlûkatının tamamının hakikatte yaratılmış olduğunun farkında olması fikrini ima eder.

İnsan bakış açısından yükseltilmiş gibi görünen gökyüzünde harikulade bir düzen söz konusudur. (13/Ra'd, 2.) Buna kısaca kozmik denge diyebiliriz ki 7. ayetteki karşılığı "**mizan**"dır. 7. ayet insan gücünün ve aktif müdahalesinin ötesindeki kozmik düzene atıfta bulunup Allah'ın sonsuz kudretine atıfta bulunurken, 8. ayette sanki insanın müdahale alanı içindeymiş gibi "**sakın mizan**"la oynanmaması gerektiği uyarısında bulunur. Klasik müfessirler bunu tartı ve ölçüyle oynanmaması yani hakkaniyet ve adaletten sapılmaması şeklinde anlamış, bu anahtar terimi bununla sınırlandırmışlardır. Bu yerinde bir tefsir olmakla beraber eksiktir, terim başka anlam düzeylerini de içine alabilecek kadar zengindir.

İnsan uzayın derinliklerindeki düzene müdahale bulunamaz ama kucağında doğup büyüdüğü, yaşadığı tabiata müdahale edebilir. İnsanın bitkilere ve hayvanlara göre farkı bir yandan fiziki çevreye uyum sağlarken, öte yandan fiziki çevreyi değiştirebilir güce ve kapasiteye sahip bulunmasıdır. Diğer canlıların böyle bir imkânı yoktur, onlar sadece kendilerine tayin edilmiş fiziki ve yapısal sınırlar içinde kalarak uyum sağlayabilirler. Bu durumda insanın kucağında yaşadığı tabiatta sınırları aşan müdahalelerden uzak duracağı mizanın "**ekolojik denge**" olması gerekir. Mizan'ın "**göğün yekseltildiği**"ni belirten ayetin (7) içinde ve devamı ayette (8) zikredilmiş olması bunu ima etmektedir: "**Gökyüzü, Onu da yükseltti ve mizanı koydu. Sakın mizanı 'bozup taşkınlık yapmayın.'**" Gök ile mizan arasındaki ilişki alışverişte kullanılan terazi veya hukuki adalet değil, ekolojik denge vurgusu söz konusudur. İnsanlar arası ilişkiyle ilgili mizan 9. ayette zikredilmektedir. Bu demektir ki yeryüzündeki toplumsal düzen ile semadaki düzen arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Yüce Allah semayı yükseltmek yani kozmik düzenini bu şekilde vaz'etmekle bir mizan koymuştur, gök cisimleri buna uyarak varlıklarını sürdürmektedirler ve bu harikuladedir. İnsan da yeryüzünde yine Allah tarafından vaz'edilmiş düzene yani ekolojik dengeye hassasiyet gösterecek, tayin edilen sınırların dışına çıkmayacaktır. Sınırların aşılması tuğyan olup bunun manası azgınlık, taşkınlık ve arkasından gelen tahripkârlıktır. Hayvanlara ve bitkilere göre insanın aşabileceği ve değiştirebileceği fiziki sınırlar çok daha fazladır, dolayısıyla fizik evrene müdahale edebilir ama aşmaması gereken ahlaki ve hukuki sınırlardır ki, bunları aştığında mizanla oynamış olur.

Konuya duyarlı bilim adamları pek de uzak olmayan bir gelecekte buzulların eriyeceğini, denizlerdeki su seviyesinin yükseleceğini, kuraklıkların artacağını, fırtına ve kasırgaların sürekli hale geleceğini, su ve gıda kaynaklarının azalıp ciddi krizlere yol açacağını, sel felaketleri, tsunamiler sonucunda tropikal

hastalıklarının yayılacağını söylemektedirler. Bu mukadderdir, zire insanoğlu daha çok ekonomik büyüme ve daha fazla tüketim için petrol, doğalgaz, kömür ve diğer maden yataklarını hızla çekip yer tabakasının altını boşaltmaktadır. Bunun yanında nükleer denemelerle de deprem fırtınalarının baş göstermesi beklenmektedir. Beşeri-küresel düzeyde ise kitlesel göçler, güvenlik krizleri, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, bölgesel savaşlar, iç çatışma ve toplumsal patlamalar da bununla ilgilidir. Bütün bunların yerin ve göğün mizanıyla (kozmik ve ekolojik dengeyle) doğrudan veya dolaylı ilişkileri söz konusudur.

Beşeri ilişkilerde sosyal, iktisadi ve hukuki ilişkilerde de bir mizan (vezn) vardır ki bunun da adaletle ayakta durması lazım. Adalet veya yargının terazi ile ifade ediliyor olması hakların tanziminde ve taksiminde hassas dengenin, tartı ve ölçünün korunması olayını sembolize eder. Tartı hassas ise adalet sağlanmış demektir. Adalet taşın gediğine konması, her hak sahibinin hakkını elde etmesi, olması gerekenin tahakkuk etmesidir. Bu verili olanın nihai ve sabit hakikatmiş gibi hiçbir zaman referans alınmayacağı anlamına gelir. Verili olan çoğu zaman adaletsizdir, hak ve hukuk ihlaline dayanmaktadır, insanlar da "Na'palım hayatın gerçeği, realiteler budur!" deyip haksızlığı ve adaletsizliği ruhen içselleştirirler. Bu mizanın korunmadığı duruma işaret eder. Oysa talep edilen ve olması gereken tartının adaletle tutulmasıdır. Adaletin sabit ölçüleri indirilen vahiylerde belirlenmiştir: "Allah, hak olmak üzere Kitabı ve mizanı indirdi" (42/Şura, 17; 57/Hadid, 25).

İçinde çeşitli meyveler, salkımlı hurmalıklar, yapraklı taneler ve hoş kokulu bitkiler olan yeryüzü insan için donatılmış, onun yararlanabileceği kıvamda tutulmuş, istifadesine sunulmuştur. Bu da konmuş bulunan mizanın, dengenin bir gereğidir. 5-12 ayetler kümesinden şu dört sonucu çıkartmak mümkün görünmektedir:

a) Varlık âlemini bir yaratan vardır, O da yüce Allah'tır;

b) Varlıkta bir hesap kitap vardır. Güneş ve ayın takip ettikleri hareket bakıldığında bu anlaşılabilir (36/Yasin, 38-40); Ra'd sûresinde de (13/8) "Onun katında her şeyin bir miktar ile olduğu" belirtilmektedir; varlıkta tesadüf/rastlantı söz konusu değildir, Yaratan varsa tesadüf düşünülemez;

c) Varlıktaki yasaları O vaz'etmiştir, ne göklerde ne yerde nesneler, varlıklar kendi yasalarını kendileri vaz'etmiş değildirler. Başka bir ifade ile varlıkta ve tabiatta Allah'tan bağımsız, kopuk veya özerk/otonom alan yoktur. Her şey O'nun koyduğu yasalara göre iş ve işlev görmektedir; tabiattaki düzen ve yasalar da bu bağlamda ele alınmalı, insan kozmik düzenle uyum içinde hareket etmek istiyorsa tabiattaki ekolojik dengeyi bozucu müdahalelerden kaçınmalıdır;

d) Göklerde ve yerde bir düzen ve denge söz konusu olduğu gibi beşeri ilişkilerde de bir düzen ve denge olmalıdır. Dengenin nasıl sağlanacağı, adil düzenin nasıl tesis edileceği vahiy tarafından gösterilmiştir (42/Şura, 17; 57/Hadid, 25). İnsan sosyo-ekonomik, politik ve başka ilişki biçimlerinde bu düzeni tesis edecek parametrelere riayet edecek olursa tabiatla ve evrenin tamamıyla uyum içine girer, varlıkla barışık hayat yaşar. Söz konusu kozmik, tabii ve hukuki denge korunmadıkça kişinin kendi nefsiyle, öteki insanlarla, varlıkla ve Allah'la barış içinde yani silm ve selametle yaşaması mümkün olmaz. "Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın." (6/En'am, 152.)

Belki şunun da akıldan çıkarılmaması gerekir: Ölümden sonra ikinci ve sonsuz hayat başladığında Mahkeme-i Kübra'da mizan kurulacak; kim her ne yapmışsa hassas bir tartıda tartılıp her hak sahibine hakkı verilecektir. Şu halde burada yani dünyada her ne yapıyorsak sonraki hayatta karşımıza bir izdüşümü olduğunu ve ergeç karşımıza çıkacağını bilmemiz, bu bilinç içinde hareket etmemiz gerekir. Bu yüksek bir bilinçtir ki esası mizanın kozmik, ekolojik; sosyal-iktisadi dengenin kurulması ile ahirette hesap verileceği bilgisinin sürekli imana dönüşecek ve amellerde yansıyacak biçimde canlı, aktif tutulmasıyla sağlanabilir.

"Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?" ayeti sûrede 31 kez geçmektedir. Bunun kuvvetli bir vurgu olduğu açıktır. Bizi kuşatan her şey nimetlerden müteşekkildir. Kendi başımıza yaratma gücümüz yoktur. Yeryüzü gezegeninin varlıktaki yeri, diğer gök cisimleriyle olan zorunlu ilişkisi, yeryüzünde varolan su, hava, bitkiler ve hayvanlar nimetlerin kucağında yaşadığımızı göstermektedir. 13. ayetteki hitabın tesniye (ikil) gelmesi tefsircilerin dikkatinden kaçmamıştır. Acaba neden **"Siz iki varlık veya iki kişi!"** diye hitap edilmektedir? Bazı tefsircilere göre bu iki tekrar insan türünün kendisinedir. Diğer bir görüşe göre insan ve cin topluluklarına, başka bir görüşe göre erkek ve kadınadır. Hitabın mü'min ve inkârcılara olduğunu söyleyenler de vardır.

14-15 ve 32. ayetlerin hitabın içine "**cinler**"in alındığını düşündüren özellikler varsa da, Tunuslu **İbn-i Aşur**, Kur'an hitabının genelinin insan türüne olduğunu öne sürerek bunun zayıf bir görüş olduğunu belirtir. Bu durumda ister vurguyu kuvvetlendirmek ister erkek ve kadını kastetmek olsun, sonuç itibariyle insana, yüce Allah'ın hangi nimetini inkâr edebileceği sorulmakta, bunun üzerinde düşünerek içine girdiği gafletten uyanması istenmektedir. Nimetin küfranı en büyük günah ve suçlardan biridir. İnsan hem yaratmadığı hem bolca yararına sunulan nimetlerin sahibini hatırlamaz, O'na şükretmez,

kendi koyduğu kurallara göre kullanmaya kalkışırsa, bundan daha büyük cürüm işlemiş olamaz. Yazık ki Kur'an'ın beyânıyla insanların çoğu iman etmeyecek, akıl etmeyecek ve şükretmeyecektir.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ
نَارٍ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ
﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾
بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ
مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ
الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

14. **İnsanı, ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yarattı.**
15. **Cann'ı**(cinni) **da 'yalın-dumansız bir ateşten' yarattı.**
16. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
17. **O, iki doğunun da Rabbidir, iki batının da Rabbidir.**
18. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
19. **Birbirleriyle kavuşmak üzere iki denizi salıverdi.**
20. **İkisi arasında bir engel** (berzah) **vardır; birbirlerinin sınırını geçmezler.**
21. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
22. **İkisinden de inci ve mercan çıkar.**
23. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
24. **Denizde koca dağlar gibi yükselen gemiler O'nundur.**
25. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**

İnsanın yaratılışının çeşitli aşamaları vardır, ontolojik cevheri itibariyle insan sudan ve topraktan yaratılmıştır. Sulandırılıp çamur haline getirilmiş toprak ateşte kurutulmuş, nihayetinde tın tın ses çıkaran boş bir testiye, kuru bir çömleğe dönmüştür. Başka ayetlerde zikredilen maddi unsurlarla bir arada düşünüldüğünde, insanın mayasının nutfe, alaka, mudğa, toprak, çamur, suret verilmiş balçık, çınlayan kuru balçık olduğu anlaşılır. Pişmemiş çamura **salsal**, pişmiş olana **fahhar** denir. Bu aynı konuyu ele alan ayetler insanın maddi cevherinin, topraktan olan mayasının pek önemli olmadığını, asıl insana onur ve

yüksek makam bahşeden özelliğin Nefha-i ruh olduğunu belirtir. Bu konuyu Hicr (15/26-27), Mü'minun (23/12-14) ve başka sûrelerde ele aldık.

"**Cann**" adı verilen varlığın dumansız ateşten yaratıldığı belirtilir. Safvetü't Tefasir'in sahibi **Sabuni**, bu varlığın "*cinlerin atası olan İblis*" olduğunu söyler. Cann, Allah'tan ümidini kesince "**İblis**", secde etmeyi reddedince de "**şeytan**" olmuştur. Nasıl Âdem aleyhisselâm insanların atası ise, Cann da cinlerin atasıdır (bkz. 15/Hicr, 27. ayetin açıklaması). Hz. Peygamber (s.a.) de şöyle buyurmaktadır: "Melekler nurdan, cinler zehirli ateşten, Âdem de size bildirilen şeyden (topraktan) yaratılmıştır." (Müslim, Zühd, 60; Müsned, VI, 153.)

17. ayet yüce Allah'ın "**iki doğunun ve iki batının da Rabbi**" olduğu belirtir. Bu bütün varlık âleminin O'nun yaratması ve kudreti altında olduğunu ifade eder. Tefsirciler "iki doğu ve iki batı"nın güneş ve ayın doğuş ve batışına ya da güneş ve ayın dört mevsime göre doğuş ve batışına ya da yarım küre olması hasebiyle gezegenin her bir yarımına göre doğuş ve batışına veya gök cisimlerinin doğuş ve batışlarına atıf olduğunu söylemişlerdir. Meâric sûresi 40. ayeti göz önüne alındığında, sonuncu görüşün yani ayetin gök cisimlerinin doğuş ve batışlarına atıf olduğunu öne sürenlerin daha isabet kaydettiklerini söylemek mümkün: "Hayır! Doğuların ve batıların Rabbine ant olsun." İnsanın ve cinlerin yaratılması ile ister güneş ve ayın ister gök cisimlerinin belli bir düzen içinde doğuş batışları varlığın nimetlerle donatıldığını göstermektedir. (Bkz. 37/Saffat, 5 ve 43/Zuhruf, 38.) Hal bu iken "yüce Allah'ın hangi nimeti yalanlanabilir" Nimeti inkâr eden zulüm işlemiştir; çünkü hem nimetin sahibini inkâr etmekte hem bunca nimete şükrünü eda etmekten kaçınmaktadır. Bize bir bardak su ikram edene teşekkür ederken, bunca nimete şükretmemek gerçekten büyük bir cürümdür.

19. ayet birbiriyle kavuşmak üzere olup aralarına engel konan iki denizden bahseder. Bu konuyu Furkan (25/53) ve Fatır (35/32) sûrelerinde ele almıştık. Konuyla ilgili yapılmış iki açıklamadan birine göre, aynı denizde biri "tatlı" diğeri "tuzlu" iki su akıntısı veya havzalar var ancak aralarındaki görünmez engelle -ki bilim adamları bunu tespit etmiş bulunuyorlar- birbirlerinin içine karışmıyorlar. Kendi hallerine bırakılacak olsalar birbirlerinin içine karışacaklar. Bu durumda ne sularda yaşayan canlılar hayatiyetlerini sürdürebilecek ne dünyanın çeşitli bölgelerinde farklılık gösteren bitki örtüsü ve iklimler tabii-ekolojik dengeyi ayakta tutacak şekilde varlıklarını koruyabileceklerdir. Diğer açıklamaya göre, söz konusu iki su, kara parçalarıyla birbirlerinden ayrılan denizler, büyük okyanuslardır. Her iki durumda da Kur'an-ı Kerim tabiatta son derece hassas bir denge bulunduğunu hatırlatmakta, bunun da insanın ve

canlıların hayatlarını sürdürmesi için yüce Allah'ın bahşettiği nimet olduğunu, bu nimetin yalanlanmasının ne büyük günah olduğunu belirtmektedir.

22. ayette "**inci ve mercan**"dan söz edilir. Mercan kırmızı renkli değerli taştır. **Süleyman Ateş**, tatlı suda inci ve mercan yetişmediğini öne sürerek, ayette sözü edilen iki suyun tuzlu deniz olduğunu söyler. Tatlı veya tuzlu sudan çıkarılan inci ve mercan Allah'ın nimetlerindendir.

24. ayette ismi konmadan denizde yüzen gemilerden söz edilir. Şûra sûresinde (42/32) benzer bir ifade geçiyordu. Yapılan tasvire bakıldığında gemi kastedildiğini anlamak mümkün. Çünkü denizde akıp giden, inşa edilen ve dağları andıran görünümüyle bu cisim gemi olabilir ancak. **Elmalılı**, takip eden ayetlerden hareketle bunun kendi yörüngelerinde akıp giden/yüzen gök cisimlerine atıf olabileceğini söyler. Gemi veya gök cisimleri yüce Allah'ın nimetlerindendir, hiçbir şekilde bu nimetleri yalanmamak, aksine sahih iman, salih amel ve güzel kullukla şükrünü eda etmek gerekir. İnsan eğer dağları andıran devasa gemiler inşa edebiliyorsa, bu Allah'ın kendisine bahşettiği bilgi ve kudret sayesinde yapabilmektedir.

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾

26. (Yer) **Üzerindeki her şey yok olucudur;**

27. **Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü** (kendisi) **baki kalacaktır.**

28. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**

Varlık âleminin tümü Allah'ın yaratması olması hasebiyle sonlu, sınırlı, izafi ve muhtaçtır. Dünya "fani" olduğu gibi varlık da fanidir, mutlak, ebedi, sonsuz ve sınırsız olan Allah'tır. Her şey O'na bağlı ve bağımlıdır. Varlıkta hiçbir şey kendi başına kaim değildir, hayat sahibi olanlar O "Hay" olduğu için hayattadırlar. Bilenler O "el Âlim" olduğu için bilirler, işitenler O "Semi'" olduğu için işitirler; görenler O Basir olduğu için görürler vs. O isim ve sıfatlarıyla zahir, Zatı'yla batındır; Evvel olması hasebiyle ezeli, Ahir olması hasebiyle ebedidir. İnsan yüzünü nereye dönerse Allah'ın veçhi oradadır (2/Bakara, 115). Bu, Yüce Allah'ın haşa Vahdet-i Mevcutçuların (panteizm) iddia ettikleri üzere varlıkta içkin olduğu, nesnelere hulul ettiği anlamına gelmez. Hangi varlık söz konusu olursa olsun O'nun yaratmasıdır; ilmi, iradesi ve kudretinin eseridir. Mutlak kendisi olduğu için hangi varlığa bakarsanız bakın, yaratılmışların fani, izafi, sonlu ve sınırlı olduğunu görürsünüz. Bakara sûresinde (2/115) yüzümüzü her nereye dönersek

Allah'ın veçhinin orada olduğu belirtilir: Bu O'nun isim ve sıfatlarını; ilim, irade ve kudretini yarattığı eşyada tezahür ettirdiğini ifade eder.

26. ayet varlıkta Allah'ın dışında her şeyin yok olucu olduğunu belirtir. (Benzer ayetler için bkz. 11/Hud, 107-108 ve 28/Kasas, 88. ayetlerin açıklaması.) Bu demektir ki hem insan için ölüm hem varlık için bir son mukadderdir, vakti geldiğinde insan nerede olursa olsun, ölüm gelir onu bulur (4/Nisa, 78) Kim, hangi zorba kral, diktatör, yönetici, servet ve güç sahibi kimse yeryüzünde ebedi iktidar kurabilir. Yeryüzü ve üzerindekiler yok olup gittikten sonra yalnıza yüce Allah kalacaktır (19/Meryem, 40): Çünkü mülk, kuvvet, kudret O'nundur.

Bundan çıkarılacak dersler vardır. Fahreddin **Razi** bunları beş maddede sıralamaktadır: İlki insan vaktin değerini bilmeli, ibadetlerden ve güzel kulluktan gafil yaşamamalıdır. İkincisi insan Allah'tan başka hiçbir şeye, mal ve mülke, makam ve güce bel bağlamamalı. Bunların hepsi geçicidir ve esasında Allah'ın sonsuz kudreti karşısında koruyucu özellikleri yoktur. Üçüncüsü kul, başına bir musibet gelirse sabretmesini bilmeli, her sıkıntının günün birinde son bulacağını aklından çıkarmamalı. Dördüncüsü Allah'tan başka kimseyi mabut edinmemeli, onların gücüne, hüküm ve kurallarına tabi olmamalıdır. Beşincisi bu ayette şirkin her türü çarpıcı bir ifade ile reddedilmektedir.

Gerçek olan şu ki, ölümden kurtuluş yoktur. İnsanın ölümü ebedi yok oluş değil, bir hayattan dünya boyutundan ahirete, bir başka varlık âleminin boyutuna geçiştir. Kâinatın bir sonu, bir eceli vardır. Kıyamet koptuğunda mevcut kozmik düzen bozulur, göklerin yerini başka gökler, yeryüzünün yerini başka yeryüzü alır. 27. ayette sözü geçen "vech" Zat manasındadır. Arapçada Zat vech-sima/yüz ile ifade edilir ki, kelime birinin asli varlığına, benliğine atıftır. Kasas sûresinde (28/88) "O'nun Zatı dışında her şeyin helak olacağı" belirtilmektedir ki, tabiatıyla fani olan helak olmaya mahkûmdur.

Bu ayetlerde atlanmaması gereken bir nükte vardır: Vacibu'l Vücud Allah'ın mutlak, yaratıklarının tümünün izafi, fani olduğunu söylerken, bundan hareketle varlık âleminde Zat'tan başka şey olmadığını ileri sürmek şaşırtıcı değil midir? Ayetlerin bize verdiği mesaj şudur: Allah ile yarattıkları aynı mahiyette değildirler, Yaratan yaratandır, yaratılmış olan yaratılmıştır. İkisi aynı şey değildir ve olamazlar. Bu bağlamda "hulul, tecessüd (bedenlenme)" mümkün değildir. Yüce Allah eşyayı ve diğer varlıkları yaratmıştır, onlara sınır koymuş, ecel tayin etmiş ve mutlak ilmine, iradesine ve kudretine bağlı ve bağımlı kılmıştır. Ayetler, dilerse Allah varlığın tamamını helak edeceğini (19/Meryem, 40), dilerse eski haline döndüreceğini veya başka bir hüviyet ve

formda yeniden var edebileceğini bildirmektedir. Eğer Zat eşyada ve her şeyde içkin olsaydı kendisi de izafi, fani, sonlu, sınırlı, bağlı ve bağımlı olur, daha garibi kendi zatını helak eden, sona erdiren bir konumda olurdu ki bu Zat'ın bir tür intiharı, kendi kendini yok etmesi anlamına gelir. Bu türden saçmalıkların tamamından Allah münezzehtir. Her şey yok olduktan sonra Zatı kalacak olan Allah, celal ve ikram sahibidir. "Celal" azameti, kibriyası-büyüklüğü ve her türlü övgüye layık olması; "ikram" kendisine layık olmayan her tür adlandırma ve nitelemelerden münezzeh olması, en yüksek onur ve değerin sadece kendisine tahsis edilmesi anlamına gelir. O halde akıl sahipleri bir kere daha düşünüp şunu kendilerine sormalılar: Bu eşsiz sıfatlara sahip "Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?"

يَسْـَٔلُهُۥ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

29. Göklerde ve yerde olan ne varsa O'ndan ister. O hergün bir iştedir.

30. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

29. ayetle ilgili İbn-i Mace'de yer alan bir hadis var. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Bir günahı bağışlamak, bir sıkıntıyı gidermek, bir topluluğu yüceltip başkalarını alçaltmak O'nun işlerindendir" (Mukaddime, 13). Ancak Buhari'de bu cümle Ebu Derda'nın sözü olarak geçmektedir (Buhari, Tefsir, 55/Giriş).

"**Gökler ve yer**" ifadesi varlık âleminin tamamını içine alır. Yer (yüzü) genel anlamıyla bizim gözlem, inceleme ve araştırma alanımız dâhilindedir, gözlemlenebilir âlemin (Âlemu'şŞehâde) bize en yakın alanı içinde yaşadığımız gezegendir. Bu yönüyle dünya mülk âlemidir. Ancak gözlem alanımız dışında âlem (ler) var ki bunlara Âlemu'l gayb veya melekût âlemi denir. Grek veya Batı düşüncesinde esaslı bir yere sahip olan "fizik-metafizik" ayrımı olmadığından temel anlatım "gayb ve müşahede" âlemleri üzerinden yürümektedir. Şu var ki gayb ve müşahede biri diğerinden kopuk iki ayrı gerçeklik değil biri diğerinde içkin, biri diğerini takip eden mahiyettedir. Mutlak gayb bizim sınırlarımızı çizer, izafi gayb ise müşahede alanımızın içine girmeye adaydır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler ilerledikçe dünün insanları için gayb olan şey müşahede alanı olabilmektedir. Dün mikrop gayb âlemindeydi bugün gözlemlenebilir-müşahede alanına girmiş bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki kullanımıyla "gökler (semavat) aslında yeryüzünün (arz) ötesinde ve üstünde, bizim görme

biçimimize göre sonsuz ve sınırsız varlık âlemlerini simgeler. Bu yüzden sema bizim üstümüzde (fevk) tasvir edilir, arz ise ayağımızın altındadır.

Bu perspektiften baktığımızda Allah'ın dışındaki bütün varlıklar, gök cisimleri, melekler, cinler, insanlar, yeryüzündeki bitkiler, hayvanlar veya bizim daha bilemediğimiz ya da bize bildirilmemiş varlıklar varsa hepsi Allah'a muhtaçtır, hayatiyetlerini kendileri devam ettiremezler, çünkü:

a) Yaratılmışlardır, onları yaratana bağımlıdırlar,

b) Belli yasalara bağlıdırlar, ilahi sünnetlerin dışına çıkamazlar, yasaları vaz'eden de O'dur,

c) Yaratma olmuş bitmiş bir olay değildir, el'an devam etmektedir.

Eğer yaratma "Kün (Ol!)" emriyle başladıysa ve farz-ı muhal Big Bang adı verilen teoriye göre bir balon gibi şişiyorsa balon şu anda da şişmeye devam etmektedir. Veya Müslüman hâkimlerin tasvir ettiği üzere yaratma kalemin yazmaya başlamasıyla vuku bulduysa, el'an kalem yazmaya devam etmektedir.

Hakikat bu ise varlık ilahi müdahaleye açıktır. Bu bize modern zihnin tasavvur ettiği Allah'a karşı otonom/özerk varlık bulunmadığı fikrini ilham etmektedir ki, bilim olarak her ne gelişme kaydedilmişse, ilahi yasaların ortaya çıkarılması ve yasalara göre fiziki düzenlemelerin yapılmasından başka şey değildir. Ancak yasalarda değişiklik (tebdil ve tahvil) olmasa da mutlak da değildirler, ilahi müdahaleye açıktırlar. Yeri gelir varolan bir tabiat yasası işlemez hale gelebilir; tıpkı ateşin İbrahim aleyhisselâmı yakmadığı, suyun Musa aleyhisselâmı ve kavmini boğmadığı gibi. Hem yasaların işliyor olması, bağımsız ve mutlak otonom olarak fonksiyonlarını yerine getiriyor demek değildir, hariçten yardım almak durumundadırlar. Heran, varlıkta herkes ve her ne varsa yüce Allah'tan bir talepte bulunmaktadır. O da aynı anda herkesin imdadına yetişmekte, meşru ve makbul talebine, duasına icabet etmektedir. Her bir varlığın ihtiyacı ve talebi farklıdır, Allah hepsinin ihtiyaçlarını karşılar. Ayet bize sadece yeryüzünde yaşayanların değil, göklerde olan tüm varlıkların da O'na muhtaç olduklarını anlatmaktadır.

"O hergün bir iştedir." Hiçbir işin görülmesi diğerinin görülmesine engel değildir. İnsan aynı anda iki yerde olamaz, aynı anda birden fazla –mesela bir iki işi yapsa da– onlarca işi yapamaz. Yüce Allah için ise böylesine sınırlamalar, kısıtlamalar düşünülemez. O, değil birkaç işi sonsuz sayıda işi aynı anda yapar, dileyenin ihtiyaçlarını karşılar. Hakikat bu iken "**Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**"

سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ
الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

فَانفُذُوا۟ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

31. Ey iki ağırlık (olan ins ve cin)**, yakında** (hesabınızı görmek üzere) **sizin için de vakit bulacağız.**

32. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

33. Ey cin ve ins toplulukları, eğer göklerin ve yerin bucaklarından aşıp-geçmeye güç yetirebilirseniz, hemen aşın; ancak 'üstün bir güç (sultan) **olmaksızın aşamazsınız.**

34. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

35. İkinizin de üzerine ateşten yalın bir alev ve (bakır gibi erimiş) **kıpkızıl bir duman salıverilir de 'kurtulup-başaramazsınız.'**

36. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

31. ayet iki türden ilginç bir sıfat üzerinden söz eder: "**Sekaleyn** (iki ağırlık)". Tefsirciler bunların "insanlar ve cinler toplulukları" olduklarını söylemişlerdir. Kelime "ağırlık (sıklet)" için kullanılır, bu durumda maddi cisimlerden söz edildiğini düşünebiliriz. İnsanların maddi ağırlığı var, bulundukları yerde bir hacim işgal ederler. Mesela bindiğimiz bazı asansörlerde "520 kg. ağırlık taşır, 6 kişiden fazla binilmez" şeklinde bir uyarı levhasını okuruz. Ağırlığı olan yer işgal eder. Eşzamanlı insanların toplamı yeryüzü üzerinde bir ağırlık teşkil eder. "**Sekal**" kelimesini lafzi anlamıyla yani maddi ağırlık olarak ele aldığımızda insan için uygun düşse de, cinler için uygun düşmez. Cinler insanlar gibi fizyolojik-biyolojik özelliklere, ağırlığı olan bedene sahip değildirler. Hatta biz insanlar, hayvanlar veya bitkiler gibi mekân bağımlı oldukları söylenemez. Bu durumda ayetin maddi ağırlıktan çok ahlaki-manevi tutum ve davranışlarıyla ağırlık teşkil eden varlıklara yani ahlaki davranışlarıyla ağırlık yapan ya da bulundukları vasatta şu ve bu fonksiyon gören, fonksiyonlarıyla olumlu olumsuz, iyi kötü, hayırlı-şerli etki ve sonuçlara yol açan insanlara ve cinlere göndermede bulunduğunu söylemek daha mantıklı görünüyor.

Hakikaten insanların tabiata maliyetleri var, kurallara göre kullanmadıkları zaman çevreye büyük zararlar verirler, canlı bir varlık olarak tabiat onların ağırlığı altında ezilir, yer yer hayatiyetini, fonksiyonlarını kaybeder. Muhtemelen cinler de yaşadıkları evrende benzer sonuçlara yol açan tutum ve davranışlarda bulunmakta, doğal çevrelerini, kendileri var edilmiş iklim ve

atmosferlerini tahrip etmektedirler. Kur'an'ın genel ifadesinden insanlar ve cinlerin paralel evrenlere sahip olduklarına ilişkin imalar çıkarmak mümkün görünmektedir. Şu veya bu ontolojik özelliklere sahip bulunsunlar, aslolan sınanmakta olan iradi varlıklar olarak insanların ve cinlerin Allah'a karşı belli sorumluluklar taşımalarıdır. Asli görevleri ve sorumlulukları Yüce Allah'a ibadet etmek, ona layık kullar olmaktır. Buna göre sorumluluklarını yerine getirmedikleri zaman hem kendi tabiatlarına-evrenlerine zarar verirler, ağırlıkları altında yaşadıkları çevre ezilir, tahribata uğrar hem bütün evrenlerin mülküne sahip olan Allah'a karşı suç işlemiş olurlar. Böyle olunca ins ve cin topluluklarının işledikleri ağır suçların cezasını dünyada ve ahirette vereceklerdir. Eğer bu açıklama doğru ise ayet sadece ahirete ilişkin değil, dünyaya da ilişkin önemli mesajlar vermektedir. (Bkz. 6/En'am, 128 ve 130. ayetlerin açıklaması.)

Dünyada veya daha genel ifadesiyle yaşadıkları evrende insanlar ve cin toplulukları (Ma'şere'linsve'l cin) "ağır suç (cürmün sakil)" işlediklerinde, bilmeliler ki Allah'ın ikabından ve azabından kaçış yoktur. "Kaçış" olarak çevirdiğimiz kelime "n.f.z"den türeme olup Ragıb'a göre "ok, matkap ve yetki" anlamına gelir. Demek oluyor ki kelime üç eylem biçimine işaret eder. İlki ok gibi hızla kaçmak, bir yerden bir yere süratle havada fırlamak. İkincisi kaçarken matkap gibi görünür ve görünmez cisimleri delip ilerlemek, tünel açmak; üçüncüsü bir işi, bir emir yerine getirmek, infaz etmek. Bütün bunlar belli bir bilgi, güç, alet ve edevatla olacağından kaçmayı planlayan topluluğun "sultan"a sahip olması gerekir. Uzayda köşe bucak kaçacak, boşlukta uçacak, ilerleyecek topluluğun bu eylemi yapmasının bir amacı olmalı. Ayetin genel bağlamından bunun "Allah'ın azabından kaçış" olduğunu söylemek mümkün; nitekim müfessirler de öyle anlamışlardır.

Bu doğrudur, fakat ayeti sadece ahirete ilişkin bir eylem ve tutumla sınırlandırmak doğru değilse, kaçışın ikinci bir amacı olabilir ki o da insanın veya cinlerin kendi evrenlerini tahrip edip yaşanamaz hale getirdikten sonra başka evrenler aramaya koyulmaları veya yeryüzünde haksız hâkimiyet kurmakla yetinmeyip başka gök cisimlerinde, Ay gibi uyduları veya Mars gibi gezegenleri de yozlaşmış ahlaki kimlikleriyle istila etmeye kalkışmaları.

Eğer günahkâr topluluklar hakettikleri cezadan kurtulmak veya başka gezegenlere de gidip orada yeni koloniler kurmak üzere harekete geçmeyi düşünüyorlarsa, ayet onlara meydan okumakta, buyurun yapabiliyorsanız yapın demektedir. Meydan okuma, planlanan eylemin imkânsızlığını ifade etmiyor, bunun ancak bir güç, araç-gereç, yasaların-yolların bilinmesi (sultan) ile mümkün olabileceğini söylüyor. Ancak bilmeniz gereken şu ki, yüce Allah'tan

kaçamazsınız, hakettiğiniz azabı mutlaka göreceksiniz, çünkü değil yeryüzü veya içinde yaşadığınız evren, varlık âleminin tamamı Allah'ın mülküdür, kudret eli altındadır. Kaldı ki, diyelim başka gezegenlere ulaşabildiniz, ahlaki tutumunuzu, perspektifinizi, inançlarınızı, bakış açınızı ve hayat tarzınızı değiştirmedikçe orada da karşılaşacağınız sonuç yaşadığınız evrende ortaya çıkardığınız sonuçtan farklı olmayacaktır. Bütün evrenleri dolaşsanız dahi sonuç değişmeyecektir. Çünkü Çinlilerin dediği gibi "*İnsan gittiği yere kendisini de beraberinde götürür.*" Yapmanız gereken basit şey Allah'a itaat etmek, hükümlerini hayatınızda rehber edinmek, elçilerin tebliğlerine kulak verip ilahi iradeye teslim olmaktır.

Arzın derinliklerine inip kurtuluş alanı olabilecek bir yer de bulmak mümkün değildir. Gezegenin merkezinde de ateş var, tam merkeze doğru gitmeye kalkışanları bu ateş yığını yakar.

35. ayet dünyadan kaçışın kurtuluş için çare olmadığını veciz bir ifade ile dile getirir. Kendi evreninizin kozmik sınırlarını aşmaya başlar başlamaz güvende değilsiniz, üzerinize ateşten yalın alevler ve bakır gibi erimiş kıpkızıl bir duman salıverilir. Uzayda her an muazzam değişimler olmakta, gezegenlerin, yıldızların yüzeylerinde patlamalar, parçalanmalar, dağılmalar vuku bulmaktadır. Bazen öylesine meteor fırtınaları vuku bulur ki her bir parça milyonlarca ton ağırlığında olur; saçtığı ateş, erimiş bakır gibi korları önüne çıkanı yakıp yıkar. Yıldız patlamalarıyla ortaya çıkan ışınlar, gaz ve toz bulutları ile yüksek ısı, nükleer bulutlar, dumanlar insanlar gibi cinleri de imha edecek özelliklere sahiptirler; cinler ateşten yaratılmışlarsa kapasitelerinden milyarlarca kat üstün ateşin onları imha etmemesi düşünülemez.

Bir azap olarak kaçmaya çalışan ins ve cin toplulukları üzerine "salıverilir." Bizim "salıverilir"diye çevirdiğimiz "yürselu" fail-i meçhul olup bu fiilin arkasındaki fail hakikatte malumdur yani yüce Allah'tır. Manası, Allah evrendeki kuvvetleri harekete geçirir, üzerinize ateş yağar.

"Üzerinize salıverilir (yurselualeyküma)" tesniye gelmiştir yani iki topluluk. Bunların insanlar ve cinler olduğu açıktır. Burada hayli ilginç bir nokta var. Acaba ahlaki yozlaşma, kuralları ihlal ve evrenlerini yaşanamaz hale getirdikten sonra göklere kaçmaya, göç etmeye karar veren insanlar ve cinler, kaçışı ayrı ayrı mı yapacaklar yoksa birlikte mi gerçekleştirmeye çalışacaklar. Fiil tesniye geldiğine göre iki topluluğun birlikte, aynı mod ve bağlamda kaçma teşebbüsünde bulunacakları tahmininde bulunabiliriz. Böyle ise aralarında bir iletişim, bir karar birliği, bir işbirliği olması gerekir ki, belki de ilerleyen zamanlarda insanlar ve cinler arasında bugün için bize hayli garip hatta imkânsız gibi görünen

bir iletişim, bir işbirliği olacak ve kaçışı birlikte yapmaya karar vermiş olacaklar. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir! Bizim ki sadece bir çıkarımdır.

فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

37. Sonra gök yarılıp yağ gibi erimiş olarak kıpkırmızı bir gül olduğu zaman;

38. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

39. İşte o gün ne insana ne cin'e günahından sorulmaz.

40. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

41. (Çünkü o gün) **Suçlu-günahkârlar, simalarından tanınır da alınlarından ve ayaklarından yakalanırlar.**

42. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

43. İşte bu, suçlu-günahkârların kendisini yalanladıkları cehennemdir.

44. Onlar, kendisiyle alabildiğine kaynar hâle getirilmiş su arasında dönüp-dolaşırlar.

45. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

37. ayet açık bir biçimde kıyamete, kozmik düzenin sonuna doğru işaret etmektedir. Bu dehşet verici olayda gök yarılıp yağ gibi eriyecek, kırmızı gül gibi görüntü verecek. Bilimde ve teknolojide sağlanan gelişme ile uzaydan elde edilen fotoğraflarda bu tasvire birebir örtüşen görüntüler elde edilmektedir. Nova veya süpernova adı verilen yıldız ölümleriyle oluşan bulutsular bu türden bir resim/görüntü vermektedirler. Arap yarımadasında sadece yerden göğe çıplak gözle bakabilen bir insanın –peygamberin– bu tasviri yapması mümkün değildir, çünkü çıplak gözün bir yıldızın ölümüyle oluşan bu resmi görüp teşhis etmesi düşünülemez. Bu harikulade tasvir Kur'an'ın mucize olduğunu göstermeye yetmektedir.

39. ayet kıyametin kopması, hesabın görülmesi ve herkese müstahak oldu-

ğu karşılık tayin ve tespit edilirken insanlara ve cinlere sorulmayacak. Bu tabii ki cezaların muhakemesiz verileceği anlamına gelmez. Aksine Yüce Allah zerre miktarı kim ne hayır veya şer işlemişse ona karşılığını verecektir, dünyada kullarına zulmetmediği gibi ahirette de ceza takdirinde haksızlık yapmayacaktır. Ancak muhakeme safhası sona erip de ceza takdir edildikten sonra infaz konusunda suçlu günahkârlara sorulmayacaktır. Çünkü artık iş işten geçmiş, hüküm verilmiştir (28/Kasas, 78). Suçlu-günahkârları yüzlerinin siyahlığından, suratlarını kaplayan korku ve utançtan teşhis etmek mümkün, her halleriyle kendilerini ele vermektedirler (20/Taha, 102; 3/Al-i İmran, 106). Cezalarını feci bir şekilde çekeceklerdir. Yüce Allah'ın her suçluya cezasını vermesi adaletinin gereğidir ve bu da nimeti yalanlanması mümkün olmayan yüce bir Rab olduğunu göstermektedir.

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتَانِۚ ﴿٤٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۚ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَا
اَفْنَانٍۚ ﴿٤٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِۚ ﴿٥٠﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِۚ ﴿٥٢﴾ فَبِاَيِّ
اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى فُرُشٍ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍۜ وَجَنَا
الْجَنَّتَيْنِ دَانٍۚ ﴿٥٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ
الطَّرْفِۙ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّۚ ﴿٥٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۚ
﴿٥٧﴾ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُۚ ﴿٥٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾
هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُۚ ﴿٦٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾
وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِۚ ﴿٦٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۙ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَّتَانِۚ
﴿٦٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۚ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِۚ ﴿٦٦﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۚ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌۚ ﴿٦٨﴾ فَبِاَيِّ
اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۚ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌۚ ﴿٧٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِۚ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِۚ ﴿٧٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِۚ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّۚ ﴿٧٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِۚ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍۚ ﴿٧٦﴾ فَبِاَيِّ
اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

46. **Rabbin makamından korkan kimse için ise iki cennet vardır.**
47. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
48. **Çeşit çeşit 'inceliklere ve güzelliklere'** (veya her türden sık ağaçlara) **sahiptirler.**
49. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
50. **İkisinde de akmakta olan iki pınar vardır.**
51. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
52. **İkisinde de her meyveden iki çift vardır.**
53. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
54. **Astarları, ağır işlenmiş atlastan yataklar üzerinde yaslanırlar. İki cennetin de meyve-devşirmesi** (ordakilere) **yakın** (kolay)**dır.**
55. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
56. **Orada bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş kadınlar vardır ki, bunlardan önce kendilerine ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur.**
57. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
58. **Sanki onlar yakut ve mercan gibidirler.**
59. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
60. **İhsanın karşılığı ihsandan başkası mıdır?**
61. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
62. **Bu-ikisinin ötesinde iki cennet daha var.**
63. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
64. **Alabildiğine yemyeşildirler.**
65. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
66. **İçlerinden durmaksızın fışkırıp-akan iki pınar vardır.**
67. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
68. **İçlerinde** (her türden) **meyve, eşsiz-hurma ve eşsiz-nar vardır.**
69. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
70. **Orada huyları güzel, yüzleri güzel kadınlar vardır.**
71. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
72. **Otağlar içinde korunmuş huri kadınlar.**
73. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**
74. **Bunlardan önce kendilerine ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur.**
75. **Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?**

76. Yeşil yastıklara ve çarpıcı güzellikteki döşeklere yaslanırlar.

77. Şu hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

78. Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin adı ne yücedir.

46. ayette sözü geçen "**Rabbin makamı**" Yüce Allah'ın huzurudur. Dünyada yaşayan insan eğer günün birinde kendisini yaratıp dünyaya gönderen Rabbi'nin huzuruna çıkacağını aklından çıkarmaz, hayatını bu bilgi ve bilinç üzere yaşarsa, vakti geldiğinde yapıp ettiklerinin ödülü olarak cennete girmeyi hak eder.

Burada ilginç bir biçimde "**iki cennet**"ten bahsedilmektedir. İki cennetin ne anlama geldiği konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Belirtmek gerekir ki konuyla ilgili öne sürülen görüşlerin tamamı tahminidir. Buna göre:

a) İki cennetten kasıt yukarıdaki ayetlerde durumlarından bahsedilen insanlara ve cinlere ayrılmış bulunan iki cennettir. Buna göre dünya hayatında paralel evrenler-hayatlar varsa, kıyametin kopmasından sonra da paralel cennetler vardır,

b) İki cennetten biri cismani-maddi zevk ve lezzetlere, diğeri ruhani-manevi lezzet ve zevklere hitap etmektedir,

c) **Zemahşeri**'ye göre birinci cennet sınavı başarıyla vermiş mü'minlere, ikincisi onlardan sonra gelenlere, zürriyetlerine, yakın akrabalarına tahsis edilmiştir,

d) Mü'minlerin bilinç düzeyleri ve amellerinin kalitesi bakımından yüksek olan cennet ile daha aşağı seviyede olan cennet,

e) Biri iman ve amellerin tam karşılığı hak edilmiş ödül olan cennet, diğeri ilaveten yüce Allah tarafından bağışlanan cennet,

f) İslami hükümlerin yaşandığı ve dünya cenneti olan Daru'l İslam –ki eğer İslami ruh, ahlak ve hükümler hakkıyla yaşanıyorsa burası Daru's Selam (barış, huzur ve güvenlik yurdu) olur– ile ebedi mutluluk ve kurtuluşun sağlandığı ahiret cenneti.

Belirttiğimiz üzere bunlar birer tahmin olup en doğrusunu Allah bilir. Şu veya bu cennet olsun Yüce Allah nimet sahibidir, O'nun nimetleri inkâr edilemez.

Cennet harikulade yerdir, çeşitli nimetler ve güzelliklerle donatılmıştır. Dalları birbiri içine girmiş ağaçlarla doludur. Her iki cennette fışkıran pınarlar vardır. Erişimi kolay meyvelerden çifter bulunmaktadır, meyvelerin her türü tatlı ve lezzetlidir. Cenneti hak edenler astarları ağır işlenmiş atlastan yastıklara yaslanırlar. Onlara eşler bağışlanmıştır, bunlar "**bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş**" halde yanlarında bulunurlar, daha önce bu kadınlara ne insan

dokunmuş ne cin, bekâretlerini korumaktadırlar. Yakut ve mercan gibi cazibeli ve değerlidirler. (Bkz. 32/Secde, 17; 37/Saffat, 48-49).

60. ayet "**İhsanın karşılığı ihsandan başkası mıdır?**" diye sorar. Bu anlamlı bir soru olup esasında cevabı sorunun içinde bulunmaktadır. Yeryüzünde ilahi iradeye teslim olmuş olarak hayatlarını iyilikle, güzellikle geçirenler tabii ki ahirette iyilik ve güzellikle karşılanacaklardı. Nitekim böyle oldu. İçine girdikleri cennetin her tarafı iyilik ve güzelliktir. Bu onlara daha önce yüce Allah tarafından kendilerine vaadedilmişti, yüce Allah vaadini yerine getirdi (7/A'raf, 44).

62. ayette yukarıda haber verilen iki cennetin ötesinde, iki cennetten daha söz edilmektedir. Bu durumda dört cennetin vaadedildiği görülür. İbn-i Abbas'a göre yukarıda anlatılan cennetlerden daha aşağı seviyede iki cennet vardır. Ancak daha ötede iki cennet manası çıkaranlar da vardır. Kimilerine göre buradaki iki cennetten biri kişiye ait özel cennet alanı, diğeri dost ve yakınlarıyla paylaştığı cennet alanıdır. En doğrusunu Allah bilir.

Bu cennetler de yemyeşildirler, içlerinde daimi olarak fışkıran pınarlar; her türden meyve, mesela eşsiz hurma, nar bulunmaktadır. Yine oradada güzel huylu, güzel yüzlü bakışlarını bir göz kırpması kadar dahi erkeğinin üzerinden ayırmayan eşler vardır, otağlar içinde korunmuşlardır, başkalarının eli onlara değmiş değildir. Bu cennetlerde de mü'minler yeşil yastıklara ve döşeklere yaslanmış olarak birbirleriyle sohbet etmektedirler. Bütün bunlar Allah'ın nimetleridir, aklı başında ve şükretme bilincine sahip hiçbir kul bu nimetleri inkâr edemez, yalanlayamaz.

Netice-i kelam: "Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin adı ne yücedir!" Bizim "yüce" diye tercüme ettiğimiz "tebareke" bereketten kutlu ve sabit demektir. Suyun "biriktiği" yerlere, gölet veya küçük havuzlara "birke" denir. Bu sebatı ve sürekliliği ifade eder. Yüce Allah'ın adı kutlu, sabit ve daimidir. "Âlemlere uyarıcı olsun diye, kuluna Furkan'ı indiren (Allah) ne yücedir!" (25/Furkan, 1.)

Hz. Peygamber (s.a.) "Ya ze'l celali ve'l ikram (Sonsuz büyüklük ve ikram sahibi Allahım!" diye dua etmeyi ihmal etmeyiniz, bunu sık sık söyleyiniz" buyurmuştur. (Tirmizi, Deavet, 92 ve Ahmedbin Hanbel, Müsned, IV, 177.)

Rahmân sûresinin (55) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

56- Vâkıa Sûresi

Mekke'de indirilen bu sûre 96 âyettir. Sûre adını ilk ayette geçen "**Vâkıa** (olay)" yani kıyâmetten almaktadır. Taha (20) sûresinden sonra, Şuara (26) sûresinden önce indirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ﴿٣﴾ اِذَا
رُجَّتِ الْاَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَآءً مُنْبَثًّا ﴿٦﴾

1. **Vâkıa vuku bulduğu zaman,**
2. **Onun vukuuna yalan diyecek yoktur.**
3. **O aşağılatıcı, yücelticidir.**
4. **Yer, şiddetli bir sarsıntıyla sarsıldığı**
5. **Ve dağlar darmadağın olup ufalandığı,**
6. **Derken toz duman halinde dağılıp-savrulduğu** (zaman).

"**Vâkıa**" vuku bulması, gerçekleşmesi kesin olan olay demek olup kıyâmete işaret eder. Her ne kadar kopmasından önce, mesela şimdiki durumda kıyâmetten şüphe eden, böylesine köklü ve kapsamlı kozmik bir hadiseyi mümkün görmeyenler varsa da, vuku bulduğu zaman bu şüphe ve tereddütlerin hiçbiri kalmayacak, kimse kıyâmet gerçeğini yalanlayamayacaktır. Kıyâmetin vukuu başa gelen (kafaya çarpan) bir olaydır. Başa gelen şey inkâr edilemez; mesela kafası yarılan kimse "kafam sapasağlam duruyor" diyemez.

Sosyolojik dilde "vâkıa" zamanda bir kere vuku bulup tekrarı mümkün olmayan olaydır. Mesela Bedir Savaşı'nın Miladi 624, Hicri 2. Yılda, İstanbul'un fethinin 1453'te vuku bulması gibi. Bir daha ne 624'te, ne 1453'te benzer olay-

lar vuku bulacaktır, bunlar birer "Vâkıa"idi. Kıyâmet de bir kere kopacaktır, yeryüzünde hayat olmayacak, kıyâmetin kopmasından sonra insanlar dirilecek ve yepyeni bir hayat başlayacaktır.

Ebussud'a göre, kıyâmetin vukuu anında buna şahit olanlar hem bizzarure kıyâmeti doğrulayacaklar hem de "Tek olan Allah'a iman ettik" (40/Mü'min, 84) diyecek, demek zorunda kalacaklar.

Kıyâmetin kopuşunun kozmik bir hadise olmasının ötesinde **Taberi, Zemahşeri** ve **İbn-i Atıyye** gibi tefsircilerin benimsediği görüşe göre, bu olayın insan açısından iki anlamı vardır: İlki, inkâr edenleri alçaltacak, onu doğrulayanları yüceltecek; ikincisi dünya hayatı sırasında kıyâmetin kopacağını bildiği, buna inandığı halde gerektiği gibi hareket etmeyen, sonsuza kadar yaşayabileceğini veya yapıp ettiklerinin hesabını vermeyeceğini zannedip –ki bu zavallıca bir yanılgıdır– kul hakkı yiyen, hak ve hukuk ihlal edenler hesap gününün başlamasıyla yine alçalacaklardır. Sahih iman ve salih amel üzere yaşayıp ömrünü tamamlayanlar da yüceleceklerdir. Kıyâmetin kopmasıyla benzer yücelme veya alçalmanın ahiret için söz konusu olduğunu düşünen tefsirciler vardır.

Daha çağdaş bakış açısına sahip olanlara göre bu olay kıyâmetle birlikte kâinatın bütününde vuku bulacak temel fizik, kozmik değişikliklere, altüst oluşlara işaret etmektedir.

Bu olağanüstü olayın vuku şekli yerin şiddetli bir sarsıntı geçirmesidir. Elbette bu bugüne kadar kaydedilmiş bulunan en yıkıcı depremlerden çok daha büyük ve yıkıcı olacaktır. Yerbilimcileri, 12 büyüklüğünde bir depremin yeryüzünde taş üstünde taş bırakmayacak kadar yıkıcı olduğunu söylemektedirler. Kıyâmetin başlangıcı –muhtemelen insanın daha iyi anlaması için– "deprem"le anlatılmaktadır. (99/Zilzal, 1-2). Şu var ki deprem başlar ve biter. Kıyâmet ise yerin başka yere, göklerin başka göklere dön(üş)mesi, herşeyin altüst olması demek olup en yıkıcı depremle dahi bir tutulamaz. "Sarsıntısı çok korkunç bir şeydir" (22/Hac, 1; 18/Kehf, 47). Şiddetinin dehşetini, hiçbir şeyin bir daha eski durumunda kalmayacak şekilde yerinden oynatılmasından anlıyoruz. Dağlar unufak olacak, sağa sola pamuk gibi uçuşacak. Muhtemelen artık yer çekimi kendi fonksiyonunu yerine getirmeyecek olduğundan dağılan dağlar, büyük kütleler toz duman halinde boşluğa savrulacaklardır. Bu müthiş olay 101/Karia, 5. ayette "Dağlar atılmış yün gibi olduğu" ve 78/Nebe, 20'de "Dağlar yürütülüp serap haline geldiği" zaman buyrularak tasvir edilmiştir.

İbn-i Abbas, dağların uzay boşluğundaki bu toz zerrecikleri misali dağılma, savrulma halini, güneş ışınlarının pencereden içeri girdiğinde görünen toz zerreciklerine benzetmiştir. Bu dünyanın da içinde yer aldığı uzay boşluğuna

nispetle doğru bir tasvirdir. Bizim bakış veya algımız açısından en büyük dağlar ne kadar büyük olursa olsun, milyonlarca ışık yılı uzakta olan milyarlarca yıldızın olduğu uzaya nispetle birer toz zerreciği hükmündedir.

وَكُنْتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ﴿٧﴾ فَاَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ مَا اَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾
وَاَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ مَا اَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ﴿٩﴾

7. **Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman;**
8. **İşte o "Ashab-ı Meymene", ne** (kutludur o) **"Ashab-ı Meymene"!**
9. **"Ashab-ı Meş'eme" ne** (mutsuz ve uğursuzdur o) **"Ashab-ı Meş'eme"**

Bu arada büyük bir zaman aralığının olduğu anlaşılıyor. Yani büyük kozmik olay olan kıyâmet kopuyor, diriliş vuku buluyor, mahşer oluyor ve hesap günü başlıyor. Bu aşamadan sonra insanlar üç ana gruba ayrılacaklardır:

a) Kitapları sağ yanlarından verilenler (Ashabu'l-Yemin);

b) Kitapları sol yanlarından verilenler (Ashabu'ş-Şimal);

c) İman, iyilik ve hayır yarışıp öne geçenler ve yakınlaştırılanlar (Es Sabikun el Mukarrebun).

İki temel kategori iman edenler, iyilik edenler ile inkâr edenler ve ömürlerini kötülük yapmakla geçirenler. Bunlar "sağ" ve "sol" kelimeleriyle ifade edilmektedirler. Buna biraz yakından bakalım:

Sûrenin 38. ve 41. âyetlerinde "**Ashabu'l-Yemin**" ve "**Ashabu'ş-Şimal**" tabirleri kullanılır. Bazıları, Ashabu'l-Yemin'e "sağcı", Ashabu'l-Şimal'e "solcu" karşılığını vermektedirler; sûrenin genel bağlamı ve ayetlerin siyak ve sibakı açıkça "kıyâmet"ten ve "ahiret hayatı"ndan bahsedildiğini gösteriyor. Buna göre:

1) Kıyâmeti ve ahiret hayatını anlatan bu sûrede geçen âyetleri dünyada özellikle 18. yüzyılın sonlarına doğru (1789 Fransız İhtilali'yle) ortaya çıkmış bulunan modern siyasal gruplaşmalara dayanak olarak göstermek yanlıştır.

2) Bu tabirler siyasi tercihleri de içine alan genel bir durumun, bir tavır alışın sembolleridir. Herkesin yapıp ettiklerini içine alan (amel-hesap) defteri, insanın önceden tavır alışlarına ve davranışlarına göre ya sağından veya solundan kendisine verilecektir. Defterini "**sağ yanı**"ndan alan kişi mü'mindir ve mükâfatı haketmiştir, defterini "**sol yanı**"ndan alan kişi ise suçlu-günahkârdır, cezaya müstahak olmuştur.

Bu açıdan sağ partileri tercih edip de haksızlıklara, sınıf çelişkilerine, sömürüye karşı çıkmayan, aksine kendisi de böylesine adaletsiz bir sosyo-ekonomik düzenden yararlanan kişi modern tanımlamalara göre "**sağcı** " adde-

dilse de, ayetlerin işaret ettiği ahiretteki gruplaşmada "**sol kategori**"de yer alacaktır. Aksi de mümkündür. O halde Kur'an terminolojisinde "**sağ** ve **sol**" sahih iman, salih amel, adalet, yüksek ahlaki tutum ve ma'ruf olana karşı olumlu veya olumsuz tutumla belirlenir. Kur'ân'ınsağ'ı olumlu, sol'u olumsuz kullanması anlamlıdır. Latincede sol meş'um, uğursuz, eski Almancada eğri; sağ ise, kibar ve imtiyazlıdır. Cehenneme inen yol sola bükülür, Tevrat'a göre "Rabbin sağında sevgili kullar oturacaktır". Araplar da kadim zamanlardan beri sağ yanı hayra, sol yanı şerre izafe etmişlerdir.

Sağ ve sol'un sembolik anlamda kullanıldığı başka alanlar da vardır. Hz. Peygamberin birtakım fiili sünnetleri öyledir. Mesela yemek sağ elle yenir, mescide sağ ayakla girilir, sol ayakla çıkılır vs. Bunlardan amaç, sevabı yanında Müslümanın günlük hayatına belli bir disiplin, bir düzen kazandırmaktır. Örnek olarak, bir topluluk kapalı bir yere gireceği zaman, sağdan girmesi sünnettir. Bu, fakir-zengin, soylu-az soylu ayırımları ortadan kaldırıcı, terbiye edici bir uygulamadır. Peygamberin kendisi bile bazen, başta veya sağda olmadığı için ashabından sonra kapalı yere girmiş ve sadece boş bulduğu yere —bu yer aşağıda olsun, üst yerde olsun— oturmuştur. Bu sünnetten de hareket edilerek Müslümanların "**sağcı**" olduklarını söylemek mümkün değildir; hatta aksi söz konusudur. Çünkü sosyo-politik anlamıyla sağ hiyerarşiktir, sınıf ayrımına dayanır.

Teknik açıdan da "**Ashabü'l-Yemin**" ve "**Ashabü'ş-Şimâl**" sağcı ve solcu, diye tercüme edilemez. Kur'ân da sağcı solcu, dememiştir. Kıyâmette Müslümanın bir sembolü olarak bilinen bu âyet, doğrudan ekonomik ve ideolojik bir fonksiyonu ifade etmiyor. "**Ashabü'l-Yemin:** Sağ Ehli", "**Ashabü'ş-Şimal**: Sol Ehli" demektir. Bu bir izafet terkibidir. Meselâ "ateş ehli" kastedilen "Ashabu'n-Nar"ı, "ateşçi"; Hıristiyan ve Yahudileri kasteden "ehlikitab"ı "kitapçılar" olarak tercüme edemeyiz. Kaldı ki Araplar sağcıya "Yeminiyy", solcuya "Yesariyy" derler. Yesariyye ve yeminiyye birer kavramdırlar. Kur'ân'dayeminiyy ve yesariyy geçmez. Peygamber Efendimiz (s.a.)'in hiçbir hadisinde de bu anlamda sağcı ve solcu tasniflerine rastlanamaz. (Bkz. Ali Bulaç, Çağdaş Kavramlar ve Düzenler, İstanbul-2013 baskısı, s. 178-184.)

Her iki sınıf insanın durumuyla ilgili vurgu, olayın büyüklüğünü, önemini anlatmak içindir. Sağ ehli cennete gireceklerdir, vurgu ile cennetliklerin karşılaşacakları ödülün güzelliğini ve büyüklüğünü; sol ehli ise cehenneme sürüleceklerdir, vurgu bunun korkunçluğunu anlatmaktadır.

Bazı tefsircilere göre sağ ehli ahirette Allah'ın nuru altında ilerleyenler, sol ehli bundan mahrum kalanlardır. Bu görüşte olanlara göre Hadid (57) sûresi 12 ve Tahrim (66) sûresi 8. ayetleri bu tefsiri desteklemektedir. Müslüman-

ların kendilerine layık görebilecekleri isim "**Müslüman**"dan başkası değildir: "O *(Allah), sizi 'Müslüman' olarak isimlendirdi.*" (22/Hac: 78) *"Allah'a çağıran, Salih amelde bulunan ve 'ben Müslümanlardanım', diyenden daha güzel sözlü kimdir?*" (41/Fussilet, 33)

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾

10. Yarışıp öne geçenler de, öne geçmiş öncülerdir.

11. İşte onlar, yakınlaştırılmış (mukarreb) **olanlardır.**

12. Nimetlerle-donatılmış cennetler içinde;

Üç grubun üçüncüsü hayır, iyilik ve güzellik yarışında öne geçenlerdir. Bunlar kelimenin gerçek anlamında öncüdürler. Tefsirciler bunların ilk Müslümanlar, muhacirler veya ilk kıbleye dönüp namaz kılan kimseler olduklarını söylemişlerdir. (Bu görüşü destekleyici ayetler için bkz. Tevbe, 100.) Ancak ayeti genel manada ele aldığımızda iman edenlerin, salih amellerde bulunanların tamamına hitap ettiğini söylemek mümkün. Dünya hayatında nerede bir fedakârlık, zahmetli bir iş varsa en önce bunlar atılır. Her hayırlı işin başında bunları görmek mümkün; yoksulları bunlar korur, haksızlıklara bunlar başkaldırır; doğru ve hak sözü bunlar dile getirmekten ve karşılığında gerekirse risk almaktan çekinmez. (Bkz. 23/Mü'minun, 57-61 ve 35/Fatır, 32. ayetlerin açıklaması.)

İşte bu kimseler; dünya hayatının seçkin mü'minleri, amellerinin haklı karşılığını alarak Allah'a yakın tutulmuş kimselerdir. Yüce Allah'ın sonsuz rahmetinde güzel bir yurtta barınmaktadırlar. Mertebeleri yüksektir. Her zerresi nimetlerle donatılmış veya nimeti hayli bol cennetlere yerleştirilmişlerdir.

"Nimetlerle donatılmış cennetler" herkesin özlemi ve maksududur. Cennet insanın dünyada iken çektiği can sıkıntısının olmadığı nimet yurdudur. Bizim "en iyi"ye olan tutkumuz vardır ama kusurlu bir dünyada yaşıyoruz, bu tutkuyu hiçbir zaman gerçekleştiremeyiz. Devamlı evde olan çocuk dışarı çıkmak ister, yetişkin sağlıklı ve zinde olmaya çalışır, hiçbirimiz ebedilik duygusunu içimizden atamayız. Hepimiz hakikatin kucağıyla buluşmak isteriz. Beden ve içinde yaşadığımız tabiat, maddi evren bizimle hakikat arasına çekilmiş perde gibidir. Bunun kalkmasını hakikatin kendini olduğu gibi göstermesini arzu ederiz.

ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾

13. Birçoğu geçmiş (ümmet)**lerden,**

14. Birazı da sonrakilerden.

Ayetler, tarihin iki temel kategorisi "**Evvelin**" ve "**Ahirin**"e işaret etmektedir. Yani kadim olanlar, öncekiler ve sonra gelen nesiller

Bazılarına göre, "**Evvelin**" Hz. Peygamber'e ilk inananlar, "**Ahirin**" sonra inanan ve Müslümanlara katılanlardır. Bu, garip bir tefsir değildir, öyle olması mümkündür. Ancak beşeriyetin genel durumu açısından da bu ayetlere bakabiliriz. Buna göre Evvelin olanlar, Hz. Âdem (a.s)'den Hz. Muhammed (s.a.)'e kadar olan nesiller yani kadim zamanların insanlarıdır. Bu durumda Ahirin olanlar Hz. Peygamber'den sonra gelenlerdir. Ya da ilk Müslüman nesil ile sonra gelenler. Zamansal takaddümleri gibi ahlaki erdemler, Hakikat'e sadakat ve ona duyulan sevgi açısından da Evvelin olanların Ahirin olanlara bir üstünlüğü olduğu anlaşılıyor. Bu sayısal bir üstünlüktür, çünkü Evvelkilerden daha çok sayıda insan Sırat-ı Müstakim üzere yaşamıştır. İlk nesillerin hayrı sonrakilerden daha fazla olabilir ama son nesillerin içinden buna talip olanlar daha az bir emekle aynı sonucu, belki daha fazlasını tahsil edebiliyorlar. Az emekle büyük hasat mümkündür. Çünkü hakikat şu ki, "**Zamanın sonunda insan hüsranda, ziyandadır**." (103/Asr, 1). Kısaca zaman –tarih, iddia edildiğinin aksine hep daha "ileri" ve "daha iyi"ye doğru değil, iyilerin azaldığı, kötülerin daha çok inisiyatif sahibi olup etkilerini yaydığı bir istikamette seyretmektedir.

Abdullah ibn-iMes'ud'dan: "Deriden yapılmış bir çadır içinde kırk kişi kadardık. Allah'ın Resûlü (s.a.) bize '-Siz cennetliklerin dörtte biri olmaya razı mısınız?' Biz '-Evet' dedik. 'Üçte biri olmaya razı mısınız?" dedi. Biz '-Evet' dedik. Bunun üzerine 'Muhammed'in canı kudret elinde bulunan Allah'a andolsun ki, ben sizin cennetliklerin yarısı olacağını umarım. Çünkü cennete Müslüman olmayan kimse giremez. Siz müşriklere nispetle kara öküzün derisindeki beyaz benek ya da beyaz öküzün derisindeki siyah benek gibisiniz' buyurdu." (Buhari, Rikak, 45; Müslim, İman, 377.) Bu hadisi, cennete girecek insanların beşeriyetin geneline göre hayli küçük bir oran teşkil edeceğini göstermektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde insanların çoğunun iman etmeyeceği, akıl etmeyeceği ve şükretmeyeceği bildirilmektedir.

Bir başka hadiste şöyle buyrulmuştur: "Benim ümmetim yağmur gibidir. Baş tarafı mı hayırlı, son tarafı mı, bilinmez." (Tirmizi, Emsal, 6; Müsned, III, 130.)

عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ
وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا
يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ

طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

15. **'Özenle işlenmiş mücevher' tahtlar üzerindedirler.**
16. **Karşılıklı yaslanmışlardır.**
17. **Çevrelerinde ölümsüzlüğe ulaşmış gençler dönüp dolaşır;**
18. **Kaynağından** (doldurulmuş) **testiler, ibrikler ve kadehler,**
20. **Arzulayıp-seçecekleri meyveler,**
21. **Canlarının çektiği kuş eti.**
19. **Ki bundan ne başlarını bir ağrı tutar, ne de kendilerinden geçip akılları çelinir.**
22). **Ve iri gözlü huriler,**
23. **Sanki saklı inciler gibi;**
24. **Yaptıklarına bir karşılık olmak üzere** (onlara sunulur).
25. **Orada, ne 'saçma, boş veya çirkin bir söz' işitirler, ne günaha sokma.**
26. **Yalnızca bir söz** (işitirler:) **"Selâm, selâm."**

Cennetin tahtları özeldir ve özenle işlenmiştir. Süs malzemeleri mücevherdir (yakut, inci, altın teller vs.), yan yana veya birbirlerine yakın dizilmişlerdir.

Tahtlar üzerinde ve karşılıklı yaslanarak konuşmak, dünyada çekilen sıkıntılara bedeldir. Bu, aylakça vakit geçirmek demek değildir. Dünyada iken, belki rahat yüzü görmemişlerdi; hergün ve her durumda sefer halindeydiler; İslam'ın hayrına, insanların yararına çalışıp duruyor, Allah'ın ismini yüceltmek ve her tarafa götürmek için ter döküyorlardı. Şimdi amaçlarına ulaştılar. Belki dünyada iken birbirlerini çok istedikleri, oturup sohbet etmeyi çok arzu ettikleri halde buna zamanları ve fırsatları yoktu; belki ömürlerinin bir bölümünü zindanlarda, hapishanelerde geçirdiler. Devamlı sefer halinde oldukları için aile fertlerine, yakınlarına ve dostlarına yeterince vakit ayıramadılar. Şimdi hakettiklerini almış olarak ebedi nimetlerle donatılmış cennettedirler. Karşılıklı olmaları edebe uygun olandır, ayrıca her biri diğerinin sevincini ve mutluluğunu yüzünden okuyabilmektedir. (36/Yasin, 56.)

Onlara hizmet eden gençler ölümsüzdür, gençlikleri sona ermez, yaşlanmazlar. Dolayısıyla yaptıkları işten bıkıp usanmazlar, yorulup yüzlerini ekşitmezler, içlerinden -beş veya yedi yıldızlı otellerde veya lüks tatil yerlerinde

refahtan şımarmış müşterilere envai türlü yemek servis eden hizmetlilerin bu yemeklerden yemediklerini göz önüne getirecek olursak– "biz ne durumdayız onlar ne durumda, bu bir haksızlık" diye geçirmezler. Her an hizmetlerinde olarak etraflarında dönüp dolaşırlar. (76/İnsan, 19.)

Dünyada haram olan bazı şeyler cennette serbesttir. Dünyada mü'minler "kötülüğü emreden nefisler"nin güçlü istek ve arzularına sahip çıktıkları, kendilerini kontrol etmeyi başardıkları için şimdi bunlara nail olmuşlardır. Bazı sözlerin makamı olduğu gibi, bazı içeceklerin de makamı vardır. İçki dünya makamına ait değildir, burada sayısız kötülüklere sebebiyet verir ama cennette artık hiçbir kötülüğe yol açmaz. Mesela en başta şuur bulanıklığına sebep olmaz; insanın aklını başından alıp uygunsuz, olmadık; cana ve mala zarar veren; insanın toplum içindeki konumunu, itibarını küçük düşüren, hatta yerine göre yüzkızartıcı fiiller işlemesine sevketmez. Cennetteki içkiden bu özellik alınmıştır, buna mukabil verdiği tat ve keyif kat kat arttırılmıştır. Pınarlardan akar, özel testiler, kablar ve kadehler içinde servis edilir. (76/İnsan, 21.)

Kelime anlamıyla cennet, birbiri içine girmiş ağaçlar ve bahçeler bütünüdür. Cennette meyve olması doğaldır. Mü'minlere sunulacak meyve o kadar çok ve çeşitli ki, hangisini isterlerse kolayca önlerinde bulabilecekler, istediklerini seçip alabilecekler. Ama sadece meyve veya ot cinsinden değil, isteyen et de yiyebilir; öyle ki canı kuş eti istiyorsa ona kuş eti sunulur. (36/Yasin, 57.)

Amelleri sağ yanlarından verilenlere yaptıklarına karşılık olmak üzere huriler sunulur. Bunlar iri gözlüdür, insanın içini ferahlatır; gözlerinin iriliği içlerindeki zenginliği, sevgiyi berrak bir ayna gibi yansıtır. Bir başka beşer bunlara dokunmuş değildir, kişiye özel olarak halkedilmiş, bekletilmiş, öyle terbiye edilmiştir.

Hiç kuşkusuz "**Huri**" dişi çağrışımı yapar, dolayısıyla erkek mü'minler için söz konusu olduğu düşünülebilir. Ancak amel defterleri "sağ yanından verilecek olanlar" sadece erkekler değildir, aynı şekilde dünya hayatını başarıyla tamamlayan mü'min kadınlar da söz konusudur ve onlar da amel defterlerini sağ yanlarından alacaklardır. Bu durumda onlar için de "tertemiz eşler" olması gerekir. Burada soru, bunların dünyadaki eşleriyle mi, yoksa cennette ayrıca onlara başka eşlerin mi tahsis edileceği konusudur. Gayble, gelecekle ilgili bir konu spekülasyon yapmaya gelmez. Şu var ki, bir kadının dünyadaki eşinden memnun ise, ona olan sevgisini, sadakat ve bağlılığını son nefesine kadar korumuşsa, cennette çok daha nazik, sevecen ve ilgili olarak yine kendi eşiyle/kocasıyla birlikte olması hiç de garipsenecek bir durum değildir. Cennet kötülüklerin olmadığı mekân olduğuna göre, erkek veya kadının da kötülüklerden,

kötü huylardan arındıkları yer demektir. Eğer eşinden çok çekmişse, dünyada iken hiç sevmemişse ve ahirette de onunla bir arada olmak istemiyorsa ya da evlenmeden vefat etmişse Allah ona "**huri**"nin manevi üstün hasletlerine sahip bir erkek eş nasip etmesi O'nun rahmetinin sonucu olup Allah için pek kolaydır. Nitekim **"Yaptıklarına bir karşılık olmak üzere"** buyurması, Ashabul'l-meymene içinde erkek ve kadının bir arada zikredildiğinin delilidir. (Bkz. 2/Bakara, 25 ve 4/Nisa, 57.)

25 ve 26. ayetler, bizim görüşümüzü teyit etmektedir. Orada yani cennette olanlar saçma, boş veya çirkin söz işitmezler. "**Lağv**" teriminde her üç anlam da söz konusudur. Ancak lağv sayılabilecek, boş, can sıkıcı, saçma veya çirkin, üzüntü verici sözü sadece içki içtikleri ve birbirlerinden değil, beraber oldukları eşlerinden de işitmeyecekler. Dünyada eşleri üzen önemli etkenlerden biri birbirlerine üzücü, incitici sözler söylemesidir, bu cennette olmayacaktır.

O halde bu anlatımda dünya hayatında kadın-erkek ilişkisine dair ince bir gönderme olduğunu söyleyebiliriz. Az önce değindiğimiz gibi eşler çoğu zaman birbirlerini üzücü, saçma ve çirkin sözlerle incitirler, aralarında kavgalar böyle başlar veya kavganın çıktığının belirtisi bu sözlerdir. Ama bunlar cennette olmayacağından eşler birbirlerine sevgi ve saygı ile bağlanacaklardır. Hemcinsleriyle (erkekler ve kadınlar) olan ilişkileri bu yüksek düzeyde olacağı gibi, karşıt cinsleriyle (erkek eşi, kadın da eşiyle) bu yüksek düzeyde ilişki içinde olacaktır.

Bu mutluluk, keyif ve haz verici ilişkinin mümkün olan tek bir ifadesi vardır: "**Selam**!" Yani barış, esenlik, huzur ve hiçbir kaygı ve üzüntünün, çatışma düşüncesinin gölgeleyemediği mutluluk. Cenneti hak edenler, dünya hayatlarını selamın sebebi ve hakiki yolu olan "İslam" dinini benimseyerek geçirmiş, Allah'a ve hükümlerine gönülden "teslim" olmuş kimseler olarak sınavdan başarıyla çıkmışlardı; şimdi onun ebedi meyvelerini devşirmiş olarak selam ve selamet içinde yaşamaktadırlar. (10/Yunus, 10.) Bu onlara Yüce Allah'ın vaadiydi, O vaadini yerine getirmiş bulunmaktadır.

وَاَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا اَصْحَابُ الْيَمِينِۙ ﴿٢٧﴾ فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍۙ ﴿٢٨﴾
وَطَلْحٍ مَنْضُودٍۙ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَمْدُودٍۙ ﴿٣٠﴾ وَمَاءٍ مَسْكُوبٍۙ ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ
كَثِيرَةٍۙ ﴿٣٢﴾ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍۙ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍۙ ﴿٣٤﴾
اِنَّا اَنْشَاْنَاهُنَّ اِنْشَاۤءًۙ ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ اَبْكَارًاۙ ﴿٣٦﴾ عُرُبًا اَتْرَابًاۙ ﴿٣٧﴾
لِاَصْحَابِ الْيَمِينِۙ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِنَ الْاَوَّلِينَۙ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِنَ الْاٰخِرِينَۙ ﴿٤٠﴾

27. **"Ashab-ı Yemin", ne** (kutludur o) **"Ashab-ı Yemin."**
28. **Yüklü dalları bükülmüş kiraz** (ağaçları).
29. **Üstüste dizili meyveleri sarkmış muz ağaçları,**
30. **Yayılıp-uzanmış gölgeler.**
31. **Durmaksızın akan su**(lar).
32. **Ve** (daha) **birçok meyveler arasında,**
33. **Kesilip-eksilmeyen ve yasaklanmayan** (meyveler).
34. **Yükseklere-kurulmuş döşekler** (sedirler).
35. **Gerçek şu ki, Biz onları yeni bir inşa** (yaratma) **ile inşa edip-yarattık.**
36. **Onları hep bâkireler olarak kıldık;**
37. **Eşlerine sevgiyle tutkun** (ve) **hep yaşıt.**
38. **"Ashab-ı Yemin" olanlar için.**
39. (Bunların) **Birçoğu geçmiş** (ümmet)**lerden,**
40. **Birçoğu da sonrakilerdendir.**

Ashab-ı yemin, başta işaret edilen "Mukarrebun"a atıftır. Bunlar 8. ayette anlatmaya çalıştığımız üzere kitaplarını sağ yanlarından almış, dünyada yeminlerine, ahitlerine sadık kalmış bahtiyar kimselerdir.

28. ayette geçen "Sidrin mahzud" dikenleri kesilmiş ve yerine meyve veren "Arabistan kirazı" diyenler olduğu gibi, üzerlerindeki meyveden dolayı dalı yere sarkmış (dal bastı) diyenler de var. Bu ikinci anlam daha kuvvetli görünmektedir, zira üstüste dizilmiş, sarkmış muz ağaçları, her ikisinde de "bolluğa vurgu" olduğunu göstermektedir. Buna göre kiraz ağacı gibi muz ağacı da dalları yere sarkmış bulunuyor.

30. ayette "sabah vaktindeki gibi uzanan gölgeler"den söz edilir. Cennette "*Ne yakıcı sıcaklık vardır ne dondurucu soğuk*" (76/İnsan, 13.) Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "**Memdud**" uzayıp giden, sonu, arkası gelmeyen; "*Yemişi ve gölgesi sürekli olan*" (13/Ra'd, 35 ve 36/Yasin, 56) özel bir mekândır; İbn-i Kesir, "Bunu Allah yaratmış ve öyle donatmıştır" der. "Cennet'te bir ağaç vardır, bir atlı gölgesinde yüz sene yürür, onun gölgesini bitiremez. İsterseniz , 'Yayılıp-uzanmış gölgeler' ayetini okuyun" (Buhari, K. Bed'il-halk, 8; Tefsir, 56.)

Devamlı, kaynağından ve yüksekten akan sular. Müfessirler, bunun Arap yarımadasında yaşayan ve çölde su peşinde koşan bedeviler açısından büyük bir önem taşıdığını söylemektedirler. Bu doğru olmakla beraber, bugün de milyarlarca insan için su en büyük sorundur; her sene milyonlarca insan temiz ve içilebilir suya sahip olamadığı için hayatını kaybetmek-

tedir. Su, hayatın esasıdır ve cennette hiçbir kesinti olmaksızın her mü'min bu nimetten yararlanacaktır.

Her insan belli bir bölgede yaşar ve bölgesinin imkânları nispetinde yetişen meyvelerle beslenir. Cennet'te ise her türlü meyve vardır, belki sadece dünyanın her neresinde olursa olsun yetişen meyveler yanında, insanoğlunun bilmediği, sadece cennete mahsus meyve türleriyle de tanışacak ve onları tadabilecektir.

"**Meyve**"nin sembolizminde Âdem'in bir ağaca yaklaşıp yasak meyveyi yemesi vardır. Belki Âdem ve Havva'nın yasağı ihlal etmelerinin sembolü olarak bildiğimiz meyveyi yememişlerdi; belki yasak bir yerde ve yasak bir zaman diliminde bir yasağı ihlal etmişlerdi yani en olmayacak yerde birlikte olmuşlardı. Öyle de olsa yasağın sembolizmi meyve oldu. Ama artık cennette şu veya bu sebeple herhangi bir meyve yasağı olmayacaktır. (Bkz. 7/A'raf, 19. ayetin açıklaması.)

"Yüksekçe yerler." Yani cennetlikler ayakaltında olmayan, herkesin gelip çiğnediği yerde değil, özel, seçkin yerlere serilmiş, yumuşacık yataklar üzerindedirler. Bazı müfessirlere göre yüksek mertebelere işaret edilmektedir. (88/Ğaşiye, 12-16.)

Güzellik izafidir, bakan gözdedir, bakan göze göre canlı veya nesnenin güzelliği değişkenlik gösterir. Fıtratları icabı kadınların en büyük tutkusu güzel olmak, güzel görünmektir. Allah'ın cemal sıfatı onlarda tecelli eder. Ancak her kadın aynı ölçülerde güzel değildir. Kadının güzelliğini, fizyolojik çekiciliğini koruyabildiği yaş sınırı bellidir. Belli bir yaştan sonra kadın çöker, vücudu bittabi deforme uğrar fakat hiçbir zaman güzel, cazibeli görünme duygusu yok olmaz. Allah, mü'min kadınlara, onları cennette yepyeni bir yaratışa tabi tutacağını, yeni bir biçimde inşa edeceğini; onlara arzu ettikleri ve hep özledikleri güzellik formlarını vereceğini vadetmektedir. "Dünyada iken yaşlanmış, gözlerinin feri gitmiş kadınlar da bunlar arasındadır." (Tirmizi, Tefsir, 56/5.) Kadınlar, yaşlanmış, çökmüş, deforme olmuş halleriyle cennette yer almayacaklar; bir hadiste buyrulduğuna göre "Cennette acuze kadın olmayacaktır". Bunu duyan yaşlı kadının üzüldüğünü görünce ona şu müjdeyi vermiştir: "Önce gençleştirirler sonra cennete girerler." Yani yaşlı gençleşecek, çirkin güzelleşecek e eşlerinin en yüksek düzeyde arzu ettikleri seçkin eşler olacaktır.

Nasıl yenen meyveler hemen yenilenecekse, eşleriyle her birlikte olduklaa tekrar bakirelik vasıflarını kazanacaklardır. Bu, bekâretin bir kız için son ce önemli olduğuna işaret etmektedir. Gençleşmiş, güzelleşmiş ve bakireıflarını kazanmış bu mü'min kadınlar, eşleriyle yaşıt olacaklar ve sevgiy-

le, tutkuyla onlara bağlanacaklardır. Üç özellikleri, eşlerine âşık, tutkun; çekici ve güzel söz söyleyen seçkin kadınlar olmasıdır. Bu, aynı zamanda dünyada bir mü'min kadının model rolünü ifade etmektedir.

Bütün bu anlatılanlar, işte dünya sınavını başarıyla tamamlamış ve ahirette amel defterlerini, yapıp ettiklerini içinde toplayan kitaplarını sağ yanlarından almış mü'minler içindir.

İyilik, güzellik ve hayırlarda öne geçenler (Sabikun/öncüler) pek azdı; Ashab-ı Yemin ise hem geçmiş topluluklarda, hem sonra gelen nesiller arasında çoktur. Fakat bunun da "görece birçokluk" olduğunu unutmamak lazım. Çoklukları "öncüler"e göredir. Sûrenin 13-14. ayetlerinde anlatıldığı üzere onlar o kadar azdır ki, çok görünüyorlar. Nitekim insanların çoğunun "iman etmeyeceği"ni, "akletmeyeceği"ni ve "şükretmeyeceği"ni biliyoruz. İşte iman etmeyenler, akletmeyenler ve şükretmeyenler üçüncü grupta yer alanlardır.

وَاَصْحَابُ الشِّمَالِۙ مَا اَصْحَابُ الشِّمَالِۙ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍۙ ﴿٤٢﴾
وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍۙ ﴿٤٣﴾ لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ اِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ
مُتْرَفِينَۚ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِۚ ﴿٤٦﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ
اَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَۙ ﴿٤٧﴾ اَوَاٰبَاؤُنَا الْاَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾
قُلْ اِنَّ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَۙ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ اِلٰى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٥٠﴾
ثُمَّ اِنَّكُمْ اَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَۙ ﴿٥١﴾ لَاٰكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍۙ
﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا الْبُطُونَۚ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِۚ ﴿٥٤﴾
فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِۚ ﴿٥٥﴾ هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِۚ ﴿٥٦﴾

41. "Ashab-ı Şimal", ne (mutsuzdur o) **"Ashab-ı Şimal."**

42. Hücrelere işleyen kavurucu bir sıcaklık

43. Ve kaynar su ve kapkara dumandan bir gölge içindedirler ki

44. O, ne serindir, ne ferahlatıcı (kerim).

45. Çünkü onlar, bundan önce varlık içinde şımartılmış olanlardı.

46. Onlar, büyük günah üzerinde ısrarlı davrananlardı.

47. Ve derlerdi ki: "Biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuzda mı, gerçekten biz mi diriltilecekmişiz?"

48. "Önceden gelip-geçmiş atalarımız da mı?"

49. De ki: "Şüphesiz, öncekiler de ve sonrakiler de.

50. Bilinen bir günün belli vaktinde mutlaka toplanacaklardır."

51. Sonra gerçekten siz, ey sapık olan yalanlayıcılar,

52. Şüphesiz zakkum olan bir ağaçtan yiyeceksiniz.

53. Böylece karınları(nızı) **ondan dolduracaksınız.**

54. Onun üzerine de alabildiğine kaynar sudan içeceksiniz.

55. Üstelik 'içtikçe susayan hasta develerin' içişi gibi içeceksiniz.

56. İşte bu, onların din (hesap ve ceza) **gününde şölenleridir.**

41-44. Dünya hayatının sınavını başarıyla bitirenler amel defterlerini sağ yanlarından almışlardı; sınavdan başarısız çıkanlar sol yanlarından almaktadırlar, bunlara 9. ayette anlatıldığı üzere Ashab-ı Şimal yani "Sol yanın insanları" denir. Durumları kötü, korkunç ve umutsuzdur. Şimdi buna bakalım:

Burada anlatılan cehennemdir. Sıcaklığı hücrelere işlemekte, insanın fizyolojik varlığının ince noktalarına kadar nüfuz etmektedir. (15/Hicr, 27 ve 6/En'am, 70.) İçinde bulundukları mekân kaynar su, kapkara, zifiri karanlık, dumandan bir gölge. "**Gölge**" olmasına gölgedir ama bilinen fonksiyonlarından hiçbirini yerine getirmez: ne serinletir ne göze herhangi bir ferahlık verir (77/Mürselat, 29-32). Bu gölgede ikram yoktur. Çünkü buraya düşmeye müstahak olan insan, dünyada Allah'ın keremini inkâr etmişti, onu "mükerrem bir varlık" olarak yaratmasına aldırış etmemiş, hayatını tereddi ve süfli şekilde geçirmişti. Gölge ikram yeridir, burada ise azaba dönüşmüştür.

45-46.Bu azaba dünyada varlık sahiplerinin (**Mütref**) öncelikle müstahak oldukları anlaşılıyor. Gelir bölüşümünde aslan payını alanlar, başkalarının rızkına el koyanlar ve sahip oldukları haksız serveti sorumsuzca harcayıp yoksulluğun ve acıların katlanarak büyümesine sebep olanlar. Kur'an-ı Kerim, **Şevkani**'nin de yerinde dikkat çektiği üzere -ki bundan sonra gelen iki ayet bu görüşü teyit edici mahiyettedir- bunu Allah'a ortak koşanların ve kibirlenenlerin sıfatı olarak kullanır. Bu demektir ki öncelikle inanmayanlar servet biriktirme yarışına girdiklerinde bunu kendilerinden bilir, yoksullara üstten bakmaya başlarlar. Bu doğru olmakla beraber servet sahibi Müslümanların da aynı hataya düştüklerini unutmamak lazım. "**Kenz**" adını verebileceğimiz sınırsız servet tutkusu içinde, servet toplar ve sorumsuzca harcarken Allah'ı unutan, dinin sade yaşama hükümlerini ihmal edenler de "mütref olanlar"ın sıfatlarını edinebilirler. (Bkz. 9/Tevbe, 34-35.)

Böyleleri gaflet içinde şımarıkça yaşadılar, serveti bu yollarla elde etmenin ve harcamanın günün birinde hesabını vereceklerini düşünmediler, üste-

lik bu günahkâr yaşama tarzlarında ısrar edip durdular, hatta meşrulaştırıcı gerekçeler, akla ziyan argümanlar geliştirme gayretine giriştiler. Büyük günah, Allah'a ortak koşmak (31/Lokman, 13) ve bunun sonucunda ahlaki çürüme, sömürü, baskı, zulüm, haram yiyicilik, namus satıcılığı vb. Cürümlerde ısrar etmektir. (Bkz. 17/İsra, 16; 23/Mü'minun, 64 34/Sebe', 34.)

46-50. Bunların temel argümanı veya inkârlarını üzerine bina ettikleri ana fikir, ölümden sonra dirilişi mümkün görmemeleridir. Onlara göre beden toprağa karıştıktan sonra tekrar diriliş mümkün değildir. Hem biz hem atalarımız, binlerce sene önce ölüp toprağa karışanlar nasıl bir daha dirilecek? Atalarını zikretmeleri, inkârlarına kuvvet kazandırmaları, itirazlarını pekiştirmeleri içindir. (Bkz. 6/En'am, 29.)

Buraya kadar cehennemdekilerin durumu tasvir edilip, oraya kimlerin ve niçin düştükleri anlatılırken, birden Peygamber Efendimiz (s.a.) zamanındaki tartışmaya dönülür ve hazır süren tartışmaya tehditkâr cevap verilir. Bu, aslında kıyâmete kadar sürecek bir tartışma ve mücadelenin ana çerçevesini vermektedir. Dün olduğu gibi bugün de bu düşüncelerle ahireti ve dirilişi inkâr edenler vardır, yarın da olacaktır. Kıyâmetin kopuşundan sonra bunların uğrayacağı akıbet, anlatıldığı gibidir. Allah buyuruyor ki, "Evet, hiç şüpheniz olmasın, öncekiler ve sonrakiler, belli bir vakitte bir araya getirilecek ve yaptıklarından dolayı hesaba çekileceklerdir."

"**Mikat**" dünyanın gelip dayanacağı son sınır, bitiş noktasıdır, bu da sûrenin başında anlatılan kıyâmetten başkası değildir. (Bkz. 44/Duhan, 40 ve 78/Nebe', 17.)

51-56. Yalanlayanlar, ahireti, kıyâmeti, ölümden sonra dirilişi, hesap gününü ve yapıp ettiklerimizin karşılığı olan ödül veya cezayı inkâr edenlerdir. Bunlar müstahak oldukları yere sürüleceklerdir ki, bu ateş yurdundan başkası değildir. Nasıl cennettekiler, her türden meyve ve et yeme imkânına sahip idilerse, cehennemdekiler de bir şeyler yiyecek ama onlara Zakkum denen ağaçtan başka bir şey verilmeyecektir. Karınlarını ancak bununla doldurabileceklerdir (17/İsra, 60).

Her yemek yiyen susar. Cehennemdekiler susadıklarında onlara kaynar sular verilecek ve onu içmek zorunda kalacaklardır. Bu öylesine bir şey ki, içtikçe susuzluğu artan hasta develer misalidir. Bu develer bir defasında 150 litreye kadar su içer, çatlayacak hale gelir yine de susuzluğu gitmez. Cehennemdekiler de içtikçe susuzlukları artacaktır.

56. ayette geçen "**Nüzul**" misafire gelir gelmez, konakladığı yerde ona yapılan bir ikram, hazırlanan bir "şölen"dir. Buna ilk karşılama demek de müm-

kündür. Temel hakikatleri inkâr edip hayatını günahla geçirenler Din Günü'ne geldiklerinde, hemen bununla karşılaşacaklar, onlara öylesine acıklı, trajik bir "şölen" hazırlanmış bulunmaktadır. Burada "**Nüzul/şölen**" denmesinin sebebi, tabii ki onlarla istihzadır. Ayet zarif bir ironi içermektedir.

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾

57. Sizleri Biz yarattık, yine de tasdik etmeyecek misiniz?

İnsanları dünyada ve ahirette bedbaht kılan sebep inkârlarıdır. İnkârın iki sebebi vardır: Biri, kişinin nefsinin meşru olmayan istek ve tutkularının derin etkisinde olması. Bu nitelikteki nefis Şeytan'ın iç dünyamızda faaliyet gösteren ajanı hükmünde iş ve işlev görür. Diğeri, aklını erdirmemesi, yeterince düşünemediği için doğru yolda yürüme kabiliyetini kaybetmesi; zihnini önyargıların blokajlarından kurtarıp özgürleştirmemesi. Kur'an-ı Kerim, bu ikinci sebebi adeta teşrih masasına yatırmakta, insanın doğru biçimde düşünmesi, aklını kullanması için onu bir tür zihinsel bir sarsıntıya uğratmak istemektedir. Amaç, insanın zihni üzerinde kurulmuş bulunan ve onun gerçeği görmesine mani olan blokajların kaldırılmasıdır.

En başta sorduğu sual şudur: Sizi biz yarattık, yine bizi yani Vahyin bilgilerini doğrulamayacak mısınız? Topraktan, bir damla sudan yaratılmış insan nasıl yaratıcısına başkaldırabilir; nasıl onu ölümden sonra diriltmeyeceğini düşünebilir? (17/İsra, 51; 36/Yasin, 77-78.) İşte bu çerçevede sağanak yağmurlar gibi sorular gelmektedir:

اَفَرَاَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُونَهٗٓ اَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾

58. Şimdi (rahimlere) **dökmekte olduğunuz meniyi gördünüz mü?**

59. Onu sizler mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratıcı Biz miyiz?

İnsanın belki de ibretle ama önce hicapla dikkat etmesi gereken şey, kadının döl yatağına dökülen bir damla sudan yaratılmış olması hususudur. Hakikaten merhum **Seyyid Kutup**'un dediği gibi vücudun salgılayıp attığı bir damla ter, tükürük veya sümük gibi bir şeydir bu. Erkek ve kadın birbirlerine kuvvetli bir arzuyla yaklaşır ve erkek kadının rahmine bir damla su döker. Sonra erkeğin ve kadının işi biter, besbelli bu damla suyun rahme dökülmesi için Allah aralarında kuvvetli bir çekim yaratmıştır. Bu damla su, erkek veya dişi bir insanı (bazen ikiz ve daha fazla) barındırır. İnsani bütün fizyolojik ve psişik karakter özellikleri içinde saklıdır. Zigot teşekkül eder; büyür, ete ke-

miğe bürünür; ruh sahibi olur; doğar, büyür, kemikleri-kasları sertleşir, yavaş yavaş gelişmeye başlar. (Bkz. 22/Hac, 5)

Bütün bu olağanüstü sürecin başlatıcısı ve devam ettiricisi kimdir? Hiç kuşkusuz insanın kendisi değildir. Bu sadece ve sadece bütün göklerin ve yerin Yaratıcısı; sonsuz bilgi, kudret ve irade sahibi Allah'tır (52/Tur, 35). En başta bu temel hakikate bakıp düşünmek gerekmez mi?

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾

60. Sizin aranızda ölümü takdir eden biziz ve Bizim önümüze geçilmiş değildir.

Başlangıç noktasından bitiş noktasına kadar bu süreci kudret elinde bulunduran Allah, insanlar arasında ölümü takdir de etmiştir. Vadesi dolan her canlı ölür. Dünya bir merdiven gibi, insanlar merdivenlerin basamaklarını peşpeşe birbirlerini takip ederek çıkar, son basamakta bu dünyayı terkederler. (Bkz. 6/En'am, 2.) Siyah-beyaz, yoksul-zengin, kadın-erkek, inanan-inanmayan herkes ölür. Bu dünya kimsenin ebedi mülkü değildir. Hiç kimsenin ölüm gerçeğinden kurtulması mümkün değildir. Kişi nerede olursa olsun, vakt-i saati geldiğinde ölüm meleği gelir onu bulur. Hiç kimse bu konuda Allah'ın ve O'nun emrinde çalışan meleklerinin önüne geçip takdiri tersine çevirecek güç ve kudrette değildir. Sadece ölüme engel olmak anlamında değil, başka hiçbir alanda hiçbir insan veya yaratılmış varlık Allah'ın iradesini, bilgi ve kudretini aşamaz, üstüne çıkamaz, önüne geçemez.

عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

61. (Yerinize) **Benzerlerinizi getirip-değiştirme ve sizi şimdi bileme-yeceğiniz bir şekilde-inşa etme konusunda.**

Bu ayetin muhtemel iki anlamı vardır:

a) Yüce Allah dilerse sizi O'nu inkâr etmeyecek tarzda yaratır; huy ve alışkanlıklarınızı değiştirebilir. Sizi bu mizaç, şakile veya fizyonomik özelliklerde yarattı ama değiştirebilir de, buna gücü vardır;

b) Dilerse sizi yok eder, yerinize O'na itaat edecek başka insanları veya başka türleri getirebilir: "*Dileyecek olsa, sizi giderir (yok eder) ve yepyeni bir halk getirir*" (35/Fatır, 16.) Bu, Allah'a göre pek kolaydır. Ancak Allah böyle dilemiştir, sizden aklınızı kullanıp O'na itaat etmenizi ve doğru istikamete girmenizi beklemektedir.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْاَةَ الْاُولٰى فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

62. Andolsun, ilk inşa (yaratma)**yı bildiniz; ama öğüt alıp-düşünmeniz gerekmez mi?**

Bu durumda eğer iyice düşünürseniz ilk yaratmayı, başlangıçta nasıl varlık alanına çıktığınızı bilmiş olursunuz. Öyleyse sizi diriltmenin pek zor olmadığını da anlamış olmalısınız. Allah, sizi döl yatağına dökülen bir damla sudan yarattı. Sonra yetişkin bir insan oldunuz. Dileseydi başka şekilde de var edebilirdi. Varlık dünyasının en üstün yaratığı; kadınları güzel, erkekleri yakışıklı olan insandır, insan varlık ağacının en olgun meyvesidir. Hayvanlar dünyasına bakıldığında domuzlar veya başka türden yaratıklar da var. İnsan olarak yaratılmak büyük bir ayrıcalıktır. "*İnsan düşünmez mi, daha önce hiçbir şey değil iken, biz kendisini yarattık*" (19/Meryem, 67.) Demek ki ikinci yaratış (ölümden sonra diriliş) de bu çerçevede kolaydır.

اَفَرَاَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَاَنْتُمْ تَزْرَعُونَهٗٓ اَمْ نَحْنُ الزّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَٓاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ اِنَّا لَمُغْرَمُونَۙ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

63. Şimdi ekmekte olduğunuz (tohum)**u gördünüz mü?**

64. Onu sizler mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren Biz miyiz?

65. Eğer dilemiş olsaydık, gerçekten onu bir ot kırıntısı kılardık;

66. Böylelikle şaşar-kalırdınız. (Şöyle de sızlanırdınız:) **"Doğrusu biz, ağır bir borç altına girip-zorlandık."**

67. "Hayır, biz büsbütün yoksul bırakıldık."

Ne olup bittiğini anlamak, yaratılışın düzeni içinde anlam bulabilmek için mesela toprağa atılan tohuma bakmalı. Döl yatağına dökülen bir damla su gibi, toprağa düşen tanecik tutunup toprağı yarar, başak veya fidan olur (32/Secde, 27; 80/Abese, 24-32 arası harikulade tasvirler). İnsan sadece tohumu veya çekirdeği atar ama taneyi toprağın altında tutunduran, ekini bitirip hububatı çıkaran, çekirdeği fidana, fidanı ağaca çeviren Allah'tan başkası değildir. Allah dilemese tohumu bitirmez, çer-çöp, kırıntı kılardı, böylelikle kimsenin işine yaramazdı ve bundan ürün bekleyen çiftçi "Eyvah, bu seneki bütün emeklerim boşa gitti, borç altına girmiştim, şimdi borcumu ödeyemiyorum, yoksullaştım" diye yakınırdı. (Bkz. 68/Kalem, 19-27.)

اَفَرَاَيْتُمُ الْمَٓاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَاَنْتُمْ اَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَٓاءُ جَعَلْنَاهُ اُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

68. Şimdi siz, içmekte olduğunuz suyu gördünüz mü?

69. Onu sizler mi buluttan indiriyorsunuz, yoksa indiren Biz miyiz?

70. Eğer dilemiş olsaydık onu tuzlu kılardık; şükretmeniz gerekmez mi?

Hayatın esası olan su için de benzer bir durum söz konusudur. Allah, nasıl dileseydi taneyi çer-çöp kılabilirse, buluttan indirdiği suyu da içilemez halde yani tuzlu, acı kılardı. Nihayetinde suyu buluttan indiren O'dur, O'nun tabiattaki işler yasalarına göre yağmur yağmakta, yeryüzü, canlılar ve insan sudan yararlanabilmektedir. (Bkz. 15/Hicr, 22; 25/Furkan, 48-49.) Bu da, insanın Allah'a şükretmesini gerektiren yeter bir sebep değil mi?

اَفَرَاَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ شَجَرَتَهَٓا اَمْ نَحْنُ الْمُنْشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾

71. Şimdi yakmakta olduğunuz ateşi gördünüz mü?

72. Onun ağacını sizler mi inşa ettiniz (yarattınız)**, yoksa onu inşa eden Biz miyiz?**

73. Biz onu hem bir öğüt ve hatırlatma (konusu)**, hem ihtiyacı olanlara bir meta kıldık.**

Yakılan, tutuşturulan ateş de öyledir. Ağaçta (potansiyel halde) ateş var. Ağacı yaratan Allah'tır. Ateş olmasa hayat bu şekilde sürmez. Ateş yemyeşil ağaçta mündemiç olarak durmaktadır. İki ağacı veya iki nesneyi sürttüğümüzde ateş çakar. Ateşin esası sürtünme değildir, nesnelere bu özelliği veren Allah'tır. Ağaç insanın elini yakmaz ama ateşi içinde barındırır (36/Yasin, 80). Ateş, insan için bir metadır, hayatın devamı için gereklidir. Hem gündelik hayatında ondan yararlanır; ısınır, yemek pişirir vs., hem ıssız çölde, karanlıkta yolunu aydınlatır.

Şu halde ateşin kendisi derin bir tefekkür ve öğüt konusudur. Bir ateş kütlesi olan güneşin yakıcı, ısıtıcı, aydınlatıcı, besleyici, enerji sağlayıcı vb. özellikleri söz konusudur. Dünyadaki fonksiyonları gibi, ahiretteki yakıcı ve azap verici özellikleriyle de ateş önemlidir. Üstelik cehennemdeki ateş, dünyadaki gibi değildir; yakıcı özelliği bir hadiste buyrulduğu üzere 69 kat fazladır, her birinin sıcaklığı, dünyadaki bütün ateşlerin sıcaklarından daha çoktur. (Buhari, Bed'ul-halk, 10; Muvatta, Cehennem, 1.)

Allah, insanın düşünmesi için kendinden (insan), bitki, su ve ateşten örnekler verdi, sorular sordu. Eğer insan bu sorular üzerinde yeterince ve doğru bir çerçevede tefekkür edecek olursa doğruyu bulur.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

74. Şu halde büyük Rabbini ismiyle tesbih et.

Bütün bunlar insanın Allah'ın yaratıcı, koruyucu irade ve kudretini bilip buna göre tutum almasını gerektirir. İnsanı bir damla sudan var eden, toprağa düşen tohumdan ekin çıkartan, hayatın kaynağını yaratan ve yararımıza tahsis eden; bizim için yeşil ağaçtan çeşitli yararları ve fonksiyonları olan ateşin kullanımını mümkün kılan Allah'ı ismiyle yüceltmek gerekir (15/Hicr, 98). Esasında varlık âleminde hareket ve fonksiyon halinde olan her şey O'nun bir isminin varlık alanına çıkmasından başka değildir.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾

75. Hayır, yıldızların yer (mevki)**lerine yemin ederim.**

76. Şüphesiz bu, eğer bilirseniz gerçekten büyük bir yemindir.

Allah, yıldızların bulunduğu yere, uzay içinde işgal ettikleri konuma veya menzillerine, içinde akıp gittikleri yörüngelere kasem etmektedir. Bu kuvvetli, pekiştirilmiş bir yemindir. Öncelikle bunu böyle bilmek gerekir. Allah'ın yıldızların/gezegenlerin yerlerine yemin etmesi, varlığın modern bakış açısının faraziyesine göre "profan" olmadığının önemli göstergelerinden biridir. Gezegenler yerleri, varlık içindeki konumları, hareket ederken takip ettikleri istikamet/yörünge Yaratıcılarının yeminine konu olmaktadırlar; o halde varlığın bütününde kutsal olmayan (profan) bir alan yoktur; Yüce Allah'ın ilmi, iradesi ve kudreti yarattığı şeylerin üzerinedir; O sürekli olarak gözetir, her şey O'nun denetimi altındadır. Varlık âleminin tümü Allah'ın yaratmasıdır, Allah'ın sınırsız bilgisi, iradesi ve kudretiyle varoluşlarını sürdürmektedirler.

İbn-i Abbas "**nücûm**" kelimesinin parça manasına gelmesinden hareketle 75. ayette sözü edilenin 23 senede inen Kur'an ayetleri olduğunu söylemiştir. Devamı 77-78. ayetler bu görüşün pek yabana atılmaması gerektiğini göstermektedir.

Bazıları, Yüce Allah'ın "yıldızların mevkilerine/konumlarına yemin etmesi"nden hareketle bunun astrolojiye, müneccimliğe, burçların-yıldızların insanın kaderi veya karakteri üzerinde etki güçlerine delil teşkil ettiğini iddia etmektedirler. Bu iddianın herhangi bir temeli yoktur, zira eğer Allah sadece

"yıldızların mevkilerine yemin etmekle yetinseydi, belki bu iddia üzerinde en azından düşünülebilinirdi, ne var ki Zariyat (51) ve Tur (52) sûrelerinin girişinde de belirtmeye çalıştığımız üzere Yüce Allah varlık âleminde birçok nesne üzerine yemin etmektedir. Hz. İbrahim, ay ve güneş yanında yıldızların da ilahi bir güç ve kuvvete sahip olmadıklarını gözlemlemiş ve bunu belirtmiştir (37/Saffat, 88-89). Kur'an-ı Kerim, gök cisimleri üzerinde tefekkür edip çeşitli araştırmalar yapmayı teşvik ve terğib etmiş –ki astronominin ilgi alanı budur– ancak gelecekten haber vermek, bir tür falcılık yapmak demek olan müneccimliği (astroloji) yasaklamıştır. (5/Maide, 90. Burçlar konusuyla ilgili için bkz. 85/Buruc, 1. ayetin açıklaması.)

Bazı çağdaş tefsirlere göre ise burada sözü edilen şey uzayda varlığı bilinen ve belli mesafedeki her şeyi yutan "karadelikler"e uygun düşmektedir. En doğrusunu Allah bilir!

Varlık, içindeki mertebeler ve her nesne üzerinde tefekkür ettiğimiz, "nasıl" işlediğini araştırıp öğrenmeye çalıştığımız zaman –ki bilimsel faaliyet kendini bununla sınırlandırır– varlığa ve onu anlama çabamıza bu bilinç seviyesinden bakmamız lazımdır. Eğer doğru bir bilinçten hareket edersek, öncelikle Allah'ı ve isimlerini daha çok yüceltmemiz gerektiğini anlar, arkasından varlık kitabı gibi vahyedilmiş Kitap'ın da Allah'tan olduğunu ve bize doğru bilgiler öğrettiğini anlamış oluruz.

إِنَّهُ لَقُرْاٰنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾

77. Elbette bu, bir Kur'ân-ı Kerîm'dir.

78. Saklanmış-korunmuş bir kitapta (yazılı)**dır.**

Kur'an'ın önemli sıfatlarından biri "**kerîm**" olmasıdır. Kerim'in birkaç anlamı vardır: Öncelikle Allah katındandır ve Allah katında yüce ve değerlidir. İnsanlara ışık tutar, onları aydınlatır; varlık, hayat, yaratılış, başlangıç (mebde') ve son (mead) hakkında doğru bilgiler verir. Bunun yanında okuması hoş, insanı etkileyici, kalbe şifa verici, edebi anlatımı ve muhtevasıyla eşsiz bir kitap. Değeri ve şerefi yüksektir zira Âdemaleyhisselâmdan başlamak üzere elçilere gelen vahiylerin sonuncusudur. Onu okuyan, üzerinde tefekkür eden ve hayatını onun nuruyla aydınlatan da şeref ve kerem sahibi olur. Kendisinden önceki sahife ve kitapları doğrular, içlerine karışmış yabancı unsurları ayıklar ve ilahi mesajı tamamlar. Kelamın kemalidir, kemal mertebesinde kelamı okuyan, üzerinde tefekkür edenin zihni gelişir, gelişmiş zihin, vahiy ışığıyla aydınlanmış akılla şeref ve değer kazanır, kerîm varlık olur.

Bu Kitap, 'saklanmış, korunmuş'tur, kimse ona el uzatamaz, anlam dünyasına girip tahrifata uğratıp kirletemez. Bizim saklı-saklanmış olarak çevirdiğimiz kelime "meknûn"dur, sûrenin 23. Ayetinde cennetteki huriler için de kullanılmıştır: "Saklı inciler gibi." Bilindiği üzere inci, istiridyenin içinde saklıdır, kabuğunu kırmadıkça elde edilemez. "Kılıcın, kın"ında saklı olması da böyledir. Bundan hareketle söz konusu olanın Levh-i Mahfuz olduğunu söyleyenler vardır. İster Levh-i Mahfuz, ister elimizdeki Mushaf anlamında olsun –ki, Peygamber Efendimiz (s.a.)'e vahyedilmiş Kitap, Levh-i Mahfuz'dandır-. Levh-i Mahfuz'a kâinatın kozmik odası, her bilgi ve haberin kendisinde kaydedildiği sicil diyebiliriz. Oraya da ancak "mutahhar" olanlar yani Cebrail aleyhisselam ve emrindeki melekler dokunabilir.

Bu özelliğiyle Kur'an-ı Kerim azami derecede ihtirama layıktır; sıradan bir kitap gibi ona muamele edilemez; lafzı da kutsaldır, dolayısıyla tertemiz yerde tutulmalı, korunmalı ve ona saygı gösterilmelidir. (Bkz. 21/Enbiya, 10; 23/Mü'minun, 71 ve 43/Zuhruf, 44.)

لَا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾

79. Ona, temizlenip-arınmış olanlardan başkası dokunamaz.

80. Âlemlerin Rabbinden indirilmedir.

Tertemiz, temizlenmiş olandan başkası bu kitaba dokunamaz. Bunun en çok bilinen ve fıkıhta vurgulanan anlamı şudur: Kur'an-ı Kerim'e abdestsiz –en azından boy abdesti gerektiren durumlarda– dokunulması caiz değildir. Ancak ayette geçen "**yemussu**" fiilinin "dokunmasın-el sürmesin" mi, "dokunmaz" mı manasında kullanıldığına ilişin iki görüş vardır. Dokunmasın manasında ele alanlar Kur'an'a abdestsiz dokunulmayacağı sonucuna çıkarırlar. Fiilin nehiy değil, nefi ifade ettiğini söyleyenler ise Kur'an'ı kaynağından tertemiz olanların –ki bunlar elbette beşer veya cinler değil, meleklerdir– dışında kimsenin alıp Hz. Peygamber'in kalbine ilka edemeyeceğini, araya başka şeyler katamayacağını söylemektedirler.

Genel bağlama, akıp giden söz dizimine bakıldığında burada, Kur'an-ı Kerim'i Levh-i Mahfuz'dan alıp Peygamber'e getirenlerin tertemiz kimseler yani melekler olduğuna da vurgu yapıldığı görülmektedir. Kur'an-ı Levh-i Mahfuz'dan alıp getiren ve Peygamber'in kalbine ilka eden Cebrail aleyhisselâmdır, o Ruhu'l-Emin'dir, Ruhu'l-Kudüs'tür. Bu durumda sözün akışına ve anlam düzeyine bakıldığında ikinci görüşte olanların daha isabetli oldukları ortaya çıkmaktadır. Abdestli olmaksızın Mushaf'ı ele alıp okumak mümkün olsa da,

cünüp iken nasıl namaz kılmak mümkün değilse, Kur'an'ı ele alıp okumak da mümkün değildir.

Öyle olması tabiidir. Aksi düşünülemez; çünkü nihayetinde bütün varlık âleminin yaratıcısı ve Rabbi olan Allah'ın indirdiği kitaptır." **Âlemlerin Rabbinden indirilmedir.**" Bu ayet Hakka sûresinin 43. ayetinde aynı ifade kalıbıyla tekrar edilmektedir. (Ayrıca bkz. 2/Bakara, 23-24.)

اَفَبِهٰذَا الْحَدِيثِ اَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

81. Şimdi siz bu sözü mü hor görüp-küçümsüyorsunuz?

82. Ve rızkınızı mutlaka yalan saymaktan ibaret mi kılıyorsunuz?

Gerçek bu iken, siz (inanmayanlar), Allah'ın sözünü, indirdiği vahyi mi küçümsüyorsunuz? Bu bir cür'ettir, gerçeğin kendisine karşı aptalca bir tutumdur. Aslında bu cür'et, vahyi küçümseyenleri küçük düşürür. Kişi, susuzluktan kavruluyorken, ona sunulan suyu küçümsemesi; kirletmeye, değerini düşürmeye çalışması onun değerini düşürür, hamakat içinde olduğunu gösterir. Kur'an, Allah'ın insana sunduğu en büyük nimettir, manevi, ahlaki ve entelektüel beslenme kaynağı ve yoludur. Böyle iken insan sırtını Kur'an'a çeviriyorsa, aslında kendi yararına, Hakikat'in ona sunduğu imkân, fırsat ve avantajlara sırtını çeviriyor demektir. Bu insana verilmiş en büyük nimete gösterebileceği en büyük nankörlük olup hem dünyada hem ebedi hayatta kurtuluş ve mutluluk reçetesini akılsızca yırtıp atmasıdır.

Kur'an'ın "**rızık**" olarak vasıflandırılması, mesajının ve muhtevasının entelektüel anlamda beslenme kaynağı olduğunu ima etmektedir. Başka bir ifadeyle bir Müslüman varlık dünyasını anlamlandırmaya çalıştığı zaman Kur'an'dan hareketle kurucu bilgileri, kök fikirleri oluşturmak durumundadır. Bu, aynı zamanda maddi tabiattan elde edeceği beslenme araçlarının, rızkın da meşru, temiz, bol ve yararlı oluşunun teminatıdır. Bu eşsiz bir bağış ve ihsan iken, inkârcılar nankörlük edip bunu yalanlamaktadırlar.

فَلَوْلَٓا اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَاَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَٓا اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَٓا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

83. Hele can boğaza gelip dayandığında,

84. Ki o sırada siz (sadece) **bakıp-durursunuz.**

85. **Biz ona sizden daha yakınız; ancak görmezsiniz.**

86. **İşte o vakit, eğer ceza görmeyecek iseniz** (veya hak dine uymayacaksanız),

87. **Eğer doğru söylüyorsanız, onu,** (çıkmakta olan canı) **geri çevirsenize.**

Burada, ilginç bir biçimde inanmayanlarla olan tartışma; onların çelişkilerini, entelektüel zayıflıklarını yüzlerine vurma süreci, birden farklı bir bağlama kayar. İlgisizmiş gibi görünür, gerçekte ise ilgi var. İnanmayanlar Kur'an'ın mesajına meydan okuyordu, bu sefer Allah başka bir bağlamda onlara meydan okumaktadır. Şöyle buyurmaktadır: Yanınızda ölmekte olan birinden ibret almaz mısınız? Can gelip boğaza dayandığında yani ölüm yatağına düşmüş biri artık son nefeslerini verdiğinde, siz ne yapabilirsiniz? (Bkz. 75/Kıyame, 26-30.) Bakar durursunuz sadece! Oysa biz o anda da ona yakınız, siz göremezsiniz, bizim görevli ölüm meleğimizi (Azrail aleyhisselam) canını almak üzere oradadır, görevinin başındadır (6/En'am, 61).

Düşünün bakalım: Yapıp ettiklerinizin karşılığını görmeyecekseniz, kendinizden ve geleceğinizden eminseniz; Allah'ın vahyinde vadettiği azabı hesaba katmıyorsanız veya hak dine uymamak suretiyle bütün bu iddialarınızda, tezlerinizde ve karşı çıkışlarınızda doğruysanız, sahiden güvenilir bir temele dayanıyorsanız, işte meydan! Canı çıkmakta olan yakınınızı, arkadaşınızı -belki de liderinizi- ölümden kurtarın, çıkmakta olan canını yine bedenine iade edin.

Böyle bir şeye gücünüz yetmez, bunu biliyorsunuz; bu türden bu olay milyonlarca defa yaşanmıştır; inansın inanmasın, yakınlarını kaybederken ölüm anına tanıklık eden insan büyük bir çaresizlik içine girer. Canı veren alır ve bu da bütün varlığa hâkim olan Allah'tan başkası değildir. Hakikat bu iken, O'na meydan okumak, indirdiklerini yalanlamak, küçümsemek akıl karı mı?

فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾

88. **Eğer o** (ölecek kişi) **yakın kılınan** (mukarreb olan)**lardan ise,**

89. **Bu durumda rahatlık, güzel rızık ve nimetlerle donatılmış cennet** (onundur).

Yukarıda ki tasvir ölüm anıyla ilgilidir. İnanmayanlara hiç ummadıkları bir açıdan çelişkilerini hatırlatmakta, böylelikle uyuşmuş bilinçlerini uyandırmak istemektedir.

Ölüm herkes için mukadder olduğuna göre, inkârcılar gibi inananlar da ölecektir. Ancak her iki insan grubunun canlarını verme şekilleri aynı değildir. Eğer

ölmekte olan kişi sûrenin başında anlatılan Mukarreb kimselerden ise onun kaygılanmasına, korkmasına hiç gerek yoktur. Çünkü dünyadaki doğru tutumlarına ve yaptıklarına karşılık olmak üzere Allah, ona rahat bir mekân, güzellik ve nimetlerle donatılmış cennet hazırlamıştır. Üstelik bu rahatlık (revh) süreklidir, dünyada sıkıntı çekmişse de şimdi ferah, huzur ve sükûn yurdunadır.

وَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِۙ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾

90. Ve eğer "Ashab-ı Yemin"den ise,

91. Artık "Ashab-ı Yemin"den selâm sana.

Ölüm döşeğinde olan kişi, sûrenin başında (56/8) anlatılan Ashab-ı Yemin'den ise yani amel defteri, hayatının bütününü içine alan kütüğü, kitabı sağ yanından verilenlerden ise ne mutlu ona! Kitapları sağ yanlarından verilenler, Hz. Peygamber (s.a.)'e selam etmektedirler. Bunlar dünyada ne zaman Peygamber Aleyhissalâtü vesselamın ismi geçse hemen salat ve selam getirenlerdir.

وَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَۙ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍۙ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍۙ ﴿٩٤﴾

92. Ve eğer o, yalanlayan sapıklardan ise,

93. Artık (Onun için) **alabildiğine kaynar sudan bir şölen vardır.**

94. Ve çılgınca yanan ateşe bir atılma da.

Fakat ölen şahıs inkârcı ise, ölümden sonra dirilişe inanmıyor idiyse, vahyedilen hakikatleri reddediyor idiyse vay haline! Onun için bir "şölen" hazırlanmıştır, ilk karşılaması üstüne boca edilecek olan kaynar sudur. Hiç kuşkusuz çılgınca yanmakta olan ateşin içine atılacaktır.

اِنَّ هٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِۚ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

95. Şüphesiz bu, kesin bilgi ifade eden bir gerçektir (Hakku'l-Yakin).

96. Öyleyse büyük Rabbini ismiyle tesbih et.

Bu anlatılanlar doğrudur, kesin bilgidir, tartışmasız hakikati ifade eder. Bütün bunlar Allah'ın vahyi Kur'an'da ifade edilmiştir.

96. ayette hitap öncelikle Peygamber Efendimiz (s.a.)'e ve elbette kıyâme-

te kadar bütün mü'minleredir. Böylesine büyük bir nimet, Kur'an hidayeti karşısında yapılması gereken tek şey Allah'ın hakkıyla ve layıkıyla yüceltilmesidir. Allah her türlü noksanlıklardan, inkârcıların O'na isnat ettikleri eksik sıfatlardan yücedir. (69/Hakka, 51-52.) Mü'minler, bunu ara sıra değil, her zaman, hatta günde birkaç defa tekrar etmektedirler. Bu ayet indiğinde Hz. Peygamber (s.a.) "*(Namazdaki) Rükûlarınızda bunu okuyun*" (Vâkıa, 96), 'secdeye giderken de, "**Yüce Rabbinin adını tesbih et**" ayetini (87/A'la, 1) okuyun' diye buyurdu. (Müsned, IV, 155.)

Vâkıa sûresinin (56) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

57- Hadîd Sûresi

Bir görüşe göre Mekke'de, bir görüşe göre Medine'de indirilen bu sûre 29 âyettir. İsmini 25. ayette geçen "**hadîd** (demir)" kelimesinden almaktadır. Zilzal (99) sûresinden sonra, Muhammed (47) sûresinden önce indirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾

1. **Göklerde ve yerde olanların tümü Allah'ı tesbih etmiştir. O, üstün ve güçlü** (aziz) **olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.**
2. **Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Diriltir ve öldürür. O, her şeye güç yetirendir.**
3. **O, Evvel'dir, Ahir'dir, Zahir'dir, Batın'dır. O, her şeyi bilendir.**

Benzeri ayetlerde olduğu gibi sûrenin 1. ayetinde zikri geçen "**Göklerde ve yerde olanlar**" bütün varlık âlemini içine almaktadır. **İbn-i Sina**, dört unsurdan (hava, su, ateş, toprak) müteşekkil gök cisimlerinin tamamına kadar her ne varsa "alem"dir der. "Tesbih" Yüce Allah'ın bütün noksan-eksik sıfatlardan tenzih edilmesi, kemal sıfatlarla nitelendirilmesi demektir. Buna göre varlık âleminin tamamında her ne ve kim varsa Allah'ı tesbih etmektedir. İsra sûresinin 44. ayeti "O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey olmadığını" belirtir. Bu durumda tesbihi şu şekillerde düşünmemiz mümkündür:

a) Cansız varlıklar lisan-ı halleriyle, ontolojik yapıları, gördükleri fonksiyonları, ilahi sünnete/yasalara tabi oluş biçimleriyle Allah'ı tesbih etmektedirler. Ateşin yakması, ışığın aydınlatması, suyun susuzluğu gidermesi, ağacın meyve vermesi, rüzgârların bulutları sürükleyip yağmur yağdırması vb. son-

suz sayıda tabiat olayı ve nesne Bir olan Allah'a işaret etmekte; O'nun sonsuz ilim, irade ve kudretini yansıtmaktadırlar. Eşya dünyası Allah'ın bilgisi, iradesi dâhilinde ve ona Allah tarafından verilmiş kudret (güç, hareket kabiliyeti) sayesinde kendisi için konulmuş sünnetlere tabi olur. Bu eşyanın itaati ve Yaratıcısını yüceltmesidir. Şu bir gerçek ki varlıkta idrakimizin üstünde birtakım olaylar vuku bulur; cansız varlıkların veya canlı olmalarına rağmen konuşamayan, akıl sahibi olmayan hayvanların ve bitkilerin Allah'ı hamd ile tesbih etmeleri veya dünyadan ayrılmış olmalarına rağmen şehitlerin hayatlarının devam etmesi gibi.

Ancak bu olayı sadece lisan-ı halle sınırlandırmak da doğru değildir; zira yine aynı sûrede biz insanlara "Siz onların tesbihlerini anlayamazsınız" (17/İsra, 44) buyrulmaktadır. İnsanın kendi hemcinsleriyle iletişim kurarken kullandığı dili olduğu gibi eşya dünyasının da bir dili vardır, sadece biz sıradan insanlar bu dili bilmiyoruz. Peygamberler gibi kutsi ruha sahip olan zatlar – eğer Allah murat etmişse– dağların ve ağaçların tesbih seslerini işitebilmekte, ne dediklerini bilebilmektedirler. Bu hadise Efendimiz (s.a.)'in hayatında yaşandığı gibi Süleyman aleyhisselâmın hayatında da sıkça yaşanmıştır; Davud aleyhisselâma yüce Allah'ı tesbih ve zikrederken dağların eşlik etmesi böyle bir olay olması gerekir.

b) Tesbih'in ikinci versiyonu akıllı varlıkların dil (lisan) ile ve kelimeleri kullanarak yaptıkları tesbihtir. Buna insanların tesbihi yanında meleklerin ve rahmani cinlerin, belki de varlıklarına muttali olamadığımız başka canlıların tesbihleri de dâhildir. Belirtmek gerekir ki Yüce Allah'ı tesbih bir yönüyle zikirdir ve zikrin üç halinden biri dil, ikincisi kalbin ve zihnin sadece O'nunla meşgul olması, üçüncüsü de organların zikrin icaplarına göre kullanılmasıdır. O halde zikir ve tesbihi soyut, hayat pratiklerinden kopuk bir tekrar düşünmemek lazım. Nasıl varlıklar temel fonksiyonlarını yerine getirirlerken aynı zamanda O'nu tesbih ediyorlarsa insan da Allah'ı tesbih ederken O'nun muradına göre hareket etmeli, zikir ve tesbihi ilahi muradın dilinde, ruhunda ve bedeninde tecelli etmesinin yol, imkân ve aracı olarak bilmelidir. (17/İsra, 44.)

Hamd ile tesbihe sadece O layıktır; çünkü üstün ve güçlüdür, izzet ve kuvvet sahibidir; her neyi yaratmışsa, nasıl bir düzene yerleştirmişse bunda bir hikmet vardır. Bizler O'nun hikmetini anlamaya çalışırız ama son tahlilde şeylerin nihai maksadını, şeylerin yaratılışında içkin muradı ancak O bilir. Kendi mülkünde olanlar O'na itaat eder, bütün varlık O'nun kabzasındadır. Diriltir, hayat verir, sonra dilediği anda öldürür. O'nun gücüne sınır koyacak herhangi bir varlık veya

şahıs, devlet ve topluluk yoktur, hiçbir şey O'nu aciz bırakamaz. O'nun kudreti karşısında bütün güçler ve iktidarlar izafidir. (3/Âl-i İmran, 189.)

"**Evvel**"dir: Öncesi, varoluşunun başlangıcı yoktur. Kadimdir, ezelidir. O'ndan önce ne varlık vardır ne bir canlı. Her şeyden önce/evvel O vardır. Varlıkların ve canlıların tamamının başlangıcı O'na, O'nun ilmi, iradesi ve kudretine dayanır, O olmasaydı zaten hiçbir şey olamazdı. O'nun kıdemini varlıktaki hareketin ölçüsü zamanla sınırlandırmak veya yaratılışla başlayan zaman kavramıyla ifade etmeye çalışmak mümkün değildir. Varlık âlemi bilgi olarak O'nun ilminde vardı ancak bu Aristo'nun iddia ettiği gibi âlemin de kadim/ezeli olduğu anlamına gelmez. Mümkün âlem fizik evren olması hasebiyle ancak yaratılıştan sonra var olur; benim bu bahçeme bir erik ağacı ekeceğim deyip ağaç bilgisini hep zihnimde taşımam ve günün birinde sahiden ekip büyütmeye çalışmam gibi. Bahçe için erik ağacı tohum olarak ekilip boy vermedikçe var değildir. İnsan anılmaya değer hiçbir şey iken sonradan yaratılıp dünyaya gönderildiyse Vacibu'l vücud olan karşısında varlık âleminin durumu böyledir. O halde varlıkta hiçbir şey O'nunla eş ve kadim değildir.

Farabi ve **İbn-i Sina** "O'nun bilmesi yaratmasıdır" fikrinden hareketle varlığın O'ndan sudur ettiğini söyler. Bu –her ne kadar aksini iddia etseler de– Yüce Allah'ın yaratmayı iradesi dışında yaptığını zımnen iddia etmektir. Nice işlerimiz var ki planlarız, yapmayı düşünürüz ama ya zamanımız olmaz veya imkânımız yetmez, düşünce-bilgi olarak zihnimizde kalırlar. Eğer âlem O'nun bilgisinde ezeli idiyse bu durumda mevcut durumu da ezelidir yani kadimdir ki, bu Aristo'nun fikridir, "sonradan yaratma" ile çelişir. Yok, sonradan bildiği için âlem de varolduysa, bu durumda Allah'ın önce bilmeyip sonradan bildiği şeyler var olur ki, bu da O'nun El Alîm ismine aykırıdır. Her iki durum da Allah'a noksanlık izafe etme anlamına gelir. Yüce Allah ezeli ilmindeki varlığı irade ettiğinde yarattı ve el'an yaratmaya devam etmektedir. Varlık âleminin bilgisi ezeli, yaratılması sonraya aittir yani hadistir.

"**Ahir**"dir: Her şeyin yok oluşundan sonra da O var olacaktır. Bakidir, hakiki anlamıyla beka O'na aittir. Bizim gibi fani, izafi, sonlu, sınırlı yani ölümlü değildir, O'na kimse ömür vermiş değildir ve ömrü sona erecek değildir. Esasında zaman O'nun için söz konusu değildir. "Zaman" dünya şartlarında, "ecel" varlık planında söz konusudur, bunlar Mutlak Varlık olan Allah'a izafe edilemezler. Varlığın sonu varsa ebedi değildir, ebedi olmayan ezeli (kadim) de olamaz. Ebedi ve ezeli olan sadece O'dur, O'nun veçhi dışında olan her şey yok olucudur.

"**Zahir**"dir: Varlığı, varlık dünyasını, âlemleri kaplayan sayısız somut ger-

çekler, işaret ve belirtilerle açıkça belgelenmiştir. Varlığının delilleri, belge ve göstergeleri açıktır. Varlığının isim ve sıfatlarının eserleri, belirtileri eşyada gözlemlemek mümkündür. Bu harikulade düzen ve sanat O'nun eseridir. Bir çiçekteki güzellik (cemal), bir dağdaki azamet O'nun varlığının delilleridir. Çiçek cemalini, dağ azametini kendinden değil O'ndan almaktadır. Hayatın kendisi O'nun Hay olması sayesindedir. O Hay olmasaydı bizler hayat sahibi olamazdık. O El Alîm olmasaydı biz bilemezdik. Apaçık olarak hayat sahibiysek, biliyorsak, işitiyorsak, görüyorsak O'nun varlığının zahir oluşunun delilleridir.

"**Batın**"dır: Varlığının belirtileri apaçık olmasına rağmen niteliği ve niceliği konusunda biz insanlar bilgi sahibi değiliz, çünkü Zat bizim idrakimizin üstündedir. Bütün gizli hakikatler, sırlar ve sır içinde sır olarak yatanlar O'nda toplanmıştır. Bu önemli bir noktadır. Şöyle ki:

Zatının gerçekliğini, ne olup olmadığını kavramak ve bilmek akıl gücü ve duyumların ötesindedir. Bundan dolayı Hıristiyanlıktakinin aksine İslam'da "ilahiyat(teoloji)" değil, Kelam ilmi gelişmiştir. Meşşai filozoflar ilahiyatı "metafizik" manasında kullanıyorlarsa da İslam bakış açısından fizik gerçekliklerden tamamen kopuk ve fizik hakikate göre kendine ait metafizik hakikat yoktur yani varlıkta iki hakikat olmadığından ilahiyat terimini kullanmak gerekmez. Bizim için "gayp" ve "müşahede" âlemi vardır ki izafi olan gayp, duruma göre bize gayp olmaktan çıkar; mutlak gayp ise Allah katındadır. Hıristiyan teolojisi İsa'nın tabiatını tartışırken, Allah'ın Zatını da araştırma ve tartışma konusu yaptı. Allah'ın Zatı bilinmez, Zat üzerinde ve Zatın tabiatıyla ilgili tartışmalar olmaz. Ancak isim, sıfatlar ve fiiller üzerinde düşünülür, onların varlıktaki tezahür ve etkileri araştırılır. Filozofların (Farabi ve İbn-i Sina) akıllar, nefsler ve felekler teorisi zihinsel bir kurgu, kavramsal bir inşa olduğundan sadece açıklayıcı olma özelliği vardır; bu teoriyi Kur'an ve Sünnet kaynakları ışığında delillendirmek neredeyse imkânsızdır.

Ka'b, bu ayetin sonunda "*O, her şeyi bilendir*"cümlesine atıfla O'nun öncekini ve sonrasını, açıkta olanı ve gizli olanı bildiğini söylemiştir. O'nun ilmi öncelik ve sonralık, açıklık veya gizlilikle nitelendirilemez, O'nun için böyle sınırlamalar söz konusu değildir. Esasında biz mekâna bağımlı olduğumuzdan öncelik ve sonralık olmadan varlığı idrak edemiyoruz ama zaman ve mekâna bağımlı olmayan Allah için bunlar söz konusu değildir.

Hz. Peygamber (s.a.)'in Allah'ın güzel isimlerinden dört tanesinin içinde geçtiği bir duası şöyledir: "Ey göklerin, yerin ve büyük arşın sahibi Allah'ım! Ey bizim ve her şeyin rabbi! Ey tohumu ve çekirdeği çatlatan! Ey Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'an'ı indiren! Kaderlerini elinde tuttuğun bütün varlıkların şerrinden

Sana sığınırım. Evvel sensin, Senden önce olan hiçbir şey yoktur. Ahir Sensin, Senden sonra hiçbir şey yoktur. Zahir sensin, Senden daha açık ve üstün hiçbir şey yoktur. Batın sensin, Senden daha gizli hiçbir şey yoktur. Bizim adımıza borcumuzu öde. Bizi fakirlikten kurtarıp zengin kıl." (Müslim, Zikr, 61; Ebu Davud, Edeb, 97-98; Tirmizi, Deavat, 68.)

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَّاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

4. **Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden O'dur. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni ve ona çıkanı bilir. Her nerede iseniz, O sizinle beraberdir, Allah, yaptıklarınızı görendir.**
5. **Göklerin ve yerin mülkü O'nundur.** (Sonunda bütün) **işler Allah'a döndürülür.**
6. **Geceyi gündüze bağlayıp-katar, gündüzü de geceye bağlayıp-katar. O, göğüslerin özünde** (saklı) **olanı bilendir.**

İlk üç ayet Yüce Allah'ın birkaç sıfatını zikretti, 4-6 arası ayetler fiillerine değinmektedir. Varlık âlemini O yaratmıştır. Yaratış "altı aşama"da sürmüş sonra niteliğini bilemediğimiz tarzda Arş'a istiva etmiştir. (Altı gün ve arş konusu için bkz. 7/A'raf, 54; gündüzün geceye, gecenin gündüze katılması için de bkz. 3/Âl-i İmran, 27: 35/Fatır, 13. ayetin açıklaması)

Varlık âleminde her ne varsa O'nun bilgisi dâhilindedir. 4. ayet yerde ve göklerde muazzam bir hareketlilik olduğuna, iki varlık alanı arasında interaktif ilişki bulunduğuna işaret etmektedir. Yer tabakalarının altındaki hareketten göklerdeki meleklerin hareketine, ufak bitkilerin ve ağaçların topraktaki beslenme, büyüme ve üremelerinden galaksilerdeki muazzam oluşumlara, yıldızların ömürlerini tamamlayıp sönmelerine kadar her şey O'nun bilgisi dâhilinde cereyan etmektedir. Allah her zaman ve her durumda bizimle beraberdir. Çünkü en başta biz O'nun bilgisinin nesnesi (ma'lumu) durumundayız (bkz. 4/Nisa, 108; 10/Yunus, 61). O hiçbir şeyi unutmaz, hiçbir şey onun bilgisinin dışına çıkmaz. Varlığa mutlak hâkimdir, yerin derinliklerinde olup biten her

şey O'nun bilgisi dâhilindedir. Arşa istva etmesi, arşı kapsamına alması, ihata etmesi, ona ve her şeye mutlak anlamda hâkim olması, nüfuz etmesi ve kudret eli altında tutması demektir. Ne başlangıcı vardı, ne sonu. Açıkta ve gizlide olduğu için her şeyi son moleküllerine varıncaya kadar bilir. Allah'ın her şeyi ve bu arada bizi de bilmesi, mü'minlere büyük bir huzur, güvenlik ve sevilme duygusunu verir, inkârcılara ise korku ve huzursuzluk.

Madem her şey O'nun bilgisi, iradesi ve kudret eli altındadır, o halde O'na yönelir ve ibadet ederken bu bilinçte olma mecburiyeti vardır ki, Cibril hadisinde bu "iman ve İslam"dan sonra "ihsan" olarak vasıflandırılmıştır: "İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi O'na kulluk etmendir; sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir" (Buhari, İman, 37; Müslim, İman, 5, 7).

اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ اَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

7. **Allah'a ve Resûlü'ne imân edin. "Sizi kendilerinde halifeler kılıp harcama yetkisi verdiği' şeylerden infak edin. Artık sizden kim imân edip infak ederse, onlara büyük bir ecir vardır.**

8. **Size ne oluyor ki, elçi sizi Rabbinize imân etmeye çağırıp-dururken Allah'a imân etmiyorsunuz? Oysa O, sizden kesin bir söz almıştı. Eğer mü'min iseniz** (inanıp sözünüzü gerçekleştirin.)

9. **Sizi karanlıklardan nura çıkarması için kuluna apaçık âyetler indiren O'dur. Şüphesiz Allah, size karşı elbette şefkatli olandır, esirgeyendir.**

10. **Size ne oluyor ki, Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Oysa göklerin**

ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden, fetihten önce infak eden ve savaşanlar (başkasıyla) **bir olmaz. İşte onlar, derece olarak sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Allah, her birine en güzel olanı va'detmiştir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**

11. Allah'a güzel bir borç verecek olan kimdir? Artık Allah, bunu onun için kat kat arttırır. Onun için kerim (üstün ve onurlu) **bir ecir vardır.**

7. ayet Allah'a ve elçisine iman etmeye çağırır (bkz. 7/A'raf, 158). Çağrının Müslümanlara mı yoksa henüz Müslüman olmayanlara mı olduğu konusunda iki görüş öne sürülmüştür. İlkine göre çağrı inanmayanlaradır, bu durumda çağrı geneldir ve bütün peygamberlerin misyonları icabı yerine getirmek durumunda oldukları görevlerinin bir parçasıdır. Peygamberler söz konusu çağrıyı yaparlarken ruhlar âleminde yani Besm-i Elest'e insan ruhlarının yüce Allah'a verdikleri söz hatırlatılır (bkz. 7/A'raf, 172).

Diğer görüşe göre çağrı Müslümanlaradır "Allah'a ve Resûlü'ne imân ediniz"i "neden iman etmeyeceksiniz ki!" manasındadır. İki sebepten dolayı:

a) Yüce Allah sizi yeryüzünün halifeleri kılmak suretiyle diğer varlıklara göre ayrıcalıklı kılmış, Eşref-i mahlûkat mertebesine çıkarmıştır;

b) Elçi size sürekli açıklamalarda bulunmakta, doğru yolu göstermektedir. Siz de doğru seçmeye yarayacak akıl ve düşünme yetisi bulunmaktadır. Buna rağmen inanmıyor veya imanınızın gereğini yerine getirmiyorsanız sizde sorun var demektir, kendinizi ciddi bir kritikten geçirmeniz lazım.

"İman" infak etmeyi gerektirir. Yüksek bilinç sahibi kimseler Allah'ın kendilerini yeryüzünde üzerlerinde halifeler kıldığı şeylerden, mal/mülk-servetten infak ederler. Yüce Allah varlık âleminin yaratıcısı, maliki ve hakiki sahibidir. İnsan sadece yeryüzü mülkü üzerinde bir emanetçi konumundadır. Kendisine çizilen sınırlar (hudut) içinde ve tanınan yetkileri kullanarak mülk üzerinde tasarrufta bulunur. Ne zaman yeryüzünün maddi, tabii ve iktisadi kaynaklarını temellük etmeye kalkışırsa, başka bir deyişle mülkün hakiki sahibini unutup kendi keyfince tasarrufta bulunmaya başlarsa Allah'a karşı gelmiş olur (bkz. 58/Mücadele, 5). Fakat kim mülkün hakiki sahibini aklından çıkarmaz, meşru ve helal yoldan kazanıp Allah yolunda cihada, yoksullara ve hayır işlerine harcamalarda (infak) bulunursa ona büyük ecirler takdir edilmiştir.

Ayeti ilk açıklamaya göre anlayacak olursak, elçinin çağrısına olumlu cevap verenlerden hemen talep edilen şey yeryüzü mülkü üzerinde tasarrufta bulunurken mülkün hakiki sahibini akıllardan çıkarmamaları, sınırlı çerçeve-

de tasarruf yetkisine sahip kılındıkları ve kazandıklarını Allah yolunda harcamak durumunda olduklarının hatırlatılmasıdır.

Fakat bu 8. ayetin çağrıştırdığı gibi "iman etmiş Müslümanlar" için de bir çağrı olabilir. Sûrenin Hudeybiye ile Mekke fethi arasında -ki iki senelik zaman vardır- indiğini düşünecek olursak ayetlerin Müslümanları büyük bir olaya hazırlamak üzere indikleri düşünülebilir. Müslümanlara verdikleri söz hatırlatılmakta, gevşeklik göstermemeleri tembih edilmektedir. **Mevdudi**, hitabın Müslümanlara yönelik olduğu kanaatindedir. Bu durumda "sizden kesin söz almıştı" cümlesi Efendimiz'e verilen "biat"a atıf olmaktadır. Müslümanların bir daha ve bir daha imana çağırılmaları garip değildir, zira Hucurat sûresinde (49/14) "İmanın kalplerine işlememiş Müslüman profili"nden söz edilmektedir.

İniş ortamıyla (Vasat-ı nüzul) ilgili bu değerlendirmelerin ötesinde bütün zamanlara hitap eden yönü şudur: İnsanlar Allah'a ve Resûlüne inanmak zorundadırlar. Yüce Allah insanı yeryüzünün halifesi kılmış, ona mülkü üzerinde tasarruf yetkisi vermiştir. İnsan meşru ve helal yollardan kazanıp servet sahibi olursa ona gösterildiği şekilde harcayacak, infak edecektir, hiçbir şekilde yeryüzü kaynaklarının kendi malı-mülkü olduğu yanılgısına kapılmayacak, kenz (toplama, sınırsız biriktirme olan) tutkuya kendini kaptırmayacaktır. Gerekleri yerine getirilmedikçe hakikatte kişi tam olarak iman etmiş sayılmaz. 8. ayet bunu çarpıcı bir biçimde dile getirmektedir: "Size ne oluyor ki, elçi sizi Rabbinize imân etmeye çağırıp-dururken Allah'a imân etmiyorsunuz?" Oysa iman etmek, imanı ikrar etmek, söz vermektir. "Ben inandım, inancımın gereklerini yerine getireceğim" taahhüdünde bulunmaktadır. İlk ayetin tefsirinde anlatmaya çalıştığımız gibi imanın tahakkuku sadece dil ile ikrar değil, amellerle ortaya konulması, imanın eylemlerde tezahür etmesi, fiillere referans teşkil etmesidir. İmanın ilk mertebesi bilgidir ki, "emn" kökünden gelen iman demek kendisinden emin olunan bilgiler desteğinde inanmaktır. Şu halde imana bilgi temel teşkil ettiğine göre -ki elçi anlatıp durmaktadır- söz konusu güvenilir bilginin imanda, imanın da fiillerde, pratiklerde tezahür etmesi beklenir. Ancak bu durumdaki insan ve toplum "karanlıklardan nura çıkar." İnsanı karanlıklardan aydınlığa çıkaran Allah'ın açıklanmış ayetleri desteğinde tebliğ yapan Allah'ın elçisidir. (Daha geniş bilgi için bkz. 2/Bakara, 257; 5/Maide, 15-16 ve 6/En'am, 1.) Yüce Allah'ın insana elçiler göndermesi, onları aydınlığa çıkaracak ayetler indirmesi O'nun engin şefkat ve merhametinin eseridir.

İnsanın cimrilik etmesi, gerektiği yerlere infakta bulunmaması anlaşılabilir gibi değildir. Zira apaçık hakikat şu ki ne kadar zengin olursa olsun, günün birinde bu dünyayı, dünya ile birlikte malı-mülkü terkedip gidecektir. Ölüp gi-

den servetini miras olarak bırakır. İzafi manada çoluk çocuğu, yakınları ona varis olsalar bile, onlar da günün birinde ölüp gideceklerinden bu böyle sürüp gider. Demek oluyor ki göklerde ve yerde asıl varis Allah'tır. Hakiki malik ve asıl varis O olduğuna göre belirli bir süreliğine ve sahibi tarafından yetkili kılınmış kişinin cimrilik etmesi, hiç ölmeyecekmiş gibi servet üzerine kapanması, sınırsız sermaye ve mal biriktirmesi gaflettir. İnsan bu gaflet hali içinde ömrünü tüketir, günün birinde de hakikatte hiçbir şeye malik ve sahip olmadığını anlar; Yunus Emre'nin gayet yerinde söylediği gibi:

Mal sahibi, mülk sahibi/Hani bunun ilk sahibi
Mal da yalan, mülk de yalan/Var biraz da sen oyalan!

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İnsan malım malım deyip durur. Oysa malından ona üç şey vardır: Biri yiyip tükettiği; diğeri giyip eskittiği, öteki sadaka olarak verip ahiret için biriktirdiği. Bunların dışındakilerine gelince, kendisi gider, başkalarına bırakır." (Müslim, Zühd, 4, Tirmizi, Zühd, 31.) Efendimiz'in işaret ettiği "makbul ve meşru biriktirme", infak yoluyla olan ahirete matuf olandır. İnfaklar gelir düzeyine göre izafidir. Efendimiz "Bir dirhem 100 bin dirhemi geçti" diyerek, iki dirhemi olanın bir dirhemini infak etmesi durumunda, çok zengin olanın servetinden 100 bin dirhem infak etmesinden daha üstün ecirli olduğunu buyurmuştur (Nesai, Zekât, 49; Müsned, II, 379).

İlk nesil Müslümanlar infakın güzel örneklerini vermişlerdi. Bu yüzden fetihten öncekiler ile sonrakiler arasında tabii ki fark olacaktır, derece ve ecirleri de aynı değildir. Onlar henüz ortada fetih veya zafer işaretlerinin olmadığı durumlarda mallarıyla ve canlarıyla ortaya atıldılar, Hz. Peygamber'e sahip çıkıp davasına destek çıktılar. "Muhacir ve Ensar'dan öne geçenler" için bkz. 9/Tevbe, 100. ayetin açıklaması.) 10. ayette geçen "fetih"in Mekke fethi olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Hudeybiye fethi olduğunu söyleyenler de var ki, Fetih sûresi (48/1) bunu ayrıntılı biçimde ele alır.

11. ayet "**Allah'a borç vermek**"ten söz eder: "**Karz-ı hasen**" yani güzel borç. "Hüsn"le aynı kökten gelen "hasen"de iyilik ve yardım-destek olduğu gibi güzellik, zarafet ve incelik manaları da vardır. Allah'a borç veren yukarıda değinildiği üzere Allah yolunda infak eden, ihtiyacı olan faiz (fazlalık) beklentisi olmaksızın borç veren veya muhtaçlara, zayıf ve yoksullara infakta bulunan kimselere atıftır. Böyleleri kâinatın yaratıcısı ve maliki Allah'a güzel borç verirler; yaptıklarının hayırlı sonuçlara yol açacağını düşünürler ama asla başa kakmazlar, teşekkür ve minnet beklemezler, incitmezler. İşte böyleleri için kat kat karşılık-fazlalık ve son derece üstün ecir vardır. (Bkz. 2/Bakara, 245 ve ilgili atıflar.)

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ
بُشْرَىٰكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ هُوَ
الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا
انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا ۚ
فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ
الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ ۖ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ
أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ
بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ
مَأْوَاكُمُ النَّارُ ۖ هِيَ مَوْلَاكُمْ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

12. **O gün, mü'min erkekler ile mü'min kadınları, nurları önlerinde ve sağlarında koşarken görürsün. "Bugün sizin müjdeniz, içinde ebedi kalıcılar** (olduğunuz)**, altından ırmaklar akan cennetlerdir." İşte 'büyük kurtuluş ve mutluluk' budur.**

13. **O gün, münafık erkekler ile münafık kadınlar, imân edenlere derler ki: "**(Ne olur) **Bize bir bakın, sizin nurunuzdan birazcık alıp-yararlanalım." Onlara: "Arkanıza** (dünyaya) **dönün de bir nur arayıp-bulmaya çalışın" denilir. Derken aralarında kapısı olan bir sur çekilmiştir; onun iç yanında rahmet, dış yanında o yönden azap vardır.**

14. (Münafıklar) **Onlara seslenirler: "Biz sizlere birlikte değil miydik?" Derler ki: "Evet ancak siz kendinizi fitneye düşürdünüz,** (Müslümanları acıların ve yıkımların sarmasını) **gözetip-beklediniz,** (Allah'a ve İslâm'a karşı) **kuşkulara kapıldınız. Sizleri kuruntular yanıltıp-aldattı. Sonunda Allah'ın emri** (olan ölüm) **geliverdi ve o aldatıcı da sizi Allah ile** (Allah'ın adını kullanarak, hatta masumca sizden görünerek) **aldatmış oldu."**

15. **Artık bugün sizden herhangi bir fidye alınmaz ve inkâr edenlerden de... Barınma yeriniz ateştir, sizin veliniz** (size yaraşan dost) **odur; o ne kötü bir gidiş yeridir.**

12-15 arası ayet grubunda ahirette vuku bulacağı kesin bir olayın tasviri yapılmaktadır: İki grup insandan mü'minler (erkekler ve kadınlar) önlerin-

den ve sağlarından aydınlatıcı ışık, nur olduğu halde zifiri karanlıklarda koşar adım ilerlemektedirler. Kazasız belasız ebedi kurtuluş ve nimet yurduna ilerlemelerini sağlayan şey önlerini aydınlatan da nurdur. Nur, onların ruhlarından fışkırır vaziyettedir. Kaynağı dünya hayatında sahip oldukları sahih iman ve salih ameldir. Varacakları menzil altından ırmaklar akan, kurtuluş ve sayısız nimetin olduğu cennettir, bu onlara müjde olarak bildirilmiştir. Varoluşun nihai ve hakiki menzili budur, kurtuluşun ve mutluluğun tahakkuk edeceği bu muhteşem menzile Kur'an-ı Kerim "Fevzun azîm" demektedir. Fevzu'n azîm'e ulaşmanın yolları dünyadan geçiyordu. Her insanın temel arzusu ve hedefi olan mutluluk onun hoşuna giden şeyleri talep edip peşinde koşmasını, kendisine zarar ve elem verecek şeylerden kaçınmasını gerektirir. İnsan dünyada bu iki motivasyonla hareket eder.

Yüce Allah gönderdiği elçiler ve indirdiği kitaplarla insanın ebedi mutluluğu kazanması için neleri talep edip nelerden kaçınması gerektiğini öğretmekte, bunun yollarını göstermektedir. İşte dünya hayatında hak, iyilik, güzellik, doğru ve hayrı (ma'ruf) peşinden koşup batıl, kötülük, çirkinlik (kubh ve fahşa), yanlış ve şer (münker)den uzak duranlar nur biriktirmiş, ruhlarını cismani-bedeni lezzetlere teslim etmeyip ilahi feyze açmışlardır. Son menzile varılacağı ahirette karanlıklar içinden geçerken dünyada elde ettikleri nurun adeta düğmesine basıp veya ihlaslarına ve amellerine göre ayarlanmış el fenerleriyle önleri ve yanları aydınlatılmaktadır (66/Tahrim, 8).

İnançlarında ve amellerinde dürüst ve samimi olmayanların yani münafıkların durumu hayli trajiktir. Karanlıklar içinde ilerlemeye çalışmakta ama bir türlü önlerini görememektedirler. Çünkü dünyadan ahirete getirdikleri en ufak ışık huzmeleri dahi yoktur, nereye basacaklarını, hangi istikamete yöneleceklerini bilemiyorlar. Önleri uçurumlar, bataklıklar, vahşi yaratıklarla doludur. Dünyada beraber oldukları mü'min arkadaşlarının ışıklı yolda ve rahatça ilerlediklerini görünce onlardan yardım talep etmekte, nurlarından iktibaslarda bulunup yararlanmak istemektedirler. Ne var ki bu mümkün değildir, zira asıl ışığı asıl dünyada depolamaları, şarjlarını doldurmaları gerekirdi, bunu yapmadıkları için karanlıklarda çaresiz olarak kalakalmış bulunmaktadırlar. Nitekim kendilerinden yardım talep ettikleri yakınları veya arkadaşları onlara "Siz bu işi dünyada yapacaktınız, çünkü bu nur dünyada kazanılır ancak" demektedirler.

Ayetin ilginç bir biçimde "**nur'un iktibası**"ndan söz etmesi ışığın aktarılabilir, transfer edilebilir olduğunu ima etmektedir ki, bugün sahip olunan teknoloji sayesinde bir bölgede üretilen elektrik binlerce km'lik uzak bölgele-

re taşınabilmektedir. Çarçabuk çiftleşen damızlıkların suratları "kabiys" olarak ifade edilir. Kelime kaynağından alınan ateş parçasına veya kora denir. Hz. Musa'nın Tur dağında uzaktan gördüğü ışığı ateş zannedip ondan biraz almak üzere ona yönelmesi bu çerçevede ifade edilmiştir (27/Neml, 7). "Kabes ve iktibas" ateş talep etmek ise de, zamanla hidayet ve ilim talebi için de kullanılır olmuştur. Buna göre "iktibas" bir şeyi kaynağından alıp başka yere aktarmak, kaynağını göstererek ondan yararlanmaya çalışmaktır; bu manada akademik çalışmalarda ki alıntılar için de kullanılır. Ateş veya ilim vermek bununla ilgilidir; 13. ayette ise nurdan bir parça iktibas edilmek istenmektedir; bununla ona sahip olmayanlar yollarını aydınlatabilecekler. En doğrusunu Allah bilir.

Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Ben kıyamet gününde secde izni verileceklerin ilkiyim. Secdeden kalkma izni verileceklerin de ilkiyim. Secdeden başımı kaldırdığımda bakarım, önümde, diğer ümmetler arasında ümmetimi tanırım. Sağıma bakar ümmetimi tanırım. Soluma bakar ümmetimi tanırım." Ümmetini nasıl tanıyacağını soran kimseye de Peygamberimiz şu cevabı vermiştir: "Abdest yüzünden parıl parıl parlarlar; onunla tanırım. Kitapları sağdan verilir; onunla tanırım; Yüzlerinde secde izi vardır, onunla tanırım. Bir de önlerindeki ve sağ taraflarındaki nurlarıyla tanırım."

Kıyamet gününde müminleri münafıklardan ayıran, nurlarıdır: " O gün onların nurları önlerinde ve sağlarında koşarken, onlar da 'Rabbimiz, nurumuzu tamamla ve bizi bağışla; Senin her şeye gücün yeter' diye dua etmektedirler" Çünkü Yüce Allah, herkesin karanlıklar içinde olduğu o dehşetli günde, inanan kullarına nurlar göndererek onlara yol göstermiştir.

Bunlar, herkesin dünyada iken yaptığı güzel işlerin derecesine göre parlayan nurlardır. Kimine dağ büyüklüğünde bir nur yol gösterirken, kiminin payına yanıp sönen ve ancak parmağının ucunu aydınlatan bir nur düşmüştür. (Hâkim, Müstedrek, II, 520.) Bu rivayet kişilere imanları ve amelleri oranında dünyadan getirdikleri nur potansiyelinin yanında yüce Allah'ın da lütuf ve inayetiyle onlara nur bahşedeceğini, cennete giden yolları aydınlatacağını göstermektedir.

"Arkanıza (dünyaya) **dönün de bir nur arayıp-bulmaya çalışın"** cümlesinin iki anlama geldiği söylenmiştir: Biri eğer imkânı varsa bir kez daha dünyaya dönün ve yaptığınız hataları tekrar etmeden nur depolayın; diğeri arkanıza dönüp sizi çepeçevre kuşatmış bulunan "zulümat"tan aydınlatıcı bir ışık bulmaya çalışın. İkinci anlamda ironi söz konusudur.

Söz konusu anlamlar yanında, dünya hayatının kendisinde bir nur olmadığı yolunda bir ima olduğunu söylemek mümkün. Aynı zihniyetle inkârcılar ahiretten dünyaya dönecek olsalar ve yüzlerce yıl yaşasalar da, ruhları vahyin

nurundan beslenmediği, zihinleri vahyin nuruyla aydınlanmadığı müddetçe nur sahibi olmaları ve ebedi âlemde kurtuluş yolunu bulmaları mümkün değildir. Onları bu duruma düşüren kötü amelleridir. Oysa Allah'ın nuruyla yani vahiy ile aydınlanacak olsalardı hakiki manada özgür olacak, yüksek bir ahlaki hayat yaşayacak, adaleti tesis edecek ve insanlar arasında birlik ve beraberliği, dirlik ve düzeni (sulh va salah) kurma başarısını göstereceklerdi.

İki grup arasında bir "sur" çekilir: Surun iç yanında yüce Allah'ın rahmeti, kurtuluş ve mutluluğun olduğu cennet ve sonsuz nimetler bulunmaktadır. Dış yanında ise azap vardır. **Zemahşeri** ve **Şevkani** gibi tefsirciler ayette geçen "**sur**"un "a'raf" manasında olduğunu, bunun da iki grubu birbirinden ayıran engel olduğunu söylemişlerdir. (A'raf için bkz. 7/A'raf, 46-48.)

"İki grup arasında çekilen surun iç yanında rahmet, dış yanında azap vardır". Sur'un iç yanı "batın", dış yanı "zahir"dir. Bu aynı zamanda dünya hayatında insanların tercihlerine, zihinsel tutumlarına ve yaşama tarzlarına göre iki ana gruba ayrıldıklarını ima etmektedir. Batın hakikate ve bilgisine gönderme olup dünya hayatının zahirine, süslü dış görünüşüne kapılanlar hayatları boyunca bedenin zevk ve lezzetleriyle meşgul olduklarından iç yanına, batın hakikatine nüfuz etmediler, tam bir gaflet içinde dünya zevklerine, aldatıcı cazibesine kapılıp sonunda hak üzere olanlar ile batıl üzere olanların, iyilerle kötülerin ayrıldıkları noktaya geldiklerinde dünyanın zahirinde kalanlar hakikat, rahmet ve mutluluk kapısının dışında kaldılar, iman ve salih amel üzere yaşayıp ilahi hoşnutluğu kazananlar kapıdan içeri girmeye muvaffak oldular. İdeal olanı batın hakikatlerin farkında olarak zahirin gerek ve icaplarını yerine getirmektir ki, her ikisinden birini mutlaklaştırıp diğerini tamamen yok saymak aşırılık, ifrata karşı tefrittir.

Mü'minlerle münafıklar dünyada bir arada bulunuyorlardı, aynı mekânları paylaşıyor, hatta aynı mescitlerde namaz kılıyorlardı. Her iki insan grubunu birbirinden kolayca ayırmak pek kolay değildi. Ne var ki münafıklar içten pazarlıklıydı, iman kalplerine girmiş değillerdi, şüpheleri, kuruntuları tam olarak ruhlarından silmiş değillerdi, sureta Müslüman gözüküyorlardı. Ne zaman ki mü'minler dara düşecek olsa hemen sıvışıp neticeyi beklerlerdi (4/Nisa, 141). Böylece öz varlıklarını tehlikeye düşürmüş oldular, ahiretteki ebedi kurtuluş ve mutluluğu kaybettiler.

Onları aldatan kişi Allah'ın adını kullanıyor, sureta haktan yana görünüyordu. Tefsirciler "Allah ile aldatan"ın şeytan, dünya veya dünyevi zevk ve lezzetler olduğunu söylemişlerdir. (Bkz. 31/Lokman, 33 ve 35/Fatır, 5. ayetlerin açıklaması.)

Söz konusu yanılgı ölüme kadar sürer, sonunda kişi acı hakikatle karşılaşır. "Allah'ın emrinin gelmesi"nin yüce Allah'ın elçisine yardım etmesi veya inkârcıların ateşe düşmesi olduğunu söyleyenler de vardır. Yapılabilecekler dünyada yapılır, yapılmalıydı. Ölüm vaki olduğunda ve kıyamet kopup da herkes hesaba çekildiğinde artık yapacak şey yoktur. Kimse kötü fiillerinin cezasından kurtulmak üzere fidye vermeye kalkışamaz, kimseden kurtuluş fidyesi kabul edilmez. Bilinmesi gereken hakikat şu ki insanı dünyada ve ahirette koruyacak, onun hakiki dostu olacak sadece Allah'tır. Buna inanmayanların gittikleri yer kötüdür, ateştir çünkü amelleri dolayısıyla ancak ona layıktırlar. Ateşe atılmış olmaları onlara yapılmış haksızlık değildir, kendi sonlarını kendileri dünyada hazırlamışlardı.

اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ
وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ
قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾ اِعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ
وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيمٌ
﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ۖ وَالشُّهَدَاءُ
عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُولٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

16. İmân edenlerin, Allah'ın ve haktan inmiş olanın zikri için kalplerinin 'saygı ve korku ile yumuşaması' zamanı gelmedi mi? Onlar, bundan önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun bir süre geçmiş, böylece kalpleri de katılaşmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan çoğu fasık olanlardır.

17. Bilin ki gerçekten Allah, ölümünden sonra yeryüzüne hayat verir. Şüphesiz Biz, umulur ki aklınızı kullanırsınız diye size âyetleri açıkladık.

18. Gerçek şu ki, sadaka veren erkekler ile sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler; onlar için kat kat arttırılır ve 'kerim (üstün ve onurlu)**' olan ecir de onlarındır.**

19. Allah'a ve O'nun Resûlü'ne imân edenler; işte onlar Rableri katında sıddîklar ve şehitler (veya şahit)**lerdir. Onların ecirleri ve nurları vardır. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar ise; işte onlar da cehennem halkıdır.**

Yukarıdan buraya kadar üç insan profilinin çizildiğini görüyoruz:

a) İmanlarında dürüst ve tutarlı mü'minler;

b) İkiyüzlü, içleri dışları bir olmayan münafıklar;

c) Müslüman olup imanları zayıf olanlar.

16. ayet söz konusu grubun Allah'ın ve O'ndan indirilen zikrin yeterince içlerine sinmediğini, kalplerinin saygı ve korku ile titreyip yumuşadığını belirtir. Zikr'den kastedilen Kur'an-ı Kerim'dir.

Bu hayli önemli bir uyarı, hatta bir azardır, dikkatli olmak gerekir. Çünkü böylelerinin İsrailoğullarının içine düştüğü ahlaki zaafa benzer bir zaaf içine düşmesi muhtemeldir. Allah korkusu ve inen zikr'le yani Kur'an'ın hakikatleri ve hükümleriyle kalpleri yumuşamayanların kalbi katılaşır (5/Maide, 13). İbn-i Mes'ud ayetin sitem (itab) olduğunu, ayet ile aralarında dört yıl gibi bir zaman aralığı olduğunu söyler (Müslim, Tefsir, 24; İbn-i Mace, Zühd, 19). İbn-i Abbas'a göre ayet bi'setin 13. yılında inmiştir. Şu veya bu, ayetin iman ve eylemlerinde gevşeklik içinde olan Müslümanlara sitem veya uyarı olduğu anlaşılmaktadır. Demek oluyor ki aradan belli bir zaman geçmiş ancak bazı Müslümanlardan beklenen tutum ve davranışlar bir türlü sadır olmamıştır. Mü'minleri bu duruma düşüren şey, kendilerinden bekleneni yüksek performansı (cehd ve mücahedeyi) göstermemeleri, dünya zevklerine, güç ve iktidara, servete tutkuyla bağlanmaları; zaman içinde takva ve ihlaslarında bir gerileme, zaaf ve gevşeme içine girmeleridir.

Allah'ın ismi anıldığında veya Kur'an okunduğunda mü'minlerden beklenen kalplerinin saygı ile titremesi, katılaşmışsa hemen yumuşamasıdır (bkz. 8/Enfal, 2). Allah'ın ismi ve Kur'an'ın hatırlatılan hükümlere rağmen kalpler yumuşamıyorsa bunun sebeplerinden biri imanla ilk tanışıklığın üzerinden belli bir zamanın geçmiş olmasıdır. Bu da zamanın kendisine değil, zaman içinde kesp edilen alışkanlığa, kanıksamaya bağlı ortaya çıkmaktadır. İnsanlar belli bir inanca dâhil olduktan veya gözlerini bir inanç evreninde açıp büyüdükten sonra o inanç ile bilinçleri arasına alışkanlıklar girer, adeta duvar örer. Kur'an-ı Kerim, geçmişte kitap ehlinin bu türden kötü bir tecrübe yaşadıklarını hatırlatmaktadır. Kitap ehli de, aldıkları vahiy üzerinden uzun zaman geçince hükümlerini unuttular, bildikleri gibi yaşamaya başladılar derken vahiy ile irtibatları kesilince kalpleri katılaştı, vahyin özünü unutup çeşitli alışkanlıkla-

ra hapsoldular. Bu dini bilinçlerini kaybetmelerine sebebiyet verdi. Benzer bir tecrübeyi Müslümanların da yaşaması mümkündür. "Alışkanlık olan davranışta bilinç olmadığı"ndan alışkanlıklar, çığırından çıkmış gelenekler, ritüeller, içi boşaltılmış ibadetler, bid'at ve hurafeler, uydurulmuş sahte kutsallıklar dinin yerini alır; hayatın dokusunu sahih hükümler inşa etmediğinden katılaşmış kalpler dünyaya bağlanır, nefsin hoşuna giden şeyler Müslümanın yol haritasını belirlemeye başlar. Bu, yoldan çıkmanın yani fıska düşmenin resmidir. Geçmişte nasıl kitap ehli söz konusu kötü tecrübe sonucunda fıska düştülerse, eğer kendilerine, dinlerinin sahih özüyle ilişkilerine yeterince dikkat etmeyecek olurlarsa Müslümanların da başlarına aynı musibetin gelmesi yani onların fıska düşmesi işten değildir. Bu bir yasadır, kim dininin özüyle irtibatını keserse kalbi katılaşır, yoldan çıkar, bunun kitap ehlinden veya Müslüman olması arasında fark yoktur.

Bu durumda olan mü'minlerin kalbi ölüme yatkın hale gelmiş olur. Bir bakmışsınız üzerinde "Müslüman" etiketi var ama İslam'ın ruhuna ve hükümlerine aykırı ne varsa yapmakta, dininin içini boşaltabilmektedir. Uyarıyı ciddiye alıp kendilerini bir muhasebeden geçirecek olurlarsa kalplerinin tekrar dirilmesi mümkündür; bu Allah'ın lütfu ve keremiyle gerçekleşebilir.

Tabiatta bunun canlı örnekleri var. Ölü toprağı gökten indirdiği su ile dirilten Allah, eğer mü'minler yine vahiy ile indirilen Kur'an'la (zikr) kalplerini sulayacak olurlarsa toprak gibi şenlenir, yeşerir, canlanır (30/Rum, 19). Bu müthiş dirilişi, canlanmayı ancak akıl sahibi kimseler sağlayabilir. Çünkü aklı olan kişi dünyaya aşırı bağlanmanın boş, faydasız ve sonuçsuz olduğunu bilir.

18. ayet sanki katılaşmış kalbini diriltmek isteyenin işe nereden başlaması gerektiğine işaret vermektedir: Sadaka ile. Bunun anlamı açıktır. Dünyaya hırsla, tutkuyla bağlanan bir insanın elindeki somut varlık biriktirdiği servettir. Kalbini mal mülk, güç ve iktidar hırsıyla doldurduğundan katılaşmaya uğramıştır. Eğer bunun bir bölümünü Allah yolunda infak edecek olursa taşlar birbir yerinden oynamaya başlar, bir evi doldurmuş taşların boşaltılmasıyla evin içi Allah sevgisiyle dolar. Kalplerini tedavi etmek üzere buna başvuran mü'min erkekler ve kadınlar bilmeliler ki infakta bulunmak, sadaka vermek maddi kayıp değil aksine Allah onlara kat kat arttıracaktır. Tasaddukta bulunmak ruhi bir yenilenme, kalbin diriltilmesi işlemidir. Kerem sahibi Allah bunun üstün ecrini verecektir; sadaka veren Allah'a güzel borç vermiş gibidir. Cömertliğinin sınırı olmayan Allah borcunu fazlasıyla öder (2/Bakara, 245).

19. ayette sözü geçen "**sıddık, sadık olan**", sözünde duran ve doğrulayan kimseye denir. Burada erkek ve kadın övülen sıddıklar, sadaka verenler ya-

nında Allah'ın indirdiklerini tasdik edenler ve Allah'a verdikleri söze sadakat gösterenlerdir. Ayette geçen "**şehitler**"in iki anlamda olabileceği söylenmiştir: Biri kalplerini diriltenler şehitler gibi sevap ve ecre sahip olacaklar; diğeri "şehitlere gelince" onların da nurları vardır. Birinci anlamın daha isabetli olduğu söylenebilir, zira 12 ve 13. ayetlerde ahirette mü'minlerin önlerinde ve yanlarında nurlar olduğu halde koşar adım ilerlediklerini ve cennetin kapısından girip kurtuluşa erdikleri anlatılmıştı ki, buradaki nur ile yukarıda anlatılan nur arasında güzel bir örtüşme söz konusudur. En doğrusunu Allah bilir. (Şehit ve şahitler için bkz. 2/Bakara, 143 ve 4/Nisa, 41, 69.) İnkâr edenlerin ebedi âlemdeki yerleri cehennemdir.

اِعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي
الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا
ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ
وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ
وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ
ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

20. Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, '(eğlence türünden) **tutkulu bir oyalama,' bir süs, kendi aranızda bir övünme** (süresi ve konusu), **mal ve çocuklarda bir 'çoğalma-tutkusu'ndan ibarettir. Bir yağmur örneği gibi; onun bitirdiği ekin ekicilerin** (veya kâfirlerin) **hoşuna gitmiştir, sonra kuruyuverir, bir de bakarsın ki sapsarı kesilmiş, sonra o, bir çer-çöp oluvermiştir. Âhirette ise şiddetli bir azap; Allah'tan bir mağfiret ve bir hoşnutluk** (rıza) **vardır. Dünya hayatı, aldanış olan bir metadan başka bir şey değildir.**

21. Rabbinizden olan bir mağfirete ve cennete (kavuşmak için) **'çaba gösterip-yarışın' ki** (o cennet) **genişliği gök ile yerin genişliği gibi olup Allah'a ve Resûlü'ne imân edenler için hazırlanmıştır. İşte bu, Allah'ın fazlıdır ki, onu dilediğine verir. Allah büyük fazl sahibidir.**

20. ayet dünya hayatının beş özelliğini sıralar: Oyun (**la'b**), eğlence-oyalanma (**lehv**), süs (**ziyne**), övünme (**tefahur**) ve çokluk tutkusu (**tekasür**). Bu beş kavram, dini dışarı çıkarmayı hedefleyen dünyevi/seküler bakış açısı ve telakkinin parametreleri olarak görebiliriz. Bunları gözden geçirelim:

a) La'b (oyun): Kelime ağzın suyunun akması anlamına gelir. Araplar bala "arının ağzının suyu" derler. Kişi sahici, yararlı, zati-asli bir maksadı olmadan bir iş yapıyor, bir fiilde bulunuyorsa oyun oynamış demektir. Ankebut sûresinde (29/64) dünya hayatı bu manada kullanılmıştır. Dünya hayatına uygulandığında şu anlam çıkar: İnsan eğer hayatı sahici, anlamlı bir gaye ile yaşamıyorsa hayatın kendisini oyun ve eğlence konusu yapmış demektir. Bu hayat telakkisi ve tarzının zati, anlamlı bir değeri yoktur, boşuna vakit tüketmekte, kendisine verilmiş ömrü tüketmektedir. Yergisi konusu olan salt "dünya hayatı"ndan çok "dünya hayatı sevgisidir (Hubbu hayat et Dünya)". Hayatı sevmek ve yaşama sevinciyle yaşamak Allah'ın nimetlerinin tadılmasına ve şükre vesiledir ama Allah'ı ve ahireti unutup dünya zevklerine tutkuyla bağlanmak büyük bir gaflettir, sonu hüsrandır.

b) Eğlence (lehv): Kişinin kendisi için hayli gerekli olan şeyden uzak olması halidir. Kelime yararsız şeyle oyalanıp yapması gereken şeyi unutan için kullanılır. Dünyada asıl yapması gerekeni unutup da oyun ve eğlenceye dalanlar için yukarıda zikrettiğimiz Ankebut ve Muhammed (47/36) sûrelerinde bu manada kullanılmıştır. Kalbin kendini kaptırdığı lehv eğlendirici, keyif vericidir. Bir şeyi veya varlığı yerli yerine koymadan onunla oyalanmak da aynı kapıya çıkar. Mesela Allah'ı zikretmeyi ve O'na kulluk yapmayı ve başka asli görevleri unutup da kadın ve çocuklara dalmak bunun gibidir (bkz. 21/Enbiya, 17); asli görevi bu iken kadının da erkek ve çocukları aynı şeydir. Yani erkek için söz konusu olan, sorumlu varlık olması hasebiyle kadın için de söz konusudur. Bir şey daha önemli şeyin önüne geçerse, mühim ehemmi unuttursa lehv olur. Bu manada eş, çocuk, ticaret vb. meşru şeyler kendilerinden daha önemli, daha üstün değerlerin önüne geçerse lehve sebep olmuş olurlar. Cuma sûresinde (62/9-11) kendisi itibariyle ticaret meşru ve mübah bir fiil iken, insanı namazdan alıkoyup Allah'ı unutturduğu zaman "lehv" olur. Şu halde liaynihi ekonomik faaliyet veya ticaret makbul değildir; insanın kendini geçimini temin etmesi, infak etmesi amacıyla yapıldığında liğayrihi bir iş olarak gereklidir. Kendi başına iktisadi büyüme lehv'den başka şey değildir. Lehve kapılanların kalbi boş şeylerle oyalanma içindedir, bazı şeylere tutkuyla bağlanmışlardır. Mesela futbol maçlarına saatlerce vakit ayırmak, futbol meşgalesini birçok önemli uğraşının önüne geçirmek böyledir.

c) Süs (ziyne): Ziynet kusursuzluktur. Ziynetin çekici, cezbedici anlamı ve boyutu vardır. Bazı türleri kusuru örtmeyi hedefler. Ragıp ziyneti üçe ayırır:

aa) Nefsi ilim ve güzel inançlarla süslemek;

bb) Bedeni güç ve zindelikle, sağlıkla süslemek, estetize etmek;

cc) Mal, statü ve servet gibi harici şeylerle ziynet. En hayırlı ziynet iman süsüdür (49/Hucurat, 7). İnsan dünya hayatının meşru süslerinden, güzelliklerinden mahrum bırakılmamıştır (7/A'raf, 32.) Dünya nimetlerine, iştaha ve şehvete karşı ölçülü ve iffetli davranmak esas olmakla beraber, büsbütün dünyadan el etek çekip meşru istek ve arzulardan nefsi mahrum etmek de doğru değildir (28/Kasas, 77). Güzel ahlak, terbiye ve edep süstür; bu çerçevede "Akıllı insanın süsü edebidir" denmiştir. Mal ve servetiyle övünen Karun'un sahip olduğu ziynet güç ve kibirdir (28/Kasas, 79). Bu gayrı meşru ziynettir ki Kur'an-ı Kerim'de olumsuz manasıyla "Şeytan" (8/Enfal, 48), "Ahirete inanmayanların yapıp ettikleri" (27/Neml, 4) için kullanılmıştır. Açıklamaya çalıştığımız ayette de "dünya hayatının çekici, süs ve ziynet" olduğu belirtilmektedir. Süsü dolayısıyla çekicidir, kişiyi cezbeder ama içi ve arkası boştur, temelsizdir. Şu halde dünya hayatının süs ve cazibesine kapılmamak gerekir.

d) Tefahur (övünme-gösteriş): Kelimenin kök anlamlarından biri çömlek için kullanılanıdır. Çömleğe vurulduğunda ses çıkarır ancak içi boştur. Maddi servet, güç, iktidar, görkemli törenler, göz kamaştıran saraylar, bedensel güzellik, fiziksel özellikler vb. harici şeylerle övünen hakikatte sahte, altı boş şeylerle övünmekte, üstünlük taslamakta, başkalarına gösteriş yapmaktadır. Sıraladığımız maddi ve dünyevi güç ve imkânlara sahip olanlar, bunları sergileyerek kibirlerini açığa vurmaktadırlar. Yüce Allah kendini çokça beğenip çokça övüneni sevmez (31/Lokman, 18.) Kibir şeytanın hasletlerindendir. Allah ve hakikat karşısında boş bir şeydir, görünürde muazzam bir güç, kudret ve zenginlik gözükmektedir ama gerçekte çömleğin içi gibi boştur. Bu ayette de dünya hayatının kendisi mutlaklaştırıldığında övünme, gösteriş ve kibir sebebi olur ama hakikat nazarında bunun bir değeri yoktur.

e) Tekasür (çokluk): Bunun da ağırlıklı olarak maddi çokluk, mal, mülk, evlat, taraftar anlamlarında kullanıldığı kabul edilir. Kelimenin anlam derecelerinde ayrıntı, ayrıntılarda boğulma, asıl mihveri kaybedip pusulayı, kıbleyi şaşırma anlamları da vardır. Tekasür servet, maddi şeyler ve ayrıntılara endeksli olduğundan yarış ve rekabete yol açar. (Bkz. 102/Tekasür sûresinin açıklaması.)

Bu çerçevede asıl sebep ve hikmetinden koparıldığında dünya hayatı "oyun, eğlence, ziynet-süs, övünme (tefahur) ve çokluk tutkusu" olduğu ortaya çıkar ki, bunların hiçbir yerli yerine kullanılmadığı takdirde insanı asıl amacından, yaratılış gayesinden, ulvi ahlaki kemal ve erdemlerden uzaklaştırır, ahireti unuttururlar. Bu yanıltıcı özellikleriyle tanımlanmış dünya hayatının kalıcılığı yoktur. Hakikatini anlayabilmek için ekinlere, toprakta biten bitki-

lere bakmak yeterlidir. Nasıl bir karga kardeşini öldüren Kabil'e öğretmenlik yaptıysa, tabiattaki olayların tamamı şu veya bu konuda insana yol gösterici olabilir. Yağmur yağar, toprakta güzel bir bitki biter, bu da çiftçinin pek hoşuna gider. Bir süre sonra kurur, sararır, çer-çöpe döner. Demek ki hiçbir şeyin kalıcılığı yoktur, baki ve ebedi olan sadece şanı yüce Allah'tır.

Burada çitçiye "kâfir" denmesinin sebebi toprağı kazıyıp tohumun üstünü örttüğü içindir. Bundan hareketle hakikati örtene de kâfir denir. Allah'ın birliğini, ahiretin varlığını ve risalet ile Kur'an'da belirtilen hakikatleri, bilgi ve haberleri gözleyen, bunların üstünü örten kâfirdir. Gece de aydınlığın üstünü örttüğü için bu ismi alır; küfür her halükarda karanlıktır.

Dünya hayatının aldatıcılığının farkına varmayıp oyun ve eğlenceye dalan, servet biriktirip başkalarına üstünlük taslayan, büyük saraylar, köşkler inşa edip bu muhteşem mekânlarda yaşayan, kendinden sahip olmadığı özelliklerle övünüp kibirlenen, dünyanın süsüne, cazibesine kendini kaptıran kimseler ahiret hayatını unuttuklarından, dünyayı ve dünya sevgisini yücelttiklerinden ebedi âlemde ziyana uğrayacaklardır. Aksine hareket edenler için yüce Allah'tan mağfiret vardır (bkz. 15/Hicr, 49-50).

Dünyanın bu çerçevede algılanmasına "sekülerleşme (dünyevileşme)" demek mümkün. Aşkın, batın ve öte'nin hesaba katılmadığı, her şeyin bu dünyada ve şimdi için yaşanıp tüketildiği ve her eylem ve karar süreçlerinde dinin dışarı çıkarıldığı dünya algısı seküler bir algıdır. Bu manada dünyanın sekülerlikten kurtarılmasının yegâne yolu, dinin evrenine dâhil edilmesi, hayat alanlarının tümünde düzenlemeler yaparken ilahi hükümlere riayet edilmesiyle mümkündür. Dünyanın dinden koparılması, konulmuş sınırların dışına çıkarılması düşünülemez, çünkü ebedi kurtuluş ve mutluluk için dünya hayatının Allah'ın hoşnutluğuna göre düzenlenip yaşanması gerekir.

Murad edilen zühd ve takvadır yani insanları ezen güç ve iktidara, şımartan servet ve gösterişe değer vermemek, en yüksek statü olarak takvayı kabul etmektir: "Dünyada zâhidlik, helâl olanı haram etmek veya malı ziyân etmekle olmaz. Gerçek zâhidlik, Allah'ın elinde olana, kendi elinde olandan daha çok güvenmendir." Zira şöyle buyurulmuştur: "Bu, kaybettiğinize üzülmemeniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmamanız içindir." (Tirmizi, Zühd, 29; İbn-i Mâce, Zühd, 1).

Ancak insanlar tabiatları gereği birbirleriyle yarışırlar. Yarış olacaksa sonsuz kurtuluş ve mutluluk için yarışılmalıdır. Dünya hayatı için yarışmak, rekabet etmek, hak ve hukuk ihlal etmek değmez. Yaprak gibi yeşerir, sonra sararır cazibesini kaybeder. İnsanı aldatan bir meta için değil, asıl büyük çaba cennet

için harcanmalıdır ki, vaadedilen cennet genişliği sizin idrakinizin hayli üstündedir (13/Ra'd, 26). Genişliği gök ile yerin genişliği gibi cennet Allah'a ve elçisine iman edenler için hazırlanmıştır (3/Âl-i İmran, 133). İnsan ne yaparsa yapsın, hangi maddi güç ve iktidara sahip olsun, en görkemli saraylarda yaşasın, yine de baki değildir, yeryüzünde cenneti kuramaz. Gök ile yerin genişliğinde olan hakiki cennet "burada" değil, ahirette ve Allah katındadır, ona talip olmak, dünyada ona ulaşmak için yatırım yapmak lazımdır. "İşte bu (sayısız nimetlerle donatılmış asıl ve hakiki cennet), Allah'ın fazlıdır ki, onu dilediğine verir. Allah büyük fazl sahibidir."

مَا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ
اَنْ نَبْرَاَهَا اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا
تَفْرَحُوا بِمَا اٰتٰيكُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ
وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

22. **Yeryüzünde olan ve sizin nefislerinizde meydana gelen herhangi bir musibet yoktur ki, Biz onu yaratmadan önce, bir kitapta** (yazılı) **olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre pek kolaydır.**

23. **Öyle ki, elinizden çıkana karşı üzüntü duymayasınız ve size** (Allah'ın) **verdikleri dolayısıyla sevinip-şımarmayasınız. Allah, büyüklük taslayıp böbürleneni sevmez.**

24. **Ki onlar, cimrilik ederler ve insanlara cimriliği emr** (tavsiye) **ederler. Her kim yüz çevirirse, atık şüphesiz Allah, Ğaniy**(Hiçbir şeye muhtaç olmayan), **Hamid** (övülmeye lâyık olan) **O'dur.**

Tefsirciler "yeryüzünde vuku bulan musibetler"in depremler, sel, heyelan, yanardağ, kasırga vb. tabii afetler; "nefislerdeki musibetler"in ise çeşitli hastalıklar olduğunu söylemişlerdir. Ayette geçen "Kitap" Levh-i Mahfuz'dur (**Mukatil, Beydavi**). **Mevdudi** "alın yazısı" olduğunu söyler. Alın yazısı ve Levh-i Mahfuz ayrı şeylerdir. Levh-i Mahfuz, sadece olanları kaydetmez, vuku bulmamış olayları da ihtiva eder.

Burada önemli soru şudur: Varlıkla ilgili her türlü olayın vukuundan önce orada kayıtlı olması, belirlenmiş olduğu anlamına mı, yoksa biliniyor olduğu anlamına mı gelir? Kitap'ı alın yazısı anlamında ele alacak olursak, insan ve dünya hayatındaki bütün fiillerinin "belirlenmiş" olduğunu kabul etmemiz gerekecek; Levh-i Mahfuz olarak ele alacak olursak yaratılmadan önce her şeyin bilinip bir

kütükte kaydedilmiş olduğunu düşüneceğiz. Bu çerçevede Levh-i Mahfuz tabir caizse evrenin kozmik odası, hafızası hükmündedir. Pekiyi, vukuundan önce her şeyin bu hafızada yer alıyor olması belirlendiği anlamına mı gelir?

Kamer sûresinde (54/49) "Her şeyin bir kader ile" olduğu belirtilmektedir. Bu varlık âleminde olan her şeyin bir miktar, düzen, ölçü, yasa ve takdirle olduğunu ifade eder. İnsanın fizyolojik-biyolojik yapısı da buna dâhildir. Ancak insan davranışları Allah tarafından "belirlenmiş" değil, "bilinir"dir. Yani varlıkta her ne vuku buluyorsa bulsun Allah için sürpriz değilse insan da her ne yaparsa yapsın fiilleri Allah için sürpriz değildir. İnsanla ilgili olaylar belirlenmiş olsaydı ahlaki sorumluluğa mahal kalmazdı. Bilinir olması insana her ne yaparsa Allah tarafından bilindiğini, gözden kaçmadığını ihtar eder, sorumlu davranmasını sağlar.

Her şeyin bir kitapta yazılı olması, olayların belli yasalara göre cereyan ettiği, yasalara göre takdirin değişmeyeceği anlamına da gelir. Nasıl kanunların yazılı olduğu kitaplar varsa yani bir kanun kitaba girdikten sonra mutlaka işlerlik kazanıyorsa, bunun gibi Allah'ın yasa (sünen-i ilahi) olarak yazdığı şey hükmünü icra eder. Karada ve denizde bizim yapıp ettiklerimizin sonucu fesat olması bu çerçevede ele alınır. (Bkz. 30/Rum, 41.)

Burada insanın seçimlerini temellendiren kararları ile seçimleri doğrultusundaki eylemleri arasında da ayırım yapmak gerekir. İnsanın bıçağı ekmek kesmede veya cinayette kullanmada verdiği karar kendisinindir; ama bıçağa kesme özelliğini veren Allah'tır, karar insanın fiili yaratmak Allah'ın. Bıçağın kaderi-takdiri vardır, o keser, bu belirlenmiştir. Ancak insanın kararları, iradesi ve düşünceleri dolayısıyla belirlenmiş değildir. Eylemleri belirlenmiştir, fakat o Ana Kitap'taki bilgiler doğrultusunda seçimde bulunur. Karar verir, kararını tahakkuk ettirmek üzere adım atması yaratılır, bu yüzden yaptıklarından sorumludur.

Buradaki ince nokta şudur: Bir insanın kış azığı olarak hareket halindeki karıncaları dikkatlice gözlediğini düşünün. Karıncaların nerede yuvalandıklarını, hangi güzergâhı takip edip buldukları azığı hangi güç potansiyelleriyle yuvalarına taşıyabildiklerini, karşılarına çıkan bir engelin onlara nasıl ve ne türden bir zarar vereceğini bilir. Karıncalar onları gözleyen bilim adamından veya belgesel yapımcısından bağımsız olarak kendi işlerini yaparlar; hiç kuşkusuz gözlemci onlara fiili müdahalede bulunmuyor ama neler yapıp yapamayacaklarını gayet iyi bilip kaydediyor. Veya öğrencilerini çok iyi tanıyan bir öğretmenin kimin kaç not alacağını apaçık bildiği halde yine de öğrencilerini sınava tabi tutması ve neticenin önceden tam bildiği gibi ortaya çıkması gibi.

Yüce Allah'ın da biz kullarının ne yapacağını gayet iyi bilir, bilmesi zaten Levh-i Mahfuz'da kayıtlı olduğu anlamına gelir. Ne var ki bize fiili müdahalede bulunmuyor –tabii ki kritik veya istisnai zamanlarda murat ederse müdahale eder; tıpkı Hz. İbrahim'i yakmayan ateşe, Hz. Musa'yı boğmayan suya müdahale ettiği gibi-; bizi gözetliyor, yapıp ettiklerimizin tamamını biliyor, sinelerimizde gizlediklerimizden haberi oluyor. Bizi ve yapacaklarımızı bilmesi ile fiillerimize müdahale etmemesi ayrı ayrı şeylerdir. (Bkz. 6/En'am, 59; 13/Ra'd, 39; 43/Zuhruf, 1-4; 50/Kaf, 4; 85/Buruc, 21-22. ayetlerin açıklaması.)

Üzerinde yeterince düşünecek olsak Yüce Allah'ın her şeyi bilmesi bizim ruhsal olgunlaşmamız, ahlaki kemalimiz açısından son derece önemli ve elzemdir. Başımıza gelen tabii afetler, insan eliyle uğradığımız zararlar bizi derin bir hayal kırıklığına, umutsuzluğa sürüklememeli, çünkü gözetimi altında olduğumuz ve her şeyimizi bilen, bilgisi kayıt altında olan yüce Allah var; bu bilinçte olmak bizi rahatlatır; kederlenmeye, kendimizi harap etmeye, ağlayıp sızlanmaya, hele isyan etmeye hiç gerek yok. O her şeyi bilmekte ve görmektedir. Bize düşen görev bilgilerimiz doğrultusunda irademizi sonuna kadar kullanıp gücümüzü harcamak, cehd ve mücahede içinde doğru istikamette yaşamaya çalışmak olmalıdır. Tabiat olaylarından kaynaklanan musibetler, zararlar hem aslında bilgilerine tam vakıf olunduğunda önlenebilir türdendirler veya zararlarını asgariye indirmek mümkündür hem zarar ve ziyanları sadece bu dünya ile sınırlıdır. Tabii afetlerden hastalıklara ve başka musibetlere kadar her olumsuz olay karşısında takınmamız gereken tutum, elden geldiğince önleyici tedbirlere, sebeplere başvurmak, buna rağmen musibet isabet ettiğinde sabredip metanet göstermektir. Benzer şeklide sahip olduğumuz avantajlar, imkânlar –mesela güç ve iktidar, servet ve sağlık, güzellik ve bilgi vs.– bizi şımartmamalı, kibre sürüklememeli, güç zehirlemesine uğratmamalıdır. Çünkü bu türden nimetlerin tamamı da yüce Allah'ın bağışı ve ihsanıdır. Yüce Allah kibirli kimseleri, şımaranları, böbürlenenleri sevmez. (Bkz. Ali Bulaç, Bilgi Neyi Bilmektir? 6. Baskı, İstanbul-212, s. 217 vd.)

Kurtubi, kibirlenen kimselerin alıcıyı aldatmak üzere memeleri bağlanan koyun gibidir. Alıcı koyunun her zaman bol miktarda süt verdiğini zanneder, koyunun gerçeği bu değildir. Böylelerinin bir özelliği de cimri olmalarıdır. Said bin Cübeyr, buradaki cimriliğin maddi servetin yanında öğrendiklerini başkasına öğretmeyenler için kullanıldığını söyler. Bu akla uygun olmakla beraber musibet ve nimetlerin yüce Allah'a refere edilmesi, bu ayetteki cimriliğin "Allah'ın hakkını eda etmekte cimri davrananlar" için kullanılmış olmasının daha isabetli olduğunu söyleyen Zeyd bin Eslem'in daha doğru tefsir yaptığını gös-

termektedir. Cimriliği sadaka ve infak konularında da ele almak mümkündür, her üç anlam da birbirine yakındır. Olaya daha manevi açıdan bakanlar cimri ile cömert arasındaki farkı şöyle ortaya koymuşlardır: Cimri eli sıkı olmaktan zevk alan, cömert ise vermekten zevk alan kimsedir. Diğer kritere göre cimri kendisinden istenildiğini verir, cömert ise istenmeden verir. Bunca nimete rağmen cimrilik gösterenlerin vay haline! Haktan, doğruluktan yüz çevirenler bilmeliler ki Yüce Allah'ın kimseye ihtiyacı yoktur, ganîdir; sadece kendisi övülmeye layık (hamid)dir. (1/Fatiha, 1.)

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

25. **Andolsun, Biz elçilerimizi apaçık belgelerle gönderdik ve insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye, onlarla birlikte kitabı ve mizanı indirdik. Ve kendisine çetin bir sertlik ve insanlar için** (çeşitli) **yararlar bulunan demiri de indirdik; öyle ki Allah, kendisine ve elçilerine gayp ile** (görmedikleri hâlde) **kimlerin yardım edeceğini bilsin** (ortaya çıkarsın)**. Şüphesi Allah, büyük kuvvet sahibidir, üstün olandır.**

Beşerin dünyevi hayatını düzenleyen peygamberlerin görevlerinden biri insanlar arasında adaleti tesis etmektir. Tabii ki ne her peygamber bu görevi kendi hayatında tam olarak gerçekleştirmiş ne de ebedi yaşamıştır. O halde peygamberler bu görevlerini adaleti ayakta tutacak hükümleri göstererek, öğreterek ve hayatlarında imkân bulmuşlarsa fiilen hayata geçirerek yerine getirirler. Bu görevi peygamberler kendi bildikleri şekilde yapmıyorlar; onlara destekleyici nitelikte açık beyyineler, kanıtlar, üzerinde düşünüldüğünde kişiyi hakikate götürecek burhanlar verilmektedir. Tefsirciler ayette geçen "beyyineler"in mucizeler olduğunu söylemişlerdir. Mucize peygamberin kendini kanıtlamak üzere gösterdiği harikulade-olağanüstü olaydır. Ancak peygamberlik sadece mucize göstermekten ibaret değildir, peygambere "kitap ve mizan" da verilmiştir ki bunlarla adaleti tesis edebilsin.

25. ayette kitabın ve mizanın indirilmiş olması "**inzal**" ile ifade edilir, gayet ilginç bir biçimde "demir"in indirilmesi de aynı fiille ifade edilmiştir. Ayet **"ahrecna'l hadîde"** değil de **"enzelne'l hadîde"** gelmiştir. Hâlbuki demir yerden "çıkarılır!" Ayete göre demir de, tıpkı kitap ve mizan gibi indirilmiş, inzal

edilmiştir. Bu fiil vahiyler ve yağmur için de kullanılır, her ikisi yukarıdan gelmektedir. Bu hayli anlamlı ifade üzerinde durmakta fayda vardır.

Tefsircilere göre demir için inzal kelimesinin kullanılmış olması "yaratma"yı ifade eder. Delil olarak Zümer sûresinin 6. ayetinde zikri geçen "davarların indirilmesi"ni gösteriler. Yaratma bir emirdir ve bu "yukarıdan gelmekte"dir, bu manada inzal veya nüzuldür. Zümer sûresinde "inzal"ın "yaratma" manasında kullanıldığı doğrudur, akla en yatkın olanı da budur. Bu ayette de aynı anlamda kullanılmış olması pekâlâ mümkündür, hatta kuvvetli ihtimaldir. Ancak başka bir ihtimal da büsbütün imkânsız değildir.

Said Nursi'ye göre (Lem'alar, 28. Lem'a) ayette geçen "indirdik" gündelik hayatta her alanda kullandığımız demirin bir nimet ve bu nimetin Allah tarafından bize bağışlandığına vurgudur; nimet aşağıdan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya iner yani üst bir makamın ihsan ve bağışıdır. Yoksa hakikatte demir gökten değil yerden çıkarılmaktadır. Fakat bunun demirin yeryüzündeki varlığıyla bir ilişkisi olduğu da söylenebilir. Nitekim 20. asrın ortalarına kadar demirin yeryüzü gezegeninin ortasında teşekkül ettiği düşünülürken, Fred Hoyle ve arkadaşlarının yaptığı araştırmalar, bunun için o alandaki ısının ve basıncın yeterli olmadığı, hatta güneşin ısısını aşan farklı bir fiziki durumun gerektiği kanaatine varıldı ki, buna göre demir ve nikelin güneşin hararetini ve basıncını da aşan dev kırmızı yıldızlarda oluşmakta, kâinatın birbiriyle olan harikulade ilişkisi ve etkileşimi sonucunda dünya gezegenine bir tür transfer edilmektedir. Kendilerine belli bir ömür (ecel) tayin edilen yıldızlar ömürlerinin sonuna geldiğinde kızıl dev safhaya girerler, işte demir bu safhada ortaya çıkar. Bir süre sonra yıldızın patlamasıyla dev bir enerji büyük bir hızla evrenin her tarafına yayılır. Yeryüzünde var olan suların da kaynakları itibariyle gökyüzünde bulunduğu ve suların güneş ışınları üzerinden dünyaya geldiği (nüzul) yolunda görüşler bulunmaktadır. 1930'larda bu olaya Üstat Said Nursi "kâinatın büyük tezgâhı" adı veriyordu.

Sonraki araştırmalar bu fikri teyit eder mahiyette gelişti. Konu üzerine araştırma yapan **Serpil Ahmetkocaoğlu**'na göre eski zamanlarda meteoritler, gökten geldikleri için semavi kutsallığa ait biliniyordu. Hatta belli bir dönemde gök kubbenin kaya kristalinden ya da gök tanrının tahtının kuvarstan yapılmış olduğuna inanılıyordu ki gök taşlarının kutsal sayılması bu inançla ilgiliydi. Örneğin Troya'daki Palladion'un doğrudan gökten düştüğüne inanılırdı. Araştırmalar kadim zamanlarda insanların meteor demirini, yeryüzündeki demirden madenlerinden çıkarılan demirden önce kullandıklarını göstermektedir. "Eritme"yi bilmediklerinden demiri taş gibi kullanmışlardır.

En doğrusunu Allah bilir. Aztekler bıçaklarını gökyüzünden edindiklerini söylerlerdi, onlara göre fonksiyonel olarak kullandıkları meteor demir, altından daha değerliydi. Benzer inançlara sahip Sümerler, Mezopotamyalılar, Asurlular da demiri gökle ilişkilendirmişlerdir. Eski Mısırlılar da meteor demirini biliyorlardı. Demirin fırınlarda, akkorda eritilmeye başlanmasından sonra (M.Ö. 1200-1000) demir algısında da bir değişim yaşandı. Semavi demir ile arza ait demir algısı farklıdır, semavi metal göklere aittir ve yeryüzüne yabancıdır. Bu özelliğiyle dini-büyüsel bir imaja sahiptir. **Plinius**, demiri zararlı ilaçlara ve gece vakti ortaya çıkan buhranlara karşı etkili bir tedavi aracı olarak kullanmıştır. Demir ve demirden yapılmış bıçaklar demonlara, kötü ruh ve şeytanlara karşı da kullanılmıştır.

Mitolojik öğelere baktığımızda demirin ana simgeler arasında yer aldığını görürüz. Mesela yeryüzünü yıldırım taşlarıyla döven fırtına tanrısının amblemi çift taraflı balta ve çekiçtir. Bunlar gökle yerin evliliğini anlatır. Demirciler çekiçlerini örse vurduklarında kudretli tanrının işini yaptıklarına inanırlardı. Metalürji mitolojisinde kurban motifi önemlidir. Bu, hayatın yoktan yaratılma yerine ancak kurban edilen başka bir hayatla başlayabileceği fikrine dayanır. Kurban sunmadan ne yeni hayat olur ne üretim. Metaller ve değerli taşlar gibi madenler cinsiyetli telakki edilmiştir. Maden filizleri eril ve dişil olmak üzere ikiye ayrılmıştır. **İbn-i Sina**, aşkın sadece insana özgü olmayıp göksel elementlere ait bitkisel ve madeni olan her şey için de geçerli olduğunu düşünür. Biz bunu anlayamayız, neyi açıklamaya çalışıyorsak onu karartırız.

Eskilerin kozmogonisine göre toprağın karnında yatan her şey canlıdır, ocaklardan çıkarılan maden filizleri bir tür embriyondur, yavaşça büyürler, ritimleri bitkisel ve hayvansal organizmalarındakinden farklıdır. Onlar toprağın altında büyürlerken aynı zamanda olgunlaşırlar, tıpkı meyveler gibi kemallerine ererler. Mesela elmas olgundur, oysa kristal hamdır. **Bernard Balessey** şöyle der: "Tanrı bütün şeyleri başıboş kalsın dile yaratmadı. Yıldızlar ve gezegenler başıboş değildir. İçinde doğal olarak tükenen şeyleri yeniler ve tedavi eder; bir şekilde olmazsa başka bir şekilde yeniden üretir. Yerin üstündekiler dâhil her şey bir şeyler üretmek için çalışır, aynı şekilde toprağın rahmi üretmek için vargücüyle çalışır." Kadim geleneklerin neredeyse tamamı tablatın amaçlı yaratıldığını düşünmüşlerdir. Büyüme sürecine kimse engel olmazsa, bütün maden filizleri zamanla altına dönüşür. İnsanoğlu tablattaki gelişime yanlış müdahalelerde bulunarak engel olmaktadır. Bu çerçevede Çin simyacılığının (M.Ö. 122) neredeyse sadece metallerin büyümesini hızlandırma tezine dayandığını söylemek mümkün. Yerin rahmine karışılmayacak olursa

uzun zaman da alsa metaller altın olacaktır. Bu demektir ki altının soyluluğu olgunlaşmamış olmasındandır. Diğer metaller sıradandır, çünkü hamdırlar, çiğdirler. Bu simya doktrinine göre tabiatın amacı maden âleminin tamamlanması, kemale ermesidir; çünkü madenlerin tabiî olarak altına dönüşmesi onların kaderlerinde yazılıdır. Zira tabiat kendi kemaline ulaşmak ister, simyacı da tabiata kemaline ermek isterken yardımcı olmaktan başka bir şey yapmaz.

Serpil Ahmetkocağlu, metalürjinin insanda bir güven, hatta kibir yarattığını söyler. İnsan bu sayede tabiatın işine karışabileceğini, yerin rahminde gerçekleşen büyümeyi hızlandırabileceğini düşünür, olgunlaşma sürecini değiştirmek, bir bakıma "zaman"ın yerine geçmek ister. Kendi başına buyruk olduğunda insan tabiatın potansiyellerini kullanıp tahripkâra başlar, demir başvurduğu araçlardan biridir. "Nüzul" ile ilişkilendirilen demir insanoğluna ilâhî bir ikramdır, ihtiva ettiği sertliği hayra da, şerre de kullanmak mümkün. "Kitap ve mizan" demiri kullanma kılavuzudur.

Ayetin üç anahtar terimi "kitap", "mizan" ve "demir" insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde başvurulan üç ana parametreye işaret eder.

"Kitap" açık ki hikmet ve hükmün kaynağıdır. Başka bir ifadeyle hukuk, ahlak ve sosyal ilişkilerin temel ilkelerini tayin edecek değerlerin kaynağı kitapta ifadesini bulur.

"Mizan" hukuk ve adaleti simgeler. Kelimeyi "terazi, denge" olarak da çevirmek mümkündür ki, adalet terazi ile simgelenir. Eğer hassas ölçüler kullanılarak adalet sağlanacak olursa, toplumsal hayatta denge de sağlanmış olur. Bu manada "mizan" Rahman sûresinde (55/7-8) ele alındığı üzere ekolojik ve kozmik dengeye de karşılık bir kelimedir. Şu halde varlık âleminde ve tabiatta nasıl hassas bir denge varsa, söz konusu denge hassas ölçülerin ifadesi mizan ise, insanlar arası ilişkileri düzenleyici hükümler hukuk mizandır. bu yönüyle kamu otoritesine de atıf olduğunu söylemek mümkün.

"Demir" ise gündelik hayattaki sayısız yararları yanında güç ve kuvveti, yaptırımı ifade eder. Meşru kamu otoritesi adaleti güç kullanarak tesis eder, gerektiğinde dış saldırılara karşı da silahla ülkeyi savunur. Hz. Osman'a atfedilen şu söz demirin önemini anlatmaya yeter: "Allah Kur'an'la yola gelmeyeni sultanla (kamu otoritesi) yola getirir." Bundan hareketle **Max Weber**, devleti "şiddet kullanma tekelini elinde bulunduran güç" olarak tarif eder ki, İslam bakış açısından hükümranlığın temsili, ortak ve bölünmez ihtiyaçlar için vergi toplayıp harcama ve dış savunma yanında yargılama ve ceza infazı sadece devlet başkanına aittir. (Bkz. 42/Şûra, 17 ve 55/Rahman, 7-8. ayetlerin açıklaması.)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا وَاِبْرٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةًۖ وَرَهْبَانِيَّةًۖ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَاۚ فَاٰتَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْۚ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾

26. **Andolsun, Biz Nuh'u ve İbrahim'i** (elçi olarak) **gönderdik, peygamberliği ve kitabı onların soylarında kıldık. Öyle iken, içlerinde hidayeti kabul edenler vardır, onlardan birçoğu da fasık olanlardır.**

27. **Sonra onların izleri üzerinde elçilerimizi birbiri ardınca gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik; ona İncil'i verdik ve onu izleyenlerin kalplerinde bir şefkat ve merhamet kıldık.** (Bir bid'at olarak) **Türettikleri ruhbanlığı ise, Biz onlara yazmadık** (emretmedik.) **Ancak Allah'ın rızasını aramak için** (türettiler) **ama buna da gerektiği gibi uymadılar. Bununla birlikte onlardan imân edenlere ecirlerini verdik, onlardan birçoğu da fasık olanlardır.**

25. ayette gönderildiği belirtilen elçilerin misyonları, kendilerine indirilen vahiylerle -afaki ve enfüsi belgelerle destekleyerek- insan ile hakikat arasında bağ kurmaları ve adaletin nasıl tesis edileceğine ilişkin güvenilir yolları göstermeleridir. Adaletin tesisi sadece mücerret bir davet değil, gerektiğinde kamu otoritesinin meşru güç kullanmasıyla mümkündür. Gücün ve kuvvetin sembolü olan demirin böyle bir fonksiyonu vardır. Nuh, İbrahim ve bunları takip eden elçilerin görevi bu olmuştur. Hz. İsa da bundan farklı bir misyona sahip değildi. Ona vahyedilen İncil, insanların kalbinde şefkat ve merhamet duygularının uyanmasına vesile oluyordu. Onun müntesipleri ve izleyicilerine düşen de onun sünnetini takip etmeleriydi. Emir ve nehiylerine tam olarak uysalardı nimetler içinde yüzeceklerdi (5/Maide, 66). Fakat onlar "ruhbanlık" adı verilen bir sosyal ve zihni tutum icat ettiler.

Nuh aleyhisselâm beşerin ikinci atasıdır; İbrahim aleyhisselâm da Tevhid inancına bağlı insan topluluklarının atasıdır. Bu açıdan ikisinin zikredilmiş olması anlamlıdır. Peygamberlik bu iki peygamberin soyundan gelen kişilere görev olarak verilmiştir; Nuh aleyhisselâmdan önce tufan sonucunda

kimse kalmadığına göre Tevhid inancını tebliğ etmek üzere gelen elçilerin insanlığın ikinci atasına refere edilmesi anlaşılır bir bilgidir. İbrahim aleyhisselâm soyundan gelenler ise İsmailoğulları ve İshakoğulları olmak üzere iki ana gruba ayrılır. İlkine Müslümanlar; ikincisine İsrailoğulları mensuptur. Şu var ki her iki koldan gelen insanların tamamı Tevhid inancına bağlı kalmış değildirler. İçlerinde doğru yolu takip edenler olduğu gibi yoldan çıkıp sapıtan, inkâra düşenler de vardır (37/Saffat, 113); hatta çoğunun yoldan çıkan (fasıklar) olduğunu söyleyebiliriz.

Zikri geçen iki peygamberde sonra da peşpeşe elçiler geldi ki bu zincir son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.)'e kadar sürdü. Hz. İsa'nın bir önceki elçi olarak gönderilmiş olması bu çerçevede gerçekleşmiş bulunmaktadır. Hz. İsa'ya İncil vahyedilmişti. Kelime müfret gelmiştir, çünkü İncil dört veya daha fazla değil tek bir kitap olarak Hz. İsa'ya gelmişti. Birden fazla sayıya çıkartılması sonraki dönemlere aittir (bkz. 3/Âl-i İmran, 3 ve 45).

İncil şefkat ve merhameti öğütleyen vahiy kitabıdır. Hz. İsa da hem Yahudi din bilginlerinin ağırlaştırıp katılaştırdıkları kuralcılığı yumuşatmak hem Roma zulmüne karşı insanları manevi ve ahlaki yönden takviye etmek üzere sevgiyi, merhameti, hüsn-ü muameleyi öğütlüyordu.

İsrailoğullarına emredilen şeriata din adamları bir dizi ilavelerde bulunmakla beraber, esasında kendisi de ağır bir şeriat olup tamamıyla ayrıntılı kurallara dayanmaktadır. Bunun birkaç sebebi zikredilebilir:

a) İlkin İsrailoğullarının uzun zamanlar esaret hayatı yaşamaları onların bilgi düzeylerini fazlasıyla düşürmüştü, yeni hayatlarında hukuki bir düzen içinde ve medeni olarak yaşayabilmeleri için ayrıntılı kurallara lüzum hissediliyordu;

b) Esaret onlarda mahrumiyet duygusu uyandırmış, bu da onları dünyevi nimetlere, servet toplamaya sevketmişti. O kadar ki haftanın tamamında çalışmak istiyorlardı, bir görüşe göre Cumartesi yasağı onları şeriatle bir gün yüce Allah'a kulluk yapmaya ve dinlenmeye mecbur etmek için vaz'edilmiştir. (**Said Şimşek**, Hayat Kaynağı Kur'an.)

Hz. İsa katılaşmış hayat algısını tekrar şefkat ve merhamet eksenine irca etmek istiyordu. İncil'in asli mesajı ve Hz. İsa'nın tebliğ ve telkinleri onu izleyenlerde ruhi bir karakter halini aldı, bu yüce Allah'ın takdiri ve inayetinin sonucudur. Hatta içlerinde öyleleri o kadar ileri gittiler ki, Roma zulmüne ve içinde yaşadıkları ahlaki tefessühe tepki olmak üzere dağ başlarına, kırsal alanlara çekildiler, kendilerini bütünüyle ibadetlere hasrettiler.

Ruhban, "rehbet"ten rahibin çoğuludur. Rehbet, acı ve ızdırap duymak,

korkuya kapılıp çekinmek demektir. Bir anlamı da zühd ve riyazette normal sınırları aşmaktır. Ruhbanlık bu şekilde ortaya çıkmış oldu. Hiç kuşkusuz bu kadarı fazlaydı ve insan fıtratını en iyi bilen yüce Allah insanlara ruhban hayat yaşamayı emretmiş değildi. Belki iyi niyetle, belki verili ahlaki yozlaşma ve baskıya tepki olarak ruhbanlığı kendileri icat ettikleri halde -ki ruhbanlık tevhid dini geleneği göz önüne alındığında bir bid'at'tır, din'e sonradan eklenmiştir- yine kendileri onun gereklerine uymadılar. Haddi zatında ruhbanlığı tam olarak yaşamaları da beklenemezdi, zira fıtrata aykırı, zor bir hayat tarzını öngörüyordu.

Hıristiyan tarihi tecrübesinin biz Müslümanlara da ışık tutması gerekir. Buna göre dinde olmayan ve insan fıtratına aykırı yükümlülüklerin birer bid'at olarak dine dâhil edilmesi dinin asli hüviyetinden çıkmasının önemli sebepleri arasında yer alır. Bu açıdan "bid'atler"e karşı daima teyakkuz halinde olma mecburiyeti vardır, aksi halde bilinçten yoksun din adamları ve atalarından gördükleri ritüelleri bir türlü bırakmayan cahil insanlar dine onun ruhuna aykırı şeyleri sokar, bir süre sonra Tevhid dini tanınamaz hale gelebilir. Ruhbanlığın köklü bir kurum olarak İslam dininde yer almasının önüne geçilmiş, bu meyanda Hz. Peygamber (s.a.) "İslam ümmetinin ruhbanlığının Allah yolunda cihad olduğunu" belirtmiştir (Müsned, III, 266). (Ruhbanlık hakkında daha geniş bilgi için bkz. 9/Tevbe, 31-34. ayetlerin açıklaması.)

27. ayette "Bununla birlikte onlardan imân edenlere ecirlerini verdik, onlardan birçoğu da fasık olanlardır" buyrulmaktadır. Bu Hıristiyan din adamlarının samimiyetlerine, ihlaslarına ve salih amelleri ölçüsünde Allah'ın rahmetinden, onlara takdir edilen ecirden mahrum bırakılmadığını göstermektedir. (Kur'an-ı Kerim'in bu evsaftaki Hıristiyanlara bakışı için bkz. 5/Maide, 66, 82.)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

28. Ey imân edenler, Allah'tan sakınıp-korkun ve O'nun elçisine imân edin, size kendi rahmetinden iki kat (güzel karşılık) **versin. Size kendisiyle yürüyeceğiniz bir nur kılsın ve size mağfiret etsin. Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.**

29. **Öyle ki, Kitap ehli** (Yahudi ve Hıristiyanlar) **Allah'ın fazlından hiçbir şeye 'güç yetirip-sahip olmadıklarını' ve fazlın muhakkak Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediğine verdiğini bilip-öğrensin. Allah, büyük fazl** (üstün lütuf ve ihsan) **sahibidir.**

Tefsirciler 28. ayetteki hitabın Kitap ehline olduğunu söylemişlerdir. Buna göre eğer Kitap ehlinden olup da inanan Yahudiler ve Hıristiyanlar Allah'tan korkup sakınırlarsa ve gönderdiği son elçiye yani Hz. Muhammed (s.a.)'e inanırlarsa yüce Allah onlara iki kat ecir verecektir. Biri kendi peygamberlerine, diğeri son peygambere inanıp gereği gibi amel ettikleri için. Üstüne üstlük önlerini aydınlatacak bir nur verecek ve günahlarını bağışlayacaktır. Kasas sûresinde yer alan 54. ayet bu anlamı takviye etmektedir.

Fakat ayeti şu şekilde anlamak da mümkün: 29. ayette kitap ehlinin Allah'ın fazlı konusunda herhangi bir güç yetirmeyecekleri belirtilir: Fazlın tümü Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir, bu hakikati onların bilmesi gerekir. Bunu bilmeleri de ancak Müslümanların bir yandan Allah'tan korkup sakınmaları diğer yandan Hz. Peygamber'e inanmaları sayesinde mümkün olacaktır. Buna göre hitabın Müslümanlara yapılmış olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. Nitekim tarihi vaka şunu açıkça göstermektedir ki, peygamberlik beklentisi içinde olan Yahudiler –ki 'Yakında kol ve ayak kesecek peygamber gelecektir' diyorlardı-, son görevin Hz. Muhammed (s.a.)'e verildiğini öğrenince bile bile karşı çıktılar. Ebu Cehil'in "Neden gönderilen peygamber bizim ailemizden seçilmedi, biz Haşimoğullarına karşı nasıl rekabet edeceğiz?" deyip karşı çıkması gibi Kitap Ehli de Hz. Peygamber'in içlerinden çıkmamasına tepki gösterip inkâra sapmışlardır.

Yahudilerin peygamberliği kendilerine hasretmelerinin sebebi kendilerini diğer insan toplumlarına karşı Allah katında imtiyazlı yani "seçkin kavim" görmeleri ve bu çerçevede insanlara yol gösterici bilgi aktarımı, aydınlatma misyonunun sadece kendilerine özgü olduğunu iddia etmeleri idi. Son peygamber Arapların içinden çıkınca söz konusu imtiyaz veya seçkin kavim tekeli ellerinden alınmış oluyordu. Peygamberlik bir lütuf, ihsan ve fazl'dır. Kimse onu temellük edip üzerinde tekel kuramaz; bu fazlın sahibi yüce Allah kime dilerse ona verir. Bunu kitap ehlinin bilmesi lazım gelir.

Ayette geçen ve bizim "iki kat" diye çevirdiğimiz "**kifl**" hayvanın sırtında biniciyi düşmekten koruyan örtü, devenin hörgücü üzerindeki örtü demektir. Buna tutunan hayvanın sırtından düşmekten kurtulur (4/Nisa, 85). Ebu Musa el Eş'ari, kelimenin Habeşçe'de "iki kat" ecir veya güzel karşılık olduğunu söylemiştir. İbn-i Zeyd ise bunun biri dünya, diğeri ahirette olmak üzere iki ecir, iki güzel karşılık olduğunu söylemiştir. Bu da güzel bir tefsirdir.

Bu anlamı tamamlar mahiyette mü'minlere eğer böyle davranacak olurlarsa "kendilerine aydınlığında yürüyecekleri nur" verileceği belirtilmektedir. Sûrenin 12. ayetinde açıklandığı üzere bu nur hem dünyada mü'minlerin yolunu aydınlatacak; onları bilgi ve hikmetle donatıp hayat tarzlarını hangi sağlam hükümlere göre düzenleyeceklerini gösterecek hem de ahirette onların karanlıklar içinde yürürlerken önlerini aydınlatıp cennetin kapısından içeri girmelerini sağlayacaktır.

Hadîd sûresinin (57) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

58- Mücadele Sûresi

Medine'de indirilen bu sûre 22 âyettir. İsmini ilk ayette geçen "**tücadilüke**" kelimesinden almaktadır. Sûreye "mücadele (tartışma-çekişme) ismini verenlerin yanında" mücadile (tartışan, çekişen kadın) ismini verenler de vardır. "Kad Semia" olarak da anılır. Hucurat (49) sûresinden önce, Münafikun (63) sûresinden sonra indirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân Rahîm olan Allah'ın adıyla

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ
يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ۚ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾ اَلَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم
مِّن نِّسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ ۖ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ ۗ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ
مُنكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا ۚ وَإِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ
مِن نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ۚ
ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ۖ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ
مِسْكِينًا ۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ۗ وَلِلْكَافِرِينَ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾

1. **Gerçekten Allah, eşi konusunda seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan** (kadın)**ın sözünü işitti. Allah, aranızda geçen konuşmaları işitiyordu. Şüphesiz Allah, işitendir, görendir.**

2. **Sizden kadınlarına "zıhar"da bulunanlar** (bilsinler ki, kadınları) **onların anneleri değildir. Anneleri, yalnızca kendilerini doğuran-**

lardır. Şüphesiz onlar, çirkin ve yalan söylemektedirler. Gerçekten Allah, çok affeden, çok bağışlayandır.

3. **Kadınlarına "zıhar"da bulunanlar, sonra söylediklerinden geri dönenlerin, birbirleriyle temas etmeden önce bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaları gerekir. İşte size bununla öğüt verilmektedir. Allah, yaptıklarınızı haber alandır.**

4. **Ancak buna** (imkân) **bulamayanlar** (için de) **birbirleriyle temas etmeden önce, kesintisiz iki ay oruç** (yüklenmiştir)**; buna güç yetiremeyenler altmış yoksulu doyursun. Bu** (kolaylık)**, Allah'a ve O'nun Resûlü'ne iman etmeniz dolayısıyladır. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kâfirler içinse acı bir azap vardır.**

Sûrenin ilk dört ayeti adına "**zıhar**" denen kadim bir Arap âdetini ele almakta, yeni bir düzenlemeye tabi tutmaktadır. "Zıhar"ın sözlük manası "iki elbise birbirine uyup, birini diğeri üzerine giymek, yardım etmek" demektir. İslam öncesi Araplarda bir boşama yolu olarak kullanılırdı. **İbn-i Aşur** dikkatli bir inceleme ile söz konusu âdetin Arapların tümünün değil, Medine'de görüldüğünü, bunun da kadına arkadan yaklaşmayı yasak bilen Yahudilerden Araplara geçtiğini söyler. Çünkü Mekke ve Taif gibi diğer yerleşim merkezlerinde zıhar yoluyla boşama yapıldığına ilişkin elimizde bilgiler mevcut değildir.

Kaynaklar ayetlerin inişine sebep teşkil eden olayın Havle binti Sa'lebe'yi kocasının zıhar yoluyla boşamaya kalkışması üzerine indiğini nakledeler:

Havle binti Sa'lebe (r.a.) Medineli olup Hazrec kabilesine mensuptur. Hicretten sonra Resûlullah (s.a.)'a biat etti. Babası Sa'lebe İbn-i Esrem'dir. Amcasının oğlu Evs İbn-i Sâmit el-Ensâri ile evlendi. Rebî' adında bir çocukları oldu. Evs İbni Sâmit (r.a) Ubâde İbni Sâmit (r.a)'ın kardeşidir. Bedir ve Uhud'dan başka birçok gazvede bulunmuştur.

Havle binti Sa'lebe hassas bir kadındı. Yaşlılığında kocası ile arasında bir olay yaşandı, kocası onu geleneğe uygun olarak "Sen bana annemin sırtı gibisin" deyip boşamak istedi. Bir müddet sonra pişman olup onunla birlikte olmak istedi. Fakat Havle reddedip kocasına Hz. Peygamber'e gidip sormasını istedi: "Ben bunu Resûlullah'tan sormaya utanırım. Git sen danış" deyince kendisi gitti, durumunu anlattı, Hz. Aişe de duruma muttali oldu.

-"Yâ Resûlallah! Bildiğiniz gibi kocam Evs çocuklarımın babası, amcamın oğlu. Yaşlılıktan dolayı biraz geçimsiz ve dengesiz bir halde çok ağır bir kelime konuştu. "Sen bana anamın sırtı gibisin, dedi. Boşamadan söz açmadı ama bu şekilde söyledi" diye halini arzetti. Resûlullah (s.a):

-"Bana göre sen ona haramsın, bu konuda bana başka bir şey emredilme-

di" dedi. Kadın tekrar tekrar durumun arzetti, aynı cevabı alınca şu cümlelerle dua ve yalvarmaya başladı: "Fakirliğimi, çaresizliğimi Allah'a arzediyorum. Şikâyetim O'nadır. Yâ Rabbi! Halimi sen biliyorsun. Elçinin diline bir vahiy indir.." Kaynaklar bu olay üzerine vahiy indiğini kaydeder. Efendimiz gelen vahyi şöyle duyurdu:

"Ya Havle! Allah senin ve onun hakkında âyet indirdi." buyurdu. İnen ayetleri okudu.

Yüce Allah, eski geleneğin yanlış bir zandan ibaret olduğunu, böyle sözlerle kadının, kocasının anası olamayacağını bildirdi. Ancak böyle bir söz söyleyene de kölelerin ve fakirlerin lehine olmak üzere bir ceza koydu. Hz. Peygamber (s.a) inen ayetleri okuduktan sonra kadına şöyle buyurdu:

- "Ona söyle de bir köle azat etsin" buyurdu. Havle:

- "Hangi köleyi Ya Resûlallah! Allah'a yemin ederim ki onun azat edecek bir şeyi yok." dedi. Efendimiz:

- "O zaman peşpeşe iki ay oruç tutsun." buyurdu. Havle:

- "Vallahi o çok yaşlıdır. Buna da gücü yetmez" dedi. Efendimiz:

- "O halde altmış yoksulu doyursun." buyurdu. Havle:

- "Ya Resûlallah! Onda bu imkân da yok" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "Biz sana bir ağacın verdiği kadar, bir sepet hurma vereceğiz" buyurdu. Havle binti Sa'lebe de:

- "Ben de o kadar hurma ilâve edeceğim ve dağıtacağım" dedi. Efendimiz Havle'nin bu sözünden memnun oldu ve:

- "Git ona ver dağıtsın. Amcaoğlunun, kocanın iyiliği için çalış" buyurdu.

Havle binti Sa'lebe'ye bütün sahabeler hürmet ederdi. Hz. Ömer (r.a) devrinde şöyle bir olay yaşanmıştı: Hz. Ömer halifeliği döneminde ashâptan Abdülkays kabilesinin reisi Cârûd İbni Mualla ile birlikte yolda giderken Havle binti Sa'lebe'ye rastladı. Artık yaşlanmıştı. Ona selam verdi. Havle selâmı aldı ve Hz. Ömer'e şu nasihatte bulundu:

"Biz seni bir hayli zaman "Ömercik" diye bilirdik. Sonra büyüdün "delikanlı Ömer" oldun. Daha sonra da sana "Mü'minlerin emiri Ömer" dedik. Allah'tan kork ve insanların işleriyle ilgilen. Zira Allah'ın azabından korkan kimseye uzaklar yakın olur. Ölümden korkan, fırsatı kaçırmaktan da korkar" dedi.

Bu sözlerden duygulanan Hz. Ömer'in gözlerinden yaş akmağa başladı. Arkadaşı Cârûd bu duruma üzüldü. Nasıl olur da bir kadın halifeye bu sözlerle hitap edebilirdi? Onun halifeyi üzmesine ve yolda bekletmesine gönlü râzı gelmedi. Öfkeli bir şekilde tanımadığı Havle binti Sa'lebe'ye dönerek:

– "Be kadın! Mü'minlerin Emir'ini rahatsız ettin. Yolda beklettin" diye çıkıştı. Hz. Ömer ise arkadaşına:

– "Bırak onu, istediğini söylesin! Sen bu kadının kim olduğunu biliyor musun? Bu, şikâyetini Yüce Allah'ın arş-ı a'lâdan duyup değer verdiği Havle'dir. Vallahi beni geceye kadar burada tutmak istese, namazdan başka bir şey için kendisini bırakıp gitmezdim. Namazımı kılıp gelir yine onu dinlerdim." (Ayetin inişine sebep teşkil eden olayla ilgili rivayetin farklı anlatımları vardır. Bu rivayete benzer bir olay Seleme ibn Sahr el Beyadi'nin başından geçmiş, Efendimiz'e gidip durumu arzedince benzer cevapla karşılaşmıştır. Başka rivayetlerde ise Efendimiz'in Havle'nin kocasını çağırtıp zıharın yaptırımlarını yüzüne karşı söylediği belirtilmektedir. Bkz. Ebu Davud, Talak, 16, 17 ve 33; İbn-i Mace, Talak, 25; Tirmizi, Tefsir, 59; Müsned, VI, 410-411; İbn-i Kesir, Muhammed Nesib er Er Rufai'nin muhtasarı, IV, 192; ilgili ayetlerin tefsiri)

Havle'nin başından geçen olay bize şu önemli hususu hatırlatmaktadır:

a) Bazen vahiy kulların içinde bulundukları durumu nazara alarak hatta onların talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda inmektedir. Havle geleneksel bir teamül dolayısıyla apaçık haksızlığa uğramıştır. Hiç hak etmediği halde kocası onu mağdur etmektedir. Durumu Allah'ın Elçisi'ne bildirir. Gençliğini, güzelliğini kocasına vermiş bir kadının öfke anında veya vefasızlık sonucu kapı önüne konulması vicdanın kabul edebileceği bir tutum değildir. Ne var ki bu vicdansızlığa cevaz veren bir gelenek vardır. Havle bu apaçık haksızlığa isyan edip durumunu ilahi makama arzetmektedir. Vahiy onun talebi doğrultusunda inmektedir. Bu, inen vahiylerin insan gerçeklerinden, adil ve haklı talep ve ihtiyaçlarından kopuk olmadığını gösteren ilginç bir olaydır.

b) Daha ilginci ayet kadın erkek ilişkisinin merkezinde olduğu sosyal bir sorunu düzenlemektedir. Düzenleme talebi yasa koyucudan değil, soruna maruz kalan bir kadın ve erkekten gelmektedir. İlahi emirlere göre hareket etmek durumunda olan Hz. Peygamber dahi bu soruna çözüm bulamayacağını beyan ederken, temelinde adaletsizlik yatan ve aile birliğini sonlandıran bir uygulamanın lağvedilmesini veya adaletli şekilde yeniden düzenlenmesini talep eden Müslümanlardır. Bu en azından yasaların ve anayasaların yapımında, yasama meclislerinin faaliyetlerinde Müslüman halkın fikir, görüş, ihtiyaçları ve taleplerinin etkili olabileceğini gösteren ilginç bir tatbikattır. Mağdur olan kadın ve erkeğin itirazı ilahi emirlere yani vahiy ile indirilmiş hükümlere değil, çirkin ve yıkıcı adetleredir. Ancak ister halk ister yasama meclisinin üyeleri olsun, demokrasinin meclise verdiği mutlak yasa yapma yetkisi dışında, yasalar ve düzenlemeler vaz'edilmiş Kur'ani hükümlere aykırı olamazlar.

c) Kendi toplumunun geleneksel anlayışına göre bir kadından belki de beklenemeyecek bir medeni cesaret gösterip doğrudan Allah'ın Elçisi'ne gitmekte, durumunu arzetmekte, olumsuz cevap aldığı halde yılmayıp bu sefere şikâyetini daha üst –ve elbette en üst makama– Cenab-ı Hakk'a arzetmektedir. Hz. Peygamber onun durumuna üzülüyor olsa da verili teamülü kendi iradesiyle değiştirme imkânına sahip olmadığından çaresizliğini dile getirmekle yetinmektedir. Havle'nin yaşadığı olay köklü bir haksızlığın ortadan kaldırılmasına sebep olmaktadır ki, Hz. Ömer'in dediği gibi sadece bu medeni cesareti ve kararlılığı dolayısıyla saygıya layıktır.

d) (b) şıkkında durumlarının vahiy ile düzeltilmesini isteyen Havle ve eşinin çirkin ve yıkıcı adetlere itiraz ettiklerini belirttik. Nitekim ayet de zıhar âdetinin "çirkin olduğunu ve bir yalana dayandığını" belirtmektedir ki, bu birçok adet ve geleneğin, görenek ve törenin çirkin olabileceğini, yalan bilgi ve hurafelere dayanabileceğini gösterir. Böyle durumlarda vahye yani Kur'an'a ve sahih sünnete müracaat ederek tashihler yapılmalıdır. Bu konuda söz mevkiinde olan âlimler ve müçtehitler gerekli düzenlemeler yapmakla yükümlüdürler.

Zıhar'ın ontik bir temeli yoktur. 2. ayette açıkça belirtildiği gibi bir erkeğin karısı annesi değildir. Kim onu doğurmuşsa annesi odur. Böyle olmakla beraber erkeklerin zıhar yapması saçmadır; yaptıkları şey çirkin (münker)dir, eşlerini anneleri yerine koymaları da yalandan başka şey değildir. (Bkz. 33/Ahzab, 4-5. ayetlerin açıklaması.)

Zıhar kadın açısından zulümdür. Ne boşanmış sayılıyor ne kocası ona yaklaşabiliyor. Genellikle kocalar zıhar yaptıkları halde sonraları pişman olup kadınlarıyla birlikte olmak istediklerinden suç işlemiş oluyorlardı. 3 ve 4. Ayetler, erkeklerin zıhar yapmalarına rağmen sözlerinde durmayıp geri döndüklerini veya geri dönmek istediklerini belirtmektedir. Ancak madem eşlerine geri dönecek yani birlikte olmak isteyeceklerdir, yaptıklarının cezası olarak şu yaptırımlardan biriyle çarptırılmaları gerekir: Sırasıyla:

aa) Bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmak;

bb) Kesintisiz iki ay (60 gün) oruç tutmak;

cc) Veya altmış yoksulu doyurmak.

Söz konusu yaptırımlardan birini yerine getirmeleri Allah'a ve Elçisi'ne iman ettiklerinin göstergesidir. Bu cezalar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Havle olayında Hz. Peygamber, kocası ne köle azat etmek ne iki ay oruç tutmak durumunda olmadığından ona kendisinin sağladığı katkı ile 60 yoksulu doyurması emredilmiştir. Bu, olayın ciddiyetini ve konan hudutların kesinliğini anlatmak içindir. Bağış yoluyla da olsa bu suçu işleyen cezasını çekecektir.

Zıhar olayına takdir edilen kefaret ile "hataen bir Müslümanı öldüren" kişiye takdir edilen kefaret arasındaki benzerlik (5/Maide, 89) dikkat çekicidir. Evlilik bağı, ailenin birliği ve devamı öylesine ciddiyetle ele alınmıştır ki, bu birliği gelişigüzel bozana ödeyeceği kefaret hata sonucu birini öldürenin ödeyeceği kefarete denk tutulmuştur.

Kur'an-ı Kerim, zıharı evlilik bağını sona erdiren bir sebep saymamış yeni bir düzenlemeye tabi tutmuştur. Eşini zıhar yoluyla boşamak isteyen birinin yapması gereken şey boşama prosedürünü takip etmesidir; koca kefaret ödemeye yanaşmayacak olursa bu durum "i'la"ya benzer bir durum ortaya çıkarır (bkz. 2/Bakara, 226-227, 236).

Kur'an-ı Kerim'e "tarihselci" açıdan bakanlar zıharınspesifik geleneksel bir uygulama olduğunu, dünyanın geri kalan toplumlarında bilinmediğini düşünebilir, bundan hareketle Kur'an'ın özel bir toplumsal ve tarihsel durumda ortaya çıktığını ileri sürebilirler. **İbn-i Aşur**'un söylediklerini dikkate alacak olursak zıhar Mekke, Taif gibi yerleşik yerlerin veya Arap yarımadasının değil, Medine toplumunun bilip takip ettiği bir teamüldür. Ancak bu ölçeklerde özel olması Kur'an tarafından ele alınmasını garip kılmaz, tam aksine vahyin ruhuna uygun düşer. Zira kadına karşı apaçık haksız bir teamül, bu sayede erkeğin kolayca başvurmayı göze alamayacağı yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuş, böylelikle kadının hakkı korunmuştur. Burada ana espri şudur: Saçma bir düşünceden – kadının sırtının erkeğin annesine benzetilmesinden– hareketle kadına karşı bir haksızlık söz konusu ise, dünyanın hangi bölgesinde ve hangi kültüründe olursa olsun, spesifik bir gelenek veya teamülden destek alan haksızlık varsa bunun ortadan kaldırılması gerekir. Hem kadınlar apaçık haksızlığa karşı seslerini yükseltebilmeli, hem kamu otoritesi hak ve hakkaniyeti tesis için gerekli yasal düzenlemeler yapabilmelidir. Düzenlemeler yaparken dikkat edilecek husus dinin genel hükümlerine, aile birliğine zarar verici taleplerde bulunulmamasıdır.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ
أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا
فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

5. **Gerçekten Allah'a ve Resûlü'ne karşı** (onların koydukları sınırları tanımayıp kendileri sınır koymaya kalkışmakla) **başkaldıranlar, kendilerinden öncekilerin alçaltılması gibi alçaltılmışlardır. Oysa biz apaçık âyetler indirdik. Kâfirler için küçültücü bir azap vardır.**

6. Allah, hepsini dirilteceği gün, onlara neler yaptıklarını haber verecektir. Allah, onları (yaptıklarıyla bir bir) **saymıştır; onlar ise onu unutmuşlardır. Allah, her şeye şahit olandır.**

5. ayette geçen "**hudud**" demir (hadid)le aynı köktendir. Bundan önceki sûrede (57/25) açıklamaya çalıştığımız üzere "hadid" güç, kuvvet, şiddet ve silahı sembolize eder. Bu durumda gücü elinde bulunduranlar eğer Allah'ın koyduğu hudutları/sınırları tanımayıp kendileri sınır koymaya kalkışırlarsa Allah'a ve Elçisi'ne başkaldırmış olurlar. Sınırlara riayet güç ve kanunla olduğuna göre bunlar kendilerini güç ve kanun koyma mevkiinde görmektedirler. Oysa sınır koyma, hüküm vaz'etme yetkisi sadece Allah'ın ve O'nun izin ve göstermesiyle Hz. Peygamber'indir (2/Bakara, 187). **Taberi**ve başka tefsirciler ayetin apaçık bunu kastettiğini belirtmektedirler. İslam inancında en temel prensiplerden biri şudur: Allah'ın belirlediği sınırlar çiğnenemez (bkz. 2/Bakara, 187).

"**Yuhadduna**"ya iki anlam verilebilir: Biri kendileri sınır koymak suretiyle Allah'ın koyduğu sınırlarla yarışmaya kalkışanlar ki bunlar Allah'ın ve Peygamberin hükümlerinden daha iyi hükümler koyabileceklerini, yasalar yapabileceklerini ileri sürer, hatta dinin tamamen yasama faaliyetinin dışında tutulması fikrini savunurlar; diğeri Allah'ın koyduğu sınırları aşma yarışına girişenler.

Tabii ki bu, Kur'an ve Sünnet'in genel çerçevesi içinde kalarak veya Kur'an ve Sünnet'te yer alan genel hükümleri referans alarak yasa yapılmayacağı anlamına gelmez. Toplumun değişen şartlarına göre ihtiyaçlara ve taleplere cevap vermek üzere kamu otoritesi yeni yasalar yapar, müçtehitler içtihatlarda bulunur.

5. ayet kendi keyiflerince sınır koyup insanları bunlara mecbur edenlerin tarihte alçalıp küçük düştüklerini haber vermektedir. Bugün ve yarın da benzer isyankâr tutum içinde olanların başlarına gelecek olan akıbet bundan başkası olmayacaktır. Kendileri hüküm koyanlar, çıkarlarına göre sınır çizenler kendi arzularını ve iradelerini temel aldıklarından Allah'a karşı gelmiş olurlar, bu ise mutlak ilim, irade ve kudret sahibi Allah'a karşı büyük bir saygısızlık, hatta başkaldırıdır. Tefsirciler, ayetin Hz. Peygamber'in tebliğine mani olanlara, Müslümanlara karşı komplo kuranlara bir uyarı olduğunu söylemişlerdir. Yüce Allah insanlar bu türden hatalara düşmesin diye apaçık ayetler indiriyor, doğru yolu gösteriyor, insanları üzerinde düşünecekleri nice burhanları ortaya koyuyor. Buna rağmen insanlar düşünmüyorsa, doğru yola girmiyorlarsa onların akıbeti azaba düçar olmaktan başka olmayacaktır. Belki yaptıkları şeylerin doğru olduğunu düşünebilir, insanları da buna ikna edebilirler. Herkesin algısı bu yönde olsa dahi diriliş günü geldiğinde hakikat apaçık ortaya çıkacak,

Allah nerede yanılıp sapkınlığa düştüklerini onlara haber verecektir. Aslolan algı değil, hakikattir.

Onlara yapıp ettiklerini haber vereceği sırada ilginç bir şey olacaktır: Yaşadıkları uzun hayatta unuttukları bir sürü isyan ve günah onlara hatırlatılacaktır. Bu da bize gösteriyor ki, insanlar her ne yapıyorsa kayıt altına alınmaktadır. Gerek sesler, gerek görüntüler yok olmuyor, bir yerlere kaydediliyor. Biz tamamen unutsak bile günü geldiğinde karşımıza çıkacak, belki de bir televizyon ekranındaki gibi bize seyrettirilecektir. O halde unutulan yok olmaz fehvasınca, şimdi, el'an ne yapıyorsak doğru yapalım, ilahi hükümlere aykırı hareket etmeyelim. Biz unutabiliriz ama her şeye şahit olan yüce Allah unutmaz, her şeyi kayıt altına alır, zamanı gelince bize haber verir.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى
ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ
اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا
نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَاِذَا جَاؤُكَ
حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ وَيَقُولُونَ فِي اَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا
نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا
بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ
الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى
اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا
فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْ وَاِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ
اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ﴿١١﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ
نَجْوٰيكُمْ صَدَقَةً ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاَطْهَرُ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَاتٍ فَاِذْ لَمْ

تَفْعَلُوا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُۥ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

7. **Allah'ın göklerde ve yerde olanların tümünü gerçekten bilmekte olduğunu görmüyor musun?** (Kendi aralarında gizli toplantılar düzenleyip) **Fısıldaşmakta olan üç kişiden dördüncüleri mutlaka O'dur; beşin altıncısı da mutlaka O'dur. Bundan az veya çok olsun, her nerede olsalar mutlaka O, kendileriyle beraberdir. Sonra yaptıklarını kıyâmet günü kendilerine haber verecektir. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir.**

8. **'Gizli toplantıların fısıldaşmalarından'** (kulis) **men edilip sonra men edildikleri şeye dönenleri; günah, düşmanlık ve Peygamber'e isyanı** (aralarında) **fısıldaşanları görmüyor musun? Onlar sana geldikleri zaman, seni Allah'ın selâmladığı biçimde selâmlıyorlar. Ve kendi kendilerine: "Söylediklerimiz dolayısıyla Allah bize azap etse ya!" derler. Onlara cehennem yeter; oraya gireceklerdir. Artık o, ne kötü bir gidiş yeridir.**

9. **Ey imân edenler, kendi aranızda gizli konuşmalarda bulunacağınız zaman, bundan böyle günah, düşmanlık ve Peygamber'e isyanı fısıldaşıp-konuşmayın; birri**(iyiliği) **ve takvâyı konuşun ve huzurunda toplanacağınız Allah'tan sakının.**

10. **Şüphesiz 'gizli toplantıların fısıldaşmaları'** (kulis), **imân edenleri üzüntüye düşürmek için ancak şeytan** (ürünü olan işler)**dandır. Oysa Allah'ın izni olmaksızın o, onlara hiçbir şeyle zarar verecek değildir. Şu hâlde mü'minler, yalnızca Allah'a tevekkül etsinler.**

11. **Ey imân edenler, size meclislerde "Yer açın!" dendiği zaman, yer açın; Allah size genişlik versin. Size: "Kalkın" denildiği zaman da kalkın. Allah, sizden imân edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**

12. **Ey imân edenler, Peygamber'e gizli bir şey arzedeceğiniz zaman, gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet** (buna imkân) **bulamazsanız, artık şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.**

13. **Gizli konuşmanızdan önce sadaka vermekten ürktünüz mü? Çünkü yapmadınız, Allah sizin tövbelerinizi kabul etti. Şu hâlde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a ve O'nun Resûlü'ne itaat edin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**

"**Necva**" yüksek tepe veya kurtuluş anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Gizlice iş yapmak isteyenler yüksek yerlere, kuytu köşelere çekilip başkalarının onların dinlemelerinden kurtulmak isterler. Bu iyi niyetli gizli konuşma olabileceği gibi âdâb ve muaşerât kaidelerine aykırı hareket veya hasmane komplo toplantılara da atıf olabilir. Hayırlı bir işi gerçekleştirmek eğer bir müddet ilgili şahıslardan gizli tutulması gerekiyorsa bir müddet bu işin hazırlıkları gizli yürütülebilir, bu amaçla çeşitli görüşmeler, toplantılar yapılabilir. Ancak bir mecliste iki kişinin başkalarını rahatsız edecek şekilde kendi aralarında fısıldaşmaları veya üçüncü şahısların dilini bildikleri halde oradakilerin bilmediği bir dille konuşmaları doğru değildir. Bu hem rahatsızlık vericidir, hem kötü zanların beslenmesine yol açabilir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Üç kişi bir arada olduğunuzda başkaları gelip aranıza karışıncaya kadar, üçüncü kişiyi yalnız bırakıp aranızda fısıldaşmayınız. Çünkü bu yaptığınız onu üzer." (Buhari, İsti'zan, 47; Müslim, Selam, 37-38.)

Kötülük amacıyla gizli toplantılar yapmak, kuytu yerlerde fısıldaşmak da doğru değildir. Bunu yapanlar konuştukları şeylerin ebediyyen gizli kalmayacağını bilmeleri lazım. Varlık âlemi yüce Allah'ın ilmi, iradesi ve kudreti dâhilinde olduğuna göre hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz (10/Yunus, 61; 49/Hucurat, 16). Hiçbir şey ve hiç kimse O'nun iradesine aykırı hareket edemez, O dilemişse olur. Ama insanlar sahip oldukları irade ile O'nun muradına aykırı işler yapabilirler. Dilerse yapamazlar ama yeryüzündeki hayatın üzerinde sürdüğü düzen insanın irade kullanmasını gerektirir. Önceki ayetlerde şikâyetini Allah'a arzeden çaresiz kadının sesini duymuştu ve onun sorununu çözecek şekilde vahiy de indirmişti.

Havle'nin sesini duyan kendi aralarında fısıldaşmakta olanların ne konuştuklarını da elbette bilir. Onların fısıldaşarak konuşmaları O'nun duymayacağı anlamına gelmez. Sayıları ne olursa olsun farketmez. Fısıldaşanlar üç kişiyse dördüncüsü, dört kişiyse beşincisi O'dur. O halde kim ne konuşuyorsa bilmeli ki her şeyden haberdar Allah vardır (24/Nur, 64). Başkalarından yapıp ettiklerini, kurdukları tuzakları, komploları gizleyebilirler ama yüce Allah ahirette her şeyi onlara haber verecektir.

Tefsirciler gizli fısıldaşmalarla ilgili söz konusu genel hüküm vaz'edildikten sonra 8. ayette Hz. Peygamber zamanında Medineli münafıkların Müslümanlarla anlaşmalı olan Yahudilerle gizli ittifaklarını haber vermektedir. Her iki grup kendi aralarında Hz. Peygamber'den ve arkadaşlarından gizli olarak bir araya gelip çeşitli planlar geliştirmektedirler. (Bkz. 17/İsra, 47; 21/Enbiya, 3.) Bir görüşe göre ayet münafıklar, bir görüşe göre Medine Sözleşmesi ile

anlaşmalı Yahudiler hakkında inmiştir. Her iki grubun gizli buluşma ve anlaşmalarıyla ilgili indiğini düşünmek daha isabetli görünmektedir. Çünkü Yahudilerin sözleşme hükümlerine aykırı hareket etmelerinde münafıkların epey çabası olmuştur. (Bkz. 59/Haşr, 11.)

Gizli toplantılar düzenleyip aralarında fısıldaşanlar Hz. Peygamber'in huzuruna geldiklerinde yüzlerine başka bir maske takarlardı ancak yine de kendilerini gizleyemiyorlardı. Mesela ona Allah'ın selamı ile değil beddua ihtiva eden şeyler söylerlerdi. Mesela "Selam" diyeceklerine ölüm temennisi olan "sam" kelimesini kullanırlardı. Hz. Peygamber, ne dediklerini biliyor, onlara "Ve aleyküm: Sizin de üzerinize olsun" şeklinde karşılık veriyordu. (Bkz. 4/Nisa, 46. ayetin açıklaması; Buhari, Cihad, 98; Müslim, Selam, 10-12.) Böyle yapmakla aptalca bir düşünceye kapılıyor, hatta Hz. Peygamber'e meydan okuyorlardı. Düşüncelerine göre eğer Muhammed peygamber ise bu yaptıkları dolayısıyla anında onları Allah'ın cezalandırması gerekirdi. Bilmedikleri gerçek şuydu: Allah imhal ediyor ama ihmal etmiyor. Onlara mühlet veriyordu, zamanı gelince büyük bir azaba çarptırılacaklardı, mutlaka bu yaptıkları dolayısıyla cehenneme atılacaklardır. (8/Enfal, 32-33.)

Yukarıda her gizli konuşmanın yasak olmadığına değinmiştik. 9. ayet iman edenlere seslenerek, eğer aralarında gizli konuşacaklarsa, konuşmanın konusu günah ve düşmanlık olmasın; münafık ve Yahudilerin yaptığı gibi Hz. Peygamber'e karşı komplo kurmaya matuf olmasın. Mü'minlere yakışan iyilik (birr) ve takva ile hareket etmek, iyilik ve hayır amaçlı konuşmalar yapmaktır. Hertürlü gizli toplantı veya konuşma yasaklanacak olsaydı ülkelerin güvenliği tehlikeye girer, dargınlar barıştırılmaz, havassın aralarında konuşmaları gereken konular (kelam, felsefe, tasavvuf vs.) herkesin önünde konuşulur, bu da çeşitli kargaşaların çıkmasına yol açardı. Bir toplantının gizli veya açık olması o toplantının meşruiyet ve doğruluğunun kriteri değildir. Kriter iyilik, hayır, ortak yarar gibi amaçlarla düzenlenmiş olmasıdır. (Bkz. 4/Nisa, 114; 5/Maide, 2.) Belki bu genel ilkeler meşru istihbarat faaliyetlerinin ahlaki ve hukuki çerçevesine işaret etmektedir. Öyle yapmak gerekir, zira eninde sonunda herkes Allah'ın huzuruna çıkacak ve yapıp ettiklerinden sorumlu tutulacaktır. Takva ile hareket edildiğinde sorun olmaz ama aksi yönde hareket edildiğinde şeytana uyulmuş olur, kötü amaçlı kulis faaliyetleri, fısıldaşmalar, komplolar mü'minleri üzer. Buna rağmen mü'minlerin bilmeleri gereken hakikat şu ki yüce Allah dilemedikçe kimse onlara zarar veremez, şu halde kendilerini kahretmeden Allah'a tevekkül etmelidirler.

Konuşmaların adabı ve kuralları olduğu gibi toplantıların, bir araya gel-

melerin de adabı vardır ve olmalıdır. Mesela bir mecliste başkaları geldiğinde ona yer açmalı, onun da hayırlı konuşmalardan yararlanmasına fırsat verilmeli. Maksat hâsıl olduktan, dinlenilmesi gereken dinlendikten sonra uzun süre mecliste oturmak, bir türlü evine gitmeyi bilmemek de doğru değildir. İlk dönemde Müslümanlar bunun farkına varamıyor, saatlerce Hz. Peygamber'i bizar edecek kadar mecliste kalıyorlardı. İş öyle bir noktaya vardı ki ne kamunun işleri görülebiliyor ne zayıflar ve yoksullar artık Hz. Peygambere uluşabiliyor. Bunun üzerine yoksulların lehine bir düzenleme getirildi. Buna göre kim Hz. Peygamber'den özel bir randevu talep edip mesaisini işgal edecekse yoksullara sadaka verecekti. **İzzet Derveze**, istenen paranın Beytülmal'e aktarıldığını ve zekât fonu içine dâhil edilip kamuya harcandığını söyler. Söz konusu hükmün ne kadar yürürlükte kaldığı konusunda farklı görüşler var. Hz. Ali elindeki bir dinarı 10 dirhem şeklinde bozdurduğunu ve Hz. Peygamber'le özel görüşme talebinde bulunduğunda ödediğini söyler. Hatta ondan gelen bir rivayete göre "Allah'ın Kitabında yer alan bu ayete ne önce ne sonra kendisinden başka kimsenin amel etmiş değildir." İki rivayetten birine göre ayet bir saat, diğerine göre 10 gün yürürlükte kalmıştır. Kur'an'da nesih-mensuh olduğunu öne sürenler bu ayeti örnek göstermektedirler. **Süleyman Ateş**, bunun nesih değil, tahfif olduğunu söyler. Ona göre ayet ayrıca kamu talebine göre temel ilkeler değiştirilmeden bazı yasal düzenlemeler yapılacağına ilişkin bir delildir. En doğrusunu Allah bilir.

Sonuç itibariyle 12 ve 13. ayetlerin genel anlatımından anlaşılıyor ki, söz konusu düzenleme işe yaramış, bir süre sonra özel randevu talep edenlerin sayısı normal sınırlara inmiştir. Başka rivayetlerde Hz. Peygamber'in meclisine geç gelen Muhacir ve Ensar'dan Bedir ehlinin ayakta kalıp onlara önce gelenlerin yer vermediği anlatılır, bu olay Efendimiz'in dikkatini çekmiş, söz konusu düzenleme ile sorun giderilmiştir.

"Allah, sizden imân edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin." Ayetinde önemli bir incelik söz konusudur. Hz. Peygamber meclisine gelenler zengin kimseler ise içlerinden bazıları yün elbise giyen yoksulların yanlarında oturmalarından pek hoşlanmazlardı. Bu ayet, Allah katından kişiye değer katan şeyin "iman ve ilim" olduğunu belirtmektedir. Kişinin servet sahibi olması, pahalı giyinmesi onun değerini yükseltmez. Sahih imana sahip olup ilmiyle amel eden kişi üstündür; öyle sahabiler vardı ki yoksul oldukları halde iman ve ilim sahibi kimselerdi, yüce Allah onların derecelerle yükseltildiğini bildirmektedir.

Kişinin etnik kökeninin, kabilesi veya sosyal, siyasi ve idari statüsünün bir değer kriteri olmamasının çarpıcı örneği Mekke valisi Nafi' ibn Abd el Haris'in

başkent Medine'ye giderken yerine azatlı bir köle olan İbn İbzi'yi vekil bırakmasıdır. Halife Ömer "Mekkelilerin başına bir mevlayı mı bıraktın?" diye sorduğunda şu cevabı vermiştir: "O Allah'ın kitabını en güzel okur, feraizi (miras hukukunu) iyi bilir, doğru hüküm verir." Bunun üzerine Halife "Peygamberimiz 'Allah bu Kitap ile bazı kavimleri yükseltir, bazılarını alçaltır" demiştir. (Müslim, Müsafirin, 269; İbn-i Mace, Mukaddime, 16.)

Sonuç itibariyle mü'minlerden talep edilen yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmeleridir ki, bunlar namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek, Allah'a ve Elçisi'ne itaat etmektir. (3/Âl-i İmran, 32.) Kim hangi niyet ve gaye ile ne yapıyorsa yüce Allah yaptıklarından haberdardır.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ
وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا
اِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ اِتَّخَذُوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ
اللّٰهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِنَ
اللّٰهِ شَيْئًا اُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ
جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ اَلَا
اِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَاَنْسٰيهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ
اُولٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ اَلَا اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾ اِنَّ
الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اُولٰئِكَ فِي الْاَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ
اَنَا وَرُسُلِي اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا اٰبَاءَهُمْ اَوْ اَبْنَاءَهُمْ اَوْ
اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيرَتَهُمْ اُولٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْاِيمَانَ وَاَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ
وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ اُولٰئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ اَلَا اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

14. Allah'ın kendilerine karşı gazaplandığı bir topluluğu veli (dost ve müttefik) **edinenleri görmedin mi? Onlar, ne sizdendirler, ne onlardan. Kendileri de** (açıkça gerçeği) **bildikleri hâlde, yalan üzere yemin ediyorlar.**

15. **Allah, onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. Doğrusu onların yaptıkları ne kötüdür.**

16. **Onlar, yeminlerini bir siper edindiler, böylece Allah'ın yolundan alıkoydular. Artık onlar için alçaltıcı bir azap vardır.**

17. **Ne malları, ne çocukları onlara Allah'a karşı hiçbir şeyle yarar sağlamaz. Onlar, ateşin halkıdır, içinde süresiz kalacaklardır.**

18. **Onların tümünü Allah'ın dirilteceği gün, sizlere yemin ettikleri gibi O'na da yemin edeceklerdir ve kendilerinin bir şey üzerine olduklarını sanacaklardır. Dikkat edin; gerçekten onlar, yalan söyleyenlerin ta kendileridir.**

19. **Şeytan onları sarıp-kuşatmıştır; böylelikle onlara Allah'ın zikrini unutturmuştur. İşte onlar, şeytanın fırkasıdır. Dikkat edin; şüphesiz şeytanın fırkası, hüsrana uğrayanların ta kendileridir.**

20. **Hiç şüphesiz Allah'a ve Resûlü'ne karşı** (onların koydukları sınırları tanımayıp kendileri sınır koymaya kalkışmakla) **başkaldıranlar; işte onlar, en çok zillete düşenler arasında olanlardır.**

21. **Allah, yazmıştır: "Andolsun, ben galip geleceğim ve elçilerim de." Gerçekten Allah, en büyük kuvvet sahibidir, güçlü ve üstün olandır.**

22. **Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiçbir topluluk** (kavim) **bulamazsın ki, Allah'a ve elçisine başkaldıran kimselerle bir sevgi** (ve dostluk) **bağı kurmuş olsunlar; bunlar, ister babaları, ister çocukları, ister kardeşleri, isterse kendi aşiretleri** (soyları) **olsun. Onlar, öyle kimselerdir ki,** (Allah) **kalplerine imânı yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir. Onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır; orda süresiz olarak kalacaklardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın fırkasıdır. Dikkat edin; şüphesiz Allah'ın fırkası olanlar, felah** (umutlarını gerçekleştirip kurtuluş) **bulanların ta kendileridir.**

Sûrenin indiği sosyal ve politik ortamı göz önüne aldığımızda 14. ayette zikri geçen kimselerin münafıklar grubu olduğu anlaşılıyor. Hz. Peygamber (s.a.) ve ashabına büyük öfke duyan münafıklar Medine Sözleşmesi ile Efendimiz'le anlaşmalı olan Yahudilerle işbirliği yapıyorlardı. Hz. Peygamber'e düşmanlık besleyen Yahudilerle işbirliği içinde münafıklar iki arada bir derede kalıyorlardı. Ne Müslümanlardan sayılıyordu ne Yahudilerden! Üstelik onlarla işbirliği yapıp Hz. Peygamber'in aleyhinde konuştuklarını, komplolara katıldıklarını inkâr ediyorlardı. Abdullah ibn Nebtel adlı bir münafık bu suçu işle-

diği bilindiği halde yanına yalancı tanıklar alarak Hz. Peygamber'in aleyhinde konuşmadığını yemin ederek inkâr etmişti. Onun inkâr etmesinin bir kıymeti yoktu, zira Yüce Allah olup biten her şeyden haberdardı. Ve yaptıklarına karşılık ahirette acıklı bir azaba çarptırılacaktı.

Münafık profilinde olan toplulukları motive eden şey güç ve zenginliğin yanında yer almaktır. Haklı da olsa zayıfların yanında yer almayı kendi çıkarlarına aykırı bulurlar, düzenlerinin bozulmasından kaygı duyarlar. Oysa güç ve zenginlik, sayı çokluğu kimseye fayda sağlamaz (3/Âl-i İmran, 10). Allah'a karşı güç ve zenginliği tercih edenlerin varacağı yer cehennemdir. Gel gör ki yalan yere yemin etmeleri, başkalarını söz ve retorikle yanıltmaya ve aldatmaya kalkışmaları onlarda öylesine yerleşmiş ki, kişiliklerinin bir parçası, mizaçları haline gelmiştir. Ahirette de sorguya çekildiklerinde bu alışkanlıklarını devam ettirecek, yapıp ettiklerini inkâr etmeye kalkışacaklardır. Zannedecekler ki böyle yapmakla sağlam bir delil öne sürmüş olacaklar. Hayır, bu kişiler yalancıdırlar ve yalanları bütün çıplaklığıyla ortaya dökülecektir.

Onların böyle yapmalarının sebebi şeytanın iç dünyalarını, zihin ve ruhlarını kuşatmış olmasıdır. Onun derin etkisi altına girdiklerinden ne hakikatle doğru temas kurabiliyorlardı ne de içine düştükleri trajik durumun farkına varabiliyorlardı. Şeytan onlara Allah'ın zikrini, her iş ve eylemde Allah'ı hatırlamayı unutturmuştu. Allah'ı unutan onu hayatından çıkarmış olur, o zaman da Dostoyevski'nin dediği gibi "Tanrı yoksa her şey mübah olur." Allah'ı unutan ve şeytanın ruh dünyalarını istila etmesine fırsat veren kimseler şeytanın fırkasından olurlar, onun partizanı rolünü oynarlar ancak ne yaparlarsa yapsınlar eninde sonunda hüsrana uğrayacaklardır. Çünkü hiç bir varlığın Allah'la savaşmaya gücü yetmez.

Kim Allah'a ve Elçisine karşı koymaya çalışır, koydukları sınırları çiğnemeye yeltenir, üstelik kendisi sınır koymaya kalkışırsa zillete düşer. Bir yanda varlık âleminin tamamını yaratan ve kudret elinde tutan şanı yüce Allah, diğeri acz ve fakr içinde yüzen insan. Haddini bilmeyip de Allah'ın koyduğu hükümleri tanımayıp kendisi hüküm koymaya kalkışan hiçbir şeyi başarmasa bile buna teşebbüs etmeye kalkışması dahi onu küçük düşürür. Apaçık hakikat şu ki: Kuvvetin tamamı Allah'ındır, güç ve üstün sahibi O'dur.

Elbette dünyada insanların çoğu iman etmez, şükretmez, akıl etmez, hakikati bilmezler ve nefislerinin heva ve hevesine göre hayat sürmek isterler. Yoldan çıkan insanlar, toplumlar, cemaatler, devletler ilahi sınırları tanımayıp her türlü zulüm ve haksızlığı yaparlar. Ancak Allah'ın birliğine, mutlak güç ve kuvvet sahibi olduğuna ve ahiretin varlığına inanan kimse bu zorba kuvvetler,

yoldan çıkmış toplumlar veya devletler yanında yer almaz, onlara sevgi beselemez, sempati dahi duymaz.

Sevgi sadece Allah'a duyulur, kalpler sadece O'na bağlanır (3/Âl-i İmran, 28; 9/Tevbe, 23-24.) Kişinin ister babası, çocukları, kardeşleri veya aşireti olsun eğer Allah'a başkaldırıyorlarsa onlara sevgi duymaz. Mü'minlerin kalbine Allah imanı yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiş ise zaten aksini yapamazlar yani sevgilerini sadece Allah'a ve Elçisi'ne hasrederler. Bu ruh, Kur'an vahyi üzerinden Cebrail aleyhisselâm olabileceği gibi iman ruhu da olabilir. (Bkz. 2/Bakara, 87. ayetin açıklaması.) Bunlar için inkârcı, isyankâr ve suçlu günahkâr olan babaları, kardeşleri veya aşiret üyeleri onlar için bir kıymet ifade etmez. Bedir gününde baba ile oğul, kardeşler, yakınlar karşı karşıya gelmişlerdi. Tercihlerini Allah ve Elçisi'nden yana yapanlar altından ırmaklar akan cennetlerle ödüllendirileceklerdir; belki tercihlerinden dolayı dünyada çok şeylerden mahrum olacaklardır ama yüce Allah sonunda onları kazançlı çıkaracaktır.

Bu ilişkide karşılıklı rıza söz konusudur. Hem Allah onlardan razı olmuş hem onlar Allah'tan! Bu "rıza makamı"na erişmektir. Rıza makamında yüce Allah çağrısına olumlu cevap veren kulundan hoşnut olmuştur, kul da Rabbinin kendisinden hoşnut kalmasından hoşnut olmuş, üstelik kendisine vaadedildiği üzere sonsuz nimetlere kavuşmuştur. Rıza makamındaki kul dünyada tercihi dolayısıyla refahtan mahrum kalmış, fakat ebedi hayatında felaha ulaşmıştır. İşte bu makama erişenler Allah'ın fırkasından (Hizbullah) olan kimselerdir. İnkârcılar, isyankârlar ve suçlu günahkârlar şeytanın fırkası (Hizbuşşeytan) içinde yer almışlarken, mü'minler ve imanlarının hakkını verenler Allah'ın fırkası içinde yer almaktadırlar. Tarih bu iki fırka arasındaki çatışmanın hikâyesidir. Geçici yenilgiler, inkırazlar düşüşler yaşansa bile eninde sonunda Allah'ın fırkası felah bulacaktır. Bunda en ufak bir tereddüt yoktur.

Mücadele sûresinin (58) tefsiri bitmiştir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

Kur'ân Dersleri

Dirâsâtu'l-Kur'ân

Meâl & Tefsîr

Ali Bulaç

Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.)'e indirilen son vahiydir. Kendi tanımlamasıyla Allah'tan aydınlatıcı bir nur; hak ile batılı, doğru ile eğriyi ayıran furkan; hak ve hakikati hatırlatan zikr; hasta kalplere şifa ve bir hidayet rehberidir. Varlık, insan, bilgi, eylemlerimizin değeri, yaratılış, iman ve inkar, nübüvvet, tarih, hayatın anlamı ve amacı, nereden gelip nereye gittiğimiz; adalet ve zulüm; iyilik ve kötülük ile bizim müteal/aşkın, bâtın/iç ve ahiret/öte'yle olan ilişkimiz ele aldığı ana konular arasında yer alır.

İslam bilgi, düşünce, irfan ve sanat mirasını meydana getiren onbinlerce kitap Kur'an-ı Kerim'in tefsiri hükmünde kaleme alınmışlardır. Özel olarak Kur'an-ı Kerim'i ilk sûreden (Fatiha) son sûresine (Nas) sıra ile ve belli bir yöntem (usûl) takip edilerek yazılan eserlere "tefsir" denir. Tefsir adı altında da binlerce kitap yazılmıştır.

Adını **"Kur'an Dersleri (Dirâsâtü'l Kur'an)"** verdiği bu eseri **Ali Bulaç,** geleneksel usûlü takib ederek yazdı. Bir ayet veya ayet kümesiyle ilgili açıklama yaparken, önce konuyla ilgili ayetlere, rivayet edilen sahih ve güvenilir hadislere, vahyin ilk muhatabı sahabe görüşlerine; sonra onları izleyen tabiin, büyük âlim ve müçtehitler ile tefsir alanında otorite kabul edilen klasik ve çağdaş tefsirlere müracaat etti. Ali Bulaç, söz konusu kaynaklara ve tefsirlere baktıktan sonra kendi görüşünü Kur'an'ı anlayarak ve hükümleriyle amel ederek okuma azminde olan okurlarla paylaşmıştır.

6

ISBN 978-605-9686-21-1 (Tk.)

ÇIRA

9 786059 686518